12,

7. 2/6 12.

KRES,

Leposloven in znanstven list.

Sodelovanjem

prof. **dr. Greg. Kreka** in župn. **Dav. Trstenjaka**

uredoval

dr. Jakob Sket,

c. k. gymn. prof. v Celovci.

II. Letnik.

1882.

V CELOVCI.

Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja.

KAZALO.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. januarja 1882. *Štev. 1.*

Zvezdana.

Roman. Spisal *Anton Koder.*

Prvo poglavje.

Na Radovji, v zagorskej slovenskej vasi, bil je takov dan kakor praznik, če ravno ni bilo niti v velikej niti v malej pratiki radovskih vaščanov videti rudečega znamenja. Vendar to nič ne dé. Isti dan je bil prazničen vsem. Motike in sekire in vse orodje je počivalo in gospodarji tudi. Ondi pod starodavno širokovejato lipo so stali, kratke svetloturničkaste pipe tlačili, cele oblake dima v lipove veje spuščali — in novega župana volili.

Poslednje ni bilo tako lahko in vsakdanje delo. Dobiti vrednega naslednika staremu Dragarju, ki je trideset let častno in možato županoval po Radovji, mnogo lepih pravic soseski pridobil, mnogo zavitih in pretkanih pravd v občno korist pravdal in se prepiral z mustačarji v cesarskih pisarnah, to je ogrevalo mnogo glav soseskinih svetovalcev.

Da je moral Dragar ravno zdaj umreti, ko bi ga soseska najbolj potrebovala, ko se zaradi prevelikih davkov, kar je on sam gosposki dokazal, srenjski pašniki, gozdi in njive merijo, tega možakarji kar razumeti ne morejo. Zaradi tega godrnjajo in se hudujejo in morda s tem Dragarju celó smrtni mir, kterega ondi na griči med križi uživa, kratijo. Saj je v resnici Radovje sedaj v kritičnem položaji. Kje naj iščejo možakarji takovega župana, da bi bil podoben ranjcemu, da bi bil študiran, premeten, da bi po nemško umel jezik majati, da bi vedel, kako se je z gosposko po cesarskih pisarnah vesti, da bi vse tiste hudimanove postave, ktere se vedno ondi kujejo in ubogega kmetiča stiskajo, v malem prstu imel in kdo vé, kaj še vse. Tudi poslednje bi še ne zadostovalo. Župan mora biti tudi mož, prav mož, boljši od svojih sosedov, novcev mora imeti in ne gledati na krajcar. Kedar se prodaja kakemu soseščanu krava iz hleva, konj za plugom, pšenica na njivi, mora s pestjo ob mizo udariti, z nogo poteptati, in če ni drugače, nekaj petakov biričem vreči,

da se srenjska čast reši in občinsko posestvo v tuje oderuhove roke ne pride. Takov mož, takov župan je bil Dragar in takovega bajè ne bode več.

Tako ugibljejo in razdirajo resni radovski gospodarji pod vaško lipo in na žulave prste preštevajo, kdo bi bil najvrednejši Dragarjev naslednik, kdo ne.

Precej dolgo se takó prepirajo in modrujejo, a brez uspeha.

Sicer ne manjka gospodarjev, ki so prepričani sami o sebi, da tudi niso tako pod nič. Eden je osem, drugi deset let pri vojakih častno cesarju služil, številke se pisati in v nemščini kleti naučil; drugi ima sina kaplana pri fari, tretji premerja in računi, da bi svojega paglavca v mestne šole dal in gospoda odredil. Zopet drugi ima novo pobeljeno hišo sredi vasi, toči staro vino po poštenej ceni, kamor celó sem ter tja farni župnik, rudečelični kaplan ali suhi učitelj zaidejo. Vse to so lepe, hvalevredne lastnosti, a za takovega župana, kot ga ravno zdaj Radovje potrebuje, je premalo.

V takej stiski se spomni kmetič v razcvetenem belem slamniku, mešetar Pipec, nekaj imenitnega in vzklikne na vse grlo: „Možje vaški in gospodarji, poslušajte in ubogajte me, nihče drug naj ne bode župan kot gospod Kolovski ondi na Zabrdji. Povém vam, njega izvolimo, pa je mir besedij in vse prav za sosesko.“

„Gospod Kolovski, gospod Kolovski,“ oglasi se na en pot več možakarjev. Zadnje besede se vrsté potem od ust do ust, od moža do moža. Sicer pa tudi ne smemo zamolčati, da bi poslednje ime ne bilo nekaj nevolje in godrnjanja pri marsikterem gospodarji vzbudilo.

„Da bi vas hudiman potipal in copernice odnesle, možakarji,“ čujejo se posamezni glasovi: „Takega izvolimo, takega, ki se je v domačem gnezdu izvalil, ki Radovje pozna in nas in naše potrebe, ki prtene ali irhaste hlače nosi, kakor mi in naši dedje, ki se v pondeljek drugače oblači kot v nedeljo, pa ne gosposkega, o kterem niti človek ne vé, kdo je in od kod, in kakovo vero ima, če je sploh krščen človek,“ razlegajo se sem ter tja nevoljni ugovori.

V tem trenotku stopi mešetar Pipec na skladnico grčavih borovcev pod vaško lipo, razkorači se mogočno pred možakarji, razcveteni slamnik bolj na desno uho pomakne, z levim zakrpanim črevljem raztrgani desni zakrije, z žulavima rokama tleskne, po tleh pljune in pravi: „Možakarji, sosedje, vi ste neumni in bręz glave, če tako mislite in trdite, da bi gospod Kolovski ne županoval prida. Jaz vam kar na ravnost v zobé povém in pravim, da je gospod Kolovski takov gospod, da ni takega. Res je, da ni iz tega kraja, a to nič ne dé. Pošten gospod je, prijazen je, lepo po naše ume govoriti, dobro srce ima za uboge in lepo posestvo premore ondi na Zabrdji, da bi se mu celó ime grajščak spodobilo. Kterega

naj pa volimo, če ne njega? Ali Cestarja, ki so mu posestvo prodali, ali Reparja, ki ni za možato besedo in se celó sosedov ogiblje, ali kterega drugega? Gospod Kolovski je pa takov gospod, kakor navlašč za župana. Njegova beseda in njegovo ime velja pri gosposki v cesarskih kanclijah in povsod, zakaj pa se gosposki oblači, sam ne vém, koliko jezikov govori in se v svetlem koleseljnu vozi v mesto, kamor mi niti peš nimamo časa hoditi. Tudi verjemite mi, da on pozna naše križe in težave, akoravno ne živi mnogo časa tu. Povém vam, ko je bil zadnjič pri meni na žagi, saj veste, ki jo imam od njega v najemu, vedel je vse in govoril tako, kakor da bi bil že trideset let gospodaril na Radovji in ne na pernicah počival in v petek in svetek lahko brez dela hlačal okoli. Že tedaj sem mislil, to bi bil pravi mož, pravi župan, ko bi ga mogli izvoliti. Takov bi ne gledal na krajcar in kmetskih žuljev bi ne strojil in posestev na boben spravljal, ko bi se utegnolo primeriti, da bi mu bil kakov kmetič kaj na dolgu, ali bi na njegove duri potrkal, kedar bi mu birič zadnjo kravo iz hleva vlekel.“

Tako je govoril Pipec, in možakarji so ga zvesto poslušali, z glavami kimali in njegovim besedam pritrkavali. Potem nastane sporazumljenje in konec preimenitnega posvetovanja.

Nekaj trenotkov pozneje se dvigne ves srenjski zbor izpod vaške lipe in hiti na bližnje Zabrdje gospodu Kolovskemu naznanjat, da je za župana na Radovji izvoljen.

Spredaj pred častitljivo deputacijo stopa z nepopisljivim ponosom kakor slaven vojskovodja pred mogočno vojsko mešetar Pipec, kajti svest si je če ne slavne zmage, vsaj podaljšanja obroka za zaostalo najemščino na zabrdskej žagi. Poslednje si je pa tudi brezdvomno zaslužil s svojim navdušenim govorom in le temu se ima zahvaliti gospod Kolovski, da se bode podpisaval s častnim imenom: Radovski župan.

Slovenski kmet je sicer krotek kakor ovca, vedno potrpljiv in voljen, a sem ter tja vendar ne more zakriti svojega skritega, ponosnega in tudi nekoliko revolucijonarnega duha.

Tako je tudi isto popoldne nekaj kmetov klelo in se togotilo, da bode gosposki nepridiprav gospodaril, ukazoval in hlačal ponosno po Radovji, domači kmet pa, ki tudi kaj vé in ume, naj le vedno uboga in molči in trpi, pa nič drugega, in povrh visoke davke plačuje. Včasih vsega tega ni bilo, pa je bilo vse na boljšem. Škrici niso zahajali na Radovje, in županu niso rekali gospod, pa več pšenice se je pridelalo in dedje so si kakov požirek vina privoščili. Zdaj je pa pravi križ božji — in ves narobe svet.

Tako so sodili nekteri radovski gospodarji, o slabih časih tožili in hudomušno gospodo, velike davke in ostre postave so rahljali in premlevali.

Ne vemo, ali so imeli po vsem prav ali ne, a to nam je znano, da neki pisatelj trdi, da slovenski kmet ni brez glave in je celó mnogo potov velik in resničen filosof ali kali?

Drugo poglavje.

Selišče Zabrdje je bilo pol gosposko. Stalo je samotno vrh prijaznega griča, kakor da bi se sramovalo ponižnih kmetskih stanovanj v gorskem zakotji. Lepo belo poslopje nove stavbe je obdajalo sadno drevje. Ob obzidji notri do oken polnih dišečih rož pa je plezala in se stegovala celó vinska trta. Na desno proti vzhodu so se razprostirali travniki in nekaj polja, proti severju in zahodu smrekovi gozdi, proti jugu pa se je odpiral svet. Ondi je vas Radovje.

V tem lepem kraji si je gospod Kolovski, prijazen možak, na svoja stara leta stanovanje izbral. Prišel je pred kakimi petimi leti sèm. Nihče ga ni prašal in ne vé še dandanes, od kod. Kupil je opuščeni holm Zabrdje od zapravljivega kmeta na Radovji, ondi belo gosposko poslopje sezidal, lep sadonosen vrt zasadil, opuščene senožeti pognojil, nekaj polja pridobil in stvaril tako v kratkem času prijazno selišče Zabrdje. Akoravno je bil Kolovski gospod, kmetje so ugibali in razdirali pri kupi vina ali žganja, da mora biti celó imeniten in petičen gospod, sramoval se vendar ni sem ter tja prijeti za lopato, sekiro ali drugo orodje. Videli so ga več potov na vrtu, na polji, na senožetih ali v gozdu delati s svojo malo družino, da naposled niso vedeli, ali naj bi mu rekali in ga klicali „gospod“ ali kako. Tudi je včasih obiskaval gospod Kolovski vaško krčmo, edino na Radovji, ondi s kmeti več potov pri enej mizi pil, s kupicami trkal, jim o umnem gospodarstvu in kmetijstvu pripovedoval in posled pogostoma račun vsem pivcem plačal.

Poslednje in pa navada, da se je Kolovski dalje od doma v svetlem koleseljnu in ne v kmetskem vozu vozil, da se je ob nedeljah in praznikih kanclijskim gospodom enako oblačil in smodke pušil, ohranilo mu je vendar le prijetno ime: Zabrdski gospod.

Rekli smo, da je imel gospod iz Zabrdja le malo družino, in o njegovej ženi in otrocih niti omenili nismo. Tega ni bilo treba. Kolovski je bil vdovec ali kaj, ker gospodinje ni bilo videti na Zabrdji in kopice otrok tudi ne. Edino desetletno, črnooko, črnolaso deklico je pripeljal pred petimi leti s seboj in ona je bila odslej njegova edina domača druščina.

Pa kako je odrastlo in se razcvetlo to ljubeznjivo dekletce. In imenovali in klicali so ga tako, kakor še živega človeka niso in ga ne bôdo.

Zvezdana, kaj je to ime, žensko ime, pravo krščansko ime? Le reče naj kdo, ali ni to čuden poganski ali kdo vé kakov naslov! Vaške

gospodinje na Radovji, ki tudi nekaj vedó, ki so mnogo otrok odredile in jih še redé, ki imajo pratike z vsemi svetniki in svetnicami božjimi na polici ali za tramovo počo, niso čule še nikdar takega imena in ga tudi raztolmačiti niso umele. Zmajevale so z glavami, sklepale roke na prsih in se čudile, kako more mati ali oče svojemu otroku ime dati, ki v nebesih in nikjer svetega pripomočnika nima.

Gospod Kolovski se za tako sodbo ni mnogo zmenil in potolažil je mlado Zvezdano, ko mu je spočetka tožila s solzami v očeh, da se jej smejé vaški otroci in zasmehujejo njeno ime, kedar hodi skozi Radovje.

Vendar v zadnjem času se je poslednje mnogo na boljše zasukalo. Odkar so se prepričali kmetje, da je Kolovski blag gospod, da ima srce na pravem mestu in da je že marsikteremu sosedu kakor dober angelj iz velike zadrege pomagal, spoštovalo se je njegovo ime in je veljalo kakor gotov denar.

Tudi Zvezdani so prišli prijaznejši dnevi. In kako bi ne? Iz nedorastlega otroka postala je kakor solnčnica črez noč krasna deklica.

Vaške hčere so v svoje osramočenje spoznale in pritrditi morale, da so Zvezdanine oči in lica prijetnejša od kmetskih zagorelih, da so njena svilnata in dragocena krila — zapeljivejša od priprostih, ubogih. Zavidale so torej skrivši mlado Zvezdano in blagrovale so jo, kjer in kedar so jo videle.

Tudi radovski mladenči niso bili slepi za tako lepoto. Stiskali so glave skupaj v nedeljo pred crkvijo ali kjer koli, kedar se je vozila Zvezdana k maši ali skozi vas v svetlem koleseljnu in se tako modro in veličastno vedla, a tudi prijazno odzdravljala, da jo je moralo spoštovati in ljubiti vse brez izjeme.

Tako postane ime Zvezdana polagoma navadno, lepo, zavidano in blagrovano ime na vsem Radovji in še na daleč okrog.

Tisto popoldne, ko je vaška moška elita pod lipo župana volila, sedel je gospod Kolovski na svojem vrtu pred dišečim ulnjakom in marljive, neutrujene bučele opazoval, kako se vračajo z medom obložene v svoje domovje in se dvigujejo zopet v zrak.

Poleg očeta je slonela Zvezdana, mnogo izpraševala svojega reditelja o bučelah in mnogih gospodarskih rečeh. Vse bi bila rada zvedela, vsega se naučila. A prečuditi se ni mogla, da je oče danes tako v misli utopljen, da jej mnogo potov niti ne odgovarja, ali ne razume njenih vprašanj.

Gospod Kolovski je imel danes v resnici nekako otožen dan. Kmetič, ki bi bil pregledoval njegovo ravno, lepo obdelano polje, zelene travnike, temne gozde in prijazno belo poslopje sredi sadnega vrta, zmajeval bi bil z glavo, poklel bi bil in dejal: Ni hudiman, da bi gospodar takega posestva ne bil srečen in zadovoljen. Kaj bodemo pa mi ubogi kmetje!

Birič je vsako četrtletje pred durmi, polna kopica otrok v hiši, jezična ženica v kuhinji, in niti požirka vina v nedeljo popoldne po krščanskem nauku.

A dejali smo, da je imel gospod Kolovski srce, pravo srce. Njega še ni osrečeval prijazen pogled na lepo lastno posestvo, on je zrl v globje rove človeške osode in jo vedel soditi drugače, kot neomikano ljudstvo. In takov ozir ni navadno prijeten. Le redki so oni, kterim je dano gledati in soditi v pravej luči življenja, in oni niso srečni. Koliko teme, koliko strupa in gorja zrejo razlitega po vesoljnem svetu, želja pa, osrečiti vse svoje brate, jim je nedosegljiva, vedno umikajoča se zvezda.

Takovo srce in razsodek je imel tudi gospod Kolovski. Našteti pa bi bil vedel tudi mnogo uzrokov za vse to.

Ravno danes je praznoval žal spomin iz svoje minolosti, ravno danes, mnogo let je od tega, mnogo se je spremenilo, mnogo predrugačilo, a uzor, ki mu je žaril tedaj prsi, ostal je nedosegljiv, neizpolnjen.

Zdajci se ozre Zvezdana v dolino proti Radovju, tleskne z rokama, začudi se in vzklikne: „Oče, poglejte, kaj je to! Cela moška procesija se vije sèm od vasi na ravnost proti nam. In kaj je to? Praznično so možje oblečeni, prijetno se leskečejo svetli gumbi na njenih brezrokavnikih in zapone na črnih klobukih. Samo pred njimi korači nekdo v belem, razcvetenem slamniku, kakor da bi se ne prišteval k njihovej druščini. Zdaj pa že vém, kdo je oni. Nihče drug ni, kot naš najemnik iz žage, tisti, ki tudi za silo nemščino govori in je pol sveta obhodil, če je resnica, kar mi je nekdaj pripovedoval.“

Tako je govorila Zvezdana in gospod Kolovski je sivo glavo povzdignol, ozrl se v dolino in dejal: „Možje iz Radovja so. K nam gredó, in čudno je to. Zdaj pa le urno in pripravi se, Zvezdana, da jih prijazno sprejmeva. Zapomni si, pošteni, vse časti vredni so ti možje. Zvunanjost ne odločuje. V priprostem kmetskem srci je največ potov poštenost, rodoljubje in značajnost domá.“

Med tem ko se oče in hči v malej zadregi tako pogovarjata, približa se vaška deputacija s svojim učenim mešetarjem Pipcem na čelu.

Že od daleč snamejo sivolasi in resni možakarji svoja pokrivala raz glav, vrté jih pod obradkom, pogledujejo spoštljivo proti ulnjaku, kjer gospod Kolovski sedi, in stopajo v svetem strahu za svojim voditeljem.

„Bog Vam daj lepo popoldne pa prijeten mir, če počivate, gospod milostljivi,“ pravi v šepavej nemščini Pipec, da bi sosedom svojo učenost pokazal, ko se približa procesija gospodu Kolovskemu.

„Hvala lepa Vam in vsem možém za voščilo,“ odgovori stari gospod, stopi prišlecem naproti, vsem zaporedoma roko poda in pristavi potem:

„Veseli me, ljubi sosedje iz vasi, da se potrudite v tako lepem številu k meni, in čast mi je, lepa čast. Sedite torej sèm v vrtno senco, da kako pošteno razderemo, in sicer ne v tujem, temveč v premilem domačem jeziku, kterega nas je mati učila, in kaplja vina naj sladi naše domače razgovore.“

Poslednje besede izgovori gospod Kolovski s posebnim naglasom. Potem se obrne k Zvezdani in pristavi: „Vroče popoldne je, možje so trudni in žejni. Zvezdana, priskrbi nam kupo rumenega vina!“

Kakor vrtalka zavrti se urno deklica nekoliko osupnena in izgine v belem poslopji.

Med tem se pripravlja Pipec na svoj imenitni govor, in potne kaplje se mu zbirajo na čelu; ne more namreč umeti, zakaj gospodu niso povšeči učene nemške besede, da govori on sam v lepej materinščini. Pol prejšnjega ponosa mu torej izgine; kajti ukloni se ponižno v dve gubi, pokrivalo pod pazuho vrti in nekako jecljavo in s tresočim glasom pravi:

„Gospod milostljivi, veliko čast si je predrznola naša srenja. Naznanjamo Vam, da smo Vas danes vsi možje brez izjeme za svojega župana pod vaško lipo izvolili.“

Poslednjim besedam prikimujejo vsi tovariši, uklanjajo glave, kakor vidijo svojega voditelja in stojé nepremakljivo pred svojim novim županom.

Gospod Kolovski se skoro nasmehne pri tem resnem, a sicer precej čudnem prizoru, stisne govorniku in vsej deputaciji zapored desnico in reče:

„Prevelika čast je zá-me imé župana na Radovji. Dvomim, ali zaslužim takovo spoštovanje in ali so moje slabe moči zmožne izpolnjevati natančno in uspešno tako imenitno in težavno nalogo. A zagotavljam Vas, dragi sosedje, da se bom trudil vedno skazati se vrednega Vašega zaupanja in da mi bode blagor občine najsvetejša in vedno prva misel. Z Vašo pripomočjo, možje, upam, da se bode dalo storiti marsikaj v srenjsko korist. Če je vsak na svojem mestu, če izpolnjuje po svojej zmožnosti vsak dolžnosti, ki ga vežejo do človeštva in domovine, izginoti morajo krivice, ki tarejo toliko rodov, in sreča in radost mora polniti vse svetovne družine. K takemu delovanju nam pomagaj Bog in naša poštena možata volja, naš nepremakljivi značaj!“

Tako je govoril gospod Kolovski in veselje mu je sijalo raz lica, navdušenje iz žarnega prijaznega pogleda. Priprosti možje pa so strmeli pri teh lepih besedah. Odslej so ljubili vsi brez izjeme starega gospoda in v smrt bi bili zá-nj šli, če bi bilo potreba. Mislili so si: Glejte, tako imeniten, imovit in častitljiv gospod je, pa tako prijazen. V svetlej kočiji se vozi, po gosposko se oblači, pa z ubogim kmetom tako govori

in skrbi po očetovo za njegove pravice. Dà takega župana še ni bilo na Radovji kot je gospod Kolovski in ga bajè tudi ne bode več.

Med tem prihiti Zvezdana z zlato-rumenim vinom in belim prtom pod pazuho. V lipovej senci pogrne mizo, razvrsti kupice in povabi možé.

Nekaj trenotkov pozneje je zbrana v hladnej senci častitljiva vaška deputacija in sredi nje sivolasi gospod Kolovski. Važne in resne govorice o srenjskih križih in težavah se raznamejo in modro posvetovanje o tem in onem se prične.

Možakarji se kar prečuditi ne morejo uljudnosti in temeljitej znanosti gospoda Kolovskega o najpriprostejših kmetskih razmerah, o poljedelstvu, živinoreji, in o vsakej stvari.

Še bolj pa jim raznema glave gospodična Zvezdana. Da bi moglo biti tako gosposko dekletce, v mestu izrejeno, učeno, nežno, ki se sicer tako ponosno v kočiji skozi Radovje vozi, tako prijazno in postrežno z ubogimi kmeti, bi ne bili nikdar verjeli.

Saj je pa Zvezdana tudi v resnici ljubeznjiva postrežnica in vasovalka, da ni take. Tu ni bilo ničesar videti o njenem gosposkem stanu, o dragocenej obleki in sramežljivosti.

Zvezdana se je vrtela v belem predpasniku, priprostem krilu z dišečo vrtnico v gostih črnih laséh okoli svojih gostov, da jo je bilo kar veselje gledati. Od nje bi se bila lahko učila vsaka vaška deklica uljudnosti in prijaznosti. Vse pa jej je šlo tako lahno, tako ročno od rok, kakor da bi bila vajena postrežljivosti že od mladih nog.

Takega lepega popoldne še ni bilo na Radovji kakor je današnje. Sivolasi možak sredi ubogega ljudstva, nežna deklica — služkinja trpečim vaščanom. To je radost, to je prava poesija!

Dà ko bi bil šel slikar mimo zbrane druščine na zabrdskem vrtu, postal bi bil, strmel in vzel čopič v desnico in naslikal veličastno sliko. Izmed vseh podob pa bi bila bliščala črnooka, črnolasa Zvezdana in gospod Kolovski, — potem pa ondi na oglu mize zgovorni, polno kupo pogosto med prsti vrtéči mešetar Pipec v belem razcvetenem slamniku.

Tretje poglavje.

Nekaj dnij potem je drdral po ozkej cesti med gorami voziček proti Radovju. Ne vemo, ali se je počivalo posebno prijetno na malem iz vrbovih šibic spletenem kmetskem koleseljnu, mislimo da ne. In iz tega uzroka je tudi stari kočijaš v rudečem, starodavnem brezrokavniku, v širokokrajnem pokrivalu in s pogašeno pipico v ustih precej pogosto vrtil hudomušni bič po zaprašenem in utrujenem sirci.

Tudi mlademu, rumenobradatemu gospodu, ki je slonel na slamnatej blazini za kočijaševim hrbtiščem, jelo se je dolgočasiti, kajti prižgal si

je dolgo smodko in precej hladnokrvno cele oblake dima za sabo puščal. Le sem ter tja, kedar pridrdra voz do kakega novega mostiča, do nove kapele ali prezidanega in izboljšanega poslopja ob cesti, nagne se na sprednji konec, kočijaša za ramo strese in pravi:

„Matijec, je-li, vsega tega pred petimi leti, ko si me ravno po tej cesti v mesto vozil, ni bilo? Mnogo se je spremenilo v tem času, kar sem bival v mestu.“

Matijec iztrka svojo pogašeno pipo ob levi palec, sede na vajeti in bič, porine hrbtišče za četrt okrožja proti zahodu in meni: „Dà, dà Vratislav, ali kako bi jim rekel in jih klical, zdaj jih ne smem več kar tako v en dan tikati, kakor kmeta, ker so gospod postali. Pač oní ne vejo, pa še ne znajo, kako je vse drugače na Radovji in povsod, kar jih ni bilo, pa jih ni bilo na ogled od nobene strani. Jaz sem tudi tako preračunil in preštudiral, da bi ne bili minolo pomlad sivolasega očeta, Bog jim daj dobro in jim preloži, če bi ne utegnolo biti vse po godu onkraj za nje, zakopali, ko bi bili oní pri domu in bi bili zapisali zdravil in svetovali kaj. Ješte, saj jaz sem vedno tako ugibal, da bodo oní učen doktor, pretkan doktor, da ne tega. In zdaj so pa res takovi postali, kakor sem dejal. Pol fare, vsa fara govori v nedeljo pred crkvijo in povsod, da je Draganov Vratislav tako učen, tako hudo premeten, da mu vsi tisti mestni in tisti cesarski doktorji, ki po kanclijah kmetiča pesté in stiskajo, ne morejo do živega in mu ne morejo.“

Gospod Vratislav, otročji znanec priprostega kočijaša stare korenine, ne odgovori spočetka ničesar takovej pohvali svojega tovariša. Potem v svojo listnico poseže in mu dolgo dišečo smodko ponudi rekóč: „Matijec, pusti pipo zdaj in gosposko kadjenje poskusi. Tisto častitanje pa, ki si ga prej omenjal, pozabi. Midva ostaneva stara znanca in od tebe ne zahtevam poklonov.“

„Tako, tako, Vratislav, gospod Vratislav kmetski sin iz Radovja, pa le gospod zdaj, imeniten gospod, tega pa ne smem tega, da bi bila midva kar tako kot nekdaj, ko so še z menoj ob počitnicah krave pasli po senožetih in sva ogenj kurila in kostanj pekla, pa si storije pripovedovala. Leta tekó, leta minejo in jaz sem se postaral in posivil in oslabel sem, oh oní so pa postali gospod, imeniten in pa lep, prav lep gospod.“

Tako ongavi od samega veselja in pripoveduje Matijec ter gobo kreše, da bi dišečo gosposko smodko zažgal.

„Kaj drugega se pomeniva, Matijec, jaz sem se pol potujil v petih letih,“ povzame mladi gospod in hlapcu po novej šegi z užigalnimi klinčki smodko zažge.

„Potujili se niso, pa se niso, prejšnji Draganov Vratislav so prejšnji. Včasih smo jih pa kar „Slavčka“ klicali, pa nič drugače. Zdaj pa se vé

da jih ne smemo več, imenitni so in študirani na visokih šolah, mi smo pa le kmetiči, nevedni kmetiči in ostanemo. Pa kaj so rekli in dejali, da se kaj drugega pomeniva? To pa to, pa oní naj začnejo oní, ki so bili v cesarskem mestu in so morda kdaj pri priložnosti celó s presvetlim cesarjem govorili. Ne da bi dejal, da bi bila tako kakovo rekla kot midva tu le na prašnej cesti, tega ne tega. Ali naš milostljivi cesar so neki jako prijazen in predobrega srca, vsakega radi poslušajo, zakaj pa bi njih ne, ki so učeni in študirani. Pa jaz sem tudi ugibal že in dejal: Matijec, ko bi se ti posrečilo kdaj v svojem življenji v cesarsko mesto priti, kar se ti ne bode, toliko poskusiš, da do svetlega cesarja prideš, z njimi govoriš in jim svoje križe in težave potožiš in odkriješ. Oni so že mnogemu revežu pomogli iz stiske in so mu. In kako bi mu ne! Denarja imajo kolikor hočejo, saj ga sami delajo, kedar in kolikor jim je ljubo. Pa jaz sem tudi pretuhtal, gospod Slavček, in preštudiral, da ko bi mene postavim za cesarja izvolili, pa bi bil svetu večno hvaležen za to. Toliko bankovcev, petakov in stotakov in vseh vrst bi naredil, da bi na vsej božjej zemlji ne bilo berača in stradača. In tistemu našemu mešetárju Pipcu, ki mu hočejo kočo prodati in mu za žganje in tobak vedno primanjkuje, bi kar tako tisočak vrgel in dejal: Tu imaš, pa opomozi si in kupico si ga privošči, ker si učen človek in po nemško umeš jezik majati in se pravdati na vse mogoče pečate.“

Tega čudnega modrovanja je bilo Vratislavu naposled vendar le preveč. Le nekaj polovičnega odgovori njegovim besedam, in še le ko voz vrh strmega klanca dospe, dvigne prst in pravi: „Matijec, čigavo pa je ono belo poslopje nad domačo vasjo, ki se že od daleč vidi?“

„Čigavo neki? Oh zdaj pa še tega ne vedó, preljubi Slavček, da imamo na Radovji gospoda za soseda in da ondi, kjer je pred malo leti robidovje rastlo, gradič v nebó moli. Saj pravim, pa prav imajo, potujili so se, ker ne znajo, da je neki gospod Kolovski, mi mu le „gospod“ pravimo, Zabrdje kupil, lepo poslopje sezidal in da smo ga celó za župana na Radovji izvolili.“

„Ni mogoče, ni mogoče, Matijec. To mi je pa novo to, in radoveden sem na svojega, kakor trdiš, gosposkega soseda. To ne bode napačno, če dobim v daljnem pogorji omikanega človeka za dolgočasne brezdelavne ure.“

Poslednje besede je govoril Vratislav s posebnim naglasom in veseljem, vzel iz torbe daljnogled in je svoje dolgo zapuščeno domovje raz klanca ogledoval.

Matijec pa je prst desne roke na čelo položil, pokrivalo nekako na oči potegnol, mlademu gospodu hrbet obrnol, kakor da bi hotel reči: „Saj sem dejal, takova je gospoda, tu jo imaš. Dokler je domá kratke hlače trgal, bil mu je dober Matijec in mu je bil. Zdaj pa, ko nekaj

vé, obrača se od domačih in se veseli tujstva. Vse so enake te gosposke vrane!“

Tako nekako je modroval Matijec, če smemo soditi po njegovem modrem, nekako nevoljnem obrazu. Potem je pa kakor v maščevanje visoko bič povzdignol, urneje raz klanca vozil in po krivem nedolžno konjsko hrbtišče strojil.

Mrak se je ulegal na zemljo. Na zahodu je rudela večerna zora. Tiha in nekako praznična je bila dolina. Govor je umolknol na drdrajočem vozu, in tiho, nekako otožno tiho je bilo v prsih mladega doktorja. Ondi se razprostira ponižna vasica, kjer je zagledal svet, ondi moli rudeče barvani zvonik v nebó, in okoli njega se vrsti grob za grobom, — ondi počivata že tudi njegova roditelja, oče in mati, zopet ondi leži zelena senožet, senčni gozdje, kjer je preživel mladostne ure!

A koliko je tudi spremenjenega tu? To košato drevo je bilo pred petimi leti šibko, brez kinča. Kjer se razprostira zdaj rumeno polje, stala je gošča. Marsiktera lesena koča je spremenila svoje lice odslej, marsikteri sosed in znanec mu ne bode stisnol več desnice in dejal: „Ali si prišel, Vratislav, prišel še enkrat pogledat gorsko zakotje? Je-li, povsod je lepo, domá pa najlepše? Domú žene nekaj nepopisljivega vsakega človeka, saj še ptica, pravijo, obišče enkrat pred smrtjo drevo, kjer je počivalo njeno gnezdo.“

Take misli obspó našega mladega prijatelja, ko se vozi proti večeru po znanem domačem potu v rojstno, dolgo zapuščeno vas. Ko bi hoteli po teh znamenjih sklepati o notranjosti, o značaji človeškem, in ko bi naša sodba kaj veljala, dejali bi: Dober človek, dober in nepopačen mora biti to. Kako rado se potuji sicer v tujem mestu v tujem duhu izrejena mladina! O ljubezni govori in poje, ono najlepšo iskro in kinč, najblažji čut pa izgubljava, čut, ki nikdar ne goljufa, nikdar ne zagreni: ljubezen do svojega naroda, do domovine.

(Dalje pride.)

Nočni pozdrav.

Sladkó mi spávaj, oj, rajski stvor,
Deklét nedolžnih cvetoči vzór!
Poljubi rož in vonjav morjé
Naj v núren sèn ti zibljó srcé.

Kedàr počívaš, naj družno-vesél
Bi vil cvetlíčnic ti zbor zapél:
Ljubezni glásijo naj sladkóst,
Slavé in hvalijo nje krepóst.

Glasóv milina te dvigaj v raj,
Užívaj petja nebeški slaj!
A dneva zôra naj oživí
Ljubezni upe, srcá kalí!

V. Eržen († 31. okt. 1881).

Slovó od Rifenberga.

Pač zadnjikrat vam s tega kraja,
Slovó jemaje, govorím;
Srcé mi bridka bol navdaja,
Beseda skoro mi zastaja,
In Bog le vé, kakó trpím.

Kaj pač bi težko mi ne bilo?
Tu bíval sem nad osem let,
Tu vse se mi je prikupílo:
To ljudstvo mi je drago, milo,
In ljub mi je ta krasni svet.

Rodila mene je planína,
Očetov dom mi tam stojí;
Vendàr ti grički, ta dolína
Se druga zdé mi domovína,
Za svoje štéjem vas ljudí.

Zató, ko se poslavljam z vami,
Pri srci, oh, mi je hudó;
Zató poslavljam se s solzámi,
Zató ostavljam vas s prošnjámi,
Ki vroče mi kipé v nebó:

Ta cvetni dol, te gričke zlate
Naj čuva in osreči Bog,
On blagoslôvi njive, trate,
Vam žetve, bratve daj bogate,
In vas obrani vseh nadlog.

A tudi seme plemeníto,
Ki v srce vam sem ga sejal,
Naj zemljo najde plodovíto,
Z močjo nebeško, čudovíto
Priklíj vam iz duševnih tal.

Vladar neskončne visokósti,
Pa rast in cvet in sad mu daj!
Potem ta kraj bo dom blagósti,
Bo sreče dom in dom krepósti,
Potem ta kraj bo pravi raj!

To želja moja je edína, —
O naj nebó jo izvrši!
Sedaj pa z Bogom, ti dolína,
Vi starčki sivi, ti mladína,
Oj z Bogom, dobro ljudstvo tí!

S. Gregorčič.

Mačeha.

Novela. Spisala *Pavlina Pajkova.*

I.

Bila je ura, ko si petelin izbere ležišče med svojima najdebelejšima piščetoma. Zadnji odmevi večernega zvonjenja so se izgubljavali v čistem, prijetnem zraku, ki je po polurnem gostem dežeku sledil za soparico vročega dneva o kresovem. Polži so se počasi vlačili iz svojih hišic in lezli po mehkej, mokrotnej zemlji. Cela truma mušic in komarjev je plesala po zraku, med njimi pa so se posamezne kresnice ljubeznjivo svetile s svojimi bliščečimi telesci.

Pred velikim, še jako dobro ohranjenim farovžem v vasi N., ki je postavljen na prijaznem griči in poleg kterega na desnej ponosno v dolino gleda farna crkev, na levej pa stoji enostropna lična kaplanija, ozirala se je isti čas skrbljivo v daljavo priletna ženska. Njeno rudeče od ognja zažgano lice in beli široki zastor, ki jej je skoro celo obleko pokrival, kaže na prvi pogled nje stan. Bila je Katra, farovška kuharica.

Mimo nje peljajo ravno voz sená, in Katra pravi vozniku: Martin, ali ste menda kaj srečali gospoda dekana? —

Ne, nisem jih srečal, Katra. Kam so pa neki šli? Ali so se menda zopet enkrat v mesto peljali? —

Toda Katra mu ne dá odgovora, temveč gre nasproti gospodoma, ki sta se iz kaplanije prišedši napotila v farovž.

Ni jih še, ogovori jih Katra vsa skrbna. Kaj pa menite, gospod vikarij, popraša starejšega izmed njiju, kaj neki danes zadržuje v mestu gospoda dekana, da jih tako dolgo ni? V teh osemnajstih letih, kar služim pri njih, zgodilo se je samo enkrat, da niso prišli o pravem času nazaj. To pa je bilo tedaj, ko so pokopali ranjcega škofa Hilarija, Bog jim daj nebesa! Prej in slej so vselej točno ob sedmih v farovž z vozom priropotali, danes pa je že davno osma ura proč, pa jih vendar še ni. —

Ne vznemirjajte se, Katra, tolaži jo gospod vikarij; gospodu dekanu se vendar ni, upam, nič hudega pripetilo. Ali kedar človek obišče bolnika in ta bolnik je njegov brat, takrat se mu prav lahko zgodi, da se pri njegovej postelji zamudi dalje časa, kakor je bil namenjen. —

Jaz bi nič ne dejala, pravi zdaj Katra že nekoliko potolažena, ko bi se le bržole tako neusmiljeno ne sušile. Nocoj pa že ne bodo imeli kaj jesti na njih. Že zdaj so sama kost in koža. —

Kollega, greste z menoj k studencu pit kozarček vode? Med tem pridejo ravno gospod dekan, povabi vikarij mlajšega tovariša, ki je pod pazuho nosil debel brevir.

Kaplan pogleda v zrak, kakor da bi od zgoraj zvedel, kaj bi naj storil, potem pa pravi: Imel bi še eden kos domoliti; oprostite!

Kakor Vam je drago, odgovori uljudno vikarij, obrne se na levo in igrajoč z neko vejico, ktero je z grma utrgal, napoti se k omenjenemu studenčeku.

A kmalu začuje za seboj klicati: Domine vikarij, počakajte, jaz grem tudi z Vami!

Vikarij se obrne in zagleda kaplana, ki hiti za njim.

Ali ste si premislili? vpraša ga začudjen vikarij.

Kaplan nekaj odmrmrá, potem pa korakata oba po stezici, ki je vodila k studencu. —

Četrt ure pozneje je slekel dekan v svojej sobi površno suknjo, sezul črevlje, med tem ko je Katra njegov klobuk obesila in palico prislonila ter tožila: Juhe že skoro nič ni v piskru; rezanci pa so tako gosti in močnati postali, da si jih ne upam na mizo prinesti. In kako so še le postale bržole!

Dekan spravi v miznico zavitek pisem, ktera je iz mesta prinesel, in zamišljeno pristavi: Zamudil sem nekoliko večerje? Ni bilo drugače mogoče.

Katro je razžalilo, da dekan tako maločutno govori o pokvarjenej večerji, in pravi še precej nevoljna: Nekoliko so zamudili, pravijo? Za celo uro in še deset minut povrh so jo zamudili, ne več ne manje. —

Toda dekan se ne zmeni za njeno togovanje, temveč mirno ukaže: Pojdite klicat gospodov kaplanov!

No, tema dvema bo pa tudi že godel želodec, godrnja Katra; bila sta že dvakrat tu.

Hoče oditi, a vrata se odpró in kaplana vstopita.

Ali se Vam je kaj neprijetnega pripetilo, gospod dekan? vprašuje vikarij skrbljivo.

Nič, hvala! Kakor vidite, prišel sem zdrav nazaj. Toda večerja že čaka. Oremus! —

Pokrižal se je in opravil kratko molitev. Kaplana sta enako storila. Katra gleda dvoumno dekana, potem pa vikarija, kakor bi hotela reči: A vendar se je moralo nekaj pripetiti, ter gre tiho po večerjo. —

Za dve minuti je vladala tihota v sobi. Čul se je samo enakomerni tik-tak stare ure na steni. Veliki črni pes, dvanajstletni Mustafa, postavil se je sredi sobe in gledal po svojej starej navadi ves čas, ko je trajala molitev, nepremakljivo dekanu v obraz. Nič ga ni motilo, da mu je ravno takrat drzna muha šegetala nos; on bi se ne bil v teh važnih trenotkih zganol, tudi ko bi bil kdo s puško vá-nj nameril. —

Ko je Katra z žalostnim obrazom posušeno večerjo na mizo postavila, hoče nekaj poprašati, ali dekan jej takoj s prijaznim, a zapovedujočim glasom reče:

Katra, čas je, da nas zapustite! —

Katri beseda v grlu zastane. Prestrašena in začudjena ob enem pogleda najprej dekana, potem pa gospoda kaplana. A ker si je vikarij ravno nalival kupico, kaplan pa si kruha rezal, ni videl nihče nje čemerni obraz, in obotavljaje se zapusti Katra sobo. —

Večerja se je tiho izvršila. Poznalo se je, da dekana teži neka skrb. A kaplana si nista upala z vprašanji nadlegovati ga, ker sta bila že na prvi pogled spoznala, da je nocoj dekan slabe volje. Vendar je pa vikarij, uljuden in razumen človek, izprevidel, da je treba ta neprijetni molk pretrgati.

Gospod dekan! začne zdaj vikarij; stari Matija s hriba želi, da bi se v soboto čitala sv. maša za njegovo ranjko hčer. Mlinarica pa —

Pustite to, odvrne nestrpljivo dekan; kar Vi storite, je vse prav, jaz — so li že zopet neka vrata, ali kje kako okno odprto? Tu je prepih, da bi človeka zvrnol! hudoval se je nenadoma dekan. —

Vikarij vstane, gre najprej poskušat, ali so okna dobro zaprta, potem pa k vratom.

Vrata so pa bila za eden prst otvorjena, in vikariju se je zdelo, da vidi v mraku v prednjej sobi neko osebo, ki je imela Katrino velikost in širokost.

Radovedna je, ubožica, misli si vikarij in zapre vrata. Skrbi jo vedeti, kod so se dekan tako dolgo mudili. —

Hvala Vam, rekel je dekan pomirjen. A trganje po udih se mi ponavlja pri najmanjšem prepihu.

Izpil je nekaj vina in položivši kupico na mizo dejal je: Danes sem slabe volje; oprostita!

Umolkne in gleda zamišljen v kupico.

Kedar je človek, nadaljuje zdaj počasi, prišel do svojega sedeminšestdesetega leta, zdi se mu marsikaj nerazumljivo, in postaja zató nevoljen, kar bi ga morda pred tridesetimi leti ne bilo čisto nič ne iznenadilo. Vprašam Vaju, gospoda, kakšen utis bi Vama napravila novost, da se hoče šestdesetleten starec na smrtnej postelji poročiti z devetindvajsetletno odgojiteljico svoje hčere, ne da bi bila med njima kakšna posebna zveza? —

In čakajoč odgovora pogledoval je radovedno zdaj vikarija, zdaj kaplana.

Kaplan je zarudel skozi in skozi ter hitel Mustafu v gobec metati velike kosove kruha; vikarija pa je skoro sméh posilil, a vendar je ostal resen ter reče ogledujoč si nohte na prstih svoje bele, polne roke: Težko

je odgovoriti na to vprašanje, predno se ne poznajo okoliščine, ki silijo bolnika k takemu koraku; kajti v sili se marsikaj stori. Sicer pa bi bil tak zakon vendar čuden in nenavaden. —

Videti je bilo, da je postalo zdaj dekanu lažje pri srci, ker je bil že povedal eden del skrivnosti, ki ga je težila. Ni gledal več tako resno kot poprej, in beseda mu je bolj gladko tekla. —

Kakor je Vama znano, pričel je zopet dekan, vozil sem se danes obiskavat svojega brata inspektorja, kteri že trpi več kakor deset let na nekej kroničnej srčnej bolezni. Pozval me je bil pismeno, češ, da ima z menoj nekaj važnega govoriti. Že takoj na stopnjicah srečam zdravnika, ki mi je zagotavljal, da je inspektorju dano le malo dnij življenja. Vznemirjen se podvizam v stanovanje. Našel sem samo kuharico domá. Elza, moja vnukinja, bila je s svojo odgojiteljico iz doma. Takoj vstopim v bratovo sobo. Brat me prijazno pozdravi, odpošlje strežnico in potem mi je, na moje vprašanje: Kako se počuti, skoro pol ure pripovedoval o svojej bolezni, o raznih zdravilih, ktere jemlje, o prebitih nočeh, o naduhi, ktera ga davi i. t. d. Naposled pa jaz vendar le pristavim: Dal si me poklicati, Filip, kaj je tvoja želja? —

Filip je z roko gladil plahto svoje postelje in dejal: Vidiš, Grega, jaz čutim, da moram v kratkem umreti, da-si me zdravnik, Elza, gospodična Eufemija — to je odgojiteljica — in najbrž zdaj tudi ti, hočete zagotoviti, da še ni take sile.

Kakor je božja volja, Filip, dejal sem jaz. Danes ti, jutre jaz, vsi moramo enkrat iz tega sveta, kjer smo le potovalci v našo pravo, stalno domačijo. —

Ti lahko tako govoriš, odgovori mi brat nekoliko razdražen, ki ne boš, kedar umrješ, drugega za seboj pustil, kakor blag spomin v srcih svojih faranov. A jaz pustim živahno, trmasto, eksaltirano, sedemnajstletno hčer. Kdo jo bode čuval, kdo vodil v njenih najnevarnejših letih?

Filip, Filip, posvaril sem ga jaz, zaupaš li tako malo v božjo previdnost? Ona mogočna roka, ki jej očeta vzame, ona jej tudi očeta nadomesti.

A brat ni bil zadovoljen z mojim modrovanjem. Majal je nekaj časa z glavo, potem pa me skoro bojazljivo prijel za roko in z negotovim glasom dejal: Kako mirno bi umrl, ko bi vedel, da bode moja Elza odslej živela pod tvojim varstvom. Grega, vzemi jo kot hčer k sebi! —

Jaz sem se zamislil za trenotek, potem pa odkritosrčno dejal: Ljubi Filip, kolikor bi jaz rad bil tvoj namestnik, ko te vsemogočni Bog k sebi pokliče, toliko vendar zopet ne gre. Jaz — sedeminšestdesetleten, bolehen, čemeren starec in pa sedemnajstletna, kakor sam praviš, živahna, trmasta deklica! Dà, ko bi bil vsaj za dvajset let mlajši! A

zdaj, ko me že posvetne reči nič več ne brigajo, ko sem že davno pozabil, kako se sme in kako se ne sme obnašati mlada gosposka deklica! Dopisovati si pa hočem marljivo s tvojo hčerjo, nadzorovati jo z daleka, dajati jej dobre svete in nauke; naj me tudi ona večkrat obišče, vse sem pripravljen za njo storiti, kar koli je v mojih močeh, saj je moja vnukinja. A da bi se ona za vselej v farovž preselila, ne Filip, to nikakor ne gre! —

Dekan je ponehal ter si z ruto obrisal mokro čelo. Videlo se je, kako še zdaj trpi pod utisi dokazovanja in da je bil prisiljen, bratu zadnjo prošnjo odrekati. —

Vikarij je z zanimivostjo poslušal dekanovo pripovedovanje. kaplan pa je o tej stvari premišljujoč gledal pred se.

In vesta, nadaljeval je dekan in čelo se mu je zgrbančilo, kaj je inspektor zdaj sklenol storiti, ko je videl, da mu jaz njegove prošnje odbijam? —

Kaplana sta ga radovedno pogledala. —

Poročiti se z odgojiteljico svoje hčere, ktero Elza za očetom edino spoštuje, češ, da bode Elza potem imela „mater“, ki se bo z ljubeznijo brigala zá-njo.

Jaz sem menil, da me, to čuvšega, kaplja zadene. Pogledal sem v skrbéh brata. Mislil sem, da ni več pri pameti. A njegove oči so me tako slovesno-resno gledale, da sem bil kmalu prepričan, da ne blodi. —

Kaj me opazuješ tako čudno, Grega, rekel je inspektor zbadljivo; ne boj se za moj razum. Ali res misliš, nadaljeval je z isto zbadljivostjo, da bi osoda gospodične Eufemije bila tako pomilovanja vredna, ko bi v ta zakon dovolila? Jaz skoro umrem. Gospodična Eufemija je sama na svetu. Ona ljubi Elzo čez vse. Toda kdo more vedeti, ali jo bo Elza pri svojih brezkončnih trmah tudi po mojej smrti hotela pri sebi imeti? — Gospodična Eufemija bo pa zato, ker bode nosila moje ime, uživala za celo svoje življenje lepo pensijo. A zato jej je naložena dolžnost, tudi za naprej, kakor doslej, ljubiti mojo Elzo in jej biti v vsem dobra in skrbna mati. In gospodična Eufemija bode tudi taka, kolikor jo jaz poznam. Elza ima lepo premoženje od matere, in obedve skupaj imate potem lahko najsrečnejše življenje. —

Jaz nisem proti temu besede več zinol. Vprašal sem ga samo, ali veste Elza in gospodičnà Eufemija o njegovem sklepu. Odgovoril mi je, da ne, pa da sme upati, da boste obedve z njim zadovoljni. Prosil me je na zadnje, da se naj jutre k njemu povrnem, da blagoslovim hitro njegovo zvezo z gospodično Eufemijo, ako v to privoli, predno ne bode prepozno. —

Ker bi bila, kakor sem se prepričal, zastonj vsaka beseda, da bi

ga spravil od njegovega čudnega sklepa, obetal sem mu, da pridem jutre gotovo, ker mu nisem hotel zadnje prošnje odrekati. —

Potem ko sem brata zapustil, hitel sem opravljati druga svoja opravila, da bi se prepozno ne vrnol domú. A vendar sem zamudil večerjo za eno uro in deset minut, kakor mi je Katra izračunila, končal je dekan. Še enkrat: Ne zamerita mi, gospoda! —

Vikarij in kaplan sta se proti temu zabranjevala, da bi mu bila kaj zamerila. —

In zopet se je molilo, ter so se po medsobnih voščilih: Lahko noč, takoj razšli. —

II.

Nehal je trpeti. Čast njegovemu spominu! rekel je slovesno zdravnik ter položil rahlo na posteljo roko mrtvega inspektorja, na kterej je bil števal zadnje slabotne udarce že onemogle žile.

Dekan, ki je sedel pri bratovem vzglavji, izpusti knjigo, iz ktere je molil umirajočemu zadnje molitve, pogleda resnobno ginen prijazno lice pokojnega brata, potem pa ga z blagoslovljeno vodo poškropi.

Pri vznožji postelje ste stali dve ženski: Elza in Eufemija, ter zrli z neko vznemirjenostjo v umirajočega. Ko je zdravnik oznanil inspektorjevo smrt, približa se Eufemija mrliču, prime nekoliko boječe njegovo še gorko roko ter jo nese spoštljivo k ustom. Potem hoče oditi, a ko se ozrè na pokojnikovo lice, ki je še nosilo znamenje zadovoljnosti, obotavlja se jej nehoté noga, ona silno obledi in drgetajoča po vsem životu poljubi mrliča na lice. Potem si z rokama obraz pokrije in odide iz sobe.

Prišedši v drugo sobo déne roko na srce in vzdihne: Bog, kako bridek je bil ta ženitvanjski poljub! Ali bi bila jaz kdaj mislila, da bodem šest ur po svojej poroki že vdova? — O Arnold, Arnold, kje si ti zdaj? — Zakaj si me zapustil? — A na enkrat se zgane, kakor da bi se prestrašila svojega govorjenja. Z roko si drži čelo in govori polglasno: Kako sem prišla zdaj v tem prevažnem — žalostnem trenotku na to misel? — Menila sem, da sem že davno za vselej pokopala žale spomine svoje mladosti, a zdaj so se v meni tako nenadoma vzbudili, da še bolj vznemirjujejo mojo danes že dovolj razdraženo dušo. Proč z njimi! Moliti hočem in moram za svojega dobrotnika, za blagega gospoda inspektorja, pokojnega mojega — soproga. In obrisala si je solze, ki so jej močile lice ter se spustila na koleni. —

Med tem je Elza še vedno gledala očetu v obraz. Ko je za Eufemijo tudi zdravnik zapustil sobo in se dekan zopet zamaknol v molitveno knjigo, približa se ona z negotovimi koraki očetovemu vzglavju, zatisne s prstom eno njegovih očij, iz kterega je tako čudno sevala mrtva zenica, potem

pa déje polglasno: Vedno si bil dober z menoj, oče! Zdaj, ko sem te izgubila, spoznam še le, kaj si mi bil! Koliko sitnob in skrbij sem ti v življenji delala, kako te mučila s svojimi trmami. Odpusti mi! A ti si pri vsem tem bil vedno skrben oče, nadaljevala je s suhim očesom, — a videti je vendar bilo, da globoko trpi, — skrben zá-me do zadnjega hipa svojega življenja, ko si mi izbral svojega namestnika v gospodični Eufemiji. Hvala ti, oče, hvala! —

Sklonila se je tudi ona na mrliča in mu poljubila lice. Toda hitro privzdigne zopet glavo in z neko grozo šepeta: Gorjé, kako je že mrzel, in če pomislim, da je vsakemu človeku namenjena ista osoda! Zgrozila se je in hitro zapustila sobo. —

Dva dni pozneje izročili so zemlji inspektorjevo truplo.

Dekan, ki je ves ta čas ostal v mestu, da priredi bratov pogreb, podvizal se je zdaj domú.

Poslovi se najprej od mlade vdove.

Ljuba Eufemija, poreče, moje dolžnosti me kličejo domú. Jaz grem, a zapuščam Vam svoj blagoslov in zagotovilo mojega visokega spoštovanja. Veliko žrtvo ste storili, olajšavši smrt mojemu pokojnemu bratu; a še veče so dolžnosti, ktere Vas čakajo. Ali se čutite dovolj pogumno, da jih radovoljno izpolnjujete, ljuba Eufemija? rekel je mehko ter jo nežno prijel za roko.

Eufemija povzdigne svoj otožni pogled na dekana in odgovori rahlo zarudevši: Jaz ljubim Elzo; za njo, čutim, ne bode mi nobena skrb pretežavna, nobena dolžnost pregrenka. Elza mi je tudi bila do zdaj vedno vdana. Ali mislite, gospod dekan, — in pogledala ga je skoro bojazljivo, — da me bode odslej Elza manj ljubila, ker sem — nagnola je glavo, da bi dekanu nekoliko prikrila močno rudečico, ktera jo je na enkrat oblila, in po kratkem premolku je hitro in bolj tiho dostavila — ker sem jej postala mačeha? —

Ako Vas je cenila, rekel je resno dekan, ko ste jej bila samo odgojiteljica, cenila Vas bode odslej tem bolj, ko jo je umirajoči oče Vam zaupal ter jo Vam pridružil s sveto vezjó. —

Hvala, gospod dekan, rekla je potolažena Eufemija; Vaše besede mi dobro denejo. Že dva dni me vznemirjuje misel, da bi me utegnola Elza za naprej manj ljubiti, kakor me je do sedaj. Ime „mačeha“ doní tako trdo, podvrženo je tolikim ostrim predsodkom, da kdor je od osode izvoljen nositi ga, najde v zahvalo le redko kdaj spoštovanja in ljubezni.

Eufemija umolkne in gleda zamišljeno v tla. Dekan jo je pa pomilovalno pogledaval. Zmislil se je namreč takoj na besede rajnega brata, s kterimi je svojo hčer opisal, da je živahna, trmasta, pretirana deklica. —

Ali je morebiti Elzin značaj tak, da Vam daje povod k tako temnim

mislim? rekel je dekan skrbljivo, in gladko njegovo čelo se je nagrbančilo.

Eufemija ga iznenadjena pogleda. O ne, rekla je hitro, Elza ima dobro srce, midve se popolnoma razumeve v mislih, toda —.

A dekanovemu bistremu očesu ni ušla zadrega, s ktero je Eufemija to povedala. To je, segel jej je hitro s prijaznostjo v besedo, Vaše srce je dobro in zato prezirate tudi blagodušno v Elzinem značaji temne strani. Reklo se mi je, da je Elza trmasta in pretirana. Dva velika madeža dekliškemu značaju! —

Mlada je in živahna, to so nje slabosti, ako se to sme sploh slabost imenovati, rekla je Eufemija in toliko, da se jej niso mile oči solzile, začuvši tako ostro sodbo o svojej ljubljenki. —

Jaz Elzi častitam, da ima tako mačeho, rekel je ginen dekan, poudarjajoč besedo: mačeha. Bog Vam povrni Vašo ljubezen do moje vnukinje! Kje je Elza? Tudi od nje se moram še posloviti. Bog z Vami! in podal je Eufemiji roko v pozdrav in slovó.

Elza je v svojej sobi in nekaj piše, pravi Eufemija in se skloni na roko ter jo poljubi spoštljivo, še predno jej je dekan utegnol to zabraniti. —

Dekan se podá v Elzino sobo. Elza je sedela ravno pri pisalnej mizi in marljivo pisala. Ko dekan v sobo stopi, Elza iznenadjena hitro vstane in gre dekanu nasproti z besedami: Vi ste, striček? To je lepo, da Vas še enkrat vidim, predno odidete. Prosim, blagovolite se vsesti, in primakne mu mehek naslonjač. —

Elza je bila ena onih deklic, ki se ne morejo imenovati lepe, in vendar nimajo na sebi ničesar, o čemer bi se moglo trditi, da je grdo. Srednja velikost, rasti primerna širokost, kot iskri žive, divje oči, majhen nos, čisto malo privihan, ki je lasten samovoljnim značajem, nizko čelo, črne lasi in obrvi ter bledo-rujavkast obraz.

Nje govorjenje je bilo vselej živahno, a pri tem se je znala ljubeznjivo kretati. Smejala se je rada in poredno; a njen čisto doneči glas je blagodejno uplival na poslušalca. Oblačila se je ukusno in bila je v vsem mamljiva prikazen. —

Dekan se vsede in Elzo ginen pogleda, ki je zamišljena stala pred njim. Njena črna obleka in njeno nekoliko bledo lice, ki je še nosilo znamenje prelitih solz, spominjali so ga živo, da ima siroto pred seboj. — Da si je tudi dekan prizadeval njej nasproti miren ostati, vendar ni mogel zatisnoti solze, ki se mu je pri tem nenadoma v očéh prikazala.

Ljuba vnukinja, začel je z negotovim glasom, vsemogočnemu je dopadlo, poklicati k sebi tvojega dobrega očeta. A ti vendar nisi ostala sirota, kajti blaga Eufemija, ki ti je bila do zdaj največa prijateljica, bode ti odslej naprej dobra in skrbna mati. In to je ravno, kar zmanjšuje

tvojo nesrečo. Kakor pa si Eufemiji bila do zdaj vdana, ostani jej tudi za naprej in bodi jej v vsem ubogljiva, in ljubi Bog te potem tudi ne pozabi. —

Vstane in Elzi roko podá, ktero ona poljubi, in dostavi: Glej, da me z materjo prav kmalu obiščeš! —

Elza zarudí. Bil je dekan prvi, ki jej je Eufemijo kot mater imenoval. V teh dveh dneh, kar so imeli mrliča v hiši, bila je Elza z žalimi čuvstvi in s pripravo svoje žalne obleke preveč obložena, da bi še bila na to mislila, da se bode odslej spodobilo nekdanjo odgojiteljico klicati z imenom: „mati“. Dekan jo je zdaj na to nenadoma spomnil.

Z materjo? ponavljala je Elza v zadregi in je hitro s prtičem obrisala s črnilom zamazani prst. Ali ste kdaj čuli, gospod stric, da bi sedemnajstletna devojka imela devetindvajsetletno mater? — Ko to izreče, zapusti jo na enkrat prejšnja otožnost, in pogledavši dekana nekoliko poredno premaguje posmeh. —

A dekanu se je videlo, da mu ni po volji nje šaljivi odgovor. Popravil si je očali in resno pogledavši jo dejal je: Eufemija je pa zdaj vendar tvoja mati po volji očetovej, naj ona ima še tako malo let! Bodi zadovoljna, da ti je Bog izbral tako blago žensko, da prevzame do tebe materno skrb. —

Ljubi stric, odgovorila je Elza pol resno, pol šaljivo, ne delajte vendar tako resnega obraza. Saj sem Bogu gotovo hvaležna, da mi že skozi deset let daruje Eufemijino ljubezen. Če koga na svetu ljubim, odkar sem očeta izgubila, je gotovo ona, ktero ljubim. Da bi jo pa odslej naprej imenovala „mater“, potem ko sem jo celih deset let klicala „gospodično Eufemijo“, upam, da tudi ona ne bode kaj tako čudnega od mene zahtevala. —

Za Boga, kako jo pa meniš potem klicati? vzklikne dekan neprijetno iznenadjen. —

Kako neki? rekla je Elza nekoliko porogljivo; čisto kratko: Eufemija. Prejšnje ime: „gospodična“ bodem pa izpustila in s tem jej dovolj dokažem, da vém, da je sedaj gospa vdova. —

Elza, Elza, rekel je vznemirjen dekan, ljubi in spoštuj Eufemijo, ker ona je tega vredna in to v prav obilnej meri! Nikdar ne pozabi, da ti je prvič to dolžnost naložil tvoj umirajoči oče, in drugič, da hvaležnost, ker ti že Eufemija deset let nadomestuje mater in ti tudi bode, dokler živi, zahteva od tebe, da si jej iskreno vdana! —

Kdo pravi, da je ne spoštujem, rekla je Elza nevoljna. Spoštovala sem jo prej, ko sem jej rekala „gospodična Eufemija“ in spoštovala jo bodem odslej, ko jo bodem zvala samo po imenu: Eufemija. Pridevek „mati“ bi pač nič ne uplival na moje čuvstvovanje. In tako govoréč je zopet brisala prst, na kterem je še bila neka senca črnila. —

Bog te čuvaj, Elza, reče zdaj hitro dekan, meni se mudi. Vedi, da grem prav pobit od tod in obžalujem, da je Bog prehitro poklical k sebi tvojega očeta. —

Z Bogom stric, srečen pot, rekla je Elza lahno poklonivši se ter delala čemeren obraz. Prav kmalu Vas hočeve Eufemija in jaz obiskati. In ko dekan odide, vsede se zopet k mizici in namakaje pero v črnilo, da bi nadaljevala zaostalo pisanje, reče polglasno: Ubogi stric, kako je neveden! Je pač star in živi na kmetih; ni mu tedaj zameriti, ako ne vé, kako se je mestnej gospodični obnašati v takih slučajih. —

(Dalje pride.)

Ivéri.

Spomládnji večéri — vonjívo cvetje —
Prijetne sápice — slavčje petje —
Kedàr o vas čujem samó
Utríplje srcé mi glasnó;
Ko vrača spomlád se, vesel bi zavrísnil,
Nje prvi cvet na srce pritísnil!

In vi dolgočasni zimski večéri,
Kakó mi težíte duh in srcé!
Stój! — Res beróč le drémljem in kímam,
A vendar hvalo dati vam ímam:
Ker vaše nígdar ni konca vrsté,
Snoví vsaj nóvi ste dali ivéri!

Kar Eve je bórih otrók nas pod nébom,
Prosjáka ob césti, v gradi gospóda,
Usmrti zdajci lehko nezgóda.
A hujše, nego telesno umréti,
Sam sêbe dušno je preživéti!
Zató se dušne le smrti bojím,
In prosim Bogá, ter vroče želím,
Da sam bi za svojim ne šèl pogrébom!

Hej, brž na mizo mesó in juha,
In pêta maslénega belega kruha,
Prikaži okúsna se karbonata,
A z njó vabljíva salata,
Veselje želódcu, slast za nós,
Pozdravljam te srčno, ljuba gós,
Kakó lepó so rumêna piščéta,
Prijazno se smeje glava teléta,
Po všeči ste mi klobase meséne,
Potvíce ne sovražim medéne,

In ker edino v njem je resnica,
Iz kléti najboljšega vina lodríca.
Da mí, prijatelj, ne jéli in píli,
Kakó bi domovíni služíli?!

Vse res, ko Bog je človeka stvaril,
Želódec mu tudi je zdrav podaril,
Ki vsak dan odločno zahteva hrane
In hvala ga najlepša ne gane.

A kdor na sámi želódec misli,
Ti, draga očína, mu nisi v čisli,
Oj, ti si njemu le mólzna krava,
Dobíček je geslo, ne tvoja slava!
Črvíči, ne sladka vonjáva cvetja
Nam slavca hranijo, mojstra petja,
A sram ga bodi, kdor pôsten se kaže
In domoljubje hlini in laže,
Kdor trobi z rojáci v eden róg,
Ker sámi trébuh je njemu Bóg!

Duhóvnik o službi živi oltárja,
Peró pozvanega živi pisárja,
Beseda možá, ki v bučánji vihárja
Sovrážnega pravdo očíne povdárja,
A v stran obrnímo se od šušmárja,
Ki rôdu v kvaro sebično se vkvárja,
Od njega, ki vero, dom in cesárja
Imá za ščit, da išče denárja!

Le gódi, hitroprsti mi gódec,
  Križávec v plačílo, ná! svetál,
A ti, krčmár, skrbì za želódec,
  Ter pridno tôči do vrha bokál,
Saj mnogi še v kleti ímaš sódec,
  Obílo je vina Bog nam dál,
In jaz, ko zakónski me žuli povódec,
  Ne bodem plesal, píl, se smijál!

Kmetìč živahnega konja loví,
Da blizu pride, mu ovsa molí.
Kedàr v oblast ga dobode kmetìč,
Po stégnih, po rébrih žvížga bìč.

Mladénič vesel lepôte cvéta
Izvóljenki hribe, dolí obéta,
In često mislita óni in óna,
Da res je igrača zakonska spóna.

Brezumno se drúžijo največ ljudjé,
  Brez vse ljubezni in čuvstva dolžnósti,
A skôro iz róžnega snà se vzbudé,
  Na duri potrkajo skrb in bridkósti.
Ugasne vsa vróča ljubezen,
In drug je na drugega jezen.

Ko tožno prazna sta hram ín kašča,
  In kruha željnih po mnogo úst je,
  V družíni takšni o bínkoštih púst je,
Pogóstoma iz jasnega tréska,
Proklínjajo se, da čuje soséska,
  Vse gleda srepó
  In vse je hudó,
Nevesta in sin, in tast in tašča!

Ljubezen — bolezen: slabó se ríma,
A zmísel med soboj dober íma:
  Zaljubljenec vsegdar malo bolán je,
  Naj že kristjan, naj Mohamedán je.

Jos. Cimperman.

Starec samotar na novega leta dan.

Starec samotar si je napravil leseno kočo nekoliko proč od vasi, od stanovanja svojih znancev. Tukaj je prebival na stare dni. Les za kočo si je zaslužil z delavno roko. Odtegnol se je ljudem, da jim ni delal nadlege na starost. Po zimi je zapadel sneg poti, in samotar si je napravil gaz v snegu k studencu in v vas, kamor je moral hoditi, ako je potreboval za življenje potrebnih rečij. Studenec, nekoliko od koče, ni nikdar usahnol in imel je dobro, mrzlo vodo. Te lastnosti studenčeve so bile uzrok, da se je naselil samec ravno tukaj, ne drugod v tihem zavetji. Ni si želel hrupnega življenja, zato je bil za-nj ta kraj posebno ugoden. Nad kočo se je vzdigoval hribec nekoliko obraščen z bukovjem in smrečjem, nekoliko je bilo golega in skalnatega. Koča je bila proti vzhodu obrnena, na severno stran je bil svet zaprt. Ob velikih praznikih je hodil samotar v vas, obiskoval je crkvene službe. Po dokončanih opravilih je šel zopet s svojo grčasto gorjačo v samijo. —

Sedel je na novega leta dan na dolgej lesenej klopi, nekaj zamišljen gledal je v ogenj na ognjišči. Zvunaj je bilo debelo snega in hud mraz, da je škripalo pod nogami. Solnce je že zašlo, in mrak se je jel vlegati na zemljo, kmalu se je naredila noč. Vse življenje je potihnolo. Male ptičice, ki so po dnevu prišle pod kočo pobirat drobtinic, ktere jim je metal mož vsako jutro iz koče, poskrile so se v zavetji. Zadnje je videl

še na plotu blizu ozke steze v snegu, predno je zakuril. Miloval jih je, da morajo hudega mraza premirati, rad bi jim bil dal podstrešja in privoščil bi jim bil gorkega prostora v svojem tesnem prebivališči, ko bi se ga bile hotele poslužiti. Pogovarjal se je vsak dan z njimi, ko jim je potrošal živeža po snegu, a povedati jim ni mogel, da bi jim dal tudi rad gorkega prenočišča. Poznal je že svoje navadne obiskovalce, tolažil jih je, da bode zopet prišla krasna spomlad in z njo tudi boljši čas, pa mnogo družbe, ki je šla v jeseni v gorke kraje.

„Tako se podi ura za uro, beži dan za dnevom in mine leto za letom,“ jame govoriti mož sam s seboj na klopi in položi stare kosti na leseno desko, ki je bila na klop oprta. „Čas bi bilo premišljevati nocoj, koliko se je dobrega in koristnega storilo v preteklem letu. Ne škodovalo bi tako premišljevanje, ali mi pa more tudi koristiti, če ne škoduje? Da! Mogoče je, da sem kaj storil, kar bi bil moral opustiti, in v prihodnjem letu se lahko varujem, ako bi imel priliko kaj napačnega storiti.“

Starec misli, čez nekoliko časa pa se vzdigne in stopi k vratom, ker čul je hojo zvunaj. Duri brez zaklepa in brez ključavnice zaškripljejo, v kočo pa stopi gost. Bil je znanec, ki je prišel samotarja obiskat.

„Dober večer!“ pravi prišlec, mož tudi že v letih, vendar še mlajši kakor naš starec v koči.

„Bog ga daj! Ne bi bil mislil, da me obiščeš, Juri, kaj boš povedal?“

„Novo leto sem ti prišel voščit, Bog te ohrani!“

„Tudi tebe, dragi moj, še mnogo let, da boš mogel več koristiti na svetu. Ravno so se me polastile misli in vprašanja, kaj sem dobrega dovršil v preteklem letu, a žalibože, da ne morem reči, da sem dosti delal! Več bi se moralo storiti, toda moje moči so slabe; vse peša na meni, leta so me potlačila; delati ne morem več, da bi dajal dober zgled, poduk sam pa nima tega uspeha, kakor z delom vred“.

„Tolaži se, ljubi moj!“ Dosti si storil, zdaj naj delajo drugi, ki imajo moči in zmožnosti. Tvojih sedemdeset let te ni nikdo videl lenobe pasti. Kazal si nam pot, po kterej naj hodimo; ko si vse daroval, premoženje in vse svoje moči, postal si še le samotar. Dosti jih je, ki tega niso storili, čeravno so imeli prilike ravno tako kakor ti. Vodil si nas kmete in nam pokazal tu pa tam, kako moramo ravnati, in zdaj v sivej starosti vidiš mnogo zadovoljnih ljudij, dokaj premožnih, kterih bi ne bilo, ko bi jih ne bil ti učil in vodil. Res je, da tebi ni ostalo drugega, kot ta lesena koča, a tebi zadostuje tudi ta, in gotovo smeš ponosen biti, da si dosegel, česar si želel. Ti nimaš prav svojih res nikogar, ali pomisli, da smo vsi tvoji, posebno pa oni, kterim si vse dal, kar si imel. Podpiral si reveže, delil si vse sproti in nisi obdržal ničesar zá-se, a pomagal si mnogim, ki ne bodo pozabili tvojega imena; še otrok otroci

ti bodo hvalo peli. Misliš, da bi ne bilo danes nikogar k tebi, ko bi ne vedeli, da ne vidiš rad, ako te kdo obišče in ti pride voščit? Edino to je, da sem prišel jaz sam. Prosili so me sosedje in znanci, kterim si bil dobrotnik, da naj ti izrečem zahvalo, in naj ti povem, kako gorko bije srce vseh za te, za njihovega dobrotnika, za dobrotnika nas vseh. Storim torej svojo dolžnost in te prosim: Sprejmi presrčna voščila od nas!

„Zahvaljujem se tebi in drugim in vesel sem, ker vidim, da ljudje spoznajo, da nisem sebično deloval. Res da bi si bil lahko mnogo prihranil, ko bi bil hotel, in morebiti, da ni prav, ker si vsaj toliko nisem, da bi mi ne bilo bati se kdaj delati nadlege tujim ljudem. Pri svojem skromnem življenji si pač še dandanes toliko prislužim, da se preživim, samo ne vem, kako dolgo to pojde. Nikdar se me niso polastile te misli, kakor ravno danes. Bog daj, da bi ne bil za nadlego drugim!“

„To so prazne skrbi, dragi moj! in velika sramota bi bila za vso sosesko, ko bi se ti s tem mučil. Kmet ima žitnice napolnjene, rejeno živino v hlevu, travniki mu prinašajo dvakrat toliko, kakor nekdaj, in vrti so bogati okusnega sadja, to vse pa še le od tega časa, kar si ti začel kmetom kazati, kako naj se dela. V gozdih imamo že zdaj mnogo in lepega mladega lesa, suša nam ne dela več krivice, odkar je obraščeno, kjer je bilo pred leti še vse golo, in povodenj ne trga več in ne odnaša senožetij, kakor jih je poprej. A nisem prišel naštevat, kje in kaj si dobrega storil, to sam najbolje veš, izreči ti moram le najlepšo zahvalo za vse to. Pristavim pa tudi, da nisem prišel samo z besedo na jeziku, temveč, da so to prava naša voščila. Dobro vem, da se je danes mnogo častitalo, da se je mnogo govorilo tu pa tam, a ravno tako mi je dobro znano, da se je govorilo le iz same navade, samo ker je šega taka, ne iz hvaležnosti, ne iz pravega namena. Tem bolj pa bodeš prepričan, da ti izrekam res prava čutila, ker ti je dobro znano, da še pri nas ni sladkarija in prilizovanje udomačeno.“

„Vem to, in tudi uzroka nima nikdo meni prilizovati se, ker nimam nikomur kaj zapustiti, nikomur kaj dati. Prepričan sem, da so to res vaša čutila, in ravno zato sem jih vesel. Marsiktero prošnjo bi imel še na srci, vendar za danes izrečem samo eno željo, to namreč, da kdor noče domovini koristiti, ako bi jej mogel, naj jej vsaj ne škoduje ne. Znano mi je, da čeravno iz našega ožjega okraja ni ljudij, najde se jih vendar mnogo, ki imajo zmožnosti, a porabijo jih za to, da grdijo z njimi lastni dom, ne da bi mu koristili. Spominjam se na izrek nekega moža, ki je rekel, ko se mu je očitalo, da nima slavne domovine: „„Jaz nisem živel in deloval v sramoto in nečast svojej očevini.““ To naj ostane tudi nam v spominu, da se nam ne bodo mogle lastne pregrehe očitati. Kolikor ima vsak močij, toliko naj dela, porabi naj jih tako, da bode mogel reči, da ni delal sramote in nečasti lastnej materi.“ *Samostal.*

Sveti večer.

„Hozana!“ angelji pojó
V nebesih in jezer
Sporočb na zemljo tja nesó,
Nocoj je svet večer.

Jezer sporočb ogromni broj
Le angeljem mogoč
In tebi večni Bog, nocoj
Ki greha zjasniš noč.

Na vzhod, večer, na sever, jug
Tja angelji hité;
Povsod, povsod saj polen tug
Je širne rod zemljé.

Ko zadoní iz line glas
O polnoči okrog,
Izdrami se naj zadnja vas,
Posebno rod ubog.

In v crkev krasno tja hiti,
Kjer orgle že doné,
Se križa, moli, iz očij
Mu kapljajo solzé.

„Ubogi rod, povej, zakaj
Si zbral nocoj se tu;
Predolg še dan je tebi, saj
Potreben si miru?“

Takó sem vprašal gnečo to,
Pokleknol poleg nje,
Da videl bi, kdor mrtev bo
Ob letu iz vrste.

Saj pravijo, o polnoči
Večer se ta pozna
Na lici, kdor čez leta dni
Se loči od sveta.

Kako bi vse popisal jaz,
Kar to sem gledal noč,
Dovolj je eden že obraz
Za Dantejevo moč. —

Možak je slonel v kotu bled,
Otožen, zapuščen,
Na rokah se mu bral je sled,
Da hlapec je pesten.

A molil ni, se klanjal ni,
Ni sužnih sklepal rok;
V nebó obračal ní očij,
Ko čul je jok, le jok.

„Zakaj ne moliš, trepetaš,
Se smrti ne bojiš,
Na lici morda sam poznaš,
Ob letu, da živiš?“

Tako govoril sem potem
Jaz možu in rokó
Podal mu svojo ter očem
Obrisal sem solzó.

„Dovolj sem prosil, znanec moj,
Rešitve iz nebá,
Sèm rod pripeljal sem nocoj,
Da konec svoj spozná.

Si mašnik ti in modrec vsaj,
Prerokbe dan ti dar,
Povej, če v sužnost vekomaj
Ta rod poslál vladar?“

Tako govoril je možak,
Potem pa mignol mi:
„Čemu li večni ta težak
Na svetu rod živi?“

Zapel iz line zvon med tem,
In orgel glas ubran:
„Na zemlji mir naj bo ljudem,
Temé je greh končan.“

In mašnik dvignol je roké
V molitev utopljen;
Raz lic si brisal je solzé
Rod ginen, zapuščen.

Omahnol na koleni zdaj
Je tudi znanec moj,
Zapel ko mašnik: „sursum“! raj
Odprt je vsem nocoj.

Potem govoril tolažeč,
Prostiral je roké
In blagoslovil rod klečeč,
Po crkvi ga kropé.

Donele pa so orgle vmes,
Iz line zvon ubran
Kakor hozana iz nebes,
Da greh je zdaj opran.

In narod moj, nikjer poznan
Domú je šel z menoj,
Rešitve praznoval je dan —
Kdaj zmage dan bo svoj?

y.

Šege, običaji in narodni praznici pri Srbih.

Piše *Ivan M. Bogović.*

IV.*

Bolezen, smrt in pokop.

„Pomozi Bog, prijateljica Dara!“

„Bog ti pomogel, sestra Rožica!“

„Kje si bila?“

„Bila sem pri babi Soki.“

„Kaj si delala pri njej?“

„Mož mi je nekako onemogel, pa sem šla po malo trave, ako more, da mu pomaga.“

„Kaj pa mu je?“

„Sama ne vem, ali nekako ne more. Kuhali smo mu že vsakovrstnih trav, kar smo jih domá imeli, pa mu nič ne odleže. V prsih ga tišči, pa ne more niti kašljati niti ležati. Tudi slivovica mu ne gre več kakor poprej. Ne vem kaj bo.“

„Idi, idi pa glej, da revežu tem preje pomagate. Z Bogom!“

„Z Bogom, prija[1]!“

Dara in Rožica se razstanete, ali Dari se stvar ne dopada, kajti kdor išče lekovite trave pri babi Soki, temu ni prav lahko pri srci. Rožica že ugiblje, kdo bi bil za Daro najboljši, ako bi njen sedanji soprog umrl.

Dara gre domú, kuha travo in se ravna natanko po naredbi babe Soke, ali možu je vse slabše. Ko domači vidijo, da od Sokine trave ni pomoči, pošljejo po duhovnika, da mu „čita molitvu“.

Duhovnik je izvršil od crkve predpisani obred, ali tudi to ne pomaga. Bolnik vedno bolj hira.

„Kaj čemo sedaj?“ vpraša starešina navzočo družino.

„Da ga vozimo v samostan,“ je navaden odgovor.

„Hajdi, da ga vozimo!“

Nato se vzame voz konjski ali volovski, kakor je komu lažje, pa na „kola“. V samostanu mu zopet „čitajo molitvu“ in se vrnejo, ali bolnik je vedno slabši. Če je hiša premožna, poskúsijo še nekaj in to je najzadnje. Pošljejo namreč po zdravnika, in ako še ta ne pomaga, je pomoč še samo pri Bogu.

Pomoči ni, mož Darin je umrl — od božje volje. Ko je izdihnol

---

* Glej Kres I. p. 333, 505, 651.

[1] prijateljica.

svojo mučeniško dušo, počne od ženskega spola — malo in veliko — javkanje. Vse vpije, ne joka, kakor je navada pri drugih narodih. Tu se vé že pol ure hodá, kje je kdo umrl. Sosedje pridejo, njegovi prijatelji ga lepo omijejo in povzdignejo na mrtvaški oder. Potem še pridejo drugi od blizu in daleč mrtveca kropit. Vsak, kdor pride, ima na razpoloženji, da pije kavo, rakijo ali vino.

Čez 24 ur, včasi še poprej je pogreb. Kedar iznesó mrtveca iz hiše, postavijo odprto trugo na mrtvaška nosila; žena njegova se vstopi od ene strani k trugi, a ktera druga ženska od rodovine na drugo, in sedaj počne „kukanje“. Žena našteva vse njegove dobre lastnosti, ktere je imel in — ne imel, priča, kako bo sedaj sama najnesrečnejša na svetu — za vsegdar.[1] To traje kake pol ure, potem vzemó štirje pokrov, drugi štirje pa trugo z mrličem ter ga odnesó na grobovlje. Nosači niso plačani, ampak vsak stori to iz ljubezni, in nikdar se ne sliši, da bi ta posel kdo odrekel. Ministranti in nosači dobijo po en robec, kteri je pripet pri prvih na svečnike in križe, pri drugih pa na ramo.

Prišedši na grobovlje izvrši duhovnik crkveni obred in odide, ostali pa mrliča zakopajo. Grob se polije z vinom, kar pomeni: V miru počivaj.

Teden po pokopu je kakor pri Slovencih sedmina, samo da se na ta večer še veliko več troši kakor pri Vas.

Dokler je mrlič v hiši, hodijo moški razoglavi, po nekterih predelih tudi še dolgo po smrti. Največ pa nato držijo Vlasi-Romani, kterih je v Srbiji okoli 120.000 duš. Vlah žaluje — to je hodi razoglav — za očetom in materjo eno leto, za bratom ali sestro šest tednov i. t. d. Pri pravih Srbih se je to že skoro izobičajilo. —

Jaz sem že v predgovoru (Kres I. 333.) opomnil, da pišem in posnemam vse to iz življenja prostega naroda, kar tukaj zopet ponavljam. Kar se tiče današnjega opisivanja, moram dodati, da gre gledé tega v novejšem času mnogo na boljše, kajti narod je začel večjidel, osobito bliže mest, iskati zdravniške pomoči o pravem času. Tudi imamo po več srezih — okrajih — zdravnike. V tem letu je tudi izšla naredba, da se mrliči ne smejo nositi ali voziti v odprtih trugah. Sploh pa se je nadejati, da se bodo sanitetske razmere pod sedanjim sanitetskim načelnikom dr. Vladanom Gjeorgjevičem v kratkem času zboljšale. Se vé da je danes večina naroda še na gore popisanej stopinji.

---

[1] Včasi se pa že čez šest tednov na novo omoži.

Beseda o našej ljudskej prosveti.

I.

Potujoč po Skandinavskem, t. j. po Danskem, Švedskem in Norveškem nisem ničesar bolj občudoval nego tamošnjo ljudsko prosveto, ter v duhu primerjajoč si naše razmere s skandinavskimi nisem ničesar bolj obžaloval nego našo zaostalost.

Kaj pripomaguje, da skandinavsko ljudstvo tako napreduje, da je tako vzbujeno in naučeno, tako zvedeno in omikano ter pošteno, kakor menda nobeno drugo ne v Evropi — ali na svetu; da je v tako prijetno razvitem blagostanji, da v zadanih razmerah uživa vse duševne in telesne ugodnosti, ktere se po modernej kulturi dobivajo; da se svoje človeške dostojnosti ter državljanske ali politične veljavnosti vsakteri priprosti ratar, ribič in drvar ravno tako zaveda kakor njegov kralj? — Kaj so vsem tem prikaznim uzroki? — Kaj da je pri nas blizu da ne vse narobe? Kaj je vse te sreče ali nesreče krivo? —

Skandinavci so si svoje sreče edino le sami krivi, njim nikakoršna „mila osoda“ ne siplje milodarov v krilo, oni čutijo v sebi staro resnico, da si mora človek vse, kar dobrega in veljavnega ima ali imeti želi, z vztrajnim delom in trudom sam pridobivati. S tem prepričanjem stavijo torej oni vse svoje duševne in telesne moči proti sovražnim jim silam ter jih z odločno trdno voljo tudi uspešno zmagujejo, tako da si zadanim okoljnostim primerno vsestransko blagostanje priborijo.

Kdor nekoliko življenje razmotruje, vidi, da so po naravnih zakonih ti-le glavni pogoji blagostanja in sreče tako vsakterega pojedinega človeka kakor celih narodov:

1. duševne in telesne zmožnosti k razumnemu delu;
2. vztrajna volja k razumnemu delu;
3. razumno življenje ob delu;
4. razumno ravnanje s pridelki;
5. pravo poznanje pravih potreb in ugodnostij za življenje;
6. prava moralična zavest in značajnost.

Ako ima naše ljudstvo kakor skandinavsko te pogoje in lastnosti, tedaj doseže tudi zaželeno blagostanje in srečo.

Duševnih in telesnih zmožnostij k delu ne manjka našemu ljudstvu; o tej resnici ne bode nikdo dvomil, kdor le količkaj naše ljudstvo pozna. Vendar so te zmožnosti brez vztrajne volje k razumnemu delu — kakor dragocene rude v globočini zemlje, kjer skrite in neizkopane brez vse koristi ležijo: no uprav te vztrajne volje k delu v obče in k razumnemu delu še posebej pač pomanjkuje mnogostransko našemu ljudstvu. Naš

delavec se v obče nerad na dolgotrajno in mučno delo naveže kakor germanski ali deloma še tudi romanski; naš človek nima toliko potrpežljivosti in vztrajnosti; njegov lahko leteči duh si hoče med delom večkrat odpočivati in se večkrat razveseljevati, ob kterih prilikah pa ga drug vztrajen ter neumoren delavec vselej prekosi.

A delavnost še sama po sebi tudi nikakor ne zadostuje: kdor hoče z uspehom delati, mora razumno delati, ker plačilo za delo se ravna po njegovej veljavi. V obče še naše ljudstvo preslabo čuti in premalo pozna važnosti za razumno delo: to čutjenje se mu mora bolje buditi in to spoznanje bolje priučevati, da bode moglo potem svoje duševne in telesne moči bolje ceniti ter si z njimi veči dobiček nego sedaj pridelavati.

Naše ljudstvo pa tudi ob delu premalo razumno živi ter tako s pridelki, z zaslužkom svojega dela in truda nespametno ravna. Rednemu, razumnemu delovanju treba vselej rednega, razumnega življenja: dušne in telesne moči se morajo v pravej razmeri rabiti in krepčati; kdor danes dela kakor črna živina, a jutre svoj zaslužek s prazno lenobo zapijančuje, ne gubi samo svoj že pridobljeni kapital, temveč tudi svoj bodoči uspeh, svoje duševne in telesne moči, svoj moralni kakor materialni kapital.

Naše ljudstvo pa s svojimi pridelki zato razumno ne ravna, ker še pravih potreb in ugodnostij življenja zadosti ne poznava. Priučevanje tega poznanja mislim, da je še ena najtežjih in najvažnejših nalog naše ljudske prosvete, naše ljudske odgoje.

Kdor svojih pravih potreb ne pozna, tudi ne skrbi ustrezati jim, temveč prepušča vse starej navadi ali lenobi. kako neumna in pogubna bi tudi ta bila. Poznanje potreb in ugodnostij življenja raste vselej s kulturnim napredkom, z izobraževanjem in omiko. Divjaku ali nič ne izobraženemu človeku je malo kaj več treba nego prostim živalim; zima in mraz in vročina ga sili k obleki za golo kožo in k varnemu bivališču, naravni nagoni ga vodijo k druženju, po kterem se množi njegovo pleme, glad in žeja ga goni iskat si živeža in pijače itd. To vse so prvotne za obstanek življenja neobhodne potrebe, slepi motorji životne volje ali naravne sile. — Na Ogerskem sem večkrat opazoval rekrute, kteri so iz oddaljenih pokrajin k svojim polkom v mesta dohajali; med temi se vidijo ljudje, ki še na najnižjej stopinji človeške izobraženosti stojijo, ki še nobenih kulturnih potreb ne poznajo in ktere še revežni norveški Laponci v občej prosveti daleč prekosijo.

Takšnega divjaštva se med našim slovenskim narodom menda nikjer ne nahaja, no vendar se pri našem ljudstvu še ipak mnogo najpotrebnejših kulturnih nedostatkov opazuje. Res da so že po nekterih pokrajinah naše slovenske zemlje prav odlične kmetske hiše, da prijetnejših popotnik nikjer drugod ne nahaja, tudi na Skandinavskem ne, — pa kakšna je

večina?! — Premnogo mnogokrati ko do kmetskih dvorov prideš, bode te na vseh straneh nered, neka lenušna popustljivost in nesnaga v oči. Si li tujec, zija staro in mlado v tebe nezaupljivo; si utrujen, lačen in žejen — kako težko se ti postreže! Ako si bolj kulturnemu ali odličnejšemu življenju privajen, zadene te bridko pomanjkanje najneobhodnejših kulturnih ugodnostij: nimaš kam bi se ugodno vlegel in počinol; jed in pijača, ktera se ti nudi, pripravljena je tako slabo ali v tako nesnažnej posodi, da se ti gabi. No če pa razmere v takšnih hišah razmotruješ, opaziš brž, da ti „reveži" le zato tako nečimerno živijo, ker pravih pomočkov za prijetno kulturno življenje ne poznajo, torej za nje tudi ne skrbijo. V podrobnosti se tukaj ne moremo spuščati, saj jih lahko vsakdo vidi, kako se po zanemarjenih hišah nahajajo in kder se neumnost, nemarnost, nesnaga, nered in kar je še več takšnih nečednostij le z „ubožnostjo" zagovarja.

Materialnega blagostanja pa tudi ne more biti brez prave moralne zavesti in značajnosti; žalibog da med našim ljudstvom po nekterih krajih tudi te lastnosti zeló propadajo in pomanjkujejo; dà mnogo mnogo več, nego se na to nesrečo misli. Prava moralna zavest in značajnost je materialnemu blagostanju to, kar je duša telesu. S propadanjem morale propada moralni subjekt, bodi si osebna ali narodna individualnost; komur je mar za gmotni blagor, mora tudi skrbeti za duševnega, in tako narobe, ker enemu brez drugega ni obstanka. Posebnostij moralnih nedostatkov našega ljudstva tudi tukaj ne bodem našteval, saj jih naši duhovniki, naši advokati in naše sodnije dovolj poznajo. Mislim pa in prepričan sem, da ako bi naši ljudje denar in čas, kterega ob vsakojakem pijančevanji in kljubovalskem processovanji trošijo, razumno za koristne svrhe rabili, bi neizmerno pomnožili svoje blagostanje in odlično zboljšali svoje življenje. —

Kaj tedaj treba, da se tem različnim nedostatkom naše ljudske prosvete v okom pride? —

Se vé da podučevati je treba ljudstvo, kazati mu škodljive zmotnjave, razsvetljevati mu temnoto, v kterej brez prave zavesti blodi, napeljavati ga na prave pote, po kterih ima k pravemu cilju hoditi, predočevati mu prijetnosti in blagor razumnega življenja.

Da, vsega tega je treba, vendar kdo bi naj vse to naše ljudstvo učil?

Menda se nikjer na svetu o šolskem vprašanji ali ljudskej prosveti toliko ne govori in piše kakor pri nas v Avstriji; pa menda se o tej zadevi tudi nikjer tako plitvo ne misli kakor tukaj; jaz vsaj v mnogoterih govorih in razpravah tako v državnem parlamentu na Dunaji kakor v različnih deželnih zborih, v sejah mestnih očetov in vaških veljakov, in poleg tega še po raznih novinah — nahajam po največ le puhle fraze, kterim povod je politična strast in sredstvo za samoljubna politična nastojanja. Koliko burje je nastalo zadnjič zavoljo skrajšanja šolske dolžnosti!

V tej strašnej nevihti pa ni kljubu vsemu bliskanju in gromenju bilo glasú, kteri bi bil razmotrival in določeval, česa in kako se ima učiti mladina, da jej bode v posebni in obči prid, da dojde do prave prosvete. No kaj bi! — vprašanje za pravi ljudski blagor ni bilo v programmu nobene stranke!

Pogosto se mi dozdeva, da govorijo avstrijski parlamentarci in to posebno naši nemški theoretiki o zadevah ljudske prosvete, kakor moderni astronomi o potrebah luninih prebivalcev; zastavile so se nektere namodne fraze, ob kterih se brez premisleka pro et contra prisega in neprestano kliče in viče. — Apostoli nemškega kulturnega boja hočejo snovati po enej meri ljudske šole po samotnih planinskih vaséh kakor po glavnih mestih; mladež bi se imela tedaj po enej šabloni učiti tu in tam brez ozira na to, kakšne vednosti so dotičnim mestjanom ali kmetovalcem potrebne. Za „officialno" učiteljsko sposobnost zahteva se znanost „enakomernih officialnih" predmetov, — torej šablonsko predmetno učenje tu, šablonsko predmetno učenje tam, kulturni boj velja za mesta in vasi, vse za namodne fraze, malokaj za pošteno praktično življenje.

Ako želimo, da se po ljudskih šolah prava ljudska prosveta razširja, moramo skrbeti za takšne ljudske učitelje, ki ljudstvo in njegove potrebe res poznajo ter imajo zmožnosti in voljo ga za dotične svrhe podučevati. Nikakor ne zadostuje, da se mladež v šoli samo „predpisanih predmetov", t. j. čitati, pisati, računiti itd. uči, temveč odgojevati se tudi mora k razumnemu, poštenemu, moralnemu življenju, njej je neobhodno potreben nauk, kako ima s svojimi duševnimi in telesnimi močmi ravnati, kako gospodariti ali gospodinjiti, kako se more po razmerah ugodno in srečno živeti. —

Takšno poslovanje ljudskega učiteljstva, ki bi imelo biti prav za prav ljudsko odgojevanje, se vé da ni lahko, kakor je odgojevanje v obče jako težaven posel; za tó se sicer še mnogo dobrih in veščih predmetnih učiteljev nahaja, pa zeló malo pripravnih in kaj veljavnih odgojiteljev bodi si v širjem ali ožjem pomenu.

Vsakteremu ljudskemu učitelju je naloga ljudskega odgojitelja; njegovo delovanje je mnogo težje in tudi mnogo važnejše, nego kterega si bodi universitetnega professorja; prvemu je učiti praktično življenje, drugemu pa theorijo kakšnega naučnega predmeta. Pri tej važnosti in znamenitosti ljudskega učiteljstva, ktero je vir ljudske prosvete, mora se torej na njegovo pravo sposobnost in dostojnost kar največ paziti. —

Dr. Ahasverus.

O telegrafičnih vremenskih poročilih.

Spisal *Vinko Borštner.*

Kako bo vreme? vprašujemo. Navadno nam ne more nikdo na to vprašanje točno in odločno odgovoriti, in sicer zató ne, ker so uplivi na prihodnje vreme tako mnogovrstni in razni, da nam ni mogoče vseh na enkrat spoznati. In ako bi jih tudi spoznali, ne vedeli bi jih vselej tako uporabiti, da bi se mogli zanašati na sklepe o prihodnjem stanji vremenskem. Največ upliva na vreme ima zračni tlak — ali vsakdo se je že prepričal, da dostikrat ravno takrat najhujše lije, kedar kaže barometer „lepo vreme", in nasproti prijazno solnce sije, ako kaže tlakomer „dež". Isto tako se ne smemo na vlažnost zraka ali na vetrove same na sebi, posebno pa v dolinah med hribovjem ne zanašati. Še le v novejšem času se je začelo opazovati, da ima vreme svojo pot po svetu, in ako vemo, kakšno vreme je bilo eni in isti dan na pr. po celej Evropi, nam je mogoče sklepati, ktero pot in po kterih krajih bode šlo slabo ali dobro vreme. Treba pa je zategadel na prav mnogih krajih opazovati tlak, vlažnost in toploto zraka, pa tudi mer in silo vetrov, in ta opazovanja od vsakega kraja drugim krajem telegrafično poročati. Taka telegrafična poročila beremo lahko vsak dan v večjih časopisih, in kdor jih pozna, bere jih, kakor borsijanec svoja borsijska poročila, in po teh poročilih sklepa na prihodnje vreme in se more o mnogovrstnih prilikah po njih ravnati. Ta vremenska poročila in njih podlage spoznati, tako da je mogoče na prihodnje vreme sklepati, je namen sledečim vrsticam.

Pri vsakem raziskavanji vremenskih razmer se mora, kakor se je že omenilo, najprej zračni tlak in njegovo spreminjanje dobro opazovati. Znano je tudi, da merimo tlak po tlakomeru ali barometru, in da se že več nego dve sto let opazuje, da je vreme v nekakej zvezi z zračnim tlakom; saj se še zdaj tlakomer „vremensko steklo" (Wetterglas) imenuje. V obče sklepamo iz povišanja živega srebra v steklenej cevi na lepo, in iz ponižanja na slabo vreme; ravno tako nam je znano, da je zračni tlak pri hudem viharji večjidel najmanjši, ki ga moremo opazovati.

Spreminjanje zračnega tlaka pouzročuje pa v zadnjej vrsti spreminjanje zračne toplote. Toplejši zrak se dviga na kvišku, mrzlejši pa teče tja, od koder se je toplejši vzdignol, a zadnji se dalje dvigajoč vedno bolj ohlaja, postaja težji in poteka počasi zopet proti tlam in pride po tleh zopet na kraj, kjer se je kot toplejši zrak vzdignol.

Tak zračni tok imamo v velikej meri na zemlji. V polutniških (aequatorialnih) krajih, kjer solnce vsak dan najhujše pripeka, razgreje se zrak do dobra, in ko se dviga nad tri in še več tisoč metrov visoko in odteka proti južnemu in severnemu tečaju zemlje, tedaj nastane tok

mrzlega zraka od obeh tečajev proti polutniku. Ker se pa suče zemlja in z njo tudi obdajajoči jo zrak okoli svoje osí od zapada proti vzhodu, odkrene tudi tok toplejšega zraka v višini na severnej polutki proti vzhodu. Zatorej je tok v višini, kterega aequatorialni tok imenujemo, na severnej plati zemlje jugozapadni veter. Ta pa ne ostane vedno v tej višini, ampak čim dalje ko se proti severovzhodu pomika, tem bliže dohaja zemlji in sreča tok mrzlega zraka ali polarni veter, ki se vsled navedenih uzrokov premika od severovzhodne strani proti aequatorju.

Ta nasprotna vetra tekata po nekterih krajih zmernega pasa eden mimo drugega, pa se vé da ne tako, kakor si mislimo dve tekoči reki, temveč vedno se eden drugega dotikata, eden hoče drugega odstraniti, in iz tega boja med vetroma postane vihar ali cyklona. Ta dva vetra sta si, kar se tiče toplote in vlažnosti, v ravnem nasprotji, in od močnejšega teh dveh vetrov odvisi značaj vremena. Toplejši aequatorialni veter je tudi vlažnejši. Vodeni pari se pa, kakor znano, kondenzujejo ali zgostijo, če se ohladijo, in postanejo oblaki in iz teh dež. Zatorej postane vreme v naših krajih vselej deževno — po južnih in jugozahodnjih vetrovih, in deževati bo' še le nehalo, ako severni ali severovzhodnji vetrovi one izpodijo. Polarni vetrovi so mrzli in suhi, torej mora zrak tudi težji biti in tlak zraka je tedaj večji kakor pri aequatorialnem vetru, pri kterem je zrak toplejši, tedaj tlak tudi nižji. Včasih se prigodi, da nam že barometer kaže v višini prevladajoči aequatorialni veter, a veternica še vedno, da sever piše.

Najvažnejše je opazovanje v tistih krajih, kjer se cyklone napravijo, in ko bi bilo mogoče tek teh vrtincev določiti, lahko bi bilo vreme za celo leto napovedati. Razvidno je, da vreme ne odvisi v obče od lokalnih razmer, ampak iz takih, ki obsegajo večjidel svetá. Ako se vé, kakšen je tlak, vlažnost, toplota, sila in mer tekočega zraka v večjem oddelku sveta, na pr. v Evropi, sklepalo se bode lahko gotovo na prihodnje vreme vsaj za nekaj dnij.

Najprej je tedaj treba, da se kolikor le mogoče meteorologična ali vremenska opazovališča ustanovijo. Opazovališča (meteorologične štacije) v enem okraji pa si napravijo središče, na pr. na Koroškem v Celovci i. t. d., kamor svoja opazovanja poročajo, a ta središča poročajo zopet na glavno ali centralno središče, kakor na pr. na Dunaj. Iz glavnega opazovališča se poroča na vsa druga glavna središča — in tako naprej. Ta poročila se morajo telegrafično pošiljati, tako da dobivajo na centralnem observatoriji od vseh v internationalnej zvezi stoječih observatorij vsak dan poročila ob istem času. Na vsakem glavnem opazovališči pa imajo posebne zemljevide, na kterih so z malimi krogi zaznamovana le tista mesta, od kojih telegrafična poročila dohajajo. Pri vsakej takej štaciji se pa zaznamvajo v zemljevid brzojavljena vremenska opazovanja. Vse

štacije, ki imajo enako barometrično stanje (Barometerstand) z navadnimi številkami pisano, zvežejo se s črtami. Te črte imenujemo isobare, to je črte enakega barometričnega stanja. Z rimskimi številkami se zaznamva temperatura, a mer vetra kaže pušica, z ostjo tja obrnena, kamor veter piše, in število* peresec na pušici določuje silo vetrov. Razven teh najvažnejših podatkov pa še najdemo zaznamovano, ali je nebo oblačno ali jasno itd., in sicer potem, da so dotični krogi progasti ali ne, in morske toke.

Ti tako popisani zemljevidi se tiskajo ali lithografujejo in potem razpošljejo na druge meteorologične štacije — in navadno se jim še dodá napoved prihodnjega vremena za centralni okraj po sklepu opazovalca na centralnem observatoriji. Telegrafična poročila se vrh tega še tudi po istih časopisih, ki so na ta poročila naročeni, naznanjajo. Sploh se pa lahko vsakdo na taka poročila naročuje.

Tedaj vemo vsak dan, kako vreme je po celej Evropi. V internationalnej meteorologičnej zvezi v Evropi so večjidel vse evropske države. Razven te zveze imajo posebno zvezo še Amerikanci, in po svojem izvrstno uredovanem „Signal Office“ v Washington-u pozvedó vsak dan ob sedmih 35 m. opazovana vremenska poročila od okoli 400 štacij cele severne polutke, in njene „probabilities“ imajo, kakor hočemo h koncu dostaviti, veló veliko važnost.

Razvidno je, da več ko je zaznamovanih vremenskih mest in čim hitrejše in vestnejše poročila dohajajo, tem boljše bodo omenjene isobare kazale takratno razdelitev zračnega tlaka, in to je najvažnejše, saj je v obče od barometričnih razmer večjidel vse drugo odvisno. Na mero vetrov se iz tega na pr. lahko sklepa, in sicer po zakonu, ki se glasi: „Veter teče vedno od višjega proti nižjemu zračnemu tlaku — in se vsled vrtenja naše zemlje na severnej strani na desno — na južnej strani zemeljske oble na levo zasuče.“ Čim večji ko je tedaj med dvema krajema barometrov razloček, tem močnejše bo pri enakih razmerah veter pihal. In ako črte enakih barometrovih razlik, na pr. razlik od 5 do 5 milimetrov na isti zemljevid narišemo, bo veter tam silnejši, kjer so na takem „vremenskem zemljevidu“ te črte bližje ena pri drugej. Kraj, na kterem je barometrično stanje najnižje, imenujemo „središče znižanosti“ ali depressionscentrum, in zračni tlak je na vse strani večji, čim dalje ko se od tega kraja oddaljujemo. Povečanje tlaka za eno geografično miljo imenujemo vetrovni postopnik ali vetrovni gradient (Windgradient). Čim večji je ta gradient, tem silnejši je veter. Ako je na pr. gradient 0·2, bi to pomenilo: barometrov razloček med dvema krajema proti središču

---

* Po ½ Beaufort-ovej skali od 0—6 je 0 = brezvetrje, 1 = lahki veter, 2 = mali veter, 3 = živahnejši, 4 = močni veter, 5 = vihar, 6 = najhujša vihra. Za morje ima cela skala stopinj od 0—12.

znižanosti je na vsako miljo 0·2 mm.; ko bi bil razloček 0·3 mm., bi to pomenilo najhujši vihar, ki ga v naših krajih poznamo, in zato se 0·3 imenuje „viharni gradient“. Veliko hujši pa so strašni viharji v tropičnih krajih (v krajih med povratnikoma), v kterih se gradient včasih celó na 3·0 poviša.

Iz navedenega zakona ali iz zaznamovanja vetrovne merí na vremenskem zemljepisu se lahko razvidi, da leži središče znižanosti vedno na levej strani vetrovne merí. Mi vidimo tedaj, ako so vse merí zaznamovane, da kroži veter okoli tega središča v onej meri, kakor mi črko „o“ pišemo, ali kakor se meteorologi izrazujejo: veter teka okoli središča znižanosti proti uri.

Okoli kraja največjega zračnega tlaka se godi se vé da vse ravno nasprotno. „Ako vetru hrbet pokažemo ali se od vetra obrnemo, imamo barometrovo največjino na desnej nekoliko za nami, barometrovo najmanjšino pa na levo nekoliko pred nami“ (Buys-Ballot). Če na vremenski zemljevid pogledamo, vidimo, da so isobare celó oddaljene od barometrove največjine, tedaj nam ni nikdar pri visokem barometričnem stanji, temveč nasprotno pri nizkem stanji njegovem — silnega vetra pričakovati.

Lahko pa si je misliti, da ne more središče znižanosti zmirom na istem mestu ostati, temveč da se premiče, in sicer v Evropi v obče proti vzhodu (izjeme imajo uzrok v lokalnih razmerah). Dalje postane malokdaj le eno samo središče znižanosti, temveč navadno še temu eno ali še več drugih sledi. Zategadel so pa včasih vetrovne razmere prav zamotane. Če se ta središča proti vzhodu pomičejo, zmanjšujejo se ona ob enem v istej meri in veter ponehuje. Tedaj nam kaže pomikanje depressionscentra, da se slabo ali dobro vreme tudi pomiče, in iz tega pomikanja nam je mogoče na pr. na hudo uro v odločenem kraji sklepati. —

(Dalje pride.)

O pesništvu v obče.

Spisal *V. Kermavner.*

Izmed svobodnih umetnostij človeških je pesništvo najbolj znano in najdalje razširjeno, brž ko ne tudi najstarejše. Kjer je prebival človek, povsodi se je razlegala bolj ali manj umetna pesen njegova, razodevajoč veselje ali žalost, strah ali up in druge podobne občutke. Osobito slovanski mehkočutni rodovi imajo v tem oziru neko posebnost, da jim pesniški izraz veselja in radosti, tuge in obupa podeljuje notranje zadovoljstvo in olajšanje; pevajoč so pozabljali muke vsakdanjega življenja. To petje pa je po raznih krajih raznega značaja: bolj poskočno in pre-

sekano se glasi okoli visokih planin, bolj tožno in enakomerno se zateguje po neprezirnih ravninah, drugače poje alpinski Sloven, drugače ukrainski Rusin, ali pesnij čestitelja sta oba v enakej meri.

Priprosti človek si sam sklada besede v pesni, sam izume tudi melodije držéč se naravnega nagiba svojega srca in sluha. Vetra šum v gozdu, rek in potokov vršenje v temnej noči ali tihej samoti in drugi enaki uplivi mu budé čut za takt in melodijo, in ker so ti prirodni učitelji na planinah drugačni, nego li po prostranih ravninah, mora tudi značaj pesnij tu in tam biti različen.

Tako in enako opazovanje budi in bistri um in srce človeško za takt in glasje; glasje in takt pa tako ugajata njegovemu sluhu, da se jima, kakor je opazil Aristoteles, celó pri trdem delu rad ukloni. Mlatiči in kovači jo bijejo po taktu; tesači in kosci jo sečejo po taktu; vojaki najlažje korakajo po taktu. Posnemanje z glasom in taktom se nam od mladih nog tako utisne, da pravijo nekteri, da je prirodno ali nam vrojeno. Iz prvotnih takih posnemalnih poskušenj z glasom in taktom so sposobnejši možje stvarili in polagoma do višje popolnosti razvili pesništvo ali poesijo. Vsemu človeštvu, pravi Goethe, je poesija občenita ter se v stoterih in stoterih ljudeh vedno poraja, samo da eden nekoliko boljše pesni pogodi kot drugi ter nekoliko dalje časa nad vodo plava; to je vse.

Pravo je zadel, kakor večjidel, tudi tukaj Aristoteles, da je poesijo imenoval posnemo ali posnemalno kazanje; pa ne le poesija, temveč tudi glasba, ples, slikarstvo, sploh vsaka umetelnost je njemu posnemajoče kazanje. Dve naravni stvari, tako piše v Poetiki, ste poesiji učinili povstanek. Človeku je namreč posnemalnost vrojena; on se loči vzlasti po tem od drugih stvarij, da najbolj posnemanje čisla; kajti prvo učenje mu je posnemanje. Druga prirodna lastnost mu je veselje v posnemah, ktero je toliko, da v podobi celó to, kar mu je v istinitosti ostudno, rad gleda; na pr. grde, ostudne živali, mrtva trupla itd. so mu prijetna, ako so krasno upodobljena. Dobre slike pa gledamo le zató radi, ker naslikane stvari v njih poznavamo; kdor stvari same ni še videl, ne bode se slike kot posneme veselil, ampak hvalil bode le umetno delo, barve itd. Tako Aristoteles.

Ker se umetnost in vzlasti poesija tako tesno z bistvom človeškim strinja, smemo v resnici reči, da je zá-nj prava duševna potreba. To je človek tudi s tem dokazal, da jo je vselej v žalosti in veselji negoval; ostane jej tudi v prihodnje zvest, dokler mu bode rod cvetel; le v poslednjem človeku, pravi A. Grün, pojde i poslednji pesnik iz sveta.

Najlepše se pesništvo razvija v ustih naroda; po knjigah se le rado popači, torej mu je treba umerjene oblike in za prijetno prednašanje glasopada, ki se bolj ali manj do petja povzdiguje. Staroklassični pesniki so že v skladbo besed toliko skrb obračali, da je pravilno njihovo

metrično čitanje skoro nekako petje; osobito opazujemo to pri tragičnih korih.

Prijetno, rekli smo, nam je primerjanje slike z naslikano stvarjo, prijetno, kakor vsako učenje, ako brez posebnega namena igrajoč urimo duševne moči. Učenje z namenom, da si pozneje služimo s priučeno rečjo kruh, to je težavno delo, to je včasih mučna robota. Ali prostovoljna delavnost brez koristolovja je skoro igra, pa vendar blago delovanje. Ono nima potrebam zadostiti. Brez skrbi se tedaj v božanskej mirnosti naš duh razvija in na resno delovanje pripravlja. Taka učba pristoja onim, ki se ne trudijo zaradi živeža.

So pa igre ne le za telo in razum, temveč tudi za čute srca. Kakor one trude in napore, tako posnemajo te notranje boje razuma s poželenjem. Take razdražbe človeškega srca so enako potrebne in sposobijo enako za resno vzburjenost, kakor telesne za prenašanje telesnih trudov. Človeško srce ne more biti brez čutjenja, čemur so priče i besede pesnikove:

Sem dolgo upal in se bal,
Slovo sem upu, strahu dal,
Srce je prazno, mirno ni,
Nazaj si up in strah želi.

In podobno govori Goethe:

Etwas fürchten und hoffen und sorgen
Muss der Mensch für den kommenden Morgen,
Dass er die Schwere des Daseins ertrage
Und das ermüdende Gleichmass der Tage.

Tej duševnej potrebi ustrezajo najblažje tako zvane svobodne umetnosti in med njimi v prvej vrsti poesija. One so posnembe človeškega čutjenja in poželenja, mišljenja in dejanja; one nam slikajo vse človeško bistvo, zato nam je njih dejstvo tako ugodno. Kedar opazujemo tako posnemo, tedaj stvar samo, t. j. v tem slučaji človeka bolje spoznavamo. Kajti pesnik ali umetelnik sploh, ki hoče kako stvar posnemati, mora jo prej v se sprejeti, premisliti in posnemajoč kazati, kako jo je razumel; mora jo torej z nova stvariti, ako želi, da se nam omili. To je naloga umetnikova; saj niti portrait ne more biti dober, ako ga slikar v pravem pomenu besede z nova ne stvari.

Bodi si torej umetnost posnema nature, vendar ne bode umetnik, ako je umovit, stvarij posnemajoč le obnovil, temveč primerjajoč več osebnostij, njihove sličnosti in razlike, od ene to, od druge ono lastnost sprejel, tako da ne stoji stvar pred njim, ampak pojem stvari, kterega utelesi. Goethe hoteč naslikati neki kraj ni sprejel vseh dreves, ki so rastla v istej okolici, temveč jih je po svojem nazoru spremenil, prestavil in v skupine dejal. Enako ni Sofokles, kakor je bajè sam rekel, v svojih

dramah stvaril značajev, kakoršni so v istinitosti, ampak kakoršni bi morali biti. Tu se ne vpraša, kakov je bil knez Kreon v resnici, — takega predočiti bila bi zgodovinarju naloga — dalje se niti ne vpraša, je-li kteri knez prigodoma enako ravnal, ampak po nazoru pesnikovem bi moral knez, kteremu je mari državе, domovino največ ceniti, več nego osebne prijatelje ali sorodnike, svest si, da so le oni pravi njegovi prijatelji, ki so ujedno prijatelji domovine ali države, vsi drugi pa sovražniki. Po tem načelu ravna Kreon in obsodi nasprotujočo mu Antigono na smrt.

Akoravno se grški tragiki držé mythologičnih ali historičnih imen, kakor so Oedipus, Agamemnon, Ajas, Darius, Xerxes itd., stvarijo jim vendar le značaje po svoje ali jih pa po nekoliko spremené. Držijo se pa radi takih imen, pravi Aristoteles, zato, ker ima to, kar se je zgodilo, vsak za možno, in ker se gledalci zaslišavši ova imena takoj orientujejo v basni; komikom pa je bila navada, verjetno basen izumiti ter jej ktera koli imena podtaknoti.

Tragiki starodobni so se gibali le v malem okrožji ter iste bajke razno upodabljali, tako da je Sofoklejeva Antigona ali Elektra povse drugačna kot Euripidovi enako nazvani drami; oni niso vprašali, je-li bila snov že obdelana, nego kako se dá obdelati. Zategadel jim pa ni bilo treba nezaslišanih dogodeb za drame iskati. Iz prostega predmeta z mojstersko izdelbo kaj narediti, to zahteva, pravi Goethe, več uma in darovitosti; a teh ni dandanašnji v tolikej meri, kakor v starej dobi. To prakso priporoča tudi Horatius Rimljanom, Ep. ad Pis. v. 128 sl.

Tuque
Rectius Iliacum carmen deducis in actus,
Quam si proferres ignota indictaque primus.

Se vé ko bi pesnik le pojmove utelesil, bila bi morda umetnina znanstvena, dostojna, uzorna, ali srcu bi ne zadovolila. Tu pomaga krasota, ki znanstvenosti život in toploto podeljuje. Kar je visokega ali vzvišenega, ublaži nam krasota in z milino obsije. Tako se umetnina zopet poosebi in nam umili, da je srce zadovoljno. Zadovoljnost mu podaje tedaj krasota in poleg nje blagost in dobrota človekova. Kajti kdor je dobrega dejanja zmožen, ta se ga veseli; kdor ga živo čuti, želi ga doprinesti.

V tem oziru so pesniki in vsi umetniki najboljši, dà edini nenamestni učitelji: z živimi predočbami delujejo na človeško srce ter mu vdahnejo živ čut krasote, blagosti in dobrote, ktere človek vsled tega v dejanji pokazati želi. „To je božanstvena moč ljubezni, da vsegdar obnavlja krasne lastnosti milega jej predmeta, da se svojih del veseli, delavnosti svojej čudi, da znano vedno za novo ima.“

Umetno posnemanje nature pa ni golo obnavljanje ali reproduciranje,

kajti umetnik dela vselej le z ozirom na človeka, za kterega se natura malo briga. „Kar natura ponudi, iz tega si le težko izberemo, česar želimo; kar pa stvari umetnik, to je našim čutom umevno, užitno, zadovoljno, to nam duh krepi, izobražuje, povzdiguje. Tako podaje umetnik naturi drugo naturo, toda čutjeno, premišljeno, človeku ugodno.“ (Goethe.)

Koga smemo tedaj imenovati pesnika?

Kdor življenje človeško ali prirodo, toda vselej z ozirom na človeka, bodi si v versih, ali ikako drugače, posnemajoč kaže, ta je poet ali umetni stvaritelj (ποιητής). Horacijeve besede: Sat, I. 4, 43:

Ingenium cui sit, cui mens divinior atque os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem.

oznamljajo le v obče tri lastnosti, namreč znajdljivost, navdušenost in vzvišeno besednost, in so premalo določne. Priprostejše nam isto pové Goethe, rekóč: Lebendiges Gefühl der Zustände und die Fähigkeit es auszudrücken, macht den Dichter. Ali tudi ta določba, kakor Horacijeva, je preobsežna ter ne oznamlja stvari do dobrega.

Rekli smo že poprej, da umetnik dela za človeka, da deluje le na voljo ali srce človeško. Vsega delovanja sredotočje mu je človek, in kar koli opisuje, ne opisuje drugače, nego da v slednjej stvari človeka opiše; to mora storiti vselej, bodi si da opisuje solnčni vzhod, bodi si da prepeva Iliado. Najviši in edini zastavek vsej umetnosti je človek.

Vse moči človeškega bitja pa se tako stikajo, strinjajo in podpirajo, da ni možno éno živo predočiti, a drugih ne sprejeti v to okrožje. In nalog dobrega poeta mora biti, vso obraznost obseči, celo človeško srce pretresti, vse sprejeti v svoj umotvor, kar ga more ganoti. V tem oziru še nikdo ni starih klassikov prekosil. Vsaka hymna Pindarjeva, vsak tragični kor, skoro vsaka Horacijeva oda podaje krasne zglede. Z éne strani nam predočujejo vzvišene bogove, silno osodo in zavisnost človeško, z druge pa veličino človeške dušnosti, visoki pogum, kteri mu pomaga boriti se zoper osodo, ali se celó nad njo povzdignoti. A vse to kažejo bolj živo, obilno in očividno Homerjeve pesni. Ne samo v celej epopeji, ampak tudi v vsakem spevu, skoro na vsakem posamnem mestu gledamo celo svoje življenje, dà naš um lahko določi, kaj smo in zamoremo, kaj uživamo in trpimo, kje prav ravnamo, kje grešimo. Od tod oni mir, ki ga čuti vsako čisto srce prebirajoč klassika, od tod upokojenje strasti in ojačenje obupa. „Inopem solatur et aegrum“, deje Horatius, Ep. II. 1, 131. a mi bi s Prešernom rekli:

On zna
Noč temno razjasnit', ki tare duha!
On ve
Kregulja odgnati, ki kljuje srce
Od zora do mraka, od mraka do dne!

On uči
Izbrisat' 'z spomina nekdanje dni,
Brezup prihodnjih odvzet' spred oči,
Praznoti vbežati, ki zdanje morí!

Kajti ako človek svoje razmere do sveta in osode popolnem pregleda in pretehta, kar pri čitanji takih pesnikov z lahka stori, vrne se mu ojačujoči mir v razburjeno srce. Le kjer vnanjost notranjo moč ali notranja strast vnanje ravnovesje posiliti namerja, ondi vzraste brezup (Humboldt). (Konec pride.)

Polyfem v národnej tradiciji slovanskej.

V IX., X., XI., XII. in nekoliko tudi v VII. spevu Odysseje pripoveduje „božji trpin“, Odyssej zbranim Faiakom in kralju jim Alkinovu, kar je prestal odkar „sveto razdjal je bil mesto trojansko“. Med drugim prignala ga je bila osoda v deželo ošabnih Kyklopov, orjaških ljudij, o kterih pravi, da ne orjejo in ne sejejo, a jim vendar zemlja v obilji rodí pšenice, ječmena in vina. Zakonov nimajo in prebivajo vrhu visokih gorá v obločnih (izdolbenih) pečinah (*ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι*) in vsakdo je sodnik ženam svojim in otrokom ter jim tovarišev ni mar.

Želeč jih natančnejše spoznati odpluje Odyssej z nekterimi svojih tovarišev z bližnjega (kozjega) otoka proti njihovej domačiji in do obrežja dospevši velí nekterim tú ostati in ladije varovati, a dvanajst najpogumnejših vzame saboj, oprtiv kozji meh (*αἴγεον ἀσκόν*), polen sladke črnine, ktero mu je bil nekdaj poklonil iz hvaležnosti Maron, Evanthejev sin, svečenik Apollonov.

Pridejo do bivališča Polyfemovega in ker obra ni domá svetujejo Odysseju tovariši, da si vzemó sira (*τυρῶν*) ter odidejo, in potem zopet, da hitro odženó kozlét in jagnjet na ladijo ter odjadrajo, ali on, hoteč velikana videti, jih ne posluša. Tedaj ostanejo, unetijo ogenj, opravijo daritev, najedó se sira ter pričakujejo, da se gospodar s čredo vrne. Pričakovani pride, silen tovor suhljadi noseč, ktero telebi v pečini s tako groznim ropotom na tlá, da se tujci strahú po kotih poskrijejo. Zmolzno drobnico prižene v pečino, ovne pak in kozle zvunaj pusti. Potem zavihtí in postavi pred pečino velike skalnate dveri (*θυρεὸν μέγαν*), tako težke, da bi jih dva in dvajset močnih in štirikolesnih vozov ne spravilo z mesta.

In sedé tu molze ovcé in kozé meketavke,
Vse zapored, mladiče sesavne pod sleherno dene.
Koj pa sesesti dá polovini se belega mleka,
Vtlači je potler in razloži na lese pletene,

A polovino si drugo v posodah ohrani, da bila
Kje mu pijača jemat' in da bi jo imel za večerjo.[1]

Ko vse opravi užgé ogenj in ugledavši tujce popraša jih kdo so in odkod. Vsi se prestrašijo njegovega strašnega rjovenja, vendar se Odyssej ohrabri in odgovorí, da so Achajci, vračajoči se s Troje ter ga prosijo po gostoljubnej šegi gostnine (ξεινήιον), ktere naj jim tujcem ne odreče, kterim je Zen maščevalec. „Nespameten si, tujec“ reče Polyfem, „ali pa od daleč prideš. Mi Kyklopje smo dosta močnejši od bogov in se ne zmenimo niti za Zena niti za blažene bogove in tebi ter tvojim tovarišem bodem le prizanesljiv, ako bode meni prav.“ Potem povpraša Odysseja po ladiji ali tá mu lokavo odgovorí:

„Ladijo mi je razbil Posejdon zemljetresitelj,
Ki jo je trešil ob skale na mejah vaše dežele,
Ostro na brdo drvivši; raznesel pa morski jo veter;
Jaz pak s temi-le vred sem ubegnil nagli pogubi.“ v. 283—286.

Grozovitnež na zadnje besede ničesa ne odgovorí pač pa stegne roke po Odyssejevih tovariših, zgrabi dva izmed njih in ju kakor ščeneti (ὥς τε σκύλακας) ob tlá butne, da se možgani po zemlji razlijó in jo okrvavé.

Udoma ju razreže po tem i večerjo napravi;
Žré pa ko lev na goráh izrejen ter nič ne popusti,
Drobovino, meso, celo še kosti mozgovate.
Mi pa milo plakáje roké dvigujemo k Zenu
Ljuto početje videč; omaga pa srce objema.
Kadar vže Kyklop si napolni široki želodec
Z mesjem človeškim i h temu s pijačo čistega[2] mleka,
Sredi brloga leži razleknjen skozi krdela. v. 291—298.

Odyssej bi mu lahko meč v prsi porinol ali premisli se vedoč, da bi mu bilo s tovariši poginoti, ker ne bi mogli zatvora odmaknoti. Zjutraj Kyklop zopet zapali ogenj in pomolze drobnico a zgrabi tudi vnovič dva Odyssejevih tovarišev, ja poje in nasitivši se vzdigne kamnene dveri, pustí čredo iz pečine in skalo zopet pred vhod postavi.

Zaprti Odyssej premišlja, kako bi se maščeval nad Polyfemom, — kar zapazi Kyklopovo kijačo, dolgo in veliko kakor steženj ladije z dvajsetimi vesli. Odyssej jo blizu seženj obteše in potem

---

[1] V. Kermavner: Odiseje IX. spev (Programm des k. k. Gymnasiums zu Cilli am Schlusse des Schuljahres 1870 str. 19—33) v. 244—249. Da mi ne bode nepotrebnega pisanja omenjam kar tú, da je vse Kermavnerjevo, kar je navedeno v šestomerih, tedaj v merilu izvirnika.

[2] T. j. ne z vodo zmešanega. Trezni Grk ni le v vino ampak tudi v mleko vode ulil in tako použil. Gl. Ameis Homers Odyssee. Leipzig 1862, ad IX. 297.

velí tovarišem, da jo ugladijo. Tovariši to storé, on pak konec poostri in (da trša postane) ožgé na žarečem ognji ter jo potem v gnoj skrije, kterega je bilo v jami vse polno. Slednjič še ukaže tovarišem, da naj žreb določi, kteri štirje mu bodo pomagali obra oslepiti.

Te pa zadene, ki tudi bi sam si hotel izbrati,
Štiri tovariše, jaz pa med njimi peti se štejem. v. 334, 335.

Zvečer prižene Kyklop čredo domú in jo pusti vso v pečino, ktero zopet varno zapré. Kakor sinoči zgrabi zopet dva tujca in ja povečerja. Zdajci se mu bliža Odyssej z vrčem vina in mu ga ponudi rekoč:

„Ná, Kyklop, pij vino, ki mesje človeško si jedel,
Zvedi, káko pijačo je b'la nek ladja hranila
Naša; v kropilo sem ti jo namenjal, ko milováje
Me bi domú poslal; a divjaš mi nepreneslјivo.
Groznež, kako bi se ti poznej kdo drugi približal
Zmed številnih ljudi, saj nisi spodobno naredil. v. 347—352.

Kyklop popije in poprosi Odysseja drugič slastne pijače, govoreč:

„„Daj mi še blagovoljno, povej pa, kakó da se zoveš,
Preci sedaj, da gostine podam ti, ki boš jih radosten.
Saj Kyklopom tudi rodí žitodarno zemljišče
Velejagodno vino, deževje pa Zena je množi;
Al' od ambrosije same i nektara tó-le je kaplja.""
v. 355—359.

Odyssej mu žarnega vina z nova natoči:

Trikrat mu je prinesem i trikrat izpije v slepoti.
Al' ko vže zavédo Kyklopu vino pregrne,
Kar ogovarjam ga tedaj z besedo milobno:
„Vprašaš me po imenu, Kyklop, slovečem, i jaz ti
Čem je naznanit' a daj mi gostine, ko bil si obljubil.
Nihče je moje ime; Nikoga me zovejo vselej
Otec i mati, pa tudi vesoljni tovariši drugi."
Tak besedím, odvrne pa koj mi nemilega srca:
„„Čem Nikoga poslednje za njega tovarši pojesti,
Vse pak druge poprej; té naj ti bodo gostine."" [1] v. 361—370.

---

[1] To jako važno mesto (t. j. v. 364—370) je prijatelj mi Mat. Valjavec poslovenil takó-le:

„Prašaš, Kyklop, za imé me slavno? povém ti imé mi,
Ali da me pogostíš in obljubljeno dáš mi darílo.
Meni imé je Nikdó in Nikóga zóveta mene
Mati in oče in vsi me tovariši klíčejo tako."
Tako velím mu, a on mi takój neusmiljeno reče:
„„Jaz Nikóga pojém naj zadnjega predi pojédši
Vse mu drugóve: takó pogostím te, to bo ti darilo.""

Polyfema kmalu vino upijani; zvrne se in zaspi. Ko začne smrčati, porine Odyssej kijačo v žrjavico, da jej ost ogorí, a potem jo prime četverica tovarišev in sune z ostjó na ravnost v obrovo okó, Odyssej pa z drugega konca kijačo v očesu vrti. Trepalnice (veka) in obrvi se osmodé in krv curlja iz očesa. Polyfem strašno zatuli in Odyssej ter tovariši mu odskočijo prestrašeni v stran. Krvavi kij iz očesa potegne in ga, ves besen od bolečine, daleč vrže, Kyklopov na pomaganje klicaje. Ti prihitijo jaderno od vseh stranij in okoli pečine stoječ poprašujejo:

„Kaj te je trlo nek, Polyfem, da takó si zakričal
Skoz ambrosično noč, in nas obujal iz spanja?
Al' po nevolji ti drobnico mar kdo smrtnih uhita?
Ali te samega kali mori zvijačno al' silno?“
Spet iz otline pa jame rekoč Polyfemos okruti:
„„O prijatelji, Nihče mori me zvijačno ne silno.““
Al' odvrnejo mu govoreč besede krilate:
„Ako noben ti ne prizadeva samotnemu sile,
Saj se bolezni od Žena velicega ni moč ogniti,
Moli toraj k očetu Posejdonu, morja gospodu.“ [1]
v. 403—412.

Tako pravijo Kyklopje in odidejo. Odysseju pak se je srce smijalo, da jih je njegovo izmišljeno imé tako prevarilo.

Slepec odmakne skalo, vsede se sredi vhoda in čaka ali se ne bi kdo med ovcami hotel zmuznoti in mu tako v

[1] Tudi tá odstavek je metrično prevel prof. M. Valjavec; prepričan sem, da bode čitateljem prav tako po godu, kakor je bil meni, ki sem na njem radoval se velike spretnosti pisateljeve za posel, ki je baš tako mikaven kakor kočljiv. Glasí pa se takó-le:

„Kaj te takó tišči, Polyfém, da v brezsmrtniškej noči
Grozno zarjul si, in nas si iz sna in pokója predramil?
Morda odganja kozé kdo tebi a ti mu ne puščaš,
Ali pa samega kdo te ubija z zvijačo in s silo?“
Odgovorí jim hrust Polyfém takó iz pečíne:
„„Mili sosedje: Nikdó, Nikdó z zvijačo, ne s silo.““
Njemu Kyklópi na tó odgovárjajo hitre beséde:
„Ako ne dela nikdo ti sile, a sám si v pečíni,
Leka bolezni ga ní, ki prihaja od Zena mogotca,
Móli, naj dá ti pomoč tvoj oče in kralj Posejdáon.“
To govoré odhajáje; srcé pa se meni nasmeje,
Da jih je moje imé premotilo in modra namísel.

Gr. *Οὖτίς με κτείνει δόλῳ οὐδὲ βίηφιν* (v. 408) je v naščini težko prevesti, ker brez nikalnice ni pravega smisla. Ker so Kyklopje umeli *Οὖτις* za *οὔ τις* bi bilo po našem: Nikdo me ne ubija niti lokavo niti siloma. Ne poslovenivši besed *με κτείνει*, kterih je itak iz prejšnjega vprašanja *τίς σ' αὐτὸν κτείνει* lahko misliti je Valjavec smislu prav dobro pogodil in ni proti pravilom slovenske skladnje nikakor grešil. — Zanimivo je v gršč. šaljivo osebno ime *Οὖτις*, ker je inače jeziku neznano in ima v enoj. tožilniku *Οὖτιν* nasproti zaimenskemu *τίνα*.

pestí priti. Ali Odyssej je prekanjen in si izmisli vnovič zvijačo, s ktero utegne sebe in tovariše rešiti. S trtami zveže po tri ovne drug poleg druga in priveže pod vsakega srednjega enega svojih tovarišev, sam pa se obesi na najmočnejšega in na najbolj volnastega ter se čvrsto drži njegove kodraste volne Ko se zdaní pusti Polyfem ovne na pašo in pazljivo potiplje vsakemu hrbet ne sluteč, da so pod njimi tujci privezani. Počasno se pomika oven z Odyssejem proti odprtini in tudi njega slepec potipa vprašaje ga, kakó da je on danes zadnji, ki je sicer bil vedno prvi s paše in na pašo:

„„Jarče preljubi, zakaj med bravijo zadnji po jami
Divjaš? ostanši za ovni sicer nikoli ne ideš,
Temuč prvi na rahlem cvetličiji trave se paseš,
Širnih korakov, i prvi do rek tekočih prihajaš,
Prvi do staje pa tud' hrepeniš vrniti se zopet
V večer; i zdaj za vsemi napósled. Oko gospodarja
Obžaluješ res, ki možák je neboren oslepil
Z jadnimi ga tovarši, zavest omamivši z vinom,
Nihče, kateri menda še nij ubegnil pogubi.
Da bi ti mislil enako z menoj in tud' pregovoril
Ter bi povedal, kod ogiblje se mojemu gnjevu,
Zdajci možgani bi mu po brlogu tu sem in tam tje
Vdarjenemu brizgali po tleh, in srce bi se mi
Revohladilo, ki mi je nakopal zanikrni Nihče.““ v. 447—460.

Ko je bil Odyssej od pečine nekoliko oddaljen, skoči izpod ovna in tovariše odveže. Hitro ženó živali na ladijo in Odyssej zaukaže odpluti. Iz daljine pak še ogovorí Kyklopa žaljivimi besedami, ktere ga tako razsrdijo, da odtrga ter vrže vrh visokega hriba za njimi, kteri tako močno poleg ladije v morje trešči, da postane valovito in ladijo proti pobrežju zažene ter jim je bilo vseh močij napeti, da so se ógnoli nesreče. Ko so bili že dvakrat dalje od poprej zaupije Odyssej kljubu vsemu odgovarjanju tovarišev s srdom v srci na Kyklopa rekoč, ako bi ga utegnoli prašati kdo ga je oslepil, naj reče: „Laertov sin Odyssej, z Ithake domá“.

To je kratka in v prostih besedah povedana vsebina večjega dela IX. speva Odysseje, ki živo in vseskozi mikavno opeva Odyssejeve dogodbe v deželi hrustov Kyklopov, zaradi česar so temu spevu naslov *Κυκλώπεια* nadeli. Ni nam naloga govoriti o velikej dovršenosti pesniške koncepcije, po kterej se le-tó starinsko pripovedanje vse ter vzlasti v nekterih oddelkih odlikuje, — ampak le snov je sama na sebi, ktero si hočemo toliko ogledati, kolikor nas spominja na soglasne narodne proizvode slovanske.

Kolikor je meni mogoče danes že jako obsežno slovansko tradicijo-

nalno slovstvo pregledati, uveril sem se, da se je ohranila priča o Polyfemu v Srbih ter Veliko- in Malorusih in sicer tako, da je srbska starogrškej bližja nego maloruska ali velikoruska, kteri poslednji se pa zopet ne razločujete bistveno druga od druge.

Navedimo vse tri in pričními s srbsko, po Vuku Stefan. Karadžići priobčeno in to v knjigi „Srpske narodne pripovjetke; drugo umnoženo izdanje, u Beču 1870, na str. 147—150 ali br. 38, ki ima naslov: Divljan.“[1] Glavna vsebina te priče je tá-le:

Pop in dijak sta potovala črez neko veliko planino, kar ju noč prehiti. Videč da ne moreta tá dan dospeti kamor bi rada, začneta se ozirati sem ter tja po planini, kje bi jima bilo pripravno prenočiti, kar ugledata v daljavi ogenj v nekej pečini. Blizu pečine prišedši zapazita v njej divjega človeka (divljeg čoeka) z očesom vrhu glave (t. j. na čelu). Vprašata ga: „Hočeš li naju pustiti v kočo.“ On jima odgovorí, da hoče. Ali k vratom pečine je bila privaljena velika plošča, ktere ne bi moglo sto ljudij odmaknoti. Divljan vstane, dvigne ploščo, ju pusti notri, pa zopet ploščo k vratom privalí; potem uneti velik ogenj, poleg kterega sedeta in se grejeta. Ko se malo ogrejeta začne ju divljan tipati za vratom, hoteč se prepričati, kteri je debelejši,[2] da ga zakolje. Popa otiplje bolj rejenega; popade ga torej in ubije, natakne na raženj in vrže kraj ognja, da se peče. Dijak preplašen vse to gleda ali uteči iz pečine mu ni moči.

Ko je pop bil pečen pozove divljan dijaka, da z njim jé ali nesrečnež tega noče, izgovarjaje se, da ni lačen. „„Ako nočeš z lepo bodeš pa z grdo““, reče divljan. Dijak hočeš nočeš sede tedaj k njemu; divljan jé in tudi dijak devlje v usta ali zopet meče v stran. „„Jéj““ vpije divljan, „„kajti jutre bodem tebę tudi pojedel.““

[1] Prvič je bila tá velevažna knjiga natisnena l. 1853. v Beči in že leto kasneje je po Vukovej hčeri prišla nemška prestava teh pripovedek na svetlo z naslovom: Volksmärchen der Serben; gesammelt und herausgegeben von Wuk Stephanowitsch Karadschitsch. Ins Deutsche übersetzt von dessen Tochter Wilhelmine. Mit einer Vorrede von Jacob Grimm, nebst einem Anhange von mehr als tausend serb. Sprichwörter, Berlin 1854, XII + 345 pagg. Drugi natis je jako pomnožen in obsega vrhu vseh pripovedek prvega še 41 šaljivih prič (str. 278—312) in 20 pripovedek (str. 185 do 277). Poslednje je v nemščino prevel Vatroslav Jagić v svojem „Archiv für slav. Philologie II. 614—641“, Reinh. Köhler pak, sloveči poznavalec narodno-pripovednih snovij, dodal jim je ondi sorodnic iz bogatega pripovednega zaklada raznih narodov.

[2] „Koji je pretlji“. Pretlji je compar. od prètio pinguis, t j. pre-tio in prim. stslov. tyti, tyją pinguescere, stind. tu v tavīmi valeo, tavás moč; tīv pinguescere. Le-sem spada tudi gr. τύλος, lat. tumere, tumor, tumulus, lit. taukai, tunkù in obilo drugega. Spomina vredno je da ima še Belostenec (Gazoph. I. 920) za pinguis poleg tust, debel tudi pretil in vtil, a glagol titi (hrv.) mu ni znan. Prim. tudi pol. otyć, srb. toviti pinguefacere, pretilost, pretilina pinguedo.

Ko se divjak najé leže kraj ognja, a dijak začne ostriti „mali šiljak“, (t. j. malo leseno šilo, bodilo). Povprašan čemú to dela dijak odvrne, da se je pri ovcah brezposlen sedeč tega navadil. — Divljan zatisne okó in zaspí, dijak pa, videč da utegne jutre tudi njemu nožič seči pod grlo, domisli se hitro, porine ono leseno šilo divljanu v okó in ga oslepí. Razjarjen skoči oslepljeni divljan k višku in reče dijaku: „Naj bode! Vzel si mi edino moje okó, ker nisem umel tebi obéh vzeti, — utekel pa mi ne bodeš.“

Ko se zazorí potiplje divljan vrata in ko jih najde zaprta, začne po pečini sem in tja iskati, da bi dijaka zgrabil ali ne more ga nikjer najti. Imel pa je divljan v pečini mnogo drobnice [1] in dijak se domisli, odere ovna, obleče njegovo kožo [2] in hajdi med ovce. Divljan stopi k vratom in odmaknovši jih na enem kraji, začne drobnico vabiti ter posamesno iz pečine spuščati (metati). Dijak v ovnovej koži se z drugimi ovcami bliža divljanu in ko do njega dospé ga divljan zgrabi in na plano vrže med druge. „„Ne išči me več,““ zavpije dijak, „„sem že vne.““ Divljan odpré vrata na stežaj in ponudi dijaku neko palico rekoč: „Ker si mi že utekel, ná to palico, da goniš čredo, kajti brez nje niti ene ovce ne spraviš z mesta.“ Nesrečnež se dá pregovoriti in seže po palici ali kakor se je dotakne, že se je prime én prst. Videč da je zgubljen jame okoli divljana skakati, da ga tá ne bi zagrabil. V tej nezgodi mu pride na misel nožič, kteri je nosil s sabo; seže hitro pó-nj, odreže na palico prilepljeni prst in uteče.

Zdaj se začne divljanu rogati in smijati goneč čredo pred sabo. Dasi slep letí divljan za njim in ga pripodí do velike reke; sluteč da bi bilo mogoče divljana utopiti začne dijak okoli njega žvižgati in se mu rogati. Divljan se mu bolj in bolj približuje, hoteč ga zgrabiti a ko se vodi do cela približa, skoči mu dijak za hrbet in ga potisne v vodo, v kterej divljan utone. Zdaj dijak mirno odžene čredo in se vrne zdrav domú ali brez popa.

Grško kakor srbsko sporočilo govorí o Kyklopih možakih in se v tem rusko od nju razlikuje, v kojem je na njihovo mesto stopilo žensko orjaško bitje. Toda čujmo, kaj in kakó tradícija sama o tem pripoveduje.

---

[1] Po smislu za srb. „mnogo stoke“. Sicer je Vuku (cf. Lex. s. v.) stoka 1. copia armentorum et pecorum 2. merces.

[2] Spomina vredno se mi zdí in že tú opomnim, da se razven srbske tudi novogrška tradicija in nekaj drugih od epične starogrške v tem razlikuje, da se dotičnik ne obesi na ovna, no da ovna zakolje, ga odere in njegovo kožo obleče. Gl. m. dr. O. Jahn Erinnerungen und Mitth. aus Griechenland, Berlin 1863, pg. 281 sq. ter Bernh. Schmidt Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder, Leipzig 1877, pg. 8.

Živel je neki kovač. „Hm“, pravi, nadloge (licha) jaz še nikdar nisem videl. Pravijo, da je nadloga na svetu; pojdem tedaj in si jo poiščem.“ On vstane in gre nadloge iskat. Na potu ga sreča krojač. „Zdravstvuj!“ „„Tudi ti. Kamo ideš?““ „Lej bratec, vsi pravijo, da je nadloga na svetu, ali jaz je nisem še videl. Pojdem je iskat.“ „„Tudi jaz živím dobro in nisem še videl nadloge; potujva samodruga in poiščiva jo.““ — Gresta, gresta in prideta v gost, temen les, v kterem najdeta ozko stezo; stopata po ozkej stezici, kar ugledata visoko kočo. Noč; ne vesta kamo. „Stopiva v to kočo“, svetuje kovač. Vstopita; nikogar notri ni bilo, — vse pusto in grdo. Sedeta in čakata, — kar pride visoka ženska, suha, šepava, jednooka. „Aha!“ reče ona, „imam torej gosta, — dobro mi došla!“ „„Zdravstvuj babica! došla sva k tebi prenočit.““ „Dobro, dobro, bodem imela vsaj kaj za večerjo.“ Prestrašita se. Ona gré iz koče in prinese veliko butaro drv, vrže jih v peč in uneti ogenj. Potem se vrne k tujcema, s e ž e p o k r o j a č i, g a z a k o l j e, v r ž e v p e č i n g a z a v e č e r j o p r i p r a v l j a. Kovač sedí in premišljuje: Kaj mi je storiti, kaj bode z mano? O n a v z a m e p e č e n k o i n j o p o v e č e r j a.

Kovač gleda v peč in pravi: „Babica! kovač sem.“ „„Kaj umeješ delati — kovati?““ „Vse znam.“ „„Naredi mi tedaj okó.““ „Dobro,“ reče kovač, „ali imaš kako vrv? Moram te zvezati ali ti se mi menda ne daš; jaz bi ti okó vkovál.“ Starka prinese vrvi, tanko eno, drugo debelo. Kovač jo zveže s tanjo vrvjó. „Vlezi se babica!“ Ona se vleže in rastrga vrv. „Ta ni nič prida, babica, nič prida.“ Kovač vzame na to debelejšo vrv in zveže starko čvrsto. „Zdaj se vlezi babica!“ Ona leže in ne rastrga več vrví. Po tem vzame kovač š i l o, je r a z b e l i, n a s t a v i n a o k ó, na zdravo, s e ž e p o s e k i r i in u d a r i o b u h o m p o š i l u. Starka rastrga vrv in sede na prag. „„Čaj vrag! ne bodeš mi ušél.““ — Kovač spozná, da je zopet v nadlogi; sedí, premišljuje: kaj početi? Kmalu pridejo o v c e s p a š e; s t a r k a j i h ž e n e v s v o j o i z b o p r e n o č e v a t.

Zjutraj je puščala ovce zopet na pašo. Kovač vzame k o ž u h (šubu), g a o b r n e, o b l e č e in se jej bliža po vseh štirih. Starka potiplje vsakej ovci hrbet in jih pušča drugo za drugo na plano. Tudi kovač prileze; tudi njega p o t i p l j e s t a r k a p o h r b t u i n g a v è n v r ž e. Ko je bil izven koče vstane in reče: „Srečno Nadloga (Licho)! pretrpel sem dosti nadloge od tebe; zdaj mi ne moreš ničesar več storiti.“ „„Postoj,““ odvrne starka, „„še bodeš trpel, kajti nisi mi še ušel.““ Nato krene kovač zopet v les po onej ozkej stezici, — kar ugleda na d r e v e s u s e k i r o z z l a t i m t o p o r i š č e m; hoče se mu vzeti jo. No ko je h o t e l s e k i r o v z e t i, p r i l e p i s e m u r o k a n a t o p o r i š č e. Kaj početi? Nikakor je ne odtrgaš. Ozré se in zapazi, kako stopa Nadloga

proti njemu in kričí: „„Zdaj vidiš zlodej, da mi nisi ušel.““ Kovač seže po nožič v žep, odreže z njim roko in uide. Prišedši v domačo vas, kazal je roko, češ, da je zdaj Nadlogo videl. „Glejte,“ pravi, „kakšna je: jaz sem ob roko, tovariša pa mi je celó snedla.“ Tut i skazkě konec.[1]

S tem pričanjem se posebno sklada maloruska pripovedka, ktera je natisnena v obsežnem delu: Trudy entnografičesko-statističeskoj ekspedicii v zapadno-russkij kraj. Jugozap. otděl: Materialy i izslědovanija sobrannyja P. P. Čubinskim, Peterb. 1878, II. 85—87, Nr. 21: Pro kovalja i babu ljudoidku. Po glavnej vsebini je táka-le:

Bil je neki kovač in ni poznal nadloge (bedy). Prinašajo mu ljudje dela in ta pripoveduje o svojej nadlogi, oni o svojej in kovač pravi: „No kakšna je nadloga in kaj je? Že sem doživel, zdí se mi, četvrti križ a nadloge vendar še nisem videl, — hočem jo poiskati“. Zapré torej kovačnico in odide. Ide dalje in dalje in pride v deželo, kjer ni bilo niti mesta niti vasí in tudi kurilo se ni nikjer, — ali on vedno naprej in naprej, dokler ne pride do neke koče. Pojdem v to kočico, misli si, da se malo oddahnem. Stopi v kočo ali nikogar ni domá. Leže na klop (na lavi) in zaspí. A v tej kočici je živela ednooka „baba-ljudoidka“. Ona pride v izbo, ugleda človeka in se začudi. „„Zdrav, zdrav človek! človeškega mesá jaz še nisem jedla.““[2] Ali on le spí. Približa se mu, ga potipa za rebra, ali medel je, jako medel. Ona ukrene: Kedar prižene sin domú, bodem ovna zaklala in človeka pogostila. Zakolje tedaj ovna in pogosti tujca vprašaje ga: „„Čemu ste tebi dve očesi?““ „Znabiti“ pravi on, „bi tudi ti dve rada imela, ka-li?“ „„Rada.““ „Jaz sem kovač in ti lahko drugo okó ustavim.“ „„Dobro, stori kar praviš.““ „Lezi na klop; segrél bom dleto.“ Ona leže na klop,

---

[1] Afanasjeva Narodnyja russkija skazki; izd. 2., Moskva 1860, III. (Nr. 14) str. 59—61; Orest Miller Christomatija I.[2] pg. 42, 43, Pet. 1866. Naslov je priči: Licho odnoglazoe. Prav za prav je licho naše zlo = malum; lotil sem se pa besede nadloga za r. licho osobito zató, da pogodím smislu priče, ki ima licho ali Licho za žensko bitje. — Natisnena je ta priča angleški v Ralstonovej knjigi: Russian Folk-Tales, London 1873, pg. 178—181 (One-Eyed Likho) in frančoski v Contes populaires de la Russie, recueilles par M. Ralston et traduits avec son autorisation par Loys Brueyre, Paris 1874, pg. 177—181 (Likho la borgne).

[2] Ja šče čolovičogo mjasa ne ila! Čudna izpoved starke ljudojede ali bolje rečeno narodnega sporočila, ki s tem baš ono zanikuje, kar najbolj označuje to polbajevno bitje. Najbrže se je hotelo reči, da človeškega mesa že davno ni več dobila med zobe. Sploh pa je pripovedka tú pa tam slabo izvedena in se jej pozná na prvi mah, da jej je le za glavne stvarí vsebine a skoro nikjer za natančnost posameznih situacij. — Pastirja pa bi prav nič ne pogrešali, ko bi ga ne bilo. Čisto passivna oseba je in nas celó moti, osobito pak, ker si ne moremo tolmačiti, zakaj ves čas lastnej materi ne priskoči na pomoč in zakaj jej vsaj ne pomaga, da tujec med ovni ne uskoči.

on pa segreje [nagriv; v velikor. sk. razžog] dleto [doloto; v velikor. sk. šilo], vzame sekiro in ko mahne, odskoči še ono okó, ktero je imela. Baba skoči s klopí pa za njim a on med ovne in se skrije. Ona hiti k vratom, jih zapré (pozačinjala) in čaka kovača ali ga ne pričaka.

„„No,““ reče ona sinu, „„čas je, da ženeš ovne na pašo.““ Sin začne ovne na pašo goniti, ona pa se vstopi in tipa, da bi kovač med ovni ne ušel skozi vrata. On obrne kožuh, ga obleče in se pomika po štirih [rački, pol. raczkiem isto] proti njej. Prileze do nje. Ona ga potiplje na hrbtu — „oven“, pravi in ga spustí. On skoči skozi vrata in zavpije: „Ne tiplji dalje ne, sem že za vratmi.“

Ko ona začuje njegov glas, zagrabi sreberno sekiro, jo vrže za njim pa v neko drevo tako, da se je ondi zasadila. On ubeží hoteč sekiro vzeti ali dotaknovši se je, obtičí mu roka na njej. Baba letí proti njemu s zobmi škripaje a on vidi kaj je nadloga, odreže si roko in uteče.

Navedene priče so posebno sorodne s starogrškim sporočilom a so tudi edine, vsaj meni znane, kterih je s poslednjim na ravnost prispodabljati. Razven tega imamo še marsikaj, kar vsaj nekoliko in od daleč ná-nje spominja, a vendar prav za prav ne spada toliko le-sém, kolikor med priče o pesoglavcih ali pesjanih in njim podobnih bitij, o kterih nam bode tudi treba vsaj površno v tem sestavku govoriti. V mislih so mi pripovedne snovi, kakor je tá-le, kolikor mogoče kratko povedana maloruska:

Na priganjanje svoje žene zapodí oče svojih ednajst sinov od hiše, ker je bil reven in mu jih ni bilo preživeti. Jokaje zapusté dom in odrinejo na tuje. Hodijo in hodijo ter dojdejo v les, kjer je stala kočica. Vstopijo in poprosijo, da smejo tú prenočiti. V kočici je bila baba z ednajstimi hčerami, ki na njihovo prošnjo odgovorí: „Le prenočite tú, deca, ali imam moža ljudojeda, ki utegne tudi vas pojesti.“ „„Nič ne dé, babica, le pusti nas,““ odvrne najmlajši brat, palček. Bratje ležejo. Po noči sname palček hčeram zavijače (avbe) in jih pokrije bratom. Ljudožér pride in zakolje svoje hčere, kajti imele so čepice na glavah. Ko zjutraj (vranci, t. j. u ranьcě od ranok) ljudojed zapazi, da je hčere požrl, obuje črevlje brzohode (čoboti-skorochody; velikor. sapogí-skorochódi = siebenmeilenstiefel nemških prič) [1] in jo popihne za brati. Na potu zaspí, a palček mu sezuje črevlje, je sam obuje in prišedši k starki velí: „Vaš mož (čolovik) mi je zaukazal,

[1] Ruska tradicija pozná tudi junaka „Skorochoda“, ki hodi po enej nogi a druga mu je k ušesu privezana. Ko bi hotel po obéh hoditi, bilo bi mu le enkrat stopiti in prestopil bi ves svet. Prim. Afanasjev op. cit. VI. 137- 143 ali Nr. 27: Letučij korablj.

da vzamem od vas denarjev (grošej) in mi je zató posodil svoje črevlje, da se brže vrnem.“ Starka mu dá denarjev. Ljudožér se vrne in ko pozvé, kar se je bilo zgodilo, ubije ženo in se obesi. — Gl. Trudy etnogr.-statist. ekspedicii, II. 87, Nr. 22.

Ako bi se v tej priči ne govorilo o ljudožerstvu, bi je ne bilo niti ene značajne črte več, ki bi nas silila misliti na Polyfema. Ona se nam zdí in je tudi proti tej zgoli mračna episoda. V tem oziru se sklada s to malorusko pričo druga, tudi maloruska, ktere glavno vsebino naj še tú navedem.

Živel je nekdaj človek in ni vedel, kaj je „licho“. Sklene torej ga iti iskat. Hodi, hodi in dojde do železnega gradú, okoli kterega je bil plot iz človeških kostij s črepinami na vrhu. Stopi pred grad. „Kaj bi rad?“ „„Licha iščem.““ „Tukaj je.“ Gré v sobo in tam leží ogromen in debelušen velikán, z glavó na enem konci sobe, z nogama na peči, a postelj mu — človeške kosti. To je Licho a okoli njega sedita Zlydni in Žurba. Licho mu podá človečjo glavo in posluša. Bilo pa je Licho slepo. Gost vzame glavo in jo vrže pod klop. „Ali si jo pokusil,“ popraša Licho. „„Da.““ „A kje je glava?“ „„Pod klopjó.““ Gosta prehaja zdaj vročina zdaj mraz. „Le pokusi, golobček, le! ti bodeš še okusnejši zá-me.“ On vzame glavo in jo skrije pod pazuho. A Licho: „Kje je glava?“ „„Poleg želodca.““ Tedaj jo je pojél, misli si Licho. „No zdaj pa pride vrsta ná-te.“ Gost pristreže ugodni čas in se zmuzne. Železne dveri zaškripljejo in Licho sluteč da je gost pobegnol zakriči: „Dveri držite, da ne uide.“ No on je že bil vné, samo desnica mu je med dvermi ostala, zato pravi: Lej, to je Licho! (Borovikovskij v Otečestv. zap. 1840, Nr. 2, str. 49 in Afanasjev op. cit. III. 137, 138).

Prav tako je tudi v tej priči skopo malo Polyfemovega in po svojej snovi i ta priča nagiblje k onim poročilom, ki govoré o pesjanih ali pesjanom podobnih ljudojedih bitjih. Poprej navedena maloruska priča nič ne pripoveduje in kakor je osnovana tudi ne more pripovedovati, da bi bil palček ljudožerca oslepil; v tej pak tega celó treba ni, ker je velikan že itak slep. Prav to pak jej je jako na kvar, ako jo primerjamo ne le s starogrško ampak celó z onima ruskima, kterih vsebino smo gore povedali. — Spomina vredno je pa to malorusko poročilo vendar le, ker nam pričuje, da so po narodnem ruskem nazoru Polyfemu podobna narodna bitja ne le ženska, ampak (s starogrško tradicijo v soglasji) tudi moška.

Krek.

(Konec pride.)

† Dr. Janez Bleiweis-Trsteniški.

Potomni zarod je pogrebec predhodečemu, dokler sam ne padė pod sledečega mu lopato. Mlade, čile, krepke moči, žilavih udov, ognjenega duhá, polne življenja in pogumnosti dvigale so se poleg našega zdaj pokojnega dr. Janeza Bleiweisa, osijane od njegove ljubezni, negovane od sladkega in ponosnega njegovega zaupanja, da mu kdaj olajšajo in snamejo težko breme skrbij za narod: on jih je videl še mlade okoli sebe venéti, hirati, za vselej upognoti ponosno glavo. Toman, Costa in mnogi drugi mlajši so davno pred njim zapustili svetlobo tega življenja: on, kot orjak Triglav nad bežečim zarodom, stal je še krepko po konci, ponos in čast narodu in njegovo veselje. Ali Parka, ki ničesar in nikogar ne štedi, prerezala je tudi njemu trdno nit življenja. Krije ga gomila, objema ga krilo matere zemlje! — Da! kakó ga ne bi pogrešali? Kdaj je on odložil svoje vzvišeno delo? Kdaj je miroval njegov duh? — Déli so ga res bili v „pokoj“! Ali ima pravi duh kdaj „pokoja“?! Ker je bil povsod sled njegove delavne roke viden, zató ga tudi povsod pogrešamo. Pravega junaka zadene kosa smrti na polji časti, na bojišči: našega dr. J. Bleiweisa je zadela sredi priljubljenega posla, sredi neumornega delovanja. In zató je občutek naše tožnosti tem večji, čim večja, čim čilejša je bila njegova delavnost. — Naš narod — to je bil njegov priljubljeni sadovnik! Gojiti drevesca, ktera je že kot mladeneč posadil, to je bila njegova najslajša slast. Pokažite mi kočo po Slovenskem, črez ktere prag je kdaj priromala slovenska knjiga ali slovenski list, in recite, da ni bilo v njej Bleiweisovo imé znana svetinja! Čitajte tuj časopis kterega koli evropskega jezika, in recite, da v njem manjka njegovega opomena! — Da! znan je bil kot „oče domovine“, koder se je čutil čut domovinski; njegovo imé se je glasilo kot narodno geslo, koder je še kaj našega naroda; njegovo imé je po svetu slulo, koder sluje reč in beseda slovanska! — In zakaj je slulo? Ker je njega nositelj bil mož trdne doslednosti, železen značaj, prav „vitez“ v značajnosti, mož, ki ni nikdar krivil hrbta od strahú pred velikaši in strahovalci tega svetá; še starost ga ni upognola, dokler ni prišla nemila smrt sama. — Ako imá vsaka stvar v prostranstvu svetá svoje mesto, svoj namén: on je našel namén in cilj našemu narodu. Narodova celokupnost in edinost — to je bil končni cilj, kterega je on našemu narodu spoznal in postavil. V tem smotru je sodržano njegovo vse: narodova živobitnost, narodova bodočnost, narodov blagostan. Tega cilja on nikdar ni zatajil; on je to zastavo povzdigoval, ko so najhujši viharji rjuli proti narodu, ko so padale žrtve, ko se je črnilo vse, kar narodno čuti in diha. Mož je bil „vitez“, predno mu je došlo slavno priznanje viteštva! V tem ostane on narodni naš junak!

Kdo bode njegov naslednik? — Kdor mu bode v tem enak! V tem znamenji bodo se spoznali njegovi nasledniki, njegovi učenci! Kdor bode budil in hrabril narod na poti k lastnej narodnej zavesti, k narodnej časti, k narodnej edinosti: tega bodemo šteli v njegovo vojsko. Kdor bode z mirnostjo duhá, z vedenjem in znanjem narodnih potreb, s čistimi in blagimi naméni, z vzvišeno dušo in z enako železno doslednostjo dosezal isti cilj: tega bode ves narod čislal kot pravega njegovega naslednika! Najvrednejši bode njegov naslednik! —

Seme pa, ktero je on vsejal, vzide v klas, ako bode prava narodna ideja, véra naroda v samega sebe to seme grela in njegovo rast pospeševala. Ali je on dobro ali slabo zrnje sejal, o tem ni dvoma: dober sejač samó dobro seme seje, ker ga pozná; ali da dober sad prizorí in ga ljulika ne preraste, to je skrb potomcem! — In tega nas mora biti resna volja. Da bodo mnogi slučaji, viharji, zlobe nasprotnikov, svetovnih sprememb in menda še bližji uzroki rast zadrževali in motili, — kdo bi se temu čudil in se na to ne pripravljal? Vendar pogumnosti treba, kakoršno je rajnki imel. Ko bodo potomcem moči pešale, ko se bodo upi utrinjali, ko bode jasna luč, ki bi razsvetljevala temni pôt, pojemala, ko se bode malodušnost ulegala na utrujene prsi: v teh in tem podobnih trenotkih naj narodni duh pribeži na njegovo gomilo. Tam, v premisleku dragega življenja, ktero ona krije, zadobí on svojo zavednost, tam se poleže razburjenost prsij, utolaži pregnani in porogovani up, tam se bode duša vzdignola, podprta od spominov na junaška dela pokojnikova. Naše geslo v vseh bodočih vekovih bodi in ostani imé: Janeza Bleiweisa, najdelavnejšega slovenskega patriota in vzglednega narodnega voditelja!

Pavlovski.

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XVI.*

D. Rupertus de Gretz, 1255.

Ta plemič se imenuje v knjigi: „Thesaurus ecclesiae Aquilegiensis“ (ad annum 1255); živel je torej pod patrijarhom Gregorjem (de Montelongo), ki je vladal od leta 1251—1269. Pripoveduje se v onej knjigi, da je „Rupertus de Gretz“ v patrijarhovej deželi slovenjegraškej, ktero je patrijarštvo dobilo od Gregorjevega prednika, patrijarha

* Glej Kres I.

Bertholda, bil z dohodki 10 mark investiran [1] na patrijarhovih kmetijah (mansus) s to pogodbo, da mora te dohodke s 100 markami povrnoti! Iz tega se vidi, da so se takrat v oglejskej deželi že bili odrtniki vgnezdili. Posebno Toskanci in Benečanje, ki so se zaradi trgovine in obrtnosti bili v patrijarhovini naselili, terjali so velike obresti od posojene glavnice. Denarna stiska je bila takrat velika, tako da so 65 odstotkov plačevali posojevalcem obresti. Kdor ni imel denarja, odrajtal je z vinom ali zrnjem obresti, in sicer za eno marko én star pšenice, ali pa én „conzo" (congius $1^{1}/_{2}$ vedro) vina. Brž ko ne je ta „D. Rupertus de Gretz" bil sin „Friderika de Gretz", kterega smo kot pričo našli v listini patrijarha Wolfkera med letom 1204—1218.

Čudovito je to, da so patrijarhi oglejski židove v deželo poklicali, da se rešijo toskanskih in benečanskih pijavk. V mestu: „Cividate" so jim dali mestjanske pravice, in patrijarh Bertrand je pomagal pri zidanji synagoge!! Sicer ga je papež zaradi tega na odgovor poklical, a patrijarh se je v dolgem pismu opravičeval. Vendar kar mačka rodi, rado miši lovi, — židovi so postali še hujši oderuhi, in isti patrijarh je moral v oglejskej synodi leta 1338. zapoved dati, da ne smejo židovi od kristjanov prevelikih obrestij jemati. Mnogo židov se je dalo sicer krstiti, a hrvatska prislovica pravi: „Krsti vuka, a vuk o goru!" — lupus trans mare natans mutat pellem, sed non mentem, pokrščeni židovi niso nič boljši bili od obrezanih, in mesto Videm jim je vse barantanje po mestu in v okolici prepovedalo leta 1347. (Glej: Ciconi, Udine itd.)

XVII.

D. Otto de Windisgratz, 1293.

V X. članku teh zgodovinskih črtic („Kres" 1881, str. 468.) sem že omenil, da so se nekteri plemiči slovenje-graške provincije bili proti patrijarhu Raimundu della Torre spuntali. Med njimi sta bila tudi „miles Otto de Windischgretz",[2] in „Nicolaus nepos quondam Bernardi de Windischgretz".

V starih diplomih nahajamo več vrst „milites", in sicer: milites primi, secundi ordinis, milites de natura seu genere, milites gregarii itd. „Milites primi ordinis" so bili slobodnjaki dynasti,

---

[1] „D. Patriarcha Gregorius investivit D. Roprettum de Gretz de decem marcharum redditibus annuatim in mansus predii de Gretz ad rectum et legale feudum, et hoc pro satisfactione ejusdem debiti, in quo dictus D. Patriarcha sibi tenebatur" (Thesaur. Ecc. Aquil. Štev. 468. str. 211.).

[2] Drug „Otto de Grece" je živel okoli leta 1239. pod patrijarhom Bertholdom. Utegnol je biti brat „Henrika de Grece", ki je bil ob istej dobi patrijarhov Vicedominus. Bil je priča pri pogodbi: Henrika de Traberch s št. pavlovskim opatom Leonardom (Codex trad. s. Paul. ad ann. 1239.).

ki so imeli svoje fevdnike, ktere so v boj peljali. Ti so imeli pravico, svojo lastno zastavo nositi in imeti. Ker se Nikolajev stric: „Bernhard de Grece“ v codex. tradit. št. pavlovskega samostana (ad ann. 1197 resp. 1218) prosto imenuje „miles“ višjega škofa koločkega Bertholda iz rodbine Andechsov, poznejšega patrijarha oglejskega, ki je po svojem bratu podedoval slovenje-graško provincijo, sta „Otto in Nicolaus de Windischgretz“ bila „milites de natura seu genere“. Muchar tolmači take „milites“ s sledečimi besedami: Sie hatten ritterbürtigen Adel, stammten vom adelich-ritterlichen Geblüte ab.[1]

Kakov je bil uzrok, da so ti plemiči patrijarhu Raimundu pokorščino odrekli in njegov grad napadli, ne morem prav dognati. V onem času (1290—1293) ko se je to godilo, ni živel patrijarh Raimund z vojvodom koroškim Mainhardom, ki je tudi Kranjsko in slovensko krajino v zalog (Pfand) imel, v prijaznih razmerah. Mainhard si je posvojil več posestev oglejske crkve, kterih pa na zahtevanje patrijarhovo ni hotel nazaj dati. Razven tega je bil patrijarh zapleten v boje z domačimi vasalli. Pri takem neugodnem položaji je utegnol Mainhard patrijarhove vasalle v slovenje-graškej provinciji našuntati, naj se proti patrijarhu vzdignejo in tako njegovo moč oslabljajo.

Tudi druga okoliščina je bila lahko uzrok temu puntu. Ulrik grof heunburški se je leta 1293. vdal Albertu vojvodi avstrijanskemu. Ulrik je imel v Grebenji, svojem močno utrjenem gradu, mnogo vojakov in te je moral razpustiti, ker ni mogel vseh preživiti. Ti vojaki so bili na plenjenje navajeni, bila sta jim v spominu rop in dobitek, ki njim je po premaganji mesta: „Sv. Vid“ v roke padel meseca julija l. 1292.; zato so se utegnoli ti razpuščeni vojščaki z nekterimi nezadovoljnimi patrijarhovimi vasalli sporazumeti ter pod njihovim vodstvom grad napasti in opleniti. Kakor je že bilo povedano, kaznil je patrijarh Raimund te plemiče ostro in jih izobčil, vasallu: „Otto de Windischgretz“ pa še je v posebnem pismu naložil, naj se pod zavezo storjene prisege in pod kaznijo izgubitka vseh svojih imenj odpove vsakej pravici na grad in trg slovenje-graški in na vse dohodke iz tega gradú in trga, kakor tudi na vse pravice patrijarhove v tem okrožji. Otto je obljubil v roke patrijarhove vse to storiti. Patrijarhovo pismo se glasi od besede do besede:[2]

Anno MCCXCIII die nono intrante Julio in castro Utini, in nova

[1] Taki členi staroplemenite koroške rodbine de Truchsen imajo v 13. stoletji praedikat: „Milites de Truchsen (glej Dipl. Duc. Styr. T. II. fol. 323.).

[2] (Iz Bianchievih rokopisov hranjenih pri štajerskem zgodovinskem društvu, štev. 38.)

sala Patriarchali. Presentibus magistro Peregrino Archidiacono Carniolie, Fratribus Johanne de Carpenedo et . . . . . . (drugo ime se ne da več brati, ker je listina na onem mestu skažena) de Ordine Fratrum minorum, presbitero Monasterio Plebano plebis Albe Ecclesie, Magistro Johanne de Lupico, infrascripti D. Patriarche Notario et aliis. Reverendus in Christo Pater et D. Raymundus Patriarcha Aquilegiensis precepit D. Ottoni de Windisgratz sub debito prestiti Juramenti, et sub pena et in pena omnium suorum bonorum, quod ipse de cetero se non intromittat de Castro et Burgo de Windisgraz, nec de aliquibus fructibus, seu redditibus, nec de aliquibus Officiis seu Juribus D. Patriarche. Qui D. Otto statim ibidem hoc facere promisit et cessit in manibus ipsius D. Patriarche omnibus supradictis. Albertus, notarius.

Poročila o poljskej književnosti.

I.

Odkar je poljski jezik postal učni jezik v ljudskih in srednjih šolah sploh, kakor tudi na dveh vseučiliščih v Galiciji, odslej se povzdiguje in množi tudi šolsko slovstvo na podlagi domačega jezika, ter nam vedno več boljših in potrebnih priročnih del od strokovnjakov doprinaša. In tako so pred nedavnim izšli med drugimi:

Przykłady do tłumaczenia z jezyka łacinskiego na polski i z polskiego na łacinski. Del I. Za prvi razred. Izdaja 2. V Lvovu 1880. 8°. Cena 80 nov.

Przykłady do tłumaczenia z jezyka łacinskiego na polski i z polskiego na łacinski. Za II. gymn. razred. Lvov 1880. 8°. Cena 1 gold.

Spisovatelj teh latinskih vaj za I. in II. razred gymnasijalni je dr. Zygmunt Samolewiez, vodja gymnasije Fran. Jožefove v Lvovu in šolski svetovalec, ki ima sicer pri jako brojnem številu učencev svojega gymnasija veliko uradniških opravkov, a kljubu temu je vedno delaven tudi na polji šolskega slovstva, in si prizadeva od leta do leta nekaj za šolsko mladino porabljivega na dan spraviti. Najnovejši sad njegovega paedagogično-učiteljskega truda je tudi latinska slovnica, izšla pod naslovom: Gramatyka jezyka łacinskiego. W Lwowu 1881. 8°. Nakładem towarzystwa pedagogicznego. Cena 2 gold. Ta slovnica obsega neštetih 5 str., potem VII, in 410 ter XXIII. Najboljše spričevalo o njenej vrednosti in porabljivosti je to, da se je od leta 1879., v kterem je bila drugič natisnena, letos že tretji nje natis moral dovršiti. In res je knjiga jako spretno razvrščena ter umevno in jasno pisana, in opirajoč se na najnovejše preiskave ter dognane resnice, uporabljene osobito v obširnej, tri precejšnje zvezke obsegajočej latinskej slovnici dr. Rafaela Kühnerja (tiskanej v Hannoverji 1877/79), podaje vse, kar za gymnasijsko rabo popolnoma zadostuje. Po mojem mnenji je to najpripravnejša slovnica latinskega jezika za gymnasijo. Ona ima mnogo prednostij ne samo pred drugimi poljski pisanimi, temveč tudi pred velikim številom latinskih slovnic, ki so spisane v nemškem jeziku.

Iz te stroke naj sledijo še: „Cwiczenia łacinskie“ za V. in VI. razred gymn. Zložil Trzaskowski Bronisław. Wydanie 2 gie. 8°. Tarnow 1879. Cena 1 gold. — Próchnicki Franciszek professor na gymnasiji Fran. Jožefovej v Lvovu je spisal in sestavil: Cwiczenia łacinskie na klase VII. i VIII. Lwów 1881. 8°. Nakład

towarzystwa pedagogicznego. str. VII in 232. 8°. Cena 1 gold. 20 nov. Pripravne so te vaje za sedmi in osmi razred, in med 170 razdelki je dosti razne stvarí na izbiro. Potrebna pojasnjenja ter besede sledijo spodej pod vsako številko, a med temi je marsikaj preveč kot premalo. Zavoljo tega se nam zdi popolnoma odveč slovarček, ki je pridejan knjižici, zakaj ta-le bolj učencu škoduje nego le hasni. V sedmem in v osmem razredu namreč mora dijak že takšno zalogo besed in toliko bogastvo izrazov imeti ter biti v istej meri v porabljenji latinščine izurjen, da mu ni potreba v slovarček po vsako besedo segati.

M. Tullii Ciceronis Laelius sive de amicitia dialogus, objasnił Stanisław Sobieski. W Rzeszowie 1880. 8°. str. VI in 77. Bivši vodja gymnasije v Rzeszovu je znan kot izvrsten filolog že po svojem izdanji kommentarov Caesarjevih o galliškej vojski, latinske slovnice kakor tudi latinskih vaj za II. in III. razred gymnas., kteri spisi, malo let poprej tiskani, bili so s pohvalo sprejeti in služijo zdaj mnogim s precejšnjim uspehom. Zatorej je mnogim učiteljem, a še bolj učencem dobro došlo mikavno in jako podučljivo delce Ciceronovo „o prijateljstvu", s poljskimi pojasnili in razlaganjem priobčeno. Cena mu je 80 nov. — Navedene šoljske knjige sem zaradi tega tukaj naznanil, ker sem prepričan, da bi lahko služile slovenskim učiteljem po srednjih šolah v dober zgled, ako bi začeli spisovati enake učne knjige za slovenske gymnasije, ktere bodete Slovenci vendar le enkrat dobili?!

Pisma Ignacego Chodzki. Chodzko Ignacij roj. l. 1795. na Litvi, dovršil je gymnasijo v Borunah, kjer so učili redovniki sv. Bazilija, a univerzo v Vilnu, ktero je kot magister philosophiae zapustil leta 1814. ter se je vrnol na dom svojih roditeljev. Ali kmalu ga je zadela velika nesreča, smrt očeta in matere. V svojem strici Janezu Chodzku imel je pa vendar velikega dobrotnika in varuha, kteri ga je uvedel v družtveno ter literarno življenje. Potoval je Ignacij veliko, da bi spoznaval ljudi raznih stanov, a kolikokrat se je povrnol domu, našel je tukaj navadno Mihajela Lawrynowiza, starega prijatelja svojega deda ter očeta. Ta mož je prebival dolgo časa na dvoru litvanskih knezov Radziwiłłov ter drugih magnatov; mnogo je videl, mnogo doživel in zatorej tudi znal veliko pripovedovati ob dolgih zimskih večerih ali pa na daljnih sprehodih po letu o prigodbah svojega življenja, ter vedel lepo praviti o poprejšnjem gibanji na viteških gradovih, o šegah, navadah ter zabavah v palačah velmožev. Vse to je močno ganolo Ignacija ter je delalo neizbrisljiv utis na njegov um in njegovo srce. Kedar ga je njegov stric poslal v Varšavo, imel je Ignacij priliko poznavati tamkej tedajšnjega ministra uka, Stanislava Potockega, tudi Osinskega, Boguslavskega in skoro vse odlične može. Vrnovši se v Vilno seznanil se je pobliže z Odyncem, Julijanom Korsakom, Tomašem Zanom in drugimi v zgodovini poljskega slovstva slovečimi moži, kterih vrsto pomnožiti je imel kmalu tudi sam srečo.

Chodzko Ignacij se prišteva k prvim ter jako priljubljenim leposlovnim pisateljem, ki nam z izvenrednim talentom jako mikavno in ljubo popisuje pretekle čase, sympathično slika spomine minolih let ter z živimi barvami predočuje ugasle podobe. Spisi tega pisatelja, ki je umrl 1861. l., izšli so na novo tiskani v treh zvezkih v Vilnu l. 1880/81 v 8°. I. zvezek s sliko pisateljevo, str. 469, in II. zvezek str. 478. sodržujeta „Obrazy Litewskie", slike iz Litvanskega, to je prelepe povesti in različne episode iz družtveno-domačega življenja na Litvi. III. zvezek str. 536 zapopada „Podania Litewskie", to je pripovedi in ustna izročila na Litvanskem. Cena jim je 7 gold. 50 nov., a dobivajo se v vsakej knjigarni na Poljskem, na pr. Gebethner in Spółka v Krakovu, Seyfarth in Czajkowski v Lvovu, in pri drugih, kterih je tu jako veliko.

V zalogi knjigotržcev Gubrynowicza in Szmidta v Lvovu je izšla znana aesthetika nemškega pisatelja in strokovnjaka v tem delu ljudske vede dr. Karola Lemkega v

poljskem prevodu, kterega je dovršil Bronislav Zawadzki. Prekrasno to izdanje, po vrsti drugo pomnoženo, obsega dva zvezka v 8° z 62 podobami najimenitnejših izdelkov umetnosti, a veljavo njegovo še to veliko poveča, da nahajamo v njem priobčenih nekoliko reprodukcij slavnih izdelkov iz domačega, poljskega umotvorstva takšnih umetelnikov, kot so Witt Stwosz, (slavni poljski rezbar XV. stoletja, čegar rezbarije z veliko umetniško vrednostjo kinčajo prelepo stolno crkev na Vavelji v Krakovu, tudi slavno crkev device Marije in druga svetišča v tem mestu), Janez Matejko, J. Krudowski, J. Brandt, H. Siemiradzki, Simmler, M. Gottlieb. Mora se videti ter z lastnimi očmi gledati na pr. 50. slika na str. 385., ktera predstavlja vrnitev z Golgate, da se zamore oceniti mojsterstvo dela in razumeti občutki, s kakšnimi nas tja do globočine srca prešinja ona nema, a vendar neizrečeno veliko govoreča bolečina, ki jo vidimo upodobljeno pred seboj. Ravno tako nas s seboj vleče in daleč tja na ukrainske stepe ponese podoba 62 na str. 405., na kterej nam je Brandt naslikal „Powitanie stepu“, t. j. pozdrav stepe od vračajočih se kozakov. To delo se je jako občinstvu prikupilo in bilo je že v prvem izdanji pred nedavnimi leti zeló častno presojeno. Cena mu je 6 gold. 40 nov., a lično v angleško platno vezano velja 7 gold. 60 nov.

Imel bi še mnogo, mnogo najnovejših poljskih in tudi nektetih rusinskih publikacij omeniti, ali za danes dovolj. — Želim Vam torej, kakor tudi vsem svojim prijateljem in znancem po daljnej slovenskej zemlji živečim na tem prostoru srečno veselo „Novo leto“ iz celega srca, zagotavljaje Vam, da mi mili občutki ter spomini na lepo slovensko pokrajino nikdar v prsih ne ugasnejo. Bog živi slovensko zemljo, Bog živi nje sinove in vse, ki njen blagor ter napredek pospešujejo! —

V Lvovu 15. grudna 1881.

Jož. Ogórek.

Drobnosti.

Vasilij Vasiljevič Vereščagin. Življenje Vasilija Vasiljeviča Vereščagina je bilo zeló nemirno, in le malo kdaj je velik umetnik toliko prepotoval in v kratkih odmorih to, kar je videl, tako pridno uporabil kakor Vereščagin. Po svojej zvunanjosti je Vereščaginovo življenje enako življenju velikih mojstrov 15. stoletja, ki so bili, kakor on, ob enem umetniki in vojaki, ki so, kakor on, na bojišči uresničevali pravilo, da mora pravi umetnik tudi dovršen značaj biti. Toda zadržaj teh raznih življenj je po osebnosti in času povsem različen. Vereščagin ni iz posebne ljubavi do poboja ali zavoljo osebnega prida poiskal tistih krajev, ki so pili njegovih bratov kri. Čista navdušenost za umetnost in ljubezen do svoje domovine vodili ste njegove korake in njegov čopič.

V Novgorodu se je porodil sedaj blizu štiridesetletni umetnik. Eden izmed njegovih bratov, mlad slikar, padel je v rusko-turskem boji, drugi, ruski major spremlja umetnika po njegovih razstavah.

V pomorskej šoli v Petrogradu pridobil si je sedemnajstleten mladenič častniško mesto. V kratkem je to popustil ter hotel postati — umetnik. V Petrogradu in Tiflisu je živel potem dalje časa ob podučevanji, dokler mu ni dal oče, spoznavši njegovo nadarjenost, sredstva za potovanje v Berolin, Pariz in Pyrineje l. 1861. Na tej poti poskusil je prvikrat z barvami malati. Že l. 1864. najdemo mladega umetnika v Kavkazu in za tem zopet v Parizu, kjer je pod vodstvom gospoda Gerômeja v „Ecole des beaux arts“ vstopil. Še le takrat se je odločil postati slikar ter je malal po študijah, kterih si je na svojem potovanji nabral. Kar mu ni zadostovalo, in bil je

zeló strog, uničil je takoj. Z nazori svojih učiteljev se nikakor ni mogel sprijazniti. Učitelji so namreč smatrali kopiranje starih mojstrov za neobhodno potrebo, Vereščagin pa še danes trdi, da je slikarju sicer treba izučevati galerije, da pa sme le po naravi risati.

Ko je general Kaufman l. 1867. v Kavkaz marširal, spremljal ga je tja Vereščagin. V Samarkandu so njegov oddelek vstaši obkolili, in imel je priliko kazati svoj veliki pogum. Zavoljo mrzlice šel je drugo zimo v Pariz, pa že l. 1869. se je v Azijo vrnol. Obiskal je Sibirijo ter tamošnje razmere spoznaval.

Od l. 1870—73. bil je v atelierji Horschelt-ovem v Monakovem. Mnogo majhnih in velikih slik je v tem času dovršil. Leta 1874. bil je v Indiji, kjer je sicer imel priliko potovati s princem Wales-skim, česar pa večinoma ni storil. Potoval je rajši sam ter se popolnoma vdal izučevanju dežele in naroda. Iz Indije vrnol se je v Pariz. Tam si je dal sezidati krasen atelier (Maison lafitte) ter risal najprej velikanski sliki: „Molitev v mošeji v Delhiji“ in „Potovanje princa Wales-skega“. Na drugej podobi so štirje sloni v naravnej velikosti.

Ko se je rusko-turski boj vnel, hitel je na željo velikega kneza Nikole v Kišenev, kjer se je kozakom starejšega Skobeleva pridružil. Pri poskusu, tursko ladijo s torpedom v zrak zagnati, zadela ga je krogla v bedro ter je moral $2^1/_2$ mesec v Bukareštu ležati. Ko je okreval, hitel je k Plevni, da se udeleži obleganja trdnjave. Moral pa je zopet v bolnišnico. Ozdravel je prekoračil s četo generala Gurka Balkan ter se je kot tajnik generala Strukova v Drinopolji udeležil obravnavanj zavoljo mirú. —

London (1873), Petrograd, Pariz in l. 1881. tudi Dunaj videli so plode tako burnega umetniškega življenja, ter so z redkim soglasjem o posebnostih genijalnega Rusa sodili.

O Vereščaginovih na Dunaji preteklo leto razstavljenih podobah naj sledeče omenim.

V „umetniškem domu“ na Dunaji t. j. hiši, ki je namenjena razstavi znamenitih sovremenskih umotvorov, videli smo v zadnjem času slike, ki so nas živo spominjale na strašne dogodke, ki so po dolgej borbi vendar le balkanskim Slovanom pridobili „svobodu zlatnu“. V oktobru je bila razstavljena kolosalna podoba „berolinskega kongressa“, ktero je za berolinsko akademijo slikal vodja tamošnje akademije F. Werner. Ona nam predstavlja trenotek, v kterem Karathodory Pascha za Turčijo podpisuje skleneno pogodbo, a drugi diplomatje se v majhne kroge vrsté: Bismarck in Andrassy — Gorčakov in Beaconsfield itd. Žal, da nismo mogli dolgo ta dogodek, ki nam je samo več ali manj veseli konec vsega truda predstavljal, v spominu ohraniti. Na istem mestu razstavljale so se za tem slike Vereščaginove. Med njimi so vse obiskovalce mikale posebno tiste, kterim so predmet dogodki v zadnjem rusko-turskem boji. Ko sem gledal toliko grozno razmesarjenih vojaških trupel, kako so krokarji po umirajočih posedavali, iz luž kri pili: bilo mi je tesno pri srci, ker sem videl, kaj je bilo treba pretrpeti, da bode Slovan svoboden. Tantae mollis erat Romanam condere gentem . . .! — Kaj porečeš, ko vidiš neizmerno polje polno mrličev, spredaj mašnika, ki jih blagoslavlja, ter čitaš v katalogu: „Dva dni po predaji trdnjave Teliš znosili so Rusi oskrunjenih mrličev blizu 1300 — skupaj. Mašnik je molil zadnjo molitev, potem so jih vse v skupen grob položili . . . .“

Wernerjeva slika nam podaje nasledek celega boja, Vereščaginove — nasledke posameznih bitek. On ne riše trenotka, v kojem se ravno bitka vrši — le 2 ali 3 take podobe nahajamo — ampak to, kar je nasledek: ranjenike, lacarete, grobove, zmrznena trupla, „skoro cela 24. divisija je zmrznola“ pripoveduje katalog.

Realisem, s kterim je vse slikano, popolno preziranje do sedaj veljavnih aesthetičnih pravil, da more le lepo in vzviševajoče umetnostim predmet biti, pouzročilo je,

da je bila gneča pri teh podobah od dne do dne veča; vsakdo je hotel videti nečloveške Baši-Bozuke, krvave ranjenike, grozno pyramido iz človeških črepinj; saj ne manjka ljudij, ki z radostjo čitajo, kako so se v srednjem veku hudodelci drli, živi se pekli itd. Ko je grof M. Zichy razstavil lani svojo sliko, ki je illustrovala Goethejevo pesen „Der Todtentanz", vrelo je tudi vse jo gledat, mislim pa, da je imel tisti kritik prav, ki je trdil, da bi umetnik to, kar hoče, le s tem dosegel, da bi položil v tisto sobano še kako mrhovino zavoljo potrebnega „parfuma". Marsiktera Vereščaginovih podob je v istem genru. Ali pa je to res primerna snov za umotvor? O tem se še pravda dolgo ne dožene!

Vereščagin pa ni samo slik iz tega boja razstavil, ampak večinoma takih, kojim je snovi nabral na svojem potovanji po srednjej Aziji l. 1867. in po Indiji l. 1873. V teh slikah kaže popolnoma nove, deloma do sedaj umetniški še neobdelane dežele tako živo, da nas podoba sama prepriča, da je po naravi slikana. „Kirgiški lovec s sokolom", „Derviši", „Politiki v srednjej Aziji", „Proslava zmage", to so res prekrasno izdelane slike. Posebno se sprijaznimo z umetnikom, ko vidimo, da je v sliki „Nepričakovani napad" kazal, kako se peščica ruskih vojakov brani proti krdelu Kirgizov, ki so jih iznenadoma napadli. Gotovo! tudi ti Rusi bodo obležali, kakor njih tovariši na Balkanu, ali tam vidimo passivno smrt, tukaj čvrste postave, ki hočejo, dokler je le mogoče, braniti svoje življenje. Med najznamenitejše slike iz Azije prišteval bi sliko, ki predstavlja velikega Mogula v svojej mošeji (Delhi v Indiji). Perspektiva je izvrstna, in res mora biti prav umetnik, kdor brez velike sence, edino z belo in sivkasto barvo to doseže. —

Na Dunaji je obiskalo razstavo v 26 dneh 94.892 oseb, ki so vstopnino plačale, sredi novembra so pa slike zapustile Dunaj.

Temu genialnemu ruskemu umetniku na čast so napravili dunajski slovanski visokošolci komers. Iz Pariza je umetnik brzojavil, da sicer ne more priti, a dostavil je: „Zmirom se bom po meri naših sil trudil za razvitek človeštva", kar nam jasno kaže, kteri smoter ima Vereščagin pri svojih slikah. *Janko Babnik.*

† **Avgust Šenoa.** Dne 13. dec. 1881. preminol je v veliko žalost vseh Slovanov slavni hrvatski pisatelj, gradski senator in urednik lista „Vienca". A. Šenoa, rojen l. 1838. dne 14. nov. v Zagrebu, izvršil je normalne in gymnasijske šole v svojem rojstnem mestu in se učil pravoslovja na vseučilišči v Pragi in na Dunaji. V zadnjem mestu je začel svoje pisateljevanje, tam je uredoval lista „Glasonošo" in „Slav. Blätter" in spisaval zá-nje raznih proizvodov. V Zagreb vrnovši se postal je uradnik, in l. 1873. bil je že magistratni sovetnik. V svojih prostih urah pa se je posvetil pesništvu in slovstvenemu delovanju sploh. Med njegovimi pesniškimi proizvodi se odlikujejo „Vilin prstan", „Opat i žetelica", „Gvozdeni div" itd. Še večjo slavo pa je dosegel Šenoa kot romano- in novelopisec. Tukaj se naj le omeni „Zlatarovo zlato" l. 1872. v „Viencu" in „Seljačka buna". Ti in vsi drugi njegovi proizvodi, in teh je mnogo, nam kažejo izborni talent pokojnega pisatelja. L. 1873. je prevzel Šenoa uredništvo leposlovnega lista „Vienca", ter ga do svoje smrti uredoval in pisal za-nj. Povrh je bil Šenoa delaven ud „Hrvatske matice" in se poganjal za povzdigo nar. hrvatskega gledišča in narodne prosvete sploh. Večna mu slava!

Jurčiču v spomin. Založil in natisnil A. Keiss na Dunaji. Tako se glasi pesen, ki jo je zložil naš znani pesnik B. M. (J. Stritar) za Jurčičevo slavnost, ktero je napravilo slovensko dijaško društvo „Slovenija" dne 6. dec. na Dunaji. — Za isto slavnost je tudi zložil g. Anton Turkuš „Slavospev Jurčiču", kterega je g. Stanko Pirnat za to svečanost uglasbil.

Eno leto med Indijanci. Povest. Poslovenil F. H. V Ljubljani. Založil in prodaja Janez Giontini. 1882. 8°. 80 str.

Pod turškim jarmom. Povest iz vojske Grkov zoper Turke. Poslovenil F. H. V Ljubljani. Založil in prodaja Janez Giontini. 1882. 8°. 82 str. — Vešč rodoljub nima veselja z izdanji, ki na lici kažejo, da so prestave, izvirnikovega pisatelja pa ne imenujejo. Vsakdo namreč lahko sluti, da se mu ponuja v domačej besedi blago dvomljive vrednosti, kajti imena slovečega pisca inojezičnega noben prestavljavec rad ne zamolči!

Mir. Tako se imenuje nov slovenski list, ki ga bode letos začenši uredoval in izdajal vrli in delavni naš g. prof. Andrej Einšpieler v Celovci po dvakrat t. j. 10. in 25. dne v meseci. List je namenjen v prvej vrsti koroškim Slovencem in velja za celo leto samo 1 gold. Evo onim priložnosti, ki nočejo samo z besedo, temveč tudi dejanstveno podpirati koroške Slovence!

„**Archiv für Heimatkunde** (sic) von Franz Schumi." To je naslov novemu časopisu, ki je začel izhajati — kje, zvemo samo posrednje po tem, da je naročevati treba v Ljubljani. Važno pa bi vendar bilo, ko bi se že iz nadpisa dalo posneti, kaj si misli izdajatelj pod pojmom „Heimatkunde", ker govori v uvodu le o Kranjskej, vsebina prve pole pa se ozira na celo „Slovenijo". Gledé uvoda naj se tudi omeni, da se nam zeló čuden zdi „ton", v kterem je pisan. „Praehistorischer Verein" itd. vendar niso za znanstveno delo primerni izrazi. G. izdajatelj mnogo obljubuje, njegov list bode neki prinašal: „Urkunden nach meiner eingehenden Forschung registrirt, die für die wissenschaftliche Welt von hohem Interesse sind. In den nächsten Bögen werden nach und nach Urkunden und Erläuterungen erbracht (!), welche die Beweise liefern sollen, dasz die Geschichte Krains mit allerlei Unwissenheiten (!!) und Unwahrheiten ausgeschmückt ist." Z ozirom na prvo polo bi vendar rekel: „die Botschaft hör' ich wohl, jedoch mir fehlt der Glaube". Skoro na nobeno, za izdajo listin merodajno pravilo ni g. Schumi ozira jemal. V prvej poli podaje sedem listin (pêle-mêle, zdaj Kremsmünster, potem Kranjska, za tem Wind. marka, Istra in zopet Kranjska) in eno pismo Trubarjevo. Listine bile so že vse tiskane in le ena (štev. 2.) je s primerjanjem rokopisa poboljšana, a druge so ostale vse poprek polne pogreškov. — Začnimo s prvo, ki je ustanovno pismo za samostan Kremsmünster iz l. 777. Ta listina je do sedaj kakih osemkrat tiskana. Ohranila se nam je le v dveh rokopisih, namreč v Cod. trad. Pataviensis in v Cod. Fridericianus saec. XIII. et XIV. (fol. 51). V Mon. Boica (28, II. 196—200) so l. 1829. porabili le prvi rokopis, in to izdajo je g. Schumi ponatisnol, brez ozira na dve novejši kritični izdaji, namreč v „Urkdb. des Benedict. Kremsmünster, von P. F. Hagn" (Wien, 1852) in v „Urkdb. des Landes ob der Enns" (Wien, 1856) II., 2—4. Pa tudi natis v M. B. ni verno posnet; nahaja se v njem več pomot, izmed kterih naj omenjam na pr. le, da se je dolgi „s" (ſ) zamenjal s „f", mesto reke Ipfa čitamo torej zmirom Ipsa, kar uspešno tolmačenje zeló ovira. Ker ni g. izdajatelj drugega rokopisa poznal, manjka mu tudi konec, ki ga Cod. Frid. dodaja: „Anno domini 777 indictione prima fundatum est monasterium nostrum, scilicet Chremsmonstrense, ab illustri duce ac rege magnifico Tassilone, qui tenuit principatum Wawarie, Karinthie, Austrie et Styrie, ..." — Druga listina za to izdajo bila je, kakor razvidimo iz natanke opazke, 22. oktobra l. 1881. vnovič kopirana; dodano je, da se v natisu te listine od l. 1854. nahaja 10 tiskarskih pogreškov, a ko bi štel pomote, ki so v prvej listini (o Krems.) z ozirom na najnovejše izdaje, bi se to število nekekrati povekšalo. — Nikakor ne namerjavam, naštevati vseh pogreškov v sledečih listinah; brez njih niso. V 6. manjka ime grajščaka „Gerlochus" itd. Tudi citati niso popolnoma brez hib. Pri 4. listini se hoče dodati, kar o njenej obliki Bianchi v thes. eccl. Aquil. pg. 340, Nr. 1163 pové, a to je spodletelo, kajti Bianchi (recte Susannis, ki je to delo v 14. stoletji spisal, B. ga je le l. 1847. izdal) piše tam: „Item Privilegium de Carniola et Istria per Henricum regem concessum in MLXXVII. cum Bullis aurea et cerea", a g. Schumi piše: B. sagt: „cum bulla aurea". — Na zadnjih 5 straneh nahajamo

za Trubarjeve privatne razmere zeló zanimivo pismo, ktero je g. Schumi v knjižnici ljubljanskega semenišča zasledil ter prvikrat objavil. Za to mu moramo res hvaležni biti. Dodan je prvej poli tudi authentični grb „der Windischen Mark“, ki se bode v 3. ali 4. poli tolmačil, in takrat torej o njem kaj spregovorimo. Zakaj pa sploh nismo s sodbo čakali, da več izide? — Zdi se nam namreč, da redka radodarnost, s ktero g. Schumi poznavanje naše zgodovine podpira — pri tako okusnej zvunanjej obliki gotovo na dobiček še misliti ni — zares zasluži, da se spravi, predno se z neuspešnim delovanjem oguli, na njej pristoječo pot. Izdajanje listin po načinu prve pole ne bode nikomur koristilo. Učenjakom ne, drugi ljudje pa si običnο ne kratijo časa s čitanjem listin, osobito ne, ako niso okusno urejene. Gotovo bi bilo največje važnosti, da se zberó vse naše zgodovine tikajoče se listine. Vendar to bi morala biti kritično urejena izdaja, ki bi potem gotovo našla mesto v zbirki „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“, ktero izdaja jugoslov. akademija v Zagrebu. List, kojega je g. Schumi blagodušno za našo zgodovino stvaril, pa naj bi donašal krajše spise ter objavljal le tiste za našo zgodovino pomenljive listine, ki še niso bile prej tiskane in ktere so po rokopisih natanko prepisane. Časopis izhaja „zwangslos“. Naročuje se pri izdajatelji v Ljubljani (Kongresni trg 13), in sicer se naj pošilja znesek za 6 pol skupaj (1 fl. 80). Na naročila „ohne Geld“ se pa g. izdajatelj ne more ozirati. — *Janko Babnik.*

Gospodarski poučnik. V Šibeniku je začel izdajati g. P. L. Bianchini list za kmetijstvo z illustracijami. Cena 3 gld. Dvakrat na mesec. — Hrvaščine zmožnim kmetovalcem list gorko priporočamo. —

„Epistola encyclica ss. domini Leonis pp. XIII. Grande munus.“ Editio slavica polyglotta V Pragi v Ciril-Methodijevej knjigarni za 1 gold. Ta knjižica obsega znano okrožnico sv. očeta Leona XIII. o apostolih slovanskih v izvirniku latinskem in v sedmih slovanskih jezikih. —

Cesta do Rima a dále do Neapole a Pompeje. Sepsal Bohumil Hakl, farář v Hořecích. Nákladem Dědictvím ss. Cyrilla in Methoděje na r. 1881. v Brnu pri K. Winikerji. Ta knjiga opisuje potovanje v Rim l. 1877., mesta na poti tja, na pr. Ljubljano, italijanska mesta in Italijo. V tej knjigi je knezoškof olomuški Fr. Kožulek tudi popisal letošnje romanje Slovanov v Rim —

Novi zvuci, list za zabavu, pouku in književnost. Izdajatelj in odgovorni urednik Spiro Pokrajac, lastnik Jaša Tomić. S tem naslovom je začel 1. dec. nov list „moderne realistične šole“ na Dunaji izhajati na enej poli velike 8° po dvakrat na mesec za 6 gold. na leto. —

Slovanske divadlo. G. Sehnal v Jičinu izdaja zbirko slovanskih dram in iger v českem prevodu. Te zbirke „slovanskega divadla“ izšlo je do sedaj sedem zvezkov v elegantnej obliki. I. Tajni zapisnik, hrvatski spisal Jurkovič, prevél Hudec. II. Školni inspektor, veselohra, srpski spisal Trifkovič, prevel na česko Hudec. III. Vynosne misto, veselohra, ruski spisal Ostrovski, prevel Vavr. IV. Na jednu kartu, drama v 5 dejanjih, poljski spisal Henrik Sienkievič, prevél Celestin Frič. V. Sousede, komedija v 4 dej., poljski spisal Mihael Balucki, prevél na česko Švab. VI Lov mladeho krale, igra v 1 dejanji, češki spisal Anton Koukla. VII. Smrt Ivana Groznega, tragedija, ruski spisal Tolstoj. — V tej zbirki izide tudi Jurčičev Tugomer, kterega je g. Penížek prevél na česko Namen te zbirke je pofrancozjeni in ponemčeni repertoir poslovanjati ter Čehom podajati slovanske drame namesto slabih iz nemščine prevedenih iger. Dovoljujem si tedaj slovenske kroge opozoriti na to hvale vredno podvzetje bratov Čehov ter priporočati v podporo. Naj bi vendar tudi naši pisatelji začeli prevajati v slovenščino — rajši slovanske igre in drame, nego suhoparne nemške à la Kotzebue itd.! *Al. H.*

Turgenjevà najnovejše delo. V ruskem znanstvenem journalu „вѣстникъ Европы“ izšla je ravnokar najnovejša novela Turgenjeva, slavnegà ruskega pisatelja z napisom: „пѣснь торжествующей любви (pesen zmagonosne ljubezni)“. V tej noveli obravnava Turgenjev prvič nerusko snov Dejanje novele igrà v Ferrari na Laškem. Prihodnjič nekoliko več o tem zanimivem spisu. *Al. H.*

Beiträge zur Literatur der kroatischen Volkspoesie. Von S. Singer. Agram. Verlag von Leop. Hartman's Buchhandlung. 1882. 8° str. 111. Ta knjiga nam podaje kratek slovstveni pregled jugoslovanske narodne poesije. Pri najstarejših poročilih o jugoslov. narodnih pesnih v 14., 15. in 16. stol. začenši, predočuje nam spisovatelj delovanje Andreja Kačića-Miošića (1690—1760), Alberta Fortisa, Ferića, in poslednjič Vuka Stefan. Karadžića. Od str. 65. do konca navaja razne prevode jugoslov. narodnih pesnij in označuje njih vrednost, potem ko je str. 51—59 navedel in ocenil novejše njih izdaje v izvirniku. Ta knjigà bode posebno onim dobro služila, ki se hočejo v kratkem podučiti o razvoji in razširjenji slovstva jugosl. nar. pesnij. Očito pa moramo zavrnoti ono strankarstvo v knjigi, ki skoro ves pesniški zaklad jugoslovanski le sebi pripisuje, in le o „hrvatskih“ nar. pesnih govori. Tudi naše slovenske zbirke nar. pesnij so mu one, „welche die unter dem Namen „Slovenen“ bekannten Berg-Kroaten aufzuweisen haben“ (str. 58), in str. 80: „Anastasius Grün hat ein — reiches Interesse für die Volkspoesie der Kroaten in den Bergländern Oesterreichs an den Tag gelegt.“ S takim naivnim samoljubjem in preziranjem bratskih narodov (tukaj Srbov in nas Slovencev) ne doseže se ono zaupanje in vdanost, ki naj vlada med jugoslovanskimi narodi! *S.*

Südslavische Revue. V Leop. Hartmanovej knjigarni v Zagrebu začenja l. 1882. v nemškem jeziku izhajati „jugoslovanska revue“ štirikrat (15. jan., apr., jul. in okt.) na leto v 5 pol obsežnih zvezkih za 4 gold., in nam hoče slikati ne le literarno in znanstveno, temveč tudi duševno in javno življenje vseh jugoslovanskih narodov. Izdajatelj in urednik je dr. Ivan pl. Bojničić, adjunkt hrv. nar. museja.

Dopis iz Belgrada, dne 6. decembra 1881. Novi časniki. Od prvega decembra po st. kal. začne izhajati tukaj „Beogradski dnevnik“, pod uredništvom Kornela Jovanovića, brata slavnoznanega srbskega pesnika dra. Jovana Jovanovića-Zmaja, in od novega leta „Srpski venac“, list za poesijo. Akoravno imamo dovolj časnikov — morebiti še preveč, nam bosta vendar obadva nova časnika vrlo ustrezala, kajti prvi izhaja vsak dan in je poglavito namenjen obrtu, trgovini in domačim potrebam, a drugi je za povzdigo poesije srbske, ktera je skoro popolnoma prenehala. Časniki, ktere imamo do sedaj, so večjidel politični ali šaljivi — izvzemši **Rad**, Otačbina, Vaspitač, Prosvetni glasnik, Porota, Nar. zdravlje, Pobratimstvo, Srbadija in Ratnik, — ali naša politika je jalova, kajti vsaka stranka napada drugo na neizobražen način. Tako isto so naši šaljivi listovi — osebni napadaji in psovke, to je njihov extract. Človeku se že gnusi brati. Zato pa tudi večjidel životarijo. Neverjetno je, da Srbija — razvèn uradnih „srpskih novin“ nima ne enega dnevnika. Temu je kriva — nesloga. Bliža se novo leto, Bog daj, da pride tudi za nas kaj boljšega, pred vsem pa bratska sloga. — Smrt dr. Bleiweisa obžalujejo vsi Srbi, kteri so ga više poznali. Za Vas Slovence je pač težko, ker se Vam vsi vodje tako hitro preseljujejo na oni svet. Dr. L. Tomana in dr. Bleiweisa Slovenci nikdar več imeli ne bodo, barem to je mnenje pri nas! *J. M. B.*

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. februarja 1882. *Štev. 2.*

Zvezdana.

Roman. Spisal *Anton Koder*.

(Dalje.)

Četrto poglavje.

Kopica bosopetih, kuštravih, razoglavih vaških fantičev v zamazanih hodnikovih srajcah in prtenih hlačah, roke v zijavih ustih ali za hlačnim robom, oblegala je isto popoldne Draganovo poslopje in čakala v božjem strahu, kdaj se pripelje Draganov mladi gospod. Pripovedovale so jim namreč matere že davno, da študira Draganov Vratislav za takovega doktorja, ki vse vé ter ljudi zdravi in veliko čast uživa.

Že beseda „doktor“ bila je čudno tuja bosopetim paglavcem. Zakaj pa tistemu sivolasemu gospodu z velikimi naočniki in širokokrajnim pokrivalom iz bližnjega trga, ki tudi ljudi zdravi in mrliče ogledavat hodi, zakaj le njemu — „padar“ pravijo, pa ne „doktor“? Dà poslednje mora kaj posebnega biti. Taki doktorji menda drugim ljudem niti podobni niso, pravi mustačarji gosposki in kdo vé kaki morajo biti!

Tako je sklepala mlada vaška deputacija, ko je doktorja pričakovala ter zaradi tega na jed in marsiktera materna naročila in zapovedi pozabila.

Zdajci se čuje vozno drdranje. Vrišč nastane med mladino, paglavci zaženó glas: „Hitimo, zdaj le se pelje!“ in vderó v tek po prašnej cesti.

V tem trenotku jih prehiti drdrajoči voz in se ustavi pred Draganom.

Kako se začudijo fantje, ko vidijo stopati raz voza prijaznega mladega gospoda s polno rumeno brado. Prav nič mu nimajo oporekati. Samo tista brada jim ni povšeči, sicer bi bil dobršen sicer. Pa že more takov biti, sklenejo naposled. Kdo vé, ali niso doktorji, kakoršen je Draganov Vratislav, primorani takovih brad nositi in ali niso zaradi tega tako hudo učeni.

Enako sodbo in popis raznesó potem hitro fantiči po vasi, in isti

večer je bila po vsem Radovji govorica o Draganovem doktorji in njegovej rumenej bradi.

Vratislava ni pričakovala samo vaška mladina s težkim srcem, temveč tudi neka druga oseba.

Isto popoldne se je več potov odprlo oknice v Draganovej hiši, kakor je bila sicer navada, in mlado žensko lice se je oziralo radovedno po cesti in tja proti klancu nad vasjo. In ko se je čulo drdranje po vasi, odpró se urno vežne duri, na prag stopi sedemnajstletna rumenolasa deklica v nekakej prazničnej opravi in belem predpasniku: mlada Vida hiti k vozu pozdravljat svojega brata.

„Ali si prišel, ali si prišel? Pa dolgo te ni bilo, silno dolgo, dragi Vratislav,“ vzklikne deklica in objame svojega brata.

„Moralo je biti tako, moralo, Vida. Bilo me ni, dolgo me ni bilo in še bi se ne bil vrnol, ko bi ne ljubil tebe in svoje domovine.“

V takem razgovoru stopata Vida in Vratislav čez dvorišče in ko prideta do klopice pod starodavno lipo pred vežo, ustavi se mladenč, zre na prazno mesto in pravi potem:

„Véš Vida, kdo je sedel redno ob poletnih večerih na tem mestu in kdo me je spremljal po tem potu pred petimi leti?“

Deklica molči, a še tesneje oklene svojo desnico okoli mladenčeve pazuhe, povzdigne oči v njegovo lice in šepeče:

„O vém, o vém, dragi Vratislav. Boljše bi bilo pač, da bi ne vedela. Povem ti, kedar se ozrem tja v ozidje poleg zvonika in na to zapuščeno klopico, spomnim se, da sva zapuščeni siroti, da najinih roditeljev več ni, več ni.“

Mladenč ne odgovori tem besedam, temveč stopi urno čez vežni prag v hišo, kjer se je rodil.

Ondi že čaka mladega gosta belo pogrnena miza in vabéče rumeno vino se mu smeji naproti.

A on ne pogleda vsega tega, akoravno je truden in žejen po dolgodnevnej vožnji iz glavnega mesta. Kakor da bi nekoga iskal ali pozdravljal dolgo zapuščene kraje, hiti od hrama do hrama. Tú nekoliko postoji, tam potegne nekako otožno z desnico po zamišljenem čelu, tukaj zopet nerazumljivo z glavo zmajuje. Kaka tri pota ga mora opominjati in klicati Vida, naj prisede k mizi in si spočije.

„Koliko se je spremenilo, draga Vida, koliko, kar me ni bilo,“ pravi naposled, ko prisede k sestri, sedanjej mladej gospodinji na očetovem domu. „Vse mi je tuje, sam sebe bi kmalu več ne poznal v domovji,“ pristavi še k prejšnjim besedam in žalosten umolkne.

„In tudi ti si se spremenil, dragi Vratislav. Na tujem bi te niti ne poznala več,“ odgovori Vida, „a kaj ti prašaš za to; odprt ti je svet in kmalu zapustiš lahko zopet kraj, ki je za te brez veselja. Ali dragi brat,

ostani domá! Glej, skupaj bodeva živela, ti bodeš zdravil ljudi in pomagal ubožcem, jaz bodem pa gospodinjila in za te skrbela. Ob nedeljah in praznikih popoldne ali kedar ti bode ljubo, bodeva pa sem ter tja obiskovala skupno svoje znance in prijatelje. Tudi omikane druščine ti ne bode manjkalo. Gospod Kolovski iz Zabrdja je prijazen gospod in bode tudi tebi prijatelj."

„Gospod Kolovski?" povzame začudjeno Vratislav. „Kdo je to, jaz ga ne poznam?"

Vida mora potem na dolgo in široko pripovedovati, kar jej je znanega o Kolovskem gospodu in njegovej družini, in ne pozabi pohvaliti mlade gospice Zvezdane.

Pozna noč je bila. Po vasi so pogasnole oljnate svetilnice in skozi vrtno drevje je svetila luna v spalnico Vratislavovo. On pa je slonéč na oknu zrl v vas, in misel mu je drvila za mislijo, podoba za podobo iz njegovega otročjega življenja, kterega je srečno preživel domá pri svojih stariših.

Peto poglavje.

Drugo jutro je bil Vratislav že s solnčnim vzhodom na nogah, če se je tudi pozno vlegel in še dolgo v noč bedél.

Človek je tako stvarjen, da je vsako prenovljenje v zvunanjosti v ozkej zvezi z njegovo notranjostjo. Nove podobe v našem okrožji uplivajo tako mogočno na našo duševnost, da smo si nenadno v tujem svetu, v nepričakovanem stališči tuji samemu sebi. In Vratislavu je bilo domovje črez dolgih pet let nenavadno spremenjeno, domačega se ni čutil več na domačih tleh. Vse to mu je vznemirjalo dušo in kratilo spanje.

Isto popoldne je porabil torej za to, da se zopet udomači v gorskem zakotji, da obišče stare tovariše izpod vaške lipe, sedanje mlade gospodarje na Radovji in popraša po tem in onem starem dedu, sivolasem sosedu, upognenej babici in pozvé, koliko nekdanjih znancev se ga še spominja. O pa kako, kako veselo in žalostno je bilo to obiskovanje!

Mlade vaške gospodinje, nekdanje vesele deklice so sklepale roke, kimale z glavami in se niso prečuditi mogle, kako je mogel dorasti in tako spremeniti se nekdanji Draganov Slavček. Pa kako majhen je bil še pred toliko in toliko leti, pa kako prijetno je bilo še tedaj! Zdaj je pa tako imeniten in učen in spoštovan gospod, da same ne vedó, ali bi si ga upale še tikati, čeravno so mu nekdaj trdile, da mu ne rekó nikdar drugače kot Draganov Slavček — ali pa nič, če mu ni tako po godu.

In možakarji, ti resni možakarji na Radovji so bili še v večjej zadregi pri nepričakovanem Vratislavovem obiskovanji. Vedeli niso, kako in kaj hočejo govoriti s tovarišem, ki je neki tako učen, da mu ni tega. Kdo vé, če bi mu bilo povšeči, ko bi mu rekli kar Vratislav kakor nekdaj,

ko so igrali skupaj v vasi in si sem ter tja posegli tudi s sovražnim namenom v kuštrave lase in si pulili srajce izza hlač.

Pa je tudi v resnici križ občevati z gospodo, saj ona je občutna in natančna. Kedar se jej misliš najbolj prikupiti, pa jo razžališ in se jej zameriš. Tako bi bil postavim marsikteri gospodar rad ponudil v znamenje prijateljstva Vratislavu pipo tobaka in bi mu ga bil zažgal s smrekovo trščico. A kako bi storil to? Gospoda, akoravno imenitna, niti take svetloturničkaste pipe ne premore in rajši drage dišeče smodke puši, kakor da bi bilo kdo vé kaj posebnega v takovem pušenji.

Zopet drugi znanec bi bil rad povabil Vratislava, naj prisede k črvivej javorjevej mizi, in hleb domačega kruha bi bil položil pred-enj. A zopet tu je križ, pravi križ! Gospoda pravijo da jé le bel kruh, kakoršnega ne pekó in ne poznajo na Radovji, kaj posebnega pa ni na izbiro v ubogej zagorskej vasi.

Tako je hitel Vratislav od znanca do znanca in v tako zadrego je spravljal svoje sosede. A to nič ne dé! Blagrovalo ga je vendar vse brez izjeme. Mlade žene so mu dejale, da ga je škoda, ker se je potujil in postal gospod. Možje so se mu pa priporočali in trdili, da je čast za Radovje in še velika čast, da imajo domačega doktorja, kakoršnega ne premorejo tri fare na okoli. In sivolasi starci in babice so se čudile, veselile in migale s suhimi bradami, ko jim je stiskal Vratislav roke. A sem ter tja je bilo se vé da tudi marsikteremu nekaj protivnih mislij v glavi, kakor je to sploh navada. Ta in oni ded bi bil namreč rajši imel in ne bilo bi tudi napačno, ko bi bil prišel Vratislav po očetovej smrti domú in bi bil prevzel gospodarstvo, ki je zdaj skoro popolno v tujih rokah. Marsikterej babici pa je žal, močno žal, da Vratislav ni postal „gospod“, pravi gospod, ki človeku v nebesa pomaga. Saj je to lep in časten stan in Vratislav bi bil kakor navlašč stvarjen za-nj.

Le mlajšim deklicam na Radovji in otrokom ni bil Vratislav celó povšeči. Prve so se skrivale, ko so videle Vratislava mimo iti, in potem skrivši pri prislonjenih durih sklenole sodbo, da bi on ne bil sicer napačen človek, ko bi tiste dolge brade ne imel, ko bi se na gladko bril, kakor vaški fantje, in ne pokrival gosposkega širokokrajnega pokrivala, temveč domači kastorec iz zajčje dlake, okinčan s pisanim šopkom in sreberno zapono.

Bosopeti paglavci in kuštravi kričači pa so naznanjali svojo sodbo o Vratislavu najbolje s tem, da so že od daleč, kedar so ga videli, stiskali pokrivala v pest in bežali pred njim, kolikor je bilo mogoče. Ko so se pa čutili v varnem zavetji, zijali so pa radovedno va-nj in v strahu božjem ugibali, ali je Vratislav tudi tak človek, kakor so drugi ljudje, ali menda tak, o kakoršnih čujejo v pravljicah, da otroke jemljó

in coprati znajo, zakaj pa je tako čuden kosmatin, da še takega videli niso nikdar!

Tako se je sodilo in ugibalo o Vratislavu v oddaljenej, priprostej gorskej vasi. Vratislav je videl vse to in smejati se je moral več potov takej naivnosti svojih rojakov. Sem ter tja pa je bilo v tem smehu tudi mnogo ironije. Vratislav je imel srce na pravem mestu in ljubil je svoj ubogi narod tako, kakor ga ljubi malo njegovih sinov. Užalilo se mu je torej pogosto, če ga je nevedoma primerjal s sosednjimi srečnejšemi narodi. Spoznal je, kako daleč je zaostal v omiki. Jasno mu je bilo, kdo je kriv vsemu temu, kako krivična, kako bridka je njegova osoda!

Popoldne se Vratislav praznično obleče in naznani Vidi, ki ne more umeti, kaj vse to pomenja, da gre novega soseda in župana, gospoda Kolovskega obiskavat.

„Pa kmalu se vrni in k večerji prav gotovo pridi!“ kliče Vida raz vežnega praga za njim, briše si roki v bel predpasnik in se ozira tako dolgo veselega obraza tja proti Zabrdju, dokler ne izgine Vratislav za vrtnim drevjem.

In šel je tja, zavil ondi na desno po gladkej novej cesti, saj pred petimi leti še nihče ni mislil, da se strma steza črez Gorjance spremeni kmalu v kamenito grajsko pot. Kako pa še le je strmel Vratislav, ko se približa belemu poslopju in prestopi ograjo novozasajenega vrta! Kako lepo, kako v redu, kako umno in skrbno je bilo opravljeno vse tu, kako prijeten razgled se je odpiral na desno, na levo, na vse strani!

Vratislav mora nevedé postati in občudovati naravo okoli sebe in marljivost in umnost svojega soseda. Iz takega premišljevanja ga izbudi žensko petje v obližji. Ozre se in na malej gredici za rožnim grmovjem zagleda mlado plevico med cvetličjem. Take vrtnarice še ni videl. Kako prijetno se jej podaja širokokrajni beli slamnik, polen cvetlic in domače krilo z zavihanimi rokavci. Nekaj časa stoji in ogleduje veselo plevico. A to veselje mu spridi domači varuh, pasji kosmatinec, ki se pri tej priči ležeč na vežnem pragu izbudi, kaka tri pota votlo zalaja, kvišku plane in potem počasnih korakov po stezi na vrt zavije, kakor bi hotel reči: „Pa poglejmo, kaj hoče ta tuji vsiljenec; kakor tako tatinski opazovati ga ne pustim mlade gospodinje, ali očitno, če hoče, ali pa nič.“

Plevica povzdigne veselo glavico, ko začuje domačega lorda, in v tem trenotku se vé da mora se pokazati Vratislav in jo pozdraviti ter vprašati po gospodu Kolovskem.

Deklica, naša znanka Zvezdana, zarudi kakor pireh pri tem vprašanji, sramežljivo slamnik na čelo pomakne in menéč, da hoče urno poklicati očeta, odide po stezi in Vratislavovega kosmatinskega izdajalca v naglici za seboj pokliče.

Tudi Vratislav je v nekakej zadregi. Neprijetno bi mu bilo, ko bi

vedela deklica, da jo je opazoval in da ga zaradi sramežljivosti niti počakala ni, da bi se jej bil predstavil. Iz take neprijetnosti ga reši ali nevedno naključje ali dekliška radovednost, kajti Zvezdana se na vežnem pragu nekako skrivši črez ramo nazaj po njim ozre.

Ta pogled je bil po Vratislavovej razsodbi precejšnje cene. Saj vendar ni tako boječa ta deklica in napačna, kakor bi si bil lahko mislil. Ozrla se je po meni, morda iz radovednosti, ali jej sledim, ali pa — kdo vé, — ali bi jej bilo ljubo, če bi odšel brez seznanja zopet od tod?

Obe lepi misli, obe prijetni človeku, ki išče v tujej hiši prijatelja in si privoljuje nepovabljen gostoljubne pravice!

„Prav lepo je od Vas in jako me veseli, gospod doktor, da me obiščete," pravi nekoliko pozneje gospod Kolovski, ko se mu Vratislav predstavi in imenuje svoje ime in dom.

Potem sedeta skupno za omizje v spodnjej sobi z razgledom na vrt in govorica se prične, kakoršna je navadno v prvih trenotkih.

„Vi ste torej kmetski sin, a v tujini izrejen, v tujem duhu omikan. Trikrat prijetno se sliši torej, da še vedno ljubite svoj zagorski dom, rojstno zemljo, da vas je gnalo hrepenenje po dolgih letih zopet domú, kakor pravite." Tako povzame polagoma gospod Kolovski besedo, bliže k svojemu gostu prisede, dvigne čašo rumenega vinca, s kterim jima je Zvezdana postregla, in pravi: „Na zdravje torej, gospod doktor, vaša prekrasna domovina naj živi in vsi njeni sinovi, ki mislijo kakor vi!"

Vratislav trči navdušeno s tujim starcem in v tem trenotku se mu vzbudi nekaka nagnenost do sivolasega soseda. Dober človek mora biti to, srce ima na pravem mestu. Tujec je, kakor ga razodeva jezik, in vendar sodi tako pošteno o narodnih idejah.

Ko starec nekako umejše, kakor da bi si hotel neprijetno misel iz glave pregnati, kupo vina izpije, nasloni glavo v dlan in pravi: „Pa ni treba misliti, moj mladi prijatelj, in se ne prevzeti zaradi tega, ker sem pohvalil vašo ljubezen do domovja. Tako delajo vsi narodi brez izjeme. Pojdite v daljno saharino puščavo in vprašajte večno potujočega Beduina, kje je njegov dom, kje njegovo veselje: pokaže vam kos peščene zemlje pod pekočim solncem, za ktero je pripravljen darovati svoje življenje. Ali pa hitite tja na obrežje ledenega morja v sneženo kočo ubogega Eskima in Samojeda, pripovedujte mu o večno cvetóčih južnih deželah, vabite ga tja, kjer se mu smeji sreča in veselje: pokaže vam ginen ledeno pogorje, rekoč: „Glej, tu sem se rodil, tu so živeli in trpeli moji dedje in tu naj počivajo nekdaj tudi moje kosti." In mi, ki se prištevamo k omikancem, naj bodemo ponosni na svojo ljubezen, ki je povrh več potov le na jeziku, srcu neznana stvar? Isti še ne ljubi, ki razklada kakor žid prekupovalno blago pri vsakej priložnosti svoja čutila, temveč oni, ki tudi svojej ljubezni donaša darove po svojej moči. Žalibože, da

mora biti poslednje več potov le ideal. In gorje tistemu, ki poskuša prodreti v svetišče uzorov, spremeniti ga v resnico, v blagor svojih bratov! Preganjan, psovan, zaničevan je zaradi tega, čuti naj vse žive dni, da je ono greh, za kar se navdušuje ubogi sin Sahare, sin ledenih gorá: ljubezen do svoje domovine.“

Tako je govoril sivolasi starec. Pri zadnjih besedah se mu zmrači čelo, nekaka otožnost mu zalije od navdušenja žareče lice. Da bi zakril to nenadno svojo zadrego, opominja svojega tovariša:

„Pijte, pijte, prijatelj! Verjamite mi, vino je najboljše pribežališče nesrečnemu človeštvu. Svetovna ljubezen mine, domovinska ljubezen je pregrešna, le ljubezen do pijače nam ostane zvesta do zadnjega izdihljeja, ona nam kakor pravijo pospešuje pot v ono neznano deželo. Povem vam tudi, jaz se strinjam z njo in ko bi ne premogel kaplje vina, koliko potov bi bil najnesrečnejši in najbolj zapuščen človek na svetu! Vendar kaj hočem, predaleč sem zašel, smešen vam postajam. Star pessimist je slaba druščina in jako nevarna mlademu, življenja polnemu idealistu. Ne zamerite torej, ne zamerite, gospod doktor, drugi pot govoriva drugače. Danes ste vi krivi, da ste razvneli v meni, pripovedujoč mi o svojej domovini, takove žale, mračeče se že misli.“

Vratislav je bil v zadregi. Vedel ni, ali naj miluje svojega soseda, ali naj govorico na druge stvari napelje; kajti mnogo mu je razkril tovariš s poslednjimi besedami, a določno ni razsvetil ničesar. Odslej mu je Kolovski zanimiv človek, ki nima najlepše minolosti za seboj, a prej mu je bil le blag in omikan sosed.

In v takem osebnem razmerji mora človek paziti na besede in izmed največjih človeških slabostij z vsemi silami zatajevati zvedavost, svoj govor pa le na navadne vsakdanje predmete obračati.

Iz takega gotovo ne prijetnega položaja reši Vratislava gospica Zvezdana, ki z zarudelim licem v sobo stopivši boječe popraša svojega roditelja, ali še kake postrežbe zahteva. Ko pravi oče, da ne potrebuje ničesar, hoče zopet oditi, a starčev glas jo ustavi: „Zvezdana, sèm k nama prisedi za druščino. In vi, gospod doktor, ne zamerite, da vam še le zdaj svojo hčer Zvezdano predstavljam.“

Vratislav se pokloni gospici ter imenuje svoje ime in naslov ter pristavi, da mu je posebna čast imenovati se gosta tako ljubeznjive gospodinje.

Ne vemo, ali je umela in poslušala Zvezdana poslednje besede in ali so jo posebno veselile, le to je znano, da je zarudela kot pireh in s povešenim očesom na odkazano mesto poleg doktorja sedla.

Mlada gospodinja je uplivala mnogo na moško druščino. Odslej ni Vratislav po naključji ali kako marsikterega vprašanja gospoda Kolovskega ali ne umel ter neugodne odgovore dajal, ali pa je bil nenadno razmišljen,

in uzrok temu, kaj bi bil neki? Posebno težavno bi ne bilo uganiti ga onemu, ki je že sedel v takovej druščini kot naš znanec: poleg mlade jedva dorastle gospice in njenega visoko omikanega roditelja.

Noč je bila in zvezde so svetile, ko se vrača Vratislav domú. Vrh strmega klanca postoji in se ozre po dolini.

Tihota pod nebom, tihota po pogorji, tihota okrog in okrog, le v njegovih prsih je ni. Ondi se podi podoba za podobo, misel za mislijo, a vira temu nemiru ne more prav uganiti. Menil je, da najde kotiček, skrivno zavetje od mestnega hrupa trudnemu srcu v daljnej zagorskej vasi, a motil se je.

Kar je čul in videl danes, dovolj mu je, da prelomi svojo prejšnjo sodbo, da se mu ponové večno resnične besede starodavnega rimskega pesnika, ki poje: „Srečen isti, ki daleč od svetovnega hrupa očetovo grudo s svojimi voličhi obdeluje in ne dirja za goljufivo srečo v tujini. Beatus ille qui procul negotiis . . .“

Tako premišljuje in ugiblje Vratislav in prišedši na domače dvorišče sede na klop pod širokovejato lipo in podprè glavo v dlani. Z današnjim dnevom se je zasukalo njegovo življenje v nekak nov, prej nepoznan tir.

„Historično mesto je tu,“ pravi potem, „kjer sedim. Kdo vé, ali mi bode dano počivati tu črez dvajset in še več let, ali pa nikdar več. Ali ne bodem pahnen morda v tujino, ali ne iščem v tujem ljudstvu varnega počitka, kakor ga je poiskal moj sosed na Zabrdji. In vendar trdil mi je še danes, ljubezen do domovja je najlepši, najslajši, in za njo pride druga ljubezen do pijače, ki omami in utopi, če nam je zagrenila prva. Da, historičen kraj je to: prostor pred rojstno hišo. Srečen oni, kteremu se uresničijo ideali, ki si jih je koval nekdaj tu v prvem mladostnem ognji.“

Šesto poglavje.

Vratislav se je uselil bolj trdno v zagorsko selo, nego je s prva mislil. Svojo malo sobico si je uredil, kolikor je bilo mogoče. Več ni zahteval. Bil je priprost zagorski sin, razvajenosti ni poznal in posebnostij ni želel niti zahteval.

Časa je imel sicer dovolj, a skušal je vendar obračati vsako uro če ne v svojo pa vsaj v obćno korist. In to se mu je posrečilo. Široko polje tihe delavnosti se mu je odpiralo tu v gorskem zakotji.

Sadú svojih dolgih študij še ni iskal niti ga štel v največjo srečo. Njemu ni bilo potreba, boriti se pol življenja, z učenjem le za skorjo kruha, kakor večini slovenskih mladenčev, in zavoljo vsakdanjega kruha zatajevati glave in srca, kakor se je to pri nas godilo in se še tudi godi.

Preblag je bil Vratislav, da bi ne bil videl in spoznal vsega tega, in preveč je ljubil svojo domovino, da bi se bil boril po tujini za peno časti.

Sklenol je torej ostati, kako dolgo, še ni preračunil, na Radovji ter hotel svoje zdravniške in druge vednosti darovati ubogim zagorskim prebivalcem na korist. In največjega prijatelja v tem delovanji našel je v gospodu Kolovskem. Naravno je tedaj, da postane mladi doktor skoro vsakdanji gost na Zabrdji. Ali ga je vabilo samo prijateljstvo tja, ne vemo. Pregrešno bi pa ne bilo, ko bi zatrjevali, da je bilo tudi nekaj skrivne ljubezni vmes.

Lepo je bilo gledati mladega doktorja poleg sivolasega starca, kedar sta sedela v vrtnej senci na holmu in razpravljala srenjske zadeve. A zadostovalo ni le besedovanje in posvetovanje, tudi v dejanji se je kmalu videlo navdušenje teh občinskih oskrbovalcev.

„Malo krika, a mnogo dela, to je pravo,“ dejal je vedno gospod Kolovski. „Kaj je pa tudi lepšega posebno meni, ki mi je življenje minolo, kot da še zadnje dni delam ubogemu človeštvu v korist. Novcev mi ne primanjkuje, živim lahko brez truda in tudi mojemu otroku je zagotovljena bodočnost. „A novci, to je vse,“ kriči svet in se drvi za njimi, jaz pa pravim, to je malo, čisto malo. Le isti je po mojej misli srečen v bogastvu, ki pomaga z obilnostjo ubogemu svojemu sobratu.“

Tako je pripovedoval gospod Kolovski svojemu mlademu prijatelju in ga vodil povsod, kjer je bila kakova priložnost srenji pripomoči.

In odkar je županoval gospod Kolovski, kako se je spremenilo vse na Radovji! Poznati ni bilo več prejšnje zagorske vasi. Povsod je bilo življenje. Sto in sto rok se je gibalo, da se popravi in uredi, kar se ni storilo prej.

Tu se je delala in posipavala nova cesta, širja in ravnejša kot poprej. Tam so se zopet zasajevali posekani gozdi, gradile senožeti, cepilo sadno drevje, belila in čistila so se stanovanja, popravljal se je zastareli zvonik, lepšala se je mala crkvica, zidala se je učilnica; vse je mrgolelo, hitelo, da se spolnjujejo točno povelja sivolasega župana.

Saj je pa bilo takovo delovanje tudi polajšano in mogoče zaradi uma in prijaznosti takega srenjskega dobrotnika. Gospod Kolovski je vodil in ukazoval v družbi mladega prijatelja vsa dela sam. In kjer je primanjkovalo močij, volje, veselja in denarjev, segel je v listnico in daroval stotak za stotakom.

Takova rodoljubnost se je se vé da razširila kakor blisk na daleč okoli. Ni je bilo hiše, ni krčme, ni druščine, da bi se v njej ne govorilo o dobroti in premoženji gospoda Kolovskega. Njegovo ime je zaslovelo tako nenadoma, da so stikali delavci na polji in ob cestah skrivnostno glave skupaj in ugibali: „Bašte, ta mora imeti denarjev na mero, ne na število, ker se za petak ali desetak niti ne zmeni.“

In vaške deklice in plevice med rumeno pšenico ali ječmenom ob

potu so zarudele, kedar se je pripeljala ali prišla gospica Zvezdana mimo in jih v zadnjem času tudi več potov ogovarjala.

Pa čudile so se deklice tudi, da Zvezdana tako umevno z njimi govori, dasi s početka ni umela prav njihovega jezika. Posebno pa niso gospodinje in matere, ki so imele bolnika v hiši, mogle Zvezdane prehvaliti. Kar nenadoma je prišla krepka juha in tečna jedila k bolniku, in vse, česar je bilo potreba.

Večkrat je obiskavala Zvezdana revna stanovanja, sedala k posteljam bolnih otrok, tolažila jih in tešila, donašala jim igrač in tudi darovala skrivši še denarjev za njihovo postrežbo. Ob velikih praznikih in posebnih slovesnostih pa je povabila vaške otroke celó na dom in jih pogostovala tako, da je mladež več tednov potem govorila o grajskej gostiji.

Da pa zaradi tega tudi ni bilo brez opravljive in krivoverne ljudske govorice, je naravno. Naš kmet je precej naiven in ni brez vse poesije. Česar ne more on s svojim umom presoditi in pregledati s svojim pogledom, pripisuje višjim močem.

Tako je trdil in zabičeval marsikteri kmetič pri kupici žganja, da gospod Kolovski ni takov človek, kot so drugi ljudje, temveč da mora biti s škratom v zvezi ali kali, ki mu denar nosi, ali pa je zaklad našel in ga mora ubožcem razdeliti.

Radovedni in krivoverni pivci so zijali pri takem pripovedovanji in menili v resnici, da bi bilo lahko kaj enakega. Posled pa so sklenoli, da je denar le dober, ki ga daje, da ima pravo cesarsko podobo utisneno, a ne hudičeve, pa da je sploh denar le pravi možen veljaven, naj bode že tak ali tak, da le plača in veljá. (Dalje pride.)

Pesni.

1.

Iznebíla se spomína
  Rada na minóle dní,
Tebe rada bi zabila —
  Vendar tega môči ní!

Mnogo se pod solncem zabi,
  S časom gine vse gorjé,
A ljubezni izgubljene
  Pomni v smrti še srcé!

2.

Najlepše svojih pesnij
  Prepevati ne znam;
Molčé mi v duši klije,
  Zakaj, le Bog vé sam.

Nenadno občutílo
  Nekdaj mi jo srcé,
Ter z njo nebeško rádost
  In zemeljsko gorjé.

Izgínolo vse drugo
  Pred pesnijo je tó,
A peti je ne morem,
  Naj tudi mrèm za njó!

3.

Razcvétal bezèg se, pèl slavec vesél,
Ko svojo sem ljubico v prvič objél.

Kako sem presrečen jaz bil in bogat,
Nebesa cvetela so v duši takrat!

Bezèg se posušil je, slavca že ní,
A ljubica, ljubica — v dalji bledí!

Kdo večji od mene je zdaj siromák?
Nositi mi v prsih je kamen težák;

Srcé, ki utrípalo tam je sladkó,
Za ljubico s petjem in cvetjem je šlo!

Lujíza Pesjakova.

Kelih življenja.

Novomašniku Fr. K . . . . ču.

Darilni kelih, dragi brat,
Izpil si danes prvikrat;
S tem doba nova Ti začenja,
Ta kelih darovan Bogú
Je delež Tvojega stanú
In slika keliha življenja.
O, da nebó nalilo bi
V življenja kelih Ti sladkósti,
Naj va-nj ne natočilo bi
Ne ene kapljice bridkósti.
To vošči srčno Ti ta dan
Prijatelj mnog iskreno vdan.
A, dragi, srčna ta voščila
Ne bodo pač se izpolnila.
Oh, kelih našega življenja
Je kelih žrtev in trpljenja,
Bridkosti poln je čez in čez,
Sladkost kaplja le redko vmés.
A bode naj! moža ne straši
Pijača grenka v groznej čaši!
Če ure bridke, ure vroče
V življenji Ti napočijo,
Okó, obraz Ti zmočijo
Da kaplje z lica padajoče
Tvoj kelih Ti natočijo, —
Ne plaši se, možato nagni,
Izprazni kelih grenko sragni.
— — — — — — — — — — — — — —
Ko Ti jezikov zlobnih strup,
Ko strup sovraštva in zvijače
Natoči grozne Ti pijače,
Naj se ne loti Te obup, —
Izpij jo vso, če prav ta kupa
Gorjupa je in polna strupa.

Zato je treba pač moči,
A moč nebó Ti dodeli!

Simon Gregorčič.

Mačeha.

Novela. Spisala *Pavlina Pajkova.*

(Dalje.)

III.

Leto je preteklo po inspektorjevej smrti. Slutnja rajnega inspektorja se je izpolnila; menil je namreč, da je Eufemiji in Elzi, ker se med seboj cenite, pri njunih ugodnih materijalnih razmerah zagotovljeno zadovoljno življenje. Mirno so njima dnevi tekli. Ker je Eufemija žalovala po soprogu, Elza pa po očetu, prebile so celo leto brez vsega posvetnega hrupa, zá-se živéč, samó občevaje z bolj domačimi znanci. Zató pa ste se bolj druga druge oklenole in prejšnje njuno prijateljstvo je čez leto še ožje postalo. —

Eufemija je ostala Elzi to, kar je prej bila. Niti v besedah niti v dejanji jej nikdar ni kazala, da ima kakošno oblast do nje. Bila je srečna, da jej je Elza udana, in da se dá kakor prej od nje voditi. Več ni zahtevala. —

Elza jo je klicala „Eufemijo“ kakor prej, izpustivši naslov „gospodična“. In samó kedar je želela od Eufemije kaj posebnega, imenovala jo je ljubkovaje: moja mlada mamá. —

Dekan ni nehal Boga zahvaljevati, da so razmere tako ugodne med Eufemijo in njegovo vnukinjo. Spreviđel je bil tudi, da ni bila misel rajnega brata, poročiti se na smrtnej postelji z Eufemijo, ravno takó napačna, kakor se mu je v prvem trenotku dozdevalo. —

Bil je prijazen poletni dan. Eufemija in Elza ste slekli prvikrat črno obleko in jo zamenili s sivkasto, kar je značilo, da še njuno žalovanje ni nehalo. —

Elza sedi pri mizi in hlastno nekaj v miznici med svojimi neurejenimi stvármi premetuje.

Eufemija stoji pri oknu in nemirno gleda na visoki stolp crkve, ki jej stoji nasproti, a njeno okó se pri tem večkrat ustavlja na kažalci stolpne ure. —

Eufemija je bila sympatična oseba. Ne da bi bila kdaj veljala za lepotico, delala je vendar na vsakega, ki jo je poznal, nepozabljiv ter ugoden utis. In tudi zdaj ko je že imela za seboj mladostni cvet, kajti dopolnila je ravno svoje trideseto leto, ni je še zapustila nekdanja mikavnost. Visoka rast, plemeniti izraz njenega obraza, resno-nežno nje obnašanje, to so bile glavne lastnosti njene osebe. A nje največi čar je bil globoki pogled. Njeno temno-modro okó gledalo je takó otožno-milo izpod dolgih trepalnic, da kdor je enkrat občutil milobo teh očij, moral

se je nehoté vprašati: Kakó je mogoče, da je Eufemija do zdaj samica. In sklenol bi bil svoje vprašanje s tajno mislijo, da je Eufemijino srce gotovo gomila kakšne za njo osodepolne skrivnosti. —

Eufemija potegne iz žepa pismo in poreče nekako boječe: Elza, danes dobive obisk, ali prav za prav ti ga dobiš, ker je tebi namenjen. —

Elza privzdigne takoj glavo in pravi malomarno: Jaz obisk? — Od koga neki? — Pa kakor vidim, imate tu neko pismo. Ali je menda v njem poročilo o mojem obisku? — In poudarjajoč zadnjo besedo gledala je na pismo, ktero je Eufemija v roki obračala. —

Ali moreš uganiti, čegavo je to pismo? reče Eufemija nekoliko v zadregi. —

Ali menite, da me je sveti duh razsvetlil, da bi to vedela? reče Elza s posmehom. —

Inženir Piber ima s teboj nekaj važnega govoriti, pravi resno Eufemija. Prosil me je pismeno dovoljenja, da sme danes zopet priti, ter mi je naznanil svoj prihod ob ednajstej uri. Rekši pogleda zopet na stolpno uro, ktera je kazala četrt na ednajst.

Ta dolgočasnež! reče Elza ošabno. Kaj hoče od mene? — Jaz ne morem razumeti, nadaljuje prevzetno, kakó se more pameten mož toliko vsiljevati devojki, ktera mu je že večkrat na razne načine pokazala, da za-nj ne mara. Že vidim, da nimam prej mirú, dokler mu tega prav z žarkimi besedami enkrat za vselej ne povém. —

Pa zakaj ga ne maraš, Elza, rekla je Eufemija prijazno. On je blag, pameten mož; njegov značaj je brezmadežen; tudi ima lepo, častno službo. —

Visok je, kakor kol, reče porogljivo Elza. —

Ali hočeš svojega bodočega ženina z vatlom meriti, Elza? —

Je rudečelas. —

Ni res, samó rumenolas. A se vé, ako primerjaš svojo črnolaso glavo z njegovo svetlolaso, vidi se, kakor da ima rudečkaste lase. —

In jecljá tudi. —

Elza, kakó hitro postane človek kritičen o tem, kar je njegovo, ali pa lahko njegovo postane, reče svarljivo Eufemija. Ubogi mladeneč, ker je plašen v tvojem družtvu, ker predobro čuti, da za-nj ne maraš, govori pogostoma v pretrganih stavkih, a ti potem praviš, da jecljá. —

Hitro in kratko povejte, Eufemija, kaj hoče danes ta človek od mene, reče nevoljno Elza. —

Kaj neki? Tvoje srce in tvojo roko hoče izprositi, predno odpotuje, kakor mi piše, v Belgrad, kjer je prevzel vodstvo pri gradjenji neke nove železnice. —

Ali nima druge potne robe seboj vzeti, kakor mojo roko in srce? reče porogljivo Elza. —

Elza, ne dopadeš mi, kedar govoriš v tem glasu. Tudi tako govorjenje ne pristoja izobraženej gospodični, posvari jo Eufemija. —

Elza maje malomarno z ramami, a nič ne odgovori.

Z inženirjem Pibrom, nadaljuje Eufemija po kratkem premolku, poznata se že iz otročjih let. Tvoj rajni oče se je vedno obnašal, kakor da bi bila ti in on zaročenca. Vedno je gojil željo videti te enkrat kot soprogo njegovo. In tudi ti si mu bila vedno dobra in prijazna, dokler se ni on začel resno zanimati zá-te. Potem pa si na enkrat proti njemu postala bolj hladna. Kaj je v tem čudnega, da bi po vajinem iskrenem prijateljstvu postala za celo življenje srečen par? —

Jaz preveč ljubim svojo svobodo, da bi mislila na možitev, reče kratko Elza. —

Kaj misliš s tem reči? poprašuje Eufemija vsa začudjena. —

Prosim Vas, Eufemija, ne delajte se vendar tako nevedne! Saj Vam je znano moje najnovejše nagnenje do pisateljstva, moje —.

Eufemijo posili smeh, kterega pa ona iz rahločutnosti do Elze vendar premaga, in jej s prejšnjo resnobnostjo seže v besedo: No, kaj ima opraviti tvoje nagnenje, ali prav za prav tvoje začasno veselje do pisateljstva z možitvijo? — Ali res misliš, da bode to tvoje veselje stanovitno? — Sedaj se vé da ko si mlada, polna fantasije, ktero je tvoj oče še navduševal s tem, da te je seznanjal z raznimi literaturami, sedaj ko ti je bil večkrat dolg čas, ker nisi smela celo leto hoditi k zabavam, je čisto razumljivo, da si nenadoma dobila veselje do nekega delovanja. Ali veruj mi, ko boš zdaj zopet v društva zahajala, ko bo tvoj duh napojen z utisi veselic, ondaj bo tudi tvoje peró kmalu zarujavelo. In tako bode tudi prav. —

Začasno veselje imenujete moj prirojeni talent, kteremu se ni mogel oče dovolj načuditi? poreče Elza vidno razžaljena in potisne nevoljno z mize nekaj drobnih stvarij. —

Tvoj značaj je preveč nemiren, ljuba Elza, povzame Eufemija zopet besedo in govori bolj ko mogoče prijazno, da bi Elze ne dražila. Tvoj značaj hrepeni preveč po spremembah, po vedno novih zvunanjih utisih, on ni dovolj globok, da bi ostal stanoviten pri tako težavnem in resnem delovanji, kakor je pisateljevanje. Z eno besedo, ti nisi stvarjena za pisateljico. Moj svet je torej, da sprejmeš ponudbo izvrstnega gospoda Pibra in takó njega in sebe osrečiš. —

Ali res mislite, Eufemija, da je moje navdušenje do pisateljstva sama trma, ker takó zaničljivo o njem govorite? reče Elza trde in dela čemeren obraz. Vidim, da ste tudi Vi, kakor večina žensk, nevošljiva. Nočete mi priznavati zmožnostij, kterih gotovo imam. Čas bode o tem pa vendar najboljši sodnik. Iz hiše bi me radi spravili, saj vém, da me davno več ne ljubite, kakor nekdaj. — Zakaj bi ravno tega Pibra vzela,

ki nima na sebi čisto nič poetičnega? — Inženir! Ba! kakó prosaično to doní. Nikakor ne! Ako postanem kdaj žena, bode moj bodoči mož literat ali vsaj kak znamenitnik. Ne davno sem ravno čitala, da je le v tem zagotovljena zakonska sreča, ako sta si tudi zakonca po duhu sorodna. Moj duh in pa Pibrov! — Bog, kakšen razloček je med njima! Odkritosrčno Vam povem, Eufemija, da bi se vse večne dni sramovala stopati na strani takó priprostega človeka, kakor je ta Piber. Prosim Vas torej, da mi o njem v tem smislu nikdar več ne govorite; kajti s tem bi le porušili najino do sedaj vedno srečno prijateljstvo. —

Eufemija se je bila vsedla, ko je Elza govorila, in na njenem lici se je razprostirala bledoba. Videlo se je, da jo močno v srce pečejo zbadljive Elzine besede. Ko neha Elza govoriti, vstane Eufemija in s trepetajočim glasom, ki ga je zastonj skušala prikriti, pristavi: Ednajsta ura je kmalu. Inženir utegne vsak trenotek priti. Upam, da bodeš toliko uljudna in mu ne odrečeš četrt ure trajajočega pogovora in mu tudi še pokažeš, da imaš do njega nekaj čuvstva sèm od Vajinega dolgoletnega prijateljstva. Varuj se osobito, da ga razjarjena kakor si ne žališ. Ako bi gospod Piber po meni popraševal, bodi tako prijazna in pripelji ga k meni v mojo sobo. — Po zadnjih besedah odide.

Ko je bila Elza sama, pospravila je malo po mizi, potem pa šla k zrcalu in popravljajoč si kodre, ki so jej viseli v čelo, govori polglasno: Gospod inženir ne bo takó hitro pozabil svojega današnjega obiska. Zadnji up, kterega še goji do mene, hočem mu zatreti. Zares, velik greh bi bil, da bi jaz s svojimi obilimi zmožnostmi postala soproga neduhovitega možá. Kakó bi jaz mogla potem še napredovati v svojem poklicu? — Saj mi ni zopern, nikakor ne! Za prijatelja je on celó dober, ker je neskončno postrežljiv in ga prav lahko še večkrat za marsiktero uslugo porabim; ali za soproga — brrrr — — —. Stresla se je po vsem životu, nataknola si dvoočnik, vzela neko knjigo ter koketno naslonivši se na sofo začela prebirati. —

IV.

Pol ure pozneje sedela je Elza še vedno na sofi. Ni več prebirala knjige, ktero je še v roki držala, temveč rudeča v lici, kakor človek, ki je že veliko govoril, gledala je v zadregi enomer v naslov knjige, kterega je v teku one pol ure gotovo že dvajsetkrat prečitala.

Ni bila več sama. Njej nasproti sedi gospod, trideset let star. Jako visoka njegova postava, svetlorumeni njegov podbradek in enakobarvni lasje nam kmalu povedó, da se z njo pogovarja inženir Piber.

Pibrov obraz, ki je bil mlečnate barve in polen peg, ni bil nikakor lep. A nekaj prijaznega je sijalo iz njegovih sivih očij, kar je kmalu popravilo oni neugodni utis, kterega je pouzročil nelepi njegov obraz. —

Oblečen je bil dobro, pa neokusno. Lice in roke je imel takó od solnca rujave, da se je takoj pri prvem pogledu spoznalo, da Piber ni salonski mož. —

V tem času ko se je Piber z Elzo pogovarjal, prosil jo je že tretjikrat da naj postane njegova soproga. Porabil je vso svojo rhetoriko, da bi jej dokazal, kakó se bo dalo poleg njega dobro živeti pri tisoč osemsto gold. plače brez doklad, ktera pa bode v kratkem še poskočila. Naznanil jej je, da bodo obresti, ktera ona od svojega kapitala dobiva, za naprej tudi njej ostajali; da jih sme, ako želi, prilagati h kapitalu, takó da bi ta leto na leto naraščal. Na zadnje pa jej je še obljubil večno ljubezen, zvestobo, udanost, vse kar se le more obetati. Toda bilo je zastonj. Elza je ostala pri svojem prvem odgovoru, da se namreč še noče omožiti, češ, da je premlada in tudi, ker dovolj zá-nj ne čuti, da bi mu postala družica. —

Nekaj kakor solza je trepetalo v njegovem resnem očesu, ko ves pobit poreče: Obljubite mi vsaj, Elza, da boste poskusili me nekoliko ljubiti; saj Vam časa za to pripuščam, kolikor vam drago. —

Obetati je lahko, ali ko bi Vas vendar nikdar ne mogla ljubiti, kakó naj Vam potem naznanim to hudo vest? reče Elza vidno utrujena od vednega ugovarjanja in si tiho misli: Revež, vse je zastonj, čutim, da mi ne bodeš nikdar ljub. —

Tega mi ne bode treba naznanjati, pravi žalostno inženir; spoznal bodem sam.

Kako to, gospod Piber, — poreče zdaj nekoliko prijaznejše Elza, ker je začela čutiti usmiljenje z njegovim pobitim srcem, — da ste me danes takó nenadoma s tem vprašanjem napadli? Zakaj mi niste že prej nekoliko odkrili svojega mnenja, da bi se bila vsaj pripravila na važni ta odgovor? reče obotavljaje se Elza, kajti vest jej je očitala lahkomiselno laž, da bi ne bila že prej slutila Pibrovega resnega nagnenja do nje. —

Ali sem kdaj mogel to storiti? odvrne naglo Piber. Vselej ko sem začel o tej stvari govoriti, smejali ste se poredno, in jaz sem po tem takoj umolknol. —

Saj poznate mojo slabost, pravi Elza smejé se, da se namreč smejim za vsako malenkost. —

Za Boga, ne smejite se vsaj zdaj več, reče ves obupen inženir. Predobro vém, da Vam je moje snubljenje le igrača; meni pa je sveta stvar, in jaz trpim pri tem neizmerno. —

Elza pogleda na uro, kakor da hoče preračuniti, kakó dolgo že traja to neugodno besedovanje med njima, in kdaj da bi utegnol Piber oditi, potem pa pravi vzdihnovši: Moj Bog, saj se ne smejim! —

Piber je uganil njeno misel in vstane, vzame klobuk in rokavice ter gledajoč v tla mrmra polglasno: Že vém, zakaj nočete postati moja

ženica. Jaz sem Vam pregrd, preubog! Vi ste lepa in ljubeznjiva! — Na enkrat umolkne, a kmalu potem ponižno in popolnoma pobit dostavi: Predobro vém, da zaslužite Vi boljšega soproga, nego bi bil jaz! —

Pač res, misli si Elza; veseli me, da to sam izprevidi. In ker so jej njegove besede laskale in je ona upala, da je zdaj pri konci s svojim snubljenjem, poreče prijaznejše, da bi ga nekoliko upokojila: Vidite, gospod Piber, ker Vas smatram za svojega največjega in najboljšega prijatelja in Vam jaz kot prijateljica najboljše želim, ravno zato nočem postati Vaša soproga. —

Eden žarek sreče je pri teh besedah razsvetlil klaverno inženirjevo lice. Njegovo srce je zopet začelo upati. Odložil je hitro klobuk in rokavice, prijel rahlo Elzino roko in med tem ko so se mu pogladile gube na čelu, dejal je ves radosten: Ali res, Elza, da mi Vi najboljše želite? O, potem pa bodite moja! Kajti le z Vami imam vso srečo, vso blagost. —

Elza poskuša odtegnoti mu roko ter gleda čemerno v stran, da ne bi njene očí srečale njegovega prosečega pogleda. Na tihem se pa jezi, da mu je s svojo neprevidnostjo zopet podala nekaj upanja. — Ali, gospod Piber, — reče potem nevoljna in skrije hitro roke, ktere mu je srečno odtegnola, v žep svoje obleke, da bi on zopet ne segel po nje, — ako bi jaz postala Vaša soproga, bili bi Vi potem najnesrečnejši človek na svetu. Le poprašajte ljudi, ki so prisiljeni z menoj živeti, kakó jih znam trpinčiti! Ubogemu rajnemu očetu sem delala skrbij, odkar sem prišla k zavesti; Eufemija pa naj Vam le pové, kakšen križ sem jej jaz! —

Nehajte biti nje križ in postanite moj križ, poreče Piber z resnim obrazom. Eufemijo že križate ednajst let; osvobodite njo in križajte mene za naprej, Elza! —

Kesali bi se takoj prvi dan. Moje trme segajo črez vse mere, reče Elza živahno in si izmisli po mogočosti sebe očrniti, upajoč, da mu s tem ohladi ljubezen do nje. —

Kakó bi potem mislil in čutil, odgovorí Piber mehko, ne bode nihče zvedel, tudi Vi sami ne. To je pa gotovo, da Vas bodem ljubil vedno enako. —

Ali pomislite, gospod Piber, da sem jaz tudi lena. Jaz nočem vedeti za nobeno delo. Postala bi s časoma Vam in Vašej hiši neprenesljiva kazen. —

Imel bodem kuharico in službinjo; Vam ne bode treba nič delati. —

Ali ne veste, da sem jaz tudi pisateljica in hočem tudi ostati? Ali Vas ni strah take pošasti? — Jaz potrebujem mnogo knjig, da se dalje izobrazujem; mnogo papirja in črnila, neizmerno veliko peres in svinčnikov itd., da koncipiram, poleg vsega tega pa v hiši nič delati! Ali ne znate preračuniti, kaj vse to stane? —

Za Vas bi se rad trudil in ubijal, ko bi bila sila, reče inženir ves bled z votlim glasom, ter gleda Elzo z neizmerno ljubeznijo in bolestjo, z onim globokim zadnjim pogledom, s kterim opazujemo pri slovesu drago nam osebo, ker ne vemo, ali jo bodemo še kdaj srečali v življenji, ali ne. — Z Bogom, gospodična Elza, bodite srečni! reče potem bolj krepko in seže po klobuk. Ali mi hočete kdaj pisati? —

Kako dolgo boste izostali? poprašuje Elza z glasom, ki je kazal, da želi, da bi dalje ko mogoče izostal. —

Najmanje eno leto. Ali mi bodete kdaj pisali? —

Ali — da — jaz ne vem — morda — bojim se, da Vam ne bodem imela kaj pisati, pravi nazadnje Elza. —

Ali ne veste prijatelju kaj pisati? poreče Piber bridko in si pogladi podbradek s tako nevoljo, da se je Elza zbala, da bi mu v roki ne ostal. — A kmalu mehko pristavi: Storite, Elza, kakor Vam srce velí. Jaz sem Vaš prijatelj in čutim, da tudi ostanem do svojega zadnjega vzdihljeja. — To rekši pa kar naglo sobo zapusti. —

Elza gleda nekaj časa za njim. Zdela se je sebi klaverna in zamišljena. Pibrova zvesta udanost jo je za trenotek ganola. A kmalu se predrami in malomarno reče: Nič, nič! domišljijo ima vročo, to je vse! On ni za me stvarjen, jaz pa ne za-nj!

Pa kakó priproste črevlje je imel! Jaz mislim, da so menda celó iz svinjskega usnja! Se vé, vedno mora plaziti po hribih in blatu. Inženirski stan je pač priprost stan! — O, kako dolgočasno je bilo najino govoričenje! Škoda za zlati čas, kterega sem s tem potratila! Koliko bi bila v tej uri napisala! Moj duh je bil danes takó veder, moja fantasija takó živahna. Celo poglavje svoje novele bi bila lahko dogotovila! Ljubezen — zakon! Kakó prosaično se to glasi v mojej takó vzvišeno čutečej duši! —

V.

Preteklo je nekoliko mesecev. Inženir Piber je v Belgradu zastonj čakal dan za dnevom, da bi mu Elza pisala. Na pisma, ktera je pisal njej, dobival je vselej prijazen, toda kratek odgovor samó od Eufemije. S strahom se je vedno bolj prepričeval, da so vse nade, ktere si je stavil, da si še pridobi Elzo, brezuspešne. Postajal je zató vedno bolj tih in zamišljen ter se izogibal vsake družbe.

Eufemija je imela kaj opraviti, da pregovori Elzo, da bi odgovarjala na Pibrova pisma. Prijatelju bodeš vendar pisala nekaj prijaznih vrstic, da mu polajšajo samotarno življenje na tujem, rekla je večkrat Elzi. Če si mu tudi odbila njegovo snubljenje, ne vidim v tem nobenega uzroka, da bi mu tudi še odtegnola svoje dolgoletno prijateljstvo. —

Po takem in enakem prigovarjanji pripravljala se je potem Elza

najmanj že desetkrat, da bi Pibru pisala. A nikdar še ni dalje prišla s svojim pismom kakor do naslova. Temu pa je bil uzrok besedovanje, ktero je vselej prej imela z Eufemijo zavoljo tega.

„Dragi prijatelj!“ ni hotela pisati, češ, da bi si Piber iz besedice „dragi“ gotovo delal novo upanje.

Naslov: „Častiti prijatelj!“ zdel se jej je smešen, potem ko sta si vedno drug drugemu bila domača.

Samó „prijatelj“ pa, kakor je Elza želela, ni zopet Eufemija dovolila, ker je menila, da je tak suhoparen naslov razžaljiv za dobrega prijatelja. In čas je prešel s pričkanjem, tako da je Elza nazadnje vselej odložila peró in raztrgala papir, ki je bil za Pibrovo pismo namenjen. —

Med tem pa so prišle druge okoliščine, ki so bile krive, da ni Elza samo Pibru ne pisala, temveč celó pozabila, da živi sploh človek tega imena. —

Nepričakovano je dobila nekega dne povabilo, da bi spremila v toplice vdovo nekega svetovalca, ktera je v istej hiši, kakor Elza, s svojo hčerjo stanovala. Elza je radostno to ponudbo sprejela ter z njima na štiri tedne odpotovala. —

Elza je s prva Eufemiji pridno dopisavala. Nenadoma pa je Eufemija zapazila, da postajajo njena pisma vedno resnejša in bolj ko mogoče ljubeznjiva. In ona lahkomiselnost, ona zbadljivost, ki je bila lastna Elzinemu značaju in se tudi v njenih pismih vselej pokazovala, izginola je popolnoma.

Eufemija se ni mogla dovolj načuditi tej naglej spremembi; ker pa je Elzo takó dobro poznala, kakor sama sebe, sodila je, da se ima ta sprememba pripisovati le kakemu prijetnemu, za Elzo važnemu slučaju, kterega pa jej je Elza iz kakšnega si bodi uzroka še zamolčevala. —

Eufemija se ni motila v svojej slutnji. Kmalu dobi pismo od Elze, v kterem jej ta s sladkimi besedami in radostnimi vzkliki naznanja, da ljubi in je ljubljena od najlepšega, — najmodrejšega, — najduhovitejšega moža. Še le proti koncu pisma jej tudi pové, da je nje izvoljenec tamošnji imenitni topliški zdravnik, mož kakih petintrideset let star, ki redno dvakrat na dan bolno gospó svetovalko obiskuje, in da je tudi ob tej priliki nastalo njuno znanje. Kaj bi Vi rekli, zlata moja Eufemija, končala je Elza svoje pismo, ko bi Vas prihodnjič objela kot nevesta? — Gospa svetovalka namreč pravi, da se morajo zaročbe vselej hitro sklepati, zakaj moški so lahkomiselni in se kmalu spremenijo. Posebno tukaj bi bilo jako nevarno čakati, ker je devojk lepih in premožnih na izbiro. Ali nimate nič proti temu, da se po nasvetu modre gospé svetovalke z njim zaročim, še predno zapustim toplice? — Na vsak način pa Vas prosim, da si klaverno podobo gospoda Pibra izbijte iz glave, kteremu bi Vi takó radi tašča postali. Slovesno Vam povém, da ne bo Piber nikdar moj

soprog. Moj skorajšnji ženin Vam bode na vsak način častnejši zet, ker je stokrat vrednejši od inženirja; le njemu torej darujte odslej naprej svoje nagnenje i. t. d. —

Eufemija se ni mogla smeha vzdržati, ko je dočitala to pismo. Moja Elza, rekla je srčno-mehko, mi naznanja, da je skoro nevesta, našteva mi lastnosti in vrednosti možá, kterega ljubi; nazadnje mi prigovarja, naj ga sprejmem kot zeta, a najimenitnejše, to je imé tega mojega bodočega zeta, pozabila je vendar najbrž vsled prevelikega veselja pristaviti. Ta čin mi zopet kaže mojo Elzo v svojej pravej podobi. —

Takoj drugi dan je Eufemija Elzi odgovorila. Dragi moj srček, pisala jej je med drugim, videti tebe srečno, bila je moja največja slast že od nekdaj. Vendar zdi se mi, da nekoliko prenaglo siliš s svojo zaroko. Rada bi bila vsaj tvojega izvoljenega še osebno spoznala, predno privolim v to zvezo. Vendar ker si od mene že od nekdaj vajena, da ti ničesar ne odrekam in bi te zdaj éna izjema preveč užalostila, prisiljena sem v to zvezo privoliti. — Sicer pa upam, da si svoje srcé v vseh zadevah izprašala — saj nisi več otrok — ter da hočeš postati nevesta s popolnim prepričanjem, da bodeš enkrat kot soproga svojega moža osrečevala. Ker pa mi tudi častita gospa svetovalka piše, da je zdravnik skozi in skozi izvrsten mož, sprejmita torej moje privoljenje in moja najsrečnejša voščila k Vajinej zaroki!

Prosim pa, Elza, da mi v prihodnjem svojem pismu zopet ne pozabiš imena povedati in priimka svojega ženina, da zamorem to naznanit stricu, gospodu dekanu, in drugim našim znancem. Bodi previdna, ljubka, v govorjenji, dostojna v obnašanji s svojim ženinom kakor tudi z vsakim.

Naj Vajina ljubezen ne bo meteor, ki naglo prisveti in naglo izgine, temveč čuvstvo, ktero se ima ukoreniniti in naraščati v medosebno spoštovanje. — Jaz začnem takoj skrbeti za tvojo balo i. t. d.

Eufemija je odposlala pismo ter proračunila ure in dneve, ki še morajo preiti, da dobi novo Elzino pismo z novostjo, da je že nevesta in kako je imé njenemu ženinu. — (Dalje pride.)

Nočna poroka.

Balada.

„Zakaj popótnik nočni
Na duri trkaš mi?
Miruje vse po dolu,
Ni daleč polnoči.“

„„Naj bije ura pozna,
Naj daleč polnoč ni,
Odpri mi dekle, dokler
Tam luna še blešči.““

„Ne vidite li mati,
Oj stara mati vi,
Podobe resnoglede,
Pod oknom ki stoji?“

„„Sladkó mi spavaj dete,
Kedo bi tamkaj stál;
Le voda v dol deróča
Podí za valom val.““

„O mati, stara mati,
Poglejte, bledih lic
Na prsih svojih nosi
Rudečih šop cvetic.“

„„Sladkó mi spavaj dete,
To ni ti bled obraz,
To ni rudeč ti šopek,
To lunin je le kras.““

„Oj mati, stara mati,
Ne vidite, z rokó
Mi belo miga, vabi
S sebój me v noč temnó.“

„„Sladkó mi spavaj dete,
Ne vabi te nikdó;
Ob vodi le rakita
Priklanja se takó.““

„Oj mati, stara mati,
Gorjé, kako pretí
S povzdignenim zdaj prstom,
Mudí se mi, mudí.“

„„Sladkó mi spavaj dete,
Ne boj se tukaj nič,
Krog ókna glej, fofoče
Le sova nočni ptič.““

„O mati, stara mati,
Poglejte, pisan roj
Pod oknom tam se zbira,
Kaj bode li nocoj?“

„„Sladkó mi spavaj dete,
Ne zbira se nikdó;
Vihar ponočni piše
Po gozdu le takó.““

„O mati, stara mati,
To veter ni močán,
Izbrani to so svatje
Za moj poročni dan.“

„„Gorjé, kaj bledeš dete!
Ni ženina ti tú;
Sto milj oddaljen biva
Od našega domú.

To limbarji so beli
V gredicah tam rastóč,
In liste odcvetene
Po vrtu sipajóč.““

„O čujte, zvon poročni
Zapel je že glasán,
O mati, stara mati,
Poroke moj je dan.“ —

Sklonila se nevesta
Čez okno v svetlo noč,
Da njega bi objela,
Ki vnel ljubezni moč.

Valovi zašumeli
Ob hiši so strašnó,
Sprejelo njih naročje
Nevesto je bledó.

Hčer mati, stara mati
Zamán je zdaj bolnó
Iz mokrega naročja
Vabila presladkó.

Glas votel le iz vode
Odmeval je takó:
K poroki, mati, vede
Zdaj ženin me ljubó.

y.

Predice na Gorenjskem.

Vsak letni čas prinese svoje delo, a z različnimi opravili pridejo tudi razne veselice. Ko ptice v jeseni naše kraje zapuščajo ter se v gorkejše dežele selijo, tedaj odhajajo tudi mestjani, ki so preživeli gorke poletne dni na deželi, od tod v mesto, kjer imajo svoja stalna bivališča in svoje delovanje. Poletni čas iščejo bogatini razveseljevanja v krasnih in zdravih, navadno med gorami ali v gorah ležečih krajih, po zimi pa se kratkočasijo v mestnih palačah na plesiščih, v gledališčih in na drugih za razveseljevanje pripravljenih mestih. Kmet pa ostane leto in dan tam, kjer stoji njegova hišica, tú ga najde spomlad, tú ga greje vroče poletno solnce pri obdelovanji polja in kmetije, in v ravno tistem kraji vidi zopet marljivi kmetič listje rumeneti, in ko pride mrzla zima, ko se pokrije zemlja z belo odejo, greje se zopet pri gorkej peči, kjer obhaja po starih šegah božične praznike.

On ne išče posebnih krajev za razveseljevanje in za kratkočasenje, a vendar ga lahko najdeš vsak letni čas veselega, ako ga ob pravej priliki naletiš. Dolgi zimski večeri mu ne minejo brez vsake kratkočasne spremembe, in reči se sme, da mu ravno zima prinese marsiktero veselo uro, osobito mladina je dostikrat prav dobre volje v tem času. Poglejmo nekoliko v kmetsko hišo tedaj, ko se prede, in našli bomo zbrano družbo v goverjenji in kratkočašenji.

Dekleta se že ob pravem času zmenijo, kam hočejo iti na prejo; navadno se zbirajo zdaj v tej, drugikrat zopet v drugej hiši. Kjer pa so predice, tam gotovo tudi brez fantov ni. Ko se stemni, prikaže se luč skozi nizka vrata kmetske hiše, nekdo gre s svetilnico v hlev, drug ima v konjaku opravka, gospodinja pripravlja v kuhinji večerjo, otroci pomagajo temu ali onemu, in ko je živina opravljena, priporoči jo vsak varstvu božjemu, zaprè vrata in družina gre k večerji, po večernej molitvi pa se jamejo kolesa vrtiti v kolovratih; vendar to ne trpi dolgo.

Dekleta vzamejo kolovrate in predivo ter gredó na prejo k sosedu. Tukaj najdejo že domače predice vsako na svojem prostoru. V zidanej steni se kuri na malem ognjišči, ki se imenuje „leva". Ker je škoda druge svečave, zato je napravljena leva; tu se žgejo bukove treske, ki ne pokajo in dajejo dosti svetlobe. Družba postaja vedno večja, predice se vsedejo po klopéh, fantje jim nasproti na druge klopi, priletni ljudje in domači otroci pa se, ako še niso polegli, zberejo okrog peči. Pri levi sedi kak domač fant ali hlapec ter skrbi, da ogenj ne ugasne. Tudi gospodarji pridejo radi v vas in se pogovarjajo o resnih rečeh med seboj. Celó v politiko se vtikujejo, najbolj pa jih veseli govorjenje o vojskah. Kar je kdo doživel v svojih vojaških letih, vse se pripoveduje take zimske

večere, kdor ne vé ničesar povedati, pa posluša. Govori se tudi o hudih časih, ki so jih že davno prorokovali, da bodo prišli čez pregrešno ljudstvo, in zopet se vname govorica o davkih. To so predmeti možakarjem. Fantje in dekleta pa dostikrat nimajo prave zastopnosti za take reči, zato si pripovedujejo rajši kaj drugega, kar vzbuja smeh in kihlanje. Da se tej ali onej kaj ponagaja, nam ni treba omeniti; vsakej pa nekako dobro dene, ako jej ustavi kak živ nagajivec kolo ali jej zmede kodelo na kolovratu, čeravno se navidezno jezi nad tako predrznostjo.

Ako še povem neki dogodjaj iz otročjih let, ki mi je ostal v spominu, popisal sem skoro vse, kar je poglavitnega ob času, ko so dekleta na preji. —

Kolikor se je predic imelo zbrati, bile so že v hiši s kolovrati. Vsaka je imela odločeno, kar hoče spresti nocoj. Tudi možaki so že pušili iz svojih pip, da se je videlo, kako je šel dim v levo in iz leve potem z drugim v dimnik. Mladina se je jela pogledovati, ko gre gospodar vèn in zapre vežina vrata. Gotovo je šel mož prezgodaj zapirat.

„Tete hercaj, sneg gre, sneg in kako ga nese, vse belo je že zvunaj pred pragom,“ pravi kmet, ko pride nazaj v sobo.

„Zakaj ste tako zgodaj zaprli?“ vpraša ga nekdo iz družbe, „saj še utegne kdo priti; Miklavžiča še ni in Štefaniča.“

„Bode se jima pa odprlo, če prideta; veža se mora zapreti, ker smo vsi tukaj; bodeta že trkala, če prideta, toda nocoj jih bode sneg zadržaval.“

Videlo se je na obrazih mladine, da jim ni prav, ako bi omenjenih gostov ne bilo. „Saj je še zgodaj, bota že prišla, snega se ne zbojita,“ pravi eden mladenčev. „Kaj še!“ pritrdi mu drugi, „in če bi ošpičene prekle padale izpod neba, ne izostaneta.“

Miklavžič je bil star neoženjen človek, ki je vedel mnogo povestij. Pravil je o divjem lovu, o turskih vojskah iz davno minolih časov, o zakladih, o zakletih deklicah, o copernicah; stara prorokovanja je vedel, tudi ono, da bodo prigromele še enkrat turske trume čez naše dežele; šle bodo neki notri do Rena, vendar se bodo zopet ravno tako hitro vrnole, kakor so prišle; in trpelo ne bode dalje, kar bodo v naših krajih, kakor toliko časa, da se bode én človek z dvema hleboma kruha lahko preživel v zakritji, ali porabil jih še ne bode, enega hleba bi mu pa bilo vendar premalo. Ljudje se bodo poskrili v hribih, zbežali bodo v gore, in le tisti bodo v gotovem zavetji, ki se ne poskrijejo ne na podnožji, ne vrh gorá, temveč v sredi gore. To bode najhujši čas, ki se ga imamo še bati, in oni, ko se bode v črnem gozdu „punt“ vnel, potem pa pridejo lepša leta. Ta Miklavžič je bil živa knjiga, polna povestij in prorokovanj, posebno kratek čas za nas otroke.

Štefanič je bil ravno tako naš ljubljenec, vendar še več je veljal

pri doraščajočih dekletih in bolj odraščenej mladini sploh. Štefanič, suh kot skorja in včasih pijan kakor mokra goba, bil je tudi neoženjen, dejali so, da je dober krojač, toda delal je le toliko časa, dokler ni krajcarja dobil v roke. Ko je dobil denar, pustil je šivanko in nit, zapele so strune na njegovih citrah in motil je še druge delavce.

Miklavžič je po letu pasel, po zimi ni imel nobenega posebnega dela, najrajši je Štefaniču družbo delal. Poslednji je bil tudi filosof, vendar svojih načel ni mogel nikomur razkladati, ker se nikdo ni zá-nje zanimal, in če je jel modrovati, reklo se mu je dostikrat, „da mu je nekoliko manjka“.

Čas je hitel naprej, dekleta so imela nektera že čez polovico dela končanega, otroci na deskah nad pečjo so zastonj čakali Miklavžiča, pospali so.

„Le čakaj, Štefanič, boš videl, kdaj ti zopet dam za pijačo,“ godrnja eden fantov pri mizi, „tako za gotovo mi je obljubil, da pride nocoj; vidiš Mina, pa ga ni, te sove grde, suhe!“ govori deklici na uho. „Če ti je obljubil, že pride, on se ne zlaže rad, samo ko bi ga bil šivat prosil, tedaj bi ga pa gotovo ne bilo,“ tolaži ga ona. „Hej, hej!“ sliši se glas zvunaj in nekdo potrka na okno. „Odprite, da bom notri mogel, če ne zapade mene in mojega prijatelja sneg, nama bote pa napravljali znamenji, da sva tukaj v smrt prišla,“ beseduje prišlec in gre mimo oken k vratom. Hitro leti eden fantov in v sobo pripelje Miklavžiča in Štefaniča. Oba sta bila bela in snežena, kar je moglo na njih ostati.

„Takega pa še ne, nocoj gre, da človek skoro od hiše do hiše ne najde, skoro naju je zapadlo, čeravno sva dva; ko bi obljubljeno ne bilo, ne bila bi prišla, je-li Miklavžič, da ne?“

„Obljuba se mora izpolniti, in ko bi ne vem kaj bilo!“

„Kaj vi mati, ste kaj dobre volje?“ nagovori krojač gospodinjo; „midva sva vedno nekoliko v prepiru, pa z očetom tudi, je že tako, človek je revež, toda zdaj se vam več ne zlažem; kedar hočete, pridem šivat.“

„Kar tukaj boš ostal nocoj, na peči boš spal, če hoče tudi Miklavžič lahko, otroci so vaju čakali, ravno predno sta prišla, spravila sem jih v postelje, ker so mi pospali. Radi bi bili poslušali, ko bi jim bil Miklavžič kako povest povedal.“

„Mati, danes jih nič ne vem, vse sem pozabil, jutri jih jim bom pravil, celi dan bom pripovedoval, saj vidite, kako dekleta hité, to bodo debele niti; Štefanič, moj prijatelj jim je tako podkuril, da vidoma kodelje manjše postajajo.“

„Res je, dekliči! ne prenaglo, čedno mora biti spredeno, če ne, ne bode nič. Ko vsaka svoje delo dokonča, toda lepo, potem če že malo zacitra, naj bo, delo pa je prvo.“

„Delo je prvo, potlej še le Štefanič pa njegove citre, kaj ne mati,“ govori godec sam; „danes mi še pele ne bodo, prsti so mi omrznoli, kar trdi so, kakor same kosti, in pa strune, strune! te, te! vse je mokro, če se ne motim, tam-le doli me je bilo notri v apnenico zaneslo, je-li Miklavžič?“

„Res je, komaj sem ga iz nje potegnol, skoro utonol mi je.“

„Vidva sta prava, komaj sta prišla, že lažeta,“ zavrne ga gospodinja, „ne vesta, da je vsaka laž greh?“

„Nekaj morava govoriti, ko bi vam kaj drugega pravila, zdelo bi se vam tudi greh. Jutri bom šival, bote videli, kako bom priden, samo da ostaneva prijatelja, kakor sva bila do zdaj. Če hočete, štirinajst dnij bom šival, ali še dalje, nikamor ne grem, dokler ne dodelam vsega.“

„Saj te ne bomo spustili in tudi krajcarja ne dobiš v roke, dokler vsega ne dodelaš.“

„Je že dobro, od zdaj naprej tako ne bom več pil, odpovedal sem se vsej pijači, nocoj sva ga zadnjikrat, je-li Miklavžič, ljubi Miklavžič, ti pa jaz, jaz pa ti.“

Gospodinja pravi potihoma pastirju na uho, naj kaj pripoveduje, dokler nimajo predice spredenega, da ne bodo preveč površno naredile, potem se bode že smelo nekoliko plesati. Lažje potrpijo, ako se jim kaj pripoveduje, naj že bode, kar hoče. Dokler nimajo vsega dodelanega, ne smejo prenehati.

Štefanič je ubiral strune in ko je bil gotov, vstopil se je pred može in je jel govoriti. Najprej pa je dejal predicam, da ne zaigra, dokler mati ne dovolijo. „Če hočete, naj vam Miklavžič kaj pové, je-lite mati?“

„Tako, tako, Štefan, vidiš, ti še pravo zadeneš.“

„Saj veste, vsaka reč ima svoj čas, mi se tukaj z dedci kaj pomenimo, moj Nikola naj pa fantom in dekličem pové, kako se je skrival, ko so ga hoteli v vojake vzeti.“

Krojač je jel možakom govoriti, kako dobra letina bode prihodnje leto, koliko se bode pšenice pridelalo, koliko rží, vse je dokazal, kar je prorokoval, da mora tako biti. Živina bode poskočila in les se bode drago prodajal, ker se ga za ladije na morji mnogo potrebuje, živina pa mora poskočiti in kup dobiti, ker je že dve leti bila v več krajih huda suša, da se ni moglo dosti živine rediti, le v goratih krajih in kjer je dosti gozdov in lesa, niso suše imeli, a drugod povsod, zato mora na spomlad kupec na goved, na ovce in na konje priti. Štefanič je poznal svoje poslušalce, čeravno so mu nekteri hoteli nekoliko oporekati, vendar pa so drugi potegnoli z njim, ker so radi slišali, ako se jim je pravilo, da se bode vse na boljše obrnolo.

Miklavžič je sedel sredi mladine in je pravil, koliko je skusil, ko

se je skrival. „Jeseni je bilo,“ pravi, „že precej mraz, ni bilo več prijetno pod milim nebom prenočiti. Vsega mi je zmanjkalo v gori, ne kruha, ne moke, ne soli, ne tobaka, ne nobene ljube stvarice nisem več imel. Od doma mi nikdo ni mogel ničesar prinašati, imel sem samo mater, in niso vedeli, kje sem skrit. Vsi moji tovariši so se mi že pogubili, nektere so ulovili, drugi so šli sami, sam sem ostal, nekaj jih je šlo bolj blizu vasij. Na Preganicah je stal debel votel hrast. V ta hrast so nam nosili ljudje hrane: kruha, moke, soli in včasih še kaj drugega. Vreča se je obesila v drevo, in po noči ali tudi po dnevu smo šli gledat, ali je kaj za nas. Devali smo tja prazne vreče in umazane srajce, sploh ako je bilo treba kaj oddati. Tisti, ki so nam nosili, vedeli so že, čegavo je to, čegavo je ono, mi pa tudi, hrano smo si bratovsko delili. Grem torej tja neki večer. Sam sem bil, noč se je naredila, preiščem hrast, toda ničesar ni bilo tukaj. Lačen, kakor volk po zimi, kaj čem storiti? Vsedem se in nekoliko posedim. Čakam in premišljujem, potem vstanem in grem počasi doli proti Jelenicam. Vrh roba nekoliko postojim in gledam pa poslušam, kam bi šel? Domú ni varno, a rad bi bil z materjo govoril, vsaj povedal bi jim bil rad, kje se držim. Kaj je z Lenčiko? saj veste, da sem tudi v vas hodil, ko sem bil v tistih neumnih letih. Odločil sem se, da grem pod okno in jo pokličem. Naj bo, kar hoče, grem, in šel sem. Komaj pridem v dolino, kar zaslišim pod Jelenicami, kjer se gozd začenja, pesje lajanje in tuljenje. Tu so, lovači so in konjederec s psi z njimi, zdaj me imajo svet križ božji! Bil sem doli pri vodi, kar čez sem jo mahnol, da sled izgubé. Pozno je že bilo. Okoli polnoči je moralo biti, ko sem jo rezal gori po Hudem grabnu. Nobene reči ni bilo slišati za mano, menda je vsa druhal ostala onkraj vode. Grem torej dolgo, celó gori do konca grabna, tu jo zavijem v hrib, in šel bom čez Plesnjivec, sem si mislil, pa proti vasi. Komaj pa sem bil na vrhu, zaslišim lajanje v grabnu. Sredi hriba sem še precej dolgo sedel, počival sem in potem sem šel po času do vrha. A zdaj me je zopet vzdignolo. Kar so noge dale, sem jo pihal in na ravnost v vas. Tu zlezem po lestvi, ki je bila pri hlevci pristavljena, na Ječmenčev hlev. Potegnem lestvico za sabo in se zarijem v kup sena. Ležim in si skoro sopsti ne upam. Vse je bilo dolgo časa tiho; sem že dober, si mislim. Ne bo jih, vendar sem jim jo upihal. Kar se zopet zasliši lajanje. Vedno bliže je bilo, vedno glasneje. Ni trpelo dolgo, pa se vsiplje cela druhal proti vasi. Ječmenčev hlev stoji ravno na konci vasi. Okrog in okrog hleva je bilo cviljenje, lajanje, vse glasove sem slišal; kar zazvoni v farnej crkvi dan. Kakor bi bilo treščilo med to druhal, tako naglo se je vsa poizgubila. Nobenega človeka, nobene živali ni bilo več slišati, tudi sledú ni bilo zjutraj videti. Kaj je bilo? D i v j i l o v! Ko je dan zazvonilo, morala je vsa brklarija izgubiti se, ker zvon, ki je dan naznanil, vzel jej je vso

moč. Raztrgalo bi me bilo, ko bi me bilo dohitelo. Samo ko bi bil na voznej poti in bi se bil vlegel v desno kolesnino, bil bi se rešil. To sem vedno slišal, da se človek tako reši, ako ga napade divji lov.“

Miklavžič je dokončal in Štefanič je nehal možakarjem razkladati, predice so imele polna vretena, postavile so kolovrate na klopi. Stoli so se pod mizo potisnoli ali postavili v vežo, ples se je začel. Zdaj še le je prišel Štefanič do prave naloge, mati so pa morali čuvati nad mladino, da se ni predolgo v noč plesalo.

M. Tonejec.

Prijatelju.

Dan in noč in noč in dan
Le solzé in sanje;
Dan zaziblje v nov me san,
Noč mi plaši spanje.

Táko tožim in bedím,
Ko vse drugo spava;
V sanje zopet se vtopím,
Ko se svit zaznava.

V tihih sanjah hodim sam;
Kam, zakaj in kodi?
Tega praviti ne znam,
Boga vprašat hodi!

Boga vprašaj in pa njo,
Ki jo išče duša;
Vprašaj ti mi ljubico,
Mene ne posluša!

T. Turkuš.

Slovanske Benetke = Spreewald.

Spisal *K. Glaser.*

Če potuje zaveden Slovan po tujih deželah, zasleduje radostno slovanski živelj, kjerkoli se mu za to priložnost ponuja. Tužna nam majka! koliko zemlje zaseda sedaj Nemec, ktero je smel poprej Slovan imenovati svojo domovino! Lužičkih Slovanov še živi okoli 120.000 na Saksonskem in Pruskem in še ti govoré dvoje narečje. *

Ko sem se na potu v Berolin v Draždanah nekoliko ur mudil, lepa poslopja in crkve ogledoval, našel sem v katoliškej crkvi to-le naznanilo:

Wazjewjenjo
za katholickich Serbow w Drježdźanach
a wokołnosći.

Serbske bože służby za katholickich Serbow budža so w lěće 1881 dźeržeć:

6. marca, 29. meje, 25. septembra, 27. nowembra.

---

* Po štetvi od l. 1871. bilo je na Pruskem 2,415.000 Poljakov, 120.000 Vendov (na Lužičkem) in 50.000 Čehov (na Šleskem), torej skupaj 2,585.000 Slovanov.

Kemše započnu so dopołdnja, spowedź pak hižom rano po 6 hodž. — Prestave ni treba.

Kljubu temu javnemu pozivu Nemci mirno spé; če se pa v kakem ponemčenem mestu na slovenskej zemlji pokaže slovenska črka, joj, kako to v oči bode!

Saksonski kralji niso stiskali svojih slovanskih podložnikov, pač pa se o Prusih tako ugodna sodba ne more izreči; a vendar so se še blizu Berolina Vendi ohranili in sicer v Spreewaldu ali Spirjevinem lesu.

Zakaj sem ta les imenoval slovanske Benetke, dragi čitatelj! to brzo izveš.

Spreewald leži ob železniškej progi „Berlin—Görlitz"; štiri postaje: Lübben, Lübbenau, Vetschau in Cotbus ležé ob robu tega znamenitega lesa. Najprimernejša postaja pa je vendar Lübbenau, do koder imaš 75 kilometrov od Berolina, če si hočeš to pokrajino ogledati.

Po naših pojmovih o lepih krajih je sploh večji del severne Nemčije, posebno berolinska okolica žalostna; tam nahajaš pesek in — pesek; iz tega peska štrli proti nebu kilavo smrečje in hojčje; tu pa tam se še nahajajo lepi lesi, pa ti so izjeme. Iz teh lesov molé visoki tovarniški dimniki; prijaznih gričev, lepih gor, zelenih travnikov, rodovitnih njiv in mikavnih vesnic pa najdeš le malo. Če hud veter na vse strani pesek nese, imenuje se to „Brand".

Najnižji del te ravnine „Brandenburger Mark" imenovane je Spreewald; na Lübbenavškem kolodvoru najdeš napis: „47·7 meter über dem Tegel bei Amsterdam".

Vsaka še tako plitva ponikvica je napoljena z vodo. Najzanimivejši kraj tega lesa je Borkova (Burg), kamor moreš le od postaje Cotbus deloma pešice priti; kajti od vseh drugih postaj si moraš najeti veslarja, da te v čolnu tja spravi. A prav za prav veslarji ti ljudje niso, ker ti čolne s hlodi porivajo, ki so na enem konci z železom okovani.

Rečica Spree — Spirjeva se imenuje ena struga in je morda rečici ime dala — namaka prè v 270 strugah ta les; po 23 se redno veslari, druge pa delajo mejo posameznim posestvom; večji del tamošnjih posestnikov mora do soseda na čolnu po vodotoku; tam ni nobene poti, tam ne vidiš niti voza niti konja; na travnik ali na njivo ti je treba v čolnu; v šolo mora mladina na čolnu, in v čolnu dohajajo večjidel ljudje ob praznikih v crkev. Po zimi pa si naveže staro in mlado, moški in ženske drskalice na urne noge kakor na Holandskem. Samo tam, kjer ste vasi Lipe in Borkova, je ozemlje nekoliko vzvišeno, da morejo nekteri kmetje tudi peš v sosede.

Večji del tega ozemlja so travniki, jelševje in grmovje; njiv je le malo in te se morajo z velikim trudom tako prirediti, da so vsaj za čevelj višje od travnikov. Če je deževno leto, kakor je letos (1881) tam bilo,

preplavi voda travnike, in takrat se vidijo samo posamezne hišice, drevesa in njive; vse drugo je pod vodo. Seno je v velikih kopicah na kolih in ostane tudi po zimi zvunaj.

Ti Lužičanje — v pravem pomenu Lužičanje ali povodnji ljudje — redé se večinoma ob živinoreji; ta posel umejo dobro in spravijo tudi svojo tolsto goved v lep denar.

Če se po strugi „Mutnica“ imenovanej navzgor voziš, je vse, kar na levem bregu vidiš, državina last: „koeniglicher Forst“; grajščina Lübbenau dobiva za najemščino pri travnikih na leto po 20.000 tolarjev, in vsa ta najemnina se mora naprej plačevati.

Ljudje so resnobni, deklice milega, melanholičnega pogleda, kakor bi hotele reči: „Dragi popotnik! me smo še Slovanke, Vendinje; pa mili Bože, kako bo čez sto ali dve sto let?“

Otroci pritekajo do obrežja iz nizkih hišic in mečejo raznovrstne cvetlice v čoln, z lepimi očmi milo proséč malega darú; človek bi moral biti trdega srca, ko bi se ne dal omehčati in ne podaril nekoliko penezov.

Nošo imajo te Slovanke jako lepo. Oprsnik jim je večjidel iz črnega sukna; snežnobeli kratki rokavi pokrivajo samo mali del roke; jankice imajo običajno rudeče s širokim žoltim obrobkom; tu pa tam vidiš tudi modre. Osobito lepo so izdelani zavratni prti in peče, v ktere so všite lepe cvetlice. Peče pa navadno niso bele in so prevelike; vsled tega se pa tudi mlade deklice starejše vidijo.

Kakor povsod tako se tudi v Spirjevinem lesu Vendinje lepo opravljajo, ko gredó v crkev ali pa na ples. Vsako nedeljo ob desetih je protestantovska božja služba v crkvi v Borkovi v slovanskem jeziku. Če si, dragi bralec, videl kdaj te deklice, kako prihajajo lepo oblečene v crkev; če si radostno pogledoval te krepke slovanske fante, izmed kterih se jih največ jemlje h „garderegimentu“, storilo se ti bo kot Slovanu milo pri srci; neizbrisljiv ti ostane ná-nje spomin.

Tisto nedeljo, ko sem bil v Borkovi, bil je od 4—6 koncert, potem pa ples v tamošnjej velikej gostilni. Godci slové ter morajo večkrat tudi v bližnjih mestih gosti. Ob šestih so začeli plesati; med plesalci so videti kmetje kakor tudi odličnejši posestniki, ali bolj gosposki oblečeni: Nemci in Slovani. Po plesu so sedli za mize, deklice vse na eno stran in fantje jim nasproti; čez nekoliko ur so si fantje suknje slekli, potni obrazi pa so kazali, da so spodobno izvrševali viteške dolžnosti.

Prišla sta ples tudi pastor in kantor gledat. Kantor, star samec, opravlja tujcem rad službo cicerona; on tudi rad ponuja fotografije ondašnjih prebivalcev, a cena teh slik kaže odločno, da ni prodajalčeva udvorljivost brez vsake nesebičnosti; pa privoščimo mu ta zaslužek. *

* Ko bi se kdo utegnol zanimati za nošo teh Srbov, dobi fotografije cenejše pri C. Baertschu, fotografu v Lubenavi; ena velja 28 kr. ali pol marke.

Ob binkoštih prihajajo sèm tujci v lepem številu, tako da je skoro težko veslarja dobiti; tudi je v gostilnicah takrat vse prenapolnjeno; najugodnejši čas sta v tem oziru meseca avgust in september; samo ptičje petje je takrat že utihnolo. Tihota, ki vlada onim svetom, te nekoliko zastraši, posebno če dojdeš tja iz svetovnega mesta, kakor je zdaj Berolin; pa kmalu se ti umili ta blagi mir.

Jako mi je bilo po volji, da sem v spomin na Spirjevin les od svojega veslarja mogel za par grošev dobiti star srbski molitvenik, z nemškimi črkami pisan; manjka mu začetek in konec; po obliki črk bi sodil, da je gotovo sto let star.

Ker je lužičkih Srbov jako malo in so tako oddaljeni od nas, nam je njihov jezik malo poznat. Morda ustrežem častitim čitateljem, ako jim tukaj iz Schmalerjeve zbirke podam ono gorenje-lužičko pesen, ki ima v raznih slovanskih jezikih mnogo vrstnic; častiti čitatelji se bodo tudi enake slovenske domislili.

Wujšla, wujšla syrotka,
Svoju maćeŕ domoj ladać.

Zetkal je ju jedyn muž
Taj ki stary šjedžiwy.

„Što tu ty tak plačeš,
Ty moje lube džjećo?"

„„Šje su ludžo wotemšje[1],
Moja mać 'šče necha pšinć.""

„Bjež na kerchow zeleny
Prjeni[2] rowčk[3] 'džeš[4] nabježeć."

„Poklak so tam delje,
Wuspjewaj tam wotcenaš."

„A tsi molje[5] zawołaj:
Moja luba maćeŕ"

„Moja luba maćeŕ,
Poj ty zaso domoj!"

„„Moje lube džjećo,
Dźi[6] ty zaso domoj.""

„„Suko maš tam nana,
A tež maš tam mocochu.""

„Mococha me bije,
Pod ławu[7] me ćisne."

„Hišče mi tak rekne:
Lež ty z'niwy sćerbe.[8]"

„Moja luba maćeŕ,
Poj ty zaso domoj."

„„Moje lube džjećo,
Dźi ty zaso domoj.""

„„Na mojimaj wočomaj
Leži tajka dróbna peršć[9].""

„„Na mojeji wutrobi
Leži ćežki kamen.""

„„Na mojimaj nohomaj
Leža zelene dorny.""

Pšilećišlaj dwaj jandželaj
Syrotku tam 'azaštaj.

Pod kšidleška 'azaštaj,
Do nebes z nej lećeštaj.

---

[1] od maše, [2] prvi, [3] jamica, [4] bodeš, [5] trikrat, [6] idi, [7] klóp, [8] gnila mrha, [9] prsi.

O telegrafičnih vremenskih poročilih.

Spisal *Vinko Borštner.*

(Dalje.)

Ako hočemo iz došlih nam vremenskih poročil sklepati na prihodnje stanje vremensko, moramo najprej pogledati, ali je med bližnjimi kraji barometrični razloček velik ali ne. Če je ta razloček velik in ako je v istem kraji sploh barometrično stanje tudi nizko, smemo se slabega vremena nadejati, in čim večji ko je razloček barometričnega stanja, tem bolj viharno bo vreme. Na pr. ko bi med angleškim in danskim morskim obrežjem bilo 10 do 15 milimetrov razločka med barometričnim stanjem, smeli bi sklepati na viharno vreme v „severnem morji“. Beremo pa v poročilih, da je barometrično stanje povsodi večjidel enako, tedaj je to znamenje, da je zrak miren in da tako dolgo miren ostane, dokler se barometrično stanje ne spremeni. Opazujemo pa pri takem stanji kake lahke vetrove bodi si v kterem koli kraji, tedaj so ti le lokalni in nimajo nikakega upliva na splošni stan vremenski.

Določiti se mora dalje, — ako se že to iz vremenskih zemljovidov ne spozna, — iz barometričnih podatkov, iz merí in sile vetrov najprej „središče znižanosti“; kajti važno je, ali je to središče od nas proti vzhodu ali proti zapadu. Ako je proti vzhodu, bode se še dalje proti vzhodu pomikalo, in mi lahko tedaj sklepamo na dobro vreme; ako je pa središče znižanosti na zapadnej strani od nas, tedaj se pa bode vihar in slabo vreme le še bolj proti nam pomikalo, in pričakovati nam je slabega vremena.

Ako smo središče znižanosti spoznali, je dalje posebno važno, da vemo sklepati, ktero pot pojde središče v vsakem slučaji. Vihre na severnej strani zemlje so namreč ali del viharnega vrtinca ali vrtinec sam; in zategadel moramo razločevati med vrtenjem vetra okoli središča in med pomikanjem vrtinca samega. S pomikanjem središča se pomiče tudi vrtinec sam. Ako vrtinec s črto razdelimo na severni in južni del in leži kak kraj ravno pod to črto, tedaj ima na tem kraji veter pred dohodom vrtinca ravno isto mér, v kterej se vrtinec pomiče; a spremeni se takoj v nasprotno mér, kakor hitro vrtinec ta kraj zapusti, in piše dalje v tej meri. Drugače je, ako zadene desna ali leva stran vrtinca oni kraj. Zadene desna ali južna stran vrtinca oni kraj, suče se veter in sicer takó, kakor kazalec na uri; nasprotno pa se suče veter, ako leva ali severna stran vrtinca oni kraj zadene.

Mér pa, v kterej se začne vihar pomikati in kako se dalje zasuče, je na posameznih delih zemlje različna. Početna mér viharjev v severnih

pokrajinah je iz vzhodne ali severnovzhodne strani, in viharji se sučejo preko severa tako, da potem navadno iz severne ali severnozahodne strani pišejo in se zopet proti vzhodu, tedaj „proti solncu“ zasučejo. V našem zmernem pasu so viharji večjidel le déli južnega dela vrtincev, ki se od zapada proti vzhodu pomičejo, in veter se med viharjem tedaj suče od južnovzhodne strani preko juga, tako da od zapadne ali celó od severnozapadne strani piše, tedaj kakor kazalec na uri. Celó redki so viharji iz vzhodne strani, in ti nastanejo v velikih planjavah proti vzhodu.

Največ viharjev, ki prihrujejo čez Evropo, nastane nad atlantskim morjem, in viharji, ki nas zadenejo, so déli južnega središča vrtinca. Središče se pomiče večjidel med Islandom in Škotskim proti vzhodu ali proti severovzhodu, včasih pa tudi proti jugovzhodu. Ko pa pridejo vrtinci na kopno in če so se na pr. pomaknoli do Rusije, tedaj že niso več tako strašni, in čim dalje ko se proti vzhodu pomičejo, tem bolj se pomirijo.

Iz tega se razvidi, da so pokrajine na atlantskem morji najbolj viharjem razpostavljene, in tam imajo veliko več viharjev in veliko hujših, kakor pri nas. Kako važno pa je znanje vremenskih razmer za brodarstvo in to osobito za pribrežno, na pr. na severnonemških in na ruskih pokrajinah, to lahko vsakdo razvidi. Ni se tedaj čuditi, da te in druge države toliko uspešnega storijo za opazovanje vremenskih razmer.

Najprvi, ki je spoznal, da je treba in mogoče v Evropi vremenske razmere telegrafično poročati, bil je Leverrier, in to vsled silne vihre, ki je leta 1854. ladije proti Rusiji združenih držav v črnem morji celó poškodovala. Od tega časa so se v raznih državah po Evropi, vzlasti pa na Angleškem, Francoskem, Holandskem, Nemškem, v Avstriji, na Ruskem, na Italijanskem i. t. d., in posebno v združenih državah amerikanskih systematično ustanovila meteorologična centralna opazovališča.

Na raznih obrežjih so razpostavljene štacije, ki imajo nalogo o telegrafično poročanih prihodnjih viharjih znamenje dajati (po Fitz-Roy-ovej systemi), in po njih zvé vsaka ladija, ali smé in ktero pot smé jadrati, da ne pride v vihro.

Dalje se je pa tudi pokazalo, da so ta poročila ne le za brodarstvo, ampak tudi za poljedelstvo velike važnosti in to tem večje, čim bolj se vsa opazovališča podpirajo in čim večja in splošnejša postane vednost o vremenskih zadevah. Vsled tega se pa morajo pota, koder se viharji pomičejo, in jih središča po vseh krajih določiti, kakor se je že to za mnogo krajev zgodilo. Tako trdi meteorolog Hofmaier v Kopenhagen-u, da se mora celi dan na tanko opazovati spreminjanje zračnega tlaka in gibanje veternice. Ako se, pravi on, barometrično stanje ne spreminja, ali če se počasi zmanjšuje pri južnozapadnem vetru, tedaj se bode središče znižanosti od zapada proti severovzhodu pomikalo, ali slabo vreme, vihra, gre po norveškem obrežji. Pade-li pa barometrično stanje pri enakem

vetru mahoma, tedaj se pa zasuče vihar iz zapada proti severozapadu. Včasih, kar se pa le malokdaj zgodi, se pa barometrično stanje zniža brzo pri južnovzhodnem vetru, in takrat pride vihar od južne strani, a neha navadno kmalu, ker se veter v severnovzhodnega spremeni.

To velja v obče tudi za naše kraje, a v njih se le malokdaj tako središče znižanosti napravi, temveč pride le včasih iz južnih ali iz južnozapadnih, redkokdaj iz zapadnih krajev, večjidel pa vzame svojo pot čez nemške dežele.

Ako je zračni tlak proti severu ali severovzhodu manjši kakor proti jugu ali proti jugozapadu, pride veter od zapada ali od jugozapada in postane po priliki (če je razloček med barom. stanjem velik) jako silen. Pri nasprotnem barometričnem stanji pa je veter tudi nasproten, t. j. vzhoden ali severnovzhoden. Prvi vetrovi pa prinesó, kakor vemo, po zimi z vlažnim in oblačnim vremenom toploto, po letu pa zadržujejo oblaki gorkoto, ki od solnca pride in vreme je neprijazno. Nasprotno se godi pri severnovzhodnih in vzhodnih vetrovih, po letu zjasnjujejo nebó in solnce lahko pripeka, po zimi pa postane mraz, ker se zemlja pri jasnem nebu celó ohladi.

(Konec pride.)

O pesništvu v obče.

Spisal *V. Kermavner.*

(Konec.)

Ker je poesija posnema življenja človeškega, ne more biti bolj podučna nego je življenje samo; v tem smislu pa bodi vsa poesija, kakor sploh vsa umetnost podučna, da nas opozori, česar se imamo učiti; nauke naj vsak po njej, kakor iz življenja, sam posname. Le v tem smislu veljajo besede Horacijeve, Epist. II, 1, 128:

Mox etiam pectus praeceptis format amicis,
Asperitatis et invidiae corrector et irae.

Ako hoče pesnik, kar mu je naloga, pravo življenje človeško posnemajoč kazati, tu i temnih in mrzkih stranij njegovih ne sme zamolčati, sicer bi kazanje ne bilo karakteristično; če pa opis ni karakterističen, ne more biti lep. Tako sodijo novejši umetniki, tako velé i starodobni. Le poslušajmo, kaj uči o tem Plutarch: „Pesništvo, pravi, je posnemalna umetnost in slikarstvu podobna zmožnost po znanem reku (Simonidovem), da je pesništvo govoreče slikarstvo, kakor je slikarstvo nemo pesništvo. Ako vidimo krastačo, opico ali Thersita naslikane, radujemo se o pogledu in čudimo se sliki, ne ker je stvar lepa, ampak ker je zadeta. Saj grdo po svojem bistvu ne more nikdar biti lepo; a hvalimo posnemo, bodi si da podle ali plemenite reči kaže, saj bi zgrešila to, kar je spodobno in

verjetno, ko bi grde stvari lepo slikala. Slikajo dalje hudobije, kakor Timomachos Medejin detemor, Theon Orestovo materomorstvo, Parrhasios pritvorjeno blaznost Odyssejevo, Chairephanes spolsko nečistost. Tu zopet ne hvalimo dejanj, ki se posnemajo, ampak umetnost, ako nalogi ustreza. Tudi poesija opisuje često podla dejanja in napačne strasti in značaje, ali pri tem ne smemo tega, čemur se čudimo, za nravstveno dobro in lepo smatrati, ampak le dobro zadeto in naturi prikladno kazanje hvaliti. Kakor je namreč kruljenje prascev, škripanje koles, tuljenje vetra, bučanje morja nam neprijetno, pa vendar radi slišimo, ako jih kdo zmotljivo oponaša, kakor na pr. Parmeno prasce in Theodorus kolesa; in kakor se ogibljemo nezdravega in ulésastega človeka gledati, pa Aristophonovega Philokteta in Silanionovo Iokasto, slikano kot hirajočo in umirajočo, radi gledamo: tako naj se uči mladeneč, kedar bere, kaj burkež Thersites, zapeljivec Sisyphos ali Rufijan žabovec govoré in delajo, umetnost posnemanja hvaliti, toda posnete situacije in dejanja zametavati in grajati; kajti lepo in lepim načinom posnemati ni vse eno: lepo je primerno in prilično: grdoti primerno pa je grdo, kakor so črevlji švedrastega Demonida sicer grdi, pa zá-nj vendar le primerni bili.“ Tako Plutarch o karakterističnej lepoti.

Ker poesija nima namena učiti ali nravstveno boljšati, nastane vprašanje, kaj je misliti o tako zvanej podučnej ali didaktičnej poesiji. Na to odgovarjamo tako-le: Didaktična poesija stoji v sredi med pravo poesijo in rhetoriko; vsled tega se zdaj tej, zdaj onej bliža ter ima tu več, tam manj poetične veljave. Vedno je ona, kakor i opisna in zabavljiva poesija, neka poetična pavrst, neka meševita oblika, ki ima v aesthetiki svoje pravo mesto med poesijo in proso. Zato pa vendar didaktična, kakor moralizujoča in verska poesija niso brez veljave, ker nauke v lepem, blagoglasnem besedji prijetno in krepko razlagajo. Tako so nauki sami prijetnejši in popularnejši, in najumovitejši pesniki, veli Goethe, naj bi si šteli v čast, kako znanost v tej obliki obravnavati. Med današnjimi narodi se v tej vrsti najbolj odlikujejo vselej praktični Angleži.

Prave poesije objekt je le človeško življenje in trpljenje; značaj ali srce človeško mora poet dobro poznati. Ako vé uzroke in nasledke vsakega dejanja prav presoditi in oceniti, bode tudi umel dva ali več raznih značajev v skupino sestaviti, tako da eden na drugega upliva in deluje, t. j. umel bode dramatično bajko po lastnem preudarku ali z nova osnovati, ali pa iz bajeslovja ali zgodovine sprejeto primerno preustrojiti, držéč se ne istinitih dogodeb, nego tega, kar bi pri tem ali onem značaji bilo verjetno, in kar bi se vsled tega potrebno ali nujno kazalo. To je pesni podlaga. Ideje in znanje nagibov pa mu nekoliko lastno opazovanje ljudij, nekoliko filosofija, vzlasti ethika podaje, kakor veli Horatius, ad Pis. 309.

Scribendi recte sapere est et principium et fons:
Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae.

In v. 317 ibid:

Respicere exemplar vitae morumque iubebo
Doctum imitatorem et vivas hinc ducere voces.

T. j. pesniku se je vedno ozirati na ideal (exemplar) človeškega življenja.

V idejah in snovanji pravilnih bajk tedaj, ne pa v versih kaže se poet, in tudi če zgodovinske snovi obdeluje, ostane vendar le poet ali stvaritelj, ker jih mora tako rekoč z nova stvariti, t. j. tako prikrojiti in upodobiti, kakor je verjetno, možno in nujno, da bi se kaj dogodilo.

Tako stoji pesnik s filosofom na enakej stopinji, ker iščeta oba v posamnih rečeh občih pravil, ker postopata od nazorov k pričinam ali uzrokom ter upoznavata nujnost v verjetnih dogodbah. Tu sloni višja pomemba pesništva, tu njegova moč podučevati, tolažiti, razveseljevati in povzdigovati nad zmede vsakdanjega življenja. A ko je pesnik občnost, v kterej se vsako srce ogleduje, občutil, mora se zopet do konkretnosti spustiti, ako jo hoče izraziti v podobah, ki se nam žive in delujoče pred očmi gibljejo. Tem konkretnim posamnostim zna to ali ono ime vzdeti ter jih združiti s historičnimi osebami ali razmerami, nikdar pa ni primoran zgodovine predočiti, nikdar ne slikati portretov.

Pohvalnice na bogove in zabavljice na določene osebe so bile starodobnej poesiji začetek, in le polagoma in celó prisiljena se je dvignola do obče šaljivosti ali resnobe. Osebnim zabavljivcem je bilo batine treba, kakor pravi Horatius, Epist. II, 1, 154:

Formidine fustis
Ad bene dicendum delectandumque redacti.

in ta jih je imenitnega aesthetičnega pravila učila, da nima niti tragoedija niti komoedija kazati, kaj je ta ali oni junak dobrega ali napačnega storil, nego le kako bi se vsak človek določenega značaja v določenih razmerah vedel.

Kakor poetovo, tako izvira tudi filosofovo znanje iz čutnih nazorov, išče pôtem indukcije, kakor Sokrates, občih pravil v nravstvu človeškem in strne naposled vsako posamnost v občnosti. To storivši spusti se zopet k posamnej stvari, ki je pa ne poosebljuje in ne upodablja, kakor poet, ampak le razlaga videč jo v svetlobi občnega pravila ter se ne da motiti.

Pravemu poetu enako ravna i narod pretvarjajoč istinite dogodbe po pesniškej domišljivosti. Povsodi izraža le obče človeške osode in razmere v pomenljivih situacijah in značajih, zgodovinsko sporočene dogodbe in imena so mu le nositelji v srci živečih mislij. Ne briga se za kraj niti za čas, opušča slučajne in celó bistvene stvari po svojej trmi,

združi jih zdaj s tem, zdaj z onim ter razkroji po najnovejših šegah in idejah. Zglede imamo v narodnih epopejah, vzlasti v Odysseji. Morebiti imajo iz tega uzroka bajke raznih narodov toliko sličnost med seboj ter ne kažejo vselej na zgodovinsko zvezo in medsobno občevanje; kajti človeško položje in njegova osoda ste bistveno enaki. Bajke sicer ne podajejo zgodovinsko resničnih dogodeb, a njih resničnost tiči v tem, da vidimo v junakih prizadetja najveljavnejših mož in v dogodbah obče človeške razmere izražene, kar tudi v basnih opazujemo. Kdo vpraša, ali se strinjate basniška velikodušnost levova in lisičja zvijačnost z istinitostjo! Živali so nam postale symboli človeških lastnostij, zato verujemo v te lastnosti, akoravno bi ne bilo težko prepričati se o nasprotji. A če tudi pravega leva ali lisjaka na tanje spoznamo, vendar bi ne hoteli zá-nj poetičnega dati, temveč pustimo enega poleg drugega.

Ker so tedaj bajke ali pravljice že od naroda poetično prikrojene snovi, zategadel so izredno porabne za daljno obdelovanje. Ako pesnik snov iz njih posname, dobi ob enem občno pomembo in enoto dejanja že sporočeno, dočim ji mora pri historičnih snovéh še le stvariti. Poleg tega je pravljica gibka ter se dá na vse čase in kraje prenesti, ukloni se vsem šegam in razmeram, upodablja se po sedanjih dogodbah ter bogati po izkušnjah pesnikovih. Premda Shaksperjevo darovitost visoko cenimo, vendar mislimo, da bi njegove najlepše drame: Othello, Lear, Macbeth, Hamlet, Romeo ne bile take, da jih pesnik ni prejel v aesthetičnej obliki. A pri grških tragikih? Velika večina grških dram se je res da poizgubila, zato nimamo o njih določne sodbe, ali med ohranjenimi so zopet najlepše one, kterih snov je vzeta iz večkrat predelanih bajk, na pr. Oedipus, Antigona, Elektra; Agamemnon; Medeja itd. A domneva se mi ne zdi predrzna, da so se nam sploh najlepše ohranile. Tako pridemo do izvoda, da je za dramatika hvaležnejše delo, po zgledu starodobnih in dobrih modernih tragikov lotiti se znanih, iz bajk posnetih in često predelanih snovij, nego z nečuvenimi dogodbami čitatelja osupnoti.

Opisavši tako poesijo z objektivne strani, pomudimo se nekoliko pri subjektivnem vprašanji, v čem obstoji dar pesnikovanja. Aristoteles veli v Poetiki: Kedar poet bajko načrtuje in izdeluje, mora si vsako stvar prav živo predočiti. Ako se živo misli v položje, pogodi najlažje, kar je spodobno in kar ne. Kolikor in kjer je mogoče, naj telogibno sodeluje. Med enakimi pesniki gane bolje, kdor se v strast bolj utopi: boječ učini najpreje strah, gnjeven gnjev. Treba torej poetu ali duhovitosti ali strastnosti: ta se ravna po vsakem položji, ona čuti povsodi pravo. Z Aristotelom v soglasji je Horacijevo pravilo ad Pis. 101:

Ut ridentibus arrident, ita flentibus afflent
Humani vultus. Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi.

Obraznost se da, ako ni bolna, fiksirati ter sprejme nalogo, ktero jej ponudi volja pesnikova; tudi čut se postavi v vsakoršno položje, ki človeka s človekom druži, ako ga predoči obraznost. Ko bi se čut in obraznost ne dala samohotno kretati in na predmet prenesti, s kterim se duh peča, mogel bi vsak le to opevati, kar je sam doživel in le tako dolgo, dokler bi se strast ne umirila, t. j. prodajal bi lastno kožo, dokler bi je ne prodal, ali bi pa moral čakati, da se kaj primeri na svetu, kar bi ga navdušilo; a da je to ponehalo, onemogla bi tudi njegova žila. In podobno bi se godilo govorniku; tukaj namreč, kakor v mnogih drugih rečeh, stika se pesnikova naloga z govornikovo, in svet, ki ga daje Quintilian govorniku, velja tudi pesniku. Kdor hoče, pravi Quintilian, strasti vzbujati, mora se sam ustrastiti. Kajti žalost, gnjev in srdba kazali bi se v posnemi smešne, ko bi jih le na jeziku imeli. Govor mora kipeti iz onega razpoloženja duše, kterega hoče v poslušalci vzbuditi. Ni moči, da bi se poslušalec žalostil ali gnjeval, ako vidi, da jaz v tem položji govoreč ne čutim žalosti ali gnjeva. Le ogenj užiga, le voda moči, in nobena stvar ne more dati drugej barve, ktere sama nima. Prvo je torej, da smo mi gineni, ako hočemo ganoti druge. Kako pa moremo gineni biti, ko vendar affekt ni v našej oblasti? To hočem razložiti. Obraznost nam predoči nepričujoče stvari, da se nam dozdeva, kakor bi same pred nami stale. Kdor ima silno obraznost, bode silovito vzbujal affekte. Take imenujemo one obrazovite, ki si dejanja, besede, telogibnosti prav istinito predočujejo; in to se more prav navlašč in po našej volji zgoditi. Ako na pr. umorjenca milujem, ali mi ne bode vse pred očmi, kar bi se brž ko ne bilo zgodilo, da sem bil navzočen? Ne bo li morilec na-nj planol, napadenec drgetal, kričal, prosil, begal? Ne bodem li strela in zgrudjenja videl? Ali mi ne bo kri, obledenje, ječanje in poslednje hropenje umirajočega pred očmi? Vsled tega pa stvari ne bom le opisoval, nego predočil ali vidno storil, in občutki poslušalca bodo taki, kakor bi se stvar vpričo njega godila. Ali si ni pesnik zadnji trenotek umirajočega lepo predočil rekoč:

„Umirajoč spominja se mile Argejske dežele.“

Kjer je sočutja treba, ondi si to, kar milujemo, prav vobrazimo, kakor da se je res zgodilo, ter se v položje onih mislimo, ki so zlobo, grozo in žalost prestali; mi nimamo stvari za tujo, nego za osebno žaljenje; govorimo, kakor bi nas bila nesreča zadela. Velikokrat sem videl glumače, pretresne uloge doigravše, vračati se s solznimi očmi. Ako se more kdo v domišljene občutke tako utopiti in sam sebe pozabiti, kaj bo še le govornik (pred sodnijo) storil, ki to sam čuti in more namesto nesrečnika ginen biti?

Tudi govorniku pred sodnijo, kakor pesniku, treba navdušenosti, ako hoče uspešno govoriti; a za ktero stvar je ni treba, če nočemo biti le rokodelci?

Vendar Aristoteles ne daje veljavnosti samo obrazovitim in navdušenim pesnikom, temveč tudi onim, ki se hvalijo z za pesni ostrim motrenjem, lahkim pojetjem, duhovitostjo in utipnostjo, pesnikom bolj po umetnosti, nego po naravi. Imenuje jih duhovite ali utipne. Vsled tanke čutnosti in neke tipnosti čutijo povsodi pravo in stvarijo svestno, kar navdušenci nesvestno.

A pravo rekoč ne zadostuje niti navdušenost, niti duhovitost ali utipnost sama ob sebi; sovršenemu poetu je treba obeh, kakor pravi Horatius ad Pison. 409:

Ego nec studium sine divite vena,
Nec rude, quid possit, video ingenium.

Že Platon je opazil, da dela navdušenost (μανία) sama le enostranske poete, kterim se to ali ono, včasi le ena pesen posreči, dočim vse druge nič ne veljajo, in Goethe pravi: Ako se kdo peti uči, so mu glasi v grlu tičeči naravni in lahki, v grlu netičeči početkom težki. Da bode pevec, mora i te obvladati; vsi mu morajo biti na razpolaganje. Taka je pri pesnikih. Dokler izražajo le subjektivne čute, niso še takimi imenovati; a kdor si zna svet usvojiti in izraziti, ta je poet; tak je neizcrpljiv in zamore vedno novim biti, dočim je subjektivna natura betvo svoje notranjosti brž izrazila in naposled v maniri pogine. Podobno Schiller: Kdor zamore objektu svoj čut vdahnoti, da me objekt prisili onemu čutu udati se, da torej živo ná-me deluje, tega imenujem poeta.

Ako naposled medsebojno razmerje subjekta in objekta, t. j. pesnika in pesništva opazujemo, najdemo v pesništvu več vrst, ker so i posnemane reči i posnemalci razni. Blagi značaji opisujejo radi nravstveno lepa dejanja, a nizki podla; ti so iztuhtali zabavljice, oni pohvalnice. Med resnobnimi blagimi značaji je prvi sovršeni pesnik Homer, kajti on ni samo lepih, temveč i dramatično živih posnem stvaril, pravi Aristoteles, in po tem takem i tragoediji pot odkazal. V Margitu pa, ktero zabavljico Aristoteles takisto Homerju pripisuje, ni osebnega grdenja, ampak smešnost, dasi v epiškej obliki, dramatizoval; iz njega se je enako razvila komoedija, kakor iz Iliade ali Odysseje tragoedija. Da se Margites Homerju po krivici pripisuje, bomo o priliki obširneje razložili; tu bodi dovolj, da z njegovim imenom bistvo komične poesije označimo. Margites je namreč neki grški Pavliha. Osebno grdenje torej ne more in ne sme biti namera komične poesije; osebne pogrdnice, kakor osebne pohvalnice se ne popnejo na stopnjo umetnosti, one so le nekaka predstopnja, iznad ktere se polagoma prava umetnost vzdiguje. Črt in ljubezen ali obožavanje ima navado predmet svoj idealizovati: Kdo se ne spominja tu zaljubljenih pesnij in razne vrednosti njihove! Ljubezen in črt, pravijo, sta slepa, ker oba idealizujeta, t. j. opevata namesto istinite — domišljeno osebo. Da bi zamogla objektivno soditi, bi se navadno kmalu ohladila. Ni bil

napačen svet, ki ga je dal neki šaljivec zaljubljenemu pesniku: Ako se hočeš vere v božanstvenost svoje ljube iznebiti, vzemi jo za ženo! Po tem uvidevamo, kakšni erotični motivi poesiji najbolj ustrezajo.

Črt in ljubezen sta v toliko nepoetični strasti, ker merita na posed ali uničenje predmeta, torej ker imata svoj namen. Umetnost ostane pa vedno igra, prosta vse dotike s koristijo ali škodo in sebičnimi interessi. Strast pa, dokler je strast, ujema se v tem z delom, da se ozira na dobitek ali izgubo, na dozdevno dobro ali zlo, ki mu zavira svobodno delovanje obraznosti. Ako je pesnik vendar le prisiljen živeče osebe hvaliti ali bičati, more se strasti s tem iznebiti, da v osebi celo vrsto, da v sedanjem časovem smeru vedno ponavljane človeške razmere sploh opeva. Kdor se ne povzdigne do tolike visočine, ni poet, nego jedva verse kovalen rhetor.

Polyfem v národnej tradiciji slovanskej.

(Dalje.)

Začetek predzadnje maloruske priče nas spominja na ono jako razširjeno národno snov, po kterej se skušajo stariši znebiti dece svoje, ker jim ni mogoče jih preživeti ali pa mačeha svoje pastorke po svetu požene, da poginejo. V prvem slučaji je navadno sedem (v našej priči ednajst) bratov, ktere zadene ta nezgoda in je med njimi palček najmlajši a najpametnejši, v drugem pa sta večinoma brat in sestra ter je prvemu namenjeno, da ga ljudožér ali ljudožérka speče in pojé, ko se bode dovolj obredil. Da se tako ali tako ogne te nesreče, je iz dotičnih prič znano.

Ne spuščaje se v obširnejše preiskovanje teh snovij omenjam samo, da je srbska priča dobila novejše lice, spremenivši prvotna ljudožérska bitja v židove, kar je brez analogije v sorodnih pričah.[1] Da bi imela pošast le éno okó, ni povedano in baš ker to ni, nam je dokaz, da jej nobena taka posebnost ni bila lastna.[2] Pač pa vé albansko sporočilo,

---

[1] Glej: Vuk Stef. Kar. op. cit. Nr. 35 in primerjaj s tem bratov Grimmov Kinder- und Hausmärchen Nr. 15, v kterem koli natisu ter vzlasti opazke o tej priči v tretjej izdaji tega dela (Göttingen 1856), III. 25, 26. V albanskem sporočilu se to ljudožersko bitje imenuje συκjένεζα, kar Hahn (Griech. und albanesische Märchen, Leipzig 1864, II. Nr. 95) z besedo „Augenhündin“ tolmači.

[2] Sicer tudi v Odysseji ni na ravnost povedano, da je imel Polyfem le eno okó ali vse dejanje to prav jasno dokazuje in kdor povest le površno prebere, ne bode nikakor dvojil na tej orjakovej posebnosti. Vendar so že stari prav nepotrebno se prepirali, koliko je imel Kyklop očij, in Servij k dotičnemu mestu Vergilijeve Aeneide omenja: „Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duo alii tres“. Potem

da ima σιχjένεζα štiri oči in sicer dve očesi spredaj in dve zadaj,[1] kakor poroča tudi podobna magyarska pravljica o orjaškej babi, ki je imela célo ped dolge zobé in prav na čelu oko, pladenj veliko.[2] Nehoté se tú domislimo velikoruske priče, v kterej nahajamo tri hudobne sestre, Odnoglazka, Dvuglazka in Triglazka imenovane,[3] ker je imela starejša le eno oko, srednja dve očesi in mlajša tri oči. Vse tri so bile nemarne in lene ter so trpinčile z materjo svojo kolikor mogoče tujo siroto, ki je morala opravljati sila težka opravila. Sorodna jej je m. dr. nemška,[4] v kterej se skoro isto pripoveduje in kjer je sestram imé Einäuglein, Zweiäuglein, Dreiäuglein, — tedaj prav kakor v ruskej. Prva ima oko na čelu in tudi tretje éno oko je na istem mestu. Razlikuje se pa tá priča od ruske v tem, da je izmed sester samih „Zweiäuglein = r. Dvuglazka" zaničevana od matere in sester in to zaradi tega, ker ima dve očesi, kakor drugi ljudje.[5] — Sicer pa je vsebina te priče povsem različna od prič, s kterimi imamo tú opraviti in spada

---

pa še po svojem dostavlja „sed totum fabulosum est" ter razlaga mythologém v ethičnem smislu rekoč: „Nam hic vir (scil. Polyphemus) prudentissimus fuit, et ob hoc oculum in capite habuisse dicitur, id est iuxta cerebrum, quia prudentia plus videbat. verum Ulixes eum prudentia superavit, et ob hoc eum caecasse fingitur". Servii Comment. in Verg. Aen. III. 636. (Thilo Servii gramm. qvi fervntvr in Vergilii Aeneidos libros I—III commentarii, Lipsiae 1878, pg. 447). Po Serviji je stvar posnel Mythographus Vatic. II. v 174. oddelku in površno tudi Mythogr. Vatic. III., tract. XI. c. 9., dočim Mythogr. Vat. I. lib. I. c. 5. o tej stvari molčí. Na svetlo spravil je vse tri, v marsičem važne, spomenike kard. Ang. Mai v delu: Classicorum auctorum e vaticanis codicibus editorum tomus III. 1—277, Romae 1831. — Tudi Zena so si lokalno mislili s tremi očmi (*Ζεὺς τριόφθαλμος*), kakor Pausanias (II. 24) poroča, kteri je videl leseno podobo njegovo, ki je imela navadni človeški očesi in vrhu tega na čelu še tretje oko. — Prav tako so Kyklopje upodobljeni z velikim odprtim očesom na čelu in z zaprtima navadnima očesoma, ki ste često jedva slabo občrtani. Ali nahajajo se vzlasti iz poznejše dobe tudi spomeniki, na kterih imajo Kyklopje vse tri oči enake. — Stari bajeslovci in umetniki se torej v tem oziru skladajo v abótnosti, ktera se nam po Odysseji mora zdeti skoro nemogoča.

[1] Hahn op. cit. II. 110 (Nr. 95).

[2] Ungarische Sagen und Märchen; aus der Erdélyischen Sammlung übersetzt von G. Stier, Berlin 1850, Nr. 5.

[3] Afanasjev op. cit. VI. br. 54; v br. 55. le Dvuglazka in Triglazka.

[4] Brüder Grimm op. cit. Nr. 130. Ker je zapisana na gorenjem Lužiškem (cf. op. cit. III.[3] pg. 213) utegne biti prvotno slovanska ali natančnejše zdaj gorenjesorbska.

[5] Kakor albanska σιχjένεζα ima hudobna po polu sestra v pravljici sedmograških Sasov razven navadnih očes tudi skrivni očesi v tilniku, ki ste tudi v spanji odprti in vse vidite, kar se daleč na okrog godi. Prim. Jos. Haltrich Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen, Berlin 1856, Nr. 17.

kot inačica (varijanta) med pravljice o „Pepeljugi“, ktero nahajamo v tradiciji vseh evropskih in mnogo drugih národov. [1]

Da smo zadnjo malorusko pričo navéli, dasi ima jako malo Polyfemovega v sebi, je bilo nekoliko tudi to uzrok, da se v njej o Lichu govorí kakor v onej velikoruskej, ktero smo na ravnost starogrškej prispodobili. Ne bodem pa utajil, da se mi dozdeva jo priševati vrhu tega onim snovém ustnega sporočila, v kterih so poosebljene razne temne strani človeškega življenja, kakor so gorjé, nesreča, bolezen in marsikaj drugega, kar je vzlasti v bližnjej ali daljšej zvezi z nazori o človeškej usodi. [2] Koliko je v vsem tem res národnega in koliko vzetega iz tujine ter osobito ponarejenega po raznih spomenikih apokryfnih, bode še le treba do dobra določiti, a toliko je že danes jasno, da ima národni živelj tudi tú precej čvrste korenine. V gori navedenej maloruskej priči je takisto poosebljeno poleg licha tudi zlydni (zlydni, zlygodni = neugodna doba) in žurba (žurьbá, žurbá, žurá, žurbóta = žalost) in je v drugej maloruskej priči prav tako běda dobila človeško lice.

Dosedanje raziskavanje naše uverilo nas je, da imamo v srbskej, veliko- in maloruskej pravljici do dobra ohranjen spomín na velikana ljudojeda, ki se v starogrškem sporočilu Polyfem imenuje. Razven teh slovanskih národov pa nahajamo tá motiv pri mnogih drugih narodih in to ne samo arjoevropskega kolena. Da ga poznajo tudi nearjoevropska ljudstva, nam se ne smé zdeti čudno, ako pomislimo, da je sorodnost neke vrste narodnih slovstvenih proizvodov često neprimerno širja od sorodnosti jezikov, kajti enake naravne prikazni in duševne razmere stvarjajo rade enake národno-slovstvene proizvode. Nočem pa s tem reči, da je vse táko narodno ter nikoli ne to ali ono na pósodo vzeto, ampak rad priznavam, da je poslednjega precej v posamnih tradicijonalnih slovstvih in bode nekaj takega tudi tá sestavek še spravil na dan. — Toda poglejmo najprej stvar samo in potém povejmo, kako bi jo bilo najpriličnejše tolmačiti.

Gledé gradiva samega mi je mogoče malobesednemu biti, ker so

---

[1] Vsebino treba v pričah samih pogledati in naj se tedaj primerja m. dr. Afanasjev op. cit. VI. Nr. 54, 55 in vzlasti VIII. pg. 515—525. V Valjavčevej knjigi „Narodne pripovjedke“ (v Varaždinu 1858) spadajo le-sem tri pripovedke in to 36., 37. in 38. ali str. 221—231.

[2] Ne morem si kaj, da ne bi čitateljev pri tej priliki opozoril na prof. Potebnjé zanimivo razpravo „o Dolě i sorodnych s neju suščestvach“, natisneno v časopisu „Drevnosti“, Moskva 1865—1867, I. 155 in sl., ktera govorí obširno in temeljito prav o predmetu, kterega smo se mogli in smeli tú le gredoč dotaknoti. Tudi je primerjati Afanasjevega obširnega dela „Poetič. vozzr. Slavjan na prirodu“ [Moskva 1865—1869] oddelek XXV.: Děvy sudьby.

mnogokaj tega že zbrali, govorivši ti površno, oni natančno o istem predmetu. Dovolj bode, ako pri nekterih, vzlasti manj zanimivih pričah le opozorim na mesto, kjer so natisnene ali cele ali vsaj po glavnih črtah vsebine. [1]

Pričeti bi nam bilo naravno z litvansko in lotvijsko tradicijo ali niti tú niti tam ni, kar bi se dalo prispodabljati s predmetom, kteri razpravljamo na tem mestu. Da bi obá naroda ne bila kaj podobnega ohranila v spominu, že zaradi tega ne smemo trditi, ker je nabiranje dasi ne národnega blaga sploh, a vsaj narodnih pravljic do zdaj tako zaostalo, da se še nobén njunih književnikov ni vspél do kakeršne koli samostojne nabire njunih pravljic. [2] —

Važno mesto med inačicami ima priča, ki se nahaja v latinskem delu „Dolopathos sive de rege et septem sapientibus“ nazvanem, koje imenitno delo je spisal po ustnih sporočilih menih Johannes de Alta Silva (Haute-Selve) leta 1184. ali 1185., kakor sodi H. Oesterley, ki je je obelodanil z naslovom: „Johannis de Alta Silva Dolopathos, sive de rege et septem sapientibus“, Strassburg & London 1873. Pravljica sama ima tó-le vsebino:

Glavár tolovajskega krdela, ki si je bil s pomočjo obilo pomagačev neznansko zlata in srebra pritolovajil, pripoveduje kraljici, da je nekdaj čul o obru, ki je skoro dvajset milj oddaljen od ljudij v pustini prebival in mnogo zlata ter srebra premogel. Zbere se jih sto pohlepnih tolovajev, kteri pridejo po mnogih težavah do bivališča obrovega. Ker ga ni bilo domá, pograbijo vse zlato in srebro, a ko hoté plen odnesti, jih nenadoma orjak z devetimi drugovi zasači, ki vseh sto tako razdelé, da jih je vsak velikán dobil po deset tolovajev. Načelnik z devetimi drugimi je bil

---

[1] Posebej opozorim čitatelja na razpravo W. Grimma „Die Sage von Polyphem“, natisneno v „Abhandlungen der philos.-histor. Classe der königl. Academie d. Wissensch. zu Berlin, Jahrgang 1857, pg. 1—30“ in na spis Kr. Nyropa „Sagnet om Odysseus og Polyphem (Saertryk af „Nordisk tidskrift for filologi“. Ny raekke. V), Kjöbenhavn 1881“. Poprošen svoje dni, naj danskemu učenjaku pošljem kolikor toliko slovanskega gradiva, bil sem precej tega napisal in je nekaj v spisu tudi porabljenega. Da sem se pa odločil tudi sam pisati o tej stvari, ni toliko gradivo krivo, kterega sem imel že precej pripravljenega za drugo izdajo knjige „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“, kolikor to, da Nyrop o predmetu meritorično tako sodi, kakor se vsaj meni ne zdi prav. Tudi sem mislil, da ne bode učenosti na kvar, ako se i v kterej koli slovanskej književnosti to vprašanje celokupno obravnava.

[2] Prvi, ki je med litvanskim národom nabral precejšnje število (40) prič, bil je inostranec in sicer A. Schleicher, ki je je priobčil v litvanščini (Litauisches Lesebuch, Prag 1857) in v nemškem prevodu (Lit. Märchen, Sprichworte, Rätsel und Lieder, Weimar 1857), ali ni je take med njimi, ktero bi nam bilo na tem mestu prispodabljati. — Baš ko te vrstice pišem, razpošiljati se je jela knjiga gg. A. Leskiena in K. Brugmana „Lit. Volkslieder und Märchen, Strassburg 1882“ in sem se mogel še v naglici prepričati, da tudi tú ni nikakeršne varijante pripovesti o Polyfemu.

prisojen obru, kteremu so hoteli bogastvo odnesti. Velikán jim zveže roké in požene vseh deset v svojo pečino. Obljubujejo mu bogato odkupnino, ako jih spusti, ali on jim porogljivo odgovori, da mu je le do njihovega mesa, vsega drugega pa da od njih prav nič ne potrebuje. — Precej zgrabi onega izmed njih, kteri se mu je zdel najbolje rejen, ga zakolje, razkosa in v kotel[1] vrže, da se skuha. Tako je sčasoma vseh devet poklal, skuhal in pojedel, a glavarja jim posilil, da mu je jesti pomagal.

Ko pride zadnjič tudi ná-nj vrsta, zlaže se mu, da je zdravnik, in mu more bolne oči ozdraviti, ako ga ne bode usmrtil. Velikán se tega oveselí in mu rad prinese vse potrebno, prigovarjaje mu, da naj skoro obljubo spolni. Da napravi obliž[2], pristavi tolovaj vrč olja k ognju, v ktero vrže obilico apna, solí, žvepla, auripigmenta in mnogokaj drugega, kolikor móči očém škodljivega, — a vso zmes zavrelo razlije črez bolnikovo glavo. Vsa koža se mu ožgé in zgubanči ter ga strupena godlja spravi še ob zadnjo brlečo lučico očij. Strašno ga je bilo videti velikana, ki se je od bolečine ves divji valjal po tlaku in zdaj tulil kot lev, zdaj mukal kakor bik. Ko se dolgo tako kotali in mu bolečin vendar ni utešiti, zagrabi raztogoten kijačo (clavam) in udriha z njó zdaj ob steno, zdaj ob tlak, tolovaja iskaje. A temu ni bilo mogoče uskočiti, kajti koča je imela povsod trdno zidovje in nobenega izhoda od vrat, ki so pa bila zapahnena železnimi zapahi. Orjak neprenehoma leta od kota v kot in nasprotnika išče, ki se v tej nadlogi po stopnicah (lestvi) pod streho splazi in se ondi noč in dan pokončnega slemena drží. Ko omaga, je prisiljen vrnoti se in časi med orjakovimi stegni, časi med ovcami se skriti. Imel pak je hrust skoro tisoč ovác, ktere je sleherni dan preštel, predno je je puščal na pašo in najdebelejšo izmed njih izbral za obed. Želéč iz pečine utihotapiti, obleče tolovaj ovnovo kožo in ko jame orjak čredo na pašo spuščati, spravi se tudi on med njo. Orjak živali šteje in potiplje vsako. Približa se mu tudi tolovaj v ovnovej koži; orjak ga potiplje in ker se mu debel zdi, obdrži ga rekoč: „S tabo bodem danes redil svoj lačni trebuh“. Tako mu je prišel sedemkrat pod dlan in mu je vendar zopet uskočil. Ko ga zadnjič potipa, požene ga skozi vrata rekoč: „Spravi se! naj te volkovi pojedó, ki si že tolikrat svojega gospodarja opehăril“.

Ko je tolovaj vné in od velikana za lučáj oddaljen, začne se mu

---

[1] Cacabrum; mislim, da mora biti cacabum ali caccabum, ker ima grščina κακκάβη, κάκκαβος, od koder je lat. caccabus ali cacabus vzeto.

[2] Collirium, boljše collyrium iz gršk. κολλύριον, κολλούριον in isto kar emplastrum, koje je vzeto iz grškega ἔμπλαστρον. Iz lat. emplastrum je stgn. phlastar, plastar in iz nemščine znana naša tujka.

rogati, ker se mu je pospéšilo groznežu uiti. PosledBji sname zlat prstan in reče: „Ná darilo, kajti ne spodobi se, da bi te tak možák neobdarovanega puščal od sebe." Tolovaj natakne prstan ali v tem hipu začne nehoté neprenehoma vpiti: „Tú sem, tú-le!" Dasi slep vendar velikan (po vpitji) spozná, kje je tolovaj in leta za njim, da bi ga ugrabil. Ko mu pride že prav blizu in tolovaj niti vpiti ne more nehati niti prstana sneti, odreže si prst in ga vrže s prstanom vred na velikana. Tako je tolovajski glavar sicer prišel ob prst, a vsled tega tudi rešil se smrti, ki mu je pretila.[1]

Delo meniha Lotarinžana je med 1223. in 1226. letom v vezanej besedi pofrancozil neki trouvère, Herbers po imenu, in je naslovil „Li romans de Dolopathos"[2] ter poklonil Ludoviku VIII., francoskemu kralju. Dodal je sicer nekoliko, vzlasti na dveh mestih in tam pa tam kaj malega predrugačil ali glavna vsebina je vendar ostala, kakeršno mu je nudil latinski izvirnik. Osobito se pa gori navedena pravljica[3] v ničem spomina vrednem ne razlikuje od latinski pisane in je tedaj ne jemljemo natančnejše v poštev. Samo to naj omenim, da v francoskem prevodu prstan sam vpije: „Tú sem", kar se nahaja še v nekej novokeltskej, natančnejše gadelskej priči, ktero bodemo v tem sestavku kesneje še kratko navedli. Prav blizu jima je v tem oziru rumunska, ktera tudi še pride na vrsto.

Prav taka je dalje nemška pravljica, natisnena še v šestem natisu dela „Kinder- und Hausmärchen" (br. 191.) bratov Grimmov ter naslovljena „O tolovaji in sinu njegovem". Zapisana ni bila po učenih bratih na ravnost iz narodovih ust in to je menda uzrok, da je od sedmega natisa počenši iz knjige izpuščena. Priobčil jo je bil prvič M. Haupt[4] po rokopisu petnajstega stoletja, kteri obsega, kakor danes vemo,[5] razven dveh pravljic prestavo vsega onega, kar ima baš omenjani, po narodnih sporočilih latinski sestavljeni Dolopathos.[6]

Ker je vse nemško delo goli prevod, tudi ni skoro nobenih spomína vrednih razlik med njim in latinskim izvirnikom. Gledé priče same, s ktero se bavimo, je k večemu opomeniti, da tolovaj (čudno dovolj) ne

---

[1] Oesterley op. cit. pg. 66—68.

[2] Natisneno je že in ima naslov: Li romans de Dolopathos, pour le première fois en entier d' après les deux manuscrits de la bibliothèque impériale par MM. Charles Brunet et Anatole de Montaiglon, Paris 1856.

[3] Nahaja se od v. 8229 do 8571.

[4] Altdeutsche Blätter von Moriz Haupt und Heinr. Hoffmann, Leipzig 1836, I. 121—124.

[5] Cf. Oesterley op. cit. pg. XVII.

[6] Vse natisneno v Altdeutsche Blätter von M. Haupt und H. Hoffmann, I. 113—163.

obleče ovnove kože, ampak bikovo, ako stvar prav umejem, t. j. ako je dolenjerenskemu narečju, v kterem je spomenik pisan, beseda steer toliko kakor stgn. stior, stier taurus in tedaj nima morda kakovega posebnega mestnega (lokalnega) pomena. Tudi je v prevodu smislu prikladnejše povedano, da velikán zategadel tolovaju ponudi prstan v dár, ker se je le-tá pokazal toli premetenega, da mu je navzlic vsej mogočej opreznosti vendar uskočil, dočim se v izvirniku orják nekako prav takrat malo pobaha, ko mu je tega najmanje treba.[1] Da po izvirniku tolovaj prst odreže,[2] po prevodu pa odgrizne,[3] utegne imeti v tem svoj povod, da je tolmaču znano bilo ustno sporočilo, koje je tá del episode z enako spremembo pripovedovalo. Prvo se strinja posebno s slovanskimi pričami, a tudi drugo ni brez analogij v pripovednem zakladu sorodnih in nesorodnih národov.

Izmed nemških prič, v novejšem času v narodu nabranih, še najbolje spada le-sem neka sedmograška, dasi je tudi ona le nekako motno ohranila prvotno snov in jej je vrhu tega začetek in vzlasti konec tak, kakeršnega bi ne pričakovali. Kljubu temu pa ima vendar tako lice, da nam je mogoče na njem ugledati ono, kar bi tukaj radi, namreč pripovedno snov o Polyfemu orjaku.

Po tej priči so trije bratje, ovčarji, ki stopijo v neprijetno dotiko z orjakom, po njihovem mesu pohotnem. — Ker je bila v njihovej domačiji suša nastala in ovce niso dosti paše imele, odženó bratje, po nasvetu mlajšega, ovce onkraj gozda, kjer se neki razprostira velik travnik, vedno zelen in nepopašen. Sedem tednov so hodili naprej in naprej in slednjič srečno dospeli, kamor so bili namenjeni. V daljavi je bilo ugledati grad, v kterem je prebival orjak mogotec, ki se je smatral za gospodarja vsemu okraju. Sleherni dan je vzpored eden pasel ovce in je molzel in sir delal. Tako živé dalje časa mirno in zadovoljno, veseléč se mastne paše. Nekega dné pa, ko je zopet starejši brat ovčaril, ugleda le-tá orjaško postavo, hribu podobno, ki se izpred gradú proti njemu pomika. Bil je orjak, ki je jedva parkrat stopil in že pred prestrašenim ovčarjem stal. Zaklati mu mora sedem ovac, ktere orjak pogoltne, kakor da bi bilo samih sedem grižljejev. Na tó popije sedem kobljev (škafov) mleka in še založí sedem hlebov sira. Ko odhaja, še zaukaže ovčarju, da pride jutri k njemu v grad na kosilo, preteč mu,

---

[1] Tene, ait [scil. gigas] pro munere, non enim decet te a tanto viro immunem dimitti. Oesterley op. cit. pg. 68. 21, 22. — Nym den gulden ryng czu eyner gabe; den hast du wol verdynt. Es czemet sich anders nicht, das eyn sülch behende man sölde unbêgabet blyben. Altd. Blätter I. 124, 4—6.

[2] Coactus sum ipsum digitum cum anulo abscidere. Op. cit. 68. 29.

[3] Do muste ich von not wegen den vynger met den czennen abe byfsen met deme rynge Altd. Bl. I. 124, 18—20.

da se bode kesal, ako ne bi ubogal. Ko prižene zvečer domú, žalosten pripoveduje dogodbo bratoma, ki se silno preplašita ali mu vendar svetujeta, da orjaku ne kljubuje, kajti uteči jim itak ni moči in včasi so tudi takovi hrustje človeškega srca. — Poslovi se tedaj rano od nju in odrine v grad. Ko dospé tjá, velí mu orjak, da naj pod vélikim kotlom ogenj zaneti in ga pokliče, kedar bode voda zavrela. Siromak vse storí in pokliče orjaka, ki kotel sname in ovčarju zaukaže, da naj poskusi ali je voda res že vrela. Ko se pripogne, odseka mu hrust glavo in jo zažene v podstrešje (pêter), trup pak vrže v kotel in ga kmalu skuhanega pojé. Prav tako pride drugi dan k srednjemu bratu in izvrši vse kakor s starejšim.

Mlajši je bil premetenejši od bratov in si kmalu domisli, kako bi utegnol velikanovemu naklepu uiti. Pogosti ga sicer, kakor je zahteval ali ko pride drugi dan v grad, prinese saboj vlijak z dvema iztočiloma, kteri si je bil sešíl iz sedmih ogoljenih ovčjih kož. Velikán je še spál in tako smrčal, da ste se topoli pred oknom kakor od viharja upogibali. Ko stopi ovčár čez prag, velikán baš zasope in ga zgoli s sapo potegne ná-se, kakor perje. Kmalu se zbudi in zaukaže ovčarju pod kotlom ogenj užgati in kedar voda zavré, ga poklicati. A pokliče ga ne velikana, ampak napolni velik lonec z vrelo vodo in ga tiho in varno nese do postelje orjakove, kjer mu vodo skozi vlijak prav v očesi vlije, da oslepí. Ves besen skoči velikán kvišku in divjá ter leta od kraja v kraj, da bi ovčarja zagrabil. Ali tá se je bil že zmuznol pri dverih in ubežal po stopnicah na plano. Orjak drví za njim in se prekucne čez stopnice, da je zagrmelo, kakor bi se bila gora udrla. Na planem ga draži, kolikor more, sem ter tja skakaje in „tukaj sem, tú-le“ kličóč. Kmalu se orjak domisli zvijače. „Tú-le imam majhen, zlat prstan“, pravi; „ni mi itak več za rabo, darujem ti ga“. Izgovorivši te besede vrže prstan v strán. Mladeneč ugleda prstan v travi in ker je bil posebno lep, hlastne po njem in ga natakne. Ali na hip se več z mesta ne gane in vpije „oh“! Orjak to čuje in tiplje vse na okrog ali ne bi mladca zagrabil. V tej nezgodi hoče ovčar prstan sneti ali ne more in ne more. Hitro tedaj seže po nož, odreže si prst s prstanom vred in vrže oboje v jezero, koje je bilo blizu njega. Zopet jame velikána dražiti in „tú-le sem, tú-le“ vpiti a on za njim letati, dokler se v vodo ne pogrezne in ondi obtičí, da ne more niti naprej niti nazaj.

Kako je mladeneč potem z nova velikana prevaril, svoja brata oživel, na gradu gospodaril in le do grajskega zaklada ne mogel, ker mu velikán ni hotel povedati, kje je, — o vsem tem in marsičem drugem priča natančno pripoveduje,[1] ali na to se dalje ne oziramo, ker je tú za nas brez vsake

[1] Prim. Haltrich op. cit. pg. 198—206 ali br. 36: Die drei Brüder und der Hüne

vrednosti in bi le nepotrebno prostor zavzemalo. Še marsikaj drugega je v tej priči samosvojski zasukanega ali kljubu vsemu temu nam ni dvojiti, da imamo snov pred sabo, o kterej se v teh vrsticah menimo.

V teh nemških pričah ima orjak dve očesi, kakor navadni ljudje in utegne takisto tudi v drugih biti, ako jih je še takih med narodom, z isto vsebino. Le éna do zdaj zapisana pravljica pozná ednookega velikana [1] in je sploh starogrškej dosta podobnejša od drugih nemških ali že W. Grimm [2] je slutil, da je bržčas Odysseja ná-njo uplivala in zares njegovej slutnji ni ugovarjati, vzlasti ako to pričo z nemškimi inačicami in vrhu tega z inačicami drugih evropskih národov primerjamo. Razlikuje se od njih baš v podrobnostih, v kterih se s starogrško strinja in to ní, da bi se smelo v prispodabljanji prezreti. — Nekaj temu podobnega imamo tudi v slovanskej tradiciji in to po nekterih krajih slovanskega juga. V „Dubravi“ v Ogulinskem kotaru, dalje v „Slunji“ in osobito v „Varaždinu“ govoré priče [3] o pesjanu ali „pasjòglavu“, ki na ravnost na Polyfema spominja. Ako okoli Varaždina pripovedujejo o pastirji, ki se je iz pesjanove jame prav tako rešil, kakor Odyssej iz Polyfemove pečine, da se je namreč največemu ovnu pod trebuh obesil, bode se vsakdo skladal z Valjavčevim mnenjem, da je priča zanesena bila po dijakih v národ. Ali vsa, ne upam se odločiti, dokler mi natančna vsebina dotičnih prič ni znana, a gotovo navedena posameznost, ker jej nasprotuje vsa druga slovanska tradicija do dobra.

Severnim germanskim narodom (Dancem, Norvežanom, Švedom in Islandcem) je ta snov tudi znana, dasi dosti manje točno od dozdaj navedenih ljudstev. Med takove pravljice, bolj ali manj episodnega značaja, spada norveška, [4] ki poroča o ubogih zakonskih, ki sta imela poldorastla sinova. Le-tá sta se bila nekdaj zašla v gozdu, ki je bil tako temán, da nista mogla razločiti, kje sta, — kar začujeta tako mogočno hrumenje, da se je vsled njega zemlja tresla. Kmalu se jima približajo pošasti, tako velike, da so bile njihove glave z drevesnimi vrhovi vstrič. [5] Vsi orjaki imajo le éno okó in je rabijo vsi zapored. Vsakdo ima namreč votlino na čelu, v ktero ustavi okó, kedar pride ná-nj vrsta. — Zadnjega orjaka udari starejši brat s sekiro po gležnji, da jame strašno tuliti. Vsled rjovenja se sprednji tako prestraši,

[1] H. Pröhle Kinder- und Hausmärchen, Leipzig 1853, pg 137; W. Grimm dissert. cit. 18.

[2] W. Grimm l. cit.

[3] Po zasebnem poročilu Valjavčevem do pisatelja tega sestavka.

[4] Po Asbjörnsenu priobčil W. Grimm dissert. cit. pg. 24 - 26.

[5] Nalašč pišem vstrič, kakor se govorí še po nekterih zahodnih krajih našega jezika, mesto vštric ali vštrit, kakor je v pisavi. Še bolje bi bilo po etym. vstreč, — zakaj, je menda jasno.

da mu okó, ktero je imel baš vtakneno, iz votline pade. Mladeneč hlastne po njem in odskoči. Bilo je pa okó tako velikansko, da bi ga celó v velik kotel ne spravili in tako svetlo, da se je po noči skóz-enj videlo, kakor bi bil beli dan.

Kar se dalje pripoveduje, nima za nas tú posebne veljave in je k večemu še opomeniti, da se v priči govori o ednookej orjakinji in da orjaki bratoma mnogo zlata in srebra ter drugih dragih stvarij obetajo za okó, ali ga ne dasta in vendar hruste ob njihove dragocenosti spravita.

Primerjaje to pričo s starogrško ali s ktero si bodi že navedenih inačic, prepričamo se hipoma, da je sicer samosvojno v smislu starodavnih sporočil izvedena, a da se vendar osnutek, kolikor ga je, od onih bistveno ne razlikuje.

Mnogokaj bi se dalo še posneti po severnogermanskej narodnej slovesnosti ali ker je tá oddelek obširno in točno že drugéj izveden [1] in med pričami ni takih, ktere bi bilo zaradi njih posebne vrednosti s slovanskimi natančnejše na tem mestu priobčiti, naj bode te tradicije za zdaj dovolj. Samo na nekaj bi še čitatelja opozoril, predno prestopimo germanske mejnike. V Odysseji vpraša Polyfem Odysseja, kako mu je imé in tá mu odgovorí: Nikdo *(Οὖτις)*. O tem slovanska poročila ničesa ne vedó, a tolikanj bolj znana je vsa *Οὖτις*-episoda v germanskih in nekaj tudi v pravljicah drugih narodov, a sovsema tako, da je na Nikoga mestu kakšen Sam: Ješ (v Laponcih), Issi (v Estoncih), Sjöl (v Norvežanih), Själv (v Švedih), Moimême (v Francozih) ali še bolj primerno kakov Selberjedăn ali Saltthon, poslednje v tirolskej priči, v kterej se pripoveduje o divjej ženi (fangga), ktere se je prebrisani kmet Saltthon (salt = sam; thon = storil-a-o) srečno bil znebil, da ga ni pojéla. Ko je vsled bolečin klicala divjega moža na pomaganje, oglasi se jej on rekóč: „Kdo ti je kaj hudega storil?“ Ona odgovorí: „„Saltthon““ in on na to nevoljen: „Saltthon, saltglitten!“ t. j. sama storila, sama trpela. [2]

Pojdimo dalje in poglejmo najprej, ali imajo keltska ljudstva kaj našej tradiciji podobnega. Gadelci (t. j. keltski narod na Irskem, Škotskem in na manskem otoku) imajo pravljico, ktera je nemškej, v

---

[1] Nyrop dissert. c., pg. 15 sq.

[2] V. Zingerle v „Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde“, herausgegeben von J. W. Wolf, Göttingen 1855, II. 58, 59. Mnogo enakega je v Nyropovej razpravi (str. 35 in nasl.) zaznamovanega in bi se mu dalo še marsikaj dodati. Često je v teh pravljicah stopil zlodej na velikanovo mesto in se je tudi snov tako spremenila, da marsičesa ne smatram za povoljno analogijo, kar običajno za tako navajajo. Toda vse to v slovanskej tradiciji nima nikake korenine in torej stvar le mimogredé omenjamo.

spomeniku „Dolopathos“ ohranjenej, posebno podobna. — Pripoveduje pa o nekem Conallu, ki je bil nekdaj zašel v pečino ednookega velikana, kteri ga je hotel pojesti. Bil je velikán na drugem očesu slep in Conall mu obeta, da mu bode okó popravil, ali ga z vrelo vodo tako polije, da oslepí. Orjak tuli po pečini in sovražnika išče ali ga ne ugrabi, marveč mu tá uskoči, ogrnovši ovnovo kožo. Roga se velikanu, češ, da mu je kljubu vsej njegovej opreznosti vendar utekel. Velikán mu vrže prstan v darilo, ker se je tako pametnega skazal ali ko ga natakne, odgovarja na orjakovo vprašanje „kje si?“ prstan precej: „tukaj, tukaj“. Ko je bil že v največej nevarnosti, seže po nož in si odreže prst ter ga vrže s prstanom vred v morje, kjer prstan slej kakor prej na orjakovo vprašanje „tukaj“ odgovarja in hrusta v morje zvabi, da utone. [1]

Krenimo k národom romanskim. Da je bil med junaki trojanske vojne Odyssej kot Ulysses ali Ulyxes rano v starej Italiji posebno znan in češčen, je prav tako znano, kakor da eden najbolj slovečih rimskih pesnikov Kyklope kolikor toliko v Homerjevem smislu opeva. [2] Ali tukaj nam ni do tega, kar stara književnost latinska o Kyklopih in posebej o Polyfemu vé, ampak do česa takega, kar se je ohranilo v ustnem poročilu kakšnega koli národa, ktere prištevamo romanskemu plemenu. Poglejmo.

Na tléh solnčne Italije, natančnejše v okrožji starodavnega Rima, je do danes ohranila se pravljica, ktere glavno vsebino nam je najprej navesti, ker se z eno slovanskih posebno sklada.

Nekdaj je moral imeniten gospod s slugo svojim na daljno pot. Prideta v gozd, v kterem še nikoli nihče ni bil. Sluge se loti stráh in se brani dalje iti ali gospodár, pogumnejši od njega, ne odneha, dokler ne prideta sredi dobrave, kjer ju noč dohití. Po sreči ugleda gospod veliko pečino ('na gran caverna), v ktero oba ustopita. Bila pa je ta pečina domovje človeka okača (natančnejše dell' occhiaro) [3], ki je imel jako svetlo, velikansko okó na čelu. Živil se je ob samih živih ovcah (pecore vive), kterih je mnogo imel poleg sebe. Ko ugleda tujca, stopi k vratom in zapré pečino z ogromno skalo (ploščo), ktero je mogel le on sam odmakcnoti. Potler prime slugo, ga raz-

[1] Campbell, Popular Tales of the West-Highlands, Edinburgh 1860, I. Nr. 5. Vsa zbirka obsega štiri zvezke in je pravljice prvih dveh zvezkov in extenso priobčil in pojasnil Reinh. Köhler v Benfey-evem „Orient und Occident“, Göttingen 1864, II. 98—126, 294—331, 486—506, 677—690, kjer se gori kratko navedena priča Conall Cra Bhuidhe nahaja na str. 120, 121.

[2] Verg. Aen. III, 613 seq.

[3] Besede occhiaro nima noben italijanski slovnik, kolikor jih poznam, — tudi ne véliki mantovanski Vocabolario universale della lingua ital. (cf. tom. V. s. v. occhio). Podomačiti sem torej moral besedo zgoli po smislu.

čveteri (lo squarta) kakor jagnje in pojé, gospodu obetaje, da bode jutri njegova tudi taka. Potem se stegne in zaspí. Gospod potegne na tihem meč iz nožnice, mu zabode okó ter ga oslepí. Pošast kričí, da se pečina stresa in zavpije: „Oslepil si me sicer ali ubegnol mi ne bodeš.“ Rano odmakne nekoliko ('na zica) skalo in spušča takisto ovce iz pečine, da vsaktero potiplje. Tujec to opazuje in ko zvečer orjak zaspí, odere (oni) ovco in obleče njeno kožo. Zjutraj započné orjak včerajšnji posel in živali iz pečine puščaje pravi tej „to je ovca“ in onej „to je oven“. Ko pride gospod, potiplje ga za pleča in spustí rekoč: „To je zopet ovca.“

Tako se srečno zmuzne in se jame orjaku rogati. Le-tá mu ponudi prstan, češ, da človeka nevidnega dela. Res ga brž vzame in natakne, a orjak jame kričati: „Drži, prstan moj, drži, dokler ne pridem“. Siromak se ni mogel ganoti z mesta in tedaj zagrabi meč, odseka si prst in zbeží.[1]

Tudi po vzhodnih krajih romanskega sveta, t. j. v Rumuncih ali Vlahih, nahajamo spomín na bajevno bitje, grškemu Polyfemu podobno.[2] Ena njihovih pravljic je v marsičem podobna onej sedmograško-nemškej, ktere vsebino smo gori povedali. Tudi rumunska pripoveduje o tréh bratih ovčarjih, kterih dvojico je hrust prav tako požrl, kakor njuna tovariša v nemškej priči. Tudi tú je mlajši od starejših pametnejši in orjaka oslepí, da ga ni mogel v kotel vreči, skuhati in pojesti. Ali tá priča ima nekaj, česar v sedmograškej ne nahajamo, pač

[1] Gl. Nyrop dissert. cit. 28, 29, kjer je ta pravljica priobčena po zbirki prof. Stanisl. Prato, ktera menda še danes ni do cela natisnena. Ta inačica je tem znamenitejša, čim manj je ista snov v bogatej národno-pripovednej slovesnosti italijanskej tako jasno ohranjena. Baš v italijanskej tradiciji sem se nadejal najti obilo prič sorodne vsebine s starogrško, ali kakor sem se po mnogem trudu preveril, še tako dovršene zbirke, kakor je postavim Pitréjeva (Fiabe, novelle e racconti popolari siciliani, 4 zvezki, Palermo 1875) nimajo, kar bi se moglo meriti s pričo, gori načrtano. — Navaja se sicer še to in ono, ali tako motno je, da je treba nekaj poguma, predno se kaj takega stavlja med sorodnice. Najmanje bi pa v tej zadevi opiral se na pesnika Ariosta „Orlando furioso“, kajti določiti bode težko, koliko je uplivalo ustno narodno slovstvo na dotične izdelke pesnikove. Tudi Pio Rajna v svojem sicer izbornem delu (Le fonti dell' Orlando furioso, ricerche e studii, in Firenze 1876) tega težkega vprašanja ni rešil.

[2] Pravljice ali priče zahodnih romanskih narodov, vzlasti portugalske in španske, so do zdaj še jako malo znane in jih je menda prav pičlo nabranih in priobčenih v samostojnih zbirkah. Še celó duhoviti Francozje so v tem oziru zaostali in začenjajo še le danes, kar so nekteri drugi z večine skoro že dovršili. Mnogo obeta baš započeta zbirka bretanjskih pravljic, ktero priobčuje P. Sébillot z naslovom: „Contes populaires de la Haute-Bretagne“. Lani je prišla v Parizu druga vrsta (2. série) na dan, ktera obsega „Contes des paysans et pêcheurs“. S Polyfemom se tú nisva sréla.

pa na pr. v srbskej in ruskej ter v vseh pričah, kterim ni velik oddelek dejanja odkrhnen.

Velikán je bil namreč brate s čredo vred spravil v svoje domovje in ovce pustil na dvorišči, ktero je obdajal visok zid. Ko mlajček orjaka oslepí, reši se sicer na dvorišče, ali črez zid ni šlo in vrata so bila zapahnena. V tej nezgodi odere ovna in odene njegovo kožo. Orjak odpahne zidna vrata in spušča ovce drugo za drugo vèn, nadejajoč se, da mu pride mladeneč v pest. Ali na vídez oven se srečno zmuzne in jame orjaka zasmehovati rekoč: „Ničesa mi ne moreš več učiniti.“ Orjak se dela potolaženega in mu reče: „„Stoj in snami mi tá prstan z mezinca ter ga vzemi za spomín.““ Mladeneč se res da preslepiti in vzame prstan ter ga natakne, ali tá hip začne prstan kričati: „semkaj, slepec, semkaj!“ Mladeneč skače sem in tja in orjak po glasu prstana skočno za njim. Že mu je prav blizu in ga hoče baš za vrat zagrabiti, ko se vodi približata. Mladeneč si prst odseka in ga vrže v valove. Prstan še v vodi neprenehoma vpije „semkaj, slepec, semkaj!“, zató skoči orjak v vodo za njim in utone. [1] *Krek.*

(Konec pride.)

Zgodovinske črtice

o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XVIII.

Milites Bertholdus et Otto de Windisgratz, 1350.

Patrijarh Pagano, ki je leta 1332. umrl, zapustil je svojo deželo v dolgove zakopano. Oglejska crkev ni zdaj imela dve leti nobenega vladarja. Papež je postavil dva conservatorja „ad neglectum Curiae debitum exigendum“, posvetna vlada pa se je izročila po nasvetovanji koroškega vojvode Henrika VII. in priglaševanji deželnih veljakov grofici Beatrici, vdovi po Henriku, grofu goriškem. Parlament jej je izročil generalni kapitaneat, in vladala je ta ženska po svojem vikarji, a ne preslabo.

Leta 1334. imenuje papež Bertranda de St. Ginnes, dekana angoulemskega, za patrijarha.

---

[1] Cf. W. Grimm dissert. cit. 15, 16 po čas. Ausland 29. 717. Rumunsko pravljico, ki je pa iz vse snoví le Utis-episodo ohranila in še to jako spreménjeno gl. v Zeitschrift f. deutsche Mythol. und Sittenkunde; herausgegeben von J. W. Wolf, Göttingen 1855, II. 206—212.

Bil pa je ta patrijarh moder državnik, uredil je dobro svojo državico in bil tudi pobožen ter dobrotnik crkvam in ubožcem.

Ko je Karol luksemburški, pozneje cesar, v Ogleji na kopno stopil, sprejme ga patrijarh z veliko slovesnostjo in mu do Tirolskega pot posadi.

Popraviti je dal trdnjave, kajti spoznal je takoj, da na njegovo državo prežijo sovražniki.

Prvi, ki patrijarha napade, bil je mogočni Rizzardo novello de Camino. Patrijarh ga potolče popolnoma in se znebi starega sovražnika. Tudi grofa goriškega premaga in pridobi zopet svojej deželi trdnjavi Venzone in Bragolino. Goričanom ni bil ta izgubitek po volji, poklicali so torej na pomoč avstrijansko-štajerskega vojvodo Alberta II., ki si je leta 1335. z dovoljenjem cesarja Ludovika tudi koroško vojvodstvo pridobil, ker ni gospodar Koroškega Henrik VII. zapustil moških dedičev.

Patrijarh Bertrand pa pokliče na pomoč mejnega grofa moravskega in ojačen s četami markgrofovimi, postavi se proti sovražniku.

Patrijarh pride leta 1340. pred Gorico, oblega grad, a ni ga mogel vzeti. Nekaj je slabemu uspehu tudi kriva bila ostra zima. Patrijarh ni nikdar v tem boji slekel svoje bojne oprave. Na sveti božični praznik je črez bojno opravo oblekel mašna oblačila, in tako je oborožen maševal. V enakej opravi so mu tudi drugi duhovniki stregli. V spomin na to prigodbo so pozneje patrijarhovi nasledniki vsakokrat na božični praznik z mečem opasani maševali.

Leta 1334. je vzel ta bojeviti patrijarh grad Vilalta in je ukrotil mogočne svoje zopernike Scaligerevce.

Patrijarh Bertrand se je silno trudil, da si vsa oglejskemu patrijarštvu odvzeta posestva zopet pridobi, kar se mu je večinoma posrečilo. A skrbel je tudi za disciplino med svojimi duhovniki, za dostojnost in veljavnost crkve, sklicaval synode in se posvetoval, kako bi se vera in nravnost v njegovej državi ojačila. Crkve so se pred njim rabile za posvetna zbirališča, na „britofih“ so trgovci imeli semnje, velika gizdavost je vladala pri prostem ljudstvu in pri mestjanih, in vse te napake si je patrijarh Bertrand prizadeval odpraviti. Kaznoval je ostro krivičnike, a ravno ta njegova pravičnost mu je vzbudila mnogo sovražnikov. Zarotili so se proti njemu njegovi sovražniki in ko se je iz Padove domú vračal, napadli so ga zarotniki z bodali in mu zavdali petero smrtnih ran. Narod se je jokal na grobu svojega pravičnega vladarja in velikega dobrotnika. Umrl je leta 1350. (Po Rubeisovih zapiskih in dalje po Ciconijevih razpravah v knjigi: Udine e sua provincia.)

Pod tem patrijarhom sta živela viteza (milites) Berthold in Otto de Windisgratz, kterima je patrijarh Bertrand kot territorialni gospodar v slovenje-graškej provinciji na nujno prošnjo podelil

sodnijsko oblast. Ker še ta listina ni nikjer objavljena in nas zopet seznani z dvema novima členoma staroslavne rodbine Windischgraetzov, priobčim jo tukaj od besede do besede. Poslal mi jo je v porabo slavni gospod baron Czörnig, ki je prepis dobil iz videmskega arkiva. Glasi se:

Sancte sedis Aquilegiensis Dei gratia Patriarcha Bertrandus dilecto nobis et egregio militi Ottoni filio q^m (quondam) Bertholdi militis de Windisgratz, vasallo nostro, salutem et dilectionem sinceram.

Grata fidelitatis obsequia, quae per te hactenus impensa nostra Aquilegiensis Ecclesie, et in posterum dante Domino exhibenda: nec non devotio specialis, quam ad nostram geris personam, merito nos inducunt, ut te prosequamur favoribus gratiosis. Ed ideo tuis devotis supplicationibus inclinati judicium sanguinis exercendum in villis, locis et territoriis suis super omnibus et singulis servitutibus, massariis, colonis et personis ad te spectantibus, in casibus quibuscunque, exceptis ad mortem contempnandis (condemnandis) tibi et tuis heredibus, prout habent alii castellani in Windisgratz, tenore presentium nostro, Successorum nostrorum et Aquilegiensis Ecclesiae nomine tribuimus et concedimus de gratia speciali: mandantes Judici, officialibus et Castellanis nostris in Windisgratz, ceterisque nostris et Aquilegiensis Ecclesie fidelibus et subjectis, tam presentibus, quam futuris, quatenus super judicio ante dicto te, seu predictos heredes tuos nullo unquam tempore impediant, vel molestent, sed illud te, vel ipsos heredes tuos modo predicto exercere permittant pacifice et quiete. In cujus rei testimonium presentes fieri jussimus nostri sigilli appensione munita.

Datum in castro nostro Sacili die XXV. mensis Martii, anno Dominice nativitatis MCCCL. Indictione tertia.

Gubernato de Novale, notarius.

To pismo je torej patrijarh Bertrand nekoliko mesecev pred svojo nesrečno smrtjo izdal. Ker daje vitezu Ottonu de Windisgratz iste pravice, kakor so jih imeli drugi kastellani, smelo bi se sklepati, da je vitez Otto bil tudi kastellan v enem patrijarhovih gradov. Da je imel v patrijarhovej zemlji slovenje-graškej dosti posestva, prepričamo se po izrazih: „villis, locis et territoriis“. Ob istem času (1330—1357) bil je Pilgrim de Windischgratz župnik sv. Pankraca v Slovenjem Gradci in archidiaconus Carinthiae. (Glej Kres 1881. Str. 621 sl.)

Drobnosti.

Das Bisthum und die Dioecese Lavant. IV. Theil: das Decanat Tüffer von Ignaz Orožen, Lavanter Dom-Capitular 1881. Im Selbstverlage des Verfassers v 8°. str. 504. Cena 1 gold. 35. kr. — Učeni in zeló marljivi spisovatelj zgodovine lavantinske škofije je zopet obogatil domače zgodovinsko slovstvo z novim veleznamenitim in zanimivim delom. V tej knjigi opisuje s posebno točnostjo, porabivši vse njemu znane virnike, zgodovino laške velike župnije in laškega trga, dalje zgodovino št. rupertske, lenartske, miklavške, šmarjetske, jedertske, jakobske, trbovljske, razborske, radečke in širske fare.

Razprava o laškem trgu je izvrstna monografija, v kterej so popisani najdeni plastični ostanki in napisi iz rimske dobe, novci in druge starine. Omenjajo se v njej turski navali, kmetski punti v 16. stoletji, pomori, požari, povodnji, crkveni in drugi krščanski monumenti, pobožne ustanovnine, beneficije, bivše bratovščine, naprave in zavodi za ubožce, špitali in njihovi fondi; v njej najdemo kratke zgodovinske črtice od obojih laških toplic, dotacie župnikov in duhovnih pomočnikov, popis imenitnejših tržanskih rodbin, nekdanje deželne sodnijske oblasti, nekdanjega gradú, odlomke iz kulturne zgodovine laškega trga, imena trških sodcev, imena imenitnih Laščanov itd.

Kdor se s spisovanjem takih knjig peča, vé, koliko gradiva ima spisovatelj premagati, koliko starih listin, matrik, urbarov itd. prebrati. Ker nam g. pisatelj tudi opisuje slog in podobo crkev, moral si je vse sam ogledati in na tanko presojevati, ker nahajamo pri crkvah pogostoma več slogov, in sicer po tem, kdaj se je eno ali drugo dozidanje godilo.

Ta knjiga ni samo zaradi tega zanimiva, ker zvémo iz nje, kako se je crkveno življenje v enej ali drugej fari razvijalo, tudi preiskovalca pravne in kulturne zgodovine najdeta v njej marsikaj za svoje študije. Ker nam g. pisatelj listine navaja v izvoru, najde tudi jezikoslovec v osebnih in topičnih imenih stara besedna debla in oblike, in v marsikterem osebnem imenu je tudi še ohranjen spomin na mythologična bitja starih Slovanov.

Preiskovalec zgodovine tudi lahko iz g. Orožnovih spisov presodi, kakov upliv sta imela na izobraževanje slovenskega naroda nemški in italijanski živelj, kar je dobrega in zlega storila nemška gosposka, v kakšnih razmerah je stal slovenski kmet do nemških vitezov in grajščakov, kaj je pospeševalo in kaj zaviralo narodni razvitek.

Res moramo potrditi sodbo slavnega professorja in arkivarja Zahna, ki je o III. zvezku g. Orožnovega dela sledeče pisal.

„Die Umsicht, Belesenheit und Mühewaltung des Verfassers ist unbedingt anzuerkennen, ebenso der Umstand, dass sein Buch nicht nur Verarbeitung der Quellen, sondern selber wieder Quelle ist. Dass er die Pfarrarchive tüchtig ausgebeutet und sie in Regesten, und die inhaltreicheren Matriken in Auszügen darlegt, macht diesen Band in weiteren Kreisen wertvoll. Und das hat ein Mann mit höchst bescheidenen Mitteln und für eine grosse Reihe von Pfarren geschaffen, für Pfarren eines Bisthums, das so zu sagen archivlos ist" (Steierm. Geschichtsblätter I. Jahrg. III. Heft. str. 178—188).

Nekteri rojaki g. Orožnu zamerijo, da on, ki je s prva slovenski pisal in s svojo celjsko kroniko slovensko literaturo tako lepo obogatil, zdaj spisuje nemški. Mi mu tega ne zamerimo, ker smo prepričani, da bi pri naših današnjih literarnih okoliščinah ne bili dobili tiskom objavljenih Orožnovih spisov, ako bi jih bil slovenski spisal. *Davorin Trstenjak.*

Jezičnik. XIX. leto. Spisal J. Marn. 4°. 62 strani. Cena 60 kr. V Ljubljani. Natisnil in založil Rudolf Milic. 1881. — V tem letniku se poroča o književnem delo-

vanji devet slovenskih pisateljev. Prvi v tej vrsti je Jožef Žemlja. Rodil se je 10. febr. l. 1805. na Breznici; učil se je v Ljubljani; l. 1829. v duhovna posvečen pastiroval je do smrti svoje, ki ga je zadela v Ovsišči poleg Kranja 15. sept. l. 1843. Pesnikovati je pričel z letom 1827. in se je odlikoval med „Čebeličarji". Izvrstna kancona njegova „Samota" je bila l. 1848. prvič natisnena. Bil je tudi živ „Ilirec", in je po povesti „Sedem sinov Mikičevih", priobčenej v Gajevej „Danici" I. 6. zložil v versih: „Sedim sinóv" Povest u pesmi . . . U Ljubljani 1843. — Bernard Tomšič. Rodil se je 26. apr. l. 1811. v Dobrépolji, kjer mu je oče bil učitelj. Dovršil je le šest lat. šol, in bil pozneje učitelj v Mirni Peči, pa na Vinici, kjer je umrl 26. maj. l. 1856. Njegove pesni so se prikazovale l. 1848. v Navratilovem „Vedeži", od l. 1854. pa v celovškem „Šolskem Prijatelji". Leta 1848. je po sestavku „Wer nur seine Leute kennt . ." natisnenem l. 1831. v zagrebškej „Luni" zložil veselo igro „Lahkoverni", ktero je po njegovej smrti izdal njegov sin Ljudevit. Zložil je tudi dve epični pesni: „Boj pri Vudački" po Valvasorji, pa „Rut" po sv. pismu. Tudi Bernardov brat Emanuel je bil dober pesnik; umrl je 29. jun. l. 1881. v Trebnjem. — France Malavašič rodil se je 18. avg. l. 1818. v Ljubljani. Od l. 1841—1843. je bil v Gradci pravoslovec. L. 1843. je šel v Ljubljano pomagat k „Novicam". Pozneje je postal ranocelnik. Jako zanimivi so njegovi „Domorodni listi", objavljeni v „Novicah" l. 1847. Leta 1848. so prinašale „Nov." Malavašičev jako prijetni prevod „Zlata vas", ki je služil v Mariboru nekaj časa za berilo v gymnasiji. Leta 1849. je v naglici spisal brez doslednosti „Slovensko slovnico". Tega leta je urejeval časopis „Pravi Slovenec". Razven pesnij in sestavkov v časopisih je izdal Malavašič 13 večinoma izvirnih del. Umrl je l. 1863. — Dr. Simon Klančnik rodil se je 10. nov. l. 1810. v Kranji. L. 1836. je na Dunaji postal dr. svet. pisma, l. 1837. pa professor bogoslovja v Ljubljani, kjer je umrl 2. jan. l. 1844. Spisal je med drugim: „Sveto pismo stare zaveze okrajšano". Spominjam se, kako rad sem domá svojemu očetu bral iz teh vse premalo razširjenih, gladko pisanih bukev. — Dr. Jož. Rogač. Rodil se je l. 1834. v Zagradci; svoje uke je dovršil z doktorstvom sv. pisma na Dunaji l. 1860. Kaplanoval je po Dolenjskem, dokler ni obnemogel. Umrl je v Novem Gradu v Istri 16. apr. l. 1874. Izmed njegovih spisov imenujemo tú le: „Življenje svetnikov", koje je izdala družba sv. Mohorja. Milo se mi stori, ko se tega moža spominjam. Imel je posebnih duševnih zmožnostij, a bil je pogumen, recimo drzen in neupogljiv, in vsled tega pri svojih višjih neprijubljen. Ježili so se mi lasje, ko sem zvedel, kako je nekdo, ki je imel o njem „poročati", nesramno hudobno poročal o panslavizmu njegovem. Nesrečnik se je zapil in „klonil duhom". — Manje važnosti so Janez Bonač, Matevž Lotrič, pa Leon Engelman Nožarjev. — Zadnji, pa eden najplodovitejših in najizvrstnejših v celej vrsti je France Svetličič. Rodil se je v Spodnjej Idriji 2. apr. l. 1814. Po daljšem kaplanovanji je postal župnik v Sorici l. 1856., v Godoviči 1863—1878. Umrl je kot siromak v Ljubljani dne 22. febr. pret. leta 1881. Največ svojih milih pesnij je objavil v „Novicah", pa v Janežičevem „Glasniku". Bavil se je s pesništvom do smrti, kajti poslednja pesen njegova „Slovensk junak", prvikrat natisnena v „Jezičniku" XIX. str. 59, spisana je 12. jun. l. 1880.

Marljivemu in natančnemu pisatelju „Jezičnika", ki se je tudi letos držal pravca, nadrobneje le poročati o tem, kaj in kako je kteri naših književnikov pisal, izrekamo tu za njegov trud zahvalo svojo. *Dr. Jožef Pajek.*

Die Polen und Ruthenen in Galizien von Dr. Jos. Szujski. Str. 282. C. 2·80. To delo je izšlo kot 9. knjiga Prochaskove zbirke „die Völker Oesterreich-Ungarns". — O tej knjigi piše „Gazeta Lwowska" od 26. dec. 1881 takó-le: Knjigotržcu moramo hvaležni biti, da se ni po sliko Galicije in njenih prebivalcev podal h kteremu izmed skribentov, ki se ne odlikujejo toliko po talentu in nauku kolikor po slepej nenavisti do našega

kraja in njegovih prebivalcev, ampak se z očito srečnim in razumnim instinktom obrnol do znamenitega polskega pisatelja, — a pisatelj zasluži dvojno hvalo, ker se je odtrgal svojemu znanstvenemu delovanju in preiskavanju ter se v počutku svoje domovinske dolžnosti, mi lahko rečemo žrtvoval, da napiše knjigo, ktera ni bila v ožjem krogu njegovih študij in ktere ni mogel tako dovršiti kakor je želel, in jo konečno moral v tujem jeziku izdati. Tem večja je zasluga avtorova in tem večja vrednost knjige, ki ni toliko kot domoljubni spis, ampak kot literarno delo razumljivo, mirno in z velikim taktom in česar dodati ne potrebujemo, z velikim talentom in natančnostjo napisana — ter je neprecenljive vrednosti. V ozkih mejah, ktere mu je izdajatelj določil, razumil je Szujski s popolno symmetrijo najvažnejše strani celega življenja naše dežele, duševnega kakor oekonomičnega, umestiti ter s karakterističnimi črtami njegovo fysiognomijo podati. Poročila o zemlji in narodu, običaji in narodno pesništvo, politična in kulturna zgodovina, prebivalstvo, opis krajev in mest à vol d'oiseau, in konečno izvrstno načrtana zgodovina poljskega in rusinskega slovstva skladajo se v celoto, ktero vsak izmed nas z veliko radostjo in užitkom prečita, in ktera bode za tujca prva resnično in pravično o nas podučevajoča knjiga. *J. B.*

Kratko poročilo o delovanji in stanji „podpiralne zaloge slovanskih vseučiliščnikov v Gradci“ od leta 1872. do 1881. Po zapisnikih blagajnikovih in tajnikovih sestavil Jos. Lendovšek, t. č. tajnik. V Gradci, 1881. Založil odbor „podpiralne zaloge slovanskih vseučiliščnikov v Gradci“. Tiskala tiskarna družbe sv. Mohora v Celovci. — Iz tega poročila povzamemo, da znaša sedaj glavnica zaloge 3300 gld. v pismih denarne vrednosti in 48 gld. v gotovini, in da se je od jun. l. 1872. do jul. l. 1881. razdelilo 2350 gld. in 70 n. gotovega denarja med 82 vseučiliščnikov. Zaloga se ima za svoj obstanek mnogim slovenskim dobrotnikom zahvaliti, a v prvej vrsti se sme njeno uspešno delovanje pripisovati g. prof. dr. Gr. Kreku kot predsedniku in g. prof. dr. H. J. Bidermannu kot blagajniku. Žalosti pa človeka, ko vidi, da zanimanje za ta zavod od leta do leta bolj umira, in želeti je, da bi to poročilo zalogi novih dobrotnikov pridobilo. Dandanes ko se vseskozi za razne slovesnosti, za spomenike itd. po slovenskem denar nabira, bi ne bilo odveč, ko bi se tudi živ spomenik hotel tam postaviti, kjer ga je najbolj potreba. Zatorej pozivljemo vse rodoljube in jih presrčno prosimo, da včasih tudi „podpiralnej zalogi slovanskih vseučiliščnikov v Gradci“ gmotno pripomorejo. —

† **Dr. Juri Dobrila,** škof tržaški, umrl je 13. jan. t. l. na veliko žalost cele katoliške crkve, osobito pa primorskih Slovanov. Pokojnik se je rodil v priprostej, kmetskej hiši v Tinjanu blizu Pazina v Istri dne 16. apr. l. 1812. Šolal se je v Pazinu in Karlovci, bogoslovje pa izvršil v Gorici ter bil 11. sept. l. 1837 v duhovnika posvečen. L. 1857. je postal porečko-puljski, a l. 1875. tržaško-koperski škof, in bil odlikovan z viteškim redom železne krone II. vrste. Spisal je molitveno knjigo „Otče budi volja tvoja“, ki je postala prava svetinja skoro vsakemu Istranu, in pri svojej štedljivosti je mnogo daroval za malo semenišče, za ktero se je jako zanimal. Večen mu spomin!

Narodni dom. Osnovalo se je v Ljubljani pod začasnim načelnikom dr. A. Moschè-jem društvo „Narodni dom“, ki si stavi v imenu vseh Slovencev nalogo, da sezida v Ljubljani dostojno in primerno „narodno hišo“. Podjetje je obče slovensko; po pravilih preide sčasoma „Narodni dom“ v lastnino Matice slovenske, in dohodki njegovi se imajo obrnoti v polovici za Matico, v polovici za dijaške ustanove. —

Popravek: Na str. 11. beri v 4. vrsti prve kitice: miren nam. nuren.

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. marca 1882. *Štev. 3.*

Zvezdana.

Roman. Spisal *Anton Koder.*

(Dalje.)

Sedmo poglavje.

Vroče poletno popoldne je bilo. Solnce je peklo raz višine in po vrtih se je od same soparice gibalo listje po drevji, kakor da bi dremalo. Vratislav je odšel po kosilu v svojo sobo in sedel za mizo s knjigami obloženo. Danes ga ni pričakovalo nič posebnega. Gospod Kolovski je odšel za nekaj dnij v glavno mesto, kjer je imel važnih opravkov. To oddaljenost je Vratislav čutil bolj, kakor je sodil s početka, in niti pravega uzroka ni vedel poslednjemu.

Bil je osamljen. Na Zabrdje ni mogel, kajti gospice Zvezdane, ki je sama domá, ni spodobno obiskovati, drugod pa primernih prijateljev in znancev ni imel.

Hotel se je torej s čitanjem razmisliti; a kedar človeku lastna misel za mislijo po glavi dirja, trudi se zastonj prisvojiti si tujih.

Tudi Vratislav se o tem prepriča in odloži sicer zanimivo knjigo. Staro zarujavelo puško sname raz stene, pokliče psa in hajdi čez grm in strm v hladni gozd.

Pot ga pelja morda po naključji ali tudi ne, čez holm tik zabrdskega vrta. Ondi postoji in se skrivši skozi mejo na dvorišče ozira. A kako tiho in zapuščeno je vse tú. Duri so zaprte, okna zagrnena, niti stari hišni varuh, kosmatinski lord ne dremlje na pragu. Kakor da bi bilo vse izumrlo in izginolo iz tega prijaznega poslopja, dozdeva se Vratislavu.

„Kaj je neki to, niti Zvezdane ni videti,“ pravi Vratislav, ko zavije potem po stranskej stezi za belim poslopjem.

V svoje osramočenje spozna in zarudi sam pred seboj, da njegov današnji dolg čas ni tako brez uzroka, da ga tihota na Zabrdji ni osupnola le iz navade, da pogreša ondi nekaj, hudo pogreša, da se mu je usélila kakor čez noč in nevedoma neka podoba v prsi, ktere si niti imenovati

ne upa. Otročje se mu dozdeva in nemožato, da je šel, da je moral iti danes mimo Zabrdja, da se je ozrl na dvorišče in da pogreša ondi mlade šestnajstletne Zvezdane.

„Bodimo možjé, otročarije iz glave, to ni za nas," pravi naposled in urneje pot pod noge ubere.

Iz takih modroslovnih sklepov ga zdrami lajanje tik gozda. Ko se ozre, zapazi, da pretí nevarnost ali kali, kajti v velikanskih skokih mu dirja nasproti kosmatinec lord, kakor da bi hotel reči, kdo vam je ukazal, kdo dovolil hóditi po posestvu mojega gospodarja, kedar ga niti domá ni. Jaz sem njegov čuvaj in varuh, dolžnosti in naročila imam, obrnite se in pridite drugi pot, danes vas ne poznam in poznati nočem in ne smem.

A v tem trenotku se čuje ženski glas, in izza grmovja se prikaže Zvezdana, zarudi, pokima Vratislavu in pokliče lorda. A hišni čuvaj je danes posebno trmast in svojeglav. Svoje velikanske skoke sicer ustavi, a razkorači se tako pozvalno in junaško pred prišlecem, kakor češ: „Do tukaj in ne dalje. Jaz sem starejši od gospodinje in braniti moram tudi njo, ko bi bilo potreba."

Vratislav ne vé, ali bi se jezil ali smejal pasjemu pogumu, in hoče možato nadaljevati svojo pot. A vse zastonj; lord, dasi sicer pohleven njegov znanec, poznati ga noče in mu kaže bele zobe ter se huduje, da je groza.

V takej neprijetnej situaciji mu ne ostaja drugega, kot da pokliče gospico, ki se je med tem zopet skrila za grmovje, in pravi smejéč se:

„Danes ste dobro zabranjeni, gospica Zvezdana, in če mi ne pridete pomagat, imate moje mlado življenje na vesti."

Pri tej priči se prikaže Zvezdana in se bliža zarudelega lica Vratislavu. Prišedši do svojega varuha, posvari ga z rahlo besedo, prime za ovratnik in reče Vratislavu: „Ne zamerite, gospod doktor, jaz nisem vedela, da se bojite lorda, menila sem, da sta že stara znanca, torej —."

„Ste me pustili v tako kritičnem položaji in nevarnosti," pristavi šaljivo Vratislav in pozdravi gospico. „A pomislite, kake neprijetnosti in dolžnosti bi si bili lahko napravili s tem," nadaljuje potem. „Glejte, ko bi bil postavim pes mene ranil, morali bi mi bili vi streči in me zdraviti, ali ko bi mi bil strgal obleko, bili bi vi v sili celó moj krojač, a prav ljubeznjiv krojač, kakeršni se ne najdejo nikjer in nikdar, posebno v tem gorskem zakotji ne."

Čeravno niso bile poslednje besede razžaljive, temveč je bilo celó precejšnje število tako zvanih poklonov v njih, vendar še Zvezdana bolj zarudi in je v zadregi.

Vratislav o tem prepričan pristavi: „Šalo na stran. Kakovo naključje mi daje čast, gospica, da vas najdem danes tú na samoti. Reči

pa vam moram, da nimate slabega vkusa, ker ste si zbrali tak poetičen prostor za sprehod.“

„V resnici prav lepo je tu in meni posebno povšeči. Kedar sem sama, hodim pogosto sèm. Razgled na smrekov gozd na desno in ondi na ravno polje mi je najljubši.“

„Prav imate, tudi jaz sem enakih mislij. Naravo vé ceniti le oni, ki je ločen siloma od nje in komur je živeti kakor meni v mestu. Namenil sem se torej porabiti, dokler bivam tu na kmetih, priložnost veseliti se gorske lepote. Ravno danes sem se napotil na lov in vas motil nevedoma in brez krivde, gospica.“

Zvezdana se pri poslednjih doktorjevih besedah nekoliko uhrabri, rudečica jej izgine in pravi:

„Take sile ni, gospod doktor, kakor mislite, in opravičevanja ni potreba. Ker ste že ravno tukaj, pokažem vam svojo klopico med prijetnim zelenjem, ktero mi je postavil naš stari sluga.“

Izgovorivši se obrne proti grmovju, in Vratislav jej mora se vé da, hoteč ali nehoteč, slediti. Ko prideta do klopice na vzvišenem, z grmovjem kakor z zelenim zagrinjalom prepreženem mestu, zavrti se gospica kakor vrtalka in pravi:

„Kaj ni v resnici prijetno tu, gospod doktor, ali morete kritikovati moj vkus?“

„Ni mogoče, ni mogoče! Še enkrat ponavljam, kakor sem že dejal, veseli me prav iz srca, da najdete toliko zabave in poesije v tem kraji, kjer sem se rodil. Ko bi ne imel tudi druge sympathije do vas, sovražen bi vam ne mogel biti že zaradi tega ne, samo zaradi tega.“

Pri zadnjih besedah še le spozna, da se je zagovoril, da je izrekel, preveč izrekel, in v zadregi je vpričo mlade šestnajstletne deklice.

Obrne se torej, dvigne klobuk in hoče oditi svoj pot.

A Zvezdana vzklikne: „Gospod doktor, takovi vendar ne bodete, da bi se ne prepričali sami, kako prijetno se sedi na tej klopici in si ogledali raz nje to prelepo okolico.“

Izgovorjeno je bilo, povabljen je bil in kaj je hotel? Takemu ljubeznjivemu povabilu je vse protivje zastonj. Tudi Vratislav se je prepričal o tem in vsedel se je poleg ljubeznjive deklice in srečen je bil, nepopisljivo srečen, dasi je vedel, da je nespodobno občevati na samoti s tako spoštovano gospico.

Nekaj časa nastane molk. Zvezdani udarja vedno bolj rudečica v glavo, tesno jej je in sama ne vé zakaj, in tudi Vratislav čuti nekaj enakega.

„Lepo je domovje, mili so priljubljeni kraji, vzlasti če jih človek ogleduje črez toliko let v takej prijetnej druščini kot je moja,“ pravi naposled Vratislav in morda nevedoma ulovi Zvezdano za belo ročico in

jo položi v svojo dlan. „Toliko grenkejše bode torej slovo, kedar pride določeni čas, dvakrat težje pravim bode sedaj posebno meni, kar bi nekdaj ne bil verjel ali verjeti hotel.“

„Kako čudno govorite danes, gospod doktor, tako, da vas ne umem,“ povzame zdajci gospica in uprè v svojega tovariša nekako zvedavo svoje oči ter še pristavi: „Saj ne zapustite našega in svojega rojstnega kraja več, čemu takovo govorjenje potem? Na Radovji ostanete pri sestrici Vidi, preljuba deklica je, in k nam pridete, kedar vas je volja, oče so vas prav veseli in —.“

Pri zadnjej besedi se Zvezdana zopet ozrè v svojega tovariša, kakor da bi hotela reči: „In tudi meni ste povšeči, in kaj hočete več? Ali niste zadovoljni s tem, vi nezadovoljnež nezadovoljni?“

Potem pa kakor da bi se bila še nekaj prijetnejšega domislila, vzklikne: „Le počakajte, že jutri moram govoriti z vašo sestrico in se seznaniti z njo ter jej reči, da naj vas ne pusti proč, naj vam zabrani slovo.“

Poslednje besede je govorila mlada deklica v nežnej odkritosrčnosti in naivnosti, in one niso ostale brez upliva. Vratislav se jih je skoro prestrašil, kajti spoznal je, kam pelje ta ljubeznjivost, da ga oklene nevedoma z jeklenimi močmi, kterih bi se moral pred seboj in drugimi sramovati, kajti dozdevale bi se mu nemožate, njegovemu sedanjemu položaju neprimerne.

„Ne vém, kako bode, ne vém, niti misliti ne smem, draga gospica,“ odgovori potem. „Jaz sem se vrnol v domovje, le da si opočijem in si oddahnem od dolgoletnih študij, in zdaj vidim, da se kopičijo gromade pred menoj, gromade, ktere si nakladam nevedoma sam, ktere mi stavi preprijetno in nenadno naključje.“

„Če sem jaz morda, — o ne tega ne, če so moj oče krivi, da se mudite dalje na kmetih, kakor vas je volja, povém jim, da to ni prav, da naj vas ne motijo dalje, naj vas pusté svobodne vašemu častnemu poklicu.“ Tako odgovarja Zvezdana s polglasnim, — nekako tresočim glasom, in da bi zakrila svojo zadrego, neusmiljeno trga v razmišljenosti peresca dišečemu šopku, ki jej počiva poleg knjige v naročji.

Vratislav je umel, kaj pomenijo poslednje besede. Še gorkeje je stisnol desnico svojej mladej tovaršici, a ona je zarudela in jo boječe odtegnola.

Pri tej priči se čujejo stopinje sèm iz gošče. Vratislav se ozre in vidi tujega pol mestno oblečenega starca z dolgo sivo brado, bledim licem in s puško na rami stopati iz gošče. Pri tem pogledu se zgane. Takovih ljudij ni bil vajen na Radovji, gosposkih lovcev ne pozna gorsko zakotje. Tudi starec se ustavi, ko zapazi mladi par, in kakor da bi se zavedel, da je na napačnej poti, zavije jo urno v stran in se izgubi med grmovjem.

„Kdo je oni lovec, gospica?“ vpraša Vratislav, ko odide starec.

„Jaz ga ne poznam. Le toliko vém, da je bajè nekov pisar ali oskrbnik na gradu Pasjaku uro hodá od tod. Povém vam pa, da mi on ni povšeči, in da se mi je vedno kaj neprijetnega pripetilo, kedar sem koli njega videla.“

„Ali je očetov znanec?“

„Tega ne, pri nas ga še ni bilo. Tudi očetu neki ne godi, in opazila sem, da se jih ogiblje, kakor tudi mene, če mu je le mogoče.“

„To so predsodki, gospica, nič drugega kot predsodki, meni verjamite!“

„Mogoče, ali o čemer sem prepričana, moram trditi, da je istina, gola istina.“

Iz take neprijetne govorice hoče zdaj doktor zaplesti govor na druge stvari, a ne posreči se mu prav. Nekakova tesnoba se uleže obema na prsi, če se tudi dozdeva enemu smešna, drugemu pa opravičena.

Med tem se nagne popoldan. Vratislav spozna, da je popolno pozabil na lov in dà ga še lahko večer prehiti sredi gozda.

„Veliko srečo vam voščim, gospod doktor, na lovu in prijetno zabavo!“

„In jaz vam, gospica, da pozabite svojo prejšnjo sodbo in ne mislite, da vas zadene nesreča, ker ste videli tujega starca, ki neki ni slab človek.“

„Tega ne mislim, in če prav, takove reči se že pozabijo.“

„V znamenje pa, da verujete mojim besedam, gospica, dajte mi tá-le šopek. Na klobuku ga bodem nosil, posušim ga in spravim kot dragocen zaklad v spomin prelepega današnjega popoldne.“

„Kaj vam hoče šopek? Pol usahnen je in v razmišljenosti sem potrgala celó najlepšim cveticam peresca in jih razsula po trati.“

„To nič ne dé. Meni je drag, če bi bil tudi iz trnja.“

„Dam vam ga, tu ga imate. A spominjajte se, — bojim se, da verujete nekdaj mojim besedam, — povila sem prvi šopek za vas v trenotku, ko me je gledal oni odurni tujec.“

Vratislav se smeji in stisne gospici roko za slovo in odide. Izmed grmovja pa se ozrè še en pot skrivši po njej in reče polglasno:

„Čudno, prav čudno je to. Tako mlada je in tako resno že sodi. Temu je krivo, ker je preveč sama sebi prepuščena. Vendar blago dekletce je to, zmožno je, da zmeša moškemu glavo. Ljubezni, prave moške ljubezni je vredno, in srečen bode, kdor jo bode nekdaj smel imenovati svojo.“

Osmo poglavje.

Kmetje iz Radovja so novo cesto delali na zahodnej strani, kjer svet bolj visi, da bi ložje in urnejše s težkimi vozovi vozili v dolino in bližnji trg. Nova pot je bila umerjena in zaznamovana mimo starodavnega zatemnelega gradú na Pasjaku, ki stoji v zakotji med gorami uro daleč od Radovja.

Grajščak iz Pasjaka, akoravno tujec, ki se je še le pred nekimi leti iz Nemškega tu naselil, zanimal se je jako za takovo cestno zboljšanje in se je zavezal, da prevzame sam polovico stroškov in dela pri novej cesti.

Cestno izdelovanje se je že bližalo koncu. Naravno je tedaj, da so se vaški in grajski delavci, ki so pričeli delo vsak od svoje strani, približali naposled drug drugemu in občevali sem ter tja ob počitnih urah.

Neko popoldne je bilo slabo vreme. Deževati je jelo in delavci so morali ustaviti delo in pribežali so v leseno kolibo ob cesti, kjer se je točilo žganje in kislo vino.

Tudi gospod Kolovski in Vratislav, ki sta nadzorovala svoje delavce in prevzela inženirska risanja, bila sta isto popoldne v gozdu.

Ker se vreme ni hotelo zboljšati in je bilo do doma pol ure hodá, prisedeta tudi pod streho k delavcem.

Ker je bila koliba precej prostorna, grajskih in vaških delavcev obilo in tudi dosta gostega tobačnega dima, je naravno, da ju s početka nihče ne opazi, ko sedeta k malej mizi pri durih. Občna govorica kričečih delavcev jima dovoli lastno besedovanje.

„Ali ste oseben znanec grajščaka na Pasjaku?“ vpraša Vratislav svojega tovariša.

„Morda se mi čudite, če vam pravim, da ne. S početka, ko sem se naselil tu, niti vedel nisem, da biva omikana družina v obližji. in tako sem zamudil mu predstaviti se in tudi on mene ni obiskal.“

„Tudi meni ni znan, da sem se rodil v tem zakotji. V mojih študentovskih letih, ko sem še vedno zahajal ob počitnicah domú, ni vedel nihče o pasjaškem gospodu. Pač pa se še dobro spominjam stare grajščakinje, ki se je vozila sem ter tja skozi vas, in ljudje so trdili, da je dobra gospa. Pozabil sem prašati, ali še živi. Gotovo je prišlo posestvo v tuje roke. A počakajte, to pozveva kmalu. Grajska družina vé, kakove spremembe so se ondi vršile.“

Izgovorivši migne Vratislav postaranemu grajskemu hlapcu, ki je ravno v kolibo stopil, pomoli mu kupo vina in pravi, naj prisede k njima.

Starec sname úrno širokokrajno pokrivalo in meni:

„Tega pa ne tega, to je preveč to, da bi jaz pri milostljivih gospodih sedel, jaz, ki sem kmetski in neveden.“

„Pusti to, prijatelj, in prihrani si nepotrebnih izgovorov. Rajši nama

povej, kdo je sedanji grajščak na Pasjakú in kje je prejšnja stara gospa?"

„Kdo da je naš gospod, menite in ugibljete, in jaz naj bi vam razdrl takove uganjko in o milostljivej gospej naj bi kaj povedal, gospoda žlahtna! To pa to, vse povém, vse kar mi je znanega, samo nekaj potrpljenja. Žeja me, žeja, kupo vina moram izprazniti prej, in pipa mi je ugasnola in tobačni mehur sem domá pozabil."

Tako ongavi stari hlapec iskaje tobačnega mehurja po žepih, kjer ga ni, kajti on dobro vé, da je prazen in brez zaklada.

Ko si potem dišečo smodko, ktero mu je gospod Kolovski podal, zapali, podprè neumno obrito glavo v žulavo pest in povzame: „Da, novega gospoda imamo novega, in stare gospe skoro več na spregled ni. Pa čudno se mi dozdeva, da vidva, ki sta učena in študirana, ne vesta, da je bil grad Pasjak v najem dan, bajè za precej tisočakov, pa da gospodari tuj gospod, sam ne vém od kod, od tam nekje, kjer solnce v morje leže, vidva že umeta, kje je to. Stara milostljiva gospa pa si je izbrala zgornji grajski oddelek z izgledom v prepad. A samo po letu samuje ondi, na zimo pa se v mesto pelja in do žetve ondi ostaja. Tako je tako zdaj pri nas. Ne dejal bi, da je slabo. A trdil bi tudi, da je bilo boljše. Lažje se je kdaj ujela kakova kupa vina in kakov denar pri milostljivej gospej in se je. Ta tujec tuji, ki niti po naše jezika majati ne ume in po cele tedne iz doma ostaja, pa ne dá videti okroglega, o pijači pa še govorice ni."

„Ali je tudi družino s seboj pripeljal vaš gospod, ko se je naselil tu?" vpraša potem Vratislav.

„Da bi bil oženjen ali kali, in da bi kopico otrok in ženo imel, menite in pravite? Jaz bi tudi rekel, da bi lahko redil takovo stvar, on, ki je grajščak in imeniten. Pa vam povém, da je prišel sam, tako sam, kakor jaz v tóle kolibo, niti žive duše ni bilo pri njem. Samo nekaj tednov pozneje je prihlačal in prikolovratil isti suhec, čmerikavi suhec, ki vedno za družinskim hrbtom tiči in k delu priganja, grajski pisar je ali pa hudičev, ker verjamite mi, nič prida ga ni, jaz ga poznam, dobro poznam in tudi vi ga bodete, če hočete."

Tako je pripovedoval stari hlapec in pogósto v vino pogledaval, a med tem se društvo pri sosednjih mizah še bolj oživi in žgana kapljica jame kmalu razširjati svojo starodavno toliko potov zaželeno moč.

V takej veselej situaciji se kar nenadoma kolibine duri odpró, in starec s sivo brado in čmerikavim licem vstopi. Ko se ozró pivci proti vhodu, potihne nekako govorica, marsiktero pokrivalo zleti z glave in pol prejšnjega veselja mine.

Prišlec, grajski pisar, prisede na ogel pol praznega omizja in ukaže pijače. Omikanih sosedov pri durih pa niti ne pozdravi in jih videti noče,

kar s tem naznani, da pokrivalo globje na čelo pomakne in nepremakljivo v polno kupo zre.

Ko Vratislav prej tako gostobesednega grajskega hlapca vpraša, ali ni to gospod pisar ali isti čmerikavi grajščak, migne poslednji, naj molči, ker ne sme in si ne upa dalje govoriti. Kmalu potem pa zapusti v strahu gosposko druščino in skrivši prisede k svojim tovarišem.

„Čudno je to, da ima ta grajski oskrbnik, ali kdo da je, takov upliv,“ opazi Vratislav, hotéč z gospodom Kolovskim razsoditi nerazumne grajske razmere.

A tudi ta se mu ogne nekako nerazumljivo in pravi: „Na svetu je vse mogoče. Kogar preganja osoda ali neprijeten spomin, isti jej ne uide, ko bi gore preskočil in morje preplaval. Že mora bajè tako biti, da nekteri gospodarijo, drugi služijo, se klanjajo in so primorani zatajiti glavo in srce, da ustrežejo nekomu, kterega je naključje, samo naključje, nič drugega, za eno ped višje postavilo.“

Tako je govoril stari gospod, spraznil kupo, vstal in dejal, da mu je tesno v kolibinem dimu in da se je jelo mračiti.

Trenotek pozneje zapustita gospod Kolovski in Vratislav samotno krčmo in odideta proti domu.

Vratislav poskuša več potov razvneti nov govor, a danes nima posebne sreče. Gospoda Kolovskega še ni videl nikdar tako resnega kakor danes. Zapored mu ostane kak odgovor na dolgu ali pa se izgubi v nejasne razsodbe.

Vratislav to sicer opazi, a prašati si ne upa in noče, kaj je krivo takej spremembi.

Ko dospeta do razpotja, ustavi se gospod Kolovski, poda tovarišu desnico in pravi:

„Danes sem vam bil slab tovariš, prijatelj. Ne zamerite, jaz sem se postaral. Mnogo sem skusil, torej sodim tudi o marsičem ostro in resno. Potrpljenje morate tedaj imeti z menoj, ali mi pa odpovedati svoje prijateljstvo. Izmed mnogih slabih lastnostij imam posebno to, da mi pridejo sem ter tja tudi brez uzroka otožne ure, da se me polasti melankolija. Skušam se poboljšati, a doslej se mi še ni posrečilo.“

„V resnici čuden, nerazumljiv človek je gospod Kolovski,“ pravi Vratislav, ko se potem sam proti domu vrača. „Vendar, če se ne motim, grajski pisar mu ne godi. Osupnol je bil, ko je stopil starec v kolibo, in barva na lici se mu je bila spremenila. Nekaj skrivnostnega ju dvoji. Kdo vé, ali sta si le po videzu tujca. Kritičen položaj je to, a brez sledu nisem, in morda se mi posreči razvezati uganjko starega znanca, saj prijateljska beseda, pravijo, premore mnogo, in gospod Kolovski mi je brez dvoma prijatelj in poštenjak v pravem pomenu.“

Deveto poglavje.

Gospa iz Pasjaka je bila stara žena. V poletnih mesecih, kedar se je preselila na svoj grad na deželo, živela je zá-se. Znancev in prijateljev po oddaljenih trgih in gradéh ni obiskavala niti z grajsko družino mnogo občevala. Vse to je bilo krivo, da ni bila stara gospa oseba, o kterej bi se bilo v okrožji mnogo govorilo. Marsikteri starejši človek se je jedva zavedal nekdanje grajščakinje, mlajše ljudstvo pa je niti poznalo ni. Vendar kedar se je nenadoma imenovalo njeno ime, dejal je ta in oni zvedenec o grajskih zadevah: „Gospa pa gospa, ta že, kaj pa bomo mi, ki smo berači in nimamo nič. Ona pa je sama brez otrok, premoženja ima pa toliko, kolikor je pol Radovja vredno.“

V poslednjem času se je bilo zadnje razmerje nekoliko spremenilo.

Da imajo zvedenega zdravnika na Radovji, zvedela je kmalu vsa okolica. Tudi gospa iz Pasjaka je poklicala enkrat Vratislava, ne vemo ali v sili ali le bolj iz radovednosti o mladem doktorji. Ker jej je pa bil poslednji neki povšeči in dober svetnik, povabila ga je več potov v grad in tudi sama se je pripeljala potem večkrat v njegovo domovanje. Tako se je seznanila ne le z Vratislavom, temveč tudi z mlado Vido in pri nekej priložnosti celó z gospodom Kolovskim in Zvezdano.

Odslej je bilo na Radovji živahnejše kakor po navadi. Skoro vsako popoldne se je vozila tja gospa iz Pasjaka in se pri Draganu popolno udomačila.

Po cele popoldneve je presedela v vrtnej senci poleg svojih mladih prijateljic, Vide in Zvezdane, učila ji raznih ženskih del ali njima pripovedovala dogodeb iz svojega življenja. Lepo je bilo gledati, kedar je prisedel sem ter tja tudi Vratislav v žensko druščino in poslušal starkino pripovedovanje. Videti je bilo, kakor da bi bili združeni tu otroci éne matere, srečne matere v veselem krogu. In v resnici, več potov je naslonila gospa v tej druščini sivo glavo v dlani in skrivši se jej je utrnola svetla solza v očesu. Marsikteri pa se je mimogredé ustavil za vrtno ograjo, zrl druščino, a umeti ni mogel, kako se ujema stara gospa z veselo mladino. Včasih pa je tudi stara gospa povabila mlade znance v svoj grad.

Nekaj tednov pozneje je bila na Pasjaku slovesnost, da nihče ni pomnil take. Dodelana je bila težavna zagorska cesta in grajščak iz Pasjaka je napravil zaradi tega gostijo in povabil vse boljše družine na daleč okrog. A tudi kmetje in delavci se niso pozabili. Odmerjeni so jim bili v spodnjem delu gradú posebni prostori.

Tudi gospod Kolovski se je pri tej priliki zastonj zahvaljeval za preveliko čast. Ker ni bilo drugače in si svojega prijaznega soseda ni

upal žaliti, prišel je in pripeljal seboj gospico Zvezdano, mladega doktorja in Vido.

Razvèn stare gospe na Pasjaku in sina od nekega višjega sodnijskega uradnika iz glavnega mesta, ki je bil grajščaku v rodu, zbralo se je še mnogo odličnejših oseb, ki pa nas posebno ne zanimajo.

Le nekoga so pogrešale nektere osebe, in to jim je bilo ravno prav. Grajskega pisarja namreč ni bilo v druščini. Tega se je urno prepričala gospica Zvezdana, pošepnola to svojej prijateljici Vidi, poslednja Vratislavu in tako je hitela prijetna novica od ust do ust.

Vratislav je bil danes posebno vesel. Našel ni samo prijetne druščine na Pasjaku, temveč celó svojega nekdanjega prijatelja iz glavnega mesta izza časov študentovskih let v srednjih šolah. Poslednji je bil sorodnik grajščaka na Pasjaku in bivši Vratislavov sošolec na lyceji. Ker je stopil potem zaradi malih talentov in pokroviteljstva svojega reditelja v manjšo državno službo, bilo je naravno, da se z Vratislavom nista videla že leta in leta.

Lepo je, če najde človek v resnej moškej dobi znanca veselih, mladostnih dnij. Z veseljem mu stisne roko in nekdanje ure oživé zopet v zmračenem spominu.

Tako je bilo pri Vratislavu. Naravno je tedaj, da se razvname na spodnjem konci omizja nekako živahnejše življenje med mlajšimi gosti. Ko bi bil kdo od daleč opazoval veselo družbo, rekel bi bil, da je gospod Skovir, tako se je imenoval mladi uradnik iz glavnega mesta, dober vasovalec, sladkojezičen, polen poklonov in sploh lep mož brez graje na telesu in obrazu.

Tudi bi bil opazil, da rajši z njim starejša deklica Vida občuje kot njena družica Zvezdana. Pravi fysiognom in izkušenec bi bil pa morda k temu tudi uzroke uganil. Dejal bi bil, da dvori sicer Skovir obema deklicama z enako izborno eleganco in prikupljivimi frazami, pa da pogleduje vendar globje v oči mladej Zvezdani. In še o nekem bi se bil lahko prepričal, in to je najpoglavitnejše in najzanimivejše za našo povest. Presodil bi bil namreč, da je mladi doktor, akoravno videzno vesel, pogostoma v nekakej zadregi, in da mu ne godi posebno prijateljeva ljubeznjivost in umetno dvorjenje do njegove prijateljice Zvezdane.

V takem položji pozabi skoro mlajša druščina starejših gostov. A to nič ne dé. Omizje je preobširno za eno govorico. Takovo priložnost porabi grajščak in pripoveduje svojim starejšim gostom o važnejših gospodarskih zadevah, in primerja poljedelstvo in živinorejo gorskega zakotja z enakimi kraji severnih dežel.

Stara gospa iz Pasjaka, ki hoče tudi nekaj iz svojih dolgoletnih izkušenj umeti, ne ujema se v marsičem z njegovimi načeli in brani domače šege in navade.

Gospod Kolovski pa in nekaj boljših gospodarjev iz bližnjih srenj pa mu prikimuje v večini.

In gospod Kolovski prehiti celó sem ter tja s svojo sodbo grajščakovo razpravo tako, da se poslednji včasih začudi in pravi:

„Gospod sosed, ko bi ne bil prepričan, da niste gospodarili nikdar v mojej domovini, rekel bi, da ste ali zvedeli po študijah naše razmere, ali sami živeli mnogo časa v tujini.“

Gospod Kolovski se smeji takemu poklonu in trdi, da bi poslednje ne bilo ravno potrebno in da pozna le sploh iz mlajših let razmerje svoje širje domovine.

Tudi tu bi bil dober opazovalec rekel, da je besedovanje gospoda Kolovskega le nekakov izogibljej iz prejšnjega predmeta in da mu ni ljubo, da je izrekel prejšnjo svojo sodbo. In nenaravno bi se mu dozdevalo takovo izogibanje, zanimivo pa vendar zaradi tega, ker bi pravega uzroka poslednjemu najti ne mogel.

Tako se je vršila grajska gostija večinoma ne brez veselja in zanimivosti, in sicer zaradi tega, ker se je storilo tu marsiktero znanje.

(Dalje pride.)

Venec na gomilo

drja Jan. Bleiweisa viteza Trsteniškega.

Jedva zagrnol je grob nad slavnim se sinom slovenskim,
Po domovini še glas tužnih odméva zvonóv.
Žalne še slekla ní obleke Slovenija mati,
Solz iz lepih očij ní še usahnol jej vir . . .
Čuj! zamólkla zvonóv iz dalje prihaja spet pesen —
Kdó-li k počitku denès vložil je trudno teló?
Širje in širje zvonóv razlega se glas po deželi,
Dóšel k sosédom je že preko domačih gorá. —
Pesen zvonovi pojó, a v grob zre národ slovenski,
Kámor polagajo zdaj prvega njemu možá!
Káj govorím možá? — očeta že zval Tè je národ,
Kojega nosil sebój v srci si vedno, povsod!
Nisi ga v srci samó, Ti ljubil si národ v dejánji,
Njemu posvetil moči žitja si svojega vse:
Vitez neplašen in smél Ti stal si na čelu jej vedno
Svetej nam vojski za dóm, národa pravde staré.
Stréle sovrážnik zamán v naš tábor je metal pogubne —
Tvoje jih vzrlo okó, Tvoj nam odbìl jih je ščit.
Bésni pretìl je vihár vtopíti nam ládijo našo —
Ládjo očíne našé, ládijo dédnih svetínj —
Ti ob kormilu si stàl kormilnik izkúšen, previden,
Vódil jo s krepko rokô proti svobôde zemljì.

V púšči ležálo poljé napredka, omíke je naše,
 Tí mu zasádil si plug, brazde mu plodne oràl;
V zemljo očínsko sejàl pa séme prosvete si sveto,
 Sám brez mirú delajóč drúge na delo si zvàl.
Prórok si národu pôt edino in pravo mu kázal
 V „sveto deželo“, veléč: „Tvoja v edinstvu je moč!“ — —
Głas je utihnol zvonóv, a v tihej nam zemlji počívaš
 Srce, ki v národa príd nisi poznalo mirú.
Prazno je mesto še tám, kjer Tí delovàl si med nami,
 Duh Tvoj med nami živéč vzbúdi naslednika Ti! —
Kák naj spoménik Ti zdaj dostojen postavi se Tebe?
 Sám si postavil si ga — déla so Tvoja za dom!
Tá bo spoménik na glas od roda do roda oznanjal
 Slavni na Tebe spomín, dokler bo Slave sinóv!

N. C.

Mačeha.

Novela. Spisala *Pavlina Pajkova.*

(Dalje.)

VI.

Bila je lepa poletna noč. Bleda luna je razsvetljevala visoke hiše in prazne ulice glavnega mesta N. Tihota je vladala okrog. Le zdaj pa zdaj so na kamnenem uličnem tlaku zaškripali brzi koraki človeka, ki se je domú podvizal. Hišna okna so že bila vsa zaprta in zagrajena, tema jih je obdajala; le redko kje je še slaba luč iz njih odsevala. Kavarne in krčme so se zaporedoma zapirale, samó nekoje gostilne so še bile odprte, ker so čakali na zadnje goste nočnega vlaka. —

V tihej noči se začuje zdaj hripavo žvižganje in ropotanje koles prihajajočega vlaka. Kmalu za tem pa privre iz kolodvorskega vhoda truma tujcev, kterim gre nasproti nekaj zaspanih postrežčekov, a vozniki ponujajo glasno svoje vozové.

Med prišleci je videti tudi mlada gospica, ki je nosila potno torbo v enej, dežnik in velik zavitek v drugej roki, ter stopa s hitrimi koraki k prvemu vozu, ki ga je bila zapazila. Urno potem stopivši v voz zakliče vozniku: Gosposka ulica, hišna številka 19. —

Ni še trajalo dobrih deset minut, in voz se že ustavi pred hišo omenjene številke. Gospica hitro izstopi, in postavivši torbico na tla pred zaprta vrata plača vozniku, potem pa z vso močjó za zvonilo potegne.

A morala je še dvakrat potegnoti, predno so se začule počasne stopinje bosonogega hišnega dvornika, ki je prišel vrata odklepat. —

Podvizajte se vendar, Marko, klicala mu je Elza skozi ključalnico, kajti došla gospica ni bil nihče drug kakor Elza, naša znanka; mene je strah samo stati na ulici. —

O, prosim odpuščenja, gospodična, da sem Vas pustil tako dolgo čakati, izgovarja se Marko in spustí Elzo v vežo; toda kdo bi si bil mogel misliti, da ste Vi ta pozni gost? —

Elza mu stisne majhen dar v roko, pobere svoje rečí ter hiti urno kot srna po stopnjicah v drugo nadstropje. —

Na vrata Eufemijine spalnice je potrkal nekdo večkrat zaporedoma. Ker pa ni nihče dal odgovora, odpró se vrata in v sobo pride Elza z lučjo v roki. Približa se Eufemijinej postelji, a ker Eufemija trdo spi, strese jo Elza rahlo za ramo in kliče: Eufemija, vzbudite se vendar; Elza je tu. —

Eufemija globoko vzdihne, mane si z roko oči in deje na pol še speča: Kdo je? — Kaj se je zgodilo? — Zakaj me budite? —

Elza se smeji Eufemijinej zaspanosti in hitro pristavi: Jaz sem, kaj me ne poznate? — Ne da bi Vam pisala, da sem nevesta, hotela sem Vas iznenaditi in Vam to osebno naznaniti. — Pri teh besedah je nje lice zažarilo v brezkončnej radosti. —

Ah da, ti si torej že nevesta? odgovori Eufemija, ki se je vedno bolj zavedala, ter drži roko pred očmi, ker jej luč preveč vá-nje blišči. Ali kako to, da si ravno po noči tako nenadoma prišla? Kako si me prestrašila! —

Objamite me vendar, Eufemija, in častitajte mi, reče Elza že nekoliko nevoljna, ker je za svoje osupnenje pričakovala boljšega sprejema in večjega veselja od Eufemije; vedite, da imate pred seboj najsrečnejšo žensko na svetu! —

In ti, Elza, odvrne Eufemija smejé se, vedi, da imaš v tem trenotku pred seboj najbolj zaspano žensko na svetu. — Potem pa jo potegne k sebi ter jo srčno objame. —

Eufemija se vsede v postelj ter si poravnava z obema rokama obile lase, ki so jej v neredu padali črez rami, a Elza jej med tem vsa navdušena pripoveduje o svojem ženinu. Ker se bo itak, tako končuje svoje pripovedovanje, gospa svetovalka v nekoliko dneh v mesto vrnola, in ker ste mi Vi, Eufemija, pisali, da že hočete skrbeti za mojo balo, menila sem takoj odpotovati, da bodem tudi jaz pričujoča, ko bodete nakupovali, kajti vedite, rekla je vzneseno in nje obraz je razsvetil presrečni nje nasméh, moj Arnold je vreden, da mu njegova nevesta nakupi za balo, kar ima mesto najlepšega v tej stroki! —

Tvoj Arnold? vzklikne Eufemija nekako prestrašena in nje oči se ustavijo plašno nad Elzo. —

Da, Eufemija, tako je imé mojemu ženinu: Arnold Bodánski, ktero

imé sem pa vselej od prevelikega veselja pozabila v pismih dostaviti. — In primaknola je svoje od nočne sape ohlajeno lice k Eufemiji in jo ljubkovala. —

A Eufemija je ni poljubila, kakor je to sicer navadno storila, temveč bleda kakor stena prizadevala si je s krčevito sklenenima rokama Elzi zakrivati hudi boj, ki ga je v njej vzbudilo imenovanje njenega ženina.

A Elza je vendar pri tem zapazila, da trepeče Eufemija po vsem životu. Povzdignola je glavo, z začudjenjem zrla v nje medli obraz in v skrbéh dejala: Moj Bog, Eufemija, Vam je hudo postalo, ker ste takó zabledeli in tudi trepečete, kakor da bi mrzlico imeli. —

Eufemija, ki je že premagala prvi grozoviti utis onega imena, obrisala si je s slabo roko mrzli pot, kterega je na čelu začutila ter dejala z votlim glasom: Hvala, Elza, zdaj mi je že boljše. Črno mi je postalo nenadoma pred očmi, druga nič. Prestrašila sem se menda tvojega nepričakovanega prihoda. Prebudila si me najbrž prenaglo iz prvega spanja. —

Tako se je izgovarjala ter umikala svoje oči Elzinim iznenadjenim pogledom. —

Zdaj ko sem jaz nevesta, ne smete mi biti bolni, Eufemija, reče Elza skrbljivo in jo bojazljivo opazuje. Potem pa, kakor da bi jo nenadoma obhajala srečna misel, ponosno dostavi: Ako Vam ne bode do jutre boljše, hočem pisati Arnoldu, da naj me pojuteršnjem v petek že obišče namesto v soboto. Po sobotah me bode Arnold redno obiskaval, veste Eufemija, dostavila je že zopet vsa vesela. A kmalu postane resnejša in pravi: Arnold je sloveč zdravnik; on bi Vam gotovo takoj odvrnol vsako Vam pretečo bolezen. —

Ne, ne! — hvala — jaz nisem bolna — motiš se — hitela je govoriti Eufemija in prejšnja bledoba jo zopet obide. Elza, idi spat, pozno je že, dostavila je še proseče. Tudi jaz si želim prejšnji mir. —

Ali, Eufemija, jaz Vas ne poznam več; takó močno ste se spremenili, odkar sem Vas zapustila, reče Elza pol žalostno, pol razžaljeno. Tako čudnega obnašanja proti meni še nisem pri Vas videla, odkar Vas poznam. Ali ste menda nevošljivi mojej sreči? nadaljevala je z jokajočim glasom in sumljivim obrazom. — Da bi z Vami tem prej delila svojo radost, odrekla sem veselju, bivati še osem dnij v toplicah v bližini svojega ženina, ter sem hitela Vam v naročje. A od Vas dobivam takó trd sprejem! Vzela je iz žepa prtič in brisajoč si solze, ktere so jej trepetále v očesu, dostavila je z vzdihom: O! ko bi moja prava mama zdaj živela, kakó bi se ona veselila moje mlade sreče!

Vzela je luč z mize, mrzlo voščila lahko noč ter zapustila sobo. —

Eufemija je stezala roki proti Elzi, kakor da jo hoče ustaviti, in skoro obupno je klicala za njo: Elza, moj biser, moje veselje, pojdi sèm,

saj te ljubim, saj te —, a dalje ni mogla več besede izreči, in zgrudila se je v omotici na postelj nazaj. —

VII.

Pogledimo nekoliko v Eufemijino preteklost! Eufemija je bila hči premožnega in izobraženega trgovca. Ker je bila edini otrok, obračali so stariši vso skrb na njo in jej dajali izberno odgojo. Po nesrečnih spekulacijah pa je oče napravil krido. Bil je zavoljo tega na zapor obsojen. Eufemijin oče pa, ki je živel samo za svojo rodbino, ktera je obstajala iz soproge in edinega otroka, takrat petnajstletne hčerke Eufemije, pobegnol je iz domovine in se naselil nekje na Ogerskem. Da bi pa ne prišli na njegov sled, živel je on sam zá-se pod tujim imenom, žena in hči pa zá-se tudi pod drugim imenom. Kedar pa je noč nastala, ondaj je še le napočil ubogim beguncem svetli dan. Oče je namreč ženo in hčer po noči redno obiskaval in predno je zarja vstajala, zapuščal ji zopet. —

Živeli so tako že tretje leto v slabih denarnih okoliščinah. Njih dohodki so bili jako zmerni. Oče je služil za kupčijskega mešetarja, mati in hči pa ste delali ročna dela. —

Okno sobe, kjer ste stanovali Eufemija in nje mati, gledalo je v ozko dvorišče. Temu nasproti pa je bilo drugo okno, ki je spadalo k sobici nekega visokošolca, kojemu je bilo imé: Arnold Bodanski. —

Ker je bila soba, kjer ste stanovali mati in hči, zeló temna in ker je Eufemija za fino vezenje potrebovala mnogo svetlobe, sedela je torej s svojim delom celi dan blizu okna.

Ni tedaj čudo, da se je nje mladi vis-à-vis kmalu zamaknol v marljivo zlatolaso devojko. Ubogej Eufemiji, ki ni na tujem nikogar poznala in ni imela nobene spremembe v svojem enakomernem življenji, bilo je nasprotno stanovanje in nje črnooki gospodar edini predmet, na kterem so se izpočivale trenotkoma njene od neprestanega dela utrujene oči. S prva je v tem spočitku našla le dobrodejno majhno spremembo; toda kmalu ni samo okó nad tem našlo dopadjenja, temveč tudi njeno srce.

Ko pa jo neki dan resni nje občudovalec bojazljivo pozdravi, jelo jej je srce takó močno bíti, da mu je zmočena prav ljubeznjivo odzdravila. —

Drugi dan pa jej prinese pismonoša drobno pismice od Bodanskega, v kterem jo prosi dovoljenja, ali smé njo in nje mater obiskati. —

Eufemijina mati, ki je tudi včasih za oknom Bodanskega opazovala in pri tem sodila, da je videti pameten mladenič, ni se temu zoperstavljala.

V kratkem je medicinski slušatelj Arnold Bodanski bil vsakdanji obiskovalec zapuščenih dveh žensk. —

Najsrečnejše dneve prebila sta Eufemija in Arnold v tem revnem stanovanji. Arnold je vedno bolj spoštoval blago, razumno devojko, ktero je menil črez nekaj let vzeti za ženo, kedar bi namreč dosegel cilj svojih študij. —

Eufemija in nje mati ste prijatelju zamolčali iz raznih uzrokov svoje družbinske razmere. Mati se je izdala za vdovo nekdaj bogatega, a potem ubožanega trgovca. Arnold jima je rad verjel, posebno še zató, ker se je dan za dnevom bolj prepričaval, da ste obedve izobraženi, in imenoval se je srečnega, da bode enkrat z ženitvijo zopet spravil Eufemijo v razmere, ki bodo nje prejšnjemu stanu primerne. —

Vendar ker ni nobena sreča na tem svetu popolna, tako ni tudi Bodanskemu bila enaka usojena. Njemu ni namreč bilo razumljivo, zakaj mu ni dovoljeno tudi po večerih prebiti v družbi na pol mu že obljubljene Eufemije. Opazil je bil, da postajate Eufemija in nje mati vselej, ko se začenja mračiti, nemirni in ga silite, da ji zapustí. Ker je Eufemijo resnično ljubil in je bil kot mladeneč burne krví, začel je postajati ljubosumen in sicer vedno bolj, tako da je že dvomil o Eufemijinej zvestobi.

V svojej največjej zdražbi je bil tudi zapazil, da je Eufemijina soba pozno v noč vselej razsvetljena. Zakaj ne greste spat ona in mati? — Čemu še pri njih tako pozno luč gori? — S takimi vprašanji je sebe mučil in pri tem brezkončno trpel. Ker pa je bil tudi rahločuten in dostojen, ni si upal vprašati po razjasnilu.

A čutil je, da ne sme dalje ostati v tem razdraženem duševnem stanji, in da mora priti do jasnega, ko bi ga tudi bridka resnica menda stala hud udarec: izgubiti za vselej Eufemijo. —

Ko ga neki večer kakor navadno Eufemijina mati opozori, da je čas, da ji zapusti, čuti se Arnold razžaljenega kakor še nikdar poprej. Vendar pa ni pokazal svoje nevolje, temveč prijazno kakor vedno poslovil se. —

A ni šel domú, kakor druge večere. Po kamnenem tlaku hiše, kjer ste stanovali njegovi znanki, hodil je nemirno gor in dol, da bi se prepričal, ali kdo obiskuje rodbino njegove neveste.

Celo uro je tako hodil ves razburjen, ko zapazi okoli desete ure visoko podobo možá v plašč zavitega, s klobukom globoko nad očí pomaknenim, ustaviti se pred durmi predobro mu znane hiše. Arnold še ni utegnol opazovati tujega možá, ko v svojem največjem strahu in v bolesti zapazi, da se vrata naglo odpró.

Da-si je bila oseba, ki je duri odprla, brez luči, vendar je videl Arnold, da je bila neka ženska. Kri mu je začela kipeti, ko še s strmečim očesom opazuje, da podaje ona prišlecu roko v pozdrav. S slutnjo, ki

je lastna samó zaljubljencem, ugahil je takoj, da je ona ženska Eufemija. Hotel je kakor besen planoti na svojega tekmeca, a predno je do vrat dospel, so se ta zopet zaklenola. —

Bodanski ni več dolgo premišljeval. Takoj drugi dan zapusti staro stanovanje in se v drugo preseli. Eufemija pa dobi od njega pismo, v kterem jej razjarjen povê, kaj je videl, in očitaval jej je najzvijačnejšo nezvestobo. —

Leto pozneje je Bodanski po časopisih zvedel, da je v istem mestu, kjer je prej on študiral, v največjej revščini umrl nekdanji bogati trgovec N., cela tri leta tolikanj iskani begunec, kteri je tukaj z rodbino, a ločen od nje živel. Potem ko je čital tudi begunčev životopis, kteri se je popolnoma ujemal z Eufemijino preteklostjo, ni več dvomil, da omenjeni trgovec ni bil nihče drug, kakor Eufemijin oče. —

Kakor blisk mu je šinilo v glavo, da je bil najbrž tuji mož, kterega je v onej zá-nj takó osodepolnej noči Eufemija v hišo sprejela, nje lastni oče. Kes in bolést ga za njegovo naglost prešineta; on hití v ono mesto v nekdanje drago mu stanovanje z upom, da še tam rodbino najde. A namesto nje našel je tuje ljudi. Sosedje mu niso vedeli o obeh ženskah drugega povedati, kakor da je čez dva cela meseca pri njima stanoval star, bolehen mož, kteri je tudi pri njima umrl. Kmalu potem je nenadoma tudi mati umrla, in Eufemija je potem izginola, a nihče ni vedel kam. —

Po teh novostih ni Bodanski več dvomil o Eufemijinej zvestobi. Obhodil je potem celo mesto, plačeval ljudi, da mu pomagajo iskati jo, dajal notice v časopise, rabil vsa mogočna sredstva, da bi prišel Eufemiji na sled; toda vse zastonj. O njej ni več čul ne duha ne sluha. —

Ta dogodba njegove prve ljubezni, kes in očitanja proti samemu sebi, napravila so ná-nj globok utis. Navdajala ga je odslej vedno brezkončna otožnost, takó da ga je večkrat prešinola misel samoumora.

A ker je Bodanski v prvej mladosti dobil dobro odgojo pod vodstvom blage matere, hranil je še v prsih kot drago svetinjo od nje sprejete bogaboječe nauke. Ti pa so se z vso silo vselej v njem oglašali, ko je blodil o takó nesrečnej misli. —

Čas je najboljši lek srčnim ranam, in tudi Bodanski se je z leti nekako pomiril. Živel je samó za svoj poklic, postal izvrsten zdravnik in s tem da je vedno občeval samó s trpečim človeštvom, pozabil je pri tujih bolečinah nekoliko na lastno gorjé. —

Takó ga na enkrat po preteklih dvanajstih letih zopet srečamo kot zdravnika v toplicah, kamor je Elza spremila gospo svetovalko. —

Mična Elzina prikazen je bila prva za Eufemijo, ki je na Bodanskega zopet napravila nekakov utis. In čudo! on resen, zamišljen mož, zamaknol se je ravno v nje živahnost! Njena trmavost in porednost, o kterih

pa je Bodanski kmalu spoznal, da ne izvirate iz popačenosti, temveč da ste le sad premehke odgoje, zanimali ste ga. Vedel je, da ko bi se Elza vá-nj zaljubila, spremenil bi jo kmalu brez vsakoršne težave. —

Dolgo ni trajalo in sprevidel je, da mu je Elza srčno vdana. Poleg tega je našel v Elzi hčer svojega nekdanjega od njega jako spoštovanega professorja. Ta slučaj ga je še bolj k Elzi nagibal. In ker je bila ona sirota in je bil on le površno pozvedel, da živi Elza z mačeho, menil je, da stori dobro delo, ako jo čim preje reši mačehine oblasti, pod ktero gotovo Elza, kakor je sam sodil, nič prijetnega ne uživa.

In tako je prišlo, da se je zdravnik Arnold Bodanski nepričakovano zaročil z Elzo in to največ iz sympathije in pomilovanja. —

(Dalje pride.)

Voznik.

„Zakáj li povešaš glavó, ti moj pram,
Ko s sedlom rumenim te zopet sedlam?
Potrpi, ob letu ko bode moj god,
K nevesti z menoj pa dirjal boš tod.

K nevesti v domovje, saj ti jo poznaš,
Ko toči mi vino, ti zvunaj imaš
Kosilo ovseno, povrh za slovó
Ko mene poljublja, te boža mehkó.

Zdaj urno moj šarec, pa bodi vesel,
S kopiti kuj iskre in jaz ko zapel
Bom pesen domačo, pa ti razgetaj,
Razlega da v dol se, čez hribe in gaj!

Ko prideva v mesto, pa zlati komat
Ti kupim za praznik, ko bodeš moj svat,
Nevesto ko mlado boš vozil z menój,
Nje balo bogato, prijatelj ti moj.“

Poslušal je šarec ta govor molčé,
In stresal je grivo, po lici solzé
Rosile na cesto v obili so prah,
Da zganol se jezdec na sedlu je plah.

„Solzá te, prijatelj, obilih ni sram,
Povšeči mar ni ti, da ljubo imam,
Da snubil nevesto sem včeraj zvečer,
Nevesto bogato, krčmarjevo hčer?“

In stresel je šarec spet grivo temnó,
Ozrši v voznika se djal je takó:
„Ob letu otovrej napoči ko dan,
Nad truplom bo tvojim krokal že vran.“

Govoril voznik ni, a dvignol je bič;
Po cesti je zdirjal konj urno ko ptič,
In kmalu pozabljen pogovor je bil,
Ko v krčmi nevesti je svojej napil.

Minolo je leto potem in pa dan;
Krvavi je boj bil na meji končan,
Ležale kot snopja so mrtvih vrsté,
Med njimi mladeneč, zadet oj v srcé.

Raz prsta je svojega prstanek snel,
Ob letu otovrej ki ná-nj ga je del,
Govoril potem je: „Verujem zdaj sam,
Da prorok resničen bil je moj pram.“

In čuj, tam v daljavi zdaj konj razgetá,
Krvav ves in penast po polji divjá,
Prišedši k mladenču ozrè se v okó,
S kopiti tla bije, mu liže rokó.

Mladeneč se zgane in vzklikne: „Moj pram!“
Kaj bilo je dalje, ne vém, a to znam,
Pod nebom priplaval požrešni je vran,
Kjer ležal vojak je nezakopan.

y.

Pred sodnim stolom.

Pred sodnim stolom klečal sem
Kot bi minol in mrtev bil,
K usodi večnej ječal sem
Kot padel njej bi v žrtev bil.

In dvignol sem pogled solzán
In neumljiva čuda zrl,
In ta pogled takó temán
Na knjigo večno sem uprl:

Kjer narodi sošteti so,
Nekoji blagoslovljeni
Nekoji v njej prokleti so
In kazni zagotovljeni!

Ti narod mali, kje si moj,
Li nisi tu zapisan ti?
Te zabil li je stvarnik tvoj,
Si li iz rodov zbrisan ti?!

O glej, imé tam sveti se
Sè zlatom pisano imé,
Da jedva more zreti se
Takó se črke te blesté!

In to imé — solzé v oči
Mi silijo — o naj tekó!
Pozabljen nisi narod ti
In tvoje je imé zlató!

In vse solzé, ki lil si jih
In ves tvoj jadni jok,
Krivice vse, ki vžil si jih
Zapisal je neskončni Bog!

Zató zató pa vteši se
Oj narod moj, takó solzán,
Solzá in tožeb reši se —
Če ne drugod, si tam spoznan!

—*b*—

Dve narodni s Tolminskega.

Zapisal *J. Fonorski.*

a) O duši in sanjah.

Dva trudna popotnika se vsedeta v lipovo senco kraj ceste. Trudnost in shojenost ju omaga ter se vležeta po zelenej trati. Enega izmed njiju takoj spanec posili in zaspi poprej kakor drugi. Čujéč pa vidi ta priti iz ust spečega tovariša lepo belo ptičico podobno golobu. Ptičica gre nekoliko po trati in ogledujoč se zagleda ovčjo glavo, ki je bila pa že sama kost. Ta čudna stvarica zleze vá-njo in pogleduje enkrat skozi eno ovčje oko, enkrat skozi drugo in zopet skozi usta in ušesa. Tako je pogledovala ta bela živalica skozi luknje tiste ovčje črepinje, dokler se ni naveličala. Zraven te kosti pa je tekel prijazen potoček.

To vse je popotnik, ki je bedel, opazoval. Za dolgo časa pa priskače ptičica zopet na usta spečemu tovarišu, in ko zleze vá-nj, oddahne se ta in se zbudi. Zbudivši se pa začne takoj pripovedovati, kako lepo je sanjal, kako je hodil po velikem gradu in kako je pogledoval skozi okna na plano, kjer je videl veliko reko teči, in ni mu mogel o tistej lepoti zadosti dopovedati. A zdaj pokaže njegov tovariš na ono ovčjo glavo, rekóč: „Tam le si hodil po tistem gradu pri onej vodici,“ ter mu vse na tanko razloži, koder je videl njegovo dušo hoditi in kako se je vá-nj povrnola. —

b) Judež Iškarijot.

Judeža Iškarijota stariši so vedeli, da bo njih sin izveličarja izdal. Zato so ga deli hitro po rojstvu v škatlico in spustili v vodo. Voda ga je zanesla v neki mlinarski jez. Mlinar pogleda, videč že dolgo časa plavati škatlico po vodi, in zagleda v njej otroka. A mlinar je tudi imel enako velikega fantiča; zato je zdaj mlinarica tudi najdenca lahko redila. Judež je z mlinarjevim dečkom rastel in po otročje sta se igrala. Mlinarjev mu je pa večkrat utikal v oči, da so ga našli. Judež se razjezi in ga ubije. Mlinar ga zapodi od hiše, hudovaje se, da mu je sina ubil. Iškarijot se odpravi k prav bogatemu gospodu in prosi službe. Gospod ga vzame za stražnika svojega polja. Pri taistem gospodu sta pa služila tudi Judežev oče in mati. Se vé, da Judež tega ni vedel. Oče je bil za vrtnarja in je imel navado sadje krasti. Zato ga Judež nekdaj pri tatvini zasači ter ga ustreli.

Žena vrtnarjeva pa se žalosti in žaluje po svojem moži. Gospod pa jo tolaži, rekóč: „Saj te bo stražnik moj vzel in redil.“ Tako sta se tudi v kratkem poročila. Pa na dan poroke zvečer ga vpraša žena, kdo in od kod da je. Judež jej povè vse, kakor je slišal od mlinarja. Ona se prestraši in zavpije: „O saj si ravno ti moj sin!“ Prestrašen zapusti Judež svojo mater in gre k proroku Kristusu, o kterem je slišal mnogo praviti. Judež mu povè vse svoje grehe in ga prosi, naj bi ga vzel za svojega učenca. Nekoliko časa je bil Kristusu povšeči in ljub, ali pozneje se ga je polastila lakomnost in zato je izdal svojega učenika in Bogá. —

Lisica in jazbec.

Ko gre zvečer jež na lov, najde na poti jazbeca. Počasi je korakal ta naprej in je bil tako zamišljen, da ni zapazil ježa; še le ko ga je poslednji pozdravil rekóč: „Dober večer, prijatelj! kam si se namenil?“ zdramil se je, vzdignol glavo ter zagledal pred sabo malega ponočnjaka.

„Ravno premišljujem,“ pravi jazbec, „kako bi — ali bi šel, ali bi se vrnol.“

„Kam hočeš iti?“

„Toževat!“

„Koga hočeš tožiti in zakaj?“

„Lisico bom tožil, a vendar, ker sva se ravno naletela, hočem te poprej poprašati za svet, kaj bi storil.“

„Tožbe navadno niso dobre za nobeno stranko, ne za to, ki toži, ne za ono, ki je tožena. In pa še celó z lisico pravdati se, ne vém, ne vém —?“ pravi jež in maje z glavo. „A povej mi, za kaj se gre.“

„Za moje pohištvo," odgovori jazbec. „Res, da posebne vrednosti ni, kar imam podstrešja, saj veš, kakošno je pri meni domá, vendar kar tako vse zapustiti in iti, je tudi grenko in žalostno."

„To je istina, stanovanje ni mala reč, in če je še tako borno. Taka reč se ne pusti kar tako meni nič, tebi nič. Toda pravda je pravda in celó z lisico. Kako pa da ti hoče podstrešje vzeti?"

„Saj mi ga je že skoro vzela. Stanujem sicer še domá, gospodari pa le ona. Kaj bi govoril, vse mi je že vzela, umikal sem se jej tako dolgo, da se jej zdaj ne morem nikamor več umaknoti, kakor pod milo nebo. Pobrati mi je treba, pa iti, tako daleč je prišlo."

„Ali je že dolgo, kar je pri tebi?"

„Precej je tega, kar se je pritepla. Kakor veš, po stariših nisem drugega dobil, kakor kožo in imé. Ko sem postal samostojen, napravil sem si v prav prijaznem kraji, na solnčnej strani še dovolj čedno prebivališče. To sem pozneje popravil in nekoliko povekšal, da je postalo dovolj prijetno in zeló se mi je priljubilo. Kar pride nekega dne lisica in me prosi, naj jo vzamem za nekoliko časa pod streho, dokler nima lastnega doma, ali da drugod kaj pripravnega ne najde. Kdo bi bil tako trd, da bi odrekel, ako vidi tovariša v zadregi? Stanovala sva torej skupaj, odstopil sem jej celó najlepši prostor, da bi ne imela prilike govoriti, da jej nisem bil dober. Nekoliko časa je še bilo, ni raztrešala svojih sitnostij, vendar pa se ni brigala več, da bi šla. Celó tako je začela ravnati, kakor bi bila ona gospodar in jaz gost pri njej. Vendar jaz sem le molčal in potrpel, ker ne maram prepira. Hodil sem na lov in bilo je vsega dosti, ker ravno tiste čase je bilo mnogo črva v zemlji, da je hotel kmetom vso travo pokončati. Lisica je hodila na ptiče prežat in nobeden naju ni stradal. V jeseni sva hodila skupaj nad turšico, kamor mi je lisica pokazala. Turšice je bilo dovolj, toda pot je bila nevarna. Mene so enkrat skoro ujeli, ravno da sem jim jo še odnesel, ko so prišli kmetje s psom. Lisica je vedela, da ni varno, in ko je pes zaravsal nad mano, bila je že Bog vedi, kje! Pridem domú ves raztrgan in krvav, ker sva se s psom že dajala, — ravno da sem se mu še prej izpulil in ubežal, predno so me mogli kmetje s kleščami zagrabiti, in najdem lisico v luknji skrito. Smejala se mi je in še privoščila bi mi bila, ko bi me bili končali. To me je pa tako ujezilo, ta nehvaležnost in škodeželjnost, da sem jej kar povedal, naj pobere in gre. Pa ne, ni šla. Tudi postregla mi ni, ko sem bil revež ranjen in bolan. Očitala mi je celó, nesramnica, da hodim na krajo, čeravno me je ona zapeljala v turšico. Zdaj pa se mora vsemu konec narediti. V prepiru ne morem živeti, umaknoti se jej ne morem več, ni drugače, da jo tožim, naj jo gosposka izžene ali pa moram sam iti iz kraja."

„Prijatelj, to so čudne reči," pravi jež. „Ako se v pravdo podaš,

ti bode jela lisica očitati, da si kradel, prišel boš nazadnje ob dobro, pošteno imé, in še zaprejo te.“

„Saj je sama tudi kradla, in ona me je zapeljala v polje. Meni bi tega ne bilo treba, bilo je dovolj korenja precej pod robom, kjer sem stanoval, in še zdaj ga je dosti. Nikoli nisem imel nobenih sitnostij, če sem včasih kterega izpulil.“

„Naj bode kakor hoče, svetujem ti, da se ne pravdaj. Ako bi se ti ravno posrečilo, da tožbo dobiš, kar pa jako dvomim, ker lisica je lisica, ti pravim, da ne bode nič dobrega za te. Ako te pa obsodijo, imel boš stroške plačevati, in nazadnje te bodo še zavoljo kraje prijeli.“

„Kraja, — kraja — to je res, ali pomisli, koliko jaz kmetu dobrega storim, ker mu črve preganjam po senožetih! Mislim, da se tudi spodobi, da me nekoliko odškodujejo za to, ali pa se sam.“

„To vse ne bode nič veljalo, dragi moj! pusti pravdo in naredi si rajši zopet drugo stanovanje. Močan si in zdrav, pusti lisico; čim več se boš z njo pečal, tem bolj bodeš revež postal.“

Ko sta se jazbec in jež pogovarjala, poslušala je lisica za grmom. Nobeden je ni videl. Jež je z dobrim svetom pregovoril jazbeca, da ni šel tožit. Šla sta vsak na drugo stran na lov.

Po dokončanem delu gre jazbec domú. Lisica ga je že pričakovala pred luknjo, in ko pride, nagovori ga takó-le: „Prijatelj, ti imaš slabo imé. Čez in čez te poznajo, da krádeš. Ravno je odšel kmet s psom, ki je čakal na te, jutri gotovo zopet pride. Zvedel je, da mu korenje pojedaš, Boga zahvali, da te ni bilo domá. Povém ti, da ti gre za glavo. Smiliš se mi, ne boš več tlačil trave, ako te najdejo. Drugega te ne reši, kakor če pobegneš iz tega mesta.“

„Kdo me je videl, da sem bil v korenji!“ jezi se jazbec.

„Ne moreš utajiti; kaj sta govorila z ježem? Celó grmovje ima ušesa, bi te pa kdo drug ne bil mogel slišati!“

Jazbec je spoznal nevarnost in verjel je lisici, da ga hodi kmet čakat zavoljo pokradenega korenja, zato je zapustil še tisto noč svoje stanovanje in naselil se je drugod. Ko je odhajal, dejal je lisici: „Ti si se vedno hlinila in se mi dobrikala toliko časa, da si me v krajo zapeljala, kjer sem bil do krvavega trpinčen, zdaj si me pa še iz stanovanja in mesta pregnala. Ob pošteno ime si me spravila, to imam za plačilo, za dobrote, ki sem ti jih skazal. Vem, da me drug ni izdal, kakor ti, da sem izpulil včasih kak koren.“

„Ne govori mi veliko, če ne ti záložim in zaprem vse vhode, in jutri te bodo imeli, ko pridejo po te!“

„Prav je imel jež,“ misli si jazbec, pusti lisico samo in gre takoj drugam, ter prosi Boga, da bi ne dobil več takega tovariša, kakoršnega

je našel, ko je vzel lisico pod streho. Vest ga peče, da ni precej šel, ko je ona prišla, kajti vedel je, kar je sploh znano, da te baže tovaršija ni nikdar nič prida.

M. Tonejec.

Huda luknja.

Krajepisna črtica.

Stvarnik je čudno delil prirodi svoje darove. Tú se vidi, kakor bi bil z vso darežljivostjo odprl svojo roko, drugje se pa zopet kaže silno varčen. A povsod je zapustil znamenja svoje modrosti. Prijazni vinogradi, rodovitna polja se prikupijo zemljanu s svojo lepoto in koristjo; velikanskega snežnika visočine vabijo potnika k sebi, ker mu ponujajo veličasten razgled po širokej zemlji. Podzemeljske votline odkrivajo obiskovalcu kristalne svoje zaklade, kteri čim bolj so skriti, tem čarobnejše je njih vabilo. Naša ožja domovina se sicer ne more ponašati z visokimi gorami, kakor Švica, ne z votlinami, kakor Anglija; ali vendar nahajamo tudi v njej nenavadne zemeljske tvorbe, ki opazovalca z začudjenjem navdajejo. K tem se prišteva po pravici soteska „huda luknja“ na spodnjem Štajerskem.

Gladka okrajna cesta vodi sedaj iz lepe slovenje-graške doline v sosednjo šaleško mimo kopičastega 1760′ visokega Turjaka blizu župnije sv. Ila. Z dobro oskrbljenim poštnim vozom pridemo male pol ure od Turjaka proti jugozahodu do črnih razvalín gradú „Valdek“; tu so o svojem času prebivali „valdeški gospodje“ ter prežali na potnike, gredoče iz Slov. Gradca v Vitanje, Konjice . . . Pet v nebó štrlečih sten, po kterih zob časa neusmiljeno gloje, je še edino ostalo od nekdaj mogočnega gradú. Razvaline so sedaj lastnina malega posestnika Maret-a, po domače „Vratar-ja“ v župniji sv. Florijana v Doliči. Le par minut potujemo naprej, pustivši Valdek na desno, in kmalu imamo pred seboj romantično „hudo luknjo“.

Pred 70 leti si še prebivalci te okolice niso upali tu na vozno stezo misliti. Na levej roki tišči semkaj skalni Kozjak s svojim strmim odpadom k „hudej lukuji“; od desne strani se vrstijo vzhodne panoge št. vidske visočine ter delajo velikanski skalnati jéz med slovenjegraško-doličko in šaleško dolino. Paka, bistro tekoči potok, si je edina preglodala pot skozi to strašno skalovje, ne pustivši le toliko trdnih tal, da bi le ena človeška noga dovolj prostora imela. Na desnem in levem nje bregu so v nebó kipeče skale, strme, ko stena, ki le prisiljene Paki duri odpirajo. Kako je ta mala rečica to silovito skalovje preglodala! Koliko let je morala njena bistra voda lizati te čudno naložene pečine, da je

prodrla v šaleško dolino! Pred 1826. letom je bila Paka edina, ki je nosila pozdrave iz slov. graške doline v šaleško. Potovalcu je to skalnato gorovje delalo nepodrtljiv zid ter ga sililo tu svoje stopinje ustaviti. Omotični prepadi so mu zabranjevali vsako stopinjo naprej. — Dandanes pa veže obedve dolini, slovenje-graško in šaleško ravno tukaj lepa precej široka okrajna cesta, zraven nje pa šumlja Paka, hiteča Savinji v naročje.

Že dalje časa so se pogovarjali udje c. k. kmetijske družbe slovenje-graške, da hočejo na tem kraji predreti skalnato steno ter slovenjegraško in šaleško dolino s cesto zvezati. Misel je bila blaga; koristna ne samo za bližnje okoličane, temveč tudi za bolj oddaljene pokrajine južnozapadnega Štajerja. A izpeljava tega podvzetja se je zdela na prvi pogled nemogoča. Treba je bilo visoke pečine deloma odstraniti, deloma strme skalnate stene toliko odkrhati, da so prostor puščale voznej cesti. Pa trdna misel te na videz nepremagljive zapreke premagati je vedno bolj in bolj zorila pri udih kmetijske družbe, in sklenolo se je bilo naravne zadržke z naravnimi silami premagati.

Velike zasluge za blago podvzetje imá v prvej vrsti nepozabljivi dobrotnik za kmetijstvo nadvojvoda Janez, čegar stoletni rojstni dan se je obhajal dne 20. jan. tekočega leta. On je bil ustanovitelj in takratni predsednik c. k. kmetijske družbe na Štajerskem. Na prošnjo slov. graške podružnice kmet. družbe pri deželnej oblastniji bilo je delo l. 1823. začeto, in že prihodnje leto 1824. bila je soteska od zidarskega mojstra Tesidori-ja iz Laškega (Tüffer), 1115½ sežnjev dolga za 1975 gld. sr. d. predreta in prostor za vozno cesto pripravljen. — Leta 1825. in 1826. pa je potem celo cesto od posestnika Šmona — blizu valdeških razvalin — do Velenja 5084 sežnjev dolgo za 6280 gld. Sebastjan Križan k splošnej zadovoljnosti dodelal. Stroški so se plačali deloma s prostovoljnimi doneski, deloma po konkurenci bližnjih krajev in okrajev: Velenje, Šoštanj, Legen, Rottenthurm itd.

„Huda luknja“ je sedaj prav romantičen kraj ter vredna, da se obiskuje. Meriti se more z najčudovitnejšimi svojimi sovrstnicami. Cela okolica spominja zeló na Kras. Velikansko skalovje, sivo, kakor bi bilo s pepelom potrošeno je na tem kraji nakupičeno. Visoke strme stene pritiskajo tako v sotesko, da misli človek, zdaj in zdaj se bodo nad njegovo glavo zrušile. Skozi nje pa šumi bistra Paka, kakor bi si hotela širje korito izlizati.

Že precej ob konci „hude luknje“ na velenjskej strani priteka od desne strani „Ponikva“ — majhen, bister potok, iz votline ter se izliva v Pako. Ponikva teče po št. vidskej župniji, vije se skozi globoko, eno uro dolgo dolino. — V tem potoku lovijo okoličani nenavadno velike rake. Pri Tisenskem posestvu jej siloviti skalnati breg pot zapre. A na treh krajih si je njena voda skozi pečino pot preglodala. Skrije se v pod-

zemeljskih votlinah ter na drugej strani bistro skozi široko odprto žrelo priteče in se koncem „hude luknje“ s Pako združi.

Votlina, iz ktere Ponikva prišumlja, razprostira se globoko v apneno skalovje. Pri vhodu je tako prostorna, da bi s senom naložen voz lahko skozi njo peljal. A korakoma se njeno žrelo tako skrči, da je vsaka stopinja naprej nemogoča. Sicer pa je v tem kraji baš na Tisenskem zemljišči več votlin, in to nekaj precej prostornih.

Nasproti onemu mestu, kjer se Ponikva v Pako izliva, postavila je slov. graška podružnica kmetijske družbe spomenik nadvojvodi Janezu iz domačega črnega mramorja. Spomenik je tik vozne ceste v votlini proti cesti odprtej 13 stopinj dolg in na cestnej strani 15 širok. Visok je blizu 3 metre. Zgorej je brončasta podoba nadvojvode po narisu Wachtl-novem. Mramor je izdelal delovodja kamnosečnice gospe Antonije Pack v Gradci — Jožef Pössenhoffer. Pod podobo je napis v nemškem jeziku, ki potniku naznanja, da je ta spomenik slov. graška podružnica kmet. družbe nadvojvodi Janezu iz hvaležnosti oskrbela, ker je mnogo pripomagal k srečnemu predoru te soteske. — Spomenik se je odkril 24. junija l. 1830., pri kterej slovesnosti je bilo mnogo najodličnejših mož iz okolice in bližnjih krajev navzočih. Slovesni govor je pri tej priložnosti govoril št. janžski župnik Jožef Mušič.

Tako se je nekdanja „huda luknja“ po prizadevanji blagih dobrotnikov spremenila v romantičen kraj. Njene sive gigantične pečine delajo globok utis v obiskovalci, a po gladkej cesti, ki se vije dandanašnji skozi njo, pozdravljate se prijazno veličastna šaleška dolina in njena slov. graška sosedinja. —

F. Zmazek.

Beseda o našej ljudskej prosveti.

II.

Razmere ljudskega učiteljstva so se v novejšej dobi mnogo zboljšale; sedanji ljudski učitelji so pravi akademiki v primeru z nekdanjimi; no akoprem precej „učenih“ učiteljev in učiteljic imamo, pomanjkuje nam vendar dobrega ljudskega odgojiteljstva še zeló in zeló: — in tú je naša velika nesreča.

Mnogo se toži tako v Cis- kakor v Translajtaniji, da sedaj ne samo mnogoteri učitelji na srednjih šolah, temveč tudi že na ljudskih nekako tako „učeno predavajo“ kakor universitetni professorji. Kaj značijo te tožbe? Mislim, da ničesar drugega nego da dotični učitelji ne učijo stvarij, kakor jih naravno dejansko življenje zahteva, temveč predmete, kakor jih bureaukratična theorija „predpisuje“. Večina učiteljev so theoretiki „pred-

pisanih“ predmetov, ktere „v predpisanih“ urah dobro ali slabo učijo — ali „predavajo“, in tako po sedanjej officialnej systemi že „popolnoma svojo predpisano dolžnost spolnjujejo“. Nasledki takšnemu učenju pa so, da se mladež poleg nekakšnega branja, pisanja, računjenja še nekoliko praznih besed ali fraz nauči, s kterimi pa ničesar počenjati ne vé in jih torej brž ko brž pozabi. Takšna učena theorija ali golo učenje predmetov more ljudstvu le malo koristiti; pravi ljudski učitelj mora biti popolnoma tudi ljudski odgojitelj, in kot takšen mora poznati vse ljudske lastnosti in potrebe ter vedeti, kako se naj v zadanem položaji vse duševne in telesne zmožnosti njegovih učencev k dejanskej koristi, k razumnemu življenju budijo in gojijo, t. j. on jih mora učiti praktičnega razumnega življenja.

Česar pa kdo druge učiti želi, tega se mora poprej sam naučiti; no ali se učijo kaj naši učitelji na učiteljiščih onih vednostij praktičnega življenja, ktere bi kot učitelji in odgojitelji za narodovo blagostanje vedeti in učiti morali? t. j. učijo se li tudi onih znanostij, ktere so kmetovalcu, rokodelcu, obrtniku, trgovcu in še priprostemu delavcu potrebne, da mu kmetija ne hira, mali ali veliki obrt ne propada, trgovina ne prestaja in se vsakomur delo primerno plačuje? —

Po mojem prepričanji so za uspešno in blagonosno delovanje naših ljudskih učiteljev baš fundamentalne znanosti narodnega gospodarstva neobhodno potrebne, in dokler si naše ljudsko učiteljstvo ne bode teh vednostij pridobivalo, tudi ne more tako za narodno prosveto delovati, kakor njihov poklic, narodni blagor in razmere novejše dobe to zahtevajo. Dobro ljudsko učiteljstvo je pravi vir ljudske, narodne prosvete, moralnega in materialnega blagostanja, in v tem oziru nam morejo za najlepši uzor in za najboljše posnemanje biti razmere ljudskih šol na Skandinavskem t. j. na Danskem, Švedskem in Norveškem.

Kakor je v obče znano, je prav za prav jedro in glavni faktor skandinavskih držav kmetski stan; naravno je tedaj, da ta stan tudi dostojno za svojo prosveto skrbi. Da so na Skandinavskem vsi stariši primorani svoje otroke šolat dajati, ni treba še posebno opomniti, a omeniti pa hočem, da se ne nahaja čez 1% Skandinavcev, ki bi barem nekoliko brati ne znali. V pokrajinah, kjer ni mogoče zavoljo prevelikih oddaljenostij posameznih vasij ali dvorov imeti stalnih učilišč, so popotne šole „flyttande skolor“, t. j. eden in isti učitelj ali učiteljica potuje po deželi, tako da v enem letu uči na več mestih, na dveh ali treh, povsodi razmerno določeni čas v kakej za to svrho pripravnej kmetskej hiši.

Ljudske šole pa so na Skandinavskem treh vrst; najskromnejše so tako imenovane „smaskolor“ t. j. male šole, kjer učijo najskromnejši učitelji in učiteljice, (popotne šole na Švedskem in Norveškem se po največ k tem prištevajo), bolj odlične so po imenu „folkskolor“, t. j.

ljudske šole bolj našim podobne, a potem „hõgre folkskolor“, t. j. višje ljudske šole, kakoršnih mi nimamo. Na malih šolah učijo po največ učiteljice in to z dobrim uspehom; pa tudi na drugih ljudskih šolah deluje ženski spol v nemalem številu prav uspešno. Vladi so podredjene vse šole; ona imenuje šolske nadzornike, no vendar je vsakterej občini svobodno, ustanoviti in urediti si šolo po svojih posebnih dotičnih razmerah in potrebah.

V ljudskih šolah se ne učijo samo navadni „naši predpisani“ predmeti, temveč tudi kmetijstvo, dobro gospodarstvo ali gospodinjstvo v obče in gledé na lokalne razmere, in kar je za nas še posebne znamenitosti vredno, starejši fantje se učijo tudi različnih rokodelstev. Višje ljudske šole so, rekel bi, ljudske akademije, na kterih se prav za prav universalna ljudska omika dobiva, t. j. bolj odrastli fantje ali še mladi možje, kteri so navadno ljudsko šolo dovršili, urijo se popolnejše tam v theoretično in praktično že pridobljenih znanostih ter si pridobivajo vse one vednosti, ktere so umnemu gospodarju in odličnemu državljanu tako za odlično privatno kakor za javno politično življenje in poslovanje potrebne. Budí in gojí se tukaj v srci in duhu ljubezen do naroda, do domovine ter čut in vkus za vse, kar je blago in lepo. Potrebam primerne so višje ljudske šole tudi za ženski spol. — V teh različnih ljudskih šolah se skandinavskemu ljudstvu budijo in krepko razvijajo vse one moralne in materialne moči, s kterimi si ono priborjuje svoje blagostanje, po kterem se njegova prosveta tako sijajno odlikuje od drugih narodov.

No kaj? — Je-li mogoče, da bi mi Slovenci Skandinavce posnemali?

Da, mogoče je, ako bi le prav hoteli, pa tudi nujno potrebno je, ako hočemo ljudskej prosveti pomagati, materialno in moralno blagostanje ljudsko zboljšati in tako pravo zavest, individualno kakor politično moč in veljavo našega naroda povišati.

Naš dnevnik „Slovenski Narod“ je lanskega leta objavil nekoliko izvrstnih in vse pozornosti vrednih člankov. Gg. -- r.: „Ganimo se“, dr. Janko Sernec „Še nekaj o znanem nasvetu“, dopisnik z Notranjskega: „V resnici na delo“, in dr. sprožili so in pretehtovali nekoliko velevažnih mislij gledé naše ljudske prosvete. Naj bi se takšni glasi opetovali, t. j. naj bi postala iz pojedinih izjav zbrana konkretna systema in združena organisacija z jasno določenim programom, ciljem in koncem, ker drugače se ničesar stalno veljavnega doseči ne more. — Naše ljudstvo nima dostojne prosvete; ono je v svojih največjih in vsakdanjih potrebah še po velikej večini neuko, nevedno; ono še nikakor dosti ne pozna ne svojih duševnih, ne svojih telesnih zmožnostij; ljudske šole, kakoršne so sedaj, ne morejo zadanim potrebam daleko ne zadostovati. No ker bi ljudske šole morale biti ljudske odgojilnice in prvi ter najbitnejši vir ljudske prosvete,

moramo tedaj kar največ skrbeti, da se tem zahtevam tudi primerno predrugačijo. Zboljševaje naše ljudske šole pa moramo sevéda tudi zboljšane učiteljske seminarje imeti. Vsakteremu ljudskemu učitelju treba občih gospodarskih vednostij; pri tem pa mora poznavati gospodarske razmere in potrebe dotičnega kraja, v kterem posluje. Z naukom, kako se razumno gospodari, uči se ob enem razumno živeti; razumno življenje pa daje duševne in telesne ugodnosti, ter budí in množi moralni in materialni kapital, prosveto in blagostanje.

Naše neuko ljudstvo ne pozna ne vrednosti časa, ne relativne veljave dela in truda; in to je uzrok, da se tako malo našega ljudstva briga za naučno delo, ktero v razmeri svoje odličnosti več in več velja ter se boljše in boljše plačuje. Naši delavci so po večini le priprosti strežaki, skromno podredjeni pomagači naučnih odličnejših delavcev, kteri so po največ tujci, Nemci in Italijani. Lukrativno delo in dobiček je tedaj naravno tujcev, slabo plačan trud pa našincev; to velja gledé raznoternega poslovanja, in torej se tudi nikakor ni čuditi, ako se med našim ljudstvom toliko tujih zvedenih dobičkarjev naseljuje in obogatuje, dočim jim naši ljudje služijo in jih obožujejo. Umni rokodelci in obrtniki drugih narodov se hodijo bogatit križem svetá, od nas pa zahaja nekaj — drvarjev v hrvatske loge. — Največje potrebe je torej, da naše ljudsko učiteljstvo budi in goji na vsakteri mogoči način mladeži um in voljo k razumnemu in naučnemu delu, no to ne po enem kopitu vsem učencem skupaj, temveč po individualnosti vsakterega učenca posebej; ker vsakteri fant ima svoj posebni talent in veselje: ta za kmetijstvo, oni za rokodeljstvo ali obrtnijstvo, tretji zopet za trgovino itd. Pa tudi zmožnosti vsakterega učenca so različne, torej treba vsakteremu po dotičnej posebnosti pomagati: tako se ravna na Skandinavskem in tako se najlažje dohaja k zaželenemu cilju in koncu. — Naj bi vendar ona gospoda, ki se toliko prepira o principu, koliko let bi moralo vsaktero otrok šolo „obiskavati“, rajši premišljevala, česa in kako bi se trebalo na ljudskih šolah učiti, da bode nauk res za praktično ljudsko korist in pravo prosveto, in ker tudi jaz nikakor ne morem videti razumnega razloga in koristi, zakaj bi otrok v prosto ljudsko šolo „sedanje systeme“, kjer na pr. ni več nego 3 razredov, osem let hoditi trebalo, akoprem se v onih treh razredih leto za letom ena in ista stvar uči ali „predava“, zato mislim: vsaktero otrok naj dotične razrede, kakor je najboljše mogoče, dovrši, kar mu je menda v treh ali četirih letih mogoče, potem se pa naj odredijo po prilikah posebni tečaji za praktično življenje z naukom za obče izobraženje v poklicu, kteri vsakteremu učencu doide. Kdor bode kmet, naj pridobiva znanosti, ktere so razumnemu kmetijskemu gospodarju potrebne, kdor se z barantijo pečati namerjava, naj se mu daje nauk o kupčijskih zadevah, kogar koli pa bi kakšno rokodelstvo veselilo ter bi se hotel obrta po-

prijeti, tudi temu se mora k temu nauku na vsakteri mogoči dobri način pomagati — in tukaj je moj glavni predlog: naj se našim ljudskim šolam rokodelske šole dodavajo. —

Želeti bi bilo, da bi se vsakteri človek v svojej mladosti kakšnega rokodelstva naučil, naj si potem tudi kterikoli drugi stan, drugo poslovanje izvoli; kajti tako si pridobi in hrani kapital, ob kterem se more poleg prijetne zavesti, da za vsak slučaj kaj koristnega zna, v vseh nezgodah življenja pošteno živeti, ako le zdrave roke imá.

Naj se nikdo težav tukaj priporočenega novotarjenja gledé naših ljudskih šol ne prestraši; početek je povsodi težaven, ničesar veljavnega se ne more mahoma doseči, treba potrpežljivosti in vztrajnosti: pa naj bi se torej naše ljudske šole z rokodelskim naukom s prva baš v onih vasėh in trgih dopolnjevale, kjer je po razmerah takšno početje najlažje ter so potrebe temu nauku največje. No ne odlagajmo nikar ne s početkom teh dopolnjujočih ljudskih šol, da si kmalu, prvič za lastno potrebo, za domovino dosti odličnih narodnih rokodelcev in obrtnikov odgojimo ter se tako tujcev obranimo, drugič pa, da mnogotere našince zmožne storimo, da hodijo v svet in morejo tam s svojo spretnostjo in umnostjo sebi na srečo in očetnjavi na slavo živeti. Uprav sedaj je najbolj pripravni in nujni čas, da mi Slovenci kar največ rokodelske in obrtnijske intelligence odgojujemo: celo jugoslovanstvo je zdaj mnogo potrebuje ter je še bode več in več potrebovalo.

V obče pa bi naj posebno določeni tečaji dopolnjevali naše ljudske šole v zato ugodnih letnih dobah, kjer bi si bolj odrastli fantje ali mladi možje pridobivali primerne obče izobraženosti in omike, ktera je po zadanih razmerah vsakemu kulturnemu človeku in veljavnemu državljanu potrebna. Naj bi se tolmačili poleg drugih praktičnih vednostij kolikor mogoče tudi oni občinski in državni zakoni, one privatne in politične naprave, ktere mora vsakdo kot občan in državljan vedeti, da škode ne trpi ter svoje politične pravice in dolžnosti pozna. Da pa bodo občine imele dobre, vešte, razumne župane in občinske svetovalce, treba je, da si dotični ljudje za to svrho tudi v pravem času potrebnih vednostij in lastnostij s praktičnim ukom pridobivajo. Ob tem pa bi se naj nikdar in nikjer ne pozabilo, buditi in gojiti pravo moško mišljenje ter blago aesthetično čutjenje, pravo ljubezen do svoje domovine, do svojega naroda, dober vkus za vse, kar je lepo in blago, kajti le tako se izbrisuje madežna sirovost, blaži srce in duh plemeniti.

Vse kar je bilo tukaj rečeno gledé ljudskih šol s posebnim ozirom na moški spol, velja sevéda po razmerah tudi za žensko prosveto. Na žensko odgojo in učenje se pri nas, kakor sem v tem listu že lansko leto pisal, strašno malo pazi in tudi ta nemarnost nam je na veliko zlo. Ženstvo ima pri vseh kulturnih narodih neizmerno velik upliv na

vse narodno življenje, na ves blagor ali nesrečo. Po resničnem starem pregovoru podpira žena tri hišne ogle; torej kjer je žena hiši slaba podpora, bode tudi ta slabo stala in slabo je tudi narodno blagostanje. Po ženskej prosveti se najbolj ravna cela ljudska prosveta. Kdo še ni imel prilike opazovati razmer, kakšne so v hiši, kjer vlada razumno odgojena gospodinja ter v hiši, ktere gospodinji se je odgoja zanemarjala? Tam te srečuje povsodi prijetnost in ugodnost; kamor se koli ozreš, vidiš ljubi red in snago ter milo in drago se ti stori bivati v takšnej prijaznej hiši, blažena je, akoprem ne bogata; tukaj pa te razžali že prvi pogled na obitelj in njeno bivališče, nikjer ne najdeš ne pravega reda ne potrebne snage, in ker te ne vabi nobena čednost ne k ljudem ne k stvarem, brž ko brž od ondod odideš.

Neizmerno mnogo bi mogle dobrega storiti naše učiteljice za prosveto našega ljudskega ženstva, ako bi one v obče svojo nalogo poznale ter vedele, kaj in kako je njim treba učiti, ter ako bi one za svoj poklic dotičnih zmožnostij, vednostij in znanostij imele; vendar sedanje pripravljanje učiteljskih pripravnic in njihovo učiteljsko „officialno“ poslovanje nikakor ni našim potrebam in naravnim zahtevam primerno. Dekleta se šolajo za učiteljstvo na dotičnih pripravniščih za „predpisane“ predmete celó po moško kakor mladenči, in kedar dobi devica svoj učiteljski diplom, postane zajedno nekakšno bitje neutrius generis! Takšna moderna učiteljica avstrijsko-ogerske šolske systeme vé in zna vse drugo, samo tega ne, kar bi njej kot „ženski“ bilo vedeti in znati potrebno; o praktičnem umnem ženskem poslovanji, o gospodinjstvu ne umi ničesar ne, in vendar bi ljudska učiteljica imela odgojevati v prvej vrsti dobre razumne gospodinje. — Našim učiteljskim pripravnicam je torej treba mnogo praktičnega nauka za razumno gospodinjstvo in v obče za razumno žensko življenje in poslovanje. Kar se pa dotičnega učenja na ljudskih šolah tiče, morajo se sevéda deklice po razmeri svoje starosti in razumnosti učiti; treba je torej ravno tako za dekleta kakor za fante višjih dopolnjujočih tečajev. Koliko dobrega ženskega nauka potrebujejo dekleta uprav, kedar po sedanjej uredbi šolo zapuščajo! — V obče pa naj bi ljudske učiteljice ne učile samo v šoli, temveč naj bi hodile tudi učit svoje učenke na dom, t. j. naj bi jih obiskavale kot prijateljice na domu ter jim tam šolski nauk v praksi pokazovale, na pr. kako se lepo ureduje hiša, kako se skrbi za vkusno kuhinjo, kako za čisto perilo in snažno obleko, kako si naj mlado dekle lepoti dušo in telo, kako se ravna z malehnimi otroki, kako naj odrastlo dekle občuje z moškimi, žena z možem itd. Takšno učenje bode več izdalo, več koristilo nego vse najlepše šolske theorije.

Veliki nedostatek in zeló škodljiva napaka je to, ako učitelj ali učiteljica živi za učence in učenke samo v šoli, samo za šolske ure v

„predpisanih" šolskih letih izven tega časa pa ne. Da bodo ljudski učitelji in učiteljice tudi odgojitelji in odgojiteljice izročene jim mladine, treba da se z njo povsodi in ob vsakej priliki pečajo, da si njeno ljubezen ter njeno in njenih starišev popolno zaupanje pridobivajo. Ako pa na ta način naše narodno učiteljstvo svoj poklic prav razumi, pomnoži neizmerno svojo uglednost in svoj upliv na ljudstvo ter postane najvažnejši faktor njegovega življenja, mogočni vir prave ljudske prosvete ter občega moralnega in materialnega blagostanja in politične moči celega naroda, za ktere zasluge se ne bode učiteljski stan samo visoko častil in slavil, temveč si bode tudi gmotno mnogo koristil.

Samo po sebi se sicer razumi, kar še h koncu temu obrisnemu nasvetu gledé zboljševanja, predrugačenja in dopolnjenja naših ljudskih šol omenim, da mora k temu delu za ljudsko prosveto vsa slovenska rodoljubna intelligenca, prav vsakdo po svojej vednosti in moči, ljudskemu učiteljstvu pomagati, drugače bi bilo takšno početje in uspešno delovanje v sedanjih razmerah tudi najboljšim in najizvrstnejšim učiteljem in učiteljicam našim nemogoče. Kako bi se pa ta svrha najlažje in najuspešnejše kljubu neštevilnim zaprekam mogla doseči, o tem bi naj naši rodoljubi premišljevali in svoje dotične misli objavljali. Natančnejši program odlagam torej za drugo priliko. *Dr. Ahasverus.*

O telegrafičnih vremenskih poročilih.

Spisal *Vinko Borštner.*

(Konec.)

Jako važno je za naše planinske pokrajine, ako nastane središče znižanosti nad adrijanskim morjem ali pa nad Italijo. To se je strašno pokazalo leta 1879. Celi mesec februar je bilo barometrično stanje celó nizko, in večkrat se je napravilo središče znižanosti v južnih krajih, od koder se je z močno hitrostjo čez planine pomikalo. Vsled tega nizkega stanja je pri južnih vetrovih padajoči dež namočil stari sneg, in ko je ta veter ponehal in se temperatura znižala, zmrznol je sneg, in na ta zmrzneni sneg je prišel novi „rahli" sneg, ki je na debelo padel od 23. do 24. februarja.

Napravilo se je namreč dne 23. februarja nad zgornjo Italijo središče znižanosti z isobaro 735$^{mm.}$ (na Koroškem smo imeli isobaro 737$^{mm.}$), in vsled tega so nastali silni viharji, ki so nam snega in tudi deža prinesli. To središče se je hitro čez planine pomikalo, tako da je bilo dne 25. febr. že nad Petrogradom in se je povišalo do isobare 755·2$^{mm.}$ Na Koroškem smo pa imeli isti dan ravno tisto isobaro, ali nad severno Italijo se je

napravilo z nova tudi isti dan središče znižanosti z isobaro 741$^{mm.}$ in vsled tega so zopet nastale na morji in po pokrajinah silne vihre. Središče se je tudi sedaj čez Koroško proti severu pomikalo in je krenolo iz srednjenemških dežel proti severovzhodu. Omenili smo, da je dne 23. febr. vzlasti na Koroškem veliko snega padlo, dà gromelo in bliskalo je okoli poldneva. Posebno veliko snega pa je padlo v noči od 24. do 25. febr., vihar je pihal iz jugovzhoda, in padel je med 12. in 3. uro popoldne na 8$^{cm.}$ debelo rudeči sneg — vsled prahú, ki ga je vihar s silno močjo in hitrostjo iz Sahare prinesel. Takov viharni oblak je prišel v dveh urah od otoka Lesine na Koroško. Ob treh popoldne pa se je veter zasukal v južnozahodnega in padal je zopet beli sneg.

Zvečer je začelo deževati in trajal je dež pozno v noč. Barometrično stanje se je od jutra do večera znižalo od 714·8$^{mm.}$ na 704$^{mm.}$ Na stari zmrzneni sneg pa je padlo in namelo na Dobrači toliko snega, da ni bilo videti telegrafijskih stebrov, in na severnej strani vrh Dobrača so se napravile velike „snežne deske“ (sneg se nakupiči nad strmino tako, kakor da bi deske čez njo položil), ktere so kakor se je opazovalo nad 4$^{m.}$ daleč čez strmino visele.

Dne 25. febr. ob pol 5. uri popoldne se je ena taka „deska“ utrgala in je pridrla mahoma povekšajoča se s silno hitrostjo in strašno silo v 10 sekundah 2500$^{m.}$ globoko v dolino. Vsled tega plaza pa se je udrl ves sneg za njim in drl je celi plaz, 110$^{m.}$ širok, proti Pliberku, in v trenotku je bilo 25 ljudij mrtvih, 7 hiš posutih in 6 poškodovanih, a 15 ljudij so še živih izkopali. Zvečer ob desetih pa se je zopet tak plaz proti Hüttendorf-u (tik Pliberka) udrl in vse kar mu je bilo na potu porušil — in prihrul 500$^{m.}$ globoko v dolino, in ta 6$^{m.}$ debela kepa iz snega, kamenja in hlodov je uničila 7 hiš in 12 ljudij, ter polomila nad 30 oralov lepe hoste do zadnjega klina. Manjših plazov je nastalo kakih 54, ki so pa pot v Pliberk tako zasuli, da je bilo le po ovinkih mogoče v nesrečni kraj priti, kjer je natorna moč tako hudo razsajala.

Pomikanje središča znižanosti, ki nastane nad adrijanskim morjem, čez planine ali čez Kras zna pa tudi pouzročiti burjo, ki je pod imenom „bora“ znana. Ako pride južnej burji od severovzhoda mrzel veter nasproti, napravi se nekak vzpor mrzlega vetra. To se spozna po tem, da nastane na kraji, kjer se vetra srečata, barometrično stanje nenavadno visoko, in gosta megla vzlasti po zimi nam kaže, kje se burji dotikate. Premore južna burja mrzli veter, tedaj nastane na severnej strani te meje mahoma južno vreme. Nazaj porineni polarni tok se pa zgosti, postane silnejši, vriva se v aequatorialni toplejši in vlažnejši tok, kondenzuje vodene pare in tedaj nastane snežna burja. Čim dalje ko pride polarni tok, tem dalje pada sneg. *

* To se je pokazalo letos o božiči. Napravilo se je od 23. do 24. decembra

Vojsko med polarnim in aequatorialnim tokom opazujemo po zdatnih spremembah zračnega tlaka. Premaga pri tem boji polarni tok aequatorialnega, takrat prodere prvi s silno močjo čez soteske in prelaze na Krasu do adrianskega morja. Enake „vzporne viharje“, kakor jih Dowe imenuje, nahajamo tudi na severnih obrežjih črnega morja in sploh v vzhodnej Evropi. Večjidel so vsi snežni viharji v Rusiji te vrste.

Iz tega se razvidi, kak upliv imajo gore in sploh razmere na kopnem na vetrovno, sicer pravilno pot.

Lokalne razmere, kakor smo že omenili, delajo največ zaprek v določevanji prihodnjega vremena, posebno v goratih krajih. Iz opazovanj in po izkušnjah vemo, da so splošne spremembe zračnega tlaka na visokih gorah pravilne in da se ne razločujejo veliko od sprememb v tropičnih in od onih v morskih krajih, kjer so vsakdanje spremembe barometričnega stanja skoro za celo leto enake. Ne tako pravilne so spremembe v dolinah. Razločki med najvišjim in najnižjim stanjem so tú v časih celó veliki. Vse to kaže do dobra opazovanje na Koroškem.

V Celovci se opazuje vremensko stanje že od leta 1813.; takrat je namreč znani naš Achacelj začel tukaj opazovati. Postalo je to opazovališče eno najimenitnejših — in je v marsikterem oziru merodajno opazovališče. Sčasoma se je ustanovilo po vseh krajih na Koroškem toliko štacij, da jih sedaj 31 štejemo (prej 42). Vsled zgoraj omenjenih uzrokov so napravili med drugimi * tudi na Koroškem sedaj najvišje opazovališče, visoko 2043^{m}, pod obirskim vrhom. To opazovanje kaže skoro enake spremembe zračnega tlaka, kakor v Pulji (Pola), in tudi ne manj pravilne kakor v Bataviji. V Celovci pa so razlike celó velike. Sklepati moramo tedaj, da so vremenska opazovanja na visokih gorah jako važna, in da bi bila taka opazovališča ravno tako pripravljena, da bi dajala najbližjim okrajem vzlasti prebivalcem v dolini vremenske signale, kakor že omenjena znamenja na morskih obrežjih ladije in parobrode pred viharjem svarijo. Koliko bi se dalo v ta namen še v naših slovenskih goratih krajih storiti, prepustimo merodajnim krogom v premislek. Da so pa vremenska poročila celó važna tudi za poljedelstvo i. t. d. smo že omenili. Dokaz temu pa je, da so po amerikanskem zgledu tudi že nektere evropske države, kakor na pr. Francoska in Saksija, uvedle take naprave, po kterih si je ravno „Signal Office“ že mnogo zaslug pridobil. Razumi se, da

nad adrijanskim morjem središče znižanosti. Dne 24. dec. nastala je strašna bora, ki je kakor se je bralo v poročilih tako strašno brila, da je vozove iz železnice trgala. Bora je dalje šla, sneg je padal in dne 27. decembra snežilo je celó v Palermu.

* Druga nad 1000$^{m.}$ visoko ustanovljena opazovališča so: Cornat 1040, Knappenberg 1045, Reichenau 1059, Unterschäfleralpe (nižje pod Obirom) 1063, Kleinkirchheim 1069, Heiligenblut 1301, Stelzing 1406, pod Pečo 1484 metrov visoko in po letu tudi na sv. Višarjih. — Prejšnje najvišje opazovališče: Goldzeche 2797$^{m.}$ visoko se je moralo opustiti.

morajo te vrste opazovališča manj silo ali mér vetrov naznanjati, saj so vendar potrebe pri poljedelstvu, gozdarstvu in vrtnarstvu tudi druge kakor pri plovstvu mimo krajev ob morskem obrežji. Naznanjati morajo taka opazovališča, ali zna dež, ploha, toča, deževno ali toplo vreme i. t. d. priti, da se vedó ljudje (poljedelci itd.) po tem ravnati. In ker so ravno ti vremenski dogodki tudi od lokalnih razmer odvisni, zamorejo prihodnje vreme le izkušenci določiti, ki vedó vsekratne lokalne razmere uporabljevati.

Menda bi bilo odveč, ko bi hoteli veliko važnost vremenskih poročil še dalje razpravljati, zadostovalo bode in morda tudi zanimalo, ako nekaj primerov iz amerikanskih poročil meteorologa Angot-a navedemo, iz kterih se razvidi, kako važnost imajo vremenska poročila v Ameriki, in kako se tam posestniki velikanskih planjav za to stvar zanimajo. Omeniti še moramo, da dobivajo Amerikanci svoja vremenska poročila veliko bolj na tanko in na drobno izražena, kakor pa mi iz Beča ali Nemci iz Berolina, kajti ta poročila so proti amerikanskim prave suhati.

Iz štacije: Memphis v Tenessee-ji se poroča: „Tamošnja prevozna družba uporabljuje vedno vremenska poročila za prevažanje tvarin, ki bi po deži ali že po spreminjanji temperature škodo trpele. Isto tako dohajajo vsak čas obrtniki za volnene izdelke v meteorologični bureau popraševat, kako bode vreme — v istih krajih, kjer imajo svoje plantaže; dà celó neki opekožgalec priznava, da so mu vremenska poročila včasih na en dan tisoč in še več frankov prihranila.“

Iz Nashvilla, tudi v Tenessee-ji, poroča tajnik obrtnijske komore, da poprašujejo vselej kupčevalci, predno mislijo s svojimi tovori na ladijah odrinoti, v meteorologičnem bureau-u, da zvedó, ali bo voda narastla ali padla, in ali bo treba blago prevažati ali ne, kajti zavarovalnina in gotovost prevažanja se po teh poročilih zviša ali zniža.

Veliki poljedelec ne bode nikdar kosil ali žel, ako niso vremenska poročila ugodna. V New-Haven-u (Connecticut) prosili so prebivalci telegrafijski urad, da naj tako zgodaj poročila uredništvom časopisov pošilja, da je mogoče že zjutraj brati po listih, kako vreme je čez dan pričakovati, in izdajatelj nekega časopisa trdi, da si je po dobrem izkazovanji teh poročil in uspešnem določevanji prihodnjega vremena po deželi veliko naročnikov pridobil.

V Lynchburght-u (Virginia), kjer je ena največjih središč za pridelovanje tobaka, vedó vremenska poročila posebno dobro ceniti, kajti po dolgih izkušnjah in po neutrudljivih poskusih so obrtniki spoznali, da se smejo na ta poročila zanašati. Kakor kažejo poročila, tako se tudi ravnajo, in če je zjutraj lepo vreme, a poročila povedó, da zna deževati, tedaj ne bode nikdo ne énega lista tobaka razobesil, da bi se sušil. In tako ravnajo vsi, in vsi so prepričani, da na ta način ogromnej škodi uidejo.

Polyfem v národnej tradiciji slovanskej.

(Konec.)

Po ovinkih pridemo zopet na grška tlá in to z namenom, da se osvedočimo, ali ima današnje grško ljudstvo kakšno pravljico, podobno onej, ktera se je ohranila v Odysseji o Polyfemu velikanu. Ima jo zares, kakor smo že kratko omenjali — ali hočemo jo zdaj natančnejše navesti, ker se v nekej važnej posamnosti s slovansko tradicijo in osobito s srbske sklada, a se od starogrške razlikuje. Priobčena je v dovršenej pripovednej krasoti in z mnogim episodnim lišpom, ki je njenej slovstvenej ceni sicer v veliko korist ali za nas na tem mestu le toliko spomina vredna, kolikor nam more do znanstvene svrhe pomoči. Omenjamo tedaj v naslednjem zgoli oni oddelek nje vsebine, v kterem je kolikor toliko Polyfemovega.

Trije bratje, vsi jako vešči mornarji, stopijo v službo lastnika ladije, ki je bila baš pripravljena odpluti do daljnih, neznanih dežel. Prve dni je vožnja bila jako ugodna in mornarji vsi so bili židane volje, vzlasti pak naši bratje. Ali kmalu se vzdigne strašansk vihár, ki spravi ladijo s pravega tirú in jo več mesecev neprenehoma goni po ljutih valovih. Celó nje lastnik se ní več spoznal, kje so in njihova nesreča postane tem večja, ker jim je bil ves živež že do dobra pošél. Pet, šest dnij so mornarji že stradali, kar se pripetí, da eden izmed njih umré. Razsekajo ga in meso skuhajo ter pojedó. Potem se takisto dogovoré, da bodo vsak dan enega pojeli, kterega bode vsakokrat žreb določil. Ko kakih deset dnij tako životarijo, zadene žreb mlajšega omenjenih bratov. Prosi tovarišev, da ga vsaj do večera še ne usmrtijo, kajti senjalo se mu je baš prav živo, da pridejo skoro na kopno. Ako se slutnja ne uresniči, jim obljubi, da se bode takoj sam končal.

Res priplujejo proti večeru do cvetočega, z zelenimi gozdi obraščenega obrežja in stopijo na kopno. Bratje se ločijo od svojih tovarišev in hité po gozdu dalje in dalje, človeških stanovanj iskaje. Ali že se je zmračilo in nikjer žive duše in vrhu vsega še pot zgrešena do ladije! Prenočé torej na vejah visokega drevesa in rano dalje potujejo. Stopram tretji dan pridejo gozdu do konca in ugledajo v cvetočej dobravi krasen grad. Krenejo proti gradu in pridejo pri ozkih vratih na široko dvorišče, kjer najdejo veliko čredo ovác a človeka nobenega ne. Bojazljivo in oprezno se bližajo gradu samemu, stopajo počasno po širokih stopnicah navzgor, prehodijo vrsto bogato olepšanih sob in pridejo slednjič v prostrano sobano, kjer je bilo na mizi raznovrstnih jedil. Kličejo in kličejo ali nikogar ne prikličejo. Slednjič sedejo za mizo in začnó jesti, — ali jedva nekoliko skled spraznijo, kar se vrata odpró in v sobano prilomasti velikansk, grdoben in slep pozoj (zmaj) in z groznim glasom

zatuli: „Po človečjem mesu diší, po človečjem mesu!“ Prestrašeni skočijo bratje kvišku in hoté ubežati. A pozoj hiti po sluhu za njimi, zgrabi z grdimi, dolgimi kremplji najprej starejšega brata za tilnik, potem srednjega in ja butne ob tlá. Mlajši brat pa, ki je bil gibkejši, uide pošasti in zbeží na dvorišče. Ali vrata so bila zapahnena in zid previsok, da bi mogel čéz-enj. V tej zadregi seže po nož, zakolje največjega ovna, ga odere, vrže mesó v vodnják, obleče kožo in skuša po vseh štirih hoditi, kakor oven. — Med tem je bil pozoj človečje mesó pojužinal in se zdaj priplazi po stopnicah na dvorišče kričeč: „Ne bodeš mi ušel ne, prav dober pa mi bodeš za večerjo.“ — Potem se vsede k vratom in jih toliko odpré, da more ovca za ovco skozi. Vsako bico pokliče po imenu, jo pomolze in spustí na plano. Zadnji pridejo ovni, med ktere se je bil tudi mladeneč spravil. Strahom in trepetom se bliža usodopolnej odprtini, ali pozoj ga le po hrbtu pogládi in pohvali zaradi njegove velikosti in jakosti. Tako se mu srečno zmuzne na plano in uide smrti, ki mu je po pozoji pretila. [1]

Ali tudi v nekterih nearjoevropskih národih se je ista snov v pravljicah ohranila in nam je nekaj takega na tem mestu vsaj površno omenjati.

Po národih arjoevropskega kolena od vseh stranij obkoljeni Magyari pripovedujejo o treh mladih begúnih, ki so marsikaj po svetu skusili in med drugim tudi bili prišli v velik gozd in odtod na pašnik, kjer se je paslo mnogo ovác. Krenejo dalje in pridejo do hleva in ustopijo. V hlevu zapazijo silnega velikana, z očesom na čelu. Povpraša jih, kaj tú iščejo in ko mu vse razložé, jih obilno pogostí. Ko se zmrači, spravi ovce v hlev; bile so pa ovce kakor oslice velike. Da hlev zapré ni imel velikán druga od velike skale, ali tá je bila takšna, da je šestnajst navadnih mož ne bi spravilo z mesta. Ko so bile ovce v hlevu, prisede k ognju in se s tujci razgovarja. Kmalu potiplje vsakega za vrat, kajti rad bi bil otipal, kteri je med njimi najbolje rejen. Potem seže po nož, zagrabi najdebljega izmed njih, ga zakolje in vrže ovcam, da ga pojedó. Ostalih prijateljev prešine groza in posvetujeta se skrivaje, kako bi jima bilo smrti uiti. Ko zapazita, da je velikán pri ognji na hrbtu obležal in zaspal, vzame mlajši velik ogorek in ga sune obru v okó, da oslepí.

Ko se zdaní, odmakne orjak kamnene dveri in pušča ovce med svojima nogama na plano. Mlajši begún je imel kot črevljár tudi krivec in šilo pri sebi. Tovarišu dá šilo in mu velí, da naj se obesi ovči

[1] Erinnerungen und Mittheilungen aus Griechenland von Ludw. Ross. Mit einem Vorwort von Otto Jahn, Berlin 1863, pg. 281—298. Ponatis iz časopisa Blätter für literarische Unterhaltung, Jahrg. 1835, Nr. 10—12.

za rep in ko pride do vrat, naj jo s šilom v trebuh zbode, češ, — skočila bode kakor blisk na plano. A tudi on isto stori in res obá srečno ubegneta. Ko je bil orjak vse ovce spustil iz hleva, zopet dveri primakne in tiplje po hlevu na okrog, da bi tujca zagrabil. Ko pa nikogar ne najde, zatuli tako strašno, da tujca popadata na obmorji vznák. Hitro jih priletí dvanajst prav takih velikanov, ki oslepljenega zagrabijo in raztrgajo, ker se jim je strašno trpeč smilil. Potem plane vseh dvanajst na obrežje ali begúna sta bila z ladijo že dvanajst sežnjev od brega oddaljena in jima niso mogli ničesa žalega več storiti. Razsrjeni jamejo tako grozno rjoveti, da postane morje jako valovito in bi bilo skoro nesrečneža pogoltnolo. Vendar se nevarnosti rešita in jadrata dalje po morji. [1]

Koliko je v magyarskih pričah domačega je često, se vé da, prav težko določiti. Tudi v tej je marsikaj, kar bi na prvi mah sodilo imeti za posojeno od tega ali onega soseda, a če pričo natančnejše ocenimo po znanstvenih pravilih, se nam je kmalu takovemu mnenju odreči. Sicer tudi omenjena Stier-Gaalova zbirka ni prosta marsiktere tuje primesi, [2] ali baš ta priča je v mnogih znamenitih posamnih črtah tako samosvojski izvedena, da jej fenskega domovinstva ne bode zanikati. Do dobra se pa o resnici teh besed uverimo, ako tvarino te priče primerjamo z drugimi, tudi fenskimi pričami, kterim se prav tako pripisuje samorodni koren.

Taka je postavim v glavnem osnutku pravljica o Gylfu, [3] ubogem konjarji, ki se je bil namenil rešiti tri zaklete kraljičine iz podzemeljske pečine. Dojde v železno izbo, kjer čuva kraljičino stari pečinski duh Kamo, ki ima vélik rog na glavi in na čelu le eno okó. Zadiší mu po človeškem mesu ali kraljičina ga potolaži. Okó mu je starcu že bilo motno in trepalnice so mu bile v okó zarastle, da ni mogel mladenča več videti. Peč je bila zakurjena in poleg je stal vélik železen kol, s kterim je po navadi hudobec oglje bezál (razpretal). Gylfo ga tiho in pazno prime ter v ogenj utakne. Ko se mu ost razbeli, sune jo hudobcu v okó. Kamo skoči na višek in zatuli, da je po skalovji odmevalo. Tiplje na okoli po pečini sovražnika iskaje, ali ta ga na ugodnem kraji pristreže in mu odseka glavo.

Motna kakor hudobčevo okó je tudi tradicija v tej priči ali da imamo v njej ostalino snoví, magyarskej podobne, ni dvojiti.

Skoro z istimi besedami pripoveduje o istem predmetu druga fenska

[1] Ungarische Volksmärchen. Nach der aus G. Gaals Nachlass herausgegebenen Urschrift übersetzt von G. Stier, Pest 1857, Nr. 14, pg. 146—153.
[2] Prim. n. pr. broj 12.
[3] W. Grimm dissert. cit. pg. 17.

pravljica, v kterej korenjašk konjúh gorskemu duhu tudi z razbeljenim železnim kolom iztakne edino okó, ktero je imel prav na čelu in kraljičino reši.[1]

Taka je tudi (fenska) priča zapisana po M. A. Castrénu v ruskej Kareliji, ktera pripoveduje o junaku, kterega ima v gradu zaprtega velikán, na enem očesu slep. Po noči možák obru zdravo okó iztakne in se rano med ovcami zmuzne pri grajskih vratih in uide.[2]

Tudi v Ogužanih, tursko-mongolskem ljudstvu, nahajamo pripovest o velikanu, Polyfemu podobnem. Rekali so mu Depé Ghöz, ker so si ga mislili le z enim očesom na čelu. Stanoval je na nekem hribu v pečini in lovil ljudí ter je jedel. Kmalu se spravi tudi na Ogužane, dasi je bil njihove krví. Cela truma se mu jih postavi v brán ali on izruje velikansko drevó, je vrže ná-nje in jih pokonča 50 ali 60. Nihče mu ničesa ne more in sedemkrat so morali pred njim bežati. Pošljejo torej nekoga k njemu, ki se z njim takisto pogodi, da mu bodo Ogužani pošiljali dan na dan dva človeka in pet sto óvec. Vrhu tega si je izgovoril dvojico služabnikov, da mu bodeta mesó pekla in mu stregla. — Kdor je imel več sinov, moral je žrtvovati enega požeruhu.

Ko je to že dalje časa trajalo, vzdigne se proti njemu Bisat, ki je daleč na okrog slovel po svojem junaštvu in se je baš srečno bil vrnol iz boja. Dasi mu stariši in Ogužani sami odsvetujejo, vendar nikogar ne posluša, no zagrabi pergišče dvoreznih puščic in jih utakne za pojás; potem opaše meč, vrže lok na pleča, podveže obleko in od starišev poslovivši se odide proti orjaku.

Prišedši do pečine ugleda orjaka in sproži ná-nj puščico, ki ga pa ne rani, ampak se ob njegovih prsih razletí na male kosce. Takisto se zgodí z drugo puščico in s tretjo. Zdajci skoči orjak kvišku, zagrabi Bisata in ga utakne v svoj črevelj rekoč: „Tega-le bodem drevi na ražnji spekel." — Na to zaspí. Bisat prereže črevelj, stopi k stre-

[1] Na opomnjo gorskega duha, da po človeškem mesu diši, odgovorí kraljičina brlavcu: „Nikogar ni tú; le vran je vzletel nad nama, ki je držal kos mesá v kljunu." — Gl. J. A. Chudjakova Materialy dlja izučenija narodnoj slovesnosti, S. Peterb. 1863, str. 112. Vsa priča, „čudnaja dudka" naslovljena, natisnena je od str. 109—118. Vse v tej knjižici (od str. 51. do 127.) natisnene, jako zanimive fenske priče so vzete iz prvega zvezka zbornika fenskih prič, ktere je izdal l. 1852. Erik Rudbek (fensko ime Eoro Salmelainen) in so jih porusili za prof. F. J. Buslajeva v Moskvi nekteri dijaki helsingforskega vseučilišča. Gori navedena priča in tá ste si tako podobni, kakor bi bili zapisani po istem ustnem sporočilu. Le imena le-tá ne vé niti duhu gorskemu niti konjuhu.

[2] Cf. Grimm dissert. cit. pg. 17. Z drugimi fenskimi pričami se manje sklada neka laponska, priobčena v Nyropovem sestavku na str. 10., 11.

žajema in ja vpraša, ali bi mogel orjaka končati. „Ne véva, pravita, kajti razven očesa vse njegovo truplo nima ničesa mesenega.“ Bisat privzdigne orjaku trepalnice in se prepriča, da je okó zares z mesa. Zaukaže slugama, da klavni nož v ogenj porineta, — kar precej storita. Ko se nož razbéli, zasadí ga Bisat v obrovo okó in je čisto ugonobi. Orjak zatúli, da gorovje odméva in skalovje, a Bisat odskoči in se zaletí v pečino med ovce. Orjak sluteč to sede med vrata in pušča ovne med nogami iz pečine rekoč: „Sreča me zapušča; lé-s ovneki, drug za drugim, lé-s.“ Vsakega prime za glavo. Bisat je bil ovna zaklál in ga odrl ter kožo njegovo oblekel. Ko se približa vratom, zagrabi ga velikan za rogove in ko ga kvišku dvigne, ostane mu koža med rokami, Bisat pa uskoči med njegovimi stegni in se reši. — Velikán mu ponudi prstan rekoč: „Natakni ga in nikoli te ne bodeta mogla raniti niti meč niti puščica.“ Bisat ga natakne, a orjak leta jaderno za njim in ga hoče z nožem raniti ali uide mu in zapazi, da leží prstan pri orjakovih nogah. Poslednjič odseka obru glavo in sporoči po služabnikih starišem in Ogužanom, da so vsled njegovega poguma znebili se ljudojede pošasti. [1]

Velika zbirka arabskih pripovedek, „Tisoč in edna noč“ nazvana, ima tudi tako, ktera našemu namenu dobro ugaja. Prva je med povestmi o tretjem potovanji namorščaka Sindbada in jej je glavna vsebina tá-le:

Sindbada in druge trgovce zažene strašansk vihár na otok, kterega bi se bili rajši ognoli, kajti ladjin poveljnik jim je bil naznanil, da jim ondi pretí nesreča. Ker ni bilo drugače mogoče, se odločijo stopiti na kopno, kjer jih precej obsuje truma grdih pritlikovcev, po vsem truplu kosmatih. Kmalu se spravijo kepci na ladijo in odplujejo z njo do sosednjega otoka, od koder so se bili pripeljali. Sindbad in tovariši mu hodijo po otoku od kraja v kraj in se živé sirošno ob zeliščih. V daljavi ugledajo veliko poslopje in krenejo proti njemu. Ko pridejo blizu, razprostré se pred njimi krasen grad, v kteri se precej podajo. V veži je bilo na enej strani polno človeških kostij a kùp ražnjev na drugej. Strah jih tako pretrese in omami, da popadajo po tléh in se nekaj časa kar ne ganejo. Med tem je bilo solnce zašlo in tujci so še nezavedni ležali, ko se mahoma zemlja strese in se dveri s strašnim ropotom odpró. Vstopi črn možák, ne manjši od palme. Imel

[1] W. Grimm dissert. c. pg. 7—12; posneto po spisu žl. Dieza: „Der neuentdeckte Cyclop verglichen mit dem homerischen, Halle und Berlin 1815.“ Priobčena je bila pravljica po rokopisu dela, koje je bilo sestavljeno davno pred letom 1280. in ktero obsega dvanajst zgodovinskih pripovedek o junaških činih oguških vladarjev. Tá pravljica je med njimi osma in ima naslov: „Kako je Bisat umoril Depé-Ghöza.“ Prim. tudi: Lauer Geschichte der homerischen Poesie, Berlin 1851, pag. 319—324.

je na čelu rudéče okó, žareče kakor žrjavica. Sila dolgi in ostri prednji zobjé so mu moleli iz ust, ki so bila preklana kakor velblodova in spodnja šoba je na prsi visela. Ušes je bil slonovih in so mu vsa pleča pokrivala. Nohte je imel krive in dolge kakor kremplje najbolj strašnih divjih živalij. Ko se zavedó zapazijo, kako jih pošast z edinim svojim očesom na tanko ogleduje. Kmalu stegne roko po Sindbadu, ga zagrabi za vrat in obrača na vse strani, — ali se prepriča, da ga je kost sama in koža. Spusti ga in sega po tovariših njegovih zapored, dokler ne otiplje ladjinega poveljnika še najbolje rejenega med vsemi. Kakor vrabca ga drží v roki in ga z drugo natakne na raženj. Potem uneti velik ogenj, speče poveljnika in ko ga povečerja, leže in zaspí. Smrčal je pa kakor bi najhujše grmelo in presmrčal je vso noč. Drugi večer zopet povečerja enega izmed Sindbadovih tovarišev.

Ostali bi najrajši poskakali v morje ali se slednjič vendar proti tej nakani odločijo, češ, da je razumnejše premisliti, kako bi se uteklo žalostnej smrti. Sindbad svetuje, da naj naredé (zbijejo) več plavíj, ktere jih utegnejo o ugodnem času vsaj za silo na morje spraviti, ako se jim ne bi posrečilo obra usmrtiti. Vsi pritrdijo besedam njegovim in stešejo več plavíj, vsako za tri osebe. Zvečer se vrnejo v grad in orjak zopet popade enega in ga povečerja kakor prednike njegove. Človečjega mesa sit se vleže vznák in zaspí. Ko začne smrčati seže jih devet najpogumnejših po ražnjih, je razbelijo in je sunejo h krati v orjakovo okó, ktero mu iztaknejo. Velikán vsled grozne bolečine strašno rjove. Skoči kvišku in steza roké na vse straní, da bi koga zagrabil in svojemu srdu žrtvoval, ali tujci so se bili že vsi varno poskrili. Ko že dolgo zastonj po njih preží, odpré vrata in zapustí strašno rjoveč poslopje. Precej za njim odrinejo tujci na morsko obalo, kjer so jim plavi stale pripravljene. — Ko se zdaní ugledajo orjaka in z njim mnogo drugih prav takih pošastij, ki skokonogi proti njim hité. Sindbadovi tovariši zbežé na plaví a orjaki za njimi. Precej začnó ná-nje tako močno lučati skalovje, da so razven Sindbadove plavi vse se pogreznole in možjé utonoli. Z veliko težavo odvesla Sindbad s tovarišema dalje od brega in srečno smrti ubeží. [1]

Razven Arabcev imajo med Semičani tudi Aramejci (t. j. stanovniki Syrije in severne strani Mesopotamije) pravljico, ktere snov kolikor toliko méri le-sem. Pripoveduje pa o kneževiči, ki je bil na svojem potovanji prišel nekdaj do gore, kjer ga noč dohití. Vleže se in

---

[1] Tausend und eine Nacht. Arabische Erzählungen. Zum erstenmal aus dem arabischen Urtext treu übersetzt von Dr. Gust. Weil, Pforzheim 1839, II. 68—75 ali noč 262. in 263. V 5. natisu vratislavske izdaje (1840. l.) je to v zv. II. na str. 180—187. ali noč 79. in 80. — Podobno pravljico prim : Weil op. cit. II. 228—232. ali 320. noč.

zaspí. O polnoči začuje nekakšno vpitje. Hitro vstane in pride do pečine, v kterej je gorel ogenj. Vstopi in zapazi slepega velikana, ki je poleg ognja spal. Zbode ga toliko z iglo, da se zbudi in tujca po pečini išče ali ga ne najde. Ko se zdaní, začnó koze pečino zapuščati. Velikán se razkorači med odprtino in pušča kozo za kozo iz pečine. Mladec se obesi kozlu pod trebuh in se tako zmuzne iz pečine: Po tem gredó koze na pašo in kneževič je spremlja in ostane pri njih do večera. Velikán išče med tem po pečini a nikogar ne najde. Ko se zvečer mladeneč s kozami vrne in z njimi v pečino stopi, zavpije orjak: „Po človečjem mesu diší.“ Mladeneč se oglasi rekoč: „„Jaz sem; sin sem tvoj in ti koze pasem.““ — Po srečno prestanej skušnji ga orjak res za sina proglasi in mladeneč dobí od medvedke zá-nj očí, ktere mu takoj ustavi. Orjak zopet spregleda in góni odslé koze sam na pašo.

Taka je prva polovica te priče; v drugej se razpravlja motiv, ki je v narodno-pripovednem slovstvu tudi jako razširjen ali ni s prvim prav nič v zvezi in naj torej ostane, kjer je. [1]

Med poslednjimi tremi je aramejska priča najubornejša v motivih in vrhu tega takšne glavne vsebine, da se nam zdí vse Polyfemovo v njej nekako prisiljeno, — da celó neskladno. Dočim po drugih poročilih velikán oslepí ali vsaj slep ostane, pomóre mu tu mladeneč sam do očij in mu je že s početka prijatelj, ko bi ga vendar po vseh drugih tradicijah sovražnika pričakovali. Čemú se dalje kozlu obesiti pod trebuh, ko se samorad s čredo zvečer zopet vrne? Vendar je vzlasti poslednja posamnost takšna, da nas kar na situacijo v Odysseji spominja in bi mislili, da je starogrško sporočilo uplivalo na aramejsko, kajti samo v starogrškem se obesi obrov nasprotnik pod ovnov trebuh, dočim v vseh drugih ovnovo kožo obleče. — Ali je tá slutnja resnici podobna ali ní, naj razsojajo vešči orientalisti, — jaz na tem mestu opozorim čitatelja samo na tó, da so Homerjeve pesni Syrči rano poznali, kajti prevel jim jih je bil neki Theofil edeški, [2] ki je preminol 785. leta. Prav tako so bile znane in čislane v Armencih in Perzijanih [3] in ker arabski Sindbad bržčas iz perzijskega izvira, bi tudi ne bilo vsaj nemogoče, da tiči morda v arabskej priči kolikor toliko starogrške tradicije, ako je perzijski Sindbad mlajši od dotičnih pesnij, v perzijski jezik prevedenih. A poslednje bode javaljne lahko dokazati in dokler jih ni takih dokazov, nam je to sporočilo smatrati za samorodno arabsko.

---

[1] E. Prym & Alb. Socin Der neu-aramaeische Dialekt des Tûr 'Abdin, Göttingen 1881, II. 115—117; Nr. 32.

[2] Edessa v gorenjej Mesopotamiji, danes Orfa.

[3] Lauer op. & l. cit.

A pustimo to in vrnimo se na **d o m a č a t l á** in povejmo, kar ne bi poprej še bilo na pravem mestu. — Da je v Srbih naša priča živo ohranjena, smo se že prepričali. Ker je epična tradicija srbska v mnogem jako podobna bolgarskej in je v narodnem blagu obéh narodov sploh dosti vzajemnega, smemo to pričo v bolgarskej narodnej slovesnosti vsaj slutiti, kajti zapisane je do zdaj nikjer ne nahajamo. Bolgarom bode národnih prič stopram nabirati in to prej ko prej, da ne bode prepozno. Nimajo je še nobene samostojne zbirke in kar je sicer priobčenega, je v marsičem prav hvale vredno, ali malo je tega, sila malo. [1]

Že v prvem odstavku te razprave smo bili omenili maloruski priči ter sodili, da nagibljete k onim poročilom, ki govoré o **p e s j a n i h** ali pesjanom podobnih bitjih. Tudi **B o l g a r i** imajo tako pričo, ki sicer govorí o pesoglavcih ali vsaj z daleč tudi na Polyfema spominja. Ker do zdaj še ní natisnena in je tudi v marsičem drugem jako zanimiva, priobčena naj bode vsa na tem mestu. [2]

Bila sta nekdaj brata. Oča jima je bil preminol in zapustil ene gosli in en lok. Večji vzame gosli, manjši pa lok in odrineta obá na razne strani, iskat si sreče. Svirajoč pride večji na široko polje. Sreje ga pesoglávec in ga hoče pojesti a ko začuje njegovo lepo godbo, prime ga in pelje sabój. Gresta, gresta in prideta do morja, kjer stopita v orehovo lupino (v idná orehóva čurúpka) in preplujeta. Kmalu prideta do globoke pečine, kjer so živeli pesoglavci. Ki je vodil človeka pravi tovarišem: „Tega-le ne smemo pojesti, on nam bode godel.“ Stopita v pečino in ko človek zapazi, da se na **o g n j i p e k ó č l o v e š k a t r u p l a**, se prestraši (se smajal), bojeČ se, da ne bi tudi njega pojedli. Torej hoče ubežati ali ga oni zadržujejo rekoč: „Ne boj se, ničesa žalega ti ne bode,

---

[1] Nekoliko prič je priobčil Vas. Čolakov v knjigi Bъlgarskyj naroden sbornik, č. I., Bolgrad 1872, na str. 247—260 in nekoliko K. J. Erben v zborniku Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nařečích původních, v Praze 1865, str. 205—227. Ena je natisnena v Rakovskega delu Pokazalec, č I., Odessa 1859, str. 136—139 z naslovom: Starobъlgarska prikazka in ima eno tudi A. Dozon v zbirki: Bъlgarski narodni pěsni. Chansons populaires bulgares inédites, Paris 1875, na str. 141—143. Kar se nahaja v bratov Miladinovcev krasnej knjigi „Bąlgarski národni pěsni, v Zagreb 1861 na str. 526 do 528“ se le-sem ne more prištevati. Ali ima „Periodičesko spisanie na bъlgarskoto knižovno družestvo“ kaj takega, ne vém, ker mi je vsa ta publikacija razven 11. in 12. zvezka do zdaj neznana. Tudi ne morem povedati, koliko imajo prič razni časopisi in koledarji. V jeziku Bolgarov Vinžanov na Ogerskem mi je znanih šest prič. Štiri so natisnene v Kossilkovem koledarji Bálgarsći denêvnić za leta 1877, 78, 80 in 81 in dve v časopisu Vingánska nárudna nuvála za l. 1881, uredovanem po istem Kossilkovu. Poslednjima je sicer snov narodna ali ste inače čisto predelani, kar je bolj graje nego li hvale vredno.

[2] Poslal mi jo je bil lani v izvirniku prijatelj Valjavec, ki jo je čul od nekega učenca svojega, ki se piše za Conjeva in je domá v Loveč-mestu, v trnovskej guberniji.

ako ostaneš pri nas in nam godeš.“ Prigovarjajo mu, da naj zagode. On jim zagode tako milo in lepo, da ga vsi pesoglavci mirno poslušajo ter se mu čudijo in ko preneha poprosijo, da naj ostane pri njih, kar hočeš nočeš tudi storí. Drugi brat je bil med tem prišel v gost les (v idná gъsta gorá), v kterega sredi se mu zasveti zlata koča z bisernimi okneci. [1] Na dvoru se je sprehajala med pisanim cvetjem črnooka deklica. Ko ga ugleda, gre mu nasproti in ga začne povpraševati od kod in kamo? On jej vse pove in ona ga pelje v kočo. Vstopita v neko sobo, v kterej je bilo čudo zlata in žlahtnega kámenja (bescéni kámъni). Povabi ga, da sede in ona mu napravi gostijo s cesarskimi jedili. Nahráni in napojí ga lepo in jame mu pripovedovati (zafána da mu prikázva) kako živí žalostno brez družbe (bez hora) rekoč: „Mož moj ni kakor so drugi možjé, ampak zmaj; zjutraj odide in zvečer pride a domá se ne zadržuje nikdar (níkoga sa v kъšti ne svŕta). Jaz že toliko časa žive duše nisem več videla; gospod te mi je danes pripeljal in jako drago mi je, da imam koga, s komer se morem porazgovoriti.“ V njunih pogovorih se je bilo zmračilo in vné se začuje šumen vihar (šumna vihrúška). Žena pravi: „Zmaj pride, skrij se, da te ne ugleda in pogubi.“ To rekši ga skrije. Malo kesneje zasveti se vsa koča in zmaj priletí na krilatej kolesnici z zlato krono na glavi in pravi tekoj: „„Žena! po človečjem mesu diši, kdo je bil tukaj?““ Ona odgovorí, da nikdo. Zmaj leže in zaspí; zjutraj pa se preobrazi na sivoglavega orla in zleti pod oblaki daleč tja čez morje. Ko mladeneč vidi, da zmaja ní, jame se z dekletom zopet razgovarjati. Tako je bilo odslé vsak dan. Deklica se je bila mladenča privadila in ga naučila, kako se more nalik zmaju preobražati (kak da si promenjáva óbraza kato zméja). Neko jutro se spremení zmaj na laboda in zletí visoko pod sinje nebo. Mladeneč bi rad pozvedel, kamo zmaj zahaja in se tudi preobrazi na laboda in zletí za njim. Frčita, frčita, prefrčita široko, široko morje in prifrčita v cesarstvo pesjansko. Zmaj sede na skalo poleg neke pečine. Mladeneč ugleda kraj pečine človeka z gosli, spozná ga svojega brata in premišlja, kako bi ga rešil. Prestvori se na pesoglavca in gré v pečino. Ko vse razgleda, vrne se k bratu in ga popraša: „Ali me poznaš?“ „„Ne.““ „Spoznal me bodeš.“ Ko zvečer vsi pesjani pospijo, preobrazi se v človeka in brat ga spozná ter se čudi, kako da se more tako spreminjati. Ko sta bila sama, zmenita se, da bodeta ugonobila pesjane in utekla. Odideta na dnó pečíne in vidita glavarja, ki spí in smrčí, da se pečina stresa. Mlajček pomeri in sproži puščico v njegovo okó in takisto storí z vsemi drugimi zapóred in potem zapustita pečino. Na tó se spremení mlajček v veter in nese brata hitro črez morje v zmajevo

[1] Z elmázeni prozorci. Elmázen je turška beseda in toliko, kakor àlem dragi kamen srbskih národnih pesnij.

kočo. Med pótem sta se menila in starejši je pripovedoval, kako so pesjani pekli in jeli ljudí in kako so človečje meso tudi njemu ponujali a da ga ni maral jesti in se je torej jako oveselil, da ga je prišel brat odrešit.[1]

Kakor v Bolgarih so znani pesjani po drugih krajih slovanskega juga a v Serbih danes menda ne. V vsakem oziru jako zanesljivi Vuk Stef. Kar. vsaj o tem ničesa ne poroča. Drugod na jugu drugače.

V Novem gradu blizu Koprivnice je pesoglavec človek, ki ga je Bog zaradi velikih grehov in hudob preobrazil na žival, podobno človeku. Ima le éno oko in je pokrit po telesu z dlako. Silno jak je, krvoločen in hrepení po človečjej krvi. Prebiva v zarastlej in nepristopnej jami v gozdu. Ako človeka ujame, pregrizne mu trebuh in krí izpije. — Nekemu pastirju, ki je na frulo piskal, je tako napravil in ko so ljudjé na pastirjev krik pritekli, mislili so, da ga je volk zaklál. Šli so ga gonit ali našli so pesoglavca, ga napadli in nekdo mu s kosico okó izbode; pa so ga zvezali, domú odvedli in tolkli, dokler ní hlapnol.[2]

V Bistrici, za zagrebskimi hribi, je pesjan dlakast, črnook stvor in polhom gospodár. V Jaski imajo pesoglavci le éno okó, s kterim pa vidijo samo na ravnost in nikamer na strán. Preločanom v Medmurji je „pesjanek" stvor z enim očesom na čelu, kosmat po vsem telesu in jak. Pesjanci režejo ženam dojke in to jim je jed in živež.[3]

Blizu Rogatca v nekej gori je bil „pesjoglavec". V šumi je imel svojo jamo. Bil je nižje od prsij ves kosmat, navzgor pa popolnoma človek.[4] Lovil je ljudí in je jedel a kostí metal je pred jamo. Šlo je nekdaj sedem bratov, da bi ga končali. Pridejo k njemu in zapazijo, da ima nekakšno mesarsko korito z nožem naperjeno. Tri precej zagrabi in je zakolje. Odtoči jim krí v korito in jo počne lokati. Ostali se brž domislijo, da se bode njim enaka dogodila. Da se otmó, porinejo ga od zadej na naperjeni nož tako, da si izbode okó in oslepí.[5]

Tudi v pesni se nam je ohranil obledel spomín na pesjane in se poje o njih takó-le:

---

[1] Da vidite, kakov jezik je v tej priči, naj stojí tú doslovno zadnji stavek. Iz pъtja si prikázvali j golémija raskázal, kak pesoglávcite pečáli j jedjáli hóra, kak i nemu dávali da jadé a toj ne štjál i mnogo sa blagodaríl, déto došél, da go jzbávi.

[2] Valjavčevo poročilo do pisatelja teh vrstic.

[3] Glej prejšnjo opomnjo.

[4] To se ne sklada s pravljico, po kterej je lahko posneti, da je imel pesoglavec le eno oko. Čemu dalje ime „pesjoglavec", ako je bila tudi glava popolnoma človeška? V tem oziru je priča nepopolna ali sicer prav vredna, da jo rešimo pozabljivosti.

[5] Čul Mat. Valjavec od Slovenke Štajerke, v Zagrebu omožene.

Jez pridem iz druge dežele,
Kjer Polkonji so domá,
Za vojske navajeni;
Kot blisk so urni in strašni;
Pesoglave uganjajo,
Ki nič človeškega ne vedó.
. . . .
Pesoglavcev ne potrebujemo,
In tako pri mir' ostanemo. [1]

Le kratko omenjam, da je spomín na pesjane danes posebno živ po južnej Rusiji, kjer si ta bitja tudi mislijo s pasjo glavo in z očesom na čelu. Oni človeka spravijo v jamo, pitajo ga z vsakovrstnimi slaščicami (konfetami stoji v izvirniku) [2] „poki ne stane gladkij jak svinja“ in potém ga zakoljejo, razrežejo in požró. Bili so pa „pesigolovcy“ s početka mesto smrti na svetu in je stopram na prošnjo ljudij poslal Bog na njih mesto strašno smrt s koso, ki tudi pesjanom ni prizanašala in jih je zató zdaj le malo še na svetu. [3]

Komu bi ne prišli pri tem hitro na misel razni čudoviti človeški stvori v sila razširjenem [4] romanu o Aleksandru makedonskem? Vzburjena domišljija starih pripovedovalcev je temu velikanskemu kralju prisodila vse dežele od solnčnega izhoda do zahoda in ga ni čina, kterega bi njemu ne bilo moči dovršiti. Bila mu je celó široširna zemlja preozka in bogovom podoben se je vozil po zraku, pa z lahka se spuščal tudi morju na dnó.

---

[1] Janežičev Slovenski glasnik, XI. 201, 202. Najbrže stoji v izvirniku tudi na prvem mestu pesoglavce mesto natisnenega pesoglave.

[2] Po arabskej priči so Samsari grozni ljudojedi, s človeškim telesom sicer ali pasjo glavo. Ljudi so po več tednov pitali zgoli z mandeljni in s suhim grozdjem ter jih potem dobro rejene poklali, razkosali in požrli. Gl. Weil op. cit. I. 91 sqq. ali 16. noč.

[3] M. Dragomanov Malorusskija narodnyja predanija i razskazy, Kiev 1876, str. 2. Prim. tudi pričo o pesjanih na str. 384. in 385. — A tudi starejša ruska književnost pozná pesoglavce in jih je prav tako umetnost upodabljala s pasjo glavo ali sicer človeškim telesom. Na miniaturi rokopisne apokalypse XVI. stoletja imata Gog in Magog in njuna drhal pasje glave in so v nekem spomeniku o sodnjem dnevu našteti in upodobljeni tudi pesoglavci, ktere so imeli za Izmaeličane. Prim. Buslajev Istorič. očerki russkoj narodnoj slovesnosti i iskusstva, S. Peterb. 1861, II. 134, 147 in podobo k tej strani.

[4] Literaturo o njem gl. m. dr. v Pypinovem spisu: Očerk literaturnoj istorii starinnych pověstej i skazok russkich, S. Peterburg 1858, pg. 27 sqq. in vzlasti v V. Jagićevem pregledu, natisnenem pred izdajo „Života Aleksandra Velikoga“ v Starinah, knj. III. (u Zagrebu 1871) na str. 203—213. Gredoč omenjam jako zanimivo razpravo J. Darmesteterja „La légende d' Alexandre chez les Parses“, priobčeno v Bibliothèque de l' école des hautes études. Sciences philol. et historiques, 35. fasc., pg. 83—101, Paris 1878.

Ker je s svojo zmagovalno vojsko prehodil po tem nazoru mnogo dotlé neznanih dežel, videl je tudi čudovišča, kakeršnih še nikdo pred njim. On sam poroča o tem materi svojej Olympiadi ter učitelju svojemu Aristotelu, češ, da bi nikdo ne dvojil, da je resnično vse, kar se pripoveduje o njem. — In kaj je vse videl! Tú naletí na velikanske divje ženske, vse kosmate „kakor svinje", ondi na možičke jedva laket velike, ne daleč od njih zopet na orjake ljudojede in drugod na ljudí šestoroke in šestonoge in zopet drugod na enonoge z ovčjimi repi. Kakor čudni ljudje, tako čudne živali. V nekej peščenej deželi ugleda tolike mravlje, da so konje v svoje jame vlačile in ga drugej osupnejo morski raki, kterim je bilo igrača, konja in človeka v morje potegnoti. Čudna sta tiča s človečjim obrazom (ptišta člověkoobrazna), ki Aleksandru svetujeta, da naj se vrne in čudni tudi ljudjé, nad pasom človečje podobe a pod pasom konjske. [1] Da so poslednji Polkonji naše pesni in grški Ἱπποκένταυροι, mi ni skoro treba omenjati.

Po vsem tem se nič več ne čudimo, da tudi pesoglavce v tej družbi nahajamo. Spomenik pravi, da je vse njihovo telo človečje, a glave so pasje. Glas imajo nekteri človeški, dočim drugi lajajo kakor psi. [2] To so grški κυνοκέφαλοι in lat. cynocephali, poleg kterih so v spomeniku celo brezglavci, ἀκέφαλοι, homines absque capitibus, t. j. ljudje, ki imajo oči in usta na prsih. [3]

Ni polkonji ni pesoglavci nimajo nič narodnega v slovanskej tradiciji, ampak so ti kakor oni prav tako knjižnega proizvoda, kakor postavim vologlavi (βουκέφαλος) konj Aleksandrov v nékej bolgarskej pesni. [4] Iz knjige so šli polkonji in pesoglavci med národ, — ali posredno ali neposredno je tú vse eno. Tako je marsikaj takega ostalo med domačim blagom in se z njim združilo takisto, kakor bi ne bilo nikdar tuje bilo in vidimo le-tó baš v gore omenjenej prekrasnej slovenskej pesni, v ktero se je po istem načinu med domače bajeslovno zlato vrinola tuja primés. Sicer pozná ruska epična tradicija nekega

[1] Gledé tekstov prim.: Stoj. Novaković Pripovetka o Aleksandru Velikom u staroj srpskoj književnosti [Glasnik srpskog učenog društva, drugo odelenje, knjiga IX.], u Beogradu 1878, d. II. odstav. 17—32 ali str. 76—93; Vatr. Jagić v Starinah III. 276—287. Tudi je primerjati Jul. Zacher Pseudocallisthenes, Halle 1867, pg. 135 sqq.

[2] Stojan Novaković op. cit., pg. 80; Vatr. Jagić op. cit., pg. 279.

[3] Cf. Zacher op. cit., pg. 139, 168. Brezglavce pozna tudi arabska 1001 noč. Prim. Weil op. cit. I. 105 sqq. Oni imajo tú široka usta na prsih in na vsakem ramenu okó. — V srednjem veku je bil svet polen takih in enakih čudnih bitij in je obilo takega v spisu „Liber de monstris", kteri je poslednji izdal M. Haupt v Ind. schol. Berolin. aest. 1863. Marsikaj takega imajo že Pompon. Mela, Plinij in drugi pisatelji stare dobe ter jim tudi pesjani niso bili neznani. — Prim. še, kar navaja Ed. B. Tylor v delu Die Anfänge der Cultur, Leipzig 1873, I. 384—386.

[4] Dozon Bъlgarski nár. pěsni 126.

junaka Polkana, ki se časi tudi imenuje Polkan Polkanovič ali Čudišče Polkanišče in vedó tudi priče marsikaj o njem, [1] ali prav tako malo narođen je, kakor kakov Samson bogatýr ali Starčišče Piligrimišče ali Idolišče Poganoje. Tudi on ima svoj izvor v knjigi in se jedva motimo, ako mu prisojamo romansko, natančnejše italijansko domovinstvo. Zašel je med národ po povesti o kraljeviči Bovi (Buovo d' Antona), ktera je bila rano v ruščino prevedena in v kterej je Polkan stopil na mesto italijanskega Pulicane. ,Pulicane' je bil pol človeka in pol psa in sicer tako, da mu je človeška bila gorenja, pasja pa dolenja polovica telesa. [2] Kakor tú basnijo tudi srednjeveki letopisci in pisatelji marsikaj o istem predmetu. Pravijo, da so pesoglavci bitja, ki imajo glavo na prsih in da se nahajajo često na Ruskem kot ujetniki. [3] Langobardi so bili enkrat svoje mnogobrojne sovražnike takisto prestrašili, da so se delali, kakor bi imeli pesoglavce v svojem taboru. Pravili so o njih, da so v boji neustrašljivi in da pijó človeško krí. Ako ne dobé sovražnikov v svojo pest, pa lokajo celó lastno krv. [4]

A Polkan ruskih prič ni na pol pes in na pol človek, ampak na pol konj in na pol človek, [5] torej bitje grškemu kentavru *(κένταυρος)* enako; ali ga to ne razločuje na tanko od italijanskega Pulicane? Samo na videz, kajti ruskemu ušesu je bil Pulicane toliko, kolikor polkonj, t. j. ljudska etymologija je tujo besedo zgoli po sluhu storila domačo in je tedaj prav naravno, da si Polkana misli na pol človeka in na pol konja in ne psa, kakor bi morala, ako bi bila ostala italijanskemu poročilu zvesta. To je nekako tako, kakor če Slovenec znamenje na obeljenih drevesih, ki jih je posekati, imenuje beležen, dasi v tej tujej besedi, kakor sem skušal dokazati, [6] pójem bel ne tičí.

Z enookimi velikani, podobnimi grškemu Polyfemu tedaj niti pesjani niti polkonji sami na sebi niso prispodabljati. Da bi na pesjanih tú pa tam kakova posebnost bila obvisela, ki je prvotno Polyfemu podobnim bitjem bila lastna, ne bode zanikal, ki pomisli, kakšno spremembo

[1] Gl. Afanasjev Národn. russk. skazki VIII. 599 in sl.

[2] Era costui (scil. Pulicane) mezo huomo et mezo cane; cane era dal mezo in giù et huomo era dal mezo in su. Questo Pulicane correua tanto forte che nessuno altro animale non lo poteua giongere, e parlaua molto bene . . . Era Pulicane figliuolo di vn cane e di vna donna christiana, laquale fù signora di vna città di Armenia, chiamata Capadocia. Pypin op. cit. 247. Na obalih baltiškega morja so po srednjevekem nazoru prebivale žene Amazonke. Njihovi otroci moškega spola so bili pesoglavci, ženskega pa najkrasnejše deklice. Cf. Adami Bremens. Gesta Hammaburg. eccl. pont. lib. IV. c. 19.

[3] Adami Brem. Gesta Hammaburg eccl. pontif. l. IV. c. 19.

[4] Pauli Diac. De gestis Langob. lib. I. cap. 11. O Amazonkah ibid. l. I. c. 15.

[5] Glej podobo v Afanasjevih Národn. russk. sk. VIII. 605.

[6] Kreh I. 120—124.

so na pr. v drugem zmislu nekterim bogovom evropskih národov arjo-evropskega debla krščanski nazori bili pouzročili. Da je tudi v poprej navedenih pričah nekoliko takega, je samo ob sebi jasno a kljubu temu vendar stojí, kar smo v mejusobnem razmerji obeh bitij morali izreči. Tudi bode menda obveljalo, da so polkonji kakor pesoglavci tujci na slovanskih tléh, dasi jim imé zvoní čisto domače in jim torej z jezikoslovnega stališča ni ugovarjati ali toliko bolj iz razloga, oprtega na zgodovino teh bitij. —

Ali vrnimo se h glavnemu predmetu. Da je naša priča silno razširjena ne le med arjoevropskimi no tudi med národi drugih plemén smo se iz dosedanjega raziskavanja do dobra prepričali. Z večine se pripoveduje o enookem velikanu, kterega oslepí mož ali mladeneč, ki je telesno dosti slabejši od njega a je zató tolikanj bolj umen, moder ali preméten. Velikan ne more do njega, dasi ga ima v svojej pečini zaprtega, — marveč se mu zmuzne ali tako, da se kodrastemu ovnu obesi pod trebuh, ali pa, da ovnovo kožo obleče in ga s tem prevari. Po nekih tradicijah imá velikan navadne očí ali eno okó mu je ali bolno ali slepo in nam je baš po tem soditi, da je vsemu dejanju le eno oko prikladno in smemo ono smatrati prav tako za kesnejšo spremembo, kakor poročila, po kterih je velikán že s početka slep ali pa ste mu obé očesi zdravi, kterih ni moči ob enem iztaknoti in ju je torej treba drugače ugonobiti.

Sploh pa nam je vse te priče po vsebini razdeliti na dvoje. V prvi razred smemo uvrstiti one priče, v kterih se dejanje pripoveduje, kakor v Odysseji, v drugi pa skoro vse, kar smo jih v tem sestavku navedli. Kolikor moremo soditi po do zdaj znanih spomenikih narodne tradicijonalne književnosti, je v tem oziru Homerjeva pripovest čisto osamela. Od Polyfema poprosi Odyssej gostnine ali on mu kyklopski odgovorí, da ga bode zadnjega pojédel in naj mu bode to gostnína in darilo za vino. Odyssej pravi Polyfemu, da mu je Nikdo *(Οὖτις)* imé, kajti bati se mu je bilo, da ne bi na Polyfemovo vpitje prilomastili Kyklopje in mu pomagali Odysseja in tovarišev lovit in ugonobit. Odyssej dalje ne reši samo sebe no tudi tovariše. Ker sebe ne more tudi na ovne privezati, kakor je privezal tovariše, obesi se na najmočnejšega in na najbolj volnastega ovna in uide s tovariši vred smrti. — V pričah druge vrste pa orjaku od nikoder ni pomoči pričakovati ali pa pomoči ne zahteva in je zato vsa *Οὖτις*-episoda v njih nepotrebna. Tudi velikán večinoma vse tujce pojé do enega a tega zató ne, ker je med vsemi najbolj medel in torej čaka, da se bode dovolj obredil. A tega ne pričaka ampak mu tujec uide v ovnovej koži. To je nasproti Homerjevej pripovesti zmislu prikladnejše in bržčas tudi starejše. Odyssej prosi Polyfema gostníne a mu je tá ne da, tukaj pa orjak uskoku sam ponudi darilo, dasi s slabim namenom. Zlata ali sreberna sekira,

palica in prstan imajo čarovno moč, kajti prime se jih roka ali prst in je obrov nasprotnik prisiljen, povedati kje je, ali ga pa prstan orjaku sam ovaja, tú-le sem tú-le kličoč. Roko ali prst mu je odrezati ali odsekati, kdor se hoče rešiti nevarnosti. Polyfem le oslepí in ostane živ a orjak v nekterih teh pričah oslepí in utone ali ga nasprotnik usmrti. Tudi se naj ne prezré, da Polyfem tovariše Odyssejeve sam pohrusta, dočim v nekterih pričah druge vrste orjak prijatelja zaklanega sili, da mu človečje meso jesti pomaga. Prav tako je značajno, da Odyssej Polyfema upijani, da ga ložje oslepí, dočim nikjer drugej ničesa enakega ne nahajamo in k večjemu orjaka nasitijo z ovčjim mesom in napojijo z mlekom.

Kljubu vzajemnej temeljnej pripovednej snovi so tedaj v posamnostih vendar take znamenite razlike v teh pričah, da se nam ne bode moglo šteti v zlo, ako je cepimo na dvoje, kakor smo baš storili. Da se v tem oziru novogrška priča dosti manje sklada s starogrško nego li z nasprotno jej vrsto prič, je posebnega spomina vredno. Ako se je poleg tako prelestne pravljice, kakor je Homerjeva, mogla ohraniti druga, v toliko posamnostih od nje čisto različna, morala je biti v narodu jako ukorénjena. Tako lice jej je ostalo, dasi se v njej Odyssej po imenu spominja [1] in národu še tedaj v novejšem času tudi ona koncepcija bržčas ni bila neznana. To in poprejšnje vzlasti zató navajam, da se ustavim mnenju, ktero bi pričo o Polyfemu rado prisodilo le énemu narodu, od kterega bi jo bili vsi drugi vzeli na posodo. Že davno se je trdilo, [2] da je grški pesnik na svojih potovanjih bil seznanil se s pričo, kakor jo imajo Ogužani, ktero je potém po svojem presuknol, skrajšal in v Odysseji porabil. Ko bi drugih razlogov ne bilo, ki se temu čudnemu mnenju ustavljajo, [3] so že razlike med obema same na sebi take, da smemo brez ugovora trditi, da je Polyfem prav tako malo nastal iz oguškega Depé Ghöza, kakor poslednji iz prvega. Isto veljá posebej o naših slovanskih pričah, ktere tedaj smatramo za starinsko domače blago in ne vzeto od kterega koli ljudstva, kterega koli plemena. Komur so priče sploh kakor tudi bajke (fabulae) v vseh evropskih narodih tuje blago in kdor tedaj vse tako ali vsaj z večine izvaja iz indijskih izvirnikov, češ, da vsem drugim arjoevropskim narodom taki proizvodi niso prvotno bili lastni, [4] bode bržčas tudi našo pričo proglasil za

---

[1] Gl. Ross-Jahn Erinnerungen u. Mittheil. aus Griechenland, Berlin 1863, pg. 289.
[2] Tako žl. Diez na gori navedenem mestu.
[3] Na več takega je temeljito opozoril W. Grimm dissert. cit. 23, 24.
[4] Glej o tem mojo „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte" str. 220—229.

prvotno indijsko. Ne moremo sicer tajiti, da je od ondi marsikaj po raznih potih precej kasno došlo v evropsko narodno tradicijo ali gotovo je tudi, da imamo prav obilo in med vsemi najlepših prič, ktere imajo po vseh evropskih kotih sorodnic dovolj a se jih v indijskih izvirnikih ni dalo zaslediti in se jih menda nikoli ne bode. A ko bi se jih tudi zasledilo, bode treba stopram dokazati, da ni vsaj to in ono prvotno vzajemno blago, ampak da so zares evropski in drugi narodi vse to vzeli na posodo, — in to bode dokazati zopet prav težko in dvojim celó, da je sploh mogoče.

Takim pričam prištevati nam je tudi pričo o Polyfemu, ki je prav tako po vsej Evropi dobro znana in vrhu tega še črez nje meje razširjena, a v indijskem slovstvu vsaj do zdaj brez analogije.[1] Da bi se bila mogla izcimiti samo v narodu, kteremu je ljudožérstvo dobro znano bilo ali je celó v njem samem ta grozni običaj bil v navadi, ne bode pritrdil, ki se je nekoliko natančnejše bavil z raznoličnimi bajeslovnimi nazori, v kterih si je prostonarodni um postavim domišljal v človeškej ali živalskej podobi velikanske prikazni na nebu in v prirodi. Sicer se pa tudi naj ne pozabi, da je bilo ljudožérstvo v narodov mladosti jako razširjeno, kakor je posneti nekoliko po starih piscih, vzlasti pa po spomenikih, ktere je spravilo materijalno starinoslovstvo na dan. Ali je res, da je tudi kulturnim narodom doba ljudožérstva bila lastna, kakor trdijo veščaki, se mi danes še ne zdí dognano, ali toliko stojí, da ta barbarski običaj nekterim arjoevropskim narodom ni bil neznan, kakor še naše dní ljuto gospodari po srednjej in južnej Afriki, po vsem Polyneškem, po Avstraliji in še marsikje drugod.[2] A ko bi stvar tudi ne bila taka, je vendar bosa, da je domovino povesti o Polyfemu iskati v ljudojedem narodu in sem razlog za tó že gori navedel. Enookih ljudij na pr. arjoevropski narodi gotovo tudi nikjer niso videli in vendar je takih bitij v njihovih bajevnih tradicijah.

S tem smo izrekli, da ima tudi naša priča bajesloven zmisel t. j. da jo je prištevati onim starinskim pripovednim snovém, v kterih so izraženi prvotni človeški nazori o prirodnih ali nebeških prikaznih in

[1] S tem se vé da ne rečem, da ne bi indijska starodavnost poznala enookih bitij in drugih takih pošastij. Med grškimi pisatelji pripoveduje po indijskih poročilih samih največ o tem Megasthen in kogar to zanima, naj pregleda knjigo: Megasthenis Indica. Fragmenta collegit, commentationem et indices addidit E. A. Schwanbeck, Bonnae 1864.

[2] Prim. N. Joly Der Mensch vor der Zeit der Metalle, Leipzig 1880, pg. 411 sqq ; glej tudi Schweinfurth Das Volk der Monbuttu in Central-Afrika v Zeitschrift f. Ethnologie, Berlin 1873, V. 9 sqq. in Friedmann Der Anthropophagismus der Battaer auf Sumatras Westküste, ibid. 1871, III. 313 sqq.

dogodkih. Kakšen zmisel pa jej je lasten, mogoče je določiti le z znanstvenimi sredstvi primerjalnega bajeslovja in naj bodo vsaj nektere opazke o tem kočljivem predmetu kratki konec našemu sestavku.

V pričah druge vrste se govorí razven ene sploh o velikanu a v starogrškej o velikanu Kyklopu. S tem poslednja ne pripoveduje zgoli človeških dogodeb, kajti Kyklopje so kakor sorodni z njimi Faiaki in Gigantje božanska bitja in Polyfem med njimi Posejdaonov sin,[1] kteri prosi očeta svojega, morju vladarja, da naj kaznuje Odysseja, ki mu je iztaknol okó:

Vsliši, Posejdon, sinú, zemljenosni, modrolasati,
Če sem tvoj zares in oče mi bit' se ponašaš,
Daj Odysseju, rušitelju mest, domú da ne pride,
Sinú Laerta, kateri na Ithaci ima stanišče.[2]

Že to edino označuje bajevno snov vse starogrške pripovesti in prav tako onih prič, ktere smo za nje sorodnice proglasili. Da so bili Kyklopje nadčloveška bitja, potrjuje Hesiod,[3] kteremu sò Bront *(Βρόντης)*, Sterop *(Στερόπης)* in Arg *(Ἄργης)* otroci Urana in Gaje (boga nebes in boginje zemlje) in povsem bogovom podobni, samo da imajo sredi čela le eno okó. Za sinove boga Posejdaona ima je dalje Evripid,[4] ki je ta nazor in več drugih bržčas posnel na ravnost po narodnem sporočilu. Zató so jim skazovali božje časti in jim stavili žrtvenike ter jim na njih darovali,[5] kakor se daruje bogovom. Ostali so pa v spominu do danes in so bitja strašno velika in močna, bradata in imajo na čelu okó, ktero se kakor ogenj sveti. Njihov praded je bil zlodej, oženjen z Lamnisso ali čarovnico. Stanujejo pod zemljo in rujejo ondi mogočno skalovje ter stavijo stolpove in druge stavbe.[6] Njihove žene (podobne enookim velikankam ruskim) so prav kakor oni raščene in se vkvarjajo najrajše s préjo. Kolovrate imajo tako velikanske in težke, da jim je bilo moči, na tisoče sovražnikov z njimi pobiti. Pravijo tudi, da ti obri, *μονόμματοι* = enooki imenovani,[7] narejajo potrese in da

---

[1] Cf. Odyss. I. 70—73.
[2] Odyss. IX. 528—531.
[3] Hes. Theog. v 139 seqq.
[4] Eurip. Cyclop. 20 seqq.
[5] Pausanias II. 2.
[6] To so kyklopske stavbe starih poročil, o kterih zopet Pausanias (II. 16, 20, 25) marsikaj vé.
[7] *Μονόμματοι* aliter *μοννόφθαλμοι* so iz indijskih izvirnikov znani tudi Megasthenu. Cf. Schwanbeck op. cit. pg. 69, 70. Tako enooko ljudstvo je po južnej Rusiji še danes znano in se je spomín ná-nje združil s spominom na Tatare in njihova grozna dejanja. Ko so Tatari po teh krajih požigali in plenili, jemali so neki dekleta in mladenče seboj in so najbolj zdrave in lepe prodajali ljudojedcem z enim očesom. Ti so jih kakor ovce gonili v svojo domačijo, nekamo daleč za morje, jih ondi pitali kakor vepre in odebelele klali in jedli. A. Nowosielski Lud ukraiński, Wilno 1857, I. 352.

so sploh čisto surovi in hudobni ljudjé.[1] Po očesu na čelu dobili so tudi Kyklopje imé, kajti Κύκλωψ zaznamnja stvor z okroglim očesom.[2] Spominjajo nas v tem oziru na Arimaspe, o kterih oče zgodovini meni, da se zaradi tega tako imenujejo, ker imajo samo eno okó: οὐνομάζομεν αὐτοὺς Σκυθιστὶ Ἀριμασποὺς· ἄριμα γὰρ ἓν καλέουσι Σκύθαι, σπου δὲ τὸν ὀφθαλμόν.[3] V indijskej precej poznej epičnej tradiciji se skladajo Rakšási toliko tudi s Kyklopi, da so enooka in človeške krvi pohotna bitja.[4] Drugače se mi pa ne zdi prav, smatrati oba za prvotno ista bitja, kakor so tudi ruski lesni duhovi (Lěšije) in divji ljudje germanske tradicije jedva z daleč s Kyklopi v rodu.

Na vprašanje, kaj je poosebljeno v Kyklopih, se različno odgovarja. Nekteri celó ne dopuščajo misliti na to, da je v njih kaj poosebljenega ali učlovečenega, ampak imajo Kyklope za zgodovinski narod, kakor vsak drugi. Najbližji so jim v tem oni, ki je razlagajo v ethičnem zmislu, t. j. tako, da sta postavim v Polyfemu in v Odysseji označena dva kulturna sloja in zastopa Polyfem surovost ter velikansko telesno krepost nasproti Odysseju, kteremu ste uglajena nrav in duševna moč lastni. Ali ni evhemerovsko ni ethično razlaganje mythov[5] nimate danes več znanstvene vrednosti in jima je torej tako malo verjeti, kakor onim, ki razlagajo kyklopovo oko za prevrtano senčilo proti blestečemu snegu ali za rudarsko svetilnico.[6] Razumnejše sodi, komur so Kyklopje kakor Gigantje symbol neukrotenih natornih[7] ali vulkanskih močij[8] ali hudournih prikaznij, združenih z

---

[1] Bernh. Schmidt Das Volksleben der Neugriechen uud das hellenische Alterthum Leipzig 1871, I. 201, 203.

[2] Κύκλος stind. čákras kolo in ὤψ stind. ákšam, oculus in naše oko.

[3] Herodot IV. 27. Da je to samo Herodotova jezikoslovna domišljija, je že spoznal bistroumni K. Zeuss (Die Deutschen und die Nachbarstämme, München 1837, pg. 299) a K. Müllenhoff dokazuje (v spisu Ueber die Sprache der pontischen Scythen und Sarmaten v: Monatsberichte der Akad. d. Wissensch. zu Berlin 1866 na str. 555), da je skyt. besedo Ἀριμασπός staviti k zd. airjama = poslušen in aśpa, aśp = konj in je torej Ἀριμασπός tisti, ki ima poslušne konje.

[4] A. Kuhn Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks, Berlin 1859, pg. 69; Mannhardt Die Götter der deutschen und nordischen Völker, Berlin 1860, pg. 56, 57; tudi A. Ludwig Die Mantralitteratur und das alte Indien, Prag 1878, pg. 338, 339. O besedi samej pr. Böhtlingk und Roth Sanskr. Wörterb. VI. 219, 220.

[5] O tem obširnejše v mojej knjigi „Einl. in d. slav. Lit." 263, 264 ali v mojem sestavku v Zori l. 1872, str. 171 in sl.

[6] O tem gl. G. W. Nitzsch Erkl. Anmerk. zu Homer's Odyssee, Hannover 1840. III. pg. XXVII, ki tudi še sam o tem napačno misli.

[7] Schoemann Schediasma de Cyclopibus v Opuscula acad., Berolini 1871, IV. 325 seqq.

[8] Preller Griechische Mythologie, Berlin 1872. I². 511.

viharji. [1] Nerazumljivo ostane vzlasti, čemu ima velikan le eno oko, dasi se je to tako ali tako res razložiti skušalo ali nikakor ne povoljno razložilo. Sicer je vsakemu strokovnjaku znano, kako težavno je v takih slučajih vsemu zmislu pogoditi in je uzrokov več, ki raziskovaleu težavo delajo in med njimi tudi tisti, da se je često na tradicijah spremenjalo, ko je prvotni njih zmisel bil ljudstvu postal neznan. Tako se pripetí, da moremo sicer tú in tam bajeslovno vsebino zaslediti ali je nam ni moči vseskozi povoljno tolmačiti. In prav taka je tudi v našem slučaji, osobito ako imamo v spominu poleg splošne bajeslovne veljave enookih velikanov še posebej pripovest o Polyfemu Kyklopu.

Komur je enooki velikan ali natančnejše Polyfem učlovečenje hudournih oblakov, bode imel junaka, ki mu pride v oblast, natančnejše Odysseja, za blisk in nam ob enem razjasni, kako poslednji prvega zgoli z zvijačo t. j. s hitrostjo ugonobi. Ako velikán vsled nasprotnikove zvijače utone, bi po tem nazoru bilo to toliko, kakor da blisk pouzroči, da oblak razlivši ulago pogine. [2] Ta splošni pomen Kyklopom lahko ostane a je prav tako lahko posamnik med njimi, ki vendar pomenja kaj drugega. Tak je postavim med Giganti Alkyonej [3] in tak lahko tudi Polyfem med Kyklopi. Ako se namreč spomnimo, kako često je v najstarejših tradicijah oko symbol solnca [4] in dalje pomislimo, kako važno je v našej pravljici, da se velikanu okó iztakne, da oslepí, — se mu ne bodemo čudili, komur je v njej izražen sólnčen mythos. [5] Po tem nazoru je orjakovo okó solnce in on sam nebeški orjak s solnčnim očesom ter je pesnik vzlasti pravo pogodil, ako pravi, da je bilo Polyfemovo ogromno oko na čelu „Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar“. [6] Tako bi bil orjak Polyfem stopil tú na Zenovo mesto in je to tem verjetnejše, ker so si tudi vsaj lokalno Zena takisto mislili, da je imel razven navadnih očij tudi okó na čelu, kakeršno Kyklopje. [7] Da nam je prav tako tolmačiti

[1] W. Mannhardt Antike Wald- und Feldkulte aus nordeurop. Ueberl. erläutert, Berlin 1877, pg. 110.

[2] Tako se izraža o tem v meteorskem zmislu razlaganja mythov Afanasjev Poet. vozzr. II. 701.

[3] Cf. Preller op. cit. I³. 510, 511.

[4] Prim. n. pr. Schwartz Die poet. Naturanschauungen der Griechen, Römer und Deutschen, Berlin 1864, I. 291, Sonne = Auge.

[5] Tako W. Grimm dissert. cit. pg. 27; Leo Meyer Bemerkungen zur ältesten Geschichte der griech. Mythologie, Göttingen 1857, pg. 70, 71; Schwartz op. cit. passim; idem der Ursprung der Mythologie, Berlin 1860, pg. 17; Ad. Kuhn Ueber entwicklungsstufen der mythenbildung (v Abhandlungen der kön. Akad. d. Wissensch. zu Berlin 1873) pg. 141.

[6] Verg. Aen. III. 637.

[7] *Ζεὺς τριόφθαλμος* ap. Paus. II. 24.

enookega velikana narodnih prič umeje se samo ob sebi in nam je o ruskej dostaviti, da je na njegovo mesto stopilo žensko bitje stopram, ko je bil postal prvotni zmisel nje vsebine ljudstvu popolnoma neznan.

Orjak žene zjutraj ovce (= svetle oblake) na pašo in je prižene zvečer v svojo temno pečino (= večerno nebó), pred ktero postavi ogromno ploščo (= oblo zahajajočega solnca).[1] Oslopí pa v nevihti in je njegovo rjovenje grmenje nebeško.[2]

Ako že v poslednjih posamnostih točnosti zmisla ni povsod do dobra določiti, je v drugih tudi danes to še manje mogoče in ni bilo bajeslovju koristno, da se je navrhovatila obilica mnenj o tem, predno je bilo moči je postaviti na strogo znanstveni temelj in vzlasti mythologeme vsestranski primerjati po znanstvenih načelih. Tú in tam se še danes to prezira in tem pôtem dohaja do svrhe, ktera se znanstvena ne more imenovati. Tako početje kuje orožje proti sebi samemu in ustreza nehoté onim, kterim so narodne priče lastnina zgoli enega naroda in tudi v njem brez kakeršne koli bajevne vsebine.

Krek.

Ulrih vitez žlahtni Lichtenstein.

Spisal *J. Majciger.*

I.

Ime Ulrih vitez žlahtni Lichtenstein je za zgodovino slovenskega jezika, pa tudi slovenskega naroda zeló imenitno. Zakaj? — razvidi se iz sledečih razpravic. Gotovo torej kaže, da se z osebo, z njegovim življenjem in sploh z razmerami, v kterih se je nahajal ta sredovečni nemški pesnik ljubezni in ženske lepote, bolj natanko seznanimo.

Rod Lichtensteinov je v deželah naše avstrijske domovine zeló razširjen, v njenej zgodovini slaven in mnogozaslužen. Deli se v dve glavni panogi, kterih ena je česka, druga pa notranje-avstrijska. Za naše namene ima le poslednja posebno pomembo, ker iz te je pošel gore imenovani vitez Ulrih žlahtni Lihtenstein.

Rojstnega leta mu po dozdaj znanih podatkih o njem učenjaki do pičice niso mogli določiti. Večji del izmed njih ga stavlja v leto 1200. in sme se jim brez bojazni velike pomote pritrditi. Rojstni kraj mu je prej ko ne Murava na gorenjem Štajerskem ob temnej Muri. Oče mu je

---

[1] Kuhn dissert. cit. pg. 141, 150.
[2] Schwartz Die poet. Naturanschauungen der Griechen, Römer u. Deutschen I. 83.

bil Dietmar III., mati pa Gertruda (drugi jo imenujejo Kunigundo), žena žlahtnega rodú in plemenite duševnosti.

Tudi brat njegov se imenuje v notranje-avstrijskej zgodovini. Ime mu je bilo Hartrid in bil je archidiakon gorenje Koroške. Pozneje so ga poslali za župnika v Polzo (Pöls) na gorenjem Štajerskem in zadnji dve leti je službovál kot prošt na gori sv. Virgilija v Brežah (1279—1281).

Tudi o sestri Ulrihovej in o drugem bratu se pripoveduje. Prvej je bilo ime Agneza, drugemu pa Dietmar IV.

Oženil se je Ulrih z Berto žlahtno Wizzenstein iz znane koroške rodovine in z njo rodil četvero otrok po imenu Ulriha II., Otona II. in dve hčerki Diemudo in Luikardo. Poslednja je postala nuna. Žena Berta mu je umrla 5. marca toda neznanega leta.

V tistem času, ko se je pesnik Ulrih narodil, sedel je na koroškem vojvodskem prestolu vojvoda Ulrih II. iz slavne rodovine Sponheim-lavantthalske. Po njegovej smrti l. 1202. je zasedel prestol vojvoda Bernard, ki je vladal prekrasne koroške pokrajine 54 let od l. 1202—1256. Pod njim so te dežele doživele tako imenovano zlato dobo slave in notranjega blagostanja.

Bernard je bil v rodovinskej zvezi s preslavnimi českimi Přemyslovci. Njegova žena je bila Juta, hči kralja Otokarja I. Na dvoru kraljevega tasta je videl krasoto in bliščobo českih kraljev in velikašev, kako so se tam cenile in čislale krasne umetnosti in veda. Po tem veličastnem zgledu je uvedel podobno nadvorno življenje tudi na Koroškem. Vojvodski gradovi v Št. Vidu, v Himmelbergu in drugod sloveli so daleč po svetu kot zbirališča najžlahtnejših vitezov, pevcev in umetnikov, ki so lepšali in sladili življenje v tej visokej družbi. Kaj čuda, da nahajamo med njimi tudi Ulriha žlahtnega Lichtensteina iz sosednje štajerske dežele, iz bližnje doline, po kterej vali črna Mura svoje temnozeleno vodovje.

Lichtensteini so imeli bogata posestva na gorenjem Štajerskem v Muravi, v okolici Unzmarka in Judenburga, v kterega bližavi še dandanašnji slovi grad z imenom Lichtenstein.

Posebna lastnina in priljubljeno domovanje je bil pesnika grad nasproti namurskemu trgovišču Unzmark z imenom: „Frauenburg“, ktere velikanske razvaline še dandanašnji pričajo o velikosti Lichtensteinove grajščine. Pod njo stoji podružna crkev, posvečena sv. Jakobu, za našo razpravico zaradi tega važna in omembe vredna, ker se v njej zdaj nahaja poseben nagrobni spomenik našega pesnika Ulriha. Spomenik ima sledeči napis:

„Hie leit Ulrich dises hauses rehter erbe.“

Našel se je ta kamen leta 1871., do kterega časa je služil za stopnico ali prag durim v bližnji tamošnji farovški vrt. Srečni najditelj je bil takratni tamošnji provisor, častivredni gospod Janez Rigler,

Spomenik je, rekel bi, kamnen palimpsest. Kamen je služil že prej za nagrobni spomenik, popisan z latinskim napisom, kterega se še nekaj besed brati more. Čez ta latinski napis se je pozneje gore navedeni sredonemški Ulrihov nagrobni napis vsekal, toda poprek, tako da se vrste križajo. To je, trdijo nemški učenjaki, pesnika našega nagrobni kamen. — Mogoče!

Umrl je pesnik po dolgem zeló živahnem življenji dne 25. januarja l. 1275. ali l. 1276. Gibal se je mnogo na takrat merodajnih dvorih koroških vojvod in avstrijskih nadvojvod, pa tudi drugih uplivnih velikašev, kakor to iz njegovih pesmotvorov razvidimo in iz sovečnih listin poznamo.

Prvikrat se nahaja Ulrih po listinah l. 1239. dne 1. dec. na Dunaji, dalje med drugimi tudi 1. avgusta l. 1261. v Mariboru (Mahrburg), 10. dec. l. 1262. v Gradci in l. 1267. s sinom Otonom vred v Loki na Kranjskem.

Zapustil nam je dva pesmotvora, ki sta se v več rokopisih ohranila in ki jih hranjujejo v Parizu, Monakovem in po drugod.

Imenoval je prvi pesmotvor „Frauendienst“ in drugi „Frauenbuch“.

Nas zanima tukaj v prvej vrsti le prvo delo, ker v njem nam je ohranjen zgled slovenskega jezika iz leta 1227. Pesnik v njem med mnogimi drugimi za zgodovino naših krajev važnimi rečmi pripoveduje, kako je bil na svojem potovanji iz Benetek na Česko kot kraljica Venera od koroškega vojvode Bernarda in njegovih vitezov na Vratih na Koroškem sprejet in pozdravljen. In ta dogodek hočemo tukaj na kratko in kolikor mogoče s pesnikovimi lastnimi besedami v slovenskem prevodu povedati. Sklepe iz tega in daljo razpravo pridržimo si za drugikrat.

Pesnik pripoveduje: „Ko je bil on in vse njegovo mnogobrojno spremstvo pripravljeno, razposlal je iz Benetek dne 25. marca l. 1227. pismo na vse viteze, kteri so takrat bivali po Lombardskem, Friulskem, Koroškem, Štirskem, spodnjem Avstrijskem in tja notri na Českem.

V tem pismu pozdravlja viteze in jim javlja in na znanje daje, da hoče kot kraljica Venera, boginja ljubezni skozi njihove dežele potovati, in jih vabi, naj pridejo in ga na njegovej poti pozdravljajo. On bode kot kraljica Venera oblečen in opravljen, in naj se mu po takratnej viteškej navadi v čast gospem na mejdan postavljajo in z njim borijo.

V tem pismu podaje popolen potovalni črtež, ki je v zemljepisnem in zgodovinskem oziru važen in ki ga hočemo na svojem mestu objaviti.

Na Jurjevo rečenega leta vzdigne se z mnogobrojnim spremstvom, ki je bilo z gospodom vred fantastično napravljeno, iz Benetek in pride prehodivši Mestre, Treviso, Plat, Sečin, Šent Urh, Gemono, Chiuso dne

30. aprila na Koroško na Vrata [1] „hinz dem Tor“. Na Vratih ni našel nobenega viteštva.

Potem pripoveduje dalje: „Častiti knez iz koroških dežel je tisto noč s svojim kneževskim spremstvom prenočeval v nekej hiši, ktera se je imenovala „Golberc“. [2] Pozneje jo je ukazal podreti.

Drugo jutro t. j. 1. majnika omenjenega leta se vzdigne Ulrih od Vrat in sreča koroškega vojvodo, ki se je bil s svojimi vitezi utaboril na širokej zelenej trati „ûf einem grüenen anger breit“. Vojvoda se je, pravi Ulrih, zaradi obeda na trati utaboril, ker je po svojej navadi rad pod milim nebom obedoval na zelenej trati. Pač sto in več vitezov se je bilo tam z njim utaborilo. Ko ga Ulrih pred seboj na trati zagleda, pravi polen visokega poguma:

„Vidim tam vitezov ležati proti meni z viteško močjo. Tega sem pač srčno vesel.“

Potem zaukaže trobarju, da zatrobi, in ta je zatrobil, da se je daleč okrog razlegalo. Ko so pa vojvoda in njega vitezi trobente glas začuli, vprašali so: „Kdo pride tu sem k nam, kdo?“ Nato se jim je reklo: „Kraljica pride tu sem, kakor ste iz njenega pisma pozvedeli.“ Nato so odgovorili: „Dobro došla! Tu jo hočemo spodobno sprejeti.“ In sprejem je bil res prav viteški.

Knez in njegovi tovariši so kraljico pozdravili in jej dobrodošlico nasproti klicali; njihov pozdrav pa se je glasil:

„buge waz primi gralva Venus“.
„ir gruoz was gegen mir alsus“
„buge waz primi gralva Venus“!

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XIX.

Grad, mesto in okrožje slovenje-graško zastavljeno krškemu škofu, 1335.

Patrijarh oglejski Pagano della Torre je svojo deželo zeló zadolžil. Že v prejšnjih člankih smo omenili, kaj je temu krivo bilo.

---

[1] „Vrata“ se ta kraj med Slovenci še dandanašnji imenuje. Ponemčeno ime je „Thörl“ in sicer „Ober & Unter Thörl“, v dolini, ktera veže trebiško okolico z ziljsko dolino in skozi ktero teče deroča Ziljica (Gajlitz).

[2] Kje je ta Golberc in ali je še dandanašnji to ime tam najti, mi ni znano. Morda vé kteri koroških rodoljubov o njem kaj več poročati!

Njegov naslednik Bertrand de St. Ginnes, ki je bil patrijarh od leta 1334—1350., ni si znal drugače pomagati, nego da je za denar zastavljal mnogo svojih posestev. On je sicer bil izvrsten crkven vladar, ki je uredil upravo svoje dežele, previden diplomat, ker je zdržaval prijazne odnošaje do svojih mogočnih sosedov, odlikoval se je po pobožnosti in darežljivosti do samostanov, crkev in ubožcev, a ker je našel prazne blagajnice, moral je skrbeti za denarne vire. Ta uboga crkvena država je imela vsak čas svoje sovražnike, in tako tudi pod patrijarhom Bertrandom. Stari sovražnik Rizzardo da Camino (sedaj njegov sin Rizzardo novello) navalil je patrijarško deželo, in tudi vojvoda koroški Henrik mu je delal zmotnjave prodavši okrožje venzonsko, ktero so koroški vojvode kot fevd imeli. Patrijarh Bertrand je v vseh teh stiskah srečno zmagal.

Grad, mesto in okrožje slovenje-graško je že eden prejšnjih patrijarhov zastavil plemičem auffensteinskim, ki so bili s Tirolskega. Bertrand bi se rad teh upnikov rešil, posebno ker ni Konrad z Auffensteina, takrat maršal na Koroškem, ravno pri volji bil, to zastavljeno okrožje več iz rok dati. Patrijarhu Bertrandu pride na misel to okrajino dati v „lehen“ krškemu škofu Lorencu Grimmingu s to pogodbo, da on to plača, kar je bil oglejski patrijarh Auffensteincem dolžen.

Ti Auffensteinci * so bili pravi nemirneži, imeli so tudi pravde s škofom bamberškim, ki je enega teh plemičev, Friderika po imenu, imel ujetega, tako da sta vojvoda štajerski Albrecht in koroški Henrik bila na škofovo prošnjo v razsodbo poklicana. Škof Lorenc Grimming je vladal od leta 1334—1337. On je s pismom dto. Weitenstein 28. julija l. 1336. dal trdnjavo Schalleck Frideriku suneškemu (von Suneck) v „lehen“. Krški škofje so bili tudi lastniki vitanjskega gradú že od leta 1140., prodana je še le bila vitanjska grajščina leta 1783. od krškega škofa Jožefa II., kneza Auersperga. Preberimo zdaj listino**, ktera nam poroča, kako je patrijarh Bertrand Slovenji Gradec krškemu škofu Lorencu zastavil. Glasi se od besede do besede takó-le:

Nos Bertrandus miseratione divina S. Sedis Aquilegiensis Patriarcha tenore presentium notum fore volumus universis, quod de industria et legalitate Venerabilis viri Christo Patris D. Laurentii Gurconis Ecclesie Episcopi plurimum confidentes, eidem, nostro et Ecclesie nostre Aquilegiensis nomine, committimus, custo-

* Koroški vojvoda Henrik je leta 1305. s silo vzel oglejskemu patrijarštvu vsa posestva, ki so bila v koroškej vojvodini On je bil s svojima stričnikoma, vojvodoma štajerskim in avstrijanskim, zaradi bohemskega prestola v boj zapleten in je izgubil slovenje-graško okrožje. V primirji sklenenem leta 1311. je koroški vojvoda Henrik zopet slovenje-graško okrožje nazaj dobil in ga je v pogodbi dto. Innsbruck dne 30. junija l. 1316. Konradu Auffensteinskemu za 100 mark srebra zastavil (glej Mittheil. des histor. Vereins für Steierm. V. str. 227–228).

** Prejel sem jo tudi iz videmskega arkiva po g. baronu Czörnigu.

diam, defensionem et regimen Castri et Opidi ac Terre nostre in Windischgratz cum omnibus suis pertinentiis, districtibus, juribus et jurisdictionibus, mero et mixto imperio, fructibus, redditibus, proventibus et obventionibus quibuscumque; dando sibi eosdem fructus, proventus, obventionibus et redditibus ac plenam potestatem ac liberam disponendi de eis, prout sibi conveniens visum fuerit, et in suos usus libere convertendi; ita quod ad eorum prestationem, vel restitutionem nobis et Ecelesie nostre predicte nullatenus teneatur, cum sumptus pro dicta custodia seu defensione necessarios ed utiles ipse et familia sua habeant facere de eisdem; dantes ei potestatem exigendi predicta, simplices et utiles locationes favendi, alienationes et feuda revocandi, finem et quietationem solventibus faciendi. Quam quidem commissionem durare volumus a festo Omnium Sanctorum proxime venturo per annum continuum irrevocabiliter, et post annum eundem tam diuquousque nos, vel Successor noster id duxerimus revocandum.

Porro quia idem D. Gurcensis persolvit pro nobis et Ecclesia nostra prefate quingentas marchas novorum Aquilegiensium pro recuperatione et redemptione predictorum Castri, Opidi, Terre sive districtus Nobili viro Conrado de Oufenstain, qui predicta omnia pro prefato debito obligata tenebat, nec aliter a sua poterant extrahi potestate. Volumus, promittimus et paciscimur tenore presentium pro nobis et nostris successoribus, quod prefatam Commissionem etiam post annum predictum non revocabimus et dicta: Castrum, Opidum, Terram atque Districtum cum pertinentiis, juribus, obventionibus aut aliis suprascriptis non auferemus eidem Episcopo, nisi prius persolvemus quingentas marchas superius nominatas in tali moneta vel equivalenti, qualem ipse Episcopus Conrado de Oufenstain antedicto persolvet. Si vero dictum Episcopum ante solutionem sibi, ut premittitur faciendam decedere contingeret, quod absit, volumus ut pacta predicta Ecclesie suae et Successori per omnia observentur. Ipse vero Episcopus econtra bona fide, vice et nomine sacramenti, pro se et Successoribus suis Ecclesie nostre Castrum, Opidum, Terram et districtum predictos cum suis pertinentiis juribus et jurisdictionibus restituere, et ab omni impetitione quantum ad se et Ecclesiam suam dimittere liberos et penibus absolutos, secundum modum et formas superius adnotatas. In quorum omnium testimonium et plenam roboris firmitatem presentes fieri jussimus nostri sigilli impressione munitas.

Datum Laybaci, nostre Dioecesis, die vigesimo quarto mensis Junii. Anno Dominice Nativitatis MCCCXXXV. Indictione tertia. —

Gubertino de Novate, notarius.

Poročila o hrvatskej književnosti.

Spisuje *J. Steklasa.*

I.

Odkar je Bosna osvojena po avstrijskej vojski, zanimajo se Hrvatje posebno radi za to pokrajino; sicer se njihove politične osnove do zdaj iz raznih uzrokov niso mogle izpolniti, ali zato jih niso zavrgli, marveč osvedočeni, da se konečno morajo na njihovo korist izvesti, pripravljajo pot svojim idejam v to zemljo z znanstvenim raziskavanjem. Pred nami leže štiri znamenite knjige o Bosni in Hercegovini, namreč:

1. *Bosna.* Podatci o zemljopisu i poviesti. Sabrao jih i poredao Vjekoslav Klaić. Prvi dio: Zemljopis. Sa devet slika i dvie geografske karte. U Zagrebu. Nakladom Matice Hrvatske. 1878. XV. 222. Cena 1.80. — O tem delu ne bodem obširneje govoril, ker ne spada v publikacije letošnjega leta, nego sem ga samo zato navedel, ker stoji v zvezi s sledečimi deli. Samo toliko mi je omeniti, da je to do zdaj najtočnejši zemljepis Bosne izmed vseh drugih bodi si v kteremkoli jeziku; priporočam ga zatorej vsem mladim Slovencem, ktere bi mogla sčasoma osoda bodi si kot činovnike bodi si kot trgovce v to deželo spraviti.

2. *Poviest Bosne do propasti kraljestva.* Napisao ju po prvih izvorih V. Klaić. U Zagrebu. Troškom piščevim, a tiskom dioničke tiskare. 1882. Str. 352. Cena 2 gld. — Kakor nam je pisatelj v prvej knjigi opisal lepo in točno sedanje stanje Bosne, tako je to tudi storil za prošlost. Klaić je v svojem pripovedovanji jako ugoden. Jezik mu je lep in razumljiv; v porabi izvorov je prav vesten in natančen, ter črta obširno in po prvih izvorih politično povest Bosne, da jasno pokaže, kaj je bila Bosna nekdaj in kaj bi mogla biti zdaj, da je bilo več sreče in modrosti pri njenih vladarjih in samem narodu. On se je izognol vsakej polemiki ter nam samo pripoveduje prošle dogodjaje. Posebno natanko nam razlaga one periode, ko je Bosna uplivala na sosednje oblasti hrvatske in srbske države. Najde se vsled tega v tem delu tudi dosti podatkov za povest hrvatsko in srbsko. Obsega pa sledeča poglavja: Uvod — Nešto ob izvorih i pomagalih za poviest Bosne, str. 1—15. I. Historijski zemljopis Bosne i Hercegovine. 15—27. II. Bosna i Hercegovina od najstarije dobe do 7. stoljeća. 27—42. III. Bosna od seobe južnih Slovjena do Kulina bana (1180). 42—55. IV. Bosna za bana Kulina i Mateja Ninoslava. 55—83. V. Bosna od zadnjih dana Mateja Ninoslava do Stjepana Kotromanića. 83—95. VI. Humska zemlja do 14. stoljeća. 95—106. VII. Ban Stjepan Kotromanić (1322—1353). 106—142. VIII. Stjepan Tvrtko I., prvi kralj bosanski (1353—1391). 142—196. IX. Stjepan Dabiša i žena mu Jelena Gruba (1391—1398). 196—211. X. Doba protukralja i priestolnih borba u Bosni (1398—1421). 211—262. XI. Stjepan Tvrtko II. Tvrtković (1421—1443). 262—284. XII. Stjepan Toma Ostojić (1441—1461). 284—322. XIII. Stjepan Tomašević i propast kraljevstva bosanskoga (1461—1463). 322—344. XIV. Vjera i crkva u bosanskoj državi prije Turaka. 344—352. — Progrešamo pa pri tem izvrstnem delu dvoje: Premalo se je oziral spisovatelj na kulturno povest, in drugič ni delu pridejana historična karta. A vse to bode nadomestil neutrudljivi historik gotovo v drugem delu bosanske povesti, ko nam bode črtal dogodjaje te nesrečne zemlje pod turškim gospodstvom. Naj jo le dobimo v kratkem v roke!

3. *Djelovanje Franjevaca* u Bosni i Hercegovini prvih šest viekova njihova boravka. Nacrtao fra Mijo Vjenceslav Batinić, bosanski Franjevac. Svezak I. Vikarija (1235—1517). U Zagrebu. Tiskom dioničke tiskare 1882. Cena 80 n. V sedmih poglavjih črta tukaj neutrudljivi pisatelj zgode svojega reda, a zraven tega tudi poli-

tično povest svoje nekdaj slavne, a kasneje nesrečne domovine. Pisatelj pozna dobro starejšo in novejšo književnost o Bosni, a vrh tega je rabil pri sestavljanji svojega dela same izvore, kolikor jih je le mogel dobiti. Delo to je lepo, želimo le iz srca, da ga pisatelj srečno dovrši na čast sebi in izvrstnemu redu frančiskanskemu, ki se je toliko stoletij boril za krščansko vero proti okrutnemu Turčinu, ter bil edini tolažnik nesrečnemu narodu v vseh silah in nadlogah, kar je še prav za prav tudi dandanes.

4. *Katolička crkva i Slaveni* u Bugarskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini. Talijanski napisao D. Petar Balan, podarhivista u vatikanu. Preveo Dr. Josip Stadler, j. r. prof. na sveučilištu Franje Josipa I. U Zagrebu. Knjigotiskarski i litografijski zavod C. Albrechta. 1881. Cena 80 n. — To povestniško razpravo o Slovanih na iztoku z ozirom na katoliško crkev napisal je činovnik v papeževem arkivu Peter Balan, upotrebivši za svoje delo nekaj tiskanih knjig od raznih pisateljev o slovanskej povesti, večjidel pa regeste in akte papeške, ki so bili učenemu pisatelju tako lahko pristopni. Ta knjiga je znamenit prinos za poznavanje prošlosti narodov na balkanskem polotoku ter delovanja rimske stolice pri razširjevanji katoliške vere v teh predelih od najstarejših časov do dandanes. Tukaj se nam pripoveduje, kako so najuglednejši vladarji bulgarski, srbski in bosenski bili ne samo verni privrženci rimske stolice, nego tudi dobri katolici. Z druge strani pa se navajajo vse težave, ktere so imeli papeži in njihovi poslanci s početka pretrpeti v borbi proti Byzantincem in njihovej stranki med Slovani, kasneje pa proti divjemu Turku. Zares se moramo čuditi, da se je v teh zemljah do danes katoliška crkev tako dobro vzdržala. Knjiga je zanimiva v vsakem pogledu, a za Hrvate tem bolj, ker je hrvatski prevod po posebnej dobroti in naklonjenosti pisateljevej poprej na svetlo prišel, nego li italijanski izvornik. Da je pa sedanji nadškof dr. Stadler ta prevod preskrbel in knjigo objavil, more nam služiti v dokaz, da se bosenski nadpastir že več časa bavi s proučevanjem iztočnih odnošajev ter nam kaže, kako mu je na srci stanje katoliške crkve v novej nadškofiji. Knjiga ima za dodatek nekoliko dokumentov, papeških regest ter znamenito bulo Leona XIII. Grande munus. To knjigo priporočamo vsem, ki se hočejo bolj na tanko spoznati z zgodovino jugoslovanskih narodov.

Drobnosti.

Slovanska domača obrtnost. „Slavische Hausindustrie“ bil je naslov predavanju, ktero je imel g. prof. na zagrebškem vseučilišči, dr. Kršnjavi, dne 23. dec. pret. leta v avstrijskem museji na Dunaji. Govornik je najprej primerjal rusko domačo obrtnijo, ktero so še le okoli l. 1850. začeli zavoljo davka preiskavati, z jugoslovansko. Na Ruskem je najbolje razvita tekstilna obrt, tako da tkanina sama blizu 55 milijonov rubljev na leto kmetom prinaša. Razven tkanine pa imajo Rusi še 40 drugih obrtnin, Jugoslovani pa le 5—6. Kratki čas, ki je bil berilu odmenjen, ni pripuščal, da bi bil govornik obširneje o slovanskej domačej obrtniji sploh govoril, oziral se je le na jugoslovansko, a tudi tukaj si je prav ozke meje postavil. Rezbarije so se le mimogredé omenjale. O bosanskih izdelkih iz srebra in zlata, ktere od okupacije sèm tudi po naših krajih poznamo, ni se govorilo. Pogrešali smo tudi omenjanje lončarskih del, akoravno so toli važna. Na londonskej razstavi l. 1871. bila so vsaj ta jugoslovanska lončarska dela med vsemi izdelki iste vrste prva. Posebno zanimivo bilo je predavanje zavoljo tega, ker je g. professor mnogo izdelkov razstavil ter z ozirom na nje tolmačil razne strani jugoslovanske domače obrtnije. Da pa ni ona tako mnogovrstna, kakor je ruska, temu je kriv upliv turski, ki je po raznih obrtnijskih zakonih iz domače obrtnije napravil umetno ali mestno, in tako je marsiktera stran obrtnije prvotni svoj

značaj — da je to namreč kmetu opravilo le za prosti čas — izgubila ter se tako s časom popolnoma pogubila.

Najlepša in najvažnejša domača obrt so dandanes čilimi ali sagovi (Teppiche), ki se na osem raznih, več ali manj dovršenih načinov napravljajo. Razločujejo se posebno tkani ali zametani čilimi, ki se odlikujejo z ozbiljno, krepko barvo. Druga vrsta je velenac-klečanac (eingewobener Teppich), ki niso po vsem tkani, ampak ovčja volna je v nje prikačena. Služijo posebno za pokrivanje miz in divanov. Tretja vrsta so čupavci (zottiger Teppich), četrta: čaršavi ali čilimstolniki (Tisch- oder Bettdecke) itd Vse te vrste bile so razstavljene in čilimi so se odlikovali po svojih krasnih, skladno sestavljenih barvah. Barve so zeló stalne, kar je dokazal govornik s čilimom, ki je kljubu mnogoletnej rabi še vse barve dobro ohranil. V „izložbi nar. domačih obrtnin“ v Zagrebu bila sta pred kratkim razstavljena dva čilima, ki sta kljubu temu, da sta pred sto leti tkana, v barvah tako krasna in dobro ohranjena, kakor da bi bila včeraj tkana. * Take stalne barve pa so potrebne, kajti Hrvatje in Srbi rabijo čilime celo življenje. Otroci se v čilime zavijajo; kedar se deklica omoži, čilimi so najvažnejši del njene „rjuhe“; kedar zahajajo v crkev, nosijo čilim seboj, da na-nj pokleknejo (zatorej: „ponjavac podnogač“); v čilime se povijajo o slabem vremenu, z njimi pokrivajo mize in postelje (nikdar pa hišnih tàl!), in ako kdo umre, pokoplje se v čilim zavit. Koliko čilimov se nahaja po Hrvatskem, razvidi se iz tega, da je neki župnik, ko je prišel škof Strosmayer k birmi, zaukazal vse hiše in plotove ene vasi s čilimi pokriti — in zadostovali so čilimi dotične vasi. Prof. Kršnjavi je omenjal, da bi za razstavo vseh čilimov Hrvatske, Slavonije in bivše Vojne krajine komaj poslopje svetovne razstave na Dunaji zadostovalo. Kljubu temu pa je vsak čilim originalen, nijeden ni drugemu enak, vsak ima druge osnove, drug pregled, druge barve. Kolika bogatost form! Ornamenti so zeló okusni ter najbolj sorodni ornamentiki orientalskih čilimov. Največ nahajamo geometričnih in rastlinskih ornamentov, a živalske in človeške podobe so zeló redke. Nekak naraven nagon, nikakor pa ne znanje aesthetičnih pravil — dovaja narod k temu, da svoje čilime tako okusno lepotiči.

Poleg čilimov je zeló razvito vezenje (Stickerei). Najlepše in najobilnejše je na oblačilih. Že otročja obleka se tako kinči, in petletna dekleta se temu že uče, tako da v šolo prišedše mnogokrat lepše vezejo nego učiteljice. V vsakej vasi nahajamo 4—5 raznih „tehnik“ ali načinov vezenja. Vse kar se dandanes na glas kot nova iznajdba na tem polji naznanja, poznajo slavonske kmetice od vekov. Vse to, kar je častitim bralkam pod imeni: „Kreuz-Stich“, „Ketten-Stich“, „Platt-Stich“, „Zopf-Stich“, „Smyrna-Stich“ itd. znano, to one kmetice poznajo. Od starodavnih časov jim je znana „Holbein-Technik“, ki je dandanes tako zeló v modi. Na nekterih Holbeinovih podobah se ta tehnika nahaja, in odtod je ime. Vendar od Holbeinovih časov do naših dnij cvetla je le v ruskej in jugoslovanskej ornamentiki.

Dragocenost oblačil odločuje pred vsem tankost tkanine. Čim večji je praznik, tem tanja so oblačila hrvatskih krasotic, o božiči navadno najtanja Navadna obleka se veze navadno z rudečimi ali modrimi ornamenti, praznična pa le z zlatom; kajti le ako je druga obleka z zlatom vezena, sme se nositi svilnati prt itd., sicer svila ni primerna (po „modi“ jugoslovanskih deklet). Takih, krasno in dragoceno izdelanih haljin bilo je več komadov razstavljenih.

Rezbarija je nasproti ruskej zeló majhnega pomena ter je dandanes le še igrača. Lepo izrezane preslice, okinčane palčice in tikvice, ki se rabijo kot čaše za žganje, kažejo sicer veliko nadarjenost za umetniške izdelke, ali dandanes se ti izdelki ne

---

* Glej „Vienac“, 1882. br. 1 in 2, kjer nam g. J. Krst. Švrljuga opisuje izložbo hrvatskih domačih obrtnin v Zagrebu.

delajo za kupčijo, ampak darujejo se še samo takim osebam, ktere dotičnik posebno ljubi ali spoštuje. Lepa dekleta imajo običuo mnogo takih umetno zrezanih preslic, za ktere pa fantom oblačila okrašujejo. Ornamenti se z iglo v les vrežejo (oziroma v tikvico) ter se potem izpolnijo z raztopljenim svincem, voskom ali pa — in to je navadno — s črnino, ktero ima umetnik za — nohti in ako ta ne zadostuje, na klobuku. S kislinami se potem rujava barva napravlja in prav spretno jih znajo pripravljati za manj ali bolj temno barvo. Rezbarij iz kosti, akoravno se tudi še daudanes kaj okusne izdelavajo, ni omenjal govornik.

Še le v zadnjih časih so začeli rodoljubi skrbeti, da se domača obrtnija ohrani ter da donaša kmetu tudi gmoten dobiček. Ćilimi so že prišli v kupčijo, in nadejati se je dobrega uspeha. Druge izdelke kupujejo dandanes le ljubitelji in museji, ker so neprecenljivi uzori za umetne izdelke. V svojej domovini pa ta vrsta od dne do dne bolj hira in bati se je, da ta krasna cvetlica v kratkem oveni. — V teku tega leta bode na Dunaji razstava jugoslovanskih domačih obrtnin, in takrat bode prilika obširneje o tej stvari govoriti. Opomnil pa bi že zdaj, da bi se naj naši merodajni krogi, ki govoré o vpeljatvi domače obrtnije med slovenski narod, kedar jo izbirajo, ozirali na obrtnine bratskih narodov, ki bodo Slovencem gotovo bližje nego druge.* Pri Prekmurcih in Medjimurcih (da o Slovencih po hrvatskem Zagorji ne govorim) nahajamo namreč tudi mnogo sorodnih izdelkov narodne obrtnije, in ornamenti, s kterimi Slovenci med Muro in Dravo kmetske hiše olepšujejo, podobni so zeló hrvatsko-srbskim ornamentom. V šolah bi se pri vezenji lahko upotrebljevali slovanski motivi. Že „Zora" je l. 1873. str. 144. priporočala Slovenkam v ta namen knjigo: „Südslavische Ornamente", ki se dobiva pri g. S. Lay-u v Zagrebu, kteri je knjigo l. 1871. izdal. Omenjeni gospod Srečko Lay začel pa je izdavati l. 1875. drugo, večje delo: „Ornamenti jugoslovenske domaće i umjetne obrtnosti, sabrao i izdao Srečko Lay v Zagrebu". Koncem decembra izšel je 15. zvezek. Vsak zvezek ima 10 ploč ter stane 15 gld. Delo podpira zavoljo njegove neizmerne važnosti hrvatska vlada in avstrijsko ministerstvo za poduk. Zavodi, ki odgojujejo učiteljice za ženska ročna dela, morali bi si to delo naročiti. Za veliko- in maloruske ornamente imamo že tudi posebne publikacije: „Zbornik velikorusskih i malorossijskih uzorov dlja vytivanija" S. Peterburg 1877, 12 listov in folio, stane 5 rubljev. Nadalje „L'ornement russe national. Edition de la Société d'encouragement des arts", Peterburg 1872. Najnovejše publikacije za poljske in maloruske ornamente („Wzory przemysłu domowego" wydane przez muzeum przemysłowe miejskie Lwow 1880—82) izšla sta ravnokar 3. in 4. zvezek, ki obsegata uzore za ćilime, a sledeči zvezki bodo donašali uzore za lončarska dela. *Janko Babnik.*

Jan Matejko razstavil je na Dunaji načrt za veliko sliko „bitka pri Kahlenbergu", ki bode proslavila oslobodjenje Dunaja od turske sile po Poljakih. Že iz načrta, ki se bode prodal v prid po katastrofi dne 8. decembra pret. l. unesrečenim, razvidimo, da mala Matejko tudi tukaj poljsko zgodovino „non sine ira et studio". Vidimo, kako ravnokar Poljaki v turski šotor prideró, spredaj kralj Sobieski, in kako vsled njegovih močnih udarcev glave prvih Turkov, ktere je srečal, v zrak leté. Vzadi se vidi Štefanov stolp, in žareči raketi naznanjajo Dunajčanom prihod rešiteljev. Matejko se bode gotovo tem bolje potrudil to sliko vsestranski dobro dovršiti, ker bode tekmoval z nekim dunajskim umetnikom, ki tisto snov obdeluje. Načrt pa nam tudi že pové, da bode tudi druga karakteristična lastnost Matejkova — „Farbengerassel" jo nemška kritika imenuje — v sliki nadvladala. — *J. B.*

Geschichte der russischen literatur in gedrängter übersicht. Ein leitfaden nebst bibliografischen notizen mit besonderer berücksichtigung der neuen literatur

---

* Primeri „Kres" I. 1881, str. 517 sl.

von dr. Paul von Wiskovatov, ord. prof. a. d. universität Dorpat. — Dorpat und Fellin. Verlag von Karov's universitäts-buchhandlung 1881. — Cena 60 novč. — Ta knjiga je, kakor nam že napis povė, samo pregled ruskega slovstva; a priporočati jo moramo vsem tistim, ki se hočejo seznaniti z rusko literaturo, kajti ta knjiga nam navaja vse pripomočke, kteri nam pojasnjujejo to ali ono dobo ruskega slovstva Pisatelj deli svojo knjigo v tri dele: I. Najstarejše slovstvo do Petra Velikega. II. Doba od Petra Velikega do Aleksandra Puškina. III. Najnovejša literatura (1799—1880.). *Al. H.*

Hrvatska Vila. Na Sušaku (kraj Rieke) mjeseca siečnja 1882. Godina I. zv. 1. Lastnik: Gavro Grünhut, urednik: Avgust Harambašić. Tako se imenuje novi belletristični in illustrovani list hrvatski, ki izhaja v krasnej, velikej obliki ter prinaša razvèn obilega leposlovnega gradiva prav lepih vkusno izdelanih slik. Vsak zvezek hoče pet do šest slik s prilogo iz „povestne biblije“ donašati. Prvi zvezek ima za prilogo krasno sliko „Uzašašće Hristovo“, in pesen „Prva ljubav“, uglasbio Fr. Š. Kuhač za piev in glasovir. Hrv. Vila si smatra za svojo zadaču: „iztisnuti sve njemačke listove iz hrvatskih kuća“, in ona zaslužuje v vsakem oziru, da jo tudi Slovenci kolikor mogoče podpirajo, zatorej jo vsem gorko priporočamo. Cena na leto 7 gold.

Delo sv. Cirila i Metoda. V spomin 5. julija 1881. z ozirom na denašnje razmere. Spisal Jaromir Volkov. Založil pisatelj. Tiskal Franc Huala v Trstu 1881. Str. 88. 8°. Ponatis iz „Edinosti“. Velja 45 n. —

Poziv slovenskim pisateljem! Matica Slovenska bode v posebnej knjigi na svetlo dala obširen životopis pokojnega svojega prvosednika dr. Jan. Bleiweisa viteza Trsteniškega. Pisatelji, kteri hoté prevzeti to delo ali vsaj sodelovati pri njem, naj se do 15. dné prihodnjega meseca marca oglasé društvenemu prvosedstvu. — Uredovanje Letopisa za 1882. leto je Matičin odbor izročil g. P. Grasseli-ju, prvosednikovemu namestniku, ki si torej usoja uljudno vabiti slovenske pisatelje, naj mu čim preje, vsekako pa do konca avgusta meseca blagovolijo poslati rokopise namenjene za letošnji Letopis. Sprejemali se bodo va-nj kakor doslé krajši znanstveni in poučno-zabavni članki. Da Letopis kolikor moči ustreza različnim zahtevam Matičinih družabnikov, je želeti, da je njegova vsebina mnogovrstna, v obče zanimiva in vsakemu izobraženemu Slovencu umevna: zaradi tega spisi za Letopis z ene strani ne smejo biti preobširni, z druge ne strogo učenjaški. Izvirnim člankom se bode dajala se vé da prednost; med prevodi bi v prvej vrsti ugajali oni iz slovanskih jezikov, to je iz češčine, poljščine in ruščine Pisateljska nagrada je različna in se po vzajemnem dorazumljenji naprej ustanovi, če treba; v obče po določilih odborovega opravilnika znaša nagrada izvirnim delom 25 do 40, prevodom 12 do 18 goldinarjev za tiskano pôlo in se vselej še le izplačuje, kedar je spis natisnen. — Pisatelji, kteri večje slovstvene proizvode pripravljajo in namerjajo ponuditi jih Matici Slovenskej, naj jih takoj naznanijo in kedar bodo gotovi, pošljejo v presojo odboru, ki bode pa sploh v poštev jemal le rokopise, kteri so gledé jezika po polnem godni za tisek. Matičin odbor pričakuje, da bodo vsi rodoljubni pisatelji slovenski složni podpirali najimenitnejši naš slovstveni zavod — narodu našemu na radost in korist, svojemu imenu na čast in slavo!

Listnica opravništva: Prosimo p. n. naročnike, naj nam ne zamerijo, da jim je došla 3. štev. nekaj dnij pozneje, nego je sicer navada. Urednika ni bilo namreč zadnjo tretjino mes. febr. v Celovci. —

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. aprila 1882. *Štev. 4.*

Zvezdana.

Roman. Spisal *Anton Koder.*

(Dalje.)

Deseto poglavje.

Noč je bila, lepa poletna noč. Tiho je bilo vse na okrog. Le od daleč se je čulo prijazno šumenje in klopotanje zagorskega mlina in sem ter tja odurno skovikanje nočne ptice med stoletnimi hrasti in bukvami gajskega gozda.

Precej pozno je že bilo, ko pridrdrata po novej cesti sèm od gradú na Pasjaku dva koleseljna. Pri svitu polne lune spoznamo obá. Samo tega ne vemo, ali je bilo naključje ali kako, da sedita v prvem vozu gospica Zvezdana in Vratislav, v drugem pa gospod Kolovski in Vida poleg njega.

A naj bode poslednje kakor hoče, to ni glavna stvar, a bolj zanimivo je, da je Vratislav nocoj nekako otožen in bolj molčeč, kakor pa bi se bilo spodobilo v druščini tako nežne gospice. Posled se zdrami kakor iz neprijetnih sanj in vpraša nekako nenavadno: „Kako vam je bil povšeči moj znanec, gospod Skovir, gospica? Je-lite, lep človek je, prijetno umé govoriti in urno tekó ure v takovem društvu.“

Izgovorivši nasloni glavo v dlan in pričakuje vidno miren odgovora.

„Kako menite to, gospod doktor, jaz vas ne umejem prav,“ odgovori gospica. „Če bi se sodil človek samo po lepoti in zvunanjosti in ne po drugih lastnostih, delala bi krivico gospodu Skovirju, ko bi dejala, da ne sme zadovoljen biti sam s seboj.“

„In če pride k tem lastnostim še častno ime, imenitno sorodstvo in — morda tudi zagotovljeno ali vsaj pričakovano bogastvo?“

„Potém je pridobljena tudi druga tretjina, a ne najvažnejše, kar zida zemsko srečo. Zadnjega ali bolje rečeno prvega še primanjkuje, gospod doktor, in to je — praviti vam ni potreba, znano vam mora biti, to je: srce, blago srce.“

„In ko bi se našlo tudi to pri mojem znanci, — potem je najsrečnejši človek lahko — in vreden ljubezni najlepše deklice na svetu.“ Zadnje besede je izgovoril Vratislav z nekako tresočim glasom, podprl je zopet glavo v dlan in zrl na cesto, kakor da bi bil opazoval velikansko vozno senco, ki dirja in hiti neprenehoma za koleseljnom in ga vendar prehiteti niti zapustiti ne more.

„Vi ste jako nerazumljivi nocoj, gospod doktor, in otožni se mi dozdevate. Ali sem morda jaz tega kriva? Kar odkritosrčno mi povejte!“

Izgovorivši nagne se Zvezdana proti svojemu tovarišu, položi mu morda nevedoma svojo desnico okoli pasú, a z levico se igra s šopkom, kterega je ona pripela na njegove prsi.

Vratislav ne odgovori stavljenemu vprašanju. Le na senčno podobo na prašnej cesti pokaže rekóč:

„Kaj vam hočem mnogo praviti, prašajte ono sliko, koliko časa bode tako združena. Ko odplava luna za oblake, izgine za vselej; ko prisije zlato sólnce, odbežé nočne sence, in danes eno leto ali še mnogo prej ne bodéte več vedeli, gospica, kdo vam je pripovedoval te besede in kdo se je vozil nekdaj z vami. Le poglejte jo, ono senčno podobo in verjamite mi, kar vam pravim.“

Zvezdana zarudi pri teh besedah in odgovor, kterega si je že bila izmislila, zamre jej na ustnicah.

Vratislav se zgane v tem trenotku, ozre se po Zvezdani in pravi: „Ali sem vas morda žalil, gospica, s prejšnjimi besedami? Odpustite, to ni bil moj namen. Povedati sem le hotel, da me pozabite, ko zapustim Radovje in da sem vam od zdaj nepotreben znanec, slab tovariš. Danes popoldne ste lahko presodili, kakov razloček je med menoj in mestnim kavalirjem.“

Dalje ne more govoriti. Milo se mu stori kakor otroku. In Zvezdana si zakrije obraz ter jame skrivaje ihteti.

V tem nepopisljivem trenotku prikipi do vrha skrivna ljubezen, ki je že prej z neznanimi silami vezala dve srečni in — nesrečni srci.

In povedala sta si potem vse to, povedala še mnogo več. Trdil in prisegal je mladi mož, da brez ljubljene Zvezdane ni zá-nj prijetne bodočnosti, na ktero je mislil nekdaj, in mlada iz prvih sanj se drameča deklica je šepetala, da jej brez Vratislava ni moči živeti več in da mu ostane zvesta na veke.

Srečna mladost! Na svojo moštvo se upira marsikteri in na podlagi modroslovja se smeji marsikakej videzno nepomenljivej stvarici. Slabi sodniki in še slabejši računarji — takovi modreci. Neomahljivi so le, dokler štejejo z broji na papirji in rišejo z umetnim orodjem. A kedar je treba seči v globje rove, v globino lastnega srca, kedar se računi z nežnimi čuti in nenadno vzbujenimi, tedaj izgubé glavo, vržejo orodje

od sebé in ne prašajo, kakov bodè sad, koliko izgube tiči v začetem boji in koliko grenkih ur, ogoljufanih želj v malej besedi: skrivna ljubezen.

Še dva druga možakarja sta korakala isto noč po novej cesti sèm od gradú na Pasjaku proti Radovju. Bila sta naša znanca iz prejšnjih poglavij, mešetar in mlinski najemnik Pipec in Draganov stari Matijec.

Razgovarjala se nista niti o poetičnej luni, ki jima je tako prijazno svetila v zaspana od pijače razgreta lica, niti o sladkej ljubezni, ki je razvnemala dve srečni srci pred njima, niti o prijaznem klopotanji zagorskega mlina.

Pipec in Matijec sta bila modrijana, možakarja utrjene, precej grčave korenine. Poesije nista potrebovala nikdar. Toliko bolje ju je torej zanimalo še domú gredé vino, ki sta ga uživala danes v gradu. Tudi svojih gospodarjev in gospode sploh nista nocoj rešetala in obirala, kakor je sicer ne vémo ali slaba ali opravičena kmetska navada. In Pipec, ki umé celó nekaj nemščine in je nekdaj pol širnega sveta v vojaškej suknji premeril, trdil je in zabičeval, da takove gospode je malo ali nič, kakor je zabrdska in ona iz Pasjaka. Prva rada za neplačano najemščino počaka, druga pa celó neumno kmetstvo na gostije vabi.

Matijec pa, ki tudi ni bil neumen in brez glave, preračunil je vse to tako, da zasluži zaradi tega polovico ali vso hvalo le njihov mladi doktor ali kali. On je znan. Na Zabrdji se je prikupil in gospej na Pasjaku in povsod.

Med takim besedovanjem se razmislita tako, da se ko pozneje po stranskej poti skozi gozd domú koračita, Pipec nad borovčevimi koreninami izpodtakne in na mahovji obleži ter svojemu tovarišu daljno druščino odreče.

Matijec pa sam proti domu hodi in ugiblje in sodi neprenehoma, kako prijetno bi bilo, ko bi bil tudi on grajščak. Peš bi ne hodil potem, v kočiji bi se vozil, rumeno vino bi pil in Pipcu, ki je tudi ubog, a sicer študiran in premeten človek, bi sem ter tja dal za pijačo.

Ednajsto poglavje.

Pipec je sedel drugo popoldne z zaspano glavo in s pogašeno pipo v ustih na žagiščnem vozu in je zrl v globino pod seboj, tja kjer so šumeli valovi pod jezom in se ubijala pena za peno. Ne vémo, ali je Pipec tudi kaj imenitnega mislil in ugibal pri takovem pogledu, samo to je znano, da ga je bolela glava od včerajšnje pijače in da se mu je žeja, huda žeja vzbujala, a ne po vodi, te bi mu ne manjkalo, temveč po rumenem cekinastem vinu.

Ko tako otožen in čmerikav na žagiščnem vozu sloni in z levico po

hlačnem žepu nekaj novcev išče in prešteva, koliko bi bilo dovolj za kupico pijače, čuje stopinje v obližji.

On povzdigne torej zaspano glavo in zagleda na stranskej poti vrh jeza gosposkega človeka. To ga zdrami. Takoj si z desnico oči pomane in bolj od strani in skrivši prišleca ogleduje.

S početka se nekako prestraši, kajti on ni nikdar gosposkih gostov vabil niti jih videl pod svojo streho, razvèn če je komisijski birič, Bog ga nas varuj, sem ter tja s cesarskim pečatom v roki zaostale davke zahteval in se grozil in z rubežnijo in kontumacijo ali kali žugal.

Toliko večje je bilo Pipčevo veselje, ko se kmalu potem na lastne oči prepriča, da prišlec ni grozoviti cesarski birič, temveč le isti grajski pisar iz Pasjaka in da je naposled morda še zá-nj čast in ne majhna čast, da ga obišče.

Zatorej se jame urno pripravljati za primeren sprejem, kakoršen se spodobi gosposkemu gostu. Svojo pogašeno malo pipico vzame iz ust in jo skrije v tramovej poči, širokokrajno pokrivalo obesi na lesen klin, odpaše svoj ne ravno nov in brezmadežen višnjevkast predpasnik in potegne nekekrati z dlanjo po zaspanem lici. Po tem delu pa se potuhne in zamišljeno na žagišči sedi, kakor da bi prišleca ne videl.

Zdajci se približa pisar, tik jeza obstoji in zakliče: „Pipec, gani se gani in pokaži, kod naj hodim v to beznico, tvojo žago; zavarovan si kakor trdnjava pred sovražnikom, ni ti lahko priti do živega.“

Žagar skoči zdajci kvišku in hiti pisarju kazat, kjer vodi skrivna brv v podobi grčave deske črez potok k njegovemu stanovanju.

Ko pisar jezéč se šibko in precej nevarno mostišče prekolne, pravi: „Pipec, ti si danes delaven, in jaz te motim in ti čas tratim, a ne huduj se zaradi tega. Ti si najemnik zabrdske žage, z gospodo umeš občevati, in marsikaj ti je znanega, kar bi jaz rad zvedel.“

„Ne, tega ne, gospod grajski milostljivi. Podelal sem nekoliko, in vode mi zmanjkuje na jezu, pa prav lepo in čast mi je, da smem govoriti z njimi in jim obljubiti, da če mi pošljejo na žago borovcev ali smrek, da jim režem take žaganice, da jih bode kar gledati veselje in jih bode.“

„Tega ne tega, Pipec, desk ne potrebujem, a nekaj drugega in tega mi tudi ne odrečeš. Zdaj pa sèm le na žagišče sediva, in poslušaj me, kar ti pravim!“

Izgovorivši sede pisar na smrekov hlod in Pipec v strahu božjem in s potuhneno glavo poleg njega, češ, zdaj pa le govori, kar se dá, če tudi ni vse res, kar praviš. Gospoda je lahkoverna in sebična tudi ne, če se jej po volji vedeš. S takovim sklepom se pripravlja Pipec na važni razgovor.

Pisar pa seže med tem v dopetačo črno suknjo in privleče zapečačeno buteljo na dan, razpečati jo, postavi pred Pipca in méni:

„Pipec, zdaj pa pij in si grlo namoči. Takova kapljica je to, da je še nisi užival take, a bodeš jo še, če si pameten in se po mojem svètu ravnaš.“

„To pa to, gospod milostljivi. Pil pa bodem pil. Že celo popołdne me nekaj po grlu praska, in še le zdaj sem se prepričal, da bode to nekaj takega kakor žeja. V žeji pa ni človek, kakor veste, za nobeno rabo in ni.“

Po teh besedah nagne Pipec podano mu buteljo rekóč: „Na vaše zdravje, milostljivi gospod grajski, da bi še dolgo živeli in se prav pogosto zagorskega žagarja spominjali.“

„Pustiva takove malenkosti zdaj, Pipec. Povej mi rajši, kako se zove prav za prav gospodar te žage, ki jo imaš v najemu, koliko časa že biva na Zabrdji in od kod se je naselil tú?“

„O milostljivem gospodu svojem naj bi vam zinol kakovo, menite? To pa že to, povem vam vse natančno kakor pri spovedi, kar mi je znanega, le poslušajte me, pa verjamite mi, kar pravim! Moj gospod milostljivi, — za Kolovskega ga kličejo sosedje, jaz mu pa pravim kar na ravnost le gospod, — je v resnici gospod in dober gospod, pravi gospod. Njegova beseda velja kakor denar ali pa še več, ker za denar mu bajè ni mnogo, kajti potrpljiv je z menoj in z najemščino, da mu Bog povrni, in kar reče in obljubi, je zagotovljeno, kakor bi z žrebljem pribil. Minolo leto mi je veter kočo razkril in povodenj mi je jez podrla, pa glejte! on je rekel: „„Pipec, nič se ne boj, to je moja skrb.““ In v resnici, kar tesarje in krovca mi je poslal in škoda je bila popravljena, in ne vinarja me ni veljalo.“

„Pusti takove reči, Pipec, pusti, povej rajši, kar sem te prašal, drugo je nepotrebno!“

„Da bi potrebna ne bila streha in jez? To pa to, bila je bila, to jaz vedno trdim,“ zabičuje Pipec razgret dobre pijače in pisarjevo vprašanje napačno tolmači.

„Od kod je prišel tvoj gospodar in koliko časa je že tu, to te prašam, Pipec,“ ponavlja pisar in nekako strupeno meri peneče valove pod jezom.

„A ha, vi menite, koliko časa je že, kar se je Zabrdje sezidalo ali kali, in kje je prej gospod Kolovski stanoval. Povem vam, gospod, da sem čul, da je bival tam nekje od koder solnce izhaja, na tujem daleč nekje tam. Jaz sem sicer pri vojakih mnogo sveta videl, pa ime o onej deželi, ime mi je odpadlo, nikdar nisem čul o njej in tudi vaški možakarji je ne poznajo. Tako se mi pa vendar dozdeva, da gospod Kolovski ni tujec, kajti govoriti ume tako po domače, če hoče, kakor da bi se bil rodil v tej-le zagorskej vasi. Odkar pa se je naselil na Zabrdji in si lepo belo poslopje postavil na mojem nekdanjem posestvu in mi to žago,

ki je bila nekdaj tudi moja lastnina, v najem dal, bode blizu kakih šest let.

Spominjam se še dobro, ko se je prvič v vas pripeljal v koleseljnu. Jesen je bila in ajdo smo kosili, ker nam je vso slana vzela; slabo prav slabo letino smo imeli tedaj in denarja ni bilo dobiti v pest in ga ni bilo. Pa ta mlada gospica iz Zabrdja — tako čudno za Zvezdano jo kličejo, kakor da bi niti po božjih in crkvenih postavah krščena ne bila — bila je tedaj ves otročaj, zdaj je pa že kar za možitev dozorela. Pa že tudi moškim godi ali kali. Tisti rumenobradati doktor Draganov pogleduje neki rad za njo in jaz pravim, da bi to ne bil napačen par, ko bi se vzela.“

„Šest let,“ ponavlja nekako utopljen pisar in pristavi: „To je torej vse, kar ti je znanega, Pipec, in meniš, da bi bil mladi doktor dekličin ženin?“

„Ravno tako je, gospod grajski, kakor pravim in jaz sem preračunil, da mladi kosmatinec ne zahaja brez uzroka na Zabrdje in stari mu bajè tudi ne brani, zakaj pa tičita vedno skupaj, kakor da bi že bila znanca od mladih let.“

Tako je pripovedoval Pipec pogostoma dišečo buteljo med prsti vrtéč in bil je vesel, nepopisljivo vesel. A Pisar je naposled popolno utihnol, glavo je podprl v dlan in zrl je v valove pod seboj. Slednjič pa plane kakor zdramljen iz neprijetnih sanj kvišku, Pipcu nekaj v roko stisne in pravi: „Pipec, to si zapomni, vedeti ne sme nihče, da sem govoril s teboj in o čem. Tako, varuj se, ne bode ti žal, — ako ne, poznaš me, jaz ne zahtevam ničesar brez plače.“

Izgovorivši prekorači hitro skrivno brv in izgine za jezom, da se mu Pipec niti spodobno zahvaliti ne more.

Ko je Pipec zopet sam, ozre se v prgišče in zagleda svetel cesarski zlat, ki mu ga je podaril pisar.

Da toliko lepega denarja in butelja cekinastega vina in vse zastonj in za nič, kaj takega še ni doživel na svetu. Samega veselja ustavi Pipec žago, zapre jez, poišče pokrivalo na klinu in zavije z lahkim srcem in lahko glavo po kamenitej poti proti vasi. Danes je za-nj srečen dan, da ni takega in z veseljem se mora končati. Kaj pa tudi hoče? Denarja ima dovolj, pošteno mero ga še hoče nocoj piti in cekin zatoči po mizi, da zazvenči in se pivci spogledujejo in rekó: „Pipec, ta pa ta. Ni še tako pod nič, kakor smo menili, on z zlatom plačuje, nekdaj mu ga pa še na dobro ime ni bilo najti poštenega požirka.“

Mračiti se je jelo, ko koraka potem pisar po samotnej poti skozi gozd proti Pasjaku.

Prišedši med stoletne grčave hraste, sede na sivo skalo ob potu in zakrije obraz v dlani. Luna posveti zdajci skozi vejevje, uprè se v starčevo

sivo brado, kakor da bi hotela reči: Človek, kaj sloniš tu, hiti iz goščave in pozabljaj, če te tare skrivno gorjé!

„Da on je, on je isti, ne motim se, motiti se ne morem. Sam hudič ga je prinesel zopet sèm. Vaščanje ga ne poznajo, a poznam ga jaz. Tudi jaz mu bajè nisem tuj. A pozabil je, kar je bilo, ogiblje se me, s poti mi hodi. Jaz pa sem še vedno isti in ostanem, dokler me nosijo noge po tej prokletej zemlji.“

Tako zakolne starec naposled, plane kvišku, pokrivalo globje na oči pomakne in koraka dalje po gozdu.

Prišedši do obrobja konec gozda, od koder se vidi grad Pasjak z mesečino oblit, ustavi se zopet, skrči pest, dvigne jo proti nebu in zagrozi:

„Ondi stojiš zidovje, temno in mračno si kakor nekdaj in mračna je misel na nekdanje dni, ktere sem živel v tebi. Vendar zapomni si, moje moči še niso oslabele. Siva mi je brada, beli so mi lasje, srcé pa je mlado, in v prsih še vedno tli iskra maščevanja, ne iskra, goreč plamen do tistih, ki so mi zastrupili vse moje življenje, storili me neobčutljivega.“

Tako beseduje starec in zre v mračno zidovje, potem pa ubere počasnih korakov daljno pot.

Dvanajsto poglavje.

V zadnjem času se je druščina na Radovji in Zabrdji za éno osebo pomnožila. Vratislavov prijatelj Skovir se je naselil za nekaj časa na Pasjaku ali vsaj prenočeval je ondi, kajti sicer je navadno bival na Radovji.

Ali ga je vabilo samo prijateljstvo tja, ali je govoril morda tudi rad z mlado Vido, ne vemo prav. A toliko je znano, da se je ondi dobro počutil in da sta si z Vratislavom vsaj videzno vse zaupala.

Česar je srce polno, to rado iz ust gre, in tako je bilo tudi pri Vratislavu. Svoje skrivne ljubezni do Zvezdane ni mogel zakrivati. Nekega večera, ko s Skovirjem skupno raz Zabrdja stopata, razodene mu z gorečimi besedami svojo nepopisljivo srečo, kterej ne more neki nikdo nasprotovati, kajti Zvezdana je edini otrok bogatega posestnika, ljubi ga neizmerno in oče tudi ne bode ugovarjal. Potem pripoveduje, da ne misli domačije več zapustiti, da hoče živeti v tihem gorskem zakotji na strani najboljše, najljubeznjivejše ženice.

Lepo idilski je narisal Vratislav svojo bodočnost, a v svojej gorečnosti ni opazil, da je njegov tovariš med pripovedovanjem barvo na lici izpremenil in mu krajše odgovarjal, kakor je bila sicer navada.

Videzno mu je voščil srečo in zagotavljal, da bi se tudi on veselil

takove bodočnosti in da bi tudi njemu ugajalo življenje med priprostim narodom tako lepe gorske domovine.

„Nič ne dé, tolaži se,“ odvrne Vratislav svojemu prijatelju. „Tebi blišči čast in naslov v cesarskih službah in tudi ti si lahko srečen, če hočeš in meriš s pravo mero uzore o svojej bodočnosti. Kedar se pa naveličaš meščanskega življenja, preseliš se lahko k meni na kmete. Moja vrata so pravim prijateljem vedno odprta in dokler premorem, pomagam rad vsakemu, ki mi je bil ljub v mladostnih dneh, kakor si mi bil in si mi še vedno ti.“

Tako je govoril Vratislav svojemu prijatelju, in poslednji mu je bil vsaj videzno hvaležen zato in dejal mu je, da takove ljubezni niti ne zasluži.

In Vratislav mu je verjel vse to in izginol mu je zadnji ljubosum, kteri se mu je bil vnel s početka zaradi Zvezdane in svojega po osebi nedvomno bolj idealnega znanca.

Skovir pa je bil tudi v resnici vpričo Zvezdane navadno kratkobeseden in obračal je svojo ljubeznjivost vidno ali celó ostentativno proti mladej Vidi.

Vesel je bil tega Vratislav, in še bolj in skrivaje se je poslednjega radovala mlada neizkušena deklica. Da jej bode mesten gospod tako prijazen, si niti mislila ne bi bila. Od veselja in prijateljstva do tihe skrivne ljubezni pa je le éna stopinja. Kakor črez noč se uséli prijateljska podoba v naše prsi. Smejimo se s početka temu in imenujemo to le šalo, a prepričamo se, ko je navadno prepozno, da je risanje prijetnih slik sladko delo, — pozabljevanje pa grenko ali naše moči celó presegajoče.

Tako se zavé tudi Vida kakor izbujena iz prijetnih sanj, da so jej lepe podobe oropale nenadno srčni mir, da so dnevi, ko vasuje gospod Skovir na Radovji, kratki in prijetni, in da je kedar njega ni, vse pusto in dolgočasno. —

Nekaj dnij potem so kmetje iz Radovja daleč v gozdu hraste sekali za ostrešje novega crkvenega zvonika.

Gospod Kolovski se je namenil iti po kosilu pogledat k delavcem. In ker ga je Zvezdana že mnogo dnij prej prosila, naj jo v gozd s seboj vzame, prisedla je k njemu na voziček in bila je tega vesela. Domá ni imela danes nikogar pričakovati. Vratislav je že zjutraj odšel v oddaljeno vas k nekemu bolniku in je dejal, da se vrne skozi gozd mimo vaških drvarjev in da jo želi ondi videti. Tudi Vida se je že opoldne tja odpeljala.

Ko se pripeljata gospod Kolovski in Zvezdana v gozd, najdeta že ondi Vido in gospoda Skovirja pri delavcih. Lepo popoldne je bilo potem v gozdnej tišini. Skovir zakuri ogenj pod milim nebom in Vida opaše

bel predpasnik ter pripravlja južino delavcem in pristavi tudi za gosposko druščino nekaj boljšega.

Po jedi popraša skrivaje in bojazljivo Zvezdana svojo prijateljico, ali ni ničesar čula o Vratislavu in ali jej ni znano, kdaj se vrne.

„Kmalu mora priti in lahko bi bil že tukaj. Pojdive mu naproti in gospod Skovir naju lahko spremi. Je-lite, da greste z nama?“ vzklikne zdajci Vida, poobjame svojo prijateljico in naznani gospodu Kolovskemu, da gredó vsi skupaj Vratislavu naproti.

Tako se odpravi mladina. Precej daleč gredó, a Vratislava ni videti. V gozdu je iskanje težavno. Ondi vodijo vsa pota na križem in potnika čestokrat varajo.

Tako dospejo tudi naši znanci na razkrižje in zdajci nastane prepir, kod naj hodijo kod ne, kod ima priti Vratislav in kako bi se zagotovili, da ga ne izgrešé.

„Jaz že vem, kako storimo,“ pravi zdaj Vida. „Meni so tu pota znana in ne bojim se samote. Po desnej stezi odidem jaz sama, vi gospod Skovir pa z Zvezdano po levej hodite, in Vratislav nam ne more uiti.“

Po kratkem besedovanji se razidó po Vidinej razsodbi, akoravno se bere Zvezdani na obrazu, da jej ni prav povšeči prijateljičina uravnava in da jej je tesno v druščini mestnega gospoda. Vendar žaliti noče z ugovori nikogar in odide s svojim nekako usiljenim spremljevalcem.

Nekaj časa hodita molčé Zvezdana in Skovir. Naposled pravi spremljevalec: „Dolgočasna je za vas in utrudljiva taka hoja, gospica. Sploh se mi vidi, da niste vzrastli v tem gorskem zakotji, da za vas ni življenje na kmetih, da vam je neljubo prebivati med neomikanim kmetskim ljudstvom. A pomagate si lahko, če hočete sami. Le časa ne zamudite in v mislih imejte, komu podaste svojo roko za vselej, ali je zmožen on in njegovo razmerje darovati vam to, kar bi zagotovilo pravo srečo vaše bodočnosti. Vi ste še mladi, gospica, ne zamerite torej, da vam svetujem tako jaz, ki sem morda vaš najzvestejši — najboljši prijatelj.“

Zvezdana zarudi pri teh besedah; še večja tesnoba se jej uleže na prsi, in žal, nepopisljivo žal jej je, da jo je zapustila Vida samo v družbi človeka, ki jej je že od prvega trenotka neprijeten.

„Hvala lepa za vaše svete, gospod. Meni je pa ravno tu na kmetih najbolj povšeči in sklenola sem živeti, če je mogoče, vedno v tem prelepem kraji,“ odgovori zdajci nekako pogumno Zvezdana in jame bolj urno stopati, kakor da bi se hotela rešiti daljših neprijetnih razgovorov.

Skovir se od same jeze in sramote skrivši v ustnico ugrizne, nekoliko zbledi in potem še odločnejše pravi:

„Gospica, in ko bi se našel človek, ki vas ljubi iz vsega srca, ki vam more zagotoviti srečo v lepem prijetnem mestu, ki bi bil povšeči

vašemu očetu, spoštovan in časten, kaj bi storili vi, ko bi k vam stopil in dejal: Le mene ljubi, le z menoj srečna bodi!“

Izgovorivši ulovi nekako siloma dekličino roko, stisne jo strastno, uprè globoko pogled v njeno nedolžno okó in vzklikne: „Gospica Zvezdana, isti, ki vas ljubi tako nepopisljivo, ki je pripravljen darovati vam vse svoje življenje, stoji pred vami; poglejte mu v obraz, le én ljubeznjiv pogled in dovolj je. Le zaradi vas je ostal on na kmetih, sprijaznil se z ubogo kmetico, vašo prijateljico, da bi mu bila ložje odprta pot do vašega praga. In verujte mi, mož, na kterega mislite vi sedaj, ni zmožen osrečiti vas, on si mora še le v daljnem svetu iskati sreče, vam pa blišči že tú. Samo edina besedica „da“, in skleneno je vse.“

Tako je govoril gospod Skovir in v nepopisljivej strasti hotel je poobjeti nežno gospico, a ona se mu izvije iz rok, zbledi, zakrije obraz, in potok svetlih solz se jej vlije po licih.

Zastonj se trudi Skovir potem izdramljen iz nesramnega vedenja in še nesramnejše hlimbe do svojega prijatelja, utolažiti svojo družico. Jeza in žalost in morda tudi vzbujena vest ga omami naposled. Kakor hudodelec stopa molčé dalje, in vedno bolj počasni so mu koraki.

Od daleč se čujejo stopinje in lepo donéč moški glas se razlega po tihem gozdu.

Zvezdana povzdigne glavo in posluša, znan jej je ta glas, premili rešilni glas njenega Vratislava.

Skovir še bolj zbledi. Nadejal se ni na tem potu srečati Vratislava, ker vodil je Zvezdano z namenom po napačnej stezi, kajti iskal je priložnosti odkriti nežnej deklici goreče do strasti vzkipelo ljubezen svojega srca.

Pomislil pa ni ali pomisliti ni hotel, kako nesramno zlorabi prijateljstvo in odkritosrčnost Vratislavovo.

Ko čuje v dalji znani glas, vpade mu pogum, strah proklete izdajice mu prošine ude in menéč, da gre iskat Vido, odide po stranskej stezi, izgovarjajoč se, da Zvezdana zdaj ne potrebuje več njegovega varstva.

Kakor okamenel ostrmi Vratislav, ko zagleda v daljnem gozdu nenadoma Zvezdano pred seboj.

Je-li mogoče, dete moje, da te najdem na takovej samoti?“ začudi se on in poobjame deklico.

Bojazljivo se oklene ona njegove pazuhe in niti besede ne more spregovoriti.

„Kaj je to, draga Zvezdana, ti si bleda in v očeh ti berem, da si jokala. Gorjé mu, ki je žalil mojega angelja, nebo naj mu odpusti, jaz bi mu ne mogel.“

„Žalostna nisem, dragi Vratislav, le poglej me, vesela sem, ne-

popisljivo srečna, kajti pri tebi sem, od kterega me hočejo siloma ločiti."

„Kdo naju hoče ločiti, povej, govori Zvezdana, dozdeva se mi, da si bila žaljena zaradi mene?"

„O pozabi to, resnica ni, kar ti pravim, ne terjaj od mene istega imena, — kajti verjeti bi ne mogel, kako nepopisljivo se zlorabi beseda: prijateljstvo."

Vratislav utihne, položi desnico na čelo, kakor da bi si hotel zatreti strupeno misel, ki se je zbudila z neverjetno močjo v njegovej glavi. Naposled pa vzklikne kakor v strašnih sanjah: „Zvezdana, odpusti mi, ali je mogoče, da izdaje prijatelj prijatelja, zaklinjam te, govori: Skovir je žalil tebe, zasmehoval najino ljubezen, kajti že nekaj dnij se me vidno ogiblje in pobeša pogled pred mojim očesom!"

Zvezdana s prva molči, a potem pravi: „Vratislav, če me ljubiš le senco tega, kakor mi zagotavljaš, prosim, odpusti mu, on ne vé kaj dela, vedel ni kaj je govoril, le njegove druščine, njegovega obližja me reši, če ti je mogoče!"

In zdaj nastane tihota. Kakor brez življenja stopa Vratislav poleg nežne deklice. (Dalje pride.)

Dve pesni po ogerskem.

1.

Vmrla bi bila?
Mrtva si tí,
Moje veselje,
Luč mi očij?

Ki sem te ljubil
Kakor nigdár
Ljubljena bila
Zemska ni stvár.

Ti da si vmrla?
Ne, ne, in ne!
Sèn to blazníka
Grešen je le.

Nekdaj menjála
Srci obá,
V prsih mi tvoje
Še trepetá.

Tukaj ga čutim
Kakor nekóč,
V vroči ljubezni
Krepko bijóč.

Dèkle, kar šlò je
V grob tvoj, gorjé —
Bilo je m o j e,
M o j e srcé!

2.

Skoz najin vrt potočec teče; tam sem stál,
Sedela ona v travi je z otrôkom,
A z jabolkom igraje se otròk smijál.

Correggio! v sliki tvoji i takó ljubó
Sedí Devica s srčnim svojim dečkom,
Ki divni materi nasmiha se sladkó.

Zakaj — a ne zameri, mojster dragi —
Zakaj izpustil li v podobi si m o ž á?
Glej, v moji tudi m o ž je poleg blagi.

Lujíza Pesjakova.

Zvezdogled.

Tako svetlo, tako zlató
Kot si nebo nocoj,
Žarilo nisi še takó,
Morda je praznik tvoj?

In moj je tudi, zvezdogled
Jaz zvezde čakam tek,
Svobódo narodom ki v svet
Prinese ta že vek.

Kakor proroki Judom dan,
V puščavi Mojzes raj
Obljubil je, da boj končan,
Moj narod upa zdaj.

In svetlo je nebó nocoj,
Oj zvezd jezer migla,
Ozira v nje se narod moj,
Da zvezdo tam spozna.

Saj pravijo, da človek vsak
Se v zvezdi porodi;
Maziljenci in pa težak
Po smrti v njej živi.

Le narod moj, nikjer poznan,
Ni zvezde našel te,
V temini rojen, strahovan,
V temó iz mraka gré.

Postal zatorej zvezdogled
Njegov sem, vsako noč
Po nebu iščem zvezde sled,
Ki upa vžiga moč.

Nocoj posebno svet je čas,
Repatice večer,
Posveti danes da že v nas,
Je modrih glas jezer.

In glej po zemlji širnej krog
Je narod mnogi zbran,
Posebno narod moj ubog
Tam zvezde čaka dan.

Na gori dolgo že stoji,
Ozira se v nebó,
In marsiktero iz očij
Oj briše si solzó.

„Sramuj se zvezdogledov rod,
Ti prorok kriv si bil,
Oznanil nam si zvezde pot,
Z lažjó si nas pojil."

Še zvezde ni, še zvezde ni
Tam tvoje, narod moj,
Le pevcev tvojih glas učí,
Da upaj ti z menoj.

Kot zvezde te repate tek
Zračunil modrec je,
Vstajenje tvoje ta še vek
Oznanil pevec je.

Tako sem mislil včeraj jaz
Ko sem na gori stal,
V nebó obračal sem obraz,
Kjer mesec je sijál.

Kar izmed zvezd kot blisk ognjen
Se vtrne zvezda tam,
Odsev razjasni noč nam njen,
Oči razjasni nam.

In na kolena rod molčéč
Se spušča, moli vmes;
Repatice odsev bliščéč
Mu kazen je nebes.

O upaj, upaj narod moj!
Kot zvezdo modrec tó,
Svobódo tebi kmalu tvoj
Oznanil pevec bó.

y.

Mačeha.

Novela. Spisala *Pavlina Pajkova.*

(Dalje.)

VIII.

Ko se je Eufemija v onej za njo takó strašnej noči, v kterej je zvedela, da je Elzin ženin nje nekdanji obljubljenec, zopet iz omedlevice vzdramila, imela je do rana drugega dne dovolj časa premišljevati svoj neugodni položaj. A ker je Eufemija v svojem življenji že več hudih udarcev prestala, bila je tedaj že nekoliko proti nezgodam utrjena. Napenjala je vse svoje duševne moči, da zadobi potrebno krepost, boriti se proti tej novej nevihti.

Le njeno bledejše lice in črni obroč pod očmi ovajal je nje ponočne boje. Mirno in ljubeznjivo kakor nekdaj obnašala se je tudi potem proti Elzi, in ta je v lastno srečo zamaknena kmalu pozabila majhni razpór, ki ga je imela ono noč z Eufemijo; Eufemija pa je upala z gotovostjo, da se bode znala tudi v Bodanskega pričujočnosti krepko premagovati.

Samo nekaj se je neizrekljivo bala: prvega snidenja z njim. To pa ne zavoljo sebe, kajti ona je že bila na to pripravljena in oborožena s premagovalnimi čuti, temveč za Bodanskega je bila v skrbéh.

Dasi je upala, da on Elzo ljubi, slutila je vendar, da se bode on prestrašil, morda celó nevoljen postal, ko bode zagledal njo kakor grobno prikazen poleg svoje cvetoče neveste. In ko bi se on potem v prvej iznenadjenosti in zadregi morda nekako čudno proti njej obnašal, ali bi Eufemija potem ne bila prisiljena Elzi odkrivati svoje nekdanje zveze z Bodanskim? — Kako bi si Elza potem tolmačila njuno preteklost in kaj bi celó storila? — Ne, Elza mora srečna biti, sklenola je Eufemija svoje premišljevanje, naj bi mi pri tem tudi srce počilo. —

Hotela je na to Bodanskemu pisati in ga prositi, naj se proti njej obnaša kakor tujec ter da naj Elzi nje preteklost zamolči. —

A ker je že bil isti dan četrtek in je že imel v soboto priti Bodanski, bala se je, da bi ga pismo ne našlo več domá. —

Zato pa je menila vsaj prizadevati si, da ne bode Elza pričujoča, ko se jej bode Bodanski predstavljal. —

Bila je sobota, za Elzo in Eufemijo važen dan. Elza ni mogla od prevelikega veselja, da jo ženin prvikrat na nje domu obišče, celo prejšnjo noč očesa zatisnoti.

Tudi Eufemija ni mogla v onej noči zaspati, toda iz nasprotnega uzroka. Nje duh je bil ves razburjen: Zdaj je mislila, da sliši bližajoče se njegove od nekdaj jej znane drage stopinje; zdaj jej je prešinol srcé

njegov prijazno doneči glas; zdaj je menila, da stoji on v vsej svojej moškej lepoti pred njo, kakor v presrečnih davno že minolih dnéh, in strepetala je po vsem životu iz raznih v njej glasečih se občutkov. Začela se je že bati, da jo tedaj pogum zapusti, kedar ga bode največ potrebovala. —

V jutro istega dne imela je Elza dokaj opravljati z izbiranjem svoje toilette, da bi bolj ko mogoče Arnoldu dopadala. Okoli poldneva pa prisopiha po stopnjicah vsa prestrašena kakor človek, kteremu se je ravno nesreča pripetila, in sicer iz majhnega vrta, kamor si je šla po rudečo vrtnico, da si jo utakne v lasi. Prtič držéč si na lice in na pol jokaje stopi potem v Eufemijino sobo in reče: Ah, Eufemija, glejte nesrečo! Piknol me je komar, kteri je bil skrit med peresci vrtnice. Ravno danes, Eufemija, ravno danes, ko ima priti moj Arnold! Moj Bog, kaka le bodem! Gotovo sem že močno otečena; kakšna nesreča! Poglejte vendar, Eufemija! — In tako govoréč vzela je prtič z lica in prikaže se majhen rudeč pikljaj, okoli kterega se je vzdigovala lahna oteklina. —

Eufemija jo tolaži in zagotavlja, da se bode rana do večerá že zacelila, ter jej hladi oteklino z namočenim prtičem. —

A Elza še vendar žaluje ter si želi, da bi danes nje ženin zamudil vlak in jo še le jutre obiskal, rajši kakor pa da bi jo videl s takim licem. —

Eufemija se je morala nehoté smejati. Potem pa vzame iz miznice kos črnega obliža, odreže od njega malo oblico ter jo pripnè na Elzino lice. —

Takó, reče končavši svoje delo, zdaj se poglej v zrcalo in povej mi, ali ti oni majhni črni madež ne stoji lepó? —

Elza stori to in zakliče veselo: Ah, draga moja Eufemija, kakó ste Vi iznajdljivi! Res, sama bi kmalu dvomila, da je ta madež košček obliža. — Videti je kakor ljubeznjiva bradavica. In kakó mi ona stoji! To je bilo zopet éno Vaših mojsterskih del! — In vsa navdušena poljubuje zdaj zaporedoma Eufemijo. —

Eufemija se zastonj sili, pridružiti se Elzinej veselosti. Smeh, ki jej zaigrá na bledih ustnicah, postaja bolesten pri otožnem izrazu njenega kalnega očesa. —

Toda Elza se čuti presrečno, da bi to zapazila. Vedno še ima pred zrcalom nekaj opravljati. Ah, Eufemija, pravi med tem na pol resno, na pol šaljivo, zakaj me ni Bog lepšo stvaril, da bi bila bolj vredna svojega Arnolda? On je takó lep mož, dostavi vsa zamáknena. —

Ali res misliš, da je ženski treba biti lepej, da dopade? odvrne Eufemija in hiti nekaj parati. —

Jaz ne vém, odgovorí Elza površno. To pa dobro vém, da meni dopadajo lepi možje. —

Tedaj, pristavi Eufemija z neko bridkostjo, ti ljubiš Bodanskega samo zató, ker je lep mož? —

Morda bi se ne bila vá-nj zaljubila, ko bi bil grd, odgovori Elza zamišljeno; a zdaj ko ga že ljubim, ljubila bi ga vedno, ko bi tudi bil grji od Pibra. —

Ubogi Piber, vzdihne Eufemija, kaj bode rekel, ko zvé tvojo zaroko? —

Naj reče, kar hoče, pravi Elza maločutno; zakaj je tak telebanec? Prosim Vas, Eufemija, Piber se še dobro pogovarjati ne zna! Ko sem bila namreč sama z njim, ni bil drugega kakor sam „ah!“ in „oh!“ Drugega ni znal povedati, kakor hvalil me je neprestano. Zá-nj sem imela najlepše lastnosti in čednosti, kterih si more človek le izmišljati, kterih si pa jaz nikdar niti v sanjah nisem prisvojevala. Kako je dolgočasen! —

Prava ljubezen je domišljava in prizanesljiva, reče resno Eufemija, in gorjé, ko bi taka ne bila! —

Kaj še, odvrne Elza nekoliko ošabno; moj Arnold me gotovo ljubi, saj me je izvolil za nevesto, a dozdaj me še nikdar ni hvalil. Kakó resen je v pogovorih, kakó dostojen v obnašanji; in ravno to je, kar me takó zanima na njem. Ali bi verjeli, Eufemija, rekla je Elza sramežljivo po kratkem premolku in ljubeznjiva rudečica jo oblije, da me Arnold dozdaj še ni — še ni objel ne poljubil? —

Na Eufemijinem lici so se menjale barve, prsi so se jej vzdigovale in škarje, s kterimi je parala, padle so jej iz roke na tla. Zdaj vstane, približa se Elzi, prime jo za roki in stiskaje jih reče, z uprtimi očmí jo gledajoč, z na pol prosečim, na pol pretečim glasom: Ali res ljubiš Bodanskega? — Ali ga pa tudi spoštuješ? — Ali ga bodeš vedno in brez preneha osrečevala? —

Elza jej skoro prestrašena roki odtegne in jo vsa začudjena pogleda. Kmalu pa se srčno nasmeji in pravi: Kako ste čudni, Eufemija; sevéda ga ljubim! Osrečevala ga pa tudi bodem, ker ga resnično ljubim in ga tudi hočem brez preneha ljubiti. Spoštovala pa bodem vendar možá, čegar imé bodem nosila! —

Eufemija se zopet vsede in nadaljuje prejšnje delo. Videti je bilo, kakor da bi bila v zadregi. Najbrž je obžalovala svoja čudna s tako burnostjo stavljena vprašanja. —

Nekaj časa molčite obé. — Veste, Eufemija, pretrga na enkrat Elza tihoto, kaj sem iznašla, odkar ljubim Arnolda? — Da je ženskemu srcu slajše ljubiti, kakor biti ljubljenemu. Kedar je ženska ljubljena, mora gledati proti tlem, kajti v takih slučajih kleči nje častitelj gotovo pred njo; kedar pa ženska ljubi, ondaj gleda ona navzgor, ker je nje uzor

navadno višje od nje. — To misel, kaj ne, gotovo originalno sem sama iznašla in jo hočem tudi izpeljati v svojej noveli, od ktere si pričakujem najboljšega uspeha. —

Ali vé tvoj ženin, popraśuje Eufemija mirno, dobivši prejšnje dušno ravnotežje, da pišeš novele? —

Ne, odvrne Elza, in mu tudi nočem povedati, dokler ne bode delo tiskano v nekem tukajšnjem belletrističnem časopisu; z njegovim urednikom sem že te dni v toplicah govorila. —

Kolikor jaz Bodanskega poznam, pravi Eufemija raztresena, on ne čisla visoko spisovanja novel. —

Kako, Vi poznate Bodanskega? ponavlja Elza začudjena. —

Eufemija zarudi, a takoj obledi zopet in pravi v zadregi: To je, kolikor ga poznam po tvojem popisu in tvojih pismih. —

Jako se motite, déje Elza s porogljivim nasmehom; on, imeniten mož, bode neizmerno vesel, da ima za ženo duhovito gospó. —

Učeni možje, odvrne Eufemija z neko gotovostjo, iščejo si navadno za družico mirnih, pridnih, prostih ženic. —

Kako to? popraśuje Elza radovedno.

Zató, odgovori Eufemija, da bi imela potem žena popolnoma v svojih rokah vodstvo hiše in rodbine, ker je njih čas predrag, da bi se brigali oni tudi za dom. —

To je že res, vzdihne Elza pomilovalno, da jaz čisto nič gospodinjstva ne umem, naj si bode ono še takó majhno. A iz ljubezni do Arnolda hočem takoj začeti pod Vašim vodstvom učiti se ga. Po dnevu bom opravljala z Vami hišna dela, po noči pa pisarila. —

Ljuba Elza, pravi nežno Eufemija, odpusti mi, ako sem iz ljubezni do tebe, še predno se osmešiš pred svetom in — in bi nastal zavoljo tega menda še razpor med teboj in Bodanskim, — ako sem prisiljena tebe razžaliti. Ko si bila v toplicah, nadaljevala je resno, čitala sem tvojo pričeto novelo in našla sem, da je kar pišeš, — oprosti mi! — pretiranost skozi in skozi! —

Kakšna drznost! pretrga jej Elza besedo od srda vsa ognjena v lici. —

To je, popravi hitro Eufemija obžalovaje, ker je sprevidela, da je nehoté razžaljiv izraz rabila, zdi se mi, da si še premlada, da bi že pisala novele. Ti še življenja nič ne poznaš in ga že hočeš naslikovati! To ne gre. Pusti za zdaj vsakoršno pisarijo in posveti se svojemu ženinu, skorajšnjemu svojemu soprogu. Pozneje pa ko bodeš starejša, primi znovič za peró, ako še bodeš k temu veselja čutila in za to dovólj časa imela. —

Ko bi moj Arnold rekel: Ne piši, vzela bi v trenotji vse svoje pisarije s pisalno mizo vred in bi je vrgla na ogenj; zá-nj vse rada

storim; kljubu Vašej zavidnosti pa hočem, če ste že tudi vsa bleda in posušena, odkar véste, da sem presrečna nevesta, pa hočem nadaljevati svojo novelo in še nocoj bodem Arnoldu čitala prva tri že spisana poglavja, pravi Elza vsa togotna in pogleduje Eufemijo posmehovalno po strani. —

Jaz tebi zavidna? odvrne Eufemija s trepetajočim glasom in zareže s škarjami v obleko, ktero je parala. Čemu bi bila zavidna in zavoljo česa? —

Kaj jaz vém? déje Elza nevoljno. Menda iz edinega uzroka, ker ste mi mačeha. Sicer pa, nadaljevala je z majhnim hudobnim nasmehom, prav rada Vam verjamem, da se Vam zdi moj Arnold privabljivejši ženin, kakor pa je Vam bil moj ubogi oče, ali pa kakor je Piber. —

Rekši se obrne in gre jezna iz sobe na vrt. —

Mačeha, mačeha! mrmrá kakor v sanjah Eufemija in zrè v vrata, skozi ktera je Elza izginola. Ko bi le vedela lahkovidna in trdočutna deklica, kaj jej žrtvujem samo zató, ker nosim to grenko imé! —

Zakrila si je z rokama lice in se zamislila. Črez nekaj časa pa jo predrami močen glas vežnega zvončeka. Prestrašena se zravná po konci in podpiraje se z roko na stol, ker se jej je v glavi vrtelo, šepeče v posameznih stavkih: On je že tú! — To je način njegovega zvonjenja. — Pomozi mi Bog, Arnold je prišel! —

IX.

Ko je nekaj sekund pozneje kuharica Eufemiji izročila listek, na kterem je ona hitro in površno čitala: „Dr. Arnold Bodanski, zdravnik," reče Eufemija popolnoma mirno: Gospodu doktorju naznanite moj spoštljivi sprejem!

Ko kuharica odide, izpije hitro Eufemija nekoliko požirkov vode, a še predno je odložila kozarec, vstopi Bodanski. —

Arnold Bodanski je bil lepa moška prikazen. Primeroma visoke moške postave, ne debel, ne suh, raven kot sveča, natančen in vkusen v opravi, kakor so mestni zdravniki sploh, napravil je takoj pri prvem pogledu najboljši utis. Tudi njegova glava je bila s celim telesom v razmerji. Obili temno-kostanjevi lasje nazaj počesani, odkrivali so gladko, misleče čelo v vsej svojej visokosti. Pod tem čelom pa so lesketale velike, temne, polnočutne oči. Imel je lepo, polno brado z brkami, sredi njih pa so se na pol skrite kazale polne rudeče ustnice. Nosil je očali v zlato okovane, ktere so dajale celemu obrazu popolnejši moški izráz. —

Ko vstopi Bodanski, zdregeče Eufemija, a potem mu gre z vso dostojnostjo naproti ter ga bolj tiho, a vendar dovolj krepko po-

zdravi z besedami: Dobro došli v našej hiši kot Elzin ženin, gospod doktor! —

Bodanski, ki je pri svojem vstopu Eufemijo le površno pogledal, ker se jej je bil spoštljivo priklonil, zgane se, ko zasliši Eufemijin glas. Začudivši se potem pogleda ponosno gospó, ktera mu je stala nasproti ter ga takó ljubeznjivo sprejela. A še predno je nehala Eufemija govoriti, značilo je hitro obledenje njegovega lica in zavzeti pogled, s kterim jo je opazoval, da je v njej Eufemijo spoznal.

Eufemija, zakliče zdaj iz globočine svoje duše ter stegne roki proti njej, ali ste Vi ali pa se samó motim? —

Eufemija stopi nekoliko korakov nazaj in zadušivši močni utis, ki ga je v njej napravil ginljivi glas, s kterim je Bodanski klical njeno imé, zravná se po konci in reče s poudarkom: Da! jaz sem Eufemija, a sedaj inspektorjeva vdova in Elzina druga mati. —

Vi ste Elzina mati? vzklikne Bodanski skoro prestrašen. A zadet po mrzlem nje obnašanji in po trdnem glasu, s kterim je to izrekla, se jej potem zopet nemo pokloni. —

Blagovolite se vsesti, pravi Eufemija in mu ponudi stol, a ona se vsede na sofo njemu nasproti.

Bodanski jo mehanično uboga. —

Zdaj nastane tihota, za njiju oba, kakor se je poznalo, neugodna.

Eufemija še ni bila Bodanskemu pogledala prav v obraz. Ves čas ko je z njim govorila, izogibala se je njegovih očij, kakor da bi se bala srečati se z njegovim pogledom. —

Tudi Bodanski je do zdaj bolj čutil Eufemijino navzočnost, kakor pa videl. —

Gospod doktor, reče na enkrat Eufemija z negotovim glasom, ker je nama obema nemogoče, da bi se drug drugemu zatajila, menim, da bode najbolje, da se pozdraviva kot stara znanca in da ostaneva za naprej dobra prijatelja, oziroma sorodnika, popolnoma pozabivši preteklost! — Rekši obrne počasi prvikrat v njega svoj polni pogled, čakajoča z nekim nemirom odgovora. —

Bodanski pa je ni pogledal. Z očmi uprtimi na živahno-barvne cvetice široke pletenice, ki se mu je razprostirala pod nogami, odgovori zamolklo: Kakor je Vaša želja, gospa inspektorica! —

Ko vidi Eufemija, da on proč gleda, opazuje z otožno ugodnostjo dovršeni lepi obraz svojega nekdanjega čestilca in si misli pri tem vzdihujoča: Zdaj mi je razumljivo, zakaj mu je Elza takó vdana. —

Nje rahli nehoté jej ušedši vzdih predrami Bodanskega, kteri se takoj ná-njo ozrè, in kri mu močno sili v lice.

Njune oči se srečajo in obadva se za eden trenotek na ravnost po-

gledata. Na enkrat pa zamenjata barve na licih. Eufemija prej bleda silno zarudi, a Bodanski, v lici prej ves žareč, obledí zdaj. —

Eufemija, reče naposled Bodanski z onim čutljivim glasom, s kterim je bil že prej, ko jo je spoznal, zaklical: Ali mi morete odpustiti, kar sem Vam zakrivil? Kaznovan sem takó dovolj za svojo ljubosumnost in nezaupnost do Vas, ki ste bili najblažji. Zvedel sem, zvedel, ali ah prepozno! da je bil oni mož, kterega ste Vi v onej za najino bodočnost takó osodepolnej noči v hišo sprejeli, Vaš oče. Odpustite mi! rekel je s prijateljskim glasom in jej hoče roko prijeti.

Eufemija pa mu to zabrani ter mu pretrga besedo z resnim: Stojte! —

Bodanski se prestraši nje temnega obraza in kakor v omotici vsede se na prejšnje mesto. —

Čemú tako razdraženih prizorov, gospod doktor, povzame Eufemija zopet besedo na videz mirna, a vsaka poteza njenega obraza in krčevito gibanje prstov na rokah, ki jej ležé onemogle v naročji, ovajajo razburjenost njene duše. — Ali Vam nisem povedala, da med nama ni več nobene zveze, ter da hočeva Elzi na ljubav biti za naprej dobra prijatelja? —

Elzi na ljubav, ponavlja bridko Bodanski; samó Elzi na ljubo? mrmrá še enkrat med zobmi. —

Gospod doktor, nadaljuje Eufemija, ktere obraz je v tem kratkem času, kar je z Bodanskim govorila, postal mnogo let starejši, ali mi hočete za vse, kar Vam je sveto, obetati, da ne bodete Elzi nikdar odkrivali, tudi ko bode ona že Vaša soproga, najinega nekdanjega znanstva? —

Kakor je Vaša volja, gospa, odvrne Bodanski, kakor da bi v sanjah govoril. —

Hvala! pravi nato Eufemija bolj tiho in kakor da se je iznebila težke skrbi, lahno vzdihne. Čas bode, da naznanim Elzi Vaš prihod.

In govoré prime za zvonček, da bi pozvonila.

Eden trenotek še počakajte, pravi naglo Bodanski in jej hoče to zabraniti.

Ne énega trenotka več, gospod doktor, reče Eufemija preplašena in močno pozvoni. Potem pa hitro vstane in nadaljuje ne gledajóč ga: Dali ste mi že svojo besedo, Arnold Bodanski! Le pod tem pogojem, da jo držite, odpuščam Vam hudo bol, ktero ste mi nekdaj storili.

Zdaj se obrne proti kuharici, ki se je na zvončev glas prikazala, ter ukaže: Stopite na vrt in naznanite gospodični Elzi, da jo nekdo tú pričakuje.

Kuharica uboga in Eufemija pripravljajoča se na odhod dostavlja skoro proseča Bodanskemu: Ne kalite Elzi čiste sreče: ne zastrupljujte po nepotrebi še drugo mlado življenje in — svoje! —

Nje dolga obleka je še šumela med vrati, ko se iz nasprotne strani prikaže cvetóča Elzina prikazen, ki hiti z veselim vzklikom svojemu ženinu naproti. — (Dalje pride.)

Ivéri.

Slovenka zala mi ne zaméri,
Nikdó rojákov ne bodi jezen,
Ker v tej in óni sedaj ivéri
Spomínjam se tebe, mogočna ljubezen!
Saj človek táji ali ne táji,
Vesél te je vsak v življenja maji,
Solzà še vélemu starcu se vtrne,
Ko róžne minólosti zástor odgrne,
In ko se prikaže iz dalje v svetlósti
Ljubezen prva srečne mladósti!

Čemú bi nehvaležen tajíl,
Kar človek je s čistim srcem užíl?
A kôgar spodžígala burna strást je,
Neznana ljubezni blažílna mu slást je,
Naj tudi z ljubeznijo strást je v dotíki,
Med sabo ste vendár sila razlíki.

Ljubezen vesoljnemu stvarstvu vlada,
In svet vzdržúje, da ne razpada,
Ljubezen srcé sè srcem druži,
Da drugemu drugo žíje in služi,
Ljubezen kalí blagósti razvíja,
Ljubezen najvišja je poesíja!

A bój strastí se kače strupéne,
Gorjé ti, ako se duše okléne —
Kar dôbrega, čístega v nji živí,
Peklenski nje díh umorí,
Progánja nje te vihárna oblást,
Doklèr se ne vgrézneš v propást.

„Nikoli mi ženska glave ne zmêla,
Na pot bi nigdár me slab ne zavéla,"
Ošábno-vesél se smeješ.
Jaz rêčem: z ognjem drzán se ne šáli,
Sicer te lèhko na smrt opáli,
Menéčega, da se greješ!

Prijazen ženski v vsem in povsodi,
Kder smeš in moreš, z veseljem bodi.
A láskavih cvétnih ust poljúbi,
O njih mi pameti ne izgúbi,
Če Evinim hčeram previteški služiš,
Značáj si moški vès pomehkužiš,
Saj David in Salomon, Samson stali
Trdnejše od nas, in vendar so pali.

Mehkúžnik razkóšni se vès pobábi,
Dolžnósti do sebe in svojcev zábi.
V možéh imé se njegovo izbríši,
Sramôtno knjígi bábjakov vpíši!

Ko meni ljubezni je dan bil zazóril,
„Kraljíci“ svoji takó sem govóril:
„Srcé si mojega tí srcá,
In solnce meni življenja,
Ti sládkega vzòr mi hrepenenja,
Veselje tóžnega ti duhá!
Predôbro vém, temôtne mi dní
Z ljubeznijo zlatíla bi tí:
Najlépša deklét, najblážja tí si,
Zató izmed vseh mi najdrážja tí si!“
In ko deklétce rokó mi stísnilo,
Osréčeno srcé je zavrísnilo!

Kakó bi tačàs ne bil vesél,
Saj v žensko zvestôbo sem verjél.
Sedàj ko ženska zvestóst obéta,
Vso dušo mraz mi spreléta,
In klónim se nizko ter govorím:
Iz srca ti sreče, dèkle, želím,
Samó pri meni je íščeš zamán!
Nikari ne straši beseda te grôzna,
Ljubezen je tvoja zá-me prepôzna,
Le ídiva mirna vsak v svojo strán!

Ljubezen prva hitro izgíne,
A pri slovési delí spomíne:
Vonjíve róže, kropíve žgóče,
Nadzémeljsko slást in sólze vróče!

Prepôzna ljubezen? — Ne, rêci pôzna,
Prepôzna vendar, verjêmi, ní!
Brez nje življenje puščáva je grôzna,
Vesél oberóč jo objêmi tí!
Odprì človeštva knjigo in bêri:
Ljubezen žíje, kar svet stojí,
Nič upa vá-njo ti ne podêri,
Naj tudi rana stara ščemí!

Kar nékdaj tebi splétalo vénce,
Ljubezni prave so bile sénce,
Po njih ljubezni žive ne sodi,
Zaúpaj in ljubi in srečen bodi!

„Zvestóst se je med ljudmí izgubíla
In v sédež si pasje srcé izvolíla,“
Takó črnoglèd je dejál modrák.
Oj, koliko moral mož pretrpéti,
Prej nego prevárjen, obupan o svéti
Izrèk zapísal je takšen rezák!

Jos. Cimperman.

Pred Stanka Vraza podobo.

Vzvíšeni pesnikov kip, ki v rojstnega dóma svetíšči
Tukaj pred mano stojiš kakor posvéčen oltár,
Kjer sta Hrvát in Slovén, pokládaje lovorjev venec,
V nerazrušljívo si vez bratske podala roké:
Vrédno mi bodi češčén, kot draga svetínja rodbine,
V kterej življenja izvór pevcu „Djulábij“ je bil!
Kakor nedvígnen zaklád naj čuva te verno, poštljivo
Pésnikov vrli nečák — sína njegóvega vnuk! —
V svítu čaróbnem blestíš v okviru med velimi venci,
Tajnosti pésniške dih s péstrim trakóvjem igrá;
Selske tihóte sladkóst razlíta po mirnem je hramu,
Kjer v pretečênih se dneh petja razlégal je glas.
Sánjavi lune sijáj na mrámoru bélem trepêče,
Kakor modrice poljúb vzbuja življenja mu zor . . . .
V slastne spomíne ugréznen, pred Tvojo sedévam podobo,
Ti prosvétljen prorók jugoslovanskega dnè, —
In kot ískren roják pobóžno pred Tabo se klanjam,
V ógnji navdúšenja vnet k Tebi dvigujem očí
Ter zamáknen Ti zrem v uzórno častito obličje,
Kterega divna svetlóst v mrkli mi síje obraz;
Blážенstva rajskega čar presrečno srcé mi prošínja
In s prsténih nižáv smélo se dviga mi duh:
Preko iztočnih gorá na zlatih oblakov valóvih —
Národe blagoslovéč — génij slovánstva jadrá.

Vilko Drvanjski.

Dve národni z Rožanskega.

Priobčil *J. Scheinigg.*

Sledeči narodni pripovedki zapisal je g. Val. Primožič, župnik v Škofičah (Schiefling); pravila mu je prvo mati, ko je bil še fant, drugo pa ne samo mamka, temveč tudi drugi ljudje čestokrat. Podamo ji prepisani v rožansko razrečje in to v podrečje spodnjega Roža, samo trdi goltnik *k* se bo zaznamoval, da ne motimo bralca tega razrečja nevеščega. Glej Kres I. 412 sl.

1. Otóšč' zuen.

Prad dávniem, dávniem čásam je bñ, k' so v Otóc' (Maria Wörth) ór(h)le v Hóspo-Svéto pradál'. K' so Hóspo-Svéčan' ór(h)le čriez ízare pōlál', so otóšč' zvoní od žávost' samí od sabè zvonít' začél', tak" da se je vsam prov miv stúerv'. K' so pa z ór(h)lōm' na húeno stran prpōlál' se, je tō vōlč' zuen s túrna v ízare skočòv. Tam nótre je pa obt'čòv mad dbéma pōjčmí. Braz tō vōlčā zvoná pa nčíso mohl" bít' v Otóc'; zató so aná dobíl' rz múerje, da b' se dovt" spústov n pa pojōskov hà. K' je te spet zad hórsōj pršòv, je právov ldém v Otóc', da je na hrúnt' tadlè zuen našòv mad skalóvjam; na zvon" je pa an múeršč' p"s sadòv n pa váhtov hà; prōj pa nča bóte, je djav, zuen z ízara v'n dobíl', prōj da ór(h)le kna prídōj' spet zad z Hóspe-Svéte v Otók. To vam pa povíem, da se dasét bárt' rájš' pod múerje sp'stím, kakr pa še anbrt t' dóvt' v ízare.

2. Hrad v Hód'šah.

V Hód'šah je v stárah cájtah an vōl"k hrad stav; še s'dè se rzvalíne vídij' od táha hráda. Pod hrádam sta dbi vōlče úknj'·nótr v pōjčí, kákršne so túd' pod Húmprščim hrádam. V úknjah so tri povnjáč' póvhni srabrá n pa zvatá. Na anom" povnják' anà máčka sōdí n pa váhta hà, na tō drújam an p"s, na tō trétjam pa anà króta. To so zacópraue dúše, k' čákōj', da b' j'h ht' (kdo) odríešov. Je že antkáj (toliko) ldí. tém' bû, ktíer' so sréčo jōskál' n pa bli rád' šàc vz'hn'l'; pa še vsáč' je péte odnésov, k' je te hrde zbōrí zahlédov.

Na rzvalínah od tâ hráda s'dè anà míhna církov stojí; se jōj pr sv. Marjét' práv'. Prad dóvjōm' líetōm' anbrt je anà daklè okúel' církle kráve pásva. Kar anò kačo zahléda, k' je tribárt' ovíta bíva n pa dba zvatá klúča okúel' hvále obíešane méva. Namést' da b' bíva klúče vzéva n pa ž njím' tō skrívne dúr' k zacópranam d'nárjam opŕva, se je daklè tak" prastraš'và, da se je v tiek zalatéva. Kar za s'bô nekoha tak" miv' vékat' šlíš', da se je šítr obrníva; pa nkúehar nči bû, túd' káče nči več v'd'và.

Domà od samà strahú nikúemr kar besíede kni rakvà, tak'' zstrášana je bíva. Po noč'' se jŏj je pa aná od tŏ zacópranah duš prkázava n pa priedvŕhva, zakàj kni klúče vzéva. „V tah jámah, je djáva dúša, je nas še več víernah duš, k' smo obsójane, tak'' dóvh' zvatú n pa srŏbrú v povnjáčah váhtat', da bo nas anbrt ht' odríešov. Ti s' zvólana bíva, pa kníš' otvà; zdŏj mórm' pa še líete n líete čákat' n pa trpŏt'. Anà tíca bo prlatéva z orŏham v klún'; zrávn církle bo oràh na tlè pást' náva; s tâ orŏha bo an' drŏvú zrást'v'; k' bo oràh doráščan, ha bój' posákŏl' n pa v díle zžáhŏl'; s tàh dil se bo anà zíbov nardíva; k'dr bo tŏ prúv' otròk, k' ha bój' v to zíbov povúež'l', prrástov, te bo nas ríešov n pa šàc vzíhnov; te šàc mórm' mí váhtat', zatò k' sm' v nášam ž'vlénj' cvèč hájt'šn' (lakomni) bli n pa nčísm' sromákam buehajmé dajál'."

Kako Indi svatujó.

Kulturnohistoričen obrazec.

Spisal *L. Gojko.*

Indijan krepko veruje, da so bogovi človeku dali život samo zató, da se ljudjé množé; zato mu je neplodovitost največja nesreča na svetu in ženi se tako dolgo časa, da ga bogovi nadaré z moškim otrokom; če pa nobena soproga ni plodovita, posinovi otroka moškega spola iz najbližjega sorodstva, da ima koga, ki sinovske dolžnosti izvrši o njegovem pogrebu.

Raznim vzhodnim národom je mnogo do čistega ženstva, tudi Indijan skrbí jako za žensko čistost; ženi se z dekliči, ki niso še dozoreli, zrele deve pa zaničujejo mené, da ni gotovo, da bi dorastlo dekle bilo čisto. Če se deklič ne omoži, predno doraste, trdé, da to ni častito, moškemu pa ni nečastno, če se star oženi, če prav nima več prave moči v sebi. Šestdesetletni starci se zaročajo s štiriletnimi deklicami!

Indijansko praznoverstvo odsoja vdovicam večno vdovstvo, zató se vdovice ne smejo vdajati (možiti). Indijan veruje, da bogovi ženstvo z vdovstvom kaznujó zbog mladostnih grehot — in kdor bi se hotel zaročiti s kako vdovo, ta bi se bogovom uprl in zameril, klical bi njih jezo ná-se. Oče in mati hodita, če njuna hči uvdovi in če sta količkaj pobožna, na božje poti, pokorita se, kakor koli moreta, dajeta vbogaimé, a samo zató, da bi bogovi grehe odpustili hčeri in da bi njena duša bila srečna po smrti.

Kedar hoče Indijan s kako deklico sina zaročiti, odbere kakega človeka in ga pošlje v hišo dekličinih roditeljev; sam ne gré, zató ne, ker se boji sramote, ko bi mu morda oče in mati odrekla. Če je dečak

roditeljema po godu, odloči vedež (augur) dan in trenotek, kdaj naj odide oče od doma, da bode srečno snubil, a morata ga spremljati kakova omožena ženska in bramin, ki zna dobro vedeževati. Če se na potu, ko gredó snubit, kaj nenavadnega pripeti, preložé snubitev na kak drug dan. Če jih sreča kak oljar ali pes, ki uha stresa, — če kavrana zagledajo nad seboj, ni dobro znamenje to, zató se takoj domú vrnejo. Če se vse dobro snuje, ne sme nevestin oče precej vdati se, temveč izgovarjati, da mora mladenča poprej videti -- ali kdaj, to odloči vedež. Roditelji se vzajemno nadarjajo in pridno gosté.

Ko svatbi odločijo dan, vsadé kol pred šotorom na dvorišči ženinovega ali nevestinega bivališča. Ko kol vsajajo, pridejo vsi sorodniki in prijatelji očetu srečo voščit; kdor bi ne prišel na to slovesnost, pokazal bi s svojim neprihodom sovraštvo. Prijatelji in prijateljice donašajo zaročencema darove. Sredi dvorišča imajo kamenenega Polear-a. Polear je svatbeni bog, ki ima slonjo glavo, pa velik trebuh. Bramini mu darujejo kokose in banane in ga prosijo, da bi bil milostljiv novemu zakonu. Po vsem tem odlomijo vejico z drevesa, posvečenega ženinu in nevesti, in utekné jo v zemljo. Kol izderó iz tàl in ga odnesó v kak kot na dvoru — in hitro ko postavijo šotor, odnesó tudi Polear-a. Pod šotorom se vršé vse svatbene slovesnosti. Pred hišo je razvešena in razstavljena vsa krasota, razvešene so pred njo razne slike, med kterimi tudi mnogokrat vidiš dogodjaje ne preveč častitega boga Gvihene.

Po dnevu prihajajo plesalke, zató da popevajo ter zaročenca razveseljujejo, zjutraj in zvečer se v šotoru masté z jagodami rastline, ki je zakonstvu posvečena. Bogatih roditeljev snubljence noševajo na večer, ko gorí mnogo lučij, v dragih nosilih po ulicah in sprehodiščih, spremljajo je plesalke, imovitih sorodnikov in prijateljev drago odičeni otroci, sloni, velblodi, konji itd., godci pa jim igrajo, kolikor morejo.

Po tem slovesnem sprevodu peljejo ženina v nevestino bivališče — in hitro ko ženin skozi duri stopi, razčarajo ga: Indijan meni, da ima zavistnih ljudij hudobni pogled mnogo slabega upliva na človeka (naši uroki). Da takov pogled ne more škoditi, nalijejo z vodo nalašč za to pripravljen in rudeče pobarvan vrč, zatočijo ga trikrat zasnubljencema pred očmí in izlijejo vodo na pot; ali pa kos platna razdvojé in zažené na nasprotnej strani, včasi migljajo tudi s tem platnom zasnubljencema pred obrazom, potem ga pa vržejo od sebe, kakor da je polno zavistnega strupa. Da uroke zagovoré, pokladajo ženinom in nevestam tudi čaralne prstane na glave.

Na plemenitaškej svatbi se snide mnogo braminov od daleč na okrog — in ženitujejo po céle dní; ko pa dosvatujejo, dobi vsak svat zavoj, da se ogrne z njim. Tudi imovite družine prihajajo na take že-

nitve, kar pa plemenitaša grozno obere, takó da marsikteri včasi do 200.000 goldinarjev potrati.

Na dan svatbe postavijo v kakej notranjej izbi v krogu pred ženina in nevesto mnogo z vodo napolnjenih žbanj, med kterimi ste dve žbanji — večji od drugih in stojite pred zasnubljencema. Sredi tega kroga stoji majhen lesen oder, po izbi pa prižgó mnogo lučic na čast bogu ognja. Ko je vse pripravljeno, začnejo bramini brbrati svoje molitve in prositi najvišjega boga in najvišjo boginjo, da bi stopila v največji žbanji in osrečila novi zakon, v manjše žbanje pa vabijo nižje bogove. Po tem obredu brbrajo sanskritske molitve, ki jih včasi sami ne umejo, napósled pa zanetijo ogenj, a eden braminov pové glasno nevestinemu očetu, kaj mora govoriti in kako se vesti.

Po braminovem nauku dá oče nevesti bananov in pagodo ter položi nje roko v ženinovo. Nevestina mati ali nje namestnica vlije nekoliko vode zasnubljencema na roki, oče pa pozove glasno vpričo boga in boginje, vpričo nižjih bogov boga ognja na pomoč: „Jaz I., sin I., vnuk I. dajem svojo hčer Vam I., sinu I., vnuku I.“ Bramin vzame „tali“ (podoba iz zlata in slonje kosti, na njej je navadno obraz Polear-a ali Lingam-a, to podobo mora vsaka soproga nositi do smrti), podá ga bogovom, zasnubljencema, ženinovemu in nevestinemu očetu, vsem braminom, sorodnikom in vsem povabljenim svatom, izmed kterih mora vsak svojo roko ná-nj položiti, bramin pa obeta, predno se vsi zvrsté, sanskritski: „Imela bosta dovolj zrnja, dosta novcev, krav in mnogo otrok.“ Ko vsi, vsak svojo roko na „tali“ položé, podá ga ženinu, ženin pa ga obesi nevesti na vrat in odslej je nevesta njegova soproga, to je: zakonca sta oba.

Po vsem tem obredji priseže ženin vpričo ognja in braminov, da bode pošteno skrbel za svojo soprogo, ki jo prime za mezinec na roki in pelje trikrat okrog lesenega odra, poleg kterega leží ploščat kamen, na kterem koreninje in zelšje tolčejo in teró. Ko prideta do tega kamena, prime mož soprogo za nogo in jo dvigne na ta kamen v opomin, da bode poslej gospodinjstvo njena skrb. Nad izbo, v kterej se vse to godí, preskrbé pa odprtino; skozi njo vidi človek v nebó, in ko zakonca pod njo prideta, vzklikne bramin mladej ženi: „Gledite svetnico Arindodo,* živite takó, kakor je sama živela!“ Poročenka se ozre skozi odprtino in koraka dalje.

Trikrat gresta zakonca okrog lesenega odra; ko se pa to zgodí, donese domače ženstvo s surovim palmovim sladkorjem zmešano mleko in bananov. To podaré novima zakoncema, ki morata vsaj nekoliko te jedí vzeti v usta. Po vseh teh obredih se po dnevu različno veselé, zvečer

* To svetnico slavé posebno zavoljo njene modrosti, poštenosti in častitosti.

pa zadenó oba zakonca na nosila in ju nosijo po očitih sprehajališčih, a spremlja jih najodličnejše občinstvo.

Ko zasnubljenka polnoletnost doživí, imajo zopet skoro taiste slovesnosti, kakor o svatbi: vsakdo jej zopet srečo vošči in zopet pridejo sorodniki na gostijo. A ta slavnost je mala ali druga svatba.

Po tej slavnosti pride tretja slavnost: prvi up zakonstva. Sedmi mesec o tem upu zopet časté bogove, kolikor mogoče, a rojstni dan prvega deteta pa je najveselejši in najslavnejši dan.

Nekoliko o strupenih kačah iz domačih dežel.

I.

Modras.*

Že nekaj let sèm pečam se z nabiranjem in lovljenjem različnih stvarij, ki se nahajajo v lepej naravi. Zdaj so bile rastline, zdaj kebri in metulji, v poslednje preteklem času sem se pa lotil tudi kač. Pa kakor vsak vé, vzlasti tisti ki se sam s takim delom ukvarja, poslednje je dostikrat precej težavno delo. Zdaj nima človek časa, zopet manjka priprave, dostikrat ni ne tega ne onega. Da bi se ložje delalo in lovilo, pomenila sva se s prijateljem, ki biva na deželi, da mi nekoliko pomaga. Ljudje so včasih tudi voljni postreči, ko zvedó, da iščeš in nabiraš. Radi prinesó, kar se jim kake vrednosti zdi, in te prašajo potem to in ono. Nekteri so jako pazljivi in vneti. Preteklo zimo sem pisal svojemu prijatelju, naj se poloti kač. Nabirala sva jih že poprej, a zdaj sva se jih hotela bolje prijeti. Odpisal mi je pred veliko nočjo, da se še ne more nič storiti, „a precej," pravi, „ko pride čas, udarimo po njih." Vendar se ni moglo dosti delati, vso spomlad in celo poletje je šla naša reč bolj tako po malem. Ko sem prišel v Radovno, bilo je sicer nekaj ujetega, vendar bi bilo lahko več, kakor toliko.

„Letos je slaba letina," pravi mi prijatelj Alfons, „jaz kar nikamor ne morem, najinega kačarja pa nikdar domá ni, gori na Mužakli dela."

„Nič ne dé, bode se pa zdaj skusilo kaj ujeti," tolažim ga, „ali pa bova živali šopala."

Res ni bilo posebnega tudi pozneje ne. Sicer je vsak, kdor je kaj ujel, nama prinesel, naj je že bilo to ali ono. Neko jutro, ko sem bil ravno pri ptičih, — imeli smo dva mlada sokola in dva jastreba ujeta — pride fantin z neko živalico. Prinesel je mladega dihurja. Ko je

---

* Vipera ammodytes; Coluber ammodytes; Rhinechis ammodytes; Vipera illyrica etc.

konje gnal na pašo, bil ga je nekje zapazil. Bilo jih je več, dejal je, toda drugih ni mogel uloviti, starka mu jih je odpeljala in poskrila. Tega mladiča pa je fant tako trdo držal, da mu je v roki poginol. Precej smo ga omajili, meso so dobili ptiči, koža se je porabila za našopanje.

„S kačami je letos slaba," pravim možu, ki je gledal naše sokole in jastrebe.

„Ko bi Lohen še živel, ta bi vam jih nalovil, kolikor bi jih le hoteli."

„Škoda da ga ni več."

„Škoda res, on je bil tak na kače, kakor volk na ovce. Vedel je vse, kje se grejejo, pa le po strupenih je šel. Kar z golo roko jo je prijel, pa se mu ni nič naredilo. Za srajco, za bolhavec jih je deval. Menda je strupenim zobe polomil ali kaj, narediti se jim pač ne dá, da bi ne mogle pičiti."

„Sevéda ne; ali pa je morebiti le nestrupene lovil," pravim jaz, „saj strupenih ni posebno veliko sort pri nas, in ljudje jih še dandanes ne poznajo, ktere so nevarne, ktere ne."

„E gospod! jih že poznamo. Pri nas je modras, potlej pa tista črna kača je tudi strupena, tista, ki jih je tu gori po vrhu Gabrija, gori v planini in sploh tukaj po vseh hribih dovolj. Modrasa je pa tudi dovolj. Prav sam sem videl Lohna, ki je modrasa po rokah valjal; za srajco ga je utaknol, da me je kar mraz pretresel, pa se mu nič ni hudega primerilo. Enkrat je prosil tukaj gori pri N., naj ga prenočijo. No zakaj bi ga ne! Pa v kakošen strah je spravil ta brdja vso družino! Dali so mu večerjo in ko je vstal, kosilo. Na klopi za durmi je kosil. Ko so vsi ponehali jesti, jame on kače jemati izza srajce. Kar tja po tleh jih je poravnal. Ta strah in to cviljenje od ženstva! Vse je ušlo na klopi in cvililo, on pa je zopet pobral kače lepo iz tal, enega modrasa za drugim, in zopet za srajco."

Sam tega človeka nisem poznal. Slišal sem pa dosti o njem, kako je kače lovil in jih okrog klobuka ali okrog roke povijal, pa za srajco ali v žepu nosil.

„Ali ste vi že kdaj kterega modrasa ujeli ali ubili," vprašam moža, da bi se prepričal, ali ga pozna ali ne.

„Dovolj! ubil sem jih že in tudi ujel. Še ko sem bil tak, da nisem bil za drugo kot za pašo, ujel sem jih dosti v precep. Ko smo fantini modrasa v precepu imeli, ogledali smo si vsega. Na nosu ima majhen rožiček, ravno na vrh nosa, na vrh gobca. V zgornjej čeljusti ima dva nekoliko zakrivljena zoba, ki notri v koži tičita. To sta strupna zoba, z njima vseka, če hoče pičiti, in jih tudi v palico zasadi, če mu jo pomoliš. To smo jih že dražili te vrage, ko smo jih imeli v precepu!

Včasih tako vseka po kakej stvari, če je dovolj jezen, da si zobe polomi."

„To je že res, da ima rožiček, kakor pravite, in zoba v zgornjej čeljusti, s kterima pika; kakšne je pa barve?"

„Ta pa ni pri vseh enaka, nekteri so bolj svetli, drugi zopet temni, na to ni iti. Samo po hrbtu se mu od glave do konca repa vleče proga, navadno črna, sploh pa bolj temna, kakor je druga barva, in je po obeh straněh nazobljana. Zobci so veliki. Ravno tako je, kakor bi bili od obeh stranij v progo s škarjami precej globoko zobje vrezani."

„Če hočete, vam pokažem kače, kar jih imamo v špiritu."

„Le pokažite jih, bote videli, ali jih poznam ali ne."

Res! mož je vse poznal.

„Té-le velike so belouške in niso strupene. Že tako sem videl kakor kako potorišče, teh je povsod dosti, posebno doli po polji," pravi mož. „To so črne kače, te so strupene, imajo zobe v zgornjej čeljusti. Smo jih že tudi dovolj pobili, ko smo pasli. Te-le rujave, te, te — pa ne vém kaj bi rekel? — z roko bi je že ne prijel. Mislim, da ni dosti prida, kača je kača. Ali je strupena?"

„Ne, samo zmotil bi se lahko človek, kteri gada dobro ne pozna. Lahko bi se mu primerilo, da bi gada imel za rujavo kačo, pa bi ga morebiti prijel, misléč da ni nevarnosti."

„E ne gospod! Kdor kač dobro ne pozna, ima vsako za strupeno in nevarno. Še celó belouško ljudje pobijajo, ker mislijo, da je strupena. Ne prime pa takó nobeden rad te živali, ker se vsakemu nekako gnusi in studi. Še jaz je ne maram kar tako z roko prijemati, čeravno dobro vém, da mi ne more nič storiti, ako ni strupena."

Mož je odšel, jaz sem ostal sam pri ptičih. Kače sem zopet spravil in lotil se dihurja. Pozneje poprašam gosp. G., kako je z ranjkim Lohnom.

„Gotovo ste kaj slišali o tem človeku," mu rečem, „povejte mi, kako je, je-li res kače lovil?"

„Res, res!" pravi mi gospod, „ko bi bil še živ, gotovo bi bil že sem gori k nam prišel, osobito ako bi bil zvedel, da se pečate s to rečjo in jih lovite. On bi jih bil precej nanosil teh in onih. Njemu je bil vsak kraj znan, kjer se lahko dobé. Sam sem ga videl, ko je prinesel modrasa kar tako v roki, kakor kdo drug v precepu. Kaj vém, da se mu ni nič zgodilo temu človeku! Prašal sem ga enkrat, ali se ne boji, da bi ga vendar ne goljufalo, ker je tako lahkomiseln. Mislim, da je modrasom zobe polomil, čeravno je trdil, da tega ne."

„Pripovedoval mi je, da ga je že tudi modras pičil. Imel je namreč na roki prst končan, da ga ni mogel stegnoti. Rekel je, da mu ga je strup končal. Pred grobljo na solnci dobil je dva modrasa, tako mi je

pravil; žival se kar strese prid njim, dejal je, ko ga zagleda. Tedaj je segel po tistih modrasih in eden — ga je pičil."

„Pa kako, da ga je pičil?" vprašam, ker je bil tak kačar!"

„Tudi jaz sem ga vprašal, kako bi ga mogel njega, takega mojstra, modras pičiti! Nato mi je pripovedoval, da se on ne more vsakemu v bran postaviti. Njegova moč poseka vsakega modrasa in vsakega gada, če je modras ali gad mlajši kot on. Tako je pravil. Tisti pa, ki ga je pičil, bil je starejši od njega, zato mu ni bil kos. To je Lohen tako za gotovo pripovedoval, da je sam verjel, kar je govoril, čeravno ni bilo res."

„Ti presneti Lohen ti! Škoda da ga ni več, ker je bil tak kačar!"

„Škoda res! za kače je bil tak, da ni boljšega! Modrasa je brž dobil in tudi ujel. Kolikor bi jih bili le hoteli, bil bi jih nalovil. Malo žganja bi bilo treba, drugega nič." —

II.

Bilo je ravno okoli poldanske ure in zeló vroče. Imel sem delo v sobi pod streho. Moj prijatelj Alfons me pokliče, naj grem modrasa gledat, ki ga je Matija, ali kako je bilo že temu človeku ime, prinesel. Matija ni bil iz domače župnije, zato meni tudi neznan. Toliko sem pa precej videl, da je pijanček. Zvedel je, da se dobi za tako žival pri fužini kak krajcar, zato je primahal s kačo celo uro daleč; žganja se mu je ljubilo. Vse je zapil še tisto popoldne na žganji, kolikor je potegnol, čeravno je modrasa in bokal, v kterem ga je ujetega imel, prodal. Nazadnje mu je celó denarja zmanjkalo, da ni mogel dalje piti.

Kakor je že to šlo, da je bilo pri nas vedno nekaj ljudij prostih, ki niso ravno imeli pri ognji v fužini dela, bilo je tudi tisti dan več kovačev pred hišo v senci pod kostanjem. Razvèn teh bili so pivci v gostilni, ker bil je ravno pondeljek in marsikteri senosek se je ustavil memogredé na rovte. Brž so se nabrali kovači, senoseki in nekteri vozniki, ki so opoldne z živino počivali, okrog bokala, v kterem je bil modras.

„Takega še nimate, gospod!" pravi Matija, „in prav nič ni ranjen, le poglejte ga, kako čist je, kako pisan in kakošne zobe pokaže, če mu s prstom pomigate pred očmi! Brez precepa sem ga ujel, kar flašo sem mu nastavil, pa je zlezel v njo, jaz pa sem zataknol in šla sva! Tu ga imate, jaz grem pit, samo za flašo mi dajte še štiri groše, pa je vse vkup vaše."

Tako je bila kupčija opravljena.

Prav lep modras je bil to, eden največjih, kar smo jih imeli. Ker so bili gledalci radovedni, ogledali smo si ga natanko, najprej strupne zobe. Potem se je vnel tudi govor o življenji te živali. Pridruži se še ti, dragi čitatelj, k temu zboru in poslušaj naš razgovor o modrasu sploh. —

Modras meri na dolgost okoli dva čevlja, popolnoma doraščen pa navadno kak palec črez. Naš tukaj meri 29 palcev in nekaj črez. Na nosu ima kratek mehek rožiček, na glavi je luskav; glava je zadej široka, vrat tanek; usta odpira jako široko, kedar zazija. Luskinje, kakoršne so na glavi, krijejo tudi drugi život. One so v edenindvajsetih vrstah (včasih jih je triindvajset) naravnane po životu od glave naprej po dolgem. Barva se jako spreminja; največkrat je rumenorujavkasta, pri nekterih lepo rudečkasta; po hrbtu od glave do konca repa vleče se črn, na obeh straneh široko nazobljan pas. Ob straneh je pas s temnimi črtami zarobljen, tako da se prav živo od druge barve meji. Na spodnjej strani je život z rumenkastimi luskinjami pokrit, ki imajo črnkaste pikice.

Modras, ki bi meril meter, je zeló, zeló redek, čeravno se kteri sem pa tja te dolgosti najde.

Gledé barve se mora reči, da je zeló različna; mogoče je, da se ravna tudi po tleh, vendar tega ne bom trdil. Kolikor sem jih jaz imel ujetih, bili so vsi bolj svetle kot temne barve, nekteri prav lepo sivi. Pri blejskem jezeru na Straži videl sem enkrat enega prav zeló velikega, ki je bil temne barve. Mogoče je, da upliva starost na barvo. Enega sem dejal v špirit, ki je bil precej temen. Čez nekaj časa sem ga vzel iz steklenice, a bil je tako debel, da sem ga težko vèn izvlekel; vrat bokalov je bil komaj dosti širok zá-nj. Z zakrivljeno žico (dratom) sem ga bil za vrat ubral in potem je šlo. Ko sem ga imel zvunaj, zapazil sem, da mu je koža odstopila in šla je vsa z njega. Spodaj je bila druga prav lepe sive barve. Zato mislim, da dobi tudi tedaj bolj svetlo barvo, ko se levi.

Pravil mi je neki gospod, ki je moje modrase gledal, da še ni tako lepo sivih videl. On jih je lovil po južnem Tirolskem, enega je kupil od mojega kačarja za én goldinar. —

Strupna zoba štrlita iz zgornje čeljusti, sta nekoliko nazaj zakrivljena, ter tanka kakor igla in spičasta, pa otla. S strupnim mehurčkom, ki leži nekoliko zadej v glavi, sta v zvezi. Zgornja čeljust je prav majhna koščica in se lahko naprej ali nazaj pomakne. Ako kača zazija, postavita se zoba po konci in sta pripravljena ugriznoti; čeljust se je naprej pomaknola. Kedar se žrelo zapre, stopi koščica nazaj, in zoba se skrijeta v kožnato gubo, ki ob njih visi. Ako hoče modras ugriznoti, zazija široko in vseka z zoboma po stvari, ki jo hoče raniti, zoba pritisneta na strupno žlezo, in strup se vlije v rano skozi zobjo otlino.

Ker je zob jako krhek, se lahko odlomi, toda precej priraste drugi, in če se tudi ta zdrobi, pride tretji, ki je bil še pod kožo skrit.

To in ono se je vprašalo, ko smo ogledovali modrasa.

Eden gledalcev je bil radoveden, kdaj se ta žival pari. „Kdaj?“ pravi drugi, „v spomladi, kedar se navadno parijo druge živali. Tedaj

bi se jih gotovo tudi največ in najlažje ujelo, ko bi se človek za to bolj brigal. Še divjega petelina najlažje zalezeš, ko poje in to je na spomlad."

Kolikor se je do zdaj opazovalo, parijo se modrasi zgodaj, precej ko sneg izgine. Tedaj se nahajata po dva in po dva; dostikrat še nekoliko časa, ko je parjenje že dokončano, skupaj živita, včasih pa traja to skupno življenje še meseca maja. Pozneje živijo po samem, in če se jih najde po več v kakem kraji, vendar to ni družinsko življenje, temveč ker jim je tam prostor za lov in za življenje sploh ugoden in pripraven. —

Za mladiče se modras ne briga dosti; precej ko so zleženi, morajo si sami živeža iskati. O tem pa hočemo pozneje govoriti, ko bomo gada, kteremu je modras v vsem soroden, opisovali.

Če se ravno modras navadno bolj nižje ležečih krajev drži, najdeš ga pri nas na Gorenjskem ravno tako lahko v gori kakor v dolini. V Radovni jih je dovolj in se jih gotovo več pobije, kakor gadov, še več jih je pa gotovo v Policah in v Gabriji, ktera dva hrbta se z Mužaklo vred, kjer se jih tudi ne manjka, prvi na desnem, drugi in Mužakla pa na levem bregu Radovne vlečeta.

Najrajši se nahaja v pesknatem svetu pod kamenjem, pa tudi v hosti pod grmovjem, od koder se hodi na solnce gret; tudi v hosti ga najdeš, da je le v solnčnem kraji. Pod kako desko, ali pod hlodom rad leži, pa tudi pod zemljo v luknjah so skriti. Celó v gozdu ga naletiš in na travnikih, pa tudi na polji. Blizu bučelnjakov je prav dostikrat in se zarije v listje ali pod bučelnjakov zid. Enega smo ujeli malo pod hišo blizu zelnika na vrtu v travi, kjer je močvirno, in tu se skoro vedno drži, če je tudi svet bolj moker kot suh. Menda zleze le tedaj iz groblje na travnik doli k zelnikom, kedar se gre gret. Celó v hlev zaide, kjer se pod kravjimi jaslami skrije ali pa blizu zidú.

Bilo je neki večer, ko sem bil v fužini pri pudarskih kovačih ravno pretekle počitnice. Predno je železo dosti zgreto, da se more pod kladivo dejati, treba ga je večkrat in dobro premešati. Peč je bila vsajena, kovači so nekoliko počivali, eden za drugim je šel mešat stopljeno železo, nekteri so sedeli na klopi in čakali, da pride na nje vrsta. Pudlarski mojster mi je pravil, da se letos dovolj dobro dela. Kadila sva, v fužini je bilo življenja dovolj, zvunaj pa vse tiho in črna tema, samo voda je šumela. Kar se spomni mojster Janez, da mi ima nekaj povedati. „Danes sem pa takega modrasa videl," pravi, „da ga je prav škoda, ker mi je ušel. Notri po hlevu sem popravljal, in ko sem tam pri jaslih nekaj delal, zagledam ga, a nisem ga mogel z ničemer pritisnoti, ná-nj stopiti si pa tudi nisem upal, ker sem bil na boso nogo v coklah. Kar zmotal se je notri pod zid v luknjo. Dobiti ga še moram, da ne napravi kake nesreče pri živini, ali da od družine koga ne ugrizne."

Vendar dokler sem bil pri fužini, nismo ga še ujeli. Slišal sem tudi od drugega človeka, ki mi je pravil, kako je pri nekem rovtarskem seljaku nevarno za živino, ker se tolikrat prigodi, da dobijo modrasa v hlevu. „To je samo prevelika malomarnost; prekopati bi se imelo enkrat vse v hlevu in vsaka luknjica pri zidu bi se imela pregledati in zazidati, da bi bilo te nevarnosti konec,“ dejal je mož.

Modras se nahaja na Tirolskem, in sicer v južnih Tirolih vzlasti okrog Botzena, na Koroškem, Štajerskem, Ogerskem, v Istri, v Dalmaciji, na Laškem, na Francoskem, Španskem, na balkanskem polotoku, v severnej Afriki in v malej Aziji.

V naštetih deželah se pa sevéda ne nahaja čez in čez. Na Francoskem postavim je redek in le v južnih krajih, v Španiji in na Portugalskem ga najdeš zopet povsod, celó blizu vasij in mest, da celó na vrtih v mestih se nahaja. V Italiji je na jugu in v severnih krajih domač, tudi na otokih srednjezemskega morja se drži, v Siciliji, na Kykladah in na drugih otokih. Na Grškem se ga ne manjka ne na jugu ne na severu. Na Ogerskem sega proti severu do Požuna. Na Koroškem je, kakor Gallenstein pravi, zeló navaden; jaz sam sem precej lazil posebno okoli Celovca in po Karavankah okrog, pa ga nisem naletel. Pravila sta mi pa dva prijatelja, da sta enega na Kriżevem griči pri Celovci ubila, in gotovo bode istina, kar poroča Gallenstein.

Da modras pozimski čas spi, kakor njegov sorodnik gad, je sploh znana reč. Vendar tam, kjer je po zimi gorko, kakor v južnih krajih, lazi tudi po zimi okrog. Na Tirolskem se prikaže že meseca marca in se zaleze še le pozno v jesen. V južnej Španiji in na Kykladah se dostikrat vso zimo ne zarije, ali pa prav malo časa.

Po dnevu je ta žival precej lena in opazovalci poročajo, da je okoli poldne le redko na solnci. Effeldt pravi, da ga ni v tem času nikdar naletel, da bi se grel. Mi smo pa enkrat enega v travi ravno okoli poldne ujeli, ko se je grel. Zjutraj in proti večeru pride najrajši izpod skale ali iz luknje gret se; naši delavci pri fužini, kteri so se jeli za to žival brigati, pa pravijo, da jo najlažje najdeš po deži, ko gorko solnce posije.

Po noči je po poročilih Effeldtovih modrasa lahko dobiti, ako se sploh v kraji, kjer ga iščeš, nahaja. Po noči hodi na lov, kakor tudi gad. Ta čas je samo zakuriti treba in čakati, pa pridejo od vseh stranij in gledajo v ogenj ter se lahko nalovijo. Omenjeni gospod jih je éno samo noč edenindvajset ujel.

Meseca avgusta ali septembra ima modras mlade. Veliko jih nikdar ni, včasih samo po dva, vendar jih bode najbrže po toliko, kakor pri gadu, namreč osem do petnajst. Mladiče dobi še le, ko je popolnoma dorastel.

Kakšno starost pa doseže, ne morem reči. Ranjki Lohen je rekel, da je bil tisti, ki je njemu prst na roki končal, čez petinštirideset let star, ker je moral starejši biti, kakor on sam, kajti drugače bi ga ne bil uklal. Tó se vé je le trdil Lohen, ki je bil, ko ga je modras pičil, petinštirideset let star. Naši kmetje pravijo, da je tak sila star, ki ima rudečkast rep, ter tudi posebno hud in nevaren. Koliko je star, tega pa ne vedó, samo toliko, da je velike starosti. *M. Tonejec.*

(Dalje pride.)

Praznoverske bajke in šege med štajerskimi Slovenci.

Nabral *dr. Jože Pajek.*

V spisu o „Slovencih“, kojega je uredil in večjidel tudi sam spisal g. prof. Josip Šuman, nahaja se od strani 79—105. tudi članek pisan od g. prof. Fr. Hubada o šegah in navadah Slovencev. Spis je jako zanimiv, pa vendar le nekaj premalo na drobno našteva dotične stvari, in sicer zató, kakor piše na str. 104., „ker naj bi spis odmerjenega mu prostora ne presegal“. Ker je to poročilo le jako kratko, naj mi bo dovoljeno nektere podrobnosti z ozirom na štajerske Slovence omeniti, oziroma dodati in tudi povedati, kje so one šege domá.

Imam o tej stvari pred seboj množino spisov iz različnih pokrajin slovenskega Štajerja, največ pa jih je iz okrajnega glavarstva mariborskega, ptujskega, lotmerškega in radgonskega. Več kaj sem pa na svojih potovanjih tudi sam zvedel ali opazil. —

Začnimo pri rojstvu.

Ko se je dete narodilo, stičejo babice po koledarji ter iz njega otroku prihodnjost prorokujejo; če je isti dan v koledarji znamenje ovna ali bika, učil se bo deček rad in lahko, če je pa rojen pod škorpijonom, bo nagle jeze in hudoben. (Ptujski okraj in sicer v Pavlovcih pri Ormuži.)

Ako pride tuj človek k hramu, naj se vsede, da otrokom spanja ne odnese. Tudi mu ne sme novorojenca pokazati, da ga ne „vürči“. Če bi se pa vendar bilo komu „vürčilo“, mora vzeti skledo čiste vode, in v njo dati tri ključe, tri žlice, troje vilice, pa tri oglene. Gredó vsi trije na dno, tedaj je „vürčeno“ od „deda“, če pa ogleni zeló cvrčijo in se ne vsedejo vsi na dno, tedaj je „baba“ kriva. Tri oglene mora potem v tri kote vreči, v vodo pa „friško figo“ namočiti, in se z namočenim prstom potegnoti trikrat po vsakem očesu; tudi čelo si mora zmočiti, in trikrat vode požreti, potem pa je dobro. (Ptujski okraj in sicer Pavlovci pri Ormuži.)

Noža ne smeš tako polagati, da bi ostrina kvišku stala, sicer si na

njej hudi duh kremplje brusi ter še hujše ubogim dušam prizadevlje. (Pavlovci.)

Ne pusti psu, da bi otroka gledal pri njegovem obedu, sicer bo dete jedlo, pes bo pa požiral. To se je pa zvedelo tako. Svoje dni je potoval gospod s svojim psom. Ko je postal gospod lačen, stopil je v krčmo in je tam použil tri žemlje in kozarec vina. Ko je gospod jako hlastno žemljo jedel, požiral je pridno pes. Kar na enkrat se začne gospod tresti, omahne in se mrtev na tla zgrudi. Da bi se prepričali, kaj mu je smrti krivo, prerezali so ga in mu tudi želodec razparali, — a našli so ga celó praznega. Zdaj zgrabijo psa in tudi njemu želodec razparajo in glej — vse tri žemlje so našli v njem. (Pavlovci.)

Hlapcem in vsem, ki živini nastiljajo, prepové se na vilah steljo v hlev nositi, sicer se živina hudo med seboj bode. (Pavlovci.)

Če krava na paši stopi črez ptičje gnezdo, mleko izgubi. (Pavlovci.)

Če se kdo ne obuje na obé nogi, ampak samo na eno in tako po hiši hodi, ne bode se toliko let mogel oženiti, kolikor stopinj je storil. (Pavlovci.)

Gospodar ali oni hlapec, ki je pri živini, mora se v spomladi vsako jutro oteščiti, preje nego gre na polje; le tedaj sme tešč ostati, če je že domá vse ptiče peti čul. Ako bi ga dreskač ali carar vkanol, imel bi sloko (= medlo) živino; če bi ga pa kukavica norila in ne bi imel krajcarja v žepu, postal bi siromak. Če bi pa deklino golobica norila, potem bi morala še to leto zibati. Na to vero se naslanja St. Vrazova „Grlica“.

Prve godine.

U Svetinje k crkvi ide Reza,
Još na tašte na veliki petak;
Zeleni se vrba, bukva breza,
Ptice poju, jer po koledaru
Njihovu baš velik bjaše svetak;
Tim u šumi a na hrastu staru
I nesretna zagukne grlica.
Reza čuje, vikne: „Ah grlica!“
I tri suze panu joj po krilu.
Bože dragi, kolku neima silu
Nad djevojkom takva mala ptica!

Druge godine.

Stoji kuča, a pred kučom Reza
U kolievci pojuč čedo ljulja:
Zeleni se opet bukva breza,
Kroz dubravu i gustu šikaru
Sto se ori sladjanih slavulja:
Tim u šumi a na hrastu staru
I nesretna zagukne grlica.

Reza čuje, vikne: „Ah grlica!“
I tri suze kapnu joj po krilu.
Bože dragi, kolku neima silu
Nad djevojkom takva mala ptica!

(Izbrane pjesme, str. 238.)

Sreča gospodar, kedar gre na vožnjo, najprej postarano ženo, bo gotovo ta dan nesrečen, še bolje, kakor če bi mu zavec pot pretekel. (Pavlovci.)

Kedar kmet z rali pride, mora plug iz smuke vzeti, da si konji bolje počinejo. (Pavlovci.)

Ako že dolgo časa suša trpi, moraš plug ali voz v potok zavleči, pa suša neha. (Pavlovci.)

Kedar se nevihta bliža in je že začelo grmeti, napravijo na kamenu ogenj iz tistega lesa, ki je bil na cvetno nedeljo v presmeci blagoslovljen; kjer se tako dela, tam ne treskne. (Pavlovci.)

Ako začne toča klati, moraš kuhinjske vile navskriž pred hišni prag položiti. (Pavlovci.)

K takemu hramu, kjer je bučelnjak, ne smeš samo enega raka prinesti, sicer bučele na nič pridejo. (Pavlovci.)

Ako mlad roj, ki je na drevesu obsedel, pod roko pogledaš, bo odletel. (Pavlovci.)

Včasi začne tudi kokoš po petelinje peti, — in to je slabo znamenje. Petje črne kokoši pomeni nesrečo pri hiši, petje bele kokoši pomeni smrt; če pa poje rujava kokoš, pomeni to petje požar. Da bi pa vso to nesrečo odvrnoli, kokoš hitro zakoljejo. (Pavlovci.)

Petelina ni dobro črez tri leta rediti; če bi sedem let star postal, znesel bi jajce, iz kterega bi se lintvert izvalil. Lintverta si pa lahko tudi sam izrediš. Neki župnik je to poskusil. Blagoslovil je raka in dejal ga je v jamo; vsak dan mu je prilil nekaj vode in gnojšnice. Rak je naglo rastel in v kratkih letih je postal tako močen, da je vselej bližnjo crkev stresal, kedar je župnik v njej maševal. Župnik si ni vedel nikakor pomagati zoper lintverta, v kojega se je bil rak spremenil. Obišče ga ravno takrat dijak iz črne šole, in tega naprosi župnik, naj bi mu lintverta odpravil. Po dolgem obotavljanji je dijak privolil. Župniku je rekel, naj gre v hosto in naj se tam prime za leskov grm, da ga nevihta, ki bo nastala, ne razčeše. Župnik je storil, kakor mu je bil dijak naročil. Ko je potem dijak lintverta vzdignol, nastal je strašen vihar, ki je oni leskov grm izruval in župnika na drobne kose raztepel. Tudi iz ušij izraste lintvert, če je v maslu rediš. (Pavlovci.)

Med bliskanjem se ljudje prekrižujejo; nekteri pa vendar trdijo, da to ni varno. Z bliskom preganja namreč Bog hudega duha, ki se skrivlje za križe, pa tudi za take ljudi, ki se prekrižujejo. Zato se lahko primeri,

da blisk takega človeka ubije, ker se je hudi duh za njim skril. (Sv. Vrban pri Ptuji.)

Takov pes, ki ima nad očmi bele ali rujave lise (štiri oči), vidi smrt; kedar jo zagleda, začne zavijati ali tuliti. Gotovo bo torej nekdo v vasi v kratkem umrl, in sicer v onej hiši, proti kterej pes tuli. Tudi čukovo čivkanje naznanja smrt. (Pavlovci.) —

Nektere prazne vere so navezane na posamezne svetke ali čase.

Če si kdo začne na god sv. Lucije (13. decembra) pred svitom stolec delati in to delo do božiča ob jutrih pred svitom nadaljuje, pa si stolec k polnočki zanese in med sv. mašo na njem kleči, vidi med povzdigovanjem vse copernice; vse imajo namreč proti vratom obrnene obraze. Vendar mora paziti, da iz crkve hitro pod kap uide, da ga copernice ne dobé, ki bi ga sicer na solnčni prah raznesle. (Pavlovci.)

Če kdo pri polnočki tikvino seme (bučence) v žepu meša, imel bo prihodnje leto na njivi debele tikve. (Pavlovci.)

Od polnočke ljudje jako domú hité; kdor pa s pôtem pade, bo prihodnje leto umrl. (Pavlovci.)

Ko pridejo domú, zbudijo vso živino, pa tudi kokoši in svinje. Potem dadé konjem in govedom jesti, in pred kravjim hlevom z blagoslovljenim smodnikom ustrelijo, da nimajo copernice moči do krav. (Pavlovci.)

Ako na sv. noč o polnoči trikrat okoli hiše greš, boš zvedel prihodnjost v znamenjih. Vidi se v hiši ali venec ali rakev ali kaj drugega, kar svoj pomen ima. — To noč vlivajo dekleta raztopljen svinec v vodo; iz podob, ki se delajo, na pr. sablje, puške, lopate, vidi se, kterega stanú ženin bo vprašajočo nevesto vzel. (Pavlovci.)

Bolj na tanko pa lahko prihodnjost zveš, ako imaš pri sebi praprotovo seme, ktero na Ivanovo v noči cvete in zori. Kdor ima torej to seme seboj in posluša nad kravjim ali konjskim hlevom, čul bode, o čemer se živina pomenja, namreč o veselih in žalostnih prigodkih v domačej hiši. (Pavlovci.)

Velike važnosti je tudi veter, ki na sv. noč piše; če je jug, bode prihodnje leto pomor; če je sever, bo lakota; če je pa celó tiho, bode dobro leto. (Pavlovci.)

Na novega leta dan vstajajo dekle za rana in hité po vodo. Ktera prej pride, vrže jabelko, v ktero je rožmarinov šopek vtaknen, v studenec, da bi lažje in hitro moža dobila. (Pavlovci.)

Na Valentinovo (14. februarja) se ptiči ženijo, in tisti dan najdeš lahko v mejah povitic, gibanc in drugih vsakovrstnih jedij. (Pavlovci.)

Na svečnico pride medved iz brloga vremena gledat; če je megleno, ostane zvunaj; če pa solnce sije, še enkrat zaspi. (Pavlovci.)

Na pustni torek moraš smeti že pred solnčnim vzhodom daleč od

doma na polje iznesti, da ne hodi lisica blizu hrama. Isti dan moraš pred solncem metlo zvezati, ki je za mnogotero vraštvo. Ako svinjo mora ceca, moraš jo trikrat s to metlo po hrbtu udariti, pa jej odjenja. (Pavlovci.)

Ako na veliki petek deži, bode sušno leto. (Pavlovci.)

Če na veliko soboto eden oglen od onega ognja, kojega pod zvonikom blagoslovijo, domú doneseš in v peč vržeš, je hiša pred ognjem zavarovana. (Pavlovci.)

Na vuzem moraš na tešče blagoslovljen hren in kruh jesti, pa žganice piti, da trešlike ne dobiš. — Kdor se na vuzem z laktom ob mizo nasloni, dobi tvore. Isti dan moraš tudi blagoslovljeno luščinje okoli hiše potrositi; to brani kačam k hramu. (Pavlovci.)*

Ako otrok ni prav krščen, to je, ako je krstitelj ktero besedo obrnol ali izpustil, vidi otrok, ko je dorastel, o polnoči mrliče v farno crkev k službi božjej hoditi. (Bučkovci pri Malej nedelji.)

V radgonskem okraji v Stavešnicih si pravijo sledeče: Ako je otrok jezljiv in mu tega ni kos odpraviti, naj hiti kdo od maš domú, naj si izzuje škornje, in naj otroka trikrat s sarami po hrbtu udari, kar mu vso jezo odvzame. Pa tudi odrastlim ravno to pomaga; treba le svinjskih, večjih in nekaj bolj trdih sarij.

Ko se piščanci izvalé, ne smeš jih takoj na prosto izpustiti, ampak nekaj časa jih moraš pod rešeto dejati, potem jih jastreb in vrana ne vidita. — Kokošim se naj na pusten dan v obroči jesti dá, da jim lisica blizu ne pride.

Kteri hlapec ali dekla v torek ali petek službo nastopi, ne bo leta doslužil. — Ktero družinče hoče dolgo v novej službi obstati, naj najpreje za železo prime. — Kdor na novega leta dan pade, bo v teku tega leta umrl. — Kdor na božičen dan umrje, ta gre na ravnost v nebesa. — Kdor na pusten dan hrbtišče jé, tega celo leto hrbet bolel ne bode. — Kdor pred cvetno nedeljo bos hodi, tega bo kača pičila. —

Blisk je steklena krogla, ki se v zemljo pogrezne, kedar udari; sedem let ostane v zemlji, potem pa zopet na svetlo pride in razpoči, — iz nje se pa iztoči celi štrtinjak vina. — Kdor se takrat prekopicavlje, kedar grmi, tisti veliko glibanj najde. (Stavešnici pri Sv. Petru blizu Radgone.)

(Konec pride.)

---

* Iste bajke ko v Pavlovcih so povsod med Goričani in Dolenjci znane.

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XX.

„Turris in Windischgraz."

Papež Innocent VI. je izvolil v Avignonu kanonika cividalskega Ludovico della Torre za oglejskega patrijarha leta 1359., ki je vladal do leta 1365. Našel je ta patrijarh v svojej državi same zmotnjave in pobojevanja, pa tudi od zvunaj so ga nadlegovali, osobito vojvoda Rudolf avstrijanski. Ta si je prizadeval svojo deželo povekšati, a ni gledal na sredstva, je-li so poštena. Oglejski zgodovinopisec Rubeis (l. c. 933) pripoveduje, da se je patrijarh pri papeži pritoževal, da mu hoče Rudolf avstrijanski vzeti na Kranjskem gradove: Vipavo in Lož, na Koroškem: Trebinje, in na Štajerskem: Slovenji Gradec. Od druge strani je segal Mainhard VII., grof goriški, po Tolminu. Ker ni potožba nič pomagala, podal se je patrijarh k samemu vojvodi Rudolfu na Koroško in je z njim primirje sklenol. Mestjani gemonski pa so obropali avstrijanske trgovce, in to je bil povod novim homatijam.

Auffensteinci, ki so iz Tirolskega prišli, imeli so na Štajerskem več fevdov, med temi tudi od patrijarha oglejskega gradove v provinciji slovenje-graškej ležeče: Waldek, Buchenstein in pa Turen v Slovenjem Gradci.

Dve listini iz leta 1361. omenjate teh fevdov: . . . . castrum Puchenstein . . . . item turrim in Windischgraz . . . . item castrum Waldeg* (Cop. 2782. v štajersk. deželnem arkivu), „die wir von dem gotshaus zu Agley zu lehen haben" . . . Ti Auffensteinci so patrijarhu svojo fevdsko dolžnost odpovedali in se proglasili za zaveznike in fevdnike avstrijanskega vojvode Rudolfa. Ko si je vojvoda Rudolf zagotovil prijateljstvo cesarja Karola IV., začel je patrijarha pobojevati ter pridere s svojo vojsko do Gorice in dobi vse patrijarhove vasalle na svojo stran. Patrijarh je moral mirú prositi, podati se na Dunaj, tam dolgo na Rudolfa čakati in kot jetnik živeti. Rudolf ga je sicer potem po posredovanji cesarja iz ječe spustil, a patrijarh je moral vsa svoja posestva na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem,

* Razvalina tega gradú stoji v fari sv. Vida. Kdaj je bila crkev sv. Vida postavljena, mi ni znano, a toliko je gotovo, da se v enej videmskih listin dto. 7. jul. l. 1399. že omenja (glej Beiträge zur Kunde steier. Geschq. 9. Jahrg. str. 110.).

med temi tudi Slovenji Gradec vojvodi Rudolfu izročiti. Kmalu potem se vname nov boj, a smrt vojvodova in patrijarhova * napravi razpri konec; vendar je grad, mesto in grajščina slovenje-graška od te dobe ostala kot fevd štajerskim vojvodom. Vojvoda Rudolf je bil l. 1364. sam v Slovenjem Gradci, in si je dal tukaj od grajskega grofa (Burggrafen) in kmetov podpisati tako zvani: „Gelöbnissbrief", dto. 16. Martii. Med pričami sta tudi podpisana: Ortel (Ortolf) in Reinprecht von Windischgratz (glej Muchar, Geschichte von Steierm. VI. B. str. 368.).

Ker sta grada Puchenstein in Waldek bila lastnina patrijarha oglejskega, morala je „provincia Windischgraz" segati do Drave, in od ondot črez Ribnico, loški breg nad Vitanjem do Waldeka.

Kje imamo zdaj „turrim in Windischgraz" iskati? Po mojem mnenji tam, kjer je zdaj grajščina Rottenthurm tik vode Suhodolnice, a že zvunaj mestnega zazidja. Že Tangl ga je tam iskal, a mislil je, da je ime Rottenthurm ali nastalo po rudečej barvi turna ali pa po posestnikih, grofih Rottalih, ki so bili nekaj časa posestniki tega gradú. V sredini današnjega gradú Rottenthurm vidi se še velikansko zidovje, spomin na nekdanji močen in utrjen turen.

Ta turen, pozneje po njegovem oskrbniku Gilgu Schulthaizinger-u — „Schulthaizinger Thurm" imenovan, bil je leta 1493. v trdnjavo predelan, ker so stari grad pri crkvi sv. Pankraca bili podrli. ** V tem turnu so se zbirale pozvane trope brambovcev, po nemškem pa se taki od vseh stranij sklicani brambovci velijo „Rotten", to je: zusammengerottete Krieger, in zato so mu dali nemško ime: Rottenthurm. Kakor sledovi zidovja med Pamečami in Trobljami pričujejo, stal je tudi tam na griči enak turen, ker se kraju po nemškem pravi: Rottenbach. Bach pa v bavarskej nemščini ne pomenja samo potoka, temveč tudi gorico, brežuljek, zato imena Kerschbach, Rossbach, kjer ni nobenega potoka. Ker so pri takih turnih s trobljenjem sklicavali ljudi na brambo proti bližajočemu se sovražniku, začelo je prosto ljudstvo temu kraju praviti: Troblje, in tako se razjasnjuje slovensko imenovanje te soseske: Troblje in nemško: Rottenbach.

Ko je po razpadu posvetne oblasti oglejskega patrijarštva „provincia Windischgraz" postala lastnina deželnih vladarjev štajerskih,

* Patrijarh Ludovico je umrl 30. jul. l. 1365., a vojvoda Rudolf mesec dnij preje. Za njim sta skupno vladala Albert III. in Leopold Pobožni, Rudolfova brata.

** Prav za prav je sam razpadal, ker ga Auffensteinci niso hoteli popravljati, ko ga je leta 1308. krški škof razdrl.

razprodale so se patrijarhove grajščine: Turen, Vodriš (Wiederdries), Gradiše, Puchenstein, Waldek itd., privatnim osebam. Turen pa je pozneje dobil ime: Rottenthurm.

Ta turen je tudi nekdaj bil fevd gospodov slovenje-graških — „Domini de Windischgretz“. Thesaurus ecclesiae aquil. (opus saeculi XIV.) navaja pod številko 297. edit. Utinensis 1847, str. 453. obseg listine iz časa patrijarha Bertranda, ki je vladal l. 1334—1350. Glasi se tako:

Confessio D. Johannis de Windischgretz super Turri ibidem.

D. Johannes de Windischgretz confessus fuit per suas patentes litteras ex speciali gratia D. Patriarche Bertrandi * de Turri sua, sita juxta medium civitatis predicte in Windischgretz, quem ab ipso Domino Patriarcha et Ecclesia sua habet in feudum et passum et transitum, sive meatum habet supra murum civitatis predicte. Quem quidem passum, transitum et meatum ad mandatum dicti D. Patriarche vel Successorum suorum quandocunque et quotiescunque eis expediens visum fuerit, promisit deponere, ac etiam removere.

Mi imamo torej positivnih dokazov, da so člani zdaj pokneženе rodbine Windischgraetzov nekdaj v Slovenjem Gradci stanovali, in sicer Diethricus „in curia in foro antiquo“ v današnjem starotrškem farovži, in pa v turnu slovenje-graškem v današnjem grajščinskem poslopji, ki se veli Rottenthurm.

Ta turen je že imel plemič „Henricus de Windischgretz“ od patrijarha Bertholda (vladal 1218—1251) kot fevd, kar pričuje zavjetek listine objavljene v Tesaur. ecclesiae aquil. Num. 3. pag. 7, in ima napis:

Promissiones Henrici de Windischgretz. Littera recognitionis feudorum illorum de castris de Waldek, de Pocthenstein (skaženo iz Puchenstein) cum Turri penes Windisgretz, et comissio capitaneatus de Windisgretz facta D. Episcopo Gurgensi per Bertholdum Patriarcham.

Grada Waldeck (zdaj razvalina nad cesto, ki drži iz Slovenjega Gradca v Velenje pred hudo luknjo, glej Kres II. 143.) in Buchenstein (še stoječ grad na desnem bregu Drave tik železniške postaje dolenje-dravberške) sta spadala v provincijo Windischgratz in bila lastnina grofov andechskih, a pozneje oglejskega patrijarštva.**

Leta 1376. je dal patrijarh Marquard „castrum Pochtenstein“

---

* Patrijarh Bertrand de St. Ginnes, rodom Francoz, bil je zgleden crkven vladar. Glej Kres II. str. 116.

** Ulricus de Waldekk je podpisan za pričo v pogodbi, ktero je sklenol Heinrich von Traberg (Unterdrauburg) z opatom št. pavlovskim leta 1239. Med pričami sta tudi Henricus in Otto de Grece. Codex. tradit. s. Pauli ad ann. 1239. Henricus de Grece je bil patrijarhov Vicedominus, to je njegov namestnik v administrativnih, financielnih in fevdnih zadevah, in kedar je bila patrijarška stolica prazna, bil je Vicedominus pravi vladar države.

v „leben“ Nikolaju Gallu (Thesaur. eccles. aquil. Num. 1322. pag. 382). Ta plemenita rodbina se je bila iz Kranjskega v slovenje-graško okrožje naselila, a pozneje ko je prišlo to okrožje štajerskim vojvodam v last, kupila je v njej 14 kmetij in si postavila gradič: Gallenhofen, pol ure od Slovenjega Gradca. Tudi grad Buchenstein si je kupila in pridejala naslov: Gall von Buchenstein. Andreas Gall von Buchenstein je bil leta 1444. deželni oskrbnik kranjske vojvodine in celjskega gradú. Cunrad Gallo se najde kot priča podpisan v listini danej dne 17. oktobra 1228, v kterej potrjuje patrijarh Berthold nadarbine crkve sv. Petra „in Schirnōmel“ (Črnomelj). Med pričami je tudi „Bertholdus, plebanus de Grez“. Listino najdeš v Mitth. des hist. Ver. für Krain. Jahrg. 1847. str. 75.

V novejših časih je bil lastnik gradiča gallenhofskega slavni baron Karol Czörnig, ki ga je prodal l. 1863. knezu Weriandu Windischgraetz-u,* a ta je to grajščino zopet prodal.

Gore omenjeni patrijarh Marquard je oglejsko crkev vladal od leta 1365—1381., bil preje kancelar cesarja Karola IV. in škof v Augsburgu, v kterem mestu se je bil tudi porodil. Cesar ga je l. 1355. imenoval državnim namestnikom v Toskani. Oglejsko patrijarško dostojanstvo je le na prošnjo Friulcev sprejel in je bil na to staroslavno višješkofovsko stolico z veliko častjo umeščen. Spremilo ga je v Aquilejo 17 škofov, knezi in grofi iz Milana, Padove, Verone, iz Hrvatskega in Gorice, vsi archidiakoni iz Koroškega, Kranjskega in slovenske krajine, 15 opatov in proštov, 2 opatici in 45 friulskih plemenitih rodbin. Njegov zakonik „Constitutiones patriae Forojulii“ je važen za preiskovatelje pravne zgodovine. Istodobni letopisci pišejo o njem: „qui omnibus, Nobilibus pauperibus, viduis orphanis et pupillis semper fuit benignus, pius, miserecors“ (glej Rudolf. Com. Coronini, Tentamen genealogico-chronologic. 213—286.). —

Naj še tukaj nekaj omenim o administraciji provincije Windischgraz. Sicer imamo do zdaj še malo virov, ki bi nam pojasnjevali, kakšno je bilo upravništvo v provinciji Windischgraz, ko je še bila lastnina oglejskega patrijarštva, a vendar nam že tudi ti podajejo nekoliko pripomočkov za spoznavanje uredništva te provincije.

Crkev je bila steber, na kterem je stala patrijarška država; poglejmo torej najpreje crkveno uredništvo. Patrijarh ni samo bil najvišji pastir v svojej vladikovini, nego tudi prvi crkveni vladika zapadnega krščanstva. Pri crkvenih zborih je sedel patrijarh na

* Blizu 500 let poprej l. 1368. najdemo v Slovenjem Gradci tudi nekega „Werianda de Windischgrätz“, in sicer se imenuje v nekej marenberškej listini zraven svojih bratov Ottona in Berhtolda (glej Mitth. des hist. Vereines für Steierm. 19. Heft, pag. 139).

desnici papeževej. On je bil metropolit 17 škofov, njegova škofija je segala od Friulskega do Drave.

Namestnika njegova na Koroškem in Štajerskem sta bila dva archidiakona, ki sta imela naslov: „Archidiaconus Sauniae et per campum Drawi“ in „Archidiaconus Carinthiae“. *

Oglejski patrijarh pa ni bil samo crkven vladika, temveč tudi posveten, in sicer knez rimskonemškega kraljevstva. Na državnih zborih je imel prvi sedež za vojvodami.

V provinciji Windischgraz so imeli patrijarhi tudi territorialno oblast. Namestnik njegov je bil „Vicedominus“, kteri je oskrboval vse administrativne in financielne zadeve.

Leta 1239. se imenuje kot Vicedominus te provincije D. Henricus de Grece (Codex trad. s. Pauli ad annum 1239.).

Na čelu administracije v mestih in v srenjah je stal Capitaneus. On je pobiral patrijarhove dohodke, davke, obresti, kazni in desetino, in je bil vladikin „comissarius“ pri sodnijskih zborih, a vendar ni smel glasovati. V listini iz leta 1255. se imenuje: „D. Otto de Traberch Capitaneus Contrate de Grez“ (glej Kres I. str. 467). Listine govorijo tudi o posebnih uradnikih: „Canevari“. Ti so bili patrijarhovi uradniki, ki so najemnino pobirali od v najem danih njiv, travnikov itd.

Patrijarh je tudi imel sodnijsko oblast; v njegovem imenu so se sodbe vršile. Načelnik sodnijskega urada je imel naslov: judex antiquus. Sodi so se vršili po porotnikih, ki so se na Friulskem veleli: „astanti“, v slovenje-graškej provinciji pa „cives jurati“. (Glej Kres I. str. 530.)

Krvavi sod „judicium sanguinis“ so patrijarhi tudi izročevali svojim vasallom, in ena videmskih listin poroča, kakor je že bilo povedano, da je patrijarh Bertrand dal „D. militi Ottoni de Gretz judicium sanguinis in omnibus locis, villis et territoriis, quae habuit suus pater Bertholdus.“

Varuhi gradov so se veleli „castellani“. Listina iz leta 1255. (Thesaurus eccl. aquil. Nr. 306, pag. 458) nam imenuje Castona kastellana trdnjave slovenje-graške, — „D. Patriarcha Gregorius investivit Castonem castellanum de Grez de redditibus quatuor marcharum ad usum curiae in mansis sitis in Linthe et in Glantz.“

V istem času se Casto imenuje „castaldio“. D. Patriarcha investivit Castonem Castaldionem suum de Gretz“ (lib. cit. pag. 214). Castaldi — gastaldi so bili patrijarhovi uradniki po mestih z enakimi pravicami, kakšne so imeli nemški: Stadtrichter.

* Ta čast ni bila navezana na odločno mesto, marveč na osebo. Archidiakone nahajamo v Celji, Žalci, v Konjicah, Gornjem gradu, sv. Martinu pri Slov. Gradci, v Starem trgu, Bleiburgu, v Belaku itd.

Oglejski patrijarhi so kot knezi rimsko-nemškega kraljevstva tudi imeli pravico zaslužnim osebam plemstvo podeljevati.

V Slovenjem Gradci in v okolici je bilo takrat mnogo plemenitašev, kteri so si s tourniri čas kratili, in še zdaj se kaže ravnina, po kterej so skakali in jahali, in v spomin tournirov ima svoje ime: „Ritterhügel", ker ta ravnina leži na desnem pobrežji reke Mislinje.

V mestu in v okolici je več hiš, ki imajo priimek: „Hof" ali „Stökl"; bila so to odličnejša poslopja, v kterih so stanovali patrijarhovi fevdniki in so imeli: „feudum habitantiae", t j. le hrame in dvore za fevd.

Thesaurus eccles. aquil. (Num. 1323 pag. 382) omenja listino, po kterej — „investiti fuerunt per ipsum D. Patriarcham (Marquardum l. 1376.) Nobiles et Purgravii oppidi sui de Windisgratz de omnibus feudis et juribus eorum tam circa locum suum de Windisgratz, quam etiam circa partes ibidem convicinas."

Purgravii, iz nemškega: Burggrafen, bili so „habitatores nobiles", plemiči, ki so stražili patrijarhove gradove, nje zaklepali pred sovražniki in odpirali prijateljem.

Poročila o poljskej književnosti.

II.

Leta 1584. zamrl je tedanje dobe najslavnejši poljski pesnik „Jan Kochanowski z Czarnolasu", ki je predstavitelj slavne, zlate dobe na Poljskem za vladanja Zigmontov. Tristoletno godišnico smrti tega slavnega pesnika, t. j. leto 1884. sklenola je akademija umetnostij v Krakovu poveličati z znanstveno publikacijo. Ali ker si v Varšavi prizadevajo zbrati ter izdati vse spise pesnikove, zato je ukrenola akademija od svoje strani podati nekako dostojno podslombo za njegovo veliko osebo, t. j. zbrati ter obelodaniti vse pesnike, kteri so v XV. in XVI. veku v Poljskej ter o Poljskej latinski pisali, pri čemer pa ne sme skrajna meja presegati leta 1580., v kterem so izšla „Lyrica" Kochanowskega. Ta zbirka morala bi tudi zapopadati pesniške izdelke tujcev, kteri so na Poljskem prebivali, v svojih poesijah državne razmere ter osebe omenjali, ali tudi izven dežele pišoč se v svojih poesijah na deželne zadeve ter osebe ozirali Da se ta namen doseže, potreba je v prvej vrsti neobhodno: 1. da se pobirajo in prepisujejo rokopisni ostanki latinskega pesništva iz XV. in XVI. veka; 2. da se prepisujejo poetični izdelki iz tiskanih knjig, sodržujočih odločno le poesije ali pa tudi posamezne verse, ki se nahajajo pri delih ter obravnavah prosaičnih.

Cela izdaja pod naslovom: Corpus poetarum latinorum Poloniae, qui Cochanovium aetate antecesserunt, ima obsegati v prvem delu poetične latinske ostanke iz XV. veka; tedaj pesniško zapuščino Grzegorza (Jurja) s Sanoka, verse Kallimachove, verse, ki zadevajo Długosza, ali pa se v Długoszu nahajajo; na dalje celo bujno poesijo prebujajočega se humanisma, izbrane izdelke Konrada Celtesa, verse Jana Sakrana, Korwina, Sommerfelda, Rudolfa Agrikole, Miklavža Hussowiana, Pavla s Krosna in njegovih učencev, Jana z Wiślicy, verse Kopernika, Eckhiusa, Coxa, Vadianusa, izbrane

poesije Eobana Hessusa in drugih. V uvodnih delih imeli bi se marljivo ter skrbno zasledovati dosihdob v rokopisih skriti izdelki nekterih pesnikov te dobe, kakor na pr. Mihajela z Wielunia, Miklavža Tauchana z Nisse in dr. Po teh bi sledile izdaje večjih poljsko-latinskih poetov, Krzyckega, Dantyszka, Janickega Grzegorza s Sambora. K tem bi se morali prideti mnogi manjši izdelki iz dobe razcvetenega humanisma, ki so bodi si posebej izdani, bodi si po tedanjih tiskovinah v mnogem številu razkropljéni. Tudi se še nahaja takšnih, ki niso dosihdob ponatisneni, kakor na pr. poesije Hozyusza, Wędrogowskega, Trzycieskega, Petra Royziusza, Hegendorfina, Schroetera in veliko drugih. V tej izdaji imelo bi se gledati na pravilen tekst v prvej vrsti. Pred poetičnimi izdelki slehernega pesnika morala bi se nahajati kratka ali pa tudi daljša životopisna ter slovstvena črtica, popis rokopisa ali pa natisnene knjige, iz ktere so se izdelki prepisali; v opombah in pripiskih bi bile pridejane najvažnejše varijante in razna stvari ter osebe zadevajoča pojasnenja.

Sklenovši na tak vsega pripoznanja ter pohvale vreden način slaviti godišnico smrti velikega poljskega pesnika iz XVI. veka, in napravivši načrt, po kterem se zamore ta namen doseči, obrača se akademija umetnostij na vse ljubitelje ter prijatelje zgodovine ter domačega slovstva iz XV. in XVI. veka s prošnjo: 1. da naj bi bodi si rokopise in tiskovine, ktere se na popisano izdajo nanašajo, 2. bodi si prepise iz dotičnih rokopisov ali pa tiskovin, z natančnim popisom njihove starosti, sestave ter izvirka, akademiji umetnostij v Krakovu poslati blagovolili. — Ker sem preverjen, da slovstveno gibanje ter delovanje na Poljskem mnogo izmed jugoslovanskih učenjakov zanima, poročam Vam o tem za pojasnenje marsiktere še dozdaj temne stvari poljskega slovstva iz XV. in XVI. veka jako važnem podjetji, ter mislim, da morda lahko marsikomu izmed starino- in zgodovinoslovcev v ondotnih pokrajinah slučajno kaj pod roke pride, s čimer bi akademiji umetnostij v Krakovu jako ustregel. —

Der slavische Interrogativsatz mit besonderer Berücksichtigung der kleinrussischen Sprache. Ein Beitrag zur slavischen Philologie. Herausgegeben von Stephan Dubrawski, Professor an der k. k. Oberrealschule in Stryj (Galizien). Stryj, 1881. A. Müller's Sohn. Buchhandlung und Buchdruckerei. — Ta knjiga posvečena Francetu vitezu Miklosichu objema v leks. 8° str. XII. in 183 (cena 2·50 gold.), a njeno vsebino si morete vsaj v obče iz teh-le razdelkov predočiti: Einleitung über die Quellen und Hilfsmittel der Quellenerklärung zum slavischen Interrogativsatz, str. 1—71. A. Definition des Interrogativsatzes, str. 73—89. B. Etymologische Entwicklung des Interrogativpronomens, str. 89—112. C. Ableitung und Unterscheidung der interrogativen Pronomina in der altslavischen Sprache, str. 112—166. D. Anhängepartikel der interrogativen Pronomina im Slavischen, str. 166—183. To delo nam svedoči o vztrajnej marljivosti pisateljevej, o prebiranji mnogih spisov ter zbirek iz jugoslovanskega slovstva, in se v obče priporoča kot zeló zanimiv spis, če ima tudi svoje pomanjklivosti. Očitno je pred vsem, da so spisovatelju premalo znani novejši ter najnovejši izdelki jugoslovanskega slovstva, a vendar bi se ne smela knjiga v nobenej knjižnici pogrešati.

Jož. Ogórek.

Drobnosti.

Avstrijsko prebivalstvo po občevalnem jeziku. V statističnem mesečniku: „Statistische Monatschrift, VIII. Jahrgang, März-Heft“ podaje nam G. A. Schimmer na str. 105—114. zanimivih podatkov o avstrijskem prebivalstvu na podlagi občevalnega jezika. Njegove date so vzete iz ljudskega štenja, ki se je vršilo dne 31. dec. l. 1880. in so od l. 1846. sèm edine, ki se na pravo ljudsko štenje upirajo. Sledeči razkazek podaje absolutne in relativne številke za vsako deželo in občevalni jezik posebej:

Dežele	Vse prebivalstvo.	Nemški.	Češki, slovaški.	Polski.	Rusinski.	**Slovenski.**	Srbsko-hrvatski.	Italijanski, ladinski.	Rumunski.	Magyarski.
Spodnje Avstrijsko	2,169.032	2,100.874	61.257	2.270	1.028	1.611	1.065	899	28	—
		96·86	*2·82*	*0·11*	*0·05*	*0·07*	*0·05*	*0·04*		
Gornje Avstrijsko .	752.064	748.080	3.821	31	10	20	4	97	1	—
		99·47	*0·50*	*0·01*				*0·02*		
Solnograško . . .	159.773	159.297	326	3	2	17	2	126	—	—
		99·70	*0·21*			*0·01*		*0·08*		
Štajersko	1,186.393	794.841	2.512	134	6	388.419	55	423	3	—
		67·00	*0·21*	*0·01*		*32·74*		*0·04*		
Koroško	344.064	241.585	297	10	—	102.252	1	119	—	—
		70·22	*0·03*			*29·72*		*0·03*		
Kranjsko	477.607	29.392	44	21	—	447.366	266	317	1	—
		6·15	*0·05*			*93·72*	*0·01*	*0·07*		
Trst in okraj . .	120.515	5.141	92	6	—	26.263	126	88.887	—	—
		4·27	*0·08*			*21·79*	*0·10*	*73·76*		
Goriško in Gradiško	206.019	2.659	58	8	—	129.857	12	73.425	—	—
		1·29	*0·03*			*63·03*	*0·01*	*35·64*		
Istrija	284.154	4.779	316	30	2	43·004	121.732	114.291	—	—
		1·68	*0·11*	*0·01*		*15·14*	*42·84*	*40·22*		
Tirolsko	794.445	432.062	430	69	1	899	9	360.975	—	—
		54·39	*0·05*	*0·01*		*0·11*		*45·44*		
Predárelsko . . .	102.679	101.197	34	3	—	17	—	1.427	1	—
		98·56	*0·03*			*0·02*		*1·39*		
Česko	5,527.263	2,054.174	3,470.252	1.303	1.285	67	37	141	4	—
		37·17	*62·79*	*0·02*	*0·02*					
Moravsko	2,140.820	628.907	1,507.328	3.083	927	25	7	70	473	—
		29·38	*70·41*	*0·15*	*0·04*	*0·05*			*0·02*	
Šlesko	550.662	269.338	126.385	154.887	7	2	6	36	1	—
		48·91	*22·95*	*28·13*				*0·01*		
Galicija	5,938.461	324.336	5.541	3,058.400	2,549.707	96	14	91	276	—
		5·46	*0·09*	*51·50*	*42·94*				*0·01*	
Bukovina	568.453	108.820	1.738	18.251	239.690	38	—	24	190.005	9.887
		19·14	*0·31*	*3·21*	*42·17*				*33·43*	*1·74*
Dalmacija . . .	471.827	3.382	477	25	2	351	440.279	27.305	6	—
		0·72	*9·10*	*0·01*		*0·07*	*93·31*	*5·79*		
Skupaj	21,794.231	8,008.864	5,180.908	3,238.534	2,792.667	1,140.304	563.615	668.653	190.799	9.887

Ako še k temu pristavimo, da je na Ogerskem 60.948 Slovencev po zadnjej ljudskej štetvi (glej stat. Monatschrift VIII. p. 148), dobimo Slovencev 1,201.252, a tukaj še niso oni uračunjeni, ki se nahajajo po Hrvatskem, kajti njih število še ni na tanko določeno. Posebno zanimivo pa je pregledovati odstotke, ki kažejo, v kakšnem številnem razmerji Slovenci in Nemci v raznih okrajih živé. Tako se nahaja Slovencev:

v okraji:	Ljutomer	96·86	v okraji:	Sv. Vid	1·56
„	Celje	97·36	„	Spital	0·92
„	Brežce	97·84	„	Postojna	99·36
„	Ptuj	94·63	„	Litija	97·98
„	Slovenj-Gradec	84·92	„	Krško	99·26
„	Maribor	89·10	„	Kamnik	99·31
„	Lipnica	3·36	„	Logatec	99·39
„	Radgona	10·29	„	Ljubljana	98·91
„	Velikovec	85·34	„	Kranj	99·03
v mestu:	Celovec	4·00	„	Radoljca	96·17
v okraji:	Belak	39·50	„	Černomelj	96·21
„	Celovec	43·66	„	Rudolfovo	91·39
„	Mohor	26·69	„	Kočevje	64·57
„	Volšberk	4·35	v mestu:	Ljubljana	77·21

Kakemu uzroku se ima ta slučaj pripisovati, da je po Ficker-jevem preračunjenji l. 1869. (glej Völkerstämme) v mestu Celovci 63·70% Slovencev, po zadnjej štetvi pa samo 4·00, nam je vsem znano, in sam G. A. Schimmer pravi str. 109: „Insbesondere darf wohl das Vorkommen von nur 629 Slovenen nebst 38 anderen Slaven unter den 17·831 einheimischen Bewohnern der Stadt Klagenfurt bezweifelt werden, welches auch hauptsächlich bewirkt, dass sich ungeachtet der Zunahme der Slovenen in der Mehrzahl der Bezirke doch eine Abnahme derselben im ganzen Lande um nahezu ein volles Percent berechnet“ Prepričani smo torej tudi mi, da so podane številke o Slovencih le relativne vrednosti, in da je pravo število Slovencev večje, kakor ga nam pa kaže zadnje ljudsko štenje. *S.*

Truplo sv. Agapita mučenika v Novi cerkvi. Spisal Jernej Voh, kaplan pri Novi cerkvi. Tiskal Janez Leon v Mariboru 1882. V mali 8°. str. 24. Cena 8 nov. — To je naslov novej knjižici, ki obsega zanimivo zgodovinsko črtico iz konca preteklega stoletja naše zgodovine. G. pisatelj, ki je bil poprej priobčil posamezne sestavke v „Crkvenej prilogi“ Slov. Gospodarja, tukaj pa dal zbrane ponatisnoti, pripoveduje nam zgodovino sv. trupla, ki se zdaj hrani v Novi cerkvi pri Celji, in prav prilično vpleta vmes marsikaj o duhu in razmerah tistega časa, tako da ne bo knjižica zanimala samo prebivalcev celjskega okraja, ampak gotovo tudi druge prijatelje naše zgodovine. To se razvidi že iz napisov posameznih oddelkov, ki se glasijo: 1. Katakombe. 2. Kdo je bil sv. Agapit? 3. Kam je prišlo iz Rima truplo sv. Agapita? 4. Od sv. Ane so prenesli truplo sv. Agapita k Novi cerkvi. 5. Povzdignenje sv. trupla dne 11. maja l. 1794. 6. Cesar Jožef in njegove crkvene naprave. 7. Dekan Jožef pl. Jakomini. 8. Pravda in obsodba. 9. Očitno češčenje tega sv. trupla. — Gradivo za to knjižico je g. pisatelj našel v arkivu novocrkevske župnije in ta okolščina nas opominja, naj bi se tudi zborniki drugih starih župnij pregledovali ter se enake zanimive reči priobčevale, da konca ne vzamejo. Kdor bi želel zgorej omenjeno knjižico, naj pošlje 10 nov. ali g. pisatelju ali opravništvu Slov. Gospodarja, kdor pa jih več kupi, dobi vsako šesto povrh. *J. S—a.*

Die Kroaten im Königreiche Kroatien und Slavonien. Von Josef Starè. Wien und Teschen. Verlag von Karl Prochaska 1882. Str. 153. 8°. Cena 1 gld. 50 n.

France Prešíren. Napisao dr. Fr. Celestin. S Preširnovom slikom. Preštampano iz „Vienca“ god. 1881. U Zagrebu. Nakladom piščevim. Tisak dioničke tiskare. 1882. Str. 75. 8°. Velja 50 n. pri pisatelji v Zagrebu. —

Niz srpskih pripovijedaka Vuka vit. Vrčevića, većinom kako se u narodu po Boki, Crnoj Gori i Hercegovini sudilo. Knjigarna „braće Jovanovića“ v Pančevu. Cena 1 gld. Omenjena knjigarna pridobila si je veliko zaslugo, da je te krasne pripovedke, raztrošene po raznih listih kakor dubrovniškem „Slovincu“ in spletskem „Pravu“ zbrala. Vuk Vrčević ni samo slavno znan kot marljiv in vesten naslednik Vukov v nabiranji narodnega blaga, ampak on je tudi sam izvrsten pripovednik v narodnem duhu. Kakor pri nas še zmirom premalo poznane srbske narodne pesni moremo tudi to delo vroče priporočati.

Slovanský katalog bibliografický za r. 1880. Redakcí Jos. M. Howorky a Jos. Zaryby wydal spolek českoslovanskýh knihkupeckých účetních v Praze, ročník IV. Čehom gre čast, da so se prvi prijeli tako važne stvari kakor je sočasna vseslovanska bibliografija. Žalibog manjka tudi takrat bolgarska in najvažnejša literatura slovanska — ruska. Iz tega zanimivega dela navajamo kratko, da je v l. 1880 izšlo čeških del 1126, poljskih 1312, slovenskih 136, maloruskih 87, srbskih 159, hrvatskih 129, lužičkosrbskih 19.

Slovanské kvítí (cvetje). Sebral a uvil V. Černý. Matice lídu roč XV. č 6. Čehi se jako zanimajo za vse slovanske literature ter najboljša dela marljivo v svoj jezik prestavljajo. —

Bleiweisov spomenik. V Ljubljani se je pod predsedništvom g. dr. Jarneja Zupanca ustanovil odbor, ki je sklenol pokojnemu Bleiweisu postaviti na javnem prostoru v Ljubljani dostojen spomenik. Slovenski narod se pa ob enem prosi, da odboru v to svrho svoje darove pošilja. Sprejema jih blagajnik g. Luka Robič, deželni poslanec v Ljubljani. —

Vojska balkanskega polotoka v miru in v boji. Na balkanskem polotoku je položaj vsak dan resnejši. Mislim, da bo Slovence zanimalo videti vojno moč balkanskega polotoka. Evo data:

Srbska ima v miru 10 bataillonov stoječe vojske pešcev, 32 baterij, 2 bataillona pionirjev in pontonerjev in 4 eskadrone konjikov, vsega torej 15.000 vojščakov in 192 topov. Ob času vojske ima razven onih še 113.000 narodne vojske, torej vsega 128.000 vojščakov. — Črna gora v miru prav za prav vojščakov nima, a ob času vojske ima vsega 26.150 vojščakov. — Bulgarska ima v miru 21 bataillonov peščev po 600, 4 eskadrona konjikov po 125, 14 baterij z 80 topovi in pol bataillona pionirjev z 250, torej vsega 16.000 vojščakov. Ob času vojske more imeti skupaj do 80.000 borcev. — Grška ima v miru 7500 vojščakov z 84 topovi na suhem in 22 vojnih ladij s 113 topovi in 200 mornarji. Ob času vojske more imeti 60.000 vojščakov. — Rumunija ima v miru 17.000 vojščakov s 192 topovi. Ob času vojske ima 54.000 vojščakov stoječe vojske in 47.000 domobrancev, torej vsega 101.000 vojščakov s 300 topovi na suhem in 500 mornarji z 18 topovi in 3 ladijami. — Vzhodna Rumelija nima stoječe vojske, temveč samo 1400 žendarjev. Ob času vojske more imeti do 18.000 borcev in 60 topov narodne vojske, ktera je pod neposredno komando sultanovo. — Turska ima v miru 307.000 vojščakov in 600 topov — barem na papirji. — Ob času vojske pa ima 610.200 vojščakov in 1720 topov. *J. M. Bogović.*

Popravek: Str. 178. vrsta 3. od zdolej beri: viri in Christo, in str. 179. vrsta 7. od zdolej: penitus absolutos. —

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. maja 1882. *Štev. 5.*

Zvezdana.

Roman. Spisal *Anton Koder.*

(Dalje.)

Trinajsto poglavje.

Otožen je bil isti večer v tihem gozdu. Vida se je vrnola še le pozno k druščini, se vé da brez Vratislava, kterega je izgrešila na poti. Zbledela pa je in se prestrašila, ko je videla Zvezdano nekako žalostno, gospoda Skovirja pa nikjer. Vprašala bi bila rada, kaj pomenja ta nenadna izprememba, a resno bratovo lice jej je to zabranjevalo.

Otožno je tudi nekdo drug korakal isti večer po gozdnej poti proti Pasjaku. Zapored je postal, dlan na čelo položil, v nebo pogledal, obraz skremžil in preklinjal ter se rotil v tujem jeziku. Naposled se ohrabri, grjačo krepkejše v roko stisne in pravi: Neumnost, neumnost in otročarija vse, nič drugega kot otročarija. Vdala bi se bila in verjela, a hudič vé, kako jej je on zmotil glavo, pridobil si srce, kterega takovo kmetsko seme vredno ni. In vendar ne morem samega sebe umeti, zakaj se mi vsiljuje njena podoba vedno v spomin, zakaj me priklepa z železnimi okovi na to gorsko puščobo. Koliko lepih, omikanih deklic je v mestu, ki bi se z veseljem oklenole moje ponudbe, a zdaj me le očaruje šestnajstletno dekletce zagorskega filistra. In naj se podere pekel, nazaj ne morem zdaj, da bi si rad. Izdal sem se, v boj postavil imé, prijateljsko svoje imé, v boj postavim naposled še svojo moč. Izgubljeno naj bode vse; če je ne morem dobiti jaz, imeti je tudi ne sme on, dokler mu more zapreke staviti sin imenitnega očeta.

Tako ugiblje Skovir na samotnem gozdnem potu in ko pride na grajsko cesto in do leseno koče, kjer se toči popotnim ljudem slaba pijača, prestopi prag in izgine za škripajočimi durmi.

Sivolasa starka skremženega upadlega lica sloni ondi v kotu poleg edinega gosta v nekako čudnej opravi. Skovir pa pri slabej oljnatej

svetilnici niti poznati ne more, kdo je samoten pivec v zgornjem konci, zatorej sede k prvej mizi in ukaže prinesti pijače.

„Sèm le k meni prisedite, pa tako čmerikavo se ne držite, mladi gospod grajski,“ pravi smejé in z nekakim ironičnim glasom prvi pivec, ko Skovir polno kupo med prsti vrti in koščenej postrežnej starki niti na zdravje ne napije.

Strupenega pogleda se ozrè zdaj Skovir k nasprotnej mizi. Nekaj trenotkov molči, kakor da bi se hotel prepričati, ali je predrzni pivski tovariš vreden njegove druščine, a potem pravi maščujoč se nad prejšnjo predrznostjo:

„Mislil sem, da je ta beznica, ta gadji brlog le pribežališče popotnim ljudem in tujcem, a zdajci vidim, da ga obiskuje celó gospoda in grajski pisarji.“

„In pa v gorske dekline po nepotrebnem in brez uspeha zaljubljeni in žaljeni mestni gospodje. Ha ha, to je kaj vredno to, to so posebne časti za mlade kavalirje,“ odvrne še bolj porogljivo prvi pivec, sivobradi grajski pisar.

Skovir se zgane in ostrmi. Kako je znano starcu njegovo današnje kritično stališče, to mu je uganjka in prejasno je tudi, kam merijo njegove strupene besede. Razvnet po nepričakovanem odgovoru zgrabi zdajci pijačo, prenese jo k nasprotnej mizi ter prisede k starcu.

„Gospod, vi ste nerazumljivi, govorite jasno!“ pristavi potem in čisto izpremenjen napije smeječemu se starcu.

„In vi ste čuden človek, povém vam na ravnost v obraz. Prej ste hoteli smešiti sivolasega nasprotnega pivca, zdaj pa ko vam je razodel vašo lastno smešnost, klanjate se mu in mu kadite. V resnici slabo ulogo igrate, prav nič boljšo, kot ste jo v gozdu danes popoldne v druščini iste mladoletne črnolaske iz Zabrdja, le zapomnite si to. Vendar, da vam kar na ravnost povém, če ste prav slabo začeli in svoje ljubezni voz zavozili na napačno cesto, izgubljeno še ni vse, ako hočete ubogati in verovati ter ne več svoje prejšnje razžalitve ponavljati.“

Izgovorivši zgrabi starec kupo, trči s svojim tovarišem in vzklikne: „Na zdravje, mladi znanec, trčite s starcem, ki vam je po osodi brat, torej tudi vaš prijatelj in pomočnik, kedar ga potrebujete.“

Skovir molči, zre začudjen v svojega tovariša in pristavi: „Ko bi ne vedel, da ste grajski pisar in ta beznica zacestna krčma v obližji Pasjaka, dejal bi, da sem zašel v hudodelsko gnezdo med zaklete čarovnike. Tako pa je le interessanten moj položaj, kterega si ne vém raztolmačiti.“

„Tudi črnolaska si je mislila tako nekako, ko ste jej v gozdu njenega ljubimca začrnili, prijateljstvo ostrupili in deklici svoje skrivne želje izrekli. Politično ravno to od vas ni bilo. Lahko bi bili počakali boljše priložnosti,

preurno ste ravnali, prihranili bi si bili lahkó sedanjo težavno nalogo. A kaj ne stori ljubezen, česa ne obljubi, česa ne pozabi! Vendar izgubljeno še ni vse. Dekletce je lepo, premoženja ima in vredno je, da stori človek nekaj več stopinj za njo, kot za kakovo drugo brez enakih lastnostij. Vendar zdaj pijte, pol skrbi iz glave in meni glavno stvar prepustite! Poravnati moram še nekaj starih dolgov, zaklel sem se o tem in ravno zdaj mi prav pride takovo naključje."

Tako beseduje starec z nekakim posebnim navdušenjem in pogleduje jako pogosto v svojo kupo.

Svetilnica jame med tem ugasovati na mizi in kuštrava starka dremlje za durmi.

„Pozno je," pravi potem starec, „in tú ni kraja za takove pogovore. Tudi stene imajo sem ter tja ušesa in mrtvo zidovje izdaja pogosto."

Po teh besedah vrže starec nekaj desetic po mizi, prime mladega tovariša za roko ter ga pelje na prosto. Temna je bila noč in luna se je skrila za oblake, ko stopata naša znanca potem po kamenitej stezi proti Pasjaku.

Ko prideta do starodavne, pol razrušene kapelice na razpotji, ustavi se starec ter zre z mračnim očesom v sivo kamenje in pravi: „Zagotavljam vas, jaz sem že jel pozabljati, kar je bilo, rad nisem mislil v minole dni. A v zadnjem času ko mi je prišel zopet on pred oči, peče me kakor žareče oglje; kedar zagledam to razrušeno kapelo, divje mi zopet oživi prejšnja strast, in moč, junaško, mladostno moč čutim v svojih žilah. Povém vam kratko, jaz že pol življenja sovražim in preklinjam posestnika na Zabrdji, in odpustiti mu ne morem, akoravno mi je morda le škodoval bolj po naključji kot z namenom. A vse eno. On je kriv, da mi je osivela prerano glava, da se potikam ubogi pisar na stare dni po gorskem zakotji, ko bi se lahko vozil njemu enako v kočiji okrog in gledal srečno družino okoli sebe. Dovolj naj vam bode to, dovolj, govoril sem preveč."

Zopet molči starec in kakor okamenel zre na razrušeno kapelo. Čez nekoliko se zdrami, poda tovarišu roko in pravi:

„Tako, zdaj vam je znano vse. Če ljubite v resnici mlado črnolasko, če veste, da ne morete živeti brez nje, če morete zatreti zadnjo iskro prijateljstva v prsih, če vam ni nobena pot preslaba doseči svoj namen, — udarite v to desnico, nepremakljivega zaveznika in tovariša imate v meni. A vendar premislite dobro, vi ste še mladi, meni je življenje minolo, vi stavíte za svoj namen vse, jaz ničesar. Le stare rane si hočem in moram ohladiti, pravice in krivice ne morem ločiti več. Sovraštvo in maščevanje se je uselilo v moje prsi, v vaših še bije ljubezen. Če morete, pustite golobico svojemu prijatelju, akoravno je ni morda vreden.

Potem pa ste tudi ločeni najini poti. Iskati si moram druge priložnosti, da nasitim svojo neizbrisljivo strast.“

„Še enkrat vam pravim, vi ste čuden človek, prijatelj, in konec vaše povesti ste mi bolj tuji kot s početka. Mene je sicer žalilo dekletce, a odpuščam mu rad. Maščeval bi se, a maščevanja ne zasluži do sedaj še nihče. Počakati hočem bodočnosti, le toliko vam povém, da ne smem več pred oči svojemu nekdanjemu sošolcu, sedanjemu svojemu tekmecu na Radovji, kajti začrnila me je brez dvombe njegova črnolaska.“

„Prav je tako, storite, kar ste izrekli, če morete. Vi še čutite, da ste nekaj sami krivi, jaz sem pa prepričan, da so me pogubili drugi. Sami se nočete na ravnost maščevati, a tvarine bodete imeli dovolj, jaz sem vam o tem porok, da si ohladite po drugej poti razjarjeno sovraštvo.“

Tako je govoril naposled s posebnim naglasom starec, stisnol tovarišu roko in se urno po stranskej poti izgubil — v nočnej temini.

„Kaj takega pa še ne,“ pravi potem Skovir sam pri sebi. „Menil sem, da živim v dolgočasnem gorskem zakotji, brez zanimivosti, brez poesije. Zdaj pa vidim, da se spletajo celi romani v mojem okrožji in da igram nenadoma sam imenitno ulogo. Radoveden sem, kaj bode iz tega. Med pisarjem in zabrdskim posestnikom je razpeto neko skrivnostno zagrinjalo, ktero se brez dvombe prej ali pozneje pretrga. In v onej katastrofi se tudi nežnej, trmastej črnolaski poniža glava za nekaj pedij. Kdo vé, ali jej ne bode še žal današnje mlačnosti v gozdu, ali se ne spominja še nekdaj svojega častilca Skovirja, ko bode že prepozno? Da, lepo je to. Maščevanja ne potrebujem zdaj. Čakati hočem hladnokrvno starčevih obljub. Prijetnejšega ni kot od daleč gledati pogin naših zasmehovalcev in jim kazati, da niso niti našega zaničevanja vredni.“

Štirinajsto poglavje.

Nekaj dnij potem se je na Radovji marsikaj izpremenilo. Gospoda Skovirja ni bilo več videti. To je opazila stara gospa s Pasjaka, pogrešil ga je gospod Kolovski; Vratislav niti Vida, sploh nihče ni govoril o njem, kakor da bi bili uzroki njegovega odtegovanja obče znani.

Le éno osebo je bolela ta izprememba, a molčala je tudi ona in trpela. Le v trenotkih ko je bila sama, v tihih večerih in v nočéh brez spanja močila je mlada Vida blazino svoje postelje z grenkimi solzami za Skovirjem, ki se je vedel tako ljubeznjivo ukrasti v neizkušeno srce mlade deklice. In še drug upliv je imela zadnja izprememba na nekoga med našimi znanci.

Vratislav je še le zdaj spoznal, da je zašel predaleč v svojej ljubezni, da je privezan močnejše na nežno dekletce, kot bi bil sam sebi verjel in da ni pošteno in možato sklepati zveze z mlado hčerjo za očetovim hrbtom. Stopiti hoče torej kot mož k starcu, povedati mu, kar je že

gotovo sam uganil, da ljubi njegovo dekletce. In ako bi odrekel reditelj, bila bi neumnost izgubljati zlati čas tú, kjer so mu zagrenili že prvi trenotki.

Bilo je jesensko popoldne.

Gospod Kolovski je sedel na klopici pred ulnjakom z dolgocevno pipo v ustih in opazoval je bučele, ki so se nekako otožno dvigovale v zrak in trudne počepale pred svoje tiho domovje.

Po peščenej vrtnej stezi sèm pride Vratislav in prisede k prijatelju.

„Vi opazujete bučele, gospod Kolovski, in se veselite njihovega bogatega satovja,“ ogovori ga mladi znanec.

„Da, da tako je,“ pravi starec nekako iznenadjen, puhne kaka dva pota urnejše dim, poda gostu desnico in pristavi: „Saj je pa tudi prijetno opazovati to preljubo družino. Le poglejte, kako počeplje družica za družico k panju, kako nosi zadnje ostanke letošnje paše na skopiček in morda tudi sanja, kako bode brezskrbno in veselo počivala v dolgej zimi in uživala zaslužek dolgega truda. A tudi ljubeznjive bučele imajo svojo osodo! Kar si pribori kdo v trudu svojega obraza in kopiči od leta do leta, to uniči in razbije drugi, in nikdar ni sreče in mirú. Kdo razruši marljivim bučelam domovje, kdo jih oropa njihovega zaklada? — Človek, in kdo človeku, govorite mladi prijatelj, kdo? — Človek.“

Zadnje besede govoril je starec z nekakim posebnim naglasom ter gledal potem molčé za odletajočimi bučelami.

„In kdo nas je pooblastil gospod, da delamo tako, spoznamo svojo krivdo in vendar ne postanemo boljši? Dovolite, da nadaljujem vaše modrovanje,“ pravi potem Vratislav, in nekako tesno mu je, kajti dozdeva se mu, kakor da bi zrl danes starec v njegove misli.

„Pooblastilo, neumna beseda. Lahko bi jo izbrisali iz našega jezika. Smešno, pooblastilo! Stori to, kar ti ugaja in ne prašaj po pravici in značaji, prijatelj, to je današnje geslo, in gorjé onemu, ki je drugačnih mislij, pogubi se sam in pogubé ga drugi. Pa ne zamerite prijatelj, da sem vam danes tako nemoralen pridigar. Sem ter tja zataji človek in mora svojo nrav zatajiti, in jaz imam pravice, verjamite mi, in uzroka dovolj za to.“

„Komur se godi krivica, pomagaj si sam, takovih mislij sem včasih jaz, gospod Kolovski. Najboljše pa je zapustiti prej ko mogoče kraj, kjer mu zagrené že prve ure. Torej ne čudite se, če vam naznanjam, da sem se namenil zopet oditi iz rojstnega kraja, kjer puščam edini spomin, da sem našel ondi pravega prijatelja v vas, ki me umé — drugega — pa —.“

Poslednjega stavka ne izgovori mladi doktor, temveč glavo si podprè v dlan in zre molčé pred se.

„Drugega pa nič kot prepričanje o prejšnjej mojej trditvi, da človek,

le človek podira srečo človeku," pristavi starec in se nekako radovedno v svojega tovariša ozre. „A oprostite, jaz nimam rad skrivnostij. Znano mi je, da se vam je zgodila krivica, a že s početka, to se pozabi. Zatorej odobrujem vaš namen. In ko bi mi ne bili vi sami tega razodeli, svetovati bi vam bil moral to sam, akoravno vam pravim, da vas imam rad. Ne govoril bi resnice, ko bi dejal, da vas ne bodem prav nič pogrešal, tako brezčuten nisem, da si sicer proze polen. Manjkalo vas bode sicer še nekomu drugemu, a boljše je bajè navaditi se ločitve prej nego pozneje. Razumete me, gospod doktor, kaj mislim s temi besedami, in ko bi bili vi na mojem stališči, dejali bi, prav ima."

Vratislav se zgane. Prejasno mu je, o čem govori starec, a tudi nerazumljivo, kako da je tako natančno znan z njegovim kritičnim položajem.

„Zdaj imam še časa z njim o tem govoriti, zdaj dokler še imam priložnosti; vse dobljeno ali izgubljeno vse," misli si Vratislav, podá svojemu tovarišu desnico in pravi:

„Ne zamerite, jaz sem vašo prijaznost in gostoljubnost zlorabil. Za vašim hrbtom sem začel ljubezen z mlado Zvezdano in volitve nimam druge kot prositi vas, da dovolite, če smeva biti srečna oba, ali pa se poslavljam danes morda za vselej od vas."

„Tako, to je vse, kar vas teži. Povedati vam moram, da mi niste nič novega razkrili. Jaz sem sicer sivolas, a videl sem dobro, kaj vas pogostoma k nam vabi. S početka me je veselilo to, kajti spoštujem vas, kakor sem že dejal, v poslednjem času pa sem se prepričal, da bi bilo bolje, ko bi vi ne bili nič drugega kot moj sosed in prijatelj."

Tihota nastane potem, da se čuje posamezen orumenel list, ki se vrti v rahlem šumenji raz sadnega drevesa.

„Gospod Kolovski, ali je nesreča, če ljubim vašega otroka, če ljubi Zvezdana mene in če zastavljam za to moško svojo besedo?" odvrne naposled doktor osupnen.

„Lepo je to, nikdar nisem dvomil o vašem poštenji, a pomisliti je treba, ali ni drugih uzrokov, ki bi zavirali srečo dveh src. Že zaradi tega ker sumite, da bi vam utegnol biti vaš prijatelj na škodo, obupujete ter hočete zapustiti domovino in ljubljeno deklico, kakor pravite; kaj bi še le storili, ko bi vas zadelo kaj resnega, ko bi imeli pravih uzrokov k temu? Prijatelj, ko bi vam jaz hotel pripovedovati zgodovino svojo in svojega otroka, o čemer sem se zaklel, da ne bodem nikdar govoril, zamenili bi vi brez dvoma svoje misli, in ne rekel bi, da ste mi storili krivico. Pa pustiva to, čemu vzbujati podobe, ki niso izmed najlepših? Jaz pravim, da je dekle zdaj za možitev še premlado, da je najboljše za vas, da si ogledate nekaj svetá, poskusite srečo v svojem stanu. In ako med tem zagorskega zakotja, svoje domovine, mene in — Zvezdane ne

pozabite, veselilo me bode, ko se zopet vrnete. Zdaj mi ni mogoče storiti za vas še ničesar, posebno ker niti ne vém, ali me neke izpremembe ne preženó celó iz tega preljubljenega kraja.“

Dalje ne more govoriti.

„Dejali ste, naj grem, gospod Kolovski, in jaz vas ubogam. Dva prijatelja sem imel v domovji, tú v gorskem zakotji; prvega zapuščam in prosim odpuščenja, kajti storil sem mu krivico, in to ste vi; drugega preklinjam, kajti z nesramno roko je pretrgal vez skrivne ljubezni in pospešil mojo ločitev. Rad mu grem s poti, rad se mu umaknem. Prepričan sem, da je vsaj po zvunanjih okoliščinah vrednejši Zvezdane kot ubogi kmetski sin, kteri si še le mora z lastnimi rokami zidati svoj obstanek in bodočnost.“

Izgovorivši vstane polahno Vratislav, podá nekako mrzlo starcu roko in menéč, da v nekterih dnevih odpotuje, zahvali se za gostoljubnost in prijateljstvo.

„Braniti vam ne morem, da odidete, le svetujem vam, pojdite zdaj, če je mogoče. Zdaj sodite krivo moj svèt, a pride morda čas, ko bodete dejali: Stari prijatelj je imel prav, on je poznal svet.“

Tako beseduje starec, ko spremlja doktorja do vrtnega obrobja; a ondi postoji in gleda nekaj časa za njim. „Blag mož je to,“ pravi potem. „In zakaj ni takim ljudem odločena lepša osoda? Zakaj je moral priti pod mojo streho, izpod ktere se vrača s krvavečim srcem? Vse bi storil, ko bi mu mogel pomoči, a zdaj ne morem. Nemesis, Nemesis! tvoja preganjalska nit še ni pretrgana in tvoja čaša, iz ktere že trideset let pijem, še ni izpraznjena!“

Vratislav ni čul zadnjih besed, in prav je bilo tako. Dovolj je imel svojih lastnih temnih mislij, prevelik je bil labyrint, po kterem se mu je podila podoba za podobo, nasprotje za nasprotjem.

„Nekdaj sem mislil, da poznam svojega starega prijatelja, zdaj mi je jasno, da sem se motil. Nekaj skrivnostnega je imel vedno v svojem govorjenji in povsod, in če se ne goljufam, v nekakej čudnej zvezi je z gradom na Pasjaku in njegovimi prebivalci. Zakaj pa mi ni sicer ničesar omenjal o grajskih, kakor da bi mu bili tuji, in ko sem jih spoznal jaz, vidi se mu, da mu ni povšeči takovo znanje. Uganjka, v resnici čudna uganjka je to, ktero nesem iz domovja zopet na tuje, in zlati gradovi, ktere sem hotel zidati tú na rojstnej zemlji, razrušeni so za vselej.“

Takih mislij polen pride Vratislav do gozdnega obrobja, kjer je prvič zaupno govoril z Zvezdano in kjer mu je odljudni grajski pisar zastrupil najlepši trenotek njegovega življenja.

In predno se zavé v takem premišljevanji, zakliče ga ženski glas. Ozre se in zagleda na samotnej klopici črnooko dekletce, ki se mu nasproti smeji in ga pozdravlja.

Rad bi šel mimo, ne govoril bi več z Zvezdano, mož bi bil, storjenih sklepov bi ne prelamljal, a mogoče ni. Saj mu tudi dekletce ni nič žalega storilo, kako bi mogel tako trdosrčen biti, da bi se po krivici maščeval!

In k njej hiti tedaj in sede na klopico ter se trudi, da bi bil vesel kakor prejšnje dni. Vendar preje goljufamo največjega modrijana nego ljubeče žensko okó.

„Kaj ti je, ljubi Vratislav, danes? Otožen si, prave besede nimaš za me, in dozdeva se mi, kakor da bi ti bila nestrpna moja druščina?“

„Krive so take misli, Zvezdana! Glej, jaz sem vesel ali vsaj biti moram. In nespametno bi bilo, ko bi žaloval človek, kedar se poslavlja od prijateljev, ki mu svetujejo in želé, naj kmalu odide.“

„To so brezsrčne besede, Vratislav, in jaz jih ne umem. O govori jasno, nekaj imaš na srci, kar ne zaupaš meni, ker me ne ljubiš več,“ vzdihne naposled deklica, ovije beli roki okoli njegovega vratú in glas jej zamrè na ustnicah.

„Zvezdana, jaz grem, tajiti nočem več. Iti moram in celó tvoj oče mi svetujejo, da je boljše tako za me in za te. Pozabi me, to te prosim; okleni se drugega, ki te je bolj vreden od mene in bodi srečna; če ne bodem jaz nikdar, kaj tega drugim mar!“

„Gorjé! to ni mogoče, ti ostaneš, ti ne greš, Vratislav, ali pa nisi preračunil, kaj bode z menoj,“ pravi deklica in obile solze jo zalijó.

„Utolaži se, Zvezdana! Jaz grem, ker moram iti. Znabiti še pride čas, ko se vrnem, ako pa ne, odpusti mi in verjami, da je bil tvoj Vratislav poštenjak, ki si ni hotel s silo priboriti sreče, ktere ni zaslužil.“

Izgovorivši poobjame deklico, poljubi jo v bledo čelo in izgine v gozdnej seči.

Petnajsto poglavje.

Že drugo jutro zgodaj je sedel Vratislav na robu svojega kovčega in pospravljal svoje knjige, obleko in vse, kar je prinesel nekdaj iz mesta, kajti odpotovati je mislil še isti dan.

V prvem trenotku niti računil ni, koliko gorjá pusti za seboj; pozabil je celó ljubezni do Vide, ki mu je bledega obraza in objokanih očij urejevala potrebne reči za odhod in si niti vprašati ni upala, kam gre in kdaj se vrne.

Vedela je pač, da je vsega tega kriv mestni gospod, isti človek, ki se je usélil siloma v njeno srce, in vest jo je pekla, da tudi ona ni brez krivde, zakaj pa je bila prijazna z njim in mu je dajala povod, da se je pridružil v prej tako veseli krog?

Vratislav ni omenil niti besedice o zadnjih dogodbah, le naročal je Vidi, kaj se ima storiti s tem in onim, ko bi o njem toliko in toliko

časa ne čula. Na zadnje jej je rekel, naj bode prijazna z Zvezdano kakor doslej, naj jo tolaži, ko bi žalovala, in jej prigovarja, naj minolost pozabi.

„In še nekaj te prosim, draga Vida, in prepričan sem tudi, da me ubogaš. Vedno si bila poštena deklica,“ pravi Vratislav dalje, držéč jo za desnico in nadaljuje: „Vida, ti imaš skrivnosti pred menoj, a tega ti ni potreba, znano mi je vse. Dobro vém, da vidiš rada, ali da si vsaj rada videla Skovirja, mojega nekdanjega prijatelja in tudi jaz sem ga rad imel. Drago sem plačal to zaupanje, on je človek brez srca, brez časti. Odpuščam mu jaz, odpusti mu tudi ti, a obljubiti, priseči mi moraš, da se ga ogiblješ odslej, da ne obiskuješ več gradú na Pasjaku. Če se hočeš možiti in tega ti bode potreba, kajti slabotna ženska mora imeti krepko moško podporo, izberi si mladenča iz gorskega zakotja, kterega poznaš od mladih nog in ki si vzrastla z njim, ki ume tebe in ti njega, ki čuti več, kakor kaže, a goljufije ne pozna, in zagotavljam te, srečna bodeš. Vida, ti ne poznaš tako zvanega omikanega sveta, in srečna si, da je tako. O kolikokrat sem že dejal, zakaj si zapustil skromni dom svojih očetov, ubijal se pol svojega življenja za videzno srečo, in to moram ponavljati zopet danes, ko se poslavljam sam ne vém za koliko let od najdražjega, kar mi je na svetu: od domovja, od tebe in tvoje prijateljice. Vendar zdaj je prepozno, kar se je zgodilo, ne dá se več izbrisati.“

Tihota nastane nekaj časa. Naposled povzame zopet Vratislav besedo: „Pozvedi tudi, Vida, kako je starej gospej na Pasjaku; čul sem, da je bolna, a niti posloviti se ne morem od nje. Reci jej, da jo pozdravljam. Ona je blaga žena.“

Tako je govoril Vratislav z Vido in težko je med tem zakrival globoko žalost v srci; svete je dajal, a čutil je, da jih potrebuje najbolj sam.

Kake dve uri pozneje je že stal na Draganovem dvorišči z zelenim „kocem“ pogrnen in naprežen voziček, in stari Matijec je v pražnjej obleki nakladal Vratislavove reči ter z glavo zmajeval, ker ni mogel umeti, kako more učen in imeniten gospod biti tako trmast in svojeglav, da mu kar črez noč odpotovanje v misel pride in se kar nenadoma domovja naveliča. Ali kar zdaj pridrči sèm po vasi koleselj iz gradú na Pasjaku in grajski sluga poprašuje po mladem doktorji.

„Zdaj ni drugače, gospod doktor, kar k meni prisedite pa je. Težko vas pričakujejo stara gospa in slabo jim je,“ pravi sluga, ko trenotek pozneje pred Vratislavom na dvorišči razoglav stoji in na vso sapo naročilo svoje gospodinje razklada.

„Čudno naključje je to, nerazumljivo,“ misli si Vratislav. „Prej me

nenadne neprijetnosti iz doma podé, in ko je izvršeno vse, pride drugi in kliče: Stoj, ne hodi!"

Po takovem modrovanji ukaže Vratislav hlapcu, naj voz zopet razpreže in si vožnjo za prihodnje jutro prihrani. Sam pa h grajskemu slugi na voz prisede in se namesto proti jugu na tuje — na zahod v grad na Pasjaku odpelje.

Kako se začudi Vratislav, ko pol ure pozneje v bolniško sobano stopi in staro gospo v mehkem naslonjači, z vezenjem v roki in ne ravno bolezni oznanujočega lica najde.

„Hvala lepa, da ste se potrudili, gospod, in lepo je, da ste uslišali mojo prošnjo in me obiskali," ogovori grajščakinja doktorja in mu sebi nasproti sedež ponudi. „Berem vam tudi na obrazu, da se čudite mojej bolezni, ktero sem vam naznanila, in si mislite, da mi ni posebne sile. Resnica je to, gospod doktor. A povém vam, da sem se postarala, da ne bodem dolgo in da me v takem položaji tudi malenkosti bolj vznemirjajo, kakor pa bi bilo potreba. Zaradi tega sem vas tudi povabila in vas želela videti, predno odidete."

Vratislav je v zadregi in osramočen. Predobro je čutil, da se je pregrešil, ker je hotel brez slovesa odpotovati od stare prijateljice.

„Ne zamerite, milostljiva gospa! Moje razmerje se je nenadno izpremenilo. Ostati mi ni več tú; prelamljati moram svoje nekdanje sklepe in obljube ter si iskati drugega domovja," pravi Vratislav čudéč se, kako je zvedela grajščakinja o njegovem odhodu, saj je že nekaj dnij ni bilo na Radovji!

„Iti morate, pravite, in nemudno, gospod doktor! A pravih uzrokov nimate za to, to vam povém jaz. Mračna meglica, ki je prišla nad vas, se zopet razpodi; vi pozabite, kar je bilo, zavire vaše sreče se odstranijo in vi se zopet zaveste kakor črez noč na prejšnjej cesti in porečete: Stara gospa je imela prav, ki je trdila tako. Zdaj mi pa še podajte roko in obljubite, da svoje prejšnje namene uničite, na Radovji ostanete, mladej Zvezdani najlepših ur ne zagrenite in sebi mirú ne kratite. Da vam olajšam vaše križe in težave ter poravnam vse protivje in nezgodo, ki se je jela nad vašo glavo kopičiti, priča vam je moja roka. Ná-te! porok sem vam s častno besedo, da bode resnica, kar govorim."

Stara gospa podá čudečemu se tovarišu roko in nadaljuje: „Znano mi je, da vam je svetoval gospod Kolovski, da hitite od tod, kjer še ni dozdaj sreče za vas, in da ste zastavili besedo, da storite takó. Tudi vém dobro, da vas je žalil grajščakov sorodnik gospod Skovir, a vse to nič ne dé. Pri takovih rečeh imam tudi jaz nekaj besede. Meni ste bili vi povšeči precej s početka. Pogledali ste svet, precej izkušnje imate, lep naslov ste si pridobili, zakaj bi ne bili vredni deklice, ki vas ljubi s prvim mladostnim ognjem in vi njo; zakaj bi se ne poskusilo, da se

osreči mladi par. Torej najprvo, gospod doktor, je to, da na Radovji ostanete in storite, kar vam velim. Potrebujem vas tudi jaz, saj ni zvedenega zdravnika na daleč okrog. Naduha in starost me tare od dne do dne, in kmalu bode treba oditi za drugimi. Povém vam, svojih ljudij nimam. Tujcem sem morala izročiti svoje posestvo, ljudem, ki mi niti hvaležni niso, kakor vidim. A med tem se je mnogo spremenilo. Našla sem človeka, o kterem sem mislila, da je izgubljen, zatorej hočem popraviti, kar je zamujenega. Naznanjam vam, da bode ta grad in vsa lastnina, ki spada k njemu, ko mene več ne bo, Zvezdanina in vaša, če vam je po godu, kajti vidva sta mi odslej najdražji osebi na svetu."

Pri teh besedah potihne grajščakinja in si zakrije obraz v dlani, da bi utajila svoje ginenje.

Vratislav stoji kakor okamenel. Sam ne vé, ali je resnica, kar govori starka, ali se jej le meša um, ali so pa sanje, goljufive sanje.

Pred nekaj trenotki najnesrečnejši človek in zdaj obdarjen z vsem, kar more svet poželeti. Zvezdana je njegova, protivje je uničeno, lepa bodočnost v domovini se mu smeji nasproti.

„To ni mogoče, milostljiva gospa, tega ne zaslužim jaz," vzklikne potem.

„Prepustimo izvršenje obljubljenega bodočnosti! — Zdaj pa svetujte meni, kako naj si podaljšam dneve, ki so mi šteti; povém vam, da me še, ako vidim Zvezdano srečno in vas, veseli življenje, akoravno mi je že zagrenilo toliko in tolikokrat."

Vratislav uredi vse, kar je bilo potreba in kar je zahtevalo oslabljeno zdravje stare grajščakinje, in se vrača vesel in prerojen domú na Radovje.

„Nerazumljiv igralec sem, čudne uloge igram tú in razumeti ne morem, kako me iznenadja naključje za naključjem. V jutru sem se poslavljal od domovja in vsega, opoldne pa sem zopet navezan z jeklenimi okovi na to gorsko zakotje. Stara gospa pa je več, mnogo več kot sem mislil jaz. Vidi se mi, da ima mnogo upliva na Kolovskega. Ne ostaja mi drugega kot hiteti tja in poročati nežnej deklici, da se ne ločiva, da se izgublja protivje najinej sreči, da je gospa na Pasjaku najboljša žena celega svetá."

Tako je besedoval Vratislav samemu sebi na poti proti Radovju in je nove sklepe koval Prišedši domú pa je ukazal, da se njegove reči zopet na prejšnje mesto postavijo, menéč, da še ostane dalje v gorskem zakotji.

(Dalje pride.)

Vojakova pesen.

Bog vam grehe naj odpústi,
Imenitna vi gospôda,
Preučena vi gospôda! —
Tam — vrag védi, kje-li neki —
Mesto je in tam palače
Lepe, drage in visôke.
V tistih pa so mize dolge —
Če tovariš ní mi lagal,
Ki mu zibel tam je tekla,
Tam mu tekla v tistem mestu —
Dolge in klopí okoli.
Tam se zbirate gospôda
Imenitna in učena,
Iz dežel, kjer solnce vzhaja,
Iz dežel, kjer spet zahaja;
Tudi turski cesar baje
Pošlje svojega vezirja . . .
In ko zbrani tam sedite,
Modre kujete ukrepe,
Zvite vijete pogodbe:
Kjé bo vojska zdaj se vnéla,
Kdó bo v boji divjem zmagal,
Kdó bo klanjal se zmagalcu
Vračajočemu se s polja,
S polja, kjer krvavo žetev
Žanje smrt, ženica bela . . .
Pa jo vkrene vaša glava,
Glava modra in učena,
Da se íma i brez kȑvi,
Kȑvi mlade in nedolžne
Tísoč in tisóč junakov
Mir, pravica spoštovati
Med naródi, med gospódi
Po vsem širnem, božjem svetu!
In po dolgem, glasnem kregu
Vsi ste énih, zložnih mislij.
Pa zapišete pogodbe,
Pa narišete načrte,
Ki jih vsakter spoštovati
Mora, da ne bode zopet
Kȑvi treba prelivati
Tísoč in tisóč junakom.
Pismo spisano, prebrano,
Vsem je všeče in po godu.
In razpošlje to se pismo
Kraljem in cesarjem urno
Tjà, kjer solnce nam izhaja,
Tjà, kjer solnce nam zahaja,
Tudi turskemu cesarju
Nêse mi vezír to pismo . . .
Ali prazne so pogodbe,
Ali prazni so načrti,
Prazne, ničue so in puhle
Vse besede v tistem pismu,
Ki o miru govoríjo,
Ki o zlogi govoríjo
Med naródi, med gospódi
Po vsem širnem, božjem sveti!
Svet le hoče mir imeti,
Ki peró ga naše piše!
To peró je meč jekleni!
V kri človeško se pomáka,
Črke nam rudeče piše
Tam po tužnem, bojnem polji . . .
Oj! kakó je róke vila
Žena moja, me prosila;
V srce pêkle so me solze,
Solze dece zapuščêne! — —
Ali stoj! — Dolžnost me kliče
Bránit carja, domovino
Tam na polji, kjer krvavo
Žetev žanje žena bela. —
Srčno stopam, se ne vstavljam,
A gredóč popévam, molim:
Imenitna vi gospôda,
Preučena vi gospôda,
Bog vam grehe naj odpústi! —

N. C.

Mačeha.

Novela. Spisala *Pavlina Pajkova.*

(Dalje.)

X.

Bodanski je bil razumen in značajen mož. Tudi brez prošnje Eufemijine, da zamolči Elzi njuno nekdanjo zvezo, bi jej on ne bil tega iz dveh uzrokov odkril. Prvi je bil ta, ker mu je bil spomin na svojo prvo ljubezen tako svet, da je menil oskruniti ga, ako bi ga komu zaupal. Drugi uzrok pa je bil še važnejši. Našel je namreč Eufemijo tako močno njemu nasproti spremenjeno, da je sodil, da ga ona ni nikdar mogla tako iskreno ljubiti, kakor je nekdaj mislil. In to zavoljo tega, ker je bilo njeno obnašanje proti njemu še vedno enako mrzlo, da-si jej je bil on svoj pregrešek priznal ter jo prosil odpuščenja in Eufemija mu bila zagotovila, da bosta za naprej ostala prijatelja.

Ko bi njen soprog še živel, sklepal je Bodanski čestokrat svojo sodbo in pogled mu je pri tem mračen postajal, še pohvalil bi njeno ostro postopanje z menoj. Ali zdaj ko je že poldrugo leto vdova, čemu to njeno vedno izogibanje, ta maločutnost v pogovorih z menoj? — Zato se mu je zdelo nepotrebno, da bi kalil Elzi mir s samimi sencami že davne preteklosti. —

Potem ko je Bodanski zopet našel Eufemijo, ktere podoba mu je skozi celih dvanajst let edina pojila fantazijo in mu krepčala pobito srce, občutil ni več za Elzo niti polovice onega zanimanja, ktero je s početka zá-njo gojil.

Da-si bi bil zdaj on najrajši pretrgal z njo vsakoršno zvezo ter živel zopet v spominih na svojo izbeglo srečo, vendar je bil toliko mož, da ni nikdar niti mislil prelomiti jej dane besede. Hotel je postati Elzin soprog, samo odlagal je to vedno na daljši čas.

V toplicah je bil z Elzo sklenol, da bode njuna poroka v jeseni. Ko je pa prišla jesen za Elzo s prepočasnimi, za Bodanskega pa s preurnimi koraki, odložil je ženitev iz malenkostnih uzrokov na prihodnji pust.

Prihajal je redoma vsako soboto obiskavat svojo nevesto; mudil se je na njenem domu poldrugi dan in ta čas je večjidel le s svojo nevesto prebil, a vsakokrat je odhajal bolj pobit in sam s seboj bolj nezadovoljen od nje.

Eufemija se ga je kolikor mogoče izogibala. Po prvem svojem pogovoru se nista več sama sešla v družbi. Silila je celó, da bi se poroka čim preje izvršila.

Bodanski je občudoval veliko skrb in ljubezen, ktero je Eufemija

pri vsakej priliki izkazovala Elzi, in čudil se kako more Elza tako maločutna biti proti tolikej nesebičnej vdanosti. Elza je namreč po zadnjem prepirljivem besedovanji z Eufemijo postala proti njej neuljudna ter jo bolj ko mogoče prezirala. —

Bodanski je hotel Elzi očitati njeno nedostojno obnašanje proti Eufemiji, a bal se je, da bi se pri tem ne izdal. Kajti že ako je le slišal Eufemijino imé imenovati ali pa čul o njej govoriti, razvnelo ga je to takó, da je bil potem nekaj časa v neprijetnej zadregi.

Zastonj se je boril proti temu mogočnemu čuvstvu, ki ga je čim dalje tem bolj svojeglavno zasledovalo; vendar pa ni nič drugega s tem dosegel, kakor da se je začelo njegovo zdravje hujšati.

Njegovo lice prej zdravobarvno, postajalo je rumeno in upadlo; oči prej bistro-gibčne, gledale so zdaj medlo ter z nekim nemirom vedno nekoga iskale.

Ko sedi zopet nekega dne poleg svoje neveste in ga ona z vprašanji osipuje ter zahteva nasvetov, kakó bi naj uredila sobe svojega bodočega stanovanja, kakšne barve njemu najbolj godijo i. t. d. in je bil on pri tem malobeseden in raztresen, očita mu Elza občutljivo pa z ljubeznijo: Ljubi Arnold, Vi se pač preveč trudite s svojim poklicem; Vi ste gotovo bolni, kajti že nekaj časa opazujem, kako Vaše lice upada. Ko bodem jaz Vaša soproga, ne bodem dovoljevala, da bi brez počitka noč in dan letali k bolnikom.

In ko je takó govorila, obrnola je svoje od ljubezni oživljene očí sramežljivo v tla in rudečica, ki jo je pri tem naglo in močno oblila, jej je ljubko pristojala. —

Izpolnjevati svoje dolžnosti je vsakemu človeku prva dolžnost, odvrne resno Bodanski, ki je predobro vedel, kje tiči uzrok njegove telesne slabosti. Kakó bi mogel po noči mirno dalje spavati, ako vém, da me bolnik potrebuje, da mu jaz s svojo pričujočnostjo polajšam bolečine, morda celó življenje rešim? —

Kako ste blagi, pravi nato Elza mehko in kakor se je videlo vsa vá-nj zamaknena. Kakó rada bi tudi jaz kaj posebnega za Vas storila, da bi Vam izkazala, kako Vas častim! —

Ali me ne ljubite že dovolj, Elza? reče Bodanski nekako ginen in z negotovim glasom, ter prime njeno roko, ktero mu je bila ona govoré déla na ramo, in jo nežno boža. Uboga devojka, mislil si je pri tem, kakó si mi vdana, ali jaz te vendar pri vsej svojej najboljšej volji ne morem več ljubiti! —

Ah, to ni nič Arnold; Vas ljubiti je največja sladkost, déje Elza prijetno strepetaje pod utisi njegovega ljubkovanja. Jaz bi bila želela, da bi mi bili prepovedali pisariti, kakor me je vedno strašila Eufemija, da mi boste. Potem bi Vam bila vsaj že nekaj žrtvovala. —

Eufemija? — Kaj je dejala gospa Eufemija, seže jej nestrpljivo Bodanski v besedo in izpusti kakor prestrašen njeno roko. —

Elza mu je bila takoj prvi dan, ko jo je bil Bodanski obiskal, odkrila, da pisari in mu je tudi čitala nekaj drobiža izpod svojega peresa. Toda Bodanski, takrat še ves omamljen od občutkov svojega snidenja z Eufemijo, še poslušal ni, kar mu je ona čitala, še manj pa da bi mu bilo prišlo na misel prepovedati jej to. In tudi pozneje so se njegove misli premalo pečale z njegovo nevesto, da bi se bil zanimal za njeno delovanje. Njegov duh je vedno z neko trmo le v preteklosti živel, v dobi svoje prve ljubezni z Eufemijo; od tod pa se zopet povrnol k Eufemiji kot vdovi, in samó na njenem kretanji in govorjenji je visela njegova duša. —

O nič kaj posebno važnega, odgovori Elza na njegovo vprašanje s sladkim nasmehom. Kar je Eufemija večkrat trdila, to je bil zopet le majhen dokaz njene neizmerne zavidnosti. Rekla je namreč, tako nadaljuje z zadovoljnostjo in gleda hvaležno Bodanskega, da mi ne boste nikdar dovolili, da bi bila pisateljica, ker Vi znameniti možje ljubite priproste in samo za dom živeče ženske. —

Tako je trdila gospa inspektorica? poprašuje s poudarkom Bodanski in se zamisli. —

Da, tako nespametno je govorila ona, ki je nekdaj bila moja odgojiteljica. —

Vaša odgojiteljica? ponovi on hitro in čudéč se dela velike oči. Nikdar mi niste kaj o tem povedali, Elza! —

Kaj še res niste vedeli, da je bila Eufemija moja odgojiteljica skozi celih deset let? odgovori Elza z neko ugodnostjo, ker jo je veselilo enkrat kaj neprijetnega govoriti o Eufemiji ter tako že dolgo gojeni žolč izliti nad njo. — Poldrugo leto je še le, kar nosi častno imé gospe inspektorice. —

Poldrugo leto še le? zakliče Bodanski prijetno iznenadjen in postaja pazljiv. Ne, ni mogoče, dostavi potem naglo s prejšnjo resnobnostjo; saj toliko je ravno, kar je Vaš oče, gospod inspektor umrl. —

Elza se smeji iz celega srca, da jej skoro solze v oči stopajo in reče med smehom: Kaj ne Arnold, to je moral biti ljubeznjiv ženin, moj ubogi oče, ki se je že na smrt pripravljal, ko je svojo roko gospodični Eufemiji v zakon podal? — Hočem Vam na kratko povedati ta zanimivi roman naše rodbine.

Kakor veste, nadaljevala je živahno in češljala majhnega mačka, ki jej je bil skočil na krilo, zdaj pod brado, zdaj za ušesi, kakor se je obračal; — moj dobri oče je bil bolehen skozi celih deset let. Ker sem bila jaz njegov edini otrok in po smrti svoje matere, ktero sem že v zibeli izgubila, njegov edini biser, ljubil me je črez vse. Zato sem

bila tudi vedno trmasta in nahajala vedno le v tem svoje največje veselje, da sem delala ravno temu nasproti, kar se mi je ukazovalo. In kakoršna sem bila kot otrok, takošna sem vzrastla v devojko, in takošna bodem tudi ostala kot žena!

Besedo „žena“ poudarjaje je s porednim kretanjem za trenotek nagnola svojo glavico na Bodanskega.

Da pridem h koncu, nadaljuje glavo privzdignovši; ker je oče slutil, da se njegovo življenje h koncu nagiblje, bil je zavoljo mene v večnih skrbéh. Menil je, da bodem kedar postanem sirota, menda v nadlego celemu svetu. Zato je prosil Eufemijo za njeno roko, da bi jaz izgubivši očeta pridobila mater, ki bi me imela na vajetih. Eufemija, se vé da, ni bila preveč vesela takega ženina; ali revica, kaj je hotela? Mislila je na prihodnjost, slutila, da je jaz po očetovej smrti ne bodem več pri sebi trpela, ker sem bila že sedemnajstletna, in ker je najbrž tudi imela strah pred svojo negotovo bodočnostjo, privolila je rajši v poroko z mójim umirajočim očetom. —

In kako dolgo je potem Vaš oče še živel? vpraša hlastno Bodanski. —

Samo pet ali šest ur je bila Eufemija srečna soproga, reče smehljaje se Elza, a ko bi pa bila takrat mogla v Bodanskega notranjost videti, nje posmeh bi se bil menda v bridki jok spremenil. —

Neizmeren je bil upliv njenega pripovedovanja na Bodanskega. Sedel je tú, kakor okamenel. Samo prsi so se mu hitrejše vzdigovale in ustne so trepetale pod gostimi brkami. —

Zakaj govorite tako zaničljivo o svojej materi, Elza? reče potem površno, da bi le nekaj govoril in s tem zakrival svojo zmočenost. —

Ali Vam že nisem povedala, Arnold, da mi je ona do smrti nevošljiva za vse, kar imam in znam? pravi Elza nekoliko nevoljna, ker jej ni bilo prav, da jo Bodanski svari. —

Jaz še do zdaj nisem tega zapazil, pač sem že mnogokrat občudoval njeno potrpežljivost z Vami, njeno požrtvovalnost —

Hinavščina, druga nič, pretrga mu Elza besedo nestrpljivo z roko maháje; ali ne vidite, kako je že zastarela in grda postala, odkar se jezi, da imam v Vas tako vrlega ženina? —

Bodanskemu na enkrat sapa zastane. Srce mu neha za trenotek bíti, a potem je kakor s kladvom tem močnejše udarjalo.

Eufemija me še ljubi, navdaje ga na enkrat slutnja in okó mu zasveti, kakor v vročici vsled notranje vznesenosti.

Eufemija grda? mrmra potem, kakor bi govoril samemu sebi. Nekoliko trpeče izgleda, to je res; toda gospa inspektorica je vendar najzanimivejša ženska, kolikor sem jih kdaj poznal. —

Ženska, ki je že v letih, ne more več biti zanimiva, pravi Elza slabo premagujoča svojo nevošljivost in vidi se, kakor da se hoče zajokati. —

Kaj v letih, odvrne ognjeno Bodanski; kaj se Vam ženskam vse ne zdi? Nihče bi gospej Eufemiji več let ne prisojal, kakor kakih petindvajset! —

A potem kakor da bi mu bilo žal, da se je za Eufemijo potegoval, dostavi hitro in nekako trdo: Ako pa sem rekel, da je Vaša mati lepa, s tem nisem menil, da bi Vi Elza ne bili ljubeznjivi. —

O vkusih se ne dá prepirati, pravi Elza videzno razžaljena, in po njenem obrazu, ki je bil pred nekolikimi trenotki še tako veder, razprostirala se je zdaj mračna senca. Potem še hoče nekaj dostaviti, a takoj umolkne, ker je Eufemija v sobo stopila. —

Odpustita, da Vaju motim, pravi Eufemija vstopivši; potem pa dostavi proti Elzi obrnena: Naša sosedinja, gospa svetovalka, te daje prositi, ali bi utegnola k njej priti za nekoliko trenotkov. —

Ravno zdaj, ko je Arnold tú, reče Elza z nevoljo. Potem pa si premisli, vstane in reče: Ne, vendar jej ne smem tega odrekati! Obetala mi je dragocén nevestin dar; lahko bi ga izgubila, ko bi jej te ljubavi ne storila. Jako je občutljiva in se čuti kmalu razžaljeno. —

Rekši déne ljubkovaje svojo roko Bodanskemu okoli vratú in zašepeče: Naj Vam ne bo med tem dolg čas, moj dragi; v desetih minutah upam, da pridem nazaj. —

Bodanski se zgane, ko ga Elza tako nenadoma objame ter se jej temnega obraza in v zadregi umakne. Eufemija pa se obrne to zagledavši v stran, in mrtvaška bledoba jej lice pokrije. —

Elza v hitrici ničesar ne zapazi in hiti h gospej svetovalki, da bi se tem preje vrnola. —

Ko Elza črez kakih pet do deset minut nazaj pride, prevračala je Eufemija pri malej mizici v kotu sobe stari album, Bodanski pa bobnal po steklu na oknu. —

Obadva sta kakor osvobodjena vzdehnola, ko Elza vstopi.

Elza vsa pobita pové, da želi gospa svetovalka, naj bi se z njo na sprehod peljala, kakor je to zdaj že večkrat storila, odkar je omožila svojo hčer. —

Pojdem pa jaz namesto tebe, Elza, ponuja se Eufemija z nekim nemirom. —

Saj veste, pravi Elza zbadljivo, da ne ljubi gospa svetovalka preveč Vašega društva, ker se jej zdite nekoliko dolgočasni. —

Za énkrat bode menda vendar prestala, pravi Eufemija vsa zarudela. Prizadevati si hočem, da jo po mogočosti kratkočasim, in se hoče hitro oddaljiti. —

Ne, nikakor ne, zoperstavlja se Elza, ki jej je ugajalo Eufemijo poniževati v Bodanskega pričujočnosti, ker jo je še bolelo, da jo je on preje toliko pohvalil. Meni se dobra gospa preveč smili, da bi jej jaz niti

ene urice ne žrtvovala. Vi pa Arnold, idite med tem tudi na sprehod, da se ne boste domá dolgočasili, dostavi še Eufemijo neprijazno po strani gledajoč in ponudi Bodanskemu svojo roko v pozdrav.

Bodanski se njene roke komaj dotakne, vzame klobuk, pokloni se Eufemiji in odide za Elzo. —

XI.

Ko se je Eufemija prepričala, da je Bodanski že zapustil stanovanje in je čula odhajajoč voz, s kterim se je Elza z gospo svetovalko odpeljala na sprehod, gledala je nekaj časa zamišljeno pred se. Potem pa se nenadoma bridko zajoče.

Borbe, ktere že prestaja, odkar je Elza nevesta in hodi Bodanski v hišo, so tako silne in mučne, da jej že pešajo moči. Z vsem naporom si je prizadevala, da bi udušovala čuvstva, ktera je za Bodanskega še od prejšnjih časov sèm gojila; toda vse zastonj. Svoje ljubezni do Bodanskega ni mogla zamoriti, tudi pri vsem svojem neizmernem trudu ne. Sredstva pa, ktera je rabila, da bi čim preje v sebi in v njem nekdanje nagnenje zatrla, napravila so pri obeh ravno nasprotni učinek. —

Eufemija je dobro videla, kako hudo rani Bodanskega njeno strogo postopanje z njim; čutila je, da on vsled tega brezkončno trpi, ker je nesrečen. To sočutje pa je bilo ravno, ki je pomnoževalo njena prejšnja čuvstva zá-nj.

A če je Bodanski trpel, menéč, da je Eufemijina strogost resnična, trpela je Eufemija še mnogo več. Ona je namreč s strahom izprevidela, da nje odpovedanje Bodanskemu ne obeta sadú. Kajti Bodanski, ne da bi bil Elzi vedno bolj vdan prepričavši se, da ga Eufemija ne mara, postajal je le proti njej vedno hladnejši. Elza pa, ker si je napačno tolmačila Eufemijino obnašanje, ki je bilo proti njenemu ženinu neprijazno, je ni več tako kot nekdaj spoštovala, še manj pa ljubila. Dva velika udarca občutljivemu Eufemijinemu srcu: moralna izguba Bodanskega in Elze ob enem. Ni bilo dovolj, da je bila ona pri tem nesrečna, vedela je tudi, da je on nesrečen, in slutila je, da bode tudi Elza, ako ne izpremeni Bodanski svojega mišljenja, imela z njim enkrat neprijetno življenje.

To prepričanje jo je danes zopet vznemirjalo. Zato je zdaj na samem dala na enkrat prostost dolgo zadržanim solzam. Ko se zajoče, prime se za vroče čelo in šepeče: Kakšen konec bode-li imela ta ženitev? — Bog! vzdihnola je iz globočine svoje duše s sklenenima rokama, pozabi mene in daj njemu, njej, obéma skupaj uživati največjo blagost! —

Nekdo je potrkal na vrata. Eufemija se prestraši in obriše hitro solze, ki so jej še visele na dolgih trepalnicah. Ker ni nikogar pričakovala, menila je, da se je zmotila, in zato se noče oglasiti.

Trkanje se ponovi. Najbrž je šla kuharica k sosedi ter pustila vežna vrata odprta; morebiti je kakšen reven potovalec, ki prosi miloščine, mislila si je, in seže v žep po drobiž ter gre med tem k vratom pogledat.

A kakó se zavzame, ko zagleda pred seboj namesto reveža — Bodanskega.

Vi tukaj? reče Eufemija neprijetno iznenadjena in se v zadregi postavi med vrata; menila sem, da ste šli na mestni vrt godbo poslušat. —

Ali Vam je moja družba takó neljuba, Eufemija, odvrne Bodanski trdo in nagrbanči čelo, ker mi hočete, kakor vidim, vhod zabraniti? — To rekši stopi določno v sobo, déne klobuk proč, sleče površno suknjo ter hodi z velikimi koraki gor in dol po sobi, kakor dela človek v lastnem stanovanji. —

Eufemija, ktero je Bodanski dozdaj sploh klical za gospo inspektorico, zdregeta po vsem životu, ko jo nenadoma po imenu pokliče. Ko pa še vidi povrh njegovo nenavadno določno obnašanje, bala se je kakega neugodnega prizora.

Zato začne po sobi pospravljati, kakor da mu hoče s tem pokazati, da nima časa muditi se z njim in mu pri tem nekako plašno pripoveduje: Letos imamo izvrstno vojaško godbo grofa Thun-Hohensteinskega pešpolka —.

Kako bi me radi spravili iz doma! seže jej Bodanski porogljivo v besedo. Ali vedite, da sem se nalašč vrnol, ker vém, da ste sedaj sami domá, in ker hočem na vsak način enkrat zopet brez prič z Vami govoriti. —

Jaz ne bi vedela, kaj bi mi imeli povedati, gospod doktor, kar se ne bi dalo tudi vpričo Elze govoriti, reče Eufemija navidezno malomarno, a poznalo se jej je, kako je prestrašena. —

Vedno imate to imé na ustnih; vedno mi to devojko kot neko strašilo pred oči postavljate! odvrne Bodanski nestrpljivo in temnega obraza. —

Elzo, svojo nevesto, ktero popeljete v kratkem pred oltar, imenujete devojko strašilo? odvrne mu občutljivo Eufemija.

Moja nevesta? ponavlja bridko Bodanski in gleda v tla. Da, da res! nekdaj je bila —.

Kaj vendar menite s tem? pretrga mu jezno Eufemija govor in mu pogleda na ravnost v oči. Vi ste mož in kot tak boste tudi držali svojo besedo!

Ako je od prve dane besede odvisno, potem ste Vi, Eufemija, moja nevesta; kajti Vam sem najprej dal svojo besedo, ktero sem pripravljen vsak hip izpolniti, déje burno Bodanski in se Eufemiji približa. —

Nikdar! kriči Eufemija upadlega lica in se mu umakne. —

Čemu se jezite, Eufemija? reče nekoliko poredno Bodanski; saj me s tem vendar ne boste prepričali, kar se že tako dolgo zastonj trudite dokazati mi, da bi me več ne ljubili! Jaz sem zdravnik, nadaljuje mehkejše in kot tak vém soditi, od kod izvira Vaše bolehno lice, Vaša preobčutljivost, ki spremlja vsako Vašo besedo in kretanje. Tudi sem zvedel danes, zakaj ste dovolili postati inspektorjeva vdova. Vi ste pri tem činu samo poslušali svoj nesebični blagodušni čut, ki dela dobrote svojemu bližnjemu, a seka skrivne rane samemu sebi. Vém, Eufemija, prav dobro vém, da niste gospoda inspektorja nikdar ljubili in tedaj —.

Eufemija, ki je stala ves čas, kar je Bodanski govoril, od njega na pol obrnena in mu z roko migala, naj molči, a na njenem obrazu so se barve menjale, obrne se pri zadnjej njegovej besedi nenadoma proti njemu ter mu ponosno seže v besedo rekóč: Kdo Vam daje pravico, gospod doktor, soditi o mojem čuvstvovanji za rajnega mojega soproga? —

Bodanski prebledí. Prejšnji zmagonosni izraz njegovega obraza izginol je mahoma. V zadregi gledal je nemo pred se, okoli ust pa se mu je zibal bolestni čut.

Nepričakovano pa burno prime Eufemijo za roki, uprè z obupno določnostjo v njo svoj pogled ter pravi hitro in trdo: Recite, Eufemija, recite odločno, da me ne ljubite, da me že davno več ne ljubite, in ne bom Vas nikdar več nadlegoval. —

Eufemija, ki si je zastonj prizadevala roki odtegnoti mu, zašepeče vsa omamljena v pretrganih besedah: Gospod doktor, — jaz — jaz Vas — jaz Vas nič —.

Dalje ni mogla govoriti; kajti Bodanski, ki je z mrtvaškim strahom čakal na osodepolni nje odgovor in je zató skoro brez sape pazil na vsako izpremembo njenega obraza, a vidéč na njem izraženo grozno bridkost in prepadlost, zvedel je dovolj. Neizrekljiva radost ga prešine, in spozabivši se poobjame Eufemijo ter jo ognjeno pritisne na srce. —

Eufemija spusti za trenotek zmočena glavo na njegovo ramo, a zavedevši se potem iztrga se mu urno iz rok in pravi hitro z negotovim glasom: Izpustite me! — To je nespodobno! — Kaj to pomenja? —

Kaj to pomenja? odgovori Bodanski radosten. Pomenja, da sva obadva stvarjena, da drug drugega osrečiva z medosebno ljubeznijo; da hočejo nebesa naju zopet združena, ki sva vsled samega neprijetnega slučaja bila tako dolgo ločena! —

Ne igrajte nepotrebnih prizorov, ki Vam ne delajo časti, meni pa niso pristojni, pravi Eufemija resno in popolnoma mirna. Vi ste Elzin ženin in le kot takemu sem prisiljena biti Vam prijaznejša, kar bi sicer z Vami nikdar več ne bila. Ako pa nadaljujete svoje postopanje proti

meni, ne bodeva se, gospod doktor, od danes naprej več videla, dokler ni Elza Vaša soproga. —

Gospa inspektorica, reče Bodanski ves prepaden z votlim glasom in se mrzlo pred njo pokloni; obetam Vam, da postane Elza v kratkem moja soproga. A obetam Vam ob enem tudi, nadaljuje slovesno, kakor bi prisegal, da bode ona potem namesto srečna le pomilovanja vredna žena. —

Kaj jej hočete potem storiti? zakliče Eufemija preplašena. —

Kaj Vas to briga, odgovori temno Bodanski. —

Ali jaz sem Elzina varuhinja, jaz moram skrbeti, da bode ona srečna, reče skrbljivo Eufemija. —

Jaz pa bodem nje soprog in tedaj odpade Vaša oblast in skrb za njo, odvrne Bodanski z moškim poudarkom. —

Eufemija se uspehana vsede na stol in si zakrije z rokama obraz. Strah jo je za trenotek premagal. Po kratkem neugodnem molku vstane zopet in reče mirnejše ter z neko gotovostjo: Vi jej ne boste nič hudega storili; imate za to preblago srcé. —

Imel sem ga nekdaj, godrnja Bodanski med zobmi, a Vi ste ga popačili. —

Tudi to se mi očita, misli si Eufemija z bolestjo, a ne pokaže svoje bridkosti, temveč približa se Bodanskemu, déne svojo roko rahlo na njegovo ramo, povzdigne vá-nj svoje mokre oči in reče slovesno: Prava blagost se nikdar ne popači! In Vašo smatram kot tako, ker Vam je prirojena, ker —.

Bodanski se zgane, ko se ga Eufemija dotakne. Ko se pa še njegov pogled ujame z njenim otožnim, prosečim pogledom, obrne se neprijazno od nje in jej hitro preseka govor hudujé se: Čemu se mi laskate? Kaj mislite s tem doseči? — Ko pa še vedno čuti na rami lahno tego Eufemijine roke, strese jo neuljudno od sebe in še dostavi ves razburjen: Zakaj tú stojite in me na smrt mučite? Pojdite, pojdite vendar proč! In kakor brez uma te besede izgovorivši obrne glavo od nje. —

Eufemija ni čakala, da bi jej on še enkrat ukazal, naj odide. Pogleda ga samo pomilovalno s preplašenimi očmi in ničesar ne odgovorivši odide vsa vznemirjena iz sobe. —

Upadlega lica in razburjen gleda Bodanski za njo in koraka po sobi. Na enkrat se ustavi in iz njegovih prsij se vzdigne globok vzdih spremljan od besed: Izgubil sem jo! — In ko takó tú stoji podoba obupa, zagleda na tléh majhno cvetico, ktero je prej Eufemija na prsih nosila. Hitro seže po njej in jo stisne krčevito v pest, kakor bi se bal, da bi še tudi nje ne izgubil. —

Skozi odprto okno pa prinaša vetriček posamezne glasove nekega starega napéva, kterega je potrupana „lajna“ na sosednjem dvorišči igrala.

Otožna godba se je strinjala z Bodanskega potrto notranjostjo. Bodanski se na okno nasloni in posluša željno medle glasove one podrtije.

Zdaj odprè pest in iz nje vzame cvetico, ki je že bila vsa pomandrana. Počasi jej trga posamezna peresca in jih éno za drugim prepušča sapi, da jih odnaša. Mirno gleda za njimi, kako so po zraku plesala, dokler se niso v cestnem prahu izgubila. Ko pa z zadnjim perescem isto stori, stegne hitro kakor prestrašen svojo roko, da je zopet ulovi. In ko se mu to tudi posreči, odprè medaljon, kterega je nosil pripetega k urnej verižici in položi z neko pobožnostjo ono peresce poleg majhne slike, ki je kazala Eufemijo kot osemnajstletno devojko. —

(Dalje pride.)

Tri želje.

Sedeli na trati pastirci trijé
In govor vrtili so kakor možjé.

„Najboljše na svetu oj papež živí,
Jé dobro in pije, svetnik se častí."

Tako beseduje tam prvi pastir,
Tiara mu sveta vse sreče je vir.

„Ti lažeš," oglási tovarš se takó,
„Kdo neki preseže cesarju glavó?

On vojske vojskuje in dela denar,
In fante poklíče v boj slavni vladar.

To vém, če pozabi on mene, pa sam
Jaz v vojsko krvavo tedaj se podam."

„„Brezumen pastirca ta govor je res,
Kdo želel bi vojske zdaj in pa nebes?

Najrajši pastir bi jaz tukaj ostal,
In polje očetovo nekdaj oral.""

Najprvo pastirci se zdaj sporekó,
Ker trdi vsak svoje potem se stepó.

In pasli pač skupaj odslej niso več
In govor vrtili svoj moder, sloveč.

Na polji tam ravnem le kamen stojí,
Nadpís pozlačeni na njem govorí:

Junakom jaz kličem trem tukaj spomin,
Ki padli pod mečem so tvojim, Turčin.

y.

Zóra.

Izza gorâ se dviga dán
Svetál takó, takó krasán
Po sobi temnej šviga mi
In luči v njej zažiga mi.

Le švigaj dan po njej svetló
Užigaj luč po njej lepó
Proganjaj tmine mi iz njé
Ki dušo in teló moré!

V temini oj! se zgrudil bo
V svetlobi pa se zbudil bo
Moj duh otožen in temán
Na bedno zemljo prikován!

Ko siješ dan tu v sobo mi
Iz nje podiš tesnobo mi
Takrat mi šine luč v srcé
In misli v njem budí svetlé!

In krasno vstaja mi spomín
Iz srca jadnih globočín
Da nekdaj mi napoči dan
Ko dvignol se bo duh solzán!

In v jasnem svitu bival bo
In radosti užival bo
Okóv temine oproščen
V svetlobi zlatej pomlajen!

—b—

Bosenske zanovétke.

Spisal *Rajko Perušek.*

I.

Kakor so stari Rimljani o Kartažanih rekali: „Punica fides nulla fides“, tako je tudi pri srbskih kristjanih „turska nevera“ postala poslovica.

„Trgovac ti laže sa smijehom
„Žena laže suze prosipljući
„Niko krupno ka’ Turčin ne laže.“

Tako pravi knez Janko v „Gorskem vencu“ Petra Petrovića Njeguša, vladike črnogorskega.

Pri Turcih igra glasovita „reservatio mentalis“ veliko ulogo. Oni lažejo v javnem in v zasebnem življenji. Dokazov podaje nam turska povestnica vseh časov. Njihova prisega, ktera se na bodočnost proteže, ne velja mnogo. Prirojena jim lukavost in podlost podaje jim vsakojakih izgovorov, češ, da niso prej vedeli, kako bode Bog dal. Več vrednosti ima zakletva, koja se tiče preteklega časa, ker tú se ne morejo tako lahko izpričavati in prikoru izbegnoti, da so se po krivej prisegi pregrešili. Vendar tudi v tem oziru niso preveč skrupolozni, in vzlasti v civilnopravnih poslovih je upotrebljevanje krivih šahitov (svedokov) na dnevnem redu. Žalibog, da pa tudi krščanski Bosnjaki v tem oziru niti za las boljši niso. Tudi oni varajo, kakor morejo in posebno grško-iztočni trgovci prekosé v svojih poslovih celó Židove, dočim se mora priznavati, da so Turci v trgovini prav pošteni. Jaz mislim, da je baš pri grško-iztočnih ne samo osobita trgovska darovitost, ktera jih odlikuje, temu kriva, ampak površno krščansko čuvstvo, ktero je pri katolikih dosta bolj učvrščeno, nego pri pravoslavnih, kakor je v obče krščanstvo staroversko bolj vanjsko kakor duševno delajoče, in to zopet radi nizke izobraženosti grško-iztočnega svečenstva.

Ali premda Turci lažejo, jim je ipak največje razžaljenje, ako jim kdo spodtika, da lažejo. Turčin ne dá, da bi kdo sumil o istinitosti njegovih besed, in strašno ga je sram, ako mu jasno dokažeš, da je lagal.

Laž prešla je Turčinu v krv in mesó, pa zato ne laže samo takrat, kedar gre za ozbiljno stvar, nego privadil se je lagati tudi v šali.

Pred nekterimi leti odlikoval se je po svojej lažnjivosti Turčin, ki je svoje sodruge često zabavljal z najneverjetnejšimi izmišljotami, ktere je pa tako resnim obrazom pripovedaval, da niti človek vedel ni, kako bi si stvar tolmačil.

Sedeli so edenkrat Turci po svojej navadi pri kafedžiji slastno srčéč kavo in pušéč dim iz dolgih lul. Koliba takega kafedžije je zbirališče brezposlenih ljudij, kjer s prekrižanimi nogami sedéč, kavo in duhan pijóč čevrljajo ter vse dnevne novice prerešetujejo. Često je spojena s tako kavano tudi brijačnica, tako da to zbirališče po vsem nalikuje starorimskim in italijanskim brijačnicam, kjer se postopači shajajo, pa mimoidoče obirajo.

Rekli smo, da so edenkrat Turci sedeli v takej kavani. Tudi naš Turčin hotel se je oddahnoti od posla ter popiti čašico kave. Komaj vstopi, začnó ga zbadati ter norčevati se z njim. On mirno sede, počasi lulo natlači, z mašico (kleščami za ogenj) žrjavico uhvati, duhan zapali in nekterekrati krepko potegne. Dokler je on lulo zapaljival, skuhala se je tudi že kava, kajti za vsakega gosta se kava posebej kuha.

„Daj Ahmede,“ reče eden prisotnih, „ti se znaš dobro lagati; povej nam nekaj, o čemer nisi nikdar čul in česar nisi nikdar videl.“

„E bratje,“ odgovori Ahmed pa nagrbanči čelo, „lahko vam šaliti se, a joj meni zlosretniku.“

Navzočni ga debelo pogledajo, ko čujejo veseljaka tako turobnim glasom govoriti te besede.

Radovedno ga vprašajo énim glasom, kaj mu je, da tako glavom klone.

„E, kako ne bi,“ odgovori Ahmed, ko me je nesreča stigla, ktera bi vsakemu od vas, kakor je meni, veselje i šalo ogrenila.“

„Govori, človeče, kaj ti je.“

Ahmed globoko vzdihne in reče: „Otec mi je umrl.“

„Je-li mogoče,“ viknejo vsi. „Pa dozdevalo se mi je, da je starec krepek i jak, pa da ne misli tako brzo preseliti se na oni svet,“ reče Hasan.

„E, nesretnik penjal se po stolbah na pod, da prinese moke, pa se spodtakne, trešči ob tla i zlomi si vrat.“

Vsi so z glavami majali in obžalovali nesrečnega starca, Ahmed pa globoko vzdihne, nasloni glavo na obe roki ter bulji pred se. Potem reče: „Pa da bode nesreča še večja, nimam ni pare, da ubogemu otcu pošten pogreb oskrbim.“

Poznali so vsi Ahmeda, da je v resnici siromak. Spogledajo se, pošepetajo si nekaj na uho, potem gre Hasan od enega do drugega in skoro je bila skupljena svota, ki je zadostovala za primeren pogreb.

„Da ti vsaj nekoliko olajšamo tvoj nesrečni položaj, vzemi te novce, pa priredi svojemu otcu, ki je tako žalostno zaglavil, dostojen pokop,“ reče Hasan.

„Hvala lepa, da vam Bog stotero povrne vašo dobroto,“ reče Ahmed, vzame novce, poslovi se ter odide počasnim korakom.

Ostali so se razgovarjali o tem dogodku, pa obžalovali poginolega starca in siromaka Ahmeda. Kar vstopi v kavano starec s sivo brado, nekoliko upognen, ali inače čvrst in jak, pa veselega lica.

Vsi vzkliknejo: „Ali si ti, Omere, ali nisi?“

„Kako ne bi bil jaz, ljudje, kaj to vprašujete?“

„Kaj nisi umrl, človeče?“

„Jaz? Hvala Bogu, še sem zdrav, pa noče mi se ni malo umreti.“

„Ali ravnokar pravil nam je Ahmed, da si s stolb padel, pa si vrat złomil.“

„Jok bolan, evo me célega!“

Isti hip vstopi zopet Ahmed glasno smejé se.

„Prevaril si nas, lopov,“ kriči društvo, „tega se nismo od tebe nadejali.“

„Kako sem vas prevaril? Pravil sem vam, kakor ste zahtevali od mene, nekaj, česar nikdar niti videl niti čul nisem.“

Obči smeh završi šalo, a vsak še popije nekaj čašic kave v to ime.

II.

Koran ali kakor bosenski mohamedanci govoré „kuran“, prepoveduje bratiti in prijateljiti se z djaurinom. Premda se tedaj mohamedanci med seboj pozdravljajo, gre vsak molčé mimo „krščana“, pa se tudi noče v razgovor spuščati, ampak ako ga kaj povprašaš, odgovori ti na kratko, pa se ne dá smetati v svojem poslu. Sedaj sevéda je odzvonilo bosensko-mohamedanskej oholosti, in hočeš nočeš morajo se pokorjavati neverniku in vsaj na videz prijazno občiti z njim.

Posebno neradi se spuščajo v verske razgovore. Premda so bosenski mohamedanci od vseh najbolj fanatični in se oni sami Osmanlijem rogajo ter edino sebe pravimi Turki smatrajo, vendar ne vsiljujejo nikomur svoje vere.

Mora se priznavati, da niso Turci v obče zaradi vere nikogar preganjali in le politične in socijalne razmere, ktere so Turkom edinim vsa prava davale, bile so uzrok, da so pojedinci krvoloki krščanom vsakojake nepravde delali. — Tako na pr. običavajo Turci na božični dan krščane obiskavati pak jim čestitati. Da niso vanjskih obredov krščanske crkve trpeli, na pr. javnih procesij in zvonov, to je pri narodu na tako nizkem stepenu izobraženosti razumljivo. Pa tudi v tem oziru se je v zadnjih letih turskega vladanja marsikaj na boljše obrnolo. — Sevéda, svinj ni smel nikdo javno prodajati in klati. — Sedaj ta koristna žival ni nič nenavadnega več v Sarajevu. Vendar je javno prodavanje svinjskega mesa in žive krmetine starega Fazli paše, očeta sarajevskega gradonačelnika ali župana Fadil-Pašića tako bolelo, da je vse svoje posestvo prodal in v Carigrad odšel.

Ako tedaj Turci ne delajo propagande za svojo vero, pa tudi ne dopuščajo, da se kdo utika v njihovo vero in njihove obrede, a tudi krščani so se varovali izazivati njihov srd ter se z njimi prepirati o veri. Ali kedar je prisiljen Turčin razgovarjati se o tem predmetu, pa ako mu nedoslednost v različnih verskih in običajskih točkah predočiš, vé se ti tako vešče izvinoti, da mu ne moreš ničesar odgovoriti, ker za logične dokaze ni pristopen. Evo eden primer!

Angleški konsul v Sarajevu, duhovit pa tudi poreden mož, imel je največje veselje, ako je mogel muftijo, ki ima pri mohamedancih blizu ono čast, ktero pri krščanih škof, osmešiti ter s theologiškim znanjem svojim, ktero pri Angležih nič nenavadnega ni, v zadrego spraviti. To mu mnogokrat ravno ni bilo težko, če tudi ne moreš z dokazi Turčina prepričati. A zato se je paša silno srdil na Angleža, ki je tako brezobzirno pobijal načela mohamedanskega zakona, pa tudi na muftijo, ki je tako nespretno branil proroka in njegov nauk.

Prilika zametnoti govor o verskih pitanjih podavala se je Angležu na večernih zabavah, ktere je prirejal paša in kterim so prisostvovali vsi ugledniki sarajevskega mesta, tedaj tudi konsuli inozemski in turski poglavice, kajti inače se ga je ogibal muftija, kakor razbeljenega železa. O takih prilikah začel je konsul muftijo zbadati in njegove razloge pobijati. —

V enem takem slučaji pa se je obnašal naš muftija tako junaški, da mu je isti Anglež moral točnost odgovora priznavati. Pozval je bil zopet paša o nekakej priliki rečeno gospodo k sebi na kavo. Med razgovorom zasrbelo je zopet Angleža, da bi se pošalil z Muftijem, pak je zopet govorico na crkvene in verske stvari zasukal. Evropskej gospodi sevéda bilo je vrlo po godu, kedar je Anglež turske učenjake pobijal, ker je tedaj vedno prilike bilo do dobrega nasmejati se. Tem kislejši obraz delal pa je paša in turski njegovi doglavniki in med njimi najbolj muftija, kajti njega je zopet zapadla zadača, da odgovarja nasprotniku.

„Ajde de,“ reče konsul, „ti muftija si izvrsten bogoslovec pa znaš kuran na izust. Tudi jaz sem dobro proučil vaš zakon. Ti znaš, da se v mnogih stvareh ne skladam s teboj, ali najmanj morem pojmiti, zakaj vaš zakon dopušča Turčinu vzeti si krščanko ali evrejko za ženo, nasproti pa strogo zabranjuje mohamedankam vdati se za krščana ali evreja. Ni li to velika nedoslednost in ni li to dokaz, da vaš zakon ni božja beseda?“

Angléž je mislil, zdaj sem ti jo zasolil, ker mi na to ne moreš odgovoriti in nikakega pametnega razloga navesti. Tudi Turci so se prestrašili ter bojazljivo čakali, kaj bode muftijina modrost izustila. A naš muftija je vse nepričakovano iznenadil.

„E“ pravi, „to ti je lahko dokazati, da je naš zakon pravo pogodil.

Pa ker ti naš kuran dobro poznavaš, znano ti bode, da mi ne verujemo samo v Mohameda, velikega našega proroka, nego da mi i Mojsijo pegambera * in Isusa pegambera spoštujemo. Poslal je Bog i enega i drugega ljudem, da priča o njem in navesti dohod Mohameda, ki je imel pravi nauk božji završiti, ali evreji in krščani so iz svetih knjig iztrebili vsa ona prorokovanja, ktera se tičejo Mohameda. Ker mi tedaj verujemo v božje poslanstvo i Mojsije i Isusa i Mohameda, slobodno je nam, ženiti se z ženami vseh treh veroizpovedij, dočim vi tega ne delate, pa se zato le smete z ženami vaše vere ženiti. Kedar bodete tudi vi v Mohameda verovali, pa se bodete mogli tudi vi z našimi devojkami ženiti.“

Vsi so obstrmeli začuvši bistroumno tolmačenje muftijino. Turkom se od veselja zasveti lice, Evropci pako odobravajoč muftijin dokaz smejali so se Angležu, ki je sam priznaval, da mu ne more tega razloga pobijati rekóč: „Evala effendum (effendija nazivajo Turci vsakega pismenega človeka, na pr. hodže, pisarje, činovnike itd.), danes si si ti osvetljal lice, pak se meni smejajo, a drugi pot bom poskušal, da svoj poraz popravim. Sedaj pako pogovarjajmo se o čem drugem.“

(Dalje pride.)

Večna pomlad.

Vetrovi južni véjejo
Čez dóle, čez goré;
Piródo mrtvo gréjejo,
Življenje v njej budé.

Že solnce z jasnega nebá
Poljublja kôpni svet,
Povsod poljùb pozná se tá —
Zelênje je in cvet!

Vse, kar se giblje, kar živí,
Prošínja nova moč;
V veselji spaja vse stvarí
Priróde pírna noč.

K vesoljni svatbi sveti téj
Pa svíra zbor krilát;
Po vseh gozdéh z zelênih véj
Opéva se pomlád. —

In v têbi, srce moje tí,
Pomlád pa ne cvetè? . .
O pač! še lepši mi rodí
Pomladni cvet srcè:

Naj solnce baš ne síje mu
In tôplih ní vetróv —
Saj pesnij vrt le klije mu,
Cvetóč je v vék in nov!

N. C.

---

* proroka.

Nekoliko o strupenih kačah iz domačih dežel.

(Dalje.)

III.

Bilo je spomladi neko nedeljo večer, ko sem prvikrat slišal, da modras male živali zgrabi in požre. Tačas sem bil še otrok. Neki kmet je šel na rovt gledat, da bi ne bil tú ali tam plot podrt, in da bi mu živina v travo ne udarila. Prinesel je zvečer kratko palico sabo in je pravil skrivnostno svojemu prijatelju, da je s to palico boj med modrasom in ptičem umiril. Čul sem ravno tedaj, da ima palica, s ktero se je boj med kako živalijo in modrasom udušil, posebno moč, to namreč, da človek s tako palico vsak pretep in vsak boj lahko zaduši. Pozneje nisem imel več prilike te vraže slišati. Ljudje se nekako sramujejo, ali pa tudi zato teh skrivnostij nočejo pripovedovati, da njim samim in njihovim sorodnikom ali boljšim prijateljem ostanejo. — Čudno je, da me ni nobeden mojih kačarjev ali sploh ljudij, ki sicer radi kaj zvedó, vprášal, kaj modras žre. Morebiti, da zavoljo tega ne, ker jim je znano. Dostikrat pa sem slišal praviti, da pride modras po noči v hlev in krave sesa ali pa koze. To pripovedujejo ljudje posebno zaradi tega, ker se res včasih primeri, da je živina, kedar je v planini ali na rovtih, čez noč v vime pičena. Celó pravijo, da se modras kravi ali kozi po nogi ovije in jo sesa, ter da le piči, če ga pritisne. Toda modras je ropna žival in tudi nima tako stvarjenih ust, da bi se smelo trditi, da hodi živino sesat, ker se strupna zoba, ako žrelo odpre, postavita po konci in sta pripravljena raniti. Zanesljivi opazovalci poročajo, da žre miši, ptiče in druge male gorkokrvne živalice, ter da se živi z mesom te živadi. Miši so mu menda najljubše, a male ptice mu tudi dobro teknejo. Kakor kače sploh, požre tudi on žival celo, je ne razstrga ne zgrize poprej. Pa kako tudi? Saj nima priprave za to. To kar požre, oslini, ko ima enkrat žrelo tako, da je s slinami popolnoma prevlečeno. Razven gorkokrvnih živalij se loti tudi jaščarice in jo požre. Ko ptica v grmu veselo prepeva ne vedé, da jej preti smrtna nevarnost, stegne se strupena kača po njej, in ostri zob je zadel pevca, ki se zvrne in pogine. Žalostno je začivkal, ko mu je sovražnik segel po nedolžnem življenji, in ni ga več glasú.

Nekteri poznavatelji modrasa pravijo, da modras, ako je ujet, ne použije nobene reči več. Vendar izkušnje učé, da to ni tako. Effeldt namreč pripoveduje, da je imel ujete modrase, ki so prav radi in brez vsega strahú miši žrli ter da so celó močnejši slabejšim živež iz žrela potegnoli in ga sami požrli. Ti snedenci so pustili druge jetnike stradati, sami pa so se pitali. Najrajši žrejo po noči. Omenjeni gospod opazovalec

pravi, da je imel modrasa, ki je vedno le po noči jedel, nikdar po dnevu, in če je tudi po dnevu že miš s strupom usmrtil, čakal je noči, da jo je tedaj požrl.

Modrasov strup je manjšim živalim smrt. Miši, male ptice, jaščarice precej v štirih do šestih minutah poginejo, večje živalice, kakor podgane že ne tako naglo, vendar jim tudi rešenja ni več. Koza ali ovca, pa tudi krava dolgo časa boleha, vendar krava lažje preboli, kakor prvi dve. Ako je kaka mala živalica od modrasa pičena, otrpne in postane precej trda. Rujavej kači, belouški in drugim našim nestrupenim kačam strup ne škoduje. Tudi krastačam ali krotam ni škodljiv; ako je krota pičena, boleha sicer nekoliko dnij, posti se, ali kmalu jame zopet jesti in je popolnoma zdrava. Da strup ježu ni škodljiv in nevaren, je znana reč.

V družbi z drugimi kačami je modras mirna žival in se sploh dosti ne briga za svojo okolico, samo da ima sam mir. Toda miši in male ptice so vselej v smrtnej nevarnosti v njegovej družbi, čeravno ga ne dražijo. Sicer je modras po dnevu prava lenoba, a mišim in pticam pevkam ne more prizanesti. Poseben sovražnik je tudi psu. Ako ga občuti, pripravi se na boj, čaka da mu pride pes blizu in vseka po njem, ako je prilično. Pa tudi pes ga sovraži, kakor največjega nasprotnika. Sicer ne vém, ali so v tem oziru vsi psi enaki ali ne, menda ne. Te male gosposke živalice, ki jih imajo nekteri pesji prijatelji in pesje prijateljice po mestih v boljšem stanji in v lepšej postrežbi, kakor vidiš dostikrat bolnega reveža opravljenega, — te gosposke živalice bi se menda ne spustile z modrasom v boj! Ovčarski pes pa mu ne prizanese rad, ako ga naleti.

Poznal sem tri pse, ki so bili vsi na modrasa, kakor na strganega capina s palico. Eden teh treh je bila sicer taka kosmata, ne ravno velika reč, a na modrasa je bil grozno hud in precej se ga je lotil, če je naletel ná-nj. Drugi, ki so ga imeli pri sosedu in je tudi k nam prihajal, hodil je, osobito kedar so šli naši ljudje v rovt seč, rad z njimi, ali jih je pa šel včasih obiskat. Ta je bil ovčarske sorte, vendar pasel ni, ime mu je bilo Beržon in bil je gladke dlake, pa lepe črne barve. Tretji je bil zopet domač in vedno pri ovcah. Ta je bil največji in jako dober za pašo, tudi za jazbeca in medveda dober. Vendar tega nisem imel več prilike toliko opazovati, ker me ni bilo več domá, in tedaj kedar sem bil, videl sem ga le, ako sem šel na rovt, kjer je stal ovčar z ovcami. Najbolje sem poznal sosedovega Beržona in sem imel prilike videti, kako se je lotil modrasa.

Pod Mužaklo proti Radovni na to stran se pravi nekemu prostoru na Pernicih, kamor se gre iz Radovne v hrib kake pol ure, da se pride do na vrhu ležeče planote, ki je z malimi griči prevlečena in se vzdiguje ter sega potem v Mužaklo. Na Pernicih je dovolj kač in modrasov.

Tu gori so rovtje, eden tudi mojih starišev. Kedar so tukaj sekli, skoro vselej je prišel Beržon sem gori. Blizu svislij, kamor se seno pod streho spravlja, bilo je leskovo grmovje in kamenitno, zdaj se je svet nekoliko spremenil, ker se je grmovje izruvalo in kamenje zarastlo. Okrog tega grmovja je bilo nevarno. Dobili smo tú nekterekrati modrasa. Kdor ga je zapazil, pokazal ga je Beržonu, ako je bil tu, in ta je skušal zgrabiti ga; toda modras je prežal in se tudi pripravil na boj. Pes ga je, kakor bi trenol, ali zgrabil z zobmi za hrbet in mu ga za trenotek zlomil, ali pa ga je prijel za rep in ga ravno tako hitro vrgel od sebe na plan.

Celó če mu je hotel modras v grm zlezti, zagrabil ga je za rep in ga od sebe vrgel. Ko pa je dobil priliko, pregrizel mu je hrbet in ga ni pustil, dokler ga ni umoril, potem se pa ni več brigal zá-nj. Znal ga je tako prijeti, da ga ni nikdar nobeden pičil. Vendar pa nisem nikdar videl nobenega lovskega psa, da bi se bil s kačo v boj podal, če smo ravno bili dostikrat na lovu naleteli na modrasa, posebno zvečer, ko smo šli domú in ko se je jelo temniti. Kakor ta Beržon, tako sta se tudi onadva, ki sem jih omenil, bojevala s kačami, kar mi je brat večkrat pravil.

Ker bomo o sovražnikih modrasovih pozneje govorili pri opisovanji gada in tako tudi o strupu in njegovih nasledkih, hočem o modrasu s sledečim dogodkom sklenoti.

Leta 1878. meseca avgusta je pičil modras na Gorenjskem nekega človeka, kteri se je pa kmalu ozdravil. V Kernici živi mutast mož, ki bode okoli štirideset let star. Imel je opravka pri bučelnjaku v Kočevnjeku, nekoliko nad cesto, ki pelje ob Radovni. Tú je prekladal deske, in ko je segel z roko pod eno poslednjih, zasklelo ga je. Precej je potegnol roko izpod deske in z njo vred modrasa, ki mu je vsadil strupna zoba v prst. Ker je imel sekirico seboj, razsekal ga je kar, sebi pa je prevezal nad rano prst in roko trdo s špago ovil ter si rano prerezal, da mu je tekla kri. Hitel je k vodi, kamor je bilo le nekoliko korakov, kajti bučelnjak ni visoko nad cesto, pod ktero teče Radovna. Tú si je rano izpral. Čez nekoliko dnij pa je bil zopet zdrav. Žena, ki mi je to pravila, se vé je tudi trdila, da mu je le to pomagalo, ker je človeka peljala k zagovorniku, da mu je zagovoril. Prav nalašč sem žensko, ko sem slišal, da je bil mutec iz Kernice pičen, vse natanjko izprašal, kaj in kako je storil ter kako, kam pa kdaj je bil pičen. Kdo je mutastemu revežu povedal, kaj se ima storiti, ako koga kača piči, ne vém, to pa mi je znano, da ljudje vedó, kaj je najprvi pomoček. Tudi mi je znano, da je ta revež bistre glave. Ko sem še domá v šolo hodil, hodil je tudi on, toda posebej ne z nami otroki. Bil je starejši od nas, in gospod učitelj ga je dobrovoljno podučeval ter ga toliko naučil, da je znal nekoliko pisati. Zapisal je postavim na tablo: „mati“ in je to tudi izgovoril.

Živino pri nas prav dostikrat modras piči, posebno goved, vendar se ozdravi. Pred nekterimi leti smo imeli kravo pičeno. Vzeli so jo domú, in bila je v hlevu. Ni hotela jesti, ali pa le malo. Dali smo jej ruma, in čez nekoliko časa se je jela oteklina polegati. Krava se je začela pasti ter je ozdravila, a vendar je bila ob mleko prišla.

Omeniti še moram, da ima modras neprijeten duh in sicer po česnu. Življenja je precej trdnega, in ne svetoval bi nikomur prijeti ga, dokler ni prav prepričan, da je že mrtev. Preteklo poletje smo imeli enega v precepu za vrat ujetega. Ko je moj prijatelj gosp. Z. po Mužakli meril, rekel sem mu, naj mi prinese kakega modrasa, ako ná-nj naleti. Tudi njegovim pomagačem sem isto naročil. Neki večer mi prinese gozdnar, ki je hodil z gospodom Z., res prav velikega starca v precepu. Mislili smo, da je že mrtev in smo ga pustili, ker je bilo že tudi temno, v palici. Dejal sem vse skupaj tja pod smreko na skalo nekoliko od hiše, tako da se ni bilo bati, da bi prišel kak človek ali kaka živina do njega. Tako je visel vso noč, in ni bil ovit okrog palice, ker se je že na poti zmotal od nje. Tudi ga je gozdnar, ki ga je nosil, vtaknol v vodo in držal palico z glavo vred toliko časa v vodi, da se je modras odvil. Pa ko sem ga zjutraj iz precepa vzel in ga položil tja po tleh, jel je zevati in se gibati, če smo ravno že prejšnji večer mislili, da je poginol. Še v špiritu se je precej dolgo zvijal, predno mu je življenje poteklo.

IV.

Gad.*

O tej kači se je mnogo pisalo in na vse strani so jo opazovalci študirali. Mnogokrat je prilika videti gada, posebno ker se na tako mnogo krajih nahaja in je skoro po celej Evropi domá. Na Gorenjskem vendar mislim, da je modrasa več kot gada, vsaj jaz sam nisem nobenega ujel, tudi videl ga nisem tolikrat kot prvega. Nahaja se pa tudi vzlasti po gričih, hribih in planinah. Morebiti, da je kakih petnajst let od tega, kar je gad mladega fanta pičil visoko gori v goličavah pod Triglavom, kjer raste planinski mah. Hodili so ljudje celó sèm gori mahú nabirat, ki se je pošiljal v tuje kraje, in primerilo se je, da je fant, ko je mah pulil, na gada zadel, ki ga je pičil. Tudi poznam človeka kakih petintrideset let starega, ki ga je gad v planini pičil, vendar se je mladeneč, tedaj kakih šestnajst let star, srečno ozdravil; znano mi pa ni kako.

V gorah sem nekterekrati naletel ná-nj. Bilo je l. 1879., ko nas je šlo več, ki smo bili ravno meseca avgusta prosti, za nekoliko dnij v

* Vipera berus, Coluber berus; Pelias berus, Vipera ceilonica, orientalis, prestis etc.

planine, kjer smo prav prosto živeli. Vsak dan smo jo nekam udarili, ali nam je bila pot znana ali ne. Naša družba se je imenovala „divja jaga“, in ti gospodje, ki so bili tedaj na planinah, se onega časa gotovo še dobro in z veseljem spominjajo. Šlo se je neko jutro iz planine na Bratovljo peč vrh Gabrija. Ko smo tu iz gozda vrh pečevja prišli, kjer raste resje in od koder se prav lepo daleč vidi doli po Radovni in tja na bližnje goré, zadeli smo kmalu na gade. Greli so se na solnci, a vendar so se toliko bali, da so se umaknoli, ko so čuli hojo in govorjenje. Ne samo tedaj, tudi drugekrati sem imel priliko prepričati se, da je vrh Gabrija dosti kač, posebno modrasov in gadov. Še več jih je pa menda na Rumeni peči, na hribu dobro uro od Gorij proti zahodnej strani. Spomladi smo hodili tú sèm šmarnic trgat in vselej smo se bali kač, ker je te živali vedno dosti skrite bilo med travo na solnci vzlasti v tem času, toda nikjer ni bilo toliko šmarnic, kakor na Rumeni peči. Zdaj ne vém, kako je, ali tačas je imel omenjeni hrib slabo ime zaradi premnogo gadov in modrasov, a znan je bil zopet med otroki zaradi obilo šmarnic.

Gad ima vzadi širjo glavo kot spredi, vendar tudi prednji del ni ošpičen, ampak top. Vrat je tenek in ob straneh nekoliko stisnen, do srede života postaja truplo vedno debelejše, od tod pa zopet ožje do konca repa. Glava je skoro ploščnata in ima srčasto podobo. Tudi život je na hrbtu ploščnat, bolj širok kot visok. Rep je kratek, proti koncu zeló tenek in najzadnji del je trd. Samec je nekoliko kračjega in tanjega života kot samica, vendar ima daljši in debelejši rep kot ona. Na dolgost meri samec dva čevlja in én palec (63$^{cm.}$ malokdaj kaka 2$^{cm.}$ več ali manj), na debelost ima én palec. Glava zavzema dvajseti del života, rep pri samci šesti, pri samici osmi del. Te primere se pri drugih naših kačah ne nahajajo. Na temenu glave so na prednjem delu tri male luskine trioglaste podobe, razvèn teh je na glavi še ona luskina na zgornjem žnablu omeniti, ki je tudi trioglasta, na vsakej strani te luskine ste pa dve peto-oglaste. Nosnice so velike in ležé tik luskine zgornjega žnabla. Sicer je ves život z malimi luskinami pokrit.

Barve je gad jako različne, tako da se ne moremo zanesti na njo. Gotovo je malo kač, ki bi bile tako različno barvane kot on. Vendar je navadno samica bolj črnikaste, temne, samec pa bolj svetle barve. Navadno so samci sivkaste, belkaste, rumenkaste, svetlorujavkaste, svetlozelenkaste, samica pa temnosivkaste, rudečerujavkaste, črnorujave barve. Zanesljivi znak je samo črni nazobljan trak, ki se vleče od glave do konca života po hrbtu. Na vsakej strani tega traka ležé še temne, črne zaplatice. Toda trak in one temne zaplatice se jako spreminjajo po širokosti, posebno podobe si ne ostanejo enake. Včasih so štirioglaste kakor one, iz kterih tako rekóč trak obstoji, a zopet so okroglaste. Trak na hrbtu je

vselej bolj temne barve, kakor drugi život, vendar tudi ne vedno enake, temveč ravna se po splošnej barvi te živali. Čim temnejša je splošna barva, tem bolj črna je ona v traku. Spodnji del života je navadno temnosiv. Čim svetlejša je barva na zgornjej strani, tem bolj svetla je tudi na spodnjem delu života po trebuhu, pod grlom je navadno bela. Na temenu ležite dve temni progi, zeló podobni črki U.

Oko gadovo je žareče, rudečkaste barve in gleda prav neprijazno, potuhneno izpod obrvne ploče. Punčica v njem je podolgasta, ne okrogla, in se lahko stisne ali bolj široko odpre. V svetlobi je stisnena, v temi kakor po noči pa široko odprta. „Tako gleda, kakor gad," sliši se večkrat reči. Dokler človek ne vé, kakošnih očij je gad, ne more si prav misliti, kaj bi to pomenilo: „Gleda kakor gad", vendar gotovo kaj prijaznega ne; kajti kar se tej živali pripisuje, je vse sovražno.

Dva pijanca sta se hotela sprijeti in tepsti, a vendar se ni upal nobeden začeti, ker ni vedel, kako bode izšlo. Tretji ju je gledal in dražil zdaj tega, zdaj onega, da bi ju v pretep spravil, toda ni se mu posrečilo. Ko je vse ravsanje in hujskanje minolo, šel je eden pijancev proč. Zdaj je šlo drugemu slabo, ker ga je tretji tovariš zasramoval, da se je bal, ali ta mu je odgovoril: „Pa bi ga bil ti udaril. Ali ga nisi slišal, kako je škripal z zobmi, in gledal je rudeče, kakor gad, prav kakor gad!"

„Zdaj pa veš, kako gad gleda, ko bi še ne bil vedel," mislil sem si, „prav tako rudeče, kakor ta pijanec." A razloček je vendar velik, gad ima žarečo mavrico v očesu, pijanec pa je imel le to rudeče, kar je sicer belega okrog mavrice.

V Evropi najdemo gada v Portugalu, sega na severu v Skandinaviji čez polarni kotar, na jugu je še v južnem kotu Španije domač, v Aziji sega proti jugu do severne Perzije, proti izhodu do otoka Sahalinskega, kjer se še nahaja. V našej državi ga ne manjka skoro nobenej deželi, a le malokterim krajem, kjer ga pa nadomestuje njegov sorodnik modras. V Nemčiji se najde skoro čez in čez, le v nekterih krajih ga ni, zato pa v drugih toliko več; ne Francija, ne Belgija, tudi Holandsko ni brez njega; gorata Švica ga ima, v Italiji sega do Abruzzov, in tudi v Pyrenejih se drži, kakor na evropskih otocih razven nekterih malih v gornjih severnih krajih. Na Ruskem je skoro povsod navaden. Od belega do črnega morja sega, gre čez kavkazske gore in čez uralske hrbte v Azijo, kjer prebiva v Sibiriji in sicer v srednjej in južnej, v Turkestanu, dà celó v Mongoliji je še njegov dom in na reki Amur.

V gorah sega višje kakor gozdi in les, celó v takih visočinah se še nahaja, kjer trpi skoro devet mesecev zima. Kjer je samo še ruševje, planinski mah, skalnata, pesknata zemlja, tú prebiva še gad; dokler je

gorko, hodi na lov in gret se na solnce, po zimi pa se zarije in prespi v gorah po osem do devet mesecev na leto.

Po dnevu je gad lena žival, po noči ne tako. Pravijo sicer, da se, ako je razkačen, za človekom spusti, vendar oporekajo temu opazovalci in trdijo, da ni resnica. Zvije se v svitek tako, da je glava sredi kolobarja in ko vseka po stvari, ki jo hoče ugriznoti, tedaj stegne vrat, a zopet ga potegne nazaj in tako večkrat ponavlja. Nevaren je, ker gotovo piči, če le more; jeze je take, da celó po neživečih rečeh seka in grize. Kedar je razdražen, tudi sika in piha ter seka po palici, ako mu jo pomoliš, da si dostikrat zobe polomi, pa tudi kar po lastnej senci udari, ako nič drugega ne vidi. Sicer je po dnevu menda slabega pogleda, ker udari dostikrat mimo stvari, ako mu jo pomoliš, ko ga dražiš, če je tudi kaj tako debelega kakor postavim kako jabelko ali kaka hruška. V beg se ne spusti rad, če mu tudi nevarnost preti, ker je prehude jeze. Ako piči, pa jo potegne, dostikrat precej, ko je pičil, včasih pa še le po drugem piku. Pravil mi je neki kovač, da je gad enkrat njegovo ženo napadel, in to kar mi je on povedal, potrdila in pravila je tudi ona. Šli so otroci iz gozda in na stezi so zagledali kačo. Ustrašili so se je in bežali so. Ravno tedaj pa je prišla žena do njih in vrnoli so se. Kača na stezi se ni hotela umaknoti. Spustila se je celó proti ženi, ki se je tako ustrašila, da je ne vedé nekoliko počenola in kričala na vse grlo. Otroci so zopet zbežali, žena pa si ni upala z mesta, da bi jej gad ne prišel do živega. Sekal je po krilu, ki je segalo trdo do tal, ker je ženska toliko kolena skrčila, da je obleka nogi branila. „Na vse grlo sem kričala,“ dejala je žena, „in nisem si upala z mesta, tudi ne po konci skloniti se. Otrok ni bilo nobenega več videti, utekli so. Kmalu pa je prišel mož, a še prej nego je mogel odlomiti kol iz plotú, zbežal je gad, tako da ga še ubiti ni bilo mogoče. Spustil se je po hribu doli s steze in v grobljo.“ Mož in žena sta trdila, da je bil gad, ne modras, ker ni imel rožička na nosu.

Čeravno je gad po dnevu nekako lenoben in pride le iz luknje, da se greje na solnci, vendar je po noči neki veliko bolj živ, lazi okrog in lovi pridno kakor sploh ponočne živali. Ako se v temnej noči zakuri, pridejo gadje iz okolice, vendar se mora tiho ná-nje čakati. Prilezejo blizu ognja in strmé v plamen, toda ako občutijo nevarnost, zbežé ali pa ne pridejo. — Da se gad blizu steze v travi ležéč dostikrat za mimogredočo žensko, ki ga je morebiti ne vedé z obleko zadela, spusti in zobe v krilo zasadi, pripovedujejo njegovi opazovalci.

Čeravno je gad po noči živ in uren ter pridno okrog kolovrati, vendar ne moremo reči, da bi mogel plezati. Po tleh, v prahu se plazi; vendar se vode manj boji, kakor bi se mislilo, celó nekoliko plavati zna, toda toliko zopet ne, kakor nektere druge kače, postavim belouška, ki

gre rada v vodo, kjer je prav hitra in si zna dobro pomagati. Ako imaš gada ujetega, ne postane ti dosti drugači, samo toliko skušnje učé, da ne grize precej po vsakej stvari, toda dražiti se tudi ne dá. Dostikrat pusti celó ptička okrog sebe skakljati, če so mu tudi ptice vkusna jed, jaščarico samo spodi, ako se hoče postavim sam na solnce vleči, kjer se ona greje; za kebre se celó ne zmeni, če po njem ali čez-nj kteri leze, ali ako ga ujeziš, je zopet stara togota. Po ježi, svojem hudem sovražniku tako seka, da mu kri teče iz žrela, kjer so ga ščetine ranile, a vendar ne preneha, če je tudi vse zastonj in se pri vsakem mahljeji še bolj zbode in rani.

Najljubša jed so mu miši, posebno poljske so reve pred njim, pa tudi rovke so mu drage in gotovo mladim krtom ne prizanese, ako pride do njih; ptičev dosti požre, posebno mladih in sicer tistih, ki imajo gnezda na zemlji. Zato so včasih ptice tako nemirne in zaženejo velik vrišč in krik v grmu, ako gada zapazijo, ki se je morebiti ravno mladičev v gnezdu lotil. Dobro ga poznajo, kako je neusmiljen in krvoločen. Še tedaj, ko ni več mladičev v gnezdu, polasti se jih nemir in strah, ako ga zapazijo. Žabam ne dela take sile, vendar ako ga lakota tare, seže tudi po njih; jaščarice so mu všeče, dokler so še mlade, starim ni nevaren. Na miši je pa tak volk, da jih celó ujet ne more pustiti, ako jih le more doseči. Čeravno je ne požre, vendar pičiti jo mora, ni prej mirú, ako deneš miš k ujetemu.

Strada lahko gad dolgo, po več mesecev, kakor kače sploh; kedar pa dobi dosti živeža, nažre se kar na enkrat za več časa, kar po dve in po tri miši eno za drugo požre.

Ko pride mraz, zarije se v kako luknjo in zaspi. Navadno se jih spravi po več v éno posteljo. V duplah starih dreves, ali v tleh pod koreninami, pod zidovjem, kjer je za nje pripraven svet, v grobljah, kjer je kamenje, mah, listje in drugo tako skupaj nametano, najde se dostikrat po celo gnezdo gadov. Ako je solnčen prostor in dolgo kopno, vležejo se še le pozno v jesen. Spomladi pridejo navadno zopet na dan meseca aprila, včasih tudi že marca, če jim je pa vreme posebno ugodno, tudi prej. Solnce jih zvabi iz zemlje in gorkota.

Ko je zimsko spanje dokončano, jamejo se gadje pariti, tedaj meseca aprila do meseca maja, le redko se primeri, da tudi že marca. Meseca avgusta zležejo mlade. Stare samice jih imajo deset do štirinajst, mlajše pa samo po pet do šest. Komaj je jajce zleženo, že izleze iz njega mladič, ki precej pokaže, da je gadove krvi. Še moker je spak, pa že saka in piha, ako se ga dotakneš. Ko začnejo novoizleženci okrog laziti, jamejo se precej vaditi v svojem rokodelstvu. Komaj je pošast, ko je svetlobo zagledala, kakih 20—23 centm. dolga, že odpira žrelo in kaže zobe. Kar prvo uro se jame učiti, ko pride na svet, česar mu bode

treba, ako se bode hotel na lastno roko pošteno po gadovsko preživeti. Čez nekoliko ur sleče tudi obleko, ktero je sabo prinesel, in vrže lev s sebe, ravno kakor pozneje, ko postane starejši; dostikrat se precej oblevi, še predno je uro star.

Stari se ne brigajo za svojo družino prav nič, pa tudi brat za brata ne, nobeden se ne zmeni za drugega, vsak gre svojo pot. Srup in ostre zobe so dobili mladiči po starih in vse gadje lastnosti; s temi gredó že prvo uro po svetu, kamor vsak hoče.

Ko se parijo, zamota se jih včasih po osem, deset in še po več v živ klopčič, ki se noče razvozlati po dalje časa, celó ne, če tudi gade dražiš. Po celo noč in še dalje ostanejo tako zamotani skupaj.

Čeravno gad dokaj škodljivih živalij, namreč grozno veliko mišij pokonča, ne bode ga vendar nikdo zagovarjal, marveč moramo reči, da mu drugega ne gre, kakor smrt. Kdor ga more, naj ga ubije, kamen na glavo, to je zá-nj! Medveda se ni toliko dandanes bati v naših krajih, kakor gada ali modrasa. Nobenemu se ne sme prizanesti; kdor jih pobiti more, naj jih, čim več, toliko bolje! *M. Tonejec.*

(Dalje pride.)

Praznoverske bajke in šege med štajerskimi Slovenci.

Nabral *dr. Jože Pajek.*

(Konec.)

V Škarnicah, v župniji: Dobje (okrajno glavarstvo celjsko) imajo sledeče praznoverske bajke.

Uroke napravi posebno lahko pogled takih ljudij, pri kterih so obrvi zraščene. Če takov človek otroka pogleda, naj hitro kdo trikrat pljune, pa bo dobro. Posebno oster pogled napravi celó odrastlim uroke, ki se pa lahko brzo odpravijo s tem, da se trije ognjeni ogleni vržejo v kupico mrzle vode; tri oglene je treba potem vreči v tri sobine kote.

Da strela v kako poslopje ne trešči, je najboljši pripomoček lastovčje gnezdo, ki je v njem. — Nekteri mislijo, da je strela dolga ko senena žrd; sosed jo je enkrat našel, pa je bila precej majhna, na šest oglov, in z njo se je lahko čudovito kresalo.

V nedeljo na lov hoditi, je jako nevarno, kajti taki lovci morajo po smrti brez glave, s puško na rami v temnih nočeh za divjačino plaziti. Zato se sliši čestokrat v poznej noči žvižganje lovcev in lajanje psov; včasi celó kak strel dolino preleti.

V crkev gredé ne smemo jesti, sicer bi dotičnega rakev pri pogrebu škripala, česar se vsakdo boji.

Če kmet na semenj žene in se živinče iz hleva gredé nazaj ozira, bo gotovo prodano. Na semnji pa je treba paziti posebno na kravji rep; ima krava na repu dvojne barve dlako, je dobra mlekarica.

Če ima kdo štiriperesno deteljo pri sebi, ne morejo ga komedijanti slepariti; drugi ljudje se jim sevéda čudijo, on pa vse vidi, kakor je v resnici.

Če se pri hiši zaplodijo pukoši ali skočnjaki, navadno „grili“ imenovani, odpravi jih lahko, kdor za pravi pomoček vé. Nič drugega ni treba, ko tri izmed njih prijeti, jih v papir zaviti, jim še eden krajcar pridejati in jih v tretjej župniji ob poti ležati pustiti. Kdor potem ta zavitek pobere in si krajcar osvoji, v tistega hišo se potem gotovo ti nadležni mrčesi preselijo. —

Tudi okoli Dobja verujejo, da se lahko na sv. večer skozi srednje okno v hišo vidi prihodnji mrlič ali ženitvanje; razlika je le samo ta, da mora tukaj preje tikrat ritanski okoli hiše iti.

Če gre kdo na sv. večer pri polnočnicah za veliki oltar, ponudi mu tam hudi duh tri reči: kapo, klobuk in mošnjo. Če kaj takega od vraga dobiš, bodeš lahko čudeže delal. Če klobuk obračaš, bode pokalo, kakor da bi s topi streljal; kapa te stori nevidljivega, v mošnji pa bode vedno dovolj novcev. —

Okoli Dobja tudi živina na sv. večer govori. Tudi se na sv. večer v potokih voda spremeni v najboljše vino. — Kdor hoče posebno močen postati, mora na sv. treh kraljev dan od sedmih hiš „močni kruh“ jesti. — Na binkoštno nedeljo je dobro, če se pred solnčnim vzhodom z roso, ki je na pšenici, umiješ; ni se potem bati solnčnih pik, — če jih pa že imaš, izgubiš jih gotovo.

Tú okoli Dobja postavijo tudi na vseh svetnikov dan kupico vina za verne duše na mizo, kakor na panonskej strani. —

Povsodi po murskem polji in po Slovenskih goricah si dopovedujejo o movji. Poročevalec iz radgonskega okraja mi piše:

V mraku se sliši večkrat neko žvižganje, in to so duše nekrščenih otrok, ki po zraku mirú iščejo. Začneš ti to žvižganje zasmehovati in tudi žvižgati, bode se ti hudo godilo; zakaj lotilo se te bode in te začelo neusmiljeno klofutati in sem ter tja metati. Oče moj so večkrat pravili, da se jim je to že tudi pripetilo, ko so še domá pasli.“ (Janjševci.)

Pri Sv. Urbanu pri Ptuji si pravijo, da se „movju“ ali „mavam“ ubrani s tem, da se vrže človek na kolomajo, v ktero mora pihati.

V Janjševcih pripovedujejo tudi, da je zvezde šteti jako nevarno. Zamogel bi kdo svojo zadeti, ker vsak človek ima svojo zvezdo, in tedaj bi ona kar z neba padla, človek pa bi kar umrl.

Ako se takrat pri hramu prav kregajo, kedar repo sejejo, bo repa prav debela. — Na njivi sploh nihče nič jesti ne sme, kajti drugače

miši in gosenice vse požeró. — Če mislijo domači ljudje domá ali kje drugod kaj voziti, ne smeš na mizi iz lonca v skledo vsipati, ampak vsakokrat skledo z mize vzeti, drugače zvrnejo, ali se jim sicer druga nesreča zgodi. — „Lilek“ t. j. kačjo kožo dajejo svinjam, da rajši breje postanejo. — Svinje ne smeš z metlo bíti, sicer rada piščeta pojé.

Okoli Radgone si pravijo tudi sledeče: Hočeš vedeti, kakšno vreme bode v vsakem meseci prihodnjega leta, moraš na božični večer, predno greš k polnočnici, šest lukov na dvoje razrezati, in tako dobiš 12 polovic, ki ti 12 mesecev predstavljajo. Na vsako teh polovic deni nekoliko soli, in na kterih bo raztopljena, kedar od polnočnice domú prideš, tisti meseci bodo gotovo dosti deža imeli, drugi nam pa suho vreme oznanujejo.

Kdor se celo življenje po postnih dnevih posti, bo tri dni pred smrtjo zvedel, kdaj umrje.

Pri Sv. Marku pod Ptujem v Novej vasi se pravi: Človek lahko točo napravi, samo paziti mora, da mu iz hiše ne uide, ker drugače devet župnij potolče; točo znajo pa le delati dijaki iz črne šole, pa duhovniki in copernice.

Marsiktera gospodinja se pritožuje, da krave nimajo mleka, in da še celó tisto, ktero imajo, nič ne velja. Tega je copernija kriva. To se pa napravi tako: Skrbeti moraš, da dobiš vojko, s kojo pastir krave ravna; to vojko moraš potem dojiti, in pri tem govoriti neke čudne besede, kterih pa jaz ne vém. Zoper to copernijo je pa tudi pomoček. Da krave zopet dobijo dobro mleko, moraš kravi na rogu tri luknje izvrtati, tu mišnice v nje položiti, in je z blagoslovljenim drenom dobro zadelati; tudi v prag pred hlevom moraš dren zabiti.

Na pustni torek ne smeš kurenta ali kterega drugega norca brez darú od hiše odpraviti, ker drugače lahko pri živini nesrečo napravi, če se po zemlji pokota.

Smešno je, kako ljudje nektere bolezni vračijo. Protin na pr. nektere ženke ogovarjajo, ali „dol molijo“, to pa s strašnim preklinjanjem, in zraven tega ga rotijo: „Idi med pečine in planine, med vse vrage in hudiče“ — pa le redkokrat se vgene. — Človek ne sme na sebi nič šivati, sicer vse pozabi. — Na mizi ne smeš sedeti, sicer na zadku tvor dobiš.

Vse tukaj imenovane bajke so tudi po vzhodnem Štajerji znane.

Iz Framske župnije iz vasi „Morje“ na vzhodnej strani Pohorja se mi piše: Pred nekterimi leti sem na pustni dan opazoval mater, kako so že pred solnčnim vzhodom tri leskave šibe, koje so v enem letu zrastle, za streho utaknoli. Ko sem jih vprašal, kaj naj to pomeni, odgovorijo mi, da bodo tako pregnali lisico. — Kmalu potem so prinesli mati na dvorišče velik obroč, položili ga na tla ter začeli na ves glas

kure klicati ter jih vabiti z zrnjem v obroč. Ko sem jih zopet vprašal, zakaj tako delajo, rekli so mi, da bodo kokoši lepo skupaj ostale, in vse v éno gnezdo nesle.

V Ruškej župniji v Lobnici na Pohorji so se ohranile té-le prazne vere: Kdor k polnočnicam prvi v crkev pride, vidi copernice, če v večno luč krajcar dene. — Kdor pri polnočnicah, dokler „sanktus“ zvoni, trikrat okoli crkve leti, dobi kučmo, ktera ga nevidljivega stori. To vero imajo tudi v Konjicah.

Na Pohorji dajejo kokošim na veliko noč iz obroča zobati. — Na veliko gospojnico ne sme nikdo na drevo iti. Ta dan je namreč tako svet, da ne smejo kače po zemlji plaziti; zato se spravijo ta dan na drevje. Tudi tú narežejo božično noč 12 čebulovih polovic. — Kedar prvikrat grmeti čujemo, je dobro valjati se po zemlji, — to pomaga zoper grižo. — Po noči ne smeš psa ščuvati, inače pride ponočni lovec, pa vrže mrtvaško glavo v sobo rekóč: „Si pomagal loviti, še pa pomagaj jesti.“ — „Škopnik“, kterega poznajo tudi pri Sv. Rupertu v Sl. goricah in v Framu, je strašna prikazen. On odnese otroka, če od matere zanemarjeno v razgonu leži; če pa kdo za njim pokaže, ko goreči metli enak skozi zrak smuči, temu se roka posuši. To se čuje tudi v Konjicah.

Otroci, ki pred krstom pomrjejo, letajo v mraku kot tako imenovane „žive“ okoli, in sila žalostno kričijo. Na duri kravjega hleva se mora „trutino znamenje“ narediti, da „truta“ ne pride krav zizat. —

V Konjicah delajo svinjam na korito znamenje „more“, kar sami „morsko taco“ imenujejo.

V Rušah vrže kmet ono vrv, na kterej je kravo iz semnja prignal, na drevo. — Velika črna žolna (Picus martius) pozna korenino, ki ima neko posebno moč: vsake zaprte dveri se namreč odprejo, če se jih s tisto korenino dotaknemo, in sploh vse, kar se skupaj drži, razpade pred to korenino. Tudi za pipanje zobov je dobra. Če hočemo to korenino dobiti, moramo žolni gnezdo zadelati; hitro bode zdaj žolna korenino prinesla in z njo duplo odprla.

Pri Ormoži dajejo kokošim na pustni dan v obroči v vinu namočene pšenice. — Če hoče mati, naj bi njeno dete bogato bilo, mora mu v kopelj nekaj denarja polagati. (Dobje in mursko polje.)

Po nekod še zdaj toči zvonijo, dasiravno se je pri tem že tolikokrat nesreča zgodila, — pa vendar, dasi davno tega vsega več ne verujemo, ko pa čujemo o tem govoriti, stori se nam nekako milo, menda, ker nas to spominja srečnih dnij, brezskrbne mladosti, in vzbudé se nam spomini, koje je vpletel Prešéren v svoj sonet:

O Vrba, srečna draga vas domača,
Kjer hiša mojega stoji očéta;
Da b' uka žeja me iz tvoj'ga svéta,
Speljala ne bilà, goljfiva kača!

Ne védel bi, kako se v strup prebrača,
Vse kar srcé si sladkega obéta;
Ne bila bi mi vera v sebe vzéta,
Ne bil viharjev nótranjih b' igrača!

Zvestó srcé in délavno ročíco,
Za doto, ki je nima miljonarka,
Dobil z izvoljeno bi bil devico;

Mirnó mi plavala bi moja barka,
Od ognja dom, od toče mi pšenico
Bi bližnji sósed várovâl — svet' Marka. —

Dostavek.

O Torklji sem poročal v Kresu I. 1881, stran 306. O Rojenicah in Sojenicah ni nobenih sledov v poročilih, koja sem tú porabil. O „Kurentu“ govori Slomšek: „Blaže in Nežica“, III. nat., str. 47; ravno tam in na str. 48. o pustnih šegah; o praznih verah, ki se na mesec nanašajo, na str. 134. 2. odstavek; o nebeških prikaznih str. 139—142; o „mori“ in o „žalikženah“ na str. 181; o prezvanjanji nevihte na str. 183; na str. 185. povė, da je leta 1783. strela pri prezvanjanji v 3 mesecih 96 ljudi ubila, in zato je zdaj to prepovedano po ces. postavi. O „čari in coperniji“ govori ista knjiga na str. 190 do 194. — Omenjam še, da nisem zapazil, da bi bil tako zvani „Kolomonov žegen“ tiskan leta 1647., ktera letnica je pa kriva, a znano je, da je ves polen sleparij ter na gore zabeležene praznoverske bajke in šege kakor si koli uplival.

Kako se umetno led dela?

Spisal *dr. J. Svetina.*

Velike vrednosti je v vročem poletnem času ledenica polna ledú. Pivarjem so ledenice neobhodno potrebne, ako hočejo imeti dobro pivo. Tudi mesarjem dobro služijo. In še drugače se led mnogovrstno uporablja; posebno ga potrebujejo zdravniki po bolnišnicah, vzlasti pri kirurgičnih operacijah. Zato so posestniki ledenic urno na nogah, kakor hitro nastane mraz, da vode zamrznejo. Pridno se seka in vozi led, in ledenice se polnijo. Zima brez snega, brez mraza — drugim ljudem ugodna in prijetna, dela posestnikom ledenic mnogo skrbij, kje bodo dobili ledú.

Mesta v toplih južnih krajih, kjer nikdar ni tolikega mraza, da bi

voda zmrznola, naročujejo si iz daljnih krajev ledú. Tako se iz Trsta vsako leto pošilja mnogo ledú posebno v Egipet, pa tudi v različne druge kraje, in naši Kraševci, ki ta led napravljajo in ga do železnice vozijo, zaslužijo si mnogo pri tem. Severna Amerika kupčuje z ledom jako živahno in v prav velikej meri. Vzlasti v Novem Yorku napolnijo po zimi velikanske ledenice, iz kterih potem skozi celo leto pošiljajo led v srednjo in južno Ameriko, pa tudi v Afriko in celó v vzhodno Indijo. Kedar je zima ugodna, skupijo neki v okolici Novega Yorka posestniki ledišč več za led, kakor bi dobili za pšenico, ki bi jim v najrodovitnejšem letu na istem prostoru zrastla.

Shranjevanje ledú po ledenicah stane mnogo truda in denarja, še več pa pošiljanje njegovo v daljne tople kraje, kjer se ga že po poti mnogo staja. Zato se je že davno začelo premišljevati, bi li ne bilo mogoče umetno delati ledú tudi po letu in v vročih južnih krajih? Saj si znamo umetno gorkoto napraviti v sredi hude zime, zakaj bi ne bilo mogoče narediti si umetnega mraza?

In res, tudi to je človeški um iznašel. Že leta 1856. je Harrison iz Viktorije sestavil za umetno izdelovanje ledú stroj, kterega je Siebe l. 1862. nekoliko prenaredil in zboljšal. Dandanes imajo enake stroje že skoro po vseh večjih mestih, vzlasti v toplejših južnih krajih. Največji teh strojev dajejo na dan po 15.000 kilogramov ledú tudi v najhujšej vročini.

Ker so pri nas ledovni stroji še precej redki in malo znani, namenil sem se v pričujočem sestavku kratko popisati najznamenitnejše teh strojev ter razložiti, kako je mogoče v zakurjenej sobi ali v toplem poletnem času, in celó v vročih južnih deželah umetno napraviti tak mraz, da voda zmrzne ob njem? —

Ako hoče človek naravne moči upotrebljevati v svojo korist, mora te moči najprej dobro poznati, in da jih spozna, treba mu je naravo in naravne prikazni pridno opazovati.

Gotovo si že zapazil, dragi čitatelj! da nastane večji ali manjši hlad povsod, kjer se sneg ali led taja, ali kjer voda hitro izhlapuje ali se v paro spreminja. Prinesi si, ako hočeš poskus napraviti, v zakurjeno sobo posodo snega ali ledú, in pusti ga tu tako dolgo, da se ti popolnoma stopi: zapazil bodeš, da se ti vsled tega soba jako ohladi. Enako se ohladi soba, v kterej je razobešeno mokro perilo, da se suši, ker se tu voda pari ali izhlapuje.

Da se led v vodo ali voda v paro spreminja, za to je treba toplote. Ako napolnim pripravno posodo z ledom, potem pa pod njo zakurim ter toplomer vá-njo utaknem, opazujem, da mi toplomer, ko se začne led tajati, kaže na 0° C. Ako dalje kurim in pri tem toplomer opazujem, vidim, da kaže neprestano na isto mesto, in to tako dolgo, dokler je v

posodi še kaj ledú. Iz tega sledi, da se ni toplina v posodi ves ta čas nič spremenila. Vode, v kterej se led taja, ne morem torej kar nič pogreti, ako še tako kurim pod njo. Dokler je še kaj ledú v njej, ostane vedno enako mrzla. Vsa toplota, ki jo plamen daje, porabi se le v to, da se led v posodi polagoma v vodo spreminja.

Kakor hitro se pa ves led stopi in je sama voda v posodi, začne se, ako še dalje kurim, živo srebro v toplomeru vzdigovati ter se polagoma vzdigne za 100 Celsijevih stopinj, tako da kaže toplomer, kedar začne voda vreti, 100° C. Tedaj pa zopet obstane. Naj še tako kurim, živo srebro se ne gane več. Voda vre in vre, a njena toplina ostaja vedno enaka. Vsa toplota, ki jo daje zdaj plamen, porabi se v to, da se voda v paro spreminja.

Ako posodo z ledom napolnjeno samo v toplo sobo prinesem, pod posodo pa ne zakurim, začne se vendar led kmalu tajati in se če tudi ne tako hitro kakor prej polagoma vendar razstopi. Za to pa je treba ravno toliko toplote, kakor v prejšnjem slučaji. Prej se je porabila v ta namen toplota, ki jo je plamen dajal, zdaj pa se jemlje potrebna toplota bližnjej okolici, torej zraku, ki led obdaja. Zatorej se soba ohladi, ako se taja led v njej.

Enako tudi voda polagoma vsa izhlapi, ako jo v odprtej posodi mirno v sobi stoječo pustim. Izhlapovanje lahko s tem jako pospešim, da vodi površje razširim, ako jo na pr. po tleh pokropim ali z njo kako ruto ali rjuho omočim, ktero potem razgrnem ali obesim. In kolikor je treba toplote, da se vrela voda v paro spremeni, ravno toliko se je tudi porabi, da ista množina vode pri nižjej toplini izhlapi, ali kakor navadno pravimo, da se posuši. In ta toplota se zopet bližnjej okolici odtegne, ktera mora vsled tega hladna postati.

Kar velja o ledu in vodi, to velja tudi o drugih telesih. Vsako trdo telo potrebuje toplote, da se v tekočino spremeni ali staja; in vsaka tekočina potrebuje toplote, da izhlapi ali se v paro spremeni. Ako se telesom za to spremembo potrebna toplota ne dovaja na umeten način, mora jo dati, ako se sprememba vendar godi, bližnja okolica spreminjajočih se teles; tu mora torej po izgubi toplote nastati hlad ali mraz.

Tako smo našli dve sredstvi, ki ji moremo porabiti v to, da znižamo na umeten način toplino v kakem prostoru. Prvo sredstvo je tajanje kakega trdega telesa, drugo pa izhlapovanje kake tekočine brez umetnega dovajanja za to potrebne toplote. Kolikor hitrejše in pri kolikor nižjej toplini se kako trdo telo taja ali kaka tekočina izhlapuje, toliko večji hlad in mraz nastane v bližnjej okolici; ako se namreč tej toplota hitro odtegne, ne more jej iz toplejše daljne okolice sproti druga dotakati, kar bi se pri počasnem spreminjevanji teles in torej pri počasnem odtegovanji toplote zgodilo; in dalje, ako se okolici že prej hladnej odtegne

gotova množina toplote, mora ona po tej izgubi toliko bolj mrzla postati, kolikor hladnejša je že prej bila. Ako hočemo torej zdaten umeten mraz doseči, moramo se ozreti po trdih telesih, ki se že pri nizkej toplini hitro tajajo, ali pa po tekočinah, ki tudi že pri nizkej toplini hitro izhlapujejo. To so storili oni, ki so si izmislili ledovne stroje.

Izmed trdih teles se je v ta namen do zdaj porabil samo led ali sneg. Ledovni stroji, ki s pomočjo naravnega ledú delajo umetni led, so najbolj priprosto sestavljeni in tudi pri nas v navadi. Imajo jih posebno kavarnarji, da delajo tako zvano sladko ledenino ali zmrzlino (Gefrorenes).

Led se začne tajati še le pri toplini, pri kterej kaže Reaumurjev ali Celsijev toplomer na ničlo (0°); pri nižjej toplini se led v navadnih okoliščinah ne taja. Ravno tu pa je meja, pri kterej začne voda zmrzovati ali delati se led. Zmrzuje le, kedar kaže toplomer pod ničlo. Iz tega sledi, da se še ne more brez drugih priprav s samim naravnim ledom delati umetni led. Ako nesem posodo vode v ledenico, ohladila se mi bo do 0° C, zmrznola pa po letu ne bo, ako tudi posodo popolnoma z ledom obdam. Led okrog posode taja se le tako dolgo, dokler je posoda in voda, ki je v posodi, toplejša od njega in tako dolgo tudi posodi toploto odteguje. Kedar se pa tako ohladi, da je z ledom enako mrzla, torej do 0° C, tedaj se neha led tajati, ako ne prihaja od zvunaj nič toplote v ledenico. Ako bi se namreč led tudi zdaj še naprej tajal, morala bi bližnja okolica, torej posoda z vodo dajati za tajanje potrebne toplote. Toplina bi se torej tu znižala pod ničlo, in voda v posodi bi zmrznola. A led okrog posode bi se v tem slučaji moral v toplini nižjej od 0° C tajati. To pa se v navadnih okoliščinah nikdar ne zgodi. Pač pa se zgodi, ako se na kosce stolčeni led ali pa sneg, če je pri rokah, pomeša z navadno kuhinjsko soljo. Ako pride namreč sol z ledom ali snegom v dotiko, pije hlastno iz njega mokroto, v kterej se potem sama stopi. Tako sol prisili sneg ali led, da se taja tudi potem še, ko se je njegova toplina znižala že precej pod ničlo. V takem osoljenem snegu ali ledu je tedaj mogoče vodo tako ohladiti, da zmrzne. K ohlajenju pripomore tukaj razvèn tajanja ledú ob enem tudi topljenje soli. Porabi se namreč več ali manj toplote ne le, kedar se kako trdo telo taja, ampak tudi, kedar se v kakej tekočini topi. Tudi ta toplota se odtegne bližnjej okolici, ki se mora vsled tega ohladiti. Znano je, da se voda ohladi, ako se nekoliko sladkorja v njej stopi. Vendar je to ohlajenje le neznatno v primeri z onim, ki se doseže s tajanjem ledú.

Kavarnarji, ki delajo zmrzlino, napolnijo pripravno posodo z drobno stolčenim ledom, kterega dobro osolé. V to zmes ledú in soli utakne se potem druga posoda napolnjena s sladkarijo, ki ima zmrznoti, ali s sokovi različnega sadja itd. Ta posoda se mora v ledu pridno vrteti in osoljeni

led večkrat pomešati. Iz uzrokov, kteri so nam zdaj znani, nastane kmalu tolik hlad v posodi, da njena vsebina zmrzne. Ako se potem zvunanja posoda dobro zapre, da ne more od zvunaj toplota blizu, more se zmrzlina tudi v poletnej vročini precej dolgo ohraniti.

Popisani ledovni stroj se more le tam rabiti, kjer je naravnega ledú ali snega lahko dobiti. Ledenic bi torej ta stroj ne mogel nadomestovati. Pač pa jih morejo nadomestovati ledovni stroji druge vrste, pri kterih se v dosego umetnega mraza ne upotrebljuje tajanje ledú, ampak izhlapovanje kake tekočine.

Že spredaj smo omenili, da če hočemo po izhlapovanji kake tekočine doseči zdaten umeten mraz, moramo se po tekočinah ozreti, ki že pri nizkej toplini hitro izhlapujejo.

Voda v tem oziru ni posebno pripravna, ker še le začne v navadnih okoliščinah pri precej visokej toplini, t. j. kedar kaže Celsijev toplomer 100 stopinj toplote, hitro izhlapovati ali vreti. Pri nižjej toplini izhlapuje le počasi, a kedar je prostor, v kterem voda stoji, do gotove mere napojen z vodeno paro, tedaj pa izhlapovanje popolnoma neha. Vendar pa ima voda to dobro lastnost, da jo med vsemi tekočinami najlažje dobimo, in da nas nič ne veljá. Zato se še samo ob sebi povprašuje, ali ni tudi mogoče pospešiti izhlapovanja vode, enako kakor se tajanje ledú umetno pospešuje?

Tudi to je mogoče. Voda toliko hitrejše izhlapuje in že začne pri toliko nižjej toplini vreti, kolikor manj je zrak, ki jo obdaja, napojen z vodeno paro, in pa kolikor manjši je njegov tlak. Zato začenja na prav visokih gorah, kjer je zrak redek in tlak njegov tedaj majhen, voda že veliko preje vreti, predno se ogreje do 100° C, a v navadnej posodi tu vendar ni mogoče vode toliko pogreti, da bi se meso v njej skuhalo. Tú se mora kuhati v takozvanem Papinovem lonci, ki je s trdnim pokrovom dobro zaprt, zato da ne more sproti vodena para uhajati, ampak ostane nad vodo. Zrak, ki je pod pokrovom in se polagoma z vodeno paro dobro napoji, dobi tako večji tlak, in to zabranjuje, da voda v lonci prehitro vreti ne začne.

Ako hočemo, da nam voda zavre že pri prav nizkej toplini, moramo skrbeti, da zračni tlak nad vodo kolikor mogoče zmanjšamo in vodeno paro sproti odpravljamo od njenega površja. To se pa more s tem doseči, da se postavi posoda z vodo pod recipijent zračne sesalke. S sesalko se lahko zrak skoro popolnoma izsesa izpod recipijenta. Tlak nad vodo postane tedaj neznatno majhen. Da se pa ob enem nastala vodena para sproti odpravlja, postavi se pod recipijent posoda z žvepleno kislino. To je tekočina, ki silno hlastno pije vodo ali vodeno paro. Kakor hitro je zrak izpod recipijenta že po večini izsesan, začne voda brbljati, kakor bi vrela. In to je tudi v resnici pravo vrenje, samo da voda pri tem

ni vroča, ampak postaja vedno bolj mrzla. Vrenje namreč ni drugega, kakor jako hitro izhlapovanje kake tekočine, ktero se od navadnega počasnega izhlapovanja v tem razločuje, da se tekočina, ki vre, ne le na površji, ampak v vsej posodi od vrha do dna v paro spreminja. Ono brbljanje pride ravno od tod, da se vzdiguje para od srede in dna proti vrhu in pri tem tudi vodo v posodi vznemirjuje. V jako redkem zraku ali skoro popolnoma praznem prostoru pod recipijentom izhlapuje že mrzla voda tako hitro, kakor v navadnem zraku vrela voda. Toplote pa je za to vrenje ravno toliko potreba, kakor za vrenje v navadnem zraku. In to toploto mora voda sama iz sebe dajati. Zato postaja vedno bolj mrzla, in ko nekoliko časa tako vre, prikažejo se na enkrat na njenem površji ledeni kristali, in kmalu potem je popolnoma zamrznena.

Na popisani način se lahko v zakurjenej sobi naredi led z vsako navadno zračno sesalko, ako je le dobra, da se more zrak dosti čisto izsesati izpod recipijenta. Učencem se v šoli pri fysikalnem poduku napravlja ta poskus. Se vé da se tú naredi le prav malo ledú.

Edmond Carré pa je sestavil velik stroj, s kterim se dela v velikej meri led prav tako, kakor je tukaj popisano. Z žvepleno kislino je pri tem stroji nekako do srede napolnjen velik svinčen kotel, kteri je zgoraj trdno zaprt. Skozi pokrov peljete dve cevi, ena do zračne sesalke, druga pa do posode, v kterej ima voda zmrznoti; tudi ta posoda je zgoraj dobro zaprta, in cev drži skozi pokrov vá-njo. Sesalka, ktero goni parni stroj, izsesa skozi cevi zrak iz kotla in iz poslednje posode. Voda začne kmalu vreti, nastalo vodeno paro pa pije skozi cev žveplena kislina v kotlu, in da se to tem hitrejše godi, narejena je pri kotlu posebna priprava, da se more kislina vedno mešati. S tem strojem se doseže, da voda ne zamrzne samo na površji, ampak popolnoma, kolikor je je v posodi. Tedaj se pa nastali kos ledú vzame iz posode, in posoda se zopet z vodo napolni. Uravnano je pa to tako, da gre vse hitro od rok in da stroj brez prenehanja dela.

Led, ki se na ta način naredi, bil bi lahko prav po ceni, izdelovanje bi ne stalo veliko, ako bi le žveplena kislina, ki se tu potrebuje, ne bila predraga. Potrebuje se je pa mnogo, ker se kmalu vodene pare tako napije, da ni potem več za rabo in se mora z drugo nadomestiti. En kilogram kisline zadostuje samo, da se naredi 2—3 klgr. ledú. Vendar še kisline potem ni ravno treba zavreči, ampak se še lahko za druge namene porabi. — (Konec pride.)

Nekaj o Sibiriji.

Mnogo knjig o Sibiriji zagledalo je že beli dan; a pisali so navadno taki pisatelji o Sibiriji, ki je celó videli niso, še manj pa jo prehodili. Pisali so navadno to o Sibiriji, kar so slišali od Rusov, sevéda jim je morala tudi večkrat domišljija priti na pomoč, in raznesli so potem take vesti o ruskej Sibiriji, da je človeka kar groza pretresla, ko je čital take stvari. Nekteri prognanci pisali so tudi o Sibiriji, akoprem so bili le v bolj oddaljena ruska mesta, nikakor pa ne v Sibirijo prognani. Tako na pr. bil je znani Aleksander Hertzen prognan v Perm, ki leži še v evropskej Rusiji, a pisal je knjigo o svojem prognanstvu v Sibirijo. Tem večjo pozornost pa je v krogih, ki se zanimajo za Sibirijo in njene razmere, vzbudila knjiga o Sibiriji, ktero je nedavno izdal angleški duhovnik Henry Lansdell.* Ta pisatelj, ki je l. 1879. prehodil vso Sibirijo od iztočne do zapadne strani ter se posebno za ječe in jetnike zanimal, piše popolnoma nepristranski o Sibiriji ter popravlja večkrat neresnice, ktere so o Sibiriji drugi pisatelji raztrosili. Njegov namen je bil, razdeliti sveto pismo med jetnike. Dobil je, ko se je odločil potovati po Sibiriji, priporočilna pisma do moskavskega metropolita in do ministra notranjih zadev. Dovolili so mu tedaj pregledati vse ječe; on je morebiti prvi, ki je prehodil vso Sibirijo.

Henry Landsdell nastopil je svoje potovanje meseca majnika l. 1879.; vzel je toliko knjig seboj, da je napolnil tri vozove. Prišedši v Nišni Novgorod najel si je tolmača ter šel skozi Kazan in Perm v Ekaterinenburg. Od tod se je napotil proti vzhodu v Nikolajevsk nasproti otoku Sahalinu. Zapustivši Nikolajevsk napravil se je proti jugu, peljal se od Vladivostoka v japaneškem morji po ladiji ter se vrnol skozi Yokohamo in San Francisko na Angleško, kamor je dospel 25. novembra l. 1879. Najprvo se je na svojem potovanji odpočil v Tjumnu, kamor pripeljejo vse zločince iz Evrope ter jih potem razdelé po Sibiriji. Vsega skupaj je Lansdell 5 mesecev po Sibiriji potoval. V svojej knjigi nam popisuje razne zločine, pové število prognancev in kako jih v Sibirijo transportujejo. Število istih, ki so prognani v Sibirijo, znaša vsako leto 17.000—20.000, sevéda z otroki in ženami vred, ki prostovoljno prognancem sledé.

Trideset raznih zločinov posledica je, da pošljejo zločinca v Sibirijo. Nekteri, in teh je najmanje 20%, so bili zategadel prognani, ker jih je občina iz svoje srede zapodila. Ako je ud občine postopač ali pijanec, ali noče za svojo družino skrbeti ali pa se brani davek plačevati, tedaj

* Knjiga se imenuje: Through Siberia. By Henry Lansdell. With Illustrations and Maps. Two Volumes; London: Sampson Low.

se zbere občinski zastop (міръ), povabi tudi dotičnika k seji, in ako se spozna, da je občini nevaren in škodljiv, pošlje ga potem ona na svoje stroške v Sibirijo. To razsodbo potrdi navadno višja administrativna oblast. Dotičnika pošljejo potem v Sibirijo kakor naseljenca, nikakor pa ne dela tak prognanec v rudokopih. Ta naprava je sama na sebi občinam jako koristna, ker se na ta način rešijo potepuhov in pijancev. Iz tega se razvidi, da so ruske občine jako autonomne. William Heypworth Dixon nam v svojej prezanimivej knjigi o Rusiji* bolj natančno ruske občine — ali kakor jih pisatelj imenuje „russische Dorfrepubliken" — popisuje. Ruska vas je po njegovej definiciji vaška republika, vladana po posebnih postavah od voljenega vladarja. V takej vasi stanujejo ljudje, ki se bavijo z énim in istim poslom, ljudje ki ne morejo zapustiti zemlje, ktero obdelujejo, ljudje ki plačujejo skupaj davek ter dajejo državi v imenu občine določeno število vojakov. Te vaške republike nahajajo se le tam, kjer stanujejo čisti Rusi. Te občine obsegajo vso zemljo, ki leži okoli starih ruskih glavnih mest — okoli Novgoroda, Vladimira, Moskve in Pskova. Premoženje v takej občini je skupno; zemljo razdelé v enake dele med posamezne rodovine. Nastale pa so te občine tako, da se je na énem kraji zbralo 60—80 ljudij, ki so si na določenem kraji sezidali hišo tik hiše. Ti si volijo iz svoje srede starosto, obdelujejo zemljo skupno ter si v sili eden drugemu pomagajo. Zemljo razdelé vsaka tri leta v toliko parcel, kolikor je omoženih parov v vasi, in vsaka tri leta si volijo zopet starosto. Navadno volijo za starosto najbogatejšega moža v vasi. Starosta je župan, od države pripoznan uradnik, pa tudi nekak patrijarh. Vsi udje občinski imajo enake pravice, bogatin kakor revež. Toliko o vaških republikah.

Kazni prognancev so jako različne. Razločevati moramo tú prognance, ki so izgubili vse pravice, in take, ki so jih le nekaj izgubili. Zakon prognanca prve vrste je neveljaven; njegova žena se sme zopet omožiti. Tak prognanec si ne more nobenih pravic pridobiti; on ne more nobenega javnega pisma (dokumenta) podpisati in nobene službe ali časti opravljati. Prognanci ženskega spola smejo se le tedaj zopet omožiti, kedar so iz ječe izpuščeni, ako so se popolnoma poboljšali. Moške kakor ženske pošilja država, kedar so prestali kazen, zopet v domovino, ako to za dobro smatra. Žena in otroci spremljajo lahko prognanca v Sibirijo ter dobivajo od države hrano in stanovanje. Ako pa želi mož svojo ženo v Sibirijo spremiti, mora na lastne stroške potovati. Tisti prognanci pa, ki niso izgubili vseh pravic, mogó pa za svoje življenje skrbeti, kakor jim drago. V nekterih slučajih smejo v lastnih hišah stanovati ter morajo

* Frei-Russland von William Heypworth Dixon, deutsch von Adolf Strodtmann 2 bände Berlin, verlag von Franz Duncker 1870 (autorisirte übersetzung).

le nekoliko ur na dan za državo delati. Navadno jim je nekoliko časa v jetnišnici stanovati. Ako se dobro obnašajo, dovolijo jim kmalu, da smejo zvunaj ječe s svojo rodbino stanovati, le določeno delo imajo vsak dan opravljati. Žene prognancev dobijo včasih službe v privatnih hišah. Le malo zločincev je za vse življenje prognanih v Sibirijo. Tiste zločince, ki niso izgubili vseh pravic, pošiljajo v zahodno Sibirijo, one pa, ki so izgubili vse pravice, v najbolj vzhodne kraje sibirske, tako na pr. v Sahalijo. Znano je, da mnogo prognancev pobegne, kar ni baš tako težko. Iz tega pa naj nikakor ne sklepamo, da je pobegnoti jako lahka stvar. Nekaj rubljev kozaku ali uradniku nižje vrste v roko stisnoti, pa se dá mnogo opraviti. Večkrat se zgodi, da zmanjka zločincu na begu živeža ali pa da ga prebivalci ustrelé. Prognanci, ki so na več let obsojeni, pobegnejo navadno iz kraja, kjer so znani, ter se dajo v drugem okraji zopet ujeti, ko se začne zima. Tu nočejo povedati, kaj so in od kod so, in dotične oblasti jih kaznujejo kakor vlačugarje. Ako jih pa spoznajo, ne velja vsa kazen pred begom prestana prav nič, dà vrh tega jih še s palico kaznujejo.

Preje so morali prognanci peš v Sibirijo potovati, sedaj jih pa transportujejo po parobrodih in železnicah. Lansdell je videl l. 1874. z lastnimi očmi trumo zločincev, ki so bili v Sibirijo obsojeni. V prvej vrsti so šli najhujši zločinci ukleneni, v drugej vrsti manjši zločinci, potem prognane ženske in slednjič žene in deca prognancev. Na potu jih obdarujejo meščanje; v Moskvi pa je društvo, ki podpira z denarjem prognance. „Od Moskve peljejo se prognanci po železnici do Nišni Novgoroda, od Nišni Novgoroda do Perma peljejo se po parobrodu, od tu do Ekaterinenburga pa zopet po železnici in od tu do Tjumna, kjer zločince razdelé. Tiste, ki so obsojeni v zahodno Sibirijo, transportujejo tja po parobrodih, ako je mogoče, ako pa ni, morajo pa peš iti. Tiste pa, ki so v vzhodne kraje prognani, spravijo po barobrodih do Tomska, od tam naprej pa gredó peš. Vsak tretji dan je prognancem za počitek odločen. Sedaj jih vlada na boljši način transportuje. Da ne potujejo po vsej Aziji, spravijo prognance v Odesi na parobrode. Od tu se peljejo skozi sueški kanal v indiški ocean in od tu črez veliki ocean na ravnost v Sahalijo.“

Za transport prognancev je določen jako prostoren parobrod: „Nišni Novgorod“. O tem parobrodu kakor tudi o transportu prognancev donesel je neki angleški list jako čudne in grozne stvari ter celó trdil, da je na zadnjem prevozu na tem parobrodu 250 jetnikov umrlo, mnogo pa nevarno zbolelo. Lansdell pa spričuje, da je tisti parobrod z jetniki ravno takrat dospel v Vladivostok, kakor on; vsi jetniki so bili zdravi, le eden je bil na potu umrl. Le malokdaj dovoli vlada, da potujejo prognanci boljše vrste sami pod spremstvom žandarjev. Politični zločinci pa smejo včasih

sami potovati. V Sibiriji je tudi še mnogo ljudij, proti kterim še preiskava ni končana ter še čakajo na sodbo.

Ruske oblasti pospešujejo društva, kterim je namen prognance podpirati. Ta društva podpirajo posebno žene in deco prognancev. Prognanci so s hrano dovolj preskrbljeni ter jim nikakor ni treba lakote trpeti, a zgodi se čestokrat, da zaigrajo jetniki hrano, ker nimajo denarja. Kar se tiče dela jetnikov, je bolj gotovo, da jim ga manjka, kakor pa, da so z delom preobloženi. In vodje jetnišnic tožijo sami, da jim manjka dela za jetnike. — Smrtna kazen obstoji, a ne za navaden umor. Insubordinacija in manjši prestopki kaznujejo se s posameznim zaporom (Einzelhaft). A neki jetniški nadzornik je rekel Lansdellu, da je nevarno ruskega kmeta kaznovati s posameznim zaporom, kajti on lahko znori, ker nima ničesar, na kar bi mislil.

Od Tobolska se je Lansdell vozil na parobrodu, na kterem so bili prognanci. Vodja na parobrodu mu je svetoval, naj razprodaja knjige, in res se je oglasilo 44 jetnikov. Tu nam tudi popisuje cesarsko topilnico v Barnavtu. Lansdell je tudi prišel v provincijo Transbajkalijo, kjer so rudokopi nerčinski in najbolj razvpite ječe sibirske, ječe v Kari, Hiti in Petrovski. Tu pobija pisatelj vse laži, ktere so se raztrosile o teh ječah, kakor tudi o neusmiljenem ravnanji s prognanci. Tako se je na pr. mnogo pisalo o tem, da ne vidijo prognanci, kteri delajo v rudokopih, nikdar več solnca, ampak da so zmirom pod zemljo, kar je pa prav debela laž. Tako so tudi nekteri pisatelji, ki niso nikdar Sibirije videli, trdili, da morajo v rudokopih nerčinskih otroci in žene neprenehoma kopati živo srebro, kar jih počasi ugonobi. V rudokopih nerčinskih pa celó živega srebra ni. Jetniki, ki kopljejo v rudokopih, so vsake 14 dni popolnoma prosti; žene in otroci pa ne delajo nič. Lansdell je obiskal tudi karsko ječo; jetniki so šli zvečer k svojim rodbinam ter tam prenočili. Vojaki in nadzorniki imajo isto hrano, kakor jetniki. V zlatih rudnikih delajo prognanci 13 ur na dan, med tem časom pa tudi mnogo počivajo ter se krepčajo. V nekej ječi je bilo 30—50 starcev, ki se niso več bavili z delom. Polkovnik Konovovič je storil mnogo za prognance. On je sezidal 18 poslopij za jetnike, med temi tudi ljudsko šolo. Sploh se jetnikom ne godi slabo. Ako se pošteno obnašajo, godi se jim tako ali pa še boljše, kakor jetnikom v drugih deželah. Zgodi se čestokrat, da prosijo finski zločinci, ki so na več let v lastnej deželi obsojeni, ruskega carja, naj jih pošlje kot naseljence v Sibirijo, in on jim navadno to dovoli.

Sibirija se je Lansdellu jako dopadla. Sibirski zrak je jako zdrav in zemlja jako rodovitna. Življenje v Sibiriji ni drago. V zahodnej Sibiriji velja na pr. ovca 2 schillinga (= 1·2 gl.) in postrv, ki vaga 10—12 funtov, 50 krajc. n. v.

Pisatelj nam v tej svojej knjigi tudi popisuje razne narode, ki stanujejo v Sibiriji, kakor verske razmere ter pobija večkrat krive nazore in laži, ktere so se raztrosile o Sibiriji. Zato moramo biti g. Lansdellu jako hvaležni, da je pisal popolnoma nepristranski o Sibiriji ter nam jo tako slikal, kakoršna je, ne pa tako, kakoršna nikdar ni bila. — Sibirija šteje po najnovejšem številjenji 1,388.000 duš; gubernij Tomsk je najbolj obljuden, on šteje 324.000 prebivalcev. *Aleks. Hudovernik.*

Slovensko tožilno pismo iz l. 1648.

Priobčil *M. Slekovec.*

Sledeče pismo od l. 1648., čegar original, jako slabo pisan koncept sam hranim, je tožba Središčanov zoper ormoškega grajščaka in je ne gledé na jezik že zaradi tega važno, ker nam kaže, da se je uradnijam smelo že l. 1648. v slovenskem jeziku dopisovati. Ker je pismo le koncept, je v njem marsikaj okrajšanega, popravljenega in tako slabo pisanega, da se težko bere. Na ostalih dveh (1 in 3) stranéh ravno iste pole ste še dve koncipirani pismi, pa obé le v nemškem jeziku. Na četrtej strani je rubrum. Vse štiri strani je éna in ista roka pisala; na prvej je letno število: 1648, na tretjej pa stoji: „datum 8. Jäner 648.“ —

Pismo to je kopiral tudi že č. g. Orožen, ki je v čitanji starih listin mojster. Glasi se takóle:

Mi: Gospodin Groff Landts V Stajerie ij wsa suetloga orsaga milostiuna ij visoko postuvana Gospoda.

Dostakrat smo se mi siromake purgare sreanskoga varosa pertoshili, ij pomochi iskali per suetlim orsage de bi mogli en mir imeti koker druge mesta no drúge varosche v Staierie imaiio, dosta smo tosba popisanih naprei dali, koliko smo po nashem rihtnem Gospone pete adame Fraierie marhe pogubile, koko nas ie sam robil uosil skouane u shelese po turskim sakone ij sbel takai she uarossa nasoga sreanskoga rihtara ni kriuoga ni dusnoga g. Stefana Kosca, ueliki rasboi inu gwalt uchinil . . . . . simo use nashe prauice inu potem rasboii ij uose smo ga mi pre suetlim orsagam kruto iako sathosili, od orsaga beuelih nemo antuetuali ij skusi prishene nashe dua purgara poslali s kateroga beueliha copie smo resomeli de bi on imal nas sa prauice pri usem mirom pustiti, od usega rasboia na nashem purfriti ij gwalte se sdershati ij s name porachunati kuliko bi mo bili dusni na austante stibre ij takoi sche mo ie bilo narucheno de bi imal en ordentlih extract uen suoiga vrbariuma dati on pak sato orsasko sapoued nistar nemara, semuch ie posemtoga supet gwalt uchinil ka ie na naschemo brodo due ladie skusi suoie

catane pustil odpelati, uesdar supet nas ie porobil i nasho marho na nashem púlfrite rasboi uchinil, ij nam ie ueliko gualt sartal (?), kateroga ne bi dushen chiniti, okú bi mo glih dusni bili, semuch bi nas moral s prauico iskati, ar mo nismo utekochi, semuch smo namesti sglauami ij smarho, ij* . . . . i negoue catane bili u nashem varoshe en celi tieden, dali smo iem slepo dosta piti ij iesti, i toga niso sa dobro imali semuch so sami rasbiali v nashem varoshe kure louili ij strelali na sromoto ij takai she kradli kar so mogli, pili silo po kerzmah a nistar platili.

Marco Lakuš, Jacob Prepelez, Juán Workho,
Thomass Sagorez, Juán Lessiak, Peter Duth.

To so imena nekterih tržanov, ki sledijo pismu z dostavkom, kaj so „catani" — konjiki kteremu vzeli. Vzeli so jim skupaj „19 glaú", kakor se bere na konci pisma. Enaka imena najdejo se tudi v drugih zapisnikih in so izvzemši „Duth in Lakuš" še dandanes v Središči udomačena. V svojej zbirki imam tudi zabeleženo, da je l. 1646—1649. bil Ivan Tobellius varoški pisar v Središči in po tem takem je on to slovensko tožbo pisal.

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XXI.

Ustanovitev crkve v Kotlah l. 1367.

Patrijarh Marquard dovoli župniku sv. Martina v slovenjegraškej dolini, da postavi crkev v čast sv. Fortunata in Felicijana v Kotlah l. 1367. V „provincijo Windischgraz" so spadale tedaj še tudi koroške Kotle, ki že danes na Koroškem tik štajerske meje stojé. Še za cesarice Marije Terezije so bile Kotle pod celjskim okrajem (Cillier-Kreis), da si ravno pod crkveno oblastjo labodskega škofa. Črez kotelsko faro ima veliki župnik sv. Martina nad Slovenjim Gradcem patronat, iz patrijarhovega potrdilnega pisma pa zvemo, kako je do tega patronata prišel, kdaj je bila crkev postavljena, in da je stala kotelska fara pod št. martinsko; torej so morali št. martinski dušni pastirji in kotelski župljani skozi slovenje-graško (zdaj starotrško) faro k crkvenim opravilom hoditi.

* Zdaj sledí: „morali sm", kar pa je prečrtano.

Patrijarh Marquard je vladal od leta 1365—1384. Bil je preje prošt bamberški in kancelar cesarja Karola IV. Cesar ga je, ker je bil v državnih poslih izurjen, papežu Urbanu V. posebno priporočil, in ta ga je imenoval patrijarhom oglejskim.

Porodil se je v Augsburgu, kjer je bil tudi škof, in izhaja iz plemenite rodbine: Randeckov. Slovesno je bil umeščen kot patrijarh, in podal se je sam k cesarju v Frankfurt, da mu on osebno izroči posvetno oblast črez oglejsko patrijarštvo.

Marquard je živel v prijaznih razmerah z vsemi svojimi sosedi, skrbel je za dobro urejeno in zakonito stanje svoje dežele in dal modre zakone. Po svojem notaru Odoriku je dal vse privilegije in pisma, ki se tičejo patrijarških „fevd“, daril in pravic v posebno knjigo spisati pod naslovom: Thesauri claritas. Stolno po potresu porušeno crkev oglejsko je dal popraviti ter izdal za popravila 9000 zlatov. Da si je bil ravno ljubitelj mirú, bil je ipak zapleten v marsiktere homatije, v kterih pa je znal zmirom svojemu patrijarštvu veljavo ohraniti. Sledeča listina tudi po blagej roki g. barona Czörniga meni izročena, je edina iz dobe Marquardovega vladanja, ki se tiče slovenje-graškega okrožja. Imenitna je zaradi tega, da zvemo za početek kotelske fare in za ime njenega blagodušnega ustanovitelja. Glasi se takó-le:

„Marquardus Dei gratia S. Sedis Aquilegiensis Patriarcha dilecto nobis in Christo Marquardo: dicto Purthamer, Plebano plebis S. Martini in Valle de Windisgratz nostre Aquilegiensis Dioecesis salutem in Domino.

Sicut nobis Tua exposuit devotio, tu diligens decorem domus Dei Capellam unam sub vocubalo S. Agnetis et Sanctorum Martyrum Primi et Feliciani cum subsidio populi tuecure subjecti pro hujusmodi felici opere intercendentis proposuisti construere in Plebe et cura tuis, in loco qui dicitur Chotelach dicte nostre Dioecesis et eandem Capellam dotare mediante subsidio antedicto bonis quibus unus Capellanus celebrans divina Officia in eadem congrue poterit substensari, super quibus nostrum postulasti assensum. Quia igitur debemus et volumus prompti in talibus et favorabiles inveniri, in hiis cum grato concurrentes affectu construendi et hedificandi Capellam modis superius expressis devotioni tue liberam tenore presentium concedimus potestatem: nolentes ex hoc Matricis Ecclesie juribus in aliquo derogare: ymo, quod eadem Capella sine Cimiterio existens, subjecta existat plebi predicte, prout alie Capelle in Aquilegiensi Dioecesi subjecte existunt.

Datum harum sub nostri sigilli impressione litterarum Aquilegie die XXV. Octobris anno Domini MCCCLXVII. Indictione quinta.“

Gaudiolo, notarius.

Naj še tukaj priklenem listino, ktere ni P. Bianchi popolnoma prepisal, marveč je samo nje zadržaj g. baronu Czörnigu naznanil.

MCC . . . . (druge številke so že skažene). Item in MCC . . . . Reverendissimus olim D. Patriarcha Raymundus tamquam verus posessor, et existens in posessione pacifica, pro se et Ecclesia sua Aquilegiensi, Windisgratz et Provincie predictorum constituit suum Capitaneum in eisdem generalem D. Henricum de Wlkocen, ut clare patet.

Patrijarh Raimund je vladal od leta 1273—1299.; v tej dobi je torej moral D. Henricus de Wlkocen capitaneus generalis v Slovenjem Gradci biti. * Je-li „de Wlkocen“ — iz Velkovca? Kdo nam to razjasni? —

Da se spominu ohrani, priobčim tukaj tudi zadržaj druge listine hranjene v arkivu mestne crkve sv. Elizabete.

1512. Večer, v god sv. Andreja v Doberli vesi (nemški pisano: Oberndorf).

Janez prošt v Doberli vesi, archipresbyter v junskej dolini, podpiše svoj: Vidimus! slovenje-graškemu (sv. Pankraca) župniku: Martinu Scharffenwind-u, gledé privilegija, kterega je podelil cesar Friderik: „dem Bischof Aeneas von Senis Comendator der Pfarre Windischgrätz“ v Neustadtu, v dan spreobrnenja sv. Pavla, l. 1453.

Aeneas je iz starejših privilegij dokazal, da ima slovenje-graški župnik na vseh svojih imanjih črez svoje ljudi sodnijsko oblast, samo ne črez življenje in smrt, in pravico ribljenja in lovljenja. Iz te listine zvémo, da je bil leta 1512. Martin Scharffenwind župnik sv. Pankraca v Slovenjem Gradci. Enako pismo je istemu župniku vidimiral opat št. pavlovski dne 27. decembra l. 1510. (po poročilu g. prof. dr. Bidermanna). **

Leta 1404. pa je bil župnik sv. Pankraca v Slovenjem Gradci: „Wisent der Muttel“, in bil je tudi „Erzpriester in Kaernthen“, kakor priča listina hranjena v arkivu mestne crkve sv. Elizabete.

Priča tega potrdilnega pisma je bil njegov brat: Gerlah, župnik pri sv. Martinu nad Slovenjim Gradcem. Pismo je pisano v god sv. Jurja. Št. martinski župniki so tudi imeli lastno hišo v slovenje-graškem mestu, kakor priča listina iz leta 1434., v god sv. Jurja pisana, in je tudi hranjena v gore omenjenem arkivu.

Druga listina iz leta 1358. dne 29. maja, nam pové, da podeljujejo

* Leta 1273. je bil župnik sv. Pankraca Crafto; on je daroval dve kmetstvi gornje-graškemu samostanu.

** Okoli leta 1455. imenuje se župnik sv. Pankraca: Georg Schewchenpalk,

patrijarhi oglejski: Nicolaus, Jakob, škof v Feltri in Belluniji, Prothiva, škof senjski (Zengg), Botho, škof . . . . . in Marcus škof . . . . . (imena sedežev se ne morejo več brati) vsem, ki se v osmini sv. Katarine spovejo in v kapeli slovenje-graškej pred oltarjem sv. Katarine sv. mašo poslušajo, 40 dnevne odpustke. —

Patrijarh Nicolaus de Bohemia, filius illegitimus cesarja Karola IV. je po prizadevanji svojega očeta od papeža Klementa VI. bil na patrijarško stolico postavljen (1350), in je vladal blizu do konca leta 1358. Preje je bil škof v Neuburgu.

Ko je bil „Wisent der Muttel“ župnik sv. Pankraca v Slovenjem Gradci, bil je patrijarh oglejski: Antonio II. Panciera, ki je vladal od leta 1402—1408. Bil je slab plačevalec, zakopal se v dolgove že kot škof concordijski, dolžili so ga marsiktere nerednosti, in zato ga je papež Gregor XII. od patrijarštva odstavil. Kdor se hoče obširnejše o njem podučiti, naj bere: Rubeis col. 1004. Liruti, Cod. diplom. Frangipane.

V istej dobi leta 1419. je Johannes von Laak ustanovil špital v slovenje-graškem mestu. Špitalska crkev sv. Duha v gotskem slogu je bila zidana in dodelana leta 1494.

Župnik „Wisent der Muttel“ se že nahaja v listinah starotrškega arkiva l. 1391. V listini vojvode štajerskega Wilhelma iz leta 1399. se imenuje ta župnik: Wisent Mürtlain. Iz videmskih listin pa imam sledeči posnetek iz dobe patrijarha Janeza:

„Jodocus, quondam Martini fabri de Windischgrec nobis praesentatus per dilectum in Christo Wisentonem plebanum s. Pangracii in Windischgrec ad titulum suae filialis ecclesie sancti Urbani in Wolfspach.“ * Torej je podružnica sv. Urbana že takrat stala.

Takrat je bil vladar črez Štajersko vojvoda Albrecht III., ker še ni bil Leopoldov sin Wilhelm polnoleten. Patrijarh oglejski in crkveni vladar črez slovenje-graško provincijo pa je bil Janez V. (1387—1394). On je bil preje škof v Litomišli, in je bil sin markgrofa moravskega Janeza. Bil je slab vladar ter se več brigal za pse, sokole in komedijante, kakor pa za blagor crkve. Plemič Tristan Savorgnano, njegov sovražnik, ubil ga je meseca oktobra l. 1394. Grda furlanska drhal pa je njegovo poslopje do golega obropala (glej Rubeis, Monum. eccles. aquil. in Ciconi, Raccolta itd.).

---

* Dolina od podružnice sv. Miklavža do sv. Urbana se v starih urbarskih pismih imenuje Wolfsbach, zato ime: „st. Urban. in Wolfspach“. Ime župana Volčjak, ktero so pozneje skazili v Oučjak, še pričuje, da je Wolfsbach prevod slov. imena: Volčjak.

Drobnosti.

Slovenski pisatelj Marko Glaser. Letos 21. aprila je obhajal preč. g. častni kanonik in župnik pri Sv. Petru blizu Maribora, občespoštovani in ljubljeni Marko Glaser, svoj 76. god. Izmed štajerskih slovenskih pisateljev, ki še zdaj živijo, je le g. zlatomašnik Anton Šerf, pens. župnik v Svetinjah, starejši; rodil se je 17. maja l. 1798. v radgonskej župniji. Eno leto mlajši od Glaserja je zlatomašnik, preč. dr. Jožef Muršec, professor štaj. realke v Gradci v pokoji; rodil se je 1. marca l. 1807. pri Sv. Bolfanku v Slov. Goricah. Še eno leto mlajši je preč. g. stolni dekan mariborski, Juri Matjašič, rojen 22. aprila l. 1808. v ptujskej samostanskej župniji; letos dne 29. julija stopi tudi on v kolo naših visokočastitih zlatomašnikov. Črez tri leta se jim bode pridružil č. g. Jožef Hašnik, župnik in duh. svet. pri sv. Jurji.

Ko je preč. g. Marko Glaser leta 1879. obhajal svojo zlato sv. mašo, izdal je njegov nekdanji kaplan, g. France Zmazek, knjižico z naslovom: „Fara sv. Petra pri Mariboru“ z Glaserjevo podobo. Tam se nahaja Glaserjev životopis od str. 50 do 56. Na str. 54. berem: Za ude teh dveh družb (Srca Jezusovega in Marijinega) so že pred spisali knjige: „Zlate bukvice od Srca Jezusovega in Srca Marijinega“, polne božjega duha.

Ker knjižica g. Zmazeka nič več o Glaserjevem slovstvenem delovanji ne pové, hočem sicer natančni životopis z nekterimi podatki dopolniti. Na str. 55. piše g. Zmazek: „Kdo ne pozna njih gostoljubnosti? Marsikteri se je že prepričal, kako radi pri dobri kapljici svoje goste razveseljujejo. Podložnim in sovrstnikom svetnega in duhovskega stanu veselo uro pripraviti, jim je veliko veselje.“ Med temi gosti sem bil večkrat tudi jaz, in sem pri tej priložnosti zvedel sledéče o slovstvenem delovanji Glaserjevem.

Tiskana so tá-le dela: 1. „Dušni vižar. Molitne bukvice za katolške kristjane, katere zapopadejo lepe juterne, večerne, mašne, spovedne ino druge molitve, litanije ino cirkvene pesme. Z deset podobami. V Gradci 1838. Na prodaj pri Karoli od Peball, mestnemu bukvovezu v poštni ulici. Postgasse Nr. 162.“ 8°, 178 strani, in še 84 stranij pesnij. Med temi je nekaj Glaserjevih, 12 pa Volkmerjevih. Vse Glaserjeve knjige so pisane z bohoričico.

2. „Zlate bukvice od Srca Jezusa ali brumno navižanje serčne ljubezni k Jezusi no Mariji. Za vse brate no sestre totega zedinstva. Z dopušenjem visoke časti naj urednešega gnadlivega firšta gospoda Romana, sekovskega škofa; na svetlo dal Marko Glaser. Drugi natis. Na prodaj pri Jožefi Sirolla v Gradci 1843.“ 8°, str. XXIV, pa 328. Za vsem je knjiga doživela 7 natisov; prvi je blizu iz l. 1840.

3. „Maria perbežalše grešnikov. Molitne bukvice k svetem srci Marije za spreobernjenje grešnikov. Z dopušenjom visoke časti naj urednešega gnadlivega firšta gospoda Romana, sekovskega škofa; na svetlo dal Marko Glaser. V Gradci 1845. Pri Jožefi Sirolla, bukvovezari na velkem placi Nr. 222.“ V tej knjigi je natisnenih 9 Volkmerjevih duhovnih pesnij.

4. „Molitne bukvice za šolarje.“ Teh sam več nima, pa tudi letnice ne vé povedati.

Marko Glaser je pisal tudi 3 ali 4 nemške molitvenike; enemu je naslov: „Maria Hilf!“ Pa o njih mi ni hotel nič več povedati, rekši: Nočem, da bi me šteli med Nemce.

V zapuščini rajnega župnika Laha sem našel rokopis Glaserjev, in sicer šaljivo pesen od smrti; pisana je leta 1832. Hranim še obilico drugih, večjidel pobožnih pesnij Glaserjevih. Č. g. Mihael Lendovšek mi je izročil l. 1881. Glaserjevo: „Zvonov hvala“, zapojena pri žegnovanji velikega zvona pri sv. Barbari blizo Wurmberga. 1837.“ Pesen je natisnena in šteje 14 kit po 6 vrst.

V Glaserjevih prsih bije plemenito, ljubezni polno srce; plemeniti so tudi čuti iz njega izvirajoči, ki odmevajo iz njegovih spisov, bodi si prosaičnih, bodi si pesniških. Sodbo, kojo so izrekli naš Slomšek o Volkmerji, smemo obračati tudi na njihovega ljubimca Glaserja: „Priprosto so tekle njegove pesni v višokem duhu, čeravno v borni obleki; duh pa oživlja, pismenka mori.“ *Dr. Jožef Pajek.*

Slovenske Talije 50. zvezek je izdalo „Dramatično društvo“ v Ljubljani za leto 1881. Knjiga obsega na 459 str. v 16° sledeče igre: 1. *Precijoza.* Igrokaz v 4 dej. A. Wolf—Cimperman. 2. *Žila.* Veseloigra v 2 dej. M. Babo—Cimperman. 3. *Ujetniki carevne.* Veseloigra v 2 dej. Bayard—Cimperman. 4. *Zapirajte vrata!* G. P. Cesenate—V. E. (glej Kres I. 1881. str. 682). 5. *Dragocena ovratnica.* Po ital. V. Eržen. 6. *Pol vina, pol vode.* Vesela igra v 1 dej. K. Trifković—V. Eržen. 7. *Jedno uro doktor.* Burka v 1. dej. Poslov. Alešovec. 8. *Srečno novo leto!* Šaljiva igra v 1 dej. Po srbskej igri „Čestitam“ Koste Trifkovića poslov. P. — Veseli nas, da so se podale Slovencem v prevodu dve igri srbskega pokojnega dramatika K. Trifkovića, in želeti bi bilo na korist domačemu slovstvu in vkusu, da bi se sploh bolj oziralo na slovanske dramatične proizvode. —

Nov slovenski rokopis iz l. 1582. V nekej knjigi bivšega Dolskega arkiva, ki se zdaj v kranjskem museji nahaja, našel je g. Deschmann, kakor poroča „Lj. Zvon“ II. str. 251., slovenski prevod štirskega vinogradskega zakona z naslovom: GORNIH BVQVI od krailaue Suetlosti offen innu poterien general inu Priuilegium Is Nou u Slauenfki Jefigk fstulmazhan skufi Andrea Rezla Farmostra na Rakj. Anno M: D: LXXXII. — Spomenik je pisan na 27 listih fol. in je bajè v formalnem in leksikalnem oziru preimeniten za naše slovstvo.

Balkanska presa. „Belgrader Correspondenz“, kteri list Slovencem znani J. M. Bogović ureduje, prinaša v svojem 30. broji naznanilo, da začne od 1. maja (19. aprila) izhajati dvakrat na teden na celej poli v Belem gradu političen list v nemškem jeziku pod imenom: „Balkanpresse“, in veljá na leto 10, na pol leta 5 gold. Naročnina naj se pošilja v Belgrad uredništvu „Balkanske prese“ Kosančičev venac 13. Kdor dobi 9 naročnikov, ima 10. list zastonj. — List bode v prvej vrsti zastopal slovansko stališče in seznanjal druge narode s pravim položajem na balkanskem polotoku. Podlistek bode prinašal povesti iz narodnega življenja in jemal gradivo iz krvavih časov od Kosovega polja do prihoda „cara osvoboditelja“. Ker bode ta list za bodoči skupni razvitek jugoslovanskih narodov velike važnosti, priporočamo ga gorko slovenskemu občinstvu. To podvzetje zaslužuje občo pozornost vseh Jugoslovanov! —

Bestušev-Rjumin, Biografii i harakteristiki Schlözer, Karamzin, Pogodin, Solovjev, Ejlevskij, Gilferding. Knjigarna Karbasnikov Petersburg Litejnij 48. Cena 2 r. 50 kop. Tako se glasi knjiga, ktero je ravnokar izdal ruski zgodovinar Bestušev-Rjumin. V tej knjigi nam popisuje životopise mož, ki so si za slovanstvo mnogo zaslug pridobili.

Ivan Sergejevič Turgenev. Otryvki iz bozpominanij svojih i čužih. I. Stari portrety. (Odlomki iz lastnih in tujih spominov. I. Stari portreti.) Ti spomini bili so že lansko leto tiskani v podlistku ruskega dnevnika „Porjadok“, a letos so izšli v posebnej knjižici: „Ruskaja biblioteka tom. 40,“ str. 47, 8°; 68 nov. ter se dobivajo v Helf's Buchhandlung, Kärntnerring 6. — Znani pisatelj nam tu podaje slike (spomine) iz svojih otročjih let. Ta knjižica je letos že tretje delo, s kterim je slavni novelopisec Turgenev slovanski svet razveselil. — Prvo delo je bilo „Pesen zmagonosne ljubezni“ (glej Kres str. 64), drugo pa novela „Oščajanij“ (obupanec), ki je izšla mes. jan. v Vjestnik-u Evropy. *Al. H.*

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. junija 1882. *Štev. 6.*

Zvezdana.

Roman. Spisal *Anton Koder.*

(Dalje.)

Šestnajsto poglavje.

Pipec, ki je po cele ure s prekrižanima rokama na žagiščnem vozu sedel ter priložnosti in časa dovolj imel za svetovno modroslovje in kovanje soseskinih novic, pretuhtal je v svojej modrej glavi in preštudiral, da mlada Zvezdana na Zabrdji, tista črnolaska in pa doktor Dragan nista kar tako, kakor navadni ljudje, da se rada vidita in ljubita, ali kako bi dejal.

To važno stvar je pripovedoval vsakemu, kdor je mimo njegove žage šel in se hotel z njim razgovarjati.

Pa še nekaj važnega je opazil. Stara grajščakinja na Pasjaku obiskuje po njegovej misli prepogosto Draganove ter jih mora rada imeti. In življenje jej je minolo, svojih nima, premoženja pa neizmerno, komu ga bode zapustila, ako ne Draganovim ali pa istej črnolaski na Zabrdji.

Opiraje se na tako važne opazke delajo potem radovski možakarji pri kupi žganega take modre sodbe, da se bode mladi doktor posled še oženil na Zabrdji in kdo zna, ali ne bode nekdaj grad na Pasjaku njegov, kajti sedanji grajščak ga ima bajè le v najemu ali kali? „Vratislav starki godi, pa je,“ trdili so.

Neko popoldne sedita zopet gospod Kolovski in Vratislav na klopici pred ulnjakom pri kupici vina. Zvezdana je odšla k Vidi na Radovje in se ima še le proti večeru vrnoti.

„Vi se čudite, gospod doktor, da nisem ostal mož beseda, da sem pozabil prejšnjih svojih svètov, namreč: Hitite od tod, zapustite gorsko zakotje in pozabite podobe, ki se vam je uselila v prsi, kajti malo sreče bi vam obetala taka ljubezen,“ pravi črez nekoliko gospod Kolovski, dvigne čašo in napije mlademu tovarišu.

„V resnici čudno naključje je to,“ nadaljuje potem. „Kakor črez noč postal sem drugih mislij in danes vam pravim: Ostanite. Vedeli ste se prikupiti osebi, ki ima mnogo upliva na vašo bodočnost. Vaša nenadna prijateljica vam neki ni tuja, da si skoro ne umem, kako da vam izkazuje večje zaupanje, kot je bila sicer njena navada. Povedati vam moram, da je bila oni večer, ko sva se midva poslovila, pri meni in je dejala: „Doktor naj ostane tu; deklico sem našla objokano na vrtu in če se ljubita, ne smemo jima sreče kaliti.“ Tako pritrdim naposled tudi jaz. Dolgo se že sicer poznava, gospod doktor, a sva si še skoro tuja. Jaz ne govorim rad o minolosti. Zaklel sem se, da nesem marsikaj s seboj v grob, kajti človeka nisem poznal, ki bi imel pravice do tega. A vi ste si jo pridobili zdaj, ker bodete varuh mojega otroka, ko mene več ne bode.“

Tako je jel pripovedovati stari gospod in videlo se mu je, da se mu taja srce pri marsikterem spominu, zatorej je naposled nekoliko pijače razgret povzdignol glas:

„Že v prvem trenotku, ko sem se seznanil z vami, mladi prijatelj, bil sem prijetno osupnen, kajti prepričal sem se, da ljubite navdušeno svojo sicer ubogo domovino, svoj mali nesrečni narod, da se niste napili v tujem svetu tujega, strupenega duha. Dober človek mora biti to, dejal sem sam pri sebi; srce ima na pravem mestu in veselil sem se, odkritosrčno vam povém, vaše druščine. Oživelo mi je zopet življenje, pomladil sem se in največja tolažba mi je bila delati z vami v blagor tega nepopačenega ljudstva v gorskem zakotji. Kar pa je bilo najlepše v tem, to je spomin mojih mladostnih let, ko sem pred tridesetimi leti kot mlad pravoslovec mislil in navduševal se enako vam za pravice in svobodo svojega zatrtega naroda. Žalibog, da so mi zagrenile te najkrasnejše sanje, da sem plačeval s srečo svoje bodočnosti one blage ideje, ki so se mi dozdevale tedaj in še tudi danes pravične, brez madeža, naravne. A naj vam natančno povém svojo zgodovino, da umete, kar vam je bilo nejasnega doslej, da veste, v kakovem razmerji je odrastla vaša nevesta, in si premislite, dokler je še čas, ali ostanete tu, ali se umaknete iz mesta, ki ima več tragike, mnogo več romantike v sebi, kakor bi se sodilo po zvunanjem.

Ne čudite se, vam sem bil tujec do današnjega dne in ostanem sosedom in okoličanom tudi v prihodnje, kajti te besede so govorjene le vam. Ohranite jih zá-se!

Rodil sem se le dve uri hodá od tod in éno uro od gradú na Pasjaku pod slamnato streho zagorskega kmeta. Ono poslopje še stoji. Milo se mi je storilo, ko sem se peljal pred nekimi tedni skozi rojstno vas, pri njegovem pogledu, a vse je izumrlo; tuji ljudje stanujejo ondi in tudi jaz sam sem se potujil. Pač mnogo lepše je bilo nekdaj. Brez-

skrbno sem živel in v krasnej bodočnosti sem uzore koval. A oni ideali so zbežali za drugimi, za vero o prijateljstvu in ljubezni.

A tedaj sem bil še mlad Kolar. Prokletstvo in izdajalstvo mi je vsililo celó sedanje izmišljeno pseydo-ime. Pravoslovje sem študiral ter hodil vsako leto sèm v grad Pasjak na počitnice.

Ranjci grajščak je isti čas umrl in sedanja grajščakinja me je izvolila za domačega učitelja štirinajstletnej hčerki, kajti poznala me je od mladih nog ter imela zaupanje v me. In bile so najlepše ure mojega življenja, ko sem bival na Pasjaku in pozabljal v grajskej druščini, da sem siromak, sin ubogega zagorskega kmetiča.

Prišel pa je še drugi človek tedaj v grad, ki se je akoravno po letih in izkušnji starejši od mene, zanimal za mojo osebo in se imenoval mojega prijatelja.

Ker je bil on grajski oskrbnik in je bila njegova beseda tudi veljavna in več potov odločilna pri grajščakinji, štel sem si takovo prijateljstvo v veliko čast in prijetna mi je bila njegova druščina.

Tako mine nekaj let in jaz dovršim svoje študije in sprejmem v bližnjem trgu službo odvetniškega pomočnika.

Tako sem imel priložnosti občevati precej pogosto z grajsko gospo, z mlado Eugenijo, svojo nekdanjo učenko, in prejšnjim znancem oskrbnikom.

Ker je bila grajščakinja slabega zdravja, prepusti mi vse grajsko opravništvo, ki zahteva pravoslovnega znanja in popolni zastop v pravdnih in sodnijskih zadevah.

Kake dve leti minete tako. Jaz sem bil v gradu kakor domačin, grajščakinja me je spoštovala, stari prijatelj se je veselil moje druščine in mlada Eugenija, dorastla krasna gospica — me je ljubila, kakor je še malo ženskih src ljubilo.“

Pri teh besedah se trese starcu glas; glavo podprè v dlan in zre nepremakljivo pred se. Potem pa prime kupo, sprazni jo do dna in pravi: „Pozabimo, pozabimo, kar je bilo! Zdaj ni drugače, minolo je vse in maščevano je po osodi dovolj prokletstvo, ki mi ga je zavdala — blaga prijateljska roka.

Isti čas je imela grajščakinja večjo pravdo z nekim kupovalcem lesa v Trstu, in vso to kupčijo je imel v rokah grajski oskrbnik.

Jaz sem bil kot tožitelj zaostalega plačila in grajski zastopnik prisiljen pregledati vse račune in vknjiženja posameznih pošiljatev in prejetih novcev.

A kako ostrmim, ko najdem v računih vse v neredu in mnogo najvažnejših pisanj nikjer. Neprijeten sum se mi vzbudi. Prepričam se, da ni človek, kterega sem zval svojega prijatelja, poštenega imena vreden, da je oškodoval grajščakinjo brez dvoma za toliko in toliko tisočakov.

Vse to bi bil moral naznaniti sodniji, izdati bi bil prisiljen lastnega prijatelja, a tega nisem storil. Lepše sem sodil tedaj še o človeštvu in prijateljstvu. Smilil se mi je znanec in skušal sem skrivaje krivdo poravnati. Da bi moj prijatelj ne bil po pravdi s kupcem osramočen in onesrečen, ustavim tožbo in vse daljno postopanje proti poštenemu plačniku.

Vse to naznanim v prijateljskej odkritosrčnosti in brez žuganja svojemu znancu. On se prestraši, izpové svojo krivdo in me na kolenih prosi odpuščenja in milosti, trdéč, da je v nesrečnej igri porabil toliko novcev. Tolažim ga, naj ne obupa, da se lahko skrivaje vse uredi, ter mu ponudim celó nekaj prihranjenih stotakov, zadnji vinar svojega premoženja, da pokrije kolikor mogoče sumljivi deficit.

S solzami v očeh sprejme mojo pomoč ter mi obljubuje, da mi povrne v prvej priložnosti mojo dobroto in ostane vse žive dni moj največji dolžnik. Da ga umirim popolno, prisežem mu celó slovesno, da ne zvé nihče in nikdar besedice o najinej tajnosti, in dam mu celó pisanje, v kterem je njegova nedolžnost in poštenost v kupčiji spričana in da je vsa pravda le neprijetna zmota.

Pekla me je sicer vest, da ne ravnam pošteno v zastopu grajščakinje, a misel, da sem s tem svojega prijatelja rešil gotove pogube in da poravnam sam vse ostalo, ko si prihranim nekaj premoženja, tolažila me je na drugej strani in veselil sem se naposled celó — tega — dejanja.

A kmalu čutim, da sem se goljufal v svojem optimismu, da moja prijaznost ne žanje tolike hvaležnosti in zaupanja, kolikor ga zasluži.

V nepopisljivo začudjenje spoznam, da se me nekako nenavadno moj prijatelj poslednji čas izogiblje, da je v zadregi, kedar sem v njegovej druščini, in da celó zbledi, ko mu nekega dne v nepopisljivem veselji naznanim, da moja skrivna ljubezen z Eugenijo vrlo napreduje, da sem o tem že govoril moško besedo z njeno materjo in da ona ne ugovarja.

Jaz sem tolmačil takovo vedenje le z neprijetnimi spomini dokazane krivice, in kolikor bolj se mi je odtegoval tovariš, toliko bolj sem ga pomiloval in ljubši mi je bil.

Nekega popoldne sva se sprehajala črez dolgo časa zopet enkrat v grajskem vrtu, in on mi je bil posebno prijazen. Z navdušenjem se je zanimal za dnevne novice tedanje viharne dobe, ko je jelo leta 1847. kipeti svobodno mišljenje, ko se je jel majati absolutisem in prihajala zora občne svobode. Polen svobodnih načel je bil on enako meni ves čas, kar sem ga poznal, in ljubil je vsaj videzno svoj trpeči narod. Zaradi tega sem se najbolj z nepopisljivo ljubeznijo in neomejenim zaupanjem oklenol njegove osebe.

Tožil mi je isto popoldne, da bi rad tudi on, ker je neodvisen,

deloval v svobodnem smislu, a da mu žalibože pomanjkuje duševne zmožnosti in gladke besede. Naznanjal mi je, da misli vaščane sklicati in jim pojasniti sedanjo dobo ter jih navdušiti za njihove pravične zahteve in svobodno ustavo. Prosi me torej, naj mu spišem za tako slovesnost primeren govor in v njem razvijem dosedanje ljudske krivice in trpljenja. Bati se mi zaradi tega ni treba, kajti on prevzame vse nasledke ná-se in njemu ne more nihče takega delovanja zabraniti in se tudi v gorskem zakotji med nevednim ljudstvom ni bati nikake izdaje.

V svojem mladostnem ognji ne vidim nič krivega v tem. Dà še celó prijetno mi je, da najdem oznanovalca svojim idejam, očitnega boritelja za pravice trpečega ljudstva. Dà jaz mu dam celó kopico drugih svojih spisov o socijalnem vprašanji in pogubnem absolutismu, ki so bili za neki inozemski časopis namenjeni, na razpolaganje in mu tudi obljubim v prihodnje njegovemu namenu pripomagati.

Srečnega, neizmerno srečnega sem se štel tedaj. Najlepše, najblažje dekle me je ljubilo, krasna bodočnost se mi je kazala, ideali prvih mladostnih let so se jeli uresničevati; le nekaj stopinj še in izgotovljeno je vse, o čemer sem si nekdaj jedva sanjati upal.

A v tej radosti postajalo mi je vedno bolj nerazumljivo, da ostaja moj prijatelj zadnji čas po več dni zaporedoma z doma, da se me zopet izogiblje, da je nekako molčéč v mojej druščini in da mu je gospa prijaznejša, kakor nekdaj, dà ljubeznjivejša kot meni samemu. Kakor žrjavica jelo me je to peči. Spal nisem pó več noči, ugibal in študiral sem, v čem bi se bil pregrešil, a niti sence kakovega uzroka nisem mogel najti. Za poštenje in značajnost svojega prijatelja bi bil dal glavo in šel bi bil v ogenj; sumničenja pa od kake druge strani tudi pričakovati nisem mogel.

To so bili dnevi, strašni dnevi, proklete noči. Čudim se še danes, da sem jih preživel tako mirno vsaj na videz, da nisem siloma zahteval opravičenja, jasnosti v takem položaji.

Naposled mi še jame Eugenija tožiti in skrivaje jokati, da jej prepoveduje mati občevati kot doslej z menoj, da govori vedno o oskrbniku, o njegovem lepem značaji, o delavnosti in izvrstnej službi v grajsko korist, da jej ne kaže drugega kot možiti se s človekom, ki umeje gospodarstvo, da bi bilo njej najljubše, da gospodinji ona nekdaj za njo v gradu, kar bi pa ne bilo lahko mogoče, ko bi se zavezala s kakšnim uradnikom itd.

Slep sem bil tedaj še in brez sodbe, omamljen še od prejšnje prevelike sreče; a spoznal sem vendar, prepričati sem se moral, da je moje zaupanje in moje ime na nerazumljiv način očrnjeno pri grajščakinji. Pripravljen sem bil na najhujše, a vendar nisem mogel pravega uzroka temu najti. Že sem bil na potu, da odkrijem to svoje sumničenje grajščakinji, da terjam opravičenja od svojega prijatelja za njegovo nerazumljivo

mlačnost proti meni, a preslab sem bil za to. Iste železne energije, resnega moštva nisem poznal, in preveč, dà vse sem zaupal. Sodil sem svet po sebi. Blag človek se mi je dozdeval vsak, ljubezen in prijateljstvo ste mi bili neoskrunjeni, svetli zvezdi.

Med tem je zorila bolj in bolj ona revolucijska doba. Tu in tam je že vzplamenel krvavi upor proti ponosnemu gospodstvu in morečému absolutismu. Vse je bilo vznemirjeno, vsak dan se je pričakovalo novih katastrof.

V takej noči, ko je tudi naše kmetstvo odpovedalo sužnjost grajščakinji na Pasjaku in žugalo s silo braniti svoje pravice, čujem trkanje na svoje stanovanje.

Strmé planem kvišku, menéč, da me kličejo grajski na pomoč, a cesarska straža me sprejme v imenu postave v svoje varstvo ter me odpelje kot glavnega podpihovalca skrivnega upora k sodniji.

Mislite si lahko, kako sem bil osupnen o tem nenadnem stališči jaz, ki nisem govoril nikjer javne besede, ki mi je bil celó tuj kmetski upor, akoravno sem bil v principu za svobodne ideje in sem jih tudi skrivaje s peresom podpiral.

Kaj pa še le, ko pridem k sodniku in mi on isti govor pokaže, ki sem ga bil nekdaj skoval svojemu tovarišu in vsa moja druga pisma, ktera sem zaupal grajskemu oskrbniku, in me vpraša, ali ni to moja pisava?

Zmrači se mi pred očmi pri tem pogledu, kakor blazen dvignem pest ter prekolnem prvič in žalibože ne zadnjič v svojem življenji ne samo prijatelja izdajalca, temveč tudi prijateljstvo in zemljo, ki je zmožna roditi in nositi človeka, ki hudičevega imena vreden ni.

Jasno mi je bilo v tem trenotku vse. Videl sem, da sem izdan od najbolj iskrenega prijatelja, da si je izposodil pisanja, da me uniči z njimi, da me očrni pri grajščakinji, da me oropa najdražjega, kar sem imel, moje Eugenije in me grdi pred svetom kot najnesramnejšega nehvaležneža svoje dobrotnice.“

Zopet zamre starcu glas pri teh besedah. V mrklem očesu mu zaigra skrivna solza in kane na velo dlan. Naposled se predrami iz nepopisljive toge in povzame:

„Dragi prijatelj, hitiva dalje, povém vam naj v kratkem vse v svarilen, strašen zgled, v pojasnilo svojega pessimisma in v poduk vam, ki ste še mladi — in v razmeri, ki ni mnogo različnejša od moje nekdanje.

Kakor blisk se raznese novica, da sem ugrabljen jaz in da mi žuga ostra kazen. In kmetstvo, ki me je ljubilo in poznalo na daleč okrog, ostrupljeno od tedanjega upornega duha, zbere se v ogromnem številu v prihodnjej noči, pridere v trg in — in me reši s silo iz zapora.

Meni ni bilo za življenje in svobodo nič, saj uničeno je bilo vse,

moja ljubezen, moje dobro ime, moje prijateljstvo in zadnja vera v človeštvo.

Le nekaj mi je ležalo še kakor kamen na srci, misel, da me sodi tudi Eugenija tako kakor drugi ljudje, strašna misel, da sem zastrupil nevedoma njene najlepše dnove.

K njej hitim torej ter jej naznanim, da sem nedolžen, da sem le žrtev najgnusnejšega izdajalca, kterega jej niti imenovati nočem, ter jo prosim na kolenih in s solzami v očéh odpuščenja in še nekaj drugega, — naj me pozabi, naj bode srečna, kajti jaz hočem zapustiti za vselej svojo domovino.

A vsega tega ni bilo potreba. Tako blago srce, kot je bilo Eugenijino, ne pozna srda, ne vé, kaj je zaničevanje.

Priseže mi pri živem Bogu, da spozna, da sem nedolžen, a tudi, da ne more brez mene dalje živeti, da jo moram vzeti s seboj, ako jej strašne smrti brez upa ne privoščim. Jaz uslišim njeno prošnjo. A kaj mi pomaga to, kam hočem iti z njo, kaj začeti brez premoženja, brez znanja v daljnej tujini? In pri svojem nekdanjem prijatelji, tudi pri njem ne morem zahtevati opravičenja in pomoči, saj sem mu pismeno dal, da je nedolžen v grajskej pravdi, posodil mu zadnji vinar na dobro ime, prisegel mu povrh, da molčim vse žive dni o tej dogodbi. Dà, in spolnil sem svojo obljubo, rekel mu nisem žal besede, šel sem mu s poti. Prodal sem pol svoje obleke in Eugenijino zlatnino, da sva bila vsaj preskrbljena za pot v daljno Švico, pribežališče političnih hudodelcev, kakoršen sem bil jaz.

Kako nama je bilo s početka ondi, naj molčim. Povedati vam moram le, da sem moral prositi nekdanji ponosni pravoslovec za službo dnevnega pisarja. Jaz bi bil vse z veseljem trpel, a videti nežno deklico v takej revščini, peklo me je kakor goreče oglje. Prosim jo torej, naj se vrne zopet k materi v domovino in ponižam se celó, da pišem grajščakinji, naj se usmili nedolžnega otroka, naj mi odpusti; vse sem le jaz pregrešil. A odgovora ni bilo niti pomoči.

Vdala sva se torej v svojo grenko osodo. Naposled se mi posreči, da dobim pri nekem bankinem zavodu boljšo službo.

Odslej nisva več pomanjkanja trpela. Še en pot prosiva matere, da naj dovoli v najino zvezo, naj nama pošlje materin blagoslov, a zopet brez uspeha.

Brez dovoljenja skleneva torej zakon in zatreva zadnjo misel na vrnitev v domovino. Lepe dneve sva živela potem, saj je nepopisljiva ljubezen vezala najini srci. Črez nekaj let naju iznenadi še drugo veselje. Zvezdana, vaša obljubljena nevesta pride na svet. Druge skrbi nisva imela sedaj kot izrediti najinega otroka v jeziku, šegah in običajih svoje daljne domovine, kajti njemu je bajè odločena lepša osoda. Sreča

in premoženje ga čaka v domovji; kar je nama mati odrekla, vsaj otroku odpovedati ne more. Žalibože, odslej ni bila več moja žena prav zdrava.

Čutil sem tudi, da se je vedno bolj domotožje polaščuje, da neizmerno hrepeni po daljnej domovini, a da si mi o tem niti potožiti ne upa.

Tako vene od dne do dne, a brez žal besede, brez najmanjše nevolje. „Prosi odpuščenja mojo staro mater, če še živi, pozdravi premilo domovje in grad mojih očetov in zapusti ta kraj po mojej smrti,“ šepeče mi Eugenija neko popoldne, ko jej je bilo posebno slabo.

„Poglej, poglej skozi okno!“ vzklikne nekaj ur pozneje. „Ali ne vidiš ondi bliščečih planin najinega domovja? Blejsko jezero šumi pod njimi, zvonik očetovega gradú se smeji iz prijetnega zelenja. O kako lepo, kako nebeško je ondi, o hitiva, hitiva tja, dokler ni prepozno!“

Pri teh besedah plane siloma iz postelje, hoče k oknu, od koder je prekrasen razgled na štirivaldstetsko jezero in na v nebó kipeči Pilat; — a moči jo zapusté — in najblažje žensko srce je nehalo živeti.“

Zdaj nastane tihota, in pripovedovalec sloni kakor kamenita podoba svojemu tovarišu nasproti. Še le črez dolgo se zopet zdrami in pravi:

„Po smrti moje žene je bilo zatrto zadnje moje veselje, moštvo in pogum. Ostal sem sam z ubogim zapuščenim otrokom. Revščine sicer nisem trpel, prihranil sem si celó nekaj premoženja, a prišlo je drugo večje gorje od revščine, to je domotožje.

Prijatelj, vi ne veste, kaj pomeni ona beseda. Izgubiti najdražje na svetu, vržen biti vse žive dni na tujo zemljo, gledati, kako gine ideal za idealom nekdanjih mladostnih sanj, vse to mora pretresti največjega duševnega velikana, in mene je tako nepopisljivo omamilo, da sem bil na tem, da se sam pogubim, ko bi mi ne bil tega branil — pogled v nedolžnega otroka.

V takih razmerah pišem nekemu svojemu sošolcu, o kterem niti vedel nisem, ali še živi, ter ga prosim, naj pozvé, kako je na gradu Pasjaku in kdo ondi gospodari. Črez nekaj mesecev še le dobim odgovor in pojasnilo, da še stara grajščakinja na Pasjaku živi, a da je dala celo posestvo v najem, ker jej je nekdo ovadil njenega prejšnjega oskrbnika in razkril njegove velikanske goljufije in nepoštenosti.

To je bilo najlepše poročilo, ki sem ga čital v svojem življenji. Pomladil sem se gotovo v malo dnevih za nekaj let. Zopet napišem pismo, pošljem ga pa zdaj starej grajščakinji in jej naznanjam Eugenijino zadnjo željo, naj ne pozabi njenega nesrečnega, nedolžnega otroka, ako meni odpustiti ne more.

Leta so starej ženi omečila srce, prestrojila njene misli, in goljufija mojega tekmeca jej je pojasnila, da sem bil jaz le žrtva prokletega izdajalstva.

Naznani mi torej, da se lahko tudi jaz vrnem v domovino, naj pripeljem otroka s seboj, a vse se mora le skrivaje zgoditi. Nihče ne sme vedeti mojega imena zaradi zopetne izdaje, kajti staro sumničenje bi se lahko ponovilo.

Zapustil sem torej svoje prognanstvo in grob moje sreče, moje Eugenije na daljnem obrežji štirivaldstetskega jezera. Naselil sem se tú v rojstnem gorskem zakotji, kupil to posestvo, in ker so moji bližnji sorodniki med tem pomrli, poznal me ni nihče — in še dandanes nikdo ne vé, da je sedanji Kolovski prejšnji pravoslovec Kolar.

Javno nisem med tem nikdar občeval z grajščakinjo, akoravno je pozabila minolosti; ona skrbi zdaj za mojega otroka in je celó oni večer zaradi vašega odhoda pri meni bila ter mi dejala, da ste jej povšeči in primeren ženin mladej Zvezdani.

Jasno vam je torej, mladi prijatelj, moje razmerje. Povedati vam moram še, zakaj sem vam zabičeval pred nekimi tedni, da pojdite od tod, da je najboljše za vas, da pozabite Zvezdane in njenega očeta, ako morete.

Prepričal sem se v zadnjem času, da še živi in ne daleč od tod isti človek, ki je zastrupil vse moje življenje, ki je tako nesramno zlorabil moje prijateljstvo, in da išče v sedanjem svojem žalostnem stanu le priložnosti, kako bi se v drugo maščeval nad menoj, kajti brez dvoma misli, da sem prelomil jaz nekdanjo svojo prisego, odkril njegovo nepoštenost ter si s tem zopet pridobil ljubezen stare grajščakinje.

A povém vam, tega nisem storil jaz, akoravno bi bil imel stotero uzrokov. Beseda naj bode možu sveta! Nič ni nečastnejšega v človeku kot sebičnost in odobravanje najslabših pripomočkov za nekaj neskrbnih dnij, za nezaslužen naslov, za kopico novcev.

Pokoril se je neki dovolj isti lupežnik, jaz mu nočem dalje škodovati. Ogibljem se ga, kakor zasluži, in tudi vam bi tako svetoval, ko bi vam smel imenovati njegovo ime. A tega ne storim. Pozabil bode to sčasoma tudi on, kakor sem jaz. Odpuščam mu iz srca. Prisiljen sem bil le vam pojasniti svojo minolost, da bi mi ne mogli očitati neodkritosrčnosti, ko bi morebiti enkrat po mojej smrti čuli o mojej zgodovini.

Pomirite se sedaj! Stara grajščakinja je nama prijazna, grajščak bodete nekdaj. Brezskrbno bodete živeli z Zvezdano, vse ovire vajine sreče so odstranjene."

Izgovorivši dvigne starec kupo in pravi: „Na vaše zdravje, prijatelj! Naj vam cvete lepa bodočnost! Blag sin ste ubogega naroda, ostanite mu veren čestitelj tudi v bodoče. Mnogo lahko zá-nj storite, česar ni vašemu staremu znancu dovolila grenka osoda."

Glasno zazvenčite čaši naših znancev, prijateljsko se stisnete desnici, in solza, pomilovalna solza žari mlajšemu pivcu v očesu, ko ga spremlja

potem starec po holmu proti domu in pokaže pri odhodu v tiho zagorsko dolino, rekóč: „Prijatelj, malo želj se mi je izpolnilo v življenji, a éna me ne ogoljufa. Počival bom v svetej maternej zemlji, ki sem jo ves čas ljubil tako neizmerno, in verjamite mi, da je že to, ako ne drugega, obila tolažba človeku, ki je užil toliko strupa, kakor jaz.

To si zapomnite, znanec: Blago srce ohranite svojim idejam, pravico ljubite, krivici se umikajte, in govorili bodete enkrat tako, kakor govorim jaz, — ako ne srečni, pa vsaj mirni in utolaženega srca."

(Dalje pride.)

Prvo cvetje.

Saj bedím! — Je li mogoče
Kar se zgódilo nocój?
Níso sanje li cvetoče,
Kakor duh jih sanja moj?

Ne! resnica je premila,
Okence presrečno tí!
Spómlad mimo je hodila,
Tukaj nje pozdrav leží.

Dobro dôšlo, cvetje bélo,
Čakala sem te željnó,
Gledi, k tebi zdaj pripélo
Ptíc krdelo je ljubó.

In nebeski žarki zlati
Skozi drevje se blesté,
Sem, kder gôsti mi krilati
V krogi cvetja žvrgolé.

Žarkov eden je — oj, sréča! —
V srce moje našel pot,
In cvetóv in pesnij gnéča
Vzhaja silno tudi tod!

Lujíza Pesjakova.

Tici.

Le ti samó oj ptica drobna,
Ostala v zimi si pri nas,
Pregnala ni te burja zlobna,
Ostrašil ni te led in mraz.

Pod oknom mojim zdaj samica
Prezebaš milo čivkajóč;
Drobtine siplje ko desnica,
Priskačeš hvalo jej pojóč.

Zgodi se tudi ptica moja,
Da jutra zoro jas prespim,
Da ne zbudi me prošnja tvoja,
Zvečèr saj v pozno noč bedim.

Tedaj pa s kljunom ti mogočno
Na šipo mojo potrkljaš,
Da vstati moram, tebi ročno
Postreči, prej mirú ne daš.

Odprl bi okno in v stanico
Najrajši bi te k sebi vzel,
Kakor menih je rajsko ptico
Poslušal, čul bi te vesel.

Bojim se le o ptica draga,
Svobode ti mi ne prodaš,
Od praga letaš pa do praga,
Človeka zlobnega poznaš.

Morda bi roka ti nemila
Ostrigla v jezi kras perut,
Morda bi pesen utihnila,
Ko zrla strasti boj bi ljut.

O letaj prosto ptica drobna,
Človeka vedno se mi boj!
Ko boža leva, desna zlobna
Za hrbtom skriva meč že svoj.

Ko vrača zima se v doline,
Pod oknom letaj ti kot zdaj,
Saj drugi siplje ti drobtine,
Če mene davno ni tedaj.

y.

Mačeha.

Novela. Spisala *Pavlina Pajkova.*

(Dalje.)

XII.

Elzina poroka z Bodanskim je bila do trda določena na drugi velikonočni praznik. Do tedaj je še manjkalo mesec dnij. Bodanski si je sam izbral obrok poroke in sicer že takoj drugi dan po svojem zadnjem burnem pogovoru z Eufemijo. Skrbel je tudi sam za vse priprave. Poroka pa se je po njegovej želji imela čisto na tihem vršiti. —

Bodanski ni več zahajal, kakor nekdaj, vsak teden k svojej nevesti, temveč po vsak drugi, tretji teden. Izgovarjal se je s tem, da ima sedaj v spomladi mnogo bolnikov, kterih mu vést ne dovoljuje vsak teden zapuščati. —

Potem da ni Bodanski skozi tri cele tedne videl svoje neveste, sedel je zopet v njenej bližini ter jej maločutno naznanil, da je odslej ne bode več do dneva njune poroke obiskal. —

Elza, ki mu je bila ravno pokazala krasen nevestni pajčolan in myrtni venec, dar neke daljne svoje sorodnice, delala je to začuvši čeméren obraz. Plašno gleda Bodanskega s svojim bistrim očesom in reče žalostno: Jaz sem takoj, Arnold, tedaj že pred enim mesecem, ko ste mi željo izrekli, da bi se s pisanjem več ne bavila, sežgala vse svoje spise. A Vi ste mi vendar še vedno neprijazni! —

Jaz neprijazen? pravi Bodanski raztresen, a ne da bi ga le količkaj ganola Elzina pobitost; po čem pa to sodite? —

Ker ste zdaj na enkrat tri tedne izostali, ker so zdaj Vaša pisma redkejša in silno kratka, in ker me hočete zdaj zopet za celi mesec zapustiti, pritožuje se Elza z jokajočim glasom. —

Ali Vam nisem povedal in tudi že pisal, da me moja obila praksa v toplicah zadržuje? Ako pa bi Vam hotel češče pisati, utegnol bi to storiti samo v onih par urah, ktere sem po noči prost, da si izpočijem. —

Nato obadva nekaj časa molčita.

Bodanskemu se je poznalo, kakó mu je neugodno to dokazovanje in kakó ga draži Elzina čemernost.

Elza pa je molčé pospravila pajčolan ter ga dejala potem v škatljo poleg drugega kinča umetnih cvetlic. —

Pa še hvala! mi niste rekli, Arnold, zató da sem se Vam na ljubo za vselej odpovedala pisateljevanju, oglasi se zopet Elza z očitajočim glasom, ki pa je dovolj kazal, kakó si ona zopet spravo želi s svojim ženinom. —

Kaj bi se Vam zato še zahvaljeval? odvrne Bodanski s tiho ugodnostjo, ker je sedaj vedno veselje čutil, da Elzo žalosti; saj ste storili samó svojo dolžnost, kajti odslej naprej Vas čakajo druge skrbi, ne pa da bi tratili čas s pisateljskimi poskusi. —

A prvi čas najine zaroke niste vendar nič proti temu imeli, pravi Elza zopet vsa vesela, in iz njenega lica žari nenadoma sama radost, takó prijetno jo je namreč iznenadilo, da jo ženin že spominja njenih skorajšnjih novih skrbij. —

Da! takrat, takrat je bilo drugače, sporeklo se je Bodanskemu in komaj premaguje majhni dreget, ki ga je pri tem obhajal. —

Naj bode, kakor Vi želite, Arnold, pravi Elza iskreno in se nekoliko rahlo ná-nj prisloni. —

Kdo bode tako mehek, Elza? odvrne z nemirnostjo Bodanski in se jej hitro umakne. Mehkoba ni zdrava za živce! A potem naglo dostavi: Ali ste že poskrbeli družico? Jaz že imam tovariša. —

Vse je preskrbljeno, Arnold, odvrne Elza živahno. Ali pa že tudi véste novost, da mora Eufemija zavoljo bolehnosti takoj prihodnji teden na deželo? —

Kaj meni to mar? pravi burno Bodanski in temna rudečica zalije njegov upadli obraz. Poroka se tudi lahko brez nje vrši! —

Vém, da Vam ni Eufemija sympathična, reče Elza z nekim dopadenjem; saj je tudi jaz že davno kot nekdaj več ne ljubim. Ali vendar se mi smili, da je tako slaba, kakor mi je zdravnik povedal. Morda jej bo zrak na kmetih hasnil? Kaj menite, Arnold? K stricu, gospodu dekanu, misli iti, kakor mi je pravila. Jaz pa bodem med tem do najine poroke stanovala pri gospej svetovalki, končala je ljubko in rudečica jo oblije. —

Tako? pravi mehanično Bodanski, ki jo je le navidezno poslušal, a v resnici so bile njegove misli zeló raztresene, ter gleda skozi okno v daljavo. —

Kuharica, ki je v sobo prišla, pretrga njun pogovor: Gospodična Elza, gospod Piber so tu, naznanja ona. —

Kaj, Piber? zakliče Elza prestrašena. Peljite ga h gospej inspektorici, ukazuje kuharici potem. —

Gospa so danes slabi; zato ne morejo nikogar sprejeti, ugovarja kuharica. —

Moj Bog! kako je to neprijetno in sitno, jezi se Elza. —

Kdo je ta gospod Piber? popražuje Bodanski brez zanimanja. —

Elza se s prva obotavlja povedati mu to, na zadnje pa vendar reče, a ne brez zadrege: Neki hišni prijatelj, ali prav za prav neki znanec. —

Potem pa bode dobro došel, odvrne hitro Bodanski, ki je bil vesel, da ga nekdo vsaj za nekoliko časa reši dolgočasnega govorjenja z nevesto. —

Ko gre kuharica po inženirja, izgovarja se Elza boječe: Prosim Vas, Arnold, ne dajajte nobenega pomena besedam gospoda Pibra! Ne glejte na njegovo čudno obnašanje; on, on je —.

Kaj mislite reči? seže jej neprijazno Bodanski v besedo. A potem popraša, kakor da bi mu nekaj v glavo šinilo, poredno: Ali hočete morda, da ne bi postal ljubosumen? —

In ko Elza molčé in zeló zarudevši to potrdi, dostavi še Bodanski bridko smejé se: Ne bojte se! Mene ne bo nihče ljubosumnega napravil! Vi ste varni pred menoj od te pošasti. In da Vam to tudi dejanjski dokažem, pustim Vas samo z gospodom Pibrom, dokler Vas ne bode volja poklicati me. —

In še predno je utegnola Elza kaj odvrnoti, odide Bodanski skozi stranska vrata. —

Vi tukaj? Pa tako nepričakovano ste prišli! —

S temi neprijaznimi besedami je Elza takoj potem Pibra sprejela, ki se jej je ves ponižen približeval, kajti ona se ni ganola, da bi mu šla naproti. —

Elza, gospodična Elza, kakó ste lepi, kako ste se pomladili, odkar Vas nisem videl! reče Piber ves ginen, ko stoji Elzi nasproti in jej bojazljivo ponuja roko v pozdrav. —

Kaj ne, odvrne Elza komaj dotaknovši se ponujane jej roke in se srčno nasmehne, da izgledam bolj cvetóče, kakor pred énim letom? — A Vi, gospod Piber, Vi pa ste med tem silno zastareli, dostavi naivno. —

Kaj res? pravi Piber obžalujé in pogleda nehoté v nasproti mu viseče zrcalo, ki je kazalo njegov ne lepi obraz nekoliko po strani in bolj rumen, kakor je bil v resnici. — Trpel sem mnogo v tem letu, dostavil je potem vzdihujóč. —

Ali res? pomiluje ga Elza. Tedaj ste bili najini osodi v tem letu čisto nasprotni; kajti jaz sem med tem' časom toliko prijetnega užila, rekla je skrivnostno. —

Pač niste potem nič na mene mislili, Elza, pravi Piber otožno in

se potrudi, da bi jej le eden sam pogled ulovil. Niti enkrat mi niste pisali, očita jej dobrohotno. —

Kako bi Vam bila utegnola pisati, odvrne Elza veselo; sedaj imam toliko opraviti, da ne vém kam z glavo. —

Ali ste zopet kaj lepega pisali? poprašuje Piber s poštljivo radovednostjo. —

Kaj še! zdaj naj bi se bavila s pisanjem! odvrne Elza z majhno nevoljo v glasu. Jaz živim sedaj samo svojemu Arnoldu! —

Arnoldu? — Kdo je ta Arnold? reče Piber obledevši, ker mu na enkrat temna slutnja v prsih nastaja. —

Kaj Vam še ni Eufemija o njem pisala? začudi se Elza. —

Ne éne besede, déje Piber zamolklo in po žilah se mu ogenj namesto krvi pretaka, takó je nemiren. —

Dobro, nadaljuje Elza določno; tedaj vedite, da sem že pol leta srečna nevesta in da imam v štirih tednih poroko! —

Piber nato nič ne odgovori. Na kolena nasloni komolce in zagrebe potem med rokama svoj obraz. Ni jokal, ni vzdihoval, a njegovo suho uprto okó, njegovo na enkrat upadlo lice in krčevito povzdigovanje prsij, vse to je kazalo pravo moško ból v vsej njenej neizmernosti. To némo bridkost je bilo hujše gledati, kakor morje ženskih solz, ki tečejo včasih v ravno takej obilnosti za umrlega sorodnika, kakor za mrtvega psička ali mačka. —

Elza ga nekaj časa pogleduje v zadregi, a potem se mu približa in ga tolaži z besedami: Ali, gospod Piber, bodite vendar pogumni! Kakó je vzvišeno, prestati nekaj za svojega prijatelja! In da ste Vi moj prijatelj, trdili ste mi že večkrat. —

Lahko je komu prigovarjati pogumnemu biti, reče Piber bridko in privzdigne glavo. Vém, da sprejme srčen mož brez pritožbe smrtni udarec; da pa pod tego takega udarca postane za nekaj trenotkov ves omamljen, tega mislim bi mu nihče ne smel zameriti. —

Kakó me veseli, da tako razumno govorite, pravi Elza s pohvalnim glasom, ker je menila, da ga takó najbolj ohrabri. Pa véste, da mi ne smete zavoljo tega zameriti. Ni pač bilo določeno, da bi se bila midva vzela! A prijatelja ostaneva pri vsem tem tudi za naprej, kaj ne? —

Kaj Vam hočem zameriti, pravi Piber mehko, a na obrazu se mu je brala globoka žalost in tožna vdanost; kaj morete Vi zató, da imajo tudi drugi ljudje, ne samo jaz, za Vas oči? Ali pa bi Vam naj celó očital, ker ste se zagledali v moža, ki je gotovo vrednejši od mene? —

Verujte mi, gospod Piber, da ko bi zdaj ne bila nevesta doktorja Bodanskega, postala bi gotovo ta hip Vaša nevesta, zagotavlja Elza ginena vsled njegove blagosti in tudi zató, ker je vedela, da se to ne bode zgodilo. —

Hvala! odvrne Piber mrzlo. Ali res mislite, da sem jaz manj blagodušen, kakor mi hočete dokazati, da bi Vi radi z menoj bili? — Ko bi Vi zdaj tudi prosti bili, ne hotel bi več postati Vaš ženin iz tega samega uzroka, ker sem zdaj prepričan, da me ne ljubite in bi torej tudi ne mogli z menoj srečni biti. —

Elza ni vedela nato kaj odgovoriti. Pibrove besede so jo malo zbodle in spravile jo v zadrego. Tudi je danes prvikrat spoznala, kako je on blag in kako vrl je njegov značaj. —

Elza, reče zdaj Piber na enkrat ognjeno in jo tako reši neugodnega položaja, ali ljubite močno svojega — tega doktorja? —

Jako, odgovori Elza s poudarkom. —

Piber je bil prepričan, da govori ona resnico. Ali Vas on tudi jako ljubi, poprašuje Piber dalje, poudarjaje besedo jako, in kri mu stopa močno v lice. —

Jaz mislim, da! reče Elza bolj tiho in se jezi, da jej je on stavil takošno vprašanje. —

Potem pa z Bogom, Elza, pravi hitro nato Piber, a ne podá jej po svojej navadi roke v slovo. Najina pota se zdaj ločita. Ali Vam bodem smel pokloniti majhen nevestni dar? —

Zakaj ne? Veselilo me bode od Vas imeti spomin, odgovori Elza zamišljena. —

Bodite srečna, Elza, srečna, kakor bodem jaz brez Vas nesrečen! nadaljuje Piber z negotovim glasom, in rosna megla mu vid zatemnjuje. Ko pa se počutim dovolj krepkega, da pogledam brez bridkosti v obraz Vašemu bodočemu soprogu, hočem Vas obiskati na Vašem novem domu, ako dovolite.

Pri zadnjih besedah vstane siloma in z životom omahujóč, kakor bi ga omotica obhajala, zapusti sobo. —

Elzi je bilo tesno pri srci, ko so se vrata za Pibrom zaprla. Čutila se je na jok razpoloženo, a uzroka ni vedela za to. Skoro nevedoma vzdihne potem: Ah, ko bi me Arnold le četrti del tega ljubil, kakor me ljubi Piber! in pri teh besedah ste jej kanoli dve debeli solzi iz očij. —

XIII.

Bil je topel pomladanski popoldan. Pred vrati na dvorišči nam že znanega farovža, kjer se ravno na pragu leno na solnci greje tolsti maček in ima eno oko zaprto, drugo pa odprto, postal je poštni voz. Iz njega stopi še mlada, vkusno opravljena gospa, a kakor se je dalo iz njenega bolehnega obličja in počasne hoje soditi, jako slabega zdravja. Iz načina, kakó se ozira, da bi našla med obilimi dvermi vhod v farovž, pozná se, da je tukaj popolnoma tuja. —

Med drevjem na dvorišči hodi gor in dol z brevirjem v roki mladi

gospod kaplan, ki pa je takó v knjigo zamaknen, da ne vidi niti ne čuje, kaj se pri vhodnih vratih godi. —

Oprostite, da Vas motim, duhovni gospod, ogovori ga nenadoma slaboten ženski glas; ali so gospod dekan domá? —

Gospod kaplan se prestraši, ko čuje neznan glas in po svojej navadi tudi zdaj ves zarudi, zagledavši pred seboj tujo gospo.

Še vedno v knjigo gledajoč odgóvori v zadregi: Mislim, da so domá. Tam, skozi tista vrata na levo izvolite iti, kazal je z nategneno roko, potem pa po stopnjicah na ravnost gori in tam potrkajte na prva vrata na desno. Ah, zakliče na enkrat veselo, ravno tam gre kuharica! Katra, Katra! klical je na vse grlo, ker je vedel, da ona debelo čuje; tu je nekdo, ki poprašuje po gospodu dekanu.

Tako, zdaj pa blagovolite s kuharico iti, reče potem obrnovši se proti tujej gospej. Jaz se vam priporočam, dostavil je še poklonivši se jej in takoj s širokimi koraki nadaljeval svoj sprehod in svoje berilo. —

Deset minut pozneje prikaže se na dvorišči čestita podoba gospoda dekana, z visokimi črevlji polnimi blata, z debelo palico v roki, v starej oguljenej suknji vračajoč se iz vinograda, kamor je bil hodil gledat, kakó kaj delavci pri trtah napredujejo. —

Gospod dekan, kliče mu kaplan nasproti; neka tuja gospa je po Vas popraševala in zdaj v farovži na Vas čaka. —

Tuja gospa? začudi se dekan in ves v skrbéh ozre se na svojo nečedno opravo ter si nehoté z roko po neobritem lici potegne.

A na enkrat se mu zjasni obraz, da poprašuje z radovednostjo: Kakšna pa je bila ta gospa? mlada ali stara? —

Ne vém, gospod dekan, odgovori kaplan ne brez zadrege; nisem je prav v lice pogledal. —

Ali ni velika in bolj šibka, pa še mlada, kostanjevih las, govori —

Nič ne vém, gospod dekan, pretrga mu kaplan besedo; samo toliko sem videl, da ni bila priprosto oblečena, temveč gosposki. —

Ko bi bila morda Eufemija, govoril je dekan sam s seboj in se napoti v farovž. Ona mi je pisala, da me obišče, a menil sem, da še le po Elzinej poroki. —

Zvečer istega dne sedi Eufemija, ko so se vsi drugi v farovži že ulegli k počitku, sama v énej najboljših sob v farovži.

Hvala Bogu, da sem tú! reče Eufemija vzdihujoča in zre zadovoljno po priprostej, a snažno opravljenej sobi. Tukaj upam zopet okrevati, v lepej božjej prirodi, v društvu blagih ljudij, daleč od njega in tudi od nje, vsaj do njune poroke. Božji hram imam tudi blizu; moliti hočem, iskreno moliti; to bo v zdravilo mojej duši, in ko ta ozdravi, ozdravelo bode tudi moje teló. —

Vstala je in si ogledavala slike, ki so po stenah visele. Vse so bile starinske, nekoje na platnu namalane, toda že močno oguljene. Razven nove, v živih barvah namalane zadnje večerje, ktera podoba je nad njeno posteljo visela, ni se moglo pri vseh drugih slikah več razločevati, ali je tu upodobljen svetnik ali pa svetnica, ali kaj sploh one predstavljajo.

Eufemija se je čutila zeló uspehano, in to po dolgej vožnji, od utisov pri slovesu od Elze in po predolgem govorjenji z gospodom dekanom.

Glavo je imela vročo in v život jo je zeblo. Toda zaspana še ni bila, kakor je bila sploh zadnji čas spanje izgubila.

Ogrnola si je nekaj črez rame in okno odprla. Pòlna luna v najlepšem svitu se jej prikaže nasproti, in pomladanska dišeča sapa jej boža lice. Nasloni se na okno z upom, da jo bode hladni nočni zrak okreval in da bode potem boljše spala.

A kako se prestraši, ko vidi pod oknom in povsod okoli, kamor je segal njen pogled, križ za križem bledeti v luninem svitu! Soba je namreč gledala na eden del pokopališča, ki se je razprostiralo okoli crkve. Ravno pod oknom je stala nova gomila, po njej pa so raztreseni ležali na pol še frišni venci in cvetice. Vetriček se je igral z dolgimi, visečimi vejami žalujočih vrb, ki so rastle pri posameznih grobovih. Njih gibajoče sence v luninej svetlobi, mrtvaška tišina, ki je vladala tam in borni grobovi, obrasteni s prvo pomladansko travo, ves ta žalostni prizor je Eufemijo z neko grozo navdajal. Njena bolehnost je pri tem tudi še nekoliko pripomagala, tako da je imela živce in domišljijo hipoma razdraženo. Mislila si je takoj tudi sebe mrzlo in trdo, med petimi deskami zabito, v temni grob pokopano!

Mrzli znoj je čutila na čelu, naglo zaprla okno, slekla se hitro ter se vsa prestrašena skrila pod odejami v postelji. —

(Konec pride.)

Ivéri.

Namesto zvestôbe rodílo se
  Na svet licemérstvo ostudno,
In da je ljudém prikupílo se,
  Nikakor ni čudno:
Kurélek hlinávstva nosèč na líci
Poštèn se vidiš svetá polovíci,
  In druga naj te prav izpoznala,
  Na stráni bi vedno ti prva stala.

Človeku hlinávskemu ti naj dal
  Zoglásni priimek bi rokovníka,
Primérnega nisi naslóva izbrál,
  Nevrédniku čast je to prevelíka.
Ogíblji se ga kakor modrása,
Čegáver strup umorí brez spasa.

Pobožen je mož mi dejál: posvetnják!
  Zavrnil ga nisem, da se moti,
Saj dôkler na sveti žíjemo vsak
  Hojéva po zmote posvètne poti,
In če pravíčnik greší na dan
  Po sedemdesetkrat sedem kratov,
Kakó bi stal jaz pregréšnosti v bran,
Čutèč, da nisem krepák in srčán,
  Kot mnogi žívih nebéskih svatov!

A žál! da člověk skazuje bistróst,
  Ko prášek v očési vidi brata,
Pomísliti nehče na svojo slabóst,
  Naj sam bi jedva díhal iz blata.

Da Bog neusmiljen je kakor svét,
  Da njega srcé takó nekrivíčno,
  Prijatelji moji, resníčno, resníčno
Obsodi zdajci ga íti se grét
  V žehtéče gladno peklensko žrélo,
  Kdor majhno stóril grešno je délo.

Gospodu, ki vidi v srcé in obísti,
Prijetni smo res le greha čísti;
  A ko slabôtniki vendar grešímo,
  Spokórniki zopet mílost dobímo!

Nebésko solnce prodíra oblake,
Dobróstno obséva lepôte in spake.

Nebéska ljubezen prošínja stvarstvo,
  A božje milosti vseobséžne
  Vesele so zdrave in duše betéžne;
Čestímo dobrósti božje vladárstvo!

Kaj tebe in péš je k meni privêdlo?
  Kakó razsajála krí nemírna,
  Kakó se zibála ti glava prešírna!
  Zlatníki med svetom si báhal,
  Ošáben le kônjca jáhal,
  In mílostno z bíčem v pozdràv pomáhal,
  A ker prehitro si jáhal,
  In prêveč z bogástvom báhal,
Izgubil zlató si, kônjca in sêdlo!

A jaz vsegdár sem polóžno, saj véš,
Hojéval v skornjih na kvéder in péš,
In če podplate sem stare prebìl,
Nové je, brate! mi smólec našil.
Takisto prihranil v zavétji mošnjíce
Za dneve potrebe svetlé sem petíce!

Med svojimi tujec biti sosédi,
  In ródom najbližnje si krví,
Neslástne hrane v okrúšeni sklédi
  In malo dobívati žive dní,
V telésni in dušni gledati bédi
  Odprti gròb na svoje očí,
Da smrt prijateljev vrsto rédi
  Učakati, in da jih čas ohladí:
Prijatelj dragi, poslušaj in védi,
  Če takšno gorjé ti v prsih tlí,
To hujše je, nego isto „gorjé“,
Katerega duh ne pozná in srcé,
  In ki ga pevče mladó nam kaže,
  Ter sebi v zasméh rítmiški laže.

Ko pevče mehkužno metriški stoka,
Da „krvaví“ srcé mu in „poka“,
  Ozbíljnost, sočutje zaman
  Postavljata smehu se v bran,
In zdrava človeška pamet joka.

Od kodi mladénič snoví jemál,
Da pesni bi dobre nam „kovál“?
Zató naj tóliko vsaj počaka,
Da brada pogánja, ne míšja dlaka;
A če se posreči mu pesen izvírna,
Vsak mísli, da že je doségel Prešírna.

Skazújmo le pravemu pesniku čast,
Ki íma do srdec naših oblást!

Telésno je zdravje ti Bog dal in dúšno,
Le čul si, kaj zóve gorjé se krúšno,
In — salva venia! — kaj trebúšno,
A vendar nam v úho nerádo slúšno
Ščokóčeš o boli domišljane rane,
Kar nas nikoli ne gane.
Zató razžaljen mi ne zabrénči,
Nad manoj se ne repénči,
Ker baram v svoji te radovédnosti,
Kaj vzròk tej pevski je nedoslédnosti,
Da v svoji osládni gostobesédnosti
Prepévaš nam pésni brez sléharne vrédnosti?

Da slastjo družba jo naša čúje
In tvoja nam pesen srcé dvigúje,
Kar čutiš pój in bodi krepák,
Ne kakor bledíčno dekletce mehák!

Mehkúžen pesnik národ nam prídi:
Kdor hoče videti lahko vídi,
Kakó v Slovenih množé se dušíce,
Ki ljubijo kódre, mačke in ptíce,
In objokújejo vele cvetlíce,
Ki muham bólnice bi zidále,
Zdravníke, strénike jim plačevále,
A sólze brata, globôke rane,
Trpljenje vse jih njegóvo ne gane!

Pohvalim naj tebe, ki sam se ne hvališ,
Srcá ne bóžaš in z njim se ne šališ,
Poštèn, plemenit si, če tudi — grča:
Potrébniku vréžeš hleba: ná!
In vínskega ne odmíčeš vrča,
Prijazno ga tóčiš mu do vrhá,
Desníce ne stíska zlôba ti krča,
Ko pómoč naj vdóvi, siróti se dá.
Resníce branítelj stojíš in si stál
Vsegdár v vihárnem bóji nevstrašen,
A líc ne móči ti sólzna káplja,
Srcá ognjeno gorjé ne raztáplja,
Po bábje nisi preplašen,
Če krágulj piščè je kóklji pobrál!
Globôko čutèč ne poznáš mehkúžnosti,
Postréžen si brez vsakeršne súžnosti,
Srcé ti sodi, ko ná-nj se ozíraš
In dvígaš brata, mu duri odpíraš!

Otrôci po hosti čmrlje pobírali,
V panjíče smo jih iz deščíc zapírali,
Brezúmnike up je nas navdájal,
Da méd nam bode grla oslájal!
A ker smo jih brez hrane zaprli,
Ter niso mogli do cvétne paše,
Po vôdi je splávalo upanje naše,
Brenčèč so tožno skôro pomrli!

Kar v lúži kálni se plódi, valí,
Naj žaba je ali ostudna krastáča,
Najrajše v svoji brózgi živí,
Najdrznejše v njì kozèlce prevráča.
Zatorej čemú perotníci žabi?
V veselje krákov jej dvójica rabi.

Jos. Cimperman.

Bosenske zanovétke.

Spisal *Rajko Perušek.*

III.

Vsem iztočnim narodom prirojena je tromost in flegma. Pri bosenskih Turcih pa se je razvil ta flegma do skrajnosti. Delovala je v tem smislu tudi mohamedanska vera, kajti naravska posledica fatalistične vere je, da nasledovatelja tega zakona ves svet ne briga, pa si misli: „kakor Bog hoče". To je njihov glasoviti „rahatluk" (mir). — Najsiromašnejši Turčin ne dela več, kakor kar mu je za vsakdanjo potrebo neobhodno potreba. Hamali (postreščeki) sedé razcapani in na pol goli o potu, pa ako pozoveš kterega, da ti drva cepi, „jok", odgovori ti in noče, pa da mu tri forinte nudiš na dan. On pravi: Jaz tu sedim, pa ako me kdo pozove, nisem za „sekseru", pa zopet mir. Prijatelj mi je pripovedoval, da se je pogodil z enim ćosom (tako se imenujejo prosti Turci), da mu pili drva za 2 forinta. Došel je, a skoro zapustil delo, pa se še le drugo jutro vratil, in tako je v petih dnevih srečno eden seženj drv napilil in 2 goldinarja zaslužil. —

Takisto počivajo tudi vsi rokodelci vsake pol ure, zapalé svoj čibuk, pa se zopet počasi na delo povračajo, in sicer opravljajo vsak posel sedé. —

Trgovec sedi s prekrižanima nogama v svojem dućanu (štacuni), pa mu često ni treba vstajati, kedar prodava svojo robo, ker lahko vsako stvar z rokama doseže ali pa kupca napoti, da si vzame sam zaželeno stvar.

Pa tudi kupec je jako komoden, ter se kedar kako stvar kupuje, vsede na dućan in tam sedi, dokler mu trgovec izbrane robe ne odmeri in on počasno svojih grošev iz mošnje ne izvleče in po dolgem pazarenji (pogojevanji) trgovcu ne odda.

Kedar se trgovcu ali rokodelcu zljubi malo zadremati, stegne se na podu dućana, pa sladko zaspi. Včasih se nasloni v kot, odpre svoj lepo vezani koran in čita, ali pa prebira jagode „tespil-a", ki je podoben našemu molku ali „kronici". Hudobneži pripovedajo, da pri tem vedno le té-le besede ponavlja: „Kud ti išao, i taj pošao". Gotovo je, da Turci, kakor tudi „hriščani", posnemajoč orientalni „adet" (navada) često le za kratek čas jagode prebirajo in sicer kar po dve tri ure vspored. Drugi pravijo, da Turci pri vsakej jagodi samo té-le besede govoré: „Allah ila" t. j. Bog je edin. Nekteri pa, da vedno molijo, naj Bog samo pravovernike v dženet (raj) vzame. — Najverjetnejše je, da 99 jagod tespilovih poménja 99 svojstev božjih.

Se vé da Turčinu ni treba toliko mučiti se, kajti on ne potrebuje mnogo. Znano je, da iz istega uzroka tudi napoljski lazzaroni lenobo

pasejo. Običua hrana po letu so jim pečene tikve (buče), lubenice, repa itd., krompirja pa ne marajo, to jim je „švabsko“ jelo. Turščin in ajdov kruh peče se v pepelu. Meso jim je skoro samo janjetina. — Da mnogo kave popijejo in duhana ali tobaka popušijo, je znana stvar. Ako so tedaj njihove potrebe majhne, pa znajo tudi ljudi, osobito tujce guliti. Ta svojstva imajo vsi Bosnjaki brez izjeme. Trgovci ne gledajo na to, da veliko stvarij prodadó, pa od vsake majhen dobiček imajo, temveč oni rajši malo prodadó, pa z velikim dobičkom.

Da bogataši ne delajo, to je naravna stvar. Manj pojmljivo je, kako si dolgi čas preganjajo. Izobraženi niso dovolj, da bi se s knjigami bavili, pa tudi druge zabave, ki so skopčane s telesnim trudom, na pr. lov, jim niso po godu.

Zato rajši posedajo pri prijateljih v dućanih ali pa v kafani, kjer kavo ali šerbet srčejo, čibuk ali pa tumbedžiju (opij) v nargitu pušé, tavlu (damspiel) igrajo ali se zabljajo z drugimi igrami. Čestokrat svira kdo na „šarkiji“ (velikej arbanaškej tamburici), pa junaške pesni prepeva, dočim ga drugi pazljivo poslušajo.

Tudi eden drugega obiskujejo, da celó tujce povabljajo ter jih kavom, sladkim, duhanom itd. čāsté. Edenkrat sta bila dva gospoda pri uglednem Turčinu, pa sta ga prosila, naj jim kaj zapoje. S početka se je branil ali ker le nista nehala prositi ga, vprašal ju je, ali naj tako poje, kakor je bilo, ali „po Vaše“ t. j. kakor kristjanje one pesni pojó. Sevéda sta odgovorila gospoda, da naj tako poje, kakor je v „resnici“ bilo. Pa je peval znano srbsko pesen, toda tako da je vselej Turčin večji junak bil od krščana. Kedar je došel do mesta, kjer pesen porogljivo ali razžaljivo o krščanih govori, prenehal je ter vselej vprašal, je-li naj tako peva, kakor je v „istini“ bilo ali „po Vaše“. —

Ta lenost kaže se tudi na ulici. Turci običuo počasi hodijo, pa se čudijo „švabom“, kako po ulicah letajo in švigajo. —

Ako se kje kaka nesreča dogodi, na pr. ako bukne ogenj, gleda, da samega sebe reši, a ne bi premaknol roke, da nevoljniku pomaga.

Turčin ni malo radoveden ni. Kedar so pri nas vojaške parade ali kedar vojaška glasba svira, hiti vse k oknu gledat in poslušat, a za Turčina vsega tega ni. On ne gleda ne na desno ne na levo, niti se ozre niti postoji.

Ako ga dakle ne zanimajo takove stvari, tem manj se briga za znanosti, umetnosti ali pitanja, ki so našim ljudem občenitega zanimanja. Vsa njihova vednost je točno poznavanje vere in zakonov. Kdor ves koran na pamet zna, ta položi izpit pa dobi naslov „hafiz“ ali kakor bi mi rekli: „doctor theologiae“. — Umetnost jih ne more zanimati, ker jim vera porabo slik in kipov prepoveduje. — Politika mu je deveta briga. Vse eno njemu, bil ta ali oni car, samo da se mu nikdo v vero in njegovo

pravo ne vtika. Ta izreka ni v protislovji z ustankom mohamedanskim o priliki avstrijske okupacije. Kajti bili so od turske vlade podšuntani in mislili so, da jim bode avstrijska vlada gazila turški zakon in njihova prava. Sedaj so Turci gotovo najvernejši podaniki Avstrije. — Ne brigajo jih niti občinske zadeve, in javne koristne naprave so brez izjeme delo posameznikov.

Napredek v materijalnem in duševnem oziru jim je nepoznat pójem. O promenah in poboljšicah noče Turčin nič slišati. On si noče glavo beliti, da si polepša život, njemu je z eno besedo le „rahatluk“ ideal.

Ko je Avstrija zasedla Bosno in zavzela Sarajevo, bilo je na cesti ropota in vpitja. Nebrojni vozovi, ki so bili prej redka prikazen, drdrali so po ulicah, vsak čas trebalo se jim je ogibati. Kočijaši so vikali, brzo hodevajočim tujcem morali so se ljudje, ki so bili navajeni polagano korakati in sicer na sredi ceste, umikati. Pri takej priliki vzkliknol je eden Turčin, ki se je bil preveč „mastike“ nasrkal, pa jedva telesno ravnotežje vzdržaval, ko se je moral vozovom kletih djaurov uklanjati, melanholično: „Nesta Mujo,* nesta rahatluk!“

IV.

Pobožnost bosenskih Turkov je velika. A kakor sem že o priliki rekel, oni so fanatičnejši od samih Osmanlij, ktere zaničujejo, ker se ne držé tako strogo vanjskih obredov mohamedanskega zakona. Žene na pr. skrivajo obraz tako, da ga ni čisto nič videti. Zamotajo si namreč obraz v belo ruto preko nosa. A na glavi imajo šamijo, ktera jim kakor strešica iznad očij stoji, da je obraz povsem zakrit. Carigradske bule so v tem oziru dosta manj konservativne. One si zamotajo obraz v najfinejšo tančico, pa pusté oči in nos nepokrit. Premda se dosta turskih žen na ulicah vidi, spodtikajo se vendar koreniti in verni Turci nad tem, da se žene po mestu šetajo. — Bosenski Turčin ne bi na noben način ne prestopil vanjskih obredov svojega verozakona. Oni se postijo, umivajo, klanjajo itd. Sevéda jim post ni ravno pretežek. Ker se ne mučijo preveč z délom, lahko jim je vzdržati se do solnčnega zahoda, potem pa jedó in pušijo, kakor jim drago. —

Oni se suneté (obrezujejo), a njihovi učenjaki se prepirajo, ktera doba je za obavljenje tega čina najpripravnejša. Večjidel si brijejo glave in pusté samo nad tilnikom perčin, t. j. šopek dolgih las; samo naprednejši so se okanili tega običaja, ki jih tako grdi, a vendar so se ga tudi mnogi krščani poprijeli. — Umivajo se („abdes“ uzimajo) čestokrat, kar pa ni baš po zimi pod bosenskim podnebjem ugodno. Pri vsem fanatismu pa, ki je naravna posledica njihovega renegatstva, ki skuša pred seboj

* „Mujo“ je nomen collectivum za „mohamedanci“.

samim odpadništvo opravičiti (in vsi Turci dobro vedó, da so nekdaj krščani bili), je njihova pobožnost zgoli vanjska, pa ne bi trebalo drugega, kot vskratiti jim kake pravice, da se zopet pokristjanijo iz istih sebičnih razlogov, kteri so jih napotili prejšnjo svojo vero zapustiti. Občenito se pripoveduje, da so mohamedanci za trdno mislili, da jih bode Avstrija silom pokristjanila, pa so se tudi že vdali v tobožnjo osodo. Da njihova vera ni tako globoko v srci ukoreninjena, razvidi se tudi iz besed, ktere govoré, kedar psujejo rajo ter jej hoté dokazati, da ne bode njihovemu gospodstvu tako brzo odzvonilo. Oni pravijo: „Pa naj dojde kaurin, a jaz krst ná-se in prase pred se, pa jaz zopet beg in ti sluga.“ Za take slučaje čuvajo begovi v skrinjah dobro varovana stara pisma od krščanskih vladarjev, kteri so jim podelili posebne pravice, da se temi privilegiji izkažejo, ako bi došel kak krščanski vladar. Do sedaj jim ni bilo treba na videlo iznašati teh knjig, ker jim v njihove pravice avstrijska vlada ni najmanje ne dira, nego mohamedanskemu elementu prednost daje.

Tudi to njihovo mišljenje je posledica renegatstva, kajti kdor je iz sebičnih razlogov edenkrat pustil svojo vero, ta ne bode okleval k starej vrnoti se, ako mu iz tega vzraste dobiček.

Ako tedaj Turci prekršavajo zakon, premda se vnanjih obredov dosta strogo držé, bode nam to lahko umljivo iz razloga, kterega smo navedli. Ali tu so še dve činjenice, ktere olajšujejo Turčinu prekršavanje zakona. Premda se koran s strašnimi kaznimi grozi onim, ki bi prestopili zakon, to vendar ograničuje strogost in dopušča vsaktere izlike, kajti — Bog je milostljiv. — Pa ako se pregrešiš, moreš postom ali dobrotvornostjo popraviti greh — kajti Bog je milostljiv. — Druga teh činjenic pa je, da Turčin sam sebi laže. Akoprem zna, ali bi vsaj mogel znati, da svojim dejanjem zapoved prestopa, pa sofistično sebe vara in. misli, da je z njim zakonu zadovoljil. Evo nekoliko primerov!

Koran prepoveduje nasledovateljem mohamedanskega zakona uživanje upijanljivih pijač. Govori se sevéda le o vinu v koranu, ali učeni bogoslovci mohamedanski interpretujejo Mohamedovo prepoved tako, da pravi vernik nikakove alkoholične pijače uživati ne sme. No naši Turci tolmačijo si prepoved drugače, pa pravijo, vse kar ni vinska trta rodila, sme se piti, pa zato pivo, žganje in (ni treba opominjati, da samo bogataši) vino v buteljah, na pr. „šampanjec“ pijó, kajti — tako modrujejo — to ni naravno pitje, pa zato nam ni koran tega ne zabranjuje. —

Vprašal sem nekega hodžo, zakaj ne smejo piti vina. Učeni mož mi je rekel, zato da se vernik ne upijani in se tako zapreči nevarnost, da bi o pravem času molitve in klanjanja ne opravil. Na to razlaganje se opiraje pil je javno neki Turčin vino, in ko so ga vprašali, zakaj se ne drži koranove zapovedi, odrezal se je rekóč, da se ne bode upijanil, kajti samo tedaj bi se pregrešil nad zakonom.

Sami si zabeljujejo jedi samo z lojem in maslom. Ali ako Turčina pozoveš na obed, pa mu predstaviš jela s svinjsko mastjo začinjena, jedel ti bode, samo ako mu rečeš, da ni z mastjo zabeljeno, premda vé, da lažeš.

Neki Turčin je došel gladen k hriščaninu, pa ga zamoli, da mu dá kaj jesti. Hriščan pravi, da ima ovčje meso, ktero se je pa s svinjetino skupaj kuhalo. „E pa mi daj suhega ovčjega mesa, samo ne krmetine, ker se nam v ćitabu (koranu) zabranjuje svinjetine jesti, ali ne onega, kar se je s svinjetino skupaj varilo.“ —

Zakon jim zapoveda pred klanjanjem umiti si obraz, roke in noge. Molitev sme samo čist opravljati. Nečist pa je na pr. vselej, kedar kterokoli nujno telesno potrebo opravi. Ali papuče in čarape (nogavice) sezuvati, posebno po zimi ni prijetno. Zatorej ti tako filosofuje: „Na bosej nogi kožo umivam, papuča je tudi iz kože, tedaj je vse eno, ali boso nogo ali kožo črevljev umijem.“ Da se za slednje odloči, je naravna stvar.

Primerov, kako znajo Turci sofistično zakone prevračati, moglo bi se še več navesti. Naj omenim še én primer, ki se sicer ne tiče prekršavanja zakona, nego koji kaže, kako je Mohamed sam pokazal pot, kako se imajo prestopati njegove naredbe. On zabranjuje namreč več žen imeti nego štiri. Ali on sam pravi, da si sme oni, ki je imovit, pa bi mogel več žen živiti, vzeti robkinj, kolikor hoče. Ako je dopuščeno živeti s toliko ženskadjo, s koliko kdo more, ali ne bi bilo boljše, da so vse zakonite? Saj več kot toliko, kolikor jih more preživiti, si jih tako nobeden na glavo ne nakoplje! — Naj pri tej priliki še omenim, da je nazor, da imajo bosenski Turci le iz kreposti po éno ženo, povse kriv. Kdor jih more več vzdržavati, ima jih po več. Takih pa je sevéda neveliko število. Kdor se z eno ženo zadovolji, stori to iz razloga, da jih ne more več vzdržavati. (Dalje pride.)

Štiri pesni izza francoskih vojsk.

Našel *Al. Hudovernik.*

Opomba. Sledeče štiri pesni izza francoskih vojsk našel sem leta 1877. v Zatičini na Dolenjskem pri posestniku Muli-ji. Pisane so na starem papirji, a ime pesnika ni podpisano. Dotični mož, ki mi jih je izročil, rekel je, da jih je našel med starimi stvarmi svojega očeta. Kar nam v teh pesnih posebno ugaja, je lep in čist jezik, v kterem se nahaja jako malo tujih besed. Pač krasna pisava za isto dobo! Original sem odposlal Matici Slov. v Ljubljano. Prepis je natančen, le namesto starih znamenj sſ itd. rabil sem zdaj nam navadna znamenja.

I.

Vkupspravlišče Štajerskih bramboveev proti Francosu l. 1814.

Na dan, na dan!
Katir je z orožjem obdan,
Ako še v žilah čuti krí,
Za svojo čast kaj rad storí,
Ta se ne boj' k brambi podati,
Sovražnikovo serčnost pokazati,
Na dan, na dan!

Naprej, naprej!
Danica nam dan napovej!
Pridi iz hribov in dolin
Ti štajerske dežele sin!
Boben te kliče v tovaršijo
Zapusti svojo domačijo
Pojdi naprej!

Že hiter je,
Tam kjir se naš Wandir majé,
On brihten moder je vojak,
Pod tega vojvoda zdaj vsak
Brez strahu urno se pridruži,
Tam si junaštva ćast zasluži,
Ker hiter je!

On bo vesel
V svojo družbo nas uzel,
Kakor en zvest vojvoda
Francosu se prot' poda,
On hoče z nami se braniti
Mir drugem in nam st'riti,
Vsak bo vesel!

Napoleon!
Prešel bo še tvoj močni tron,
Še čez černi hrib z armado gre,
Čez Polske in Nemške goré
Ta hoče tebi pokaditi
S toplenim svincem te kerstiti,
Apoleon!

Pole tiran!
Zdaj bliža se plačilen dan,
Za Estrajh je vsaki čas
Edina zvestoba pri nas,
Da! smo pripravni kri preliti,
Prej kakor tvoji sužnji biti
Da res tiran!

Naš močni Bog
Že rešil bo spod tvojih nog,
Krajnce, Tirolce, druzih več
Zopet ti bomo vzeli preč,
Pred nam boš moral bežati,
Ker nam obljubi pomagati
Naš močni Bog!

Ne več, ne več!
Če glih je kakor lev dereč,
Ne boš moril kakor več let
Ne misli, da bo Tvoj ves svet,
Pravica bo premagala
Tebe bo zmagala;
Tebi nič več!

Naša dolžnost
Je proti tebi skazati serčnost,
Ne vstraši nas te vojske smrt
Ker vžgan je proti tebi serd.
Boj'vati se zavolj pravice
Maščevat' čez tvoje krivice
Je vsih dolžnost.

Naj se zgodi,
Kar se Bogu narbolje zdi,
On bode vižal nas povsod!
Serčno podajmo se na pot!
Al' premagati al' vmreti,
Naš oča Franc ima živeti.
Naj se zgodi!

II.

Veselo oznanovanje na dom prišedših avstriskih vojščakov.

Vesela novica
Je znana vsim nam,
Stara pravica
Naproti gre vam.

Že smo dobili,
Kar smo vošili
Pred nami Francoz
Je bežal rad bos.

Srečno smo prestali
Strelanje in grom,
Zdaj bomo vživali
V pokoju naš dom.
Vživajmo veselje
Zgubljene dežele
So zopet doma;
Naš Franc jih ima!

Serčnosti še take
Pri vojski nej b'lo,
Občudi junake
Sovražnik zelo,
V serce ga zbada
Že njemu vpada
Kamor se ozré
Čez njega vse gré.

Na enkrat armade
Obsule so ga,
Na zemljo on pade
Od sam'ga zlega;
Ne ve se kam dati,
Samo za bežati
Je prostor dobil,
Da vjet še ni bil.

Vstavil se ni blizu
K' je zgubil ljudi
Potem pri Parizu
Vnovič naredi
Armade široke;
Sivce in otroke
Vse je skupaj zbral,
Da b' se ga kdo bal.

Al' vse je pregnano
Na enkrat b'lo res,
To mesto je dano
Vojščakom b'lo čez.
Mogočni cesarji
So b'li gospodarji,
Franc, Rus ino Prus
Napoleon je skuz.

Slovo so mu dali,
Že vzeli iz rok,
Tam so mu skazali
En majhen otok.
Kralja so zvolili,
Sleparja spodili.
Več ne boš kraljeval
In ne sveta golfal.

Napoleona bati
Se nimamo več;
On moral je dati
V nožence meč.
Brez skerbi orijmo,
Vinograd koplijmo,
V imenu Boga,
Dal nam bo vsega.

Zdaj puške nositi
Nam treba ne bo,
In živinco rediti
Za tujo službó.
Francosko kraljestvo
Ne bo več posestvo
Imelo čez nas,
Pretekel je čas!

Le v miru živijmo,
Boga naj poprej
Hvalimo, in pijmo
Zdravico vsi zdaj!
Našega očeta
Cesarja Franceta
Bog ga nej živi,
Naj dolgo slavi!

Vsi vojvodi naši
Živijte več let,
Tud' drugi tovarši
Imajo živet',
K' so nam pomagali,
Da smo ga ugnali
Sovražnika v past,
Bodi Bogu čast. Amen.

III.

Na Krajnce l. 1814.

Krajnc obhajaj veselje
V miru in složnosti,
Proste so naše dežele,
Rešen si iz sužnosti.

Da, veliko v tem letu
Moral si težav prestat,
V strahu si bil in trepetu
Pred armado dostikrat.

Pa zdaj je vse dokončano,
Včakali smo ljubi mir,
Zopet nas je Bog ohranil
Daj mu hvalo vsakitir.

Hvala Vam čversti junaki
Naj bo od cel'ga sveta,
Vojvodi, modri vojščaki
Vredni ste več kot zlatá.

Groznega Napoleona,
Žejnega naše kervi,
Vergli ste urno iz trona,
Avstrija zopet živi!

Čuda kervi je prelite,
Al' zdaj je vojske vsaj kon'c
Boga sploh vsi zahvalite
Zopet bo vižal vaš Fronc.

O Bog, srečo mu dodeli,
Podpri ti Habsburga tron,
Da bi od tebe prijeli
Tudi vsi vojščaki lon.

Vrata tega nepokoja
O Bog zapri za naprej,
Da bodo kralji brez boja
Zastopili se vselej.

Daj nam ljubi mir vživati
Do druzega rodu še čez,
Pusti Fronca kral'vati
Daj njemu pomoč z nebes.

De on tvojo čast in viro,
Kakor je enkrat začel,
General bo z dobro mero,
Dokler ga boš k sebi vzel. Amen.

IV.

Od končajna Napoleonove sreče.

Napoleon Bonaparte!
Najvišji cesar vsih rodov,
Si sam sebe imen'val.
Zdaj na Elbi stanuješ
Čez en otok kraluješ,
To si skuz svojo moč dobil,
Da boš ribe lovil.

Napoleon Bonaparte!
Tebe čuti celi svet;
Že je čez dvajset let
Kar si začel rojiti,
Ropati in moriti,
Kakor en erjoveč lev,
Si sam oblast imel.

Napoleon Bonaparte!
Kol'ko skuz tebe je vdovcev,
Otrok vbogih srotic
V žalosti zapušenih,
Z uboštvom obloženih,
Da je njih oča kri prelil,
Ti sam si tega kriv.

Napoleon Bonaparte!
Očete, matere si ti
Še v sivi starosti
Obropal na življenji,
Na zdravji in premoženji,
Ker sin je moral bit' soldat
Nedolžen smert prestat'.

Napoleon Bonaparte!
Lepih junakov čez miljon
Tvoj dereč pogon
Je storil vse k merličem,
Obseden iz hudičem
V tvoji lakomnosti obdivjan
Si viro djal na stran.

Napoleon Bonaparte!
Ti preprosto zaupajoč
Na tvojo lastno moč
Si hotel še divjati
Vsim kraljem zoperstati,
K' so te opominjali,
In mir ponujali.

Napoleon Bonaparte!
Kdaj boš škodo povernil,
Ki si tako ferbežno
Storil z bogatih vboge,
Rop in krivice mnoge?
Katir' se spomni zdaj na to,
Preklinja te zvesto.

Napoleon Bonaparte!
Zabave si več let iskal,
Pri Moskvi si spoznal,
Da še eden kraljuje,
Katir' se imenuje
Mogočni kralj zemlje, nebes,
Ta je še tebi čez.

Napoleon Bonaparte!
Leipzig in Rajna te uči
Da nimaš več moči;
Še so drugi vojščaki
Bolj čversti korenjaki;
Dolgo im nisi zoperstal
Ampak se v beg podal.

Napoleon Bonaparte!
S tvojo zmešano glavo
Zopet s kunštno novó
Si hotel narediti,
Mesto Pariz braniti,
Na zadnje mestó in tron zgubiš,
Kakor en tat zbežiš.

Napoleon Bonaparte!
Omagal je bil tvoj napuh,
Tvoje visokosti duh.
Franc, Fridrik, Aleksander,
So tebe vkrotili vender,
Cesarja tako močnega
Ne premagajočega.

Napoleon Bonaparte!
Nebo in zemlja in vse stvari
Slasti nedolžnih kri
Čez tebe se maščuje
Vse dela zaničuje,
Ktere si doprinesel ti
O ropar brez vesti!

Napoleon Bonaparte!
Si sanjavi božji sin
Kdaj si ti s sramoto
Končal svojo slepoto.
Bog je zaterl tvojo moč, —
Napoleon lahko noč!

Nekoliko o strupenih kačah iz domačih dežel.

(Dalje.)

V.

O nasledkih gadjega strupa navedem tu prigodek, kterega Brehm v svojih izvrstnih obravnavah tako pové, kakor ga mu je popisal zdravnik Heinzel, ki je bil sam pičen. Dorasten gad je pičil omenjenega zdravnika dne 28. junija ob enej popoldne, ko ga je hotel iz éne posode v drugo predejati, v desni žlebič poleg nohta na palci desne roke. Dan je bil vroč, gad velik, razdražen, gotovo že tri dni ni pičil, kraj ugoden, ker je lahko kača palec z ustmi obsegla, in sta se zoba mogla popolnoma, kakor sta bila dolga, vsaditi. Rana je ležala tako globoko, da so jo samo kaplje krvi v žlebci zaznamovale, bolest pa je bila velika. Heinzel-a je spreletelo kakor eletrika po vsem životu, akoravno ni bil občutljiv, kakor sam pravi. Bolest je šla kakor blisk po palci, zvunaj po zapesti, potem proti komolcu, od tod pa pod pazuho, kjer se je bolečina vsedla.

„Palec sem mehko prevezal,“ pravi Heinzel, „in rano sem izsesal; izrezal je nisem, tudi izžgal ne, ker sem stvar prezrl in ker sem se o nasledkih strupovih motil; zdelo se mi je, da so vsi ti pripomočki nepripravni. Od trenotka, ko sem bil pičen, bil sem kakor omočen, in v 5—10 minutah pozneje se me je polotila mala vrtoglavost, tudi kratka

omedlevica, ktero sem sedé prestal. Omotica ni prenehala več do 30. junija opoldne. Ob dveh sem zopet omedlel. Med tem je postalo, kjer sem bil pičen, višnjevosivo in je oteklo, kakor tudi palec, pa bolelo me je. Omedlevice so bile vedno gostejše; vendar sem jih napade, ko sem se jim branil, nekoliko minut zadržal, pa so trajale potem toliko dalje. Od dveh do treh je otekla vsa roka, pa tudi rame do pazuhe, da sem jo komaj še vzdignoti mogel. Ob pol treh mi je postal glas tako brezzvočen, da so me komaj razumeli; ako sem se bolj posilil, bil je glas vendar bolj razumljiv. Ob tem času je začel pri velikih bolečinah tudi želodec otekati; od treh naprej sem jel bljuvati in kmalu potem me je začelo gnati. Potem se me je lotil v mišicah na trebuhu krč, tudi drugod po životu in neprenehoma na mehurji. Postal sem grozno slab, ležal sem večinoma na tleh, videl in slišal sem slabo, vedno sem bil hudo žejen in čutil sem mrzloto po vsem životu in po oteklej rami, na kterej je ravno todi, kjer je prej bolest šla, kri pod kožo podsedala. Bolel me je zdaj samo otekli želodec, da mi ni pripustil dostojno sopsti. Sicer ni bilo dihanje zadržano, srčnega tripanja ni bilo, tudi glava me ni bolela. Tisti, ki so bili pri meni, dejali so, da sem bil tako predrugačenega obraza, da me ni bilo moči poznati. Tudi se mi je neki večkrat mešalo; bil sem pa razvèn tedaj, ko sem v omedlevici ležal, pri zavesti. Samo včasih sem začel govoriti, pa zaradi slabosti nisem mogel začetega stavka končati. Ob sedmih, tedaj šest ur pozneje, ko sem bil pičen, so omedlevice, krč in bljuvanje prenehali, gnalo me tudi ni več in kmalu so bolečine na želodci prestale. Požrl sem nekterekrati opijevo omako, ležal sem po noči brez spanja, vendar mirno, samo bolečine otekajočega trupla sem čutil. Oteklina je takó-le šla:

Ko se je ob sedmih rana pregledala, bila je kakor tudi roka in prsti skoro za polovico debelejša, rana krvavočrna, od nje je šel neenakomeren trak, na njem pa so bili rudeči in rudečkasti prostorci, ki so se na notranjej strani zapestja proti komolcu in od tod do ramena razstezali. Podpazuha je bila enakomerno in zeló otekla. Po noči je rame še bolj zateklo, in kri je tako zasedla pod kožo, da je bilo kar rudeče in črno. Oteklina in pod kožo zasedena kri se je razširila od podpazuhe črez prsi do konec reber in prihodnji dan doli do kvoka ali do bedernih kostij. Bolečine v oteklih delih so postajale večje in samo potjenje jih je nekoliko lajšalo. Ako se je bolnik hotel po konci spraviti, napadla ga je omotica, in omedlevica se ga je polotila. Potjenje je vselej dobro storilo, bolečine so se zmanjšale in tako tudi omotica, ako se je bolnik dobro potil. Ako je bilo čas potrebo opraviti, bile so vedno bolečine na mehurji; srce je slabo bilo in malo, želja po jedi ni prenehala, spanje pa je bilo slabo. Dne 30. junija se je oteklina in zasedena kri pod kožo raztegnola prek trebuha in doli do sredi stegna. Zdaj je dosegla vrhunec in na prstu je

jela ponehavati. Ko se je bolnik dalje časa potil, prenehala je omotica opoldne, in popoldne je že bil nekoliko ur po konci. Rame ga je še bolelo, žila še je bíla slabo, mrzlota po životu še ni prenehala, vendar so bile bolečine, ako je bolnik potrebo opravljal, manjše, žejalo ga je, in jed mu je dišala. Dne 1. julija se je oteklina na roki, na trebuhu in na stegnu zmanjšala, tudi so se bolečine pri opravljanji potrebe pogubile, vendar vse drugo se ni spremenilo, in slabost je bila še precejšnja.

Dne 8. julija je oteklina na prsih odjenjala, in pod kožo zasedena kri se je zadnjikrat pokazala. Spanje je postalo mirnejše, čeravno je ramo še vedno bolelo, in obraz je še bil močno spremenjen. V sledečih osmih dneh se je otok popolnoma izgubil in tudi zasedena kri. „Danes, 10. avgusta, šest tednov po nesreči," sklene pripovedovalec, „proti večeru je roka nekoliko otekla. Koža je čez in čez, koder je bilo bolno, umazane barve in jako občutljiva zoper vremensko premembo, ali če se na njo zadenem. Na desnej strani ne morem ležati, desno rame je brez moči in me včasih celo uro jako boli. Zmedlel sem prav zeló, mrzlote še nisem izgubil, včasih se po cele dni brez vsega uzroka čutim brez moči, in barva mojega obraza je ostala spremenjena. Prepričan sem, da sledi, če gad na ravnost na veliko žilo odvodnico piči, skoro vselej smrt, in da so vse zdravilne poskušnje zastonj."

Kogar je gad pičil, umrje, ako rešitve ni, včasih že v énej uri ali pa še le v dveh — treh tednih. Med sto pičenimi jih umrje poprék računjeno deset.

VI.

Laški gad, tudi Redijev gad.*

Imenovana kača je zeló podobna gadu in modrasu, vendar je ni posebno težko razločiti od enega ali drugega. Na dolgost meri 50 do 60 cmt.; na rep pride šesti do osmi del života. Po hrbtu se ne vleče rogljasti trak, temveč štirioglate temne lise v štirih vrstah; med temi se srednji dve bolj ali manj stikate, zvunanji dve obstojite iz manjših peg. Glava je luskava in nima ploščic, kakor gadova. Od gada se še loči po tem, da niso luske nikdar v več kakor v enoindvajsetih vrstah na po dolgem po hrbtu naložene. Od modrasa jo lahko razločiš, ker nima rožička na nosu, kakor ta. Poglavitna barva je različna, kakor pri modrasu in gadu. Od svetlorujavih do temnočrnih barv se dobijo, in navadno so samci svetlejše, samice temnejše barve.

Redijev gad se nahaja navadno v deželah južne Evrope, torej v krajih proti sredozemskemu morju. On živi v Portugalu, v Španiji in v več krajih na Francoskem, posebno v izhodnih delih poslednje dežele; v

---

* Vipera aspis; Coluber aspis; Vipera Redii; Vipera atra i. t. d.

severnih krajih je redek, v Švici se nahaja v vseh goratih krajih, pogosto v pogorji: Jura. V Italiji je ta gad najbolj navadna kača med vsemi strupenimi, na Grškem se že ne nahaja tako pogosto, a živi tudi v severnej Afriki. Na Nemškem je le v nekterih krajih kakor na južnem Bavarskem, v Lotringu in v Pfalz-i. V našej državi se nahaja na Tirolskem in sicer v južnih Tirolih skoro čez in čez; tudi na Koroškem se menda najde, kakor v Istri, v Dalmaciji in na Goriškem posebno okoli Gorice. Na Kranjskem ga ne omenja nobeden, kolikor je meni znanih pisateljev; Erjavec pravi, da se nahaja okoli Gorice, a Kranjskega ne omenja, in tudi drugod ne najdem poročil, da bi se ta kača v tej deželi nahajala. To opomnim posebno zato, ker nisem prepričan, da bi je na Kranjskem ne bilo.

Pomladanski čas se nahajata namreč navadno po dva in dva skupaj in sicer tako, da če vidiš enega pri groblji, pri kamenji ali pri plotu se greti, gotovo tudi še drugi ni daleč. Tako živita samec in samica skupaj, kakor nam poročajo opazovalci in pravijo, da se v goratih krajih rad drži. Za gotovo ne morem reči, vendar zdi se mi, da sem videl ravno to kačo na Gorenjskem v planini. Škoda, da je nisem ujel; prepričal bi se bil, ali je bila ali ne. Bilo je kmalu, ko pridejo ljudje v planino z živino. Solnce je gorko sijalo, prišel sem na griček, kjer je ležala debela kamenitna plošča, okrog nje je bil peskovit svet, vendar nekoliko obrasten. Ko pridem bliže, zagledam temnosivo kačo, za palec debelo, široke glave s črnimi lisami po hrbtu. Zbežala je pod skalo, ko me je občutila, in ko stopim bliže, zapazim še drugo, ki je bila vsa taka kot prva, samo bolj svetle barve. Tudi ta je ušla. Večkrat sem že mislil, da to nista modrasa ali gada, ker bi se jima bila sicer morala pri svetlej barvi trakova po hrbtu odločno poznati. Zopet drugikrat sem šel še mlad fant s starim očetom s planine na Srenjsko — kakor se kraju pravi — in tedaj sva tudi naletela na dve taki kači. Zato mislim, da ni nemogoče, da bi se ne nahajal ta gad v gorenjskih gorah.

Kar se življenja tiče, je Redijev gad zeló podoben modrasu in gadu. Pari se tudi meseca aprila in ima štiri mesece pozneje dvanajst do štirinajst mladih, ki jih ravno tako na svet spravi kakor gad. Mladiči so po dvajset centimetrov dolgi in tudi že prvi dan maloprida in grizejo ter popadajo okrog sebe, kakor gadova zalega.

Če imaš Redijevega gada ujetega, tudi noče postati domač in krotek, kakor gad ne; on ne žre ne in skuša vedno pičiti, če prideš blizu njega; lakoto in žejo dolgo prenaša, po več mesecev, po pol leta in še dalje, kakor njegova sorodnika. Na miši je tako hud, da jim ne prizanese; če jih ravno ne požre, življenja jim ne more pustiti. Precej se miš zvali, ako jo piči, strepeče in pogine v petih minutah. Podgani poteče življenje, ako jo je laški gad pičil, v dvajsetih minutah. Loti se pa tudi podgana ujetega gada ter ga pojé. Vodo ravno tako pije kakor gad.

Na živali upliva njegov strup tako, kakor gadov ali modrasov. Hitrejše poginejo gorkokrvne živali, kakor mrzlokrvne; žabe postavim dalje živé, kakor druge gorkokrvne živalice njihove velikosti, ako jih piči.

Najrajši žre miši, tudi krti so mu dragi, v mladosti pa menda kakor gadu male jaščarice.

Koder se ta kača nahaja, je ljudem zeló nevarna, ker se rada na senožetih drži, kjer gre na mišji lov; skrije se pod senene kupe ali v ograbke, in dostikrat se primeri, da piči ljudi, ki seno raztrošajo in sušijo, v roko ali v nogo.

VII.

„Le čakajte,“ pravi mi drvar, ki je zvedel, da kače lovim; „prinesem vam tako, da je morebiti še nimate.“

„Kako se jej pravi?“ vprašam ga.

„Črna kača, ker je lepo črna kakor oglje, samò po trebuhu ne, drugod pa čez in čez po vsem životu. Strupena je, kakor gad ali modras, in pa nevarna, nevarna posebno živini v gorah, ker pride rada h kočam in stanovom ter tako večkrat živino piči. Ne bom se motil, če rečem, da ravno črna kača večkrat kravo po noči piči, ker se tolikokrati okrog hlevov nahaja.“

„Ali si že ktero ujel?“

„Ujel nisem nobene,“ odgovori mi hitro drvar, „pobil sem jih pa že dovolj, pa jih še bom; vsako ubijem, ktero le morem. Dobro vém, da piči.“

Če véš, da piči, povej mi, s čim pika?“

„Tudi to vém! bote videli, da vém. V ustih ima dva zoba, prav špičasta sta, v zgornjej čeljusti jih ima, kakor vsaka strupena kača, in s tema pika. Ko bi jih jej mogel izpuliti, bi ne bila nevarna, tako pa je.“

„Kdo ti je pravil, da imajo kače strupne zobe?“

„Kdo? ranjki Lohen, ki je kače dobro poznal in jih je dosti polovil; škoda, da je že umrl, takega ni bilo na kače, kakor je bil on.“

„A tako, Lohen ti je pravil, on je pa že vedel.“

„Se vé da je vedel, pa je tudi vedel, kaj žrejo, to je on vse vedel, pa še kaj drugega, česar marsikteri ne vé. Lohen je bil pač Lohen, kaj bomo drugega!“

„Vprašal sem te o tem zato, ker še dandanes nekteri ljudje mislijo, da kača z repom pika.“

„Veste, ni dosti takih! Morebiti, da je še kdo tako neveden, vendar redki so že tisti. Ljudje se učé eden od drugega. Ko sem bil še mlajši, ko sem bil še otrok, slišal sem tudi jaz praviti, da kača z repom piči.

pa to vse nič ni. O slepci se je včasih tudi pripovedovalo, kako grozoviten je. Tisti, kteri mislijo, da kača z jezikom piči, imeli so vero, da ima slepec v jeziku kakor za ajdovo zrno debelo punčico, kjer je toliko strupa, kakor ga ima devet kač. A to so vse prazne govorice! Slepec toliko piči kakor kaka jaščarica, to se pravi, nič. Pa tudi z jezikom nobena kača ne piči, temveč samo z zobmi."

„To imaš pa prav."

„Kaj ne, da imam prav? Vidite, z Lohnom sva si bila prijatelja, in on, ki je več takih rečij vedel, povedal mi je marsikaj. Slišal sem pa tudi od drugih ravno tako praviti. Zato se mora kači glava streti, ker ima v glavi, v zobéh strup."

„Kaj pa, ali na zagovarjanje kaj držiš?"

„Ne vém, kaj bi rekel, ne škoduje gotovo ne; nekteri ljudje zeló na to držé, kaj pa vi?"

„Jaz nič."

„Pa še jaz nič! Lohen tudi menda ni imel nič vere na to, čeravno je nektere reči zá-se obdržal in jih ni pravil, vendar se mi zdi, da na to ni imel nobenega posebnega zaupanja. Škoda, da mi ni nikoli pripovedoval, kako se more ravnati, ako koga modras ali gad piči. Morebiti mi znate vi kaj povedati, kakošna zdravila so zoper kačji strup; to bi jaz rad zvedel, ker bi se lahko včasih komu pomagalo, ali pa tudi živini, če je pičena."

Mene je veselilo to vprašanje in rad sem povedal drvarju, kaj se ima storiti, ako je kdo pičen. Zapazil sem pa, da mu ni bilo vse novo: nektere reči so mu bile že znane, vendar je pazno poslušal, včasih me tudi kaj vprašal, ali pa je izrekel svojo misel.

Kača, na ktero me je opozoril, nahaja se res pri nas in sicer ne redko, posebno po gorah in planinah jih je takih dovolj. Sam sem jo večkrat videl. Ljudje jej pravijo črna kača, pa tudi črni gad. Poslednje ime je opravičeno, ker je res pravi gad. Imam dva taka gada, primerjal sem jih tukaj na Dunaji z drugimi v museji, a nisem našel nobenega tako črnega, kakor sta moja dva.

Čeravno učenjaki trdé, da se tudi prav črnim gadom, kteri so navadno samice, vselej nekoliko še bolj črn trak po hrbtu pozna, tega vendar ne morem zapaziti na teh, ki jih imam tukaj; a tudi drugi, kterim sem jih kazal, ne vidijo trakú. V museji sem ga na énej vidil, na drugej zopet ne, kar jih je tukaj. A ploščice na glavi, ki jih ima vsak gad, razločujejo se dobro, in to je gotovo najbolj zanesljivo gadje znamenje. Barva je zapeljiva, pa je!

Dalje časa se je mislilo, da je črni gad neka posebna sorta, vendar opazovanje uči, da to ni istina. Mladiči niso črni, prebarvajo se še le

pozneje. Zalega črnih gadov je ravno taka, kakor drugih ne črnih, kar so natančna opazovanja z ujetimi brejimi črnimi gadi, ki so mlade imeli, potrdila. *M. Tonejec,* † 15. maja t. l.

(Konec pride.)

Kako se umetno led dela?

Spisal *dr. J. Svetina.*

(Konec.)

Veliko hitrejše kakor voda izhlapuje e t e r, to je močno dišeča, kakor voda čista tekočina, ki se dela iz vinskega cveta in žveplene kisline. Eter že vre v navadnem zraku, ako se ogreje le do 34·5° C. Ako si roko z njim omočim ter z mokro roko nekoliko po zraku maham, začne me zeló vá-njo zebsti. To pride od tod, da eter hitro izhlapuje ali se suši ter pri tem roki toploto jemlje, ki jo za sušenje potrebuje.

Sledeči poskus lahko vsak sam napravi, ako si kupi v lekarni nekoliko etra:

V skledico iz tankega kositerja ali iz kake druge kovine vlije se nekoliko te tekočine. Na mizo, ali še boljše na kako nepoglajeno desko iz mehkega lesa (taka deska vodi namreč toploto slabejše) izlije se nekoliko kapelj vode. V to vodo se postavi skledica z etrom. Potem se pa piha z mehom ali kakim drugačnim pihalom (s toplo sapo iz ust ni dobro) nekoliko časa močno v eter. Eter se pri tem jako hitro suši, ker se nastali hlap s pihanjem sproti odganja. Toploto pa, ki je za sušenje ali izhlapovanje potrebna, mora dajati skledica in voda, v kterej skledica stoji. Zato se čez nekoliko časa, ko se je ves eter posušil, zapazi, da je skledica k mizi ali k deski primrznola. —

Z etrom dela led Harrisonov stroj, kterega sem že spredaj omenil. Ta stroj je takó-le narejen:

Bakrena posoda napolni se z etrom ter se s pokrovom dobro zapre. Skozi pokrov pelje iz te posode cev do zračne sesalke. Ko začne sesalka delati, jame eter v posodi urno vreti, ker sesalka ves hlap sproti iz posode izsesa. Posoda z etrom pa stoji v drugej velikej posodi, ktera se napolni z močno osoljeno vodo, tako da ta voda prvo posodo od vseh stranij obdaja. Hlapeči eter odtegne slanej vodi toliko toplote, da se njena toplina zniža do 8 ali celó do 12 stopinj pod ničlo. Ne zmrzne pa vendar ne, kajti močno osoljena voda zmrzuje pri dokaj nižjej toplini, kakor navadna voda. Tako ohlajena slana voda spusti se v veliko korito, v kterem je pripravljenih več prismatičnih bakrenih posod, napolnjenih z navadno, neosoljeno vodo, in ta voda zmrzne popolnoma, potem ko so

posode nekoliko časa stale v jako mrzlej slanej vodi. Slana voda pride s pomočjo posebne priprave iz korita zopet nazaj v prvo posodo, iz bakrenih prismatičnih posod pa se vzamejo lepe, četverovoglate ledene plošče. — Zračno sesalko goni tudi tu parni stroj. Etrov hlap, kterega sesalka sesa, pa ne gre v izgubo, ampak se po posebnej pripravi s pritiskom in hladno vodo zopet v tekoči eter zgoščuje, ki se more potem na novo porabiti. S tem strojem se naredi vsako uro po 5 stotov ali centov ledú. —

Še hitrejše in pri veliko nižjej toplini, kakor eter, izhlapuje amonijak. Amonijak je pri navadnej toplini in navadnem zračnem tlaku plinasto teló, ki hudo in neprijetno diši. Ako se stisne s pritiskom sedemkrat večjim od navadnega zračnega tlaka, ali kakor fysiki pravijo, s pritiskom sedmih atmosfer, ter se pri tem mrzel ohrani, zgosti se v tekočino na videz popolnoma vodi podobno. Pod pritiskom sedmih atmosfer vre ta tekoči amonijak, ako se segreje le do 38·5° C. Pod manjšim pritiskom pa, na pr. v navadnem zraku, zavre že pri veliko nižjej toplini, celó pri toplini, ki je pod ničlo, ter se hitro zopet v plinasto telo spremeni. —

Po vsem tem je amonijak jako pripraven za napravljanje umetnega mraza. Carré ga je porabil v ta namen ter je izumil stroj, ki s pomočjo amonijaka led dela, in ki je izmed vseh ledovnih strojev najbolj razširjen in menda najboljši, ker déla led izmed vseh najbolj cenó. —

Da razumemo sestavo in delovanje tega stroja, naj še omenim, da pije mrzla voda jako hlastno plinasti amonijak. Pri toplini 0° popije 1 kilogram vode 0·877 klgr. amonijaka, ali 1 liter vode popije 1149 litrov plinastega amonijaka. Kolikor toplejša pa je voda, toliko manj amonijaka popije. Ako se voda z amonijakom napojena segreje, izžene se lahko polagoma zopet ves amonijak iz nje. Z amonijakom do sitega napojena voda se imenuje salmijakovec.

Zdaj hočem popisati Carré-jev ledovni stroj in njegovo delovanje.

V najbolj priprostej obliki, v kakoršnej ga je videti po fysikalnih in kemijskih zavodih, kjer se le za poskušnjo in v majhnej meri led dela, sestavljen je ta stroj iz treh posod. Prva, ktero hočemo posodo A imenovati, je močen železen kotel kakoršne koli oblike, pokrit z ravno tako močnim pokrovom, ki je dobro na posodo pritrjen. Druga posoda B je tudi iz železa in je podobna jako močnemu železnemu loncu, ki ima pa votlo steno; med notranjo in zvunanjo steno te posode je namreč votli prostor, in ta prostor je z močno železno cevjo zvezan s posodo A. Cev drži skozi pokrov poslednje posode, in ima na pripravnem mestu pipo P, ktera se lahko zapre, s čimer se pretrga zveza med posodo A in votlim prostorom posode B. V prazni prostor C posode B pa se ravno prilega tretja posoda D, v kterej se dela led. Ta posoda je iz navadnega kositerja.

Kako se dela torej led s pomočjo tega stroja? —

Posoda A se napolni z mrzlim salmijakovcem, t. j. z mrzlo vodo, ki je do sitega napojena z amonijakom. Nato se pokrov zopet na posodo dobro pritrdi. Pipa P se odpre, da je posoda A s cevjo zvezana z votlim prostorom posode B. Posoda D pa se za enkrat vzame iz posode B, tako da prostor C prazen ostane. Zdaj se pod posodo A zakuri, da se salmijakovec polagoma segreje. Toplota izganja iz salmijakovca plinasti amonijak, kteri prehaja po cevi v votli prostor posode B. Pod posodo A se toliko časa kuri, da se skoro ves amonijak iztžene iz salmijakovca ter v posodi skoro sama čista voda ostane. Ker je pa votli prostor posode B, kamor izgnani amonijak prehaja, precej majhen, zato se tu amonijak tako stisne in zgosti, da znaša pritisk kmalu 7—9 atmosfer. Tedaj se pa začne plinasti amonijak spreminjati v kapljivega, in votli prostor posode B se polagoma napolni s tekočino. Pri tej amonijakovej spremembi nastane mnogo toplote, kakor vselej, kedar kako telo iz plinaste skupnosti prehaja v kapljivo. Ta toplota se mora sproti odpravljati. Zato se postavi posoda B v drugo posodo, ki je napolnjena z mrzlo vodo in tako narejena, da lahko mrzla voda vedno na novo vá-njo dotaka, segreta pa odtaka. Tako se posoda B sproti hladi, in slednjič je ves njen votli prostor napolnjen s hladnim tekočim amonijakom. Ko se to doseže, tedaj se pipa P zapre, pod posodo A pa se neha kuriti. Zdaj se vzame posoda B iz mrzle vode in posoda A se vá-njo postavi, ter se tako dolgo počaka, da se voda v posodi A popolnoma ohladi. Ko se je to zgodilo, utakne se z navadno vodo napolnjena valjasta posoda D v posodo B, in sicer v prazni prostor C, kamor se ravno prilega.

Med tem časom je ohlajena voda v posodi A popila amonijak, kolikor ga je bilo v cevi, ki veže posodi A in B, in nad pipo P nastane v cevi popolnoma prazen prostor. Ako se zdaj pipa zopet odpre, dobi tekoči amonijak v prostoru B na enkrat duška; vsled tega zavre hipoma ter začne hitro izhlapovati, t. j. spreminjati se zopet v plinasti amonijak, kterega hladna voda v posodi A vsega sproti skozi cev hlastno popije, tako da je, ko tekoči amonijak v posodi B ves izhlapi, voda v posodi A zopet to, kar je v začetku bila: do sitega napojena s plinastim amonijakom, t. j. pravi salmijakovec.

Za izhlapovanje tekočega amonijaka se potrebuje ravno toliko toplote, kolikor je je prej nastalo, ko se je plinasti amonijak v tekočino zgoščeval. A tista toplota se je sproti odpravljala z mrzlo vodo; zato mora zdaj potrebno toploto dajati voda v posodi D, ktera pa vsled tega popolnoma zmrzne. Tedaj se posoda D vzame iz prostora C ter se utakne trenotek pozneje v toplo vodo, da se led okrog kraja v posodi odtaja, in dobi se iz nje lepo okrogel ledeni valjec. Nato se lahko vse delo zopet na novo začne ter ponavlja, kolikorkrat se hoče. Ne potrebuje se pa pri tem

opravilu drugega nič, kakor precej drv ali oglja za kurjavo, pa dosti vode, da se posode ohlajajo.

Ako se hoče s Carré-jevim strojem na debelo led delati, ne more njegova sestava tako priprosta biti, kakor je tu popisano. Treba je še mnogo stranskih priprav, da se morejo različna opravila, ki se tu drugo za drugim vrsté, urno opravljati z majhnim trudom in ne prevelikimi stroški. Bistveni deli stroja pa ostanejo vendar taki, kakor so tu popisani. —

Cenó se umetni led ne more z nobenim do zdaj znanih strojev izdelovati. Kjer se mnogo ledú potrebuje in kjer ga po zimi narava zadosti nareja, tam je gotovo cenejše nasekati in napraviti si naravnega ledú, kakor pa umetnega delati. Kjer se pa le bolj poredko in le malo ledú potrebuje, tako da se ne izplača zato ledenic zidati, tam kaže bolj, da se napravi majhen ledovni stroj, s kterim se more led sproti delati, kedar in kolikor se ga ravno potrebuje. Za tople južne kraje pa, kjer nimajo naravnega ledú ter ga morejo le z velikimi stroški dobivati iz daljnih krajev, je iznajdba ledovnih strojev neprecenljive vrednosti.

Slednjič naj omenim še nekega jako zanimivega poskusa, kteri se sicer ne uporablja za umetno izdelovanje ledú, ker bi bili stroški preveliki, a on je zato zanimiv, ker se doseže z njim v zakurjenej sobi toliki mraz, da ni pri nas v naravi niti v najhujšej zimi ne takega. Mislim namreč poskus z ogljenčevo kislino.

Ogljenčeva kislina je v navadnih okoliščinah, t. j. pri navadnem zračnem tlaku in navadnej toplini plinasto telo. Ako se pa močno stisne in pri tem hladna ohrani, spremeni se v tekočino enako kakor amonijak, kterega smo spredaj omenjali. Razloček je le ta, da je za ogljenčevo kislino treba veliko hujšega pritiska, da se zgosti v tekočino, kakor pa pri amonijaku, in da nastane pri tem stiskanji tudi veliko več toplote, ktera se pa mora enako, kakor se to pri Carré-jevem ledovnem stroji godi, z mrzlo vodo sproti odpravljati.

Mogoče je tedaj posodo iz močnega, kovanega železa napolniti s popolnoma hladno tekočo ogljenčevo kislino ter s pomočjo trdne pipe to tekočino v posodi zapreti. Ako se potem pipa odpre, bruhne ogljenčeva kislina s silno močjo iz posode, spreminjajóč se pri tem zopet v plinasto podobo. Vsled tega neznansko hitrega izhlapovanja tekoče ogljenčeve kisline nastane tak mraz, da ni mogoče železne posode, v kterej je bila tekočina zaprta, s prosto roko držati. Koža bi primrznola k posodi in mehurji bi stekli na roki, enako kakor če primeš za razbeljeno železo. V tem hudem mrazu zmrzne tudi en del ogljenčeve kisline. Kakor bi sneg šel, tako jo nese skozi odprto pipo. Ta snegu podobna zmrznena ogljenčeva kislina pa se lahko v primerno posodico ujame ter se tudi v toplej sobi precej dolgo ne staja. Ako se varno in rahlo prime, more se brez nevarnosti v

roko vzeti, stisnoti se pa ne sme, sicer bi spekla, kakor žrjavica, dasiravno ni vroča, ampak le silno mrzla. Njena toplina je 78 stopinj pod ničlo. Mrzlo železo, ki se vá-njo utakne, zašumi kakor razbeljeno železo v kovačnici, ko ga utakne kovač v mrzlo vodo. Živo srebro, ki se vlije v zmrzneno ogljenčevo kislino, tudi zmrzne in postane prav podobno pravemu srebru. Lahko se kujejo lepi srebernjaki iz njega, kteri pa se vé da ne trpé dolgo, ampak se kmalu zopet stajajo.

Ako se zmrznena ogljenčeva kislina polije z etrom in se ta zmes postavi pod recipijent zračne sesalke, kjer eter v stanjšanem zraku hitro izhlapi, pade toplina ostale kisline na 100 stopinj pod ničlo, — in to je največji do zdaj znani umetni mraz.

Ulrih vitez žlahtni Lichtenstein.

Spisal *J. Majciger.*

II.

Drug za zgodovino slovenskega naroda in njegovega jezika imeniten prizor iz potovanja Ulriha viteza žlahtnega Lichtensteina kot kraljica Venera skozi Koroško in Gornje Štajersko je njegov s o s r e t ž e n e S l o v e n k e v sredi Murske doline na Gornjem Štajerskem blizu kraja Kindberga, takrat Kinnenberg imenovanega.

Na Vratih od koroškega vojvode Bernarda in njegovega viteštva dne 1. majnika l. 1227. na preje povedani način pozdravljen, postavil se je na mejdan in se najprej slavno boril s Hermanom Osterviškim (von Osterwitze der schenk Herman) in potem s Kolom Finkensteinskim (von Vinkensteine mîn her Kol). O prvem pravi, da je bil vrl junak, polen krepostij in zaradi svoje pobožnosti na široko znan. Na Kolu Finkensteinskem hvali veliko izurjenost v viteškem borjenji.

Bojeval se je tisti dan še z mnogimi drugimi vitezi, vendar pa priznava sam, da bi postala povest predolga, ko bi hotel vse tiste z imenom imenovati, kteri so si tukaj boré se hvalo pri gospeh zaslužili. Osemnajst kopij je tukaj strl in petnajst prstanov (vingerlîn) med viteze za njihovo junaštvo razdelil. Takih prstanov je na svojem potovanji mnogo in mnogo razdelil. Prvi si je tak prstan zaslužil Majnhart, pomejni grof goriški. Ta je z mnogimi drugimi vitezi Ulrihu že prišel naproti na Friulsko, kjer si je v laškem mestu Trevisu, hrabro boréč se s kraljico Venero, tak prstan zaslužil. Ulrih mu ga je podaril s podukom, naj ga dá gospej, ktera mu je nad vse druge gospe ljuba in draga, da bode tako ona spoznala njegovo ljubezen in stanovitnost, kajti ravno to moč ima prè ta prstan.

Še tisti dan (1. majnika) so se vzdignoli vsi od Vrat proti Beljaku skozi Rožno dolino, ktero imenuje „Rastal". Tja so ga spremljali koroški knez in vsi okoli njega zbrani vitezi, kterih množtvo je bilo jako števílno. V Beljaku (Villach) je prenočeval in drugi dan (2. majnika) v ženskej obleki prisostvoval lepej svetej maši. Tamkaj mu je tudi poslala neznana gospa suknjo (röckelîn), v kterej je bil še pas, šapelj (tschapel) in zapona, vse dragoceno in krasno („diu driu niht bezzer kunden sîn").

Ti darovi so došli spremljani od nemškega pisma („ein tiûtscher brief auch dâ bê lac"). Zanimivo je, da pesnik besedo „nemški" poudarja posebej jo omenjajóč; gotovo se nemškega pisma od takratnih koroških viteških gospá ni nadejal. V tem pismu se mu gospa zahvaljuje za čast, ki jo Ulrih gospem skazuje, da ni za malo imel kot moški vzeti ná-se žensko obleko. Naj radovoljno one darove sprejme, prosi darovalka, ki pa hoče vendar nepoznana ostati zavoljo dobrega imena. Končaje mu želi božji blagoslov na vseh njegovih daljnih potih.

Tudi v Beljaku je bila borba med vitezi gospem na čast napravljena. Ulrih je trl kopje s Svikerjem Frauensteinskim („von Vrowenstein her Swikker") in pa z Rudolfom Rožeškim („er hiez der biderb Rudolf von Ras"). Dvanajst prstanov je tukaj razdelil med hrabre branitelje ženske slave.

Tretji dan potem (3. majnika) odpotoval je od tod tja v Trg („hin ze Veltkirchen zogt ich dô") in z njim vred neki dvajset vitezov. Ko se je bil tukaj glas o njegovem prihodu raznesel, zbralo se je tam vitezov iz cele dežele, med kterimi navaja imenoma Gotfrida Hafnerburškega („von Havenerburc mîn her Gotfrit"), njegovega brata Arnolda, Kola Trebenskega („dâ kom von Treven mîn her Kol") in Bernarda in Ulriha in slednjič tudi Zaheja, gospoda Nebogorskega:

„Von Himelberg der muotes rîch
her Zachêus was er genant,
von sîm gesange wît erkant."

Ta Zahej Nebogorski pa ni bil samo tistih dob sloveč pesnik, na kterega gradu v Himelbergu so se takrat pesniki in vitezi, sploh vse, kar je k višje izobraženim stanovom štelo, mnogobrojno in pogosto zbirali, ampak bil je tudi mož bistrega duha in reznega utipa. Njemu se je zdelo za malo in moške časti nedostojno, da se je Ulrih Lichtensteinski v proslavo gospem v žensko oblekel, in zato se je hotel z njim nekoliko ponorčevati. Vendar pa mu je to ponorčevanje slabo izteklo. Vzel je namreč na se meniško opravo in se v njej Ulrihu v Trgu med drugimi vitezi na mejdan postavil. Ulrih pa mu je boritev na ravnost odrekel, z menihom prè se noče viteški meriti.

„Dô ich in sach sus gegen mir komen,
„der helm mîn wart abe genomen.

„ich hiez im sagen an der stat,
„sît er an im het münches wât
„und münch auch wold für ritter sîn,
„so wolde auch dâ diu künegîn
„mit im niht ritterschefte pflegen.“

V meniha spreoblečen moral se je tu Nebogorski odreči boritvi.

Drugo jutro (4. majnika) je Ulrih odpotoval v Šent Vid, kjer se je med drugimi vitezi boril z Reinherom Eichelsperškim (von Eichelsperc mîn her Reinher), s Konradom Lebniškim (do bertuont mich der von Lebnach: her Kuonrât hiez der biderb man), s Kunom Friberškim (her Kuone von Vrîberc), z Jakobom od Gore (von dem Berge her Jacob), s Konradom Tinjskim (her Kuonrât von Teinach), z Rüdelinom Nusperškim (von Nuzperc mîn her Rüedelîn), z Gundakarjem Frauensteinskim (her Gundacker von Vrowenstein), s Henrikom Grajfenfelskim (her Heinrich von Grifenvels), z Wülfingom Krnoškim (von Gurnetz der hochgemuot Wülfinc) in s Henrikom Grofensteinskim (von Grâvenstein her Heinrich).

Tu pa se mu je zopet menih nasproti postavil želéč se z njim boriti.

Ves nevoljen ga Ulrih zavrne rekóč, da se z njim ne bode bojeval:

„mîn munt ûz ungemüete sprach:
dêswâr ich stiche mit iu niht,
mîn zung von wârheit iu des giht.“

Snel si je čelado in podal se v mesto prenočevat.

Drugo jutro, bilo je 5. majnika, bil je Ulrih pripravljen za na odhod iz Šent Vida; ker je pa bilo toliko vitezov zbranih in hotečih se z Ulrihom boriti, ostal je še nekaj časa in je trl kopje z Osterviškim Artolfom („dô het von Osterwitz sich her Artolf verre für genommen“), s Karlsperškim Vihartom („von Karlesperc her Wîhart sâ gegen mir komt“), z Engelramom in z Engelbrehtom Strasburškim in slednjič še s Sîfridom Saksoncem („dô kom gein mir sâ her Sîfrit, der Sahse, so was er genant und ze Kernden wol bekant“).

Zopet se prikaže na borišči Zahej Nebogorski v meniškej opravi hotéč se meriti z Ulrihom na slavo gospém. Ulrih mu dá po slugi povedati, da se trudi zaman: z vitezom v meniškej obleki se on ne bode nikdar in nikakor viteški bojeval. Ali Zahej je imel trdo glavo in ta odpoved dasi tudi odločna ni ga nikakor ostrašila. Dejal je svojim spremljevalcem: „Vedno hočem iti za njo, kamor koli naj se obrne, mora se z menoj boriti. Tega mi ne bode nikdo zabranil razvèn občna smrt.“

„Der münch uz hôhem muote sprach:
so var ich ir doch immer nach,
swelhes ends si hinen vert,
daz mir mit fuog, daz riemen wert.
si muoz mit mir tjostireos pflegen:
des kân ich mich für wâr bewegen:
daz benimmt mir nimmer nôt,
ez tuo aleine der gemeine tôt.“

Jeli so zdaj drugi vitezi posredovati in Ulriha prositi, naj dovoli v bojevanje, ker je menih vitez poštenega srca in vse časti vreden:

„enruochet wie
er sich gein iu gekleidet hât:
sie muot iedoch ûf ere stât.“

Na to posredovalno prošnjo je Ulrih pripravljen, da stere z menihom kopje, dasi mu je tudi iz srca sovraž („ich was im herzenlich gehaz“). Menih je prav po viteško sukal kopje. Pa Ulrih je bil v tem poslu pravi mojster in sunol je ostudnega mu meniha raz konja, da je brezzavesten na zemlji obležal sebi v zasmeh, drugim in posebno Ulrihu pa v veselje.

„sîn val mich harte ringe wac,
da muoste der biderbe lîden spot,
des valles manic munt lobt got.“

Ulrihovo kopje mu je prodrlo čelado in ga tako telebilo v prah. Drugim vitezom je bilo tukaj razdeljenih štirinajst prstanov.

Še isti dan se vzdigne na pot in pride do Brež, kjer je prenočil. Drugi dan (6. majnika) se je boril s Konradom Nideškim („von Nidekke her Kuonrat“) in ga v desno roko ranil („ich wunte in in sîn zeswen hant“). Dva druga viteza, Oton in Ditrih Buhovska, boréča se z njim, zgrešita ga s kopjem in morata tudi brez bojne cene, brez prstanov oditi.

„das was den biderben beiden zorn,
das si diu vingerlîn verlorn.“

Isti dan še s sedmimi drugimi vitezi kopje raztrši in pet prstanov med junake razdelivši odpotuje proti Šajflinku v drago štajersko deželo.

„darnach sach man dan riten mich
gegen Schiuflich sâ zehant
in daz werde Stîrelant.“

Tu ga je števílno zbrano viteštvo prav sympathično pozdravilo rekóč: „Venera prežlahtna kraljica, Bog vas sprimi in dobro došla v veselje semkaj v to deželo!“

„Venus vil edelin künegin,
ir sült got willekomen sîn
ze freuden her in ditze lant!“

V Šajflinku je prenočeval in se drugi dan (7. majnika) z Ilsunkom Šajflinskim na kopje bojeval.

Vzdignovši se iz Šajflinka napoti se v Judenburg, kjer se je tam prenočivši dne 8. majnika boril z zbranimi vitezi, med ktere je po dokončanem slavnem boji razdelil šest prstanov. Potem se je vzdignol proti Knittelfeldu („gegen Knütelvelde ich fuor ze tal mit vreuden bî der Muor“).

Drugega dne, bilo je 9. majnika, strl je tu gospem na proslavo dvoje kopij in razdelil med viteze dva prstana.

Tisti dan se še napoti proti Ljubnu (Leoben: Liuben) in najde tam dvajset vitezov, ki so ga bili srčno veseli.

Drugo jutro dne 10. majnika svirale so po ljubenskih ulicah piščali in trobente in vitezi so se v prazničnej obleki in v krasnih oklepih spravljali na borišče. Boril se je med drugimi z Ditmarom Štirskim („mîn her Dietmar von Stîr“) in s Sifridom Torsiulskim („mîn her Sifrit von Torsiul“).

Od Ljubna se je podal tja, kjer silno v Muro dere reka Murica, ktero imenuje jako ribovito:

„von Liuben zogt ich do zetal
hin da diu Murtz hat ir val
in di Muore krefticlich,
das ist ein wazzer vische rich.“

Naprej potujé pride v Kapfenberg, kjer ga je Volkoslav Stubenberški („er hiez von Stubenberg Wûlfing“) prav prijazno sprejel. Dal mu je ponuditi ves svoj imetek v poslužbo brez vse odmene, za kar se mu je pa Ulrih dal srčno zahvaliti, ker bi to prè bilo proti njegovim potovalnim načelom.

Boril se je dne 11. majnika z Volkoslavom Stubenberškim in še z mnogimi drugimi vitezi, med ktere je razdelil dvanajst prstanov.

Od tod je jezdil proti Kindbergu (Kinnenberc), kjer je prebival mož bogat vsakojakih krepostij. Bil je to Oton z Buhove po izobraženosti in moštvu daleč znan. Njegov poslanec je Ulrihu miljo daleč naproti prijahal in ga pozdravil rekóč: „Prežlahtna kraljica, Vam kliče „dobro došla“ v tej deželi žena Slovenka“! Ona želi z Vami po šegi viteškej skusiti se na borišči, če dovolite, da se Vam ta služba stori“:

„sîn bote ein mile gein mir reit,
er sprach: vil edeliu kunegîn,
iuch heizet willekomen sîn
in ditz lant ein windisch wîp.
die wil mit ritterschaft in lîp
gein iu versuchen ûf dem plân,
ob ir ez welt für dienest hân.“

Sluga govori na dalje: „Govorim Vam resnico, da v tej dolini ni viteza, ki bi se z Vami boril, in zato je sklenola žena Slovenka na borišči s kopjem Vam nasproti postaviti se. Prav bi bilo, ko bi Vi gospa blagovolili boriti se z njo in po Vašej visokej vrednosti v to dovolili.“

Po jako pikantnem dvogovoru med Ulrihom in med poslancem žene Slovenke, v kterem Ulrihova utipna duhovitost močno iskri, odloči se Ulrih poslednjič vendar v bojevanje, prepričavši se, da je ta žena Slovenka le preoblečen Oton Buhovski. Opravo ove žene Slovenke opisujé pravi: „Dve dolgi kiti ste jej viseli doli celó črez sedlo in na sebi je imela godeže (godehse), kar je obleka slovenskih žen, a vrh tega še tudi šapel (schapel) jako drag in bogat.“

Zbirka slovenskih pregovorov iz leta 1592.

Objavil *P. pl. Radics.*

Na nekaj celó novega hočem prijatelje slovenskega slovstva s tem opozoriti. Podajem jim zbirko slovenskih pregovorov, ki se pa ne nahajajo v nikakem rokopisu, temveč bili so že tiskani.

Niti Šafařik v svojej „Zgodovini jugoslovanskega slovstva“ niti drugi književniki niso vedeli za ta naš slovstveni zaklad, in tudi jaz sem le po naključji pri svojem bibliografskem preiskavanji ná-nj naletel.

Zgodopisec Megiser, ki je spisal o koroškej deželi „Annales Carinthiae“, pečal se je, kakor je to med Slovenci sploh znano, tudi s slovenskim jezikom. V svojem štirijezičnem slovniku namreč, ki se imenuje: „Dictionarium quatuor linguarum: videlicet Germanicae, Latinae, Illyricae (quae vulgo Sclavonica appellatur) et Italicae sive Hetruscae“, oziral se je na slovenski jezikovni zaklad.

Ta učenjak Megiser pa je tudi izdal l. 1592. obširno zbirko pregovorov, in jaz imám éno teh dandanes že jako redkih izdaj od leta 1592. in drugo pomnoženo izdajo ravno iste zbirke od l. 1605. pred seboj.

Ta zbirka ne sodržuje samo pregovorov v grškem, latinskem, italijanskem, francoskem, nemškem, potem v hebrejskem, turskem, arabskem, belgijskem in še v drugih tujih jezikih, temveč ta knjiga nam tudi podaje malo izbiro slovenskih (sclavonisch) pregovorov, ki gotovo vso pozornost našega ljudstva in njegovih slovstvenikov zaslužujejo.

V sledečem objavljam v natančnem prepisu óne slovenske pregovore, ki sem jih našel v obéh izdajah. Prva izdaja te knjige je prišla v Gradci pri Widmanstädter-ji l. 1592., druga pa v Lipskem pri Henning Gross-u l. 1605. na svetlo. Jezikoslovno razkladanje teh pregovorov pa prepuščam domačim jezikoslovcem, izmed kterih mi jih je več trdilo, da so ti pregovori naše domače slovstvo precej obogatili.

Prva izdaja imá sledeči naslov:

Paroemiologia. Pars prima: qua continentur Sententiae insigniores ex optimis et probatissimis quibusque Graecae et Latinae linguae scriptoribus tam Poetis quam Oratoribus, desumptae et in locos Communes digestae et cum Italorum, Gallorum, Germanorum aliarumque Christianae orbis Nationum Sententiosis Proverbiis collatae Auctore Hieronymo Megisero.

Graecii Stiriae Excudebat Georgius Widmanstadius Cum S. Caes. Maj. Privilegio ad octennium. (1592.)

Ta izdaja je posvečena: Jurju Khišl-u, „Freiherrn in Kalten-

brun und Gonobitz", predsedniku kranjskih stanov, ki se je jako za slovenščino zanimal in kakor znano dal tudi sam éno duhovno knjigo v slovenskem jeziku na svetlo.

Naslov druge pomnožene izdaje se glasi:

Paroemiologia Polyglottos hoc est Proverbia et Sententiae complurium linguarum Ex sacris videlicet Hebraeorum fontibus atque ex optimis ac probatissimis quibusque Graecae & Latinae linguae scriptoribus, desumtae et in Locos Communes digestae & cum Italorum, Hispanorum, Gallorum, Germanorum, Belgarum, Sclavonum, Arabum, Turcarum denique aliarumque Nationum sententiosis Proverbiis collatae Auctore Hieronymo Megisero. Lipsiae Sumtibus Henningis Grosii Bibliopolae Lipsiensis. (Anno 1605.)

Ta izdaja je posvečena Kristijanu II., vojvodi saksonskemu.

Slovenski pregovori. ki se nahajajo po sto oddelkih raztreseni, glasijo se takó-le:

I. Deus

Je li Bug sa nas gdu more supar nas biti? (Le v izdaji od l. 1605.)

XXXII Similes parentum filii

Hud coza hud cozliza

XLVI. Forma statura vestitus

Zhistn obrazn malo vode tribi (Nam. Zhistu obrazu itd. Ured.)

LII Ira, minae, malum conditum non movendum

Od lahcha metsha tescha rana

LIII Fortitudo et constantia in rebus adversis

Ne zna pas plavati, dokle mu nig puna rith vode

LV. Timiditas: Anxietas

Chi se shuma bogi ne hodi ugermye
Chi od straha umre, sperzi mu zuone (Le v izdaji od l. 1605.)

LX Senectus sanitas morbus

Zherna bradu strogi

LXVI. Venatoria et de canibus

Chi zapsi leshe rad sbuhami staije

LXIIX. Peregrinatio

Zhesa doma nig toga udobi nig

LXX Patria

Vsacha ptiza k' suomo jatn leti (Nam. jatu Ured.)

LXXVII. Servitus, libertas

Kako noga zstrimena, tako sluzba doli

IXXC Pauperes contemti & afflicti. Paupertas virtutem impedit

Vboshtvo mushtvo crati
Chragul na prazhnu ruchu ne sida

XXCII Avarus, Avaritia luerum turpe

Bogli ye dobar glas, nego zlat chlas.

XIIC Gratitudo, ingratitudo, Exprobratio

Chacho noga z'strimena tacho sluzba doli.

XC. Victus ratio, vinum, ebrietas intemperantia

Grozdova juha pshenitsna muha
chi tega ochusha slatcha unje dusha

Chi je pian toga uslamn
Chi' je mertan toga vjamn.

Hrvatsko-slovenska vstaja pod panonskim Ljudevitom.

Spisal *dr. Fr. Kos.*

Znano je iz zgodovine, da so bile v začetku devetega stoletja vse dežele, po kterih stanujejo danes Slovenci, namreč sedanje Koroško, Štajersko, Kranjsko, Primorsko in zapadno Ogersko pod oblastjo Frankov, kterim je takrat zapovedoval Karol Veliki. Da niso bili Slovenci s tujo vlado popolnoma zadovoljni, ni težko dokazati, kajti izterjevanje desetin in naseljevanje tujcev v deželi vznemirjalo je čim dalje tem bolj naše pradede. Vendar dokler je živel Karol Veliki, bilo je po slovenskih pokrajinah vse mirno, ker vedelo se je, da bi za njegovega vladanja bil vsak upor brez uspeha. Ko pa je umrl in na njegovo mesto prišel njegov sin Ludovik Pobožni, začeli so podjarmljeni narodi prostejše dihati, in večina Slovanov na južnovzhodnej strani razprostrane frankovske države hotela si je priboriti z mečem v roki svojo nekdanjo svobodo.

V začetku l. 814. nastopil je Ludovik Pobožni vladarstvo in tri leta pozneje razdelil je frankovsko državo med svoje tri sinove. Bavarsko in slovenske dežele dobil je v last njegov enakoimenovani sin s priimkom Nemški. [1]

Slovence sta takrat nadzorovala dva kraljeva namestnika in sicer furlanski vojvoda K a d o l a j od l. 799—819., ki je zapovedoval po celem Koroškem, v Istri, Liburniji, Dalmaciji in v pokrajinah med Dravo in Savo, in pa G e r o l d, ki je imel pod svojo oblastjo med drugimi tudi panonske Slovence med Donavo in Dravo. [2] Pomniti pa je, da je bila koroška dežela takrat veliko večja, kot danes, ker obsegala ni samo današnjega Koroškega, temveč tudi blizu celo Štajersko, velik del Kranjskega, Pustriško dolino na Tirolskem in še celó majhen kos Spodnje-avstrijskega

---

[1] Ann. Einhardi, a. 817, Mon. Germ. SS. I.; Ex Adonis chronic., Mon. Germ. SS. II.

[2] Dümmler, Ueber die südöstl. Marken d. fränk. Reich., Archiv f. Kunde österr. Geschichtsqu. X. Bd., pg. 16.

od Semmeringa pa do Dunajskega Novega mesta; s Panonijo pa je bila zvezana tudi vzhodna stran sedanje štajerske dežele, kakor na pr. Ptuj in njegova okolica. [1]

Pod nadzorstvom omenjenih kraljevih namestnikov in njih naslednikov vladali so po različnih pokrajinah slovenske zemlje domači knezi in vojvode, kakor Ingo, Vojnomir, Pribislav, Cemikas, Stojmir, Etgar itd. Pod nadzorstvom grofa Kadolaja zapovedoval je v deželi med Dravo in Savo v spodnjej Panoniji, tedaj na hrvatskej zemlji, vojvoda Ljudevit, v Dalmaciji pa Borna.

V crkvenem oziru je Slovence delila od l. 810. naprej reka Drava, ker duhovnije in škofije na južnej strani imenovane reke bile so pod oblastjo oglejskih patrijarhov, slovenske pokrajine na severnej strani pa so bile v crkvenih zadevah odvisne od solnograških nadškofov. [2] Pastirovaï pa je takrat v Solnogradu škof in od l. 798. naprej nadškof Arno (784—821), ki je najprvo sam prehodil slovensko zemljo, potem pa posvetil Teodorika za podškofa in ga poslal med slovensko ljudstvo. [3]

Kakor nam pripovedujejo zgodovinski viri, prišli so že l. 815. slovanski poslanci h kralju Ludoviku v Paderborn na Westfalsko. [4] Tri leta pozneje poslal je hrvatski vojvoda Ljudevit svoje poslance h kralju v Heristall in se pritožil zoper grofa Kadolaja in njegovo strogo in nečloveško postopanje. Tjakaj so prišli takrat tudi poslanci hrvatskega vojvode Borne, ki je zapovedoval Timočanom in Guduskanom, slovanskim prebivalcem v Dalmaciji. [5]

Prej ko ne hrepenel je vojvoda Ljudevit po večjej samostojnosti in prostosti, hotel se je iznebiti sitnega nadzorovanja frankovskih predstojnikov in iskal pripravnega uzroka, da bi se vzdignol proti kralju in njegovemu namestniku. Kakor se kaže, ni hotel kralj Ljudevitovih poslancev uslišati, kajti že prihodnje leto (819) je ta s Franki vojsko začel. Nato je frankovski kralj z Laškega skozi slovenske dežele poslal zoper upornike celo vojsko, ki pa ni nič opravila in se morala vrnoti, ne da bi bila svoj namen dosegla. Poveljnik frankovske vojske, grof Kadolaj, pa je dobil mrzlico in je precej tisto leto umrl. Na njegovo mesto prišel je Balderik in postal kraljev namestnik v Gorotanu in v deželah na južnej strani reke Drave. [6]

Po srečno dokončanem boji poslal je Ljudevit poslance h kralju in

[1] Felicetti, Steiermark im Zeitraume v. 8. bis 12. Jahrh., Beiträge zur Kunde steierm. Gesch. 1872, IX. Jahrg.

[2] Muchar, Gesch. d. Steierm. IV, p. 209.

[3] Conversio Bag. et Carant., Mon. Germ. SS. XI, p. 10.

[4] Ann. Einh. a. 815, l. c.; Vita Ludov. imp. c. 25, Mon. Germ. SS. II.

[5] Ann. Eeinh. a. 818; Vita Ludov. imp. c. 31.

[6] Ann. Einh. a. 819; Vita Ludov. imp. c. 32.

mu stavil celó pogoje, pod kterimi bi bil pripravljen mir storiti; a kralj Ludovik ni hotel željam hrvatskega vojvode ustreči, temveč je poslal k njemu svoje ljudi ter zahteval od njega nasprotnih pogojev. Razume se, da niso bili Ljudevitu kraljevi ukazi povšeči, in zato je sklenol boj nadaljevati. Da bi se pa z večjim uspehom vojskoval, pregovoril je sorodne Timočane in Guduskane, da so se mu pridružili. Ti so bili preje v zvezi z Bolgari, potem pa so se podali pod varstvo frankovskega kralja in postali ob enem podložniki vojvode Borne, sedaj pa jih je dobil Ljudevit na svojo stran.[1] Pa tudi kranjski Slovenci ob Savi in del koroških Slovencev zvezali so se z Ljudevitom in se nekoliko časa skupno proti Frankom z njim bojevali.[2]

Ko je Ljudevit na ta način pomnožil število svojih vojakov, udaril jo je na Koroško, a Balderik ga je napadel pri Dravi in vrgel nazaj. Kmalu potem je Ljudevita s svojimi mnogobrojnimi četami ob Kolpi prijel dalmatinski vojvoda Borna, ki je zvesto stal na strani frankovskega kralja; a tudi tam je bil Ljudevit nesrečen, kajti Guduskani so ga zapustili sredi boja in šli domú. Ljudevit je bil tedaj v teku enega leta že v drugo potolčen in le s pomočjo svojih zvestih vojakov je mogel ubežati. V tej bitvi je končal svoje življenje Ljudevitov tast Dragomisel, ki se je bil združil z Borno, ko je videl, da zapuščajo Guduskani njegovega zeta. Ko so pa prišli Guduskani domú, spravil jih je Borna zopet pod svojo oblast.

Meseca decembra l. 819. mahnol je Ljudevit z močno vojsko v Dalmacijo, da bi se maščeval nad Borno. Pustošil in plenil je cvetočo deželo na dolgo in široko, Borna pa, ki ni bil dovolj močen, da bi se mu bil nasproti postavil, umaknol se je v svoje utrjene gradove in ga od tam neprestano nadlegoval s svojimi vojaki, napadal ga kmalu po noči, kmalu po dnevu, zdaj od spredaj, zdaj zopet od zadej. Na zadnje pa je Ljudevita primoral, da se je izgubivši nad 3000 mož in 300 konj vrnol v svojo deželo; Borna pa je poslal h kralju poslance in mu vse naznanil, kar se je bilo zgodilo.[3]

V začetku leta 820. meseca januarja imel je kralj Ludovik v Aachenu zborovanje, kjer se je s svojimi velikaši posvetoval, kako bi se naj kaznoval uporni Ljudevit. Sklenolo se je, poslati na enkrat tri armade

---

[1] Ann. Einh. a. 819; Vita Ludov. imp. c. 32; Ann. st. Emmerammi Ratisp. maj., a. 819, Mon. Germ. SS. I.

[2] Ann. Einh. a. 820: C a r n i o l e n s e s qui circa Savum fluvium habitant et Foroiulionsibus paene contigui sunt, ... idem et p a r s C a r a n t a n o r u m, quae ad Liudewiti partes a nobis defecerat, ... — Tú imamo star dokaz o uzajemnosti med Slovenci in Hrvati.

[3] Ann. Einh. a. 819; Vita Ludov. imp. c. 32.

od treh različnih stranij v njegovo deželo in ga na ta način ukrotiti. Tudi Borna je poslal sprva v Aachen svoje poslance, potem pa sam prišel in svetoval kralju, kaj bi se naj storilo, da bi se Ljudevit premagal.

Hitro ko je zima minola in prišla pomlad, stopale so že tri armade v deželo Ljudevitovo in sicer prva z Laškega proti vzhodu čez Kranjsko, druga od severozapada skozi Koroško, tretja pa skozi Bavarsko in Panonijo, da bi prijela Ljudevitovo vojsko na severnej strani. V teh trumah služili so večjidel Sasi, vzhodni Franki, Švabi, Bavarci in Lahi. Prva armada se je pomikala le počasi naprej, ker v hribovitih krajih kranjske dežele dajali so jej sovražniki dovolj opraviti; tudi tretja je mnogo časa potrebovala, predno je prišla do meje Ljudevitove dežele, kajti pot, ktero si je izvolila, bila je dolga in prehod čez Dravo težaven. Hitrejše je prišla do svojega cilja druga armada, ki se je napotila skozi Koroško. Sicer so se jej postavili sovražniki med potem trikrat v bran, pa vsakikrat so se morali zopet umaknoti. Ko so prišle vse tri armade na hrvatsko zemljo, šel je Ljudevit s svojimi ljudmi v visok utrjen grad, frankovski vojaki pa so se vlili po deželi, morili ljudi, požigali poslopja in pustošili rodovitna polja. Ko so se s plenom obloženi vračali skozi Kranjsko in Koroško, morali so tam stanujoči Slovenci odreči se zvezi z Ljudevitom in podvreči se kraljevemu namestniku Balderiku. Čete frankovskega kralja so izgubile to leto v boji z Ljudevitom le malo mož, samo oni del vojske, ki je hojeval skozi Bavarsko in močvirnato Panonijo, bil je nesrečnejši zaradi bolezni, ki je pobrala lepo število vojakov. [1]

Pustošenje in požiganje frankovskih trum po deželi med Dravo in Savo pa še ni vojske z Ljudevitom končalo. Zato se je meseca februarja l. 821. v Aachenu, kamor je bil kralj zborovanje sklical, zopet sklenolo. da se postavijo na noge tri armade in pošljejo v nezveste pokrajine, kar se je tudi zgodilo. Tem četam je zapovedovalo več grofov, s kterimi je kralj osebno po velikonočnem prazniku govoril in jih potem poslal na bojišče. Meseca oktobra so se zopet vrnoli in kralju naznanili, da so pustošili deželo na dolgo in široko, a z Ljudevitom, ki se je s svojo vojsko umaknol v utrjena mesta, pa se niso bojevali in ga tedaj tudi ne premagali.

V tem letu je umrl Borna, vojvoda dalmatinski in liburniški. Sledil mu je po želji ljudstva in dovoljenji frankovskega kralja njegov nečak Ladislav. [2]

---

[1] Ann. Einh. a. 820; Vita Ludov. imp. c. 33; Ann. st. Emmerammi Ratisp. maj. a. 820.

[2] Ann. Einh. a. 821: Interea Borna, dux Dalmatiae atque Liburniae, defunctus est, et petente populo atque imperatore consentiente nepos illius, nomine Ladasclavus, successor ei constitutus est. Vita Ludov. imp. c. 34.

Pa ne samo Slovenci na Kranjskem in južnem Koroškem so stali nekaj časa na strani hrvatskega vojvode, temveč tudi gradenski patrijarh Fortunat, ki je Ljudevita spodbujal, naj bi ne odjenjal in se še dalje s kraljem vojskoval. Poslal mu je tudi zidarjev in drugih rokodelćev, ki bi naj pomagali Ljudevitu trdnjave zidati. Zaradi tega je patrijarha tožil pri kralji njegov duhovnik Tiberij. Kralj ga je nato k sebi pozval, da bi se opravičil. Fortunat pa nič dobrega pri kralji ne pričakujoč, zapustil je rajši Grad, šel najprej v Istro in porabil potem prvo priložnost, da se je napotil v Zader na Dalmatinsko. To in več drugih primorskih mest bila so takrat v rokah grških cesarjev, ki so vladali v Carigradu. Fortunat prišedši v Zader gre precej k cesarjevemu namestniku Ivanu, naznani mu uzrok svojega bega in se podá potem po morji v Carigrad.[1]

Tudi v naslednjem letu (822) so poslali Franki z Laškega čez Slovensko na hrvatsko zemljo vojsko, da bi končala večletni boj. Ljudevit je takrat zapustil svoje glavno mesto Sisek in šel k dalmatinskim Srbom. Tam je zvijačno umoril nekega srbskega vojvodo in se polastil njegove pokrajine, v frankovski tabor pa je poslal svoje poslance z zagotovilom, da hoče sam h kralju iti in se pomiriti z njim.[2] Vendar te obljube ni mogel izpolniti, ker ga je kmalu potem umoril ujec vojvode Borne, Ljudemisel, h kteremu se je bil podal zavetja iskat. V novembru l. 823. zvedel je kralj Ludovik to zá-nj jako važno novico.[3]

Frankovski kralj se je lahko čutil srečnega, ko je bil na enkrat rešen svojega najnevarnejšega nasprotnika. Brez dvoma Ljudevit ni bil navaden vstajnik, ki prime za meč zaradi kakih samopašnih namenov ali pa iz nagnenja do bojev, temveč njega so vodile pri njegovem početji prej ko ne višje ideje, za ktere se je navduševalo vse njegovo ljudstvo. Lahko rečemo, da je stal ves narod kot en mož na strani Ljudevitovej, ker le takó si lahko razlagamo, zakaj niso frankovske vojske pri vsem trudu nikdar mogle popolnoma podvreči si njegove dežele in vračaje se morale si reči, da niso drugega učinile, kot opustošile nekoliko zemlje, pomorile lepo število nedolžnih ljudij in nabrale nekaj plena. Po smrti Ljudevitovej ni bilo Frankom težavno podvreči si vstajnike, ker so bili brez vodje in nemara še celó med seboj nesložni.

Tudi gradenski patrijarh Fortunat, pospešitelj vstaje, želel si je po smrti Ljudevitovej pri kralji zopet milosti pridobiti. Prišel je proti koncu

---

[1] Ann. Einh. a. 821.

[2] Ann. Einh. a. 822; Vita Ludov. imp. c. 35.

[3] Ann. Einh. a. 823; Vita Ludov. imp. c. 36. Najbrže je bil Ljudevit umorjen l. 823., ne pa 822., ker je kralj Ludovik še le v novembru l. 823. dobil poročilo o njegovej smrti.

l. 824. s poslanci grškega cesarja iz Carigrada h kralju v Rouen na severnem Francoskem. Ludovik ga je popraševal po uzroku njegovega bega in ga poslal potem k papežu v Rim, da se tam opraviči. [1]

Zgodovinske črtice o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XXII.

„Her de Graetze et filius suus Hort" 1215.

Od leta 1201. do 1256. je koroško vojvodstvo in tudi slovenjegraško okrožje bilo pod vlado vojvode Bernharda, oglejsko crkev pa je vladal do leta 1218. patrijarh Wolfker.

Oba vladarja sta bila jako odlična in imenitna moža, oba iskrena prijatelja cesarja Friderika II. Wolfker je bil slaven učenjak, pesnik, zdravnik, pogumen vitez in previden državnik. V Slovenjem Gradci ga najdemo leta 1205. Wolfker je bil privrženik kralja Filipa; zaradi tega ga je papežev legat l. 1201. izobčil.* Wolfker je poslal v Rim protest, v kterem je izjavil, da se nima crkev vrivati v necrkvene zadeve. Ta protest je podpisalo več nemških škofov in izročil ga je v Rimu salcburški višji škof.

Dasiravno ni papež Innocent III. odobraval prenaglosti legatove, vendar je Wolfker mislil, da je odstranjen in izločen od duhovništva. On se torej poda v svoj grad Leoprechting pri Passavi, kjer je v 65. letu svojega življenja spisal pesen o čednosti. Takrat še Wolfker ni bil patrijarh, ker je to visoko dostojanstvo še le leta 1204. prejel.

Preje je bil samo častni kanonik oglejskega kapitela, kteri ga je v mladoletji 1204. l. s priglašenjem parlamenta za patrijarha izvolil. Volitev je papež potrdil, ker je mislil, da bode tako na pošteni način Ghibellinec Wolfker odstranjen iz nemškega bojišča.

Leta 1205. je višji škof kolinski kralja Filipa kronal; papež Innocent ga je zaradi tega kaznil z odstavljenjem, a ob enem je prosil patrijarha Wolfkera, naj se h kralju Filipu, svojemu nekdanjemu učencu, poda in kralja prigovarja, naj tudi on ne pripoznava več škofa kolinskega za pravega vladarja kolinske crkve.

Papeževo pismo je došlo patrijarhu leta 1205. na kanoničnej visitaciji

---

[1] Ann. Einh. a. 824.

* Takrat je bil Wolfker oglejski kanonik in grof v Trevisu.

v Slovenjem Gradci; tukaj je v farovži podpisal pismo, v kterem postavi prošta Konrada za predstojnika crkve jurklošterske (glej Orožen: Das Decanat Tüffer, str. 277). Patrijarh se takoj iz Slovenj-gradca poda h kralju Filipu in doseže vse, kar je papež želel.

Kakor je bil patrijarh Wolfker na dvoru cesarskem priljubljen mož, tako tudi vojvoda Bernhard, in pod njim se je koroško vojvodstvo najlepše razcvelo. Snubil je za roko bohemske princesinje Jutte, hčere kralja Ottokara I.; kot zmagalec na tourniru smel jej je prstan s prsta potegnoti. On je bil tudi gospodar črez Kranjsko in nosil naslov: „Dominus Carniolae“.

Kot zvest privrženec Hohenstaufou Frideriku je frisinske fevde zopet crkvi povrnol,* in v „Codex. frisig.“ je zapisana ta listina, v kterej prenese vojvoda Bernhard na frisinsko škofijo trideset kmetij za povračilo škode, ktero je utegnol kot advocatus ecclesiae crkvi storiti.

Pismo je narejeno leta 1215. (glej Zahn, Codex fris. I, 126. Nr. 127), in med pričami sta tudi podpisana: „Her de Graetze et filius suus Hort“.

Dimitz in Zahn mislita, da je ta „Her de Graetze“ bil kranjski plemič, a meni niso znani kranjski plemiči „de Graetze“ za one dobe, kajti „die Herren von Graetz, Domini de Graetz“, ki so stanovali v Gradci kraj Mure, bili so se še le leta 1237. na Kranjskem naselili, kamor jih je bil zaradi nepokorščine avstrijansko-štajerski vojvoda Friderik II. siloma premestil (glej v. Winklern „Chronolog. Gesch. von Steier. str. 56), in so po istem Winklern-u leta 1540. izumrli.

V spremstvu vojvode Bernharda so se nahajali plemiči s Kranjskega in Koroškega, pod Koroško pa je tudi spadalo takrat slovenje-graško okrožje. Med kranjskimi plemiči se imenujejo: Engelbertus de Vrsperg (Auersberg), Gerloch de Steine (Kamnik), Magens de Mengospurch (Mannsburg): zadnja dva takrat vasalla Henrika IV., markgrofa isterskega iz slavne plemenite rodbine Andechsčanov; dalje Otto de Purchstallo* (poznejši Purgstalli); kranjski

* Notum [sit omnibus Christi fidelibus, qualiter Bernhardus dux Carinthiae contulit ecclesiae frisingensi de patrimonio suo XXX mansos, quorum siti sunt in Tumilindorf (kje je ta vas?) duodecim, in Haulach (menda Hotavlje pri Kranji?) decem, in Arch octo. — Dominus etiam Dux facta tali traditione eosdem mansus ab eodem Ottone episcopo statim in fevdo recepit tali interposito pacto, quod haeredes ipsius ducis, sive sunt filii sive filiae, sibi in hoc iure haereditario succedant.

** Sicer pa so žlahtniki Purgstallski tudi imeli posestva na Koroškem, Tirolskem in Štajerskem, in ne samo na Kranjskem. Genealogi trdijo, da so iz Bosne prišli na Avstrijansko. Christof von Purgstall si je vzel Anno de Graetz (Gradac na Dolenjskem) za ženo, in z njo podedoval grad in grb Gradčanov, ker je Joseph von Graetz umrl brez moških dedičev. Kranjski Gradčani so imeli v svojem grbu rudečega bika z zlato rinko, kar pričuje, da niso bili sorodniki slovenje-graških gospodov, kojih prestari grb je siva volčja glava.

plemič je brez dvombe tudi bil Gerloch de H e r t e n b e r c h, kterega nahajamo ob istem času kot pričo zraven Gerlocha de S t e i n e v listini margrofa isterskega Henrika IV. v vitrinjskej kopialnej knjigi (2, Nr. 478).

Med plemiči, ki so v današnjej Koroškej stanovali, imenujejo se: Ch. de Carlperch, ki je bil posestnik tako imenovanega: „Riesenthurm-a" v šentvidskej okolici, Pilgreim de M a l e n t i n, vasall grofa Malentina v Maltathalu na Koroškem, in Otto Viroge. Ti plemiči so bili ministeriali krških škofov, takisto priča Wolrich de P a r i s (glej Weiss, Kaernth. Adel, s. v.).

Ker nahajamo v spremstvu Bernhardovem tudi k o r o š k e plemiče, ki so bili vasalli višjih dynastov in crkvenih knezov, ni tudi ne mogoče, da sta na dvoru vojvode Bernharda živela ali bila v spremstvo povabljena: „H e r d e G r a e t z e e t f i l i u s s u u s H o r t". H e r je menda okrajšano za imena: Hermann, Herbert ali Herbrant.

V omenjenej listini je tudi še drugo okrajšano ime: „Her, pincerna ducis". Okrajšano ime H o r t zna stati za H o r t o l p h, kajti predudarek goltnika *h* nahajamo v pismih pogostoma pri imenih, ktera se samoglasnikom začenjajo, tako: H o r t e n b u r c h, H o p h e n b a c h, za Ortenburg, Offenbach, in ime O r t h o l f se najde tudi v listinah večkrat v obliki: H o r t o l f.

„De f a m i l i a episcopi frisingensis" so podpisani med drugimi pričami, ktere so bile iz B a v a r s k e g a frisinskega škofa Ottona v njegovo mesto L o k o spremili, k r a n j s k i plemiči, ob enem š k o f o v i v a s a l l i: Gerwiais de L o n k k (Lonka, Loka), Wergant de V l e t n i c h, Rapoto de V l e d n i c h (Smlednik), H. de N a k e l (Naklo). Nahaja se tudi kot priča kranjski J a n n e s; dalje nekov G e r l o c h fil. H e r. et Linhart R a b e l filius Gozwini. Trdi Bavarci so plemiči: Wernhart Eberhart de N i u b e r t i n g, W e r n h a r d u s de Chûmstorf, Ch. de H a c k e l s h u s e n in Gebhart de M a e n t z i n g. *

Drobnosti.

† **Matej Tonejec-Samostal.** Dne 15. majnika t. l. pokosila je nam Slovencem ljuta smrt pridnega pisatelja T o n e j c a - S a m o s t a l a v 36. letu njegove starosti. Rodil se je l. 1846. v gornjih Gorijah blizu blejskega jezera na Gorenjskem. Njegovi stariši so priprosti kmetovalci, a Z i d a n k o v a hiša je poštena in spoštovana hiša. Ker je imel Matej dobro glavo, dali so ga v šolo v Beljak, kjer je tedajšnjo glavno šolo z dobrim uspehom dovršil. Potem je prišel na gymnasijo v Kranj, nato v Ljubljano, kjer je l. 1869. zrelni izpit z odlikovanjem napravil. Po dokončanej gymn. se je podal v

* Menda je ta „Gebhart de M a e n t z i n g" praded današnje gorenjske rodbine M e n c i n g e r j e v, izmed ktere je eden vrl slovenski pisatelj.

Prago, kjer je kot prostovoljni enoletnik pri vojakih služil in ob enem tudi vseučilišče obiskaval, in sicer si je izvolil filologične predmete. Ker ga pa stariši niso mogli podpirati, da bi studije nadaljeval, šel je v semenišče v Ljubljano. Pa že prvo leto je moral o božiči l. 1870. izstopiti, kajti ni mu bilo dovoljeno dalje v semenišči ostati, ker je bil vojak. Zdaj je šel domú na Gorenjsko, a z doma ga zvabi v Celovec na pripravnico neki njegovih součencev, ki je bil sam pripravnik za ljudske šole postal. Ker je Matej vedno željo gojil, da bi enkrat deloval za izobraženje ljudstva, ne premišlja veliko ter se napoti takoj meseca januarja l. 1871. v Celovec, kjer ga je neki daljni sorodnik kolikor je bilo mogoče podpiral. V Celovci so ga takoj v drugi razred učiteljske pripravnice sprejeli, in ko je pripravnico dovršil, napravil je takoj izpit za mestjanske šole s posebno dobrim uspehom. Ko je še zadnje leto pripravniške šole obiskaval, bil je drugega polletja l. 1872. izvanreden suplent na celovškej višjej realki, in ko se je v Celovci mestjanska šola odprla, postal je 1. oktob. l. 1872. učitelj na njej, in kot tak je še napravil izpit iz kemije in slovenščine za mestj. šole. On je bil prvi, ki je delal izpit iz slovenščine na celovškej pripravnici. Okoliščine na tej šoli in pa želja, da bi svoje v Pragi začete studije na universi nadaljeval, pouzročile so, da je za službo na dunajskej mestjanskej šoli v „Leopoldstadt"-u prosil, ktero je tudi l. 1876. dobil. Zraven te službe je pa tudi še na pripravnici pri sv. Uršuli kot professor deloval.

Na Dunaji je nadaljaval vseučiliščne studije, a poprijel se je naravoslovja, namerjavajoč napraviti skušnjo iz naravoslovja za višje gymnasije.

Ljubezen do naravoslovja pa mu je ucepil v Celovci pisatelj teh vrstic. Ko je Tonejec v Celovci bival, občevala sva mnogo in delala na znanstvenem polji. Pri priložnosti ko sva se po prelepej celovškej okolici sprehajala, napeljaval sem ga, kako se rastline in kebri znanstveno določujejo. V kratkem času si je marljivi Tonejec lep herbarij nabral, ki je mnogo redkih, vzlasti pa planinskih cvetlic sodržaval. —

Marljivemu Mateju ni bilo dosti, da je dolžnosti v šoli zvesto izpolnjeval, universo obiskaval, ampak napravil je v tem času tudi izpit iz stenografije in skušnjo za reservnega častnika. Tudi izpit za gymnasijo je skoro cel lansko leto dovršil, le ustmeni izpit iz naravoslovja samega še je imel napraviti, in tega je hotel zdaj na konci šolskega leta dovršiti. Še pretečeno zimo mi je bil pisal, da misli po dokončanem izpitu za gymn. še doktorat delati, a vse to mu je zabranila prenagla smrt. —

Razvèn svoje službe in raznih studij pa je ranjki tudi vztrajno in pridno deloval na slovstvenem polji. L. 1874. je začela celovška kmetijska družba „Kmetijske liste" po dvakrat na mesec izdajati. Temu listu je bil prav za prav Tonejec urednik, in ker ga ni z dopisi razvèn mene skoro nikdo podpiral, bilo je to delo trudapolno. A ranjki se je tega posla z ljubeznijo poprijel, ker je srčno željo gojil slovenskemu prostemu ljudstvu hasniti. Le škoda je, da je opustila kmetijska družba ta list že v tretjem letu izdajati. Mnogo leposlovnih spisov pa je ranjki obelodanil preje v „Zvonu", zdaj v „Kresu", a tudi v bukvah, ki jih je družba sv. Mohorja izdala, nahajajo se njegovi spisi. Nekaj spisov pa se še hrani v rokopisu in ti pridejo v tem listu na svetlo. Iz Tonejčevih spisov nam veje pravi narodni duh, in njegov jezik je celó domač in lahko razumljiv, zatorej se čutimo v sredini domačih Gorenjcev, ako njegove spise prebiramo. Tonejec je v svojih spisih navlašč različne stvari in okolnosti natančno opisaval, kajti on je hotel, kakor mi sam piše, predočiti domače običaje, šege, navade, nošo, delo in več rečij, ki so dostikrat samo lokalne, a iz teh bi se naj spoznavalo naše krepko, nepokvarjeno ljudstvo. Zadnji čas ga je napotilo uredništvo „Kresovo", da je začel spisavati naravoslovne stvari. Prvi takov spis je: „Nekoliko o strupenih kačah". Dalje je hotel pisati o spalcih, in nekaj kratkega je spisal letos tudi za Moh. družbo. —

Za svoj rojstni kraj je bil ranjki vedno skrben. Napravil je majhno bukvarnico

za kmete. Dal je svojo sestro v šolo in sicer v Celovec in v Idrijo, da se je zobce ali špice „kljepljati“ naučila, in da je potem v Gorijah za to delo odprla šolo, ktero je tudi vlada podpirala. Trudil se je dalje, da bi se posojilnica za kmete v domačem kraji napravila. — Matej je bil lepe postave, uljudnega, mirnega in ponižnega obnašanja. S komur se je pobratil, bil mu je vedno zvest prijatelj. Podpiral je rad svoje stariše, brate in sestre, pa tudi svoje prijatelje. To kaže učiteljstvo mestjanske šole na Dunaji, ki v „parte“ objavlja: „Ločil se je kot neutrudljiv, obče spoštovan učitelj, ljubeznjiv kolega in blag značaj.“ Celo letošnjo zimo je bolehal, pa vendar vedno duševno delal; o velikej noči pa so ga jele moči zapuščati. Ves bolan se vrne z Dunaja domú, kjer je nekaj dnij po svojem prihodu 15. maja l. 1882. o pol dveh popoldne mirno v Gospodu zaspal, torej:

„Ena se tebi je želja spolnila:
V zemlji domači da truplo leži.“

Prof. T. Schrey.

† **Dr. Alojzij Šembera,** professor českega jezika in slovesnosti na dunajskem vseučilišči in urednik českega državnega zakonika, znan pisatelj in učenjak češki, umrl je dne 23. marca t. l. v 76. letu svoje starosti. Ranjki je učenemu svetu posebno znan po delih kakor „Základové dialektologie československé“ (1864), „Západní Slované v pravěku“ (1868), „Dějini rěči a literatury československé“ (3. izd. 1869) in še po drugih manjših in večjih sestavkih in razpravah. V zadnjem času je začel pobijati pristnost kraljedvorskega rokopisa ter dal na svetlo spis: „Kdo sepsal Kralodvorský rukopis roku 1817?“, a njegovi razlogi so se hitro ovrgli, o čemer se naj primerja pravična ocena omenjene knjige po prof. dr. G. Kreku v „Kresa“ I. letniku str. 361 sl.

Poezije. Zložil S. Gregorčič. I. V Ljubljani. Založil Ig. Gruntar; tiskala Klein in Kovač. 1882. — To je naslov prvemu zvezku pesnij, ktere je zložil pod X. in drugimi imeni znani naš pesnik S. Gregorčič. Knjiga jako lično tiskana obsega v malej osmerki 160 stranij in se dobiva pri g. založniku v Logatci (Loitsch) za 1 gld. O vrednosti v prvem tem zvezku izdanih pesnij spregovorimo prihodnjič obširnejše, a priporočamo jih gorko slovenskemu občinstvu, naj jih pridno prebira.

Anton Alojzij Wolf, knezoškof ljubljanski. Spomin stoletnice njegovega rojstva 1882. Spisal Ivan Lavrenčič. (Ponatis iz „Novic“.) Dohodek namenjen za spomenik dr. Jan. Bleiweis-a Trsteniškega in za „Narodni dom“. V Ljubljani, 1882. Tiskali Blaznikovi nasledniki. Založil pisatelj. Str. 58. 8°. Veljá 45 nov. — Ta jako lična in dobro pisana knjižica nam podaje korenit životopis ljublj. knezoškofa A. A. Wolfa, znanega podpornika slov. slovstva, in kratko zgodovino slovenskega po njem imenovanega slovarja, zatorej jo vsem gorko priporočamo.

Ljudski Glas. Pod tem naslovom je začel dne 1. majnika v Ljubljani izhajati nov političen list. Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik mu je Filip Haderlap. List izhaja vsakega 1. in 16. dne v meseci in veljá do konca dec. 2 gld., za 4 mesece 1 gold. Tiskata ga Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Bilder aus dem serbischen Volks- und Familienleben. Von Franz Scherer. Neusatz. Verlagsbuchhandlung von Luka Jocić & Comp. 1882. Str. 220. Veljá 1·20 gld. — Ta lična knjižica nam riše nepristranski v nemškem jeziku življenje, glavne običaje in šege srbskega naroda, in mi jo kot objektivno in istinito knjigo vsem prijateljem naših srbskih bratov priporočamo. — *S.*

Zvjezda. Illustrovannaja časopis. Tega maloruskega časopisa izšla je prva številka meseca aprila v Londonu. Ureduje in izdaje ga Grigorij Kupčanko. Vsak mesec izide ena številka; letna cena mu je 6 gold. Naročnik, ki je plačal celoletno naročnino, dobi koncem leta krasno sliko v dar. List se le bavi s krasno literaturo. Prva številka obsega: Perednee slovo. — Evrejski Rafael; povjest Sacher-Masocha. —

V oknje; povjest Enrika Kastelnuova. — Na ščo menje čorni brovi; duma Tarasa Ševščenka. (z illustr.) — Son na zvonnicje; rozckaz. — Ruskij general M. D. Skobelev. (z illustr.) — Narodnosti Avstro-Vengriji. (z illustr.) — Telefon. (z illustr.) — Dalmacija, Gercegovina i Bosnija. (z illustr.) — Električeskaja železnaja doroga. (z illustr.) — Praktični porady. — Vsjačina. — Zagadki. — Malenkaja počta. — Jumorističeskij listok. (z illustr.) — Administracija in redakcija lista je v Londonu, 12, Tabernacle Square, E. C. — *Al. H.*

Kolomonov žegen. — Zadnji stavek mojega spisa: „Praznoverske bajke in šege med štajerskimi Slovenci“ v V. snopiči „Kresa“ 1882, str. 272. je pokvarjen. Tukaj nekaj pojasnila! Pravi naslov tam imenovanega „Kolomonovega žegna“ je: „Duhovna bramba, v katiri zna človek vsako vuro si enega posebniga Patrona izvoliti.“ Na sledečej strani je brati: „Cum lic. Ord. lens. Trev. ibidem An. 1647 impressum. Natisnjeno v Mainci.“ — Ta knjiga je podobna „Colemone-Shegnu“, omenjenemu v „Šafařik's Gesch. d. südslaw. Liter.“ str. 144, in drugej, kojo omenja na str. 132. Podaril mi je „Duhovno brambo“, pisano z bohoričico v panonskem narečji č. g. M. Lendovšek. Laže pa knjiga na debelo in lažij svojih tudi nič kaj ne prikriva. Na čelu knjige je povedano, da je bila tiskana l. 1647. Na str. 23. pa berem „Ex libello Gallico intitulato: Revel. S. Brigittae: impresso et approb. Parisiis 1671. Isto tako se nahaja na 27. str. letnica 1672, na 46. pa 1674. Ta knjiga torej na gori zabeležene praznoverske bajke in šege nikakor ni uplivala. *Dr. Jož. Pajek.*

Sv. maša v slovanskem jeziku. V „Ljublj. Zvonu“ 1882, str. 161. piše g. Simon Rutar: „Gotovo je le toliko, da se je tudi med Slovenci po nekaterih krajih v slovanskem jeziku sv. maša brala (in to še do XV. stoletja).“ V Orožnovej knjigi: „Das Bisthum und die Dioezese Lavant III. Theil“ pa berem na str. 462. sledeče: „Slivar Matjaž, vikar (v Grižah pri Žalci) od leta 1580. do svoje smrti na božično biljo 1631. Po nadzorovanjskih beležkah od leta 1631. je bil Slivar iz tržaške vladikovine, in so mu svedočbe o sprejetih sv. redih zgorele. Kakor se razvidi iz nadzorovanjskih beležk od leta 1597. služil je sv. mašo dostikrat ali večjidel (ut plurimum) glagolski.“ To poročilo, zajeto iz listin gornjegraških, je tem bolj zanimivo, ker je ravno takrat slavni Tomaž Kren bil vladika ljubljanski (1598—1630); Griže pa so spadale pod ljubljanskega vladiko, ki je bil za to župnijo tudi „Lehens Vogtherr und Confirmator“. Kakor je razvidno iz imenovanega spisa Orožnovega str. 455. in sledeče, bil je Kren Slivarju jako naklonjen in se je krepko potezal za vikarja svojega od leta 1612. do leta 1620., ko je ta branil pravice svoje podružnice Sv. Križa proti nasilstvu grajščine Prumberg. *Dr. Jož. Pajek.*

Marko Hanžič, kje je rojen? G. Sim. Rutar piše v „Lj. Zvonu“ 1882, str. 119. „Tu sem spada v prvi vrsti učeni zgodovinar jezuit Marko Hanžič (Hansiz, roj. 1683 v Žrnovnici, škocijanske fare v Junski dolini), ki je vsemu učenemu svetu poznan kot spisatelj „Germaniae sacrae“ in še mnogo drugih zgodovinskih sestavkov (prim.: Drobtinice za l. 1853, str. 133—139).“ Dr. Richard Peinlich pa poroča v svojem spisu „Geschichte des Grazer Gymnasiums“ str. 66. o njem: „Hansiz Markus, doktor modroslovja, rojen v Velikovci na Koroškem leta 1683.; umrl 1766 (na Dunaji. Pisat.) professor modroslovja; priobčil je 29 slovstvenih proizvodov; med temi sta bila dva v Gradci natisnena.“ Kako bi se dalo oboje zravnati? Ali je pripadal Šent Kocijan takrat k župniji: Velikovec? *Dr. Jož. Pajck.*

Popravek: Str. 286 v 1. redku od zgorej beri: patrijarh nam. patrijarhi; v 6. frater nam. filius; v 7. brata nam. očeta.

Izdaje, zalożuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. julija 1882. *Štev. 7.*

Zvezdana.

Roman. Spisal *Anton Koder.*

(Dalje in konec.)

Sedemnajsto poglavje.

Bilo je vse kakor med zadnjimi dogodki na Radovji. Enoglasno je tekala in se glasila zabrdska žaga, voda je šumela tako kakor nekdaj ondi ob jezu, in Pipec je sedel na žagiščnem vozu ter premišljeval o življenji in — pijači.

Vendar pazno opazovalčevo oko bi bilo na prvi pogled spoznalo, da ni istega veselja več v gorskem zakotji kot minole čase in da je pri Draganu mnogo izpremenjenega. Gosposka družina se ne zbira več tam kakor nekdaj; mlada Vida ima sem ter tja objokane oči, stare gospe s Pasjaka ni več ondi videti, in Vratislav ostaja po cele dneve od doma.

Mnogo na boljšem pa je odslej zabrdski žagar in mešetar Pipec; dobre volje je vedno, pogosto obiskuje krčmo in novcev mu nikdar ne pomanjkuje.

Nekteri hočejo celó vedeti in trdijo, da je Pipec v velikej časti, da sprejema gosposke goste in da se z grajskim pisarjem dobro umeta, kajti več potov zapored so že videli isto čmerikavo gosposko vrano korakati proti samotnej žagi. Poslednje je delalo precej preglavice radovednim vaščanom, ker si niso mogli takove žagarjeve imenitnosti prav tolmačiti. Neki so dejali: po nemško ume žagar jezik majati in pretkan je kot cesarski minister, zato ga spoštuje gospoda; drugi so trdili, da ni nič posebnega, če je prijatelj z onim starcem; tretji so zabičevali, da ni bajè posebno koristno bratiti se z gospodo, da se njej ne pride lahko do živega, pa da jej ne gre zastonj kakov denar izpod palca.

A naj bode temu kakor hoče, istina je, da sta se poprijateljila grajski pisar in Pipec, in ker sta bila oba sebičneža, morala sta tudi imeti važnih uzrokov zató.

Pozno je že bilo nekega večera, ko se oddrgnejo duri žagarjeve koče in stopi vá-njo gosposki oblečen človek ter sede žagarju nasproti.

„Hudiča, časa je bilo dovolj. Če bi bil ti mož beseda, lahko bi bil izpolnil svojo obljubo; tako pa si baba in uničiš vse s svojo prokleto boječnostjo," huduje se prišlec — grajski pisar nad Pipcem in meri nevoljno svojega nekako iznenadnega tovariša.

„Jeziti se ne in kleti, gospod grajski! Tega ni potreba. Pipec je mož, pravi mož in kar reče, izpolni, kakor bi z žrebljem pribil. Dane besede ne taji in ne pozablja nikdar. A povém vam, to pot bi se bilo skoro moralo poslednje zgoditi. Prokleto mnogo truda me je stalo izpolniti vašo prošnjo. Isti doktorski mladič se zdajci ženi, to si zapomnite. Dan na dan sedi na Zabrdji in zaklepa svoje shrambe varno za seboj. Lagati sem moral in se hliniti, da sem skrivaje dobil od Vide ista zdravila, ki ste jih zahtevali. Sam vrag vedi, kako se že imenujejo, brez vašega lističa bi jih ne bil vedel najti v doktorjevej lekarnici. Pa to sem radoveden, čemu vam bodo ista zrnica, prida niso ali kali. Bolnika nimate v gradu razvèn grajščakinje in to zdravi doktor sam; vsak dan se vozi k njej in take sile jej tudi ne bode."

„Dejal sem ti že, da jih zá-se potrebujem, Pipec. Ker pa z Vratislavom, ali kako se že doktor zove, nisva posebna prijatelja, nočem, da bi me zdravil on. To pa si zapomni, glavo ti ubijem, če komu zineš besedico o tem, kar sem te prosil. In tega ti ne bode žal; Pipec, ti še ne poznaš grajskega pisarja, a spoznal ga bodeš."

Izgovorivši poseže pisar po zavitku, kterega mu Pipec nasproti moli, razpečati ga in pravi:

„Tako, ti si pravo zadel. To so zdravila, ki pomagajo gotovo nekomu ali še mnogim. Poglej še tu doktorjevo ime in njegov pečat. Izvrstno, izvrstno, Pipec, pridušim se ti, da nama še tá-le zavitek lahko pridobi mnogo pijače, veselih ur, in če ne tega, vsaj nekomu: rešenje zaklete prisege."

Pipec zija od samega začudjenja in ne more umeti pisarjevih besed. Kaj pa bi bilo tudi posebnega v onem zavitku, kterega si je sam skrivaje iz doktorjeve lekarne izposodil in storil grajskemu pisarju dobroto, kakor sam trdi. Sile bajè ne bode. Gospoda je lahkoverna in zaupljiva, da ne tega, misli si naposled Pipec, ko svojemu tovarišu po ozkej brvi ob jezu sveti.

Temna je bila ista noč, in naš pozni potnik je težko ubiral slabo stezo od Radovja proti Pasjaku.

Več potov je postal, pogledal v oblačno nebo, zaklel, dvignol pest in govoril sam s seboj:

„Dan se nagiblje, ura se bliža, kar je zakleto, mora se izpolniti, zdaj ni vrnitve, zdaj je prepozno. Ugodna prilika se mi tudi smeji.

Hudiča, kakor ogenj v streho tako se raznese nekega dne glas: Križajte, pogubite ga, morilec je, hudodelec zaradi kopice novcev nad osebo, kterej je toliko hvale dolžen. Ha, ha, izvrstno, to je prav. In starec se spomni tedaj morda tudi mene, v misel mu pride prijatelj nekdanjih dnij, kteremu je zastrupil življénje, akoravno ne brez uzroka, a vse eno. Moje geslo je maščevanje do zadnjega vzdiha. Nož zoper nož, to je pravi boj, zadnji boj človeku, ki nima ničesar več izgubiti. A pri njem je drugače. Čuti naj, kaj je maščevanje moža, ki je vržen iz sredine človeštva, brez upa, brez radosti, brez časti. Ne, istina ni to. Veseli me še, veseli me maščevanje nad onimi, ki so krivi, da sem zabredel tako daleč, in to je: stara grajščakinja in on. Naj se pokorita, naj trpita zdaj zaradi tega obá.“

Tako je govoril grajski pisar isti večer na poti v mračnem gozdu.

Prišedši pred grad sede na kamenito klop na dvorišči in podpre glavo. „Nemesis, čudna Nemesis!“ vzdihne potem. „Pred dvajsetimi leti sem sedel tu in zrl v to krasno okolico, ki je bila toliko kakor moja. Zmagovalec sem tu slonel, in moj tekmec je begal po tujini. Dvajset let, kratek čas in kako dolg! V tem so se zamenjale uloge. Jaz sem na njegovem in on na mojem mestu. A tako urno si ne dam žezla izviti iz rok. Bombo, strašno bombo vržem v njegovo družino, ki razruši vse, in če ugonobi tudi mene, nič ne dé. Sladko je počivanje po delu, veselo slovo, če velja dana beseda tako gotovo, kot bodo iznenadili in pretresli njega — moji maščevalni topovi.“

Osemnajsto poglavje.

Stara grajščakinja na Pasjaku zadnji čas resno oboli.

Nenadoma in v noči pokličejo zopet njenega mladega doktorja v grad. On spozna, da je njeno stanje jako kritično, a njegove zdravniške izkušnje premajhne, da bi vedel kaj izdatnega svetovati. To naznani grajskemu najemniku ter meni, da bi bilo dobro poklicati še kakovega drugega zdravnika iz mesta v posvetovanje, kajti bolničin stan se mu dozdeva jako sumljiv in nepričakovano izpremenjen.

Začudi se Vratislav, ko čuje, da je vse to že oskrbel grajski pisar in da že doktorja iz mesta jutre pričakujejo.

Neprijetno zadenejo te besede Vratislava. Ne zaupajo mu torej prav grajski ljudje, na tehtnico se poklada njegova vednost. In ta posel prevzemajo oni, ki niso sicer skrbeli za bolnico, oni človek, ki je bil vzlasti njemu ves čas odljuden, do kterega čuti posebno antipathijo, dasi ne vé prav za prav, kaj je temu uzrok.

Grajščakinji postaja med tem vedno slabejše. Zavest jo zapusti, blesti jame in upanja ni mnogo, da še preživi bodočo noč.

V takej nevarnosti ukaže Vratislav napreči voz in odpelje se sam, kakor urno je le mogoče, v mesto iskat bolj izvedene moči.

Ista noč mine in poldrugega dopoldne, a bolnici ne odleže, in niti prvega zdravnika niti drugega ni iz mesta, in tudi Vratislav se ne vrne. Vse strmi, vse je v največjem neredu. Proti poldne se pa ustavi pred gradom kočija, iz nje stopi grajski pisar in odkaže mestnemu doktorju bolničino sobo.

Doktor najde bolnico že s smrtjo boreččo se, brez zavesti. Hitro popraša po njenem prvem zdravniku in po zdravilih, ki so se rabila.

Odgovori se mu, da se je odpeljal doktor Dragan v mesto izdatnejše pomoči iskat, in pokažejo njegova sedanja zdravila.

Doktor se ozre v mali zavitek na bolničinej mizi, bere napis, pogleda prvotni pečat, — zbledi in roka se mu trese. Urno pokliče grajskega najemnika, pové mu nekaj skrivnostnega na uho, strmenje se bere obema na obrazih in nihče ne vé, kaj to pomeni.

In zopet se napreže v največjej naglici grajski koleselj, vá-nj sede pisar in se odpelje v silnem diru proti bližnjemu trgu in dalje proti glavnemu mestu.

Kmalu potem preleže nekoliko bolnici, zavest se jej povrne. Poslednjega se ima bajè zahvaliti modrosti mestnega zdravnika.

Proti večeru se še le vrne pisar iz mesta, in cesarski komisar deželne sodnije z dvema varuhoma javnega mirú stopi iz kočije. Mestna komisija se napoti k bolnici, in zdaj se ondi prične skrivna seja z zdravnikom. Grajščakinja se vpraša, kdo jej je zapisal in dajal zdravila, in ona pritrdi nič slabega slutéč, da jo je zdravil le doktor Dragan, njen mladi znanec iz Radovja.

Med tem ko se vse to sodnijski protokoluje in pokličejo priče, ki potrdijo izpoved grajščakinje, vrne se Vratislav. Med potem v mesto je obolel sam, dva dni se je moral zdraviti in ko naposled zve, da je že došel drugi zdravnik na Pasjaku, vrača se sam.

Ko stopi v bolničino sobo, pokliče ga cesarski komisar, njegov nekdanji sošolec in tovariš na Pasjaku, Skovir, pokaže mu zavitek z zdravili ter ga vpraša, ali mu je znano to zrnice, pečat in podpis. Vratislav pritrdi, a ne more umeti, čemu takovo vprašanje, in kako je prišel najhujši strup iz njegove lekarne v bolničino sobo.

„Pritrdili ste, gospod doktor, in sodili se sami,“ povzame resno potem komisar. Primoran sem torej v imenu cesarske postave prijeti vas, kajti vse okoliščine kažejo, da ste hoteli s strupom odpraviti grajščakinjo in pridobiti svojej nevesti zapisano ogromno dedšino.“

Trenotek pozneje odpeljejo doktorja Dragana, in zdravnik naznani bolnici, da ni več nevarnosti, kajti oteta je z nasprotnim lekom sedanjih

otrovajočih zdravil, — ktera jej je zapisal njen mladi znanec in prijatelj, doktor Dragan.

Po gradu in po okolici se raznese kakor ogenj novica, da so ugrabili mladega doktorja, da je grajščakinja zastrupljena bajè zaradi dedšine in da nima neki tudi gospod z Zabrdja čistih rok pri tem, da je v nesramnej zvezi z mladim hudodelcem.

In v resnici še isti večer primejo tudi gospoda Kolovskega in ga odpeljejo z doktorjem vred v glavno mesto.

Vse Radovje je bilo tedaj vznemirjeno. Tako strašne novice še ni bilo nikdar čuti v gorskem zakotji. Mladi doktor — morilec, dobrotni stari gospod — njegov skrivni drug, to je strašno, nemogoče!

Le eden se je smehljal v tem nenadnem prizoru. Bil je Skovir, cesarski komisar, isti človek, ki se je nekdaj čutil tako ponižanega pred svojim prijateljem, zasmehovanega od nežne črnolaske. In zdaj je sedel visoko na prestolu in zrl ponosno na pogubo svojih znancev, na izpolnitev zakletega svojega maščevanja. Več ni zahteval, odškodovan je bil dovolj.

Devetnajsto poglavje.

Bilo je kaka tri leta pozneje. Zadnji sneg se je tajal daleč na jugu na črnogorskih pečinah, in razplamtel je zopet — boj, sveti boj za „krst in slobodo zlatno“ med polmesecem in jugoslovanskimi junaki.

V lesenej koči je sedel v istem času proti večeru črnogorski častnik pri kupici črnega vina. Oziral se je pogosto skozi malo okno po strmini, kakor ko bi bil nekoga pričakoval.

Še le ko jamejo daljni gorski velikani žareti v zadnjih solnčnih žarkih, čujejo se konjska kopita in skozi škripajoče duri stopi sivolas junak rekóč: „Gospod doktor. zdaj le jih peljejo ujetnike, lepo krdelce jih je, in celó en častnik je med njimi.“

Kmalu potem se ustavi pred samotno kočo množica ujetih turskih vojakov, spremljana od črnogorske straže, kajti bilo je tu prvo prenočišče na transportu v glavno mesto. Častniku se odkaže sedež poleg ognjišča, ostalim pa s slamo nastlan prostor na nasprotnej strani.

Prejšnji pivec se zdajci predstavi častniku kot knezov zdravnik, odposlan na mejo ranjenikom na pomoč in ki v takovem poslu ne loči sovražnika od prijatelja.

„Hvala lepa, gospod, razvèn mene je zdravo vse. A to je malenkost. Na desnici me je zadela krogla in mi prestrelila dlan. Kmalu bode dobro in ko bi tudi ne bilo, nič ne dé, ponosen sem na take neprijetnosti.“

Te besede je govoril častnik v pol umevnej srbščini, potegnol fes globje na oči in zrl molčé v plameneči ogenj na ognjišči.

„Hudiča, to mi je pravi junak, ki bi delal čast vsakej vojski, ne

le prokletim Turčinom," pravi zdravnik polglasno v francoščini, da bi ga častnik ne umel; potem zapali novo cigareto in tudi častniku eno podá v znamenje posebnega spoštovanja. Ko se prijetni tobakov dim proti zakajenemu stropu dviguje in gospodar pivcema kupi napolni, nadaljuje zdravnik v srbščini:

„Pokažite mi rano, tovariš!"

„Hvala, ni potreba; malenkost je in brez nevarnosti. Samo to mi je neprijetno, da sem izgubil zaradi tega svobodo in sem primoran iskati prenočišča na tujej zemlji."

„Čudno, čudno, neumljivo! Zanimiv možak to, nenavadne mere," misli si zdravnik in obrne kakor osramočen, da častnik tako malo njegovej dobrej volji zaupa, govorico na drugo stran.

„Vi niste rodom Otomanec, tovariš, če ne zamerite," vpraša črez nekoliko časa zopet zdravnik in uprè nekako ostrejše svoje oči v častnika.

„Kdo Vam je to rekel? In ko bi tudi ne bil, vse éno. Z navdušenjem sem se bojeval v boji, iz katerega me je rešila prokleta osoda. In kdor dela tako, kakor jaz, kdo bi mu oporekal, da ni prijatelj svojemu gospodu, ali pa bolje rečeno sovražnik svojega bitja."

Zadnje besede je govoril častnik s trpkim naglasom in gledal topo pred se.

„Filosof po izkušnji, gotovo neprijetnej izkušnji, kakor vidim, prijatelj, in do takovih ljudij imam največ spoštovanja in sympathije, torej tudi do vas; ne zamerite, da se vam vsiljujem s svojo odkritosrčnostjo," odvrne mladi zdravnik in starejšemu možu desnico podá.

„Hvala lepa, mladi znanec. Preveč prijaznosti, preveč odkritosrčnosti tujcu po mislih, rodu in — izkušnjah. Ohranite svoje prijateljstvo tovarišem, oni ga vam lahko povračajo z nasprotno ljubeznijo."

Tihota nastane po teh besedah. Plameneči ogenj na ognjišči jame polagoma umirati. Od vhoda sem se čujejo posamezni polumevni sanjski glasovi spečih ujetnikov in koraki nočne straže zvunaj pred durmi.

Tudi stari častnik podprè glavo v dlan in jame dremati, ne menéč se dalje za mladega tovariša.

Enkrat vzbujena radovednost in domišljija se pa ne dá v naglici zatreti. O tem se prepriča tudi zdravnik. Iz popotne torbe vzame torej zapečačeno buteljo, natoči vnovič kupo in jo častniku podá rekóč: „Prijatelj, na trdej klopi je slabo ležišče. Osladiva si nocojšnjo noč v pijači, jutre ob tej uri sva v glavnem mestu in ondi sem vam za pošteno postrežbo porok."

„Ne potrebujem, ne potrebujem. Dejal sem že, da preklinjam nesrečni dan svoje rešitve iz bojne nevarnosti. Preveč čutim moči v sebi, preveč, da bi se po naravnej poti razdrobilo moje bitje."

Tako se vsled pijače razvname zopet govorica, in v vinu je odkritosrčnost, tožba in tolažba.

Starca se jame kmalu vinska kaplja prijemati in s pijačo se začne tudi tajati njegova skrivnostna mračnost.

„Ker ste mi že tako prijazen tovariš ter me imenujete prijatelja, smem se tudi nekoliko okoristiti z vašim prijateljstvom. Jaz ne bodem dolgo, to čutim dobro in slutim, da se mi rana ne zaceli. Vendar še imam nekaj važnega opravila v tujini na severji, in to mi morda še lahko nekdaj vi opravite.“

„Na severji, prijatelj — jaz sem torej uganil, vi niste Otomanec — vi ste —“

„Beduin, brez doma, brez mirú,“ seže starec v besedo in kakor v pomoč zgrabi zopet za kupo.

„Nič ne dé, nič ne dé,“ nadaljuje potem. Pustiva vse drugo na stran, le malenkosti, moje zadnje prošnje mi ne odrecite! Povém vam, ondi nekje daleč za gorami mi še živi nekov znanec, prijatelj, — ne, tako ga ne smem več imenovati, — s kterim še imam nekov račun poravnati — in ker mi tega ni več mogoče, prepustim to vam.

Pri teh besedah poseže na prsi in razkrije neke skrbno shranjene papirje.

„Dobro vém, da ko me privedó v glavni stan, odvzemó mi te listine,“ pravi potem. „Izročim jih torej vam. Zapisano je na tanko, čegave so, in ako jih ne morete odposlati na pravo mesto, uničite jih; one pa, ktere imajo občno veljavo, pa ohranite zá-se, če hočete.“

Zopet je jel ogenj na ognjišči ugaševati. Skozi tramovo počo v steni pa je že pogledovala juterna zora v kočo, starcu je jela lezti glava na prsi, in nekaj trenotkov pozneje je omahnol na klop in zaspal.

Še le ko stražnik v kočo stopi in naznani, da ima povelje odpeljati ujetnike, izbudi zdravnik starega častnika.

„Že jutro, tako rano,“ mrmra častnik in si mane oči, kakor da bi si ne mogel domisliti, kako je prišel v to nenavadno druščino.

„Pa pojdimo, pojdimo dalje!“ pravi potem in natakne fes nekako ponosno na glavo.

„In jaz vas spremljam, prijatelj,“ oglasi se zdajci zdravnik, voščéč tovarišu dobro jutro.

„Vi greste z menoj, čemu to?“ pravi starec in uprè v soseda nekako ostro svoje očí, kakor da bi si premišljeval, ali je vreden nočni znanec njegovega zaupanja, — ali se ni goljufal omamljen po pijači.

Prekrasno je vzhajalo solnce izza daljnega Balkana in nekako čarobno obsevalo vrsto otomanskih ujetnikov in poleg njih naša znanca. In videti je bilo, kakor da bi se bilo ravno zdaj v noči storjeno prijateljstvo zatrlo

s prvimi solnčnimi žarki, kajti molčé in upognen je stopal sivolas častnik zraven svojega novega znanca.

Tako dospe transport vrhu pogorja, od koder je bil prekrasen razgled na morje in tja na dalmatinske planine. Tu je bil naznanjen prvi počitek.

Zdaj migne častnik svojemu znancu in oba se odstranita za kakih sto korakov od ozke steze ter sedeta na obrobje strmega propada.

„Prijatelj, vi ne veste, kaj sem vam sinoči izročil. Mnogo, in kesam se skoro, da sem storil to; — vendar naj bode, zdaj je končano vse,“ pravi črez nekoliko starec in meri skrivši svojega mladega tovariša z ostrim pogledom.

„Da se bolje prepričam o resnici svojih mislij, odgovorite, a brez okoliščin mojemu vprašanju! Tovariš, vi niste Črnogorec, ne zamerite, kakor jaz ne Otomanec.“

Zadnje besede je govoril starec v gladkej francoščini in podprl obraz v dlan, kakor da bi hotel ono zakriti, kar je ravno mlademu znancu razjasnil.

„Da, prav imate prijatelj, — uganili ste. Povém vam, da tavam v tujini — za krivdo, ki so mi jo storili ljudje, kterim sem nekdaj dejal: prijatelji.“

Čelo se zmrači pri tej besedi mlademu pripovedovalcu, ozre se strupenega pogleda proti severju, pest skrči v maščevanje in pravi: „Zemlja, sveta materna zemlja, ali si v resnici zmožna nositi takove ljudi v svojem naročji? O reci, da ne; ako ne, moram iztrgati zadnjo iskro ljubezni do tebe, kterej sem daroval vse svoje moči — in ti si imela — sramoto, le prokletstvo za lastnega sina!“

Tako je govoril zdravnik — in starec je opazil solzo v njegovem očesu, — solzo, ki že ni rosila morda leta in leta, solzo s strupom pojeno.

„Utolažite se, prijatelj! Ni moško togovati, kjer še ni zamujena zadnja pomoč. Vrnite se domú! — Čast, morda premoženje in mirni dnevi vas čakajo v domovini. — Gospod Kolovski, prokleto ime v mojej osodi, vas išče — in vaš nesrečni znanec, nekdanji — oskrbnik — na Pasjaku vas prosi odpuščenja.“

Nekako divje vzklikne starec te besede, blaznost mu zasije v očesu, — skoči kvišku ter plane v prepad, kjer se ubijajo v globini morski valovi.

Dvajseto poglavje.

Bralec je že gotovo uganil, da je zdravnik na južnem bojišči nekdanji naš Vratislav. Kako je prišel tja, je lahek odgovor.

Po dolgej sodnijskej preiskavi zavoljo ostrupljenja stare grajščakinje

bil je za nekrivega spoznan zaradi nejasnih dokazov. Dobil je svobodo, a omadeževane časti, prejšnjega imena mu ni mogel nihče dati, dokler niso bile razjasnjene okoliščine o njegovem poslovanji.

Zapustil je torej na tihem svojo domovino, najboljšega prijatelja Kolovskega in — Zvezdano. Že je minevalo drugo leto po tem, a bil je brez poročila od doma. Sestri je nekdaj pisal, a tudi od nje ni bilo odgovora.

Nepopisljivo radovednost in domotožje pa je v njem vzbudila sedanja episoda. Kakor sanje se je osnovalo vse to, kakor sanje je razpadlo, le temno misel mu je ucepilo, — da ni bil morda Kolovski odkritosrčen proti njemu, da ima menda nečiste roke zaradi grajske oporoke in da ga je hotel zaradi grajščakinje odpraviti iz obližja, — sploh da ni popolnoma čist v svojem dejanji.

Izgubljena čast in ime, uničeno prijateljstvo, zatrta ljubezen, zaprto domovje, — kaj še ostaja možu, značaju, kakoršen je bil Vratislav? „Nič, vrnitve ni, pozabimo, kar je bilo, in prepustimo bodočnosti pojasnilo sedanjosti,“ dejal je Vratislav, ko je zapuščal nekaj tednov pozneje mesto Cetinje, kajti primirje je bilo storjeno, in ker ni mogel domú, stopil je na ladijo, ki je odplula na Rusko.

Pol leta pozneje ga najdemo v glavnem ruskem taboru na rumunskej meji. Boj je bil napovedan in v malo dnevih je imela vojska prestopiti tursko mejo. Pod šotorom z rudečim križem genfske konvencije zaznamovanim sedel je isto jutro naš zdravnik Vratislav, in čital je pismo, čital in zopet čital, zmajeval z glavo in ni mogel skoro umeti sledečega poročila.

„Dragi moj nekdanji prijatelj!

Ne čudite se, da vam še le po tako dolgem času pišem in vam povém, kje sem zvedel vaš napis. Raztrgalo se je zadnje zagrinjalo med nama; osoda, ki je naju razcepila, razjasnjena je; — maščevanje, o kterem sem vam nekdaj govoril, je končano. Vrnite se torej, očiščeno je vaše ime, tretjina grajskega posestva je vaša in domá ste zaradi umrle vaše sestre edini posestnik.

Jaz, domovina in vaša nesrečna Zvezdana veselimo se nepopisljivo vašega prihoda. Kolovski.“

„Ali so sanje, zopetne sanje!“ vzklikne zdravnik, ko čita to pismo. „Zdaj ne morem storiti ničesar; ako še živim, drugo spomlad poskusim pogledati, koliko še morem upati svojej viharnej osodi.“ —

Nekaj mesecev po teh dogodbah plavala je ladija po deročej Savi navzgor proti Hrvatskemu, in na njej je bila zbrana množica potnikov, ki je skoro brez izjeme razdirala vojno politiko.

Le na krovu prvega razreda slonel je starec sive brade in zrl tja po vedno bolj zakrivajočej se srbskej ravnini. Ko se je bližala ladija

prvej postaji na avstrijskej zemlji. odšel je po stopnjicah v spodnji del ladije in zamrmral pri odhodu nekako nevoljno: „Zastonj je bilo moje daljno potovanje. Nisem ga našel, in brez njega se skoro ne smem vrnoti domú. Naj v miru počiva, ako je res, da ga je odnesla gromeča Donava pri prehodu ruske vojske. Lepa je smrt za vzvišene ideje, in srečen je, komur je odmerjena.“

Zadnje besede, govorjene v slovenskem jeziku, čul je mlad človek, ki je srečal starca na stopnjicah, ozrl se po njem in kakor da bi ga bil umel, vrnol se je za njim ter ga skrivaje opazoval. In to mu ni bilo težavno delo. Starec je sedel k stranskej mizi, podprl glavo v dlanī ter začel dremati. Mladi opazovalec si je pa izbral nasprotni sedež in da bi si dolg čas pregnal, vzel je uradni dunajski list ter ga prebiral nekaj časa, a videzno brez zanimanja. Med drugim se je ondi tudi bralo: I. I., nekdaj zdravnik na Radovji, opominja se, da se ima oglasiti v osmih dneh pri sodniji svojega okraja zaradi dedšine po grajščakinji na Pasjaku, kajti sicer pripade ona zaradi pomanjkanja sorodstva državi.

„Mudi se mi,“ pravi bralec tako glasno, da se prebudi starec in nekako začudjeno vpraša: „Kaj govorite?“

Pri teh besedah v nemščini izgovorjenih podá bralec starcu list kažóč mu omenjeni razglas. Ko ga starec prečita, podpre zopet glavo v dlan, zakrije obraz in pravi v slovenščini: „Torej tudi oblasti ga iščejo zastonj, kako bi ga našel kdo drug; ni mogoče, ni mogoče!“

„Ali vam je morda znana oseba, ki se išče ondi?“ vpraša potem z nekako tresočim glasom mladi tovariš in še ostrejše uprè svoj pogled v nasproti sedečega starca.

„Znana oseba, znana, vprašate! A kaj vam to mari, poznali ga niste, in čemu naj vam pripovedujem to? A povejte mi, kdo ste in od kod, vsakemu ne razkladam rad takovih rečij,“ vpraša zopet starec nekako pomirjen.

„Z južnega bojišča se vračam, kajti važen opravek me kliče v neki avstrijski okraj.“

„Tudi jaz sem iz Avstrije,“ prične starec pripovedovati. Bil sem v Srbiji in v glavnem ruskem taborji, iskal sem ondi človeka, o kterem ste čitali v uradnem listu. Vendar zastonj! Zvedel sem le, da je bil v službi v ruskem sanitetskem oddelku, a da ga pogrešajo po prehodu črez Donavo. Najbrž je utonol. Domá imam edino hčer, ki čaka moje vrnitve in se veseli ugodnih poročil od svojega že pet let oddaljenega ženina. In če pridem sam, kakor sem odšel, ne vém se zagovarjati, ne vém tolažbe otroku. Pol svojega premoženja bi dal, da bi ne bilo zastonj moje potovanje.“ —

A še isti večer pa se je praznovala v posebnej kabini na ladiji redka slovesnost. Šampanjec se je penil v dveh čašah, žvenketanje kupic

se je čulo po sosednjih oddelkih, in pripovedovanja ni bilo ne konca ne kraja, kajti bila je svatovska vožnja — našega starca na ladiji, gospoda Kolovskega in njegovega mladega prijatelja — Vratislava.

Edenindvajseto poglavje.

Leto pozneje je bila pred prijaznim Zabrdjem na mestu, od koder se je videlo na daleč okrog po Radovji in tja proti temnemu v nebó kipečemu Pasjaku, belo pogrnena miza in okoli nje so sedele v veselem razgovoru tri osebe. Mlad bradat gospod, nov grajščak na Pasjaku — Vratislav in njegova soproga Zvezdana sta obiskala očeta gospoda Kolovskega in uživala prijetne ure v njegovej druščini.

„Kdaj se preselite za vselej k nam, dragi oče? Toliko potov ste nama že obetali," povzame zdaj Zvezdana in ovije desnico okoli starčevega života, kakor bi hotela reči: „Danes se morate odločiti, naj velja, kar hoče."

„Resnica je to," seže Vratislav v besedo in staremu sosedu desnico podá.

„Stara navada je trmasta in neizprosljiva." odvrne gospod Kolovski. „Mnogo potov sem že tudi jaz tako mislil, a nisem ostal sebi možbeseda. Neprijetni spomini zagrené tudi črez leta in leta; le telo se stara, domišljija in srce pa ostane neizpremenjeno."

Zadnje besede je umel Vratislav, a komaj se je premagal, da ni izdal svoje zadrege.

„Ali se ne spominjaš, Vratislav, kako je bilo danes pred enim letom?" vpraša potém starec Vratislava in ga reši tako iz skrivne zadrege.

„Kako bi se ne spominjal! To je praznik za naju, je-li Zvezdana, in ravno zaradi tega sva vas danes obiskala, da skupno praznujemo oni dan, ko se je zagotovila najina sreča."

Pri teh besedah povzdigne Vratislav čašo, in kupe zazvenčé glasno v znamenje harmonije, ki kraljuje v tej družini.

„In tudi jaz sem se bil, pregledujoč nekaj pisanj, kakor po naključji nekoga domislil. Med dopisi avstrijskega agenta v Cetinjah našel sem tudi pismo grajskega pisarja, o kterem sem ti, Vratislav, nekdaj pripovedoval, da je strašna priča o tem, koliko zla more pouzročiti zakleto maščevanje. In sam ne vém, užalilo se mi je srce pri tem pogledu. Bilo mi je, kakor bi bila izginola vsa krivica iz onega imena. Sodil sem ga morda preostro. Dobro, občutljivo srce je imel, — le osoda ga je storila takega. Odpuščam mu iz srca, odpustita mu tudi vidva! Moj najboljši prijatelj je bil nekdaj, — saj se je pa tudi pokoril dovolj. Krivico, ktero ti je storil, pa je pismeno preklical. Tudi priprosti človek, kterega je rabil za svoj zločin, je nedolžen. S solzami v očeh me je

Ženstvó me doslé še ni tožílo,
Da moje peró bi ga slavílo,
In kakor sedàj mu véncev ne splétam,
V bodoče tudi jih ne obétam.

Minól že davno je viteški čas,
Ko ženski služil razkóšnik železni,
V sedanji dôbi golčímo trezni:
Žené, pol angelja vsaka vas,
Pol — stvôra peklénskega je,
A le „kar večno žénskega je,
Dvigúje nas“.
Spoštljívo tebi sámi se klanjam,
In tvoje dobróte hvalo oznanjam:
Blažil je tvoj duh mene v mladósti,
Povzdíga sedàj me v dnevih bridkósti,
Proglášati nehčem imena tvojega,
Ki v dnò srcá je zapísano mojega,
Vse izpolnjújejo se mi željé,
Da ti le umévaš moje srcé!

Ob cesti v mrazi, vročíni stojíš,
Hripáve órglice tožen vrtíš,
Ljudém ogóljen skrilják molíš.
Ozébljen po zimi, po leti opáljen,
Oblečen manj si, nego razgáljen,
Ozmérjan pogostoma, nígdar pohváljen,
A vse volján, siromàk, trpíš,
Da le kak novec vlovíš,
Obítelj, sebe za sílo redíš.
Resníčno, živòt je tebi težák,
Po stráni gleda te člóvek vsák,
In često pomáljaš zamán skrilják.
Bog téši te,
Bog réši te,
V najboljših je dnevih še hléb ti grenák.

Življenje boro tebi je svrha,
A vendar tvoje reméselstvo krha
Očítih in skrítih zavíst nasprótnikov,
Ki daleč preséza blagóst dobrótnikov.

Pozíva ne najdeš na širem svéti,
Da ne bi režála vá-nj zavíst,
Na tlà želí človeka podréti,
Namen mu bodi angeljski čist.
Ne zgol v blestéče bogastvo grajščáka,
Svoj pôgled upíra še v skledo prosjáka.

Jos. Cimperman.

Mačeha.

Novela. Spisala *Pavlina Pajkova.*

(Konec.)

XIV.

Eufemija ni bila, kakor umevno, vsled raznih v njenej glavi podečih se mislij in prizorov celo ono noč niti očesa zatisnola. Prvi nasledek vsega tega pa je bilo hudo glavobolje, tako da ni mogla drugo jutro postelje zapustiti. Mrzlica jo je tresla, huda žeja jo mučila in ves život jo je bolel.

Prešel je dan za dnevom, teden za tednom, a njeno zdravje se ni zboljšalo. Stari zdravnik iz bližnjega trga, ki je bil vsled slabe prakse že davno pozabil učeno theorijo zdravilstva ter samó še praktično zdravil ljudi, majal je zamišljen z glavo, ker niso Eufemiji hasnila njegova mnogovrstna zdravila. Na zadnje pa povê vendar zdravnik dekanu, da je Eufemija po njegovem mnenji popolnoma izgubljena. —

Dobrega starčka je ta vest do solz ganola. S težkim srcem prevzame bridko nalogo, da Eufemiji to naznani in jo z vsemi tolažbami sv. vere na smrt pripravi. —

Eufemija se ni prestrašila, začuvši, da mora umreti. Videlo se je, kakor da bi se bila ona nato že davno sama pripravila. Voljno se je udajala vsem tem pripravam.

Ko se čuti neki dan slabšo kakor sicer, poprašuje jo sočutno dekan, ali ne goji še kakšne želje do tega svetá. —

Nobene druge, odgovori Eufemija s slabim, a določnim glasom, razven one, da bi se skoro doktor Bodanski z Elzo poročil. — Uspehana umolkne potem in težko sope.

Črez nekaj časa odpre oči in hoče nekaj govoriti; a vendar molči, kakor da bi si bila zopet premislila. Poznalo pa se je, da še ima neko željo na srci, ktere izreči pa se ne more določiti. —

Gospod dekan! reče vendar nekoliko pozneje; rada bi, ko bi me doktor Bodanski še obiskal, predno umrem. —

Da, draga Eufemija, da! takoj ga hočem po brzojavu poklicati, odgovori dekan postrežljivo in se pripravlja, da bi iz sobe odšel. Prav imate, Eufemija, nadaljuje dekan; doktor Bodanski je imeniten zdravnik in kakor se mi je reklo, rešil je že mnogemu bolniku življenje; mogoče, da reši tudi Vaše. Pa kakó, da se ga niste že prej spomnili?

In v Boga ves zaupajoč zapusti dekan sobo, da bi šel Bodanskemu brzojavit, trdo menéč, da ga želi Eufemija zato imeti, da bi zopet z njegovo pomočjo ozdravela. —

Dva dni pozneje je sedel pri Eufemijinem vzglavji doktor Bodanski, bled, resen, nemirno čakajóč, da se Eufemija predrami iz blodnje, ktera jo je bila prevzela, in zatorej ni niti njega, niti koga drugega poznala.

Da bi se pa preje izdramila, odprl je široma obe okni, da se zrači soba, ki je bila polna sopara; ukazal je tudi devati jej mrzle ovoje na glavo in odposlal vse ženske, ki so jokajóč in glasno moléč delale šum v bolničinej sobi. —

Blagodejni upliv čistega zraka in mrzlih ovojev se je kmalu pokazal. Eufemija je postajala vedno mirnejša, potem pa jo prevzame kratko, a dobrodejno spanje. Ko se izbudi, spozna takoj Bodanskega ter mu mirno roko podá. —

Bodanski stisne srčno podano mu roko, potem pa jo rahlo izpusti in reče resno: Dali ste me poklicati, gospá! —

Rekli so mi, pravi nato Eufemija s slabim jedva slišnim glasom, da moram umreti. Je-li to res? —

Bodanskemu je to vprašanje srce pretreslo, in on odgovori navidezno miren: Upajmo, da še ni takó hudo! —

Pustite me umreti, prosi Eufemija; pripravljena sem že nato. — A Vi, kaj ne, da osrečite Elzo? reče kakor v sanjah in ga brezčutno pogleda z velikimi od vročine prozračnimi očmí. —

Doktor Bodanski je vedel, da govori z zeló težkim bolnikom. Vedel je torej tudi, da bi bila zdaj za njo jako nevarna najmanjša duševna zdražba. Zato takoj odgovori, toda bolj tiho: Da, Vam na ljubo jo hočem osrečiti! —

Hvala! odvrne Eufemija in z njenega obraza izgine za trenotek oni izraz brezčutnosti, ki je lasten hudo bolnim ljudém. Potem pa se siloma nekoliko iz postelje privzdigne in reče: Zdaj pa, Bodanski, me še objamite v zadnje slovó! —

Bodanski si ni dal tega dvakrat reči. Z bridkostjo in s sladkostjo ob enem pritisne na srcé onemoglo Eufemijo ter poljubuje z nekim češčenjem zaporedoma njeno glavo, ki je visela v nezavesti na njegovih prsih.

XV.

Bilo je tri tedne pozneje. Na klopi sredi sadnega farovškega vrta, čegar drevje je bilo ravno v najlepšem cvetu, sedi Eufemija vsa uspehana. Danes je bilo prvikrat, da je po svojej dolgej bolezni zapustila sobo ter prikorakala s pomočjo ženske, ki jo je čuvala ves čas njene bolezni, s trudom in silo do omenjene klopi.

Močno jo je bolezen zdelala. Bila je videti, kakor senca prejšnje Eufemije. A na njenem velem lici se je že začela razprostirati rahla rudečica, podobna onej sadnega cvetja nad njeno glavo, in ta rudečica je obetala skorajšnje okrevanje.

Da ni Eufemija umrla, bila je zasluga doktorja Bodanskega. Ko je namreč spoznal njeno bolezen, našel je tudi lek, da jo zopet odstrani. In dasi je bil on takoj isti dan, ko je Eufemijo obiskal, odpotoval, vendar se je boljšalo Eufemijino stanje dan za dnevom, odkar so jo lečili po njegovih ukazih. —

Pustite me nekaj časa samo, prosi Eufemija svojo strežnico.

Ko jo ta zapusti, gleda Eufemija nekaj časa brezmiselno v svojo bližino. Ne daleč od nje se spirata dva mlada petelina; na golobnjaku njej nasproti se pa na solnci grejejo mladi, na pol še nagi golobčeki, a stara goloba se ljubkujeta na golobnjakovej strehi.

Eufemija se nenadoma zgane. Rudečica jo oblije in lahno se strese, kakor da se hoče iznebiti nekakšne neprijetne misli. Neki nemir se jej bere na lici, potem pa z grozo zašepeče: Dala sem se od njega objeti, menéč, da umrem, a zdaj še živim! — Zakaj nisem umrla? — Kaj si bode on mislil? —

In kdo vé, kako dolgo bi še bila ona o tem premišljevala ter sebe mučila, ko bi se jej ne bil na enkrat pridružil dekan.

Častitam Vam, Eufemija! Tedaj hvala Bogu! ste že tako daleč s svojim zdravjem, da ste semkaj prišli? ogovori jo veselo dekan ter se blizu nje vsede. —

Hvala, gospod dekan, za Vaše sočutje! zahvaljuje se Eufemija nekako v zadregi, ker je čutila, kako malo se strinja dekanovo častitanje z njenimi prejšnjimi mislimi. Ali res mislite, da sem prišla iz nevarnosti? poprašuje potem dekana skoro sama sebe pomilovaje. —

Gotovo, ljuba Eufemija, gotovo, potrjuje dekan slovesno, menéč, da še ona o tem dvomi. In za Bogom imate zahvaliti svojo rešitev samo doktorju Bodanskemu! —

Njemu? zakliče plašno Eufemija. —

Da! njemu edinemu. Ko bi bil on le én dan zamudil k Vam priti, Vi bi . . . ah! čemu ti grozni spomini, pretrgal si je dekan sam besedo. Vi ste rešeni, in ta gotovost je tako vesela, da radi vso minolo nevarnost pozabimo! —

Ali ste dobili kakšno pismo za mene, gospod dekan? poprašuje Eufemija po kratkem molku, ker bi bila rada govor na kaj drugega obrnola. —

Nobenega! bil je dekanov odgovor. —

Ali ni Elza nikdar po meni pozvedavala? poprašuje dalje Eufemija z obotavljajočim glasom. —

Prav v kratkem bodete o njej mnogo zvedeli, reče dekan, navlašč preslišavši njeno vprašanje, in jo nekako čudno pogleda. —

Ali je že poročena? vpraša hitro nato in bolj tiho Eufemija ter gleda v tla, da odtegne tako svoje oči dekanovemu pogledu. —

Bog je v svojej dobrotljivosti vse na dobro obrnol, Eufemija, reče pomenljivo dekan in potegne s palico po travi, kakor da bi tam nekaj iskal. Videl je namreč Eufemijino zadrego; zato je s tem obrnol drugam oči in sicer iz rahločutnosti do nje, da je ne bi še bolj v zadrego spravil. —

Med tem pa ko se je dekan z Eufemijo pogovarjal, oglasi se v farovškej kuhinji vkusno oblečen, še mlad gospod, prašajóč, ali sme z gospó inspektorico govoriti.

V kuhinji ni bilo v onem trenotji nikogar drugega, kakor dekla, ki je posodo pomivala. Dekla je spoznala v njem onega doktorja, ki „čudeže dela“, kakor je farovška družina o Bodanskem govorila, odkar je bil Eufemijo smrti otel, ter pusti takoj posodo in teče Eufemijo v njeno sobo iskat. —

Med tem je hodil Bodanski po kuhinji gor in dol. Iz vsega njegovega obnašanja se je poznalo, da ga navdaja prijeten nemir. Tudi oči so se mu svetile polne upa in na obrazu mu je bil brati srečen nasméh. Bil je mnogo mlajši videti, kakor pred tremi tedni in tudi njegova oprava je bila bolj izbrana.

Kakih deset minut je že tako čakal, da se dekla povrne. Ti trenotki so se mu zdeli cela večnost. Ogledoval si je cvetice, ki so stale na oknu, in prešteval klobase, ki so visele od stropa. Ves nemiren se ustavi zdaj med kuhinjska vrata, da pričaka deklinega povratka.

Med tem pa je dekla, ki ni našla Eufemije v njenej sobi, tekala povsod iskajoča jo, samo tam ne, kjer je bila. Vsa uspehana prisopiha naposled nazaj in pové, da sedijo gospa z dekanom na vrtu. Bodanski se takoj tja napoti. —

Ko pride Bodanski na vrt, najde že Eufemijo samo na klopi sedéčo. Dekan jo je bil z nekim izgovorom takoj zapustil, ko je zvedel, da želi Bodanski z Eufemijo govoriti, dasi ga je Eufemija prosila, naj bi ne odšel.

Ko Eufemija doktorja zagleda, hoče vstati, menda da bi mu šla naproti, a moči jo zapustijo, in spusti se zopet na klop.

Bodanski se je v trenotji Eufemiji približal in zapazivši, da hoče v omotico pasti, hiti jej pomagati.

Eufemija mu to zabranjuje zavedevši se in reče s hripavim glasom: Pustite me, gospod doktor! — Zapustite me! — Ah! zakaj me niste pustili umreti? —

Eufemija, pravi ginen Bodanski, čemu se me branite? Ali se menda sramujete, da ste takrat, ko ste bili blizu večnosti, poslušali ukaz svojega srca? — Ako se kesate, potem se upokojite! Vi ste od včeraj znovič postali moja nevesta, in to ne samo vsled prve obljube, ampak tudi vsled Elzine lastne želje. —

Slaboten vzdihljej uide bledim Eufemijinim ustnam, in ona se prime za klop, kakor da bi se hotela uloviti. —

Bodanski se vsede blizu nje in jej drži svojo roko okoli pasú.

Eufemija se nič ne brani. Na krilu jej ležijo roké, oko se jej zarosi, hitreje diše, a nje lice kaže pri tem znak ugodnega iznenadjenja. —

Bodanski jo opazuje z mehko resnobnostjo in nadaljuje: Ko sem Vas oni važni dan težko bolno obiskal ter na Vaše mrzlo čelo pritisnol prvi zaročni poljub, prisegel sem na tihem, da ne bode, ako bi Vi preminoli, nikdar druga ženska posedala mesta v mojem srci. To sem Elzi drugi dan brž naznanil, in ona se je potem proti meni blago obnašala. To mi daje upanje, da se tudi proti Vam ne pokaže manj blagodušne, kakor proti meni. —

Po teh besedah seže po listnico in iz nje vzame zapečačeno pismo, ktero izroči Eufemiji z besedami: To je Elzin odgovor na mojo izpoved! Ona mi je naročila Vam izročiti ga. —

Eufemija prime hitro za list ter naglo ná-nj poljub pristisne. Potem prelomi pečat, hoče čitati, ali roki se jej tako močno tresete, da ni mogla iz njega ničesar povzeti, ker črke so jej plesale pred očmi.

Dajte meni, da prečitam; Vi ste za to še preslabi, pravi Bodanski in vzame list iz njenih rok. Tudi on je bil ginen, ginen od prevelike sreče, ki se mu je tako nepričakovano pokazala. Glas se mu je nekoliko tresel, ko je glasno čital Elzino pismo, ki se je takó-le glasilo:

Predraga mi Eufemija!

Vaša velika ljubezen do mene je edino kriva velike bridkosti, ktera je mučila tri osebe: Vas, Bodanskega in mene. Ko bi mi bili Vi takoj odkrili, kakšne pravice imate Vi do mojega ženina in kakošna čuvstva še zá-nj gojite, ali mislite res, da bi se jaz ne bila čutila toliko krepke, da bi se bila v trenotji odpovedala Bodanskemu, kakor se mu sedaj odpovém. Takrat bi mi bilo to gotovo lažje, kakor pa danes.

Boga zahvaljujem, da Vam je rešil življenje, in veselim se, da bodete odslej srečna z možem, ki je kakor stvarjen za Vas.

Ne pomilujte mene; kajti jaz izgubim le malo s tem, da se odpovém možu, ki mene ne ljubi. Ljubezen pa, ki ni povračana, ohladi se kmalu, in enako upam, da poneha tudi moja do Bodanskega.

Ker pa že imam vse za svatbo pripravljeno, in ker bi mi vendar bilo nekoliko težko za naprej v vajinem društvu živeti, določila sem se vzeti gospoda inženirja Pibra! Jaz sicer Pibra preveč ne ljubim, a njegova neizmerna udanost je moje srce popolnoma premagala. Njegov preblagi značaj je v resnici vreden, da ga čislam in da mu bodem dobra soproga.

Predno se zopet vidive, pišite in naznanite mi, da ste srečni in da mi voljno odpustite moje osorno obnašanje v slednjem času proti Vam!

Za vselej Vaša

Elza.

Ko je Bodanski čital pismo, jokala se je tiho Eufemija; ko je pa pismo prečitavši zložil ga in ga jej nemo izročil, zaplače Eufemija glasno in reče: Jaz sem se jej hotela voljno, iz ljubezni do nje žrtvovati, a zdaj je ona, ki se proti meni velikodušno obnaša. Ah, Arnold, kaj ste storili? vzdihne proti Bodanskemu solze si briséč; zavrgli ste cvetico, da poberete veli list! —

Elza je cvetica, to je res, pravi nato Bodanski ves radosten, a moja Eufemija je biser in sicer tako žlahten, da ostane ta, kogar ona enkrat začara, za večne dni v njo zamaknen. —

Ali sta se že pogodila? oglasi se zdaj dekan, ki se je jima po stranskej stezici bliževal. —

Vse je ostalo tako, gospod dekan, kakor sem Vam včeraj pisal, odvrne Bodanski resno in gre dekanu spoštljivo naproti. Predstavljam Vam svojo nevesto! nadaljeval je s srečnim nasmehom kažóč na Eufemijo, ki mi je nekdaj siloma hotela tašča postati, tako da jo je izpolnjenje te želje skoro stalo življenje. —

Tudi Eufemija je vstala in čudo! držala se je tako krepko po konci, kakor da bi bila na enkrat zadobila prejšnje močí. Lice je imela žareče, okó jej je gledalo zdaj polnočutno na Bodanskega, zdaj plašno in v zadregi na dekana. Čutila je, da bi morala tudi ona nekaj reči, a prišlo je vse tako nenadejano, da so bile nje misli še vse raztresene. —

Ali Vam nisem bil povedal, Eufemija, da je Vsemogočni vse na dobro obrnol? pomaga jej dekan iz zadrege. Gospod doktor Vas je ohranil v življenji, on sme torej tudi imeti do Vas nekoliko pravice. Bog Vaju blagoslovi, dostavil je ginen, a tudi našo Elzo z gospodom Pibrom! Ona ima poleg svoje slabosti vendar le tudi dobro srce! —

Zvonovi so mrliču zazvonili. Mimo vrta je šla vrsta ljudij, ki so spremljali mrliča k zadnjemu počitku.

Eufemija zbledí, ko to zagleda. Dekan in Bodanski pa sta si menjala pomenljive poglede.

Bodanski se Eufemiji približa, prime njeno roko ter jo s svojo oklene, potem pa reče skrbno: O čem mislite, Eufemija? Zdaj ni časa premišljevati! Čemu gledate oni žalostni prizor? posvari jo ginen ter se obrne z njo na drugo stran. Kaj ne veste, kako se menjajo v življenji vesele prikazni z otožnimi? Glejte rajši okoli sebe, kako je priroda lepa, kakor da bi praznovala najino zaročbo! —

Eufemija ga pogleda z mokrim očesom in se ga ožje pritisne, kakor da bi se bala zopet izgubiti ga. —

Dekan pogleda na uro in reče: Zdaj imamo četrt na dvanajst; točno opoldne je obed. Ostanita še tú do tedaj; gotovo si še imata kaj povedati. Jaz pa še imam pred kosilom v kleti nekaj opraviti. Prosim pa, da se ne data pri obedu čakati, kajti jaz postanem kmalu nevoljen, ako ni reda v hiši! —

In dobrohotno se jima nasmehnovši odide iz vrta, pustivši na njem dva srečna človeka.

Čolníčku.

Po morjá neskônčni vôdi
Čólnič mêni drag veslá;
Koder hôdi, koder brôdi
Oh povsódi
Duša moja ga spremljá,
Koder brôdi, koder hôdi
Sto prošnjâ
Iz srcá
Zá-nj pošiljam do nebá:
Brodi, čolnič, srečno brodi
Čež viharni val morjá!
Bog nebeški naj te vodi,
On naj čuva te v nezgodi,
K mirni kočici na prodi
Kmalu naj ti priti dá!

S. Gregorčič.

Kamen na grob.

(J. Frice-ju, slovenskemu častniku † 11. aprila l. 1882.)

Mogotcev v skalo sekajo se dela,
Jih v knjigo zlato piše zgodovina,
Še pozni vnuk omenja slave sina,
Mu hvalo poje domovina cela.

Kje stavi se prijatlu skala bela?
Kje bratoljubju dviga se višina?
Skrivaje tli ljubezen, brez spomina
Zakrije jo gomila osamela.

V deželi daljni, domovini dragi
Tam v grobu spi preranem srce vneto,
To srce tvoje je prijatelj blagi.

Na grob ta kámen stavim: pesen peto,
Ne glási se zaslúgam, slavi, zmagi;
Značaj možá opeva, zvezo svéto.

y.

Bosenske zanovétke.

Spisal *Rajko Perušek.*

V.

Mustafa Tevfik-beg, v naših deželah bi se zval „baron Mustafa Tevfik“ — je pravi Osmanlija, premda ga je, kakor sam pravi, mati „izbacila“ v Banjaluki. Ali on svečano protestuje proti prigovoru, da je Bosnjak. „Jaz sem Osmanlija,“ pripoveda s ponosom, „oče mi je bil Ruždi-beg, ekim (zdravnik) v carskej vojski. Volil bi biti čifutske vere, nego li bosenske (znano je, da se pravi Turci in bosenski mohamedanci grdo gledajo iz uzrokov, ktere sem že nekje napomenil); jaz imam cara v Štambulu, Bosnjaci ga pa nimajo.“ Ako mu rečeš, da imajo Bosnjaci cara v Beči, okrene se porogljivo v stran, in ne reče nič več. — Da je osmanskega rodú, to je prava istina. Obraz mu je temne boje, ustne ima debele, in črne velike oči žaré se mu izpod gostih obrvij — pravi typ Osmanlije. Govori in piše turski, da se mu bosnjaški hodže čudijo, ker jih skoro prekosi v poznavanji tega jezika, premda so se oni 15 let trudili v „medresi“ ali velikej šoli, da se razven drugih predmetov tudi državni jezik naučé. Ako še k temu glavni uzrok pribrojimo, da mu je bil oče pravi Osmanlija, ne smemo se čuditi, da se sam čuti pravega Turčina, premda se je v Bosni narodil in povse dobro „bosenski“ govori.

Stari Ruždi-beg, oče Mustafin, zapustil je troje otrók in vdovo. Svoje premoženje je tako razdelil, da je vsak ud družine toliko dobil, da je mogel živeti. Naš Mustafa je še le bil 12 let star, pa je moral upravo premoženja prepustiti starejšemu bratu, ki je „lajtnant“ v turskej vojski. Odločil je posvetiti se očinemu stanu, pa je zato dovršivši mejtef ali malo šolo stopil v „ruždijo“, nekako srednjo šolo, da bi potem odšel v Carigrad medicine študirat. Da bi ne bila Avstrija došla, postal bi bil morda s časom „ekim“ v carskej vojski, ali ta dogodek je bil za izvoljeno si karièro pogubonosen. Avstrija je namreč ustrojila gymnasijo, in v malem broji mohamedancev, ki so stopili v to novo šolo (saj ruždija je bila več na papiru, kot v istini), bil je tudi naš Mustafa Tevfik-beg. Način avstrijskega poučavanja mu ni bil kar nič po godu. Osobito bedasto se mu je zdelo, da se mora latinščine učiti in to iz knjig, kterih niti čitati ni znal. V dveh letih je pa vendar tako daleč dotiral, da se je naučil „bosenski“ jezik z latinico in cirilico čitati. Da se latinskega jezika ni malo ni naučil, kdo bi mu to v greh štel, vzlasti ako pomisliš, da se je s tem večjo pridnostjo nemščine učil. Zato je pak vselej učitelju, ako ga je vprašal, kako to, da nikdar lekcije ne zna, pomenljivo odgovoril, da se v nemščini „vežba“. — Kje se je v nemščini vežbal, povém v sledečem.

Kakor sem že omenil, gospodaril je s premoženjem starejši sin Ruždi-begov, Tevfikov brat, ki je ob času avstrijske okupacije pobegnol v Filipopelj. Od tod se je po umirjenji dežele povrnol nazaj, da si vzame svoj del dedščine. Ali ta lopov je prevaril našega Tevfika, kajti pobral je vse, kar je bilo kaj vrednega, ter pustil družini samo dve leseni bajti. Tevfik je vsemu bratovemu početju prikimaval, kajti ta ga je omamil z lepo evropsko obleko, ktere se je naš Tevfik tako veselil, da je v tem poslu na svoje zadeve popolnoma pozabil. Ali kako se je pa tudi postavljal v tej novej obleki! Kar sredi ceste je korakal z ogromnim „cekrom“ na rami, v kterem je nosil šolske knjige, ni se ozrl ni na desno ni na levo v svesti si, da ga vse občuduje. Da še bode elegantnejši, kupi si tudi par rokavic, kterih pa nikdar ne sname. Kedar je moral v šoli pisati, bilo mu je sevéda nespretno v rokavicah pisati, ali rajši se je mučil, kakor pa da bi bil snel ta znak evropske kulture. Ker je videl, da nosi gospoda prstane, znal si je nekje tudi on pribaviti bakren prstan s tremi vloženimi stekli. Pa da se ta prstan vedno vidi, nataknol si ga je nad rokavico in to na palec, ker mu je bil za druge prste prevelik, a ta levi palec je vedno od sebe molil, da ga more vsakdo brže opaziti.

Ako ga je na ta način brat prevaril, prevarila ga je še ljubezniva mati. Prodala je obe hiši, pa odpotovala s hčerjo v Banjaluko. Za Tevfika je ostavila pri šerijatskem sodišči neko svoto, od ktere bi imel na mesec tri „žute medžidije“ dobivati. Ali stvar se je tako zavlekla, da že tri mesece ni ne novca potegnol. Iz milosti ga je obdržal Turčin, ki je bil kupil hišo, pri sebi in mu dajal po 20 novcev na dan, da se preživi, pod pogojem, da mu posojeno svoto vrne, kedar prejme obresti od svoje dedščine. Tako je bil tedaj primoran obiskavati nekako „bakalnico“ ali „auskoch“, kjer je v družtvu nemških delavcev obedoval in vmes se v nemščini vežbal. Kmalu se je toliko naučil, da je ljudi nemški ogovarjal, kakor „herr director“, ali ako si ga vprašal, zakaj se po bakalnicah skita, odgovoril ti je „haus verkauft“ in nekaj fraz, potem pa svoj govor bosnjaški nadaljeval.

Razven nemščine bila mu je posebno omiljen predmet „telovadba“. Tu se je zares tako odlikoval, da mu je pri skušnji iz rečenega predmeta visoka oseba lastnoročno pripela „cottillon-red“ na prsi. Radi tega odlikovanja si je silno mnogo domišljaval. Usmiljeno je gledal na druge reveže, na kojih prsih se ni lesketala ogromna zvezda iz posrebrenega papirja. Zato si jo je pa tudi pri vsakej svečanej priliki pripel na prsi in korakal ponosno po ulicah, kjer ga je vse gledalo in se mu sevéda tudi smejalo. Ali on ni tega opazil, marveč mislil si je, da ga vse občuduje, kako si je tak mladič — bilo mu je še le 17 let — tako odlikovanje stekel. Pa zato se je tudi na ravnost v konak podal, da izposluje tam urejenje svoje dedščine, v trdej nadeji, da bode njegov red na dvornike

tak utis naredil, da ga bodo takoj pred cesarskega namestnika privedli. A žalibog ti ljudje niso znali njegove vrednosti ceniti in so ga tirali iz ene sobe v drugo, dokler se ni konečno zopet na cesti znašel.

Ker je že bil 17 let star in se južni narodi rano razvijajo, ni čuda, da je tudi njegovo srce začelo nežna čuvstva osečati. Pa ker se je evropski oblačil in nemški lomil, naravno je, da je bila tudi njegova izvoljenka „švabica“ z one strani preko Save. Po zanimanji je bila služkinja v onej bakalnici, v kterej je naš Tevfik obedoval. Srce njegovo se vname kakor goba. Začel je tedaj najprvo „ašikovati“ samo z očmi, potem jo je sramežljivo ogovoril, kmalu jo je pa počel tudi objemati in kar še običavajo počenjati zaljubljeni ljudje. Da jej je tudi zaljubljena pisma pisal, je naravna stvar. Da je v pismih, ktera je v „bosenskem“ jeziku pisal, vse svoje nemške fraze upotrebil, je isto tako naravno. Obetal jej je, da jo bode za ženo vzel, pa da se bode dal krstiti, samo da doseže svoj namen. Ali sam Bog vé, kako da jej zaljubljeni Tevfik ni mogel omehčati trdega srca. Počne misliti, kaj bi storil, da bi se jej bolj dopadal. Morebiti jej moja obleka ne dopada? Videl je, da ima eden prekosavski dijak, mlad „Bèčlija“, kratko suknjico in hlače do kolen, pa visoke bele nogavice, pod kolenom s trakovi pripete. To se je njemu posebno dopadalo. Ker ni imel kratke suknje, dal si je v telovnik rokave stare suknje všiti, črez hlače pa je potegnol visoke debele volnate nogavice. Tako oblečenemu so se prsi od radosti dvigale, kajti mislil si je, tolikej dražesti se ne bode njegova izvoljenka mogla nikakor zoperstavljati. Takov prišel je tudi s cekrom v šolo, kjer ga sprejme obči gromoviti smeh. Na veliko viko pride ravnatelj, da vidi, kaj se je zgodilo. Pokliče Tevfika k sebi v pisarno, ker se sam ni mogel vzdržavati smeha, vidéč ta poljski strah. Tu ga vpraša, kaj ga je napotilo tako smešno obleči se, in tu povê naš Tevfik v svojej naivnosti vse odkritosrčno, kakor je že sploh zaljubljencem težko sladke skrivnosti zá-se obdržavati. Ali tu je na nepravega naletel. Ostro ga ukori mož, ki valjda ni poznaval tako sladkih čuvstev, ter mu stavi alternativo, ali šolo zapustiti, ako se hoče ženiti, ali pa takih bedastoč okaniti se. Po izvršenej gromovitej „filipiki“ ravnateljevej stopijo Tevfiku debele solze v oči ter se počne zaklinjati, da se noče ženiti, nego da bode vse te budalaščine opustil, pa svoje „nauke“ (lucus a non lucendo) nastavil. In res, drugi dan prinese pismo, ktero je hotel svojej prijateljici kot odpoved pisati, ravnatelju, da ga pregleda. V tem pismu grdi svojo prejšnjo izvoljenko z najostudnejšimi izrazi. Kakor se mu je srce hitro vnelo, tako se mu je ljubezen brzo ohladila!

Ali zdaj je bila tudi mera njegovih bedastoč polna. Bilo je jasno, da je ta človek bedast, pa da se mora iz šole odstraniti. Tevfik bil je blizu zdvojenja. Sramotno mora iz šole, delati ne zna, a dedščina še vedno ni urejena, in on je še vedno brez denarja.

Iz tega groznega stanja ga je rešila njegova dojka. Bila je ta znana z neko vdovico, ktera ima lepo premoženje, pet hiš, 6 čiftlukov (kmetij) in nekaj tisoč cekinov. Ta vdovica je željna dobiti mladega moža. S pomočjo imenovane dojke sta se Tevfik in vdovica sporazumela, skoro bode ženitovanje, kajti šerijatski zakon dopušča ženitev v tako mladih letih, in Tevfik bode bogat beg. — One kratke suknjice ne nosi več, tudi nogavic ne oblači več preko hlač, ali inače še hodi vedno v svojej oguljenej evropskej obleki. — Ali se bode kot zakonski mož še v nemščini vežbal, ne vém; a da si z drugimi predmeti ne bode belil glave, to je gotovo. —

Pred par dnevi sem srečal Tevfika s svojo „verenico" v „bezistanu" (poslopje, v kterem se po največ platno in drobne stvari [quincaillerie] prodavajo). Ustavi me, pa mi reče: „Glej, to je moja žena!" — Pogledam jo; bila je za glavo večja od njega. „Je-li mlada?" vprašam ga. „Bogme, da je, ima še le 40 let; vidiš, kaj mi je dala!" reče mi in pokaže droben prstan z velikim diamantom, potem izvleče iz žepa mošnjo in udari z njo ob dlan, da zazvenčé „cvancike i tolarji". „To mi je dala: na! da bodeš mogel kaj potrositi!" — Pripovedal mi je tudi, da je sodišče njegovo stvar povoljno rešilo, in na konci pripovedanja pristavi: „Drugi teden pridem, da te pozovem na gostovanje, a samo tebi," pristavi skrivnostno, „bom svojo ženo pokazal." „Tvoj poziv je meni jako časten," odgovorim mu, „ali vendar se ti moram zahvaliti, ker ga ne morem sprejeti"; nisem bil namreč čisto nič radoveden gledati njegove žene niti željen gostovanju prisostvovati, pa v istini ni ga bilo pri meni. —

VI.

„A da ništa nije valjano u djaurina, to su mu valjane ceste," rekel je neki Turčin, ko se je vračal s potovanja. Bil je prisiljen priznavati, da so djauri vešti ljudje v zidanji cest, pa da so dobre ceste ne samo koristne, nego tudi ugodne, ker se ni treba na potovanji ne deseti del toliko mučiti, kakor po slabih cestah. Naravno, da se je moral diviti krasnim od Avstrijcev zidanim cestam, ako pomislimo, da je turska vlada še le leta 1862. počela zidati umetne ceste za kola in da se je pred okupacijo Bosne 95% potov moralo šteti med one, na kojih so mogli samo konji in mèzgi hoditi. Zato so pa tudi še sedaj, ko je že več dobrih in krasnih cest zidanih, bosnjaška kola bela vrana. Pa saj jih tudi niso mogli rabiti, kajti te ceste, skoro bi rekel steze, vodijo preko strmih, kršnatih pečin, v kterih je voda take jaruge napravila in kamenita tla izjedla, da celó pešec sigurno stopati ne more, ako nosi škornje po našem nakroji in ne opank. Toliko večjega občudovanja pa so vredne slabe bosnjaške pare, ktere natovorjene tako sigurno stopajo, da se jim mora človek čuditi. Čudno je, da ti konji skoro vedno z nogama

ene strani isti čas izstopajo. Nosijo po 160—200 funtov, hodijo 6 ur na dan in pridejo 6 milj daleč. V košarah na obeh straneh na konji visečih transportujejo se otroci. Žene jezdijo kakor moški. Cele družine se vozijo v „arabah“, t. j. revno skrpanih vozovih.

Druge take ceste peljejo zopet po polji ter so ob deževji in po zimi tako blatne, da se konji do kolen udirajo. Naravno je tedaj, da potujejo potniki jahajóč na konjih ali mèzgih, pa da se na ta način tudi trgovski promet vrši in poljski pridelki s polja spravljajo. Le ob Posavini v ravnici se upotrebljavajo kola.

Ako so lepe od Avstrijcev zidane ceste izvabile rečenemu Turčinu gore navedene besede, toliko večje bode njegovo začudjenje, ako zagleda „železni put“, na kterem neznana mu sila tira cenó in brzo veliko vrsto težko natovorjenih voz.

Kedar bode tedaj cestna mreža spajala vsa večja mesta, prestal bode tudi sedanji način potovanja, na ktero se mora potnik z vsem mogočim oskrbeti. Da se pa to ne bode Bog vé kako brzo zgodilo, temu nam je porok tromost in konservativnost, ki leži Bosnjaku v krvi in ktero povečava pri mohamedancih osobito še mohamedanska konservativnost.

Ta njihova konservativnost se tudi pokazuje v strastnem obdržavanji narodne obleke. Omer-paša je vojaške novince moral prisiliti, da so se oblekli v vojaško po evropskem kalupu prikrojeno monturo. Posebno ozke hlače so jim mrzke. Za Hadži Lojinega „carovanja“ so morali vsi „alla Franca“ oblečeni, moški in ženske, pustiti to odelo, pa široke dimlije obleči. Jako redki so oni, ki se nosijo po evropsko, seštel bi jih vse na prstih ene roke. Klobuk mesto fesa ali turbana nositi, prepoveduje jim celó zakon.

Zvečer ne gre Turčin na ulico brez „fenjera“, t. j. svetiljke iz papirja, v kterej gori lojena sveča, premda so ulice razsvetljene, pa bodi si tudi da razven tega še uštap (polna luna) svojo luč po zemlji razliva.

Kedar se tedaj Turčin na pot pripravlja, naloži konju celo riznico domačega orodja. Natovori konju ćilim ali sag (teppich), kteri mu je potreben, da ga razprostre na polji, pa da se potujóč na njem klanja. Da mu ne bode hladno, pa da ga dež do živega ne premoči, oskrbi se z debelim plaščem in dežnikom. Za svojo sigurnost pripnè ob sedlo po kojo kuburo (samokres) in čestokrat obesi ob rame diljko, t. j. dolgocevno tursko puško. Da ne trpi glada ob dan, naloži tudi potrebnega jela in ker ne more brez kave celi dan pretrpeti, ne pozabi na ročni mlin za kavo. Da je tudi z duhanom dobro oskrbljen, pa mi ni treba omenjati. Dolgi čibuk v roki držéč od sebe molí, ali ga pa za vrat utakne, ako se je slučajno s šibico oborožil, da z njo konja tira.

Vse te stvari hrani v dveh torbah, „bisagah“, ktere visé preko

navadnega ogerskega sedla ob konjskih bokih. Uzda ima raven džem (stange) ter je pri bogataših bogato okrašena. Uzendjija (steigbügel) je na obéh stranéh zavihana ploča iz tankega železa, tako da v njej cela noga počiva.

Vsega tega pa mu je tudi v resnici treba, kajti Turčin tudi na potu ne opusti svojega navadnega življenja. Ker se mu kar nič ne mudi, zato se on nikdar ne žuri na potu, pa mu je vse eno, prišel preje ali pozneje. Konj mu polagano koraka, in on si more tedaj povse mirno natlačiti čibuk, zapaliti ga in počasno gosti dim v oblake spuščati. Kedar se naveliča jahanja, stopi s konja, priveže ga h kakemu drevesu, razprostre ćilim v hladu, ako je vreme za to, opravi med običnimi ceremonijami svoje molitve, ali pa sede ter si namelje kave, zapali čibuk in potem sladko zadremlje, kakor je to njihov ćef (laune). Kedar se naspi, vzjaše zopet konja, pa ide polagano dalje, dokler ne pade na večer v han, kjer prenoči. Večerjo si je sevéda prinesel sam sebój, saj bi tako ne bil v hanu Bog vé kaj dobil. Neki prijatelj moj, ki mnogo po Bosni potuje, pripovedoval mi je, kako se je edenkrat ob slabem vremenu uklonil v neki han. Prašal je handžijo (gostilničarja), kaj ima za večerjo. „Ima svašta," reče ta bosenski hotelier. „Imaš tedaj mesa?" vpraša prijatelj moj. „Nemam Boga mi," odgovori gostilničar. „Imaš koje pile (piško)?" „Nemam." „Imaš jaja?" „Nemam." „Imaš sira?" „Nemam." „Šta vraga dakle imaš?" „Imam boba i luka!" odreže se vrli mehandžija. — Tudi prenočišče ni nič v redu; da bi samo navadne zajedavke človeka vznemirjevale, to bi človek še pretrpel, ali brezobrazne so miši in podgane, ktere se familijarno spavajočemu po telesu sprehajajo.

Dostikrat pa morajo potniki v hanu (v mestih se zovejo gostilnice „mehane") kar na zemlji okoli ognja pospavati, a drva se, ako so mokra, kaj težko užgó ali pa skoro pogoré. Zjutraj pa morajo potniki za to prenočišče po groš „grijačine" plačati, premda so jim često od mraza klepetali zobjé. Ti hanovi so večkrat tako veliki, da more v njih pri tleh do sto konj prenočiti.

Dasi niso tedaj uživanja na potu baš vabljiva, vendar ni Turkom kar čisto nič mar poboljšanje komunikacije. Pa so se zato tudi vselej protivili zidanju cest, ako je kak naprednejši veljak v medžlisi (zboru) stavljal predlog, da se naj zida ta ali ona cesta. Da je glavni uzrok tej nemarnosti turski konservatisem, to sem že omenil. Drug tehtovit uzrok je sebičnost. Ako nima Turčin neposrednje koristi od tega, ne odpre svoje mošnje. „Kaj bi jaz denar trosil za tako nepotrebne stvari, ktere bodo tudi takim v korist služile, ki niso ničesa zá-nje žrtvovali!" misli si, in to mu je dovolj.

Ko je mogočni general Omer-paša (Lattas) v zboru predlagal, da se naj zida cesta od Sarajeva do Broda, branili so se turski modrijani z rokami in nogami. Ustrašili so se velikih stroškov. V zboru teh modri-

janov je vstal eden in takó-le predlog pobijal: „Jaz trdim, da zidanje te ceste ni samo nepotrebno, nego da je i proti veri, kajti ako vi cesto zidate, preinačujete s tem zemljo, a nikdo vam ni dal prava, da ono, kar je Bog stvaril, popravljate. Mislite li, da zemlja ni božje stvorjenje, pa da se sme mučiti s tem, da njeno površino s krampi in lopatami razrivate, razkopavate in z bati bijete? Ali mislite, da bi Mohamed, ako bi došel na zemljo, ne našel zemlje zopet take, kakor jo je Bog stvaril?“ Pravijo, da je ta važni razlog večino članov v zbornici prepričal o nezgodnosti rečenega predloga.

Baš proroški glas pa je bil govor drugega člana zbornice, kteri je naglašajóč nepotrebnost te ceste za Bosnjake rekel, da bode ako se zida, samo sovražniku pomagala, da ložje v deželo prodrè.

Omer-paša ne uvažajóč tega razloga in prezirajóč razloge ostalih govornikov, zidal je ipak cesto iz Sarajevo v Brod, in glej, baš po tem potu prodrlo je glavno teló avstrijske vojske v Bosno!

(Dalje pride.)

Baumfilius.

Priobčil *dr. Jože Pajek.* *

Neki kmet je žmetno v breg voza. Ko je tak v nevoli bia, sreča ga ti hüdi düh. Totega ubogi kmet prosi, naj jemi pomaga kola na breg pripeljati. Ti hüdi jemi to obeča, in samo le te, če jemi kmet tisto da, ka 'ma doma v kopaji. Kmet si misli: Ka pa še te bo v kopaji? — in obeča hüdemi dühi, ka jemi bo da. Kda sta domo prišla, pita ga kmet, kaj da bi rad mea. Ti hüdi pa gre v hišo, ge je dete v zibači ležalo in reče, ka to če 'meti. Kmet se prestraši in prosi hüdega düha, naj jemi dete püsti. Hüdi düh pa deteta püstiti neče, in če deno krstni cegle 'meti. To njemi kmet da, in ti hüdi je odiša. Kda je toto dete zraslo, dajo ga oča šolati. Kda pa bi za mešnika žegnan moga biti, je ne mea krstnega ceglca, in moga si je v pekja pójega iti. Prle pa je ša k fajmoštri, ka so jemi dali žegnane vode, in potli je ša v pekja. Kda pa je že trüden bia, ka je dale ne moga, ša je v neko kočo, kera je pri nekem vekem lesi bila. V totoj koči pa so bli tolovaji doma. Kda je küharco prosa, naj ga gor vzeme, je ona rekla, ka ga ne sme, ker raubarhautmani kristjanska duša smrdi. Ker pa je zlo lepo prosa, ga je deno gor vzela in v pepeja pod komenom skrila. Kda je raubarhautman domo priša, je včasi reka, ka je kristjan v hiši. Ker pa

---

* Narodna pripovedka. Zapisal J. Žm. iz Róžičkega vrha za Ščavnico. Primeri Valjavčeve narodne pripovedke, stran 168: Pompilijuš.

je kūharca tajila, da ga ne ga, je raubarhautman da vse preiskati. Kda je totega popotnika najša, ga je pita, kama da gre, in ko je on reka, ka gre v pekja, je jemi nič ne hūdega včina. In drūgi dan je naroča popotniki, naj pita tam, ka je za Baumfiliusa (tak se je namreč raubarhautman imenoval) v pekli pripravleno? Potle je naš mladi popotnik odiša. Kda je v pekja priša in tam za svoj krstni ceglc trūca, so jemi ti hūdi dūhi v prvoj hiži povedali, ka ga nemajo. On pa je je začea z žegnanoj vodoj škropiti, tak ka so vsi v kote pobegnoli in jemi rekli, ka 'ma ceglc jihov kralj. Potli je ša skoz več hiž, in kda je priša do kralove hiže in je ga prosa za krstni ceglc, in ko je ga jemi on ne štea dati, začea je škropiti hujdiče z žegnano vodo, tak ka so vsi k krali pribežali in so ga šteli na Baumfiliusovo postelo djati, če jemi nede krstnega ceglca da. In tak je jemi kralj hujdičov moga krstni ceglc dati. Prle kak je s pekla odiša, še je pita, kaj da 'majo za Baumfiliusa pripravleno. Hujdiči so mu rekli, ka 'majo za jega tekočo žveplo in smolo pa postelo, pri keri so takši zobje, takak pri brani. Potli je toti mladenič mešnik grata, in že kak mešnik je Baumfiliusi naznana, kaj strašnega je v pekli za jega pripravleno. Baumfilius se je prestraša in je pita mešnika, kaj naj stori, ka bode zveličan. Mešnik vzemejo sūho vejo in jo vteknejo v zemljo in Baumfiliusi za pokore za njegove grehe naložijo, naj večkrat v enem dnevi toto sūho vejo podleje in poleg je doj poklekne in moli za odpūšenje svojih grehov, in doma naj sploh moli, in to tako dugo, ka bode tota sūha veja zelena gratala. Tak je 'bogi Baumfilius dosti let pokoro dela, tak ka je tota sūha veja resen zelena gratala. In kda je že lepo zelenela, je on zlo betežen grata, ka so jemi mogli po mešnika poslati. In priša je ravno tisti mešnik, ker si je prle v pekja po krstni ceglc hoda, in je jemi da zdaj poslednjo olje. —

Nekoliko o strupenih kačah iz domačih dežel.

(Konec.)

VIII.

Treba je še nekoliko o sovražnikih kačjih izpregovoriti in o pripomočkih zoper strup. V živalstvu imamo nektere živali prav koristne zaradi tega, ker strupenim kačam po življenji strežejo. Omenim tu dihurja; tega smrduha zeló preganjamo, ker se rad kuretnine in jajec loti. A pozabiti bi se ne smelo, da on tudi marsikaj dobrega stori, ker dosti strupenih kač pojé. Po zimi, ko so gadje v trdem spanji v gnezdih, da skoro kakor otrpneni ležé, pride dihur in jih pohrusta od prvega do

zadnjega. Jazbec, kuna (ta posebno po zimi), podlasica, čeravno tako mala živalica, loti se vendar nevarnega gada, ki ga dostikrat premaga, včasih pa tudi sama v boji z njim življenje izgubi, in jež so poglavitni kačji sovražniki med sesavkami.

Največji junak proti strupenim kačam je med imenovanimi sovražniki gotovo jež. Njemu strup ne škoduje. Lenz pripoveduje, da je imel ježa ujetega, dajal mu je različne hrane in ga je poskusil na gada. Brez vsega strahú je vohal strupeno kačo, ki že dalje časa ni pičila, od repa do glave in celó v žrelo. Gad je pihal in udarjal po ježevem rivčeku z ostrima zoboma; toda jež se ni zmenil za to, obliznol se je z jezičkom, a tudi v jezik mu je gad zoba zasadil, pa kaj! ježu se strup ni poznal. Gad se je ranil ob ježeve šetine v žrelu, da mu je kri tekla, vendar ježu ni mogel hudega storiti. Ni trpelo dolgo, jež zgrabi gada za glavo, zdrobi mu jo in jo pohrusta s strupom in s strupnimi zobmi vred brez vse škode. Će je ravno več gadov s strupom, kostmi in kožo vred pojedel, počutil se je vedno dobro pri tej hrani. Še oteklo mu ni, kamor ga je gad pičil.

Ako kdo ježa in njegove dobre lastnosti pozna, ga gotovo ne bode preganjal, žalostno bi pa tudi bilo, ko bi ga! Prositi pa tudi moramo, naj se ne pozabi, kar kune, dihurji, podlasice in jazbeci človeku koristijo in dobrega storijo, ko mu pomagajo nevarno kačjo zalego pokončavati. Zatorej ne preganjajmo jih!

Tudi med pticami nam je treba nektere imenovati in sicer sokole, vrane, sove in šoje. Da se nekteri psi z uspehom s kačami vojskujejo, bilo je že omenjeno.

Da človek strupenej kači, ako na njo naleti in se je preveč ne ustraši, ne prizanese, je naravno in vsakemu znano. Opomniti je vendar, da je previdnosti treba. Nekteri kačarji se gada ali modrasa tudi kar z golo roko lotijo. Sam poznam moža, ki pravi, da modrasa kar hitro za vratom zgrabi in ga trdo drži ter ga tako lahko premaga. Vendar tega bi ne svetoval nikomur, tudi njemu sem pravil, naj se ne loti nikdar tako ne gada ne modrasa. Še če pošasti glavo od života odsekaš, bati se je, da te piči, ako bi prišel s prstom ali roko blizu nje. Drobna leskova ali kaka druga šiba zadostuje, da ga ubiješ, ako ga udariš po hrbtu z njo, čeravno ima gad kakor tudi modras sicer trdno življenje. Pri lovu je treba škorenj, ki segajo vsaj do pod kolena; v črevljih ni varno hoditi po prostorih, kjer se gadje grejejo, ker se more ta žival vendar toliko po konci speti, da seže višje, kakor je črevelj visok.

Ker so si nasledki ugriza ali pika strupenih kač v obče jako podobni in se razločujejo po okoliščinah le po hitrejšem ali manj hitrem delovanji strupa, hočemo tu splošno in ne ravno o nasledkih gadjega ali modrasovega strupa govoriti.

Včasih oteče oni del trupla ali telesnega uda, kamor je strupena kača ugriznola, jako hudo in grozno. Otok se razširja in sicer ne samo po telesnem pičenem udu, temveč tudi po bližnjej okolici. Močno otekanje po piku je znamenje, da se strup naglo med krv ne meša; ako pa otok ne nastopi, zameša se strup hitro in zanese med zdravo krv. Precej po ugrizu spreleti strašna bolečina kakor blisk celo truplo; dostikrat pa ni tako, temveč kakor da bi se bil s trnjem ali šivanko zbodel, čuti pičenec nevarno, čestokrat smrtno rano. Poslednja je večkrat tako mala, da se komaj dobro vidi, včasih še kaplje krvi ne priteče iz nje. Zdaj sledi neka splošna slabost, zaspanost, polasti se ga omotica, potem omedlevica, in to je vse znamenje, da je kri ostrupljena. Prav dostikrat se pridruži bljuvanje, včasih celó bljuvanje krvi, ki jame tudi iz nosa, ust in ušes teči, ob enem pritisne driska. Zaspanost postaja večja, moči zapuščajo vedno bolj pičenega reveža, pogled, posluh in drugi čuti oslabé, včasih se tudi pogled in posluh popolnoma izgubita. Pozneje začnejo bolečine prenehavati, in ko se smrt bliža, ne čuti menda bolnik nobenih bolestij več, marveč umrje brez zavesti.

Dostikrat pa trpi pičenec grozne bolečine, vsak vrišč okrog njega, vsaka stopinja, sploh vse, kar sicer na čutnice upliva, muči ga strašno. Ljudje in živali, ki so bili pičeni, včasih po cele ure pregrozno vpijejo, cvilijo in jokajo, predno jih slabosti popolnoma ne prevzamejo in brezzavest ne nastopi, kterej kmalu smrt sledi. Vselej postane truplo še pred smrtjo mrzlo, barva je mrtvaška, obraz se izpremeni, moči izginejo, zavest se izgubi in življenje ugasne.

Čim večja in starejša je kača, čim dalje ni pičila, čim bolj vroče je vreme, čim bolj razjezana ali razdražena je kača, tem groznejši, tem strašnejši so nasledki njenega ugriza. Tudi ni enako, kam je strupni zob zadel, ali ga kača zasadi v žilo odvodnico, ali kam drugam, kjer je truplo sploh bolj ali manj občutljivo. Čim hitrejše se strup med krv zameša in čim več ga je, tem hitrejše se jame kri razsedati in se razsede. Pri gorkokrvnih živalih deluje strup veliko bolj naglo in hujše kakor pri mrzlokrvnih. Ptičem je torej strup bolj nevaren in jih hitrejše umori, kakor na pr. žabe ali krote.

Mrtvo truplo ne postane enako trdo, kakor sicer po smrti; v desnej srčnej votlini je črna zasedena kri, leva votlina je prazna, ako se truplo odprè; v možganih je polno črne krvi, in tudi jetra in pljuča so je polna.

Ako se kače ene in tiste sorte pikajo, jim strup ni škodljiv, posebno če niso različne velikosti, celó otekline se ne prikažejo, sploh nobeni nasledki zastrupljenja. Dostikrat tudi strup nestrupenim kačam ne škoduje, in celó gorkokrvnih živalij nekaj poznamo, ki jim ne škoduje strup. Imenovali smo že ježa in dihurja. Če pa piči strupena kača kako drugo

strupeno ne ravno iste sorte, ktere je sama, škoduje jej strup, in sicer tako, da je strup one kače, ki je večje sorte, drugim manjše sorte nevaren.

Sploh se pravi, da je strup le nevaren, ako pride na ravnost v krv, in da ne škoduje, ako se požre. Vendar poslednje ni istina. Tudi v želodci ni dober in ima lahko grozne nasledke. Celó če se kri pičene živali na ravnost s krvjo druge nepičene zameša, da se postavim pod kožo brizgne, kar se je poskusilo, ostrupi, dà še več, kri poslednje živali ostrupi še tretjo in četrto. Mleko pičene živali je tudi nevarno; izkušnje so učile, da tako mleko na truplo enako upliva, kakor strup sam. Meso pičenih živalij pa zopet ni nevarno, kar tudi izkušnje učé.

Kaj se rabi zoper kačji strup in kako se ima ravnati, ako je koga gad ali modras pičil? Bilo je menda po zimi leta 1880., ko sem v dunajskih časnikih bral, da je nekdo strupene kače in njih strup na sebi poskušal in se sam zdravil. Imel je, kakor so listi kratko poročali, klopotače; dal se je od te kače, ki je zeló strupena, na roki pičiti, zobje so se poznali, kamor jih je zasadila, vendar človeku, ki se je z vsemi zoper strup potrebnimi rečmi preskrbel in se sam zdravil (bil je neki zdravnik in je svoje poskušnje delal v ožjem krogu tukajšnjih, dunajskih zdravnikov), strup ni škodoval. Čakal sem in mislil, da se bode kaj več o onih zdravilih zvedelo, ki jih je ta mož rabil, toda nobene reči ni bilo več čuti o tem; gotovo se mu njegove skrivnosti niso hotele odkupiti. Letos sem pa zopet bral v večernih dunajskih listih, da je prišel nekdo v Ameriki na to, da se pičenec ozdravi, če je že tudi strup dalje časa v krvi, ako se mu pod kožo „hypermangansaures kali“ brizga. Kaj in koliko je resnice na tem, še ne vémo. Do zdaj moramo ostati le pri starih pripomočkih, ki so pa vsi zvunanji; notranjega zdravila še vedno ne vémo, in to zato ne, ker se strup po svojej bistvenosti še ne pozná.

Že od nekdaj je bil kačji strup malopridnim ljudem prilika, da so ti sleparji reveže od strupenih kač pičene plahtarili, ali pa so pred očmi nevednežev s kačami svoje sleparstvo poganjali, kakor se to še dandanes ponavlja. Vendar o tem ne bomo govorili, ker vsak dobro vé, kaj imamo misliti o zagovarjanji in kaj zopet o ljudeh, ki znajo bajè kače očarati.

Sploh se svetuje, ako je kdo od gada ali modrasa pičen, da naj se mu ali da naj si sam ud ńad rano preveže s trakom ali s kako drugo rečjo, ki je ravno pri rokah. Privezati je treba trdo, da se strup ne more s krvjo po životu zanesti. Razvèn prve preveze je treba še ene ali dveh nekoliko od rane dalje proti truplu. Ko je ud, bodi si roka ali noga, kamor je človek pičen, prevezan, naj se rana izreže in sicer ne premalo globoko. Toliko naj se izreže, da odteče s krvjo tudi strup ali

da se z izrezanim mesom od trupla odstrani. Rano je treba izmiti in sicer dobro izmiti. Izpere naj se z vodo, ker ta je najlažje dobiti, še boljše je pa, če se more z žganjem, salmijakovcem ali pa tudi z lugom. To sevéda so dostikrat kaj težke reči, ker si človek v prvej in največjej zadregi od samega strahú morebiti pomagati ne vé, ali pa si ne more, ker nima nobenih potrebnih pripomočkov. Svetovati je tudi treba, da če bi ravno nobene stvarice ne bilo, ki bi se mogla rabiti, naj se vsaj kamen vzame in na rano pritisne, prav trdo sevéda, ali če kamena ni, kaj drugega trdega, kar se pa mora toliko časa trdo tiščati, da pride druga boljša pomoč. Dokler se kamen ali kaka druga trda stvar močno na rano tišči, ne stopa strup dalje v krv.

Svetuje se tudi, naj se rana izsesa. Tudi to ni vselej brez težave in včasih celó zeló nevarno. Primeri se, da si na takem kraji pičen, kamor z usti blizu ne moreš, torej si z izsesanjem sam ne moreš pomagati; drugače je, če to stori kdo drug, ako je ravno tu. Nevarno pa bi bilo strup izsesati, ko bi imel tisti, kdor to stori, kako rano, če tudi majhno v ustih ali na ustnicah, kjer bi se lahko strup s krvjo zmešal. Če rano prerežeš, in če se kri s strupom vred izsesa, bi ne bilo varno te mešanice požreti, ker je, kakor je že bilo rečeno, strup tudi v želodci škodljiv in nevaren.

Prav dobro je, kjer je v prvem trenotku ali vsaj kmalu po ugrizu, dokler se še ni strup med krv pomešal in po životu raznesel, mogoče rano izžgati. Najboljše za izžiganje bi bilo kako razbeljeno železo, toda kje boš kaj takega precej dobil? Tobakarji na kmetih imajo navadno še dandanes gobo in kresalo pri sebi; naj se goba užge, sevéda je mora biti lep kos, ne toliko, kolikor je tobakar pod pokrovce na suhi tobak utakne, ako se hoče rana z njo izžgati. Goreče oglje je tudi dobro. Ko bi se pozneje rana izžigala, ko je strup že v krvi, bilo bi to nepotrebno in nespametno mučenje in trpinčenje.

Notranjega pravega zdravila pa še ne moremo do zdaj imenovati, kakor je že bilo rečeno, čeravno se jih mnogo upotrebljuje. Najbolj se priporoča salmijakovec ali amonijak. Ta se tudi že jako dolgo rabi in sploh z dobrim uspehom. Rana naj se z njim opere in otira, pičencu pa se ga naj vsako uro dá žlico z vodo namešanega popiti. Še boljše je pa, če se z žganjem pomeša. Bolniku bode dobro délo, ako se more spotiti, zato se naj amonijak če mogoče s kako prav močno pijačo, bodi si z močnim žganjem ali močnim vinom ali pa rumom zmeša. Dajati ga je treba tako dolgo, da minejo vse bolečine.

Pri nas mislim, da bi se pri kakej nesreči žganje še najlažje rabilo. To se najlažje dobi; v nekterih krajih ga je še le preveč, posebno v poslednjih letih se je jelà ta pijača hudo točiti. Poroča se, da se žganje v bavarskih hribih že dolgo in s prav dobrim uspehom rabi zoper kačji

strup. Ljudje, ki so bili pičeni, pijejo ga, kar ga morejo in se neki še ne opijanijo ne. Tudi se je že primerilo, da je bil kak prav natrkan pijanec pičen, in strup mu ni škodoval, kakor bi mu bil, ko bi bil trezen pičen.

Potjenje je tudi dobro, kjer se more napraviti, vsaj bolečine nekoliko olajšuje. Opomniti je še treba, da se naj prej ko mogoče po zdravnika pošlje, in njemu se naj bolnik izroči.

V sledečem podamo kratko poročilo, kako se je gospa Erberjeva, ktero je modras pičil, zdravila. V Brehm-ovih knjigah se o tem poroča in sicer piše gospa blizu takó-le:

„Moža ni bilo domá, in med tem časom sem morala golokožnice in dvoživke čistiti in oskrbljevati. Modrasom sem hotela vode dati, zato sem jih postavila na mizo, odprla sem eno kletko in dala nevarnim živalim z dolgimi kleščami posodo z vodo napolnjeno. Med tem je zvunaj pozvonilo, hitela sem odpirat, a pozabila v naglosti durice pri kletki zapreti. Ko pridem zopet nazaj v sobo, vidim preplašena, da je en modras že s polovico života iz kletke izlezel. Uplašena in prestrašena nisem vedela kaj storiti, nisem imela toliko preudarka, da bi bila žival s kleščami v kletko spravila; prijela sem jo torej nepremišljeno in sem jo vrgla v kletko. To se je v trenotku zgodilo; a če sem tudi bila hitra, spel se je vendar modras, ko sem hotela vratice zapreti, in me je v levo roko (rame) pičil. Tako sem se bila prestrašila, da sem nekoliko časa kar rano gledala. Na tej ni bilo nič posebnega, bila je kakor prav mali prask, ki ga napravi šivanka; bolelo me ni, zato sem se umirila in sem mislila, da ni nevarnosti. Toda ni dolgo trpelo, da sem čutila omotico; tako slabo mi je postalo, da sem se morala vsesti. Ob enem sem pa čutila hudo bolest v rani in še le zdaj sem zapazila, da je jela rana zelena postajati in da se je prask skrčil. Ker so postajale bolečine vedno hujše, izprevidela sem, da ni drugače, kakor porabiti kak pripomoček zoper kačji strup, namreč rano izrezati, izsesati ali pa izžgati. Prijela sem jeklo, ki sem je imela ravno v ognji, s kleščami in sem je pritisnola in tiščala srčno na rano. Napravil se je velik črn mehur na istem kraji. in okoli rane se je pokazalo več manjših, rudečih mehurčkov. Koža je bila tako napeta, da nisem mogla prestajati, zato sem mehur prerezala. Pocedila se je iz njega umazana, črnkasta tekočina, ki sem jo, čeravno me je zeló bolelo, vendar iztiskavala. Zdaj sem rano skrbno zavezala in v osmih dneh je bila na moje veliko veselje popolnoma zdrava.“

Ta zgled nam kaže, koliko pomaga, ako se more rana precej izžgati, ali malokdaj se kdo tako srečno in naglo ozdravi. —

Tako sem te, dragi čitatelj, pobliže seznanil s strupenimi kačami, da se jih véš v bodoče bolj varovati. To so vse naše strupene kače po Slovenskem, in tudi celo cesarstvo jih nima več! *M. Tonejec.*

———

Kritika Gregorčičevih poesij.

Spisal *Janko Pajk*.

„**Poezije.** Zlozil S. Gregorčič. I. V Ljubljani. Založil Ig. Gruntar; tiskala Klein in Kovač. 1882.“ — Čedno natisnena knjiga šteje s kazalom 160 stranij in obsega z Uvodom 57 števílk. Dobiva se pri Ig. Gruntar-ji, c. kr. notarji v Logatci (Loitsch) po goldinarji. —

Pesnik nam sam v „Uvodu“ razlaga, zakaj je svoje po raznih listih raztrošene poesije — „raztresene ude“ pravi on — v posebno knjigo zbral, da bi namreč iz takošne celote spoznali njegov pesniški duh. Ta namen svoj nam poveda v vrsticah: „Da k i p njegov bi vam podál, Raztresene sem ude zbral“ (Uvod). Pod tem „kipom“ imamo njegovo „g l á v o in s r c é“ razumeti, kakor sam ravno tam pristavlja. —

Iz teh vrstic se sme sklepati, da je pesniku samemu do nepristranske ocene njegovih pesniških proizvodov. In on imá popolnoma prav, da je svoje pesni z b r a l, da si pogledamo njegov „k i p“. Res je sicer, kar že latinski pesnik pravi: „ex ungue leonem“, da namreč umetnika že iz enega samega njegovega izdelka spoznamo, ali je dober ali pa slab. Priznavam, da isto tudi veljá o poesiji; že iz ene same pesni lahko včasih izprevidimo pesniško zmožnost nje zložitelja. Ali kdo bi si upal tako sodbo pri velikem števílu pesnij za popolnoma veljavno in merodajno podajati, osobito če je ona pesen krajša, ali pa celó prav kratka, kakor na pr. posamezni epigramm? — Vrhu tega pa je nekaj pri poesiji, kar veljá povsod v človeškem življenji: r a z l i k a v r a z v i t k u. Vsakega pesnika pesni niso v vsakem času in o vsakej priliki enake vrednosti. Potem pa še nekaj, kar je pomisleka vredno: tisti pesniški „s v é t“, tisto poetiško „o b n e b j e“, kakó ga hočemo spoznati, ako ne primerjamo v e č poesij istega pesnika ter jih združujemo v nekako dušno c e l o t o? — Samó iz takih celot se vidi, kaj in koliko premore z e v s e m a kakov umetnik. Pravični proti pesniku moremo torej v resnici le tedaj biti, ako pregledamo, kakor naš pesnik sam z zdravim sôdom to terja, kolikor mogoče v e s „k i p“ njegove duše in njegovih čuvstev. — In ta samolastna sodba dela našemu pesniku vso čast; mi smemo upati, da mu je pravična, objektivna, podučna, da! ko bi bilo kje treba, celó posvarjajoča kritika ljubša, nego ona, ktera bi ga v ničem ne podučila, v ničem ne opomnila, ampak ga samó povzdigovala ter skozi in skozi samo hvalila.

Resnicoljuben, ljubezniv, zdravočuten, kakoršen je naš pesnik — po njegovih poesijah sodéč — on ne bode odkritosrčne besede za zlo jemal, temveč bode celó zadovoljen, ako o njegovih pesnih na tanje izpregovorimo; kajti on bo imel sad od nje, kakoršnega ima vsakteri, ki tujo sodbo o sebi posluša, sad samospoznanja, ki je po mojem mnenji

največja dobrota v človeškem občevanji. Kakor zlató v ognji, takó se pesniki čistijo in spoznavajo po kritiki. —

Pa tudi slovensko občinstvo, menim, ni zadnje, ki ima pravico do resnične ocene literarnih slovenskih del. Ono se, kolikor je posebno za novejše dobe soditi, za literaturo močno zanima. In kakó bi se ne? Saj je ves naš napredek od literature v prvej vrsti odvisen; z literarnim našim napredkom stopa ves ostali napredek; in ko bi nič literature, t. j. nič dobrih literarnih izdelkov za seboj ne imeli, naš narod ne bi kot narod zdaj menda več bival, ampak kot neka narodna druhál brez samosvestega čutja. Pa od dobrih, pravim, proizvodov je ta napredek odvisen, ne od kakoršnih koli si bodi. Zató mora pravična kritika, kar sem že na drugem mestu poudarjal, za to skrbeti, da slovensko občinstvo istino zvé. Občinstvo, dasi je zdravega sôda že samo po sebi in dasi od njega kot najvišje naše instance odvisi zadnja sôdba, vendar le potrebuje kritike, ki mu pripravlja razsodbo, kakor pripravljata tožnik in pa zagovornik v sodniji razsôd porotnikom. In tega dela je pri nas tem bolj treba, ker naše občinstvo včasih prav polagoma razsôja, in ker naša kritika slovenska — naj svobodno svoje mnenje izrečem! — le prerada dostikrat zamolčuje, kar je dobrega, rajši pa še, kar je slabega. Iz vseh teh ozirov izvira po mojih mislih dolžnost, tudi o Gregorčičevih poesijah, ki so pomena vredna prikazen literarna, kritiko objavljati ter jih slovenskemu občinstvu v pravej podobi prikazati. Jaz torej pravim: „Občinstvo, bodi našemu pesniku prijazno!“ pa tudi pravim: „Občinstvo, ne zabi in ne presliši kritike!“

„Brezmejno ko Bog je svetíšče srcá,
Skrivnóstno kot on je, kdo pač proumé ga?
Vesoljno neskončnost zemljé in nebá
Z ljubeznijo sveto in živo obsega.“ (str. 78).

S temi vrsticami našega pesnika naj blagega čitatelja uvedem črez prag pesniške theorije, ktera nikakor ni tako prosta, kakor se na prvi mah vidi. Kaj je prav za prav poesija? — Ko bi se nje pojem takó lahkó dal razumeti kakor nje oblika, odgovor ne bi bil težek. Da pa pri pesniških izdelkih ni samó na obliko gledati, ampak in menda čisto z enakim pravom tudi na njih zapopadek, to nas uči že vsakdanja praksa in vseobčni sôd ljudij. „Ali so pesni lepe?“ prašajo se čitatelji, kedar jim pridejo nove pesni v roké, in pri tem ne mislijo v zadnjej vrsti na lepoto mislij v njih povedanih. In takó že imamo dvoje, kar moramo v pojem poesije jemati: zapopadek (vsebino) in pa obliko. Pa še nekaj tretjega, namreč ono „skrivnostno“ stvar, ktero naš pesnik dobro izrazuje z besedami: „Vesoljno neskončnost zemljé in nebá“, stvar, kterej pravimo „srce“. — In takó smo prišli pojmu poesije vedno bližje,

spoznavši, da je treh važnih ozirov treba pri njem: „glave“ — „srca“ — in oblike. Ali govorimo brez slik in okolišanja: Poesija je človeško javljenje dotike subjekta z objektom, ali izraževanje naših utisov, ktere občutimo pri svojem zadevanji ob svet. Pri poesiji prihajajo tedaj tri važne stvari v ozir: naš „ljubeznivi“ subjekt ali naš „jaz“; potem predmet, ob kteri se hoté ali nehoté zadevamo, kterega je znanost krstila „objekt“, in pa izraz ali oblika tega zadevanja, ktero imenujemo način našega subjektivnega javljenja. — In takó bode tudi naša ocena obsegala tri glavne déle: vprašanje, kakoršne je naš pesnik — da se njegovega izraza poslužimo — „glave“; kakoršnega je „srcá“, in tretjič kakoršen je umetnik gledé na obliko poesij. Prvo dvoje nam je naš pesnik, pojem poesije dobro proučivši, sam priporočil; tretje nam bode on kot samolastno našo svobodo gotovo ljubeznivo pripustil. —

Ako o „glavi“ našega pesnika govorimo, ne bode gotovo nikdo suma imel, kakor da hočemo positivne znanosti in studije njegove preiskavati. To bi bil gotovo prav čuden in pa prav nepotreben posel. Vprašanje more samó o uzorih ali idealih pesniških, ne o znanstvenih biti. — Kaj pa so ti „uzori“, o kterih toliko čitamo po knjigah, posebno lepoznanskih? — Naposled oni niso druge misli kakor navadne, samó da take, iz kterih se zopet druge razumevajo. „Pravičnost“ na pr. je takošen uzor; iz njega izvira poštenost, miroljubnost, izpolnjevanje dolžnostij do sveta, ljubeznivost v občevanji z revnim, zaslepljenim človeštvom, človekoljubnost, značajnost i. t. d. Pesniki so neutrudljivi propovedniki uzorov, in blagor nam! da so. Kakó lahko bi človeštvo brez tega pogostega opominjanja zabredlo v samopašnost in živinsko divjost, ko bi ne bilo ljudij, ki nas spominjajo, da smo „ljudje“ in da bivajo poleg in zraven še drugi ljudje, naši „bližnji“. Pesniki torej imajo za prosveto ali obrazbo ljudstva veliko zaslugo. —

Naš pesnik kakor vsak poet čuti globoko to potrebnost uzorov; in kakor se drugim pesnikom navadno godí, tako tudi njemu: pri primerjevanji svetá z ideali toži mu srce. Na kolikih mestih izrazuje on svojo bridko žalost o izgubi idealov, kterih skoro na svetu ni več najti! Izmed vseh mest se mi zdi v tem oziru najjasnejši dokaz njegove idealnosti pesen „Zimski dan“ (str. 134), v kterej popisuje z rezkimi barvami dobo, v ktero smo srečno prijadrali. Svet se mu vidi cvetóč sicer in polen bleska, ali gluh in nem za vse ideale:

„Vsa zêmlja v mrzli tej bliščôbi
Pobeljena gomila je,
In mêni na tem splošnem grôbi
Bridkóst srcé zalíla je“ (str. 135).

„Podoba živa naše dôbe
Si tí, oj jasni zimski dan,
Prepoln kot ona si svetlôbe,
Kot ona — mrtev in hladán“ (str. 136).

Izmed uzorov, po kterih srcé našega pesnika najbolj hrepení, naj imenujem posebej: njegovo rodoljubje ali ljubáv do domovine; prijateljstvo, kteremu je dal v pesni: „Grobni spomeník prijatelju“ (str. 103) mili izraz; čut za nedolžnost, lepó izražen v pesnih: „Pogled v nedolžno okó“ (str. 21) in „Izgubljeni cvet“ (str. 30), in pa moč ljubezni. Reči se sme, da popeva in povišuje naš pesnik ideale skoro v vseh svojih pesnih; da so tedaj Gregorčičeve pesni, kar se tega tiče, vzvišen hymnus idealov; neblagim, sebičnim ali celó podlim mislim — to bi tudi jako žalostno bilo, ko bi naših pesnikov kteri takó globoko zabredel! — niti sence ne najdeš v teh poesijah. Jaz bi celó nekako o pesniku našem smel z njegovimi lastnimi besedami reči:

„Nesvétega nič še ni prišlo v ta hram,
Duhovi le blagi kraljujejo tam“ (str. 78).

Ravno zató pa naj našega pesnika opozorim na neke pomanjkljivosti, ktere po mojem presodku kvarijo popolni in čisti utisek njegovih pesnij oziroma na iste ideale. Mogoče je, da se motim, ali vidi se mi, da vse te blage misli pesnikove nimajo pravega središča, pravega izvira, ali da drugače povém, da nimajo prave harmonije med seboj. Jaz bodem kmalu skušal to na tanje razložiti. —

———

Gore sem rekel, da je Gregorčičeva poesija visoki hymnus uzorov, da je teh tako rekóč ves polen. Vriva se zdaj vprašanje samo od sebe: Kteri teh uzorov mu je najvišji, najbolj imeniten, tako rekóč nad drugimi vladajóč? — Znano je, da ima vsak dobri pesnik svojo „zvezdo“ uzornico, ktera ga vodi po vseh potih, ktere odsev se čita in zrcáli skoro v vsakem njegovem versu. Z večine, smelo bi se trditi, je to ljubezen, pa tudi kteri drug uzor, na pr. domoljubje, pri nekterih bolj pobožnih pesnikih tudi bogoljubje. — Ali je kaj takega najti v Gregorčičevih poesijah? — Gotovo; jaz bi namreč z njim takó-le zaključeval: Ta svet je polen grdobe, vse laž, vse sama navideznost; kar je edino lepega, resničnega, pravega, to ni na zemlji, to je v nebesih domá. Naši uzori so tam pri Bogu, ki je izraz „ljubezni“ in „resnice“; onkraj tega življenja tedaj se še le začne pravi svet uzorov! —

Kdor bi ne hotel tega mojega zaključevanja verovati, tega opozorim med drugimi mnogimi mesti samó na té-le pesni: „Srcé siróta“, kjer pravi svojemu srcu: „Saj tvoj dom ni tu na svéti, Ti tam gôri si domá“ (str. 81); — „Grobni spomeník prijatelju“, kjer pravi:

„Le hrepenèl jaz bódem k têbi“, in to, da bi prišel za njim „v dom duhov“, „v lepše svéte“, tedaj v n e b ó (str. 104—105), ktero naslikuje z živimi barvami; — „Č l o v é k a n i k á r“, kjer poje: „Têbi [Bogu] hítel bo naproti [moj duh], Da énkrat tvoj obràz bi zrl, Obràz ljubézni in resnice“ (str. 46); — in pa „S v e t á o d k l e t e v“ (str. 58), kjer proslavlja božje kraljestvo, kakoršnega si pesnik že na zemlji želi. — Posebno slednja pesen se mi v tem oziru takó važna zdi, da se naj pri njej nekoliko pomudimo.

Za gotovo smemo trditi, da je B o g oni najvišji ideal, iz kterega edinega morejo vsi drugi izhajati: ljubezen, resnica, sreča i. t. d. V svojem hrepenenji po Bogu vidi in gleda pesnik že na zemlji m o g o č e, a ne še u r e s n i č e n o to kraljestvo božje. O takej vísiji, v kterej pesnik nebeško glorijo že na tem svetu anticipuje, poroča rečena pesen. Zdi se namreč pesniku presladka misel: Kaj, ko bi „višji Bog“ svoje angelje poslal na širni svet in bi ga pretvoril po svojih nagledih? Iz zemske ječe, iz doline solz bi mahoma nastala nebesa: „Resnice solnce síje zdaj, Ljubezni greje žar, In svét je zopet cvéten raj, In srečna vsaka stvár. — Oj, to je zêmlje vzvíšen god, Člověštva zlati dan!“ (str. 60). — Taka blažena misel je oni „sen“, o kterem pravi ravno tam: „Srcé, l e s a n j a j v è n i n v è n, O sèn, ne vniči se! A pač! Izgini sèn kot sèn, Pa dej — vresníči se“ (str. 61). —

Na kaj snuje pesnik ta sladki „sen“? — Očito na božjo m i l o s t in „l j u b e z e n“, ktero že omenja v pesni „Člověka nikár“ (str. 46) in v istej „odkletvi“, kjer pravi: „Z višáv nadsólnčnih kraljev kralj Se zêmlji n a s m e h l j á. . . . Na véčno s t í s n e j o s r c é, L j u b e z n i p r v e v n e t“ (str. 60—61). Tedaj ne po pravilu: „car tel est mon plaisir“, ampak ker Bog v resnici zemljo s „prvo ljubeznijo“ ljubi, zató dela tako; in ker je on ob enem Bog „r e s n i c e“, zató ne moremo njegove ljubezni za naključno zaljubljenje smatrati. —

Ako pa je pesniku Bog veljal za najvišji uzor, potem bi se pesniku ne bilo bati, da se ta „sèn uniči“, da bi namreč dobri princip ne dobil zmage nad „zmot, laží in zlôbe duhom“ (str. 59). Jaz zapazujem tu sicer dober početek, a pogrešam dosleden izvršetek tega načela. Vidi se mi celó, da odstopa pesnik na nekojih drugih mestih nekoliko od tega uzora. Dotična mesta hočem takoj omeniti. V pesni „O n e v í h t i (str. 70) nam namreč pesnik rezko popisuje „gorjé“ ubogega kmeta, kteremu Bog ne prizanaša, ampak mu s točo polje in strn uničuje. Tam prosi kmet v največjih strahovih: „Otmì nas rev, otmì nadlog! Oh, saj te k l i č e m o o č é t a . . . Ne vníči žuljev p r i d n i h r o k!“ (str. 71), a „Zastónj! Nebó mu prôšnje te ne čuje“ (str. 72). Tú se vidi, ko da Bog ni več „ljubeznivi oče“, ampak neki škodoželjnež in krivičnik, ker uničuje žulje „p r i d n i h rok“! — Po mojem sodu se je tu pesnik nedoslednosti

krivega storil. — Isto nedoslednost zapazujem v pesni „Po bítvi“ (str. 129). Ako je po pesnikovih besedah nebó „dobrotno“ (str. 131), potem bi pesnik ne smel njemu pripisovati krivde, da „Oh tísoč bo src in tísoč bo hiš Jokálo bridkó“, in bi ne smel dvoumno pristavljati vprašanja: „Zakaj to pustíš, zakaj to trpíš, Dobrotno nebó?!“ (str. 131). Bog ali ni več „ljubezniv“ in „dobroten“, ako kaj takega pripušča, ali pa niso te prikazni od njega, in tedaj ga ne smemo dolžiti. Na vsak način se mi tu vidi harmonija kaljena v naziranji najvišjega ideala. Navidezne navzkrižnosti božjega vladarstva se dajo vsekako odpraviti, ako Bogá z višjega stojališča smatramo, poravnánje teh bi ne moglo našemu pesniku biti težavno, ker on v pesni „Člověka nikár“ večkrat o sebi trdi: „V delávnico sem tvôjo [božjo] zrl“ (str. 45, 46). Da je tam s kmetom malodušen, tam z rodbinami pobitih junakov obupen, tu pa trdi, da vidi „skrivnostno snovanje božje roke“ (str. 45), — to se po mojih mislih malo veže in ni enotno. Pesniku se tedaj nič bolje ne godí nego „svétu“, o kterem on sam pravi:

„Brezumni svét plakaje tóži,
Ko pade cvét duhtéči róži,
Ko ízmej dragih mu katér
Duhá okôve v gròb polôži . . .“ (str. 45).

Govoré o uzorih naj še eden svoj pomislek izjavim, kteri zadeva uničenje uzorov na zemlji. Najbolj togujóč se mi zdí pesnikov glas v „Črnem plašči“ (str. 92). Tam na pr. trdi o „Pravici“: „Pravíco v gròb so dévali, Pri grôbu jaz sem bil . . . .“ (str. 93). — Takó bi tedaj na svetu več pravice ne bilo! Ali v pesni „Rómarica“ (str. 64) pravi isti naš pesnik: „Pač ôstra in nemila si, Oj sódba svetna ti . . . Še v grob celo tvoj séga črt . .“ (str. 67). — Kakó se je potem bati za „pravico“, ktera je vojaškega begunca takó nemilostno zasledovala? — Ravno takó se naš pesnik bojí za uzore ter pravi: „Uzôre pokopáli so . .“ [jaz prašam: kdo?], „Na grôbu tam plesáli so . .“ [kdo je kaj takega storil?] (str. 93). Jaz menim, da je ta strah (kakor tudi ta pesen) pretirana. Prvič se zavoljo takih, ki so „plesali na grobu“ (!), ni zaradi uzorov ničesar bati; drugič če več uzorov ni, kakó se more v pesni „Slovó in naročilo“ prijatelju naročati: „Da vzôre mi vresníčiš zláte Kot narodnják in poštenják“ (str. 89)? Da še bivajo na zemlji taki možje, ki gojijo plamen uzorov, to priznava pesnik pojé: „A móž poštén je — sólnce zláto, Ki razsvetljuje, greje svet . . .“ (str. 90). — Sicer pak bi po prejšnjem imeli uzori svoj izvir v Bogu, ki je „ljubezni“ in „resnice“ Bog, in če bi pesnik bil dosleden, bi se ne smel bati za nepremakljivo v Bogu počivajoče, po njem v svet prehajajoče uzore. Ta strah je uzorom bolj na škodo, nego na korist. V tem oziru pogrešam krepostno in vzvišeno obrambo idealov, kakor tudi doslednost. —

Pozneje bodem izvir vseh teh pomanjkljajev razjasnil; zdaj jih samó konstatujem. —

Preidimo zdaj k drugemu delu svoje ocene, k pesnikovemu „srcu“, ter pogledimo, na kak način prenaša ono utiske, ki prihajajo od „objekta“. Tu zapazimo brž veliko nežnost, da! reči se sme mehkobnost čuvstvovanja. Zgodbe svetá, posebno lastni dogodki segajo našemu pesniku globoko v dušo. Trditi se sme, da je več ko dve tretjini njegovih poesij elegičnih ali vsaj jako mehkočutnih. Ne vém, ali bi smel ktero izmed vseh veselo ali vsaj „krepko“ zvati. Izjemo bi delala menda edina: „Vinski duhovi“ (str. 43), v kterej zapazujem nekoliko čvrstih akkordov:

„Točáj, le z nôva kupo mi napólni,
Hladíla daj, zdravíla duši bólni!“ —
„Tu v kupi, glej, prekrasno zrèm kraljíco,
Nebeško hčer, neskáljeno resníco;
Tik njé radóst, pozná se na očéh,
In déca njêna: šala, vtip in smeh!“ —

Tej blizu bi smel menda postaviti še: „Tri lipe“ (str. 138). — Potem ne vém nobene več, ki bi se smela „krepka“ imenovati. Vendar pak ne manjka poskusov k temu, samó da posameznih. Včasih se človeku zdi, da se hoče naš pesnik ohrabriti, ko da bi učil ono svétno „gorjé“ junaški prenašati. Naj omenim samó dve pesni te vrste. Prva je „Kupa življenja“ (str. 29). Tam izpodbuja pesnik k možatemu prenašanju svetá ter pravi: „Kedór je možák, Strupêne se kupe ne brani . . No vedno ostane enák, In vedno ohrani Si pôkoj sladák.“ Druga že večkrat omenjena je „Človéka nikár“ (str. 45). Tam tolaži sebe, da „smrti ni“, da je človek neumrjóč. Posledica bi morala torej biti: zató trpi voljno in brez strahú! Ali nekoliko premehko jo je pesnik takó-le prikrenol: „Človéka — vstváriti nikár,“ pravi on stvarniku. In zakaj ne? — Ker bi človek: „Imel čutiti in trpeti“! (str. 47). — V tem zaključku razodeva sicer naš pesnik veliko sočutnost in nežnost za trpeče človeštvo, ali kakor se mi zdi, nekoliko nedosledno. Naj mi č. g. Gregorčič dovoli, da o vsej tej vrsti premehke poesije tu svoje mnenje čisto odkritosrčno povém! —

V naziranji svetnega „gorjá“ dadó se tri vrste pesnikov kakor ljudij sploh razločevati: prva onih, ki prenašajo krepko in junaški vse posledice svojega zemskega poslanstva, energične nature, kterim je prislovica: „tu contra audentior ito!“ (ti tem drznejše nadlógam srečávaj); — druga onih, ki vsi mehki povešajo peroti, ki trpé vsled najmanjšega neugodnega utiska, ki se zgrudjajo od najmanjšega udarca, kterim je svet velika gomila, dolina solz, bližnji — kruta pošast; kterim bi bila največja slast, ko bi mogli iz svetá poizginoti ter se pogreznoti v „nič“, da

bi ne bilo več sledú po njih; — tretja vrsta obsega one, ki plavajo in tavajo sredi obeh dveh prvih, kteri se zdaj zlemu zoperstavljajo, zdaj zopet umikajo, zdaj je zarotjujejo, zdaj zopet pred njim béžé, ki bi radi bili hrabri, pa jim ali prirojena mehkoba ali pomanjkanje doslednosti tega ne dopušča.

Prve vrste pesniki prenašajo ali voljno in udano svoje gorjé, spominjajoč se „svojega stanú“ kot „poetje“, ali pa z mirnostjo, hladnodušnostjo, celó z nekako veličastnostjo, ako ne celó z nekim zdravim humorjem. Tej vrsti naš pesnik ne pripada. Druge vrste pesniki so popolnoma udane stvarice; oni si gorjé celó z lepimi barvami naslikujejo, da bi je ložje prenašali, sipajóč na trnjev pôt cvetličje lističje, pripovedujóč nam svoje težave, a z neko milotožno slastjo, ki gane človeka, a ne pregloboko, prevarjajóč sebe in svet, da vendar naposled pri vsem tem zemlja ni ona toliko pomilovana pustinja. Tudi k tej vrsti naš pesnik ne pripada, ampak k tretjej. — Meni niti z daleka ne prihaja na um, da bi zaradi tega Gregorčičeve poesije obsojal; njegovo naziranje svetá izvira iz njegovih okoliščin in je njih proizvod. Naša slovenska poesija je tudi nekoliko ta način našega pevanja zakrivila. V čem se odlikujejo Gregorčičevi predniki in vrstniki v tem oziru pred njim? Tožen, dasi na vsak način hrabrejši, je Prešéren; tožen, samó da k drugej vrsti spadajóč, je Boris Miran; tožne so z velike večine tudi drugih naših pesnikov pesni. Národne naše, to se mora priznavati, niso skozi in skozi takó in v tolikej meri žalostne, kakor pa umetne. Naj se pomisli na naše staréjše epične! — Odkod tedaj ta skoro neizjemno elegični „ton“ naše umetne poesije? — Iz našega današnjega, recimo moderno-slovanskega, a da mu dam pravo ime, — v resnici buddhaističnega nagledovanja svetá. Da! večje podobnosti ni, nego je med slovanskim in buddhaističnim nazorom življenja: ista mehkobnost, isto koprnenje, isto hrepenenje po „Nirvani“, isto izogibanje nadlog, ista obupnost! Ali ni naš pesnik sličnih nazorov, kedar poje: „Kedór bi pa ko jàz na svéti Imèl čutiti in trpéti, Mej dvômi, zmótami viséti — Člověka — vstváriti nikár!“ (str. 47)? — Buddhaistom namreč je največja naloga: ne misliti, ne čutiti . . . .: „Po nauku Buddhe je največje dobro — osvobodjenje od vsega čutjenja in predstavljanja, popolno uničenje vsega mišljenja . . . To se zgodí z vstopom duše v Nirvano t. j. v „ugasnenje“, ktero si je Buddha predstavljal kot ugasnenje svetilnice, ktere gorivo je pri kraji . . . Popolni mir in pokoj brez vse zavesti . . . Vzveličanje se še le začne, kedar preide osebna eksistenca v edinstveno načelo vsega bitja . . . .“ (citati iz buddhaistnega nauka). „Pravi pobožnik živí kot samotarec . . . .“ (V ta namen hodijo v gozde živet, prav po idealu Rousseau-jevem.) Tudi naš pesnik razodeva svoje hrepenenje po tej samoti v pesnih: „Veseli pastir“ (str. 12), „Pastir“

(str. 106), „Nazaj v planínski raj“ (str. 109), sevéda posebno v „Veselem pastirji“.

Znana je človeko- in živaloljubnost buddhaistov, mehko njih srcé za bolečine bližnjega, prenežna njih skrb tudi za najmanjše „živalice“ ... Ljudje po buddhaističnem nauku nimajo tedaj nič svetovnega egoisma. — Nekaj takega brezmejnega človekoljubja najdeš v sledečih vrsticah našega pesnika, v (edinem njegovem) sonetu „Darítev“ (str. 28), kjer med drugim pravi: „Odlóčno odpovéj se svôji sréči ... Živéti vrli móž ne smé za sé ... Veselje ljudsko njemu v ôku sije, In tuja sólza mu mečí srcé!“ — Takó blaga nesebična čuvstva gojí tedaj naš mili majhni slovenski rod! V resnici, ako je Gregorčičeva poesija odmev našega naroda, potem smo eden izmed najmehkejših narodov Evrope; jaz mehkejšega ne poznam. Samó da ni pri nas ta čut historično dokazljiv, sicer bi nas davno že ne bilo niti na „Kozlerjevem zemljovidu“!

Naj povém na ravnost: v veku borbe za obstanek ne veljajo takošna načela dosti, pa tudi v strogo moralnem oziru ne; kajti morala, zdrava morala menim, terja tudi nekaj egoisma, toliko namreč, kolikor ga je k samoohrambi človeka potreba. Sad buddhaisma pa vidimo zoreti v Indiji in njej obmejnih delih svetá; ta sad je — dosti znan, o čemer ne uteguem tu dalje govoriti; „British-India“! s tem je vse povedano. — Da ta oddelek končam: g. Gregorčič ni iznajditelj, pač pa razširjatelj teh mehkobnih nazorov, kteri pa — da to odločno poudarjam — niso našega narodnega korena, k temu prezdravega, ampak iz „Weltschmerzpoesije“ v nas preneseni. Iz tega prevladanja buddhaističnega naziranja svetá razumeje se ves duševni obzor in célo podnebje Gregorčičevih poesij; iz tega načela se dajo tudi vse navzkrižnosti, namreč z njegovim vrhovnim gore razloženim uzorom prav jasno raztolmačiti; v tem načelu najdete tudi ključ k razumevanju vse naše novejše, z malimi izjemami buddhaistične poesije. Ali se pa naši pesniki tega načela vedé ali pa nevedé držé, v preiskavanje tega se ne spuščam, ker je to malovažno. — Vendar dovolj o tem delu; preidimo k tretjemu, k obliki! —

Naj pa so pesnikovi uzori enotni ali ne, naj so čuvstva v njegovih poesijah izražena — „krepka“ ali „mehka“, naj se tega ali onega filosofičnega naziranja svetá drží — kar je naposled vendar le sekundarno vprašanje pri poesiji —: eno je pri vsem tem neobhodno, da je pesnik pravi umetnik. Nikakor ni dovolj, ako pesnik svoja čuvstva samó takó rekoč kopira ali na tanko izrazuje ter svoje notranje boje, zvunanje utiske, svoje skrbí in strahove i. t. d. naslikuje, — temveč on jih mora kot slikar samostojno predelavati in predstavljati. Umetnik ni fotograf, on je več; ko bi fotografija bila vrhunec slikarstva, potem bi fotografski stroj že bil davno vse slikarje popihal, kar pa ni. V umetnosti,

da namreč stvarí kakor v nekem zrcalu ali v nekej sliki gledamo, v tem obstoji jedro „p o e t i č n o s t i“. In tako smo dospeli k aesthetičnej preiskavi Gregorčičevih poesij. —

Vsega, kar k umetnosti pesništva pripada, ne bodem tu našteval. Dobro in zaslužno delo bi bilo, ko bi nam kdo kako „poetiko“ ali „nauk o pesništvu“ systematično napisal; potem bi se mogli na njo sklicovati. In ravno pretežavno bi ne bilo táko delo. Slednja leta se je mnogo, prav mnogo sme se reči, pisalo pri nas Slovencih o tem. Pesniku početniku ne more več pri nas težavno biti seznaniti se z glavnimi načeli poesije; treba mu je samó nekoliko truda in dobre volje k preiskavanju naše „polpretekle“ literature. —

Poesije Gregorčičeve nam v umetniškem oziru kažejo v obče gladkost besede, lepoglasnost versov, čut za rythmus, spretnost v rimanji, raznovrstnost v metrih in prizadevanje najti mislim primerno versifikacijo. Tudi je naš pesnik mnogobrojen gledé na v r s t e poesij; tu najdemo idyll; prosto po narodnem načinu zapeto pesen (na pr. „O j z B o g o m, t i p l a n i n s k i s v e t!“ str. 120; „N a z a j v p l a n i n s k i r a j!“ str. 109); romanco (na pr. „N j e g a n i“ str. 36; „I z g u b l j e n i c v e t“ str. 30); večji del pa elegičnih, nekoliko prav izvirnih (na pr. „V c e l i c i“ str. 51): včasih kako krepko („Vinski duhovi“, ktero sem že omenil); sevéda največ zgol lyričnih. Prava struna Gregorčičevih poesij je — da didaktičnih njegovih celó ne pozabim — lyrična; in naš pesnik veljá v prvej vrsti za lyrika. Po tem pravilu se tudi ravná njegova metrika; z večine je rabil prostotrochaične in prostoiambične strofe, pogostoma tudi logaoedični metrum, nikjer pa ne heksametra ali pa distichov. Sonet ima samó eden („D a r i t e v“ str. 28); epigramma nobenega, takó tudi nobene gazele in nobene stance, kar mu se vé da v greh ne štejemo, ker je raba metrov pesniku na prosto roko dana. V obče se je tedaj držal naš pesnik z zmernostjo bolj ozkih poetičnih mej. — Toliko bodi sploh povedano v hvalo našega pesnika; nadrobneje povemo svoj sod v sledečem. —

Najpreje hočem omeniti, da se g o v o r ali dikcija teh poesij obrača med prostonarodnim in umetnim, „šolskim“ jezikom, pa da se bolj k slednjemu nagiblje. Gregorčičevih prostonarodno spevanih je primeroma prav malo proti „umetnim“. Taka prosta, skozi in skozi v gladkem jeziku zložena pesen je „N a z a j v p l a n i n s k i r a j!“ (str. 109); tej je malo število podobnih po besedi in obliki, nekoliko več po duhu.

Med popolnoma čiste in najboljše zložene umetne se smeje razvèn „U v o d a“ šteti: „S a m“ (str. 10); „M a v r i c a“ (str. 11); „P o g l e d v n e d o l ž n o o k ó“ (str. 21); „N j e g a n i“ (str. 36); „N a b r e g u“ (str. 40); „V i n s k i d u h o v i“ (str. 43); „V c e l i c i“ (str. 51); „U j e t e g a p t i č a t o ž b a“ (str. 73); „Z a o s t a l i p t i č“ (str. 41);

„Pastir“ (str. 106); „Oj z Bogom, ti planinski svet!“ (str. 120); „Zimski dan“ (str. 134). Tem prihajajo blizu v čistoti oblike: „Oljki“ (str. 143), „Samostanski vratar“ (str. 95), „Tri lipe“ in še nekaj malo drugih. —

Ako ni utis nekterih drugih takó čist in effekten, kakor teh, krive so nektere pomanjkljivosti. Med te spadajo v prvej vrsti nejasnosti, takó nekterih pesnij célih kakor tudi posámeznih mest.

Ker nam je do tega, da bi se našega pesnika proizvodi čim mogoče čišče razvijali, nočemo tudi raznoterih pomanjkljivostij zamolčati, kterih se bode on v bodoče izogibal. Sledeče pesni so vsaj meni kot celote nerazumljive: „Naša zvezda“ (str. 4), ker ne vém, kaj bi si pod to „zvezdo“ predstavljal; — „Mojo srčno kri škropíte“ (str. 6), iz ktere ne previdim, kakó bi mogla pesnikova „srčna kri“ — „po planinskih solnčnih tleh“ razškropljena — „kakor seme“ iz sebe pognati „cvetke tisočére“; — „Primula“ (str. 54), kjer mi vrsta in zveza mislij ni jasna. Deloma nejasne so mi poesije: „Kupa življenja“ (str. 29), vsaj v svojej prvej polovici, ker ne razumem, kdo „v kupo življenja“ „zajema“ „kipeči napoj“; — „Moj črni plašč“ (str. 92), ker ne vém, kakòv plašč méni pesnik, in komù bi ta plašč bil „v posmeh“; tudi mi je cela situacija te pesni nejasna; — „vbrani kruh jesti“ (str. 20), kakov kruh je to? — kakó so v boji „tam kovála jekla“ (str. 24), tega ne umem; kakó bi „poletni dan zaríl se v prst, zavíl se v mah“ (str. 54), tega ne razumem; — kakó bi „Romarica“ na grobu ljubega postala „živ spomenik, trpéč ljubezni kip“ (str. 68), ne umem, čeravno mi je Niobina osoda, pa nekoliko drugačna, znana; — nerazumljive so mi kitice: „Dobí se včasi pergamen . . .“ in „A list je tujcu v last prišèl . . .“ in „Tak list prostran . . .“ (str. 99); — parallelke med „znamenjem“ in pesnikovim „srcem“ in „domovino“ (str. 150—151) nikakor ne umem, ker ne morem med temi tremi najti „tertium comparationis“. Ako na str. 41. „ptičku“ (mascul.) pravi: „In ti si edini še tukaj ostàl“, potem odišli ptički niso njegove „sestre“, ampak njegovi „bratje“. — Da pri tolikem števila versov poetiška dikcija na mnogih mestih peša ter se v proso prevrača, nočemo pesniku v preveliko pregreho šteti, kajti poetiška moč ne more vedno enako napeta biti: „bonus etiam . . .“! Vendar pak se bode naš pesnik moral nekojih nepotrebnih ponavljanj besed izogibati. Takošne kazijo tek mislij in utrujujejo, ako se kupičijo, na pr.: „In tukaj smo tvoje noróstí, Noróstí, zgubljêne mladósti“ (str. 17); „Kaj bo, kaj bo pač tó?“ (str. 58); — „Pač mnogo vzéli ste mi, mnogo“ (str. 75); „grob zeva globòk, globòk in širòk“ (str. 130); — „pozdravljam te srčnó, srčnó“ (str. 143); — „Strašnó, strašnó!“ (str. 145); — „na drévu kljuva, kljuva, pika“ (str. 145), vse troje v „Oljki“. —

V metriko nam je uvedel g. Gregorčič neko novo vrsto rime. ki se vsaj meni v aesthetičnem oziru zdi malo srečna iznajdba. vsaj nevarna za lepoglasje. To je, da jo takó imenujem. „podvojena rima“ v istem versu. namreč na sredi in na konci. na pr. „Želéče pa in kopernéče“ (str. 8). Meni ni neznano. da se ta vrsta rime že v antíki kakor tudi v narodnih srbskih nahaja. ali v umetnej poesiji bi jej jaz odločil prav tesen kotiček, ker déje ušesu bolj neugoden nego ugoden utis. Našel sem sledeče: „Noróst i. zgubljêne mladóst i“ (str. 17): — „A oče in ves národ joče“ (str. 27); — „V daljavo čez morsko planjavo“ (str. 41); — „Iz bliskov mèč krepkó vihteč“ (str. 59); nakupičene sem našel v zaporednih teh-le versih: „Od zôra do mraka rosán in potán — Ti lajšaj in slajšaj človéško trpljenje! — Ne plaši se znoja, ne straši se boja!“ (str. 63); — „Oj senčni gaj, moj rojstni kraj!“ (str. 74) i. t. d. (Bojim se, da bi nam kakov poetiški novinec odslej naprej ne napolnil po cele pesni s takimi rimami. —

Na rimo je pesnik mnogo truda obračal in je v obče prav gladke rime zlagal, ki lepó doné; vendar pak se naj za naprej nekojih izogiblje, ktere so potvare rim. Jaz menim one rime. ki so samó ponavljanja prejšnjih. kar dela verse enoglasne in ovája nekoliko brezskrbno opravljanje poetičnega posla. Slaboglasne so te rime namreč tedaj, kedar se ista beseda ponavlja, namesto da bi se nova iskala, na pr. „Tu v bagru ino v svili vse Nocoj košáti se, Diší ti po kadíli vse In svéti v zlati se“ (str. 112); a rimanju tudi te-le majhne izpremembe niso ugodne: „Lepó žarí meglíca se, Pod solncem plavajóč, Ozíra v njó cvetíca se, Hladíla čakajóč“ (str. 124). Takih rim je primeroma v teh poesijah mnogo; prim. „mi — mi“ (str. 92, 94, 113, 123, 125); — „ni — ni“ (str. 67, 77, 121, 150); — „še — še“ (str. 83); — „se — se“ (str. 18, 61, 106, 109, 111, 124); — „so — so“ (str. 93); — „bo — bo“ (str. 6, 87); — „je — je“ (str. 67, 89, 107. 111); — „bom — bom“ (str. 66); — „sem — sem“ (str. 93, 113 [dvakrat], 115); — „bil — bil“ (str. 113); — „njegá — njegá“ (str. 128); — „poln — poln“ (str. 38); — „tri — tri“ (str. 65); — „tod — tod“ (str. 124); — „srcé — srcé“ (str. 127) i. t. d. —

Nektere rime so očito prisiljene, na pr. „skríj — očí“ (str. 39); — „bóginj — oginj“ (str. 44). — Nektere poesije so samo do polovice rimane, brez vsakega preglednega zakona: „Človéka nikár“ — „Moč ljubezni“ — „Po bitvi“ — „Življenje ni praznik“ — „O nevihti“. —

Včasih je pesnik zaradi rime naglasu silo storil: „Značajen sam še v ljudstvu znáčaj Ožívljaj . . .“ (str. 90); — „Volíš si čàs in kràj“ (str. 104); prim. „Volí [si pot]“ (str. 124); — „gorké prošnjé“ (str. 119); — „poražèn [m. porážen. prim. vrážen] (str. 129). —

V grammatičnem oziru je pesnikov jezik skoro povsod čist. Napake sem té-le zapazil: „Živejem“ [m. živím] (str. 12); — „presnovljánje“ [od glag. presnováti — nenavaden iteratív] (str. 45); — „Zlatár ključe sková [m. skuje] (str. 96); — „zrèm *u* svetíšče“ [m. *v*] (str. 79); prim. „*u* službi“ (str. 96), „*u* tvoji deželi“ (str. 153) i. t. d. — — —

Toda dovolj opazk! Ako na konci izrečem sodbo, da tem poesijam — vendar le pesnikovim „prvencem“ — še manjka mnogo tega do klasičnosti, ne jemljem jim s tem zaslužene cene. Saj skromni pesnik sam ni prevzeten, ker o njih poje:

„Ti, cvet in spév pozímski, búdi
Ljudém spomín krasnejših let,
A búdi hrepenenje tudi,
Da vrnil bi se spev in cvet!“ (str. 137.)

Upajmo torej, da nam za „I.“ zvezkom kmalu pride II. . . ., ves „pomladnji“. — Na konci pa Gregorčičeve poesije prav gorko priporočamo našemu občinstvu kot lepi šopek duhtečih idealov, kterih je današnji svet vedno bolj reven. Prepričan sem, da še učaka s pesnikovim novim trudom in pripomočjo občinstva naša literatura od Gregorčičeve Muse marsikterega zrelega sadú! —

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XXIII.

Provincija Windischgraz v oblasti avstrijansko-habsburških vojvod: Rudolfa II. (IV.), Leopolda IV., Alberta III. in Ernesta železnega.

Koroški vojvoda Henrik V. je leta 1335. brez vseh moških dedičev umrl, in tako je koroško vojvodstvo prišlo k avstrijansko-habsburškej hiši. Cesar Ludovik je avstrijanskima vojvodama Albertu II. (hromemu) in Ottonu, ktera sta uzajemno vladala, koroško vojvodstvo v „lehen“ podaril. Albert je imel nesrečno vojsko s Švicarji, umrl je l. 1358., in trije sinovi Ottonovi so bili nasledniki v avstrijanskih vojvodinah, prvi med njimi Rudolf II. (v Avstriji imenovan IV.). Takrat je bil patrijarh oglejski in zakoniti posestnik slovenje-graške provincije: Ludwik della Torre, ki je v mladem in častilakomnem vojvodi Rudolfu našel nevarnega soseda, tem več, ker ni bil vojvoda Rudolf vesten v izbiranji svojih sredstev in si je znal nezadovoljne

patrijarhove vasalle na svojo stran pridobiti. Takoj početkom svojega vladarstva se je patrijarh pri papeži potožil, da si je vojvoda po nepravdi in sili prilastil patrijarhova posestva: gorenjo in dolenjo Vipavo, Lož in Turjak na Kranjskem, Trebnje na Koroškem in pa Slovenji Gradec.

Patrijarhovo lastnino v slovenje-graškej provinciji so imeli takrat v fevd — Auffensteinci,[1] ki so patrijarhu odpovedali fevdno zavezanost in se proglasili za fevdnike (Lehensleute) avstrijanskih vojvod. Vojvoda Rudolf si je znal prijateljstvo cesarja Karola IV. pridobiti,[2] in pride s svojimi vojščaki do Gorice. Patrijarh je moral primirje sklenoti (1362); a pogodbe primirja so bile bridke. Patrijarh je moral namreč vse fevde oglejske crkve na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, imence: Slovenji Gradec, Lož, Vipavo, Turjak in Trebnje vojvodi Rudolfu prepustitii. Po razsodbi cesarja Karola IV. bi morala ta okrožja zmirom pri Avstriji ostati. Primirje ni dolgo trajalo; Rudolf začne novo vojsko, vendar ne doseže svojega namena, ker ga je smrt l. 1365. v Milanu prenaglila.[3]

Mesec dnij pozneje umrje tudi patrijarh, in souverainske pravice oglejskih patrijarhov v nemških deželah so bile izgubljene.

Po njegovej smrti sta uzajemno vladala Leopold IV. (pobožni) in Albert III.[4] (s kito, mit dem Zopfe).

Starotrške crkve arkiv hrani od Leopolda listino iz leta 1377., v kterej potrdi privilegije crkve slovenje-graške: „thun khundt, das uns der Erbar- und bescheidene Hannss, Pfarrer zu Windischgräz, des Edlen und wolgebornen Graf Mainharts von Görz unseres lieben Oheims Caplan und Ratgeb, fürbracht, und zeigt Handvest und Brief davon, solch der ehgenanten seiner Khirchen Recht und Freiheit geschrieben sind."

Leta 1376. je Albert svojemu bratu Leopoldu prepustil vladarstvo na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, in si je obdržal samo vladarstvo v Avstriji. Leopold je pa začel s Švicarji, ki so si svojo svobodo branili, vojsko in je padel v krvavej bitki pri Sembachu, ne daleč od Luzerna l. 1386.

---

[1] Auffensteincem je vojvoda koroški, Henrik, grad in mesto slovenje-graško že leta 1316. zastavil. Auffensteinci so z Mainhartom IV., grofom goriškim, s Tirolskega na Koroško prišli (1286) in so bili s prva vasalli goriških grofov.

[2] Cesar Karol IV. je bil Rudolfov tast.

[3] Leta 1363. dne 5. junija je potrdil Rudolf na Dunaji, da se Heinrich von Montpreis-ov zalog (Pfand) na Slovenji Gradec prestavi na Niklasa Galla, po kterem je dobila bližnja grajščina Gallenhofen svoje ime.

[4] Albert III. je dal l. 1374. dne 4. febr. na Dunaji mesto Slovenji Gradec v zalog Haugu Tybeinskemu (Duino, Devin v Primorji). Štiri leta preje (1370) so pretirali Slovenje-gradčani vse židove iz svojega mesta.

Zdaj prejme Albert drugokrat vladarstvo na Štajerskem, ker še ni bil Leopoldov sin Vilhelm polnoleten. Vendar pričuje eno pismo, ki je tudi v arkivu starotrške crkve hranjeno in pisano: „zu Wien am Pfinztag, nach St. Georgen Tag anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo septimo“: da je že vladal takrat vojvoda Vilhelm na Štajerskem. On se v pismu sam imenuje Leopoldovega sina: „von unserm Vatter seelig Herzog Leopoldten“. —

V tem pismu pravi vojvoda Vilhelm: „Wir lassen euch wissen, das wir die Erben unser lieben Andechtigen Gerlachen Mürtlein, Pfarrers zu St. Martin bei Windischgräz, und seinen Bruder Wissendten,[1] Pfarrers zu St. Pangrazen zu Windischgräz in Unsern sondern Schermb und genad genomben haben.“

Vojvoda Vilhelm je dne 15. julija l. 1406. na Dunaji s konja padel ter v svojem 34. letu brez otrok umrl; po novej delitvi je dobil Štajersko, Kranjsko in Koroško Vilhelmov drugi brat: Ernest, železni imenovan zavoljo svoje telesne moči in velikosti in nepremagljivosti svoje volje, ter tudi zaradi svoje železne oprave, ktero je vedno nosil. Ernest se je podal leta 1412. na božjo pot v Palestino, na kterej ga je med drugimi plemiči tudi spremljal: Koloman von Windischgrätz (Winklern lib. c. str. 99).

Ernest je umrl 10. junija l. 1424. v Brucku ob Muri še le 47 let star, ljubljen in objokan od svojih podložnikov in spoštovan od svojih sosedov; pokopan je v crkvi runskega samostana. Pod njim je ustanovil Johann von Laak špital v mestu slovenje-graškem[2] l. 1419. Johann von Laak je bil kranjski plemič iz Škofje Loke. Ti plemiči so bili nekdaj ministerialci frisinških škofov, pa so imeli tudi na Štajerskem posestva. Georg von Laak je kupil od Albrechta von Kainach l. 1445. Plaschitzhof pri Ptuji. Morali so tudi v Slovenjem Gradci imeti posestva, ker jih v listinah mestnega arkiva nahajamo kot mestne sodnike.

Nekdaj je v Slovenjem Gradci stanovalo dosti plemičev. Tako smo že spoznali plemiča: Friedericus sic dictus Leupacher de Windischgratz, kteri je v družbi Ottona de Windischgratz, Hartnida in Gepeuera de Gutenstein itd. pod patrijarhom Raimundom oplenil grad in bil zaradi tega izobčen. Ti Leupacheri so imeli tudi posestva blizu Konjic; od Pavla Leupachera je kupil

---

[1] V listini „dtto. Windischgratz, 1429. Jun. 29.“ najde se plebanus Bisandt, ob enem archidiaconus Carinthiae aquilegiensis, kot priča v pismu, po kterem se Oswald, župnik v Rinckhenbergu, zaradi telesne slabosti svojej fari odpové (Göth, Mitth. des hist. Ver. für Steierm. V. zvezek str. 177.)

[2] Špitalski kaplan je bil l. 1429. Hans Kalbl.

l. 1432. Burkhard von Weispriah desetino v Bistrici in Konjiškej vesi (Göth, Urkundenregesten VIII. Heft, Mittheil. des hist. Ver. für Steierm. stran 180), v kterej okolici še stare listine kraj: Leupach omenjajo.

Plemenita rodbina v Slovenjem Gradci je tudi bila: „de Hebenstreit“, in videmski arkiv hrani pismo, po kterem je dal oglejski patrijarh tej rodbini svoje kmetije na Štajerskem in Koroškem v „lehen“. Hebenstreiti so imeli tudi pri Konjicah posestva, ker se še dandanašnji tam imenuje okolica: Hebenstreit, pol ure od Konjic, katastralno pa zmerjena z občino: Skalice.

Plemenita rodbina Hebenstreit je imela v Slovenjem Gradci feudum habitantiae. Plemiči te vrste so stanovali v gradovih in hišah patrijarških, imeli so varstvo črez nje in smeli so jih le prijateljem odpirati. Tako razumevamo, zakaj se v slovenje-graškej okolici nahaja več hiš z poznamenovanjem: „Stöckl“ in „Hof“. Bila so to večja poslopja z nadstropjem, v kterih so stanovali „habitatores nobiles“, kakor jih stare listine imenujejo. —

Poročila o hrvatskej književnosti.

Spisuje *J. Steklasa.*

II.

1. *Ivan Trnski.* Svakolika mu djela. Knjiga I. Zagreb 1882. Cena 80 nov. — Po krasoti jezika in pravilnosti rythma je I. Trnski „prvak pesnik“. Pokojni Šenoa ga je krstil v „Vienci“ l. 1880. „otcem hrvatske metrike“. Prva knjiga je izšla koncem preteklega leta tiskom Albrechtovim v šestnajstini. V tej prvej knjigi se nahaja 65 popevk in 22 milostnic ali ljubovnih pesnij. Izmed Trnskovih popevk pojejo se po vsej domovini in zvunaj nje: „Oj talasi“, „Oj jesenske duge noći“ itd. Glej „Vienac“ 1882. broj 1. Naj se tukaj omeni, da je pokojni Šenoa v svojem načrtu hrvatske poetike posebno vrednost priznal Trnskovim popevkam, in dovolj jih je še v tej knjigi, kterim še napevi niso pripravljeni. Ta knjižica je vredna, da jo kupi vsak član naših pevskih društev, vsak pevec in vsaka pevkinja ter vsak, ki se zanima za hrvatsko literaturo, kajti Ivan Trnski je eden najboljših hrvatskih pesnikov. V sledečih, več nego 8 knjigah bodo izšla vsa druga dela Trnskova. Osobito slovenskej mladeži priporočamo to izdajo Trnskovih del, ker najde v njih mnogo zabave in poduka, a zraven pa bode tudi gmotno podpirala v izdavanji teh izvrstnih del slavnega pesnika.

2. „*Crtice o slovenskoj liturgiji*“ sastavio o. Šimun Milinović u Zadru, pretisnuto iz „Katoličke Dalmacije“ v knjižico s 160 stranimi. V tej knjižici lahko in razumljivo pisanej najde se vse, kar more naobraženega Slovana, a posebno svečenika zanimati o postanku, razvitku in sedanjosti slovanske liturgije.

3. *Občina Družbovac* i njezini usrećitelji ili primjeri, kako se može ukresati, uzgojiti, učvrstiti i razširiti sviest naroda i živo pregnuće za napredkom, ako se hrani vidljivimi djeli iskrenih rodoljuba. Napisao Franjo Stepanek. Delo to je nagradila „Matica hrvatska“. Cena 70 nov. V tej knjigi se nahaja gotovo vse, kar je potrebno

znati vsakemu naprednemu občinarju, posebno pa občinskemu činovniku, učitelju, celó duhovniku. V obliki pripovedke se nam tukaj razlaga jasnim, mentorskim načinom, kako more nekoliko složnih rodoljubov iz zanemarjene in siromašne občine stvariti cvetečo, v kterej se po redu snujejo: gospodarska podružnica, zajednica za nabavljanje gospodarskega orodja, javna predavanja, gasilno društvo, vinarsko društvo, dobrovoljno gledišče, ljudska knjižnica, občinska posojilnica in hranilnica, drevesnica, sušilnica, šolska hranilnica, pevsko društvo, zabavišče, bolnišnica, telovadnica, vodovod itd. Za vsako društvo ali zavod je sestavil pisatelj tudi pravila, s kterimi se morejo občinarji po raznih izpremembah prav lahko okoristiti. Vse te važne in koristne institucije se uvajajo v Družbovci po redu, tako rekoč ena za drugo, da ti srce od veselja igra pri čitanji te knjige. A kako in s čim se dosega tolik napredek? S slogo, nesebičnostjo in delavnostjo občinskega načelnika, župnika, trgovca, vlastelina, učitelja, beležnika. Sevéda je v tej knjigi mnogo stvarij preidealnih, ki bi se ne dale tako lepo izvesti v bitnosti, kakor osnova na papirji; ali moramo zopet trditi, da se še do zdaj ni bila napisala knjiga, ki bi tako na tanko potrebe in nevolje občinskega življenja predstavljala, in v kterej bi se nahajalo toliko dobrih nasvetov in napotkov za vsakega občinarja, kakor v tej. Slovenskim občinskim načelnikom in činovnikom, kakor tudi drugim izobražencem priporoča se gorko ta knjiga, ker se morejo iz nje mnogo dobrega za svoje ravnanje naučiti. —

4. *Južno-slovjenske narodne popievke.* Većim ih dielom po narodu sam sakupio, ukajdio, glasovirsku pratnju udesio te izvorni im tekst pridodao Fr. Š. Kuhač. IV. knjiga III. i IV. svezak. U Zagrebu 1881. Tiskarna i litografija C. Albrechta. — S tem zvezkom je dokončal mnogozaslužni in neutrudljivi F. Š. Kuhač četrto knjigo svojih popévek, ali celega dela še ne, kajti on želi izdati še peto knjigo, v ktero bi še prišle preostale pesni, kakor patriotične, popotne, žalostinke, obredne, pobožne, otročje itd. V štirih izišlih knjigah je objavil Kuhač 1600 pesnij. Ogromno število! Vsi narodi hvalijo to izvrstno delo pa tudi veliko marljivost Kuhačevo, — a narod sam, kterega pesni je skozi 12 let zbiral ter mnogo svojega imetka pri tem potrosil, ne podpira ga dovoljno. Pa tudi mi Slovenci bi ne smeli pozabiti na to važno delo; vsaj premožnejši bi si mogli nabaviti ga, osobito čitalnice, pevska društva ter bolj premožne šole. Še zdaj se more celo delo dobiti pri izdajatelji za 20 gld. na enkrat, ali pa v obrokih po 2 gld. na mesec. Ako se vplača 6 gld., dobi se éna knjiga. —

5. a) *Rad jugoslavenske akademije* znanosti i umjetnosti. Knjiga LVI. U Zagrebu 1881. Cena 1·50 for.

Obseg: 1. Prinos k naglasu u novoslovenskom jeziku od M. Valjavca (nadaljevanje 3.). 2. Hrvatska prije XII. vieka gledeć na zemljišni obseg od dr. Fr. Račkoga. I. dio. 3. Putovanja po balkanskom poluotoku XI. vieka od dr. P. Matkovića.

b) Knjiga LVII. U Zagrebu 1881. Cena 1·50 for.

Obseg: 1. Prinos k naglasu u novoslovenskom jeziku (ostanek). Od M. Valjavca. 2. Najnoviji prilozi na floru hrvatsku. Od Lj. Vukotinovića. 3. Hrvatska prije XII. vieka glede na zemljišni obseg i narod. Od dr. Fr. Račkoga II. dio. 4. Borba za glagolicu na Lošinju. Od S. Ljubića. 5. Prvovjenčani vladaoci Bugara, Hrvata i Srba, i njihove krune. Od J. Kukuljevića Sakcinskoga. 6. K tvorbi imperfekta u slovjenštini. Izpravlja M. Valjavec.

c) Knj. LVIII. 1. Prvovjenčani vladaoci Bugara, Hrvata i Srba, i njihove krune. Od J. Kukuljevića Sakcinskoga II. dio. 2. Pleme sucvjetaka (Compositae) u Hrvatskoj dosad našastih. Od Lj. Vukotinovića. 3. Uzrok munjotvornoj sili. III. razprava. Od M. Sekulića. 4. Prilozi k hrvatskoj gramatici i glasoslovju. Od dr. L. Geitlera. 5. Književna obrnana. Pitanje o godini smrti srbskoga cara Uroša V. i kralja Vukašina. Od Vl. Kačanovskoga. — G. Valjavčeve razprave o slovenskem naglasu so jako zanimive in vsak slovenski

filolog bo rad segel po tej knjigi, kjer nam pisatelj z mnogimi dokazi potrjuje svoje nazore. — Kukuljevićeva razprava o prvovjenčanih vladarjih Bolgarov, Hrvatov in Srbov govori obširno o postanku teh treh držav ter o njihovih prvih kronanih vladarjih. Nekteri trdé, da je vsa razprava preobširno osnovana in da se mnogo stvarij ponavlja, kar so že drugi dokazali. To je res, ali potrebno je to, da se ostalo razumi. Sploh pa je pisana razprava z onim starim patriotičnim navdušenjem, ktero nahajamo v vseh spisih veterana hrvatskih historikov, in oni nimajo prav, ki mu to očitajo, saj temu možu menda vendar ne bode nobeden zanikal velikih zaslug za hrvatski in sploh za jugoslovanske narode, nego vsak mora priznati, da je ravno on s svojimi spisi največ pripomogel k prosveti svojega naroda. — Za nas je pa posebno važna razprava Račkijeva. Učeni historik razpravlja tukaj o mejah in ethnografiji hrvatske države do 12. veka. Ker je g. prof. Rutar v „Ljubljanskem Zvonu“ štev. 2. sl. v svojej razpravi: „Jedinstvo slovenskih dežel od 7. do 13. stoletja“ posegal deloma tudi v to vprašanje ter opiraje se na poprejšnje izjave Račkijeve izrekel važno trditev, da je današnja provincijalna Hrvatska bila do IX. veka slovenska, izpregovoril bodem o svojem času tudi jaz o tem zanimivem vprašanji.

Drobnosti.

Slikar Munkácsy. Ko so l. 1848. Rusi na Ogersko prodrli, vrgli so med drugimi v Munkači na gornjem Ogerskem tudi uradnika Lip-a v ječo, v kojej je v kratkem umrl, zapustivši vdovo z dveletnim sinkom Mihalkom. Odgojo sirote prevzel je sorodni mu mizar, pri kojem se je Mihalko kljubu svojej antipathiji moral mizarstva poprijeti. Ko je šel v svet, pridružil se je tropi ciganov in hajdi z njimi v Budimpešto, kjer je mizarstvo popustil ter se popolnoma slikarstvu udal. Iz ljubezni do rojstnega kraja izbral si je ime Munkácsy. Leta 1864. prišel je za nekaj časa na Dunaj, slikal je za tem v Monakovem v atelierji Adamovem ter šel od tod v Düsseldorf. Tam dogotovljena slika: „Zadnji dnevi obsojenca“, ki je bila l. 1870. v „Salonu“ razstavljena, ustanovila je njegovo slavo. Preselil se je v Pariz ter dovršil tam med drugimi posebno sledéče slike: „Dve družini,“ „Milton narekuje svojima hčerkama izgubljeni raj,“ in danes je nekdaj ubogi mizarček slaven slikar in bogat mož, ki je za svojo zadnjo veliko sliko: „Krist pred Pilatom“ prejel 300.000 frankov.

Omenjena slika je bila nedavno razstavljena v „umetniškem domu“ na Dunaji. Že po svojej velikosti — 41 oseb je na njej v naravnej velikosti naslikanih — dela izvanreden utis in vsakdo, ki stopi prvič pred njo, je kar omamljen. Perspektiva in karakteristika ste tako izvrstni, da je v Parizu dete, ko je prišlo z materjo pred podobo, tožilo, da sicer vidi, a ne čuje, kaj govoré ti ljudje, kaj neki kriči tisti razsajalec vzadi, kako toži Kaifas Krista.

V prostranej dvorani sedi na vzvišenem mestu Pilat v togi s purpurom obrobljenej. Okoli njega so višji duhovniki, starešine in pismarji; pred njim Krist v belej haljini, v ktero ga je Herodes oblekel in za Kristom jeruzalemsko ljudstvo, ki je privrelo in kterega pritisk brani rimski vojak. To je scenerija, trenotek, v kojem Krist na Pilatovo vprašanje: „Ti si kralj judovski?“ odgovori: „Ti praviš!“ —

Naj se še tako odločno mnoge prednosti o sliki naglašajo, to se mora priznati, da se umetniku Krist ni posrečil. Umetniški Kristov typ je trdno določen. Madone so se dolgo slikale z takozvanimi „Schlitzaugen“ na zlatem temelji, toda tisti dan, ki je porodil Sixtino, odločil je za vse čase značaj madone. Kakor pa je Rafael madoni „den Goldgrund nach innen gelegt, in ihre Seele, aus der er leuchtend ihr durchs Auge strahlt“ (Felix Dahn, Bausteine I, 107), tako je stvaril Leonardo da Vinci

Kristovo podobo. Original Leonardove „Zadnje večerje" je žalibog le slabo ohranjen, ali krasne kopije, kakor na pr. v minoritskej crkvi na Dunaji, in ohranjeni izvirni načrti nam v naš namen zadostujejo. Idi ter poglej tega Krista in potem Munkácsy-jevega; kakov razloček! Tam pri Leonardu „redet jeder Zug im Antlitz von dem Gewichte eines unendlich tiefen stillen Leidens, das alle Kräfte der menschlichen Natur erschöpft . . . denn über diese Züge des leidenden Menschensohnes liegt ausgegossen eine wunderbare Ergebenheit, übermenschliche Ruhe und göttliche Siegesgewissheit" (Leibing, Natur, Kunst u. Menschen in Oberit. str. 109). To pa, kar nam Munkácsy podaje, je kak za svojo stvar navdušen pridigar: Hus, Savanarola — k večjemu Krist, kakor ga podajeta Renan in pisatelj knjige „Der alte und der neue Glaube" — David Strauss — ali to ni Krist sv. pisma. V „umetniškem društvu", kjer je bilo ob enem razstavljenih mnogo M.-jevih slik v originalu ali v kopijah, videli smo tudi štiri razne studije, ktere je za svojega Krista napravil. Bil je s kraja še bolj posveten, še manj božje narave je bilo v njegovem obrazu. V zadnjej obliki je polagal umetnik največjo važnost na narodni typ ter stvaril t. zv. „zgodovinskega Krista", ki nas ne ogreva, ne gane, naše notranjosti ne prepriča. Občudovati moramo sicer umetnikovo spretnost, ali ne moremo se za njo navdušiti. Čudno pa je vsekako, da je nemška kritika, z malimi izjemami, hvalila postopanje umetnikovo. Posito, sed non concesso, da imajo prav s svojim „zgodovinskim Kristom", ali pa more ta biti kdaj predmet pravej umetnosti? Gotovo, da ne. Le takov Krist, kakor ga poznamo iz sv. pisma, sme se v umetnosti predstavljati. Ta nedoslednost nemške kritike nas je temveč osupnola, ker se je na pr. soglasno G. Ebers obsojal, ko je svojemu romanu „Der Kaiser" izpremenil načrt, ker so znanstvena preiskavanja drug resultat, kakor se ga je bil nadejal, podala. „Ist das ein Dichter, der wegen einer neuentdeckten Papyrosrolle ein Kapitel seines Romanes umändern muss?" očital mu je takrat po pravici Erich Schmidt. Gledé Munkácsy-jeve slike pa naj bi bila „zgodovinska(!) resničnost" glavni smoter umetnosti? Sicer pa se umetnik tudi gledé kraja in oseb — Kaifas toži Krista pred Pilatom — ni držal natanko niti sv. pisma niti Renanove „Vie de Jésus". Navzlic vsem prednostim pači vendar ta notranja pomanjkljivost sliko zeló in se ne more primerjati velikanskim delom starih umetnikov, akoravno bi morali to zahtevati, če pomislimo, kolike časti so skazovali umetniku njegovi rojaki. *J. B.*

Kolonisacija Novaje zemlje. Pred nekimi tedni je objavil neki ruski dnevnik dopis iz Arhangela, v kterem se poroča, da so Samojedi, ki so se iz Tundre na Novajo zemljo preselili, jako zadovoljni. Z lovom in ribarstvom so si že toliko pridobili, da so že nekaj posojila, danega jim v Tundri, vrnoli. Le drv jim pomanjkuje. Dočim so jim prej reke toliko lesa na breg nanašale, da je bilo mogoče za celo leto se z lesom preskrbeti, morajo ga sedaj jako daleč iskat hoditi in ga še jako malo najdejo. Po poročilih colnega urada Arhangelskega iznašala je izvoznina iz Novaje zemlje v teku l. 1876—1880. poprečno vsako leto 11.523 rubljev, tedaj pripade vsakej tistih 8 ladij, ki pridejo vsako leto iz Novaje zemlje, delež 1440 rubljev. Vseh lovcev in ribičev na Novaji zemlji je 54, tedaj pride na vsakega 213 rub. Enake razmere so neki tudi na Murmanskem obrežji; produkti, ktere vsaka ladija izvaža, so vredni 1624 rub. in na vsakega delavca pride 232 rub. na leto. Predlagalo se je že mnogo, kako se naj severna Rusija kolonisuje. V osmej seji komisije, ki se bavi s kolonisacijo severne Rusije, predlagalo se je namreč, naj se na Novaji zemlji sezida samostan in hospital, kakor so to že davno storili na Soloveckih otokih, ki ležé blizu Karelskega obrežja. Menihom pa naj dajo pravico, da smejo slobodno ribariti in na lov hoditi. Tako bodo ribiči in lovci, ki pridejo po letu na Novajo zemljo, z vsem preskrbljeni. Komisija je na dalje sklenola za to skrbeti, da se ta predlog kmalu izvrši. Važna bode za kolonisacijo Novaje zemlje gotovo tudi železna proga Arhangel—Petrograd, ktero hočejo v kratkem sezidati. — *Al. Hudovernik.*

Her de Graetze et filius suus Hort. K članku: „Her de Graetze et filius suus Hort“ v 6. snopiči letošnjega „Kres-a“ str. 339—341. naj se pridene še sledeče pojasnjenje. Okrajšano ime: Her stoji gotovo za: Herman, ker nahajamo v istej listini tudi pričo: „Her. pincerna (ducis)“. Vojvode Bernharda „pincerna“ pa je bil po poročilu Ulriha Lichtensteinskega: Herman von Osterwitz („von Osterwitze der schenk Hermann“). — Da sta „Her de Graetze et filius suus Hort“ bila iz Gradca kraj Mislinje — Slovenje-gradčana, ne pa iz Gradca ob Muri, pričuje tudi ta okoliščina, ker ne nahajamo v genealogiji nemških Gradčanov nobenega člena z imenom: Herman. Koroškega vojvodo Bernharda so spremljali in se mu v Loki poklanjali — le plemiči njegovih dežel, a v koroškem vojvodstvu je bil takrat tudi Slovenji Gradec.* Valvasor (lib. XI. fol. 212) je krivo storil, da je slovenje-graška plemiča: Perengera (anno 1220.) in Ortolfa (anno 1271.) dal v kranjskem Gradci prebivati, česar ne potrjujejo diplomi, po kterih sta imela ta plemiča v Slovenjem Gradci svoja stanovališča in posestva.

Gospodje slovenje-graški, ki so se še takrat pisali: de Graeze, Graetze, von Graeze, vzdrževali so se pogostoma na dvoru koroških vojvod, in Ulrih Lichtensteinski jih tudi omenja v svojem: „Frauendienstu,“ vzlasti „Ottona in Ortolfa von Graeze“ kot spretna borilca na tournirih.

Ker v darilnem pismu vojvode Bernharda ne nahajamo nobenega štajerskega plemiča, Gradac na Kranjskem pa so še le začeli plemiči iz nemškega Gradca l. 1237. zidati, morala sta priči: „Her de Graetze et filius suus Hort“ le Slovenje-gradčana biti. Nemški Gradčani iz one dobe, v kterej je bilo narejeno loško pismo vojvode Bernharda, znani so nam: Otto, Otokar in Dietmar.

Ime Herman je bilo pri Slovenje-gradčanih navadno (glej Froehlich, Diplom Styr. sac. II. fol. 194), dočim ga mi pri nemških Gradčanih ne najdemo. V Ulrih Lichtensteinovem „Frauendienstu“ omenjena plemiča: „Otto in Ortolf von Graeze“ ima tudi Muchar za Slovenje-gradčana (Gesch. von Steierm. IV, 29 itd.).

Herman de Graetze stoji kot sedma priča v Bernhardovem darilnem pismu, vendar kot prvi med vasalli vojvode meranskega in mejnega grofa isterskega, za njim še le sledita meranska vasalla: Gerloch de Steine in Magens de Mengospurch, za temi pa sta podpisana: Ortolfus dapifer, Herman pincerna ducis, in potem še le drugi plemiči iz koroškega vojvodstva.

Trinajst let pozneje (v listini patrijarha Bertholda 1228. 4. Kalendas Novembris) pa se imenujejo: Heinricus de Graeze, Perengerus de Graeze, Ortolfus scolaris de Graeze et frater ejus Fridericus. Herman de Graetze je tudi lahko na Kranjskem kakšno posestvo imel, saj ni Slovenji Gradec ravno tako daleč od kranjske dežele. Vsekako ga imam jaz tako dolgo za Slovenje-gradčana, dokler se nasprotno ne dokaže.

D. Trstenjak.

Učena poročila tujih strokovnjaških listov o Slovencih in slovenskej domovini. Zdavna že biva naš slovenski rod med vsemi sorodniki slovanskimi v najbližjej soseščini z razsvetljenimi narodi inojezičnimi, ki so nam v svojih bogatih književnostih marsikoje spominke zapustili o našem narodu, o naših tleh. Klasično smemo zvati domovino svojo, ki hrani mimo staroklasičnih in prirodinih znamenitostij še v svojih Prekmurcih in vzhodnih Štajercih pristno pokolenje panonskih Slovencev, očakov klasične staroslovenščine!

Za krasne slovenske pokrajine se vrlo zanimajo naši inojezični sosedje še dandanes,

---

* Lastnik slovenje-graškega okrožja je bil takrat Henrik IV., mejni grof isterski, vojvoda meranski; Domini de Graeze so bili njegovi vasalli. Provincijo Windischgraz je oglejska crkev še le l. 1248. dobila.

vzlasti Nemci! Leto za letom množijo se spisi o naših zemljah; ali ti spisi so raztroseni po raznih strokovnjaških listih, kojih le pičlo število v našo domovino zahaja. Ker pa jaz takega blaga obilo v roke dobivam, utegnol bi svojim učenim rojakom, osobito mlajšim pisateljem, ustreči, če jim kratko z naslovi * in obsegom stranij naznanjam, kar se tam o nas in naših krajih razpravlja. Za poskus podajem danes sledeče poročilo, da vidim, ali v obliki in obsegu ugaja učenim rojakom.

Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich hg. v. A. Conze & O. Hirschfeld. Wien 1877—81. — 8°. Jahrg. I—V (s podobami):

Letnik I. W. Gurlitt. Sammlung Millosicz (privatna zbirka na Dunaji); (17) Kopf einer weiblichen Gottheit, aus Aquileja s. 14/5**; (21) Männlicher Portraitkopf, aus Aquileja. — E. Majonica. Triest, Pola, Aquileja. s. 36/62. — F. Pichler. Inschriftenstein aus Pettau. s. 62/3. — Conze. Thetis und Achilleus (iz Rogatca). s. 73/76. — E. Majonica. Fälschungen aus Aquileja. s. 76/7. — Conze. Reliefstatuette aus Aquileja. s. 77/8. — A. Michaelis. Die Priaposara des Euporus aus Aquileja. s. 81/95. — R. Schoell. Mittheilungen aus Handschriften (Ernož, Celje, Ljubljana). s. 126/130. — O. H. Inschriften vom Helenenberge (na Koroškem). s. 171/2.

Letnik II. E. Majonica & R. Schneider. Bericht über eine Reise im westlichen Ungarn (konec iz I. letnika). IV. Steinamanger. s. 9/17. — E. Hörnes. Beschreibung griechischer Vasen in Triest. Sammlung Fontana — Museo Civico. s. 17/33 & 120/46, l. III. s. 56/72 (konec). — Otto Hirschfeld. Epigraphischer Bericht: Aquileja. s. 82/89; Noricum. s. 100/4. — W. Gurlitt. Sammlung Trau (privatna zbirka na Dunaji): (12) Hermes (najden v Ljubljani na posestvu g. Walther-a). s. 150; (41) Herakles gefunden 1860 auf d. Zollfelde. s. 157. — O. B. Vasen von Adria.

Letnik III. O. Hirschfeld. Epigraphischer Bericht: Aquileja s. 46/51; Pannonia superior (grad Trilek, Ptuj). s. 53/4; Noricum (Zollfeld, Klagenfurt). s. 54/6. — Sacken. Neuere Erwerbungen der Antikensammlung des A. h. Kaiserhauses; (22) Vom Magdalensberge in Kärnten s. 148/9; (23) Von Aquileja s. 149/50. — H. Majonica. Unedierte Inschriften aus Aquileja. s. 177/82. — W. Gurlitt. (Sammlung Trau): (75) Kopf eines Hermes aus Aquileja. s. 187; (78) Weibliches Köpfchen (iz Ljubljane). s. 187.

Letnik IV. W. Gurlitt. (Sammlung Trau): (8) Kleines Fragment eines blanken Metallspiegels aus Aquileja. s. 49; (39—45) 2 Fibeln aus Laibach. s. 50; (56—58) 1 Fibel aus Laibach. s. 50; (88) Schnallen (Helenenberg 1877) s. 51; (209) Kleiner runder silberner Untersatz aus Aquileja. s. 56; (221—26) specifisch römische Schlüssel 1 aus Aquileja. s. 56; (251) Glocken aus Laibach (1872). H. 0·12. s. 57; Kurzes Schwert aus Grossdorf bei Gurkfeld (Kranjsko) s. 58; (275) Cirkel aus Aquileja. s. 58. — E. Majonica. Ausgrabungen in Ronchi und Aquileja. s. 82/97. — A. Heinrich. Grabstein in Cilli. s. 127/8. — A. v. Domaszewski. Bericht über eine Reise in Kärnten. s. 207/18. — J. Binder. Zu C. I. L. III. 5134 (Laibach). s. 224.

Letnik V. Gurlitt (Sammlung Trau): (310) Greifenklaue (najdeni v Ljubljani, konec). — E. Majonica: Unedierte Inschriften aus Aquileja. s. 120/5. — O. Hirschfeld: Inschriften aus Kärnten. s. 223. — A. v. Domaszevski: Bericht über eine Reise in Kärnten. s. 125/30. — Inschriften aus Pola. s. 225/6. *Dr. Fr. Simonič.*

---

* Navlašč hočem ta naznanila z izvirnimi besedami podajati, ker iz lastne izkušnje vém, kake zmešnjave zakrivijo čestokrat prestave naslovov knjig in učenih razprav. To je zločesta navada nemška sedanjih dob gledé slovanske književnosti, kar ni, da bi se posnemalo, temveč ker morejo te beležke le našim učenim krogom služiti, nikar pa našemu ljudstvu!

** s. 14/5 = stran (Seite) od 14 do 15.

Knjige Matice slovenske za leto 1881. Matica slov. je izdala za l. 1881. sledeče knjige: 1. *Letopis Matice Slovenske* za leto 1881. Uredil dr. Janez vitez Bleiweis-Trsteniški. 2. *Slovenska slovnica* po Miklošičevi primerjalni. Spisal J. Šuman. 3. *Somatologija ali nauk o človeškem telesu* učiteljiščem in višjim učilnicam. Spisal dr. Jan. N. Woldřich. Po četrtem nat. poslov. Fr. Erjavec. 4. *Geometrija za učiteljišča.* Po Močnikovi sestavil L. Lavtar, c. k. profesor na učiteljišči v Mariboru. 5. *Prirodopis živalstva* s podobami. Za spodnje razrede srednjih šol. Izdelal dr. Alojzij Pokorny, poslovenil Fran Erjavec, profesor na c. kr. višji realki v Gorici. Tretje, po 15. nemškem povsem predelano izdanje s 522 podobami. — Prve tri knjige so se razposlale letnim udom Matičnim. — Iz računa Matičnega so razvidi, da ima Matica premoženja v gotovini 41.187 gld. 62 nov., v obligacijah pa 9760 gld. Matičnih udov je bilo ustanovnikov 345. letnikov 943, skupaj torej 1288. Knjigam po Matici izdanim se je cena izdatno znižala, tako da je zdaj malo da ne vsakemu mogoče si najvažnejših Matičnih knjig pribaviti. — Letošnji „Letopis Matice slov." je jako natančno ocenil g. prof. dr. G. Krek, a zavoljo pomanjkanja prostora moremo to oceno še le v 8. snop. našega lista prinesti.

Josipa Jurčiča Zbrani spisi: Založil in na svetlo dal „Odbor za Jurčičev spomenik". Uredil Fr. Levec. I. zvezek: Deseti brat. V Ljubljani, 1882. Natisnila „Narodna tiskarna". Str. 293 v sred. 8°. Cena 1 gld. — Vsi Jurčičevi spisi pridejo v desetih po 18 do 20 tiskanih pol srednje osmerke obsežnih zvezkih na svetlo. V prvih šestih zvezkih bodo romani, povesti in novele; v 7. in 8. zv. pesni, dramatični spisi, feuilletoni in nekteri politični članki; v 9. zvezku literarna ostalina, med njo na pol dovršeni roman „Slovenski svetec in učitelj"; v 10. zv. pa životopis s pis. podobo in raznimi njegovimi listi. Vsako leto namerjava odbor po tri zvezke izdati. Ker pa v to svrho zloženi novci (nekoliko nad 1000 gld.) nikakor ne zadostujejo, pozivlje se ves slovenski narod, da to podjetje kolikor mogoče gmotno podpira. —

Dr. Ivan Bleiweis Trsteniški. Nekrolog. Napisao dr. Bogoslav Šulek. Preštampano iz 53. kn. ak. rada. Dionička tiskara. Str. 48 v 8°. —

Prešéren v českem jeziku. Básně Františka Preširna. Přeložil a životopisem básníkovým opatřil Josef Peníže k. Založil Ladislav Sehnal v Jičínu. Cena 70 nov.

Fran Kučinić, slovnica jezika bugarskog. Cena 2 franka ali 80 novc. To knjigo priporočamo tistim, ki se hočejo naučiti bolgarskega jezika. Dobiva se pa pri pisatelji v Sofiji, Rue Banja Baši, maison d' Avram Davidov, parterre. *Al. H.*

Vasilij Vasiljevič Vereščagin, znani ruski slikar, postal je tudi pisatelj. Pred kratkim je izdal knjigo v ruskem jeziku, v kterej popisuje, kar je doživel v srednjej Aziji in Indiji. Tej knjigi je dodanih mnogo slik. Njegova žena pa jo je prevedla na nemško, in prevod je nedavno v Lipskem izšel. *Al. H.*

Knjaz P. A. Vjasemsky zbrana dela VII. zvezek, izdal grof S. D. Šeremetjev. Petrograd 1882. — Knez Peter Andrejevič Vjasemsky se je porodil l. 1792. v Moskvi, stopil l. 1807. v službo pri ministerstvu zvunanjih zadev, l. 1811. je prestopil k brambovcem. Leta 1827. je zapustil državno službo ter se popolnoma posvetil literaturi in poesiji. On je pisal lyrične in didaktične pesni. Umrl je leta 1878. *Al. H.*

Bolgarsko književno društvo v Sredci. Ko se je stvarila kneževina bolgarska, preselilo se je omenjeno društvo, ki je že izdalo dvanajst knjig „Periodičeskega spisanija" na svetlo, iz Braile v Sredec (Sofijo), kjer ga je vzela država v svoje varstvo ter mu na leto po 12.000 fr. daruje. Pod uredništvom svojega predsednika V. D. Stojanova izdalo je društvo I. zvezek svojega organa: „Periodičesko spisanie na bъlgar. kniž. družestvo", ki nam do dobra svedoči, kako lepo se znanstveno delovanje v Bolgariji razvija. O zapopadku I. zvezka poročamo ob priliki obširnejše. —

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. augusta 1882. *Štev. 8.*

Pesen zmagonosne ljubezni.

(Ruski spisal Ivan S. Turgénev, poslov. Aleksander Hudovernik.)*

V spomin Gustavu Floveru.

„Wage du zu irren und zu träumen!"
Schiller.

Poslušajte, kaj sem čital v nekem starem italijanskem rokopisu:

I.

Sredi 16. stoletja živelo je v Ferrari (ona je tedaj cvetela za vlade svojih mogočnih vojvod, pokroviteljev umetnosti in poesije) živelo je dvoje mladih ljudij, Fabij in Mucij. Enako stara ter bližnja sorodnika nista se skoro nikdar ločila; srčno prijateljstvo ja je vezalo od rane mladosti ... njuna enaka osoda je to zvezo ukrepila. Oba sta bila potomca starih rodbin; oba sta bila bogata, neodvisna in brez družine; vkus in nagnenosti sta imela enake. Mucij se je bavil z godbo, Fabij s slikarstvom. Vsa Ferrara se je z njima ponašala, kot z najlepšo diko dvora, družbe in mesta. Vendar si pa po zvunanjosti nista bila po vsem podobna, akopram sta se oba odlikovala z mladenško krasoto. Fabij je bil višje rasti, bledih lic in zlatolas, a oči je imel modre; Mucij pa je bil zagorelega obraza in črnih las, a v temnih njegovih očeh ni bilo tistega veselega bleska, na njegovih ustnah nisi zapazil prijaznega smehljanja, kakor pri Fabiji; njegove obrvi so se pomeknole proti ozkim trepalnicam, svetle obrvi Fabijeve pa so se dotikale v tankih polkrogih čistega in ravnega čela. Mucij je bil tudi v pogovoru manj živ; pri vsem tem pa sta obá ugajala damam in nista bila zastonj uzora viteške postrežnosti in radodarnosti.

V istej dobi je živela v Ferrari devojka po imenu Valerija. Prištevali so jo prvim mestnim krasoticam, akopram jo je bilo redkoma videti.

* Tiskano v „Věstniku Evropy" 11. zvezek, meseca novembra l. 1881. Glej „Kres" II. str. 64.

Živela je samotno ter le tedaj zapuščala domači prag, kedar je šla v crkev; o večjih praznikih pa je tudi hodila na sprehod. Živela je s svojo materjo, blagorodno a ne bogato vdovo, ki pa ni imela drugih otrok. Vsakemu, kdor jo je srečal, vzbujala je nehoté čut občudovanja in v ravno tistej meri tudi čut nežnega spoštovanja; tako skromno se je obnašala, tako malo se zavedala vse sile svoje lepote! Nekterim se je pač zdela nekoliko bleda. Pogled njenih očij, ktere je skoro vedno pobešala, izražal je nekako plašnost, dà rekel bi nekako bojazljivost; njene ustne so se le redkokrat nasmehljavale — in še tedaj malo; njen glas pa je težko kdo slišal. Govorili pa so ljudje, da je prekrasen ta glas, in da že rano v jutru, ko še v mestu vse spava, zaprta v svojej sobi popeva stare pesni, spremljajoča jih z lutnjo (plunko), na ktero je sama brenkala. Ne gledé na njena bleda lica cvetla je Valerija v zdravji. Stari ljudje pa videči jo so govorili: „O kako srečen bo mladeneč, za kterega se bode naposled razpustil ta nedotakneni deviški cvet, sedaj še zavit v svoje čašne liste!“

II.

Fabij in Mucij sta videla Valerijo prvikrat na krasnem narodnem prazniku, napravljenem na povelje vojvode Erkula, sina slavne Lukrecije Borgije, v slavo plemenitih velikašev, kteri so bili prišli iz Pariza, povabljeni od vojvodinje, hčere francoskega kralja Ludovika XII. Poleg svoje matere je sedela Valerija sredi krasnega odra, napravljenega po načrtu Palladijevem na glavnem trgu Ferrarskem za najodličnejše mestne dame. Oba, Fabij in Mucij, sta se v njo že isti dan strastno zaljubila; in ker nista drug drugemu ničesar prikrivala, zvé kmalu vsak izmed nju, kaj je nastalo v srci tovarševem. Dogovorita se med seboj, da hočeta oba za to skrbeti, kako bi se približala Valeriji — in ako si ona enega izmed nju izvoli, naj se udá drugi brez ugovora njenej sodbi. Nekoliko tednov pozneje se jima posreči vsled svojega dobrega glasú, kterega sta po pravici uživala, priti v težko dostopni vdovin dom. Ona jima dovoli, da jo obiskujeta. Odsihdob sta mogla skoro vsak dan videti Valerijo ter z njo govoriti. — Z vsakim dnem pa se je raznemal ogenj, prižgan v srcih obeh mladenčev, silnejše in silnejše; vendar Valerija ni dajala nobenemu prednosti, dasi jej je bila njuna navzočnost jako draga. Z Mucijem se je bavila v godbi, s Fabijem pa je več govorila; njega se ni tako plašila. Naposled določita končno zvedeti svojo osodo. Pošljeta tedaj Valeriji pismo, v kterem jo prosita, naj izrazi svoje mnenje ter pové, kteremu hoče svojo roko podati. Valerija pokaže to pismo materi ter jej razodene, da je sklenola ostati devica. Ako pa mati méni, da je čas stopiti v zakon, potem si izbere onega, ki je materi po volji. Spoštljiva vdova prelije nekoliko solz, premišljujoča o tem, da se bode morala ločiti

od ljubljenega otroka, a ženinoma odreči ni nobenega razloga. Ona smatra oba vredna svoje hčere. Ker je pa na skrivnem dajala Fabiju prednost in ker je mislila, da se on bolj po nravu Valeriji prilega, namigne ná-nj. Že drugi dan zvé Fabij svojo osodo; Mucij pa je moral biti mož-beseda — ter se udati.

Tako tudi stori; — a biti priča zmage svojega druga, svojega tekmeca, tega ni mogel. Nemudoma proda večji del svojega imetja, nabere si nekoliko tisoč zlatov ter se napravi na daljno potovanje v jutrove dežele. Poslavljajoč se od Fabija mu reče, da se ne vrne preje, dokler ne začuti, da so v njem ugasnoli zadnji sledovi njegove strasti. Težko je Fabiju razstati se z drugom otroških in mladenških let . . . . a radostno pričakovanje bližajoče se mu sreče zadušilo je skoro vsak drug čut . . . . on se je bil ves udal neizmernemu veselju venčane ljubezni.

Kmalu stopi z Valerijo v zakon; in tedaj še le je znal prav ceniti zaklad, kterega pridobiti se mu je bilo posrečilo. Imel je prekrasno vilo, obdano s senčnatim vrtom, ne daleč od Ferrare. On se torej preseli tja z ženo in njeno materjo. Lepi časi so jim tedaj nastopili. Zakonsko življenje je v novem krasnem svitu pokazalo vse popolnosti Valerijine, Fabij pa je postal znamenit slikar — ne več prost ljubitelj — ampak mojster. Mati Valerijina se je radovala ter hvalila Boga, ko je videla srečna zakonca.

Štiri leta so pretekla naglo, kakor blaženi sèn. Ničesar ni manjkalo mladima zakoncema; le ene stvari sta pogrešala v svojo žalost: otrok nista imela . . . a upanja še vendar nista izgubila. Koncem četrtega leta ja zadene nenadoma velika izguba; umrje jima mati Valerijina, potem ko je le nekaj dnij bolehala.

Mnogo solz je prelila Valerija; dolgo se ni mogla tej izgubi privaditi. Preide še eno leto, življenje je zopet stopilo v svoje pravo ter teklo, kakor preje. In glejte, nekega krasnega letnega večera se vrne v Ferraro Mucij, o tem nikomur ničesar ne poročivši!

III.

Vseh pet let, ktera so po njegovem odhodu pretekla, ni vedel zá-nj nobeden; vsak glas o njem je zamrl, kakor da bi bil izginol iz zemeljskega površja. Ko Fabij svojega druga v nekej Ferrarskej ulici sreča, zakriči skoro, s prva od strahú, potem od veselja, — a povabi ga na svojo vilo. Tam na njegovem vrtu bil je oddeljen prostoren pavillon; on je predložil svojemu drugu, naj se tam naseli. Mucij sprejme rad njegov predlog ter se še pripelja tisti dan tja s svojim slugo, Malajcem — nemim, pa negluhim, a soditi po njegovej zvunanjosti jako umnim človekom, ki pa ni imel jezika. Odrezali so mu ga bili. Mucij je tudi pripeljal seboj

deset zabojev, kteri so bili napolnjeni z raznovrstnimi dragocenimi stvarmi. Nabral jih je bil na svojih daljnih potovanjih. Valerija se je razveselila vrnitve Mucijeve, on pa jo je prijazno, veselo in mirno pozdravil; po vsem se je sodilo, da je držal besedo Fabiju dano. V teku dneva je uredil popolnoma svoje stvari v pavillonu; razpoložil je s pomočjo Malajca redkosti, kakor preproge, svilno tkanino, brokatna in baržunasta oblačila, orožja, posode, sklede in kozarce, olepšane z emailom, zlatnino, srebernino, udelano z biseri in turkizom, skrinjice, rezane iz jantarja in iz slonove kosti, uglajene steklenice, kurilo, živalske kože, peresa neznanih ptic in mnogo drugih stvarij, kterih poraba je že sama na sebi skrivnostna in nerazumljiva. Med vsemi temi dragocenostmi si tudi zapazil ovratni kinč iz biserov, kterega mu je bil daroval perzijski šah za marsiktero tajno uslugo. On je bil Valerijo poprosil, da jej sme lastnoročno deti ta kinč okoli njenega vratú. Dozdeval se jej je ta kinč težak in obdan z nekako čudno gorkoto . . . prijemal se je tudi kože. Zvečer sedé na vilinej terrassi v senci oleandrov in lavorov začel je Mucij pripovedovati svoje dogodke. Govoril je o daljnih krajih, ktere je videl, o visokih gorah, o suhih puščavah, o rekah morjem podobnih; govoril je o velikanskih poslopjih in crkvah, o tisočletnem drevji, o pisanih cvetlicah in pticah, našteval je mesta in narode, ktere je bil videl. Ves vzhod je bil Muciju znan; prehodil je bil Persijo, Arabijo, kjer so konji najbolj plemeniti in krasni izmed vseh drugih živečih bitij; prišel je bil celó v nižave indijske, kjer je rod človeški podoben veličastnim rastlinam, ter je dospel do kitajskih mej in Tibeta, kjer živi bog, po imenu Dalaj-Lama. Ta bog pa stanuje na zemlji, v podobi nemega človeka z ozkimi očmi. Čudne so bile njegove pripovedke! Kakor očarana sta ga poslušala Fabij in Valerija. Prav za prav se je bil Mucij v obrazu nekoliko izpremenil; njegov obraz, zagorel že iz otroških let, zatemnel je ter še bolj ogorel pod žarki svetlega solnca, oči so se mu uglobile — pa tudi samo to. Izraz obraza pa je postal drug: zbran in resen. Še tedaj ni postajal bolj živ, ko je omenjal nevarnosti, ktere je prebil po noči v hostah, kjer so rjuli tigri, ali po dnevu na zapuščenih cestah, kjer so prežali na popotnike fanatiški drugoverci ter jih zadavljali v čast železnej boginji, ki zahteva človeških žrtev. Njegov glas je postajal bolj zamolkel in enakoglasen; kretanje rok, sploh vsega života je izgubilo isto neprisiljenost, ki je lastna italijanskemu plemenu. S pomočjo svojega sluge, pokornega in hitrega Malajca, pokazal je gospodi nekoliko čarobij, kterih so ga naučili indijski brahmani. Tako na primer se je on zdaj skril za zagrinjalom, a se nenadoma sedečim pokazal v zraku s sklenenima nogama, zlahka se s palci opirajoč na navpik postavljeno trst, kar je ne malo iznenadilo Fabija, a Valerijo celó prestrašilo. — Menda vendar ni čarovnik? — ta misel jej šine v glavo. Ko je pa on na flavto piskajoč začel klicati

krotke gade ter jih prijel za žrelo, in so oni izpod pisane tkanine pokazali temne ploščate glavice, prestrašila se je Valerija ter ga prosila, naj skoro skrije te grde živali. Po večerji pa je Mucij pogostil svoje druge s širaskim vinom iz okrogle butelje, ki je pa imela jako dolg vrat. To vino je nenavadno dobro dišalo, bilo je gosto in zlate barve, ki se je pa izpreminjala v zelenkasto. Svetilo se je čudno, ko ga je nalil v majhne čaše iz jaspisa. Po vkusu ni bilo podobno kakemu evropskemu vinu, a bilo je jako sladko in močno. Ako si ga pil počasi v majhnih požirkih, čutil si po vseh udih prijetno zaspanost. Mucij posili Fabija in Valerijo, da pokusita eno čašo, a pil ga je tudi sam. Nad njeno čašo pa se pripogne, potem nekaj zašepeta in jo s prsti pretrese. Valerija vse to zapazi; kakor v obče v njegovih prijemih (kunstgriff), tako si zapazil tudi v čudnem obnašanji Mucijevem, v njegovih razvadah nekaj tujega, nedomačega. Ona si pa le misli: „Ni-li prestopil v Indiji k novej veri, ali so pa tam le običaji taki?“ — Ko je bilo nekoliko časa vse tiho, praša ga ona, ali se je na svojem potovanji bavil z godbo? — Njej v odgovor zapové Mucij Malajcu, naj mu prinese indijske gosli. Podobne so bile navadnim; le namesto četrte strune imele so le tri, vrh njih pa se je raztegala plavkasta kačja koža in tanki trsteni ločec, a na njegovem konci se je svetil spičast diamant.

S prva je igral Mucij nekoliko otožnih pesnij, ki so bile po njegovih besedah narodne, a glasile so se jako čudno ali celó divje za italijansko uho; glas metalnih strun pa je bil otožen in slab. — Ko je pa Mucij začel zadnjo pesen — ta zvok je postal hipoma glasnejši, — zatrepeče on silno in glasno; strastna melodija se je izlila širokemu ločcu, izlila se je, krasno zvijaje se, kakor kača, ki je pokrivala s svojo kožo goslin vrh. In s takim ognjem, s tako zmagujočo radostjo je sijala in gorela ta melodija, da je Fabiju in Valeriji težko prihajalo pri srci, in solze so jima stopile v oči . . . A Mucij je zrl s sklonjeno in na gosli naslonjeno glavo in z bledimi lici pred se ter je gledal resnobno; a obrvi so se potisnole v eno vrsto. Diamant na ločinem konci pa je metal svetle iskre, kakor da bi bil ognjem te divne pesni zažgan. Ko je Mucij že končal, stiskal je še krepko gosli med podbradkom in ramo; roko pa, ki je držal z njo ločec, nagnol je. — Kaj je to bilo? Kaj si nam igral? vzklikne Fabij. — Valerija ni izpregovorila besedice; kakor se je videlo, ponovilo je vse njeno bitje moževo vprašanje. Mucij položi gosli na mizo, — pogladi si z lahka lasi ter izpregovori s prijaznim smehljanjem: „To? To melodijo, to pesen sem slišal edenkrat na otoku Ceylonu. To pesen smatrajo tam med narodom za pesen srečne, zadostujoče ljubezni!“ — „Še enkrat!“ zašepeče Fabij. — „Ne; tega ponoviti ne morem,“ odgovori Mucij. — „Pozno je že; za gospo Valerijo je treba, da gre počivat, in tudi za me je že čas . . . jaz sem truden.“ — Ves dan se je vedel Mucij proti

Valeriji spoštljivo prosto, kakor nekdanji prijatelj; a ko je odšel, podal jej je krepko roko ter stisnol s prsti njeno dlan — in tako je zrl neprenehoma v njen obraz. Akopram ni vzdignola trepalnic, čutila je vendar ta pogled na svojih licih, ki so hipoma zarudela. Ona mu ni rekla ničesar, ampak odtegnola mu je svojo roko. Ko se je pa že oddaljil, zrla je še na duri, skozi ktere je bil odšel. Spomni se, kako se ga je že prejšnja leta bala . . . a sedaj jo obide nekaka neodločnost. Mucij je odšel v svoj pavillon, soproga pa se odpravita v spalnico.

IV.

Valerija ni dolgo zaspala; kri jej je tekla tiho in mirno, a v glavi jej je lahno zvenelo . . . od tega čudnega vina, kakor si je ona mislila, in morebiti od pripovestij Mucijevih, od igre na goslih. Proti jutru vendar zaspi, a sanjala je nenavadne sanje.

Dozdevalo se jej je, da stopa v prostorno sobo z nizkim obokom . . . Take sobe ni bila svoje žive dni videla. Vse stene so vložene z majhnimi globokimi pečnicami, z zlatimi zelišči; — tanki izrezljani stebri iz alabastra podpirajo mramorni obok; bleda luč prodira od vseh stranij v sobo ter razsvetljuje vse predmete skrivnostno in enakomerno; brokatne blazine ležé na ozkej preprogi sredi tàl, gladkih kakor zrcalo . . . . Po kotih se kadé komaj vidno visoki kadilniki, predstavljajoči grozne pošasti; oken ni nikjer. Vrata, zavešena z baržunastim zagrinjalom, očrnjevajo počasi v steninej globini. A hipoma se odmakne tiho to zagrinjalo . . . in Mucij pride. On se priklanja, smeja. Njegove odurne roke objemajo Valerijino teló; njegove ustne obžgó jo vso . . . Ona pade znak, na blazino . . .

— —

Ječaje od strahú vzbudi se Valerija vendar po dolgem trudu, ne vedé, kje je in kaj se z njo godi, spne se nekoliko na postelji ter se ozre okoli . . . . Trese se po vsem životu . . . . Fabij leži v enej vrsti z njo. On spi, a obraz njegov je pri svitu okrogle in svetle lune, ki sveti skozi okna, bled in še bolj žalosten kakor obraz mrtvecev. Valerija vzbudi moža — on se ozre na njo, — „kaj je s teboj?“ — vzklikne on. — „Jaz sem imela . . . imela sem strašne sanje,“ — zašepeta ona ter se trese po vsem životu.

Ta trenotek pa se zaslišijo od pavillona sem silni zvoki — in oba, Fabij in Valerija — poznala sta melodijo, ktero jima je igral Mucij, nazivajoč jo pesen zadostujoče, zmagonosne ljubezni. — Fabij zre nekako zamišljeno na Valerijo . . . ona pa pobesi oči, a jih potem zopet odpre. — Oba dihata težko ter poslušata pesen do konca. Ko zamre zadnji glas, zašla je luna za oblake, v sobi pa postane hipoma temno . . . . Oba soproga položita glavi na blazine, ne izpregovorivši besede — in ne eden od nju ni vedel, kdaj je drugi zaspal.

V.

Drugo jutro pride Mucij k zajuterku; kaže se zadovoljnega, — ter Valerijo veselo pozdravi. Ta mu ozdravi nekako zbegano, — pogleda ga površno, in strašno čudno jej je pri pogledu teh ostrih in interessantnih očij. — Mucij prične z nova govoriti — a Fabij ga že ustavi pri prvih besedah: — „Kakor se vidi, ti ne moreš zaspati na novem kraji? — Midva z ženo sva slišala, ko si igral včerajšnjo pesen.“ —

„Kaj? Vidva sta jo slišala?“ odgovori Mucij kratko. — Jaz sem jo igral, točno, pa preje sem spal, ter sanjal čudne sanje.“ —

Valerija postane pazljiva. — „Kakošne sanje?“ vpraša ga Fabij.

„Zdelo se mi je,“ — odgovori Mucij ter upre svoje oči na Valerijo — „kakor da stopim v prostorno sobo z obokom, ki je bila upravljena po iztočnem vkusu. Rezljani stebri so podpirali obok; stene so bile pokrite s pečnicami; in akopram ni bilo ne oken ne sveč, razsvetljal je sobo rudeč svit; soba pa je bila zložena iz prozornega kamenja. Po kotih so se kadili kitajski kadilniki, na tleh pa so ležale brokatne blazine na ozkej preprogi. Grem skozi vrata, zavešena z zagrinjalom; a iz drugih vrat, ravno nasprotno, prikaže se ženska, ktero sem nekdaj ljubil. Zategadel pa se mi je videla tako prekrasna, da sem vzplamtel z vso prejšnjo ljubeznijo.“

Mucij pomenljivo umolkne. Valerija je sedela nepremično in le počasi obledela . . . ter dihala bolj globoko.

„Tedaj,“ nadaljuje Mucij, „sem se vzbudil ter igral to pesen.“

„Kdo pa je bila ta ženska?“ izpregovori Fabij.

„Kdo je ona bila?“ Žena nekega Indca . . . . Jaz sem se z njo sešel v mestu Deli . . . . Sedaj ni več med živimi. — Ona je umrla.“

„A njen mož?“ vpraša ga Fabij, sam ne vedóč, zakaj to praša.

„Mož je tudi umrl, kakor govoré. Jaz sem kmalu na nje pozabil.“

„Čudno!“ zapazi Fabij. — „Moja žena je tudi sanjala nocoj nenavadne sanje, — Mucij pazljivo Valerijo pogleda, — kterih mi pa ona ni povedala“ — dostavi Fabij.

Tedaj pa je Valerija vstala ter zapustila sobo. — Precej po zajuterku pa odide tudi Mucij, rekši, da ima v Ferrari opravila — in da se ne vrne pred večerjo. (Konec pride.)

Vabílo.

Oj, ljuba, pripravljen
Čolnìč je legák,
Vse sápice mirne
In tôpel je zrák.

Ustavil zdaj slavec
Glasóve solzán,
Cvetlícam že davno
Nagnìl se je dán.

A ptica povôdna
Pozivlje željnó,
Družíco iz trstja
Privabi ljubó.

Na kópnem temôta
Molčeče noćí,
A tukaj vse v luči
Blesteći bedí.

Ovoji, ki luna
Jih tkè iz srebrá,
Priplavajo v vódo
Od vrha nebá.

In zvezde v globinah
Penéčih goré,
Kder pesni pohlevne
Valóvi šumé.

Priroda brez žitja
Na bregi sedaj,
Ljubezen, ljubezen,
Tú vsak nje dihljaj!

To čas na jezeri
Nebeskih je sanj —
Čolnìč je pripravljen,
Oj, hitro le vanj!

Lujíza Pesjakova.

Domače goré.

Da vas sem zapustil domače goré,
Ne bom si odpustil do zadnjega dné;
Za vami sem živel veseli pastir,
Po svetu drvi me zdaj skrb in nemir.

Bojim se na tujem zelenih planin,
In belih snežnikov, ledenih višin,
Saj vam je podoben njih slog in obraz,
Mladosti izbuja ki zlati mi čas.

V zatišji goratem kako bi lepó,
Kjer dom je očetov, bil živel lehkó,
In sukal koso bi in vodil bi plug;
Ne znal bi slepote svetá in pa tug.

Povrh bi za doto gradove zlaté
Priženil device ljubeče srcé,
Ki v srečì, nesreči kot bíser bliščí,
Tolaži in upa, se z nami solzí.

Tam vladal v sredini bi svojih gospod,
Kjer biva že veke pobožni moj rod,
Tam legel k počitku bi truden težak,
Ki upa, da kratek le grobà je mrak.

Da vas sem zapustil domače goré,
Ne bom si odpustil do zadnjega dné;
Za vami bi živel tam srečen ratár,
Po morji drvi me zdaj burnem vihár.

y.

Kako je oče Kobencelj na Dunaj kraški sir nosil!

Spisal *dr. A. Mahnič.*

Ali še niste nič slišali o očetu Kobenclji? * — Tam v Ovčjem gradu na dolenjem Krasu, konec vasi, kjer pelje mimo kamenit klanec na ovčjegrajske pašnike; — s tega klanca se kmalu pride na cesarsko cesto, belo in široko, kdor zna dobro hoditi, vidi že v enej uri morje, v dveh pa pride lahko v Trst; — tam tedaj konec ovčjegrajske vasi stala je nekdaj, a ne vém, ali še stoji zdaj hiša Ovčarjeva. Pri tleh je imela veliko sirarnico, kjer je stari Ovčar siril za celo vas. Pred sirarnico se je videlo vzlasti na spomlad, ko se je bližal šmarni čas, v dolgej vrsti razpostavljenih sirnih tvoril: stari Ovčar jih je snažil in popravljal za novo sirjenje. Med vsemi tvorili pa se je po velikosti posebno ono odlikovalo, ki je slovelo kot „cesarsko tvorilo“. Bilo je to navlašč narejeno za Kobencljeve in za veliki „cesarski sir“.

Oče Kobencelj je bil namreč tisti čas najveljavnejši mož v vsem Ovčjem gradu. Njegova hiša tam sredi vasi bila je edina že takrat s korci krita, druge so bile vse slamnate; tudi Kobencljev dimnik je molel skozi streho gor proti nebu nad vsem Ovčjim gradom, kakor Štefanski zvonik nad Dunajem; pred dvema letoma si ga je bil še le dal Kobencelj sezidati. Prišli so bili namreč po velikej cesti doli z Laškega zidarji in hoteli skozi Trst v Ljubljano in še dalje iskat si dela, a Kobencelj jih je bil ustavil in jim dal v Ovčjem gradu zaslužka, predno so dalje šli. Zgoraj pod streho imela je Kobencljeva hiša mogočno kaščo, se vé da polno rži in pšenice; zdolaj pri tleh pa je bil hram (klet), in dve vrsti sodov z železnimi obroči je bilo tukaj; ta hram je bil popolnoma pod zemljo, zatorej je bilo po letu noter tako hladno, da je oče Kobencelj vsakikrat kožuh oblekel, ko je šel vá-nj; pravili so, da takega hrama ni daleč na okrog noter do Goč. Tudi v hlevih so imeli pri Kobencljevih mogočne vole in debele krave in veliko čredo ovác. Oče Kobencelj sam pa je bil na daleč okrog spoštovan. Več let je že županil Ovčjegradčanom, in enkrat celó, ko je prišel minister z Dunaja, poklicali so tudi Kobenclja v Trst, da bi poročal, kako je kaj na Krasu. Kmalu potem so se davki zmanjšali, tako dobro jim je neki bil Kobencelj v Trstu zagodel; saj je bil pa tudi v resnici razumen mož in se je znal celó podpisati.

---

* Grofovska rodbina Kobencljev, kterej je začetnik in oče bil priprosti kmet Kraševec, dospela je že v 16. stoletji do velike slave v Avstriji. Udje te rodbine so opravljali najvišje državne službe in bili poslanci pri prvih dvorih evropskih. Njihovo ime, ki je vzrastlo iz našega kmeta, je še znano med kraškim ljudstvom; a to kar se še med njim dandanes pripoveduje, je le deloma več zgodovinsko, in taka je tudi naša pripovest.

Toda oče Kobencelj je imel tudi srečo pri družini. S svojo gospodinjo Meto je živel že trideset let v zakonu mirno in zadovoljno. Hiša mu je bila polna otrok. Najstarejši ste bili dve hčeri, ta čas že obe omoženi. Starejšo je bil dal v Koludrovico županovemu Tinčetu, se vé da ne brez dote in s tako balo, da so jo komaj speljali na dveh vozéh. Drugo pa je bil dal daleč tja nekam v Istro onkraj Kopra. Za tema hčerama je prišla cela vrsta sinov, sedem jih je bilo. Prvega je oče Kobencelj odločil za zemljaka, drugega in tretjega so pobrali k vojakom, četrti je kazal posebno veselje za kmetijstvo, z ostalimi tremi pa ni sam vedel kaj početi. Ali bodo vsi kmetje! To Kobenclju ni kaj dopadalo. On bi bil rad imel gospoda v hiši. In kaj, ko bi enkrat tudi iz Ovčjega grada poslali koga v šolo, dasi niso najstarejši Ovčjegradčanje pametili, da bi bil kdo iz Ovčjega grada študiral. Hoteli so sicer vedeti, da je bil enkrat celó neki škof iz Ovčjega grada domá za časov Lutrovih, a kaj takega jim nikdo ni hotel verjeti; le smejali so se poredni Kraševci Ovčjegradčanom, ko so od njih kaj takega slišali. To je posebno očeta Kobenclja bodlo. In res, že dolgo časa je Kobencelj opazoval svojega najmlajšega sina Lipeta. Zdel se mu je posebno prebrisan že s prvih let. Enkrat ko so peljali v mlin na Ipavo, šel je z njimi tudi Lipče. Pridejo do Ipave; mlin je bil onkraj reke. Voda je bila po deži zeló narastla, mostov pa se vé da še takrat ni bilo. Kakor znano, Kraševec se vode kmalu zboji. In tako je tudi oče Kobencelj pred Ipavo z vozom kar obstal. Dolgo sklepa, kaj bi počel, a nazadnje, ko se voda noče umaknoti, pa sklene vrnoti se domú. Toda Lipčetu ni ta modri sklep očetov nikar ne dopadal. Vedel je namreč, da mu naredijo mati vsegdar, ko pripeljejo oče iz mlina in se iz nove moke prvikrat kruh speče, belega „mihota“ z debelo jajčjo glavo, in tisti dan je dobra južina. Dolgo ugiblje Lipče, kaj in kako. Slednjič zagleda onkraj Ipave mlinarjevega Zonkota, ta je bil za črevelj višji od vseh drugih ljudij; pravili so celó, da je enkrat, ko je bila prav jasna noč in je bilo veliko zvezd na nebu, vzel dolg drog in šel z njim na vrh Čavnja, da bi zvezde klatil. „Oče, glejte Zonkota, ki je zvezde klatil,“ pravi Lipče, „on nam bo žaklje črez Ipavo znosil.“ „Saj res,“ odvrne Kobencelj, „da prav praviš, ljubi Lipče. — Zonko! Zonko!“ pokliče ga, „pridi le-sèm!“ In kmalu je bilo videti Zonkota, kako je plahtal žakelj za žakljem črez Ipavo. To dogodbo si je bil oče Kobencelj dobro zapomnil, od tedaj mu ni mogel več Lipče iz glave. „V šolo ga bo treba dati,“ pravi Kobencelj nekega poletnega večera, ko se s košnje prišedši vsede na klop pred hišo in zagleda Lipčeta med drugimi otroki; „v šolo ga bo treba dati, še to jesen ga peljem v Idrijo.“ In glej, že drugo jutro na vse rano pride h Kobencljevim Jože Polonin. Bil je kakor ovčjegrajski vedež in je slul daleč po Krasu. Oče Kobencelj se je bil ravno umil in prišel iz hiše še neopravljen in

razpet. „Oče župan,“ pravi Jože prav slovesno, „Vaš Lipče mora v šolo. Nocoj v sanjah se mi je prikazal Vaš rajnki stric in mi je rekel, da mora Lipe v šolo, da se bo dobro učil in bo enkrat „gospod“. Odslej ni Kobencelj nikakor več dvomil o osodi Lipčevej. V jeseni, zadnje dni oktobra, potem ko so že „bendimo“ pospravili in ajdo omlatili, videlo se je, kako je oče Kobencelj z Lipčetom korakal proti Idriji na Kranjsko, kjer, pravijo, govoré nemški, in tako se bo tam Lipe kmalu nemškega jezika navadil.

In tako je tedaj začel Lipče študirati. Oče ga je vsako leto dvakrat obiskal, dokler je bil v Idriji; potem pa ko je šel na latinske šole v Ljubljano, se vé da ni mogel Kobencelj tako pogostoma k njemu, pa saj ni bilo tudi treba, ker je že bil Lipče odrastel in od leta do leta bolj učen. Mati Meta pa je že komaj čakala, da bi se izšolal; potem bi bila vsaj enkrat nova maša v Ovčjem gradu. Tako sta mislila mati Meta in oče Kobencelj, Lipe pa drugače. Še le zadnja leta so mu jele neke skrivne misli po glavi rojiti. Ko je končal latinske šole, ga še domú ni bilo, ampak zapustivši Ljubljano udaril jo je na Štajersko. Tam je v nekej grajščini dobil dobro službo, pisal je namreč desetino za kmete. Po Krasu pa so berači raznašali novico od vasi do vasi, da Kobencljev Lipe ne bo nikdar „gospod“, in tudi vedež Jože Polonin je moral slišati, da ne bode Lipe „gospod“.

Tisti čas pride z Dunaja na Štajersko cesarjev brat. In ker so veliki gospodje med seboj vedno veliki prijatelji, obišče on tudi grofe po Štajerskem in pride tudi na grad, kjer je Lipe desetino pisal. Ta mu je moral po volji grofovej grajščino in vse drugo razkazovati. Cesarjev brat je našel vse lepo urejeno, in Lipe mu je zeló dopadal. „Slišite,“ reče nazadnje, „moj brat cesar na Dunaji potrebuje prav zdaj dobrega pisarja za svojo veliko kanclijo; ali bi morda hoteli Vi z menoj iti na Dunaj?“ Lipe se ni dolgo pomišljal, vedel je, da je dobro blizu cesarja biti. „Naj bo,“ reče, „jaz grem z Vami.“ In šel je Lipe Kobencelj na Dunaj, in tam so ga poslali na ravnost v cesarsko kanclijo.

Več mesecev je preteklo in oče Kobencelj še ni ničesar o Lipetu zvedel. Enkrat pa pride Jože Polonin v Trst, on je namreč zmirom pohajal ter vse poznal in vsi njega. Pride tedaj v Trst in ker ni imel drugega opravila, sede na kamen poleg morja in gleda, kako skladajo iz ladij blago na vozove. Kar pride ondi mimo neki gospod, eden tistih, kteri so lani na zadnjo polnenico pri Kobencljevih pili, in ko spozna Jožeta, — imel je namreč Jože posebno rudéč nos — povè mu vse, kje je Lipe Kobencljev, da je na Dunaji pri samem cesarji, v njegovej kancliji in da še bo iz Lipeta kaj posebnega. Ni se dolgo mudil Jože Polonin. Posadi klobuk na glavo malo na stran, in hajdi na ravnost proti Ovčjemu gradu. „Kam za vraga greš danes tako hitro?“ vpraša ga Martinek od

Bajte, ki je po navadi dober teran točil, ko ga vidi tako naglo po cesti lomastiti, „ali se nič ne ustaviš?“ „Danes nič,“ odgovori Jože in gre dalje.

Bilo je na večer in Kobencljevi so peljali seno domú. Ravno zakrečijo s kolovoza na cesto in oče Kobencelj koraka z grabljami za vozom. „Oče župan,“ kliče Polonin, „čakajte vendar; lepo seno imate.“ „Od kod pa prideš,“ vpraša Kobencelj, „da nisi bil že zopet v Trstu ali Kopru, pohajač?“ „Kdor pohaja, tudi marsikaj zvé,“ pravi Jože, „čeravno je večkrat lačen in posebno pa žejen.“ „Taka pijavka, kaj ne, kakor si ti, ki zavohaš vinsko mušico tri ure daleč.“ „Tri sicer ne, vendar pa dve, iz Trsta sem,“ pravi Polonin, „danes mi posebno močno diši. Oče Kobencelj, ali veste, da je Vaš Lipe pri cesarji na Dunaji v kancliji, kjer delajo davke in pišejo vojsko?“ Očetu Kobenclju šine kri v glavo, ker akoravno se je Jože rad šalil in kako debelo povedal, vendar prav močno se ni nikoli zlagal, posebno županu ne. „Moj sin, hem, Lipe Kobencelj, iz Ovčjega grada, moj sin, pri cesarji, na Dunaji, v kancliji, hem, hem, to pa že kaj veljá . . . .“ Prideta domú. Pokliče se mati Meta; gredó v izbo in zapró duri za seboj. V skrivnem svetu, kterega ud je bil tisti večer tudi Jože Polonin, razpravlja se vestno velevažna novica. Prvo, kar se enoglasno sklene, je, da mora oče Kobencelj na Dunaj Lipeta obiskavat, kakor je hodil nekdaj v Idrijo in Ljubljano: saj na Dunaj pelje celó več potov, in po vprašanjih se pride celó do konca svetá. Druga točka nič manj važna je bila: Kaj bi pa Kobencelj nesel s seboj na Dunaj? Prazen ne gre Kraševec nikamor, toliko manj ne na Dunaj in sicer v cesarsko hišo, in kaj, ko bi celó cesarja srečal, kteri že tako, kakor pravijo, pride v kanclijo, kjer piše Lipe. Prazen torej ne! Ali kaj bi vendar nesel? Mislilo se je najprej na orehe. Znano je namreč, da rastejo posebno v Ovčjem gradu lepi debeli orehi, kterim pravijo „krotniki“, ker pridejo debeli kakor krote, in na Kobencljevem borjači sta rastla dva taka stara oreha. Saj je Janezu Bobnarjevemu lani, ko je zvečer na klopi pod orehom sedel in z odprtimi usti proti nebu zevaje spal, oreh krotnik, ki je z drevesa padel, vse sprednje zobe strl, tako da je moral v kot vreči bombardon, na kterega je tolikokrat že pri kraških ženitvah pihal. Vendar pa so kmalu spoznali, da ne bode z orehi nič, ker bi se, kakor je opomnila mati Meta, ljudem čudno zdelo, ko bi krotniki rožljali na hrbtu, posebno ker je bil oče Kobencelj nekaj preokoren ter je trdo in mogočno stopal, tako da se je zemlja tresla pod njim, kakor pod Pečenkovim kladvom v Peklu. Kar pride na misel kraška skuta, in prav takrat, ko je bilo meseca majnika, napravljala se je najboljša. To bi bilo res kaj posebnega. Toda Dunaj je bil daleč in po takej vročini, kdo bi jo mogel prinesti frišno na Dunaj? Pridejo na kraške zajce. Vsakdo vé, da plačujejo te Tržačani vedno nekoliko dražje

kakor ipavske in druge. In Bog vé, ali je bil že kraški zajec na Dunaji? Ali kmalu vidi Jože Polonin, da bi morali zajca živega uloviti, ker drugače bi se mrtev ne mogel do Dunaja ohraniti. A kdo bo pa živega zajca lovil? Torej tudi ta ne obvelja. Ne vedó že več, kaj si izmisliti. Kar se zasliši ovčarjev rog sredi vasi, ovce so se vračale s paše domú. „No glejte," pravi Polonin, „kmalu bi pozabili na naš sir. Kaj boste nesli na Dunaj! En sir si naložite na hrbet, pa je! Kraškega sira še gotovo na Dunaji ni bilo. To bo pa to, kraški sir, ali ga bo gledala gospoda in pokušavala, in kaj, ko bi do samega cesarja prišel; tudi kaj takega se lahko zgodi v cesarjevej hiši!" Se vé da ta svet dopade očetu Kobenclju in materi Meti. Sklene se enoglasno, da pojde v enem meseci oče Kobencelj s kraškim sirom na Dunaj k Cesarjevim v kanclijo, kjer piše Lipe. Še tisti večer je dobil stari Ovčar naročilo, da naredi velik in dober sir, ker znalo bi se zgoditi, da bi ga sam cesar jedel. Drugo jutro pa je Matevž Španjolov že tesal in žagal pred Ovčarjevo sirarnico, in z Ovčarjem vkup sta merila in sestavljala novo tvorilo za cesarski sir.

Tri tedne potem, ko je že sir bil zgotovljen, napravi se oče Kobencelj na pot. Že zvečer se v družini vse domenijo, kaj in kako se naj dela med tem, ko ne bode očeta domá. Tone, najstarejši sin, prihodnji gospodar, ima najeti delavcev, da se pokosi Stara reber, potem tudi ževk, ker so senožeti na Krasu zeló kamenite, med ževkami pa ne sme manjkati Urše Žuhčeve, ker ona za dve drugi dela naredi, in tako dalje. Zdaj prinese Meta lepo novo vrečo in zgnete vá-njo cesarski sir. Slednjič poduči Jože Polonin očeta Kobenclja, kako naj potuje na Dunaj. Polonin je bil namreč že sam na Dunaji; ko so bili namreč zadnjikrat v Bosni Turke potolkli, povabil jih je bil cesar na Dunaj in jih prav dobro pogostil. Ko bo prišel Kobencelj na Gornje Štajersko med Nemce, tedaj naj si dobro zapomni besedo „Wien"; na to besedo mu bodo vedno pot proti Dunaju kazali. Ko pride na Dunaj, to mesto je veliko veliko, a vendar bo prav lahko našel cesarjevo hišo; že od daleč bo namreč zagledal Štefanski zvonik, tedaj naj na ravnost proti njemu gre; od tod pa jo naj obrne na levo; kmalu bo zagledal prav lepo veliko hišo, najlepšo in največjo med vsemi drugimi: tu so Cesarjevi, tu je tudi kanclija.

Tako je bilo tedaj vse prav.

Drugo jutro na vse rano je korakal oče Kobencelj s cesarskim sirom v bisagi gori po klanci. Konec vasi je odprl ravno tedaj Jerančev Polde vrata na seniku, kjer je spaval, da bi pogledal, ali bo kmalu dan, kar zagleda Kobenclja.

„Kam pa ste se napravili tako zgodaj, oče župan?"

„Tja gori na Dunaj," pravi Kobencelj in gre.

Okoli poldne sopiha oče Kobencelj iz Ipave gori proti Razdrtemu. Vroče je, poti se, da je ves moker. „O pasja dlaka," godrnja, „kdo bi

bil rekel, da je ta sir tako težek!“ Na večer pride v Ljubljano in zvé, zakaj ni prav za prav Lipe hotel iti za „gospoda“.

Srečno preide vse Slovensko in pride na Gorenje Štajersko med Nemce. Na besedo „Wien“ pokažejo mu povsod dunajsko cesto. Onkraj Semmeringa sreča Slovaka, ki je ob cesti sedé lonce vezal. Zdelo se mu je, kakor da bi ga bil že videl na Krasu, pa ni vedel prav, kje. A kar na enkrat ga ta ogovori: „No, kaj Vas pa sem prinese, oče Kobencelj?“

„Bog in dobra sreča! Kdor nosi cesarski sir, ima pravico po vsem cesarstvu,“ pravi Kobencelj in gre, Slovak pa gleda.

Slednjič pride na Dunaj. Hitro se vé da zagleda Štefanski zvonik. Kobencelj upre kar oči vá-nj in ne oziraje se ne na desno ne na levo, méri jo na ravnost proti sv. Štefanu. Do tukaj ni Kobencelj niti ene hiše ne videl niti enega človeka ne zapazil. Drugače pa Dunajčanje. Sicer je Dunaj že marsikaj videl, a take prikazni, kakor je bil oče Kobencelj, še ni bilo tam, odkar mesto stoji; in misli si tiste mogočne škornje — naredil' mu jih je bil črevljar Grotov iz Koprive navlašč za na Dunaj, — vzadi iznad črevljev, kjer so bile hlače izpodvezane, ste pa gledali beli nogavici, kakor dve debeli očesi; potém modra kamižola s svetlimi posrebernjenimi gumbami, in na zadnje oče Kobencelj sam, župan ovčjegrajski, s kraško bisago in s cesarskim sirom. In potem da bi ga ne bili gledali!

Ko pride Kobencelj na trg sv. Štefana, postoji; že tako, misli si, ne morem se več izgubiti. Kar se postavi pod zvonik in gleda kvišku; visok se mu zdi; tu so bili pa že drugi zidarji, kakor tisti, ki so predlanskim naš dimnik sezidali. In pa tista okna na crkvi, ta, so pa že višja, kakor celi hruševski turn. Kar zazvoni. Bom! bom! — kakor da bi streljali s topovi. — To pa poje drugače, kakor v Ovčjem gradu. Imeli so namreč tudi v Ovčjem gradu crkev in pa dva zvonova, ktera je bil lani Tone Valetov oba skupaj na enem vozu s svojim kljusetom doli iz Vidma pripeljal.

Zdaj čuti Kobencelj, da je lačen. Res da je bil kmalu pri Cesarjevih, ali taka gospoda kosi navadno kasno, in Bog vé, koliko časa bi bilo treba čakati; in potem pa ne more pri takej gospodi kmet nič prav jesti, ker ne vé kam postaviti ne rok ne nog; in večkrat prinesó tudi takih jedij na mizo, da se ne vé, ali bi jih človek rezal ali lomil in od kterega konca bi se jih lotil, in tako se gospoda smeje. Kaj takega se je Kobenclju že zgodilo, ko je bil v Trstu pri nekem gospodu povabljen na kosilo. Prinesó na mizo morske polže. Oče Kobencelj si vzame in začne polže grizti, da se je miza tresla, in zdrobi si dva zoba. Ko vidi, da to ne gre, pobere vse s krožnika in pomeče v klobuk, kterega je vedno pri sebi imel. Od tedaj mu pa ni nič kaj dišalo gosposko kosilo.

Pogleda najprej v bisago. Toda rženega kruha, kterega je bil vzel seboj, ni bilo nič več. Trebalo je kaj kupiti. Tedaj seže v levi škorenj in privleče iz njega mošnjo, — Kobencelj namreč ni drugje denarja nosil kakor v škornjih — vzame groš in kupi hleb belega kruha. Potem pa sede na cestni kamen ravno pred zvonikom sv. Štefana, dene klobuk med kolena, privleče iz desnega škornja svoj krvač, prekriža hleb, vreže in začne prav slastno jesti; saj belega kruha ni že davno jedel, zadnjikrat ko je bil v Trstu soli kupovat.

Ko Kobencelj kruh pojé, vstane in se napravi k cesarju. Udari jo na levo, kakor mu je bil rekel Polonin. In res, že od daleč zagleda veliko hišo cesarjevo, bila je vsa pobeljena, okna je imela brez števila, tako da se jih je Kobencelj trikrat lotil šteti, a vsakokrat se je zmotil. Pride do vrat. Toda vse najde zaprto, pri Cesarjevih ni bilo nikogar domá. „Kaj vraga, saj niso šli že zopet na vojsko!“ godrnja Kobencelj. „Jaz sem truden.“ Kar vrže bisago s cesarskim sirom na mizo, ki je bila pod „latnikom“ pred cesarjevo hišo, on sam pa sede na klop za mizo in čaka, da kdo pride.

Dolgo noče biti žive duše. Na zadnje prijašeta vendar dva. Eden je bil ves zlat, takega še oče Kobencelj ni videl, gotovo je eden od Cesarjevih. Drugi pa je bil ves modro oblečen in sreberno obrobljen; imel je na zlatej verigi več ko sto ključev, ki so bili vsi sreberni. Ustavita se pred vrati in skočita s konj. Kobencelj, ki je imel že večkrat z gospodo opraviti, se nič ne ustraši, ampak sname klobuk z glave in reče zlatemu gospodu:

„Jaz sem Lipetov oče iz Ovčjega grada na Krasu, župan. Saj imate gotovo še moje ime zapisano od predlanskega, ko je bil minister zaradi davkov v Trstu. Kako se kaj obnaša moj sin?“

To so bile prve besede, ktere je Kobencelj izpregovoril po treh dneh, ker pri Cesarjevih je vedel, da znajo vse jezike, torej tudi kraško.

„Tedaj Kraševec ste Vi,“ pravi zlati gospod, „oj, že večkrat je cesar želel videti Kraševca. Prav nocoj tedaj pride z lova domú in jutre pojdete k njemu.“

„Kaj pa z mojim sirom, ali ga hočem nesti seboj k cesarju?“

„Sir in bisago pa pustite tu. Bomo videli, kakšen je, morebiti ga še bo nocoj cesar pokusil.“

In Kobencelj pusti tam bisago s cesarskim sirom.

Drugo jutro potem ko pride od cesarja, peljejo očeta Kobenclja v kanclijo, kjer je pisal Lipe. Dolga je bila, daljša, kakor najdaljša njiva Kobencljeva v Ovčjem gradu, ktero je bil kupil pred petimi leti. Okoli in okoli so bili predéli in omare, vse polne starih papirjev, na kterih so bila zapisana imena vseh kmetov celega cesarstva in tudi davki, po sredi pa so bile dolge mize, pri kterih se je pisalo. Na konci kanclije so pa

bila železna vrata, skozi ktera se je šlo iz kanclije v cesarski hram. Tu je bilo več vrst železnih sodov, ki so bili vsi večji, kakor Kobencljevi v Ovčjem gradu; vsi so bili napolnjeni s tolarji in cekini. Tudi so bile tu druge dragocenosti, kterih pa ni smel nikdo pregledovati kakor ministri. Cesar sam je večkrat prišel v kanclijo in ukazal svojim pisarjem, koliko davkov naj zapišejo. Ti se vé da so vse ubogali.

Kobencelj ostane več dnij pri cesarji in prav dobro je bilo zá-nj. Vendar na zadnje se mora odpraviti proti Ovčjemu gradu. Rad bi bil kaj zvedel o cesarskem siru, a bal se je vprašati, in tudi nikdo mu ni hotel o njem kaj povedati. Vendar pa zjutraj, ko se napravi na pot in se poslovi od Cesarjevih, prinese mu cesarjev strežnik bisago vso napolnjeno z raznim blagom za na pot. Cesar sam mu jo je bil neki od lastne mize z jedili natlačil, na dno pa mu je bil del dve mošnji, eno polno tolarjev, drugo polno cekinov; bili so čisto novi, še le pred tednom kovani. Ko pride Kobencelj do Ovčjega grada, sreča ga pred vasjo Janez z Brda in ga vpraša: „No, oče župan, kako je kaj na Dunaji?“

„Ej, daleč daleč je ta Dunaj,“ pravi Kobencelj in gre. In tako je šel oče Kobencelj vsako leto na Dunaj s cesarskim sirom. Stari Ovčar pa je vsem ljudem pravil, da pride njegov sir pred samega cesarja.

Enkrat pa je bil Kobencelj na Dunaji posebno srečen. Pride do cesarjeve hiše. Po svojej navadi se vsede za mizo pod latnikom in vrže na mizo bisago s cesarskim sirom, kar prijaše cesar na dvorišče. Skoči s konja in ugledavši Kobenclja pod latnikom, reče: „O, ali ste že tukaj, oče Kobencelj? Kako je kaj v Ovčjem gradu?“

„Vse prav,“ odgovori Kobencelj, „le sušo imamo. Kako je kaj z Lipetom?“

„Dobrō,“ pravi cesar.

„No, saj je bil pa tudi vedno ubogljiv,“ pravi Kobencelj.

„Ali veste, oče Kobencelj, da sem truden,“ pravi cesar, in se vsede za mizo poleg Kobenclja, „in tudi skoro lačen,“ nadaljuje; „dobro bi bilo kaj južinati. Ravno prav, kakor vidim, prinesli ste tudi ta pot kraškega sira; prav dober je, takoj ga hočemo načeti.“

Cesar pomigne strežniku, da prinese kruha. Kobencelj pa hitro odveže bisago in privleče cesarski sir iz nje. Potem seže v škorenj po krvač, prekriža sir in ga kar črez pol prereže. Cesar odčesne z nožem velik kos in ga prav slastno pojé. „Dober je,“ pravi on.

In Kobencelj pristavi ponosno: „Saj veste, Visokost, da ovčjegrajski župan ne nosi slabe robe na Dunaj.“

Prinesó tudi vina v črnih steklenicah in kozarce vse pozlačene. To pa Kobenclju ni kaj dopadlo, ker se je takrat na Krasu le iz majolke pilo in se je lahko brez skrbi potegnolo; a iz kozarca piti ni prav dobro.

ker se vsak požirek pozna; posebno gospoda, ki ima bistre oči, preračuni vse, ako ubogi kmet enkrat preveč potegne.

Tako sta tedaj sedela pri južini.

Kar na enkrat prijašejo na dvorišče štirje konjiki. Sivkaste konje so imeli in čudno čudno so bili oblečeni; takih še Kobencelj nikdar ni videl, tudi v Trstu ne. Bili so pa tudi grdi ljudje, kakor nekaki pesoglavci. Takošni neki morajo biti Turki, misli si Kobencelj. Posebno pa eden, ki je bil videti višji med njimi, zdelo se je Kobenclju, mora biti iz rodovine onega Turka, kteremu je bil njegov stric, ko so šli zadnjikrat v Bosno nad Turka, glavo odsekal; dobro ga je bil ranjki stric večkrat popisal, in prav tak res je bil ta Turek. Kobencelj se ni dosti zmotil. Kmalu stopi oni višji pred cesarja in mu izroči skrinjico in tudi pismo poslano od samega turskega cesarja. Cesar odpre pismo in bere, da mu Turek kot prijatelju pošilja v skrinjici posebno dragocenost; tudi ga prosi, naj skrinjico sam odpre. To se zdi cesarju malo sumljivo. Umišlja in umišlja, ali bi hotel odpreti ali ne. To bi bilo vendar preveč, misli si, da bi me sam turski cesar za norca imel! Že je začel odpirati, kar povzdigne glas previdni oče Kobencelj, župan ovčjegrajski:

„Visokost, kaj treba Vam odpirati? Imate dosti strežnikov, naj pa eden od njih odpre. Že itak Vam ne more nikdo vzeti tega, kar je noter, saj ste cesar!“

„Pametno govorite, oče Kobencelj,“ odgovori cesar in pokliče služabnika, naj odpre skrinjico. A glej, komaj ko jo odpre, sproži se v skrinjici, in pri tej priči ubije strežnika in raznese celo skrinjico na sto in sto kosov.

„Sapa turska!“ pravi oče Kobencelj. „Vrag turski! čakaj, drugo leto imaš vojsko,“ togoti se cesar. Štirje Turki pa zbežé pri tej priči kakor blisk, zastonj bi bilo za njimi udariti jo.

„Zdaj pa, oče Kobencelj,“ pravi cesar zvečer pri večerji, „zdaj pa kar si koli izvolite, Vam prav rad dam, tudi ako hočete Vi in vsi Vaši priti iz Ovčjega grada k meni sèm na Dunaj; prostora imamo dosti v hiši.“

Kobencelj pa se odreže: „Visokost, imam že vsega zadosti do smrti. Jaz ostanem še nekaj dnij tukaj pri Vas, potem pa pojdem domú, ker imamo še letos orati za repo in ajdo; potem pride kmalu bendima, in veste, Visokost, da kdor ima dosti trt, ima v bendimo tudi dosti opraviti. Sicer pa ostane tukaj pri Vas moj sin Lipe, Lipe Kobencelj iz Ovčjega grada.“

Te zadnje besede si je cesar posebno dobro zapomnil. To se je kmalu poznalo. Lipeta so naprej in naprej spravljali, dokler niso iz Kraševca Kobenclja naredili — grofa Kobenclja, čegar ime še v dunajskem „Cobenzlu“ živí!

Ivéri.

Od suhega trsa grózdja ne hôti,
In ako ga néma se ne togôti.

Dovòlj sem sklanjal „raka“ in „ríbo“!
Pisáva tega, brate, ne kaže,
Nevednosti mnogo še vidim híbo,
Če temnoglédost se mi ne laže,
In jezikoslovske ostrósti šíbo
Ohólost zasluži tvoje baže.

Razvíl pred očmí si nam svoj pergamen
Poglédite, kakšen je mož učen!
Poslušal si dolgo šól učenjáke,
A „lumen mundi“ še vendar nisi,
Kar vsíplješ jih v déžel, brez cene vsake
Vsi tvoji mnogi so spisi.
Osladnih knjíg za kónjski nam tôvor
V nesmrtnosti snù spleteníči,
Nevrednih senèc nigdár ti ne díči
Književniške slave dehtéči lôvor.
Pisárski urôjen tebi ni duh,
Ubog je, dolgočasen in suh.
Umételjnik bodi star ali mlad,
Kdor néma, ničesar ne more dajáti,
Le genij míslij nesmrtnih sad
Podaja v jezika posodi zláti.

Bogú z desníco kadílo zažígaš,
Hudíču v pozdràv z levíco mígaš,
Obéma ustrézati, ljubec, ne gré,
Vsak njiju célo tírja srcé.

Poete prve grške, rimljanske,
Takisto poznam velikane slovanske,
Angleške, francoske, vlaške in španske,
Takisto zvezde germanske;
Umévati jih sem dôkaj se trudil,
Njih spisom nesmrtnim se čudom čudil;
Kedàr naj pokažem svétu Muzo,
Stidèč se ne počépam v koruzo,
In resnim ljudém, ki strogo sódijo,
Zvenéči gránesi moji gódijo,
A pevcev nekdanjih svitla slava
Kot jutranja zárija se razbegáva,
In duša kipí mi veselo-nemírna,
Ter neizrečna objema jo tožnost,

Vso pesniško svojo čutim ubožnost,
Ko búkvice premišljam drobné,
Skrovišče dušne mane sladké:
Nesmrtne pesni mojstra Prešírna.

Dovòlj je Prešíren sam se proslávil,
Najlepši sam spomeník si postávil,
Zató ga menj z besedo slavímo,
A toli več pri njem se učímo,
Da prava ljubezen domovínska
Ni samoljubíva, ne svetohlínska,
Naróda sreča nje svítli je vzòr,
In v sami sebi svoj íma izvòr.

Da bratski drúžno bi se gostíli
Samí ste láskavo njega vabíli,
In ko je srčno vesel prišèl,
Ne vidi stola, kamor bi sèl;
Srdít pokriválo na glávo je dèl,
Drugàm so koráci se nóg obrníli,
In vi samí ste jeli in píli.

Povabljencem sédežev odločíte,
Potem jih tekàr v gostí vabíte,
In ako dostojno možjé so opravljeni,
Recíte jim srćno: bodíte pozdravljeni!

Zastárana že je pesen o slogi,
Bog hôtel, da v našem žije krogi!
Oholo poštenih ljudíj ne prezírajmo,
Prijazno k sebi jim duri odpírajmo,
Značajen po svoje se kaži vsák,
Kdor koli resníčen je narodnják.

Nevolja naglo vzkipí in jeza,
In zloben prijatelj prijatelja dreza,
A kder ljubezen v rojácih umíra,
Očínske slave se hràm podíra.

Zató ne črtímo se, bratje, nikari,
Neslavni in slavni, mladi in stari
„Svetó služímo očíni sveti",
Če združeni sejemo, bode kaj žeti.

Podpíraj, sreča, strastí slabóst,
In brž ti ukaže: nad mirno vodíco
Polôži korakom v pospéh brvíco,
Potégni črez vzbúrjeni ócean móst,
Razmàkni goré mi,
Ter vgládi stezé mi,
Če hitro na mesto željâ ne dospèm,
Od koprnenja umrèm!

In ako smoter doségla svój,
Nikoli bi strast si ne rêkla: stój!
Vihrálka nasíčenja ne pozná,
Naj slugi nebó in zêmljo imá.

Nikoli strast ne ostavi človeka:
Pristópi, ko mu življenje zazóri,
In sprémlja ga, dôkler si v grôba prostóri
Počíje, truden zemskega teka.

A kedar jezóve strast prodêre,
Oglási nezgode se „miserêre“.

Ljubezen me do resníce svete
Zvabila je med slovenske poete,
Ne hrepenenje po ničnì slavi,
Ki drevi umrè, porojêna davi.
Besede moje, ki sem jih sejál,
Da v srcih blagih pognale bi kál,
Da v ljudstvi se našem prosveta širi
In vmólknejo zlò budéči prepiri:
Ta želja mene zvestó povsodi
Po trnjevi pesniški stezi vodi.
Če že sem dosegel kaj, ne vém,
Če nič, obupati vendar ne smém,
A ti, prijaznívi genij moj,
Vsegdár kot doslé mi na pómoč stoj,
Kedàr srdíta vkrog mene se zvíja
Podlósti ostudna zmíja.

Ubožec, kdor mora domá žedéti,
Ljudíj in življenja ne pozná.
A kdor je mnogo hodil po svéti,
Domóv se vrne lehkò brez srcá.

Epilog.

Če je katera „ivérij“ téh
  Trdó priletéla kômu v líce,
Zatêri nevoljo, pokaži sméh,
  In rêci: saj niso jekléne pušíce!
Ne grešnik, zopern je meni le greh,
  Sovražnik odločen sem krivíce.
In ko bi pušíce bile sáme,
Saj mnoga njih méri tudi — náme.

Jos. Cimperman.

Bosenske zanovétke.

Spisal *Rajko Perušek.*

(Dalje.)

VII.

Klanjanje, post, avdes ali abdest in „sevap“ so glavne naredbe in glavni obredi, kterih se vsak mohamedanec, kakor sem o prvih treh ob priliki pokazal, dosta strogo drži. Koran ponavlja na brezštevilnih mestih, da je vernik dolžan svojemu bližnjemu dobrote izkazovati, da si na ta način zasluži mesto v djenetu ali raji, kjer so „cvetoče livade namakane od bistrih potokov in kjer se bodo pravedni družili s čistimi ženami“. Kar tedaj človek stori, bodi si v občo korist, bodi si v pomoč pojedinca z namenom, da si spasi dušo, to se zove „sevap“. Slovenci nimamo za ta pojem izraza, najbolje mu odgovarja srbska beseda „zadušbina“. Kar stori človek za občenito korist, posebno za vero, ali da konkretno govorimo, za crkvene potrebe, to je „hair“, miloščina pa, ki se daje siromakom, „sadaka“. Plačilo, ktero človek za te dobrodelne čine od Boga dobiva, pa je „sevap“, slovenski bi rekel „odveza“. —

Kdor tedaj siromaka hrani, kdor daje miloščine, kdor potnikom in ubožcem daje prenočišče (na konak prima), ali v obče kakoršno koli dobroto skaže, ta stori zaslužno delo, koje se mu za sodnji dan v dobro vpiše. Z verskimi obredi spojeno je nasičenje siromakov ob praznikih, tako na pr. ob Kurban-bajramu, v kojej dobi se janjci koljejo in siromakom delé. Isto tako tudi običaj, da se džamijam darujejo kože zaklanih janjcev in sveče.

Veliko večje važnosti nego li te pojedinim ljudem učinjene dobrote so dobra dela, ktera se storé na občo korist.

Vsak mohamedanec je obvezan na leto vsako štirideseto paro (piaster ali groš ima 40 par) t. j. štirideseti del svojega premoženja darovati v koristne svrhe. Zategadel so pa tudi vse javne koristne naprave delo posameznikov.

Take javne naprave so v prvej vrsti crkve ali džamije. Ni se tedaj čuditi, kako so nastale tako mnogobrojne hiše božje, ker vsaka „mahala“ ali okraj, kterih je v Sarajevu več nego sto, ima po eno ali po dve džamiji. Sevéda niso vse enake. Nektere so jako neznatne in imajo leseno munaro (stolp), zato je pa tudi dosta velikih in krasnih džamij. Ali s tem, da je crkev sezidana, še ni dovolj, kajti crkev brez duhovnika je nesmisel, a zahtevati se tudi ne more, da bi si stanovniki mahale vzdržavali duhovnika. Zato je utemeljitelj džamije prepustil crkvi primeren kapital, bodi si v gotovini, ali običajno v nepokretninah (na pr. hišah, poljih itd.),

da more o dohodkih živeti duhovnik in njegova družina, pa da se od obresti glavnice tudi stroški za crkvene potrebe, kakor so sagovi (teppiche), sveče, olje in poprave zalagajo.

Z vsako džamijo spojen je tudi „mejtef“ ali mala šola, v kterej se deca arabski pisati in čitati in koran na izust (moj kolega Hafiz Šakir Tuzlić pravi: „iz trbuha“) recitovati uči. Da onih molitev in izrekov ne razumevajo, je naravna stvar, ker jim je jezik neznan, in čestokrat tudi učitelj dosta več ne zna.

Ako je džamija bogata, je eden duhovnik „imam“, ki božjo službo in crkvene obrede opravlja, drugi pa je „muezin“, koji z munare vernike na molitev kliče. I eden i drugi pa mora biti „hodža“ ali učitelj. „Imam“ je nekako naš župnik, muezin pa njegov kaplan. Ako pak je siromašna, mora ena oseba službo i enega i drugega opravljati. Običuo je spojeno s tako službo pravo nasledstva, tako da podeduje sin od očeta službo in uživa dohodke od ustanove. Da je z vsako džamijo tudi stan duhovnikov spojen, je iz rečenega razvidno.

Pri vsakej džamiji je razven tega odrejeno mesto za „mezar“ ali pokopališče. Dalje ima skora vsaka džamija „česmo“ ali studenec, ki je na pr. pri Usren-begovej džamiji jako krasen. Iz kamenenega bassina, ki je z umetno izdelano, železno mrežnato streho pokrit, teče v mnogih cevih voda v korito, kjer se Turci pred klanjanjem umivljejo. Mnoge džamije imajo tudi banje ali kopeli v lasti, ktere v zakup dajejo. Kdor hoče kaj posebnega storiti, utemelji pri džamiji „medreso“ ali bogoslovno šolo, pa mora tudi za učitelje ustaviti primerno glavnico. Naposled more biti z džamijo spojena tudi ustanova za siromake. Pri Usren-begovej džamiji na pr. dobiva vsak potnik, ktere koli je vere, skozi trideset dnij hrano in prenočišče ter se razdeli vsak dan med ubožce določeni broj kruhov. Vsaka taka naprava ima svoj posebni zaklad, iz kterega se stroški za popravljanje in vzdržavanje take naprave namirujejo (poravnavajo).

Isto tako se ustanovljajo „tekije“ ali samostani za derviše, kterih pa ni, hvala Bogu! v Bosni velik broj.

Vsa ta zemlja, ki je poklonjena crkvam in samostanom, je tako obsežna, da vakupu (vakuf-u) — tako se zove to crkveno posestvo — skoro tretji del cele Bosne pripada, pa se zato mnoga mesta v Bosni po njem imenujejo na pr. Varcar Vakuf, Kulen Vakuf, Doljni-, Gornji Vakuf itd. Premda je pa to posestvo tako ogromno, vendar nima država od njega nikakve koristi, ker se po privatnih ljudeh s tem premoženjem jako slabo gospodari, in ker vakup nikakoršnega davka ne plačuje. Ta zemlja je tako sveta, da se ne more odkinoti od džamije, temveč ako se ima kako zemljišče prodati, mora „muftija“ izpričati, da ni prodaja takega zemljišča proti šerijatskemu ali božjemu zakonu, ter svojo „fetvo“ (dozvoljo) dati. Ali še tudi potem mora posestnik vsako leto, če tudi

prav neznatno svoto džamiji plačevati, da se zna, da je to vakupsko zemljišče.

V kategorijo obče koristnih naprav ima se prištevati tudi zidanje cest in kaldrmljenje ulic. V Sarajevu niso samo vse nebrojne ulice kaldrmljene ali taracane, nego celó nekoji poti v bližnja sela. Ali ta tlak je grozovit in človek mora jako paziti, da se mu na gladkem kamenu ne spolzne, ali da si ne zlomi ali vsaj ne zvije noge stopajoč po neravnem tlaku.

Ta sevap opravlja se tedaj po zakonu, ki zahteva, da ima vsak štirideseto paro žrtvovati v pobožne ali koristne svrhe. Kdor ima malo premoženja, deli miloščino, kdor ima veliko, ustanovlja pobožne in koristne naprave. Da ne daje vsakdo drage volje, je naravna stvar. Zato se pa marsikteri bogataš na tihem pogodi z dotičnim crkvenim dostojanstvenikom, da mu za dober bakšiš (dobro roko, trinkgeld) olajša izpolnitev dolžnosti.

Ali tudi o drugih prilikah običavajo Turci posluževati se tega sredstva, da si od Boga milost izprosé, na pr. v težkih boleznih ali za umrlih rojakov duše itd.

Napomeniti mi je pa še eden originalen način, kako se „sevap“ opravlja.

Znana stvar je, da se skitajo po ulicah orientalnih mest neštevilni psi. Vsaka mahala ima svoje pse, in gorje onemu psu, kteri zablodi po nesreči iz svoje mahale v drugo. Hipoma se vzdigne vsa pasjad na tujca ter ga neusmiljeno ranjenega prepodi iz svojega okroga. Skoro polovica teh psov je osakačena; temu manjka oko, onemu uho, tretjemu nos itd. Ti divji psi, ki nimajo nikakega gospodarja, obavljali so za turške vlade nekakim načinom službo živinodera ter so bili za sanitarne odnošaje dosta koristni, kajti oni so vsako krepano živino, ktero so ljudje navadno na ulico metali, hipoma raznesli ter požrli in na ta način mesto obranili boleznij, ktere bi bile morale nastati, ker se je puščala mrhovina na cesti ležati. Zato so pa tudi Turci instinktivno to pasjad trpeli ter se jako pobunili, ko je avstrijska policija zaukazala, da se imajo ti psi otrovati. Turčina tak pes nikdar ne napade, pač pa so se posebno po noči zaletavali v naše ljudi. Tudi inače niso flegmatičnega Turčina smetali, pač pa so bili našim na potu. Ko so jih tedaj trovali, rekel je eden Turčin: „danes pse, a jutre bodo nas!“ — Živinarja, ki je nadzoroval to otrovanje, spremljala je vedno straža policajev, ker se je bal, da bi ga razjarjeni Turci ne napadali. „Ta i psi so božje stvorjenje!“ govorili so. Sedaj so ti divji psi večinoma izginoli, čemur je pripomoglo uničevanje z otrovom, pomanjkanje hrane in pa pasji davek, ki se je v Sarajevu uvedel.

Ker so Turci jako praznoverni, zatorej misli človek, ako se mu je kaj neprijetnega sanjalo, da je to božja opomena, pa da mu je treba ta greh,

ako si ga tudi ni svest, s sevapom popraviti. Zato se je s svečenikom džamije posvetoval in po premoženji večji ali manjši broj kruhov nakupil, pa s tem one skitajoče se pse nahranil, da se na ta način greha oprosti. Morebiti, da nekteri praznoverci tudi verujejo v preseljevanje duš v živali; tako na pr. Turci ne ubijajo človeških parasitov, ker so to duše grešnikov, ktere se bodo na sodnji dan v runo jarca uvlekle, ki jih bode potem iz pekla iznesel. Zato bi bil „jazuk“ (greh) ubijati te nežne živalice!

VIII.

Naše krasotice, omožene in neomožene, posebno ako so lepe in bogate, smejo se pribrajati najsrečnejšim stvorom na zemlji. Vse jih pazi, vse se jim klanja, vse se jim laska, ves moški svet se zá-nje otima ter se trudi pripravljati jim vsakoršne zabave, kajti plesovi in druge veselice so se vendar le za ženski svet iznašle. Ako človek turske žene in njihovo življenje primerja z onim naših krasotic, mora jih globoko pomilovati. Drugo pitanje pak je, je-li se turske žene tudi same tako nesrečne čutijo. Jaz bi dejal, da ne, ker „ignoti nulla cupido“. Njihova vzgoja je tako ustrojena in njihov dušni obzor tako tesen, da niti ne morejo uvidevati nedostojnega svojega položaja ter si drugega želeti. Edino, kar jim morda samim ne ugaja, je to, da se oženjene ni daleko tako prosto gibati ne morejo, kakor neoženjena dekleta, premda so tudi tem ozke meje postavljene. Za vse to pa jih odškoduje v nižjih stanovih okolnost, da jim ni v krogu družine ni z daleka treba tako mučiti se ter moža podpirati pri oskrbljevanji družine, kakor delajo to krščanske žene, kar jim pa v Bosni pri obstoječih socijalnih in agrarnih odnošajih večjidel tudi nujno ni. Posledica pa je zopet, da so one žene, kterim možje pomró in kterim niso zapustili nikakoršnega premoženja, primorane beračiti, ker jim znanja, energije, a posebno potrebnega delokroga manjka.

Kedar moška deca nekoliko doraste, postane samostalnejša, nego li mati sama, ter ima v hiši tehtnejšo besedo od matere, premda se ne dá tajiti, da je tudi pri mohamedancih materno ime v velikej časti. Ali dekleta morajo v hiši vsa opravila opravljati. Njihova zadača je, da v kuhinji pomagajo, da perejo, deco pestujejo, sobe pometajo in kar je sličnih opravil. Ker se sme mati le zamotana na ulici pokazati, zato jej je nadležno vselej oblačiti se, in tedaj morajo pa dekleta, kterim ni treba obraza zamotavati, dokler imajo starejšo za možitev godno sestro in dokler niso same možáte, vsa posla izven hiše opravljati. Vendar je tudi njihova obleka dosta nespretna, kajti one pokrivajo glavo z veliko pisano ruto, ktera jim preko hrbta visi in ktero morajo barem z eno roko držati, da jim je veter ne odnese. Sicer se pa bolj odrastena dekleta v označenej dobi tujcem brezuvetno, domačim mohamedancem pa o posebnih redno zbivajočih se prilikah skrivajo. Obično dekleta tudi deteta nosijo, kedar

žene z njimi v pohode gredó ali pa o drugih prilikah na cesto stopijo, kajti samim bil bi ta posel neugoden, ker morajo ne samo obraz, nego tudi roke skrivati in bi se tudi inače v široke haljine pri hoji zapletale. — Sevéda, ako je družina bogata, ima dosta služkinj, kterih ne izbirajo samo iz mohamedanek, ampak tudi krščanskih deklet, in ktere ondi imenovane službe opravljajo. Često oskrbljujejo siromašne bule (turske žene) in vdove službo pestunj. Sicer pa opravljajo hčere bogatih Turkov razna ročna dela, dočim jim obleko terzije (krojači) delajo. Razven tega pečajo se tudi z vrtnarstvom.

Ker je Mohamed zapovedal, da se ima vera občenito poučavati in učiti, držé se Turci strogo tega zakona in malo jih je, ki ne bi vsaj nekaj čitati in pisati znali. Za ženske ni to tako neobhodno potrebno, ker se večjidel domá učé, ali pa jih poučava kakva žena, tako da se naučé crkvene obrede in molitve na izust, kterih pa sevéda nič ali le malo razumejo. Žene, ktere bi pisati in čitati znale, pa so le jako redke.

Ker je fysiološko srce pri bosenskih mohamedankah uprav tako ustrojeno, kakor pri drugih ženskah, zato ni dvojbe, da tudi ono srce, koje v pesništvu vseh narodov kakor tudi v realnem življenji toliko ulogo igrá, pri Turkinjah baš tako bije, kakor pri naših krasoticah. Tudi njim se srce unéma, tudi one vzdihujejo, plačejo in kar je še sličnega opazovati pri pravej ljubezni. Vendar je ta ljubezen nekterekrati precej prosajična, drugekrati nas zopet spominja srednjeveškega romanticisma. Često se namreč samo stariši med seboj pogodé in njihov ugovor je fait accompli za mlade ljudi. Zopet pa se taka ljubezen v skrivnem goji, in ako niso na pr. roditelji kakega dekleta z ženinom zadovoljni, otme jo junaški ljubimec. V takih prilikah sevéda mora ljubimec jako oprezen biti, kajti hitro ko se sorodniki otetega dekleta prepričajo o stvari, hajdi za njim v potero in srečen on, ako barem svoje premda polomljene kosti spasi in si življenje reši. Bratje in oče čuvajo namreč ljubosumno dekleta in se brž razjaré, ako kdo, posebno tujec, preveč ostro dekletu v oči pogleda. Ako momek srečno z dekletom pete odnese, zaroči se z njo in stariši se morajo potem nolens volens z gotovim činom sprijazniti! Ne gledé pa na imenovana dva extrema, zaprosi obično mladenec dekleta za ženo ter jo dobí, a v nasprotnem slučaji si pa drugo poišče.

Da se mogó mladenči z dekleti spoznavati, oblečejo se v petek, ki je njih svetek, praznično pa se klatijo po ulicah ter pred vrati onih hiš, v kterih znajo da so mlada dekleta, postajajo ter jih kličejo, da pokukajo skozi oknica, ktera so sevéda z leseno mrežo na pol zakrita, ali pa celó nos skozi vrata pomolé ter brže zopet izginejo, da imenovano igro neštevilna pota ponové. Tu imamo tedaj prave pravcate podokenske promenade. Mladenči strpljivo čakajo, vsaktere šale zbijajo, kterih mnoge pa niso baš najfinejše, kakor pri naših fantih, kedar vasujejo. Kedar se pa

naveličajo, gredó dalje in tam zopet svoje ljubimkanje ponavljajo. To je ono glasovito ašikovanje (ali ćosanje od ćoso, nebrkat mladič).

Kedar mladeneč kojega dekleta resno „obegeniše“ (se v dekleta zaljubi), onda ostavi društvo ter gleda, da se za naprej sam z dekletom razgovarja, kar mu je pa zopet le tako mogoče, da je ona na polzakritem oknu. Sicer pa mohamedansko dekle ne dá ljubimcu, da se je pritekne. Videl sem enkrat zanimiv prizor. Devojka je stala za plotom, a takraj plota slonel je mlad Turčin ter vso svojo zgovornost upotrebljal, da bi bližje k njemu prišla. Zastonj se je mučil, tako da je jezen odšel. Dekle je bilo resno vá-nj zaljubljeno; ko je tedaj odšel, naslonila je glavo na plot in solze so jej stopile v oči, ker jej je sramežljivost velela odbiti prošnjo ljubimcu. Ko pa mene zagleda, zbeži kot plaha srna.

Ako je dekle trdosrčno, skuša jo mladeneč na vse mogoče načine zá-se pridobiti. Tudi Turci poznavajo vse one attitude, ktere zaljubljeni upotrebljavajo; tudi oni polagajo roko na srce, vzdihujejo, pa ako tudi serenad in podoknic ne delajo, vendar pesni recitujejo ali pa poetične fraze deklamujejo. Tako na pr. je nekdo pod oknom svojega dekleta takó-le svojo ljubezen očitoval: „Da je srce piljenica (deska), a ljubav tvoja oštar nož, htio bi biti piljenicom, da me tvoja ljubav sieče.“ Isto tako jim vsakojaka laskajoča imena davajo, na pr. dilber dušo moja, džanum aman (za Boga, draga!) itd.

Da se način ašikovanja v ničem ne loči od našega, pišejo se tudi ljubovna pisma. Ali ker je mohamedanskim devojčicam umetnost pisanja skoro popolnoma neznana stvar, zatečejo se po pomoč k „ćatibom“ (javnim pisarjem, ki imajo svoje kolibe na trgih, pa si s svojo umetnostjo kruh služijo), kterim edinim morajo tajnosti svojega srca odkrivati.

Na iztočnem kraji Sarajeva, kjer so vrtovi, shajale so se v prejšnjih časih turske devojke in turski momci na ašikovanje. Pripoveda se, da je pred mnogimi leti pašin sin, ki je bil na trdnjavici, ki stoji na strmej pečini nad imenovanim krajem, žestoko zaljubil se v dekle, ktero se je v krogu svojih drugaric zabavalo. Klical jo je, je-li ga hoče ljubiti. „Ako skočiš z one pečine tu doli k meni, hočem biti tvoja verna ljuba,“ odgovorila mu je. Mladi mož se ni obotavljal in odvažno skoči z grozne visočine med dekleta. Nekteri pravijo, da se je takoj ubil, drugi, da je popolnoma nepoškodovan na noge skočil, pa si tako dekle zaslužil. Od tega časa se imenuje ono mesto „ašik-mahala“ ali „trg ljubavi“. — Tako ognjenih ljubovnikov želim jaz našim krasoticam, s takimi se bodo mogle ponašati! —

Ko se Turkinja za moža uda, onda živi samo zá-nj ter prestane vse občenje z drugimi moškimi. „Kaduna“ (gospa, omožena ženska) pride v „harem“ t. j. svetinjo. O socijalnem življenji pri teh razmerah niti govora ni. Žena sme samo z ženami občevati, jedva da jej sme brat in

oče videti obraz. Gotovo je položaj bogatih Turkinj še neugodnejši, nego li siromaških, kajti potonje se vsaj z domačim delom zabavljajo. dočim bogate lenobo pasejo ter jim je edina zabava čevrljanje s služkinjami in prijateljicami, pušenje cigaret in lepotičenje. Tudi domá so bogataške dragoceno oblečene, z zlatom in biserjem posute. V dokaz, da jim ni treba delati, barvajo si nohte in dlani z rudečo barvo, pa si tudi z rumenilom in belilom mažejo obraz. Nekteri pravijo, da si bojadišejo dlani in nohte v to svrho, da bi jih posle smrti Bog spoznal, da so Turkinje, kedar bode veliki kijamet ali sodnji dan.

Ker je to življenje jako dolgočasno in ker so spomini na prejšnje ašikovanje toliko živejši, kolikor je njih položaj dolgočasnejši, obračajo se tudi v zakonskem stanu rade po lepih možéh, sevéda le skrivno, ali pa skozi oknica na mimogredoče kukajo, ker so silno radovedne. Ali z njimi ašikovati ni varno, kajti gorje ti, ako bi te zasačili; ubili bi te, kakor tudi preljubnico (ehebrecherin). V tem oziru so Turci solidarni, pa i žena sama bi te upropastila.

Zakonska zvestoba turskih žen in v obče njih čudorednost je pripoznana, premda bi človek mislil, da jih mora mnogoženstvo njihovih mož poticati, da si i one iščejo razven svojega moža zabave. Ako so tudi žene enega moža kdaj ljubosumne, vendar je tudi dosta primerov, da popolnoma složne med seboj živé. Posebno ako je prva žena nerodovitna, ali ako ne rodi sina, nima čisto nič proti temu, da si njen mož vzame še drugo in tretjo ženo, da mu rodi zaželenega sinú.

Pri vsej tej zvestobi in čudorednosti pa ne manjka primerov, vsaj v Sarajevu ne, da se mora mnogo mohamedanek omoženih in neomoženih pribrajati onej vrsti ženstva, ktero v olikanej Evropi običavajo nazivati „ces dames“. — Ta prikazen je po mojem mnenji neizogibna zla posledica evropske civilisacije, ki ima, kakor vsaka stvar dobre, ali žalibog tudi slabe straní. (Konec pride.)

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg.*

I. Spolnik. *

Spolnike je prevzel rožanski govor z drugimi razrečji vred iz nemščine; v književno rabo jih je Truber uvedel, in preteklo je več ko celih dveh stoletij, da se jih je slovenščina do dobra iznebila. Določni spolnik, ki se le uporablja, ako je samostalniku še prilog pridejan, slove *tö* za vse

* Glej „Kres“, 1881. štev. 7. sled.

spole in sklone; nikdar torej ne čuješ: tō šíša, tō otrò', temveč samo šíša, otrò', ali pa tō nóva šíša, tō mín'n' otrò'; gen. tō nóve šíše; gen. plur. tō dórah díel = dobrih del, dat. vsàm tō dóram díelam; na tō vélčam zvon"; isto tako se pridruži prilogom, ki stojé namesto samostalnika, na pr. bueh je pravíčn sodnì', vsè tō dóre povóna u vsè tō húde poštráfa. Nedoločnik se glasi: an, anà, anù (ali anò, an") in se sklanja kakor prilog.

II. Samostalnik.

Moška sklanja: sing. hváp'c, hvápca, hvápc', hvápca, pr hvápc', s hvápcam; dual. hvápca, hvápcov, hvápcama, hvápca, pr hvápcah, s hvápcama: plur. hvápc', hvápcov, hvápcam, hvápce, pr hvápcah, s hvápc' (s hvápcōm').

Ako pada naglas na končnico, izgovarja se v sklonilu samoglasnik *i*, nikdar pa ne *u*; na pr. zuen, dat. zvon", loc. na zvon", nom. plur. zvoní.

Ženska sklanja: sing. lípa, lípe, líp', lípo, pr líp', pod lípo; dual. líp', líp, lípama, líp', pr lípah, mad lípama; plur. lípe, líp, lípam, lípe, pr lípah, pod lípam' (pod lípōm'). Celovška okolica govori tudi acc. in instr. sing. z zamolklo končnico: líp' = lipo, pod líp'; 'ráv' s'm pradáv = kravo sem prodal; nóv' míz' = novo mizo; láp' dečv' = lepo dečvo.

Z naglašeno končnico sklanjaj takó-le: sing. horà, horè, hor", horó, v hor", pod horô; plur. horé, huer, horàm, horé, po horàh, za horám'; sing. vodà, vodè, vod", vodó, na vod", za vodô; plur. vodé, vued, vodàm, vodé, po vodàh, màd vodám'.

Nom. acc. sing. m"š; gen. dat. loc. míš'; instr. z míšjo; dual. nom. gen. acc. míš'; dat. instr. míšama; plur. nom. gen. acc. míš'; dat. míšam; pr míšah, z míšōm' (z míšm'). Sing. rieč, rōčí, rōč", z račjô; plur. rōčí, rōčî, rōčém, rōčí, pr rōčíeh, z rōčmí. —

Srednja imena: sing. mést', mésta, mést', v mést', za méstam; dual. míest', míest, míestama, pr míestah, z míestama; plur. míeste, míest, míestam, pr míestah, z míestōm'. — Bvahú (blagó), bvahá, bváh', pr bváh', z bváham. M'sú, m'sá, més', pr més', z mésam (m'sám). Poljanci pa govoré: bváh', bváha; ms', msa (naglas je na *m*), i. t. d.

Opazke: 1. Dvobroj se izgublja v narodnem govoru; razven v imenovalniku in tožilniku govoré Rožanje množinske oblike mesto dvojinskih, dà celó združene s števnikoma *dba* in *oba*; na pr. z dbéma vólōm', z obéma 'úenj', z dbéma dravés', z obéma otrúeč'.

2. Dvobroj in množina srednjih imen se strinjata z žensko sklanjo istih brojev. Nom. in acc. dual. sklanjata se tudi po moškem spolu: dba 'olésa ali dbi 'olés'.

3. Debla na *m* sklanjajo se takó-le: sing. bréme, bréma, brém',

na brém', pod brémam; plur. bréme i. t. d.; pléme, pléma; séme, séma; vréme, vréma; le j'mé, j'ména se sklanja pravilno.

4. Debla na *s*: drõvú, dravésa; 'ovú, 'olésa; nõbú, níebõsa (pl. nabése); tõvú, talésa; v"ú, v'čésa: v'hú (uho), gen. všéta; za v'šéte ha je strésov; v'šétnjak = uholaz.

5. Debla na *t*: daklè, dakléta; jáhnje, jahnjéta; prasè, praséta; p'ščè, p'ščéta; talè, taléta; žrobè, žrobéta; parè = pero, gen. paréta, parét', na parét', za parétam: plur. paréte, parét, parétam, paréte, na parétah, za parétõm'; demin. parat'cè = peresce, parétnca.

6. Ženska debla na *v*: brítva (glej Kres I. 461); enako se sklanja brõs'òv, cír'ov. Druga sklanja je: sing. zíb*ov*, zíbale, zíbõl', z zíbalo (ali pod zíbovjo); plur. zíbale, zíbal, zíbalam, v zíbalah, z zíbalõm'; póstl, gen. póstale, za póstalo: bú'ov, gen. bú'ale; 'ópov = kopel, gen. 'ópale; pís'ov, pís'ale.

7. Oblik: fant*je*, mož*jé*; grad*ovi*, sin*ovi*, razrečje nima. Tudi množinskih rodilnikov brez končnice in z zategnenim glasom je malo: otrúe', 'uenj.

8. Moška imena na *a* sklanjajo se po ženskej slanji: možína, starašína, očà, Tóma, Józa, Hónza i. t. d.

9. Omečenje goltnikov; prim. Kres I. 414 in 415.

a) V loc. sing. se zmehčuje končni *k* moških imen v *c*: v Otóc' = v Otoku, po trávnc', v Rožéc', v Bláe'; a vendar se tudi rabijo neomehčane oblike, vzlasti pri zasebnih imenih: pr Srabrní', pr 'orenjá', na 'vobú'. V množini se zmehčuje *k* v *c* ali *č*: nom. otroc", acc. otročè, pr otrúčah, z otrúč'; trávnč', na trávnče, na trávnčah.

b) Ženska imena mečijo *k* v ednini brez stalnega pravila v *c* ali v *č*: ró'a, róce, róc', na róc'; smré'a, smréče, smrõč', na smrõč'; mó'a, móče, v móc'; v množini pa samo v *č*: nom. acc. ročé, smréče; na ročàh, na smréčah.

c) Pred mehkimi samoglasniki se pretvarja *g* v *j*: šahà = šega, gen. šajè, dat. šaj"; plur. nom. acc. šajé, loc. pr šajàh.

d) *H* se prelija v *š*: stréha, stréše, strõš', na strõš'; plur. nom. acc. stréše, gen. streh, dat. stréšam; po stréšah, mad stréšõm'.

10. V tujkah in po njihovem zgledu tudi v domačih besedah, ki se končujejo na *lj*, utikajo Rožanje, kakor druga narečja, črko *n* pred obrazila; rožanski govor jih ima precej in mi jih hočemo nekaj navesti: čvõšpl-na, himpl-na, hartl-na, hrifl-na, 'nõdl-na, 'rumpl-na, 'olésl-na, ladl-na, masl-na, nudl-na, prantl-na, partl-na, študl-na, ščintl-na, šiml-na, šartl-na, štempl-na, štru'l-na, šretl-na (Schrottmeisel), be'sl-na; — vendar se je tudi ohranila pravilna slovenska sklanja, kakor: čríevl, čríevla, nom. plur. čríevl', v čríevlah; čahl', čahlà; 'ršl', 'ršlà; 'rhl', 'rhlà; 'rempl, 'rémpla, v 'rémplah; púšl, púšla (píle v púšlah = Bundfeilen); púntl,

púntla. Da podaljšana sklanja ni prvotno domača, dokazal je Levstik v Janežičevega Glasnika X. letniku (1867) na str. 141 sl.

11. Den, gen. dne (dnu), tudi déna; instr. z dénam; po dne; plur. dni, dnî, dném, v treh dnieh, instr. s trém' dném'. Oblike, podaljšane z zlogom *ev* ali *ov*, se ne nahajajo. — Máti, mátare, mátŏr', z mátarjo; — ščéra = hči; ščére i. t. d.; — 'ri, gen. 'rî, loc. po 'rj'', s 'rvjó. —

12. Nekaj nenavadnih sklonov in oblik: beseda, gen. plur. besedí; pila, gen. pl. p'lî; drvé = drva, gen. pl. drvú; dúri, gen. plur. do dúrov; móv = domov = domú; osterva = ostrv̇; posterva = postrv; omár, omárja = omara; zabiev, -a = zabel; 'riev, -a = krilo; p''òv = peklo.

13. Krajevna imena s podaljšano obliko *-ane* govorijo se tako-le: Hlínjŏn', Hlínjan, Hlínjam (Hlínjanam), Hlínjŏn' (Hlinje), v Hlínjah, za Hlínjŏm'. Opomniti je, da je ta oblika po Roži prav domača: na pr. Ž'dóvljŏn' = Zadovlje, Dúelŏn', Hlínjŏn', Bróvlŏn', Svéčŏn', Horíčŏn', Podhorján', Vóčŏn' = Loče.

III. Prilog.

A) Sklanja: sing. stàr, stára, stár'; stáraha, stáre; stárom', stárŏj; stàr (stáraha), stáro, stár'; na stáram, stárŏj; s stáriem, s stáro; v dvobroji se rabijo pogostoma množinski skloni, izvzemši nom. in acc., ženski spol pa ima tudi v teh dveh množino: dbi nové flínt'; plur. stár', stáre, stáre; stárah; stáram; stáre; na stárah; s stárŏm' (z novám').

Opazke: 1. Gen. sing. masc. ima še skrajšano obliko, kajti *-aha* skrči se v a; torej stará, lpáha = lpá, nóvaha = nová, nášaha = našá i. t. d.

2. Loc. sing. masc. se tudi glasi: na nóvom', po stárom', torej enako dajavniku.

3. Nom. sing. srednjega spola ima tri končnice: stár' débv', dor'' dév' = dobro deló; z določnim spolnikom *tŏ* pa govorijo: tŏ stáre lét', tŏ slíepe v'ú, tŏ nóve 'ovú; vsè tŏ dóre; nekaj prilogov pa končuje na *u*, ki je ali naglašen: drahú, mvadú, p'stú = pusto, ali brez naglasa: vél'ū, mín'nū. Ako stoji prilog na dopovednem mestu, uporabljate se samo končnici na *u* in na polglasnik: drŏvú je lpú ali drŏv' je láp'.

4. Prilogi končujoči na *-ek -ok*, zmehčujejo *k* v *č*, *g* pa se pretvarja v *j*; na pr. svadé', gen. svadčáha ali svadčá; svadčóm', na svadčàm, s svadčíem; plur. svadčí, svadčàh, svadčàm, svadčé; fem. sing. svad'à, svadčé, svadčŏj (ŏ nagl. z `), svad'ó: nah, najáha = najá, najóm', na nájam, z najíem; fem. náha, náje, nájŏj, nahó. Omečenja v *c* in *z* ne nahajaš.

5. Izmed ostankov imenske sklanje hrani narečje: z líepa; vendar pravijo tudi: z líepiem; isto tako: do máva ali do málaha.

6. V Rožanskem je splošna navada, da se prilogi iz nemščine dohajajoči brez sklanje uporabljajo; nekaj izmed takih je celó prav domačih,

kakor: všeč, t'ščè = teščˇ, žòv = žal, naúpa' = naopak, trízb" = trezbek = trezen; tuji so na pr. žlàht = schlecht, línt" = líntek, lōd" = ledig (sastrà je še lōd" ali lōdčna). fovš (ta vera je fovš), fraj, fōrt" = fertig (vse púš'e so fōrt") in še mnogo drugih; tudi deležnik naréd = narejen se ne sklanja: miza je nared, 'ovú je nared, ó'ne so nared. Ta navada se je brez dvombe po nemškem uplivanji razvila.

B) Stopnjevanje. Navadno obrazilo je *ejši*; izgovarja se *öjš'*, ako pada naglas na samoglasnik *e*, in *öš'*, ako je poudarjen korenski zlog; na pr. pámatn, pámatnōš'; módr, módrōš' ali modréjš'; prídn, prídnōš' ali pridnéjš'; bohàt, bohátōš' ali bohatéjš'; žlàht, žláhtōš' ali žlahtéjš'; ráhov, ráhlōš'; drah, drájōš'; dbòv (debel), dbélōš'; hvadǹ, hvadnéjš'; mŕzov, mrzléjš'; náhov, náhlōš'; naúmn, naúmnōš'; svàb, svábōš'. Obrazilo *ši* imajo: hud, hújš'; lub, lúbš'; líep, líepš'; ràd, rájš'; mvad, mvájš'; vendar tudi tem se prideva obrazilo *ejš'*: h'déjš'; lúbōš'; trd, trdéjš'; svàb, svábōš', ne svábš'.

Obrazila *eji* ni v tem razrečji; obrazilo *ji* pa svoj *j* povprek izgubiva: dovh, dél' = daljši: v'sò' - visok, víš'; níz", níž'; vóz" = ozek, vóž'; tažé', též'; vōl"', véč'; 'rad", 'ráč'; le šrò', šírj'. Končnice *-ek -ok* pa večinoma ne odpadejo: v'hé' = lahek, vščōjš'; tažé', taščéjš'; tnjé', tnjčōjš'; svadé', svadčéjš'; mhé', mščōjš'.

Presežna stopnja se obražuje z *naj*: najlíepš', najbúelš' i. t. d.

Opazke: 1. Določni spolnik *tö* postavlja govor v presežnej stopnji za členico *naj*: najtōlíepš' hvànt. najtōdél' césta, najtōníž' stréha.

2. Stopnjevane pridevnike sklanjajo Rožanje takó-le: masc. in neutr. líepš', líepšaha, líepšom', líepš', líepšam, líepšiem; ženski spol ima po vseh edninskih sklonih: líepš'; dvojina in množina je vsem spolom enaka: líepš', líepšah, líepšam, líepš', líepšah, líepšōm'. To sklanjo nahajamo tudi po Gorenjskem in Goriškem.

3. Zlog *pre*, ki tudi izražuje presežno stopnjo, je redkokrat slišati: ti prazváta moja, pracártan' Jōjž'š; namesto zloga *pre* govorijo Rožanje, ako nemškemu *zu* odgovarja, vseskozi nemški z' = zu, na pr. cvèč = zu viel, cmáv' = zu wenig, c'dóbr = zu gut, c'žlàht = zu schlecht, clíep = zu schōn i. t. d.

(Dalje pride.)

———

Letopis Matice slovenske za leto 1881.

V Ljubljani 1882, v 8ki, XXVIII in 285 str.

Obseg: 1. Rudolfi Habsburški in dežela Kranjska. Zgodovinska studija; spisal P. pl. Radics. 2. Lessingova in Šekspirova sodba o Židih. Spisal prof. Janko Pajk. 3. Nestor in ustanovljenje ruske države. Spisal Ivan Verhovec. 4. Starost Slovanov v Evropi. Spisal J. Šuman. 5. Staroslovansko prašanje. Spisal J. Šuman. 6. Nekibe. Zgodovinski romantičen obraz. Spisal L. Gorenjec. 7. Ujetnika v Kavkazu. Povest. V francoščini spisal Xavier de Maistre. Prosto prevèl Fr. Orthaber. 8. Petrus Paulus Vergerius in njegovo sodelovanje pri Trubarjevem razlaganji sv. pisma. Spisal prof. Fr. Hubad. 9. Običaji slovanski. Spisal prof. Fran Hubad. 10. Car Aleksander II. in ruski pesnik Žukovski. Spisal J. Navratil. 11. Črtice o gospodarstvenih razmérah Zjedinjenih držáv. Spisal Ivan Vrhovec. 12. Sava. Zemljepisen obrazec, spisal Davorin Valenčak. 13. Donesek zgodovini slovenskega knjigoznanstva. Spisal Gašpar Križnik. 14. Dve nemški pesni Koseskega. Poroča Jos. Cimperman. 15. Bibliografija slovenska (štev. 1363—1487). Sestavil Ivan Tomšič. 16. Poročilo o delovanji „Matice slovenske“ za 1881. leto. 17. Dr. Janez vitez Bleiweis-Trsteniški; dr. Jan. Bleiweisu (dve pesni Lujize Pesjakove). 18. Imenik Matičinih udov leta 1881.

Incorrupta fides nudaque veritas.
Horatius.

Kakor vseh prejšnjih je tudi tega „Letopisa“ vsebina mnogovrstna in ker se smé naš znanstveni napredek ali vsaj naš razum za znanstvo, kolikor ga hodi v Matičnih knjigah v poštev, baš po tej knjigi dasi ne vselej najgloblje ali vselej najobširnejše in najjasnejše spoznati, že zategadel zaslužuje uvaževanje vsakega, komur je na našem znanstvenem napredku. Najboljši veščaki naši so prav po „Letopisu“ v spomina vrednih razpravah do zdaj bogatili skromno vedo slovensko in zaslužujejo naše priznanje v obilnej meri. Da se je navrhovatilo ondi poleg dobrega mnogo preperelega blaga ní sicer naravno ali tolikanj bolj resnično. Toda pustimo to in poglédimo, kako je z letošnjimi razpravami, kolikor jih je meni moči oceniti, držeč se pri tem poslu v vsakem oziru resnice in vrhu tega ljubezni do pravega narodovega napredka.

Za strogo zgodovinsko razpravo prigodnico, pisano po zanesljivih pripomočkih in virih ter nekoliko po rokopisnem gradivu, sledí dosti temeljita studija „Lessingova in Šekspirova sodba o Židih“. Enaki sestavki ugajajo našemu slovstvu tem bolje, čim manje smo še do zdaj skušali systematično seznaniti razumništvo domače s proizvodi ali le s posamnimi znamenitimi nazori velikih pesnikov raznih slovanskih in še bolj neslovanskih narodov. V tem sestavku imamo več nego golo slovstveno-zgodovinsko poročilo, kajti pisatelj nam po natančnem raziskavanji dotičnih pesniških umotvorov samostojno razlaga, kako sta sodila o potomcih „izvoljenega ljudstva“ Shakespeare v Angležih in Lessing v Nemcih. Posledica vsej

tej zanimivej in premišljenej preiskavi pak je tá, da prvi v „Beneškem trgovci“, drugi v „Modrem Nathanu“ Žide zagovarja ter da je osobito Žid Shylock (reci Šejlok) sad napačnega krščanskega obnašanja z Židi in nekakova žrtva tega vedenja.

O Lessingovem Židu naj to veljá, a ne govoril bi resnice, ako bi rekel, da se mi zdí taka sodba utemeljena o Shylocku, ampak bi po onem, s komer nas pisatelj sam s živo besedo podučuje o vsem predmetu, prav nasprotno smeli in morali pričakovati. Razpravi ni bilo na korist, da se ni ozirala na angleške glasove in med nemškimi ne na Gervinusa, kteremu tudi Angleži prisvajajo po vsej pravici v tem odločilno besedo. Znano je, da so nekteri literarni kritiki iz te samopašne, oderuške in zavidljive pošasti hoteli narediti celó močenika njegovega rodú in njegove vere. Gervinus imenuje to mnenje na ravnost podlo in noro in dokazuje, da je tega Žida gola pohlepnost, oderuštvo in krvoželjnost. „Denar je iz srca tega človeka vse izroval, kar je človeškega,“ pravi Gervinus; „za vero in nravne zakone se le takrat zmeni, kedar mu je moči sv. pismo poklicati v opravičevanje svojega lihvarstva na pomaganje; druge milosti ne pozna od one, h kterej je prisiljen; pristojnosti in usmiljenja, — da celó sorodovinskega čuta ni v njem. Ko mu ugrabijo hčer, ne besní, ker so mu jo vzeli, no ker ga je tem prigodom okrala. Rad bi jo mrtvo videl pred sabo, da bi le drago kámenje bilo v njenih ušesih, — pokopano pred svojima nogama, da bi le zlati (cekini) bili v rakvi njenej. Denarja mu je žal, ki ga je potrosil zasledujóč jo, — in ko čuje o njenej zapravljivosti, ga izguba njegovih zlatov vnovič ujezi.“ (Shakespeare I[3]. 309, Leipzig 1862). — In kako se je obnašal proti Antoniju, kterega življenje po besedah te židovske pijavke ni imelo druge pege od one, da je bil krščanske krvi in da je iz „zgoli neumnosti“ denar dajal na posodo (gl. dejanje I. priz. 3.), — nam je g. Pajk sam dobro razložil ali pesnikove intencije, mislim, napak tolmačil. „On [Antonijo] sovraži moje sveto ljudstvo in grdi . . . . mene, moj posel ter imenuje pošteni dobiček odrtijo; prekleto bodi pleme moje, ako mu kdaj odpustim!“ Tako beseduje Shylock (ibid.) razvnet, kesneje strastno njegovega mesa t. j. njegovega pogina pohoten, samo da bi mu ne bil pri oderuštvu več na poti. Prilizljivo in zvijačno tudi Shylock od njega ne terja obresti no libro mesa iz njegovega telesa, ako bi mu ne mogel posojene vsote o določenem času vrnoti. Ako pomislimo, kako mu je vsakega zlata žal, ki mu uide, začudimo se nehoté, da tú treh tisoč ne pogleda za kos sovražnikovega mesa. On pač najboljše pozna trgovsko svojo premetenost in bi jih ne dal, ako ne bi bil prepričan, da mu bodo donašali stoteri sad, kedar se sovražnika znebí. Tedaj tudi tú najostudnejša pohlepnost, združena s krvoželjnostjo! In kaj še le, ko pride osodepolni dan za Antonija! Že vest o Antonijevej nezgodi na morji stori ga smešno

veselega in ker ne dvoji, da bode prišlo do izvršitve sklenene pogodbe, zavpije: „Njegovo srce hočem, kajti ako njega ni več v Benetkah, smem ravnati, kakor je meni prav“ [D. III. pr. 1]. V sodnici položi Antonijev prijatelj šest tisoč zlatov préd-nj ali on se ne zmeni zá-nje, ampak krčevito pogodbe se držéč, koprní zgoli po krvi in ima zategadel že nož in tehtnico pripravljena [IV. 1]. Pa kakor se tú strastno oklepa pogodbe, jo precej opustí, ko mu ni moči Antoniju rezati mesa, kakor bi rad in hlepí le še po posojenej vsoti.

Da bi bil Shakespeare v tem čudovito plastično načrtanem značaji hotel židovstvo zagovarjati, dozdeva se mi po vsem tem prav malo resnici podobno in to tem manje, ako še na nekaj drugega mislimo, česar bi tudi pisatelj ne bil smel prezreti. Kakor utegne obče znano biti, jemal je Shakespeare snoví svojim dramam m. dr. iz srednjeveških povestij in prič ter ima tudi „Beneški trgovec“ v italijanskej povesti svoj kóren. Kdor hoče pesnikove intencije do dobra spoznati, se ne smé in ne more ognoti, da ne bi primerjal njegovih umotvorov z dotičnimi pripovedkami ali pričami, ktere so mu bile izvori za snoví. Snov za „Ben. trgovca“ vzeta je iz Fiorentinijeve zbirke pripovedek „Il Pecorone“ naslovljenih in vprvič l. 1558. v Milanu natisnenih (Vse drobnosti prim. v Simrockovem lepem delu Die Quellen des Shakespeare, Bonn 1870, I². 183 sqq.). Ko bi pesnik bil nakanil židovstvo zagovarjati, ublažil bi bil Shylockov značaj v marsičem in se torej odstranil od snoví, kakor mu jo je nudila Fiorentinijeva povest. A tega ni storil no uplel marsikaj, kar Shylocka dela še ostudnejšega. Posebno da je Shakespeare v svojej drami odločil mesto židovej hčeri, ktere italijanska povest ne omenja, je globokega uvaževanja vredno. Da Shylock sovraži tuje mu krščanske ljudí, dá se še opravičevati, ali da tako podlo besní proti lastnej krvi, je gotovo vrhunec nečloveštva in najjasnejši znak njegovega v krvoželjnosti in skoposti okamenelega srca. Enakih motivov bi se pesnik bil skrbno ogibal, ako mu je res bila nakana Židov zagovarjati. Baš to pa dokazuje, da se mu takov namen po krivem podtika. Shakespeare bi ne bil kar je, ako bi takov svoj namen tako nespretno bil hotel doseči. Tudi je pomisliti, kdaj je pisal in kakšni so bili takrat obče veljavni nazori o Židovih, kterih nazorov se tudi tá veliki genij ni mogel ubraniti. — V italijanskej povesti je proti koncu naveden pregovor: „Kdor drugemu jamo koplje, sam vá-njo pade,“ in to je prav tako morala angleškega igrokaza.

Da bi bil dalje Shylock sad napačnega krščanskega obnašanja proti Židom, ne bode rad pritegnol, komur je znano, kako malo so je čislali v rimskej državi ter v nekterih vzhodnih deželah davno pred krščanstvom. Ako je celó Seneca imenuje strašno hudobno ljudstvo, je prav tako mogoče, da so Shylocki sad židovskega obnašanja in osobito židovskih tradicij. Da pa s to opomnjo nikakor nočem opravičevati silo-

vitostij, kterih so morali v srednjem veku mnogo pretrpeti, se menda ume samo ob sebi.

S temi opazkami nisem hotel kratiti spisu zaslužene vrednosti, ampak samo gledé glavne ideje nasprotno mnenje izreči in kolikor toliko utrditi.

Jako znamenita sama na sebi je razprava „Nestor in ustanovljenje ruske države“, za „Letopis“ spisana po gosp. Ivanu Verhovci. Ko je bila pred tremi leti z malo drugačnim naslovom prevedena v nemščino in je pisatelj zahteval, da bi jo ocenil, udal sem se rad, ker sem jo dve leti poprej s slastjo čital v izvirniku in že takrat želel, da bi prišla v daljše, osobito ruske kroge. Prav tako sem jo prilično priporočal slušateljem svojim za uzor, kako se naj težavna, strogo znanstvena prašanja temeljito in vendar mikavno, jasno in lahko umevno obravnavajo. Ker pa vse v tretje rado gré, doletela me je dolžnost, da v našem listu o istem predmetu zopet nekoliko besed izpregovorím.

Kar imate tú pred sabo in še mnogo več govoril je pisatelj majnika meseca, l. 1876. v Oxfordu pred odlično učeno gospodo in je svoja predavanja leto kesneje dal natisnoti z naslovom „The relations between ancient Russia and Scandinavia, and the origin of the Russian state“. Na nemščino je to drobno knjigo prevel L. Bornemann in jo v Gothi l. 1879. izdal naslovivši jo „Der Ursprung des russischen Staates“. Pisatelj jej pa ní naš Iv. Verhovec, ampak sloveči danski jezikoslovec V. Thomsen, prof. na kopenhagenskem vseučilišči. Verhovčeva razprava je goli površni prevod tega dela in izrečem brez okolišev, da niti ena odločilna misel in še več, da niti ena izmed mnogih opazek pod črto ni njegova. Ako mu je učeni areopag ljubljanski drage volje odpustil ta pisateljski naglavni greh — slobodno mu, ali resnica in pravica terjate, da vsaj iskrena kritika v takih slučajih ne molči, ampak graja in obsodi, kar je graje in obsoje vredno. S tem bi od te razprave lahko za vselej slovo vzeli, ali pogledimo vendar, kako je inače pisatelj opravljal znanstveni svoj posel.

Imenovali smo prevod površen in takov je v resnici, o čemer se vsakdo prepriča, kdor ga le površno primerja z izvirnikom. Najboljši oddelek Thomsenovega spisa so jezikoznanski dokazi za normanstvo starih Rusov. Kdor do dobra pozna obsežno literaturo, bavečo se s prašanjem o postanku ruske države in naroda ruskega, pritrdil mi bode, ako pravim, da je pisatelj povedal tukaj marsikaj novega ali pa odstranil napake kterega svojih prednikov, dočim mu v drugih točkah skoro ničesa novega ni najti. In baš ta velevažni oddelek je v prevodu izpuščen, izvzemši sevéda Konstantina Porfyrogeneta (bagrorojenega) znano poročilo o Dněprskih „porogih“, kterega sploh ni bilo moči izpustiti. In tudi to poročilo, kakšno je v slovenskem spisu! Zmašeno po prevodu in ne po grškem

originalu, kakor bi moralo, da je natančno. To se prav jasno vidi iz konca tega poročila ali tudi iz marsikterega drugega mesta, kar vsakdo precej ugleda, komur je znan ta odstavek byzantinskega pisca cesarja. Ker dalje pisatelj Konstantinovega poročila v dotičnej izdaji (edit. Bonnensis, pg. 74—80 dela De administrando imperio) ni pogledal, kakor je tudi čudno cituje (gl. Letop. str. 48, op. 2), moglo mu tudi ni znano biti, da je skušal Thomsen pisavo popraviti (emendovati) in se mu je to, kakor menim, zares na dveh mestih dobro obneslo. Že to edino ovaja g. Verhovca, da je ves svoj posel opravljal, kakor bi ga opravljati nikoli ne smel, komur je do strogo znanstvene svrhe. In da bi ne bilo nikakega drugega znamenja, bi strokovnjak že iz samega tega slučaja lahko sklepal, odkod je pisatelj zajemal a utajil, da ni to njegova literarna lastnina.

Da pri takem čisto težaškem delu ni nobene lastne razsodbe več, mi skoro ni treba posebej poudarjati. Dasi je Thomsenovo učenje jako premišljeno in temeljito, ima vendar posamnostij, kterim je jedva verjeti. Tako je postavim *σκλαβινιστί* sedmega Dněprskega praga imé *Ναπρεζή*, kar razlaga Thomsen za stslov. *nabrъzyj t. j. jako brzi, hitri, a da je ta izpeljava prav malo resnici podobna, skušal sem že drugod (G. G. A. 1880, 527, 528) dokazati in omenjam to na tem mestu le gredóč. Takih posamnostij je več v tej sicer jako poučnej knjigi ali kritična vest slovenskega pisatelja se v takih slučajih nikoli in nikjer ne gane in da se ne, je vsekako značajno.

V razpravah kakor je tá, je natančnost vzlasti neobhodno potrebna. Taka natančnost je tudi, da so citati iz raznih starejših piscev brez pomot in komur je zares do znanstvene svrhe, mu takega opomina sploh treba ní. Zato tudi Thomsenovemu spisu v angleškej kakor nemškej besedi v tem oziru ni oporekati ali tolikanj več slovenskemu nasledovalcu. Tú je toliko lahkomišljene popustljivosti, da se človek čudi, kako je kaj takega sploh mogoče. Točne besede pred sabo imeti in jih tako vrhovato popačiti ali ošemiti, kakor so tukaj grške besede, — kaj takega, menim, danes ne bode lahko kje staknoti. Kakšen je postavim že prvi grški citat (str. 44, op. 1), kteri ima v treh svojih vrsticah samo tri kope napak in je poleg tega še nerazumljiv, ker ste mu izpali po nemarnosti dve besedi! — A da bi samo to bilo, bi se še shajalo za silo ali pisatelj navaja dolge izvode (citate), kterih ali ní umel ali ní proučil, kakor zaslužujejo. Taka je z izvodom iz Bertinskih letopisov (natisnenih v M. G. SS. I. 419—515), o kterih g. Verhovec poroča (gl. na 44. str. Let.), da jih je pisal Prudencij iz Troyesa, kakor tudi obsegajočo dôbo 835—861. l.! Po tem takem tedaj vse in še nekaj po vrhu. Resnično na tem je zgoli to, da so dogodki leta 835. do 861. iz Prudencijevega peresa, a vse drugo so pisali drugi pisci in to nekaj pred njim in nekaj za njim.

Kar se pa tú pripoveduje ad a. 839., je zaradi tega posebno imenitno, ker se ljudstvo Rhos prvič v svetovnej zgodovini omenja, kakor trdé vsaj normanisti. Poroča se o grških poslancih byzantinskega cesarja Theofila do cesarja Ludovika pobožnega, kteremu so vrhu dragocenih daril bili tudi pisanje (epistolam) prinesli. Poslanstvo je bil cesar Ludovik na 18. dan majnika meseca častno sprejel. S poslanci pak je bil byzantinski cesar poslal nekoliko mož, qui se, id est gentem suam, Rhos vocari dicebant, quos rex illorum, Chacanus vocabulo, ad se amicitiae, sicut asserebant, causa direxerat, petens per memoratam epistolam, quatenus benignitate imperatoris redeundi facultatem atque auxilium per imperium suum totum habere possent, quoniam itinera, per quae ad illum Constantinopolim venerant, inter barbaras et nimiae feritatis gentes immanissimas habuerant, quibus eos, ne forte periculum inciderent, redire noluit. M. G. SS. I. 434. V tem sicer čudovito skrotovičenem stavku je vendar jasno, da prosi Theofil cesarja Ludovika, naj dovoli tujcem, Rhos imenovanim, da potujejo pod njegovim varstvom skozi njegovo državo domu. Ker so na prejšnjem potu morali mimo sila surovih in divjih plemén, bati se je, da ne bi prišli v nevarnost in tedaj (Theofil) noče, da se vračajo po istem potu v domovino. Gosp. Verhovec piše pač po Thomsenu v tem poročilu to in ono z razprtimi črkami, da čitatelja na kar je posebno važno opozori, ali pravemu zmislu on sam ni pogodil. On namreč ugiblje tako, da je Chakan prosil, naj bi se njegovim ljudém odkazal drug pot, po katerem bi mogli zopet domú, ker do Byzanca so morali potovati po silno odljudenih deželah mimo najsurovejših národov. — Ali oddaljeni Chakan o vsem tem potu ni mogel ničesa vedeti in torej tudi o nevarnostih ne, ktere so njegovim poslancem na tem potu pretile, — čemú tedaj in vzlasti po kom in kako mu prositi drugega pota? Situvacija je taka, da se vsemu poročilu zmede pravi zmisel, kdor jo tolmači, kakor jo naš pisatelj.

Dalje se je tako krčevito držal Thomsena, da celó v take izvore ni pogledal, kakor je tako imenovani Nestorjev letopis, kteri mu je bil jako blizu v velecenjenej Miklošičevej izdaji [Chronica Nestoris, Vindobona 1860]. Zato so pa vse napake ostale in se je celó pripetilo, da pripisuje naš pisec staroruskemu jeziku glasove, kteri mu niso lastni (prim. Anglijani za letopisni Agljane), kakor tudi rad tujim napakam še kaj lastnih navrže (Svieni za Svije letopisa). Da bi se bil nekoliko z jezikoslovjem bavil, tudi ne bi bil pisal Varijagi no Varjagi, kakor je itak v strus. izvoru. Mislil je menda z mnogim drugim, da je besede mašiti z ij̲i častitljivo staro ali povsod se pa s tem ne dá shajati. Strus. Varjagъ za stšv. *Wāring bilo bi stslov. *Varęgъ ali *Varęzь, kakor kъnęgъ, kъnęzь za stgnem. kuning. Ruski refleks za stslov. ę je *ja* ali redko *a*, nikoli pa ne *ija*, torej pisava Varijag napačna. Takih hib dalo

bi se mnogo našteti ali dovelo bi nas preveč v stran in naj torej to zadostuje.

Čudno je očitanje ruskim zgodovinarjem in jezikoslovcem, da so se na vso moč upirali misli o povstanku ruske države iz grmanskih kalij. Tudi to je sicer vzeto iz Thomsenove knjige, v ktero je bilo menda upleteno bolj iz političnih nego naučnih uzrokov. Ali je pa treba vsako stvar kar slepo pisati za drugim? In tú se je baš ruskim učenjakom storila očitna krivica in kdor tako sodi, ali ne pozná literature o tem predmetu ali jo pa hoče utajiti. Res da je še danes odličnih mož, ki se temu učenju ustavljajo ali da se je prav na ruskih tléh normanska theorija znanstveno krepko razvila, kakor nikjer drugod, ne bode nikdo mogel ovreči. Kdor nje najodličnejšega in najučenejšega zaščitnika, akademika A. A. Kunika, ne bi hotel ruskim učenjakom prištevati, naj se samo spomni, koliko je delal in se boril vse svoje življenje zá-njo Pogódin, kteremu vendar nikdo ne bode odrekal imena ruskega zgodovinarja. Sploh pa je baš ta stranka po odličnih učenjakih danes močnejša in v obče veljavnejša od nasprotne in zato očitanje tem krivičnejše.

Toda dovolj o tej razpravi. Od istega pisatelja ima „Letopis“ še eno in jej iz srca želím, da bi bila pravi plod njegovega uma in toliko dovršena kolikor je ona površna.

Od pisatelja, ki je ravnokar povzdignol književnost našo s svojo „Slovensko slovnico“ in nam je napisal nedavno obširno nemško delo „Die Slovenen“, nahajamo v tem „Letopisu“ sestavka „Starost Slovanov v Evropi“ in „Staroslovansko prašanje“. Oba sta poučna, umestna in hvale vredna in bi je bila še bolj, da bi bil račil pisatelj seči širje in globlje.

Prvi razpravlja tako obsežen predmet, da ga na ravnost rečeno ni moči vsestranski povoljno rešiti, ako se mu odmeri tako pičel prostor, kakor se mu je tú odmeril. Razven tega se je vrinolo med te ozke meje še marsikaj, česar bi ne pogrešali, ako bi ga ne bilo. Ali znaša število vseh Slovanov danes 90 milijonov duš ali le 90, ni za starost Slovanov v Evropi odločilno. Litvanov je dosti manj in vendar niso mlajši od nas. Takisto so tudi zgodovinske črtice o sorodnih plemenih vsaj večinoma dobro sestavljene ali spisu bi več koristilo in nam bolje ugajalo, ako bi nas bil pisatelj z vsebino glavnega predmeta natančnejše seznanil. Da tega ni storil, je sestavku očivestno na kvar in podoba, ktero nam je narisal o slovanskej starodavnosti, ni niti cela niti jasna. To izvira nekaj od tod, da se je z literaturo predmeta prešibko seznanil in nekaj od tod, da je v spisu več posamnostij krivih. Učeni pisatelj ima prav, da se na prašanje o starosti Slovanov v Evropi ne more odgovoriti z letno številko no z dobami, ali potem našteti nazore dveh, treh

jezikoslovcev o razvrstitvi teh dob in se za vse druge ne zmeniti, to v učenosti ni sicer navada. M. Müller na pr. odločno zanikuje, da bi mogoče bilo take dobe določiti in drugi se vsaj v posamnostih s Schleicherjem in Fickom ne skladajo, med njimi vzlasti nenemški jezikoslovci. Take stvari je treba spraviti v sklad in povedati uzrokov, zakaj ima tá razvrstitev in tá prednosti od one. Pri takem poslu ne bi se mu postavim moglo dogoditi, da bi določbo „evropske dobe", ktero imenuje najimenitnejšo, pripisoval A. Ficku namesto Lottnerju, kakor bi bil moral. Prim. Lottnerjevo razpravo „Ueber die stellung der Italer innerhalb des indoeuropäischen stammes", natisneno v Zeitschrift f. vergl. Sprachforschung, VII. 18 sqq.; 161 sqq., Berlin 1858.

Med hibami samo še eno, ker izpeljavo posebno kazí. Pis. učí, da peto dobo imenuje Schleicher dobo slovanskih narečij. Ker je četvrta doba slovanska, t. j. občeslovanska, za ktere še ni bilo slovanskih narečij, no so vsi Slovani govorili še isti jezik, naravno je, da v tej razvrstitvi ni dobe, po kterej bi se bil slovanski prajezik najprej razcepil na dvoje in to na jugovzhodni in na zapadni oddelek. Schleicher pa se je te dobe v raznih knjigah svojih in razpravah čvrsto držal in se čudim, kako je moglo g. Šumanu to uiti, kteremu so Schleicherjeva dela vendar znana. Dobro vém, da se je bil Schleicher l. 1867. v zasebnem pisanji [1] odločil za Daničićev uk, po kterem so postale iz slovanskega prajezika „tri grane slovenskih jezika" [2] ali bistveno ostane zopet, da tudi tú na posamna slovanska narečja ni misliti, ampak stopram, ko je te dobe bilo konec.

V nasprotje Schleicherjevemu nagledu o sorodnosti arjoevropskega [3] plemena stavi se znani nazor J. Schmidta [4] in dostavlja (na str. 69.), da sta si danes nekoliko na vagi ter da je težko reči, kteri bode zmagal. To ni tako težko, odkar je Leskien posredoval in dokazal (gl. Die Declination im Slavisch-litauischen und Germanischen, Leipzig 1876, pg. V. sqq.), da theoriji ne nasprotujete druga drugej, ampak ju je celó moči kolikor toliko združiti. — Obema na kvar pa so najnovejša raziskavanja nemška, francoska in kolikor toliko ruska, po kterih je treba marsikaj že arjoevropskemu prajeziku pustiti, kar se je do zdaj smatralo za znamenje poznejših dob.

Drugemu sestavku naslov je „Staroslovansko prašanje" in se suče

[1] Gl. Gj. Daničića Dioba slovenskih jezika, u Biogradu 1874, str. 11—13.

[2] Prim. Daničićevo razpravo o tem v Radu jugosl. akademije znan. i umjetn. I. 106—123.

[3] Dosledno ali napak se piše v razpravi Arii, kar je bržčas po nemškem ustrojeno. Da so tudi Grki pisali Ἄρίοι, Ἀρία ima v glasovnih razmerah njihovega jezika svoj koren. Pravo pisavo imamo v staroindijščini, držimo se je, ker se je lahko.

[4] Cf. Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogerman. Sprachen, Weimar 1872.

zgoli o tem, kako nam je svoj najstarejši crkveni ali stari liturgijski jezik imenovati. Ker je nekterim tá jezik staroslovanski, drugim starobolgarski in tretjim staroslovenski [t. j. pannonsko-staroslovenski], razvrstil je pis. ves predmet v tri oddelke in govorí posebej obširno o izrazih (términih) starobolgarski in staroslovenski, a le v malo vrsticah o izrazu staroslovanski, menda ker ga danes nihče več ne zagovarja. Pač pa imenujejo nemški jezikoslovci ta jezik še danes radi „kirchenslavisch“ ali „altkirchenslavisch“ in nekteri ruski „cerkovno-slavjanskij“, kar bi se bilo smelo povedati in označiti, ako se v misel jemlje drug izraz, ki je prišel že povsod ob veljavo.

Nekaj tega bilo je natisneno že v knjigi „Die Slovenen“, sicer pa se smé slovenska razprava imenovati novo delo.

Prav obširno je po velikih Miklošičevih studijah staroslovensko stališče izvedeno in je pis. posebno dobro pogodil, da je Miklošiču na mnogih mestih pustil lastno besedo.

Glavni zaščitnik bolgarskega stališča pa mu je P. J. Šafařík in se sklicuje na njegove „Slovanské starožitnosti“ ali natančnejše na nemški prevod tega dela, kakor je to v Slovencih skoro splošna razvada.[1] Zaščitnikov tega nazora bilo je in jih je še danes mnogo število ali da Šuman med njimi baš na Šafaříka opozarja, je njemu na kvar in Šafaříku na krivico. Kakor je veliki tá mož v „Kopitarjevej spomenici“ v marsičem vegasto in ploho sojen, tako se tukaj razpravlja o njem, da se mu je čuditi, komur so znani vsi njegovi spisi.

Res da je v svojih „Slov. starož.“ tako učil, kakor je v našej razpravi povedano, ali vprašati je bilo, ali ni morda kesneje temu mnenju se bil odpovedal? Odpovedal se je bil zares, kakor bode precej povedano. Njegova navada ni bila strastno se držati svojega mnenja na vsak način t. j. tudi tedaj, ako se je prepričal, da mu je realna podlaga kolikor toliko izpodnesena. Vselej in povsod hrepenel je zgoli po zornici resnici in se ni sramoval iskreno in očito izpovedati, da se je motil, kedar se je o tem bil osvedočil. To je častno zá-nj, osobito ako pomislimo, kako težko je ločiti se celó od nedvojno krivih nazorov.

Naša razprava mu na pr. očita, da pričenja na znano poročilo meniha Hrabra se sklicujóč Kyrillovo delovanje že z letom 855. Tako je bilo l. 1837., v kterem je bilo omenjeno monumentalno delo v svet poslano. Med tem je bil objavljen na Ruskem najdeni velevažni dokument o

[1] Ker je druga česka izdaja (v Praze 1862, 1863) tudi v dveh zvezkih kakor nemška, meni ki to vé, da se cituje po tej ali do zdaj se ní še oglasil javno noben naših zgodovinarjev, kteremu bi ta izdaja znana bila in navaja se prej ko slej s českim naslovom nemški na več mestih pokvarjeni prevod. Pa naj reče kdo, da Šafaříka ne čitamo v originalu!

življenji dvojice slovanskih blagovestnikov in l. 1848. zavrže Šafařík letnico 855 odločivši se v soglasji s poročilom tega spomenika za l. 862.[1] Po sedaj pride spis za spisom, v kojih se razpravljajo predmeti, kteri so s Šumanovim sestavkom v najožjej zvezi in je poslednje mnenje Šafaříkovo o našem prašanji izraženo v dragocenem spisu „Ueber den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus, Prag 1858“. Dvajset let je med delom „Slovanské starožitnosti“ in med tem spisom in v toliko letih se marsikaj izpremení. Kakor je bil Šafařík poprej zaščitnik starobolgarskega stališča, tako mu je zdaj nasprotnik in kaže na Pannonijo in Véliko Moravsko. S tem je moj namen dosežen, — kdor hoče natančnostij, naj v spis sam pogleda in ne bode mu žal. S tem je prav tako označena slovenska razprava, ki na tem mestu vidi prizrak in se z njim bojuje, ki graja, kjer bi morala hvalo oznanjati na glás. — Tú se je zopet pokazalo, kako potrebno je v znanstvenih razpravah tudi popolno znanje literature dotičnega predmeta in kamo zavozi, komur je premalo v čislih. Da se je to našemu sicer jako vestnemu in veščemu pisatelju in celó dvakrat zapóred pripetilo, je obžalovanja vredno, ker gotovo proizvodu njegovemu ni na korist in vedi slovenskej ne na slavo.

Tudi prof. Fr. Hubad je dve razpravi spisal za letošnji „Letopis“. Prvej je naslov „Petrus Paulus Vergerius in njegovo sodelovanje pri Trubarjevem prelaganji sv. pisma“, drugej pa „Zidanje novega doma“ in je poslednja nadaljevanje njegovih sestavkov o običajih slovanskih.

O Vergerijevem življenji ne vedó zgodovine slovenske književnosti mnogo povedati in tega prav za prav tudi zahtevati ne smemo, ker ga med pisatelje slovenske ní prištevati. Ali storil je dosti v pospeh našega slovstva, kar mu Truber sam rad priznava in nikdo ne zanikuje. Ker je pa bil mož slavehlepen in poleg tega omahljivega značaja, se je časi rad s tujimi deli pobahal, časi pa vendar zopet domislil, da ne kaže laží za resnico prodajati. Očitali so mu celó (cf. Schnurrer Slaw. Bücherdruck in Tübingen, Tüb. 1799, pg. 17), da ko bi se njemu verjelo, ne bi bil Truber prevel knjig, ktere se mu pripisujejo, ampak on. Hubadova temeljita razprava je to očitanje ovrgla za vselej in to vzlasti z izpovedijo Vergerija samega, posneto po delu „Briefwechsel zwischen Christoph, Herzog von Würtemberg und Petrus Paulus Vergerius“. Gesammelt u. herausgegeben von E. von Kausler u. Th. Schott [Bibliothek des liter. Vereines in Stuttgart, Bd. CXXIV], Tübingen 1875. Vrhu tega nam podaja baš po omenjenih dopisih in drugih pristnih izvorih marsikaj novega iz njegovega življenja ter razpravlja posebno natančno razmere med njim in Truberjem gledé prevajanja in izdavanja slovenskih knjig.

[1] V razpravi „Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku“, zopet natisnenej v P. J. Šafaříka Sebrané spisy. K vydání upravil Jos. Jireček, III. 163—191, v Praze 1865.

Bistveno se dosedanja sodba s tem ní izpremenila ali nektere posamnosti so zdaj dosti jasnejše in Vergerij je postal nekoliko blažjega značaja, vzlasti pa odkritosrčnejši od poprej. — Razpravi nimam drugega ugovarjati kakor to, da je preveč latinska, — in kakšna je tá latinščina! Da bi se bil pisatelj te napake ognol, bila bi razprava polovico krajša ali gotovo ne manj važna po vsebini.

Drugi sestavek navaja slovanskih narodov običaje pri zidanji novega doma. Med mlajšimi pisatelji našimi je g. Hubad edini, ki se s takimi in enakimi studijami marljivo bavi — in bavi z uspehom, kakor pričajo njegovi spisi. Samo naj bi ne ostajal na površji, kakor se mu časi pripetí in naj bi se skrbno ogibal tistega lahkokrilega pisanja, ki hoče z malim trudom doseči veliko, a mesto tega stvarí na polu pota pušča. Toliko v obče in z dobrim namenom.

Za razpravo uporabljeni so kritično nedvojljivi izvori in iz pomočnih knjig vzlasti Afanasjeva znano delo (Poetič. vozzrěnija Slavjan na prirodu I—III. Moskva 1865—1869), v kterem je toliko gradiva skrbno zbranega, kakor v nobenem drugem ne. Primerjajo se dalje s slovanskimi šege drugih národov — in vse to je priznanja vredno. Da je iz lastnega opazovanja troha dodana, je znamenje natančnosti in ob enem ljubezni do spominov naše starodavnosti ali vsaj današnjega našega bitja. — Običajem bi se naj bila dodala ali prav za prav morala dodati zgodovina slovanskega doma in ko bi bila še tako nedovršena. Kaj nam vé povedati o tem jezikoslovna archaeologija, kaj kakovo letopisno poročilo, kaj naša narodna tradicija? Da bi o grškem domu druga ne vedeli od onega, kar nam Homer pripoveduje, bi že bilo mnogo; ali je kaj enakega tudi v slovanskej národnej epiki? Materijalno starinstvo pri tem poslu ne more dosti koristiti, ker so prvotne zgradbe ali stavbe bile lesene, kar osvedočujeta zgodovina in jezik. (Poslednje nam kaže že etymon besede stslov. domъ, stind. damá, gr. δῶ, δῶμα, δόμος, lat. domus, kterim sorodno je got. timrjan, timbrjan οἰκοδομεῖν, ngnem. zimmern in drugo.) Ali kakšen je bil germanski dom. sklepajo strokovnjaki nekoliko po pepelnikih, v starinskih grobovih najdenih; kakó je pa v tem pogledu s slovanskim? Predno govorim o starih običajih vršečih se pri zidanji novega doma nekaj še zdaj, vedeti mi je vendar, kakšen je bil prvotni tak dom in v čem je nalik ali razlik današnjemu. Žal da nam je marljivi pisatelj ostal tú na dolgu.

Tudi v posamnostih bi se dalo marsikaj dodati in naj omenjam gredoč samo eno tako posamnost. G. Hubad pravi, da je posebne važnosti tudi prag in utrjuje to skoro le z nekterimi pregovori ruskimi in slovenskimi. Tudi takovi izreki bi se dali zdatno pomnožiti ali danes opozarjam na nekaj drugega. Kakor drugi sorodni in nesorodni narodi

tako i Slovani niso radi nosili mrtvecev pri dverih iz doma.[1] Mislili so, da se mrtvec ali vsaj duša njegova rada vrača. To pa je najlažje pri vratih, ki se vedno odpirajo in zapirajo. Zato so radi spravljali mrtve skozi posebno odprtino, ktero so potem zopet varno zadelali in s tem vhod preprečili mrtvecu ali njegovemu duhu. S tem so se mislili prav tako ubraniti volkodlakom, od kterih jim je bilo zgoli zla pričakovati. — Med drugim so spravljali mrtve iz doma skozi predor, ki so ga narejali pod pragom v tá namen. V prekrasnej ruskej priči[2] spravijo deklico tako iz doma, ki je bila za živa v oblasti volkodlaka in jo pokopljejo na križpotji, t. j. na mestu, kjer volkodlak nima oblasti. S to pričo se popolnoma sklada slovaška,[3] v kterej dekle naroča doslovno: „Hl'ad'te že, moji milí susedia, ked' ja umriem, neprenášajte vy moju truhlu ponad prah ces dvere, ani nedajte udriet' truhlou triraz o prah[4]; ale dajte popod prah jamu vykopat' a tou dierou vytiahnite moju truhlu von z domu. A zapriahnite do kočíka toho koníčka, čo ešte v staji máme a pochovajte ma tam, kde ten koník so mňou zastane.“ Konjiček obstane na križpotji in tam so pogrebci pokopali krasno Ibronko. Iz ruske zgodovine je imenitno, da so Vladimirja kneza (preminolega na 15. dan julija meseca l. 1015.) ne prav tako sicer ali na podoben način spravili iz njegovega doma in odpeljali v crkev, kamor je bilo privrelo sila naroda, ki je plakal po njem.[5] Navzočnost tolikega ljudstva pa nasprotuje letopiščevej misli, da Vladimirja zategadel niso odnesli pri dverih, da bi njegovo smrt utajili sinu mu Svetopolku, ampak se je to zgodilo, ker je imelo v narodnem običaji trdni kóren. Ta vera bila je in je še danes v raznih narodih razširjena in veljá vzlasti o razbojnikih in morilcih samih sebe.[6] — Te in enake običaje si utegnemo najlažje tolmačiti, ako si mislimo sestavo doma prilično

---

[1] Prim. v Ralstonovej knjigi The songs of the Russian people (second edition, London 1872) oddelek Funeral songs in Kotljarevskega delo O pogrebalnych običajach jazyčeskich Slavjan, Moskva 1868 passim.

[2] Afanasjeva Narodnyja russkija skazki, Moskva 1861, VI. 326—331.

[3] Pavol Dobšinský Prostonárodnie slovenské povesti, Turč. sv. Martin 1880, sošit I. 83—89.

[4] Natančnejše bi se dalo dokazati, da je tudi to bilo marsikje običajno in je nekoliko do danes ostalo.

[5] Chronica Nestoris edidit Fr. Miklosich, Vindobona 1860, ad a. 6523 = 1015, cap. 47 pg. 79. 80.

[6] Natančnosti o tem imajo: Tylor Die Anfänge der Cultur, Leipzig 1873, I. 25 seqq.; J. Grimm Deutsche Rechtsalterthümer, Göttingen 1828, pg. 726—728; Rochholz Deutscher Glaube und Brauch im Spiegel der heidnischen Vorzeit, Berlin 1867, II. 170 seqq.; Felix Liebrecht Zur Volkskunde, Heilbronn 1879 pg. 373; Kotljarevskij op. cit. pg. 124, 125; Trudy etnogr.-statist. ekspedicii v zap.-russk. kraj. Jugo-zapadnyj otděl, Peterb. 1877, IV. 712.

tako, kakor so navadno stavbe na koléh, kterih se je do zdaj največ našlo v švicarskih jezerih.

Indignatio fecit dissertationem smelo bi se reči o Navratilovem literarno-zgodovinskem spisu „Car Aleksander II. in ruski pesnik Žukovskij“. — O prvem je jako malo govorice in primernejši naslov bi bil „Črtice iz pesnikovega življenja“, kajti in merito tudi o delih tega imenitnega zastopnika nazorov nemške romantike v ruskej književnosti izvemo samo precej nekoliko. Da nam je opisal baš življenje tega moža, bila je dobra misel in srečna, ker ga ni kmalu pesnika v tem oziru tako uzornega in sympathičnega, kakor je bil Žukovskij. Sicer se tá novelistična, po dobrih pomočnih knjigah posneta razprava gladko bere, kakor vse, kar imamo od tega neumorno delavnega pisatelja. Posebne znanstvene vrednosti pa jej ne prisvajam in menda g. Navratil sam ne. Kvar, da mu je neznana ostala tudi v Rusih cenjena knjiga „Wasily Andrejewitsch Joukoffsky. Ein russ. Dichterleben von Dr. C. von Seidlitz, Mitau 1870, 240 pagg. in 8°“. Žukovskij je bil Seidlitzu do smrti poseben prijatelj in le-tá do dobra znan z vsemi posamnostmi njegovega preblagega življenja in mnogostranskega delovanja. O Žukovskega razmerah s carsko rodbino zvémo tú marsikaj novega ali osobito nam je po teh živo pisanih spominih občudovati pesnikovo angeljsko srce in samočisti značaj v vseh okoliših življenja. Tudi njegovih proizvodov se ni pozabilo in ugaja med mnogim drugim literarnemu zgodovinarju jako natančni chronologični pregled [pg. 235—240] vseh pesnikovih del po petrograjskej izdaji l. 1849. v devetih zvezkih, kterim so bili dodani l. 1857. še štirje, pesnikova opera postuma obsegajoči. —

V „Letopisu“ nahajamo še dve, tri drobnosti ter dva leposlovna spisa, kterih natančno oceno prepuščam spretnejšemu peresu. Le mimogredé bi svetoval, da ne bi hodili v Francoze po take snoví, kakor je ona v „Ujetnikih na Kavkazu“. To se na Ruskem dobí na izbiro in prav dobro, dočim je tá francoski zdelek srednje vrednosti. Ne le pesniki kakor Puškin in Lermontov no tudi romanopisci so Kavkaz radi proslavljali s svojimi krasnimi umotvori in nam Slovencem bi se jedva štelo v zlo, ako bi segli po takem blagu in pokazali ob enem, da nam uzajemnost slovanska ni votel zvok. — V zgodovinsko-romantičnem obrazu „Nekibe“ me moti, da spredi stoji „spisal L. Gorenjec“, zadi v kotu pa se sramežljivo skriva v oklepih nekov „Jih“, prav kakor preganjano pastorče v narodnih pričah. Jeli to morda Prokopa Chocholouška „Jih“, mi ni moči povedati, ker ga nimam pred sabo in se iz dijaških davno preteklih let le nekako motno spominjam, kakor bi nekaj takega ali prav to Chocholoušek zares ondi bil napisal. Ako ima ta slutnja realno podlago, bi tudi tá pisatelj bil omadeževal svoje do zdaj častito imé. Naj bi se slutnja moja ne obistinila!

Splošne sodbe o knjigi mi ni treba izrekati, ker sem večino spisov itak obširnejše ocenil. — O jeziku je malo dobrega povedati. Kolikor glav, toliko pisav in žal. da razlika tukaj ne mika. Toliko bi se vendar moralo skrbeti in moglo doseči, da se publikacije prvega našega znanostnega zavoda gledé jezika vsaj v glavnih slovniških pravilih pišejo vse dosledno. Nam drugim bi moral tá jezik uzor biti, ali mesto tega se piše vse vprek, kakor peró nanese in kakor da bi čistega, pravilnega in gladkega jezika pri nas treba ne bilo. Tudi tiskovnih napak je vse na kupe in vendar je vzlasti v učenih razpravah natančnost natisa veleważna, ker večkrat že kakšna takšna malenkost mnogo pokazí. Ako je vrhu tega pisatelj tudi površen in neiskren, kakor brezdvojno eden v tej knjigi, porodí se sestavek, ki slovstvu ne le ničesa ne koristi, ampak je spravlja ob pošteno imé. Videant consules, da se vsaj poslednje nikoli več ne pripeti. Učenemu odboru več vidnosti, večini pisateljev več in globlje vednosti! *Krek.*

Drobnosti.

Prof. dr. Gr. Krek. Izvrstno uredovani in krasno illustrovani češki list „Světozor“ prinaša v 28. štev. letošnjega tečaja podobo in životopis rojaka našega, gosp. prof. dr. Gr. Kreka. Osobito čitateljem našega lista bode gotovo ugajalo, ako jim vsaj nektere stavke iz tega životopisa tukaj priobčimo.

Studium slavistike, pravi Světozor, imelo je v Slovencih vselej gorečih gojiteljev, izmed kterih jih nekoliko sloví po vsem učenem svetu; zadostuje imenovati dve imeni: Kopitar in Miklošič, ki zavzemata v zgodovini jezikoznanstva slovanskega odlično mesto. A k tema imenoma se je čestno pridružilo v najnovejšem času imé tretje, imé mladega, visoko nadarjenega in marljivega učenjaka, na kterega smé narod slovenski kazati s ponosom.

Med deli gosp. prof. Kreka opozarja češki list posebno na „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“ in poudarja, da mu je to delo storilo mahoma imé slavno med prvimi slavisti naše dobe. Prišel je do zdaj prvi del na svetlo, pravi životopisec, a ki so ga prečitali, pričakujejo s hrepenenjem nadaljevanja. S tem delom je Krek dokazal, da stojí na vrhunci znanosti, da pozná vso literaturo dotikajočo se tega predmeta in da s kritično bistroumnostjo vé ločiti resnico od jalovih domnev. Zato je bilo to delo vzprejeto od kritike ne samo v vseh slovanskih deželah, marveč tudi v Angliji, Franciji in Nemčiji s soglasno pohvalo in z neomejenim priznavanjem. Nekoliko oddelkov je prevedenih do drugih jezikov in od jako kompetentne strani se je tudi izreklo, da knjiga akademičnim predavanjem posebno ugaja. —

Od lanskega leta odkar izhaja leposlovni in znanstveni list „Kres“, mu je prof. Krek glavni sodelavec in mi smo že nekolikokrat imeli priliko opozoriti čitatelje na njegove izvrstne razprave. —

Krek je zdaj v najlepšej dobi življenja in mi se gotovo nadejamo, da se bode znanost slovanska z njegovimi deli še jako obogatila in povzdignola. Je to panslavista v najkrasnejšem te besede pomenu. —

Z velikim veseljem nas mora naudajati to priznanje znanstvenih zaslug našega rojaka pri bratovskem nam narodu češkem, ki je gosp. professorja poprej že s tem bil posebno poslavil, da ga je izvolil članom društva znanostij v Pragi. *S.*

Zgodovina Tolminskega, to je, zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bolec in Cerkno ž njih prirodoznanskim in statističnim opisom. Tako se imenuje naslov 333 stranij debele knjige, ktero nam je spisal prof. S. Rutar in na svetlo dal Josip Devetak, deželni poslanec in župan tolminski.

Očitalo se nam je že mnogokrat, da nimajo Slovenci zgodovine; a imajo jo gotovo, navedena knjiga nam to dovolj pričuje. Ako že obsega zgodovina Tolminskega, ktero je le majhen del Slovenskega, celo knjigo, koliko več vse slovenske pokrajine! Da se nam pa kaj takega očita, zakrivili smo nekoliko Slovenci sami, ker se le premalo brigamo, da bi se obširna, kritična in vse Slovence obsegajoča zgodovina spravila na dan.

Imenovana knjiga obstoji iz treh delov. Prvi in najobširnejši obsega zgodovino Tolminskega (str. 5—253), v drugem je Tolminsko opisano v prirodoznanskem oziru (str. 254—307) in v tretjem imamo kratek statističen pregled imenovane pokrajine (str. 308—319). Nazadnje pridemo do abecednega kazala krajevnih in osebnih imen v zgodovinskem delu (str. 323—331), za kar smo pisatelju jako hvaležni, kajti s tem je knjiga mnogo pridobila, in pregled je na ta način nekoliko olajšan.

Pisatelj nam v uvodu pové, da je pričujoča knjiga že peti izdelek istega predmeta, a tudi iz knjige samé je razvidno, da se je pisatelj mnogo trudil, predno je sestavil omenjeno zgodovino, kajti prečitati je moral marsiktero delo, spisano v slovenskem, nemškem, latinskem in laškem jeziku, iskal je listine po arhivih v Tolminu in Čedadu in porabil mnogo do sedaj še nenatisnenih dokumentov, zato mu pa tudi ne bodo samo njegovi rojaki Tolminci hvaležni, temveč vsi izobraženi in za napredek navdušeni Slovenci. Priznati se mora, da je pisatelj tolminske zgodovine s svojo marljivostjo ustregel najprej Tolmincem, potem pa tudi drugim Slovencem, in zato želimo, da bi Slovenci hitro segli po knjigi, od pisatelja pa pričakujemo, da nas kmalu zopet oveseli s kakim delom o slovenskej zgodovini.

Da smo z navedenim delom g. Rutarja zadovoljni, nam ni treba poudarjati, vendar si dovoljujemo pisatelja na nektere reči opozoriti. V prvej vrsti moramo reči, da pogrešamo posebno na nekterih krajih v zgodovinskem delu potrebnih citatov. Kaj pomaga, ako nam pisatelj kaj posebno zanimivega pové in nas zraven ne prepriča, da je povedano tudi resnično. G. Rutar je porabil v svojej knjigi lepo število listin, o kterih sem ter tja navaja, kje jih je dobil, o drugih pa zopet ne. Sicer bi morebiti kdo proti temu ugovarjal in rekel, da citati motijo čitatelja pri branji, vendar se mora priznati, da temu ni tako, ako so citati pod črto, ne pa vmešani med drugo berilo. — Dalje moramo reči, da so nektera poglavja predolga, ker to je že, posebno za priprosto ljudstvo, nekoliko preobilo, ako mora človek 54 ali pa 46 stranij prečitati, predno pride do konca kakega oddelka. S tako dolgimi poglavji krati se več ali manj ves pregled. Skrbeti bi bilo treba za boljšo razdelitev v poglavja in odstavljaje.

Kar se posameznih rečij tiče, hočemo le nekaj malega izpregovoriti. — Str. 16, vrs. 33, 34. Da bi se bili Slovenci naselili ob Taljamentu že konec 6. stoletja, zdi se nam neverjetno. Iz listine od 10. okt. l. 1028 nam je znano, da je bil ondi, kjer se nahaja sedaj mnogo slovenskih krajevnih imen, še sam gozd, kterega je Konrad II. daroval oglejskemu patrijarhu Poponu [Pr. De Rubeis, Mon. Eccl. Aquil. p. 503]. Najbrže je kak oglejski patrijarh naselil ob Taljamentu Slovence, kteri so morebiti prej stanovali okoli Gorice in Gradišča, za kar govoré krajevna imena blizu Taljamenta, kakor Goricizza, Gorizzo, Stracis, Gradisca, Gradiscia itd. Tudi se mora pomisliti, da se slovenska imena ob Taljamentu ne imenujejo niti v listini od 10. okt. l. 1028., niti prej kdaj.

Na 20. strani naj se popravi: 1. v 12. vrsti letnica 778 v 788, 2. v zadnjej vrsti „pag. 22“ v „pag. 23“ in v 6. vrsti od zdolaj naj se čita „solnograškega [nad]škofa Arna“, namesto „akvilejskega patrijarha Paulina“.

Str. 22, vrs. 29. Koroško je bilo pod Erikom, Kadolajem in Balderikom združeno s Furlanijo, Istro, Liburnijo in Posavjem [Pr. Ann. Einh. a. 817, 818, 819, M. G. S. I.]. Leta 828. pa je Ludovik Pobožni razdelil Balderikovo mejno grofijo v štiri dele, vendar nam viri ne povedó, v ktere. Navadno se misli, da je bila mejna grofija razdeljena v Koroško, Furlansko, Istro in spodnjo Pannonijo med Dravo in Savo [Prim. Dümmler v Archiv f. Kunde österr. Gesch. X. Bd. 1853. str. 30.]. Nikakor pa ne smemo reči, da je Ludovik razdelil Balderikovo mejno grofijo v Frijulsko, Istro, srednje Štajersko in spodnje Štajersko, ker sedanja štajerska dežela je pripadala takrat deloma h Koroškemu, deloma k Pannoniji in današnje ime dobila je še le nekaj stoletij pozneje.

Str. 23, vrs. 4, 5. Da bi segala oblast frijulskih grofov v 9. stoletji do Drave, se ne da dokazati in tudi Dümmler l. c. pag. 17. ne govori nič o tem; pač pa je segala tako daleč oblast oglejskih patrijarhov. Trditev, da se je v prvih časih ujemala politična meja s crkveno (vrs. 10), ni vselej resnična, vzlasti v tem slučaji ne, ker Koroško je bilo takrat pod nadzorstvom mejnih grofov furlanskih [Pr. Ann. Einh. a. 819, M. G. S. I.: „in Carantanorum regionem, quae ad ipsius (sc. Baldrici, ki je bil mejni grof furlanski) curam pertinebat“], oblast oglejskih patrijarhov pa je segala samo do Drave. Da se pa ravno v tem slučaji politična meja ni ujemala s crkveno, bil je najbrže nasledni uzrok. Karol Veliki je uredil, će se ne motimo, tudi politične meje l. 803. [Pr. Ann. Einh. a. 803, l. c.: . . . dispositis Pannoniarum causis, . . .]. Osem let pozneje pa, ko je nastal prepir med oglejskim patrijarhom in solnograškim nadškofom, določil je mejo med tema dvema in sicer takó, da je po mogočosti zadovoljil oba, patrijarha in nadškofa, ne gledé na to, ali se crkvena meja ujema s politično.

Str. 83, vrs. 20. „U začetku l. 1508. zaćne Maksimilijan u zvezi s francoskim kraljem Ludovikom XII. vojno proti Benečanom.“ Sprva ni bil cesar Maks v zvezi s francoskim kraljem, temveč še le od 10. dec. l. 1508. naprej [Pr. Czörnig, Görz u. Gradisca, str. 720—724].

Izmed manjših napak in tiskarskih pomot hočemo navesti: Str. 22, vrs. 25: Namesto „Marcar“ naj bi stalo „Markarij“ ali pa „Marcarius“. Str. 8, vrs. 4: Namesto „Carni“ bi imelo stati „Cimbri“. Str. 23, vrs. 1: Bere naj se „Eberhard“, mesto „Erberhard“. Str. 65, vrst. 27: Čita naj se „volkodlake“, mesto „volkove“. Namesto tujih izrazov „Akvileja“ in „akvilejski“ imamo besedi „Oglej“ in „oglejski“. Namesto „Paul, Paulin, august“ itd. pišimo rajši „Pavel, Pavlin, avgust“ itd. Kar se pisave tujih besed tiče, naletimo na neko nedoslednost, na pr. mitologija, mitologičen, potem pa hypothesa, apokryphen itd.

Jako razveselil nas je pisatelj s svojimi „dostavki in pojasnili“ [str. 216—253], v kterih je med drugim tudi mnogo do sedaj še ne porabljenih listin in spisov natisnenih. S temi dostavki in pojasnili ustregel je posebno onim, ki se pečajo s slovensko zgodovino, in ni nam treba poudarjati, da je knjiga s tem mnogo pridobila.

V prirodoznanskem delu nam pisatelj opisuje tolminske gore, doline, vodovje in geologiško sestavo. Pri višinah posameznih gor in drugih krajev rabil je števila, ki se nahajajo na novih zemljevidih generalnega štaba. V statističnem delu imamo pred seboj popis politične in crkvene razdelitve, potem število hiš in prebivalcev v posameznih trgih in vaséh; dalje nam podaje pisatelj kratek pregled o gostosti ljudstva, o spolu, starosti in stanu prebivalcev, o gibanji ljudstva in o številu živine na Tolminskem. — *Dr. Fr. Kos.*

Učena poročila tujih strokovnjaških listov o Slovencih in slovenskej domovini. V najnovejših časih so začeli touristi tudi naše planine pohajati ter jih v

nemških touristnih glasilih popisavati. Taki popisi ne kažejo Bog vé kake učenosti gledé prirodoznanstva, kakor bi kdo utegnol pričakovati, tudi za ljudstvo, posebno slovensko se celó nič ne brigajo, ali točno pa rišejo prehojene poti, daljave, visočine odličnih vrhov planinskih, razglede z vso prirodno krasoto, kako jih je s svojo čarobnostjo obdajala, primerjajoči čestokrat to, kar so z radostnim očesom gledali, s svetovno slovečimi planinskimi kraji tujih zemelj, kažoči domačinom, da hrani naša domovina slovenska tisočero planinskih lepot, ki bi zaslužile isto slavo po svetu, da se le dovolj razglasijo in se nekoliko bolj za potujoče touriste poskrbi. Od škode tudi taki potniki niso, ker donašajo penez v revni planinski svet, kakor se to v najlepšem cvetu na Švicarskem kaže. Med vsemi Slovani ustanovili so si edini Poljaki leta 1876. za Tatranske goré svoj „Pamiętnik towarzystwa Tatrzanskiego“ v Krakovu, ves drugi planinski svet slovanskih zemelj pa opisujejo še do zdaj touristi v inojezičnih glasilih. Da se tudi take drobtinice kdaj za opisovanje in poznavanje naše lepe domovine porabijo, hočem dotične članke le imenovati, ki so vsi z veseljem do planinskega sveta pisani.

Touristische Blätter. Rundschau auf dem Gebiete der Alpenkunde und Touristik. Redigirt von Josef Rabl. Wien 1876—1878. 8°. 4 Bde. s prilogo leposlovno „Alpenzither“ in oglasniško „Fremdenverkehr“, ki pa nimata nič za naše namene!

Knjiga I. R. Waizer: Drei kärntnerische Seen. s. 20/3. (t. j. Vrbsko, Millstadtsko in Osiaško jezero). — A. Martinez: Der Storsitsch bei Krainburg (6738′ = 2129·2 m.) s. 27/9. — Fr. Franzisci: Der Jauken im Gailthale in Kärnten. s. 83/5. — J. C. Hofrichter: Die Kankerbrücke bei Krainburg. s. 94/5. — O. Ritter: Der Presenik in Krain (8200′ = 2591 m. visoki vrh julskih planin). s. 140/1. — Dr. A. Martinez: Der Grintouz (2850 m. milit. Triangulirung; 2567 m. Frischauf). s. 145/51 (& 238 popravek, da prava višina Grintovca znaša 2559 m. in da se neko posebno zelišče njegovo zove „Hutchinsia petraea“ !) — Der krainische Rigi (s tem misli goro Javornik 3919′ = 1238·4 m. v pogorji med Vipavo in Uncem na južnej strani Idrije, ki baje s svojim razgledom često popisani Nanos daleč presega!) s. 248/9.

Knjiga II. Fr. Franzisci: Der Reisskofel im Gailthale in Kärnten. s. 21/5. — G. St.: Die Kotschna in den Sannthaler Alpen. s. 26/35. — A. Janach: Thörl-Maglern in Kärnten. (Med Beljakom in Tržičem, Thörl = slov. vrata.) s. 41/3. — K. Feistritz-Ursprung (im Jaunthale in Kärnten). s. 98. — R. Waizer: Ossiach. Ein kärntnerisches Landschaftsbild. s. 111/5. — R. Waizer: Excursionen in die Umgebung von Klagenfurt. I. Tanzenberg & Karlsberg. s. 115/9. — J. St.: Das Gewitter im Hochgebirge (namreč v Karavankah). s. 133/5. — J. F. M.: Ein reizender Waldgang (v okolici celovškej). c. 135/8. — A. Kutschera: Leutschach und Arnfels. s. 138/40. — A. P.: Die Julischen Alpen. s. 232/5. — Dr. A. Martinez: Der Donatiberg bei Rohitsch. s. 17/8.

Knjiga III. Dr. O. Romich: Hochtouren in Oberkärnten. (Ankogel 3253 m. = 10.200′ & Polinik 2780 m. = 8796′). s. 21/7. — J. St.: Das Kronland Krain für Naturfreunde und Touristen. s. 41—51. — R. Waizer: Unter der Vertatscha (2186·7 m.). s. 67/70. — Dr. A. Martinez: Ein Ausflug auf den Wotsch. s. 109/11.

Knjiga IV. R. v. Lendenfeld: Der Obir bei Eisenkappel. s. 248/52. — Vom Dobratsch. (Poročilo, kako je 7. avgusta l. 1878. na tej gori tresnolo in na koliko raznih stranij je blisk švigal in sledí zapustil.) s. 304. *Dr. Fr. Simonič.*

Listnica uredništva: Zavoljo pomanjkanja prostora prinesemo več važnih drobnostij in naznanil še le prihodnjič. P. n. sodelavce pa prosimo, naj nam ne zamerijo, ako njihovih spisov ne moremo takoj obelodaniti; ali vsi pridejo prilično na vrsto. —*b*— v Litiji: Blagovolite zopet kaj poslati!

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. septembra 1882. *Štev. 9.*

Pesen zmagonosne ljubezni.

(Ruski spisal Ivan S. Turgénev, poslov. Aleksander Hudovernik.)

V spomin Gustavu Floveru.

(Konec.)

VI.

Nekoliko tednov pred vrnitvijo Mucijevo začel je bil Fabij slikati portret svoje žene, obražujóč jo z atributi svete Cecilije. Napredoval je že mnogo v svojej umetnosti; znameniti Luini, učenec Leonarda da Vinci, pripeljal se je k njemu v Ferraro. Pomagajóč mu z izvrstnimi sveti, izročil mu je tudi uke svojega velikega učitelja. Slika je bila skoro po vsem gotova; ostajalo je le še z nekolikimi črtami dokončati obraz — in Fabij bi mogel biti po pravici ponosen na svoj proizvod. Odpustivši Mucija v Ferraro, odpravi se v svoj atelier, kjer ga je navadno že čakala Valerija. No danes je ne najde tam; pokliče jo — ona se ne oglasi. Fabija obide skriven nemir; odpravi se iskat je. V hiši je ni; Fabij gre na vrt, — in tam v nekem oddaljenem drevoredu zagleda Valerijo.

Naslonivši glavo na prsi, držala je roki križema ter sedela na klopi, a za njo pod temnozeleno cypreso stal je mramorni satyr. Škodoželjno se je smehljal, kar je pačilo njegov obraz, ter skušal svoje ustne piščalki prikladati. Valerija se na videz razveseli prihoda svojega moža — in na njegovo boječe vprašanje odgovori, da jo malo glava boli, kar pa ničesar ne pomeni — in da mu je pripravljena sedeti.

Fabij jo privede v svoj atelier, posadi jo na stol, prime za čopič, a v svojo veliko nevoljo ne more obraza tako končati, kakor si je želel. In ne zategadel, ker so bila njena lica nekoliko bleda in nekako utrujena . . . Ne; istega svetlega izraza, kteri mu je tako ugajal in ga napotil, da slika Valerijo po podobi svete Cecilije, — on ga danes ne najde. Slednjič vrže čopič na stran, reče ženi, da danes ne more — da bi bilo za njo dobro vleči se, ker ni videti popolnoma zdrava — in postavi svoje

slikarsko stojalo s podobo vred k steni. Valerija je bila iste misli kakor on, da jej je počivati. Še enkrat obžalujóč, da jo boli glava, odide v spalnico.

Fabij ostane sam v atelieru. Čutil se je čudno, nerazumljivo nemirnega. Bivanje Mucija pod njegovo streho — in Fabij ga je sam naprosil — mučilo ga je. Ne pa da bi bil postal ljubosumen — je-li bilo mogoče sumiti Valerijo? — no v svojem prijatelji ni več našel nekdanjega tovariša. Vse te čudne, tuje in nove stvari, ktere je Mucij sebój prinesel iz daljnih krajev in ki so mu prešle v kri in meso, — vse te magične čarobije, ta nemi Malajec, ta čudni duh, ki je prihajal od Mucijeve obleke, od njegovih las, od njegovega diha — vse to je vzbujalo v Fabiji čuvstvo, ki je podobno nezaupnosti, dà celó bojazljivosti. — In zakaj mu streže pri mizi Malajec ter gleda s tako neprijazno pazljivostjo ná-nj, na Fabija? — V istini, človek si lahko misli, da zna italijanski. Mucij je rekel o njem, da je pokorivši se z jezikom — prinesel veliko žrtev in zategadel je sedaj silno močen. — Kakšna moč? Kako si jo je mogel pridobiti za ceno svojega jezika? Vse to je jako čudno — nerazumljivo! Fabij odide k ženi v spalnico; ležala je v postelji odeta, — spala ni. Ko zasliši njegove stopinje, zgane se, a potem se ga zopet tako razveseli, kakor na vrtu. Fabij se vsede k postelji, prime Valerijo za roko, molči nekoliko ter jo potem vpraša, ktere nenavadne sanje so jo strašile današnjo noč? So li bile te sanje v rodu z istimi, o kterih je danes govoril Mucij? — Valerija zarudí ter naglo odgovori: — O ne! ne! jaz sem videla . . . kakšna je bila ta pošast, ki me je hotela raztrgati! — Pošast? V človeškej podobi? — poprašuje jo Fabij. Ne! zver . . . zver! — Valerija se obrne proč ter skriva svoja goreča lica. Fabij jo še drži nekoliko časa za roko, pritisne jo molčé na svoje ustne — ter odide.

Tega dneva nista soproga veselo preživela. Zdelo se je, da je nekaj temnega obviselo nad njunima glavama . . . kaj je pa to bilo, tega nista mogla imenovati. Hotelo se jima je biti skupaj; pretila jima je nevarnost — a kaj povedati drug drugemu nista znala — Fabij je skušal nadaljevati portret, čitati Ariosta, ktero delo je bilo nedavno izšlo v Ferrari in že slovi po vsej Italiji — pa ni mogel.

Pozno zvečer ravno k večerji pa se vrne Mucij.

VII.

Mucij je bil videti miren in zadovoljen, a pripovedoval je malo; popraševal je bolj Fabija o prejšnjih znancih, o nemškem pohodu, o cesarji Karolu; govoril je o svojej želji, peljati se v Rim, da bi videl novega papeža. Zopet je ponudil Valeriji širaskega vina, — a ker ga ona ni hotela, rekel je v odgovor sam-zá-se: „Sedaj že ni treba.“ — Vrnovši se z ženo v spalnico, zaspal je Fabij kmalu . . . a vzbudivši se črez

nekoliko časa, prepriča se, da nikdo z njim postelje ne deli; — Valerije ni bilo pri njem.

On se hitro vzdigne — ter zapazi že isti trenotek svojo ženo gredočo z vrta v sobo. — Luna je svetlo sijala, akopram je malo poprej rahel dežek padal. Z zaprtimi očmi, z izrazom tajnega strahú na nepremičnem obrazu in tipajóč po postelji z rokama naprej stegnenima, vleže se molčé in tiho. Fabij se obrne k njej s prašanjem — ona pa ne odgovori. Potipa jo — ter začuti na njenej obleki, na njenih laséh dežne kaplje — a na podplatih njenih golih nog — pesek. Tedaj pa vstane Fabij — ter gre skozi pol odprte duri na vrt. Lunin jako svetli svit je obseval vse stvari. Fabij se ogleduje — ter zapazi na peščenej stezi sledi dvojnih parov nog. Eden par nog je bil bos; te sledi ga peljajo k lopi iz jasminov, napravljenej v sredi med pavillonom in hišo. Fabij postane nekako neodločen; — in glej, hipoma zadoné glasovi one pesni, ktero je že slišal prejšnjo noč. On se zgane ter zbeži v pavillon . . . . Mucij stoji sredi sobe, igrajóč na gosli; Fabij se mu približa.

Ti si bil na vrtu, ti si šel vèn, tvoja obleka je mokra od deža. —

Ne, ne vém . . . pravi mu . . . jaz nisem šel na vrt — odgovori mu z odmorom Mucij, jako osupnel vsled njegovega prihoda in njegove razdraženosti.

Fabij ga prime za roko. — In zakaj igraš zopet to melodijo? Ali si morebiti zopet sanjal? —

Mucij upre svoje oči na Fabija, strméč kakor preje . . . in molči.

Odgovori mi vendar! —

„Kakor krogla, plošča mesec stojí,
Kakor kača, reka se bliščí.
Drug se zbudil je, sovražnik spí
Pišče vgrabil jástreb je. —
Pomagaj!“ —

mrmra Mucij, počasi pevajóč, kakor da je nezavesten.

Fabij stopi dva koraka nazaj . . . pogleda na Mucija, pomisli nekoliko . . . ter se vrne v spalnico.

Z glavo na rame naslonjeno in z razpetima rokama spala je Valerija težko spanje. On je ni precej zbudil . . . no kakor hitro ga zapazi, vrže se mu okoli vratú ter se ga krčevito oklene. — Kaj ti je, draga, kaj ti je? ponavlja Fabij, hotéč jo pomiriti. Ona pa je ležala skoro nezavestna na njegovih prsih. Ah, kakšne strašne stvari sem sanjala — zašepeta ter pritisne k njemu svoj obraz. Fabij jo hoče poprašati, — ona pa se le trese od strahú.

Ranim jutranjim svitom žarile so se šipe na oknih, ko zadremlje nazadnje v njegovih objemih.

VIII.

Drugega dne je bil Mucij že na vse jutro izginol; Valerija pa objavi možu, da namerjava peljati se v bližnji samostan. Tam je živel duhovni oče, star in častitljiv mož, kteremu je neomejeno zaupala. Na prašanje Fabijevo odgovori, da želi s spovedjo olajšati svojo dušo, ktera je napolnjena z nenavadnimi utisi poslednjih dnij. Ker je Fabij videl shujšan njen obraz in čutil nje mrzli glas, odobri sam njene namere. Častitljivi oče Lorenco jej more dati dober svet ter razpoditi njene dvome. S štirimi spremljevalci se odpravi Valerija v samostan, — a Fabij je ostal domá in do vrnitve svoje žene brodil po vrtu, trudéč se pozvedeti, kaj je ženi — in vedno čutéč strah in jezo in bol negotovih sumov. — Ne enkrat ni šel proti pavillonu; Mucij se še ni bil vrnol, — a Malajec je gledal od daleč na Fabija kakor statua, prilizneno nagnovši glavo — in vsaj Fabiju se je tako zdelo, s skrivnim smehljanjem na bronastem obrazu. Med tem pa je Valerija svojemu spovedniku vse razodela, sramujoča se ne toliko, kakor pa se je bala. Duhovnik jo pazljivo posluša, blagoslovi jo ter jej odpusti greh zoper njeno voljo storjen, — a sam pri sebi si misli: „Čarobije, hudičeve čarobije . . . to se tako pustiti ne sme,“ ter spremi Valerijo na njeno vilo, in to zategadel, da jo upokoji in uteši. — Zagledavši duhovnika se Fabij nekoliko vznemiri; a mnogozasluženi duhovnik je že preje sklenol, kako mu je postopati. Ko je bil sam s Fabijem, izdal mu sicer ni tajne spovedi, a svetoval mu je konečno, naj oddalji, ako je mogoče, povabljenega gosta, ki je s svojimi pripovedkami, pesnimi, z vsem svojim obnašanjem nepovoljno uplival na domišljijo Valerijino. Razven tega pa že Mucij preje ni bil po mnenji starčkovem, kolikor on pomni, po vsem trden v veri. Bival je toliko časa v krajih, od luči kristjanstva še ne razsvetljenih, ter je menda od tam prinesel sebój krive nauke in se je bil tam seznanil s tajno magijo. Po vsem tem zahteva razumna previdnost potrebo ločitve, akopram je stopilo staro prijateljstvo v svoje pravice. Fabij je popolnoma pritrdil častitljivemu menihu. Ko je pa Fabij naznanil Valeriji svet njenega duhovnika, razjasnila mu je vse. Želela sta soproga očetu Lorencu srečno pot; on pa se odpravi z bogatimi darili za samostan in reveže domú.

Fabij sklene torej po večerji govoriti z Mucijem; a njegov čudni gost se še ni bil vrnol do večerje. Tedaj pa odloči razgovor z Mucijem odložiti do drugega dne, in soproga odideta v spalnico.

IX.

Valerija je kmalu zaspala, Fabij pa ni mogel zaspati. V nočnem miru predstavljalo se mu je vse bolj živo, kar sta videla in prečutila. Stavil si je še težja vprašanja, a po tem, kakor je preje bilo, ni našel

odgovora. Je-li v resnici Mucij čarobnik — in ni li on zastrupil Valerije? Ona je bolna . . . za kakšno boleznijo? — Ko pa se on položivši glavo na roke in gorko sapo ná-se držéč, udá težkemu premišljevanju, — prikaže se zopet luna na čistem obnebji; z njenimi žarki pa — ali se je to Fabiju le dozdevalo? — zlil se je skozi polprozorne šipe od pavillona sèm duh, podoben lahko dišečej vonjavi . . . in že ta trenotek zapazi, da se je začela gibati Valerija. On vztrepeta ter gleda. Ona se dvigne nekoliko, dene najprej eno, potém še drugo nogo iz postelje — in obrne kakor mesečnik brez življenja ravno pred se svoje kalne oči, raztegne roki ter se napravlja k vrtnim vratom. Fabij — plane kakor blisk skozi druge duri iz spalnice, teče hitro okoli hišnega ogla ter zapre duri, ki so peljale na vrt . . . Komaj zagrabi za ključavnico, že čuti, da hoče nekdo notri po sili vrata odpreti ter pritiska ná-nje . . . še bolj in bolj pritiska . . . in potém se zasliši trepeče stokanje.

„Saj se vendar še ni vrnol Mucij iz mesta," šine mu v glavo ter se napravi proti pavillonu.

A kaj vidi tam?

Proti njemu po stezi gre kakor mesečnik Mucij, svetlo obdan z bleskom mesečnih žarkov — z rokama pred se stegnenima — in z odprtimi očmi . . . Fabij se mu približa, ta pa ne zapazivši ga gre na ravnost svojo pot, — stopinjo za stopinjo — in nepremakljiv njegov obraz se smeje pri luninem svitu kakor obraz Malajčev. Fabij ga hoče poklicati po imenu — a že ta trenotek je za njim zazvenčalo okno v hiši . . . On se ogleda.

V istini! okno v spalnici je bilo odprto od vrha do tal, in Valerija stopivši črez prag stala je pred njim . . . kakor da z rokama išče Mucija — ona se je vsa naklonila k njemu.

Neizrekljiva besnost je zalila prsi Fabijeve kakor val, ki hipoma pridere. — „Prokleti čarobnik," zakriči divje in zagrabivši z eno roko Mucija za grlo, poseže z drugo po bodalo za pas ter mu vso rez do ročaja porine v bok.

Mucij neizrečeno zakriči; tiščal je na rano dlan ter bežal izpodtikajóč se v pavillon . . . Ta trenotek pa, ko ga je udaril Fabij, zakričala je divje tudi Valerija ter je kakor mrtva padla na zemljo. —

Fabij pa se vrže k njej, vzdigne jo in jo nese na postelj ter jo nagovarja.

Ležala je dolgo, kakor da je mrtva; slednjič pa je odprla oči, vzdihnola globoko in radostno, kakor človek, ki je bil rešen neizogibne smrti, — pogledala je moža — oklenola se njegovega vratú ter se pritiskala na njegove prsi. — Ti, ti, ti si! jecljala je, kmalu pa je zopet razklenola roki, glavo nagnola nazaj ter šepetala blaženo smehljaje se:

„Slava Bogu! Sedaj je vse končano! No kako sem trudna!“ — Ona zaspi ter spava krepko, lahko spanje.

X.

Fabij se vsede k njenej postelji in ne obrne očij proč od njenega bledega, shujšanega pa že mirnega obraza. Razmišljati začne o tem, kar se je dogodilo — in tudi o tem, kako mu je sedaj postopati? Kaj je učinil? — Ako je Mucija ubil — in spomnil se je, kako globoko je šla vá-nj rez bodala — o tem ni dvomiti, da ne more tega prikrivati, ako ga je ubil. Treba bo to naznaniti vojvodi in sodnikom .... no kako jim naj pové, kako razjasni to nerazumljivo stvar? On, Fabij ubil je v svojej hiši svojega sorodnika, svojega najboljšega prijatelja! Prašajo ga lahko zakaj? Kaj je bilo temu povod? No ako pa Mucij ni mrtev? Fabij ni mogel še dalje ostati v dvomu. Ko se prepriča, da Valerija spi, zapusti postelj ter gre iz hiše — proti pavillonu. Tam je bilo vse tiho, le na enem oknu se je še videla luč. Z otrplim srcem je odprl zvunanje duri — (na njih je našel sled okrvavljenih palcev in na peščenem potu črne kaplje krvi) — prišel je skozi prvo temno — sobo in ostal na pragu — ves osupnen.

Sredi sobe, na perzijskej preprogi z brokatno blazino pod glavo, odet z lepo, široko, črno obrobljeno odejo, ležal je Mucij z raztegnenimi udi. Njegovo lice bledo kakor vosek, z zaprtimi očmi, z osinelimi trepalnicami, bilo je obrneno proti stropu; videti ni bilo, da še diha: kazal se je mrtvega. Pri njegovih nogah je klečal Malajec, zavit v krasno odejo. Držal je v levej roki vejico neznane rastline, podobne praproti — a pripognovši se z lahka naprej zrl je neprenehoma svojemu gospodarju v obraz. Slaba baklja, utaknena v tla, gorela je z zelenim plamenom ter razsvetljevala sobo. Malajec se ni zganol pri prihodu Fabijevem, uprl je le ná-nj oči, — in jih zopet obrnol na Mucija. — Od časa do časa je vzdigal ter pobešal vejico in majal z njo po zraku. Neme njegove ustne pa so se počasi odprle ter dvignole — kakor da izgovarja brezglasne besede. V sredi med Malajcem in Mucijem ležalo je bodalo, s kterim je Fabij svojega druga ranil; Malajec je udaril nekoliko potov z vejico po okrvavljenej ostrini. Prešla je minuta ... prešla je druga. Fabij se približa Malajcu in nagnovši se k njemu popraša ga polglasno: Je-li umrl? — Malajec pobesi glavo in osvobodivši svojo desno roko izpod odeje, pokaže mu zapovedujoče vrata. Fabij hoče svoje vprašanje ponoviti, — a zapovedujoča njegova roka vzdigne se zopet, — Fabij pa uboga ter odide nevoljen in osupnel.

Vrnovši se v spalnico spala je še Valerija, in sicer z obrazom že mirnim. On se ni slekel, sedel je pod okno, podprl se z roko ter se

z nova utopil v misli. Vzhajajoče solnce ga je še našlo na tem mestu. Valerija pa se še ni bila zbudila.

XI.

Fabij je hotel počakati, da se Valerija prebudi, ter se potem odpeljati v Ferraro — ko nekdo lahno na duri spalnice potrka. — Fabij gre vèn ter zagleda pred seboj starega svojega hišnika Antonija. „Gospod, pravi starček, Malajec nam je zdaj naznanil, da je signor Mucij bolan ter se želi preseliti z vsemi svojimi stvarmi v mesto; a zategadel vas prosi nekoliko ljudij v pomoč, da naložé njegove stvari; opoldne pa mu pošljite tovorne konje in konje za ježo, pa tudi nekoliko spremljevalcev. Ali Vi dovolite?“ — Malajec je tebi to naznanil? — popraša ga Fabij. — Kako neki? Saj je vendar nem! — Glejte, signore, list, na kterem mi je on vse to napisal v našem jeziku in sicer popolnoma pravilno. — Ti praviš, da je Mucij bolan? — Dà, zeló je bolan, a videl ga nisem. — Niste li poslali po zdravnika? — Ne! Malajec ni dovolil. — In to je tebi napisal Malajec? — Dà; on. — Fabij molči nekoliko časa. — No pa preskrbi ti to — pravi slednjič. — Antonio odide.

Fabij je nekako dvomljivo gledal za svojim slugo. — Je-li mogoče, da ni ubit? — mislil si je ter ni vedel, ali bi se veselil — ali pa žaloval. — On bolan? Nekoliko ur preje bil je mrtev videti.

Fabij se vrne k Valeriji. Ona pa se zbudi ter vzdigne glavo. Soproga sta se gledala dolgo in pomenljivo. Njega ni več? izpregovori na enkrat Valerija. — Fabij se zgane. — Kako . . . ali ne? — Ali si ti . . . On se je odpeljal? nadaljevala je ona — Fabiju je nekoliko odleglo. — Še ne; on odide danes. — In jaz ga ne vidim nikdar več, nikdar? — Nikdar! — In te sanje se ne bodo več ponavljale? — Ne. — Valerija je zopet radostno vzdihnola; njene ustne so se zopet blaženo nasmehljale. Ona je podala obe roki možu. — In midva ne bodeva nikdar govorila ò njem, slišiš moj dragi, nikdar! — In jaz ne grem iz sobe — dokler on ne odide. — Pošlji sedaj po moje služkinje . . . dà postoj: Vzemi ti to stvar! — ona pokaže na ovratni kinč iz biserov, ki je ležal na mizi pri postelji, kterega jej je bil dal Mucij, — in vrzi ga precej v naš vodnjak. — Objemi me — jaz sem tvoja Valerija — a ne vrni se k meni . . . dokler on ne odide . . . Fabij vzame ovratni kinč — biseri so se mu zdeli kalni — ter izpolni željo svojej ženi. Potém se je sprehajal po vrtu ter od daleč gledal na pavillon, okoli kterega se je slišal ropot nakladanja. Ljudje so znosili zaboje ter natvorili konje . . . a Malajca ni bilo med njimi. Nepremakljiv čut je vlekel Fabija še enkrat pogledat to, kar se je godilo v pavillonu. Spomnil se je, da so na pročelji skrivne duri, skozi ktere je bilo mogoče videti v notranjo sobo,

kjer je ležal zjutraj Mucij. On se prikrade k tem durim, najde jih nezaprte in razpahnovši težko zagrinjalo, gleda nestanovitno okoli.

XII.

Mucij ni več ležal na preprogi. Odet z dragoceno odejo sedel je v naslonjalu ter se kazal mrtvega, kakor o prvem pohodu Fabijevem. Okamenela glava se je naslanjala na naslonjalo in mrtve roke, z dlanjo naprej, rumenele so na kolenih. Prsi se niso dvigale. Okoli naslonjala na tleh, posejanih s suhimi travami, stalo je nekoliko ploščnatih čaš s temno tekočino, ki je dajala silen, skoro udušljiv vonj, vonj moškatov. Okoli vsake posode se je zvijala majhna kača bakrene barve, ki je včasih zasvetila s svojimi zlatimi očmi; a ravno pred Mucijem, dve stopinji od njega, dvigala se je dolga podoba Malajca, ki je bil oblečen v brokaten pisan plašč, prepasan s tigrovim repom; na glavi pa je imel visok klobuk, ki je bil podoben rogatej tiari.

No on ni nepremičen; pobožno se priklanja, kakor da bi molil, zopet pa vso svojo rast poravna ter se na prste postavi; potem svoje roke izmerjeno in široko raztegne ter jih vedno proti Muciju dviga, pa grozi se in zapoveduje, obrvi zateguje ter z nogami ob tla tepta. Vse to kretanje mu prizadeva mnogo truda, dà celó bolečine mu napravlja: on diha težko, in pot lije z njegovega obraza. Na enkrat pa otrpne, v prsih nabere sape, čelo nagrbanči, pretegne se ter raztegne proti sebi krčevito sklenene roke, ter še drži vedno v njih vrvico . . . in v nepopisljivo žalost Fabijevo oprosti se počasi Mucijeva glava naslonjala ter se nagne za rokami Malajca . . . . Malajec jih razklene in Mucijeva glava pade zopet težko nazaj; Malajec dvigne zopet svoji roki, in to tudi poslušna glava stori. Temna tekočina v čašah zakipi; čaše pa zazvené tankim glasom, a mednobarvne kače se začnó okoli vsake čaše valovito gibati. Tedaj pa stopi Malajec stopinjo naprej, vzdigne visoko obrvi ter jih raztegne do očesa, svojo glavo pa nasloni na Mucija . . . . in trepalnice mrtveca zatrepečejo, odpró se neravno in pokazale so se zenice, kalne kakor svinec. Od velike zmage, od radosti, dà skoro zlobne radosti, zasveti se lice Malajčevo; on raztegne široko svoje ustne, in iz globočine grla zasliši se s trudom počasno cviljenje . . . Ustne Mucijeve se odpró, in slabo stokanje zadrhtí na njih v odgovor temu nečloveškemu glasu.

Sedaj se pa Fabij ne more več vzdržavati; dozdeva se mu, da je navzočen pri kakšnem zaklinjanji duhov. On zakriči ter beži domú, hitro domú, šepetajóč molitve in križaje se.

XIII.

Tri ure pozneje naznani Antonio svojemu gospodu, da je vse gotovo, da so vse reči naložene in da se Mucij pripravlja na odhod. Ni besede

ne odgovori Fabij svojemu slugi, ampak gre na terrasso, od koder se je videlo na pavillon. Nekoliko tovornih konj je stalo pred njim; pred stopnjice pa so pripeljali mogočnega žrebca, vranca, s širokim sedlom, na kterem sta lahko dva sedela. Tam so že razoglavi stali sluge, oboroženi spremljevalci. Vrata pavillonova so se odprla, in z nova odet z navadno obleko, podprt na Malajca prikazal se je Mucij. Njegovo lice je bilo mrtvo; roke so mu visele kakor mrtvecu; — no on je stopal, — dà prestopal je z nogami, in posajen na konja, držal se je naprej ter okoli tipajóč našel uzdo. Malajec mu je del nogi v stremena, skočil od zadi na sedlo in z roko držal njegov život, — in vsa truma se je vzdignola. Konji so šli stopinjo za stopinjo in ko so upognoli za hišo, zdelo se je Fabiju, da ste se na Mucijevem obrazu zabliskali dve beli pegi . . . Ni li on obrnol proti njemu svojih očij? — Edín Malajec se mu je priklonil . . . zasmehljivo, kakor po navadi.

Je-li vse to videla Valerija? Njene oknice (Jalousien) so bile zaprte; no mogoče je, ona je stala za njimi.

XIV.

K obedu je prišla Valerija v obednico ter je bila jako tiha in laskava; vendar pa je še tožila, da je trudna. Nemira pa nisi zapazil na njej niti prejšnje osupnenosti in tajnega strahú. Ko se je pa Fabij drugi dan po Mucijevem odhodu z nova poprijel portreta, našel je na njenih črtah čisto izraženje, hipno zatemnenje, kterega se je tako prestrašil . . . Čopič pa je bežal lahko in verno po platnu.

Soproga sta živela zopet prejšnje življenje. Mucij je izginol za oba, kakor da ga ni nikdar bilo. I Fabij i Valerija sta se dogovorila točno, da se ga ne spomnita ni z eno besedo več, in nista tudi pozvedavala za njegovo poznejšo osodo. Ostala je tako vsem tajna. Mucij je izginol v resnici ter šel po svetu. Nekega dne pa se spomni Fabij, da mora Valeriji povedati vse, kar se je godilo isto osodepolno noč . . . ona je menda uganola njegov namen ter sapo ná-se držala, z očmi pa je zamežala točno pričakovaje udarec . . . Fabij pa jej je razložil, da ni bil njej udarec namenjen.

Nekega krasnega jesenskega dne je končal Fabij podobo svoje Cecilije; Valerija je sedela pri orgljah in njeni prsti so brodili po klaviaturi . . . A na enkrat, proti njenej volji, zadoni pod njenimi rokami ta pesen zmagonosne ljubezni, ktero je nekdaj igral Mucij. — Ta trenotek pa, prvič kar je omožena, začuti že notri v sebi trepet novega življenja, ki se bode še le rodilo . . . Ona se je zganola ter vstala . . .

Kaj je to pomenilo? Ni li že . . .

S to besedo se končuje rokopis.

S. Spaskoje Lutovinovo, meseca junija, 1881.

Prošnje.

Napotijo k Bogu možjé se trijé,
Da dar izprosili pri njem bi za sé.

Mož prvi oj bil je ošaben Germán,
Mož drugi pa nékdaj slaven Román.

Za njima še sosed molčé prikrevsá,
Ne upa si skoro pred prestol Bogá.

„Kot listja in trave ustvaril si nas,
Podaril jezika najslajšega kras,

Dovoli, da vtihne, kar našega ní,
Jezikov se narod naš težko učí.“

Takó govoriči ošaben German,
Smehljá se, dobrika in mane si dlan.

„Vse veke že prvi oj bil je naš rod,
Enejev pripeljal ga semkaj je brod.

Pridrla od severja pa je druhal,
Jemala mu vedno, kar ti si mu dal.

O reši nas zlega, pa vero nam daj
Edino, ki zmešal jo Luter nekdaj.“

Takó tam zaplaka zaupno Roman,
Se križa, priklanja Bogu udan.

Obljubil je stvarnik možema pomoč,
Odpustil potém ju smehljaje rekóč:

„Drag vedno si bil mi Tevtonije sin,
Jaz ščitil te bodem, rod južnih planin.“

Čul sosed je tretji besede lepé,
Povzdignol svoj glas še proséč je klečé.

„Gospod vsemogočni, ozrì se v obraz
Trpinov največjih na zemlji tu nas!

Ne prosimo slave te širne zemljé,
Oj radi mi klanjamo sužne glavé,

Le matere naše besedo svetó
Zaščiti nam ti in ohrani zvestó!

Ne pusti, da tujstva silna nam strast
Edino še to zaničuje nam last!“

Ni znano, kaj rekel je stvarnik potém,
Solzé da si brisal prošník je, to vém.

In vračal smehljaje Roman se, German;
Za njima otožen krevsál je — Slován.

y.

Labud.

Na linah temnega grada
Grajščak je stal sloveč,
Bliščála mu v solnci čelada,
In silen v roci meč.

Pod gradom junak je vodil
Pa vitko grajsko hčer,
Zaklél se je, da bo hodil
Jo čakat sèm zvečer.

Kar meč jekleni raz line
Prodere mu srcé;
V jezéra ob gradu globine
Pa pahne hčer temné.

Labud zdaj beli v valovih
Veslá tam dan na dan,
Molčéč kakor ob bregovih
Iskal bi leka ran.

Ob bregu temnega grada
Vidéti davno ní;
Pravljica le večno mlada
Ga danes še slaví.

y.

Rokovnjaška ljubica.

Povest. Spisal *Anton Koder*.

I.

Na Palovčah v zagorskej vasi kamniškega okraja je bil strašen dan. Na vse zgodaj je jelo goreti pri Basaji, in ogenj se je ustavil še le pri zadnjej hiši. Ljudje so gasili, da jim je kapljala od vsakegá lasú kaplja in so se jim oči rudile. Pa pomagalo ni nič. Vse je bilo uničeno. In kaj se pravi to, vé le oni, ki pozna kmetijska poslopja meseca septembra. Tedaj ima kmetič pod slamnato streho vse svoje premoženje, živež zá-se in za živino.

Zaradi tega so molili kmetje, žene in otroci med gašenjem; ko pa so videli, da je vse zastonj, kleli so, vili z rokami in obupovali.

Sredi vasi na kamenu poleg ceste pa je sedela tedaj ženska. Suha je bila kakor drenov klin, grda kakor pust na pratiki in govorila je čudno mešanico sama s seboj, nekov jezik rokovnjaški, ciganski ali kali. Nerazumljivo pa je bilo posebno to, da je pogorelo le pol koče Srakarjeve, kjer je bivala Olšpeta Srakarjeva, ta naša znanka, akoravno je bilo že vse v plamenu.

To je jezilo Palovčane, ker so bili vsi brez strehe, ta grda babnica rokovnjaška pa ne.

Ko so ugibali potem, kdo bi bil pravi zažigalec Basajev, — kajti tam se je vnel ogenj, — položi postaran kmetič golorok in razoglav in z obezanim in opečenim hrbtiščem prst na brezzoba usta in jecljá:

„Rokovnjači rokovnjaški so nam storili hudo, le verjamite! Maščevati so se hoteli nad „rihtarjem“, tako so zvali tedaj župane, „ker jim je dobro na pete stopal in bajè isto noč Srakarja, ki je bil tudi skriven rokovnjač, potolkel.“

„Res je, tako je, nič drugače ni. Rokovnjaštvo nam je krivo ognja,“ oglasi se v tem hipu mnogo grl.

Med tem se dvigne ženska, ki je prej na kamenu ob cesti sedela, stisne krčevito pesti in zdirja proti možakarjem. Ondi se ustavi in kriči: „Prav vam je, prav. Moža mojega, Francelja ste ubili, ki je bil lepši, kakor vi kavke lačne! Vi pravite, da je bil rokovnjač, pa ni bil. Pošten je bil, koše je pletel in oglje je nosil tam iz Črnega grabna v Kamnik ter meso in drugo potrebščino iz mesta gospodom v Stranje in Godič.“

Kmetje se spogledajo pri teh besedah. Nekaj časa molčé kakor preplašeni čudne ženske, o kterej niso vedeli prav, ali je zlobna, ali nora. A zdajci se čuje zopet glas iz sredine: „Coprnica je, rokovnjaška je ona in njena Reza. Ubijte jo, v ogenj jo vrzite!“ In predno so se možakarji

prepričali, kdo je te besede kakor vsem iz srca govoril, vzkliknejo vsi: „Res je, coprnica je, ubijmo jo!“

V tem trenotku plane izmed množice Jesenovec, kuštrav, raztrgan in pri gašenji ranjen kmet, da mu je tekla kri po obrazu, zgrabi žensko za sive, razmršene lase, dvigne jo kakor mačko v zrak ter jo zavihti potém na bližnje pogorišče, kjer se je še dvigal plamen iz kupa žrjavice.

Nepopisljiv smeh in ploskanje okoli stoječih sledi temu dejanju. V tem trenotku se pokaže tudi plamen na mestu, kamor je padla ženska; kajti njena obleka se je vnela. Strašen tuljenju enak krik se čuje. Še kaka dva pota se dvigne starka, a blizu stoječi kmet jo sune nazaj v žrjavico, kjer obleži in se ne gane več.

Med tem se čuje sem po vasi tek in ženski krik: „Mati, oh moja mati!“ Kmetje se ozrejo in zagledavši sedemnajstletno deklico, obupano in jokajočo, obrnejo se v stran, kakor da bi je ne poznali.

A dekle prerije njihovo vrsto in ozrši se na bližnje pogorišče vzklikne: „Mati, oh mati! Ali čujete, ali ste mrtvi?“ plane v ogenj ter jo hoče odnesti iz žrjavice.

Krohot in klici se čujejo: „Pusti jo coprnico, naj zgori in še ti povrh nje, ki nisi nič boljša!“

Krepek, lep mladeneč, ki se je bil med tem pridružil možakom ne vedóč, kaj se tú vrši, udari ždajci s pestjo starca v obraz, ki je izgovoril prvi poslednje besede, da se mu kri polije iz ust. Potem skoči na pogorišče in dvigne z eno roko bledo, že gorečo deklico, z drugo mrtvo mater, ter ju položi na travo ob cesti.

„Šimen, pusti me umreti poleg matere!“ ječi deklica in se skuša rešitelju izviti iz rok, ki gasi njeno gorečo obleko. A on je ne posluša. Mater, ki je bila že mrtva, pusti na mestu, hčer pa odnese v bližnjo zidano hišo.

„Ali si videl, Basaj, kako tvoj Šimen rokovnjače rešuje in v tvojo hišo vkvartira?“ ogovarjajo, šaléč se, kmetje potém od jeze in sramote bledega rihtarja Basaja in se razidejo pustivši mrtvo Srakarico na mestu.

II.

Pozno je bilo isti večer. Basajev Šimen je sedel ob hrastovej mizi ter upiral glavo, raz ktere so se vsipavali črni, dolgi kodri na žulavo pest. Pri peči njemu nasproti je ležala Srakarjeva Reza. Več potov zapored jo je vprašal, kako jej je, a dobival je le nerazumljive odgovore.

Iz takove nevolje ga zdrami krepka moška roka, ki ga skozi ubito okno za ramo potrese. Razjarjen se obrne proti strani, od koder je roka molela, ter jo zgrabi kakor v maščevanje.

A poslednjega ni bilo potreba. Ogledoval je le nekaj časa sreberen

prstan na njenem mazinci, težek in priprosto vlit, in ko je našel na njem nekaj, kar mu je bilo po volji, spustil je zopet roko.

Šepetanje se je čulo potém in dozdevalo se je, kakor da bi prišlec Šimna za neko dejanje prigovarjal in mu pogum dajal.

Med tem se odslonijo ogorela hišna vrata, Basaj Šimnov oče vstopi. Sina ne pozdravi. Le ko najde bolnico pri peči, reče: „Kaj hoče ta tú? Odnesi jo, kamor hočeš! Saj se bratiš z rokovnjači, oni jo naj zdravijo."

Sin molči nekaj časa, potém pa udari z desnico, na ktere mazinec je bil med tem, ko je s tujcem pri oknu govoril, nataknol težek sreberen prstan, ob mizo, da se jamica utisne v njo, in pravi:

„Vi in vaši znanci ste krivi njenega gorjá, vi jo zdravite zdaj!" Med tem ko je sin jeznorito te besede govoril, primaknol se je oče bližje omizju, planol kakor mačka na plen po sinovej desnici, skušal mu izviti prstan raz mazinca ter kričal: „Rokovnjač, od kod imaš ta prstan, rokovnjaško znamenje?"

Sin ne odgovori. Kvišku plane, z vso silo desnico strese, da omahne oče, ki se je nje z obema rokama držal, na tla. Potem odide preplašen.

Drugo jutro se pripelje cesarska komisija iz Kamnika ogledovat pogorišče in preiskavat, kdo je zakrivil Srakaričino smrt.

A čudno, nikjer ni bilo najti njenega trupla. Le njeno desno, na pol sežgano roko so našli Palovčanje nabito na Basajevih durih in se je prestrašili. Isto noč je izginola tudi nezavestna Reza iz hiše, da nihče ni vedel kako in kdaj.

III.

Bilo je leto pozneje. a kakovo leto! Palovčanje so skoro obupali. Noč in dan niso imeli mirú pred rokovnjači ali Bog vedi pred kom. Sežgana roka stare Srakarice na Basajevih durih je bila začetek nesreče. Že tretjo noč potem je bil ukraden najlepši konj iz hleva, in zopet drugo, tretjo noč so mu bili odneseni mladi prašiči. Tako je šlo od hiše do hiše. Tu je zmanjkalo krave, tam vola, drugod telice itd. Najhujše se je godilo Jesenovcu, istemu, ki je bil staro Srakarico v ogenj vrgel. Dobil je namreč mnogo pisem, v kterih se je zahtevalo od njega, ker je bil premožen, da naj tisoč goldinarjev prinese na zaznamovano mesto, ako ne, izgubi glavo. Spočetka se je Jesenovec bal takovih strašil, a naposled se jih je bil privadil in zopet sam od doma hodil.

Poleten večer o svetem Jakobu je sam s pastirjem ob gozdu četrt ure od doma za ajdo oral. Ko se je vračal domú skozi gozd, bil je hipoma od zadej napaden, zavezale so se mu oči, posadil ga je nekdo na lastno kobilico in odjahal z njim kakor blisk v gozd. Ves trud, da bi se rešil neprostovoljnega jahanja, bil je zastonj. Drugi dan je prišlo

zopet k Jesenovčevim pismo, v kterem se je zahtevalo tisoč goldinarjev za njegovo svobodo.

A denar se ni odposlal, pač pa se je vrnol Jesenovec sam črez mesec dnij. A kakov je bil! Suh kakor smrt in ves raztepen. Posrečilo se mu je uiti rokovnjaškemu zaporu tam nekje v kamniškem gozdu.

Neki dan se je nenadoma vrnola tudi Srakarjeva Reza na Palovče. Ker jej ni bil nihče sezidal pogorele bajte, ni imela doma, ni živega človeka. Šla je k Basajevim in je dejala: „Tu pri vas ostanem, sina nimate, dela pa dovolj.“

Stari Basaj je sicer skrivaje klel zaradi tega, a od praga je ni gonil iz strahú pred rokovnjači, češ, ona je z njimi v zvezi.

Ko so se vaške ženice zopet polagoma privadile nekdanje znanke, popraševale so jo: „Reza, kje pa si bila vse leto?“

Hudo je bilo Rezi v takih trenotkih, da je vselej zajokala in pristavila: „Vi menite, da sem bila pri rokovnjačih, pa ni res. Zavedela sem se po istem ognji neko jutro v samotnej hiši v Sidroži, vidite, tam gori je pod kamniškimi planinami. Hudo sem zbolela potem, pol leta nisem mogla na noge. Akoravno nisem delala, prašal me ni nihče, kdo bode plačal postrežbo?“

Več ni hotela povedati. In ko so napeljavale ženice govor na Basajevega Šimna, ki jo je smrti rešil, posilil jo je zopet jok in pristavila je: „Zakaj me ni pustil zgoreti tedaj, saj umrla bi bila, predno bi ga bila spoznala — kdo je, zdaj pa,“ — vsega stavka ni izgovorila. Solze so jo zopet zalile.

Tudi stari Basaj je čul o takovem pogovoru, akoravno ni sam nikdar Reze prašal, kje je njegov Šimen.

Ker je bila Reza pridna, gospodar pa star in bolehen od same jeze in žalosti zaradi rokovnjaškega sina, jel je deklico rad imeti, kakor da bi bila njegova.

Kmalu potem dobi Basaj pismo, v kterem mu sin naznanja, da se vrne domú, če mu obljubi oče, da molči o zadnjih dogodbah in mu izroči gospodarstvo ter dovoli, da vzame Srakarjevo Rezo v zakon, brez ktere ne more on živeti in ona ne z njim, ako se ne poboljša. Odgovor na to pismo pričakuje v Kačjem vrhu pol ure od Palovč v duplu črvivega hrasta.

Basaj je bil baš slabe volje, ko je to pismo čital, odšel je z njim v krčmo in ga ondi pivcem kazal.

Med poslednjimi je bil tudi Jesenovec. Temu se je ponovilo veselje, maščevati se nad rokovnjači. Plačal je možakarjem in fantom iz vasi dva bokala žganja ter jim šepnol: „Če imate pogum, počakajmo rokovnjače rokovnjačaste v Kačjem vrhu in jih dobro oklestimo.“

Storili so tako. Z nočjo vred so odšli napovedani dan na rokovnjaško prežo in se poskrili v obližji črvivega hrasta.

Pozno je že bilo, blizu polnoči, in možakarji na trebuhih ležeči so že jeli dremati, ko čujejo od daleč stopinje. Kmalu spoznajo v mesečini tri krepke malharje in med njimi Basajevega Šimna. Ko se prišleci hrastu približajo, planejo možakarji kvišku, in Jesenovec, ki je bil najboljše oborožen, sproži samokres in zadene Šimna, kakor je bilo videti. A tudi rokovnjači izstrelé puške. Mrtev se zvrne palovški kmet Jesenovec, ostali pa zbežé na vse strani.

Pol ure pozneje je na Palovčah nekdo na Basajeve duri trkal. Ker gospodarja ni bilo domá, popraševala je Reza: „Kdo je?“ In kakor da bi bila ona spoznala prišlečev glas, odpahnola je takoj zapah, a ko je dvignola goračo tresko in posvetila poznemu vasovalcu v obraz, omahnola je strahú in vzkliknola: „Šimen, kakov pa si? Ves krvav in bled!“

Mladeneč ni odgovoril tem besedam, na bližnji stol se je zgrudil in dejal: „Reza, po slovo sem prišel. Z menoj je konec, da véš. Zakaj me nisi ubogala in ostala v Sidroži? Brez skrbi bi bil hodil k tebi in domú bi bil pozabil. Tako pa mi ni bilo živeti dalje. — Prokleto rokovnjaštvo in še nekoga bi preklel, ko bi ne bil tvoj oče, kajti vedi, tvoj roditelj me je vedel ogreti za takov posel. — Zdaj se mi godi, kakor njemu.“

Na pol glasno je govoril mlad rokovnjač te besede in ko ga je jokaje objela njegova tajna prijateljica, šepetal je dalje: „Moj oče so mi krivi smrti, izdali so me, dovolili niso, da bi bila midva skupaj srečna.“

Utihnol je potem. Deklica mu je hotela izprati rano na glavi, iz ktere je tekla kri, a ko ga je izpustila iz objetja, omahnol je, — bil je mrtev.

Med tem se vrne oče. Zagledavši edinega sina mrtvega na tleh, pozabi njegovega stanú in se razjoka kakor otrok.

Dolgo ni več živel Basaj. Leto pozneje so ga pokopali, in Rezi je dal zapisati vse posestvo.

Odslej ni bilo več čuti o rokovnjačih na Palovčah, pač pa je še v okolici znana ta povest, ktero so mi pripovedovali ranjka mati, ki so bili domá iz ondotnega kraja. —

Pod lipo.

Truden ležem v senčico
Lipice dišeče;
Na me pada miljeno
Cvetjiče duhteče.

Z lipe ptice vsmiljene
Tiho se glasijo;
Njih otožne pesmice
Sčasoma zaspijo.

Jaz zatisnem zdaj okó,
Trudno solzno oko;
V sanjah gledam ljubico,
K njej stegujem roko.

Bliža se smehljaje mi
Ljubica nezvesta;
Smem jo pa nazivati:
„Draga mi nevesta“.

Duša zopet jej želi
Gorko me objeti,
In pred Bogom se roti
Za me le živeti.

Usta k ustom hrepené
V sreči brez vse mere;
Le en sam trenotek še —
Sraka se zadere.

Vstrašen planem na nogé;
Bog naj srako plača! —
Tam, kjer spal sem, plazi se
Grozna, tolsta kača.

T. Turkuš.

Spomládni počitek.

Oj, ne devájte me v zemljó,
Pod rušnje zelene krílo temnó,
Če pokopán naj bom,
Mi v trávi dajte zadnji dom.

Rad sanjam v cvetji, trávi jaz,
Ko v dalji žvéglje čujem glas,
In svetle če meglé
Spomládne nad menój bežé!

Uhland — poslov. *V. Eržén.*

Rudokopa.

„Ni ga še, mraz, mraz, veter piha, noč se dela. Rujovina celó je daleč doli od vrha bela, in lahko je mogoče, da bodo jutri zjutraj smreke otresale sneg raz vej, in Jurja ni domú," govori stari rudokop nabirajóč treske pred leseno kolibo. Še enkrat se ozre okrog sebe, ko se skloni kvišku in pogleda na desno in na levo, ali ne pride Juri, sin njegov, potém stopi sklonjen skozi nizka vratica. V kolibi se zabliska luč na ognjišči, in treske začnejo pokati, dim se pokadi skozi zamušnice pod stropom in skozi vrata se tudi kmalu jame kaditi. „Ravno danes je štiri leta, kar smo ranjco pokopali, spodobilo bi se bilo, da bi bil šel jaz ali pa Juri z gore, ali kaj se hoče, ni se moglo, delo ne pripušča; tu sva morala ostati. Kaj bi rekla moja Urša, ko bi še živela, in bi ne bilo ne mene ne Jurja k maši v nedeljo? Ne bilo bi jej prav, greh bi se jej zdelo. Pa gora je gora, delati moramo in celó službo božjo moramo zanemarjati, da si za življenje prislužimo. V petek je bil god ranjce, kdo bi mislil, da čas tako beži, štiri leta, glej štiri leta je že, kar spi v črnej zemlji."

V kolibi na ognjišči je gorelo in treske so pokale. Starec je pomolil glavo skozi vratica, toda sina ni bilo od nobene strani. Kaj vendar! kam ga je neslo, kam je šel? Ne bil bi mu dovolil nikamor, ko bi se bil nadejal, da toliko časa izostane. Kako bode taval po noči skozi goščavo in iskal steze, ako jo zgreši. Pa če še začne sneg iti, kam mu hočem naproti! „Juri, hoj, Juri! hoj, hoj!" kliče mož tja v noč in nikdo se mu ne oglasi. Zopet govori rudokop sam sebój in pristavi črni lonec k ognju. Pipo si natlači, zažge si jo s smrekovo tresko in popravlja na ogenj. Zvunaj jame sneg naletavati, in na levej strani v bregu se čuje lajanje.

„Kakor sem rekel, da bomo sneg dobili, zdaj že gre, in lisica laja, dva večera sem jo že slišal pod Kotrino, danes se zopet oglaša. Noč je, Jurja pa ni. Kaj bo, ali ga ne bo? Ti šent ti šentani, da ga ni!"

Vedno bolj je jel sneg iti in na smreki pred kolibo se je videlo, kamor je luč iz kolibe zadevala, kako pada izpod neba.

Rudokopi, ki so šli v crkev, imajo še le jutri zjutraj priti od doma. Zagošnika in njegovega sina je zadela vrsta, da ostaneta danes kot varuha pri jamah. Juri, sin Zagošnikov, bil je še mlad fant, pomagal je očetu pri rudariji. Šel je popoldne od jam in zdaj ga ni od nikoder. Zagošnik sedi, puši in čaka sina, priklada drva na ogenj ter premišljuje v strahu, kaj se je zgodilo, da sina ni. Iskat bi ga šel, ali kam se hoče obrnoti, ker ne vé, kam je šel.

Ko mož tako sedi in premišljuje, zasliši kopanje v zemlji, vsaj zdi se mu, da čuje kopati.

„Le koplji, le delaj, toda ne zakrij nam rude, da ne bomo zastonj vlačili kamenja in prsti iz zemlje!“

Pozno že je bilo, ko se čuje klic na desno stran v gori: „Hoj, hoj“; starec stopi pred kolibo in odgovori. Ni trpelo dolgo in prišel je po snegu sin, truden in skoro prestrašen.

„Kje si hodil, kako moreš tako dolgo izostajati, ali se ne bojiš noči v gorah in zdaj na jesen, ko lahko vsak dan sneg steze zapade? Noč ima svojo moč, in nesreča nikdar ne počiva, to si zapomni, in ne ostajaj nikdar na večer predaleč od doma, ako si v gorah. Vsaj povedal bi bil, kam greš, ko si odhajal.“

Sin otrese sneg s klobuka in si otrka obuvalo ob leseno tnalo ter obesi pokrivalo na rogelj v steni in se začne opravičevati.

Nisem mislil toliko časa izostati, oče, ne zamerite mi. Popoldne sem šel od kolibe, ko sem mislil, da sem prost; že pred nočjo sem bil namenjen domá biti, toda nisem sam kriv, da me ni bilo.“

„Kje si torej bil?“

„Pod Plešo. Saj veste, da so pastirji že večkrat pravili, da slišijo gori v teh Kontah škrata pod zemljo rudo kopati. Letos na angeljsko nedeljo sem bil s suhim Petrom tam in čula sva res, ko so se ovce razšle prek robovja, kakor bi nekdo v zemlji rudo kopal. Peter je rekel, da je to škrat, in mi je pravil, da se je še povsod ruda našla, koder so slišali škrata kopati pod zemljo, ako so jeli iskati. Hotel sem danes pogledati, ali bi se morebiti dobil kak sled po rudi. Šel sem gori v Konte, poslušal sem nekoliko časa in zopet gledal. Kar se mi je zazdelo, kakor bi se čulo kopanje; tudi sem dobil nektere sledi, ki na rudo kažejo. Čim bolj sem poslušal, tem bolj se mi je dozdevalo, da res slišim kopanje. Šel sem po sledu in gledal, kam pelje, kar sem se dobil celó gori pod vrhom notri v skalah, tako visoko, da nisem videl več v dno v Konte; prišla je namreč megla in se je ulegla okrog mene in pod mano, ne vém, kako daleč doli je segala, pa kar pomagati si nisem mogel. Kakor sem se obrnol in kamor sem se nastavil, povsod je bila le skala in zopet skala. Kopanje in tolčenje pa se mi je vedno bolj slišalo. Na vse zadnje me je jelo celó skrbeti, bal sem se snega in mraza, posebno ker je vedno bolj tema postajalo.“

„Kaj se nisi mogel pokrižati? Vidiš, prav vodilo te je in te je v skalovje zapeljalo. Boga hvali, da si srečno zopet živ in zdrav nazaj prišel. Koliko jih je že na ta način v gorah smrt storilo, da jih je zvodilo, da so pot izgubili in se pobili v skalovji ali zmrznoli v snegu.“

„Saj sem se pokrižal in jel sem moliti in molil sem, pa še kako; še ko sem bil zopet v Kontah, sem molil, sam nisem vedel, da molim. Tudi ne vém, kako sem iz skalovja prišel, to vém, da sem se na enkrat na stezi, ki mi je bila znana, znašel. Ne grem pa tudi nikdar več sam

rude iskat, ker sem videl, da človeka kaj lahko zapelje v gorah, posebno če megla pritisne, ako mu je sicer tudi dobro svet znan. Pa Bog vedi, kako je s tem škratom, je-li res, da koplje, ali se človeku le zdi, in ali je res tam, kjer koplje, ruda v zemlji skrita, ali pa so to samo vraže."

„Brez nič to ne more biti, saj ga tudi mi večkrat slišimo, posebno ob praznikih, ko ni nikogar v jami. Pripoveduje se celó, da se je tukaj na Rudnem polji jelo zavoljo tega delati in kopati, ker je tú neki rudokop čul večkrat kopanje, ko je hodil tukaj črez po sobotah domú. Slišal sem takó-le pripovedovati:

Bil je rudar, priden delavec, toda ubožen človek, kakor smo vsi, ki si moramo pod zemljo kruh služiti. Imel je revež družine, da jo je komaj preživil. Pravil je večkrat, da mora tú ruda biti, toda verjelo se mu ni. Rekli so, da je to sama domišljija. Sam pa ni mogel toliko založiti, da bi se bilo pregledalo. Skušal je na več krajih in napravil je tu pa tam jamič, vendar moral je zopet pustiti, ker ni mogel zastonj delati in poskušati. Prišel je enkrat k fužinskim gospodom in jih je prosil za toliko podpore, da bi mogel on še z dvema delavcema svet preiskavati in kopati. Vendar ga niso bili uslišali, menda že zavoljo tega ne, ker je bilo tudi drugod rude za potrebo. Ko je bil že star, da ni mogel več v jamo in še pozneje, ko je o palici hodil, hodila mu je ruda vedno po glavi. Opomnil je večkrat svoje sinove, naj poskusijo enkrat, ako jim je kdaj mogoče, svet do dobra preiskati. Ni hotel drugače, da je tukaj ruda. Vendar na vse njegove svete se je skoro pozabilo. Sinovi niso poskušali, le spomin na očetov govor jim je bil ostal.

Eden vnukov tega rudarja je bil pastir. Kravaril je, skoro bi rekel, vse svoje življenje. Kakor se večkrat prigodi, da otroci ne povzamejo tako zeló lastnostij svojih starišev, temveč da se vržejo dostikrat po svojih pradedih, tako je tudi ta ovčar podedoval nektere lastnosti umrlega rudokopa. Koder je hodil, povsod je preiskaval, povsod pregledaval in študiral zemljo, je-li ima podobo, da bi bila ruda pod njeno odejo skrita ali ne. Kar je slišal od starih, ostalo mu je v spominu, če se je oziralo na podzemeljsko bogastvo. Slišal je praviti, da je že njegov stari oče iskal železne rude tu na Rudnem polji. Jel je brskati in kopati, in še le ko je že bil v letih, posrečilo se mu je, da je prišel na žilo. Sam pa ni nikdar imel plačila za svoje delo, za trud in iskanje. Ko se je raznesla novica, da je naletel pastir na žilo železne rude, polotili so se drugi dela, on pa je moral zadovoljen biti, da je našel, česar je iskal. Na pravo mesto je pa neki takó-le naletel, ako je resnica, kar sem slišal in če se še dobro spominjam.

Ko sem bil še fantin, šel sem enkrat od doma s staro planšarico. Šla sva po jutranjej službi božjej v planino k živini. Nesla sva si hrane,

težko je bilo, da sva morala večkrat počivati. Ko sva sedela doli na Preseku, kakor tudi pravimo na Počivalu, kjer so stale tedaj tri jako lepe in visoke jele, začela je ženska pripovedovati, da sem jo z ošesi in z usti poslušal. Povedala mi je najprej dolgo povest o tistih jelah, ki dandanes ne stojijo več na Preseku. Kmalu je prišla na zaklade in na rudo. Vidiš fantič, dejala je, prišli bodo drugi časi, ti bodeš še marsikaj doživel, meni pa ne bo več dolgo pripuščeno tukaj gori v te lepe gore hoditi. Čas vse pomori, in čutim že, da sem v letih. Podati se bomo morali, ko pride ura in iti.

Pasel je enkrat tukaj gori, kjer zdaj naša živina stoji, neki pastir, — mislila je kravarja, ki je rudo našel; — več je bil v gorah kot domá, in vsak rob mu je bil znan, kolikor so jih mogli pastirji doseči. Vedno je iskal zakladov in rude. Ni imel pokoja, kakor da bi se hotel po vsej sili obogatiti. Vsak kamen, ki ni bil navadne barve, je pobral, pretehtal ga, razbil in pregledal. Imena jim je celó dajal, ako ni vedel, kako se jim reče.

Ta pastir je bil neko nedeljo z živino tam, kjer se zdaj pravi na Rudnem polji. Že večkrat je tu brskal po zemlji in preobračal kamenje. Slišal je, da bi imela tu ruda skrita biti, in pogosto je priganjal tú-sem živino, da je imel prilike iskati. Vsega naveličan vleže se tisto nedeljo in zaspi. V spanji pa je videl moško podobo pred sabo v rudarskej obleki, ki ga je vabila, naj vstane in koplje. Ko se prebudi, ni bilo nikogar pred njim, sanjalo se mu je. A zdelo se mu je, da čuje rudokopa pod zemljo, vendar mu ni bilo jasno, kje ravno koplje. Vleže se zopet na zemljo, posluša tú, posluša tam, a ni mogel priti do pravega sledú. Kar na enkrat pa naleti na trdo skalo, ki je bila samo z mahom prerastena in izpod ktere je tekel prav mal studenček tam, kjer je prenehala. Tú pod skalo je bilo tolčenje. A komaj je bil prepričan, da je pod skalo kopanje, preneha rudokop v zemlji. Živine pa ni bilo nikjer več videti. Prej se je pasla ob robu, ali kar na enkrat je utihnol zvonec, in zmanjkalo je govedi. Pastir si je zaznamoval kraj, da bi ga, ko pride zopet sem, ne izgrešil, in gre za živino. Na skalo je položil dve šibici navskriž in dejal je, kjer ste se križali, kamen na nje, da mu jih kaj ne prenese, in povrh še na vsak konec vsake šibice kamen. Ko je hitel za živino, zdelo se mu je, da so zavile krave okrog roba, torej gre na rob, da bi slišal zvonec. Res ga zasliši, ko pride do vrha, toda živina je šla kar s potjo, a ne na planino, temveč od planine proč na nasprotno stran. Zvončasta krava spredaj, vse druge za njo, in kakor bi jih nekdo gonil. Hiti in hiti za njimi, kliče, ali ne ustavijo se. Krenol je tako, da jim pride na premo, če jih bo mogel prehiteti. Predno jih pa prehiti, zagleda pred živino malo človeško postavo, ki je zvabila in odpeljala živino. Sukal se je mali možiček pred kravami in jih vabil za sabo.

kakor pastir, ki jim soli ponuja, da gredó za njim. Tudi sledil ga je, da je bil to škrat, ker poznale so se v zemlji, kjer je bilo mehko, stopinje kakor kozji parklji. Prestrašen zakliče pastir nad kravami, spoznale so njegov glas, in ko še napravi sv. križ, obstanejo in zvončasta zamuka. Škrat pa je izginol v gozd in ni ga bilo več videti. — Da bi pastirja omotil, nehal je kopati pod skalo in odpeljal mu je goved. Kravar ni miroval, precej drugi dan je šel zopet iskat prostora, kterega je bil zaznamoval. Okrog skale je naredil več jamčev, vendar ni mogel priti do pravega sledú. Še le ko so jeli skalo vrtati in streljati, pokazala se je rudečkasta žila. Skala ni bila posebno debela. Ko so jo pretrgali, bili so res na rudi, in od tistih časov neki kopljejo in spravljajo železno rudo izpod zemlje tú na Rudnem polji. Kdaj pa je to ravno začelo se, ne morem vedeti, ker ni ženska o tem ničesar izpregovorila.“

„Kakor temu pastirju bi se znalo tudi tebi goditi, Juri,“ pravi rudokop. „in kakor se je morebiti že marsikomu godilo. Ako bi se ti tudi posrečilo, da bi naletel na sled in bi se jelo delati, tebi bodo vse drugi vzeli, kakor so kravarju. To je že tako na svetu, da tistemu, ki bi največ zaslužil, navadno najmanj ostane. Delaj ti svoje delo in ne podajaj se še v druge nevarnosti, ker jih imamo tukaj pri domačem delu obilo.“

„Ne bojte se, oče, danes sem dovolj imel, mislil sem že, da me bode nekje čez kako skalo dalo. Ko bi bil tudi prepričan, da pridem kterej si bodi rudi na sled, nič več bi se ne podal sam v takem času, kakor je bilo danes, iskat sledú. Dosti imam za enkrat in za vselej.“

Zvunaj kolibe je padal vedno bolj pogosto sneg, slišalo se je celó, kako so se veje včasih otresle svoje teže, pod ktero so se jele šibiti.. Zemlja je dobila belo odejo, rudokopa pa sta zapahnola mala vratica pri kolibi, le velike duri, ki so segale od praga notri gori pod zamušnico, ostale so še nekoliko časa odprte, potém pa jih je zapahnol stari rudar in je zlezel v pograd za ognjiščem k sinu, ki je že ležal na slami po trdih deskah postlanej. Po starej navadi je natlačil rudar leseno pipo, predno se je ulegel, in puhal je še v pogradi; še le ko mu je pogorelo, odložil je pipo na leseno klop ob steni, vstal je še enkrat, pogledal tja v noč, ali še in kako gre sneg, potém pa je zagrebel žrjavico na ognjišči v pepel, prekrižal se in ulegel tja k sinu, ki je že dobro spal.

M. Tonejec.

Bosenske zanovétke.

Spisal *Rajko Perušek.*

(Konec.)

IX.

Premda so Turci s pravoslavnimi in katoliki članovi enega ter istega naroda, vendar se razlikujejo od potonjih duševno in fysično. Naravna posledica mnogoletnega ali bolje rečeno mnogostoletnega robovanja pouzročila je pri krščanih, da so plašljivi, potuhneni in neiskreni, dočim pokazujejo Turci povse nasprotni značaj. Stvar je čisto naravna. Gospodar je vedno samosvestnejši, nego li sluga; lahko mu je ponosnemu biti, on ima, s čimer se more ponašati, a verige ukroté tudi najbolj junaški duh. Kakor pri pojedinih osebah, tako se obistinjuje ta naravski zakon tudi pri celih narodih. Enak primer so nam slovaški in — Bogu bodi toženo — tudi naš slovenski narod, kteremu je tisočletno hlapčevanje samosvest tako zatrlo, da mu manjka potrebne energije in požrtvovalnosti, da si otrese tuji jarem. —

Ako se tedaj Turci odlikujejo svojim ponosom od ostalih Bosnjakov, to ni njihova zasluga ali kakova prirodna prednost, ampak resultat socijalnih in verskih odnošajev. Turčin, kteri je imel gospodstvo v rokah, preziral je tem več ubogo rajo, ker se je smatral tudi radi vere boljšega od krščanov, kar uči točno turska poslovica: „Jedan Turčin više znade, nego deset Vlaha“. To samosvest mu je povzdigovalo ne samo materijalno ali gmotno dobrostanje, nego tudi faktum, da je bilo pravo vedno na njegovej strani.

Ta njihov ponos se je kazal z raznovrstnimi dobrimi in slabimi svojstvi.

Turci že imponujejo s svojim dostojanstvenim in ravnim držanjem. Njihova treznost podaje jim mogočost, da se čuvajo nečudorednih in nepristojnih izgredov. Hrabrost njihova je v obče pripoznana. Svoje pravo in svobodo z mečem v roci varovati, so vedno pripravljeni. Ko je turska vlada namerjavala vsakoršne novotarije uvesti, uprlo se je vse bosensko plemstvo in še le leta 1851. uničil je Omer-paša vsemogočnost turskih begov ter jih ukrotil. Kako so se turski Bosnjaci čutili od turske vlade neodvisne, svedoči nam izvrstno sledeča narodna pripovedka:

„Čul je ćoso od nekoga, da je sultan poklonil Bosno nekakvemu krščanskemu kralju. Brzo teče domú, pripaše sabljo pa ide na „čaršijo“ (trg) ter viče s sabljo v roci: „Pa naj pride sedaj ta kralj, da nam vzame našo Bosno!“ — „Ma bolan!“ odgovoré mu, „ne bode ti je nikdo silom ali na „zor“ (silom) vzel, nego mu jo je častiti sultan poklonil.“

Nato pravi on: „Ako mu jo je car dal, jaz je ne dam; carov je Carigrad, a Bosna je naša, pa naj car gospoduje v Carigradu, a jaz bom v Bosni, pa srečen on, dokler se ne razljutim!“

Žalibog da se je porodila iz ponosa, kterega moramo smatrati kot krepost, tudi najskrajnejša stran tega svojstva, namreč „oholost“. Kako inovernike prezirajo, kako vse tuje sovražijo, imel sem že večkrat prilike omeniti. Ali oni ne ograničujejo to preziranje samo na drugovernike, tudi enakovernim Osmanlijam se rugajo ter sebe za nekaj boljšega smatrajo. Njihova hrabrost je v resnici velika, ali bolj bi jo občudovali, ako bi se z njo tako radi ne bahali. Za večne čase pa so si okalili svoje ime z brezuzdano krvoločnostjo in krutostjo svojo. Da so bili Turci prevzetni, je lahko pojmiti. Človeška nrav sama je tako ustrojena, da nehotice greben vzraste onemu, kdor se čuti močnejšega; ona sama ga sili, da moči, ktere si je svest, dušek daje. Ako se nam ta prikazen pojavlja že pri olikanih narodih, premda v drugej obliki, toliko pojmljivejša je pri surovem, krepkem, v mladostnej dobi stoječem narodu. Da se je ta prevzetnost mogla v krvoločnost in krutost izpremeniti, krivi so nekoliko socijalni in verski odnošaji med gospodarji in robi, ponajveč pa slaba turska vlada, ki ni hotela ali ni mogla pojedinim zlikovcem zabranjevati brezzakonja ter tako bodrila tudi druge, da posnemajo zli primer. Karakter takega zulumčara (trinoga) nam je krasno narisal pesnik Smail-age Čengijić-a.

Ker so bili mohamedanci edini privilegovani, je naravno, da je vsak, pa tudi najsiromašnejši ćoso sebe za boljšega smatral kot najbogatejšega inovernika. Ali siromak nima nikjer besede, pa je zató siromašni Turčin bil ravno taka ničla, kakor krščan, in ta faktum je bil uzrok, da ni niti hotel niti smel okrutno postopati s krščanom in da je beg (plemič) ali aga (velikoposestnik brez plemstva) često tudi na njem svojo jezo ohlajal. Kako je v tem oziru krščanski in turski siromak bil enak, kaže nam tá-le narodna pripovedka:

„Hodili so tri kiridžije (ljudje, ki spremljajo natovorjene konje): turčin, raja in cigan. Na livadi nekega spahije (carski vojniki, kterim je sultan podaril spahiluke, posestva) se počinejo ter spusté konje na pašo. Ko to spahija vidi, priteče ter kriči: „Vi postopači, kdo vam je dal izum (dovoljenje), da tu pasete! Ne čudim se Turčinu, ker je zemlja turska, niti vlahu, ker je on naš čipčija (kmet), ali čudim se ciganu, od kterega nima koristi ni Bog ni šajtan (vrag), ker ne dela ne sebi ne agi. Drž'ta ga, reče onej dvojici, pa mu udrita degeneka (udarce) po podplatih, da zapomni ciganska para, kdaj je našo livado haral.“ I Turčin i raja priskočita, pa mu dobro nabijeta podplate, a cigan škriplje od bolečine z zobmi. Spahija zopet reče: „Čuješ vlaše! moje mi brade, ne pravo ni da ti na mojej livadi paseš; znaj, da jaz seno gonim za svoje konje, ker ti

imaš svojega ago, v turskej zemlji živiš, pa ne smeš, bolan! tako svobodno kakor Turčin živeti. Dajta, vi dvojica, drž'ta tega vlaha; naj si tudi on zapomni, da ne more brez izuma turske livade pasti.“ Turčin i cigan jedva dočakata, zvalita rajo na zemljo pa mu otreseta obilo degenekov. Nato zopet aga reče: „A ti, Turčine, prava vera! pravo bi bilo, da si boljši od te dvojice, ker ti veš, kaj v ćitabu (koranu) zapoveda naš svetec Mohamed, da ne diraš v tuj mal (posestvo), pa siceló to dvojico naučil ter si vsemu kabajet (kriv), pa si gori (hujši) od njih.“ Pa namigne onima dvema, a ona že tako razljučena skočita na Turčina, pa z njim na zemljo kakor z napuhanim mehom, pa ga kolikor bolj sta mogla in kolikor se jima je ljubilo, podkujeta brez podkev in klincev.“ —

X.

Prilikom lanskega kurban-bajrama opisal sem v Novicah to svetkovino, koja se vrši v spomin Abrahamove žrtve. V zahvalo, da se je Bog zadovoljil z žrtvo živinčeta mesto človeka, ukazal je pegamber Mohamed, da se morajo vsi verni postiti mesec dnij, in sicer dva meseca in deset dnij pred imenovanim kurban-bajramom, ki je največji praznik mohamedanski. Gospoda moja! ta post ni šala. Kar celi mesec dnij po dnevu čisto nič ne jedô in pijô, celó vode ne smejo piti. Razven tega pak se morajo še postiti v pušenji duhana, kar jim je gotovo največja muka, kajti kar je starim devicam kava, to je Turčinu duhan. Nekteri trdé celó, da niti slin požirati ne smejo. To je vendar najskrajnejši extrem posta, in je naš štiridesetdanski post proti temu tridesetdanskemu ramazan-postu igrača.

Strogost tega posta pa je zopet različna, kedar je mesec ramazan po zimi in kedar je po letu.* Po zimi je kratek dan. V toplej sobi ali pa grejóč se pri ognji na tepsiji (ponvi) v dućanu prebijejo se nekako podnevne ure, ali po letu je dan dolg, vročina pritiska, da se kar jezik nebu prilepija, in posteči se revež še slin požirati ne smé! Takrat marsikoga „môka hvata“, ktere bi se mogel požirkom vode rešiti, pa mu zakon zabranjuje. —

Drugače se posti bogatin, drugače zopet siromak. Bogataš smrči celi dan spavajóč, pa se po noči zabava, kolikor mu drago; siromak pa se mora v potu svojega obraza s praznim trebuhom celi dan mučiti kakor črna živina. Želodec mu celi dan ropota, in še le zvečer, kedar solnce zaide, sme ga potolažiti in potém mora leči spat.

Za tako težek post je od nuje, da se človek že nekaj časa poprej

* Mohamedansko leto, t. j. mesečno leto je za 11 dnij krajše od solnčnega leta, in pada zategadel isti mesec v različnih letih v različne letne dobe.

vežba. Zato imajo Turci dva meseca pred ramazanom svoje „učajluke“, to je nekoliko dnij, v kterih poskušajo, ali bo želodec zadosti trden, da prenaša breme svetega posta in da se že preje navadi vzkračenju pravic. To je vrlo fina politika, in Turci že kažejo v tem slučaji, kaki prebrisani diplomatje so, ker morejo tem načinom celó svoj lastni želodec polagoma ukrotiti.

Kedar torej prvi dan ramazana napoči t. j. eno uro pred solnčnim vzhodom, tedaj pokne top na trdnjavi v znak. da je počel čas posta. Od tega dne naprej skozi celi mesec pokne vsak dan trikrat top. In sicer dve uri pred zoro kliče vernike, da porabijo čas ter si napolné želodce z jedjo in pijačo. kajti ko zora zarumeni. tedaj je konec jela in pitja za ves božji dan. Tudi ta moment sé naznačuje topom. Tretjikrat pokne top. kedar solnce zaide. in tedaj se sme izstradani želodec zopet potolažiti.

Vrlo zanimivo je motriti ponašanje postečih se, kedar pričakujejo znamenja. da je solnce zašlo. Pred vsakim dućanom se že vari voda ter melje kava. in vrč vode stoji pripravljen, da ugasi žejo. Lule se napolnjujejo in cigarete motajo. Nestrpljivo pogledujejo Turci na ure ter eden drugega povprašujejo. koliko časa je še do akšama. „Još jedan čereg“ (četvrt), reče mlad ćoso. ki je nestrpljiv že cigareto v usta utaknol. ali je žalibog še ne sme zapaliti. „Još deset dekika“ (minut), reče drugi ter piha v žrjavico, da si zamore odmah lulo zapaliti. „Još jedna dekika“; takrat pa že vsak z eno roko vrč vode drži, z drugo pa posega po ognji ter čaka odrešenja. Ko pokne top, vidiš gotovo vsakega Turčina, kako hlastno pije vodo, srče kavo ali pa spušča goste oblake dima v zrak in kako hiti nadomestiti ono, kar je tečajem dneva zamudil.

Sedaj začne veselje. Moški se zbirajo ali po hišah na „sijelo“ (od glagola: seděti) ali po „aščinicah“ t. j. turskih kuhinjah, ki nalikujejo našim „auskochom“. Čaršija (trg) je razsvetljena, prodajalci kruha in drugih jedij vičejo in priporočajo svojo robo, v aščinicah je vse živo. Po večerji se zapalé dolge lule in „nargile“ (steklene posode, skozi koje pušé na dolg čibuk od usnja). Mlajši svet tudi po kojo čašico rakije izpije, a potem tava pevajóč in deróč se po ulicah, dokler naposled v poznej noči svojega doma ne poišče in se mesto ne pomiri.

Ta prizor se ponavlja vsak dan meseca ramazana, koji čas je edini zapovedani post. Ali dober sledbenik prorokov se ne zadovolji s tem, da se je strogo držal predpisane dolžnosti, ampak za nameček se še posti nekoliko dnij. Razume se, da se more postiti, ako kdo hoče, tudi o drugih prilikah in da je tudi izvenredni post dobro delo, koje dotičniku pribavlja mesto v djenetu.

Strogostjo tega posta pa se Turci tudi zeló ponašajo. Vendar jih

pravoslavni hrišćani v tem oziru prekosé. Evo. kako to priča narodna pripovedka:

„Prepirala sta se enkrat v kavani Turčin in hrišćanin, kdo se več posti. Turčin reče: Znaš, kako bodeva to najlažje znala? Kolikor jaz tebi naših postov nabrojim, tolikokrati te pljusnem z dlanjo v obraz. Hrišćanin dragovoljno sprejme to pogodbo. Turčin počne: „Evo ti, raja, za jedne učajluke jedna klofuta, pa evo ti, vlaše, za druge učajluke druga, pa evo ti, kaurin, za tretje učajluke tretja, pa ná, dimsuzine (protivnik moje vere), za trideset dnij ramazana trideset klofut; no, zdaj pa ti povej, koliko se vi postite!“ — Hrišćanin začne takó-le: „Evo Turčine, najprej za devet in štirideset dnij častnega posta devet in štirideset klofut; pa evo ti, buljubaša (načelnik 50—100 vojakov), za 40 dnij božičnega posta 40 klofut; pa evo ti, pobro (pobratim), od 9 do 42 dnij Petrovega posta; pa evo ti, barjaktar (zastavnik), za 15 dnij gospojinega posta 15 klofut.“ — Turčin začne klicati na pomoč: „Nehaj, za božjo voljo, dosta je že!“ — „O stani, balija (prosti kmet turski), to je jedva polovica, a drugo polovico dal ti bodem z levo roko, ker me desnica že boli: na, moj lepi aga, celi trojični teden in arhangeljev teden, to je petnajst; evo ti, mumin (mala psovka Turčinu), teden male gospojnice in drugi teden Vidovega dne, to je petnajst; pa evo ti, mula (tako imenujejo Turci vse one, ki znajo pisati in čitati), teden pokrova in teden sv. Petke, to je 15; pa evo ti, hadžija (romar), teden sv. Save in drugi sv. Pantelija, to je 15.“ — Turčin začne javkati in veli: „Dosta, dosta, 15 pušek naj te ubije, kdo se posti vse te petnajstnjake, jaz za to nikdar čul nisem, ti me pa češ ubiti, alah ti belarvesum!“ — „Čakaj, mumin, imam še v bisagah: evo ti, delija (junak), za dva posta krstova dve, pa za sv. Jovana glavoseka v antreš (ono mesto, ktero na samaru [sedlu] ostane med dvema natovorjenima vrečama) še tri.“ — „Ali si znorel, da Bog da, dosta je že.“ — „Nazadnje pa še to, čemur ni števila (začne ga izprebijati z desnico in levico po redu), to ti je sreda, a to petek, sreda, petek, sreda, petek.“ — „Joj pusti me, ne goni dalje, jedva sem živ ostal izza četvero postov, a teh nesrečnih sred in petkov je več nego dnij v letu.“

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg.*

(Dalje.)

IV. Števnik.

1. Adù, anà, anú (anó); dba, fem. dbí (ura dbi bíje); davét, dasét, adnöst, dbánöst, trínöst, dbájst', trdöjst', štíradi, pétred, šíestred, sédmred, ósmred, davétred, stue, t. j. štirideset, petdeset itd. Le tako šteje Korošec v Rožnej dolini.

2. Tõ prúv' (tõ próv'), tõ drúj', tõ trötj', tõ dasét', tõ dbájst', tõ štírad', tõ pétred' i. t. d.

3. Ponavljanje se izražuje z besedico *bart* = krat: anbrt (anbart), dbíbart', tríbart', dasétbárt', stúebárt', tavžntbárt'. Govorijo se tudi brez polglasnika ob konci: dasétbart, stúebart.

4. Izmed množilnih števnikov jih je le malo v rabi: edin', dvújn', trújn'.

5. Polovica znači se takó-le: dba pa puev ali púevtratja, tri n pa puev ali púevštrtà, puevpéta, púevšastà, púevsadmà i. t. d.

V. Zaime.

1. Osebno zaime: sing. jas, gen. dat. acc. loc. m'nè (m'nà), instr. z m'nô (z manô); dat. m' = mi; dual. mbá ali mbádba, gen. nájov; pr náma; ti, gen. dat. acc. loc. tabè; s t'bô (s tabô); dat. t' = ti; dual. vájov = vaju; pr váma; gen. dat. acc. loc. sabè; dat. s' = si; instr. s'bô (sabô); on, oná, onú; gen. njahà (njâ), hà, nje, je; njom'', m' = mu, njõj, jõj; njô, jo; pr njàm, njõj; ž njíem, njô; dual. oná, oné; njijov, jijov; njima, jima; njijov; pr njima; ž njima; plur. oní, oné; nj'h, j'h; nj'm, j'm; acc. nje, j'h; pr nj'h, ž njím'. Osebo, ktere nočemo ali ne moremo imenovati, zaznamljajo Rožanje z zaimkom: onê, ki je v nom. sing. brezspolen.

2. Svojilno zaime: moj, najn, naš; tvoj, vajn, vaš; mesto njegov ima rož. govor gen. njâ = njega, in mesto njen isto tako gen. nje; njijn = njun; gen. plur. njih = njihov; gen. č'há = čega rabi Rožanom za čegáv; onéhov, onéhava, onéhov' kaže, da je stvar, o kterej se govori, neznane osebe.

3. Kazalno zaime: té, tá, tó (tú); tahà (tâ), tê; tom'', tõj; tâ, tô, tó (tú); pr tàm, tõj; s tiem, tô; plur. ti, te; tàh; tàm; té; pr tàh; s tíem'; sestave: té-le, tá-le, tó-le; t'lte (tu-le-te), t'lta, t'ltu; t'lte-le (tu-le-te-le), t'lta-le, t'ltu-le; tõst'', tõstà, tõstè ali sestavljeno: tõst'-le, tõsta-le, tõste-le; oblike: isti, ista, isto, ni v govoru najti; hún', húna,

húne (huno); hún'-le, húna-le, húne-le; mesto zaimka toliko čuješ po Rožanskem: *an t'áj.*

4. Vprašalno zaime: htú = kdo, 'ohá, 'omú, 'ohà, pr 'uem, s 'uem; 'aj, časá, č'mú, pr čem, s čiem. Treba nam je opomniti, da se *htú* in *'aj* med seboj zamenjujeta, na pr.: pr čem pa s' biv; mesto: pr 'uem pa s' biv; in narobe: 'ohà pa práv'š, m. 'aj pa práv'š. — 'tír', -a, -e = kteri; 'a', 'á'a, 'á'' = kak; 'á'šn-a-o = kakošen; 'lí'' = koliko.

5. Oziralno zaime: htur = kdor, gen. 'úehar, 'úemr, pr 'úemr, s 'úemr; neutr. nom. acc. 'ar; drugi skloni srednjega spola niso navadni.

6. Nedoločno zaime: ht'' = kdo, nōht'' = nekdo, nščír = nikdo, mávht' = malokdo; né'ōj = nekaj; nč = nič, nčésar, nčémr.

VI. Glagol.

1. Sedanjik.

Rožanski govor sprega glagole po sledečih štirih spregalih:

a) { dievam, -aš, -a; -ava, -ata, -ata; -amo (-am'), -ate (-ata), -ajo (-ōj').
     časám, -áš, -á; časáva, -áta, -áta; časámo (-ám'), -áte, -ájo (áj').

b) { prédam, -aš, -e; -ava, -ata, -ata; -amo (-am'), -ate, -ajo (-ōj').
     baràm, -àš, -è; bárava, -ata, -ata; báramo, -ate, barô.

c) valím, -íš, -í; valíva, -íta, -íta; valímo, -íte, valô (valíjo).

d) { hód'm (godem), hód'š, hód'; hód'va, hód'ta, hód'ta; hód'mo, hód'te, hód'jo (hód'j').
     hód'm (hodim), hód'š, hód'; hód'va, hód'ta, hód'ta; hód'mo, hód'te, hód'jo (hód'j').

Opazke. a) Iz navedenih spregal razvidimo takoj, da Rožanje nimajo sprege s samoglasnikom *e* kakor: nes*em*, ber*em*. Končnica *-em* se pretvarja ali v *-am* po spregalu *b*), ali v polglasnik *-'m* po spregalu *d*).

Glagoli prve vrste imajo spono *a*, le malo jih je s polglasnikom: hód'm = godem, rást'm, mór'm. — V drugej vrsti se nahaja večjidel polglasnik, izjemoma spona *a*, na pr.: mínam, vŕnam, trōnam, ohrōnam = ogrenem; náhnam = nagnem. Omeniti imamo v prvih dveh vrstah še nekako menjavo samoglasnikov v teh-le primerih: vzémam (vzem'm) = vzamem; snémam = snamem; objémam = objamem; hénam = ganem; odéhnam = odahnem; vséhnam = usahnem; umé'nam = umaknem, uté'nam = utaknem, vjémam (vjém'm) = ujamem, varjémam (varjém'm) = verjamem, žōnjam = žanjem. Tudi v ostalih vrstah je *a* mesto *e* navaden; s polglasnikom se govoré samo: óč'm = hočem, nóč'm. Ker so glagoli: vzémam, vjémam, snémam, objémam, v narodnem govoru dovršivnega in nedovršivnega pomena, razločuje naglas dovršnike od nedovršnikov. — Končnica *-em* se je ohranila samo pri glagolih: jiem, sniem, smiem, viem, poviem, hrem; zadnji je skrčen iz gredem.

Po spregalu *baràm* spregajo še sledeče glagole: bodàm, bradàm, pladàm = pletem, nasàm, tapàm, pačàm, tačàm, počnàm, začnàm, prpnàm,

ocvràm, daràm, umrjàm, odpràm, zapràm, požràm, lijàm, pijàm, pojàm, rjovàm, žanàm, paràm, žjàm = žgem.

Končnica *-im* z naglašenim samoglasnikom sprega se po spregalu *valím*; ako pa pada naglas na korenski zlog, spreminja se *i* v polglasnik po spregalu hód'm = hodim. Z ozirom na spregala naj še navedemo dva glagola: jézam, jázat' = jezim po spr. *díevam*, in cvatím, cvatét' po spr. *valím*.

Nekaj glagolov nam kaže v sedanjiku dvojno obliko: *téšam* = tešem, ali *tasám*, *čéšam* ali *časám*; primerom navedenim v Kresovem I. letniku na str. 561. naj se še pridruži: čréplam ali črapám; obliki: téšam rabi spregalo *prédam*, tasám pa se sklanja po obrazci *časám*.

b) Glagole izposojene iz nemščine sprega rožanski govor brez izjeme po spregalu díevam; hočemo jih nekaj našteti: fárbat' = färben, hárbat' = gärben, bárat' = fragen, básat' = fassen, bírmat', ríbat' = reiben, šríbat', cvíbvat' = zweifeln, zvížat' = erweisen, špížat' = speisen, ponídat' = beneiden, rájžat', rájtat', lájtat', štrí'at', mér'at', áhtat', váhtat', prólat', pránhat', lífrat', mašírat', rahírat', spacírat', st'dírat' i. t, d.

c) V dvojini se spol ne razločuje in osebili *-va*, *-ta*, ste tudi za ženski spol.

d) Kar se tiče oblik: díevamo, díevajo in díevam', díevõj', je treba opomniti, da so prve znak zvrhnjega Roža, druge pa se nahajajo po spodnjej Rožnej dolini in v celovškej okolici.

e) Celovška okolica še ima drugo posebnost; govori se namreč ondi 2. oseba v množini z osebilom *-ta* ne *-te*, na pr.: 'aj pa díevata = kaj pa delate; isto tako tudi velevnik; pojtà = pojte, dájta = dajte i. t. d.

f) Spregalo *baràm* ima v 3. osebi plur. staro (kratko) obliko: barô; glagoli pa, ki se spregajo po zgledu *valím*, imajo mimo skrčene oblike: *valô* tudi daljšo: *valíjo*; na pr. trpíjo ali trpô, učíjo in učô, sõdíjo in sadô, lõžíjo in lažô, lõtíjo in latô; skrajšanih oblik na *-é* razrečje nima. Glagola: jiem in sniem kažeta obe obliki: jíej' (jíjo), sníej' (sníjo) ali pa jadô in snadô; hrem in dam pa samo eno: hréjo in dájo (hréj', dáj').

2. Nedoločnik in namenivnik.

Ker se *i*, kedar je brez naglasa ali kratko naglašen, ob konci izgovarja kot polglasnik, sodil je stari Gutsmann, da sta nedoločnik in namenivnik eno isto. In res govorijo Poljanci takó-le: fánt' so se b''t začél', ali fánt', pójmo se b''t; a po Roži je govor drugačen: fánt' so se bít' začél', in fánt', pójm' se b''t. Iz tega razvidimo, da rabi Poljancem ena oblika za oba naklona, Rožanje pa da razločujejo natanko nedoločnik od namenivnika. Vendar uporabljajo tudi Rožanje gostokrat namenivnik namesto nedoločnika, a nikoli narobe; torej je rožanski govor: jas nčámô

(ne morem) več dávat' ali davàt; a ni rožansko, ko bi rekel: jas hrem dávat', temveč: jas hrem dévat ali davàt. Drug primer iz Roža: nči več tríeba vodè nosít' ali nos''t. in pójm' vodó nos''t: nikoli nosít'. Mnogo glagolov stvarja za oba naklona različne oblike, kakor: dávat'-dévat; opomniti moramo, da se v tem slučaji tudi namenivnik ne sme staviti namesto nedoločnika; torej se govori samo takó-le: pójm' na púle žàt, ali 'da pa bóte žét' začél'?

Namenivnik različen od nedoločnika kažejo sledeči glagoli:

a) Hlédam, hládat' (hlád't'), hlédat; díevam, dávat', dévat (davàt); jézam, jázat', jézat (jazàt); lõžím, lažát', léžat (lõjč); síe'am, sá'at', sé'at (sa'àt); ríežam, rázat', rézat (razàt); dréham, dráhat', dréhat (drahàt).

b) Hréjam (grejem), hrõt', hràt; pojàm, põt', pàt; mélam (meljem), mlõt', mlàt; žénjam (žanjem), žét', žàt; štõjam, štõt', štàt.

c) Časám, časát', časàt; v'hám (lagám = lažem), vhát', vhàt; 'ólam, 'vát', 'vàt; 'óplam, 'opát', 'opàt; tasám, tasát', tasàt; j'hrám, j'hrát', j'hràt; vasvám, vasvát', vasvàt; méélam, matát', matàt; i. t. d.

d) Baràm, brát', brât; paràm, prát', prât; spim, spát', spât; 'rádam, 'rást', 'râst; 'újam, 'ovát', 'ovât; žjàm, žhát', žhât; órjam, orát', orât; pásam, pást', pâst.

e) Jiem, jõst', jiest; sõdím, sadét', siest; pačàm, põč'', pieč; tapàm, tõpst'', tiepst; bradàm, brõst'', briest; pladàm, plõst'', pliest; móvzam, mlõst', mliest; síečam, sõč', sieč; tlíečam, tlõč', tlieč.

f) Bríjam, brít', bȓt; bíjam, bít', b''t; 'ríjam, 'rít', 'ȓt; vpíjam, vpít', vp''t.

g) Hód'm (hodim), hodít', hod''t; prós'm, prosít', pros''t; vóz'm, vozít', voz''t; hón'm, honít', hon''t; bród'm, brodít', brod''t.

h) Brán'm, brán't', brán't; dáv'm, dáv't', dáv't; póst'm, póst't', póst't; súž'm, súž't', súž't; vól'm, vól't', vól't; brús'm, brús't', brús't itd.

i) Podím, podít', podìt; vovím (lovim), vovít', vovìt; valím, valít', valìt; hradím, hradít', hradìt; smodím, smodít', smodìt; pijàm, pít', pìt; hrõším (grešim), hrõšít', hrõšìt; zvoním, zvonít', zvonìt; 'adím, 'adít', 'adìt.

j) Bríšam, bŕsat', brísat; 'líčam, 'l''cat', 'lícat; čídam, č''dat', čídat; píl'm, p''l't', píl't.

k) Trésam, trést', trêst; prédam, prést', prêst; 'óvnam, 'lét, 'lêt; rjovàm, rjút', rjût.

Polglasnik, s kterim se nedoločnik končuje, pouzroči, da se nedoločnikova oblika še bolj pokvari, kajti čuješ v narodnem govoru tudi sledeče oblike po spodnjem Roži in „po Púlah“: bút'm, b't''t; vzíhn'm, vz'hn''t; dréhn'm, drahn''t; strõlím, strõl''t; obés'm, obõs''t; vís'm, v's''t; podím, pod''t; pŕn'm, p''n''t; trésn'm, trõsn''t; zmŕzn'm, zmŕzn't; pó'n'm, pó'n't; oblúb'm, oblúb't; zh'bím (zgubim), zh'b''t.

Značljivo za rožansko razrečje je tudi to, da sprega mnogo glagolov tretje vrste, kojim je v pisavi nedoločnikova osnova *é*, z osnovo *a* in da potegnje pri tej osnovi naglas na korenski zlog; v pisavi je navadna oblika: bežím, béžati; držím, držáti; a Rožanje govorijo tudi: hrmím, hŕmat'; č'pím (kipim), čípat'; smrdím, smŕdat'; šč'mím, ščúmat; vís'm, v''sat; srbím, sŕbat'.

Nedoločnik glagolov šeste vrste izpušča samoglasnik v osnovi *ov*; na pr.: 'pvát' = kupovati, potrōbvát', sramvát', spoštvát', vojs'vát', zaničvát, 'lúbvat', š'ódvat', várvat', vzíhvat', vérvat', zdíhvat', napíhvat', réjsvat', cájhnvat'.

(Dalje pride.)

O imenitnejših električnih iznajdbah.

Spisal *S. Šubic.*

I.

Ni ga dandanes predmeta na polji našega preiskovanja natore razven novega mehaničnega uka o gorkoti, kteri bi imel toliko imenitnosti za prihodnje čase kakor eletrika in njeni učinki. Napredovanje uka o elektriki je tako mogočno, iznajdbe pripomočkov, s. kterimi se rabijo njene moči, so tako znamenite, da ni dvomiti, da bi se v prihodnje ne rabila elektrika pri najvažnejših zadevah človeških.

Vpregla se bo elektrika mesto konja, gonila bo hlapone ali lokomotive po železnicah mesto vodenih soparjev enako, kakor že nekaj let sèm mesto poslov in mesto pisem prenaša povelja naša po telegrafnih vezéh s svojo silno hitrostjo v največje daljave. Nosila bo elektrika po telefonih naš glas v daljne kraje in še celó naš današnji govor bo hranjevala in ponavljala ga z našim lastnim glasom kedar kdo hoče v prihodnih dnéh. Elektrika bo razsvetljevala temo s svojo lučjo bolj cenó nego nam razsvetljuje sobe današnja navadna svečava.

Napredek porabljenja električnih učinkov ali elektrotehnike je tolik, da je komaj slediti vsem novim napravam. S prvotnimi električnimi napravami ni bilo doseči več kot drobne iskrice električne luči, s ktero je dokazoval novi uk podobo in natoro veličanskega bliska v oblakih. Močnejše električne žarke je dajala Leydnerjeva steklina in z njimi tako močne udare, da je učenim bilo groza dotaknoti se je in da se je je priprosti človek bal kakor bliska in strele.

Benjamin Franklin je že tako natančno spoznaval edinost natore bliska in električnih žarkov, da je umel strelo navoditi z neba v zemljo s strelovodom. kterega je bil sam iznašel.

Natorna sila zganljive elektrike ni poprej pripuščala nabirati je in

jo ohranjati za preiskovanje, kar so učeni želeli, da bi utegnoli poskušaje spoznavati njene lastnosti in postave njenih učinkov. Še le od začetka devetnajstega stoletja sta postavila Galvani in Volta s svojimi iznajdbami temelj k dandanašnjemu napredovanju. Leta 1800. še le je Volta iznašel svoj galvanski element, iz kterega izvira električni tok in s tokom električni učinki. Nastopil je čas hitrejšega napredovanja, vzlasti pa od leta 1820., odkar je spoznal Ampère sorodnost med elektriko in magnetismom, in kako se napravljajo magnetje ali elektromagnetje s pomočjo električnega toka.

Med tem poskušavanjem in med njegovimi nasledki nahajamo kmalu spoznanje, da ne dela samo električni tok magnetov, ampak da se utegne tudi narobe s pomočjo magnetov vzbujevati električni tok.

Iz takih iznajdeb se je osnoval temelj tistej elektriki in onemu magnetismu, ktera se vzbujata z gibanjem med elektrovodi in med magnetičnim železom, to je temelj dynamične elektrike. Odslej se obdeluje polje električnih učinkov na vse strani, po theoretičnej in po delavnej ali po praktičnej strani.

Ako se obrnemo na praktično stran, po kterej hočemo hoditi v sledečem premišljevanji, zapazimo tiste imenitne iznajdbe električne, ktere je človek nekaj že vpeljal v dejavno življenje, kakor na pr. telegraf, ali pa si prizadeva dati jim take naprave, da bi se dale rabiti v njegov prid.

Kdor vé ceniti električne moči in osnove pri telegrafiji, kdor pozná galvanoplastična dela, kdor je opazoval zdravniško rabo elektrike in prizadevanje vpeljati električno luč v dejavno življenje, temu se odpira pred očmi nekaj pogleda v prihodnje naprave, ktere se bodo rabile v poznejših časih pozno za nami.

Ako postavimo v posodo, napolnjeno z raztopljenim bakrenim vitriolom, dve platinski ploščici nekaj narazen in ako vprežemo ploščici z drati v galvansko baterijo, raztaka se elektrika po bakrenih vezéh ter razrušava raztopljen bakreni vitriol, in ena teh ploščic se preobleče s skorjo čistega bakra, na drugej pa se nabira žveplena kislina. Ako zamenimo platinski ploščici, prvo s kakim denarjem, drugo pa z bakreno ploščico, godi se ravno tisto kemično rušenje raztopljenega vitriola, in tok preobleče denar z bakreno skorjo, ktera se ga tako natanko po vršini prijemlje, kakor če pritisnemo denar z licem v mehek vosek. Ako to bakreno skorjo s časom, ko debelejša prihaja, olupimo kakor lub z drevesa, kaže nam na svojem lici natančen utisnen obraz podloženega denarja.

Pri tem poskusu daje nam električni tok utisneni ali negativni obraz denarja ali druge podobe, ktera po svojej površini tok iz omenjene kapljine vodi. Ako si pa hočemo pravo podobo ravno s tistim površjem

pridobiti, kakor ga kaže podstavljeni denar, postavimo utisneno bakreno podobo namesto bakrene ploščice. Zdaj nasiplje galvanski tok utisneno podobo s čistim bakrom ter jo napolni ravno tako, kakor je napolnjena v vosku utisnena podoba tistega denarja, ki ga vá-nj pritiskamo. Ako zdaj razsnamemo prvo votlo bakreno podobo raz nove bakrene skorje, kaže nova skorja ravno isti obraz, kakor ga ima podstavljena podoba.

Tako ponarejanje podob s pomočjó galvanskega toka se imenuje galvanoplastika. Kako velike težave so se tudi od začetka ustavljale prizadevanju, poobličiti velike podobe ali statue, ktere imajo močno zgrbančeno površje, vendar je vedela umetnost premagati s časom vsaktere zavire, tako da se vsaktere podobe, naj so statue ali ktere koli druge podobe, z umetniškim površjem prav zvesto ponarejajo.

Namesto bakrenega vitriola se more porabiti raztopljina tega ali onega brona, kakor na pr. raztopljina zlatá, srebra in nikela. S takimi raztopljinami galvanoplastika pozlačuje, posrebruje in ponikeluje površja vsakterih bronastih rečij. Vsak kdor ima k okinčanju svojega stanovanja kaj bronastih podob, naj so bakrene, železne ali pa jeklene, vsak vé, kako rada jih rja jé. Ker nikel ni tako drag kot zlató in srebro in je vendar manj rji podvržen kot železo, ponikeluje se orožje in mnogovrstno bakreno orodje vsakdanjega življenja.

Ker imajo galvanske baterije, iz kterih izvira električni tok, ki opravlja galvanoplastična dela, nekaj preveliko ceno posebno gledé stroškov pri njihovej rabi, prizadevali so si umetniki mesto teh rabiti manj drago dynamično elektriko.

II.

Tudi pri elektromagnetičnih mašinah, ktere so se od začetka gonile z elektromagneti, ki jih je delal galvanski tok, odpravile so se s časom galvanske baterije ter so se vpeljale mesto njih mašine z močnimi magneti in z gibanjem med magneti in med elektrovodnimi vezmi. V zadnjih časih pa se dela električni tok še rajši z elektrodynamičnimi mašinami, ktere imajo namesto močnih magnetov po dvoje elektromagnetov, vrteča se eden mimo drugega, in med kterimi elektromagneti ima vsaj eden nekaj malo magnetisma v sebi. Ko se vrti eden teh elektromagnetov mimo drugega, dela se od začetka sicer šibek električni tok, ali ta tok daje hitro elektromagnetu nekaj več magnetične moči, od ktere se zopet tok okrepčava. Tako okrepčavata in podpirata svoje moči tok in elektromagnet eden drugega, med tem ko jih mašina ali roka goni, ter dobivata svoje moči od tistega dela, ki goni mašino.

Ako se narobe raztaka električni tok tega ali onega izvira po dratovih mirnega elektromagneta kake elektrodynamične mašine, vzbuja ta elektromagnet v bližnjem gibljočem elektromagnetu nov električni tok

in magnetisem, ter ga ná-se vleče, tako da se jame gibljoči elektromagnet gibati in vrteti s kolesom vred. Ako pa zdaj na to vrteče kolo kaj pripređemo, opravlja nam mašina kako delo. Tako se izpreminja električni tok v delo. — Zaradi dvojnega izpreminjevanja: toka v delo in narobe dela v tok, rabi se za te mašine tudi dvoje imen: elektrodynamične in dynamoelektrične.

Moč električnega toka, ki izvira iz elektromagnetične mašine, izhaja tedaj iz dela tiste moči, ktera goni elektromagnete. Čim večja je moč, ktera goni in dela, tem večjo moč ima iz elektrodynamične mašine izvirajoči električni tok, tem večje učinke more delati ta tok. Delo, ktero opravljamo vrteč kako elektrodynamično mašino, izpreminja se v električni tok in v moč elektrodynamične mašine, ktera more s svojim tokom kako drugo delo opravljati.

Odkar je Siemens v Berolinu iznašel zakon elektrodynamičnih mašin, preteklo je komaj dobrih petnajst let, in vendar že se nahaja množina takih mašin v dejavnem življenji. Mnogo je poboljšal Gramme v Parizu to iznajdbo s svojim kolesnim induktorjem, kteri se rabi mesto plošastega elektromagneta. Ko se goni in vrti Grammov kolesni induktor z roko ali z mašino, daje enomerni električni tok.

Zboljševali so tudi drugi iznajdljivci elektrodynamične mašine, tako da se lahko dandanes moč vsaktere navadne mašine, naj jo goni naša roka, gorkota ali voda, porabi h gonitvi elektrodynamične mašine, da vzbuja z njo električni tok, kterega nam je treba pri mnogovrstnih napravah dejavnega življenja, naj bo pri galvanoplastiki, pri svečavi ali pri železnih cestah.

Imenitna raba elektrodynamičnih mašin se nahaja pri izviranji električne svečave. Elektrika nam razsvetljuje temoto posebno na dva razna načina. Najdalje poznano električno luč daje žareči električni obok, kteri se pri močnej galvanskej bateriji pokaže med ogljenima koncema, vpreženima v električne vezi, takrat ko ta konca nekaj malega narazen potegnemo. Pri tem načinu teče galvanski tok ali mesto njega električni tok iz kake elektrodynamične mašine do ogljenega konca vezí ter preskoči po zraku do nasproti stoječega ogljenega konca daljne vezí. V preskoku na zraku se sveti njegova iskrena luč. Drugi način električne svečave se opira na tudi davno znano razbeljenje nekterih kovin, ktere se ne raztopé, ampak samo klijejo, ko jih prešinja močni električni tok, kakor na pr. tanki platinski drat.

Leta 1879. je iznašel Siemens svojo differencijalno lampo, ktera daje luč s stanovitno svetlobo, da si se po vezéh električnega toka delajo kake izpremembe, kajti ta svetilnica si sama po potrebi prestavlja ogljena konca, tako da žareča luč med njima vedno enako svetlo gori. Ena

takih električnih lamp daje isto svetlobo kakor 300 ali celó 500 do 1000 navadnih dobrih sveč.

Svečavo prvega načina vpeljavajo, opirajóč se na Voltini elektrožareči obok, že od začetka našega stoletja v dejavno življenje; posebno v Ameriki, na Francoskem in na Nemškem so skušali s to lučjo razsvetljevati večje ceste, ulice in trge po mestih, ali ta svečava ni mogla pregnati svečave s svetilnim gazom, ker dela s svojim močnim svitom prevelik razloček med razsvetljenimi in temnimi prostori, kakor ko bi v krajih, pri kterih mimo sije, delala hujšo temoto.

Svečava drugega načina se je dolgo zanemarjala zaradi svoje neredností in dragoče, posebno ker ni bilo dolgo časa mogoče, več kot samo eno luč z enim električnim tokom prižgati. Odkar pa je Siemens iznašel osnovo svoje differencijalne lampe, utegne se prižigati več električnih lamp od tistega električnega toka.

Na zakon razcepljenja električnega toka med več električnih lučij opirajóč se, iznašel je Amerikanec E d i s o n električno luč, ktero hvalijo menéč, da more ona nadomestovati luč svetilnega plina pri vsakterih okolnostih. Razven drugih značajev, kteri jo priporočajo za vsakdanjo rabo, je pripravna njena lastnost, da se ne utrinja, da ne smrdi in ne dela vročine in da se prižiga sama od električnega toka, da je ni treba prižigati z gorečimi cveki. Ker ta električna luč nikoli ne eksploduje ali razpoknenja ne dela, ni se bati od nje ognja, temveč je v velik prid, ako nastane tam, kjer sveti, po nesreči požar, ker ona ne ugasne, dokler ne pregoré vezí električnega toka; tedaj razsvetljuje kraje, v kterih sicer vsaktere druge luči rade hitro pogasnejo, naj bo vsled pomanjkanja dobrega s kislecem napolnjenega zraka ali eksplosivnega puha ali kakega navadnega razbitja posod, iz kterih se redijo navadne luči.

E d i s o n o v a e l e k t r i č n a l a m p a je podobna votlej steklinastej gruški, ktera se pri repu natakne na električne vezí. Iz njene votline je zrak kolikor mogoče izsesan. V njenej zrakopraznej votlini se razteguje tanek obok bambusovega oglja, ktero je elastično in trdo kakor jeklo, da ne zgorí, ko ga prešinjajo močni električni toki, tako da se od njih r a z g r e v a i n k l i j e, pa ne zgori, dokler je notranji prostor popolnoma zrakoprazen. Ker pa ni lahko mogoče tako popolnoma izprazniti prostora in ker tudi ni mogoče tako dobro zamašiti izpraznjenega, da bi s časom ne prišlo nič zraka vá-nj, pa pogori s časom od pričujočega zraka nekaj tega oglja, tako da ta svetilnica ne sveti dalje kot kakih osemsto do tisoč ur. Tedaj je treba po srednjej primeri vsakega pol leta staro lampo z novo zameniti.

V svojem namenu, da bi razsvetljeval ulice po mestih s svojo električno svetilnico, iznašel je Edison tudi posebno elektrodynamično mašino, ktera se goni s soparno mašino, ki ima okoli s t o k o n j moči.

Kakor ko bi galvanski tok izviral iz črez sto Voltinih elementov, s tako močjo izvira elektrika iz Edisonove elektrodynamične mašine. Ta močni tok misli Edison po podzemeljskih bakrenih vezéh napeljavati po mestnih ulicah poprek hiš, do kterih segajo od glavne vezi kakor drevesne vejice postranske vezi do tistih krajev pri hišah, kjer se hoče prižigati električna luč.

Kdor porablja k današnjej svečavi ogljeni plin ali svečavni gaz, mora plačevati gaz, kolikor ga porabi, ter ga je treba mériti, da se vé, koliko ima zá-nj plačevati. Enako mora plačevati elektriko tisti, kdor rabi Edisonovo lampo z električno lučjo. Tedaj je treba naprave, po kterej se natanko zmeri, koliko elektrike ali koliko moči električnega toka potrebuje električna lampa. Edison je iznašel tudi to napravo, s ktero meri množino ali moč potrebovane elektrike.

Iz omenjenih naprav spoznavamo, da Edisonova električna luč izhaja iz neke gibalne moči, kakor jo ima v sebi soparna mašina, ktera goni elektrodynamično mašino ter dela v tej mašini iz svojega gibanja elektriko in elektromagnete. Elektrika pa izvirajoča iz elektrodynamične mašine izpreminja se na potu po električnih vezéh in po vá-nje vpreženih apparatih v gorkoto in luč. Ko bi človek mesto soparjev gonil s svojo roko prvo mašino, izpreminjal bi s to napravo svoje delo v elektriko, v magnetisem, v gorkoto in v električno luč. Tedaj delo dela luč!

Zraven Edisona so iznašli Swan in Maxim in drugi imena vredne lampe, ktere dajejo klijočo električno luč. Po več takih svetilnic, sostavljenih v podobi kolesa, obeša se kakor navadne sveče v lustrih po velikih sobah, ktere se hočejo dobro razsvetljevati. Kakor ko bi se po noči storil dan, zasveti se po velikih sobah, ko se vname dosti Edisonovih ali drugih klijočih električnih lučij. Značaj in barva te luči se vé da se ne sme šteti za solnčno luč, bolj je podobna mesečnemu svitu, ako si ga veliko močnejšega mislimo. Nekaj enakosti pa ima luč klijočih svetilnic z lučjo svetilnega gaza. Ker pa električna luč ne pokvarja zraka in tudi gledé ognja nima take nevarnosti, prilegala se bo pri gotovih okoliščinah, ako ne pride dražja od navadne svečave. Ako bi pa zdaj še utegnola biti dražja za posamezno potrebščino, postala bo gotovo cenejše, ko se bo razdeljeval tok elektrodynamične mašine na enaki način, kakor se razdeljuje svetilni gaz na toliko delov, kolikor se potrebuje posameznih lučij h kakej občnej svečavi.

Predno sta iznašla Edison in Swan svoje pripravne električne lampe in predno je Siemens vpeljaval svojo differencijalno lampo, imenovala se je nekaj časa z velikim upanjem Jablochkow-a sveča, pa jej ni bilo mogoče odpraviti njenih rabi neprijetnih lastij. Jablochkowa električna sveča obstoji iz po dvoje ogljenih vštric stoječih cvekov; prostor med

cvekoma je napolnjen z gipsom; na zgornjem konci ju pa pokriva tanko grafitova ploščica. Ko teče električni tok po ogljenih cvekovih, gre tudi skozi grafitovo ploščico ter jo razgreva, da klije in sveti. S časom pogorita konca in cela sveča. Največja opora proti vsakdanjej rabi pa obstoji v tem, da pogasnejo vse električne sveče, ktere so vprežene v tisto električno vez, ako ugasne od začetka samo ta ali ona sveča.

(Dalje pride.)

Zgodovinske črtice o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XXIV.

Slovenje-graško okrožje pod bratoma vojvodama štajerskima Friderikom IV. (III.) in Albrehtom VI.

Ko je mnogoskušeni Friderik[1] v Inomostu zvedel za smrt svojega brata, vojvoda Ernesta Železnega, s kterim je že bil 27. junija l. 1409. pogodbo zaradi varstva (jerobstva) otrok, ktere bi Ernest zapustil, sklenol, hiti brž v Dunajsko Novo mesto, da vladarstvo prevzame. Od tam se poda v Gradec, in 19. listopada l. 1424. potrdi Štajercem vse od cesarja Rudolfa I. prejete pravice.

Ernest Železni je zapustil dva sina: Friderika in Albrehta.[2] Skleneno je bilo, da imata oba brata uzajemno vladati, in res se nahajajo listine iz leta 1427.,[3] ktere so podpisane od Ernestovega sina Friderika, ki je takrat še le 13 let star bil. Leta 1434. postane njegov brat Albreht polnoleten, in 25. maja l. 1435. odloči Albreht (starejši, stric Ernestovih otrok), da se vse dežele, ktere je oče, vojvoda Ernest, v oblasti imel, obema bratoma izročijo. Stric Friderik je obdržal Tirolsko. Mesta Mürzzuschlag, Lubno, Voitsberg in Slovenji Gradec so obema bratoma izrekla udanost (mes. avgusta, l. 1435.). Ali to je bilo provisorično stanje, in 13. maja l. 1436. je stric Friderik,

---

[1] Znan je tudi s priimkom: „s prazno mošnjo, mit der leeren Tasche“, ali Friderik IV. tirolski.

[2] Tretji sin Ernest je že zgodaj umrl.

[3] V tej dobi 1426. febr. 20. Neustatt, Mittwoch nach Invocavit. kupita Balthasar von Teuffenbach in Wolfgang Perner von Schachen od „Rueprehta Windischgrazera“ za 400 gold. dvor v Münzgrabnu v nemškem Gradci, 5 kmetij v Hadmannsdorfu in en vinograd v Črešnjevci pri Radgoni (Steir. Urkundb. Tom. I. p. 145).

vladar tirolski, med svojima vnukoma pogodbo napravil, po kterej bi si ne smela 6 let dežel deliti, Friderik bi moral vladarstvo voditi, Albreht pa le ono izvrševati, kar mu brat Friderik naročuje, a brat Friderik ima skrbeti, da bode njegov brat Albreht živel „fürstlich und schön“, kakor se bere v pogodbi. Brez znanja enega ali drugega ne sme se nič prodati; Friderik je tudi obljubil, da se ne bode brez dovoljenja svojega brata oženil. Ko je Friderik (kot štajerski vojvoda IV.), vladarstvo prevzel, poda se v Jeruzalem, da tam dobi čast viteza sv. groba. Ko je bil Friderik v Palestini, povzdignol je cesar Sigismund, na prošnjo svoje druge žene Barbare iz rodbine celjskih grofov, celjske grofe v čast knezov rimskonemškega cesarstva. To je dalo povod razprtijam, ktere so bile tem nesrečnejše, ker je pozneje tudi Friderikov brat Albreht na stran Celjanov stopil. Ta nemirni vojvoda ni nikdar svojega brata prav ljubil, zmirom je mislil, da je bil na izgubi pri delitvi očetove dedovine.

Leta 1443. napravi brat Friderik, takrat že rimskonemški cesar, s svojim bratom Albrehtom novo pogodbo (30. sušča v Wienerneustadtu), in Albreht dobi zraven drugih dohodkov še mesta in trge: Judenburg, Leoben, Voitsberg, Slovenji Gradec, Uebelbach in Bleiburg.

Leta 1441. obišče vojvoda Albreht osebno Slovenji Gradec, in je v torek po sv. Doroteji v Slovenjem Gradci lastnoročno podpisal pismo, v kterem podeli mestu privilegije in svoboščine. Ta listina se še hrani v arhivu slovenje-graškega magistrata. [1]

Leta 1442. se je zopet mudil v Slovenjem Gradci, ker se v arhivu farne crkve starotrške nahaja pismo, ktero je Albreht lastnoročno podpisal. Napis se začne:

„Wir Albreht von Gottes Gnaden, Herzog zu Oesterreich, zu Steyr, zu Khärndten und zu Crain, Grave zu Tyroll etc. . . . Bekhennen, dass für Uns khomben ist der Erbar- Unser Andechtiger und gethreuer Jerg Bernekher [2] Parcher (parochus) hier zu Windischgräz, und Erzpriester im Säenthall (v savinskej dolini) unser Caplan

---

[1] Za periodični list mi ni mogoče celega teksta priobčiti, dasiravno imajo take listine zanimivosti za lokalno zgodovino, a za jezikoslovca so stara imena krajev še posebne važnosti.

[2] Bernekher je skaženo slovensko ime: Berdnikar, rodbina še živi v okolici podružnice sv. Barbare, ki je nekdaj spadala pod starotrško faro, zdaj je utelovljena v št. martinsko. Za Bernekher-jem so sledili župniki: Aeneas Sylvius, de Scharfwind, de Kinsberg, Augustin Prygl, de Banissis, Košar, Kurnek, Vukalič, Pail, Mih. Vukalič, Taučar, Rotharn, Dietmann, Leberwurst, Kopini, Ernest, Chavalier, Maren, Peer, Kraškovič, Kastelic, Peric, Šešik, Koren, Bruner in za tem pisatelj teh črtic.

und Uns diemiethigklich und mit Vleiss gebethen den nachgeschribnen Brieff und bestättung, so demselben seinem Gottshauss von weillendt Unsern lieben Herr und Vetter Herzog Leopoldten, Herzogen zu Oessterreich etc. Löblicher gedechtnuss gegeben itd." — Po tem sledi od besede do besede pismo, ki ga je dal vojvoda Leopold župniku Hansu.

Pismo se sklene: „Mit Urkhundt des Briefs, der geben ist zu Windischgräz am Sunntag nach St. Margarethentag nach Christi Geburt vierzehnhundert und in dem zweiundvierzigsten Jahr."

Leta 1443. se je cesar Friderik s svojim bratom Albrehtom zopet pomiril (30. maja v Wienerneustadtu). Dal mu je 6000 zlatov, in da ga odpravi, postavi ga za vladarja črez one avstrijanske grajščine, ki so bile onkraj Arlberga. Korošci so leta 1443. v Št. Vidu svojo udanost vojvodi Frideriku prisegli, tako tudi Štajerci. Friderik je sklical meseca junija l. 1446. deželni zbor v Radgono, da se posvetuje o vojski proti Ogrom. Med onimi vitezi, kteri so v tej vojski morali konjenike poslati, imenuje Valvasor tudi Sigismunda, Caspara in Ruprechta Windischgrätzerja.

Ime „provincia Windischgraz" se zdaj več ne najde, celo okrožje je postalo lastnina rimskonemškega cesarja, ki je ob enem tudi bil vojvoda štajerski, a patrijarhi oglejski, čijih lastnina je enkrat bila, imeli so v njej le še duhovsko oblast.

Od cesarja Friderika hrani arhiv starotrške crkve pismo, v kterem podaje župnikom slovenje-graškim kriminalno sodnijsko oblast izvzemši obsojenje na smrt, in sicer kakor sam pravi: „von Römischer Khaiserlicher Macht und als Landtsfürst in Steyr". Pismo je dano: „zu Neustadt, am St. Paulstage der Bekehrung, nach Christi Geburde im vierzehnhundert und drey und fünfzigsten Jahr, unseres Reichs im dreyzehenden, und unseres Khaiserthumbs im ersten". —

Gledé grada in mesta slovenje-graškega so znana tri pisma od cesarja Friderika iz leta 1481., v kterem daje cesar Frideriku Gilgu Schultraizingeru navdarek na vinski račun; potem iz leta 1484., v kterem izroči oskrbništvo grada na račun Leonardu Presingeru, in iz leta 1493., v kterem daje cesar turen v Slovenjem Gradci Francu Prageru v varstvo, dobiček in dohodke pa v najem.

Pod cesarjem Friderikom so Turki Slovenji Gradec napadli. Korošec Mihael Zwitter (glej Megiser str. 1198) jim je pokazal pot. Šli so ob Kokri v Železno Kaplo nad Bleiburg, požgali vasi in crkve, vse ceste so bile polne mrtvih trupel. Ko so več krajev po dolenjem Koroškem obkrožili in povsod sledove svoje grozovitosti zapuščali, udrli so skozi junsko dolino, ktero so do čistega oplenili, črez

Gutenstein v Slovenji Gradec. Varuh slovenje-graškega turna jim je hotel pot zastaviti, a izgubil je 100 mož. Pripeljali so Turki v Celje 8000 ujetnikov, in nihče se ni upal jim zoperstaviti se.

Cesar Friderik (v listinah se podpisuje III.) umrl je 19. avgusta l. 1493. v 79. letu svojega življenja, in v 53. l. svojega cesarjevanja. Zgodovinopisci ga različno sodijo. Koroški letopisec Unrest[1] piše o njem: Kaiser Friederich ist ein kristenlicher Kayser gewesen, und in dem Dienst Seiner lieben Gottes Mueter Marie und anderer Gotesheiligen manigfaltig erschinen, darumb In Got mit ain lôblichen End gelonet hat. —

Geometrija

za učiteljišča, sestavil L. Lavtar, c. k. prof. v Mariboru. Založila in na svetlo dala „Matica slovenska". V Ljubljani. Natisnili J. Blaznik-nasledniki. 1882.

Stališče, s kterega želi pisatelj, da bi se sodilo o njegovem delu, določil je v predgovoru sam izrekši, da je po vladinej želji imel prevesti Močnikovo: „Lehrbuch der Geometrie für Lehrerbildungsanstalten", pa da se je zraven oziral na Schram-ovo in Frischauf-ovo geometrijo, ter da mu je bila glavna skrb zadeti pravo methodo.

S tem je pisatelj že izrekel, da ni samo prevajal, temveč tudi premišljeno sestavljal. In zares se lahko prepričamo primerjaje njegovo delo nemškemu originalu, da ima precej novo lice. To kažejo uvod, oddelki o premah in kotih, o stožkosečnicah (krivih črtah), o symmetriji in projekciji, stereometrija, nekoliko predrugačena razvrstitev tvarine in veliko število novo dodanih nalog, vrh tega pa jako primerna methoda.

Schram-ovih in Frischauf-ovih idej sledimo največ v poglavjih o symmetriji in projekciji in o stereometriji, sicer še tu pa tam. Frischauf-a pa je pisatelj razven v trigonometriji posebno še posnemal v preciznem dokazovanji in izraževanji.

Po tej splošnej opombi naj si nektere točke natančnejše ogledamo. Prva naj bo methoda, po kterej je cela knjiga osnovana. V tej se jasno kaže pisateljevo izkustvo, koje si je pridobil pri svojem mnogoletnem delovanji na učiteljiščih, ne le z ozirom na različno izobraženost učencev, stopivših v prvi razred, temveč tudi z ozirom na terjatve učenega načrta. Naslanjajoč se na genetično methodo podaje definicije neznanih pojmov še le „ko so učenci one pojme spoznali na konkretnih slučajih", posameznim

---

[1] Veliko veselje bi nam napravil, kdor bi obširen životopis Slovenca Unresta v „Kresu" priobčil. Uredništvo.

točkam sledé prav gosto vaje (različne od nalog za izračunanje in načrtovanje), „ktere postavljajo prostorne tvore v raznih izpremembah učencu pred oči in druge, ktere navajajo učenca, da išče spoznane prostorne tvore na znanih telesih“. Na ta način se učenec dosledno napeljuje, da si prostorne tvore od vseh stranij dobro ogleda in si jih tudi risanjem predoči ter se stori zmožnega, ne le samostalno opazovati kakovost novih tvorov in si jih v duhu predstavljati, temveč tudi v kratkem razumevati bolj znanstveno glaseče se geometrijske izreke.

S to methodo, ktere se pisatelj dosledno drži, ujema se popolnoma način dokazovanja v začetku brez vmesnih in potém še le z vmesnimi sklepi, in dobro pomnoženo število methodično ubranih nalog za izračunanje in načrtovanje. Vendar naj takoj tu omenim, da je v stereometriji nalog spadajočih že v takozvano „darstellende Geometrie“ nakupičenih več, nego se jih more rešiti.

Inače pa se odlikuje knjiga od nemške še v tem, da omenja na ugodnih mestih vse glavne dele geometrijske naloge (pogoj, trditev, analyso, dokaz in determinacijo), da ima naloge o izračunanji ploščine različnih trikotnikov sklopljene vse v en §, kamor po pravici spadajo, da se stereometrijska telesa dosledno izvajajo iz telesnega ogla in pyramidalnega prostora, da se posebno v stereometriji na risanje bolje ozira ter da je izpuščeno analytično obdelovanje krivih črt, kolikor ga ima Močnik. Vsaj ga učni načrt ne zahteva, pa tudi uspeh, ki ga more učitelj v tej partiji doseči, je problematičen.

Namesto izpuščene analytike dodal je pisatelj kratek obris o symmetriji in projekciji, da si je učni načrt tudi ne zahteva. Pri tem početji je imel vsekako dober namen; kajti v prihodnosti bo gibčna in plodovita „novejša geometrija“ gotovo nadvladala suhoparni, dasi strogi system Euklidov, in naš učni načrt, ki zahteva geometrijsko risanje na moških in ženskih učiteljiščih, takemu početju nikakor ne nasprotuje. A ker se menda pisatelj na podlagi Močnik-ove knjige ni mogel dovolj prosto gibati, ostala je symmetrija jako pičla. Rabil je to besedo v širjem pomenu (kar utegne v novejšej geometriji obveljati) tikajočem se ravninjih in telesnih tvorov, pa v tem slučaji mislim bi trebalo, poprej še govoriti o centriških tvorih. V ožjem pomenu pa se rabi beseda „symmetrija“ le pri telesnih tvorih (gl. Frischauf).

Večje vrednosti je poglavje o projekciji, ker se tam ozir jemlje na koordinatni system, kar je koristno v fysikalskej geografiji, in ker se poskuša načrtovanje jednačeb $y = ax$ in $x^2 + y^2 = a^2$, in se po takem njih pomen razsvetljuje po grafičkem načinu. Ker je to jako koristno, zato bi ne bilo odveč, risati tudi jednačbo $y = ax + b$, potém dve taki in pokazati pomen presečiščinih koordinat. Po takih in enakih vajah,

ki jih sicer učitelj lahko sam dodaje, storimo pripravnike sposobne, da razumevajo tudi Močnikovo analytiko krivih črt.

Zdaj naj sledé opazke o manjših stvareh:

Str. 57. §. 80. Z dostavkom o razmerji dveh nesomernih količin se popolnoma strinjam. *Str. 63. §. 89.* Dobro bi bilo, izvesti iz dòbljenih sorazmerij dotične jednačbe $AC^2 = AB.\ AD$ . . . ter že na tem mestu opozoriti na geometrijski pomen srednje sorazmernice. *Str. 67 in 68.* Računske naloge smatram za jako dober dodatek. *Str. 87. §. 125.* Pojem geometrijske potence sicer ne more kaj koristiti, ker ni časa zasledovati njegovih izvodov in porabe, pa dotični izreki, ki so zavoljo stranice 10ero kotnikove potrebni, dobili so najprimernejšo obliko. *Str. 97. naloga 13.* Pogreša se drugi način za načrtovanje krogo opisanih mnogokotnikov. *Str. 99. §. 132* in sledeči. Popis elipse, hyperbole in parabole je jako precisen in methodično dovršen, isto tako izreki o dotikalnicah. *Str. 113. §. 145* i. sl. O posebnej koristi, ki bi izvirala iz tega, da se postavi klin pred naklonski kot dveh daljic, nisem prepričan, ker se za klinovo mero mora jemati naklonski kot, o katerem se pa kot stereometrijskem tvoru poprej še ne govori. Ta prenaredba je bržčas kriva, da je sploh prvi del stereometrije celó predrugačen. Za rabo je ravno kakor po Močniku, pa očitno zboljšan se mi ne zdi. V tem delu pogrešam tudi nekaj likov (Frischauf-ova navada), ker mislim, da bi se naj iz didaktičkih uzrokov ne zanemarjal nobeden pripomoček nazornemu uku, ko bi se tudi knjiga za neke novce podražila. *Str. 116. §. 152.* Treba bi bilo opombe, kako se meri razdalja od točke do ravnine, isto tako razdalja dveh vzporednih ravnin, kar je potrebno gledé višine pri pyramidi in prismi. *Str. 126. §. 165.* Izvoda iz 2. in 4. stavka naj bi se glasila: Ako je ena vzporednih ravnin vzporedna z ravnino vodnice, sta podobna (skladna) lika kroga. *§§. 188 in 194.* Premikanje ravnega lika v njegovej lastnej ravnini naj bi se omenilo pred premikanjem vzporedno s prvo lego. Prizadevanje pisateljevo, izognoti se okornim dokazom o prostornoenakih telesih, moram popolnoma odobravati, a želel bi, da bi se gledé dveh prisem (pyramid) z enakima osnovninama in višinama še bolj, kakor se je zgodilo, razmotrival stavek: Po dva preseka v istej razdalji od osnovnine in z njo vzporedna sta ploskoenoenaka. *St. 148. §. 192.* Tukaj se je urinol isti pogrešek, ki je v Močniku, in drugo pravilo se ima glasiti: Plašč pokončnega stožca je enak produktu iz oboda osnovnine in pol stranice. *Str. 149. §. 193.* Razlaganje o obstranji okrajšane pyramide je preveč skrčeno in težko umljivo. *Str. 154* in sled. Število stereometrijskih nalog za izračunanje je več ko podvojeno, in ozir se je jemal na določbo razmerij prostornih količin, kar je vse jako hvalevredno. Ta množina nalog zadostuje pri ponavljanji v 4. razredu. *Str. 171. §. 209.* Formule za sin. $(\alpha-\beta)$ in cos. $(\alpha-\beta)$ so dokazane po najkračjem načinu. *Str. 173.*

§. 213. Izračunanje kotnih funkcij razlaga se kratko, a prav lahko umljivo. *Str. 197.* Temu, kar piše Močnik o mapovanji zemljišč, dodal je pisatelj prav koristno opazko o izdelovanji map, škoda le da je tako kratka in da se označenje raznih kultur in predmetov ni vsaj toliko pojasnilo, kakor je to storil na pr. Villicus v svojej geometriji za meščanske šole. V slovenskih knjigah še tega nimamo.

O enej glavnih toček svojega predmeta, t. j. o jeziku, dozdaj še nisem govoril, in sicer zato ne, da ne trgam, kar sliši skupaj. Pač mnogo let se že dokazuje sposobnost slovenskega jezika kot učni jezik; v ta namen so izšle knjige o prirodopisji, prirodoslovji, astronomiji, kemiji, občnej aritmetiki (od pisatelja geometrije) in poleg nekterih jezikoslovnih še znanstvena terminologija. Vsaka teh knjig je sledečej pot pripravljala, a pri vsakej je bilo v jezikoslovnem oziru treba ledino orati. Častiti mi kollega g. Lavtar oral je ledino v enej najtežavnejših strok, pa z veseljem morem reči, da se mu je tudi jezikovni del kaj dobro obnesel in da je ledina prav globoko izorana. Tehnički izrazi njegove geometrije so večjidel jako ugodni, dokaj jih je izvrstnih, celi stavki so mnogokrat precisnejše in kračje izraženi nego v nemškem tekstu, in sposobnost slovenskega jezika razvidi se ne samo iz zmožnosti, stvarjati besede po izpeljavi in sestavi, ampak tudi iz dovolj bogatega jezikovnega zaklada. Temu v dokaz naj naštejem le nekaj primerov: Črta — Linie, prema — gerade L., daljica — Strecke, trak — Strahl, poltrak — Halbstr., trakovje — Strahlenbündel, tračišče — Strahlenmittelpunkt. Zveznica — Verbindgsl., srednica — Mittell., središnica — Centrale, vzporednica — parallele L., nevzporednica — nicht parall. L., polovnica — Halbierungsl., prekotnica — Diagonale, vodnica — Leitl., prevodnica — Leitstrahl, prečnica — Transversale. O s n o v n i c a — Grundlinie, o s n o v n i n a — Grundfläche. K r o g — Kreis, k r o ž n i c a — Kreislinie, k r o ž n i n a — Kreisfläche; s t r a n, s t r a n i c a — Seite, s t r a n i n a — Seitenfläche. Presek — Schnitt, presečnina — Schnittfläche i. t. d.

Na teh izrazih pač ni nič prisiljenega, neslovenskega, temveč oni se pojmom popolnoma prilegajo ter so ravno tako precisni kot nemški, mnogokrat še kračji, in sicer zategadel, ker lahko slovenščina snuje izraze po izpeljavi, kjer jih mora nemščina sestavljati. Daljši pa so slovenski izrazi le tam, kjer ne more samostalnikov zlagati kakor nemščina, na pr. Mittellot — „pravokotnica v sredi trikotnikovih stranic“. Ta izraz je menda gledé dolgosti najneugodnejši, kar sem jih našel, pa je vendar še kračji od českega: „Kolmice, vztyčene v razpolovacích bodech stran trojúhelniku na tyto strany“. (Gl. K. Damin, geometrie pro ustavý učitelské, díl prvý, str. 44.)

Izmed tujih izrazov rabil je pisatelj nekaj latinskih in grških, ki so v nemških knjigah brez izjeme v navadi, na pr. prisma, pyramida,

diagonala, projekcija, imena trigon. funkcij i. t. d., pa skoro vsem je dodal tudi slovenske izraze.

Zaznamenovanje geometrijskih količin je slovenščini primerno, na pr. višina = v, ploščina = p, obseg = o, . . . le nekoliko je pisatelja oviralo nemščini primerno zaznamenovanje Močnikovih likov.

Kakor da bi hotel pisatelj razodeti gibčnost slovenskega jezika, rabil je večkrat za isti pojem različne izraze, na pr. osnovna ploskev in osnovnina, ploščina kroga in krožnina, i. t. d. Ne morem mu tega v zlo šteti, vendar mislim, ker bo knjiga mnogo uplivala na daljni razvoj jezikov pri učiteljih in učencih, bilo bi dobro, da se tehnički izrazi takoj v začetku kolikor mogoče enostavno določijo. Kračje bi gotovo bilo, ako se namesto „dotikalna ravnina, presečna ploskev . . .“ bolj dosledno rabi „dotikalnina, presečnina . . .“. Izrazu „srednje in vnanje razmerje“, ki je na ravnost po nemščini skovan, čutil je pisatelj potrebo dodati kračji izraz, „stalno sorazmerje“. Ta se mi zdi izvrsten in me napotuje, da predlagam namesto „srednja geometrijska sorazmernica“ — „srednja stalnica“, in „tretja stalna sorazmernica“ — „tretja stalnica“.

Na tem mestu naj še neke jezikovne okornosti omenim, ki se nekterekrati nahaja, t. j. da se je pisatelj, ne vém prav zakaj, tu pa tam ogibal svojilnega priloga, ki je vendar karakteristično slovenski (in slovanski sploh), ter kupičil rodivnike, kterih je drug od drugega odvisen, na pr. „ploščina izseka kroga“, „obseg osnovne ploskve stožca“ . . ., kar bi se pač moralo glasiti: „krogov izsek ali izsekova ploščina“ in „obseg stožčeve osnovnine“ . . . *Str. 81. §. 111.* Namesto „. . . dveh krožnic z jedno skupno točko“, kar je dvoumno, naj bi se glasilo „. . . dveh krogov z eno skupno točko“.

Vnanja oblika knjige je tako lična in vkusna, kakor se pri učnih knjigah ne nahaja vselej; tisk je jako čist, papir lep svetel in močen in liki, posneti po Močnikovih cliché-jih, zadostujejo; vendar s tem nočem reči, da bi ne mogli biti čistejši. Vsa paragrafska števila bi se naj bila debelo tiskala. Kar bi pa ne smelo biti, je to, da je ostalo v knjigi nekaj tiskarskih pogreškov, ki motijo učenca; naj jih navedem: *Str. 66. vrsta 4. od sp.* naj bo: m^2krat manjša, ne pa: m^2manjša; *str. 121. vrsta 6. od sp.* naj bo: BC < BD, ne pa: BC > BD; *str. 128. vrsta 18. od zg.* naj bo: O + M = R + 2, ne pa: O + R = M + 2; *str. 168. vrsta 17. od zg.* naj bo: kotangenta, ne pa: tangenta; *str. 181. vrsta 13. od sp.* naj bo: sin (180°—B), ne pa: sin (sin 180°—B); *str. 188. vrsta 4. od zg.* naj bo: ACB, ne pa: ACD; *str. 198.* Popravek 17. vrste str. 28. od sp. ima se glasiti: ∢ ABB'' < ∢ CB''B, ne pa ∢ ABB'' > ∢ CB''B.

Izrekel sem o knjigi svoje mnenje po svojem prepričanji. Naj ob tej priliki izrazim še nekaj mislij.

1. Ker se iz knjige razvidi napredek v methodi, ker se knjiga učnemu

načrtu učiteljišč še bolj prilega nego nemški original in ker je jezik dovolj uglajen, nadejati se je, da visoka vlada blagovoljno dovoli rabo te učne knjige. *

2. Knjiga ima v prvej vrsti služiti izobraževališčem za učitelje, služila pa bo tudi izobraževališčem za učiteljice, ako se izpusti trigonometrija in tu pa tam še kaka manj važna stvar. Učiteljem srednjih šol bi stregla gledé terminologije in jezika sploh v prvih šestih razredih, gledé vsebine in strogega dokazovanja pa sevéda ne ugaja popolnoma naučnim načrtom niti nižjih niti višjih razredov.

3. Ker so s to knjigo največje t. j. jezikovne overe uvedenju slovenščine v srednje šole izginole, nadejati se je, da se naše pravične prošnje gledé šolstva skoro izpolnijo. Vsekako naj bi se odločujoči faktorji ne izgovarjali toliko s pomanjkanjem učnih knjig, kajti naša nemška učiteljišča, osnovana provisorično l. 1869., definitivno l. 1874. dobila so sedaj uvedene knjige za mathematiko (Močnikove) in fysiko (Kauerjeve) še le leta 1878. in 1879.: bila so torej blizu 9 let brez primernih učnih knjig. Isto tako je bilo še pri drugih učnih knjigah.

4. Pozivljam slovensko razumništvo, naj seže po knjigi in se samo seznani s sposobnostjo slovenskega jezika. Uverjen sem, da tudi tisti, ki so o njej dvomili, odloživši knjigo ne bodo dvomili več. Posebno še priporočam knjigo vsem učiteljem narodnih šol, ker jim bo, kedar se z oblikoslovjem pečajo, njena methoda in terminologija delo pospeševala.

5. Tej knjigi glavna podlaga bila je, kakor že rečeno, dotična nemška, spisana po slavnem dr. Fr. vit. Močnik-u, možu slovenskega rodú. Njegovih velikih zaslug za šolsko literaturo nemško ne more nikdo tajiti, kajti največje odlikovanje zá-nj je, da so njegove mathematične knjige po srednjih šolah uvedene okoli 30 let. — Zakaj pač jaz o tem govorim? — Zató ker smo mi Slovenci od nekdaj prav marljivo polnili tujčeve kašte, svoje pa smo puščali — prazne.

Konečno je g. pisatelju in vsem, ki so na ta ali oni način pripomagali, izreči iskrena zahvala za vztrajni trud, s kterim so šolsko literaturo slovensko za preimeniten komad pomnožili. Posebna hvala še gre slavnej „Matici slovenski“, ki je dala knjigo na svetlo. S tem pospešuje ona duševne napore Slovencev bolj nego s sto italijanskimi slovnicami ali malovažnimi prevodi. Da bi le tako napredovala ter postala res „matica“, ki bi zbirala okoli sebe vse delujoče moči ter njih delovanje organizovala po zdravih načelih v duševni prospeh naroda slovenskega!

Fr. Hauptman.

---

* Naučno ministerstvo je to knjigo kakor tudi Somatologijo (spisano od Woldřicha — poslov. od Fr. Erjavca) kot učni knjigi za srednje šole potrdilo. Ured.

Drobnosti.

Knez Medo Pucić. V staroslavnem Dubrovniku rodil se je l. 1821. iz imenitne obitelji Medo Pucić, knez Zagorski, srbski književnik in rodoljub, ki je 3. jul. t. l. v svojem rojstnem mestu umrl. Kakor vsi mladi Dalmatinci šel je tudi Medo Pucić v Benetke na gymnasijo in potem v Paduo na vseučilišče. Tukaj se je spoznal s slavnim češkim pesnikom J. Kollárjem. Leto 1843. najde Pucića na Dunaji; tu se je spoznal z vojvodo Karolom Ljudevitom od Lucce ter se mu tako priljubil, da ga je ta svojim komornikom imenoval. Na Dunaji je preložil kraljedvorski rokopis in Gundulićev epos Osman na italijanski jezik in marljivo dopisoval v Gajevo „Danico“ in v „Zoro dalmatinsko“; a l. 1848. je izdal v Zagrebu svoje pesni z naslovom „Talijanke“. Po letu 1849. se je vrnol v Dubrovnik in začel tam z Matijo Banom in Avgustom Kaznačićem izdajati letnik „Dubrovnik, cvijet narodnog knjižtva“. Ta časopis se je posebno po tem odlikoval, ker so se sprejemali vá-nj samo dovršeni proizvodi, ki še dandanes niso svoje literarne vrednosti izgubili. Pucić sam je pisal za ta list književnozgodovinske razprave (o Buerovići, Bunići itd.), članke iz državne povestnice (Statut beneški) ter prelagal slavne pesnike, kakor Mickieviča, Puškina, Homerja, Bérangerja in druge. Žalibože je že ponehal ta list l. 1851. izhajati. Od tega časa je jel Pucić potovati po Evropi, ali ipak še vedno literarno delal. V Zadru je izdal l. 1856. prevod Platonovega Symposiona, a l. 1858. v Belem Gradu preimenitne „Srpske spomenike od 1395—1433“. To so dopisi dubrovniške republike s srbskimi vladarji tiste dobe. — Italijanom je preložil l. 1860. Mickievičevo razpravo o srbskih narodnih pesnih in prelepo delo Bodjanskega „o slovanskem narodnem pesništvu. — Ko se je začela srbsko-hrvatska književnost zopet lepše razcvetati, izdal je Pucić l. 1862. v Karlovci zbirko svojih pesnij z naslovom „Pijesni“, a l. 1863. epsko-lyriško pesen „Cvijeta“ iz zadnje dobe dubrovniške republike. Leta 1873. je postal odgojitelj srbskega kralja Milana, a ko se je ta polnoletnim proglasil, odpotoval je Pucić v Pariz. L. 1876. izšle so v Pančevu zbrane njegovi pesni, a do zadnjega časa svojega življenja se je pečal s prelaganjem Homerja.

Pesniško njegovo delovanje je opisal A. Šenoa (Vienac VII. 359.) tako karakteristično, da se mi umestno vidi, tu njegove besede navesti. „Medo Pucić je vrlo zanimiv pojav u našem literarnom svietu. U najnovijem našem književnom pokretu, za dobu ilirsku opažuju se s prvine dvie glavne struje. Dočim je jedna strana pjesnika smatrala oponašanje starih Dubrovčana savršenim pjesničtvom, sliedila je druga samo narodne pjesme, zazirući od umjetne forme. Hćelo se genija Mažuranićeva, da preliepo spoji ova dva kontrasta. Uz njega digoše se, dakako u svojoj struci, Preradović, Trnski, Blažek, Niemčić, Vraz učeći strane literature, otresav se stare manire. Medo Pucić, premda Dubrovčanin, osobit poznavalac starine dubrovačke, nije sliedio starih pjesnikâ rodnoga si grada, već je učio pjesnike Talijane, Poljake, Ruse, Niemce, Dubrovčane i narodne pjesme; i s toga su plodovi njegove vile samovikle — osobito u lirici nježni: puni osjećaja. Tko pročita njegove sonete i druge pjesme, na pr. Pašinicu, uvjerit će se o tom; a i Cvijeta ima krasnih liričkih momenata. Odiseju prevodi Pucić deseterceem narodnih junačkih pjesama, jer misli da je to pravi lik eposa u našem jeziku. Sastavci mu iz književne poviesti osobito su poučni. Nije to samo izključiva analiza ovoga ili onoga pisca, već ima tu podataka iz kulture, državne poviesti, iz obiteljskoga života prošlih vjekova tako, da se našima očima prikazuje živa slika dobe i čovjeka, koja nam ujedno tumači i njegova djela. A upravo tim pravcem idu svi literarni povjestnici novijega doba. Izim toga služi Medo Pucić primjerom, koliko da se čovjek beletrista baviti mora učenjem obće svjetske literature, jer samostalno razmatranje tudjih uzora najboljom je ponukom za vlastiti, savršeni rad, najbolji liek od površnosti i plitkosti.

A knez Pucić u istini je čovjek vještak obćoj literaturi, čovjek u svojoj struci naobražen, kakovih malo imade u našem narodu."

A srbski aesthetik S. V. Popović v svojej razpravi „Naša novija lirika" (Letopis matice srpske. Knjiga 129.) veli o njem: „Medo Pucić stoji svojim prvim pevanjem na razredju medju romantikom i narodnom poezijom. Velika mu je zasluga, što naginje odlučno narodnomu pravcu, te je tako predhodnik Branku i Njegošu. Pevanje je njegovo natopljeno jedrim čuvstvom a smeli polet misli izdaje pjesnika kano čovjeka, koji stoji na visini današnjeg obrazovanja."

V politiki je bil Pucić zagovornik jugoslovanske, Hrvatom toli sovražne uzajemnosti. Vodstvo pa bi naj imel narod srbski, kajti Pucić je mislil, da bi Hrvatje za to ne bili sposobni ni materijalno ni duševno. To misel je izrazil v prelepej domoljubnej pesni, ktere zvršetek naj tu ponavljamo:

Što će Srbin bez Hrvata?
Što i brat bez brata!
A bez Srbina Hrvat?
Što bez brata brat.
Što će Bugar bez Srbina?
Šton' otac bez sina;
A bez Bugara Srbin?
Što bez otca sin.

Šta će Kranjac bez njih troje?
Što i svoj bez svoje!
A bez Kranjca njihov broj?
Što bez svoje svoj.
Samo kada svi četvero
Jednu sviju horo,
Tek onda smo jedan rod,
Slovinski narod!

M. Málovrh.

Fizika za nižje gimnazije, realke in učiteljišča. Spisal in založil Jakob Čebular, c. k. višje realke profesor v Gorici. V Gorici natisnila Hilarijanska tiskarna. 1882. Str. 90 v 8° po 80 nov. II. del pride v teku 1. tečaja bodočega šolskega leta na svetlo. Prilično več o tej učnej knjigi. —

Aritmetika za nižje gimnazije. Spisal dr. Fr. vitez Močnik. Po 26. natisku poslovenil J. Celestina. I. del. V Ljubljani tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1882. Str. 191 v 8° po 1 gld. 10 kr. —

Sovraštvo med bratoma. Igra v dveh dejanjih spisal Josip Gécelj. V Zagrebu. Tiskarna „Narodnih novin" 1882. Str. 37 v 8°. Velja 35 n. Posvečena je dr. Josipu Fonu, primariju javne bolnice v Zagrebu, in 10 % je odmenjenih v korist „Narodnega doma" v Ljubljani. — Ta igra ni izvirno slovenska, kakor bi se po napisu sodilo, temveč francoska; l. 1870. je bila v „Alte & Neue Welt" v nemškem prevodu natisnena, a od tod sta jo preložila gg. Skuhala (J. S. Gombarov) in Gecelj. *M. M.*

Anastasius Grün's Lehrer und Freund der slovenische Dichter France Preschiren als deutscher Poet. Biographisch-litterarische Studie von P. v. Radics. Leipzig. Verlag von J. H. Webel. 1882. S. 28. 8°. Velja 24 nov. — Ta knjižica je osobito zaradi tega pomena vredna, ker nam podaje pesni, ktere je Prešéren izvirno v nemščini pisal ali jih pa v nemščino sam prevedel. — Devet sonetov je izvirno nemških, 8 pesnij (med njimi 3 sonetje) je v nemščino prevedenih. —

Šala i satira od Abukazema. Sveska treća. U Novom sadu 1882. Izdanje knjizare Luke Jocića i druga. Str. 79 v 8° po 40 nov. — Tako se imenuje zbirka „šal in satir", ktere izdaje knjigarna Luke Jocića. Vsak tretji mesec imá priti po eden zvezek (à po 40 n.) na svetlo z illustracijami in posebnim sodržajem. —

Russkaja biblioteka. Tomъ XXXXII. Str. 39 v mal. 8° po 48 nov. V Lipskem izdaje Wolfgang Gerhard zbirko ruskih novel, romanov itd. Zvezek 42. obsega: „Pěsnь toržestvujuštej ljubvi" od Turgeneva, ktere novele slovenski prevod v tem listu končujemo. Primerjajoč slovenski prevod z ruskim originalom nauči se lahko vsakdo v kratkem ruskega jezika. —

Slovenske dače. V „Kresu“ (I., 570) se je omenjala posebna slovenska poljska mera (hoba sclavanica, mansus sclavonicus), ktero še v 13. stoletji po že ponemčenih pokrajinah nahajamo. Tej posebnej poljskej meri slovenskej odgovarja posebna slovenska dača, o kterej govorite dve solnograški listini, pisani med l. 1041. in 1060. (Nachrichten vom zustande der gegend und stadt Juvavia. Salzburg 1784. Anhang pag. 251, num. XIV. et XV.) Posestnik Waltfried pogodi se namreč s solnograškim škofom, da ga oprosti kanoničnega davka (decimatio), kterega je plačeval „de prediis suis Chrovvata et Runa et de vineis suis ad Hengista“ proti temu, da mu dá „predium quod iuxta sulpam habuit in loco Chappella dicto“, ter da plača od vinogradov „tres situlas vini“, od omenjenih pristav pa „solitam decimam, quam ante secundum consvetudinem sclavorum dederat“. Listina štev. XV. se tudi ozira na Koroško, ter govori o „catholica decimatio“ v nasprotji s „solita decima, quam ante dederat“. Obe listini objavlja v nemškej prestavi tudi Ankershofen (Handbuch der Geschichte von Kärnten I., 2, Regesten und urkunden der IV. periode. 12).

Druga slovenska dača se omenja pod imenom: poklon (tudi pogklon) v „Gesammturbar des bisthums Freising für die oesterr. Lande“ (1291—1318) [Zahn: Codex diplomaticus Austriaco frisingensis III, 189, 194, 197 . . .). To dačo so dajali podložniki brizinskega samostana na njegovih posestvih po Gorenjskem, eo anno, quo dantur porci pro iure aduocacie domino terre . . . Est autem poklon tale (ius) quod duo huberii tenentur dare frischingum vel XVI denarios veteres si ovem habere non possent . . .“.

Še eno, zavoljo slovenske besede zanimivo dačo naj omenim, ki se tudi v omenjenem brizinskem urbariji za Gorenjsko omenja. „Item inter Nativitatem domini et festum beati Martini quilibet huberius solvit pro jaitreht tres mensuras, VIII panes pogaetzen et vnum zumuz.“ Pogača se še v oblikah: „pogaetsschen“ in „pogeschen“ omenja.

Bili so to časi, v kterih je Slovenec bil rob tujih gospodov, časi, ktere izvrstno karakterizujejo besede Krempl-ove: „Slovenec je kravo držal, gospodska pa so njo dojili“ (Dogodivšine štaj. zem. stran 107.). *J. B.*

Frana Malovašiča do sedaj neizdan in bajè neznan spis hrani arkiv dramatiškega društva v Ljubljani. Ker prof. J. Marn v svojem Jezičniku (XIX. 20—33) o tém rokopisi ničesar ne poroča, mislim, da je umestno povedati o njem nekoliko besed. Naslov rokopisu je ta: „Stiska. Vesěla igra v enim djánju. Iz němške „Die Brandschatzung“ von Kotzebue. Prevěl Prostolav Milko. V Ljubljani 1840. (Druck-Exemplar.)“ — 4° 48. — Dramatično društvo dobilo je ta rokopis po dr. J. Bleiweisu, ki je sam ná-nj zapisal notíco: „Iz zbirke gledišč. odbora 1849. leta“. — Druga zanimiva beležka naslovnega lista slôve: „Malavašič po naročilu Smoletovem“ t. j.: Malovašič preložil je to igro po naročilu Andreja Smoleta. — Malovašič spisal je svojemu prevodu nemške te igre predgovor, v kterem poudarja znamenitost dramatike sploh, opisuje nje dotedanji razvoj v Slovencih in se naposled potéza za Gajev pravopis, v kterem je preloga pisana. *M. Málovrh.*

Listnica uredništva: Gregorčičevim kritikom odgovor in pouk (!). V Ljubljani 1882. — Najnovejši plod tiste zloglasne pisačje svojati ljubljanske, ktera rabi cepec in pest, ker drugih dokazil ne zmore. S takimi stekliši pametna beseda ni mogoča in oskrunil bi pisateljsko svojo čast, kdor bi se toliko spozabil, da bi se s tako neotesano druhaljo hotel puliti. Dobro jim bilo pisačem tega pamfleta v družbi Spectabilisa (lucus a non lucendo), Bolhoberja (nomen omen) in drugih takih Hanswurstov naše literature.

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. oktobra 1882. *Štev. 10.*

Na Slemenih.

Povest. Spisal *Anton Koder.*

I.

Dež je lil ves večer. Slabo jesensko vreme je že trajalo nekaj dnij zapored. In v takovej noči je korakal na Gorjancih. tako imenovanej severnozahodnej gorenjskej strani. kakih petdeset let star možak. Tmina in pa ozka s koreninami in peskom preplavljena gorska pot delala mu je mnogo preglavice. Zapored je postajal. Še le ko zagleda v daljavi luč na Slemenih, v eno nadstropje zidanej kmetskej hiši. pospeši korake.

Prišedši do samotnega poslopja, mora tri pote z železnim kladivom, ki visi na durih, trkati, predno čuje v veži hripav ženski glas: „Peter, ali si ti? Sveta pomagalka, zakaj te ni bilo k večerji? In v takovem vremenu kolovratiš po svetu!“

Trenotek pozneje se odsloni zapah. Možak prestopi brez pozdrava prag. Zaradi tega povzdigne stara dekla Mreta prižgano tresko in posveti prišlecu v obraz. „Ježež, Oglar!“ vzklikne v tem hipu čudéč se, da jej treska odpade.

„Ali se vračam prezgodaj?“ pravi možak in koraka na ravnost v družinsko sobo na desno.

„Oh. zakaj pa nisi nič poročil. in tudi župan, ki je bil minoli pondeljek na semnji v mestu, ni vedel, da se vrneš tako nenadoma,“ govori v zadregi ženica in prišlecu nasproti k mizi prisede.

„To je nenadoma! Dve leti v hudimanovih kremplјih kakor razbojnik tičati, zaradi jezikov po nedolžnem dom in posestvo v nemar puščati!“ odgovori možak in glavo v dlan podpre.

Zdaj še le si upa dekla Mreta natančnejše ogledati svojega gospodarja na Slemenih in zapazi, da so mu lasje osiveli, da mu je lice bledo in vpadeno, da to ni več nekdanji krepek in ponosen Oglar izmed najpremožnejših vse okolice, temveč slaboten starec. „Sveta devica!“ vzdihne zatorej skrivaje. in svetla solza jej kane na predpasnik.

„Zdihovanje ne pomaga nič! Po drugem potu hočem pokazati jezikom, da me niso ugonobili, kakor so me hoteli, da sem še gospodar na Slemenih, in poravnati hočem, kar je zamujenega. Gospoda sama, sicer malo prida, obžalovala je, da mi ne more povrnoti krivic dveh dolgih let v težkej ječi. Le okoliščine, da je prenočil pred dvajsetimi leti isti tujec pod mojo streho, da je izginol brez sluha, pustil mi enoletnega otroka, denarjev pa nič, akoravno je bajè vse svoje premoženje pri sebi nosil, in pa da sem si odslej pomogel v gospodarstvu, sezida si novo poslopje, to je krivo moje nesreče.“

Tako je govoril Oglar in urnih korakov meril sobo. Po dolgem molku še le vpraša staro deklo: „Kje je Peter? Pričakovala si ga nocój? Prida ni, ki ostaja z doma. A zdaj bode drugače. Velik račun imam tudi z njim.“

„O ne huduj se! Ni mu zameriti. Tvoja in tudi njegova sramota, še bolj pa tako nenadna smrt materina zmešala mu je skoro glavo. V srce se mi smili prej tako veseli mladeneč. A zdaj niti v druščino ni mogel, saj veš! Domá jok in nered, pri sosedih sumničenje. Kje si naj išče razvedrenja kot v kupi vina?“

Oglar ne odgovori ničesar. Dekla je zadela najbolj občutljivo struno njegovega srca. Zdivjal bi, ko se spomni, da nima več žene, blage žene, ktero je zapustil zdravo, a sramota in gorjé jo je zakopalo v zgodnji grob. Vse se še poravna, a kdo mu prikliče gospodinjo nazaj?

Skrivaje potegne Oglar pri deklinih besedah z dlanjo po očeh, kakor da bi si utrnol solzo, ne omeni dalje sina in reče z mehkim glasom: „Videti hočem, kako in kaj.“

„In še nekaj teži v zadnjem času Petra,“ pristavi zopet Mreta vidéč ginenega gospodarja ter nadaljuje v njegovo obrambo: „Spomladi mora v vojake. Upal ni, da se oprosti, ker je sin tako nesrečnega očeta. Povrh pa, o ubogi revež, dozdeva se mi, da se je pregloboko zagledal v Milano. In v resnici lep par bi bil lahko to; in če je tebi povšeči, bode vse dobro in prav.“

„Milana!“ vzklikne Oglar pri teh besedah, kakor da bi ga bil gad ujedel. Kvišku skoči, s pestjo ob mizo udari, da se kozarec vode na njej, prevrne, in pravi: „Molči mi o tem imenu. V mislih mi ni bilo več, da redim v hiši dekle istega tujca, vir mojega gorjá. In ona naj mi gospodari na Slemenih? Oglar naj se ne imenujem več, če ne spi ona nocój zadnjo noč pod mojo streho!“

Mreta se prestraši teh besed. Petra je nekdaj pestovala, z njegovo ranjko materjo je prišla na Slemene. Prirastel jej je nekako na srce dobro besedo je hotela govoriti zá-nj, a zdaj vidi, da je zastonj. Molčé odide torej v zgornjo sobo spat in ondi pomoli klečé pred podobo matere božje sedem žalostij še precej očenašev za srečo in blagoslov na Slemenih.

Oglar pa je še le proti jutru zadremal v pritličnej sobi. Le dveletno oddaljenje iz rojstne hiše je oropalo, kakor se je prepričal prvo noč, mir, ki je vladal v njej ves čas, kar se vé on spominjati.

II.

Oglar je vstal drugo jutro že pred solnčnim vzhodom. Vse je še na Slemenih spalo, ko je hodil on od shrambe do shrambe, od kašče do kravjega in konjskega hleva in nasprotno. Vedeti je hotel, kako se je gospodarilo, koliko izpremenilo, odkar je trpel on po nedolžnem.

Če sodimo po tem, kako je pogosto postajal, govoril polglasno sam sebój in z desnico posegal v svoje osivele lase, rečemo lahko, da ni bil zadovoljen s svojim starim domovjem. Čutil je, da se je potujil sam, da se mu je potujilo gospodarstvo. Ko je hodil po dvorišči, plašila se ga je kuretina, pričakujoča pred vežo svoje gospodinje; celó nekdanji njegov ljubljenec, Sultan, priklenen pred kaščo, pozdravil ga je najprvo s sovražnim hripavim glasom, a potém, spoznavši svojega gospoda, z otožnim cviljenjem, kakor da bi ga pomiloval zaradi njegove izpremembe. Zaspan konjski hlapec pa, pomolivši zaradi Sultanovega lajanja zaspano glavo iz svislij, zaprl je urno lino, misléč, da vidi le strašilo Oglarjevo, in se je prekrižal kakor pred samim peklenščekom.

Poslednje je Oglarja užalilo.

Dve uri pozneje je sedel pri mizi v pritličnej sobi pri zajutreku. Ko izpije kaka dva pota zapored polno kupo brinjevca, pravi nasproti sedečemu sinu Petru: „Že v prvem pogledu sem se prepričal, da je gospodaril na Slemenih dve leti nov gospodar. Plot za kaščo je podrt, streha na kravjem hlevu kaže gola rebra, gnojišče ni urejeno po mojej navadi, in konja, prej čila in spreminjasta, nista poznati več. Povém ti danes prvi dan in vselej, da sem zdaj zopet jaz gospodar. Poznaš me in véš, kaj hočem in kaj ne, sicer —.“

Visokorasten, krepek mladenič upre pri zadnjih besedah, razžaljen, da pozdravlja oče z očitanjem edinega sina, svoje črno okó izpod pokrivala, na kterem se ziblje dolgo petelinovo peró, v svojega roditelja in pravi: „Oče, tudi jaz vém, da ni pri nas vse, kakor bi biti moglo. A praviti sam nočem, koliko sem delal in se trudil in skrbel, da pridobim denar za cesarske može v vašej pravdi. Dà težko sem bobna rešil domovanje; kajti Prelesnik, poznate ga, me je hudimanovo pestil in stiskal.“

„Prelesnik!“ ponavlja Oglar iznenadjen. „Dà posodil mi je v resnici nekaj stotakov, ko sem zidal hišo, a dal mi je častno besedo, da jih ne terja nikdar, da ostanejo zavarovani na prvem mestu, in zdaj —!“

„Zdaj,“ poprime zopet mladenič besedo, „trudi se, kakor sem prepričan, da nas uniči popolnoma. Naše sramote je on že tako največ kriv.“

„Jaz mu nisem storil žalega. Ponosen je in časti zahteva, ker je župan, ker nekaj na pisanje ume in tudi po nemško jezik maje. A varuje naj se me! Oglar se ga ne ustraši. Plačam mu, če gre tudi zadnji rep iz hleva, potem pa —," govori Oglar razjarjen. Zdajci vstane izza omizja in ponosno s širokimi koraki sobo meri.

„Ali pa poplačaš ti očetove dolgove, ti, ki se ženiš bajè in imaš že bogato nevesto izbrano?" nadaljuje potém, stopivši pred sina in opazujóč ga s strupenim smehljanjem.

„In ko bi se, ali je ženitev greh? Kazalo bi mi ne bilo drugega, ko bi bil ostal še dalje sam na Slemenih; zdaj pa mi ni potreba," odgovori sin nekako iznenadjen, da omenja oče o tem.

„Torej sem ti zdaj na poti? Nepovoljno sem se ti vrnol, to vém! Sicer bi brez ovire deklino mojega nesrečnega spomina in nesreče v gnezdo izvabil, iz kterega je prokletstvo tvojega starega očeta prepodilo. A zdaj ne bode moke iz tvojega nepremišljenega znanja. Le poglej me. dokler miga tá-le moj mezinec, ne bode mi gospodinjilo ime na Slemenih, ktero moram preklinjati vse svoje življenje."

Sin zarudi in zbledi zopet, kakor stena. Kdo je povedal očetu, da ljubi Milano, zapuščeno hčer istega tujca, s ktero je odrastel kakor z lastno sestro. Storiti ni mogel tega nihče drug kot župan Prelesnik, kajti nerazumljivo se jej dobrika zadnji čas in jo vabi v službo. — Kdo ga umeje? Štiridesetleten možak in enoindvajsetletno dekle! Sicer bi mislil, da mu je povšeči, da jo hoče preslepiti z zapeljivim imenom: „Vaška županja".

„Oče, takovih besed ne zaslužim," pravi sin potém in pristavi: „Milana je poštena, najboljša deklica. Ko bi ne bilo nje na Slemenih, ne bili bi vi več našli domovja tú. In to je najino plačilo za dveletni trud? — Da je hči nepoznanega očeta, ni kriva sama. Vaša dolžnost je, ker ste jo izredili, skrbeti tudi dalje za njo. In če ni volja vas, — jaz je nikdar zapustil ne bodem."

„Nesramno seme!" vzklikne oče razjarjen. „Ti si upaš nasprotovati meni, ti zagovarjaš, kar preklinja tvoj roditelj, — ti hočeš brez mojega dovoljenja nadaljevati pregrešno zvezo — z nezakonskim, morda celó nekrščenim dekletom, ti —!"

Jeze trepetajóč ne more dalje. V nepopisljivej strasti dvigne pest nad nepokornim sinom in hoče zamahnoti. A pri tej priči plane kvišku sin in kriči kakor zblaznel: „Pregrešna zveza! Oče, kdo vam je rekel to? Oče, Bog naj mi odpusti! Gorjé mu, kdor si upa omadeževati dekličino ime!"

Pri teh besedah odrine očeta, ki mu bledéč stoji nasproti, in hoče zapustiti sobo. A zmotil se je, upor svojega roditelja je preslabo cenil. S krepko roko odpahne Oglar duri in kriči: „Pojdi, le pojdi in ne vračaj

se več! Zadnjo noč si spal pod mojo streho. Še danes ti sledi nehvaležna deklina.“

Poslednjih besed ni sin več čul. Razoglav in urnih korakov je prestopil prag in dvorišče, podrl plot za njim in izginol v gošči za poslopjem.

Prepir je priklical rejenko Milano, plavolasko, nežno razvito deklico. Na vso sapo prihiti iz kuhinje, in zagledavši razjarjenega gospodarja, obstoji, kakor okamenela, na pragu in pravi trepetaje: „Oče, kaj vam je? Prosim vas, odpustite Petru, če vas je žalil. Sam ljubi Bog zna, nekako izgubljen je zadnji čas in kakor brez uma.“

Boječa deklica osupne srditega Oglarja. Pomiriti se skuša in pravi z njemu nenavadno mehkim glasom: „Tebi odpuščam. Ti si neizkušeno dekle. On naj bi imel pamet in vedel bi naj, da je vajina neumna ljubezen nič in zopet nič in da ničesar iz nje ne bode. Zatorej tudi tebi povém, da si ga izbij iz glave, ako se ti je vsedel v njo. Gospodar sem jaz in le jaz na Slemenih, in gospodinja ne moreš biti ti nikdar, saj véš, kako je! Sklenol sem molčati tebi nasproti o tvojej minolosti, a zdaj sem prisiljen razkriti jo.“

Pri teh besedah ukaže prinesti polič vina. In ko ga Milana s solzami v očeh postavi na mizo, pokaže jej sedež sebi nasproti.

„Stara si zdaj ravno enoindvajset let, torej me lahko umeš; poslušaj in ubogaj! Še v plenicah si bila skoro, ko je prišel v zimskej noči tujec, bajè tvoj oče pod mojo streho in prosil prenočišča in za nekaj dnij počitka. Sprejel sem ga, kajti tedaj niso takovi popotni ljudje bili nenavadni. Ondi daleč na Ogerskem nekje se je uprla gospoda zoper našega cesarja, in mislil sem si, da je bil tudi ta tujec eden takih. Pomagaj mu; videti je, da ima denar, pomore ti lahko iz stiske, če hoče. In ostal je pri meni. Tebe je utešila ranjka mati, očeta pa sem skril jaz v zgornjo sobo in skrbel zá-nj. Z nikomur ni občeval ves čas kot z menoj in z županom Prelesnikom doli v vasi, tedanjim mojim prijateljem. Neko jutro se ne vrne več v mojo hišo. Jaz mislim, da ga je zasledila cesarska oblast. Moj prijatelj pa, ki si je od istega časa vidno opomogel v svojem zadolženem gospodarstvu in tudi meni posodil nekaj stotakov, naznanil je bajè pred dvema letoma sodniji, da sem sumljiv jaz — umora svojega gosta. Zakaj je hotel uničiti in osramotiti mojo hišo, ne vém, jaz mu nisem nikdar žalega storil. Zgodba poslednjih dveh let ti je znana. Zblaznel bi, če pomislim, koliko sem trpel v tem času. In moje gospodarstvo, izročeno toliko časa neizkušenim rokam, visi le še na niti. Takov pogled mi zledeni vsak trenotek srce, in potém še čujem o tvojem znanji z mojim edinim sinom —.“

Pri teh besedah ne more dalje. Enako okamenelej Niobi poslušala je

Milana Oglarjeve besede. Še le ko preneha, zavé se; curek solz se jej vlije izpod rok, s kterima je zakrivala lice.

„Dobro véš," pristavi zopet črez nekoliko gospodar, „da ne moreš ostati več pri nas. Kazali bi sicer ljudje za menój in dejali: „Nekaj mora biti resnice v sumničenji, sicer bi se iznebil dekline, ki mu je prinesla nesrečo v hišo."

„Jaz grem, ljubi oče. Prepričana sem, da ste trpeli po nedolžnem toliko zaradi mene, — in jaz vam ničesar povrnoti ne morem! Le zadnjo prošnjo še imam. Odpustite Petru, da se je spozabil in da mi je bil prijaznejši od drugih ljudij. Najboljši mladeneč je, — in očetove ljubezni vreden."

„O tem ne govoriva dalje, to razsodim bolje sam," pristavi zopet Oglar resnejše. Tudi ne terjam, da greš že danes od nas. Nekaj dnij imaš časa, da si službo preskrbiš, a potém, kakor sem rekel."

Izgovorivši odide gospodar iz sobe na prosto.

III.

Po dolgem času se je prikazala isto noč zopet luna izmed oblakov. In ko je potihnolo vse na Slemenih, ozrla se je v podstrešno sobico na južnej strani, kakor da bi hotela vasovati pri mladej Milani. A našla je slabo druščino nocój. Milana je sedela opravljena na postelji, akoravno je odbilo že polnoči. Spati ni mogla. Le mislila je, mnogo mislila in ničesar. Zjutraj zgodaj hoče oditi, — kam, to zna ljubi Bog, ki jej ni dal domú in svojih, kakor drugim otrokom. Zdajci jo predrami trkanje na okno, in v mesečini spozna Petra stoječega na skladnici drv.

„Odpri mi še enkrat, Milana!" čuje se šepetanje.

Trenotek pozneje se oddrzne oknice, in vasovalec nadaljuje: „Ne zameri, Milana, da te motim v poznej uri, saj je zadnjikrat. Daleč sem bil že na potu, a kakor skala mi je ležala misel na prsih, da se od tebe niti poslovil nisem in — vendar bila si mi nekdaj vse — in ostaneš mi tudi v bodoče, če se morda tudi ne vidiva nikdar več. Ti se lahko utolažiš, v meni malo izgubiš. Dejali so mi celó v oddaljenej krčmi, da pogleduje za tebój župan Prelesnik, premožen mož v primeri z menoj beračem, kterega je vrgel lastni oče iz hiše."

Izgovorivši nasloni mladeneč lice v dlan, kajti luna, ktere si ravno nocój ni želel, posvetila je v okno in posrebrila dve debeli solzi, ki ste mu zabliščali v očesu.

„Peter," vzdihne deklica, „ti me krivo sodiš. Vso noč sem sedela tú na postelji in čakala onega, kar me še veže na gorsko domovje. — Jutre, ko posije solnce, sem že Bog zna kje globoko v dolini. Ti še ne véš, kdo sem in da nimam pravice ostajati dalje tú. Iskat grem domú in očeta, kterega nisem nikdar poznala."

„Torej je res, kar sem čul včeraj zjutraj? Tudi ti moraš proč in zaradi mene? Poslednje mi dene najhujše. Ravno prav, pa skupaj greva," povzame zopet nekako pogumnejše mladeneč. A kakor da bi se bil ustrašil poslednjega stavka, pristavi urno: „O skupaj ne smeva iti — nikdar več. A vendar, povej mi resnico, ali smem verjeti ljudém, ki pravijo, da si skrivna županova nevesta?"

„Stori, kar hočeš, če me moreš soditi po ljudskej sodbi," odvrne otožno Milana. „Da me je dve nedelji zapored od maše po poljskem potu pospremil, ko si z doma bil, to vé vsakdo. Vabil me je celó na dom, ponujal mi je lepo službo, dragocen dar mi je hotel stisnoti v roke, a pustila sem ga pasti na travo in napeljala sem govor na navadne stvari. Razljutilo ga je poslednje. Tvoje osebe je omenjal, o vojakih je govoril, o nesrečnem očetu. A jaz ga nisem poslušala. Na križem potu ob kapeli zavila sem na cesto in se ga odkrižala. Povedati ti nisem upala poslednjega poprej. Ti si prevroče krvi, a boljše je naposled vendar, da zvéš od mene kot od opravljivih ljudij."

„Tako, sanjalo se mi je že več nočij zapored o takovej dogodbi. In sanje moje me niso goljufale nikdar! Mene utakneta župan in oče v vojake, in ti se polagoma udáš. Kakor amen v očenaši, tako konča nocojšnji večer — najino ljubezen."

Po teh besedah hoče skočiti molčé raz skladnice, a deklica ga ulovi z obema rokama za desnico in pravi: „Poslušaj še enkrat! Razven tebe, ki se mi umikaš zdaj, imam le še edin drag spomin na svetu, in to je svetinja, ktero nosim na vratu, odkar se zavedam. Podoba moje ranjke matere je neki v njej, in tudi to sem dobila le v polovici, nekaj se je je odkrušilo in izgubilo že prej. — Na! to ti dam, vzemi jo v spomin in za pričo, da govorim resnico in da ne bodem ljubila nikogar več na svetu razven tebe."

„Res da mi jo daš?" vpraša mladeneč nekako vesel in ogleduje radovedno v svetlo ploščo vloženo in s steklom zavarovano podobo lepe mlade žene v čudno tujej opravi.

„Ne, imej jo!" pravi potém. „Tvoja mati je. Koliko bi dal, ko bi jaz takovo sliko svoje ranjke matere našel!"

„Ne, vzemi jo in hrani jo na prsih, kakor sem jo hranila jaz — in če se vidiva morda črez dolgo kdaj, vrnoti mi jo moraš v znamenje, da si mi ohranil tudi prijateljski spomin."

„To pa!" vzklikne mladeneč. „Če tako sodiš, hranim jo rad, nikdar ne pride od mojega života, kakor ne tvoja podoba iz mojega srca."

Iz takega pogovora ju zdrami težka stopinja od ceste sèm. Peter pozna svojega očeta, ki se ves vinjen še le zdaj vrača iz vasi. Umaknoti se mu mora, videti ga ne sme roditelj.

„Jaz grem, Milana. Skušal bodem, da dobim službo v gorah pri oglariji; tja mi poročaj, če moreš, ko dobiš novo domovje, ako ne, poiščem te sam!“

IV.

Drugo jutro je bilo na Slemenih vse izpremenjeno. Stara Mreta je hodila z objokanimi očmi po kuhinji. Oglarja, ki je sedel zaspanega in čmerikavega obraza s podprto glavo v spodnjej sobi, pa ni hotela ogovarjati. In poslednjemu se je naposled tudi samemu dolgočasilo. Sina ni videl od prejšnjega jutra in Mretino tožbo je čul mimogredé, da tudi Milane ni več. Puško vzame torej raz stene, pokliče Sultana in odide v goščo. Oglar ni bil lovec nikdar. Strelno orožje je imel le zaradi varnosti na samotnem posestvu. A danes, nič ne dé, razvedriti se mora in ne praša, kdo ima pravico loviti, kdo ne.

A nesrečo je imel že prvi pot. Komaj stopi v gozd, pride mu že nasproti lovec, njemu najneprijetnejši človek, župan Prelesnik. Izognoti se ga hoče, a prepozno je; videl ga je in bojazljivosti kazati noče.

„Oho, Oglar, zdaj imaš lepo priložnost loviti; družino si razpodil na vse svetovne strani in dela — si se odvadil bajè,“ ogovori župan vsiljenega lovca in pristavi: „Pokaži mi svojo puško, jako mi je povšeči!“

„Tebi bi naj svoje orožje dajal? Poznati bi ga hotel, ki bi zahteval to,“ odgovori Oglar jezen, da ga tako sovražno napade človek, ki je kriv njegove nesreče.

Marsikoga drugega bi bile oplašile v strasti govorjene besede Oglarjeve, — a močnemu, visokorastenemu, pol gosposki oblečenemu Prelesniku so izvabile zaničljiv posmeh.

„Kaznovati bi te moral zaradi nesramne predrznosti in zapreti, kakor zasluži lovski tat,“ odgovori porogljivo župan in meri jeze bledečega Oglarja.

„Da sem lovski tat, da je prokletstvo v mojej hiši, kriv si le ti, ki si pripeljal tujega človeka pod mojo streho,“ vzklikne zdajci Oglar, pristopi tesno k nasprotniku ter upre svoje oko v njegovo.

Prelesnik se zgane, kakor da bi ga bil prebodel strupen pogled. Z nekako tresočim glasom in pomirjen pristavi zdaj: „Silil ti nisem tujega gospoda. Čemú si ga sprejel? Videli so ga naposled pri tebi, torej ni moglo priti drugače.“

Pri zadnjih s ponižnostjo in nekakim fantalinskim strahom izgovorjenih besedah rodi se nenadoma in prvič velikanska misel v Oglarjevej glavi. Strast pa mu kakor nalašč dá pogum, da jo izreče: „Prijatelj, kaj pa bi bilo, ko bi ga bili videli pri tebi zadnji pot? — Govòri, pri tebi in nikjer drugje!“

Župan izpremeni drugič barvo in vzklikne: „Nesramnež, ustrelim te na mestu, če še kdaj izrečeš tako sumničenje.“

Izgovorivši dvigne puško. A pri tej priči ga zgrabijo kakor klešče železne pesti Oglarjeve, ki mu izvijejo orožje ter ga poderó v boji na tla. Še le ko se vije kakor gad pod njegovimi koleni, odjenja Oglar rekóč: „Zahvali se, da te ne splačam, kakor zaslužiš! Po svojo puško pa k meni na dom pridi! Razbiti bi jo moral na tvojej glavi, a ohranim si jo v spomin na junaškega župana, ki se straši, kakor vidim, nekdanjih spominov.“

Prelesnik ne odgovori ničesar. Po stranskej poti se izgubi v gozdu, kakor da bi on bil lovski tat, Oglar pa ponosen gospod vsej divjačini.

Čudéč se zre Oglar za svojim nasprotnikom in ko se hoče vrnoti z nepričakovanim plenom, zagleda na tleh županovo listnico. Potisne jo v svoj brezrokavnik, misléč si, zdaj je prisiljen, da me obišče.

Solnce je stalo isto jutro že precej visoko, a župan se ne vrne domú, kakor je bil sklenol poprej. Jezen je in sramuje se brez puške v vas, torej se napoti v oddaljeno selo. Med pôtem pa pogreši svojo listnico. Neprijetno mu je to, ne zaradi novcev, mala svota je bila shranjena v njej, a nekaj dragih listin je notri. Premišljujóč ali bi se vrnol ali ne, pride do gozdne kapele na razpotji in ondi zagleda rejenko Milano raz Slemen.

„Ali greš na daljno božjo pot, da si z blagom obložena?“ ogovori prišlec deklico, ki ga ni čula prej. Deklico vso osupneno oblije pri teh besedah rudečica, a vendar premišljeno odgovori: „V bližnjo vas grem danes, nekaj opravka imam tam.“

„In na Slemenih ti ni več povšeči?“ zavrne jo župan, dobro vedóč, da mu deklica noče povedati resnice o včerajšnjej dogodbi, ktero je že čul v vaškej krčmi. „Ne skrbi se zaradi tega, mene poslušaj,“ nadaljuje župan Prelesnik z nenavadno prijaznim glasom. „Že davno sem hotel s teboj skrivaje govoriti. Najprej se vrni raz tega pota, o kterem niti ne véš, kam te pelje, potém pa hodi na desno z menój! — Pod mojo streho te čaka sreča in veselje. Verjami mi, jaz iščem gospodinje in — ti si mi povšeči, če ti je prav.“

Po teh besedah skuša poobjeti plaho deklico, a ona ga odrine, kakor da bi ne bila čula zadnjih besed, rekóč: „Sramujte se, župan, da me zadržujete v gozdu!“

„Torej ti nočeš? Še enkrat te vprašam, ali nočeš? Premisli, žal ti bode! Pravil ti še nisem, da sem poznal nekdaj tvojega očeta. Meni te je priporočil. In zdaj, ko si potrebna moje pomoči, izpolnim mu željo.“

Milana se strese pri teh besedah. Milo se jej stori, ko čuje iz tujih ust govoriti o svojem očetu.

„Ne norčujte se z menój, župan! Preuboga sem, da bi zaslužila zasmehovanje, če pa véste kaj o mojem očetu, povejte mi! Križem svetá prehodim, da ga najdem.“

„Poslednjega ne moreš, ker ne živi več. In kdo mu je kriv tega, poprašaj — Oglarja, meni pa zaupaj, ki sem edini tvoj prijatelj!“

Gorjé! Ali je morda res Oglar, njen drugi oče, morilec njenega roditelja? Verjela bi ne bila tega nikdar! A zdaj, ko se je vrnol iz ječe, je ves predrugačen. Le hlimba je bila torej njegova prejšnja prijaznost? In ko bi bilo poslednje res? Strašna misel! Kako more ona ljubiti Petra, sina morilca njenega očeta!

V takej misli jo zapusté moči, da omahne na prag gozdne kapele. In to priložnost porabi župan, da jo prime za roko ter jej natakne na prst svoj zlati prstan rekóč: „Milana, to je znamenje, da si moja od danes. V treh nedeljah imava poroko.“

A deklica izvije desnico in vzklikne: „To ni mogoče!“ vrže prstan v travo in odide po stranskej poti dalje.

V.

Kake tri nedelje potém so v vaškej krčmi pol ure od Slemen kmetski pivci pili vino in žganje. Med njimi je bil, kakor v zadnjem času pogostejše, tudi Oglar.

Domovje ga ni veselilo več. Čutil je, da pogreša povsod Petra in Milane. A pretrmast je bil, da bi ju poklical nazaj. Tudi bi sina ne vedel iskati kje. Neki govoré, da je šel črez mejo na Koroško, drugi, da je pri oglarjih v gorah, in tretji, da se je zapisal sam v vojake.

O Milani pa se čuje le en glas, da jo hoče župan Prelesnik za ženo in da se vozi večkrat v mesto, kjer stanuje dekle pri nekej prijateljici.

Isti večer je bil Oglar že precej vinjen in dobre volje. Hotel je obiskati popoldne župana, pozvedeti pri njem, kaj je resničnega o ljudskej govorici, in tudi najdeno listnico bi mu moral vrnoti, a pivci so ga klicali v krčmo, in on je ubogal.

Pripovedovati je moral potém, kako je v gozdu pestil župana, vzel mu puško in njegovo listnico našel.

Pivska radovednost se naposled tako daleč spozabi, da odpre mešetarček Srakoper, nekdanji vojak pri kanonirjih, ki tri jezike sveta govori, če je verjeti njegovim besedam, listnico in pri tem poslu raztrese nekaj pisem po tleh.

Uredujóč jih zopet na staro mesto s trudom in jecljanjem, čita na njihovih napisih ime: Milana J—, a ne naslova županovega.

„Hudiman!“ vzklikne potem. „Kaj pa to? Pisma so napisana tvojej hčeri, Oglar. Zdaj pa vidiš, da bode še naša županja ali kali?“

Ko se vrsté potém pisma iz roke v roko, zapazijo drugi pivci, da so pisma odprta in da je moral biti v njih denar, ker imajo po pet pečatov.

Rudečelični krčmar mora potém posoditi mešetarju svoje očali raz police, da se prepriča sam, koliko je resničnega o tem.

Z velikim trudom in primerjanjem raztolmači nató, da je pismo od daleč iz Poljskega in napisano Milani J— na Slemenih. Poroča jej tudi nekdo, da je njena teta umrla, da jej je zapustila vse premoženje — in da naj pride sama domú itd.

Pri teh besedah se zdrami Oglar in vzklikne: „Poglej dobro, da se ne motiš, kajti če je tako, svita se mi nekaj v glavi."

Izgovorivši vzame raztresena pisma, plača račun in odide.

Pivci se spogledajo. „Čudna uganjka to," pravi krčmar. „Prelesnik mi že zdavna ni povšeči. Sosedov se ogiblje in novcev ima obilo, akoravno njegovo posestvo ni boljše od naših."

Pozno je že bilo isti večer, ko pride Oglar po cesti mimo županove hiše. Ker je bila v pritličnej sobi še luč, spne se in pogleda notri skozi omreženo okno. Pri mizi zapazi župana; zaradi tega potrka na šipo menéč: „Odpri, nekaj važnega imam govoriti, žal ti ne bode!"

Trenotek pozneje se odpahnejo duri, in Oglar sledi molčé županu. Ko zaklene poslednji sobo, pravi: „Kaj imaš nujnega, Oglar? Mislim, da bi počakalo tudi jutra, sile ne bode!"

Oglar ne odgovori besede, le v brezrokavnik poseže in pokaže najdeno listnico rekóč: „To sem našel v gozdu. Tebi bajè nima posebne cene, ker se nisi oglasil pri meni; a čas je vendar, da poravnam svojo dolžnost."

Izgovorivši odpre listnico, vzame pisma iz nje in prazno tovarišu podá.

Župan zbledi pri teh besedah, pusti listnico pasti na tla, a z obema rokama seže po pismih.

„Oho! prijatelj, to je moje," odvrne Oglar ter ga odrine od sebe.

„Nesramnež, pisma so moja, potrebujem jih!" vzklikne župan hotéč s silo vzeti izgubljene stvari tovarišu. A ta se umakne in pravi:

„Ako ne véš, kaj je pisanega tú, povém ti, da piše nekdo Milani J— na Slemenih, da je podedovala bogato teto in da se naj vrne domú, kjer jo že davno pričakujejo. In to pismo si prejel ti in še mnogo več, kakor se mi dozdeva."

Luč je sicer gorela z velikim utrinkom, a Oglar je vendar zapazil, kako so te besede razgrele župana. A premeten je bil, zakrivati je znal svojo zadrego, kajti z mirnim glasom pravi Oglarju:

„Prijatelj, kaj ti je v mislih? Pamet imej! Ta pisma so brez cene,

nekej sorodnici so pisana; jaz sem jih moral le raztolmačiti, ker so pisana v tujem jeziku."

Zdaj vzame svetilnico, odide v klet in postavi bokal vina na mizo, rekóč: „Na, pij! potém se pa v miru pogovoriva, kako in kaj. Prijatelja bodiva!" nadaljuje zopet. „Glej, da si oproščen daljne preiskave, je moja zasluga. Mnogo sem se trudil in dokazoval pri gosposki, da si nedolžen. Potém, saj véš, tvoje gospodarstvo ni najboljše. Upniki te imajo v kleščah. A k meni pridi, če potrebuješ novcev. Milano pa zopet na dom vzemi." Naposled še pristavi: „Spomladi mora tvoj Peter v vojake. Skusil bodem, če mi storiš prav, da se oprosti in ti pri gospodarstvu pomaga."

Tako je govoril župan in vino točil. Oglar ni odgovarjal, a tudi vina ne pokusil.

„Milost hočeš imeti torej z menój. Ha, ha!" vzklikne potém. „Jaz naj nosim prokleto ime, in sina, gospodarstvo sem izgubil!"

Izgovorivši vstane in pravi: „Moje pošteno ime mi je prvo, vse drugo je prazna stvar. Prisiljen sem torej iskati pomoči pri gosposki. Ona naj razvedri mrak, ki se je ulegel kakor peklo nad mojo pošteno hišo."

Župan ne odgovori besede. Luč upihne, menéč, da noče z njo buditi speče družine, in spremi Oglarja v vežo. Ondi mu odkaže izhod na dvorišče ter mu priporoča, naj ob levej strani hodi, ker je na desnej nakupičeno kamenje za zidanje novega hleva. Sam pa ostane, kakor vesel temne noči, na pragu in zre smehljajóč se za tovarišem ter ga neprenehoma opominja, kod naj stopa in kod ne.

Trenotek pozneje se čuje krik in odmev, kakor da bi padel nekdo v globino in se v njej pogreznol. A župan se ne gane niti ne posveti, kaj se je zgodilo, akoravno dobre vé, da je ob strani, kjer je kazal pot Oglarju, globoka in polna apnenica.

„Nič ne dé! Ujel se je sam, meni nič mari," govori sam s sebój župan Prelesnik, ko položi zapah na duri in na novo luč prižiga. Še le ko se jame daniti, vstane zopet in najde v apnu ležečega Oglarja. Urno poseže torej v njegov brezrokavnik, vzame mu pisma in nató pokliče hlapce, da ga vzdignejo in odnesó na dom.

VI.

Novica o Oglarjevej nesreči zvé se še isti dan. A vsak ugiblje drugače. Tretji dan še le se zavé Oglar toliko, da imenuje sem ter tja polumevno besedo: „Prelesnik", ki so jo tako tolmačili, da je kriv župan Prelesnik njegove nesreče. Vendar ostane poslednje brez upliva: kajti župan obiskuje odslej kakor nalašč vaško krčmo in plačuje ondi pogosto

račun celemu omizju. Povrh še pripoveduje, da se Oglarju ni zgodila posebna krivica, zakaj pa po noči okoli pohištev lazi.

Takovemu govoru pritrjuje vsa vinjena druščina, in pivska sodba roma potém od hiše do hiše. A kakor bomba trešči neko jutro med takove razgovore glas, da je cesarska komisija pri županu, in da ni poslednjega najti nikjer. Za hudimana. celó pod zemljo ga iščejo ali kali, kajti v kletéh kopljejo in po dvoriščí, ter vse podstrešje preiskujejo. In našli so neki cel zaklad v zemlji takovega denarja, ki niti veljave nima več. pa mnogo pisem v tujem jeziku.

Ko takove novice v vasi od ust do ust hité, bilo je gori na Slemenih vse v neredu. kajti Oglar je umiral.

Že dan poprej so poslali po Milano v mesto. kakor je Oglar želel, in tudi Petra so iskali na daleč okrog.

Bila je pozna noč. Stara Mreta je zadremala pri peči, le Milana je slonela pri Oglarjevem vzglavji. kteremu so se nocój ponavljali pogosto zavestni trenotki.

„Milana, jaz sem ti storil krivico." pravi črez nekoliko bolnik. „Odpusti mi! Strašno me je pestila nesreča, ktero mi je prinesel tvoj oče v hišo. Ti si nedolžna, kakor sem nedolžen jaz vsega gorjá. Zdaj še le ko vém, da mi ni pomoči več. odkriva se zagrinjalo od zločinstva v mojem imenu. Meni ne more povrnoti nihče krivice, a ti — in on sta lahko srečna, če hočeta."

Pri teh besedah se obrne v zid, kajti spomin na edinega sina mu privabi solze v oči.

Drugo jutro naznanja mrtvaški zvon, da je umrl v strašnih bolečinah nesrečni Oglar. Izpolnila se mu ni niti zadnja želja. Petra ni videl več, najti ga ni bilo nikjer. Stoprav drugo jutro je prišel sam. Vedel ni sicer o smrti očetovej, le naznaniti je hotel. da so našli visoko v gorah, kjer je kuhal oglje, v ogljenici sežganega moža. v kterem je spoznal on — župana Prelesnika.

* * *

Eno leto potém bilo je na Slemenih zopet veselo življenje. Nov gospodar Peter je gospodaril ondi. in Milana, njegova žena. se je veselila težko priborjene sreče.

Sosedje v vasi in na daleč okrog pa so ju zavidali rekóč: „Takov gospodar. kakor je mladi Oglar, zarés lahko ravna in gospodari. Denarjev je podedovala ista Milana nekje na tujem, da nihče ne vé koliko. Zaradi tega se je toliko trudil Prelesnik. da bi jo bil za ženo dobil, kajti že od njenih mladih let je novce. njej pošiljane, zá-se rabil. ter je kot morilec njenega očeta vsej okolici sramoto storil."

Vinskej trti!

Takó si bogata, ovénčana vsá,
Kraljica med cvetjem dišeča,
Nevesta v naravi le ti si krasná,
Je dota ti radost in sreča.
In ženinov ti milijone imaš,
In svatov si svojih prešteti ne znaš;
Vsak pivec tvoj, vsak pevec tvoj
Pozdravlja te,
Oslavlja te,
Skrbi izroča ti čolnič svoj.
Oj usliši ga,
Oj oteši ga!
Otožnemu toči v kupo radost,
Odgrni brezupnemu neba svetlost,
Ozdravi vse,
Osreči vse!
In meni ko dahnejo ure temné,
Brez spanja vrsté noči se dolgé,
Se pevca me tudi usmili!
Krog vrata ovij
Roke mi, kot ti
Objemlješ svoj kolec trhléni.
Stebèr oj ti bodi meni!
Da ne zmedlim,
Da poti prave ne zgrešim,
Pri tebi jaz kot sin zgubljeni
Tolaž dobim,
Uteho svojo te slavim.

y.

Pivski svèt.

Na! kupo prazno mi nalij,
In dvigni vrč visoko,
Potopi v vinu vse skrbi
In žalost vso globoko!

Bedák je, kdor si trte slast
Med srca žolč ne meša,
Viharjev notranjih oblast
Komúr glavó poveša.

Le nagni zdaj, do dná — takó!
To čelo ti razjasni,
Na zdravje trčiva glasnó:
„Cin, cin“ to glas je krasni!

Zapela pesen bi, — a kaj?
Otožne le pojejo
Nam pesniki najboljši zdaj,
Ker vina ne umejo.

Pri vinu radost je, brez nje
Mi pesnij ne pojimo,
Dovolj trpeli smo, gorjé
Enkrát v prepad vrzimo!

Na! kupo prazno spet nalij,
Le dvigni vrč visoko
In trči: „cin, cin, cin“, zapij
Vso žalost si globoko!

y.

Ne maram ga!

Slika. Spisal *M. Brencè.*

Dohtar, ti jezični dohtar!
Kaj postopaš ti za mano?
Prešéren.

„Marjeta, reci Ani, da se kmalu obleče, pozno je že," dejala je okoli štirideset let stara baronica Krenerjeva svojej postrežnici.

„Milostna baronessa takoj pride," odgovorila je ponižno stara Marjeta in razkladala po mizi potrebno zimsko gornjo obleko za baronico.

Baronica Krenerjeva je bila vdova. Pokojni Krener je bil višji državni uradnik s precej visoko plačo, privatnega premoženja ni imel. Sedaj je živela vdova in njena hči o pokojnini ranjega barona. Pokojnina pa je bila dovolj velika, da ste lahko dosta sijajno živeli. Vajeni že od prej veselega življenja niste si tudi zdaj mogli odreči veselic in plesov. Baronica pa je tudi ljubila svojo hčer tako zeló, da bi jej ne bila odrekala nobenega veselja, rajši bi bila sama bolj skromno živela, da bi se le ugajalo njenej hčerki.

Nocój ste bili povabljeni na ples h grofu Kneziču, kamor se je imela sniti izborna družba iz mesta in okolice.

Baronica je postajala vedno bolj nemirna, da jo pusti hči toliko časa čakati, ter je večkrat nestrpljivo pogledala na uro.

„Pozno je že, kje neki tiči Ana," mrmrala je in vrtila uro med prsti.

„Mamica, mamica, ne bodi huda, da sem tako kasna. Ta nova obleka mi je prizadela toliko preglavice; nikakor se ni hotela prav uravnati," besedovala je ravnokar vstopivša sedemnajstletna krasna Ana in skočila materi v naročje, da jo poljubi in jej nevoljo z obraza prežene. In res, čudovito moč je imel ta poljub! Takoj se je razjasnilo materi lice, saj kdo bi tudi mogel biti jezen nasproti tako krasnej prikazni, kakor je Ana. Kamor je prišla, občudovali so njeno lepoto, vsi so bili ene misli, da je Ana najkrasnejše dekle v mestu. Ana je imela tudi dosti častilcev, vendar malo snubačev; kajti dandanes so moški silno praktični, vsak gleda, da dobi z ženo tudi nekaj dote v hišo.

„O vém, da si se hotela nališpati. Prav je, saj pride nocój tudi on na ples, in vém tudi, da mu nisi sovražna," dejala je smehljaje baronica in pogledovala od strani hčer, češ, kak utis bodo na njo napravile te besede.

„Kdo pride, draga mamica? Ne umejem te," in Ana je zategnola male rudeče ustne na smeh, a razločiti se ni moglo, ali je izražal porogljivost ali veselje.

„I nu, kaj bodeš — doktor Radič. Vém, da sta si prijazna! Večkrat mi je že pravil, da se misli ženiti, in o tej priliki mi je tudi dal razumeti, da misli prositi tvoje roke.“

„Ta — doktor Radič? Ne maram ga, za ves svet ne, tega dolgočasneža, tega plebejca, tega —“

Baronessa Ana ni izrekla stavka, kajti v sobo je stopila postrežnica in naznanila, da že čaka voz naprežen pred vrati.

„Idive!“ dejala je kratko baronica. Sedli ste v voz, in kočija je oddrdrala po mestnem tlaku proti poslopju grofa Knezića. Tiho ste dolgo časa sedeli. Ta molk pa je bil zgovornej Ani vendar le predolgočasen, začela je govoriti.

„Tega plebejca, tega Radiča naj bi jaz vzela za soproga. Nikdar! A povém naj ti, draga mamica, da me ne bodeš napačno sodila, zakaj ga ne maram. Ko je bil pretečeni teden pri Golijevih ples, bil je tudi doktor Radič tam, a kako se je obnašal. To je neznosno! Vsi plesalci so se kar v tolpah vrstili okoli mene in me laskavimi besedami prosili, da bi z njimi plesala, on pa, ta Radič, pa me je ves večer le enkrat prosil. To je neznosno! Vendar, jaz sem ga odlikovala takrat pred vso imenitno družbo, pred grofi in baroni, in plesala sem z njim. O kako sem se kesala! Ta plebejec! Bil je na mojej strani, kakor marijoneta, držal se je, kakor bi bil pogoltnol vse grške modrijane. Ali mi ni mogel dejati, da sem krasna, da sem kraljica plesalkam, da sem njegova boginja, ali mi ni mogel reči, da se čuti silno srečnega, ker sme z menoj plesati, saj so mi vendar vsi drugi tako dejali. In ko sva nehala plesati, rekla sem mu: „Gospod doktor, vi ste dolgočasni, silno dolgočasni!“ On pa mi ni nič odgovoril, ni dejal, da je ves zamaknen v mojo lepoto, da je jezik prereven, da bi mogel izraziti svoje občutke. Poslovil se je in odšel. Tega suroveža ne maram! Baronessa Krenerjeva,“ dejala je Ana s ponosnim glasom, „baronessa Krenerjeva noče takega plebejca!“

„Glej, glej, tega si nisem mislila, da imaš tudi ti še take zastarele nazore o stanovskem razločku. Draga moja, zdaj velja pač le bolj duševno plemstvo, in tridesetletni doktor Radič je učen in že slaven odvetnik. Sicer pa naj se zgodi tvoja volja —“ dejala je skrbna mati in se naslonila v kot kočije, kakor bi hotela pokazati, da je ni več volja dalje o tem govoriti.

Molčé ste dospeli do hiše grofa Knezića.

* * *

Sijajno je bila okinčana plesalna dvorana, in zbrana je bila v njej odlična družba, ko ste prišli naši znanki. Od vseh stranij so ju prijazno pozdravljali; tudi doktor Radič je že bil tam.

„Poljubljam roko, milostna baronica,“ poklanjal se je doktor Radič

vdovi baronici, Ane niti pogledal ni, ko je mimo njega hitela v stransko sobo odlagat gornjo obleko.

Dalo se je znamenje, da se bode plesala četvorka, kajti nekaj plesov se je že bilo preplesalo. Ana in njena mati ste sedeli konec dvorane; baronica je opazovala družbo skozi očali, Ana pa se je igrala s pahaljico.

„Smem biti tako srečen, baronessa Ana, da plešem z vami četvorko," dejal je pristopivši doktor Radič.

„Hvala, gospod doktor, obljubila sem že drugemu," odgovorila je Ana in se zaničljivo smejala, a prosilca niti pogledala ni. Nocój se je hotela nad njim maščevati, očitno se maščevati in ga osramotiti. Nikomur še ni bila obljubila, da bode z njim plesala, vendar je odrekla prošnji doktorjevej. Kaj pa, če bi obsedela? To vprašanje se jej je vrinolo, ko je jedva doktor odšel. Kesati se je skoro jela, da ga je tako neuljudno odpodila, vendar zmagal je nasprotni čut: Zakaj jej ni dejal, da „obžaluje", zakaj je ni prosil, da bi mu obljubila prihodnji ples, ta surovež! Če bi pa vendar obsedela in bi to doktor Radič videl, te sramote bi ne mogla za ves svet prenašati.

„Ponižni sluga si upa prositi milostno kraljico, da izvoli z njim plesati," šepetal je grof Waller in poljubljal Ani roko.

„Da, gospod grof!"

Dolgo je plesala Ana z grofom Wallerjem, a med plesom se je večkrat ozrla na dr. Radiča, ki je zamišljeno slonel ob stebru in zrl na plesalce; plesal ni celi večer.

Prvi del plesov je bil izvršen; plesalci in plesalke so se šli ohlajat v stranske sobe.

„Častitam, častitam, Ana! Myrtin venec si bodeš dela na glavo in zapustila prosto našo družbo; res, krasen je ta doktor, častitam," šalila se je v stranskej sobi Anina prijateljica Ema.

„Ha, ha! Je pač le toliko resnice, kakor s teboj in z lepim Tonetom."

„Ti se šališ, draga Ana, saj že govori vendar vse mesto o tvojej zaroki," zatrjevala je Ema in stiskala Ani roko.

„Idive, ples se bode zopet pričel," vabila je Ana svojo prijateljico, kajti govor o tej zadevi jej je bil zeló neprijeten. Kaznovati je hotela doktorja, a on jo je popolnem preziral. To jo je silno peklo.

Zopet se je pričel ples; Ana je obilo plesala. Laskali so se jej plesalci in šepetali zaljubljene besede na uho, a ona se je malo brigala za nje, ozirala se je vedno po dvorani, kakor bi nekoga iskala.

„Dovolj sem že plesala, mamica, idive domú," dejala je Ana materi, še predno se je preplesala tretjina plesov; „glava me boli, toliko neslanostij so mi govorili plesalci."

Odšli ste. Materi se je čudno zdelo, zakaj nocój Ana tako hitro ples zapušča, saj je vendar silno strastna plesalka.

Dolgo časa ste se tiho vozili.

„Čudno, da ni doktor Radič nocój plesal in da je tako kmalu odšel.“ pretrgala je Ana dolgotrajni molk.

„Dejal je, da odide jutri za rano in da še ima nocój marsikaj za na pot pripraviti, ker misli celo leto izostati,“ odgovorila je mati.

Ana ni na te besede nič odgovorila, in zatorej ste molčé pridrdrali domú.

Kmalu je bil ples pri grofu Kneziči po mestu pozabljen, a pozabila ga ni tako hitro Ana. Jezilo jo je Radičevo brezozirno obnašanje, čutila je, da ga je žalila; sedaj bi bila sicer rada svojo krivdo poravnala — a odpotoval je že. Z materjo ni nikdar več o tem plesu govorila, ali vprašala jo je večkrat kaj o doktorji Radiči.

* * *

Pusti strah in moja bodi,
V dar srce ti podélim.
Jenko.

Preteklo je leto. Zopet je prišel čas veselja, prirejali so se plesovi.

Vse kar je bilo krasnega in mladega v mestu, zbrano je bilo na plesu pri baronu Gozaniji. Prišla je tudi Ana, vedno še tako krasna, vedno si je še pustila šepetati laskave besede in se nazivati kraljico, a kazala je vendar, da jej ni dosti ležeče na teh frasah; srce jej je bilo tako nekako prazno, pogrešala je nekaj, a sama ni prav vedela kaj.

Odplesali so se bili že trije plesovi, ko pripelje mlad gospod v dvorano krasno plesalko. Vsi so se ozrli na njo.

„Kdo je ta krasna spremljevalka doktorja Radiča?“ šepetale so dame. Ugibalo se je na vse načine; nektere so hotele vedeti, da je to njegova zaročenka.

In Ana? O, ona ni ugibala, dovolj jej je bilo, ko je ugledala Radiča v tem spremstvu. Kri jej je jela burno pretakati se po žilah, burno jej je utripalo srce — zakaj? ni sama vedela. Hitela je iz dvorane na terrasso, tu se je hotela ohladiti. Sedla je na klopico, glavo naslonila v dlan in jela ihteti. Kaj je bilo temu uzrok? Kdo pozna človeške čute?

„Zakaj je zapustila kraljica svoje podložnike in jim odtegnola krasno svoje obličje?“ začula je Ana glas za sebój — bil je doktor Radič.

„Vi ste?“ jecljala je v zadregi Ana, „kaj hočete tu, gospod doktor? Krasna vaša zaročenka vas gotovo pogreša,“ govorila je s trdim glasom, da bi tako prikrila prejšnji svoj duševni stan, kajti sramovala se je, ali pa jo je jezilo, da jo je ravno on videl — ihtečo.

„Moja sestričina? Dà, zaročenka barona Severja! Do poroke ostane pri meni.“

„Tako?“ začudila se je Ana. Nje glas se je tresel.

„Ali vas smem prositi, baronessa Ana, da plešete z menoj četvorko,“ dejal je doktor Radič, „če je niste že drugemu obljubili?“

„Gospod doktor, z vami bodem plesala!“

In plesala sta dolgo časa. Pri slovesu pa je Ana nagovarjala Radiča, naj jo pride obiskavat, da bode povedal, kako je preživel pretečeno leto.

In drugo jutro je obiskal doktor Radič Ano in njeno mater. Prav vesela in zadovoljna je bila Ana z doktorjevim govorom. In ko jo je prijel za roko in dejal: „Moja Ana!“ ni mu je odtegnola, padla mu je v naročje in ga pokarala: „Zakaj si me tako mučil! Težko sem te že čakala!“

Baronica pa je smehljaje dejala:

„In vendar bode tvoj soprog, ta plebejec!“

In srečna sta bila mlada zaročenca.

Poznanej dolini.

V razkošji raztaplja se duša mi spet,
Njo zibljejo slasti valovi,
Ko pase po vas se moj tožni pogled,
Pohlevni vi, vinski vrhovi!

Ne vidiš tu strmih razpokanih skal,
Tu sapa viharna ne veja,
Kamenje in pesek ne krijeta tal,
Njim trava je mehka odeja.

Ta mirna tihota spomin mi budi
Na blažene hipe v mladosti,
S spominom mi zopet veselje rodi,
Z veseljem pa razne sladkosti.

Vrhovi, med vami sedaj ko poprej
Dolina se tiha prostira,
Obdana obilnostjo senčnatih vej,
V njej prostor je blagega mira.

V dolini tej hiša stoji še sedaj,
Stoji kakor nekdaj je stala,
Za moje srcé ti preblaženi raj
Imela si, hišica mala.

Ti zdaj bivališče si drugim ljudém,
A zá-me si pusta praznota,
Ne kaže se deklica mojim očém,
Milina je proč in lepota.

Ko s prahom, ki veter ga dviga od tal
In z njim svojevoljno pometa,
Osodin z menój poigrava se val,
Veselja mi nič ne obeta.

Vesele vse nade so davno že proč,
V minolosti malo sladkosti,
V bodočnosti čaka me mnogo težkoč,
S težkočami razne bridkosti.

Nespolnjene so mi ostale željé,
Predraga dolinica tiha,
Le ti na veselje budiš mi srcé,
Ko zvon na molitev meniha.

B. Flegerič.

Škratelj.

(Narodna pripovedka belokranjska.)

Zapisal v Adlešicah *Leop. Gorenjec-Podgoričan.*

Svoje dni je živel pošten, a ubog pastir. Imel je pičel zaslužek, mnogokrat je bil lačen, obleke je imel le toliko in táke, da je z njo za silo svoje ude pokrival. Njegov gospodar je bil jako hudomušen človek, neusmiljen, hudo ga je zatiral; če je ulovil kak izgovor, utrgal mu je službino; ali Anžek je radovoljno trpel vse, nikoli ni godrnjal.

Nekega jasnega poletnega večera žene svojo čredo domú, kar plane iz goščave méd-njo velik medved in popade najlepšo teličico, pobije jo s tacami na tla, zgrabi jo in jo hoče odnesti, kakor kako slabotno jagnje. Prestrašeni Anžek ni imel nikakoršnega orožja, le pastirsko palico je držal v roci, s to plane na medveda, bije ga po glavi in mu hoče vzeti plen. Medved ga po strani pogleda, zagodrnja in odhiti mirno s teličico v gobci.

Anžek pride ves žalosten za čredo domú. Ali da ste čuli, kako je klel gospodar! Takój je iz službe odgnal nedolžnega Anžeka in kričal: „Precej se mi poberi iz hiše, poišči si drugega gospodarja, če prav h. . . . . ali vraga! Plačila, kolikor ga imaš, ne dobiš, pridržim si ga za teličico; izgubi se, če pa se še prikažeš, iztiram te s psi od hiše!“

Noč je bila. Brez večerje, brez strehe — pod milim nebom je bil Anžek. Legel je v rosno deteljo in trpko plakal vso drago noč. Kaj bi začel? — ali naj ga lakota umorí? — ali naj bode hodil in beračil od hiše do hiše? — ne, tega ne, rajši, sklenol je, da pogine.

Drugo jutro, ko jame svitati, zapojó slovesno zvonovi iz zvonika bližnje crkve: Ivanovo (Kres) je bilo. Anžek vstane iz rosne detelje ves objokan in trd vsled hladne mokrote — in kima v crkev. Na pokopališči je molil na gomili svoje matere in čakal, da je sluga odprl crkev, po sv. maši je pohodil svojo hromo sestro, vzel jo je bil pod streho nekov usmiljen zemljak, pred poldnevom pa je odšel dalje po pisanem polji.

Po stezah in kolovozih je prišel na hrib, raz kterega je tolikokrat ogledaval krasno okolico. Tu je osamelo rastla jerebika, pod njo je sedeval, ko je pastiroval, poletne večere in piskal na vrbovo piščalko, čreda pa se je mirno in veselo okrog njega pasla. Vstopil se je pod jerebiko in se jel ozirati okrog po prijaznih vaséh, po bogatem polji, po bohotnih travnikih, ribnikih in smrekovih lozah. V tem je v bližnjem selu crkvenec zazvonil poldne, in dim se je mirno dvigal v zrak iz vseh dimnikov. Kakor ribje oko, tako jasno je bilo nebo, resen mir božje nedelje se je razprostiral po prijetnej krajini. Tudi v župnej crkvi odbije

dvanajst. Vse je bilo tiho, kakor v grobu, ni muren ni začrčal v travi, niti sapica ni dihnola med zelenim listjem. Anžek poklekne in začne moliti, kar se pred njim iz zemlje prikaže modrikast plamen, raste višje in višje, pa ne popali veselo rastoče trave. Naposled vstane iz tega plamena majhna moška podoba, sklonjena, dolge brade, velikih povešenih obrvij in v temno sivej obleki. Držala je v desnej roki velik ključ. Anžek je takoj to podobo spoznal; pripovedovala mu je mnogokrat o njej stara mati, pa tudi predice, ko je bil še deček, govorile so mnogo o njej. To je bil škratelj, ki rad ljudi draži in zapeljuje, pa jim včasih tudi pomore s svojimi neizmernimi zakladi, a to o Ivanovem (Kresu) o poldne. Anžek se razveselí, vstala je nada v njem, da utegne biti še srečen, zategadel sklene, da strpí to prikazen.

Molčé stopi pred prikazen in zahteva le z znamenji ključ od nje, možič pa mu ustreže in izgine takoj v zemljo. Anžek odnese ključ precej na vzhodno stran, in ko stopi tja, kjer se nagiblje hrib, udere se zemlja navzdol in prikaže se razvaljeno zidovje, kjer zagleda težka železna vrata. Stopi bližje in ključ vá-nja utakne. Vrata mrgodnejo in se odpró, Anžek pa se čudi in stopi pod prostorni obok v zaduhlino. Od stropa je visel živorudéč rubin (karfunkel) in medlo razsvetljeval zaklade: srebro, zlato in drage palice, drago kamenje, dragocene kovine, ki so bile v treh ogromnih kotlih. Anžek izuje brzo črevelj, vrže ga v kotel in odide, kajti kdor se o takej podnevnej uri, ko prikazni dohajajo, kakega zaklada dotakne, mora poginoti. Anžek zaklene varno železna vrata, utakne ključ v žep — in ko je odhajal, čuje, kako je zemlja zopet zagrnola vrata.

Zvečer pripelje ubogi pastir dvokolnico in lopato v njej. Začel je kopati in v kratkem času je dokopal do železnih vrat. Zgrne zemljo od močnih vrat, odpre, stopi pod obok in napolni dvokolnico z zakladi. ali le kotel, ki je bil njegov črevelj v njem, ta je še bil na svojem prostoru, druga dva kotla pa sta se bila udrla globoko v zemljo. Anžek je iz ostalega kotla vzel desetino, a bilo je še neizmerno mnogo zakladov v njem.

Pa med tem se je stemnilo. Počasi je peljal Anžek težko dvokolnico navzdol po hribu. Tikoma za njim je brnelo, kakor bi bil kak oklopnik korakal za dvokolnico, ali Anžek se ni ozrl. „He, dober večer, prijatelj!“ — ogovori ga nenadoma surov glas. Pa Anžek je molčal in dvokolnico dalje peljal. Na hribu je tulil volk, ubogi pastir ga je slišal, da divjá navzdol po hribu in da je tuléč pridivjal tik za dvokolnico. ali on se ni ozrl. Sikalo, drdralo, ropotalo je za njim, rudéč plamen se je prikazal iz zemlje in vzrastel je do neba, pa Anžek je tiho molil — in že je bil na polu hriba. A to trenotje se nebo pooblači, jelo je grmeti, treskati, ognjeni slopi so se spuščali z neba in dvigali zopet v oblake. Neka modra svetloba je preletela hrib; hropelo, grgralo je v zemlji;

tresla se je, majali so se nje temelji. Grozen vihar je razgrajal po zraku, medle sence, ponočne prikazni so plesale okrog ubogega Anžeka. Čul je za seboj grozne glasove, grozne obupne glasove, kakoršnih še živa duša ni slišala poprej. Človek bi bil lahko mislil, da bode konec sveta, svet je vzdihaval in ječal. Ali Anžek je bil mrzel kakor led, ni ozrl se ni nazaj, ni jeknol ni. Le štirideset korakov je še imel do nekega kipa, proti kteremu se je pa hrib strmejše nagibal. A nenadoma je nehala natora razsajati; kakor v grobu bilo je tiho vse in povsodi, ubogega pastirja pa se je polotil velik strah, kar z daleka začuje svoje uboge sestre hripavi glas: „Anžek, oh ljubi Anžek!“

Anžek se hoče ozreti. Ali predno se je mogel dobro obrnoti, izpodletí mu na strmini, ki jo je bila rosa zmočila. Pobiral se je sedaj nad dvokolnico, sedaj pod njo, da je naposled omedlel. Ko je bil zopet v svesti si, bila je še zmirom noč; ležal je pred kipom, daleč okrog sebe pa je imel zaklade raztresene. Prisvetil je mesec nad krajino. Anžek se pobere, ude je imel otrple. Pobral je zlato in dragotine v dvokolnico in jo odpeljal z velikim trudom v vas, kamor je prišel še pred jutranjim svitom.

Anžek je bil bogat in srečen. Vzel je sestro k sebi, usmiljenega kmeta pa je bogato nadaril in vsi ubožci okrog so ga blagoslavljali.

Skopi in hudomušni gospodar je zvedel srečo svojega bivšega pastirja in se je hudo kačil. Nič drugega ni premišljal, nego to, kako bi dobil v last neizmerne zaklade, ki so bili ostali v hribu.

Zopet je bilo Ivanovo. Hudobni, skopi gospodar vpreže v voz štiri vole in se odpelje s sodi, z vrečami, lopatami in železnimi drogi vred na hrib. Ura bije dvanajst, škratelj se prikaže, kakor pred letom dnij, gospodar dobí ključ in stopi pod obok. Vsi trije kotli so bili polni zlata in dragega kamenja. Hudobnežu je kar poskakovalo srce v prsih. Ni mogel krotiti svoje poželjivosti. Stopil je k zakladom, in kar grabil jih je. A strela je tresnola v obokano notrino — in kotli se pogreznejo v zemljo.

Po nekolikih urah pa so našli na hribu neusmiljenca mrtvega, imel je obraz črn in med pleča zavit. —

Prekmurci.

Narodopisna črtica. Spisal *J. Meško.*

Postavil bi te rad, dragi „Kres“, na eden najprijaznejših holmov, kakor jih ima obilno mila nam slovenska zemlja, da mi obsiješ kraj, kjer prebiva panoga vrlih slovenskih bratov Prekmurcev, ktere je nemila osoda priklenola magyarskemu orszagu.

Ta holm se prijazno vzdiguje kaki dve uri nižje od Radgone na desnem pobrežji tik Mure; na izhodno stran na podnožji holma je Radajnska slatina, in od tod doli proti Ljutomeru se začne razširjevati rodovitno Mursko polje. Že St. Vraza je navduševalo to krasno polje, in v svojej pesni je primerjal ta kraj lepej Thessaliji: „Do Tive Tesalja prostira se ravna, od hrabrih konjičâ majka plodna slavna; konjičâ, što po zraku, pasuč, glave nose i na skočni medjan hitri vjetar prose.“

Na holmu stoji lepa, prostrana, v laškem slogu pozidana župna hiša božja, in vendar se imenuje „Kapela“. Ljudstvo govori tukaj navadno: „Grem h Kàpeli“, „bil sem pri Kàpeli“, kedar koli ta holm v mislih imá; méni tudi, da je silni Atila vrnovši se iz Italije tú umrl, da je neki v tem kraji pokopan, in da truplo v trojno krsto — iz železa, srebra in zlata — zaprto tu počivlje. Na to pravljico naslanja tudi St. Vraz svojo pesen pevaje: „Više gledj zelenu glavu diže brdo! Tamo kán vladaše pleme svoje tvrdo; odtuda po svietu kunuč ukaz razsù kano kletvu pakla, danas još na glasu . . .“ Dà krasno, zeleno je to brdo! ali gledaš na sever, jug ali zapad, vidiš neštevilne hribe z žlahtno vinsko trto zasajene; ako pa se obrneš proti izhodu, imaš pred sebój razgrnen celi prekmurski okraj: zategadel sem te, dragi „Kres“, postavil na to mesto, ker od tod zamoreš posvetiti skrajni severno-iztočni rob slovenske zemlje!

Od Radgone počenši doli do Medjimurja, t. j. nekoliko nižje od Ljutomera mejaši Mura štajerske in ogerske Slovence, zatorej jim pravimo „Prekmurci“, včasih tudi „Vogri“. Pridevno ime „Vogrin“ še čestokrat nahaja to stran Mure. — Ko so svoj čas Magyari one prebivalce hudo pritiskali, iskal je menda marsikdo zavetja v varnejših dolinah Slovenskih goric, in ostalo mu je ime Vogrin. —

Višje Radgone imajo na zahodno stran štajerske, na sever ogerske Nemce, tako imenovane „Hience“ za sosede, na vzhod in jug Hrvate in Magyare; — res, hud položaj. Na to malo betvo — računi se sedaj 50.000 prekmurskih Slovencev — pritiskajo Nemci in Magyari. Slovenska krajna imena so uradno, kolikor se je dalo, vsa pomagyarjena, tu pa tam tudi ponemčena. Pred seboj imam imenik somboteljske vladikovine*; — Prekmurci spadajo namreč pod somboteljskega škofa, razvèn pet vasij s 1500 stanovniki, ki pripadajo mestnej nemškej župniji v Radgoni in pod nemškega škofa v Gradec. Krajna slovenska imena so včasi tako pomagyarjena in večinoma tudi ponemčena, da ga skoro ni več zaslediti slovenskega; — slovenska se hranijo sedaj le še v narodnem govoru, na pr. Cankova, m. Hidegkut, n. Kaltenbrunn. —

Svét kraj Mure je, kakor na štajersko stran, prijazna planjava, imá

* Sombotelj, Steinamanger je rimski Sabaria.

obljudjene vasi, trge, gradove, rodovitno polje, zelene loge, v kojih številni kriljati pevci svoje pesni krožijo, tako da je Sranko Vraz svoj čas že peval o dobravi bjelotinskej*: „U dubravi mnoga ptica pjeva žubori u glas rajski blagi — ti bi mislio cieneć način dragi — te u tebi skače duša živa kan' u nebo da jo već poziva rajski angjeo il' nebeska diva. Al tko ulí tu jim pjesmi snagu? tko slavića tu milóst nauči? tko l' uzhiti žutovoljku dragu? tko razblazni i ostale ptice, da s' nadtječu pjesnim izmjenice, da si svaka zlatna usta muči, — tako muči in mre od miline, kan' da hoće sva da njom razmine? Ta i drugdje čuo si pjevat ptice, popievati čuo ih rano, kasno; al' ko tudier, nigdje tako krasno." — Globlje se od severne strani na jug in vzhod razprostirajo Slovenskim goricam podobni hribi in holmi.

Prebivalci tega kosa slovenske zemlje so visoke, tanke, vendar trdne postave, milega prijaznega obraza, lasi kostanjeve barve, oči temnorujave. Ako bi postavil prekmurskega Slovenca tik Magyara, če ravno sta enako oblečena, namreč po navadi starih pannonskih Slovencev v domačo prtenino, spoznal bi vsakteri hitro Slovenca od Magyara. — Tako mi trdi blagi prekmurski rojak g. J. B.: „Naši gorički Slovenci so" — od onih kraj Mure na ravnem stanujočih, — „bolj čvrsti, jaki, kurajžni, zdravi, siromaški. Med Magyare hodijo delat: kosit, žet, mlatit." — Pa tudi ta kraj Mure prihajajo vsako leto številno v vinograde kopat. Prekmurec ljubi, kakor njegov brat Hrvat in sosed Slovenec na desnem bregu Mure, torbico na strani, ta mu je vedna tovaršica.

Prekmurci so edina panoga med Slovenci, ki so žalibog tudi po veri razkoljeni. 15.000 se namreč računi protestantov, vsi so Luterani. Kalvinov med njimi ni; ti so Magyari. — Tu imajo namreč mogočni magyarski velikaši svoje gradove in obširna posestva — grofi Szecheny, Szapary, Eszterhazy i. t. d. Po nesrečnem načelu za tako imenovane reformacije: „Cujus regio, illius et religio," potegnoli so silni velikaši, zamenjavši svojo staro vero z Lutrovim naukom, s seboj tudi svoje podložnike, in tako še živijo dandanes pomešani, kakor so tedaj živeli kot podložniki ali pod katoliškim ali protestantovskim grajščakom; in čestokrat se nameri, da prebiva v enem in istem kraji katoliški župnik in protestantovski pastor, da šteje ena vas katoličane, druga zraven protestante. Med seboj se gledé tega razkolja dobro razumejo, a v politićnih rečeh menda ne. Pri zadnjih volitvah za peštanski sabor bila sta dva kandidata: desničar, Slovenec Imre Augustič, katoličan, in levičar, Jože Berke, Magyar in evangeljski protestant; zmagal je slednji, — potegnoli so z njim vsi židovi in Magyari. — Čudno so ti naši krvni bratje pomešani. V somboteljskem šematismu sem takó-le našel: V trinajstih župnijah

* Kraj Belatinci ni daleč od Mure, Veržeju nasproti. Glej zemljovid slov. dežele.

stanujejo sami Slovenci, v šestih Slovenci in Magyari, v dveh Slovenci in Nemci. Kje so Slovenci v manjšini ali večini, ni razvidno; ali se je na manjšino, kjer je le maloštevilna, oziralo, ne vém. Brez židova ni niti ena slovenska župnija, v spodnjej Lendavi jih je celó črez 400.

Da se na nobenej gymnasiji na magyarskej zemlji na slovenski govor celó nič ozir ne jemlje, treba mi ni trditi; tu je magyarščina edino zveličalna. Ostane nam tedaj samo še ljudska šola; poglejmo, kako se tukaj deca v materinščini vežba.

Ko se je po burnih letih 1848—1849. Magyarska pomirila, in je začel po deželi vladati ljubi mir, rabili so v narodnej šoli na Prekmurskem z nami enake šolske knjige, in to je bila prava pot, da se krvni bratje to in on stran Mure eden drugemu približujejo in književno združijo. — Hodili so tudi od naše strani narodni učitelji med Prekmurce. Ali ko je počenši sem od l. 1860. magyarska velevlast prišla do večje moči, zdelo se jej je menda to nevarno, in naša knjiga je morala na stran; sedaj skrbi, kakor podoba kaže, društvo sv. Štefana v Pešti za šolske knjige. Zložene so te knjige strogo v prekmurskem narečji; razven katekizma je pravopis še zvečinoma našemu podoben; — katekizem pa dobiva deca z magyarskim pravopisom tiskan v roke. Rajni vladika Imre Szabo je bil ognjen Magyar, njegova največja želja je bila, da svojej duhovnej skrbi izročene ovčice pomagyari. *

Troje knjige prekmurskih ljudskih šol imam pred seboj; mlajše čitatelje bo menda zanimalo, ako nekoliko v nje pogledamo.

Prvemu berilu je napis: „Perve knige čtenya za katholičánske vesničke šolé na povelenye drüžbe svétoga Števana správlene po Bárány Ignáci pripravnice vučitel-ravniteli. II. natis. V Pešti 1871.“ — Ima 47 stranij, vsebina je poprek za malo deco primerna. Berimo nekaj malega; na pr. stran 6. „Zváč v šolo“. „Hodi bratec! v šôlo. Ar kesno prídti i zamüditi se jas bojim jako. Znam, ka se naš vučitel jako veseli, gda nás do jednoga vídi v šôli. — Stran 33. „Dešč ide.“ „Dešč ide, rosí. Blagoslovna kapla, štera spádne na zemlo, na pôle, na nyivo. Süha zemla se ozeleni, či topla vlaga rosí. Dešč ide, rosí. Blagoslovna kapla, štera spádne na drejvo, germ i korino. Drevje, cvetje se ponoví, či topla vlaga rosí. Dešč ide, rosí. Od nyega človek blagoslov čáka. Dojde tüdi obilno vsakoga. Ešče človeka jáko obeseli, či topla vlaga rosí.“ — Katekizem ima napis: „Kratka summa velikoga Katekizmussa z-szpitávanyem i odgovárjanyem, za katholicsanszke soule. Z-nouva vödana od drüsttva sz. Stevana l. 1873.“ Mislim, da imamo z napisom dovolj in lahko spoznamo, kako se deca z magyarskim pravopisom moti. — Poglejmo še 3. knjigo „Prirodopis“ s kepami za narodne šole nastavo

* V Sombotelji sedaj nimajo škofa; že črez leto dnij ga iščejo, veščaka slovenskega menda ne bodo našli.

Agustich Imre.* Lástno drüžbe sv. Števana.“ Buda-Pešt 1878. — Knjiga imá 56 stranij; poleg slovenskega imena živalij je v oklepkih povsod zraven tudi magyarsko: „Pis (a kutya) Mačka (a macska) Golob (a galamb) Sraka (a szarka) Vrana (a kánya) Včela (a méhe) Mravla (a hangya).“ Čitajmo neke vrstice „Ovod“-a: „Povsédi i kame se koli na našoj zemli zglednemo, zapazimo najživavnejše življenje. Zemla, zrak i voda je puna z jako razločnimi stvári. Či se v lepom letnom dnévi po poli, ali gder indri sprehajamo, čüjemo, kak füčkajo i čvrčkajo pernati pevci po zraki i po vejaj drevaj; vidimo kak lejčejo pisani metüli z korine na korino, kak šümijo müšice, kak lazijo rošči prek poti, kak mravle paščlivo delajo, včele méd i vosk berejo, i kak veselo po travi šümi i vrši, tak da bi na vsakoj betvi sedela stvar, štera se svojemi življenji veseli.“ — Iz tega, kar sem tukaj navedel, smo se menda prepričali: da, če ostanejo Prekmurci v narodnej šoli pri takih in enakih knjigah in poduku, zamorejo še s koristjo brati tudi naše knjige. — V imeniku društvenikov sv. Mohorja za l. 1881. našel sem črez 130 udov Prekmurcev, med njimi duhovnike in učitelje, matičarja žalibog nobenega. Ali se ne bi dalo onim, ki pridejo sem prek Mure na delo, — navadno so siromašni — postreči s kako knjigo, ki v prahu zastonj leži? Rojaki na meji, preudarite, in tudi drugi daljni mislite na svoje krvne brate onkraj Mure!

Prekmurci kakor Slovani v obče pojó radi pesni. Milo je slišati njih tužne glasove, kedar priromajo k nam k sv. Trojici v Slov. goricah, ali na Sladko goro pri Šmarji; pa tudi vesele in šaljive pesni imajo: konečno naj bode tú ena taka zabeležena.

Prekmurska-gorička pesen:

1.
Moram idti k mojoj kumi
Ar mi nekaj v glavi šumi;
Ne sem se dobro naspala,
Celo noč sem plesala.

2.
Vinska moč me je znorila
Sama pet pintov sem spila;
Pile smo kakti sestrice,
Prek pódneva tam do kmice.

3.
Pet nas je bilo v toj kleti
Vseh pet tüdi brez pámeti;
Kaj kaj smo se spominale,
Mesó bele krüh smo jele.

4.
Veli edna: pijte kuma
Da vam bode glava puna.
Druga se za grehe joče,
V staro vino krüh namáče.

5.
Trétja k Bogi si zdihava
Notri v kanto se zgledava
Ta štrta pa móža toži
S pesnicov po stóli róži.

6.
Peta veli: pojdmo domò,
Naj se nam ne zgodi hüjdò;
Žmetno smo še gor' zdignole,
Tri na glavo smo spadnole.

7.
Edna drügo je zdigala,
Bog pomagaj! je kričala,
Odišle smo pune blata
Najšle smo zaprte vrata.

* Agustič, prekmurski rojak, izdaval je pred nekterimi leti v Pešti časopis, tednik podoben „Slov. Gospodarju“ po imenu „Slovenski prijatel“. Žalibog, samo 2 leti je gledal beli dan, potem umrl, ker ni našel dovolj podpore pri svojih rojakih, še manj pa pri drugih slovenskih bratih.

Dve središki prisegi iz sredine XVIII. stoletja.

Priobčil *M. Slekovec.*

I.

Jas N. prifschefsem k tomu Varafsu Serdiskomo y obechem Tomu Bogu Nebeskhumu da hotschu toga Varascha Serdiskhoga prauitsche Marlivo pomotschi braniti Chuvati y Sagovariati, koliko Meni Nei Vetsch Mogotsche Bode, y da Netscho Nigdar Vo Nikakovi krivi y Sapellani Tolmaschi priuoliti, Niti da Netscho Nigdar po moiom Tolmatschi alli S retschom Vo Nikakof kvar alli Sckhodo Spraviti y Tollikhaische k tomo da otscho Vsaa ouue kotera bifse govorille fiproti gofsponna Richtera plemenitoga Magiftratuscha alli Bodi Celomo Varaschu Naperuo dati y Tolikha hoscho o' sche onna kotera so Vredna Mutschati, primeni Säderschati y Nigdar Nikhomu y Nigdi povedati, y da otscho Vsakhomo poleg Moiega Rasuma alliti Duschne Konfscienzie pravitschno Vchiniti Niti otscho prefstimati Rodbine, Sosinstva, priatelstvu ali Nepriatelstuu, Velikhohe Moie perfone, dar alli Mito y da otsho od voseh kriuich Dolmatschof aliti budi Sprauicho Mene Sésema opdersati, tako meni bog pomofsi, Vfi Bosij Svetniki, présmakolle preieta Deva Maria iti Sueti Euangelium. Amen.

(Soditi po črnilu in po pisavi drugih stvarij, ki se v zapisniku, iz kterega je ta prisega vzeta, nahajajo, pisana je ta prisega v l. 1730—40., brž ko ne od Franca Šavora, ki je bil od l. 1734—1737. tržni pisar.)

II.

Štirideset let pozneje pa je takratni pisar Jožef Ozvald (1763—1783) sestavil tudi za novo izvoljenega župana prisego, ki se glasi:

„Jasz priszegam Vu Imeni Otcza, y Szina y Duha Szvetoga

Da ja poleg mojega Dufsnoga Szposznanya N. N. Priszegam Plemenitomu y Veliko pofstovanomu Magifstratufsu, Muju praviczu Pred Bogom y Szvezi nyegovemi, Da jasz pravichno vsze obnafsati morem kak Bogu y Lyudem Pravicza biti more.“ —

Original obéh priseg je shranjen v središkem arkivu, v debelem zapisniku, v kterega so od l. 1720. in naprej zapisovali nektere razsodbe lastne sodnije in nekaj let tudi na novo izvoljene župane. Če tudi niste prisegi posebne vrednosti v jezikoslovnem oziru, kažete nam vsekako obé, da so Središčanje bili od nekdaj narodni, po čemer se še tudi dandanes pred vsemi trgi na slov. Štajerskem odlikujejo. —

———

Nemški rut na Goriškem.

Po vseh nemških ethnografijah se bere, da so se Nemci med drugim tudi v Nemškem rutu (Deutschgereuth) na Tolminskem še do današnjega dne ohranili in skrbno svojo narodnost obvarovali. To pa ní res, in Nemci nimajo nobene pravice Nemškorutarjev zá-se reklamovati, ker ti so bili poprej Slovenci nego Nemci, in so se v novejšem času zopet popolnoma poslovenili. Kako se je to zgodilo, hočem tu ob kratkem razložiti.

Od l. 1218. do 1251. sedel je na patrijarškem prestolu v Ogleji Berthold iz mogočne tirolske rodovine Andechs-Merania. Njegov brat je bil vojvoda koroški, ena njegovih sester kraljica francoska, a druga kraljica ogerska. Ko je postal oglejski patrijarh, stopil je na čelo mogočne patrijarhovine, ki se je raztegala od Padove do hrvatske meje. V tej obširnej državi imel je Berthold mnogo zasebnih posestev, kterih bogate dohodke je užival on kot predstojnik oglejske crkve. Med temi posestvi bilo je tudi Tolminsko, t. j. vse gorenje Posočije, ki je bilo že od X. stoletja neposredna lastnina patrijarhov. V Tolminu so imeli oni tudi svoj dvor in navadno so ondi vsako leto nekaj tednov preživeli.

Ko pride Berthold na Tolminsko, najde, da je ta deželica pač bogata prirodnih lepot, ali še malo obdelana in redko naseljena. Zató povabi iz svoje domovine tirolske nekaj kmetskih družin, ktere niso mogle več vsled velikih nesreč na svojem domu ostati. Te družine so stanovale v okolici mesta Indije (Innichen) v bistriškej dolini (Pusterthal). Vso to dolino so bili posedli Slovenci okoli l. 592—600., in zató se je takrat prištevala slovenskej vojvodini koroškej. Več nego dve sto let obdržali so Slovenci v bistriškej dolini nepomešano svojo narodnost in svojo vero. Še le l. 770. podari bavarski vojvoda Tassilo mesto in okolico Innichen brizinskemu škofu Aribu z nalogom, naj pokristjani tam okoli prebivajoče Slovence. S pokristjanjevanjem začelo je pa tudi ponemčevanje, in tako so bistriški Slovenci v naslednjih dvestoletjih Nemci postali.

Nekaj teh ponemčenih Slovencev naseli se l. 1219. (?) na Tolminsko. O tem naseljenji pripovedujejo sami, da so njih pradedje največ pripomogli k zmagi nekemu nemškemu cesarju. Da bi poplačal njih hrabrost, dovoli jim cesar, da si smejo kjer hočejo in kolikor hočejo zemljišča izvoliti; to jim hoče darovati in jih vrhu tega še vseh davkov oprostiti. Zaradi tega se odpravijo na razgled in tako pridejo tudi v svojo sedanjo domovino, ki jim je močno dopadala. Zató se ustavijo in sklenejo tu naseliti se ter postavijo svoje koče najpoprej na mestu, ki se sedaj Grand imenuje. Vsega vkupaj bajè ni bilo več nego 70 ali 76 oseb. (To število je izvestno premajhno.)

Da so Nemškorutarji zares iz indijske okolice prišli na Tolminsko, priča nam to, da so še do novejšega časa občevali s svojo staro domovino. Pobirali so namreč med seboj nekako miloščino, imenovano „Käfergeld“, ter jo pošiljali v Indijo, naj bi se ondi sv. maše brale na čast sv. Lambertu, da bi jih po njegovej priprošnji Bog obvaroval gosenic, hroščev in drugih mrčesov, ki so jim poprej uničevali vse poljske pridelke. *

Na Tolminskem so se naselili bistriški Nemci v gorenjej bačkej dolini med Voglom (1923 m) in Poreznom (1631 m), vzlasti pa na južnem obronku Radice (1964 m) in Černe persti (1845 m). Tu se nahajajo dandanes vasi in sela: Koritnica (Nemški rut), Grand, Stržišče, Kal, Znojila, Obloke, Hudojužina, Podberdo, Tertnik, Kuk, Bača in Petrovo brdo. Ves ta prostor meri 45 □kilometrov. in na njem stanuje zdaj okoli 2600 duš. Kakor se vidi, imajo vsi tu našteti kraji slovenska imena. Zato si moramo misliti, da so Slovenci že poprej tam stanovali, ali pa da so Nemškorutarji iz svoje stare domovine prinesli imena svojih selišč, imena, ki so bila tudi v bistriškej dolini slovenskega izvira.

Kakor vsi naselniki, tako so dobili tudi Nemškorutarji pri svojem seljenji od patrijarha nekaj svoboščin in predpravic. Najvažnejša je ta, da so postali svobodni posestniki in da niso bili kakor drugi Tolminci le gospodarjevi rabotniki. Zató so pa tudi smeli oboroženi hoditi in prosto loviti po svojih gozdih. Državi niso plačevali nič davka, in tudi njih desetina ni bila tolika, kakor pri drugih Tolmincih. Ko je bilo Nemškorutarjem prvo osvobodilno pismo patrijarha Bertholda zgorelo, prosili so patrijarha Bertranda (1334—1350), naj jim dá novo potrdilo. Patrijarh usliši njih prošnjo ter jim dá novo listino 1. aprila l. 1346. v Vidmu. Eden prepis te listine se nahaja bajè še sedaj v Nemškem rutu, drugi pa je v Gorici (na pergamenu pisan, z dvema pečatoma). Glasi se pa listina takó-le:

„Mi patrijarh Bertrand naznanjamo, da so se obrnoli naši kmetje iz Koritnice (Coritnich), Trtnika, Gradišča (t. j. Granda) in drugih nemških krajev („loca theutonica“) na naše glavarstvo v Tolminu s prošnjo, naj jim potrdimo od patrijarha Bertholda podeljene pravice, ker so njegovo listino v požaru izgubili, ter naznanimo njih dolžnosti do nas. Vsako leto imajo plačevati nam in oglejskej crkvi 32 denarjev oglejske vrednosti (blizu 3 naše goldinarje). Vaški župan in sodnik („rutharius“) naj bode svoboden od davka za svoje zemljišče, ali zató mora dajati našemu tolminskemu glavarju vsako leto ob sv. Mihelu eden obed, t. j. kosilo in

---

* Štefan Kocjančič v „Slov. Bčeli“ 1853, str. 53 in nasl., ter v Einspielerjevem „Prijatlu“ 1855, str. 379.

večerjo; vsi ostali kmetje omenjenih vasij pa drugi obed, ali mesto tega plačevati tri fortone (skoro 10 gol'd.). Pri tej priložnosti mora glavar soditi njih prepire; drugače pa ima to pravico občinski sodnik, le da se smejo občinarji proti njegovej razsodbi pritožiti do tolminskega glavarja ali do nas. Ko bi hotel kak kmet svoje zemljišče zapustiti in drugam preseliti se, moral bode tretjino vsega imetka pustiti na našem zemljišči. Kedarkoli bode tolminskemu gradu nevarnost žugala, bodo morali občinarji izmed sebe deset oboroženih mož tja poslati v obrambo grada, in glavar bodo smel te vojake, ako se mu bode potrebno zdelo, tudi več časa v gradu obdržati."

To listino je razglasil Della Bona v „Dostavkih k Morellovej zgodovini Goriškega", zv. IV. — Listino je porabil tudi goriški učenjak Štefan Kocjančič, ki je mnogo pisal o Nemškorutarjih v „Arkivu za povjestnicu jugoslav." sv. III., in v „Slov. Bčeli" 1853, str. 54 in nasl. Ali Kocjančič bere mesto „Loca theutonica" Loco Rutharii, ter razlaga to ime z „Grand". Ravno tako bere on tudi „Trenanich" mesto Trentinich = Trtnik, in razlaga „Gradischa" s Stržišče. To poslednje ne more pravo biti, nego jaz mislim, da tiči v „Gradischi" današnji Grand ali Grad z nasalovanim *a*. Povrh Granda se vzdiguje tudi gora z imenom Gradica ali Radica.

Nemškorutarji so mirno uživali svoje pravice in tiho živeli v svojej zakotnej deželici, ne da bi se bilo po svetu mnogo o njih zvedelo. L. 1508. so bili tolminski plemiči izdali vse Tolminsko beneškej republiki, in tako so bili prišli tudi Nemškorutarji pod vlado sv. Marka. Ali to novo gospodstvo jim ni ugajalo, zató so porabili prvo priložnost in se podali zopet pod avstrijsko žezlo (l. 1509.). Zató jim potrdi cesar Maksimilijan vse njih stare pravice, kakor so jih uživali že od patrijarških časov sèm. Ker jim je pa bilo to potrdilno pismo v nekem požaru zgorelo, zató so prosili naslednjega avstrijskega vladarja kralja Ferdinanda I., naj jim z nova potrdi njih pravice. To se je tudi zgodilo 2. oktobra l. 1534. v Gradci. To pismo omenja beneško gospodstvo v Nemškem rutu takó-le: „und haben durch ainen Graffen daselbst verpfendet (?) worden, und yetzt am jüngsten Khrieg guetwillig widerumben an bemelte unser Grafschaft Görz khuemen sein, etc." *

L. 1651. dobi Tolminsko kot dedno gospodstvo grof Peter Anton Coronini. Vsled tega so bili Tolminci dolžni njemu rabotati in dajati vse one pristojbine, ktere so nekdaj plačevali oglejskim patrijarhom. Na podlagi tega zahteval je grof, naj bi mu tudi Nemškorutarji plačevali desetino in laudemij od prodanih posestev (hiš in zemljišč). Ker so se pa Nemškorutarji tega stanovitno branili, začel jih je Coronini tožiti.

---

* Št. Kocjančič, „Sl. Bčela" 1853, str. 69.

Ali zdi se, da je grof pravdo izgubil, kajti Nemškorutarji so ostali tudi za naprej svobodni davka. Zbirka listin te pravde ima naslov: „Processus Vicinorum et hominum de Nembscheruth sub iurisdictione Tulmini, cum perillustrissimo D. Petro Antonio Coronini.“ *

Okoli l. 1750. začeli so vpeljavati stalne vojske, in k tem so nabirali novince iz vseh dežel. Takrat so začeli tudi Nemškorutarji dajati svoje mladenče v vojsko. Pripoveduje se, da je bila postala nemškorutarska mladina zeló prevzetna in da je včasi tako razgrajala, da je ni bilo mogoče več krotiti. Da bi jo malo postrašil in v bodočnosti lažje brzdal, dá takratni župan Luka Kikli enega mladenča v vojake (okoli l. 1760. ali 1770.). Od takrat dajejo tudi Nmškorutarji redno svoje novince. **

Svoje privilegije so izgubili Nemškorutarji ob času francoske okupacije l. 1809—1813., ko so imeli vsi državljani enake pravice, pa tudi enake dolžnosti. Kakor Bolčani, tako so bili tudi Nemškorutarji takrat podvrženi splošnemu davku. Pri tem je ostalo tudi, ko se je l. 1813. povrnola avstrijska vlada. Samo občinske pravice Nemškorutarjev so ostale neizpremenjene še do l. 1848. Vsled teh je izvrševal vse nižje sodstvo župan („Richter“). Znamenje njegove oblasti je bil velik meč, ki se še sedaj hrani v Nemškem rutu. Na svoja pisma je pritiskal pečat, ki kaže podobo sv. Florijana z nadpisom: „Sigillum ecclesie Galiane“ (!). Pravijo, da so hodili pred nemškorutarskega župana tudi nemški naselniki iz Sorice. Zadnji tak župan je bil Simon Kos, ki je umrl še le l. 1872.

V crkvenem oziru so ostali vsi Nemškorutarji združeni v eno faro do l. 1739. Poleg župnika sta stanovala v Koritnici (tudi „nemška Koritnica“ imenovanej = Nemški rut) še dva duhovna pomočnika, ki sta redno „ekskurirala“ po ostalih vaséh. Omenjenega leta pa dobijo vasí Podbrdo, Trtnik, Bača in Petrovo brdo svojega lastnega duhovnika, ter utemeljijo l. 1848. celó faro Podbrdom. L. 1772. se odtrgajo Stržišče (s seli Znojila, Kuk in Kal) od Nemškega ruta, ter dobijo svojega duhovna. L. 1806. ustanovijo tudi v Oblokah posebno duhovnijo za to vas in za Hudojužino.

Čeravno so sedanji Nemškorutarji že popolnoma poslovenjeni, vendar se še vedno razlikujejo od Slovencev v značaji in govoru. Nasproti Slovencem prikazujejo se Nemškorutarji bolj počasni, prvotni, manje omikani, pa tudi štedljivejši in boljši gospodarji, kakor so navadno bližnji Slovenci. Le ob nedeljah zahajajo radi v krčmo in tedaj se navadno

* Št. Kocjančič, „Sl. Bčela“ 1853., str. 69.

** Ibidem.

precej opijejo, žalibog največ le žganja. Tudi dekleta hodijo v krčme in pijejo z moži prav pridno. Sploh je obnašanje nemškorutarskih deklet bolj moško, nego žensko. S svojimi slovenskimi sosedi na Koritnici (blizu Grahovega) živijo Nemškorutarji v večnem sovraštvu in vednih razprtijah. Tudi med sebój se nemškorutarske vasi zmerjajo s „Koschpenbeschlagerji“, „Millichverschlafajer“, „Krotenverschlicker“.

Nekaj posebnega je nemškorutarska govorica. Mnogo osebnih in krajevnih imen nosi še sedaj popolnoma nemško lice, na pr. Daxkobler, Kusterle, Kemperle, Messner, Stendler itd.; Kautzeneckele, Holderneck, Welleneck, Stadeleck, Hochkobel, Thurn, Katzenbach i. t. d. Gora na meji proti slovenskej Koritnici se imenuje „Windischkobel“. Kedar hočejo Nemškorutarji govoriti o slovenskih vaséh, takrat pripovedujejo, da se to in to godí „po Slovenjem“ ali „na Slovenjah“.

Starejši Nemškorutarji razumejo še dandanes svoje tirolsko narečje, ali govoriti se jih sliši le redkokdaj. Posebnost tega narečja je, da ne poznajo sikalcev *s*, *z*, *c*, nego da rabijo namesto njih vedno le šumevce *š*, *ž*, *č* (tako tudi, kedar govoré slovenski). Mesto *a* ali *o* izgovarjajo vselej *ou*, na pr. „Ig berde žoun vek'n (vekati, vikati), ban mir di šila (= sila) koumt“ (Ich werde schon schreien, wenn mir die Noth kommt). „Koumt'r ouch mourgn nouch Toulmain?“ (Kommt er auch morgen nach Tolmein?) — Kakor se iz tega zgleda vidi, poslužujejo se radi zaimena tretje osebe mesto druge, na pr. „hout'r g'moucht die rout'nga?“ (hat er [mesto: hast du] die Raitung gemacht?) — „Žau'r, žau'r, be'r trinkt!“ (Schau er, schau er, wie er trinkt), vikala je pastirica drugej ženski, pokazavši jej na kravo, kako vodo pije.

Pomanjševalna končnica je v nemškorutarščini *le* (*chen* ali *lein* ne poznajo), in zató govorijo: „Žöhnele, Mägdele, Therežele, Mičele, Hanžele“ i. t. d. Pa tudi kedar ne pomanjšujejo, pritikajo končnico *le*, na pr. špringele (houše) = zajec, hašpele = kolovrat, lampele = jagnje, mekele = jagnje, kežele = kozliček, čačele = tele, buderle = oven i. t. d. — Sploh imajo v svojej nemščini vse polno slovenskih besed: merchen (mrha), koschpen (košpi), tschatschen (čeča dekle), klouschacht (gluh) i. t. d. — Posebnost nemškorutarskega narečja je tudi, da ne pozna superlativa, nego da ga izraža s podvajanjem besed, na pr. „spitzig spitzig“ = sehr spitzig.

Tudi kedar slovenski govoré, rabijo neizrečeno radi šumevce. Tako pojejo na pr. v crkvi: „Čaštíto všaki čaš buodi šveto šladko ime Ježuš!“ — „Však 'n krajčar kruha šmo šniedli.“ Prigodi se pa tudi, da zamenjujejo šumevce za sikalce in nasprotno. Iz tega nastane mnogokrat zeló smešna govorica, kar jim hudobni sosedje radi oponašajo. Tako na pr. govorijo Nemškorutarji o „židanem mostu“ (t. j.

zidani most), kar pa drugi tako razumevajo, kakor bi bil most od svile (žide). *

Vse te posebnosti nemškorutarskega narečja so za jezikoslovca prav zanimive. Iz njih se razvidi velik upliv slovenščine na promeno nemščine. Tako je tudi za psychologa važno opazovati, kako se dva nasprotna jezika med seboj mešata. In slednjič bi nam mogla tudi fonetika pomagati reševati pitanje, ali je več slovenskega, ali več nemškega življa v individualnosti Nemškorutarjev; zatorej opozarjamo slovanske učenjake tudi na to narečje. *S. Rutar.*

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg.*

(Dalje.)

3. Velevnik.

a) dévöj; dévöjva, dévöjta; dévöjm', dévöjte.
   časèj; časájva, časájta; časájm', časájte.

b) préd'; préd'va, préd'ta; préd'm', préd'te.
   bör'\`; böríva, böríta; börím', böríte.

c) vál'; vál'va, vál'ta; vál'm', vál'te.

d) hód' (godi); hód'va, hód'ta; hód'm', hód'te.
   hod'\` (hodi); hodíva, hodíta; hodím', hodíte.

O naglasu je omeniti, da poudarjajo glagoli, ki naglašajo v sedanjiku *i* pred osebilom, korenov samoglasnik. Isto tako pada naglàs na koren pri mnogih glagolih, ki jih spregajo po spregalu *hód'm* (hodim). Glagol čá'am s sestavljenko počá'am skrči se v čâj in počâj iz čá'öj in počá'öj. Viem, vádöt' glasi se v velevniku: vöj, véjva, véjta, véjmo, véjte. Od glagola idem nahajamo v rož. razrečji samo velevnikove oblike: jöd', jéta, jéte; sedanjik nadomestuje hrem, in velevnik navadno pojd"; pojvà, pojtà; pojmò, pojtè. Omehčanje goltnikov pred velevnikovim naklonilom v sorodne sičnike (sežem sezi, rečem reci) hrani tudi še naše narečje, a vendar se že izgublja; kajti mimo oblike *rc"* = *reci* čuješ tudi *röč"*; mimo *léz'* tudi léž'; pačàm govori se edino *pöč"*; mimo vŕz' tudi vŕž' i. t. d. Čist sičnik se je ohranil v narodnem reku, kteri se očita zaspancu o binkoštih (Pfingstschläfer): potóvc' hà, pomóvz' hà, zavlíec' hà za puet (plot).

---

* Št. Kocjančić v Bčeli 1853. — C. v. Czörnig, Die vergessene deutsche Sprachinsel Deutschrut h, Zeitschrift des deutsch-oest. Alpenvereins 1875, Bd. VI. pg. 247—253.

4. Deležniki.

Deležnika sedanjega časa se ne nahajata pogostoma v narodnem govoru rožanskem; navesti moremo samo sledeče primere: hradê = gredê. 'lačê = klečê, movčê, sadê = sedê, stojê; cvatéč, horéč, mahóč, rdéč, svovéč, vreč, všeč.

Isto tako je izgubilo narečje pravi glagolni deležnik preteklega časa; ostal je samo deležnik s'rívš' = skrivši, ki ga pa uporabljajo za prislov.

Opisovalni deležnik izpeljuje se pravilno. A ker upliva končni soglasnik *l* na predhajajoče samoglasnike, da se izgovarjajo zlogi *al*, *el*, *il*, *ul* na *ov*, ako imajo kratek naglas ali nobenega, kaže nam rožanska govorica sledeče obrazce preteklega deležnika:

a) dévov, dav'và = delal-a; tasòv, tasáva = tesal; jamáv-a = jemal-a;
b) nésov, nasvà; sadòv, sadéva = sedel, sedela; pravzév-a = prevzel;
c) hválov, hvál'va = hvalil-a; nosòv, nosíva; hradív-a = gradil;
d) — — — obòv, obúva = obul-a; posúv-a = posul;
e) púhnov, púhn'va = puhnol-a; h'nòv, h'níva = ganol-a; m'núv-a = minol-a.

Primere gl. v Kresovem I. letniku na str. 461 in sl.

Opazke: Zobnik *d* se izgovarja natančno: pádov, pádva, nom. pl. pádl', pádle; prédov, prédva; jíedov, jédva; jödl', jédle; samo povédov, *povéva*, nom. pl. povöl', povéle. Zobnik *t* se preliva v *d*, kakor že v sedanjiku: pomadàm = pometem, pomédov, pomadvà, nom. pl. pomödl'', pomadlè; pladàm = pletem, plédov, pladvà, nom. pl. plödl'', pladlè; glagol cvatòv, cvatéva = cvetel ima prvotni *t*.

Glagol mór'm = moram glasi se v deležniku: móhov, móhva, s povzdignenim naglasom: a môr'm = morem, môhov ima zategnen globok naglas. Staro spono *no* druge vrste nam še hrani glagol: mínam, m'nút', in v deležniku: m'núv, m'núva.

Deležnik trpevno-preteklega časa z obrazilom *-en*, ktero izgovarjajo Rožanje *-an*, obrazuje se pravilno: račàn, tapàn, rojàn, stralàn; hválan, tóžan, zvólan, strésan i. t. d.

Opazke: zrást'm govori se v deležniku: zráščan; nasàm: našàn; navóz'm: navóžan. Zobnik *d* pri glagolih IV. vrste spaja se z *i* v *j*: rojàn, rajàn = rejen, zam'jàn = zamujen, vájan; vendar se hrani *d* v ví*d*an, sprí*d*an; častím ima čéščan (čéščana s' ti Maríja); nájdam: našàn.

Druga oblika trpevnega deležnika rabi Rožanom kakor drugod: zabít, po'rít, začét, zadíet, obút. Glagol nardít' obrazi deležnik po drugej obliki: naréd = narejen, in opomniti je, da se deležnik *naréd* ne sklanja: na pr.: c'lín je že naréd; flínta je naréd; píle so naréd; al' je že na mízo naréd? = ist der Tisch schon gedeckt? Mislimo, da je to rabo pouzročil nemški upliv, kar hočemo pozneje po več primerih dokazati; omenjena oblika se nahaja tudi pri Rezijanih.

5. Pomožni glagol sprega se takó-le: s''m, s'', jè; svà, stà, stà;

sm'' (smò), stè, sò; v prihodnjiku rabijo same skrajšane oblike: bóm, bóš, bó; bóva, bóta, bóta; bómo, bóte, bój'; izmed sestavljenk so v rabi: dobóm, prabóm; záb'm, pozáb'm; znöbím.

6. Nepopolne oblike. Velevniki: nà, náta, náte; al'', al'tà, al'tè = nemško-koroški: gelt du? gelt's ihr? — Glagol óč'm = hočem je samo v sedanjiku navaden; velevnika in nedoločnika ni. Mám = imám staplja se z nikavnico v nõmam ali nčõmam (naglas je na õ).

7. Zložene čase obrazujejo Rožanje slično drugim Slovencem. Nadrobno naj se sledeče opazi: predpreteklega časa razrečje nima. Mesto sestavljenega prihodnjika priljubljene so oblike sedanjikove zvezane z členico *po*; na pr. polõtím, pojíezd'm, popélam, pójdam, potačàm, podírjam, poračàm ('aj pa mát' poračô = kaj bodo mati rekli); pob'žím, pofrčím, pováb'm, ponasàm, požanàm, pováz'm, požvížham i. t. d.

8. O glagolskem stopnjevanji moramo omeniti, da se nekaj glagolov I. vrste premika v V. vrsto z obliko *-erati* mesto *-irati*; na pr.: dríet' (dreti), odérat'; zapríet', zapérat'; zavríet', zavérat'; ozríet', ozérat'; požríet', požérat'; vendar se govori: osírati; vmríet', vmírat'. Sploh pa hrani stopnjevanje precej nepokvarjenega blaga, kar se naj z nekimi primeri razjasni:

Brõst'', brodít'; bost'', zbádat'; hnát', honít', pohánjat'; hrízt', vhrízn't', vhrízvat'; nõst'', nosít', pranášat, pranáš'vat'; põt', spíevlat'; pít', napojít', napívlat', napájat'; sõst', sadét', sadít', posíedat'; sõč'', usé'n't', sá'at', nasé'vat'; tõč'', točít', tíe'at', natá'at'; lõč'', lažát', povožít', políehat'; jõt'', hodít', zahájat'; 'lét', pra'línjat'; brát', zbírat'; zapét', zapénjat', zapénj'vat'; močít', namá'at', namá'vat'; v''sat' (viseti), obést', obíešat', obíeš'vat'; mést', prmíes't', prmíešat', prmíeš'vat' i. t. d. Žjàm (žgem), žhát' glasi se v 5. vrsti: žáhat', na pr.: pržáhat' = prižigati; požáhõnje = požiganje = Die Einbrennsuppe.

Ponavljavni glagoli, kakor hojevati, letevati, noševati, pijevati, spevati, niso v rožanskem razrečji navadni.

9. Raba dovršnih in nedovršnih glagolov strinja se v obče z drugimi narečji. Tujke so nedovršniki: lífram, šríbam i. t. d. Nektere tujke izpreminja govor v opetovalne glagole: bírmam, bírm'jam, bírm'vat'; šríbam, šríb'jam, šríb'vat'; vížam, víž'jam, víž'vat'; bájsam, bájs'jam, bájs'vat'; stéham (= stechen = gravieren), stéh'jam, stéh'vat'; i. t. d.

Mnogokrat razločuje samo naglas dovršivni in nedovršivni pomen glagolov: vlíjam, navíjam, nabíjam so nedovršniki: vlijàm, navijàm, nabìjam so dovršniki; isto tako objémam, snémam, vzémam so dovršniki; ako povzdigneš glas objémam, snémam, vzémam, dobiš nedovršnike; pradát' je dovršnik, prúedat' nedovršnik.

VII. Prislov.

Našteli bomo samo tiste, ki so ali rožanskemu govoru izključljivo svojstveni ali pa ki dobivajo po izgovarjanji drugačno lice.

Čõj = kje, čír = kjer, čèj = kjè, néčõj = nekje, t'' = tu, tlé = tu-le, tõm' = tukaj, tõm'-le, té'a = tukaj, té'ale, tam, tám-le, nčír = nikjer, čírbod', v'nè = zvunaj, sovnè = sem v'nè = heraussen; tovnè = tam v'nè = draussen; notrè; santrè = sem notrè = herinnen; tantrè = tam notrè = drinnen; v''n, v'n'à, tov''n = hinaus; sov''n = heraus; notr̀; santr̀ = sem noter = herein; tantr̀ = ta noter = hinein; dovsèj = herab, horsèj = herauf, dovtèj = hinab, hortèj = hinauf; sà = sem; sá-le; tó-sa = tu sem; tósa-le; tà, tóta, tá-le, tóta-le; sà n tà = sem ter tja; domá; mov (ali móva) = domú (domov); tadlè = tam doli le; t'hor'', t'hórle; príed', zád', spod'', zvr̀h; príed, zad, spued, na vr̀h; mesto *proč* govorijo Rožanje nemški wõk = weg; na pr. jõd' wõ' = idi proč; dálč, dõle = dalje.

S'dè (sadà) = sedaj; nõj'de = nekdaj; s'or'' = skoro; vsol'' = vselej; zmíram; potlè; potàm; t'dè = tedaj; dan''s, n''s; včar''; dríeve, dáve, jútre; ncô = nocoj; líetas; pozdí = pozno; prhod'' (pri godu) = zgodaj; pracè = precej; jútre míne = übermorgen; ob'oríeda = obkorej; t'ajbárt' = tolikokrat.

Nikavnice imajo Rožanje sledeče: nà = ne, ktera pa ne stoji sama za se, temveč v sestavljenkah enako nemškemu *un*; *nà'* (ná'a), pravo in pristno znamenje rožanskemu govoru; *nč*; *'ar* skrajšano iz n'ár = nikar. Vredno je tudi, da se omeni, kako se uporabljajo nikavnice pri glagolih. Navadno govori Rožan dve nikavnici, kar razvidiš iz teh-le primerov: Al' 'nóč's (= nak noč's) vzét' d'nár? Jaz 'nís'm otòv d'nár vzét'; *'nís'm* je postal iz: nak nis'm; Mát' nčíso (= nč niso) domá. Očéta nčir nčís'm (= nč nis'm) vídov. — Glagol mam (imam) predrugači se z nikavnico v nčõmam ali 'nõmam. Kdaj se stavi h glagolu *nč* ali *na'*, ne dá se do dobrega razložiti.

VIII. Predlog, veznik.

Predlog *màd* zastopa dva predloga: *med* in *nad*; na pr.: vóv' je màd ovcé vdarov; mad C'lóvcam je hudourje. Predlog *o* uporablja se redno v časovnem pomenu; na pr. o võlčõj noč'', o novàm lét'.

Izmed veznikov je rožanskemu govoru priljubljen *pa*, kteri se najboljše primerja z grškim *δέ*; ako pa sledi vprašalnim zaimkom ali prislovom, enako je nemškemu *denn*: čõj pa = wo denn, 'dá pa = wann denn.

(Konec oblikoslovja.)

O imenitnejših električnih iznajdbah.

Spisal *S. Šubic.*

(Dalje.)

III.

Kakor bolj znani telegraf, ki ga tukaj samo mimogredé omenjamo, ni drugega kot električna osnova, s ktero pošiljamo po elektrovodih svoje misli v daljne kraje, enako je telefon električna osnova, po kterej pošiljamo svoje glasove v daljna mesta. Od začetka na svojej prvotnej stopinji ima telefon dve škatljici. Prva škatljica vzame vá-se ta ali oni glas, kteri obstoji v tresočem valovji po zraku, ter daje z njim električna znamenja, ko zračno valovje v škatljici sostika in razpregava električne vezi kake galvanske baterije. Ta električna znamenja, daljši ali krajši galvanski toki, gredó po telegrafnih vezéh v tuje kraje, kjer zahajajo v drugo škatljico, ter vzbujajo v njej z mnogovrstnimi pripravami enako migljajoče gibanje po zraku v škatljici, kterega zasliši uhó, ki se v tihej sobi pritiska na škatljico.

Prva škatljica na sprednjej strani, h kterej se vstopimo, ako mislimo govoriti s kom, ki biva v drugem mestu, ima cev s široko odprto ustnico. Ako pritisnemo usta na ustnico, kakor bi hoteli trobiti, in ako govorimo glasno in polagoma vá-njo, prevažuje se glas našega govora v električni tok. Pokrita je namreč škatljica na drugej strani z elastično kožo ali s kako drugo, rado migljajočo napravo. Na elastično kožo ali na elastično peró je prilepljena platinska pločica tako blizu konca elektrovodne vezí, da se jame zadevati ob ta konec, ko se trese kožica ali peró od glasú v škatljici donečega. Drugi konec elektrovodne vezí pa je pripet na škatljici in stoji v dotiki s platinsko pločico, tako sicer da se dotikujeta oba konca električnih vezíj in da teče tok po elektrovodnih vezéh, kakor hitro se dotakne pločica nasproti molečega konca vezí.

V drugej škatljici, ktero si lahko mislimo na tujem mestu, kamor držé elektrovodne vezí, bila je v prvotnej osnovi telegrafna vez povita na dolgo spiralko okoli cevi, v kterej tiči železna palčica. Ko priteče galvanski tok po vezéh in gre skozi spiralko krog železne palčice, stresa se palčica od toka ter jame doneti vsled tega stresovanja, kedar prihaja po spiralki tok za tokom. Tega donenja se navzame tudi zrak v škatljici ter podpira glas donéče palčice. Železna palčica v drugej škatljici doní tedaj po tistem glasovnem redu ali rythmu, po kterem se v prvej škatljici dela od prvega glasú zračno valovje. Kdor pritiska uhó na to škatljico, sliši tedaj v tihej sobi iz škatljice doneti

glasove onim enake, ki jih je sprejela prva škatljica. Kedar izbuja glasovni red, ki ga zaslišimo iz druge škatljice, v naših ušesih občutke znanega rythma, kake melodije, mislimo poslušaje telefon, da izvira glas ali petje tiste osebe, ki ga dela v prvej škatljici, zdaj iz druge škatljice, kakor da bi ona oseba v drugej škatljici rahlo govorila ali pela.

Pri svojej prvotnej napravi še sicer telefon ni dajal posnetih glasov na tujem mestu tako natančno, da bi se bil lahko na njih spoznaval značaj izvirnih glasov, temveč marljivim in nevernim opazovalcem se je dozdevalo, da bi telefon ne mogel izpolnjevati drugega namena, kot ponavljati glasovni rythem, ki izvira na prvem mestu. Nekaj nedočakljivcev je pa upalo, da bo mogel telefon prenašati celó petje z natančnim značajem pevčevim iz mesta do mesta. Zakaj bi človek ne mogel osnovati mašine, ktera posnema na tujem naše besede z vlastjem našega glasú, ako je vedel Caselli osnovati telegraf, ki posnema naš rokopis in narisane podobe, bodi si na tem ali na onem daljnem kraji, kjer je priprava zá-nj, in sicer tako natančno, kakor da bi mi z lastno roko tamkaj sami pisali ali risali. —

Vselej kedar reši umetnik s svojo iznajdeno napravo kako težko nalogo, vselej kedar doseže hrepenéč nedočakljivi cilj in konec, navdušuje ogledujočega človeka mogočnejša dušna moč ter mu daje upanje, da bi ne bilo nič tako težavnega, česar bi človek s pomočjo natornih močij po svojej bistroumnosti doseči ne mogel.

Telefon na svojej imenovanej prvotnej stopinji ni še mogel posnemati glasú te ali one osebe tako natančno z vsemi njegovimi lastnostmi, tako da bi poslušalec po telefonovem ponavljanem glasu zamogel spoznavati osebo, ktera iz telefona k nam govori. S časom pa so se naprave, ki delajo glas v telefonovej škatljici, zboljševale; mesto elektromagnetičnega donenja v spiralki tičeče železne palčiče pripenjala so se pred koncem elektromagneta jeklena elastična peresa, tako občutljiva in rado tresoča se, da so se jele potresati in migljati od vsaktere izpremembe v moči elektromagnetovej ali od vsaktere izpremembe moči električnega toka.

Ker se pri takej bolj občutljivej osnovi tresoče gibanje elastičnega peresa v škatljici izpreminja od vseh tistih brezštevilnih uzrokov, kteri uplivajo na moč električnega toka, izpreminja se s tem elastičnim tresenjem tudi donenje v škatljici ter se izpreminja vlastje glasov, ki jih slišimo iz telefonove škatljice. Kakor pa telefon iz svoje škatljice govori posnemajóč mnogovrstno gibanje elastičnega peresa in daje s tem posnemanjem govoru njegovo pravo vlastje, enako posnema občutljivo gibljoče peresce v prvej škatljici, v ktero govorimo, vsaktero posebno tresenje zraka, ktero tresenje se ravná po vlastji našega glasú. In z istim prejetim vlastjem prenaša električni tok naš glas v tuje kraje, kjer se posluša na tujem v tihej sobi iz druge škatljice ponavljani glas z vsemi

tistimi značaji, ki jih ima na sebi glas našega govora ali našega petja. Poslušalec sliši tedaj iz druge škatljice ravno tako glasove, kakor da bi mi v škatljici govorili ali peli, ter pravimo, da se sliši na tujem mestu naša lastna govorica in naše lastno petje.

Pri občnej razstavi električnih apparatov v Parizu so se tudi telefoni razkazovali po raznih zá-nje pripravljenih sobicah ali kabinetih. Tisti obiskovalci, kteri še niso poznali telefona, niso se mogli dosti načuditi nad skrivnostnim dejanjem te naprave, ki je ponavljala kaj natanko človeški govor, tako da se oseba, ki govori, lahko spozna po telefonovem glasu. Večina obiskovalcev se je zbirala v tistej sobi, ki je imela nad vrati napis: „théâtre de l' opéra“. V to sobo jih je dohajalo toliko, da so morali cele ure dolgo čakati, predno so prišli na vrsto. Več teh obiskovalcev se je povračevalo več večerov zaporedoma v to sobico, kamor jih je gonila radovednost, kako se tukaj sliši po telefonih petje iz slovečega gledišča, o kterem se hvali, da se opere na celem svetu ne pojó nikjer boljše ko tam.

Do ktere daljave more telefon po elektrovodih prenašati glasove, da se na tujej postaji zaslišijo še s svojimi pravimi lastnostmi, to je vprašanje, ktero se skuša rešiti s sedanjimi poskusi. Zatorej se je poskušalo v Parizu, ali bi se moglo iz Havra morsko šumenje po telefonu slišati do Pariza, — in glej, slišalo se je šumenje morja!

Kakor so se pri iznajdbi električnega telegrafa napregale telegrafove vezi po večjih mestih in iz mest v bližnje kraje po njihovej okolici, enako hité sedaj tisti možjé, kteri imajo preskrbljevati poštna naročila, da bi kakor hitro mogoče osnovali telefonu elektrovode po večjih mestih in daleč po okolici, kajti potrebe človeške in samoprid iznajdljivcev jih priganjajo, polastiti se vsakterih naprav, s kterimi se hitreje spečavajo sporočila v daljne kraje. Že so kupci po večjih mestih osnovali svojemu posebnemu telefonu cele mreže elektrovodnih vezíj, tako izpeljane, da se prikleplje ta ali ona hiša k telefonovemu elektrovodu, kjer koli se hoče telefona posluževati kak društvenik, ki se ima o svojih opravkih kaj večkrat pogovarjati z drugimi društveniki, ki imajo vsak svoj domači telefon pripežen k vezém glavnega telefona.

IV.

V poprejšnjem smo že omenili, da se vlastje glasov, ktere iz telefona slišimo, izpreminja z vsemi tistimi uzroki, kteri uplivajo na moč električnega toka. V tej resnici pa tiči drugi glavni zakon, kterega bi brez omenjenih poskusov ne bilo lahko postaviti na dan. Ta zakon nam pravi, da vsaktere izpremembe močí električnega toka same na sebi delajo v telefonih svoje lastne glasove.

W. Smith pa je pri svojih poskusih s telefonom našel, da se zavira,

ktero stavlja selen električnemu toku, ko ga skozi njega napeljemo, zeló izpreminja; in Smith-ov pomočnik je s skušnjami dokazal, da dela selen, ako ga solnce obseva, toku manjšo zaviro. Bell in Tainter sta po posebnej kemičnej umetnosti napravljala iz selena tanke ploščice, občutljive gledé njihove električne zavire. Neka takih selenovih ploščic, ktera je v temi stoječa delala skózi-njo tekočemu toku zaviro 300, izgubila je na luči toliko svoje elektrotočne zavire, da ko je solnce ná-njo sijalo, ni toka z večjo močjo zavirala kakor s 155. Taka selenova ploščica dela tedaj, ko stopi iz temote na luč, skoro polovico manjšo zaviro tistemu električnemu toku, ki teče skózi-njo.

Ako vprežemo tedaj v elektrovodne vezí kake galvanske baterije tako selenovo ploščico in zraven nje tudi telefon v ravno tiste vezí, in ako premičemo ploščico, med tem ko teče tok skozi njo, iz teme na solnce in nazaj, izpreminja se z njeno električno zaviro tudi moč električnega toka; torej se vsled zgoraj imenovanega zakona iz telefonove škatljice zaslišijo glasovi, nasledki tega izpreminjevanja.

Opirajóč se na take iznajdbe, posebno na opazek, da tema in luč izpreminjata selenovo elektrovodilno moč, poskušal je G. Bell porabiti k telefonu solnčne žarke in selen. Na to podlago se opira Bell-ov fotofon.

Iz majhnih izpremememb selenove elektrovodilne moči izhajajo tudi le majhne izpremembe električnega toka, in sicer tako, kakor da bi v elektrovodu postajal slab nov tok tedaj, ko kaj več solnčne svetlobe selen zadeva. Ker pa je Bell po izkušnjah tudi že bil pozvedel, da ne morejo slabi električni toki, niti ako sostakneš električne vezi, niti ako jih razpneš, sprožiti toliko tresočega gibanja v telefonu, da bi ga mogli slišati, pač pa ako hitro zaporedoma vezí sostikuješ in jih razpenjaš, — presodil je urno, da bo tudi v pričujočem naklonu treba v selenu izpremembe z lučjo hitro zaporedoma ponavljati, ako se hoče pričakovati kaj čutnega glasú v telefonu.

Da doseže svoj namen: da bi solnčni žarki ali druga svetla luč na tujem mestu, zadevaje na selenovo ploščico, vpreženo s telefonom vred v tamkajšnjo galvansko baterijo, vzbujali v onem daljnem telefonu naš glas in našo govorico, skušal je Graham Bell osnovati novo napravo, ktera bi z lučjo vred pošiljala vlastje našega glasú do daljnega kraja, kamor sega luč. K temu namenu je bilo treba apparata, s kterim mi, ko vá-nj govorimo, tistemu lučnemu žarku, ki iz apparata zleti v dalnje kraje, utisnemo z govorjenjem enake izpremembe, kakor jih utiskuje vlastje našega glasú zračnim valovom v telefonovej škatljici ali v prostem zraku. K takemu apparatu se najbolje prilega ravno elastično zrcalo, kakor na primer posrebreni „glimmer“. Ko od zadej vá-nj govorimo, utiskuje naš glas elastičnemu zrcalu tresoče gibanje, ki ga dela naš

govor v zraku. Ako pri tej priči zadeva od spredi svetla luč ali solnce, da žarki odletujejo od zrcala tja na tuje, utisne se luči od zrcala, ki ga ona zadeva, značaj tistega gibanja, ki izhaja z govorom vred iz naših ust.

Ko tako odletujoča ali reflektovana luč dohaja v tuje kraje, prinaša s sebój tjà tisto tresoče ali undulatorno gibanje, ki se ga je navzela od našega govora. Ta luč obseva tam pripravljeno selenovo pločico, ktera je s telefonom vred vprežena v elektrovodne vezí ondašnje galvanske baterije, ter ponavlja našo govorico s telefonom, ki nima nobene telegrafne zveze z našim krajem t. j. s fotofonom.

V tej luči, ki obseva fotofon, je množina svetlobe ali moč njena razdeljena po istem redu, po kterem se vrsté tresoča gibanja in glasovno valovje po zraku, ko se razširja naš glas po njem.

Graham Bell ni sicer pri svojih prvih poskusih imel sreče, da bi bil slišal iz telefona, ki ga je luč obsevala, prvi govor, vendar je bil tako popolnoma prepričan, da se s telefonom more zaslišati hitra menitev med lučjo in temoto ali med manjšo in večjo lučino močjó, da je 17. maja l. 1878. izustil té-le besede: „Z lučjo je mogoče slišati senco“! —

Najbolj občutljive glasove sta vzbujala G. Bell in njegov prijatelj in pomočnik S. Tainter z lučjo, ktera je prešinjala luknjičasto pločo, med tem ko se je ploča vrtela na tihem brez šumenja in glasú. Ko je ta luč zadevala selen na tujem mestu, slišal se je glas iz ondašnjega telefona t. j. iz fotofona.

Ko je taka luč, ki je prešinjala luknjice na vrtečej ploči, zadevala na tanko ploščico obstoječo iz „hartgummija“, dajal je gummi neke glasove od sebe. Na ta način preiskovaje in poskušaje druga telesa, našla sta Bell in Tainter, da daje večina teles glasove, ako jih obseva imenovana luč s pretrganimi žarki. — Zaradi enakih prikaznij pristavimo sèmkaj nekaj drugih zgledov.

Pri takih poskušnjah z debelimi in tankimi ploščicami raznih teles pozvedela sta Bell in Tainter, da tanke ploščice rajši doné kot debele, če jih zadeva luč obstoječa iz pretrganih žarkov. Ta prikazen dokazuje, da se glasovi delajo na obsijanem površji telesa. Temna in neprozorna telesa požirajo hitro na svojem površji vso luč, ki jih obseva, tedaj se moč te luči po vrhu telesa takoj v gorkoto izpreminja.

Ko obsevajo tedaj pretrgani žarki površje telesa, ogrejejo se površni deli hitro nekaj malega, in tudi v luknjičastem površji tičeči zrak se ogreva in iz luknjic izganja. Vsak žarek, ki zadene površje telesa, pahne nekaj zraka iz površja proti prostemu zraku, in množina po redu priletečih lučinih žarkov dela tudi toliko migljejev tistega reda v bližnjem prostem zraku, in to migljanje daje zračno valovje, ktero zaslišimo, ko pride v uhó.

Najlažje se opazujejo glasovi, ki izvirajo s površja telesa, ki ga luč

obseva, ako zapremo teló v stekleno bučico, iz ktere drži kratka široka cev do ušesa. Taki poskusi so pokazali, da dajejo vsa trda telesa glasove, če jih obseva luč obstoječa iz takih pretrganih žarkov, ktere telo rado požira ali absorbuje. Temna in črna trupla dajejo najrajši take glasove, in sicer tem rajši, čim bolj je njihovo površje luknjičasto in rahlo. Črna svila in volna rade glasno doné, posebno rade pa saje. Ako se dene žličica saj v stekleno bučico, ali ako se okadi steklena ploščica ali žičina (dratina) mreža v plamenu lojeve sveče, dajejo rade glasove, ko jih obsevajo pretrgani žarki.

Ker so se saje tako posebno pripravne skazale za lučino glasovanje, poskušalo se je, ali bi mogle saje ponavljati človeški glas. In glej, saje ponavljajo naš govor. Ako govorimo v Bellovo elastično zrcalo, in ako se luč tąkrat od zrcala vrača in letí v stekleno bučico, ki ima saje v sebi, ponavljajo saje v bučici naše govorjenje! (Konec pride.)

Mlajše mehčanje.

Znano je, da se goltniki *k*, *g*, *h* pred mehkimi samoglasniki, tedaj v nsl. pred *e*, *i* in *a*, če je postal iz ь, mehčajo, na pr. reko: rečeš, vrgo: vržeš, greh: grešiš, svedočanstvo: stsl. svědočьstvo. To pravilo je tako naravno, kakor na pr. latinec bere svoj *c* pred *a*, *o*, *u* kot *k*, pred *e* in *i* ga pa mehča, na pr. dicam, dico, dicunt: dicis, dicet.

Le v novejših tvoritvah se mehčanje opušča, in goltnik ostaja proti jasnemu pravilu, če pravimo na pr. pi*k*ec, bo*g*ec, gra*h*ec zraven grašec.

Nasproti pa v novejšem času tudi mehčamo, kjer bi po starih veljavnih pravilih ne smeli mehčati.

1. Pravimo in pišemo na pr. tujčev, stričev, ujčev, hlapčevski, goščovski, oziroma godčovski, godčevski: godec, m. tujcev, stricev, ujcev, hlapcevski. Vsekako je svojivna priponka prvim besedam *ov* (a, o), ki se po mehkih soglasnikih mehča v *ev* (a, o), zató Adamov, pa cesarjev; kako pa tedaj po *c*?

Po primeru množinskih rodilnikov, ki jih pišemo stricev, ujcev, hlapcev, glasila bi se ta priponka v imenovanih besedah tudi stricev, ujcev, hlapcev, tujcev in hlapcevski, godcevski. Samoglasnik *o* namreč mehčamo tudi po *c* v *e*. Priponka *ov* je tedaj po *c* omehčana v *ev*, toda *c* bi imel ostati. Če vendar *c* mehčamo v *č*, je to omehčevanje neorganično in spada v mlajšo dobo, blizu enako kakor pri nas govorijo na pr. velevnike: reči, vleči, vrži, mesto: reci, vleci, vrzi. Mlajša doba je zaznamovana v tem, da ima mehčanje dve stopnji; najprej omehča predhodnji soglasnik *c* naslednji samoglasnik *o* v *e*, in potem upliva ta *e*, kakor da bi bil izviren, na prednji soglasnik in ga omehčuje v *č*.

2. Soglasnika *s* in *t* se mehčata pred prejotovanimi samoglasniki, na pr. *nos-jen: nošen, *mot-jen: moćen; vendar pred prostimi tudi mehkimi samoglasniki v stsl. in nsl. ostajata, na pr. nosim, motim. Imamo pa vendar nekoliko besed, ki se mehča v njih *s*, *t* ali *st* tudi pred prostim samoglasnikom, na pr. višina: stsl. vysina: maćica zraven matica, Weisel; morda je mlajše mehčanje tudi košćen: kost; pri nas govorijo kostén, tako tudi kostnjak, kostnjača, dasi pravimo koščica (Obstkern), košćak (Steinnuss) iz *kost-jak: oblika košćica gre pač na podstavo *košća t. j. *kost-ja, prim. košćast; tako pravimo tudi le pešćica: pęst, pričakovali bi *pestica, prim. pestnica. toda najbrž imamo tudi tú podstaviti posredno besedo *pešća iz pęst-ja: pošiljati: stsl. posylati ima svoj *š* menda po uplivu mehkega soseda *lj*, vsekako je mehčanje mlajše; narašćaj: narast se pač naslanja na narašćati; v besedah: lišast zraven lisast, gobčast: gobec, zobčast: zobci, jamičast: jamica, košćast: kost, ima se menda podstaviti priponka -jast, kakor služi v besedi gošćava: gost priponka -java; tako menda tudi v besedi nemčak: nemec priponka -jak, dasi je upliv pomanjšalnih oblik na pr. nemček tudi sodeloval. Ovčar: ovca, lončar: lonec gredó na prilog ovčij, lončij. primeri pšeničak. Po vsem tem še tedaj mlajše mehčanje ostaja v besedah višina, maćica, pošiljati in morda tudi košćen.

3. Nekterim besedam se oblika razjasni le po mlajšem mehčanji. Te besede so: hči, nihče in besedica ješće, šće, še.

Poskusimo a) skr. duh-i-tr; gr. ϑυγ-ά-τηϱ; n. Toch-ter; lit. duk-ter; stsl. dъšti iz *dъštěr; nsl. dšći, dhči, hči; srb. kći.

Navedene besede so si brez dvombe v rodu; lit. in stsl. beseda duk-ter in dъšti, rod. dъšter-e, odgovarjate si polno z debloma: duk-ter: dъš-ter; v stsl. je lit. *u* v oslabljenej obliki ъ; v imenovalniku je končni *i* postal iz *ě* po odpadlem ъ; kajti nobena stsl. beseda se ne končuje na soglasnik, ampak končni soglasniki odpadajo; prim. mati iz matěr: μήτηϱ, lat. mater, n. Mutter; v rodilniku se debelski *r* zopet prikazuje, zató dъšter-e; nadalje daje skupek *kt* v stsl. *št*, na pr. tešti iz *tek-ti, zató lit. dukter stsl. dъšter-.

Stsl. obliki dъšti, dъštere odgovarjala bi v nsl. oblika *dči, *dčere, primeri reči, stsl. rešti iz *rek-ti. Mesto te oblike pa imamo obliko *hči*, *hčere*, srb. kći, kćere. Če primerjamo stsl. obliko dъšti in nsl. hči, odgovarja stslovenskemu *š* naš *h* in stslovenskemu *t* naš *č* oziroma *ć*, in prednji *d* je zvečine odpadel, kjer se ne govori dhči. Da je ta nadomestitev istinita, jasno je iz tega, ker se menja *h* s soglasnikom *š*, tako da imamo zraven oblike *hči* tudi obliko *šči* oziroma *šći*, *dšći*. Da ni tedaj v obliki *hči* morda *h* vrinen iz d-h-či, svedočita zravni obliki naša *šči* in srb. *kći*. Zató trdim, da je nsl. beseda *hči* postala iz stsl. dъšti

tako, da se je stsl. *št* pred *i* v drugo omehčal v *šč*; tako je postala oblika: dъšti, *dъšći, *dšći, šći, hći, oziroma hči srb. kći.

Da se *šč*, oziroma šumniki razlikujejo, zato primeri hčipek: ščipek, vikši in vihši iz *višsi, vekši iz *večsi.

Če je ta razklada istinita, onda bi imeli v našej navedenej besedi dokaz za Miklošičevo trditev, da smo Slovenci tudi enok imeli in govorili stsl. skupek *št*, če ga tudi sedaj nimamo več.

b) Ravno tako bi jaz razkladal besedo *nihče*. Recimo: nikъto, nikto, ništo, *nište ali morda *niščo, nišče, nihče.

c) Verjetnejše pa še postanejo te razklade, če primerjamo besedo *ješče*; denimo čes. ješte, hrv. srb. jošte, slov. ješče, ješće, tedaj ni dvombe, da tukaj *č*, oziroma *ć* nadomestuje soglasnik *t* českega in hrv.-srbskega jezika.

Ta prikazen pa se morda ponavlja na tvoritvah na *-šče*: ognišče, torišče, semenišče itd. Vsaj Jagić trdi, da se je *t* tudi v stsl. skupku *št* mehko izgovarjal. *J. Šuman.*

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XXV.

Aeneas Sylvius grof Picollomini, pozneje papež Pius II., župnik sv. Pankraca v Slovenjem Gradci.

Kakor so od severne strani sèm avstrijansko-štajerski vojvode, oziroma rimsko nemški cesarji, nadlegovali oglejske patrijarhe, tako od južne strani mogočni Venetčanje. Patrijarh Ludovik iz rodbine švabskih vojvodov Teckov, ki je od leta 1412—1435. vladal, ni mogel več patrijarštva propada rešiti. Cesar Sigismund pokrije njegovo deželo z vojsko, vzame patrijarhu več gradov in počne boj z Venetčani, v kterem pa so Venetčanje srečni bili in si vso zemljo do Tagliamenta osvojili. Patrijarh je stal na cesarjevej strani in šel s pomočjo ogerskih čet nad Venetčane, vendar od njih premagan, moral jim je izročiti Videm, a lastni prebivalci spoznavši nemoč posvetne oblasti patrijarhove, stopili so na stran močno rastoče republike venetske, in Friulsko je bilo za patrijarštvo izgubljeno. Sicer je papež Martin V. s crkvenega zbora baselskega izrekel izobčenje črez Venetčane, a to ni nič pomagalo. Patrijarh Ludovik je umrl iz domovine izgnan v Baselu (1437).

Baselski crkveni zbor postavi leta 1439. Aleksandra, škofa trientskega, vojvodo masovskega, za patrijarha. a Venetčanje ga ne priznajo; zató izvoli papež Eugenij IV. leta 1439. kardinala in višjega škofa Ludovika III., iz rodbine Scarampo Mezzarota, za patrijarha. Venetčanje so patrijarško okrožje imeli že faktično v svojej oblasti, in v pogodbi od 10. julija l. 1445. jim patrijarh tudi s pismom lastnino potrdi. Patrijarh je le imel jurisdikcio črez Oglej in 5000 zlatov pokojnine. Papež Nikolaj V. potrdi to pogodbo (1451), in tako tudi cesar Friderik IV. Država oglejskih patrijarhov je nehala, friulske dežele so prišle pod Venetčane, in primorsko okrožje pod Avstrijance. Baš pod patrijarhom Ludovikom in papežem Nikolajem V. podelil je cesar Friderik s pismom dto. Wienerneustadt, 25. januarja l. 1453. svojemu nekdanjemu kancelarju, takrat škofu sienskemu, Aeneju Sylviju Picollomini, faro sv. Pankraca v Slovenjem Gradci.

Ta znameniti mož se je rodil 18. oktobra l. 1405. v vasi Corsignano. Picollominci so bili nekdaj bogati grofi v sienskem okrožji. a takrat so že bili zeló obožali. Naš Aenea je bil dobro odgojen; izučil se je na sienskem vseučilišči, poskusil se kot belletrist in pesnik in se tudi dobro izuril v pravoslovnih znanostih. On se poda na crkveni zbor baselski, postane tam tajnik in zgodovinopisec zborov, in leta 1442. kancelar cesarja Friderika. Kot tajnik crkvenega zbora je sostavil znani poem: Nymphilexis. Kot Friderikov kancelar je spisal mnoge prav frivolne poesije in si je prizadeval, kolikor mogoče, dobrih praebend dobiti. Svojim bistrim duhom je prekosil vse dvorjanike. Cesar Friderik je zbiral okoli sebe najbogatejše plemiče štajerske, in na čelu vseh je stal Johannes Ungnad. Učeni niso ti gospodje bili, pa latinski tudi ne znali. a bili so jako oholi, ponosni in obistni, zató jih Aenea imenuje: „gospode štajerske modrosti, ki celi svet v Nemčiji iščejo,“ ali kakor nemški životopisec Aenejev latinski izrek prestavlja: „die Herren von der steirischen Weisheit, denen die ganze Welt in Deutschland liege“ (glej Aenejev spis: Frider. III. pag. 227, 335). Preje nego je Aenea postal škof v Sieni, bil je tudi škof v Trstu. Leta 1458. je bil izvoljen papežem in je prejel ime: Pius II.

Kot papež se je ves izpremenil in svojim nekdanjim prijateljem in tovarišem v raznih službah pisal: Aeneam rejicite, et Pium suscipite! —

Kot papež si je močno prizadeval rešiti krščanstvo iz turskega ižesa. Postavil se je sam na čelo vojne proti Turkom, a ni našel podpore. Veliki trudi so pospešili njegovo smrt, umrl je 14. avgusta l. 1464.

Našel sem v farovškem arkivu privilegij višjega vojvode štajerskega Karola II., t. j. pismo, v kterem posname vojvoda od besede do besede privilegije cesarja Friderika, ki so v vojvodinem arkivu hranjeni bili. V tem pismu je dal cesar Friderik škofu ljubljanskemu kot lastniku

farne grajščine slovenje-graške, pravice lova in ribljenja na grajščinskih posestvih, civilno in kriminalno sodnijsko oblast izvzemši obsojenje na smrt, in sicer v istem obsegu, kakor je vse te pravice imel: „unser getreuer andaechtiger Canzler Aeneas, Pfarrer in Windischgrätz“. Aenea Sylvius ni pastiroval v svojej fari, marveč imel je svojega vikarja, a dobival dohodkov: „40.000 goldgulden“.* — On je ustanovil ljubljansko škofijo, zatrl samostan benediktinski v Gornjem gradu, in z imenjem tega samostana dotoval ljubljanske škofe. Pozneje so dobili tudi slovenje-graško faro sv. Pankraca ljubljanski škofje „pro mensa et sustentatione“, in si vzdržavali svoje vikarje.

Zdaj dobavlja ljubljanski škof iz praebende 84 gold. miznine (mensale). Slovenje-graško okrožje je prišlo pod jurisdikcio ljubljanskega škofa. Patrijarha Ludovika III. naslednik je bil Ermolao Barbo (1491—1493), potém sami Venetčanje, in pri podelitvi je vladal največji nepotisem. Patrijarhi so imeli samo crkveno oblast. Pod cesarjem Maksimilijanom je prišlo l. 1544. patrijarštvo celoma pod oblast Avstrijancev, kakor tudi grofijstvo goriško, ker je zadnji grof goriški brez dedičev umrl. Cesarici Mariji Tereziji se je posrečilo z dovoljenjem papeža Benedikta XIV. leta 1751. (ravno 300 let po nehanji posvetnega vladarstva patrijarhov) patrijarštvo skinoti, in dve višji škofovski stolici, eno v Gorici, drugo v Vidmu ustanoviti.

Iz nekdanje „provincije Windischgraz“ ostale so pod goriškim škofom sv. Martin pri Slovenjem Gradci, sv. Miklavž pri Vodriši in sv. Janž pri Drauburgu; gornje-graški, braslovški, skalski in starotrški kommissariat pa pod ljubljanskim, tako tudi pilštajnski kommissariat, dokler ni cesar Jožef vsega celjskega okraja postavil pod škofa lavantinskega.

Avstrijanski vladarji kot lastniki posestev in grajščin so Turen (Rottenthurm), Vodriš (Wiederdriess), Buchenstein, Waldek, Gallenhofen, Gradiše, Hartenstein, Amt Windischgratz itd. privatnim osebam deloma zastavili, deloma prodali, le farna grajščina (Pfarrherrschaft Altenmarkt) starotrška ostala je lastnina crkve sv. Pankraca.

Tudi slavna rodbina plemenitašev slovenje-graških je izginola v onej dobi iz te okolice. Eno koleno Windischgraetzov pa se je že leta 1299. bilo naselilo okoli Algersdorfa in Gradweina blizu nemškega Gradca, posedalo pozneje gradove Thal in Waldstein in se ohranilo do današnjega dne v kneževskej časti. —

* Fara sama ni toliko nesla. Ti dohodki so izvirali iz zneskov grajščin nekdanje slovenje-graške provincije. Fara sv. Pankraca je nekdaj imela 800 oralov, zdaj ima župnik še 625 oralov zemljišča, pa tudi blizu tisoč gold. raznih davkov plačevati.

XXVI.

Dr. Augustinus Prygl, rector ecclesiae s. Pancratii in Windischgraz.

Vojvoda koroški Henrik, ki je od oglejskega patrijarha Ottobona dobil v fevd provincijo slovenje-graško, zastavil jo je l. 1316. Auffensteincem pod to pogodbo, da zopet popravijo porušeno trdnjavo. Auffensteinci niso izpolnili te pogodbe, in trdnjava je razpadala od leta do leta bolj in bolj. Leta 1363. je provincija Windischgraz postala fevd štajerskih vojvodov, ki so gradove te provincije davali v najem ali zalog, kakor jim je ravno kazalo. Patrijarh Marquard von Randeck (1365—1381) bil je slednji patrijarh, ki je še kot svetni vladar pokazoval politično samostalnost. Njegov naslednik Philipp de Alencon, vnuk neapolitanskega kralja, bil je že imenovan za administratorja ecclesiae Aquilejensis titulo Commendae od papeža Urbana VI. (1381—1387).

Leta 1445. so Venetčanje od ene strani, avstrijski vojvode od druge patrijarško državico razkosali, nehala je politična samostalnost patrijarštva, in gradove slovenje-graške provincije je začenjal posebno vojvoda štajerski in rimskonemški cesar Friderik III. zastavljati in prodavati (glej prejšnji članek). Isto je storil cesar Maksimilijan. On je dal slovenje-graško grajščino v zalog Francu Dietrichsteinskemu leta 1513., ker je bil cesarju 2270 gold. posodil.

Stanovališča na gradu in trdnjava so zmirom bolj in bolj razpadale, tako da je že leta 1495. cesar Maksimilijan, ko je po Štajerskem potoval in tudi v Slovenji Gradec prišel, zapovedal grajske razvaline odstraniti. Župniki staroslavne crkve sv. Pankraca so še vedno stanovali na gradu poleg crkve, a ko so se jela tudi njihova stanovališča podirati, odkazal je cesar Ferdinand pismom danem v Wienerneustadtu 10. okt. l. 1522. „kurio“ v Starem trgu župnikom za stanovališče.

V onej dobi najdemo kot župnika sv. Pankraca dr. Avguština Prygla, ki je bil, kakor poroča veleučeni zgodovinopisec lavantinske škofije, g. I. Orožen, rojen v Laškem trgu, nekdaj župnik v Moravčah na Kranjskem, pozneje pri sv. Petru na Dunaji (po poročilu prof. dr. Bidermann-a).

Tega vrlega duhovnika je postavil nadvojvoda Ferdinand za „rectorja ecclesiae s. Pancratii in Windischgraz“. Župljani so dobili torej rojaka za dušnega pastirja, ki je znal s svojimi ovčicami govoriti in se z njimi sporazumevati. V srednjem veku niso župniki na Slovenskem čestokrat znali jezika svojih župljanov govoriti; Slovenci so dobavljali večkrat trde Lahe ali Nemce za župnike. Tako na primer nahajamo v Konjicah za župnika magistra Erharda iz passavske škofije, kterega je

patrijarh Ludovik na praesentacio Reinprehta Freih. von Walsee potrdil, in leta 1445. je bil Johannes Wall, duhovnik iz mogunške (Mainz) škofije, kaplan oltarja sv. Andreja v Konjicah.

Naš Avguštin Prygl je bil priden mož. Ker so se bili župniki z grada preselili v Stari trg, bilo jim je tudi treba blizu farovža crkve, kajti težavno je po zimi na grad v crkev plaziti. On je torej začel zidati prifarno crkev sv. Radegunde in jo je leta 1519. dokončal, kakor še zdaj ohranjena kamnata ploča sporočuje, ki ima napis:

Deo omnipotenti et Radegundae reginae Nitigiorum * praesidi, animabusque defunctorum expiandis Augustinus Prygl hujus parochiae pastor, ductu expensaque sua hanc cryptam, hoc aedis caput** exstrui dedi 1519.

Ker je še le leta 1522. postal župnik, bil je leta 1519. samo rector ecclesiae. Kakor drug napis na kamnatej ploči spričuje, bila je crkev l. 1530. blagoslovljena, in sicer drugo nedeljo po velikej noči.

Ta častiti župnik je bil tudi izuren krasopisec. Spisal je „Proprium Missae S. S. Apost. Philippi et Jakobi“, in missale je sporočil podružnici sv. Filipa. Podpisal se je: „Augustinus Prygl, pastor in Windischgracz 1534.“ Ta proprium sem našel na dilah za — dimnikom!!

Takrat so bili burni časi. Svet je vznemirjevalo luterstvo in Turki. Že leta 1473. so Turki iz Koroškega v Slovenji Gradec prihruli, in leta 1529. so zopet divjali po tej lepej dolini. Kralj Ferdinand je 12. februarja l. 1536. sklical na Dunaji velik zbor, v kterem se je posvetovalo, kako bi se v okom prišlo turskim navalom. Med poslanci iz Štajerskega je bil tudi Seyfried von Windischgraez.

Tri Prešérnove polatinjene.

I.

Prešérnov motto poesijam:

„Sem dolgo úpal in se bál,
Slovó sem upu, stráhu dál;
Srcé je prazno, sréčno ní,
Nazáj si up in strah želí.“

---

* Nitigiorum je brez dvombe pogrešek kamnoseka in se ima glasiti Thuringiorum.

** Aug. Prygl je sezidal samo presbyterium; dokončal je čedno crkev še le župnik J. A. Maren (1715—1732).

Metrum: ⏓ –́ ◡ – ⏓ –́ ◡ –. Namesto ◡ –́ sme stati ◡ ◡ –́ in tudi ◡ ◡́ ◡.

Latinski.

Tentus diu sum spe, metu,
Me spes, metus misit manu;
Cor nunc me inane non iuvat,
Jam spem, metum desiderat.

II.

„Kam?

Ko brez mirú okróg divjám,
Prijatlji prášajo me: kam?

Prašájte raj' oblák nebá,
Prašájte raji val morjá,

Kedàr mogočni gospodár
Drví jih semtertja vihár.

Oblák ne vé in val ne kam,
Kam nese me obúp, ne znam.

Samó to znam, samó to vem,
Da pred obličje nje ne smem,

In da ni mésta vrh zemljé,
Kjer bi pozábil to gorjé!"

Metrum kakor I.

Latinski.

Quonam?

Pacis quum egens circumferor,
„Tu quonam abis"? interrogor.

Nubem rogate caelitem,
Undam rogate volubilem,

Quando magister eas potens
Turbo huc et huc agit furens.

Utque unda nescit, sic ego,
Me quo ferat deiectio.

Solum hoc scio, hoc mihi cognitum,
Illam negare mihi aditum;

Terrasque lustro in irritum,
Fugiam hoc ut infortunium.

III.

„Pevcu.

Kdo zná
Noč temno razjásnit', ki tare duhá!

Kdo vé
Kragúlja odgnati, ki kljuje srcé
Od zora do mráka, od mráka do dné!

Kdo učí
Izbrísat' s spomina nekdanje dni,
Brezúp prihodnjih oduzét' spred očí,
Praznôti vbežáti, ki zdanje morí!

Kakó
Bit' hočeš poét in ti pretežkó
Je v prsih nosít' al' pekèl al' nebó!

Stanú
Se svójega spómni, trpì brez mirú!" —

Metrum: ◡́ | ́◡◡ ◡̄ ◡́ ́◡◡_

Latinski. Ad poetam.

Numquis
Mentem relevare queat tenebris!

Quis scit
Fugare volucrem, quae cor comedit,
Ex nocte diem nox donec recipit!

Callet
Oblivia numquis adferre animo! Et
Praesagia menti num quisquam adimet!
Nugas volitantes quisquam effugiet!

Vates
Quî vis fieri! At tu perferre graves
Vatis dubîtas fors sortisque vices!

Memor
Tui ordinis, usque tortus patitor!

Janko Pajk.

Poročila o poljskej književnosti.

III.

Grof Aleksander Fredro (oče in sin).

V Zvonovem „slovenskem glasniku“ t. leta štev. 1. na str. 63 zapazil sem omembo: „Grof Aleksander Fedro, znani dramaturg poljski, napisal je spet dve novi igri in sicer dramatično sliko v verzih „Poginil je od glada“ in burko v jednem aktu „Smrt in žena“. — Iz tega naznanila nisem mogel ugoniti, kakšni dve igri si misli oni Zvonov poročevalec, a da tudi slovenski čitatelji ne morejo vedeti, kakšnega grofa Aleksandra Fredra (Fredro, ne Fedro je njegovo imé) si imajo misliti, sem popolnoma prepričan. Zakaj pod „znanim“ dramatúrgom tega imena si gotovo vsak misli Aleksandra Fredra starega, slovečega spisovatelja dramatičnih iger, a če beremo dalje,

da je „spet dve novi igri napisal“, ne moremo njega v mislih imeti, ker je že davno umrl. Ako je tedaj govor o kakšnej po Fredru novo-spisanej igri, moramo misliti le na Janeza Aleksandra Fredra, sina pokojnikovega, ki sicer, posnemajoč svojega očeta, marljivo in s precejšnjim priznanjem dela na ravno istem slovstvenem polji, ali pa doseže slavo svojega očeta, česar se je po dozdanjih izdelkih težko nadejati, to pokaže še le prihodnjost. Vendar o kterih igrah tega živečega dramaturga omenjeni poročevalec govori, če o njegovih poroča, tega tudi ugoniti ni mogoče, kajti med vsemi, ravno kar tiskanimi izdelki njegovimi se nobeden niti od daleč tako ne glasi. Da se torej slovenski čitatelji ne motijo, ako se o novotiskanih ali pa novopisanih igrah govori, ter da zamorejo pismene izdelke očetove od sinovih ločiti, hočem jim tukaj podati kratko črtico o življenji upokojenega Fredra, pristavljaje slovstveno njegovo zapuščino v najnovejšej izdaji; pri tem še navedem vse do zdaj priobčene pismene izdelke tú v Lvóvu živečega Janeza Aleksandra Fredra (sina).

Grof Aleksander Fredro, rojen v Galiciji blizu mesta Jaroslava l. 1793., odgojeval se je do šestnajstega leta svoje starosti domá. V mladih letih ni nikdo v njem zapazil izvenrednih zmožnostij; on tudi ni bil živega temperamenta, marveč tih ter miren v svojem obnašanji, sličen v tem oziru slavnoznanemu francoskemu dramaturgu Molièru, ki mu je pozneje tudi v zgled služil. Ko je bil Fredro šestnajsto leto dovršil, podal se je v vojake pri poljskej vojski l. 1809. ter je njeno osodo prenašal do leta 1814. Prebil je vojske leta 1812., a potem so ga ujeli ter v Vilni v ječo vrgli. Iz verig oproščen pridružil se je v Draždanah Napoleonovej vojski ter se podal z njim v Pariz. Tukaj je imel priliko seznaniti se z razmerami francoskega gledišča, a komedije, ki jih je videl tam igrati, uplivale so silno ná-nj ter njegovo naklonjenost k dramatičnim izdelkom posebno na to stran napotile. Kedar se je vrnol v svojo domovino, usélil se je v Lvovu. Iz društva, s kterim je bil v vsestranskej dotiki, jemal je snovi ter uzore za svoje dramatične proizvode. Različne napake ter slabosti društvenega ter zasebnega življenja so v njem podpihovale talent do pisanja komedij, a kar še je manjkalo, dovršil je slučaj. Kupil je namreč od nekega starovinarja vse komedije Molièrove, ktere je marljivo prebiral; a izobrazivši se po njih ter ugladivši svoj čut za vsebino in obliko dramatičnih iger, prijel je po njih zgledu za pero ter pričel odslej očitno delati za glediščne odre v Lvovu, kjer se je igrala prva njegova komedija „Intryga na prędce“ (Zvijača na nagloma), pozneje predelana pod napisom „Nowy Don Kiszot“ — in v Varšavi, kamor se je sam podal leta 1819. s svojo veselo igro „Geldhab“. Ta-le se je tukaj igrala leta 1821. Od tega časa so se vsi Fredrovi dramatični izdelki, ki jih je zaporedoma spisoval, predstavljali bodi si v Varšavi, bodi si v Lvovu. Od leta 1835. sèm omolknol je visoko že cenjeni pisatelj in ni dajal svojih spisov več tiskati. Uzrok temu je bilo kritično nasprotovanje, ktero je priobčil Severyn Goszczynski v „Pamiętniku naukowym krakowskim“, očitajoč mu, da si prizadeva po neprimernem načinu kratkočasiti občinstvo. Ta čisto subjektivna obsodba ni bila nikakor ne izraz niti mnenja strokovnjakov niti občinstva sploh, a danes je ta kritika popolnoma od vseh zavržena. Zakaj zasluge Fredrove gledé poljskega gledišča so jako velike in ne samo na Poljskem, temveč tudi izvèn poljskih dežel visoko čislane. Ne more se sicer trditi, da so njegove dramatične igre sploh genijalne, ali on je tako rekoč prvi, ki je pisal komedije posnete iz življenja ter odlikujoče se po izvrstnem znanstvu scenerije. On je vpeljal na oder resnične značaje, s kterih porabo slika jako živo ter predočuje jako plastično raznovrstne dogodke. Leta 1865. so v Lvovu visokočastitega pisatelja odlikovali s tem, da so mu poklonili v pripoznanje njegovih velikih zaslug na dramatičnem polji ter za povzdigo poljskega gledišča odra „svetinjo za zasluge“.

Kedaj in kje so bili tiskani posamezni Fredrovi spisi, in ktere igre so bile na Dunaji v nemškem, v Pragi v češkem, a v Zagrebu v hrvatskem jeziku predstavljane,

ne bodem tukaj omenjal, pridržujóč si o tem tedaj poročati, kedar mi čas in zdravje dovolita spisati pregled poljske slovesnosti za mile mi Slovence. Tukaj le navedem vsa dela tega v Lvovu zamrlega pisatelja. Ona so izšla na novo tiskana pod naslovom: Aleksander hrabia Fredro. Dzieła, tomów XIII. v 8°. Warszawa 1880. V zalogi Gebethnera in Wolffa. Cena celej izdaji je 30 gold. 50 nov. Vsebina teh zvezkov je sledeča:

I. zvezek str. 283 s sliko pisateljevo sodržuje: Pan Geldhab, komedya we trzech aktach, wierszem. Cudzoziemczyzna, komedya we trzech aktach, wierszem. Damy i Huzary, komedya we trzech aktach, prozą. Zrzędność i Przekora (slovenski bi se glasilo: Eden godrnja [krega], drug kljubuje), komedya w jednym akcie, wierszem.

II. zv. str. 274, sodržuje: Mąż i żona, komedya we trzech aktach, wierszem. Nowy Don Kiszot, czyli sto szalenstw, krotochwila (šaloigra) we trzech aktach, wierszem ze spiewkami. List, komedya w jednym akcie, wierszem. Pierwsza lepsza, komedya w jednym akcie, wierszem. Odludki i poeta, komedya w jednym akcie, wierszem.

III. zv. str. 330, sodržuje: Przyjaciele, komedya w czterech aktach, wierszem. Gwaltu co się dzieje, komedya w trzech aktach, prozą. Nikt mnie nie zna, komedya w jednym akcie, wierszem.

IV. zv. str. 374, sodržuje: Śluby panieńskie, komedya w pięciu aktach, wierszem. Pan Jowialski, komedya we czterech aktach, prozą. Nocleg v Apeninach, operetka w jednym akcie.

V. zv. str. 323, sodržuje: Ciotunia, komedya we trzech aktach, wierszem. Zemsta, komedya we czterech aktach, wierszem. Dożywocie, komedya we trzech aktach, wierszem.

VI. zv. str. 259, sodržuje: Co tu kłopotu! komedya w czterech aktach, wierszem. Dwie blizny, komedya w jednym akcie, prozą. Koncert. Intermezzo w jednej scenie, prozą. Rymond. Opera w trzech aktach. (Prizor vojnega pohoda nemških vitezov na pogansko Litvo.) Obrona Olsztyna, obraz dramaticzny.

VII. zv. str. 317. Wielki człowiek do małych interesow. Komedya w pięciu aktach, prozą. Pan Benet, komedya w jednym akcie, wierszem. Lita & Compagnie, komedya w jednym akcie, prozą.

VIII. zv. str. 246. Wychowanka, komedya seryo w pięciu aktach, wierszem. Ostatnia wola, komedya w trzech aktach, prozą. Jestem zabójcą, komedya w jednym akcie, prozą.

IX. zv. str. 236. Godzien litości, komedya w trzech aktach, prozą. Dyliżans, komedya w czterech aktach, prozą. Z jakim się wdajesz, takim się stajesz. Przysłowie, prozą.

X. zv. str. 290, Rewolwer, komedya w pięciu aktach, wierszem. Teraz, Szkic dramatyczny w jednym akcie, prozą. Swiéczka zgasła, jedna scena, prozą. Brytan-bryś, dramatyczna bajęda w czterech aktach, wierszem. Ena najveselejših iger, v kterej le zveri igrajo, ki jih je ena in trideset; satirična vsebina nanaša se na čase zadnjega poljskega kralja Stanislava Avgusta.

XI. zv. str. 264, Trzy po trzy, prozaični spominki; in Zapiski starucha, zbirka moralno-filosofičnih sentenc starčeka.

XII. zv. sodržuje na 245 straneh mešane poesije, med kterimi je „Szevc i djabeł“ (črevljar in hudič) posebno zabavna, in jako mikavno z velikim dovtipom pisano novelo „Nieszczęścia najszczęśliwszego męża“ (nesreče najsrečnejšega moža).

XIII. zv. str. 247, sodržuje mešane poesije in „Dziennik wygnanca“, prozą.

Kar se pa tiče veselih iger sina ravno kar omenjenega spisovatelja, izšle so one pod naslovom: Komedye Jana Aleksandra hrabiego Fredry. IV tomy, 12°. Warszawa 1880/81. Naklad Gebethnera i Wolffa. Cena 6 gld.

I. zvezek, str. 271, s sliko pisateljevo sodržuje: Przed śniadaniem. — Drzemka Pana Prospera. — Piosnka Wujaszka. — Poznaj nim pokochasz.

II. zv. str. 343. Posażna jedynaczka. — Mentor. — Consilium facultatis.

III. zv. str. 313. Obce żywioly. — Kalosze. — Trzy domina.

IV. zv. str. 345. Wielkie bractwo. — Ubogi czy bogaty? — Próba przedstawienia amatorskiego.

Iz tega sestavljenja vidijo čitatelji, da ni v zbirki vseh spisov Fredra (očeta) takšne igre, o kakoršnej gore omenjeni poročevalec govori, ali ni je tudi med igrami Fredrovega sina. Ne more tedaj biti govora o spet napisanej igri „od glada je umrl", zakaj takšne igre sploh ni. Vendar našla se je med zapuščino Fredrovo burka, ktera se je predstavljala enkrat na tukajšnjem gledišćnem odru s precej malim uspehom, in se glasi: „Głodem wzięty", kar pomeni po gladu vzet ali pa pridobljen; kajti nje vsebina je ta: lačen in boren literat pozna dom bogataša, ki ima precej staro in tudi po lepoti nikakor ne odlikujočo se hčer. Tá-le bi rada dobila moža, ali nobeden se jej ne dá ujeti. H koncu se jej posreči, da doseže, po čemer je davno že hrepenela, ter pridobi onega gladnega literata, ki se na ta način otme gladú ali nikakor od glada ne umrje. O drugej ravno tam omenjenej igri pa nisem mogel nikjer kaj zvedeti.

Slednjič še omenjam, da je ime grofa Fredry (tako se glasi gen. v poljskem) tako združeno z novejšo poljsko literaturo, da ni nobenega več ali manj izobraženega človeka med poljskim narodom, ki bi ga ne poznal. A če bi ga v Lvovu na pr. kdo iz najnižjega ljudstva po njegovih dramatičnih delih ne poznal, pozna ga vsaj po imenu jako obiskane ulice, ktera nosi njegovo ime, češ da se zove: „Ulica Fredry"; pri njej se nahaja krasen vrt in jako lepo poslopje, v kterem prebiva zdaj Fredro (sin).

V Lvovu dne 15. januarja 1882. *Jož. Ogórek.*

Poročila o hrvatskej književnosti.

Spisuje *J. Steklasa.*

III.

1. Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga LIX. U Zagrebu 1881.

Sodržaj: 1. Studije o hrvatskom akcentu. Od A. Pavića. 2. Prvovjenčani vladaoci Bugara, Hrvata i Srba, i njihove krune. Od J. Kukuljevića Sakcinskoga. III. 3. Nješto staroslavenskih i hrvatskih knjiga što pisanih, što tiskanih glagolicom, kojim se u skorašnje doba u trag ušlo. Od Iv. Brčića. 4. Sćepan Ljubiša kao pisac. Od Adolfa Vebera. 5. K. Grot i T. Florinskij o Konstantinu bagrenorodnom. Od dr. Fr. Račkoga. 6. Svečana sjednica jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 25. studenoga 1881.: I. Besjeda predsjednika dr. Fr. Račkoga. II. Izvještaj tajnika dr. P. Matkovića. 7. Darovane knjige.

V prvej razpravi je zbral A. Pavić vse, kar se je do zdaj pisalo o hrvatskem akcentu. Uporabil je študije Miklošičeve, Vukove, Daničićeve, A. Mažuranićeve ter P. Budmanijeve. Za hrvatskega, pa tudi za slovenskega filologa je ta razprava prav zanimiva in prikladna, ker najde v njej vse, kar treba o akcentu vedeti. — O drugej razpravi sem že izpregovoril. — Razprava Brčićeva se tiče večjidel staroslovenske literature. — Veber je v svojej razpravi o Sćepanu Ljubiši kot piscu izrekel svoje mnenje, da je njegova prosa zares klassična, vendar se pa ne sme tako močno radi originalnosti njegove hvaliti, kakor ga nekteri hvalijo. Tukaj se govori največ o njegovih: „Pripovijestih crnogorskih i primorskih Šćepana Mitrova Ljubiše" 1875. — Posebno zanimiv pa je v tej knjigi odgovor Račkijev ruskima učenjakoma K. Grotu in T. Florinskemu o verodostojnosti Konstantina bagrorojenega. Konstantin Grot je oponesel namreč Račkomu

v Archivu für slavische Philologie (Berlin 1881. Bd. V.) str. 390-7., da ni izdal kritično v svojih „Documenta croatica" . . Konstantina bagrorojenega, nego da je izpustil mnogo, česar bi ne bil smel v tako važnem delu storiti. Rački mu odgovarja popolnoma temeljito, da je on v svojem delu samo ono upotrebil, kar se tiče hrvatske povesti, ali da ni prevzel kritičnega izdanja Konstantinovih del, kar bi bilo sevéda prav potrebno. Dalje odgovarja Rački Grotu in Florinskemu na njune razprave o Konstantinu, da verujeta preveč temu piscu in da se nepotrebno borita za verodostojnost njegovo, kajti Konstantin je v svojih delih polen protislovij. In če Grot in Florinski nazivljeta Račkoga in druge učenjake, ki vsega Konstantinu ne verujejo, zastopnike „skeptične šole", dokazal je Rački, da nimata prav, vzlasti ne, kar se tiče naseljenja Hrvatov in Srbov v današnje zemlje. Račkijevi dokazi so tako temeljiti in njegovo poznavanje Konstantinovih spisov tako obširno, da se more on v tem vprašanji smatrati za auktoriteto. —

2. Rad: knjiga LX.

Sodržaj: 1. „Prinos k naglasu u novoslovenskom jeziku od M. Valjavca." To je četrto nadaljevanje te razprave, ki razpravlja o naglasu v substantivih ženskega spola. 2. „Studije iz pučkoga vjerovanja i pričanja u Hrvata i Srba od T. Maretića." Ta razprava je jako zanimiva ter bi mogla kojega slovenskega jezikoslovca probuditi, da tudi o Slovencih tako študijo napiše. 3. „Slika boga otca u starokršćanskoj umjetnosti." Tukaj prof. Kršnjavi dokazuje iz crkvene archaeologije, da se slika Boga očeta nahaja že v IV., a ne kakor neki drugi archaeologi trdé, še le v XII. veku.

3. Za zgodovino južnih Slovanov jako važne zbirke: Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium" je izšla XII. knjiga. V njej nastavlja S. **Ljubić** „listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike, kterih se nahaja 234 za l. 1412—1420. Iz teh listin se vidi, kako so Benečanje počasi zavladali v dalmatinskem in arbanaškem primorji, upotrebivši lepo priliko borbe med južnimi Slovani in Turki.

4. Nekrolog A. A. Kotljarevskega, glasovitega ruskega slaviste od dr. Fr. Račkoga.

V bodoče se bode Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti delil na dva odseka ter se tudi tako izdajal. En zvežek bo obsegal filologičke-historične in filosofično-juridične, drugi pa mathematično-prirodoslovne razprave. Tako je izšel I. zvezek LXI. knjige s sledečim sodržajem: 1. Geoložka opažanja u zapadnoj Bosni od dr. Pilara. 2. Vlastitosti nekih trojina točaka na cisoidi od dr. Zahradnika, in 3. K sudbenolučbenom dokazivanju arsena od dr. Janečeka.

Drobnosti.

Latinsko-slovenski slovnik za tretji in četrti gymnasijski razred izdelan po latinsko-nemškem J. A. **Rožek**-a. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1882. Str. 446 v mal. 8° Veljá 2 gld. 70 nove. — Ta slovnik je tako urejen, da služi tolmačenju onih latinskih pisateljev in proizvodov, ki se prebirajo navadno v tretjem in četrtem razredu Spisal se je na podlagi **Rožekovega** latinsko-nemškega slovnika četrte izdaje, kajti prevod se takov slovnik prav za prav ne more imenovati, in tudi besedje je v slovenskem slovniku nekoliko pomnoženo, ker so se sprejele vá-nj besede nove, mnogo izpremenjene izdaje E. Hoffmannove „Historiae antiquae". Slovnik so izdelavali gg. prof. V. **Kermavner** (A, B, E), M. **Pleteršnik** (C, D, M), M. **Vodušek** (F-L), Fr. **Wiesthaler** (N-Q) in Fr. **Žakelj** (R-Z). Pri vsem tem je pa knjiga vendar enotna v pisavi in tudi več ali manj v izrazih. Ves slovenski narod pa mora imenovanim pisateljem zató hvaležen biti, da so prevzeli to trudapolno, dà mučno delo ter pokazali, da si morejo Slovenci učnih knjig, ako je treba, tudi v kratkem pripraviti.

Vadbe v skladnji latinski. Prvi del za tretji gymnasijski razred. Sostavil prof. V. Kermavner. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1882. Str. 133. v 8°. Veljá 80 novc. - Knjiga obsega slovenske vadbe za lat. sklonovje, kakor se ono uči v tretjem gymn. razredu. Na str. 1 - 76. nahajamo vadbe za posamezne sklone, od str. 77 - 83. zglede za skladne posebnosti adjectivne in pronominalne, in od str. 83 - 88. pa skupne odstavke za ponavljanje vsega sklonovja. Na konci sledi od str. 89 - 133. slovensko-latinski slovnik, ki v teh vadbah nahajajoče se besede tolmači. Tvarino je pisatelj razdelil pó K. Schmidt-ovej lat. slovnici, a nad vsakim oddelkom je tudi dotična mesta iz lat. slovnice Ladis. Hrovata navedel, da lahko učenci potrebna slovniška pravila v njej pojščejo. Pisatelj je jako dobro učinil, da je zgledov v precej obilnem številu podal. Slovencem pa je s to knjigo veliko uslugo storil, kajti ona je prvi takov poskus in zdaj za nas neobhodno potrebna; zatorej mu tukaj za njegov trud hvalo izrekamo.

Zemljepis za prvi razred srednjih šol. Spisal Janez Jesenko, prof. pri c. kr. gimnaziji v Trstu. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna". Založil J. Jesenko. 1882. Str. 116. v 8°. Cena 45 novc. — Znani in delavni naš pisatelj, prof. J. Jesenko, obogatil je zopet naše šolsko slovstvo z novo lično knjigo, o kterej upamo da se bode kot jako pripravna učna knjiga za gymn. skazala. Pisateljevo mnogoletno uspešno delovanje nam je porok zato. Knjiga je največje podpore vredna, in vsem jo gorko priporočamo.

Domovinoslovje. Za slovenske ljudske šole. Spisal J. L. Drugi, popravljeni natis z 2 zemljevidoma. 1882. Natisnil in založil Ivan Leon v Mariboru. Str. 31 v 8°. Veljá 20 novc. — To knjižico je spisal marljivi g. Ivan Lapajne, in kakor nje tretja izdaja spričuje, je knjiga dober pripomoček pri poduku domačega zemljepisa in zgodovine v ljudskej šoli; zatorej bode učiteljem dobro služila.

Sreča v Nesreči, ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojčkov. Poučenje starim in mladim, ubožnim in bogatim. Spisal in na svet'obo dal Janez Cigler, župnik pri sv. Tilnu v Višnjigori. (Drugi popravljen natis). V Ljubljani. Založil in izdal Ivan Tomšič. 1882. Str. 145, v mal. 8°. — To knjigo Ciglerjevo, prvič l. 1836. natisneno, dal je v vkusnej obliki na svetlo g. Ivan Tomšič, zasluženi urednik „Vrtčev" in izdajatelj „Knjižnice slov. mladini". Da se je pri našej mladini g. izdajatelj s to knjigo jako prikupil, pritrdi mi vsak, kdor jo je čital. Knjiga je vredna, da se širi po vsem Slovenskem in daje mladini šolskej v darilo. V predgovoru se omenja, da je spisal župnik Janez Cigler (rojen v Vódmotu pod Ljubljano dne 7. maja, l. 1792, umrl dne 11. apr. l. 1869. v Višnjigori) razvèn te Svetinove povesti in nekaj molitvenikov tudi „Življenje sv. Heme", „Deteljico ali življenje treh kranjskih bratov francoskih soldatov" (1863), in „Kortonico, koroško deklico", ktero je izdala družba sv. Mohorja l. 1866. Jezik v povesti je lep in lahko razumljiv, le tam pa tam se je včasih kaj izpregledalo. Knjižica, ktero vsem jako priporočamo, veljá vezana mehko 40 novc., trdo 45 novc., krasno 60 novc. (po pošti 5 novc. več).

Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch. Nebst Chrestomathie und slovenisch-deutschem und deutsch-slovenischem Wörterverzeichnis. Für den ersten Unterricht bearbeitet von Dr Jakob Sket, k. k. Professor am Staats-Obergymnasium zu Klagenfurt. Zweite, durchgesehene Auflage. Klagenfurt, 1882. Druck und Verlag der St. Hermagoras-Buchdruckerei. Str. 304 v 8°. Veljá 1 gold. 30 novc. — Druga izdaja se le v tem od prve razločuje, da sem v njej vsako besedo v lekcijah in v slovensko-nemškem rečniku s posebnim naglasom označil; v berilu so le zadnji slogi z naglasi zaznamovani. Pri naglaševanji sem na podlagi svojega domačega, vzhodnoštajerskega narečja razločeval kratke in dolge sloge; kratke sem izražal s težcem (gravis) `, dolge pa z ostrecem (acutus) ´ ali s strešico ^. Pri dolgih samoglasnikih sem le ravni in kipeči naglas zaznamoval, prvega s strešico, drugega z ostrecem, a na padni (sin-

kend) naglas se še v tej izdaji nisem oziral, akoravno ga tudi v našem govoru razločujemo. Znano je, da se naglaševanje vzhodne slovenščine glede dolžine in kračine čestokrat od one na zahodu razločuje, ali zató se pa do dobra s srbsko-hrvatskim jezikom ujema, kar hočem precej o svojem narečji obširnejše dokazati. Kdor to premisli, ne bode naglaševanja v tej knjigi obsojal. Svoje kollege in vse one, ki po tej knjigi podučujejo, pa presrčno prosim, naj mi blagovolijo pomanjkljivosti, ki bi se v slovniških pravilih, berilu ali v methodi nahajale, naznániti, da postane knjiga v bodoče pripravnejša. *Sket.*

Uskoki. Najnovejšo razpravico o Uskokih beremo v Fr. Schumijevem „Archiv-u für Heimatkunde“ v 9. in 10. poli, str. 129-154. Spisal jo je nemški učenjak prof. dr. H. J. Bidermann, kteri je itak že čitateljem našega lista dobro znan, na podlagi raznih starih listin z njemu navadno temeljitostjo. Za to razpravo smo g. pisatelju, kakor izdajatelju lista jako hvaležni.

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, obradjuje Dj. Daničić. Dio I. A - češulja. V Zagrebu 1880 - 1882 U knjižarnici Lavoslava Hartmana na prodaju. Tisak Dioničke tiskare. Str. 960, vel. loks 8°. Veljá 12 gold — Tako je naslov monumentalnemu delu, ktero izdaje jugoslavenska akademija, a ureduje in izdeluje znani jugoslovanski učenjak Dj. Daničić. Ta rečnik dela čast ne samo akademiji jugoslavenskej, temveč vsem jugoslovanskim in slovanskim narodom sploh, kajti on je znak prave učenjaške vztrajnosti in delavnosti, s ktero se morajo le veliki narodi ponašati. Da si more čitatelj, ki bi ne bil tega dela še v rokah imel, malo predočiti imenovanega rečnika ogromni jezikov zaklad in obširno, natanko obdelovanje vsake posamezne besede, omenimo, da obsegajo besede od A do češulja v I. delu celih, malo in tesno tiskanih 960 stranij, dočim jim je v Vukovem rečniku le 67 stranij odločenih. Vsaka stran se deli v dva stolpca (kolumni), in vsak šteje po 74 vrst. Nektere besede so tako na drobno popisane, da se razprave o njih skoro nikakor od monografij ne razločujejo; tako obsega na pr. členica *a* 53 stolpcev, členica ako 27, beseda biti (bodem) 60, biti (bijem) 8, Bog $15^1/_2$; obširno so se tudi razpravljale besede: besjeda, bitje, boj, bojati se, bolji, braniti, briga, broj, brojiti, brz, crn, čas, čast z izpeljavimi vred itd. Pri vsakej besedi nahajamo nje celo zgodovino. Zasleduje se namreč vsaka beseda od prvega prikazka v srbsko - hrvatskem slovstvu do novejšega časa; pové se natanko, v kterih srbsko-hrvatskih spomenikih se ona prvokrat čita, v kterih rečnikih se zopet ali na novo nahaja, in v kterih slovstvenih proizvodih in kako se v njih gledé pomena in oblike uporablja. Nazaj črez meje in starost srbsko - hrvatskega slovstva se besede ne preiskujejo in njih oblike na pr. v staroslovenskem ali v drugem arjoevropskem jeziku ne navajajo, pač pa beremo pri domačih besedah prvotni njih koren v arjoevropskem prajeziku, pri tujkah pa oblike in jezik, od koder so izposojene. Glavni pomen besed se tolmači z latinščine. Pri jezikovnem zakladu se je oziralo na čakavščino in štokavščino, malo pa (in to večjidel le po rečnikih) na kajkavščino, če se tudi ona po velikem delu provincijalne Hrvatske govori. Zatorej bi bilo mislim dobro, da bi se pri sestavljanji in izdelovanji našega slovensko - nemškega rečnika gledalo na ves kajkavski jezikov zaklad; tako bi se to, kar v hrvatsko-srbskem rečniku manjka, v slovenskem dopolnilo. Da se pa iz tega rečnika vsak uči, občudovati bogastvo srbsko - hrvatskega jezika in da bodemo iz tega dela zajemali mi, kakor naši potomci v poznejših stoletjih, nam ni treba omenjati, le želeti je, da bi ga Slovenci pridno prebirali in se iz njega učili, kako se naj piše v pravem slovensko - slovanskem duhu. Slovenski zavodi, knjižnice itd. bi pa naj ne zamujali, prisvojiti si delo, ki je na čast in korist vsemu slovanskemu narodu! *S.*

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. novembra 1882. *Štev. 11.*

Večerni pogovori v gorskej koči.

Spisal *M. Tonejec* †.

Meseca januarja je bilo, ko je hudo neslo sneg izpod neba. Čeravno ga je že toliko padlo, da niso ljudje več dnij mogli v goro in jim je vselej sproti pot zapadlo, kedar so jo naredili, vendar še ni hotel sneg prenehati. Ljudje so govorili, nekteri, da bodo prihodnje leto dobre planine, ker je tako debelo snega, in so ga bili veseli; drugim pa ni bilo po volji, ker je le predolgo že hodil, in v gorah ga je bilo po dva in črez dva sežnja debelo. Dosti delavcev je težko čakalo, da bi zopet mogli v goro, kajti vozili so oglje, nekteri samotež, drugi pa tudi z živino, vendar večina je bila samotežarjev. Bili so torej veseli, ko je sneg prenehal, in šli so precej zopet pot delat, ktero jim je že bilo nekterekrati zapadlo. Toda mraz je bil, da je škripal sneg pod nogami in da so hotele nosnice zamrznoti. Pa kaj mraz, da se le more kaj zaslužiti, da ni treba domá za pečjo dolgega časa prodajati, tako so si mislili tisti, ki so bili dela vajeni in jim je bilo težko, ako niso vsak dan zaslužili za potrebni živež. V gorah je zopet oživelo, poti h kopiščem so bile od jutra do večera polne ljudij. Nekteri so nesli saní na hrbtu v hrib, drugi so že dričali po gladkej poti z ogljem v „žaklih“ na samotežnicah. Tisti, ki so bili posebno pridni, delali so na dan po dva tira. Šli so torej zjutraj zgodaj od doma in so prihajali zvečer pozno domú.

Med temi je bil neki mladeneč kakih devetnajst let. Rekali so mu Golobovnikov Janez. Imel je še mater, a očeta ne več; enega brata mu je v vojski krogla zadela, drugi je šel zaradi slabega zaslužka v domačem kraji v daljno Ameriko. Sama sta živela mati in sin v bornej koči pod Velikim vinkom, kjer teče čist potok po ozkej dolini.

Zvečer je bilo, ko je žena po kuhinji šarila in večerjo pripravljala; težko je čakala sina, ki je že šel zjutraj ob štirih od doma in ga še ni nazaj. „Da bi se mu le ne prigodilo kaj hudega!“ govorila je stara mati sedé na lesenem stoličku pred pečjo, kjer si je grela suhe, otrpnele roke.

„Lačen bode, ko pride, in ves bode premrt; pa kako bi ne bil? Dolgo so še drugi, ki jim ni treba za košček kruha tako boriti se, kakor nam revežem, spali, ko je že on v goro odšel. Pa kako je bilo mraz, in celi dan ne dobijo ti samotežarji gorkega v želodec; samo zjutraj turščine žgance z gorkim mlekom, koder ga je kaj pri hiši; če ga pa ni, je pa dober sok ali tudi odlijavec, zvečer pa zelje z žganci, ali pa kak krompir v oblicah, včasih je pač tudi kak podmet ali kaka mlečna kaša, kakor jo bova midva nocoj imela, ker mi je Rovtarica mleka poslala. Škoda, da so nam koze tako pregnali, da nimam nikoli več kaplje mleka pri hiši. Ti ljudje, ti gospodje in njih gozdnarji pač ne vedó, kaj je revščina, kajti drugače bi mi gotovo ne bili koze spomladi ustrelili, ko se je pasla gori na Skalicah, kjer nikoli, kar svet stoji, ni bilo videti drevesa in ga tudi ne bode, če nam vso živino pobijejo in vso pašo zapró, kakor so začeli, ali pak če imamo vsak svojo zmolzno kozo v hlevu.“

Tako je govorila žena sama sebój v črnej, okajenej kuhinji. V lesenej koči je brlela slaba lučica in gorko je bilo, ker v peči so gorele veje in korenine, ki jih je nanesla voda v jeseni, ko je dalje časa deževalo in je voda v hribih hudo trgala. Janez je tedaj nalovil v potoku drva, da se ni bilo bati zime, naj pride še tako dolga in še tako mrzla.

Tema je bila že pokrila belo odeto zemljo in svetle zvezde so lesketale na jasnem nebu, ko pride nekdo in pristavi lesene saní zvunaj k steni ter potrka s težkim obuvalom ob prag, da spravi sneg iz škorenj. Bil je sin Golobovničin. Dreze si je odpel, kajti prej jih ni smel dati iz nog, ker je bilo ledeno in gladko na poti, in šel je v malo sobico, kamor mu je sledila mati z večerjo.

„Si pač truden in zdelan danes, ker te tako dolgo ni bilo; pa lačen boš, lačen, mislila sem si, zató sem te že težko čakala s pripravljeno večerjo. Mraz človeka prevzame, da še bolj oslabi, kakor sicer, če mora biti dolgo brez jedi.“

„Mati, saj sem imel kruha sebój, nisem bil lačen in ni me težilo, čeravno sem danes dvakrat pripeljal oglja. Se je vendar nekaj zaslužilo, vsako pot sedemdeset novcev, torej blizu poldrug goldinar. To je, kar me veseli; imava vsaj za kaj soli kupiti in moke, obleke bode tudi treba, pa več drugih rečij.“

„Da bi se le kaka nesreča ne pripetila komu v gorah, tega se vedno bojim, ker morate po tako strmih, ledenih in nevarnih krajih voziti. Kako naglo ni roka zlomljena ali noga, ali pa človeka vsega lahko pomečka!“

„Ledeno je res v nekterih krajih in nevarno v strminah, toda tam gremo počasi in stopamo pazno, ter si pomagamo eden drugemu, ako je potreba. Danes smo bili tako veseli celi dán! Bilo nas je dvanajst, ki smo šli po dvakrat in ni bilo slišati, ko smo šli s hribov, kakor petje.

ukanje in vpitje. Vsi smo bili tako dobre volje, kakor bi bil vsak Bog vedi koliko zaslužil. Pot je bila lepa in gladka, da je sapo človeku jemalo, ako se je podričnol skozi Dolgi klanec. Kar zapihalo je, pa smo bili v dnu, tako je šlo. Nazaj v hrib je trda, ker moramo saní nositi, ter nas vselej ogrejejo in nam delajo težko sapo.“

„Bog daj da bi se komu kaj ne primerilo. Bog vas varuj, delo je težko in nevarno, vsak ni za to. Vedno se čuje kaka nesreča. Tako so tudi danes pripovedovale neke ženske, ki so bile tu, da so dobili tistega Lenartovega Gašperja, ki se je bil v jeseni izgubil, mrtvega v snegu.“

„Kje? Ni mogoče!“

Zdaj se odpró duri, in v sobo stopi sosed, stari Tratarin, z žlico in strugom v roci in z leseno malo pipico v ustih. Tratarin je rad prihajal h Golobovnikovim zvečer v vas, posebno po sobotah, ker je vedel, da se sme nekoliko dalje po konci ostati. Mož ni mogel zvečer spati in domá se je naveličal sedeti in žlice strgati; ker je bil sam, zató je hodil, kedar je bilo pripravno, k sosedovim.

„Dober večer vama Bog daj!“ pozdravil je mož s sivo glavo, in pipa se mu je tresla med suhimi, dolgimi čeljustmi.

„Bog daj, Miha!“ odgovori žena, in „Kaj bote povedali novega, oče Tratarin?“ pristavi sin.

„Kaj bom povedal? Morebiti da bo novica ali pa tudi ne, veselega danes ne prinesem, ali pomagati ne moremo. Lenartovega so dobili, v snegu so ga dobili.“

„Vidiš, kakor sem ti rekla, da so ženske vedele povedati.“

„Kje je vendar bil, oče, povejte! Radoveden sem, ker sem Gašperja poznal.“

„Tam na Poljanah in ne daleč od ceste, tako da je čudno, kako je mogel tam konec vzeti.“

„Zmrznol je.“

„Kaj pa da zmrznol! nič drugače ne kakor zmrznol! Saj pravim, človek ne sme soditi in po mrtvih se ne sme kakor, kar je dobrega, govoriti, vendar ta smrt je bila prav čudna. Kdor je tega človeka poznal, bo skoro nehoté sodil, da ga je božja kazen zadela, ker je ravno tako čudno, tako nesrečno smrt storil.“

„Jaz sem ga poznal, pa nisem posebnega zapazil na njem. Obnašanja je bil bolj ošabnega, tako mogočno se je držal, pa navado je imel zarekovati se, in preklinjal je rad.“

„To je, vidiš Janez. To se tako grdo sliši bodi si od mladih bodi si od starih. Enkrat sem bil doli pri Loginu, ko je bil tudi on notri v gostilni. Bilo je več fantov, nastal je neki prepir, takoj ko je on med nje prišel. Tam sem ga slišal, kako grdo je preklinjal in kako grdo se je rotil. Da naj ga male miši snedó, in zopet je zaklel, pa zopet, da

naj ga male miši snedó, če se bo on pustil komu strahovati, in kolikokrat, pa kako je vse preklel in kako se je rotil! Vsaka druga beseda pa je bila, naj ga male miši snedó. Grdo se mi je zdelo tako govorjenje in pregrešno. Sedelo nas je več dedcev pri mizi, pa vsem se je gnusilo to rotjenje in to bahanje. Bog nas varuj kaj takega! In zdaj skoro vsak, kdor ga je poznal ter vé, kako so ga dobili, opozori drugega na grdo rotjenje in zarekovanje, ki ga je bil tako vajen."

„To je res, preklinjal je preklinjal, in ravno tako se je rotil, kakor poveste, in še tisto popoldne, ko se je potém po noči izgubil."

„Pa kdo bi mislil, da bi ga moglo tam na Poljanah, kjer je vendar lepa cesta, tako zmotiti in zapeljati, da tam konec vzame," čudi se žena.

„In pa še kako čudno ga je izvodilo! Le poslušajta, povém vama, kakor mi je zidar, ki je šel ravno tisti večer črez Poljane, z drugimi vred pripovedoval.

Gašper je bil popoldne še tam na J. in je nekoliko ali pa precej pil. Proti večeru se je napotil proti domu. Se vé, dan je bil že kratek ta čas. Bilo je okoli sv. Andreja. Šlo je šest ali sedem zidarjev ravno tudi, ko se je zmračilo, črez most prek Save. Ko so prišli od mostú vrh hriba, bilo je že popolnoma temno. Sneg je šel in mraz je bilo. Slišali so na desno od ceste gori pod pečmi v hribu neko vpitje in oglasili so se na to. Še bolj je klical nekdo in na pomaganje prosil. Ali čudno se jim je zdelo, da bi o tem času kdo gori po skalah hodil, pa še ko gre sneg. Čakali so nekoliko časa in klicali. Toda vpitje pod pečmi je prenehalo, in zidarji so si mislili, da pride, kdor je bil gori, kmalu za njimi. Šli so počasi in so postajali, kar zaslišijo črez dalje časa ravno to vpitje na levej strani poti, pa tudi daleč gori v hribu pod skalami, a gledat niso šli za klicem, ker je bilo po noči. Nekteri so dejali, da mora biti to kak hud duh, drugi zopet, da jih hoče zapeljati, neki so pa še celó mislili, da to ni glas od samo enega, da je morebiti več ljudij, ki čakajo vsak na enej strani poti, da bi koga napadli; samo čudno se jim je zdelo, da je vpitje celó gori pod skalami in da se premiče. Pustili so torej in šli so svojo pot. Nikomur pa ni prišlo na misel, da bi reč sprožil, naj se drugi dan pogleda in preišče, kaj je to pomenilo. Črez noč je tudi dokaj snega padlo, in mraz je pritisnol. Gašperja niso nikjer pogrešili, ker domá so mislili, da je na J., tú pa, da je domá. Še le črez dolgo časa jim ga je zmanjkalo, in niso vedeli, kje bi ga iskali. Zidarji pa so precej opozorili na to vpitje, in reklo se je potém, da je Lenartovega vodilo in speljalo v peči.

Se vé da drugega ni bilo, kakor v glavi ga je imel, in ko je prišel na vrh klanca, moral je cesto zgrešiti, ker belo je bilo vse tudi okrog ceste, ali pa je morebiti šel po stezi skozi Kočnjo in še na cesto

prišel ni, da ga je precej s steze v goro dalo in ga tako omotilo, da si ni mogel pomagati več. Zdaj so ga dobili in komaj dober streljaj od ceste. Tam za Smelednikovim hlevom v nekem leskovem grmu je bil in tako čudno, da je v snegu na glavi stal. Pravijo, da so mu ustnice miši objedle, da je to prav kakor kazen, ker je poprej tolikokrat govoril, naj ga male miši snedó.

Smelednik je šel po seno, in ko je hotel nekoliko vej narezati, da bi jih po senu položil, da bi se dalo bolj čedno povezati, dobil ga je neki reveža mrtvega v grmu na glavo postavljenega."

„Bog mu daj dobro," pravi mati; „nobeden ne vé, kje ga smrt čaka, zató se tako bojim vsako jutro, kedar gre Janez od doma, in molim, da bi prišel zopet zdrav in srečno nazaj. Nesreča nikoli ne počiva, slišala sem večkrat govoriti, in res je tako; zató pa tudi molimo vsak večer za vse tiste, ki po gorah in vodah pomrjejo."

„Treba je moliti," pritrdi Tratarin, „ker mnogo jih konec vzame, da morebiti še nobeden zá-nje ne vé. Kako čudno postavim je bilo s Hodovinkom. Še danes ne vemo, kaj se mu je zgodilo in kam je prišel. Petnajst let je že tega, kar se je izgubil, toda kar duha ne sluha ni več po njem."

„Tega pa jaz nisem poznal, mati!"

„Kaj ga boš ti poznal, revež!" zavrne mati sina; „ti si bil komaj hlačice dobil, ko se je Hodovinek izgubil."

„In kje se je izgubil?"

„Miha ti bo to vedel bolje povedati kot jaz, ker on take reči bolje pomni kot marsikdo, pa prijatelja sta si bila Miha in Hodovinek, je-li Miha?"

„Kaj pa! Kolikokrat mi je prinesel Tine javorja iz gore, ki sem ga potreboval za žlice. Tine je bil mnogo mlajši od mene, vendar nama je šlo prav dobro skupaj. On je bil lovec in izvrsten strelec. Kolikokrat mi je repo prestrelil, ako sem mu jo po hribu zatočil, ali pa tudi če sem mu jo kvišku vrgel. V goro ni šel, da bi ne bil prinesel živali, ako je bilo treba kakega mesovja. Se vé dostikrat ni prinesel nobene reči, kedar je šel samo po slanicah gledat ali pa opazovat, da bi mu ne zahajal kdo v škodo.

Ko se je bil izgubil, bilo je ravno konec meseca avgusta ali začetek meseca septembra; tega ne morem zdaj prav reči. Šel je zjutraj od doma in še sabo ni vzel drugega, kakor puško in kar je sploh imel navado jemati, kedar se ni mislil dalje časa muditi. Žena njegova je mislila, da bode popoldne ob dveh ali štirih že domá; toda ni ga bilo od nobenega kraja, tudi do večera ne. Drugo jutro je prišla vsa objokana in oplašena k nam, naj gremo pogledavat za njim, naj ga gremo iskat. Šli smo. Iskali smo, vse smo oblezli, črez in črez smo obhodili

skalovje in hribovje, pa ne sledú nismo dobili. Noben pastir, noben lovec, nikdo, nikdo ga ni nikoli več videl. Ako bi bil padel kam črez kako peč v kak prepad, bili bi ga gotovo orli zasledili, ali tudi nobenega teh ptičev nismo ne mi, ne pastirji videli, da bi se bil vozil kje v zraku, kakor se sicer precej prikažejo, ako pade kaka žival črez pečine. Kako je to mogoče, da se more človek, ki so mu vse steze v gorah, vsaka skala v pečinah, vsaka stopinja v plazovih znane, tako izgubiti, kakor se je Tine, tega nismo mogli zapopasti, in še dandanes nikdo ne vé, kaj se je z njim zgodilo. Šel je zdrav in vesel, in ni ga bilo več nazaj.“

Miha je končal povest, in žlica, ki jo je obračal v rokah in strgal, bila je gotova, ko je vzel treščico v roko, da bi si zopet duhan užgal, ki mu je bil ugasnol v pipi.

Čeravno je bil Janez truden, vendar je starca vedno rad poslušal, kedar je jel pripovedovati zimske večere o tem, kar je že doživel. Mož je bil star in se je veselil, ako je našel vernih poslušalcev, kterim je pripovedoval, kako je Napoleonu I. služil in koliko mraza je užil tačas in koliko lakoti prestal. Pa tudi drugega je vedel mnogo povedati.

„Danes je sobota; že davno bi bil moral delapust napraviti, a takó-le se mi je zapoznilo moje delo,“ pravi starec, ko je bila žlica gotova. Ne morem drugače, da naredim, kolikor si odločim, zató nisem prej nehal; trije novci so več zasluženi, še eden pa bode zopet za duhan.“

Janez je starca navadno domú spremil, kedar ju je prišel obiskavat; tako sta korakala tudi nocój oba proti nizkej v snegu tičečej koči, kamor jo je krenol Miha, mladeneč pa zopet domú, kjer je imel pri gorkej peči na klopi postlano.

Minol je predpustni čas, prišel je post. Vedno je gorkeje postajalo, na solnčnih krajih so že lezle cvetlice iz tal, prijazno so kazale rumene in višnjeve glavice izpod grmovja, kjer je sneg izginol. Stari Miha pa je obrezaval les in sedel pred malo kočo, ali pa je prišel k sosedovim in se pogovarjal z Janezovo materjo. „Dolgo že ni bilo tako prijaznega, tako gorkega dne, kakor je danes,“ pravi mož svojej sosedi, ko sta sedela popoldne pred hišico in se grela na solnci. „Zeló se že pozna na snegu, da ga je zmanjkalo in da gine vsak dan hitreje. Vidiš, kako je zlezla moja koča od zemlje, kar je dobilo solnce večjo moč. Tebi ne bode treba plesti volnatih nogavic, Mina, kajti ne bodemo jih več dolgo potrebovali. Spomlad je tukaj, do sv. Gregorja nimamo več kot še tri dni.“

„Danes ravno nimam pripravnega dela, zató sem vzela pletenje v roke, če se tudi precej ne rabi; kar se naredi, lahko počaka, da pride zopet čas.“

Ko se je jelo solnce nagibati, postalo je zvunaj mrzlo, in odšla sta naša stara znanca v sobo, kjer je bilo gorkeje.

„Kdaj pride danes Janez iz gore? Ali bode morebiti delal dva tira?“

„Gotovo, ker šel je dave zgodaj in rekel je, da hoče še nektere dni iti po dvakrat, in vožnja ne bode več dolgo trpela. Sneg se taja in na nekterih krajih se že kaže na poti kamenje izpod snega, da škripljejo saní, ko pridejo na take presledke. Sneg se že toliko taja, da voda pod njim rije in rove napravlja. V bregovih proti solncu so se naredili že tudi plazovi, in sneg se je podričnol v nižave, v grape.“

„Če gredó tudi po dvakrat v goro, vendar ne bode dolgo trpelo, da bode domá; počakati ga moram. Povedal bode, ali imajo še veliko oglja v ogljarnicah, in ali jim ga bode letos kaj ostalo. Lansko zimo ga niso mogli vsega spraviti, ker jim je vreme nagajalo in na zadnje jim je še pot raztrgalo, ko so prišli plazovi.“

Miha je čakal in rezal les, žena pa je sedela pri motovilu in vila sukanec iz njega; večkrat je bilo treba ločiti in popravljati, ko se jej je nit odtrgala in se je konec izgubil, ali se je pa zmedlo in zapletlo, da ni hotelo dalje.

„Dolgočasno delo je tó-le vitje na motovilu in posebno, ako ne teče gladko. Še za sol si človek pri tem komaj zasluži.“

„Res je dolgočasno, pa moram že tó-le poviti, kar mi je Rovtarica sèm poslala, ker mi večkrat mleka dá, poletni čas imava pa z Janezom delo pri Rovtarji, in vsadijo nama vsako leto nekoliko krompirja in repe, da nisva čisto brez poljskih pridelkov, ko pride jesen in zima.“

Sina še ni bilo od nobenega kraja, čeravno je bilo že v noč in bi bil že imel domá biti.

Mati je šla gledat, ali morebiti vendar ne pride kmalu. Ni ga videla, bilo je že pretemno. Komaj pa je prišla nazaj v sobo in se vsedla zopet k motovilu, bil je že tú.

„Danes je bilo pa hudo,“ jel je govoriti, ko je stopil v sobo.

„Kaj takega?“ vpraša mati.

„Pot ledena, pot, je-li?“ pristavi Miha.

„Kaj še, kaj še! plaz je prišel, plaz, hotelo nas je vse zasuti, skoro bi nas bilo.“

„E, ni mogoče! plaz, kje vendar?“ prašata obadva radovedno.

„Saj se ni kaj hudega primerilo? Je že toliko gorkote, da se sneg odtaja in sproži v dolino, kjer gozda in drevja manjka,“ pravi Miha.

„Še le zdaj popoldne, ko smo bili nekteri že v drugič na poti proti domu, odtrgal se je sneg in nam je vzel vso pot, pa še nektere samotežarje sebój. Bilo nas je veliko eden za drugim, blizu trideset, ko smo šli skozi Skrhanek. Tam, saj veste, kjer je nad potjo in pod potjo vse posekano, ravno tam gori pod skalami se je odtrgala strašna reč,

da nas je veter hotel odnesti. Drlo je kamenje, pesek in sneg, vse skupaj doli črez pot in ni se prej ustavilo kakor doli na Košuti, kjer se začne ravàn. Štiri ljudi je vzelo in jih je neslo sabo in zasulo, pa še le blizu doli na ravnici. Sneg jih je zasul in pokopal. Videli smo, kako jih je pobralo ravno pred nami, in nismo jim mogli precej pomagati. Čeravno nam je pot precej daleč odtrgalo in zasulo, prišli smo vendar še tam črez, pustili smo oglje in leteli pomagat tistim, ki so bili pod snegom. Ker nas je bilo vedno več, bila je rešitev še mogoča. Vsi, ki so bili še za nami, videli so, kaj se je zgodilo, in bili so precej na mestu, kjer smo zasute iskali in izkopavali. Dolgo je trpelo, predno smo prišli do njih in jih izvlekli iz snega. Vsak je delal, kolikor je mogel, in res, rešili smo jih. Življenja ni nobeden izgubil, in čudili smo se vsi, kako je to mogoče, da jih ni zadušilo. Pobrali smo jih in pripeljali v dolino. To je bilo grozno! Nesreča velika bi se bila prigodila, ko bi bili reveži sami, nobenega bi ne bilo več živega izpod snega; ko bi nas ravno na poti ne bilo. Samo to, da nas je bilo dosti, to je bila njih rešitev in da smo delali, kolikor je vsak mogel.“

„Vidite, vidite!“ pravi mati, „nisem se zastonj bala nesreče in nisem zastonj molila vsako jutro, ko si šel v goro, kako lahko in kako naglo človeka nesreča zadene. Bog nas varuj, Bog nas varuj! Da se je le življenje otelo ubogim, to je sreča.“

„Gora je gora! Plazovi so že dosti ljudij zasuli in pogrebli. In koliko živalij pokopljejo ti plazovi. Ravno bode letos pet in dvajset let, kar je v Glenšicah skoro vse srne pokončalo, ko so jih tudi plazovi zajeli. Prišel je sneg z vrha gore, tam je namreč zeló daleč doli od vrha vse golo, in spomladi ko še sneg ni ves skopnel, našli so v snegu šestnajst srn pokopanih v plazu. Žival sicer beži, ako čuti nevarnost, a gotovo jih je tedaj vse zajelo, ko so se ravno hotele rešiti. — Zahvali se Bogu, da te ni zajelo, Janez! Že sam strah, ki ga mora človek v takej smrtnej nevarnosti prestati, je grozen, če se še tudi življenje otmè. — Zdaj ko nam je čas tako naglo minol, bom pa moral zopet domú. Da le hudega ni, da le hudega ni! Da le smrti ni, smrti!“

Miha pobere potém strug, nož in žlice ter koraka počasi proti svojej koči, kamor ga Janez prijazno spremi.

Oj rožmarin!

Oj rožmarin, oj rožmarin,
Tako zelèn, dišéč,
Rastóč v višavi vaških lin
Saméč in pa venéč!

Nekdàj pač nisi ti samél,
Ko hodil sem na vas,
In tebe na klobuk pripél
Sem vriskajóč na glas.

Na oknu rastel si lepó,
Ti sam si priča bil,
Ti sam in — zvezdnato nebó,
Kje sem pod oknom bil.

Ti gledal si, kako roké
Sva si podajala,
Kako sva tam do zore dne
V ljubezni rajala.

Le veni, veni rožmarin!
S tebój sem — njo — kropil,
Otožno pel je zvon iz lin
In jaz sem se solzil.

Na grob te ljube vsádil bom
Med „pušpanček“ zelèn,
S solzami ti prilival bom
Vrtnár jaz zapuščèn.

Morda še prej podan mi boš —
Med sklenene roké,
Na odru mojem ležal boš,
Da s taboj me kropé.

Oj rožmarin, oj rožmarin,
Najlepši izmed rož,
Tedàj spet srečen sin planin
Bom tvoj jaz — bledi mož.

y.

Alova.

Na skali tam saméč ob morji sivi
Alova roža pravijo le klije,
Valovi so tovarši jej samije,
Prognana ko živí v osodi krivi.

In let sto mine, majnik ljubeznivi
Da v cvetje prvo tamkaj jo zavije
Za malo dnij, ko sever v noči brije,
V vodeni grob jo strese ob zalivi.

Alova roža srce si človeka,
Od mraka v svit od jutra do večera
Mu miga up, od veka pa do veka.

In sreče komaj ko mu dahne vera,
Ga kača zapeljiva smrti vseka,
Udere v grob se vzorov slast stotera.

y.

France Schubert.

Življenjepisna novela. Sestavil *Fr. Jaroslav.* *

I.

Detinska leta.

Ura bije in šole je konec. S hrupom rine vesela deca iz šolskega poslopja, malo si ponagaja, kakor je že navada, potém se razkropi v večjih in manjših gručah na vse strani.

Tudi Schubert, marljiv in spreten, toda slabo plačan učitelj, hiti po šoli domú. Predno stopi črez vežin prag, pritaplja mu naproti stara znanka njegove žene ter mu na tihem pové, da je pred dobro uro dobil čvrstega dečka.

Glej, kakor nalašč, nagovoril je učitelj svojo ženo, danes imamo 31. januarja, in jutre dobim mesečno plačo. Ničesa ne bode manjkalo ne tebi ne dečku.

Pojutranjem pa nimaš šole, in kuma bodeta dete krstit nesla, kaj ne? omeni žena Schubertova.

Prav praviš! Kje je koledar, naj pogledam, ktero ime bi dečku dali. Veš ti, Peter naj bode.

Zastran mene, a vendar bi rajši videla, da ga krstijo za Franceta, kakor je tebi ime.

I naj pa bode, če je tebi prav. Bog daj, da bi kaj več bil, kot sem jaz!

Stari Schubert je bil slabo plačan učitelj, kakor smo omenili, ali ker je mož lično pisal, dobival je vedno dosti prepisovanja pri pisateljih, pravnikih in godbenikih, ter si tako po strani nekoliko prislužil.

Tudi Schubertovka ni rok križema držala; lično je šivala in vezla, in hišo je imela v najlepšem redu. Kljubu pičlim dohodkom bili so Schubertovi veseli in zadovoljni, ter so uživali mnogo domačega veselja. Oče je bil spreten goslar, starejši sin dober igralec na glasovir, in mati vrla pevka. Kedar so vsa opravila poopravili in povečerjali, tedaj sta oče in starejši sin malo zaigrala, in mati kaj primernega zapela, kar je malega Franceta jako veselilo, tako da je všasih ves zamaknen poslušal.

Ko je bil deček štiri leta star, prinesla mu je teta vezilice ter

---

* Snov za to novelico se je vzela iz knjige „Bilder aus der Dichter- und Künstlerwelt. Nach der Natur gezeichnet von R. Edmund Hahn. Leipzig. 1870.“ Original se je precej skrajšal in prosto uporabil.

omenila: No Francek, kaj bodeš pa ti, kedar odrasteš? Kaj ne, cukrar, da bodeš kaj posladkal?

O ne, jaz se bodem peti učil, pa igrati na klavirji, odrezal se je deček.

Deček je rad prepeval se vé da po svoje, in navadno si je napev, da ga je le dvakrat, trikrat slišal, dobro zapomnil. Sreča njegova, da je domá zgoli dobrih napevov slišal.

Kmalu je bilo treba Francetu popustiti detinske igre in v šolo hoditi. Pri očetu se je učil čitanja in pisanja, sploh vsega, kar so takrat v početnih šolah učili. Domá pa se je vadil na gosli gosti in na klavirji igrati. Brat je kmalu izprevidel, da se nima France od njega kaj več naučiti, ker ga že nadkriljuje.

Oče je hitro spoznal, da ima deček talent za godbo, ali da mu tudi lepe misli, še v popke povite, v glavi vstajajo, tega pa ni slutil, niti pomislil na kaj takega. Veselilo ga je, da se je deček najrajši klavirja držal, in ni mu dosti očitaval, ko je opazil, da nima glave za računstvo. No če ne gre pa ne gre, dejal je modri mož več potov, naj se pa drugih predmetov bolj poprime.

Nekega jesenskega dne so bile dunajske ulice zeló polzke, in oče Schubert je poslal svojega desetletnega Franceta v mesto po opravkih. Deček je vse točno opravil, in potém jo je za kratek čas ubral črez „Graben“, kjer je jako elegantno opravljenega gospoda obvaroval, da ni padel na ledenem tlaku pred prodajalnico, v ktero je bil namenjen.

Lepa hvala, ljubi deček, nagovoril ga je gospod; ti si me obvaroval, da nisem padel in si morda roke ali noge zlomil. Stoj, hočem ti nekaj kupiti, stopi z menoj v prodajalnico, da si izbereš, kar ti bode ugajalo. Schubert še tisti čas ni bil boječ kakor pozneje; vesel je stopil za gospodom v prodajalnico, v kterej je bilo razpostavljenih premnogo lepih, pisanih rečij.

Deca premožnih roditeljev ne občuti nikdar takega veselja, kakoršno obhaja ubogega dečka, kedar se mu veli, naj izbere, česar poželí.

Le izberi le, ljubi moj, opomnil je z nova gospod, kteremu so se v prodajalnici vsi globoko uklanjali. France je nekoliko premišljeval, kaj bi si izbral. Izberi, izberi, gospod so premožni; to so grof Clam-Gallas*, opomnil je eden pomočnikov malega Franceta, ki se je sedaj vendar na toliko osmelil, da je začel izbirati to in ono. Ali imate notnega papirja?

Notnega papirja, no in pa koliko! Kakoršnega hočeš! Brzo je nanosil pomočnik papirja, tudi grof si je odbral elegantnih zavitkov in le-

---

* Clam-Gallas je bil prijatelj in podpornik vsem umetnostim, ustanovitelj praškega konservatorija, in sploh vsestransko odličen mož.

pega pisnega papirja ter naročil, da se mu kupljena roba na dom pošlje. Nató je položil debel zlat na mizo in polglasno omenil: To pa za dečkov papir.

Ko se je Schubert zopet ozrl, že ni bilo več gospoda v prodajalnici. Starejši pomočnik pa je zadel dečku velik zavitek pisnih priprav in notnega papirja.

. No, ali pa bodeš mogel nesti, kaj?

O bom ga, odgovoril je deček, saj je dobro zamotan, kar na hrbet ga oprtim, pa bo.

Deček sam ni vedel, kaj bi počel; skrivna, srčna želja se mu je izpolnila danes nenadoma; dobil je notnega papirja vsake vrste, in pa koliko! Večkrat je že očeta poprosil notnega papirja, da bi mogel zapisovati melodije, ki so mu po mladej glavi rojile, ali oče mu ga ni hotel dati, češ, da je papir predrag, da bi ga on mazal. To je dečka vselej zbodlo, solze si je brisal in se stisnol v kot, kjer je presrčno prosil sv. Nikolaja, da bi mu notnega papirja prinesel.

Mali Schubert je ponosno stopal po ulicah z zavitkom na hrbtu. Dasi je bil slabo oblečen, zvunaj pa bril oster mraz, vendar ni čutil mrazú, tako dobro, tako gorko mu je bilo pri srci. Včasih je postal in si popravil zavitek na hrbtu. Kaj bi počel, ako bi ga izgubil, tako je govoril med pôtem sam sebój.

Blizu doma se zadene ob-nj neki mož, kteremu je izpoddrsnolo, in Schubert, sicer miren, prijazen in pohleven deček, zarežal se je jezno nad njim: Gospod, ne bodite no tako nerodni, ali ne vidite, da notni papir nesem!

Ko je prišel deček domú, vzkliknol je: Oče, notnega papirja!

Tudi nad bratom je zavpil: Glej, notnega papirja! Kedar ti ga bode treba, le k meni pridi.

Tekel je k materi v kuhinjo in vpil: Mati, mati, jaz imam pa notnega papirja, oh koliko in kakošnega!

Potém je pogladil mačko pri peči, spravil se k oknu, in brzo zapisal nekov plod svoje mlade muze.

Črez nekaj dnij je oče pregledal dečkovo prvo skladbo, in zadovoljen je bil z njo. Mati je ravno nekaj v sobi delala in opazila, da se oče zadovoljno smehljá prebirajóč Francetovo pisanje, torej omeni: Ali Francetovo pisanje pregleduješ? Kaj pa je takega? Ali že zna prepisovati?

Kaj prepisovati? Deček izvirno dela, in veruj mi, da ni slabo.

Prav za prav bi bilo očetu ljubše, da France opusti skladanje, zató ga je priganjal, pa tako da deček ni tega čutil, naj se dobro oprime in drži klavirja, ker to mu utegne sčasoma prav hoditi. Zategadel je več potov omenil svojej ženi: Zastran mene naj sklada, če že le hoče,

toda drugih potrebnih predmetov ne sme zanemarjati. Skladanje ne vrže groša, saj vém, kako se je godilo Mozartu, Mozart pa France nikdar ne bode.

Glej ga, Salieri je tudi skladatelj, poleg tega dvorni kapelnik in premožen mož, oponese mu žena, in njegova muzika vendar ni tako lepa kakor Mozartova.

A to je druga! Salieri je Italijan, in pojavil se je takoj s početka kot imeniten in premožen mož. Kdor že kaj imá, njemu še več dadó. Vej, to je takó-le: Če gospoda vidi, da je umetnik premožen mož, ne upa se slabo nagraditi ga; če je ubožen, pa pravi: I no, saj ni vajen boljšega, bode že zadovoljen tudi z malim. Zatorej pravim: France se ne sme izključljivo skladanja poprijeti; kako bo pa živel, to ne kaže nikamor.

Ali očetova ni obveljala.

Pri šolskej skušnji Schubertovih učencev opazoval je neki duhovnik jako pazljivo malega Franceta; zanimala ga je nekakošna zamišljenost, ki je bila razlita po obrazu dečkovem, in po volji mu je bil tudi glas. Konec skušnje, ki se je bila dobro obnesla, zapeli so dečki kakor je navada, in petje Francetovo se je vrlo pohvalilo. Šolski nadzornik je potém govoril z očetom ter poudarjal, da bi bilo pametno, če bi sina dal za pevskega dečka v c. k. dvorno kapelo in ob enem tudi za pitomca v dotični konvikt.

Sedaj je napočil zlati čas marljivemu učencu, nič več mu ni bilo treba ubijati se s primrženim računstvom kakor domá pri očetu, tu je smel celi božji dan pri muziki biti.

Star je bil Schubert še le dvanajst let, ko je prišel v konvikt. Nikdar ni bil pograjan, pa tudi nikdar pohvaljen, če je še tako dobro igral.

Neki pot je bilo treba pričeti drugi stavek neke Mozartove symfonije, kar je začela vodji kri iz nosa teči, in ker se ni kri takoj ustavila, šel je mož iz dvorane.

E škoda, začulo se je od vseh stranij. Ali ni nobenega, ki bi symfonijo do konca vodil?

Jaz bi jo že, in upam, da jo tudi znam, oglasil se je pogumno Schubert. Starejši njegovi tovariši to čuvši, bili so vsi veseli, češ, da se bodo mogli prav po volji nasmejati, in zató so rekli, da se radi udajo vodstvu mlajšega in povrh še malega učenca.

Ali kako so gledali, ko je mladi in mali Schubert energično in s sigurnostjo pričel svoj posel. Med tem se je tudi vodja povrnol in sam sebi ni hotel verjeti, da je res, kar se tu godi.

Ta dogodek se je raznesel po vsem mestu, in mali Schubert je dobival odslej prilike več potov godbo voditi. Predstojnik konviktov dal

si je tudi predložiti skladbe Schubertove, ki so pričale o nenavadnej nadarjenosti njegovej.

Zopet je preteklo eno leto. France je odraščal, pa tudi čutil, da se mu nove misli v glavi rojevajo; rad jih je zapisoval. Nektere njegove skladbe, na pr. „Hagars Klage", pokazal je neki dobrovoljen gospod Salieriju, ki je izrekel, da zasluži deček vsekako temeljitejšega podučevanja.

Dasi je po smrti Mozartovej Salierijeva slava od leta do leta ginola, a nasproti se slava Mozartova od leta do leta širila in rastla, imel je vendar italijanski mojster še vedno mnogo upliva, vzlasti že radi svoje službe; torej je bilo dovolj, da je povedal svojo voljo, in takoj se je izpolnila. Ta sreča je doletela tudi Schuberta. Prvi c. k. dvorni organista Ruzicka je dobil ukaz, da naj pitomca v generalbasu podučuje.

Vrli Čeh Ruzicka se je zavzel opazivši nenavadno zmožnost Schubertovo. Sveti Vaclav! vzkliknol je več potov, vi ste že kar stvarjeni za godbo, z vami ne bodem imel posebnih težav.

Ko so to sodbo sporočili tudi Salieriju, nasmehljal se je mož in omenil po svojej navadi: Sem takoj ugonil, da tiči nekaj posebnega v tem mladenči. Dovoljujem mu, da me kdaj pa kdaj obišče in svoje poskušnje pokaže.

Schubert je to z veseljem storil, in zarés sicer jako ponosni kapelnik pokazoval mu je veliko prijaznost, čisto brezplačno ga je podučeval, vendar kaj več ni storil zá-nj, čisto nič pa ni poskrbel za prihodnost svojega učenca. Dajal mu je skladbe starejših in novejših mojstrov italijanskih, da jih prouči, a nikdar mu ni priporočal nobene partiture Mozartove, Haydnove ali Beethovenove.

Marsikdo bi se utegnol čuditi, da je Schubert samo one skladbe v roke dobival, ktere mu je Salieri dobrovoljno posojeval, vendar to nič čudnega ni. Schubertovi niso imeli denarja za take reči; knjižnic posojilnic pa takrat ni bilo toliko, kolikor jih je dandanes. Kje drugje pa bi bil mogel Schubert kaj na posodo dobiti, razvèn v knjižnici c. k. dvornega opernega gledališča, od ktere je Salieri ključe hranil! In na povelje mogočnega dvornega kapelnika in skladatelja izposojeval je knjižničar Schubertu samo ona dela, ktera je mojster Salieri kot primerna zaznamoval, drugih pa ne. Tudi nató Salieri niti pomislil ni, da bi bilo mlademu Schubertu jako hasnovito, če bi šel včasih poslušat dobrih oper. Sploh pa moramo reči, da se je naklonjenost Salierijeva do Schuberta samo v tem pokazovala, da je njegove skladbe pregledaval in ga na napake opozorjeval. No in Schubert je bil iskreno hvaležen svojemu mojstru, menil je, da je ves srečen, če je mogel tu ali tam svojemu dobrotniku malo postreči. Postregel mu je pa rad in tudi veliko, prepisaval je na lično njegove skladbe ter tudi ljudém zaterjeval, da ni

res, da bi bil italijanski mojster nemškim godbenikom tako zeló neprijazen, kakor se trdi.

II.

Mladostna leta.

Schuberta so krivo sodili mnogi prenapeti virtuosi in površni pisatelji. Po zvunanjem ni bil niti vabljiv, niti oduren; postave je bil srednje, širokoplečen, a jako okreten. Sploh pa je imel vse one lastnosti, kakoršnimi se rojen Dunajčan navadno odlikuje.

Mati, danes sem star petnajst let, nagovoril je svojo mater dne 31. jan. l. 1812. stopivši v kuhinjo k ognjišču.

Ali meniš, da ne vém, nisem pozabila ne. Kaj ne, ugonil si pač, da bode danes boljša južina. Na, tú imaš malo darilo, billet za današnjo opero.

France je bil na vso moč vesel billeta. Do sedaj si namreč ni mogel nikdar toliko prihraniti, da bi bilo za billet. Ta ali oni godec bi bil včasih Schubertu prav lahko vstopnico preskrbel, ako bi ga bil prosil, ali njemu je bilo silno zoperno prositi, torej si je rajši zabavo odrekel, a z druge strani se mu ni ždelo pošteno skazovati se, kakor delajo mnogi površni umetniki.

Schubert je hitel zgodaj v gledališče, ko je bilo stoprav na pol razsvetljeno. Kaj je neki mislil, kaj občutil, ko je sedel prvič v tem domu? Tako je bil zamišljen sam v sebe, da ni opazil, kdaj so ljudje prihajali, da je že vse razsvetljeno, in da orchester svoje stroje ubira. Še le potém se je zbudil iz svojih sanj, ko je ouvertura že pričela. Igrali so davno pozabljeno Weiglovo opero: „Das Waisenhaus“.

Dandanes že zahaja deca v gledališče, vzlasti k poletnim predstavam, pri kterih pa se jej vkus navadno le kvari. Schubert pa je takoj prvi pot poslušal izborno delo v izbornej predstavi, in vse se mu je globoko utisnolo v spomin. Odslej je pa na vso moč skrbno shranjeval novce, ki mu jih je mati včasih za sadje dajala, da je mogel o svojem času iti v gledališče.

Salieri je že dalje časa po malem bolehoval, zatorej ni Schubert k njemu zahajal. Po letu je šel mojster na deželo utrjevat si zdravje, in Schubert ni zopet mogel do njega. Ves ta čas pa je on delal marljivo in proučeval partiture nemških mojstrov, ktere je dobival od knjižničarja v nenavzočnosti Salierijevej.

Oče Schubert, kakor se je že omenilo, ni kupoval knjig, torej tudi France ni mogel kaj izbornega čitati, razvèn kedar so mu premožnejši tovariši knjig posodili. Ta mu je posodil Schillerja, oni zopet Goetheja, ki sta mladenča vsega vnela. Kako ga je vzlasti mojster Goethe vnemal, znano je prijateljem godbe.

Schubertov „Erlkönig“ se je izvrstno obnesel, a vendar ni hotel te skladbe založiti noben založnik. Nató so jo založili in izdali prijatelji Schubertovi.

Schubert je še vedno zahajal v konvikt, učil se marljivo, dobre knjige čital, pa tudi že druge podučeval. No dobro ni bil plačan nikdar, ker je le po hišah malih trgovcev in nižjih uradnikov podučeval, in ni imel imenitnih uplivnih mož, ki bi ga bili tudi pri višjih in premožnih priporočali.

Preteklo je zopet leto, in Schubert ni mogel več strpeti, da bi ne obiskal gospoda dvornega kapelnika ter mu ob enem ne predložil listnice novih skladeb na blagovoljno presojo.

Prijazno je sprejel Salieri svojega učenca in omenil: France, ali ste vzrastli, odkar vas nisem videl! Ali ste tudi kaj delali?

Schubert se je naklonil in podal mojstru z rokopisi natrpano listnico.

O preveč, preveč, ljubček moj, oponesel je Salieri, prej ko ne bode vmes mnogo plev. Nemške pesni! Kaj še! Nemščina je pretrda za muziko. Delajte po mojem nasvetu, pustite to. Schubert bi bil rad odgovoril, ali Salieri je z nova povzel besedo: Kterih partitur ste se ta čas učili?

Prekrasnih del, vzkliknol je Schubert navdušen, a vsled svoje neizkušenosti še slutil ni, da bode občutljivo vsekal Antonija Salierija. Učil sem se Gluckove vzvišene „Ifigenije“, „Alceste“, Mozartovega prekrasnega „Dona Giovannija“ in — — —

Je že dobro že, monsieur Schubert, segel mu je mojster v besedo. Jaz, Salieri ne potrebujem vaše sodbe o teh skladbah, a vi poslušajte mojo. Glucku se očita edinozvočije in negibčnost, ali mož ima vendar nekaj zaslug, vsaj učil se je, to je res. Kar se tiče Mozarta, pa rečem, da je bil zgoli čudak, in iz takih čudakov je malokdaj kaj prida moža. Spretno je na klavirji igral, tudi spreten učitelj je bil, ni pa znal svojih idej voditi. Melodija je podila melodijo; kdor posluša njegovo opero, ne more tako rekóč k sapi priti. Mozart je trpinčil orchester, kar se je dalo, s kratka: on je bil lahkomiseln človek, ni imel nikoli groša v žepu, in lahkomiseln je bil tudi pri svojih delih. Mati nebeška, koliko je ta človek napisal v malo letih! Mnogopisec, da mu ga ni kmalu enakega! Vrh tega je bil tako premeten, da si je nalovil več privržencev, kteri so celó velike mojstre zavidnosti natolcevali, zató ker niso brezpogojno odobravali in hvalili površnega blaga Mozartovega.

Schubert je kar osupnol. Da je vedel, kako se treba vesti, bil bi se mojstru globoko priklonil in molčal, no on ni vedel, da nima mlad človek starejšim in visokopostavljenim ljudém ugovarjati. Ali Schubert je bil ravno v onih letih, ko vsak, ki je sposoben svoje lastne sodbe,

jo izpové brez ovinkov, ne gledé na to, s kom govori, in zató je tudi on živahno odgovoril: Častiti gospod dvorni kapelnik, vi govorite kot Italijan, in ste krivo podučeni o Mozartu. Včeraj mi je pravil prijatelj mojega očeta, da je bil Mozart jako marljiv umetnik, drugače ne bi bil mogel toliko in tako veličastnih skladeb v malo letih zložiti. Njegov Don Juan, ki je do sedaj še nedosegljiv .....

Pričakujem zdravnika, segel je Salieri v besedo.

Schubert se je poslovil in še sedaj ni slutil, kako se je mojstru zameril. Domá pa je povedal očetu vse, kar sta se s Salierijem razgovarjala.

E, nisi dobro pogodil ne, France, oponesel mu je stari Schubert. Mlad človek, kakor si ti, mora spoštovati in poslušati starejše in visoke osebe. Mozartu ni treba tvojega zagovarjanja, njegova dela se od leta do leta bolj cenijo. Ravno te dni sem čital, da ga preslavljajo v Londonu in v Parizu, pa tudi v Petrogradu, kjer so do sedaj izključljivo le Italijani kaj veljali. Hudovati se ti pa tudi ne morem zastran odkritosrčnosti.

Oče, ali meni ne gre v glavo, da bi Salieri, takov godbenik, Mozarta tako nizko sodil! Da mu ne ugajajo Beethovenove skladbe, to vém, ali Mozart!

Hem, sin moj, prav imaš. Mogoče, da ne more Italijanu ugajati Beethovenova godba, ali Mozart, Mozart, to je kaj drugega. Tu je zavidnost vmes, prav gotovo. Naj govori in sodi Salieri, kakor mu drago, kaj je nam do tega. France, ne pripoveduj nikomur, o čemer sta se s Salierijem pogovarjala; en teden pusti vse tako in ne hodi k njemu, med tem bode mož vse pozabil; potém se mu zopet pokaži, prosi ga, naj ti presodi najnovejše skladbe, in če te bode pograjal, obljubi mu, da se hočeš poboljšati in po njegovem navodu delati.

Očka, i tega pa vendar ne morem. Presrečen sem, kedar morem hoditi za svojim genijem. Jaz ljubim nemške pesnike, italijanskih pa ne umejem. Salieri je Italijan, a jaz sem Nemec, zakaj ne bi delal v nemškem duhu!

Stori kar hočeš, ali to ti povém, od Salierija mi potém ne pričakuj ničesar več.

Schubert je poslušal modrega očeta, in še le črez 14 dnij je zopet šel obiskavat dvornega kapelnika. Ali ni bil sprejet. Služabnik mu je prinesel listnico in omenil: Gospod dvorni kapelnik sporočajo, da imajo dovolj posla s svojimi skladbami, gospod Schubert naj se črez več tednov zopet oglasi.

Sedaj je Schubert vendar začutil, kakošen veter vleče. Sicer se je še pozneje pri mojstru oglašal, ali nikdar ni mogel do njega; naposled je izostal za vselej.

Kljubu temu ni Schubert nikdar pozabil, da se je Salieri zá-nj potegoval, da se je marsikaj pri njem naučil, in zató je tudi vselej spoštovalno o njem govoril, a Salieri ni sam ob sebi nikdar Schuberta omenjal. Če je pa kdo na ravnost kdaj vprašal, kako sodi Schuberta, omenjal je dvorni kapelnik: Kaj se hoče! Na klavirji še dosti dobro igra, in če pomislimo na pomanjkljivo njegovo odgojo in siromašne okolnosti, čuditi se je, da je vsaj nekaj dosegel. Ali kakor sploh vsi polnaobraženi in nekoliko nadarjeni ljudje, tako je tudi on domišljav, drzen, in ne čisla niti velikih mojstrov, ker meni, da sam več vé in zná.

Schubert sicer ni zvedel, kako slabo ga sodi Salieri, ali ta sodba mu je zeló škodovala, če tudi ne na ravnost. Da bi bil Salieri drugače o njem govoril ali vsaj molčal, hodil bi bil Schubert v premožne hiše podučevat, ker so že bili toliko ná-nj opozorjeni, da bi ga bili vabili.

Odločena leta v konviktu so Schubertu potekla, in bilo je treba poskrbeti o tem, kako si bode sedaj kruh služil. Rad bi bil stopil za goslarja v orchester dunajskega dvornega opernega gledališča, toda ker je vedel, kako neprijazen mu je Salieri, ni se upal službe prositi. Hotel je iti na tuje sreče iskat, pa ni imel denarja, tudi je bil preveč navezan na svoje domače, na rojstno mesto, in na vse to mu je še oče obolel.

Sedaj je Schubert mesto očeta šolo prevzel, in ko je oče okreval, odpovedal je službo učiteljski pomočnik, in staremu Schubertu ni kazalo drugega, kakor zopet sina naprositi, da bi še ostal pri šoli in podučitelja nadomestoval. Mladi Schubert se v tej službi ni dobro počutil, ali ker je bil dober in pokoren sin svojemu očetu, udal se je in voljno trpel.

Vestno je France izpolnjeval svoje dolžnosti, po šoli pa je rad hodil na sprehod, in sicer navadno s kako pesensko knjigo pod pazuho. A kedar se mu je kaj primernega v glavi rodilò, pa je hitel domú zapisavat.

Posebno rad je zahajal v operno gledališče, ob nedeljah in praznikih pa vèn iz mesta na deželo ali sam ali s prijatelji.

Mnogi so nekaj govorili in pisali o nesrečnej ljubezni Schubertovej. Na to jih je zavedla prekrasna skladba: „Die junge Nonne“. Trdili so, da je bilo tej skladbi povod sanjavo nagnenje do neke odlične gospice, ki se je zaprla v samostan, zató ker ni mogla vsled svojega stanú skladatelja vzeti. Vse to ni res.

Tri leta je pomagal Schubert očetu v šoli. Oče je bil popolnoma zadovoljen z njim, nič pa ni bil France zadovoljen s šolo, kar je tudi očetu odkrito povedal.

Se vé da, se vé da, vzdihnol je stari Schubert, vém kaj bi rad,

ljubi France, pa kaj se hoče. Ali poslušaj me, jaz sem že marsikaj na svetu skusil, in zató za vse, kar tebi po glavi hodi, nič ne dam. Ubožen umetnik, ki nima uplivnih zavetnikov, ne more naprej, najmanj pa skladatelj. Če hoče svoje skladbe pred občinstvo spraviti, treba mu je naklonjenosti drugih umetnikov, in oni se smejo z njegovim delom le ondaj ukvarjati, če jim še drug upliven mož dovoljuje. Pojdi s svojo opero k Salieriju; če je dobra, gotovo ti je ne bode spravil na oder, zató ker ti sedaj ni naklonjen, če je slaba, dal jo bo igrati, pa nalašč slabo, da bi potém mogel trditi: Glejte, ko bi bil mladi mož mene kaj poslušal, bilo bi vse drugače ter boljše, tako pa ni nič.

E, oče, če je tudi tako, kakor vi trdite, na vse zadnje pa dobra reč vendar le prodere.

To pač to, ali skladatelj navadno tega ne učaka.

E, jaz ne potrebujem niti slave niti častnih služeb. Da le morem pošteno shajati s svojim zaslužkom, pa sem zadovoljen, več ne potrebujem. Kedar se morem radovati v kolu harmonij in me ne zmoti bitje na uri, kakó sem takrat srečen! O takih prilikah bi ne menjal z nikomur, naj bi bil kdor koli.

Kakor je tebi prav, silil te ne bodem. Če ti mrzi šola, Bog ti daj sreče drugje, dejal je oče, in drugi dan je šel iskat novega podučitelja. Črez osem dnij je Schubert otresel šolski prah.

Ta dan, ko je za vselej šoli slovo dal, šel je po opravkih v notranje mesto. Umetnik hočem biti pa je, nemški skladatelj, govoril je sam sebój. Kaj mi je do zlata in srebra, kaj mi je do tega, naj me hvalijo ali prezirajo! To nič ne dé, tudi drugim se ni boljše godilo, in ravno meni bi se naj!

V takem samogovoru je prišel prav do Diabellijeve prodajalnice na „Grabnu“, v kterej si je hotel ogledati več muzikalij. Diabelli je že poznal Schuberta, vedel je, da izborno na klavirji igra in po malem tudi sklada. Ravno tiste dni pa je bila neka sloveča umetnica pri Diabellijevih v gostéh, zató je mož to priliko porabil in tudi Schuberta povabil na večerno zabavo. Schubert je obljubil, da rad pride, in ni se kesal, kajti ta večer se je seznanil z odličnimi gosti, kar mu je pozneje več potov prav hodilo.

III.

Saloni dunajski.

Do leta 1848. imel je Dunaj mnogo odličnih salonov, v kterih so se shajali odličnjaki na duhovite razgovore o znanosti in umetnosti. Ti saloni so bili jako koristni vzlasti tujim umetnikom, ki so nepoznani v

mesto prihajali, pa tudi domačinom sploh; kajti tú so se odlični duhovi najpreje seznanili in v javnost uvajali.

Takošen salon je imela tudi znana Pichlerjeva rodovina. Nekega dne ste sedeli v salonu dve gospé, domačica pa mlada gospa Arnethova, svoje dni jako preslavljana gledališčna igralka Antonija Adamberger. Pričakovali ste še drugih gostov.

No, vam pa že verjamem, ljuba Arnethovka, omenila je gospodinja Karolina Pichlerjeva, svoje dni jako čislana pisateljica; spominjam se, da je tudi dvorni sovetnik Kiesewetter mojemu možu hvalil Schubertovo opereto. Kaj pa tekst, ali je tudi kaj zanimiv?

E tako, skladba je veliko več vredna, dejala bi, vzlasti uvodni kor, ki so ga morali ponoviti. Pa tudi ariji, ki ju je Vogel jako lepo pel, ste dopadali. Se vé da, Vogel je ljubljenec občinstva dunajskega, torej ni čuda, da se mu ploska, vendar ta pot je priznanje tudi skladbi veljalo.

Kaj menite, ali bode Vogel kaj storil za mladega skladatelja? Spodobilo bi se, da bi tudi mi Schubertu na roko šli, vzlasti ker je Dunajčan.

Častita gospa Pichlerjeva, Vogel je vrl pevec, dobra duša, ali — in gospa Arnethova je umolknola.

No, meni bodete vendar odkritosrčni, ni se bati, da bi vas ne umela.

Gospa Arnethova se je nasmejala. O kaj še, tega se ne bojim, bojim se nekaj drugega. Bojim se, da bi s svojimi opazkami Vogelu krivice ne storila. Jaz sama ne vém, ali noče Vogel vsled ozirov do starejših, jako občutljivih skladateljev nič vedeti o mlajših, ali si pa morda ne upa lastne sodbe izreči o novih skladateljih.

Mogoče, da poje Vogel najrajši tiste pesni, o kterih že vé, da so občinstvu priljubljene in ktere ga navdušujejo.

Sedaj se je zaslišala hoja, in vstopili so vladni sovetnik Pichler z dvornim sovetnikom Hammer-Purgstallom, gospa Weissenthurnova in več slovečih gledališčnih igralcev in igralk. Ko se je bila govorica že razvila, odprle so se še enkrat duri, in vstopil je jako čislani prijatelj Pichlerjevih, vladni sovetnik Matej Collin, ki je spisal več domovinskih dram. Njegova drama: „Die Räuber auf Maria Kulm“ obšla je vsa gledališča, in ima res tudi mnogo theatralnega učinka. Neki pot je mlada, naivna dama naredila pesniku tá-le kompliment: Ali nam bodete skoro pisali nov igrokaz, da se bodem tudi tako lepo bala in tresla, kakor v drami „Die Räuber auf Maria Kulm“?

Že so se naveličali razgovora o najnovejših plodovih slovstvenih, o politiki pa se v salonih sploh niso razgovarjali, tudi ne o mestnih novicah, zató so prešli polagoma na godbo, in naposled je povabil Collin

vse navzoče, naj ga obiščejo prihodnjo nedeljo, ker jim hoče pripraviti muzikalno zabavo.

Ali je zopet nova pevka na Dunaji? povprašala je gospa Weissenthurnova.

Morda Spohr, oglasil se je neki gospod.

Le potrpite, gospoda moja, odgovoril je smehljaje Collin, vi ste mene že toliko potov iznenadili, zató bodem sedaj tudi jaz — vas iznenadil.

V nedeljo večer je bilo v Collinovem prekrasno razsvetljenem salonu zbranih mnogo imenitnih mož in krasnega ženstva. Razgovor je bil jako živahen, presrčen; povabljenci so se že bili dobro spoznali ter so opustili vso nepotrebno dvorljivost. Vsak je govoril z onim, ki se mu je najbolje prilegal; le kdaj pa kdaj so utihnoli, če je kdo kaj posebno zanimivega ali dovtipnega pripovedoval.

Tu na primer se je ravnatelj c. k. dvornega gledališča, duhoviti grof Moric Dietrichsteinski, razgovarjal z gospo Arnethovo, tam sta baron Zedlitz in genialna baronica Pereira presojevala neko novo dramo Grillparzerjevo i. t. d.

Pri Collinu malo v stran pa je stal ljubljenec dunajskega občinstva, znani in sloveči Vogel, in se po malem razgovarjal z mladim, plahim možem, ki ni vedel prav, kaj bi počel s klobukom, ter se je globoko in nekako leseno priklonil, ko mu ga je Collin iz roke vzel in na malo stransko mizo položil. Nató je mladi mož sedel h klavirju, Vogel z notami v roki se je pa pomeknol k njemu, in zbrani so prvi pot poslušali Schubertovega „Erlkōniga“, ki ga je Vogel krasno pel, Schubert pa izvrstno spremljal na klavirji.

Nastala je tihota kakor v grobu. Vogelu je bilo nekako čudno pri srci, bil je vajen glasne pohvale in ploskanja, in zató je ta hip čemerno zrl na skladatelja, ki je sedel s povešeno glavo pri klavirji.

Kar stopita Collin in Karolina Pichlerjeva k umetnikoma. Hvala, lepa hvala, vzkliknola je gospa, le poglejte, poslušalci so vsi osupneni, kar besedo jim je vzelo, tako jih je pesen očarala. Tudi jaz ne morem reči drugega, kakor še enkrat: Hvala, lepa hvala!

Oh, škoda, oglasi se živahno in ljubko gospa Arnethova, škoda, da nimam ta hip dveh vencev, enega bi dala skladatelju, enega pevcu.

Vogel se je naklonil, pohvala se mu je prilegala. Tudi je bil že tako hvale in živahnega priznavanja navajen, da ni bil nikdar v zadregi s primernim odgovorom, ne tako Schubert; kajti zadnji še ni bil nikdar v takej družbi, nikdar še ni bil tako pohvaljen, zató ga je rudečica oblila, in ni si znal drugače iz zadrege pomagati, da je vzel robec in si začel pot s čela brisati. Igranje ga sicer ni zdelalo, saj je dosti potov že mnogo težavnejše komade prav lahkotno izvršil, le zadrega mu je ta-

krat tako prigrevala, da ga je pot oblil. Spodobilo bi se bilo vsaj z malo besedami zahvaliti se gospéma Arnethovej in Pichlerjevej, pa se ni!

Marsikdo bi se utegnol izpodtikati nad tem in Schuberta pomilovati, ali mladi skladatelj je bil skromna duša, njemu ni prišlo na um, da bi si zató, ker je zložil krasno skladbo, domišljeval, da je že slaven umetnik. zategadel enakovrsten odličnej gospodi v družbi. Prej ko ne je Schuberta tiho in skromno vedenje v kolu visokih odličnjakov več potov pripravilo ob navadni salonski triumf, ali istinito naobražena gospoda ga je vse eno tako cenila, kakor je zaslužil; a vsled tega tudi ni bil nikdar zavrnen, kar se je na pr. zgodilo nekemu svoje dni slavnemu glasovirniku v salonu kneginje Metternichove, ker je bil le preglasen in predrzen.

Gospod Collin je poprosil umetnika, naj bi zapela še par pesnij. Schubert je bil takoj pripravljen ustreči, kajti njemu je dobro délo, da se more vpričo izvedenih poslušalcev, prijateljev umetnosti skazovati. Vogel pa je bil tudi toliko nečimeren, da je temu rad ustregel, kajti kedar je pel, žel je dosti pohvale. Vrh tega je bil dobra duša in srčno rad je privoščil malemu, zmernemu Schubertu nekaj slave. Pozneje sta se umetnika do cela pobratila, Schubert namreč je hodil s spoštovanjem in hvaležnim srcem za starejšim, slavnejšim in povsodi priljubljenim pevcem, in Vogel je za to udanost ljubil mladega Schuberta, zá-nj se zavzemal ter mu tako pomagal do imena.

Konec večerne veselice stopila sta še grof Moric Dietrichsteinski pa baronica Pereira k skladatelju. Gospod Schubert, nagovoril ga je grof, jaz vam hočem preskrbeti sedeža v dvornem gledališči, takemu skladatelju je potreba, da gleda in posluša včasih dobre igrokaze.

Gospa Pereira pa je Schuberta povabila na kosilo in obljubila, da bodeta tudi Vogel in Collin povabljena.

Ves vesel je hitel Schubert ob ednajstih iz Collinovega salona domú. Nikdo naj ne ugovarja, da hrepeni edino le nečimerni umetnik po pohvali in pripoznanji, tudi skromni je potrebuje in to še največ, on mora vsaj vedeti, ali veljajo kaj njegovi proizvodi ali nič, predno se more z veseljem lotiti novih in jih dobro izdelati. Tisti skladatelj ali pisatelj pa, čegar proizvodi ne dopadajo, pa vendar le ne odstopi, nego v eno mer občinstvo z novimi plodovi nadleguje, ta je pa gotovo zeló predrzen in nasilen.

Očetu je Schubert le mimogredé omenil, da je „Erlkönig“ pri Collinovih jako dopadal, ali materi je na drobno razložil vse, kako je bilo, ter osobito pohvalil tudi gospo Pichlerjevo, ktere spise so Schubertovi radi čitali.

Prve polovice l. 1822. bil je sijajen koncert v opernem gledališči

na korist neke dobrodelne naprave. Tudi Schubertovi so šli v gledališče, in tega večera je oče Schubert prvi pot slišal „Erlkōniga“.

Vogel in Schubert nastopita. Občinstvo gleda, posluša in strmí. Petje in igranje utihne. Tudi poslušalci se skoro ne ganejo. Na enkrat pa nastane hrup. Viharna, dolgotrajna pohvala razlega se po gledališči. Schubert sedi kakor lesen, ne sliši nič, ne vidi nič, Vogel skoči k njemu in ga potrese. Schubert se vzdigne kakor iz sanj. No, no, Schubert, šepnol mu je Vogel na uho in ga proti občinstvu tako rekóč potisnol, vsaj priklonite se. Ali ne vidite, ali ne slišite?

Več tednov se je govorilo po mestu o Schubertu in „Erlkōnigu“, vzlasti v muzikalnih hišah, ki jih je bilo takrat mnogo več na Dunaji kakor dandanes, a vendar ni hotel noben založnik krasne ballade založiti. To je prijatelje Schubertove nemilo pograbilo, jezili so se nad založniki, in na vse zadnje so oni na svoje stroške izdali skladbo, ki je bila kmalu razprodana. Se vé da tudi o tem se je mnogo govorilo po mestu, in odslej ni bilo treba Schubertu dosti beračiti okrog založnikov in ponujati svojih skladeb. Dobro pa ni bil Schubert nikdar plačevan.

Schubert je veliko pisal, ali nektere skladbe nimajo nobene prave cene, torej tudi niso prodrle, ostalo pa je izborno zrnje. Priznati moramo, da je v sedmih letih dovolj lepega blaga na dan spravil.

Res je, da so se mnogi površni skladatelji pozneje dosti bolje plačevali, kakor Schubert, vendar zbog tega ne smemo preostro soditi njegovih založnikov. Vsak čas ima svoj značaj.

Prva leta se o Schubertovih skladbah zvunaj Avstrije malo vedeli, takrat je še tudi dovoljeno bilo ponatiskovanje, a to dopuščenje bilo je na škodo pisateljem in založnikom. Na zadnje je še Schuberta zavidnost preganjala; plevel raste povsodi, nedolžnemu Schubertu se še sanjalo ni, da nekteri skrivaj proti njemu rujejo, da ovirajo razširjanje njegovih skladeb, in ko jih le niso mogli pohoditi, začeli so z blatom ometavati njegov značaj.

Schubert je v večjih družbah malo govoril, vzlasti malo o literaturi tedaj, kedar so bili cenjeni literatje navzóči, in vsled tega so mu mnogi zavidniki očitavali, da je kratkoumen.

Tudi Goetheja je vzradovala Schubertova muzika, a nekteri slavni skladatelji pa je niso nič kaj prijazno sodili, kar priča o zavidnosti.

Schubert je rad zahajal s svojimi tovariši na kmete okoli Dunaja. Navadno so bili kolikor toliko lačni in žejni, in šli so radi v to ali ono gostilno, včasih so se tudi zavrtili s kmetskimi dekleti, in vsled tega so zavidniki Schuberta dolžili, da je surov. Mi pa trdimo: Kdor je znal zložiti „das Lob der Thränen“, „die trockenen Blumen“, „die junge Nonne“, imel je gotovo plemenito, nežno in občutljivo srce.

Marsikdo ne stopi nikdar v kmetsko gostilnico, ne pomeša se nikdar med prosto ljudstvo, nosi vedno svetle rokavice, oblači se po najnovejšej modi, ali vendar žali zeló zeló z besedo in s činom svojega bližnjega, a Schubert je bil jako prijazna, ljubezniva in postrežljiva duša!

(Konec pride.)

Ubóžec Karo.

Dovòlj že pél o lepôti cvetlíc,
Dovòlj o potóčnih sem bistrih valóvih,
Dovòlj o ženítvi vzpómladni ptíc,
O letnih viharjih in zimskih snegóvih,
In tudi, kakó sem deklét cvetnih
Iskal, nahajal, iskréno ljubil,
Ti, pesen, posoda si čujstev grenkih
O zvestem ljubimci, ki sem ga izgubil.

A človek to ni bil, ki sedàj
Po njem sè mi pogostoma toži;
Če svét se zá-te zaníma, znàj,
Da pes le bil si v rujavi koži.
V vasì, kder prosjáški med nami žíl,
Otrôka poznàl si in bábico staro,
Zalóžajev mnogo od nas si dobíl,
Ljudem se je smilil ubogi Karo.

Prinašal te često je k meni korák,
Z nogó si na duri srčno popraskal,
Odprl sem ti jih v prijaznosti znak,
Plešóč potem si ob meni se laskal.
Na tanko je tvoj želodec znal,
Kdaj kósil sem, júžinal ali večérjal,
Nasíčen vselej od mene si vstal,
Brez straha, da bi kedàj te ozmérjal.

Ko hodil sem k njej v ljubezni razgrét,
Družník si mi bil, a vedno si molčal,
Skrivnósti sladké ni zvedel svét,
In da bi mogel, ti nisi golčal.
Naj v šali kdo je mene prijél,
Zarénčal si in se vá-nj zaprašil;
Kdo zá-me storí takisto vesél?
Prijatelj mnogi bi se oplašil.

Oblízkov zató si dôkaj užíl,
In slastno so mléli jih tvoji čekáni,
Da lèhko sedaj bi te še gostíl
Pri vsaki si mislim kôsti obráni.
Res ni lepó ker hvalim se sam,
A šêga je vendar taka na svéti:
Če tí ne razglásiš, kaj ti dám,
Tegà ne zabódem jaz razodéti! —

Gorjé mu, kdor o dobroti živèč
Po tujih doméh ostanke pojéda,
Vsak pôgled ga rani kot oster mèč,
Bogatca ne gane prosjákova béda:
Kedàr se plésniva skórja mu dá,
Neslanega krópa se žlica mu núdi,
Klečé naj zahvali iz srcá
In brzo potem naprej se potrúdi!

Sam tvoj gospod te od sebe pehnìl,
Ko videl je svoje imetje v grobi,
Živòt si pod trdo rokó izdihnìl
Usode v kožedírski podobi.
O tvoji hitri smrti je vést
Vzbudíla sočutje mi najtopleje,
Kdor pít je k meni zahajal in jést,
Nigdár nihčè me ni ljubil zvesteje.

Dovòlj, če tudi se ne bojím,
Da pámetnika bi raztogótil,
Vse kar sam dejál mirán ponovím:
Ti znanca si mnogega mi osramótil!
O Karo, da tvoj gospod sem bil jaz,
Sedàj še pri meni kostí bi grúdil,
In ko ti kratek delal mi čas,
Smijóč bi jaz tvoji se úmnosti čúdil! —

Jos. Cimperman.

Narodno blagó s Tolminskega.

Priobčil *J. Fonovski.*

a) Kineški zid.

(Legenda.)

Kitajci so imeli z nekim sosednjim kraljem vojsko. Ravno takrat pa je hodil božji sin po svetu, in ko so slišali, da čudeže dela, šli so ga prosit, naj bi on mir poslal njim in njih sosedom. Bog je pa zapovedal svojim apostolom in učencem pesek potresti okoli dežele, in glej! kakor so pesek potrošali, tako hitro je rastel visok in debel zid, in živa duša ni mogla več v Kino. Njih kralj se imenuje zató „zazidani kralj“, ker ga je sam Bog zazidal.

b) Sv. Šembilja.

1.

Sv. Šembilja, pravijo, bila je Salomonova sestra. Bog je pravil enkrat Salomonu, da naj gre, ako hoče biti najmodrejši, na oni vrt k studencu ter naj pije in se naj umije s studenčnico. Šembilja pa je to skrivaj slišala, in zató je prehitela svojega brata ter se napila in umila s studenčnico; zatorej je bila modrejša od Salomona.

2.

Sv. Šembilja je naročila, da kedar bo umrla, naj pogrebejo njeno telo pod viniko (vinsko trto). Ali hudobni ljudje so jo pokopali pod bezo, in zató rodi tudi beza vsako leto obilen sad, vinika pa ne.

c) O vijedomacih.

Po hribovitem Tolminskem se sliši večkrat pripovedovati o „vijedomacih“ ali „vijedom'cih“, in sicer takó-le:

„Pridejo tudi taki ljudje na svet, o kterih se po gotovih znamenjih pozna, da bodo, ako so moški „vijedomaci“, ako so ženske pa „vešče“. Da se taki ljudje „odtvarijo“, to je rešijo, morajo se dati skozi okno, da jih nesó h krstu. Vijedom'ci in vešče imajo hudo življenje. Oni hodijo po noči nevedé s treskilniki na križempot in tam se tolčejo z ognjenimi treskilniki. Da pa vijedomac treskilnika ne vzame, zasekajo vá-nj tri križe. Vsi se razmesarijo in raztrgajo, pa vendar predno je dan, povrnejo se vsi zdravi domú. Nekdaj je nebojéč fant splezal na oreh blizu tam, kjer so se tolkli vijedomaci, in ko so roke, noge, ušesa in vsake vrste udov kvišku metali, ujel je roko, ki je prišla do njega na oreh. Kedar so se imeli ločiti, manjkala je roka nekemu dekletu, vešči, ktero je on poznal. Ko pa le niso mogli roke najti, urezal je eden bezo in naredil dekletu roko. Pri nekem besedovanji že več let potém rekel je isti fant onemu dekletu: „Molči ti, ki imaš bezovo roko“. Pri tej priči jej je rés postala roka bezova in jej je odletela.“

Vurberški Krsnik.

Spisal *dr. Jož. Pajek.*

O Krsniku pravijo, da se je enkrat v seka (slokega ogrskega bika) izpremenil in se s krivim Krsnikom kotal (boril), kteri se je v bušaka izpremenil. Trstenjak v „Slov. Glasn.“ 1859, str. 173.

Nad levim bregom Drave, tri ure od Maribora, je grad Wurmberg. V starej visokej nemščini pomenja Wurm to, kar Drak. Tudi so imeli vurberški grofi draka za grb. (Še sedaj je ta grb nad velikimi vrati župnikovega dvorca v Vurbergu, in sicer nad onimi vrati, ki so obrnena proti „ptičenci“ in sv. Martinu. Pisatelj.) Sèm postavlja slovensko ljudstvo bajè Krsnika, Krstnika ali Kresnika s pozojem ali sesom. Trstenjak v „Novic.“ 1864, str. 112.

O vurberškem Krsniku se poroča sledeče: Slovenci so nekdaj imel po raznih krajih svoje varuhe, ki so gospodovali črez njihovo deželo in jih varovali nadlog. Imenovali so jih Krstnike. Če sta se dva Krstnika vojskovala, dobil je vselej zmagovalec svojej deželi srečo in blagostanje. Polja so mu lepo obrodila, v goricah je bila obilna bratev, in ljudje so bili zdravi in v vsem srečni. V deželi zmaganega je pa bila nevolja pri nevolji; polja so bila nerodovitna, v goricah je bila slaba trgatev, in ljudje so bolehali za kužnimi bolezni. Ko je nekdaj slaba letina bila, se je govorilo: Naš Krstnik in tuji sta se poskusila za žito. (Primeri pravdo zoper coprnice v mariborskem okraji, ki se je vršila leta 1546., in ktero je prof. R. Reichel objavil v „Mitth. d. hist. Ver. f. Steierm.“ XXVII, str. 122—135. Coprnice Šamprl, Rosenkranz in Lačenberger so se leta 1545. pred sv. Jernejem, ko je bilo žito dozorelo, v nekej kadi v potoku kopale. To vodo so iz usmiljenja izlile na trato; ko bi jo pa bile izlile na kamenje, bila bi toča vse potolkla. V redosu ali redoseji so činile različno žito in so pod redosom plesale. Potem je vzela vsaka nekaj žita s seboj domú in to so hotele v meglo pognati. Na ktera polja bi iz teh megel deželo, ostala bi nerodovitna. To je Margeta Šamprl že skusila. Pisatelj.) Vzela sta snop žita in se začela zá-nj trgati. Našemu je ostalo samo vezilo v rokah, vse drugo pa je tuji odnesel. Ko je prišla žetev, delali so pri nas debela vezila, ker le v vezilih je bilo dosti žita, v snopu pa celo malo, ker je naš Krstnik snop izgubil in le vezilo dobil. — Ako se kedaj na jasnem nebu bliska, pravijo, da se Krsniki med seboj sekajo. (Enako si tolmačijo to prikazen v Središči, kakor mi je pravil preč. g. L. H. Pisatelj.) — Ko so Krstniki gospodovali, vladala je v kačjej deželi kačja kraljica, kterej je bilo veliko število kač podložnih. Kraljica je imela jako čudovito krono; kdor bi to krono dobil, imel bi zmirom dosti denarja. Vurberškega Krstnika je mikalo to krono dobiti. Vendar je bilo to prav težko, ker kačja kraljica je čuvala svojo krono

jako skrbno. Tat bi pa bil tudi ukradeno krono težko unesel, ker bi ga truma kač, od kraljice poslana, kmalu došla. Vurberški Krstnik si torej oskrbi od svojega do kačjega grada mladih čvrstih konj, sam pa gre v kačji grad. Ko torej pride, najde kraljico velikokrat okoli mize zasukano. Krstnik se je zgrozil, ko je to strašno kačo ugledal. S časom se je pa ohrabril in začel s kačo kvartati; igrala sta pa za krono kačje kraljice. Krstnik je imel psa, ki mu je karte vzdigoval, če mu je ktera na tla padla; kača pa si jih je morala sama vzdigovati. Pri takej priložnosti utakne Krstnik na mizi ležečo krono v žep, česar kraljica niti zapazila ni. Krstnik je premišljal, kako bi ušel. Krstnik ali grof skonča igro, priporoči se kraljici in hiti, kar more, od ene konjske postaje do druge. Ko kraljica tatvino zapazi, zažene strašen krik po deželi, in brzo privrši od vseh stranij strašno kač. Vsa truma hiti za Krstnikom, a on jim je le v svoj grad ušel. Vse kače so opešale, le ena sama je do Vurberga prihitela. Ko vrata zaprta najde, tresne z repom po njih, da se je celi grad zmajal. Ležala je vedno pred gradom, in vsak dan so jej morali dajati vedrico mleka. Ko je pa grof, vurberški Krstnik, umrl, čul se je pri gradu strašen vrisk, in kača je hitela proti Dravi. Kjer je lezla, bilo je videti, ko da bi bil s plugom brazdo urezal.“ Tako je poročal Koloman Mulec v „Novice“ 1858, str. 253. Mulec je bil rojen pri sv. Antonu v Slov. Goricah in je bil subdiakon v Admontu, ter je umrl pri sv. Antonu v „Slov. Goricah“ 25. septembra 1859. Glej „Novice“ 1859, str. 316.

O vurberškem Krsniku pripoveduje se še nekaj drugega. Grad Vurberg imenujejo listine 11. stoletja Wurben, kar pomeni v starej nemščini pozoja. Še sedaj postavlja naš narod dosti povestij v ta grad, postavim, kako je Krsnik Sasa ali Sesa ubil. Zmija je lezla prek Drave, pravi ljudstvo, in je bila tako grozovito velika, da je tok Drave zadržavala, Drava je prestopila breg svoj in poplavila vse Ptujsko polje. Vlekla se je zmija skozi gorice, kjer se še sedaj vidi vijugast jarek, proti silnemu gradu in ga je oklenola s svojim truplom, rep v gobec potaknovša. (Druga povest pravi, da je pozoj „Ses“ bil od Krsnika iz oblakov vržen, in da se je kotal doli po bregu in izbrazdil vijugast jarek.) V gradu je živela zaprta lepa kraljičina z imenom Vesina. Šest mesecev je zmaj na Vesino pred gradom prežal. Na Jurjevo je pa prišel lep grof, Krsnik, s svetlim mečem in se je postavil nad kačo. Kača pa je imela peroti in je v zrak zletela. Pa tudi Krsnik je vedel bajati: — vzrastla so mu krila in v zraku se „Ses“ in Krsnik hudo vojskujeta. Krsnik premaga kačo, vrže jo v globoki grajski studenec in jo tam priklene s silnim lancem na pečino, kjer še dandanašnji leži. Ko je Krsnik Sesa premagal, padala je sama zlata pšeničika na zemljo. Krsnik si je Vesino vzel za svojo ženo in je z njo srečno živel. — Kdo ne pozna iz te povesti, ktero je rajnki vurberški župnik, A. Donau (domá iz Alserskega predmestja na

Dunaji. Pisat.) popisal in professorju d^{rja} Puffu izročil, borbe solnčnega božanstva z zimskim ali pa viharnim pozojem, kteri ima boginjo zemlje v svojej oblasti! Trstenjak v Letopisu „Matice slov.“ 1870, str. 21.

Pohorci pravijo, da je Kresnik imel dosti krav, ktere je sam dojil. Mleko njegovih krav je tako dišalo, da se je bela kača večkrat v hlev skrila in njim izsesala mleko. Svoje krave je najrajši sam pasel po planinah. Enkrat zaspi, in pride tolovaj iz Velenja, pa mu krave ukrade. Kresnik jih je iskal, pa jih ni mogel najti. Imel je pà psa s četirimi očmi. Tega pošlje po planinah. Hitro je izvohal kravice. Bile so zaprte v votlini silne gore. Pes beži domú h Kresniku, kteri je sedel v velikem gradu, in oznani svojemu gospodu, da je krave našel. Kresnik zleti kakor ptič črez planine in potrka na vrata. Tolovaj, na pol člověk na pol pozoj, mu pa krav ni hotel dati, dokler ga ni Kresnik s streljo ubil. Pohorski (Trstenjak) v „Novicah“ 1858, str. 374.

Kresnik je imel brata Trota. Z njim se je enkrat vozil na zlatih kolih na gostijo k babilonskej kačjej kraljici. Med potem je začelo grmeti. Kačja kraljica namreč ni Kresnika trpela, čeravno se mu je zmirom prilizovala. Pošlje torej kačo, ktera je kakor orel imela silne peroti. Naglo zleti na njega iz megel in ga hoče zaklati. Trot jej je pa z zlato sekiro glavo odsekal. Kača je z repom v oblake mahnola, in ulila se je srašna ploha. Kresnik in Trot sta se skoro utopila, le nagle noge njunih konj so ja rešile. — Enkrat je babilonska kačja kraljica poslala krivega Kresnika. Bil je vražji coprnik. Kraljica mu reče: Dam ti pol kraljestva in še svojo zlato krono, če mi zakolješ Kresnika. Coprnik zleti po zraku do Vurberga, pa Kresnikov pes ga je izvohal. Kresnik pogleda skozi okno, in iz Drave se kadi črna megla, iz megle pa gleda črn bik. Kresnik se tudi v bika izpremeni in mu gre v zrak nasproti. Z močnim čelom ruči v črnega bika, kteri se premagan v Dravo prekopicne. Začelo je dežiti; kmetice so roke skozi okno držale, kapala je sama zlata pšenica na polje. — Kresnik se je enkrat zaljubil v lepo hčer kačje kraljice. Ker ni drugače zamogel v kraljičino palačo priti, izpremenil se je v palčnika. Ko je na dvorišče prišel, so se mu vsi smejali in ga za norca imeli. Po noči pa se je izpremenil v lepega junaka in je kraljičino s seboj vzel. — Največji neprijatelj Kresnikov je bil kačji kralj Babilon. Enkrat je Kresniku vse krave pokral in jih v velikem bregu skril. Kresnik je vzel silno boklačo (batino) in je udaril po pečini. Mahoma je prišlo tisoč hudih duhov iz globoke votline. Ko so ti duhovi na svetlo stopili, začelo se je bliskati in grmeti kakor na sodnji dan. Kresnik je pa vedel, da so sami vražji coprniki; zato je vse potolkel — bili so sami patoglavci, in precej se je zvedrilo. Potém je še zaklal kačjega kralja in dobil je krave nazaj. — Kačji kralj je ednok hotel Kresniku kozla ukrasti, kteri je imel zlato brado. Kresnika ravno ni domá bilo;

hodil je s svojim psom na planini po lovu. Ko domú pride, pogreši hitro kozla. Zapreže torej svoje štiri bistre jelenke in ga dojde ravno pri morji. Z ostro sekiro mu razkolje glavo, kozla pa je vpregel v kočijo. Koder se je vozil, namakal je zemljo hladen dežek in tisto leto je rastla sama zlata pšenica. — Ednok je Kresnika povabil morski kralj na gostijo. Vzel si je najlepšo vilo, ktera mu je za doto prinesla 999 gradov. Iz vurberškega grada je stopil v zlato ladijo in črez trideset dnij je prišel k morskemu kralju. Tam so samo „forežino“ pili. Kačja kraljica je zvedela, da ni Kresnika domá. Hitro zleti v vurberški grad in mu vzame lepo ženo Alenčico. Ko Kresnik domú pride, ne najde ljubljene žene. Hitro si zmisli, da mu jo je vzela kačja kraljica. Sedem mesecev je imel hoditi do kačje kraljice. Ko do nje pride, začne se huda vojska. Kresnik je dosti vojščakov s seboj vzel. Kačja kraljica se je skrila v globoko gorsko votlino, v kterej je bila Kresnikova Alenčica priklenena; stražila je jetnico grda kačja pošast. Kresnik je zmagal in je grdo kačjo pošast zaklal in svojo ljubo Alenčico rešil. Trstenjak v „Novicah“ 1858, str. 374.

Ko sem bil letos 27. avgusta pri sv. Barbari poleg Vurberga o priložnosti obhajanja sv. Jerneja, zvedel sem od crkvenih ključarjev Domiterja in Bele sledeče: Rajna Raner-ka, ki je slovela kot „babica“ in je doživela 90 let, vedela je velikokaj o Kresnikih povedati. Če se o času žetve na večer v oblakih bliska, pa nič ne grmi, nego samo blisk iz oblakov v oblak šviga, tedaj se Kresniki med seboj za snopje poskušajo. Vsak Kresnik ima svoj kraj. Enkrat je naš Kresnik, ko so se za snopje poskusili, samo pas ali povreslo od snopa v rokah obdržal. Rekel je torej našim ljudem, naj le debele pase delajo, ker v njih bo dosti žita, drugo latovje bode pa prazno. In resnično so iz pasov največ namlatili. — Enkrat pa je rekel vurberški Kresnik: Danes bo nastala strašna nevihta in hlišč. Na polji se bodeta klala med seboj dva „neresta“ ali „pera“; eden bo slok, mršav, drugi pa bode debel. Debelemu ne smete pomagati, on je že itak močnejši. V resnici se je zgodilo, kakor je bil Kresnik rekel. Ljudje so videli, kako sta se neresta med seboj ruvala in sekala. Neki kmet s polja je pa slokega neresta s šibo trikrat po hrbtu udaril, in precej ga je debeli „ladal“ ali premagovati začel. Ko se je boj tako za slokega neresta neugodno obrnol, priskočil je drugi kmet in je s kidalnimi vilami od zadi debelega neresta v istesa pahnol, in takoj se je vsulo preobilo pšenice na polje, da so jo naši ljudje predosti imeli. Sloki nerest je bil vurberški Kresnik, in ta je pozneje kmetu pokazal svoj hrbet, na kterem se je poznal trikratni udarec s šibo, in mu je nevoljno rekel: Vidiš, kako si me! — Enkrat je Kresnik zlezel v zvonik vurberške crkve in je tam iz line gledal; njegova žena pa je ravno takrat iz gradú skozi okno pogledala in je zaklicala: Glejte, glejte! Naš Kresnik doli iz zvonika gleda! Pri teh besedah pa je Kresnik na zemljo padel in se ubil.

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg*.

(Dalje.)

Tvoritev imen.

V obče je znano, da si stvarja slovenščina svoj slovniški zaklad vzlasti po izpeljavi; tú je prava tvorilna moč slovenskega jezika; manje mu ugajate glasovno vikšanje in sestava. Isto tako ima rožansko razrečje, izvzemši sestavljenke s predlogi in glagolskimi koreni, malo sestavljenih izrazov. V rabi pa so skoro vsa obrazila, koja se nahajajo v knjigah; a zapisali bodemo samo ista, ki so ali v rožanskem govoru nenavadna in redka ali prav gosto uporabljena.

a) Obrazilo *-aj* hranijo samo še lastna imena, kakor Poláj, Razáj; redka so obrazila: *-elj (-eljica)*: prjátov (prjátlca); *-ava*: sviečáva; *-ba* (rož. -và): tožvà, s'žvà, pon'dvà, sodvà; *-ilja*: švíla; *-elja*: ropotéla, p'stéla (= pusta baba); *-ulja*: strhúla; *-ad*: živád. Nenavadne pa so končnice: *-aš*, *-oča*, *-ava*, ako kaže način dejanja (pisáva); obrazilo *-jek*, ki zaznamenuje živalsko blato, glasi se *-jak*, torej enako končnici, ki pomenja shrambe, hleve itd.; obrazilo *-man*: tátrman, rácman, Pírman, Číčman, Lájderman, Čárman.

b) Pogosto pa se nahajajo tá-le obrazila:

-inja: baráčinja, 'ováčinja, sromá'inja, sosõdinja, mójstrinja (mojstrova žena); bírtinja, baróninja, hrófinja ali hráfinja, põ'inja = pekarica; Kovál-inja (Kovál-ova žena), Honzákinja, Bóštinja, Tónčkinja itd.

-ina: hovédina, sv'njína, 'ožuhovína; brodnína, dasatína, mostnína, voznína; níemšč'na, sovõnjšč'na; modõnína, srabrnína, zvatnína, žõlõznína; novína, starína, 'olína; dolína, pvanína, ravnína; ž'vína, držína; trdína.

-je: v''čõnje = učenje, 'ovánje, zdíh'võnje, vp'tjè = vpitje, b'tjè, 'rtjè; cvíetje, dríevje, sádje, põrje, lístje, snópje, zálõnje; brovjè, smríečje, hrmóvje, m'cíesnovje, d'žóvje; zhvavje = zglavje, znúežje, podstríešje, rázpotje, Podhorjè, Míeharje.

c) Domovinska imena snujejo Rožanje z obrazili:

-án (tudi *-àn*): Svačán, Tržičán, B'strčán; Rožàn, Salàn = Seljan, Rutarjàn, Kožentavrjàn; Résnčan, Šmarjõčan, Kápovčan, Madbróvčan, Bláčan = Beljačán, Dóbrovčan; za ženski spol pritika se *-ka*, ali ne vselej, na pr.: Svačánka, B'strčánka, Tržíčanka; Sévka, Rútarca, Šmarjõč'ca.

-čič: Boróvč'č, Hlínč'č, Podhórč'č, C'lóvč'č = Celovčán, H'špóvč'č = Žihpoljčán.

d) Krstna imena kažejo te-le končnice:

-a: Tóma, Honza, Fela, Petra; Mójca, Héba (Eva), Špeva, Míedla; *-ak*: Hónzak, Fránzak; *-e*: Francè, Honzè, Bančè (Urban); *-ek*: Joz''k, Dam''k; *-an*: Tóman, Míhan, Fóltan.

e) Zmanjševalke:

-ec: ded - died'c; 'ot - 'ot''c; 'r'h - 'rúh'c; mlin - mlínc; 'riž - 'ríž'c; Miha - Míh'c; Toma - Tom''c.

-ek nahaja se poredkoma v rožanskem govoru: zec - zéč''; Józ'', Dám''; namesto tega obrazila uporabljajo Rožanje mečjo končnico *-ej*, ktero lahko smatramo kot znak tega razrečja; zatorej naj bode tudi primerov večje število zapisanih: dŏd - dŏdŏj; nòž - nóžŏj; hvàž - hvážŏj; d''ž - dížŏj; vòv - vólŏj; stòv - stólŏj; rueh - róhŏj; vúez - vúezŏj; mož - móžŏj; 'r'h - 'rúhŏj; brus - brúsŏj; 'òv - 'ólŏj. Vsled prepogoste rabe izgubila je ta končnica zmanjševalno moč, kakor v izrazih: fárŏj = fár, pílŏj = pilec (puškar); 'ótrŏj = boter; srúetŏj = sirota; strícŏj = stric; átŏj = oče. Tudi krstnim imenom obojega spola prideva se to obrazilo: Tómŏj, Pétrŏj, Fráncŏj; Mójcŏj, Lízŏj, Kátrŏj.

-ič: hrad - hrad''č; 'ral - 'ral''č; 'òš - 'oš''č; 'r'h - 'rž''č; stòv - stol''č; muest - most''č; rueh - rož''č; 'ònj - 'onj''č,

-ica: hváva - hvávca; nóha - nóh'ca; ró'a - ró''ca (tudi ročíca); míza - m''z'ca; lípa - l''p'ca; píva - p''lca; šíša - š''š'ca; lína - l''nca; Bárba - Bárb'ca; Mína - Mínca, Kátra - Kátrca.

-ka: žanà - žíen'a; m''š - míš'a; Lena - Lŏn'a; Réza - Réz'a; Míca - Míc'a.

-ce: 'ovú - 'olésce; parè - parat'cè; drŏvú - dravŏsce; 'ladvò - 'ladívce.

Dvakratno pomanjšanje kažejo sledeči primeri: zuen - zvónc - zvónčŏj; 'ladvò - 'ladívce - 'ladívč'ce; 'r'h - 'rž''č - 'ržíčŏj; žanà - žíen'a - žíen'ca; píva - p''lca - p''lč'ca; Petr - Pŏtr''č - Pŏtríčŏj; Léna - Lŏn'a - Lŏn'ca. —

Nemčevanje.

Koroški Slovenci in med njimi najbolj Rožanje so v neprestanej dotiki z Nemci. Zatorej nahajamo v njihovih razrečjih vse polno nemških izrazov, ktere je prosti narod ali po svojem izgovoru preustrojil in jim utisnol domače lice, ali pa je pušča neizpremenjene; zadnjo prikazen utegneš v novejšem času opazovati. Omenjeno je že bilo v uvodu tem sestavkom, da se širi ponemčevanje za naše dobe systematično in s strašno naglostjo; stari zarod umira, novi pa se šola v nemških učilnicah. Ne bomo torej naštevali vseh istih nemških besed in izrazov, ktere je prevzel rožanski govor iz nemščine, kajti težko bi bilo najti temu konca in kraja, temveč mi le hočemo tu samo po nekoliko točkah razkriti upliv nemščine do sosednjega jej govora rožanskega.

1. Spolnikov slovenščina nima; a priprosta govorica rožanska uvedla jih je iz nemščine in jih vedno še dosledno uporablja.

2. V nemščini se prilog na dopovednem mestu ne sklanja: der Weg (die Strasse, das Band) ist lang. Prav tako ne sklanja rož. govor nemških prilogov. ako so neizpremenjeni, a ne samo na dopovednem, no tudi na

pridevnem mestu; na pr. fajn róba; ordnàr puš'a; hmàjn ldí; róba je fajn; púš'e so ordnàr; ldí so hmàjn; srúeta je še tríezb'' (trezna). Ako pa priraste nemškemu prilogu slovenska končnica, sklanjajo ga pravilno: vodà je fríšna; žemle so fríšne; dobíč'' je hvíšn; hvišnah dnarjev. Glej Kres, str. 430. in sl.

Tudi nesklonljivost primerjalne stopnje bi se dala po nemškem uplivanji razložiti: naš hartl je líepš'; náša šíša je líepš'; náše drövú je líepš'; náš' vol'' so líepš'; náše horé so líepš'; náše dravése so líepš'.

3. Zloga *pre* v sestavi, ako pomenja *preveč*, nima naše razrečje; mesto njega rabi nemški *zu*, a izgovarja se s polglasnikom *c'*; na pr. c'völ'' = prevelik, c'míhn = premajhen, cvèč, cmáv' itd.

4. Nedoločnik pri prilogih, ako nima finalnega pomena, govori se po nemškem zgledu s členico *za*; na pr. čúdn za pohládat'; strašnú za pošúšat'; potepùh je c'favl za dávat'; 'aj pa je za šl''šat' = was ist zu hören? vse 'ni za povöt' = alles ist nicht zu sagen.

5. Sestavljanje samostavnikov in glagolov s predlogi in prislovi izvršuje se pogosto po nemškem uplivanji. Vzlasti znamenito je, da se je izgubil pomen slovenskih predlogov in prislovov in da se radi tega pridružujejo takošnim sestavljenkam še druge nemške ali po nemškem posnete členice.

a) Mesto členice *do*, kedar odgovarja nemškemu *zu*, *dazu*, čuješ včasih nemški *zu*; na pr. cuestóp't' = beitreten; cuemárn'vat' = zureden = ermahnen; cuelatöt' = zulaufen; cuepustít' = zulassen; cuevpréč' = dazuspannen; cueprstáv't' = dazustellen; cueprdját' = dazulegen; cuenosít' = hinzutragen; cueprlít' = dazugiessen itd.

b) Nemškej členici *auf* odgovarja rožanska *hor' (gori)*; na pr. horlézat' = auflösen; horbórtat' = aufwarten; horrámat' = aufräumen; horjöt' = aufgehen; horvstát', horvstájönje = Auferstehung; horpölát' se = sich aufführen, horpölánje - die Aufführung; hordŕžat' se = sich aufhalten; hornavozít'; hornasadít' itd.

c) Predlog *aus* slovenijo Rožanje s prislovom *v'n*; na pr. v'nzröč'' = aussprechen; v'nzdúhtat' = ausdenken; v'njöt' = ausgehen; v'nspoznát' se = sich auskennen; v'nsmiját' se = auslachen; v'n'l''cat' = ausrufen; v'nspréč' = ausspannen; v'nzlöst'; v'nzlít'; v'npomáhat = aushelfen; v'nríhtat' = ausrichten itd.

d) Mesto členice *od* uporablja rožanska govorica, kedar znači ločitev, nemški *weg*, kterega izgovarjajo wö' (= wök); na pr. wö'vröč'; wö'stóp't'; wö'správ't'; wö'vlít'; wö'odrázat'; wö'odsá'at'; wö'odhrízn't'; wö'jöt'. Nehanje ali končanje glagolovega dejanja izrazujejo s slovenskim predlogom *od*: odzvonít', odpovöt' se, odcinhlát', odrást't'.

e) Predlog *pred*, kojega nahajaš v pravilnej slovenščini prav redko glagolom pridruženega, rabi Rožanom pogostoma v prevajanje nemške

členice *vor*; na pr. priedšrîbat' = vorschreiben; priedžebrát' = vorbeten; priedbrát' = vorlesen; priedvrôč' = vorwerfen; priedjöt', priedvozít', priedpôlát' se; priedprít' = vorkommen; priedstáv't' = vor Augen stellen.

f) Nemški *ab* sloveni se s prislovom dov' (doli); na pr. dovlífrat' = abliefern; dovdón'at' = abdanken; dovtálat' = abtheilen; dovs'očít'; dovštráfat' = abstrafen; dovpotéhn't' = abziehen; dovhávž'vat' = abhausen; dovpostáv't' = absetzen; dovlézat' = ablösen.

O imenitnejših električnih iznajdbah.

Spisal *S. Šubic.*

(Konec.)

V.

Vrnimo se k zgoraj omenjenim elektrodynamičnim mašinam. Spomnimo se, da smo spoznali že resnico, da se delo, ktero opravlja tista moč, ki goni elektrodynamično mašino, izpreminja v električni tok, kterega utegnemo zopet porabiti, da nam opravlja bodi si z elektromagnetom ali s kako drugo napravo kako drugo delo.

Na tako izpreminjevanje delavne moči v električni tok in na nasprotno izpreminjevanje vzbujenega električnega toka, ki ga napeljujemo po elektrovodih kamor je, opira se izpreminjevanje in prenašanje vsakterih močij v tiste kraje, kjer želimo porabiti njihova dela.

Ker se električni tok utegne pretakati po dolgih vezéh, moremo napeljavati tok izvirajoči iz elektrodynamične mašine, ki jo goni na primer kaka močna grapa v hribih ali kaka velika voda, v tista dalnja mesta, kjer bi radi opravljali kako delo, pa nam primanjkuje pripravne delavne moči.

Ta ali ona moč ali mašina, naj bo parna mašina ali pa mlinsko koló, goni kjer bodi elektrodynamično mašino in daje močen tok, kteri se pretaka po elektrovodih v dalnje kraje, da goni tamkej enako elektrodynamično mašino ter opravlja z njo kako potrebno delo. K takej osnovi za prenašanje delavnih močij iz kraja do kraja je tedaj treba trojnih mašin: prva mašina, ki goni, druga, ki se goni ter izpreminja prvo delo v električni tok, in tretja, ki izpreminja tok zopet v delo.

V Nürenberg-u se je že leta 1877. storil začetek takemu prenašanju delavne moči. V drugem nadstropji nekega mlina je stala elektrodynamična mašina, ktero je gonila voda z mlinskim kolesom in izpreminjevala svoje delo v električni tok. Od elektrodynamične mašine so bili napeljani več kot 120 metrov dolgi elektrovodi v spodnjo vežo, kjer

je tok gonil z elektromagneti drugo mašino, ki je zopet vrtila koló v bližnjej reki stoječe, ter je srkala vodo iz vodotoka in jo vzdigovala kvišku.

Pri takih in enakih prvotnih poskusih se je izgubljalo sicer veliko prve delavne moči, in sicer okoli petdeset od sto. To se razume takó-le: Ko bi sto konj gonilo prvo elektrodynamično mašino, bi električni tok iz nje izvirajoči z drugo elektrodynamično mašino ne opravljal več dela, kakor ga opravlja samo petdeset konj. Kar se pri takej osnovi izgubi dela, to se izpreminja večjidel v gorkoto; tedaj se dela pri obojih izpremembah vselej nekaj gorkote, kar si lahko vsak domišlja, ki vé, da se ogrejejo osi, ko se kolesa vrté.

Ko je Gramme leta 1877. svojo elektrodynamično mašino prvikrat skušal k delu uporabiti, dajala mu je za vsakih 75 kilogram-metrov prvega dela na drugem kraji samo 39 kilogram-metrov dobrega dela. — Pozneje pa so se naprave tako zboljšale, da dajejo po šestdeset od sto. Novejši Siemensovi poskusi dajejo upanje, da se bo dobivalo po sedemdeset in po več dela od sto.

Vpričo teh skušenj se vprašujemo radovedni, kaj je še upati v poslednjih časih od električnega prenašanja moči in njih dela. Koliko natornih močij nam uhaja dandanes brez rabe, koliko moči poteče z vodó po rekah, koliko po grapah in ne opravlja nobenega hasljivega dela. Vsaktere teh močij pa utegnemo prenesti z elektrodymanično mašino iz tistega kraja, kjer se nahaja, na tisti kraj, kjer je nam treba njenega dela.

Velike elektrodynamične mašine nam utegnejo izpreminjevati velike moči vodá v električni tok, kterega je mogoče napeljavati po bakrenih vezéh na mesta, kjer bi gonil elektrodynamične mašine ter bi opravljal z njimi potrebna dela in nam zraven tega tudi pripravljal gorkoto in luč!

Leta 1878. sta na Francoskem rabila inženirja Chretien in Felix Grammovo mašino, ktera jima je po dnevu razlagala blago iz bark, po noči pa preskrbovala električno svečavo. Leta 1879. sta poskušavala ta dva moža orati njivo s preneseno močjo bližnje reke. V Greenwich-u uporablja Shaw v svojej kemičnej fabriki moč bližnjega slapa, ki mu prepeljana na dom goni v fabriki žago in druge manjše rokodelske mašine.

VI.

Po velikih mestih so se vpeljale konjske železnice, imenovane „tramway“. Da bi ne vozili več konji po tramwayih, kakor so vozili dozdaj, izmislil si je Siemens napravo z elektriko. Kakor v zgornjih zgledih utegnola bi po teh cestah voziti mesto konj vsaktera druga moč, ktero bi elektrodynamične mašine imele prenąšati po elektrovodih do vozov, ki tekó po teh železnih cestah. Pričakovati je, da ne bode dolgo časa trpelo, da se bodo vpregale mnogovrstne moči s pomočjo elektrike mesto konj v tramwayske vozove.

Ni pa je imenitnejše rabe tistih delavnih močij, ktere prenašajo elektrodynamične mašine, kot je električna železnica.

Po Siemensovej osnovi ima električna železnica razvèn navadno po dvoje kolesom podloženih tramčekov še tretji železni tramček. Tretji tramček je položen med prva dva, je nekaj bolj visok in isoliran, kakor mora vsakteri elektrovod isoliran biti, kajti po njem ima dotekati elektrika do vozá na železnici. Namesto lokomotive je pred vlak vprežena elektrodynamična mašina, ktera se brusi z železno krtačo ob srednji isolirani tramček. Elektrika priteka po isoliranem tramčeku, pretaka se po elektrodynamičnej mašini, predno poteče nazaj skozi kolesa in po stranskih dveh železničnih podlagah.

Elektrodynamična lokomotiva pa nima v sebi virú električnega toka, temveč elektrika priteka po imenovanih elektrovodih iz druge daleč proč trdno stoječe elektrodynamične mašine. Kaka voda ali pa soparna mašina more goniti trdno stoječo elektrodynamično mašino, ktera izpreminja delo v elektriko ter daje izvir električnemu toku, ki se pretaka po elektrovodih do elektrodynamične lokomotive, ktero goni ta električni tok, in se izpreminja zopet v delo, ki ga je treba opravljati, da vleče lokomotiva vlak s seboj.

Siemens je leta 1879. na obrtnijskej razstavi v Berolinu prvikrat razkazoval svojo električno železnico. Na majhnej železnici, kakih tri sto metrov dolgej, imel je posajeno ne črez meter dolgo elektrodynamično lokomotivo ter je z njo vozil po okrožnih železnih kolovozih troje vozov. Po osemnajst do štiriindvajset ljudij se je vsedalo na ta majhni vlak, pa jih je vozila elektrika po železnih kolovozih na okrog.

Na vprašanje, ali se bo v prihodnje pregnala soparna lokomotiva z elektrodynamično ali ne, odgovarja Siemens: „Polagoma se pripravlja elektrika k rabi pri svečavi in pri prenašanji dela, posebno na železnici; ne da bi hotela hitro pregnati v sedanjej rabi stoječe naprave, pridružuje se jim elektrika, pomagaje na sve tiste strani, kjer dozdajšnje mašine potrebam ne zadostujejo. Ni še upati, da bi električna luč mogla hitro povsodi pregnati svečavo s petrolejem ali s svetilnim plinom, a vendar nam prihaja v prid pri mnogovrstnih potrebah. Enako se menda ne bode moglo delo, ki ga prenaša elektrika, porabiti povsodi, kjer bi človek zaželel. Pri mnogoterih okoliščinah se bo pa vendar že zdaj z večjim pridom porabljalo delo preneseno s pomočjo elektrike.“

Odkar je Siemens tako govoril, še ni preteklo toliko časa, a vendar je že on sam osnoval železnico z elektriko in jo v „Lichterfeldu“ pri Berolinu vpeljal v dejavno življenje.

V svojem naznanilu o električnej železnici sta Siemens in Halske dokazovala, kako veliko korist imajo električne vožnje ljudij in blagá gledé na obrtnijske in gospodarske potrebe.

Posebna korist izvira iz tega, da električna železnica ne terja, da bi mašina ali moč, ktera napravlja električni tok, morala stati ob železnici. Izvir električnega toka se utegne postaviti, kamor je nam priložno; tedaj moremo porabiti vsaktero moč, ktero si izvolimo na primer zavoljo majhne cene.

Oddaljenost izviranja električnega toka ne dela druge ovire, kot da je treba daljših elektrovodnih vezij in da se porabi k zvezi z železnico nekaj več bakrenega dratú. Daljše elektrovodne vezí delajo sicer večjo zaviro električnemu toku ter ga oslabljajo izpreminjevaje nekaj njegove moči, ktera premaguje zavire, v gorkoto; ali to oslabljenje toka nam dela tem manjšo škodo, čim boljši kup je tista moč, iz ktere izvira elektrika. Tam kjer utegnemo porabiti moči kakega potoka ali moč deróče grape v hribih, tam ne veljá skoro nič ona moč, iz ktere izvira elektrika, ker goni voda prvo elektrodynamično mašino. Ker pa v takih krajih, kjer goni voda prvo mašino, ni treba nobene kurjave, ne dela nič drugega kot prva naprava imena vredne potroške; in ker utegne mlinsko kolo goniti električno mašino, ni tudi opazovanje, varovanje in popravljanje te naprave tako drago, kakor pri mašinah na vodene soparje stvarjenih.

Tudi v takih krajih, kjer manjka močne vode, ki bi gonila elektrodynamično mašino, in kjer je tedaj treba soparne mašine, da vzbuja električni tok, je vendar navadna železnica s svojimi sedanjimi lokomotivami bolj nepripravna kot električna železnica. Kdor namreč pozná potrebe soparne mašine ali lokomotive, vé preceniti, koliko težje je toliko število tekočih soparnih mašin ohranjevati pri dobrem teku in v njihovem nepokvarjenem stanu, kakor pa streči manjšemu številu trdno stoječih soparnih mašin. Postrežnikom, kteri spremljajo vlak po železnici pri električnej osnovi železnice, ni treba tako izurjenim biti v vsakterih posebnih primerah lokomotivne postrežbe kot pri navadnej lokomotivi.

Siemens je v svojem razlaganji in razglasovanji o električnej železnici spominjal, da se električna lokomotiva železnicam po hribih bolj kot soparna prilega, ker je elektrodynamična lokomotiva veliko lažja od zadnje. Kolovoz električne železnice se sme zaradi manjše lokomotivne teže bolj na vkreber po strmejših bregovih izpeljavati; tedaj bi bilo mogoče ognoti se marsikje težavnemu delu podhribskih prekopov ali tunelov.

Kaj dobro se priporoča električna železnica s tem, da nima njena lokomotiva ne nevarnega ognja, ne smrdečega in po tunelih zadušljivega dima. Posebno po mestih so veliko vredne te lastnosti, kajti po mestih sta ogenj in dim največja sovražnika varnosti in čednosti, ktera se pri lokomotivi, ki jo gonijo soparji, ustavljata njenej obširnejšej rabi po ulicah med hišami. In celó velik šum in hrup, ki ga dela navadni

vlak po železnici, je rahlejši pri električnej železnici, kajti zaradi manjše teže teče električna lokomotiva bolj tiho in trese manj po okolici.

Imenovane lastnosti elektrodynamične lokomotive priporočajo tedaj tudi rabo elektrike na tramwayih, kjer že skušajo dalje časa mesto dragega konjskega dela prisvojiti si kako mehanično moč, ktera bi bila bolj po ceni. Poskušalo se je in se še poskuša na vse kraje ta namen doseči: vpeljavali so iznajdljivci manjše in lažje soparne mašine, manjše kot je navadna lokomotiva, zraven teh mašine z razgretimi plini in mašine s setlačenim zrakom in še celó prenašanje delavnih močij z žičnimi vrvmi. Povsodi pa so prihajale na dan prevelike zavire večjidel obstoječe v prevelikej teži mašine, samo o žičnih vrvéh, ki se rabijo po strmih ulicah v San-Franciskem, ni se še dozdaj slišalo pritožbe.

Gledé varnosti popotnikov pa nima nobena železnica tako zanesljivih naprav in tudi ne tako zanesljivih znamenj, s kterimi se naznanjajo dogodbe med vožnjo, kakor jih ima električna železnica; kajti električni tok naznanja vedno med tem časom, ko je na poti vlak, kterega sam goni, vse kar želimo vedeti o vlaku; zakaj med vožnjo teče vedno električni tok sem ter tja. More se namreč naprava tako osnovati, da opazuje edini varuh, ki je domá in varuje prvo trdno stoječo elektrodynamično mašino, tudi na apparatih zraven nje stoječih, kje je vlak, kako hitro teče po železnici ali kaj se sicer z njim godi. S takimi napravami more eden sam zanesljiv služabnik, kteri ostane domá pri stoječej mašini, opazovati vse, kar se godi po železnici z vlaki, ter zamore bolje in lažje kot voznik soparne lokomotive varovati vlak vsaktere nesreče. Voznik na lokomotivi v ponočnej temoti ali pri gostej megli, ki se vlači v slabem vremenu okoli železnice, ne more kaj prida daleč videti, kakor tudi krog zavinka ne vidi; tedaj mu ni vselej lahko mogoče zapaziti nevarnosti, ako se mu po nesreči bliža nasprotni vlak; varuhu pa, ki ogleduje domá električna znamenja, ki prihajajo z elektriko od tega kakor onega vlaka, pa ni treba gledati po vlakih, temveč znamenja mu kažejo, kaj se godí z vlaki, ter more tako o pravem času, ako bi se le ponesrečilo, da bi se približala dva vlaka drug drugemu nasproti, o pravem času razpreči elektrovode, da se tok nehá ter jenja gibalna moč, in vlaka izgubita svoj tek, predno se nesreča pripeti.

Tudi gledé stroškov se priporoča električna vožnja, ker ima manjše potrebe. Njena težja mašina stojí varno domá, ne vozi se z vlakom po železnici kakor silno težka soparna lokomotiva. Čim težja pa je lokomotiva, tem trdnejše mora biti cestno podnožje, trdnejši in težji morajo biti kolovozni železni tramčeki, močnejši morajo biti tramovi, ki jih nosijo, in trdnejši tudi mostovi, po kterih se vlaki prevažajo črez reke in doline. Čim močnejšo in trdnejšo pa je treba napravljati vsaktero teh in drugih železnici potrebnih naprav, tem večje stroške dela cesta. Ker je

na električnej železnici manje varuhov potreba in ker stoječa elektrodynamična mašina domá ostaja ter ne potere toliko po cesti, je vožnja po električnej železnici varnejša kot po navadnej, ali pa bode tudi bolj po ceni, ne more se še zdaj zagotoviti. Cena se bo ravnala po več okoliščinah. Prva izpeljava železnice bo zaradi manjše teže manj veljala; tista moč, ktera bo imela pripravljati električni tok, bo pa dražja ali boljši kup, kakor nanesó okoliščine. Kjer ne bo prve gibalne moči treba z drugimi stroški plačevati kot z napravo mlinskega kolesa, tam se bo električni tok pridobival cenó, ker ne bo treba plačevati gibalne moči ali tekoče vode, ampak samo popravljati, kar se pri napravi potere. Kjer bo pa treba soparne mašine, da goni elektrodynamično mašino in da dela z njo električni tok, tam morajo pa še le poskusi in dejavno življenje pokazati, kako bode. Nekteri upajo, da bo tudi v tem naklonu gibalna moč manj stroškov napravljala, ker bode namesto toliko in toliko po železnici tekočih lokomotiv pripravljala lahko samo ena soparna mašina, stoječa domá, električni tok za vse vlake na železnici. Izkušnje pa dozdaj sploh učé, da ne dela soparna mašina, ktera ima moč za sto konj, desetkrat več stroškov, ampak manj kot jih dela deset manjših soparnih mašin, kterih vsaka ima moč za deset konj.

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XXVII.

Starost crkve sv. Pankraca in kako je prišla v last ljubljanskim škofom.

Krščanstvo, ktero so v naše kraje že apostolski verovestniki prinesli, ohranilo se je neprenehoma do novega naseljevanja Slovenov; mi še nahajamo leta 579. celjskega škofa Johannesa na crkvenem zboru v mestu: Grado.

Okoli leta 750. pa je bila Karantania skoro že po vse tudi z novimi svojimi naseljenci moravskimi Sloveni pokrščena.

Megiser, in po njem Valvasor, in po obojih poročilu štajerski annalopisec Aquilin Julius Caesar (Annales Duc. Styr. T. I. 306) pripovedujejo, da se je leta 772. v Slovenjem Gradci vzdignol punt, ker je vojvoda Korotancev Hotimar na to silil, da vsi, tudi plemiči, krščansko vero sprejmejo. Plemiči iz mariborskega, celjskega in slovenje-graškega okrožja so se vojvodinej naredbi protivili, in leta 773. so slovenje-graški

knezi: Deodor, Droh, Samo in Aurelius s silo orožja branili poganstvo, a bili so pri Beljaku potolčeni.

Imena teh plemičev najdemo najpreje pri Megiserji, iz kterega je vzel poročilo Valvasor. Megiser se sklicuje na „collectanea“ nekega Ammonia Salassa, kteri je prè to dogodbo zapisal. Kdo je bil ta Ammonius Salassus in kedaj je živel, ne morem zvedeti. Dasiravno ni Megiser v svojih historičnih poročilih zmirom zanesljiv, vendar ta dogodba ni izmišljena, ker nje tudi omenja Anonymus Salisburgensis v svojem spisu „De conversione Carant.“, in znano je tudi protivljenje korotanskih plemičev proti krščanskej veri za korotanskega vojvode Inga. Da se je vnel punt v mariborskej, celjskej in slovenje-graškej okolici, omenja najpreje spisovatelj Chron. Styr. (Tom. I. fol. 145), ki se hranjuje kot rokopis v vseučiliščnej knjižnici v Gradci. Sicer tudi ta kronika ni skozi in skozi kritična, vendar se pa iz mnogih poročil vidi, da je pisatelj porabil mnogo starih zgodovinskih virov.

Da so v slovenje-graškej dolini stali poganski templi, pričujete dvojni Gradišči, kajti povsod, kjer nahajamo v slovanskih zemljah imena „Gradišče“, stale so poganske veže. Sicer bi nas utegnoli malo motiti latinski imeni Deodor in Aurelius, a ta plemiča sta že znala krščena biti in pri krstu dobiti te imeni, a potém od krščanstva odpasti. Spisovatelj „Chron. Styr.“ bil bi utegnol ime Samo izmisliti, ker to mu je bilo znano iz zgodovine, a slovenskega imena Droh ni mogel sam iztuhtati.

Da je v slovenje-graško okrožje že zgodaj luč krščanstva zasijala, sklepati se dá po tem, da je crkev „na Gradu“ posvečena sv. Pankracu, mučeniku za Dioklecijanove dobe. Nekteri mislijo, da je na hribu, kjer je pozneje stal močno utrjen grad in na kterem še zdaj farna crkev sv. Pankraca stoji, stal že za Rimljanov poganski tempel, in da je velikanski steber, ki drži strop crkve, ostanek onega templa. Tega ne verjamem, ker ni v celej okolici takega mramora, da bi se bil mogel iz njega tak steber napraviti. Jaz mislim, da se je ta steber bil sèm iz Ogleja pripeljal,* in da se je preje v Ogleji rabil za kako rimljansko stavbo. V

* Nad vhodnimi vrati te crkve je nekdaj stal napis 1208 (glej Janisch, Topogr. stat. Lex. von Steier. sub voce Altenmarkt). V tem letu so utegnoli grajsko kapelo sv. Pankraca povekšati. Lastnik gradú je bil takrat Henrik IV., markgrof isterski in vojvoda meranski, ki je leta 1228. umrl v Slovenjem Gradci. On je storil mnogo za čast božjih hiš, torej ni nemogoče, da je tudi v tem svojem gradu skrbel za primerno hišo božjo, kakor pozneje njegov brat patrijarh Berthold v slovenje-graškem mestu; zakaj pod njim se je začela staviti crkev sv. Elizabete. Sv. Elizabeta, hči Gertrude meranske, bila je rojena leta 1207. Takrat je njen ujec Berthold bil višji škof v Koloči. Kot štiriletno dekle je bila zaročena s Hermanom Ludovikom „landgrofom thürinškim“. Umrla je leta 1231., in bila kot svetnica proglašena leta 1235. Takoj po njenej smrti je začel patrijarh Berthold, ki je do leta 1251. živel, njej na čast crkev sv. Elizabete staviti.

steber je bila narisana podoba sv. Gregorja Velikega, pred kakimi 20 leti so pa šušmarji podobo izstrgali in mesto, v ktero je bila slika namalana, — zamazali. Muchar (Gesch. der Steir. III., 180) pripoveduje, da se crkev sv. Pankraca v Gradci že v listinah iz leta 1090. omenja, a gotovo pričo za obstanek te crkve pa še le imamo iz leta 1174., ko je oglejsko crkev vladal patrijarh Ulrik II. On je razsodil prepir med opatom belinjskim Richerom in archidiakonom savinjskim Bertholdom, kakor je že bilo povedano v „Kresu“ I., str. 127. 129.

Samostan belinjski je stal tik oglejskega mesta. Dal ga je postaviti patrijarh Maxentius (vladal od leta 811—833) iz razvalin templa poganskega boga Belina. Še dandanašnji se vas tik Ogleja veli Belinja. Samostan je izročil benediktincem. Magyari so leta 902. ta lepi samostan razdrli, a patrijarh Poppo (vladal od leta 1019—1045) ga je dal zopet popraviti, in patrijarh Ulrik I. ga je bogato obdaroval.

Leta 1174. je bil prodal faro sv. Pankraca opat belinjski Richer archidiakonu savinjskemu, torej sta njo že morala markgrof Poppo in njegova žena Rihardis belinjskemu samostanu sporočiti.* Na to faro in crkev je tudi segal, kakor je že bilo povedano, markgrof isterski Berthold iz rodbine grofov Andechsov, in kakor smo se že iz priobčene listine prepričali, spravil si je tudi crkev in faro v svojo oblast. Slovenje-graška provincija je bila takrat pod oblastjo koroških vojvod, ti so imeli v njej deželnogosposke pravice. V onej dobi so korotansko vojvodstvo vladali vojvode iz dynastije spanheim-lavantske. Grofi s Spanheima so prišli od Rhena sèm na Koroško. Sigfrit grof spanheimski se je oženil z Rihardo, edino hčerjo grofa lavantskega in je prijel z dedovino tudi ime. Njegov sin Engelbert je leta 1091. ustanovil samostan sv. Pavla. Grof Henrik s Spanheima pa je bil prvi vojvoda koroški leta 1122—1124.

Spanheimci so podedovana posestva dajali svojim sinom in hčeram za doto; tako je dobila Rihardis, hči Engelbertova, ki se je omožila z markgrofom isterskim Poppom slovenje-graško okrožje, ktero je po omožitvi njene hčere z grofom z Andechsa prišlo tem grofom v last; zató je grof Berthold mislil imeti nekakšne pravice na crkev in premoženje sv. Pankraca v Gradci ter je zaradi tega nadlegoval archidiakona savinjskega Bertholda. Sofijina brata Sieghart in Ulrik, sina mejnega grofa isterskega Poppa in Riharde spanheimske, podedovala sta nekoliko posestev v savinjskej dolini in sta darovala crkev sv. Martina, ktero so bili njuni stariši postavili, samostanu sv. Pavla (glej Codex trad. cap. 12., primeri tudi Archiv

* Papež Urban III. je pismom danem v Veroni 19. jan. l. 1186. vzel posestva samostana belinjskega pod svojo posebno brambo, med temi — „specialiter autem capellam, quae dicitur Grace“. (Steir. Urkundb. zvez. II. str. 11. štev. 17.)

korošk. zgodov. društva, zvezek 10. str. 98, 99), kar naše trjenje, da je slovenje-graško okrožje po omožitvi prišlo v last isterskim mejnim grofom, podpira. Rihardin brat Hartwik, škof regensburški (1105—1126), podedoval je posestva v Kamenici pri Mariboru, ktera je pozneje daroval samostanu sv. Pavla (Codex trad. cap. 21 in gore omenjeni Archiv, str. 101.). Brat Bernhard, ki ima naslov „comes Carinthiae“, dobil je Maribor in več posestev v konjiškem okrožji in tudi v slovenje-graškej okolici.

Grof Bernhard je imel za ženo Kunegundo, sestro markgrofa štajerskega Leopolda, kteri je že leta 1127. Maribor od svojega svaka kupil. Ko je leta 1148. grof Bernhard brez otrok umrl, sporočil je svoja posestva svojemu vnuku Otokarju, markgrofu štajerskemu iz rodbine Trangavcev.

O tem poroča Ennenkl v svojem „Fürstenbuch-u“ (pisal je okoli leta 1310.): „Er (graf Bernhard) dinget (odstopi) im (Otokarju) Tiuer (Tüffer, Laško) und Sitz das Kloster (Zajeklošter), und Geirowe (posestva Jurjkloštra), und allez, daz darzu gehort. Denselben grauen Pernharten gehorten an dis dienstmann die Trevner, to je: „Dravinčani.“ (Primeri Trevenhuber fol. 33.) Ta po svojem ujci Bernhardu podedovana posestva vasallov de Truchsen* je pozneje markgrof Otokar zamenjal z drugimi posestvi svojega vasalla Leopolda konjiškega, o čemer se prepričamo iz sledeče listine:

Ego Otacer Marchio de Styria omnibus . . . . memorandum trado . . . Qualiter ordinem Cartusiensis Heremi in marchia meae ditionis** transplataverim . . . . Est pagus, qui vulgo dicitur Gunivitz (Konjice) in Patriarchatu Aquilegensi, ubi situm est praedium eminentionibus montibus circumseptum ante dicto ordini (to je Kartuziancem v Zajckloštru, kterega je Otokar leta 1151. ustanovil), quod a Liupoldo ministeriali meo legitimo (to so Enneklovi „dis dienstmann die Trevner“) Concambio conquisivi, retribuens ei quatuor villas Wides, Malchen (Malahorna?), Chobilenbach (Keblje?), Lonke et mansum unum in Windiskengraetze, sibi et uxori suae et liberis suis in jus et proprietatem hereditariam. In quo praedio . . . ordinis cellam fundavi, et praedium cambitum ibidem super altari potenti manu legavi cum omnibus suis usibus etc.

---

* Trušenjski gospodje so imeli tudi posestva v slov. graškej dolini ob Sečnici.

** Otokar piše „meae ditionis“, ker še takrat niso imeli štajerski vojvode deželnogosposke oblasti črez to pokrajino, temveč vojvode koroški. Ta posestva so le bila privatna. Mesto berila Sitz imajo nekteri prepisi: Sitche, iz tega so kommentatorji napravili Sitich, in mislili na Sittich v kranjskem vojvodstvu, kar pa je krivo, ker ta klošter so postavili leta 1136. „nobiles quidam viri Henricus, Dietricus et Megenhalmus in loco Sittich“. (Marian, Austr. sac. VII. pag. 312.)

Podpis: Ego Otakcer D. G. Marchio Styriae etc. Acta sunt haec anno Incarnationis Domini MCLXV. po božiči, kedar so že tedaj novo leto pisali, zató stavljajo zgodovinoslovci letnico 1164. (Listino najdeš Fröhlich, Diplomat. Styr. sacr. II. 58.)

Ker je markgrof štajerski Otokar imel „unum mansum in Windiskengraetze", mikalo ga je tudi crkev sv. Pankraca in njene takrat obilne dohodke si prilastiti. Ker pa tega ni mogel z dobra doseči, posluževal se je sile. Te dogodbe omenja ukaz papeža Urbana III. Veronae dto. 3. Martii 1186, v kterem zapové papež oglejskemu patrijarhu Gottfriedu (vladal 1182—1194), naj se skrbi, da dobi crkev sv. Pankraca v Gradci zopet nazaj opat belinjskega samostana, ktero imata mejni grof isterski in njegov sin po krivem v svojej oblasti, in ktero si je bil nekdaj mejni grof štajerski Otokar siloma prisvojil .... Belinensis abbas transmissa nobis conquestione monstravit, quod nobilis vir: Marchio Histrie et filius ejus ecclesiam s. Pangratii de Graz per Ottacharum quondam Marchionem Stirensem monasterio violenter ablatam, illicite retinet, et reddere contradicit. (Glej Steir. Urkundenb. I. pag. 649, Nr. 675.) Kaj je patrijarh Gottfried storil, ni znano. Patrijarh Gottfried* je bil sorodnik Hohenstaufcev (piše se o njem „de regali prosapia ortus") in je bil s prva opat v Sestu. Pozdravil je v Lombardiji leta 1184. cesarja Friderika, kronal njegovega sina Henrika (ko je bil poročen s Konštanco, dedičino kraljevine sicilske) kot kralja italskega, ktero pravico pa je le imel škof milanski. Zaradi tega je papež Urban III. (Uberto Crivelli) patrijarha kaznil „cum suspensione a divinis". Papež Urban je bil preje sam višji škof milanski in si je še to škofijstvo izgovoril, ko je že nosil tiaro. Patrijarh je ostal zvest privrženec cesarskemu dvoru, in cesar ga je zató postavil za generalnega vikarja v Italiji. Zadnjih let svojega življenja ni mirno preživel; imel je boj z mestom Treviso, razprtije s tržaškim škofom in z mnogimi friulskimi plemiči. Bil je izvrsten govornik. Ko je padovansko crkev blagoslavljal, govoril je tako ganljivo, da so poslušalci še isti dan vse darovali, česar je še bilo treba za olepšanje crkve.

Ko je postal leta 1218. Berthold iz rodbine grofov z Andechsa oglejski patrijarh in podedoval provincijo Windischgraz, dobil je kot škof ne samo pravico črez crkev in njene dohodke, temveč tudi črez

---

* Ta patrijarh je dto. Aquil. 15. nov. l. 1191. potrdil Pilgrimu opatu št. pavlovskemu pravico do crkve sv. Lovrenca v puščavi (Archiv str. 136). Štajerski markgrof Otokar je torej moral crkev sv. Pankraca v svojej oblasti imeti od leta 1148. do 1164., v kterem letu (31. grudna) je v Pečuhu umrl. V onej dobi sta bila vojvoda na Koroškem Henrik in Herman iz dynastije spanheim-lavantske, oglejsko crkev pa je vladal brat vojvode Henrika, patrijarh Pilgrim.

celo okrožje.* Crkev je ostala lastnina oglejske crkve do dobe vladanja vojvode štajerskega Rudolfa ustanovitelja (der Stifter), ki je leta 1358. vlado prevzemši sedem let vladal. Ta je vzel siloma provincijo Windischgraz oglejskej crkvi, od onih dob pa je crkev in okrožje prišlo pod oblast deželnim gospodarjem, ki so, kakor smo se že iz prejšnjih člankov prepričali, črez crkev in okrožje gospodovali. Oni so bili patroni crkve, postavljali so župnike in razpolagali z dohodki po svojej volji. Poslednji deželni vladar, ki je župnike pri crkvi sv. Pankraca v Slovenjem Gradci postavljal, bil je cesar Karol V. Ta je z odpisom Wormatii dto. 23. jan. l. 1522. patrijarhu oglejskemu.: Marino Grimani (vladal 1517—1529) praesentoval Laha „Jacobum de Banissis“ za faro „st. Pancratii in Windischgraz.“

Cesar Karol V. je na državnem zboru v Wormsu 28. aprila l. 1521. svojemu bratu Ferdinandu** prepustil gorenjo in dolenjo Avstrijo, Štajersko, Koroško, Kranjsko. Goriško, Trst, Istro in Tirolsko; po takem je dobil kralj in vojvoda Ferdinand last in pravico patronata črez crkev sv. Pankraca v Slovenjem Gradci. Ta pa je pismom dto. 2. maja l. 1533. patronat in dohodke podelil ljubljanskemu škofu Christoforu. Ljubljanski škofje so dobili to faro za miznino (Mensalgut) in so bili pravi župniki crkve sv. Pankraca. Njihovi namestniki so imeli naslov: Vicarii et commissarii episcopi Labacensis. Že več let se ne rabi več ta naslov, a patronat je še zmirom ostal pri ljubljanskem škofijstvu.

Sledeče pismo*** je za zgodovino ne samo ljubljanske, temveč tudi lavantinske škofije važno, zató je priložimo. Kolikor meni znano, ni še bilo v nobenem diplomataru objavljeno. Glasi se:

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum rex semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. Marchio Moraviae et Comes Tyrolis.

Quum cerneremus Ecclesiam et Episcopatum Labacensem adeo ob bellorum vim in fructibus suis attenuatum, ut ejus Praesul nequeat se de illis juxta suae dignitatis Pontificialis exigentiam debite sustentare, pium et dignum existimavimus, ut pro Devotione nostra et summa, quam ad ipsam Ecclesiam et Episcopatum gerimus affectione illos singulari prosequeremur gratia, id etiam Venerabilis devoti, synceri nobis

---

* Še za patrijarha Bertranda (1334—1350) je crkev sv. Pankraca bila lastnina belinjskega samostana, ker se belinjski opat Wecello pri patrijarhu potožuje zaradi krivic, ki so se njegovemu samostanu zgodile, in prosi za odškodovanje. Pod XIII. točko stoji: — „de capella de Grez, quae contra justitiam detinetur“. Patrijarh mu crkve ni hotel izročiti. (Glej Bianchi, Arch. f. öst. Geschqu. XXI., 218—19.)

** Cesar Ferdinand je leta 1551. „Gospode s Slovenjega Gradca“, ki cvetijo zdaj v kneževskem stanu, povzdignol v stan „Freiherrov“ in jim podelil častno službo „Erblandstallmeistrov“.

*** Našel sem je pripisano v nekem „Stockurbaru“ od leta 1650.

dilecti Christophori moderni ejusdem Ecclesiae Praesulis meritis exigentibus praemissaeque causae intuitu cum Jus patronatus seu praesentandi Parochialis Ecclesiae St. Pangratii extra muros oppidi nostri Windischgratz, Aquilejensis Dioecesis sitae ad nos ut Ducem Ducatus Styriae pleno jure pertinere dignoscatur.

Motu proprio et ex certa nostra scientia animoque bene deliberato eandem Parochialem Ecclesiam cum omnibus juribus et pertinentiis suis quocunque vocabulo nuncupentur, nec non jus patronatus sive praesentandi hujusmodi Ecclesiae et Episcopo Labacensi concedimus et donamus in perpetuum per praesentes. Consentientes ut praefatus Episcopus possit et valeat libere et sine alicujus contradictione eandem Parochialem Ecclesiam dictae Ecclesiae et Episcopatui vel ad invicem perpetuo incorporari et uniri facere, a quovis id potestatem habente, nobis etiam ad hoc minime vocatis, hac tamen lege, quod Episcopo pro tempore Labac. soli omnes et singulos fructus redditusque, proventus, obventiones, jura et emolumenta quaecunque ad ipsam Ecclesiam Parochialem quocunque jure spectantia et pertinentia sublevare, et in suos usos et utilitatem vertere, et de illis haud secus q. de ipsius Episcopatus bonis et proventibus disponere liceat. In harum Testimonium Litterarum Sigilli nostri appensione munitarum. Datum in Civitate nostra Viennae, secunda mensis Mayi, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo trtio, Regnorum nostrorum Romani tertio, aliorum vero Septimo.

Ferdinandus m. p.

B. Cardlis Leid m. p.

Ad mandatum Dni
Regis proprium
W. Adler m. p.

* * *

S tem članko sklenem svoje črtice o zgodovini nekdanje provincije Windischgraz. Systematične zgodovine pisati ni bil moj namen, jaz sem hotel samo važnejše momente narisati in one dogodbe odkriti, ktere še doslej niso bile po zgodovinopiscih objavljene. Brez izvorov se ne more nobena zgodovina pisati, tudi lokalna ne, zató sem se trudil, da svoje razpeljave podpiram pisanimi dokazi. Nisem hotel v predhistorično dobo segati, tudi nisem hotel razpravljati, koliko je to okrožje za Rimljanov bilo zgodovinski imenitno, marveč postavil sem se na tla historične gotovosti in izbiral iz nje one momente, ki imajo historično zanimivost. Pojasniti mi je bilo treba vsakokratne politične in crkvene razmere, ker inači bi se marsiktera listina ne razumela. Sicer še dalje naprej od 16. stoletja niso okrožje, mesto in crkev brez vse zgodovine, a ta ni tolike imenitnosti, kakor ona pretečenih stoletij. Ako hočemo kdaj temeljito zgodovino Slovencev spisati, treba je preje, da se vsestransko obdelavajo posebne partije domače zgodovine. Zraven so na slovenskej zemlji razna mesta, trgi in gradovi z bivšimi mogočnimi dynasti, ki so uplivali na osodo našega naroda; naši nemški sosedje so vse to že uvažavali in v temeljitih preiskavanjih pretresovali. Posnemajmo jih, in tako bodemo tudi mi obogatili znanstveno literaturo, brez ktere ne dosežemo nikdar veljavnosti pri drugih izobraženih narodih!

Stari trg pri Slovenjem Gradci v god sv. Cyrilla in Methodija 1881.

Drobnosti.

Učena poročila tujih strokovnjaških listov o Slovencih in slovenskej domovini. Zeitschrift des Deutschen Alpenvereins. Redig. v. Th. Trautwein. München 1870—1881 —* 8°. Band I—XII. Najjačji touristiški list nemški, vzlasti odkar se je leta 1872. nemško društvo z avstrijskim planinskim društvom zjedinilo, tako da se časopis s III. knjigo počenši zove: Zeitschrift des Deutschen und des Oesterreichischen Alpenvereins, ki kakor preje v Monakovem izhaja in med drugimi navadnimi touristiškimi članki tudi učene sestavke donaša s podobami planinskih krajev, z razgledi (panorama) z najvišjih vrhov in natančnimi zemljevidi tega težko pristopnega sveta.) —

Knjiga I.: P. Grohmann: Aus den Carnischen Alpen. Volaia-Joch, Valentin's Joch, Besteigung des Cogliano, des Collin, erste Besteigung der Kellerwand (s podobo slednje gore). s. 51/73. — C. Frhr. v. Czoernig: Das Škarbinjajoch (med gorenjim Kranjskim in Goriškim) s. 140/4. — J. Mülleret: Der Hohe Mangert 8462' = 2675 m. s. 556/61. —

Knjiga II. nima za nas nič, ako se ne oziramo tudi na sestavke, kakor C. Gussenbauer: Vom Dewant- in das Wagenitzenthal, Ersteigung des Petzeck s. 134/44, ki nam podaje v nemškej obliki skoro sama slovenska krajna imena. V obče je opomniti, da odkrivljejo touristiški opisi avstrijskih planin množino krajnih, gorskih imen starodavne slovenske korenine kot najpripravnejšo tvarino za naše jeziko- in starinoslovce, najpripravnejšo zató, ker je sedaj že dognana in obče priznana zgodovinska resnica, da so naši slovenski praočetje nekdaj malo da ne po vsem avstrijskem planinskem svetu gošče ali redkejše prebivali! —

Knjiga III: Dr. J. Benedict: Der Mittagskogel 6762' = 2137 m. (na jugu od Beljaka). s. 132/7. — C. Frhr. v. Czoernig: Auf den Krn (7095' = 2242 m. z razgledom. Krn je zadnji visoki vrh kratkega pogorja, ki se raztega na jugozapad od Triglava. s. 317/8. —

Knjiga IV: J. Trinker: Der Chumberg und die St. Michelskirche bei Tüffer in Untersteier. s. 117/27. — C. Frhr. v. Czoernig: Aus Istrien. Rundtour um den Monte Maggiore. Die Kohlengruben von Carpano. Geschichtliche und vorgeschichtliche Notizen. s. 180/90. —

Knjiga V: Dr. Th. Petersen: Vom Triglav in das Isonzothal. s. 87/90. — R. Waizer: Gössgraben (na Koroškem!) s. 215/9. — W. Urbas: Die oro- & hydrographischen Verhältnisse Krain's. s. 296/312. —

Knjiga VI: C. Frhr. v. Czoernig: Aus dem oberen Isonzo Gebiete. I. Idria; II. Die vergessene deutsche Sprachinsel Deutschruth (Nemški rut); III. Auf dem Matajur (z razgledom z Matajurja). str. 243/56. —

Knjiga VII: C. Frhr. v. Czoernig: Die deutsche Sprachinsel Zarz in Krain. s. 163/76. —

Knjiga VIII: W. Urbas: Gewässer von Krain (s hydrografijskim zemljevidom). s. 147/63. —

Knjiga IX: F. Seeland: Die Gletscherspuren am Wörthersee. s. 99/106. — C. Frhr. v. Czoernig: Die deutsche Sprachinsel Gottschee (z ethnografijskim zemljevidom). s. 273/87. —

Knjiga X: W. Urbas: Das Phänomen des Zirknitzer See's und die Karstthäler von Krain. s. 17/33. — H. Findenig: Raibler Alpen (med Sočo in Belo, ktere planine nekteri karnskim, drugi julskim prištevajo! z zemljevidom). s. 364/80. — P. A. Pazze: Die sieben Seen des Triglav. s. 396/8. —

---

* poteza (—) po zadnjej letnici pomeni, da še dalje izhaja.

Knjiga XI: Dr. E. v. Mojsisovics: Zur Geologie der Karst-Erscheinungen. s. 111/16 & Nachtrag s. 349/50. — Dr. R. Blasius: Črna Prst und Terglou-Seen. s. 293/300. —

Knjiga XII: H. Ritt. v. Guttenberg: Der Karst und seine forstlichen Verhältnisse. Mit besonderer Berücksichtigung des österr. Küstenlandes. s. 24/62. — L. Jahne: Die touristische Bedeutung der Karawanken (s podobama: Visoki obir z dravske doline in isti z gorsko golibo!). s. 97/112. — Fr. Nibler: Der Mersawetz im Küstenland. 1444m. (t. j. najvišji vrh trnovskega gorovja. s. 122/24. — P. Pignoli: Karstwanderungen ober und unter der Erde. s. 377/85. — Valentin Stanig: Meine Erfahrungen bei den Exkursionen auf den hohen Göhl. (Mit Notiz über die erste Watzmann-Ersteigung. Bericht an Karl Erenbert Freiherrn v. Moll. Handschrift der k. baier. Hof- & Staats-Bibliothek in München.) Tu je ponatisnen rokopis našega imenitnega rojaka Valentina Staniča* rojenega l. 1774, umrlega korarja goriškega l. 1847. Razvèn rokopisa je uredništvo dostavilo kratke životopisne črtice o njem po Wurzbachu (Biographisches Lexikon) in po H. Walmannu (Mittheilungen im Tourist) ter dodalo opazko, da bi se o mnogih touristiških potih Staničevih še utegnolo marsikaj dobiti, vendar večinoma le raztrošeno po spisih sodobnih pisateljev. Stanič je bil namreč že v onih časih ne le smel plazec po najvišjih vrhih avstrijskih planin, ampak tudi učen preiskovalec gorskih višin, priden nabiralec planinskega rastlinstva ter natančen opazovalec raznih prikaznij sedaj toli priljubljenega planinskega sveta. Članek sam sicer ne govori o sedaj naših tleh (visoki Göll je na Solnograškem, Watzmann pa na Bavarskem!), a za Staničev životopis nam marsikaj podaje ter kaže, da tudi v touristiki imamo mi Slovenci že v njenej prvej dobi pokazati odličnega zastopnika, pesnika in pisatelja slovenskega, iskrenega narodnjaka našega Valentina Staniča! *Dr. F. Simonič.*

A. A. Ivanov. Leta 1877. je umrl v Rimu ruski arhitekt Sergij Ivanov, ki je vse svoje veliko premoženje prepustil nemškemu archaiologijskemu zavodu v Rimu pod tem pogojem, da izda vsa umetniška dela in načrte svojega brata A. A. Ivanova. Te krasno izvedene zbirke, ki bode obsegala nad 200 podob, izšli so do sedaj trije zvezki. (Darstellungen aus der heiligen geschichte. Hinterlassene entwürfe von A. Ivanov, Berlin 1879–82). Slikarjevo ime, ki je bilo okoli srede našega stoletja na Ruskem zeló slavljeno, pozabilo se je dandanašnji skoro popolnoma. Rodil se je l. 1806. v Petrogradu ter jedva 24 let star šel v Rim, kjer je nekaj časa Overbeck ná-nj uplival. V kratkem pa se je popolnoma udal velikim mojstrom 16. stoletja. L. 1835. stvaril je sliko „Noli me tangere“, ki predstavlja Krista in Magdaleno. Skoro potém pa se je v njem izcimil načrt velike slike „Krista prvi prihod med ljudi“, ktere izvršitev je za nalogo svojega življenja smatral in za ktero je tudi vse svoje naslednje življenje delal in študiral. Med tem pa se je pravoslavni Rus v modernega Evropca izpremenil, osobito vsled upliva D. Straussovih del. Obiskal je zategadel pisatelja ter šel potém v London k Hercen-u, ki o njem piše (jeseni 1857): „Ivanov se je zeló izpremenil. Tožil mi je, da je dušni mir izgubil. Bodite mi kažipot, pokažite mi nove ideale. Slike pobožnega sodržaja risati, ako človek ničesar ne verjame, je nenravno in grešno. Jaz ne morem Lahov in Francozov razumeti, ki kljubu svojej nevernosti vendar slike za crkve malajo. Tega jaz ne morem, ne bom nikdar mogel. Ponudili so mi vodstvo slikarskih del v Izakovej kathedrali, častno mesto, z velikimi dohodki. Dolgo sem premišljeval, konečno sem odrekel. Kako bi se sam mogel spoštovati, ako bi brez vere v božjej hiši delal? Rajši ostanem ubožen in se nikdar več čopiča ne dotaknem . . .“

* Tú se vidi, kake zmešnjave nam je v imenopisji tuje pravopisje brez določnega in obćega domaćega doneslo, da nista niti učenjaka Čop in Šafařik mogla določiti, da se Stanig izgovarjati mora Stanič; glej Šafařik: Geschichte d. südsl. Literatur. I. p. 40, kjer se pravi „Stanig (richtiger Stanik“!).

Kljubu temu je vendar svojo sliko prenarejal in popravljal ter se s študijami za njo strašno mučil. Po vseh laških mestih študiral je orientalske type, koliko načrtov je ohranjenih, v kterih je slikano gibanje kopajočih se ljudij itd. Le pomanjkanje denarja mu je branilo v Palestino potovati, da bi tam kraj, v kterem se vrši Kristov krst, preštudiral.

Ko še slika ni bila razstavljena, bili so Gogol, Pogodin in Homjakov že od nje očarani, ker so v umetniku videli „velikega slikarja, kterega je rodil ruski narodni duh, slikarja, ki je polen mogočnih nabožnih čutov, kteri bode v času propada umetnosti krščanski dogma vnovič svetu pokazal ter s tem temelj k ruskej in k novej svetovnej umetnosti položil“. Gogol je kar trdil, da ga od Rafaela in Leonarda ni bilo več takega mojstra. Maja 1858. l. prišla je slika v Petrograd, kjer pa ni takovega utisa napravljala. Umetnik sam je skoro potém, namreč 3. julija l. 1858. umrl. M. Botkin, ki je publikaciji dodal ruski in nemški tekst, piše o Ivanovej podobi: „Janez Krstnik je končal svojo pridigo s tem, da je oči poslušalcev na ravno prihajajočega Krista obrnol. V sredini stojí sloki, shujšani krstnik, ki z ognjevitim govorom in trdnim svojim prepričanjem na okoli stoječe velik utis dela. Apostol Janez in Andrej, za njima Nataniel in neverni Tomaž. Vsi so na pobrežji Jordanovem, v kterem so bili mnogi ravnokar krščeni. Nekteri so že reko zapustili, drugi se ravnokar vračajo na suho . . . Vzadi prihaja od brega Krist, veličastna oseba, v obličji izraz mirú in žalosti. Nehoté se opazovalec pridruži ljudém na sliki, da kakor oni to prikazen gleda, ki je, akoravno stoji vzadi, vendar središče celej sliki.“

Slika ima mnogo prednostij, vendar se v njej nekak nesklad kaže, nesklad med byzantinsko vezanostjo in današnjo neomejeno svobodo. V vseh načrtih vidimo to. Tako na pr. v vernosti, s ktero so orijentalski typi naslikani. Sveta rodbina spi, da se le ohrani zgodovinska vernost, na strehi. Koliko študij je delal umetnik za tempel Salamonov, da bi odgovarjal zgodovinskim poročilom. Ali ne kaže ta razvoj posameznika v zrcalu več? Mnogoletnej tradiciji samosilstva sledi svojevoljna svobodoželnost, byzantinismu najskrajnejši realisem! *J. Babnik.*

Sin slovenskega ratarja vitez častnega reda Marije Terezije. Dne 26. septembra t. l. poteklo je 80 let, odkar so našli v Donavi truplo slavnega našega rojaka viteza reda Marije Terezije, barona Jurja Vege (pravilnejše Veha). Dasi so vzidali njega častilci po prizadevanji g. professorja Peternela in dveh nemških Dunajčanov gospodov Wagnerja in Bergmanna v Zagorici dne 26. septembra leta 1865., torej pred 17 leti spominsko pločo iz vlitega železa v rojstno hišo z napisom: „Juri Vega, baron; rojen 1754. leta, umrl 1802“, našel se še vendar do današnjega dne ni pisatelj, ki bi nam bil podal temeljiti životopis tega slavnega rojaka. *Jantus.*

Finšinger. Eden izmed najizvrstnejših latinskih pesnikov (avstrijskih) bil je dne 24. aprila l. 1865. na gori sv. Katarine umrši župnik Jak. Finšinger, rodom Slovenec. Zeló bi ustregel Slovencem pisatelj, koji bi nam podal životopis tega rojaka.

Razprave v srednje-šolskih poročilih na Slovenskem l. 1882. Izmed razprav, ktere nam donašajo poročila srednjih šol na Slovenskem za šolsko leto 1881/2., omenjamo razpravo v poročilu celovške gymnasije: „Die Assimilation im Rosenthaler Dialect. Ein Beitrag zur kärntisch-slovenischen Dialectforschung. Von Johann Scheinigg, k. k. Gymnasial-Professor.“ Ta 23 stranij obsegajoči spis nam našteva v uvodu glavne znake in meje junskega, rožanskega in ziljskega razrečja, govori potém o obširnej rabi samoglasnika *a* v rožanskem razrečji ter dokazuje, pod kterimi pogoji nastaja v tem narečji tako imenovana vokalna harmonija. Vse te prikazni pa se vedno prispodabljajo rezijanskemu narečju, iz česar se jasno razvidí, da sta oba narečja v ožjej zvezi, kakor pa se je do sedaj mislilo. Ta spis nam daje povod, da opozorimo mlajše pisatelje na velike važnosti takih dial. študij! — V poročilu mariborske gymnasije nadaljuje g. prof.

Franc Horák svojo monografijo: „Das Bachergebirge“, ktero smo bili že lansko leto omenili. V poročilu mariborske realke pa nahajamo 35 str. obsegajoč donesek k zgodovini št. pavlovskega samostana v labudskej dolini od prof. Karola Neubauer-ja pod naslovom: „Das Kloster St. Paul im Lavantthale in den Jahren 1091 bis 1159.“ — Zgodovinsko razpravo o tržaškej okolici beremo v poročilu državne realke v Trstu: „Ein historischer Streifzug durch Triests Umgebung von Prof. Dr. Franz Swida“ str. 1—36. — H koncu še omenjamo, da sta spisala naša rojaka g. prof. J. Pajk v Brnu sestavek: „Grundsätze der wissenschaftlichen Forschung“ str. 1—15, in g. prof. J. Papož v Ljubnem: „Das gewöhnliche Interpolationsverfahren bei den dekadischen Logarithmen, den natürlichen trigonometrischen Zahlen und deren Logarithmen und die seiner Zuverlässigkeit“ str. 1—64.

Domoznanstvo poknežene grofije Goriške in Gradiščanske za meščanske šole in učiteljišča. Spisal Simon Rutar, c. kr. gimn. učitelj. Na Dunaji v ces. kralj. založbi šolskih knjig. 1882; str. 124, 8°. Velja 50 novc.

Hrvatska bibliotheka. V Zagrebu je začela knjigarna Lav. Hartmana izdajati „hrvatsko biblioteko“, ki bode obsegala originalne proizvode na polji dramatike, novelistike in poučne literature, a tudi prevode inostranskih proizvodov. Izhajali bodo posamezni zvezki na 4 polah v 16°, in vsakemu je cena 15 novcev. Prvi broj obsega: „Slava i Ljubav“ od Mirka pl. Bogovića.

Vrtnica. Mazurka za glasovir zložil Fran Jurković. Založil Conštantin Tandler v Gradcu na Frančiškovem trgu štev 1. Cena 50 kr. — Ta mazurka je prav lična, lahka in pripravna skladba za ples ter se vsem prijateljem godbe gorko priporoča. Pričakujemo, da bode skladatelj naše godbeno slovstvo še z drugimi komadi pomnožil. —

Miklošičeva slavnost. Prof. dr. France Miklošič, vitez in dvorni svetovalec na Dunaji, obhaja dne 20. nov. prihodnjega leta 1883. sedemdesetletnico svojega rojstva in štiridesetletnico svojega delovanja na polji slovanskega in primerjalnega jezikoslovstva. Miklošič je rojen dne 20. nov. 1813. l. blizu Ljutomera v Radomerščaku in je izdal l. 1845. prvi plod svojih študij pod naslovom: „Radices linguae slovenicae veteris dialecti. Scripsit Franciscus Miklosich, phil. et iur. doctor.“ Od tedaj do današnjega dne razveseljeval je zaporedoma slovanski in sploh učeni svet z dragocenimi znanstvenimi proizvodi ter postal steber in podlaga slovanskemu jezikosnanstvu. Slovencem gre slava, da je vzrastel izmed njih največji jezikoslovec slovanski, ki še dela dandanes sedemdesetleten starček, kakor mladeneč čvrst in krepek na duhu in telesu, za povzdigo jezikoslovne znanosti. Slovenci si smatrajo njegovo delovanje v veliko čast, ter mu hočejo svojo udanost, hvalo in najglobje spoštovanje skazati s tem, da bodo njemu na čast slovesno obhajali njegovo sedemdesetletnico. V ta namen se je že izvolil odbor tridesetorice, kateremu je g. prof. dr. G. Krek kot predsednik na čelu. K tej slavnosti, ki se ima bodoče leto praznovati v Ljutomeru, povabili se bodo vsi živoči Miklošičevi učenci in znanstveniki, ki so zajemali svoje nauke iz njegovih del. Da pa tudi narod slovenski na tanjše spoznava življenje in delovanje svojega sina, razdelil se bode njegov životopis v več tisoč izvodih med ljudstvo. Odborniki tej slavnosti so se izbrali po vseh večjih mestih na Slovenskem, in želeti je, da bi vsi krepko s svojimi nasveti sodelovali, da se slavnost dostojno na čast našemu učenjaku velikanu izvrši!

Popravek. V zadnjem snopiči „Kresa“ stran 541. ima se zadnji redek tako glasiti: V tem pismu je dal višji vojvoda Karol II. škofu ljubljanskemu Konradu (Glussichu) kot lastniku itd.

Listnica uredništva: T. v Mariboru: Poslano je za list pripravno. Prosimo več, a pod pravim imenom.

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II. V Celovci, 1. decembra 1882. *Štev. 12.*

Oreharjev Blaž.

Povest.

Spisal *Anton Koder.*

I.

Na pragu je stal stari Orehar in roki je imel nad prsimi prekrižani. Tja v podstrešje svoje bele v dva nadstropja zidane hiše je pogledoval izpod gostih hudih obrvij, in iz brezzobih skremženih ust mu je silila kletev.

V velikem Oreharjevem konjskem hlevu pa se je zbirala vaška mladina; bosopeti fantiči so zijali tja, in vaški gospodarji drli skupaj in mrmrali med pôtem: „Res škoda ga je, oh škoda Oreharjevega žrebca, pet sto goldinarjev je bil vreden; zdaj se bode pa konjederec mastil z njim.“

In v resnici, v hlevu je ležal leporejen, kakor sod okrogel in šimljast kot da bi ga bil sneg opodel, Oreharjev žrebec in milo je pogledoval svoje obiskovalce. Vaški možakarji pa so se prepirali in hoteli po petakih in desetakih stavit, eni, da bode šimlja, drugi, da ima plučnico, da se je pregrel, tretji, da ga napenja, da bode treba streljati va-nj, zadnji pa, da ima ubiti ali pa zlomljeni zadnji nogi.

Le konjski hlapec Blaž, ki je z obvezano glavo okoli možakarjev hodil, kajti pred enim tednom mu je baš ta hudobni žrebec desno uho odgriznol, ni rekel ničesar, le še bolj bled je bil kot sicer.

Zdajci pridrdra sèm od fare voz, in na njem se pripelja rudečelični, dobro rejeni konjederec.

„Ali mu bova vrat zavila ali kali, Orehar?“ pozdravi še vedno na pragu slonečega gospodarja, ko raz voza skoči in tovarišu tobakov mehur pomoli.

„Hudiči, njemu bi ga zavîl, rogovili starej, že veš komu! Jaz pravim, ubil mu je nogi on, nihče drug, ker ga je po desnej strani zaznamoval,“ odgovori jezno gospodar gobo krešóč, da pritrkujejo njegovi sivi dolgi lasje po nagubanem čelu in neobritih licih.

„Kdo bi mu zameril, če ravno zdaj pogreša ušesa, ko se ženi. Njegova Urša ima tudi važno besedo pri tem, kakor trdijo," pristavi smejé se konjederec in s tovarišem v hlev odide.

„Dolgo te ni bilo, skoro je šimelj pustil dušo med tem," pozdravijo možakarji prišleca in jima delajo prostor.

„Nič ne dé, konjska se že še ulovi, saj v nebesih je ne marajo, v peklu pa za take več prostora ni," norčuje se konjederec in zgrabi konja za rep ter ga na vse pretege kvišku vleče.

„Tega ne, da bi mu rep ruval, potém bi se še Blaž k poroki ne hotel peljati z njim, je-li Blaž?" norčujejo se zopet možakarji.

A šimelj je mirno trpel tako surovo preiskovanje. Zadnjih nog niti dvignol ni ter kaznoval brezsrčnega zdravnika, s sprednjima pa je bil samega sebe po prsih.

„Zadnji kolovrat ni več za rabo, poglejmo kaj je s sprednjim!" méni konjederec, prijemši žrebca za čeljusti in puščajoč mu na ušesih.

Rudeča lepa kri se vlije iz rane.

„Zdrav je kakor riba na krvi in v glavi," čuje se zdajci več glasov na en pot, in nihče ne more umeti kako in kaj!

„Šleve brezumne," oglasi se pri tej priči Orehar, „saj sem dejal. da ima ubiti zadnji nogi."

Izgovorivši zgrabi bič raz stene in jame udrihati po žrebci kar počez in počez, koder prileti. nekoliko tudi po preradovednih bosih fantičih, da kričaje odskočijo.

„Pusti ga, ne ubijaj ga, saj tako ne bode dolgo!" kričé zdajci sosedje in hočejo izviti gospodarju bič iz rok. Tudi to preumetno zdravilo ne pomore konju na noge. Na sprednji skoči sem ter tja in kleči na njih, zadnji pa mu ne služite, kakor da bi bili leseni.

„Zdaj vidite, da je ubit," vzklikne zopet Orehar. strašno zakolne. bič možakarjem pod noge vrže in odide po vasi.

II.

Nekaj trenotkov pozneje je bil zopet prazen hlev. Konjederec in sosedje so se razšli razžaljeni, menéč: „Kakor ogenj je Orehar, v steno bi ril z glavo togotno. Če ni pa ni! Kaj mi moremo zató?"

In ko je bilo zopet vse tiho in mirno, prislonil je konjski hlapec Blaže duri, za glavo se prijel. zajokal na glas in na konja — omahnol.

„Šimelj, je-li šimelj, da nisi ubit?" vzdihoval je in popraševal konja. gladil mu grivo in vrat ter zrl v njegovo žalostno okó.

Ko se ni ganola žival in vedno bolj težko dihala, kajti ležala je že drugi dan tu brez jedi in pijače, planol je hlapec kvišku, dirjal kakor blazen po hlevu in kričal: „O proklete vile, o nesrečne vile, zakaj sem

jih povzdignol, zakaj udaril z njimi po kolenih? Zakaj? Zató! Prav sem imel, ker je dejala Urša, da ne gre z menój le z enim ušesom pred oltar".

Izgovorivši omahnol je na posteljo za durmi in je glasno ihtel.

Med tem se lahno duri odslonijo, in petdesetletna kravja dekla Urša stopi v klev in zakliče: „Blaž!"

Ker pa ne dobi odgovora, zaječi: „O Ježeš, kje pa je, še ob um bode zaradi tega konja in tistega ušesa."

Dolgo časa sta slonela potém molčé stara zaljubljenca, ko vpraša hlapec: „Kaj pravijo ljudje o meni in konji?"

„Nič, samo Orehar kolne in pripoveduje vsakemu v zobe, da tistih dve sto goldinarjev, ktere imaš pri njem shranjene, več iz roke ne dá in da si sam žrebca izplača."

„Tako je Urša tako, in prav ima gospodar prav, da véš," zakliče zdajci hlapec in na obraz po postelji pade.

„Prav torej," méni ženska, „ali pa je meni povšeči, ne prašaš!"

Po teh besedah hoče molčé oditi, a ženin jo zgrabi za obleko in kriči: „Ostani, poslušaj!

Jezen sem bil in žalosten, draga moja, in zapuščen od vsega sveta, saj si mi poročila, da ne grèš z menój pred oltar z enim ušesom. In tega je kriva ta prokleta konjska rogovila, pravim potém in zagrabim vile, one težke gnojne vile in se maščujem nad svojim gorjem, nad to konjsko dlako, da se zgrudi, kakor menijo možje, z ubitima nogama na tla."

Dolgo ni mogel hlapec pripovedovati, obraz si je zakril z rokama in polglasno pritrjeval: „Pet sto je vreden žrebec, prav ima Orehar, če si pridrži shranjene novce; saj sem jih v loteriji dobil, zaradi tega nimajo blagoslova božjega."

„Tako!" pravi ženska. „Dvajset let si hodil za menój in mi ženitev obetal, dvajset let je naju vsa fara po zobeh nosila in obirala, zdaj je pa prav, če se vse razdere, ko bi bil denar, lep denar pripravljen."

Izgovorivši razkorači se majhna brezzoba in bosa ženska pred hlapcem in ga pahne od sebe menéč:

„Uho naj bode, kjer hoče, tepec, ko bi le denar bil, a brez obojega se za grmom ali v kurnjeku ženi, če hočeš, pri meni pa ne, to si zapomni!"

III.

Tretji dan je bilo potém. Pol vasi, moški in ženske in tudi mi bosi fantiči stali smo v gručah na Oreharjevem vrtu in smo gledali, kako so na konjederčev voz nakladali mrtvega žrebca.

Težek je bil in lep, da ga je komaj osem mož zmagovalo valéč ga po lestvi v višavo, in smilil se je celó nam otrokom in škoda se nam ga je zdelo.

Stari Orehar pa ni pomagal sosedom pri nakladanji. Na vežnem pragu je stal bled kakor zid in niti odgovarjal ni, če so ga možje nagovarjali.

Med tem priteče sèm izza ogla ženska s kuštravimi lasi, z rokama sega po zraku, po bledem lici jej deró solzé in pred Oreharja se ustavi ter praša:

„Oh ljubi Bog, Orehar, ali res že ni tretji dan Blaža na ogled?“

Gospodar se nasmeje, po tleh pred svojo nekdanjo deklo Uršo pljune in zakriči: „Kaj meni mar? Poglej, tamkaj ga nakladajo! Ljubše bi mi pa bilo, da bi naložili vajine stare grešne kosti. Nej boj se, dvajset let sta slepe miši lovila, ne utekó ti hlače proklete.“

Ženska ne odgovori, le z roko zamahne po možaku in zbeži glasno jokajóč proti hlevu.

Med tem se razide ljudstvo z Oreharjevega dvorišča, in mi fantiči za njim.

Popoldne se vlije ploha, in dva dni in dve noči dežuje neprenehoma, kakor da bi iz vedric vlival.

Tretji dan tečemo vaški fantiči z abecedniki v platnenih torbicah po stranskem potu ob vodi v farno šolo. Sem ter tja se ustavimo ob bregu in pregledujemo, koliko je povodenj pokončala naših žimnatih „locnov“, ktere smo bili ondi rumeno-kljunastim kosom nastavili. Nenadoma zakriči deček, ki je najbolje tekel ter bil najboljši nastavljavec: „Bežimo, bežimo, Oreharjev Blaž — molí roko iz jelševja!“

Stekli smo, kar so nas mogle pete nesti, a ne v šolo k fari, temveč v vas domú, in ondi smo kričali na vse pretege, kaj smo našli.

Kmalu se odpravi nekaj mož ob vodi, in pol ure pozneje prinesó na smrekovih vejah mrtvega, utopljenega Blaža.

Ko ga hočejo položiti v Oreharjevo vežo, pokaže gospodar s črevljem proti pokopališču, kjer stoji mrtvašnica. Ondi je ležal potém mrlič brez luči in bele rjuhe črez obraz in brez kropilcev. Le vaški otroci smo ga hodili gledat skozi omreženo okno in strašili smo z njim manjše svoje tovariše.

IV.

Drugi dan je sicer počival Oreharjev Blaže v mrtvašnici, in zvonilo je med tem „večno luč“ in svetemu Florijanu in sedem zjutraj in poldne, a mrliču z vsemi tremi skupaj pa ne.

Mi fantiči smo se veselili mrličev; kajti tedaj smo smeli zvoniti in se obešati po zvonovih vrveh po cele pol ure.

Že naprej smo imeli vse izračunjeno, kdo zvoni z velikim pet in dvajset stotov težkim zvonom, kdo s srednjim počenim in kdo z najmanjšim tako zvanim „cingljetom“. In kedar je kdo huje obolel, hodili smo poslušat pod okna in v vežo, kako mu je, in se prepirali potém, ali bomo kmalu zvonili.

Baš pri Blažetu smo imeli smolo. Crkovnik je namreč vrvi v tako debele vozle zaveval, da jih ni mogel nobeden doseči. Ker smo pa upanje imeli, da se on naposled vendar le omeči, hodili smo marljivo gledat pod zvonik, kako in kaj.

Drugi večer smo bili zopet v polnem številu ondi zbrani, ko Oreharjeva nekdanja Urša sèm črez polje priteče in kriči: „Otroci, zvonite, zvonite, moj Blaže je umrl in brez zvonjenja v nebesa ne more!“

Opogumil nas je ta govor in zbali smo se tudi ženske, ki je bila tako čudno bleda, razoglava, bosa, s kuštravimi lasi. Poskušali smo torej zopet in plezali drug po drugem, da bi ujeli vrví. Največjemu se posreči v resnici obesti se na vozel, da udari žalostno na eno plat zvoná in zopet počasi na drugo. A moči ga zapusté, da pade na tla. Pri tej priči steče dekla proti vasi in kriči: „Zvonite, zvonite, Blaž je umrl!“ in zdaj uderemo tudi mi fantiči z velikim hrupom za njo.

Naš vrišč in bitje na plat zvoná zvabi kmalu skoro vso vas kvišku, ki dirja z nami na ravnost k Oreharju.

Gospodar je na dvorišči pri velikem brusu stal in težko sekiro brusil, ko prihiti Urša tja in kriči: „Hudobec črni, kje so Blaževi denarji, da zvonjenje in pogreb plačam krščanski, kakoršen se spodobi?“

Orehar se najprej zasmeje, v babnico izpod čela poškili, potém se pa v ustno ugrizne in hitreje s kvedrastim črevljem brus goni, da se iskre iz njega krešejo.

To še žensko bolj razhudi.

„Peklenšček si ti iz pekla, pa ne človek; denarje daj, ki jih je Blaže pri tebi hranil, cela terna je bila!“

„Ko bi bił tebe dobil, bil bi pa dve terni zadel,“ odgovori hudobno mož in pristavi: „Zdaj ko na diljah leži, ne potrebuje več novcev, če jih pa hočeš ti imeti, pa teci h konjedercu, — on ima Blažev denar in morda tudi kakovo hlapčevsko rogovilo za tvoje grešne kosti!“

Otrpnela je ženska pri teh besedah, nató zbledela in se stresla po vsem životu. Le z levo je počasi pod predpasnik segla, skočila potém kakor blazna k možu, in svetel nož se je zabliskal v zraku in — obtičal v Oreharjevih prsih.

„Tudi tebi ne sme zvoniti, tudi tebi ne hudobec,“ kričala je ženska potém in si delala pot med osupneno množico.

Strašen šum in dir je nastal nató po vasi.

Ko so odnesli možakarji Oreharja mrtvega in vsega krvavega v hišo, stekli smo zopet mi pod zvonik in našli odvezane zvonove. Zvonili smo potém celo uro ranjkemu Oreharju in se veselili take nepričakovane sreče! Ko smo se pa naveličali in utrudili vsi, zavezal je zopet cerkovnik zvonove. In vendar je zbudilo vaščane v noči zopetno zvonjenje. Pravili so drugo jutro, da je zvonila zblaznela Urša o polnoči svojemu utopljenemu Blažu.

*
* *

Pogreb je bil drugi dan na vaškem pokopališči, da še nismo nikdar takega otroci videli. Niti blizu si nismo upali. Izza pokopališčnega zidú smo gledali, ko so prinesli sosedje iz mrtvašnice Oreharjevega Blaža in ga spustili v novo jamo prav tam v kotu pri zidu. Duhovnika ni bilo, in zvonovi tudi niso zvonili. Ko je bila jama zopet s prstjo napolnjena, molila je stara ženica nekaj očenašev, in možakarji so odgovarjali. Potém pa so nasadili pokrivala, vzeli pipice iz žepov in kresali gobe ter govorili o Blaži, potém pa o vremenu in se razšli. Mi fantiči smo se pa pri tem žalostnem pogrebu tolažili s tem, da bodemo še danes in še jutre Oreharju obilo zvonili, nató pa še starej Urši, če jo morda s smrtjo kaznijo, ker je umorila gospodarja.

Napóved.

Pri nas veseli bil je pir,
In pili so, vriskali so,
In bas je dramil nočni mir,
Na „podu“ tam plesali so.

Odbilo ni še polnoči,
Odgodel ni še rog in bas,
Ko strune počijo mu tri
„Napóved“, djali so na glas. —

Zvonil je zvon tam osmi dan,
Pogrebci pa molili so,
Prepeval bilje je kaplan,
Nevesto v grob spremili so.

Črez osem dnij in pa nočij
Pričel se je — krvavi ples,
Kjer boben poje, grom buči
In strop odmeva tam nebes.

Zvečer imeli so pokop
Vojaki, tam streljali so,
Tovaršu, ženinu na grob,
In godci mu piskali so.

y.

Mlad vrtnár.

Po vrtu sprehajal se mlad vrtnár,
Prepeval je takó:
Da bil bi njeni le vratár,
Oj to želim samó!

Na linah je stala grajska hči,
Ko peval pevec mlad; —
Črez dva je bil dneva, tri noči
Čuvaj že njenih vrat.

In zopet prepeval je vesel
Na straži dan na dan:
Če njo poljubiti le enkrat bi smel,
Rad skočim v tomun strašán!

V dvorani nekdo odpel je potém
Premilo presladkó:
Da greh je tebe ljubiti vém,
A ljubim te zvestó.

Prepeval odslej vratar ni več, —
V tomun ga je zvečer
Grajščak ukazal vreči slovéč,
Za njim — še lastno hčer.

y.

France Schubert.

Življenjepisna novela. Sestavil *Fr. Jaroslav.*

IV.

V ogerskej grajščini.

Sadunosno drevje je bilo v najlepšem cvetji, in prijazno je pomladansko solnce ogrevalo zemljo. Schubert ni mogel strpeti domá, pograbil je klobuk in hitel pod milo nebo. Sanjavo je hodil sem in tja po tako zvanem javnem vrtu, in po glavi so mu rojile razne melodije. Nenadoma ga nekdo za ramo poprime, Schubert se ozre in zagleda odgojitelja mladih grofov Esterhazyčev, pa gledališčnega igralca Korna.

France, malo vas morava pomotiti, omenil je prvi gospod; meni je namreč naročeno, da vas naj za to poletje povabim v Szelecz na Ogersko Ne veste, kako prijetno je tam življenje, in gospoda bode srčno vesela, ako jo počastite s svojim pohodom.

Schubert je molčal. No saj pojdete, ali ne, menil je z nova odgojitelj.

Bi že šel, toda, — ne vém, — imám.

E kaj, ljubi umetnik, nič ovinkov, na ravnost govorite, jaz ne bodem pravil okrog.

To je že res, ljubi gospod, ali ta reč je takó-le: Prvič moram podučevati na Dunaji, drugič moram delati, tretjič ne vém, ali bode očetu po volji, kajti on vedno poudarja: svoji k svojim, in naposled je še ena: v grofovskem gradu se menda zahteva, da hodi človek dostojno opravljen.

Pojte, pojte, vsi ti izgovori so prazni. Stojte, hočem takoj vse od kraja ovreči. Koga podučujete? Mlade gospode in gospice, ki pojdejo kmalu s svojimi stariši na deželo ali v toplice; v gradu bodete tudi mogli delati kakor domá, ali pa še lažje, živa duša vas ne bode motila. Imeli bodete visoko, lepo sobo v mirnem kraji. Do kosila bodete tičali v njej, če se vam bode ljubilo, a če vam bo zvunaj pod milim nebom bolj ugajalo, bodete se pa sprehajali po razsežnih grajskih vrtih, ali se vlegli v senco košatega drevja. Tudi domá ne delate dalje kakor do dveh črez poldne. Kar se tiče očetovega pregovora, ta je sicer dober in istinit, toda Esterhazy so jako prijazni ljudje. Tudi ne gre, da bi bil človek preskromen, saj ste umetnik, velik umetnik. V nekoliko letih bodete slaven mož, če ne verujete meni, vprašajte tú gospoda Korna. On vé, kaj velí Schiller, in naj vam tudi tisto pové, kajti jaz sem se bil zaklel, da vpričo gledališčnih igralcev nikdar več ne recitujem nobenega versa.

Korn se je na vso moč zakrohotal. Ljubi gospod doktor, odpustite, odpustite, če vas je ta ali oni gledališčni igralec kdaj ostro kritikoval, le pomislite, kolikokrat ste tudi vi in vaši drugovi kritikovali uboge igralce. A kar se versov tiče, sta gotovo Schubertu znana:

„Es soll der Sänger mit dem König gehen,
Sie beide wohnen auf der Menschheit Höhen.“

Schubert se je zadovoljno nasmejal in z glavo pritrdil, doktor pa je nadaljeval: Na deželi, vzlasti na Ogerskem, ni potreba posebne oprave. Oskrbite si še eno lahko poletno obleko, pa je!

In jaz vam jo bodem izbral, ljubi Schubert, pristavil je Korn: mi gledališčni igralci smo v tem bolj zvedeni kot vsi skladatelji. Upam, da bodete na Ogerskem zadovoljni; nova zemlja in novi ljudje hočejo vam vzbuditi novih idej. Tedaj že velja, vi pojdete! Če bi vam pa le ne ugajalo v Szeleczi, česar ne morem misliti, bodete se pa tudi lahko domú vrnoli, kedar vam bode drago.

No pa pojdem, obljubil je Schubert.

Dobro, mož-beseda! Rodbina Esterhazyjeva odrine pojutrešnjem, gospa grofinja z nekoliko služabniki pa že danes, in midva pojdeva črez tri dni. Med tem se lahko poslovite pri imenitnih svojih učencih, pri prijateljih in znancih, in če vam je Dunaj tako na srce prirastel, stopite v zvonik sv. Štefana in se ga naglejte! Tedaj veljá, kaj?

Da, veljá! Pojutrešnjem vas obiščem, da se še kaj več pogovoriva, odgovoril je Schubert. Doktor se je poslovil od Korna in Schuberta ter odšel. Korn pa je omenil smehljaje: Le veselite se, prišli bodete k jako razumnim ogerskim magnatom, morda pride v grad tudi grofinja Szapari, ali kneginja Clary, rodom Choteckova, jako muzikalna dama. Zavoljo

teh dveh dam, pa tudi zató ker vaš genij visoko čislam, hočem vam neko ljubav učiniti, če tudi potém vse psovke za menój zmečete.

Kaj takega? Radoveden sem, gospod Korn.

Pokazal vam bodem, kako se je treba nakloniti gospodi. Mati nebeška, kakó ste se držali, že veste kdaj! Ko je občinstvo prvikrat slišalo „Erlkõniga," ko je bilo vse po konci, ko vam je gotovo kakih tri tisoč rok ploskalo, kaj ste vi počeli takrat? Vogel vas je tako rekóč privlekel pred občinstvo, in vi ste se držali kot mevža. To pa ne gre, dragi prijatelj, bolje da se ne pokažete, kakor pa take komplimente delati! Tedaj, ali se bodete naučili, kako se je nakloniti občinstvu?

I kaj pa. Ali pomislite, da nisem takrat sam vedel, kje sem. Vse se mi je sukalo pred očmi. S takim strahom sem nastopil in igral! In ko sem zaslišal glasno dolgotrajno ploskanje, bil sem ves s sebe. Povrh sem še pa zagledal očeta v parterru, ko si je oči brisal, in to me je do cela omamilo, zató sem se tako leseno držal in nerodno naklonil. —

Prečudokrasnega majnikovega jutra vzdigneta se Schubert in odgojitelj na Ogersko. Schubert je hotel opazovati ogersko zemljo in njene stanovalce, zató sta počasi potovala, dostikrat peš. V Požunu sta se en dan pomudila. V Szelecz sta dospela opoldne zarés lepega majnikovega dne. Hišnik je peljal Schuberta v sobo, ki je že po zvunanjem pričala, da je skladatelj v tem gradu dobro došel.

Soba z malo spalnico vred bila je visoka in samska v mirnem kraji. Na pisalnej mizi ob oknu ležalo je veliko različnega notnega papirja in peres, po stenah so viseli godbeni stroji, v enej omari je bilo na zbiranje raznih skladeb, v drugej pa najboljših pesnikov nemških.

Schubert se je šel predstavljat grajskemu gospodu in gospé, ki sta ga jako dobrovoljno sprejela, in črez nekaj dnij že ni čutil, da ni domá; prav prijetno je bilo pri tej vrlo naobraženej gospodi.

Zjutraj za rana je hojeval po vrtu ali po jako zanimivej okolici grajskej: kaj takega kakor tú še ni videl. Po sprehodu je navadno delal po več ur. Tú je Schubert zložil ali vsaj osnoval nekaj oper in drugih jako priljubljenih skladeb.

K mizi je prihajal vselej o pravem času, govoril je malo, ali zvečer v salonu bil pa je on v svojem elementu. Včasih je igral svoje lastne skladbe, ali kaj zapel sam, pa tudi z drugimi skupaj.

Svojih domačih ni pozabil, redoma jim je dopisoval in poročal vse znamenitejše dogodke, tudi je spisoval dnevnik, v kterem pa ne nahajamo beléžek o zvunanjem življenji njegovem, nego bolj o notranjem. Po njegovej smrti je oče nektere črtice iz dnevnika prepisal in prijateljem v spomin izročil.

Nekteri so po teh odlomkih sklepali, da je bil Schubert melanholična duša, no temu ni tako. Res je bil Schubert z malim zadovoljen,

ali vendar ga je bolelo vidéč, da mu sicer slava raste, a materijalne okolnosti se mu nočejo nič kaj zboljšati.

Zavedajóč se svojih muzikalnih sposobnostij prosil je l. 1816. razpisane službe v Ljubljani. Ali odgovorili so mu, da se hočejo poprej obrnoti do muzikalnih veljakov na Dunaji, zakaj njegovo ime jim še ni znano, in kakor hitro prejmejo odgovor, hočejo mu takoj o tem poročati. Ti muzikalni veljaki, morda Salieri, niso ga gotovo dobro priporočili, kajti Schubert ni dobil službe!

Tudi bi bil Schubert rad v miru opere izdeloval, ali ker je bilo vedno denarja treba, zató se je moral dramatike ogibati ter se bolj s pesnimi baviti, ki zahtevajo manj časa in truda. A to je bilo zopet na škodo njegovim operam.

Schubert je tedaj delal neprestano, da je mogel pošteno živeti, a ker so bili honorari pičli, moral je veliko delati, in to je bilo krivo, da je tudi srednjega blaga na dan spravljal.

V svojih detinskih letih je Salierija spoštoval kot kakovo vzvišeno bitje, ki s svojim talentom in znanjem visoko nad njim stoji; tudi pozneje ga je vselej hvaležno omenjal, nikdar ni pozabil, da se mu ima za marsiktero dobrohotno opazko pri skladanji zahvaliti. Ali sčasom je Schubert preveč vedel in znal ter imel tako zdrav vkus, da se ni mogel več navduševati za Salierijeve opere. Izprevidel je, da one nimajo nobene prave cene, in že takrat so začele celó na Dunaji z odra izginjati, ker so se navadno igrale v praznej hiši. Ali vendar je Salieri po tedanjih okolnostih dobival jako sijajnih nagrad za svoje suhoparne opere!

Schubert je bil hvaležen sin in dober brat, zató ga je srce bolelo, ko je videl, da se njegovi domači veliko trudijo za vsakdanji kruh, a ni jim mogel nikakor pomagati. Nič čudnega tedaj, da je več potov svoje zvunanje okolnosti primerjal z okolnostmi drugih skladateljev, ki so manj in slabše delali, pa so bili vendar bolje plačevani, in to ga je navadno vselej zeló potrlo. Prijatelji so ga sicer, kedar mu je taka tožba iz ust ušla, tolažili, da se tudi Mozartu ni bolje godilo, ali edino to prepričanje, da tudi drugi trpé, še ne more človeka do cela pomiriti!

Neki prijatelj je Schubertu tó-le nasvetoval: Pojdi za nekaj tednov z Dunaja, potém daj razglasiti, da te vabijo v London ali Pariz, in videl bodeš, kako te bodo začeli vabiti in prositi, da nikar ne hodi, da domá ostani. Ali Schubert je odmajal z glavo, češ, da se takih sredstev noče posluževati, da noče slepiti.

Vrnovši se z Ogerskega na priljubljeni mu Dunaj, lotil se je nekako pomlajen z veseljem dela, in samo tiste zime zložil je do 50 pesnij.

Izvedenci trdijo, da ni v Schubertovih pesnih one intensivne ljubezniške strasti, ki se tako pogostem pojavlja pri novejših skladateljih, ali zató veje iz resnobnih njegovih skladeb srčna pobožnost.

Prihodnje pomladi so Esterhazyjevi Schuberta zopet povabili v Szelecz, kamor je tudi odpotoval meseca junija vesel in zadovoljen, ker je vedel, da gre k prijateljem.

V.

Potovanje.

Schubert sedi domá v malej sobi, na mizi stoji šopek pomladanskih cvetic, ki jih ogleduje in poduhava. Kar se začujejo brzi moški koraki, duri se odpró, in smejé se vstopi Vogel.

Ali delaš kaj, pa danes, ki je nedelja? Glej, kakó lepo vreme imamo; le vèn, hitro se mi napravi!

Prav rad; ravno kar sem na čedno prepisal tó-le tu. Če človek ni pazljiv, ima pri prvej korrekturi dela črez glavo, vse kar napak mrgoli.

Schubert je potisnol svoje pisanje v miznico, preoblekel suknjo, zbrisal očali, segel po klobuku in palici ter šel s prijateljem pod milo nebó. Veselo sta stopala po živih ulicah dunajskih, tu sta malo postala, tam malo, naposled je Vogel omenil, da bi rad mlečno kavo pil.

Tudi Schubert ni imel nič zoper to, zavila sta jo na vrt neke gostilnice in se vsedla pod košat oreh.

Pila sta kavo in potém še malo posedela pod hladnim orehom v prijaznem razgovoru o mnogih rečeh.

Glej, kmalu bi bil pozabil, vzklikne nenadoma Vogel. Danes zjutraj sem neko pesen zá-te prepisal.

Kakošno? Pokaži jo.

Vogel seže v žep po koščck lepega papirja: Na, tu jo imaš.

Schubert jo prečita. Pa je res krasna! Gotovo dobrega pesnika.

Odlomek je iz Shakespeara.

Saj Shakespeare mi je znan, vendar vsega še nisem prečital.

Schubert se zamisli in vtopi v pesen. Črez nekaj časa povpraša: Ali imaš svinčnik pri sebi?

Evo ga!

Schubert seže po jedilnem listu na mizi, potegne nekaj črt, povesi glavo, kakor je bila njegova navada, ter začne pisati, Vogel pa se je natihoma zmuzal od njega sprehajat se po vrtu, da ne bi motil prijatelja pri delu. Komaj se je pa bil Vogel malo po vrtu nagledal, že ga Schubert pograbi za ramo: Jo že imam, ménim, da ni preslaba.

Alo, zdaj pa pojdiva pit eno kupico „Vöslavčana“ na tvoje zdravje!

Zakaj ne, toda denarja nimam pri sebi, pozabil sem ga bil domá.

Nič ne dé, saj ga imam jaz, odgovoril je Vogel in segel v žep, ali kako se je prestrašil, ko ni nič našel v njem. Grom po dolini, tudi jaz nimam denarja!

Ali si bil okraden? Koliko si imel denarja, vprašal je hlastno dobrovoljni Schubert.

Ne, ne, spominjam se, da sem suknjo preoblekel, predno sem z doma šel, in tako sem pozabivši ves denar v suknji pustil.

Kaj bo pa zdaj? S čim bodeva kavo plačala, povprašal je strahoma Schubert.

Vogel je hitel v obednico, malo okrog sebe pogledal, popravil ovratnik, da je bolj po konci stal, prečesal lase ter jih bolj na oči potegnol, in potém se poklonil gostilničarju rekóč: Ali dovolite dvema pevcema, da malo zapojeta in potém z okrožnikom okrog gostov stopita?

O zakaj ne, ali če bode gostov volja kaj dati, hem, za to vi skrbite, odgovoril je dobre volje gostilničar.

Vogel gre prosit Schuberta, naj bi mu pomagal zapeti novo zloženo pesen. Schubert je šel brez vsega premišljevanja in sedel h klavirju v dvorani. Predno je on predigro izvršil, Vogel pa malo za poskušnjo zapel, jeli so že prihajati gostje z vrta v obednico, ki je bila pri tleh. Poslušalci so bili zvečine spoštovani dunajski rokodelci, uradniki in mali trgovci. Viharno so pohvalili pevca in igralca ter zahtevali, da še enkrat zapojeta.

Vogel in Schubert sta rada ustregla. Ko je bilo vse pri kraji, segel je Vogel po krožniku in stopil okrog gostov; Schubert je kar ostrmel, le gledal je, kaj bo s tega. Kmalu je nabral Vogel polen krožnik denarja, belega in bakrenega drobiža in tudi nekaj papirja.

Ko je hotel Vogel kavo plačati, branil se je gostilničar. Ne, od takih muzikašev ne jemljem ničesa! Ostanita in zapojta še ktero pesen, potém vaju povabim na večerjo.

Vogel je obljubil vse, ali kakor hitro je gostilničar pete odnesel, namignol je Schubertu, in umetnika sta jo popihala proti mestu, da bi ju nikdo ne spoznal.

Glej, dokaj sva nabrala, in tvoje bode vse.

Nikakor ne, tebi gre denar, ti si vse osnoval in tudi pel, zavrnol je Schubert Vogela.

Ljubi prijatelj, res je, žalibog, da gleda občinstvo bolj na pevca, kakor na skladatelja, da prvemu skoro vse dá, drugemu malo ali nič, a da tudi ti tako sodiš, tega ne bi bil verjel. Ti si pesen zložil in igral, torej ti greste vsaj dve tretjini, in če ne vzameš, bodeva se sprla. Schubert je vzel denar. Še le domá, kjer ga je čakal neplačan račun, izprevidel je, kako prav so mu prišli ti denarji.

Nekaj dnij po tem komičnem prigodku naletela sta Vogel in Schubert v Hitzingu slučajno na več znancev. Razgovarjali so se o muziki, kakor je bilo običajno takrat na Dunaji.

Čujeta gospoda, ali že vesta, oglasil se je Alojzij Fuchs,* da imata tekmeca? V nedeljo sem slišal v Döblingu novega pevca. Pel je skoro tako izborno, kakor vi gospod Vogel, in neki vrl glasovirnik ga je spremljal. Jaz sodim, da je bil napev tako izvrsten, da bi tudi vam, gospod Schubert, čast delal.

Ali ste govorili z umetnikoma, gospod Fuchs, vprašal ga je Vogel?

Ne, govoril pa nisem, samo slišal sem ju. Preveč ljudstva je stalo okrog nju, in nisem mogel blizu. Na vrh sta nenadoma izginola.

Hem, če sta moža tako spretna godbenika, kakor vi trdite, gotovo ju bodemo kmalu kje slišali.

Domú gredé omenil je Vogel Schubertu: Veš France, jaz čislam Fuchsa, on ni prazen, in kedar sodi o godbi, govori na ravnost.

V prijaznem pogovoru sta dospela prijatelja v mesto, in predno sta se ločila, dejal je Vogel: Še eno! Jaz sem dobil odpusta, stopiva malo po svetu, na Gorenje Avstrijsko in Solnograško. Znancev imam povsodi, videl boš, da ti ne bode žal. Zastran popotnine si ne beli glave. Saj znaš, kako je zapel Schiller:

Heut' kehren wir im Kloster ein,
Beim reichen Pächter morgen,
Was d'rüber ist, da lassen wir fein
Den lieben Herrgott sorgen!

Kaj ne, France, da pojdeš z menój?

Ta predlog je bil Schubertu tako vabljiv in zapeljiv, da je takoj privolil in obljubil, da pojde. Vrh tega tudi ni bil ta pot povabljen v Szelecz, ker je šla grofinja zdravit se v neke češke toplice.

Ob odločenem dnevu sta se prijatelja napotila proti Gorenjej Avstriskej. Kamorkoli sta prišla, povsodi so ju z veseljem sprejemali, kajti slavni dvorni operni pevec Vogel bil je znan vsaj po imenu po vseh muzikalnih hišah, pa tudi skromnega Schuberta so začeli spoštovati, kakor hitro so slišali njegove skladbe; takrat še namreč niso Schubertove skladbe zvunaj Dunaja kaj prida znane bile.

Nekaj dnij sta se prijatelja pomudila tudi v rojstnem kraji Vogelovem, obiskala ter ogledala si vsa ona mesta, ktera so bila Vogelu ljuba in draga iz otročjih let. Potém sta jo zavila proti Gasteinu, in predno sta se še bila ugodno v gostilnici nastanila, že ju je povabil k sebi patrijarh beneški, ki se je tedaj v Gasteinu lečil. Patrijarh je imel odbrano družbo okrog sebe, in eden teh mož je bil zagledal Vogela, ter o njem takoj omenil patrijarhu, velikemu prijatelju godbe.

Schubert ni bil nič kaj vesel povabila, ni se še bil privadil odličnim in večjim družbam, no vse zastonj. Malo despotični Vogel ni poslušal,

* Fuchs je bil izvrsten violončelista, ud c. k. dvorne godbe, Beethovenov prijatelj, in na glasu tudi kot muzikalen pisatelj. Umrl je l. 1858.

ko se mu je izgovarjal, in Schubertu ni kazalo drugo, kakor udati se starejšemu in dobrovoljnemu prijatelju, in France se tudi ta pot ni kesal.

V Gasteinu je osnoval Schubert ono symfonijo, ki je prišla pozneje na svetlo z imenom „Gasteinska symfonija“, na ktero ga je obodrila pohvala blagega patrijarha. Do te symfonije je imel Schubert vedno posebno ljubezen, prej ko ne zato, ker ga je spominjala jako srečnih in veselih ur, ki jih je v Gasteinu preživel.

Iz Gasteina sta se napotila v Solnograd, kjer se je bil narodil Mozart, in kjer počiva M. Hayden. Kedar sta si ogledala vse znamenitosti, obrnola sta se domú nekako pomlajena in obogačena s krasnimi spomini!

VI.

Ob smrtnej postelji.

Majnik l. 1825. ni bil nič kaj prijazen; vreme je bilo kislo in jako hladno. Schubert je bil nekaj obolel, zató je bil vedno domá, pa tudi domači njegovi niso nič kaj zahajali iz hiše, ker je bilo prehladno. Nekega popoldne so sedeli vsi skupaj v sobi in se prijazno pogovarjali o tem in onem. Kar nekdo potrka, in star služabnik dvornega gledališča vstopi.

Mož je vedel, kdo je Schubert, tedaj je že bil na glasu, zató se mu je spoštovaje naklonil rekóč: Po opravkih sem prišel v Lichtenthal, in mimogredé sem se oglasil, da zvém, kako vam je. Gospodje so vas že več potov pogrešali pri operi, in zató so mene, ki vse iztaknem, popraševali, ali vém kaj o vas!

Bolan sem bil, odgovoril je Schubert, pa mi je že malo odleglo, in kakor hitro se vreme zboljša, pridem zopet v gledališče. Prosim, pozdravite mi gospode!

Jako mi je drago. gospod Schubert, vse hočem točno opraviti. Še nekaj! Ali že veste, da je Salieriju čim dalje slabše? Mož bode kmalu sklenol.

Ni mogoče! Kaj je že tako pri kraji, in jaz nisem vedel čisto nič! Slišal sem sicer, da že od lani, ko so ga upokojili, vedno boleha in velike bolečine trpí, ali da je tako slab, tega bi ne bil verjel!

Ali se nisi nikdar oglasil pri njem, odkar je bil obolel, vprašal je oče Schubert začudjen?

O pač, odgovori France živahno, več potov sem se oglašal in prosil slugo, naj povê gospodu, da bi se mu rad poklonil, ali nikdar me ni pustil pred se. Kaj sem hotel! Vém, da ni hotel Salieri nič slišati o meni, in ako je vendar govorica tako nanesla, govoril in sodil je vselej o meni le slabo, ali kljubu temu ga jaz spoštujem in sem mu hvaležen za prijazno in brezplačno podučevanje.

Ne zamerite, gospod Schubert, oglasi se skromni stari služabnik, če tudi jaz kaj zinem. Pač bi se bilo spodobilo, da bi bil gospod kapelnik sem in tja kaj storil za nemškega skladatelja, saj se ima tudi on svojemu predniku, nemškemu kapelniku zahvaliti za vse, kar ima, ali za vas, gospod Schubert, za vas je Salieri ubogo malo storil, pa še tega bi ne bil, da mu po smrti Mozartovej niso toliko in to po pravici očitali, da preganja nemške skladatelje!

Med tem je vstopil neki prijatelj Schubertovih, postaran godbenik, ki je Mozarta tudi dobro poznal.

Prav pravite, pristavil je stari gospod, Salieri je preganjal vse skladatelje, kteri so ga nadkrilovali. Različno sodijo Salierija, prav pa imajo le oni, ki trdijo, da je zaviden mož. Tako je in nič drugače!

E pustimo ga, omeni Schubert sočutno.

Jaz pa pravim: S kakoršno mero se meri, s tako se naj tudi vračuje, dostavi hudujè se stari gospod. Salieri ni nikdar prizanašal niti živim niti mrtvim skladateljem. Mozart je ležal že davno v grobu, a Salieri še le ni hotel njegovih mojsterskih skladeb pred občinstvo spraviti tako, kakor bi pristojalo. Salieri je metal vedno polena pod noge Mozartu, dokler je živel, in ko je umrl, ni privoščil ta tujec, kteremu se v Avstriji tako dobro godi, par bèsed za vdovo in deco Mozartovo, da bi si bil lahko to storil. Salieri je spreten godbenik, ali suhoparen skladatelj. No vendar se je vrinol med skladatelje, pisal je mnogo, ali kako! On že spada v zgodovino umetnosti, in kdor je enkrat tja prestavljen, ne more se pravične sodbe ubraniti.

Schubert je molčal, da ne bi še hujše starca razvnel. Pogovor se je zasukal na druge predmete, in stari godbenik je z nekako zadovoljnostjo pripovedoval, da so Schubertove novejše pesni v Pragi jako dopadale.

Naslednjega dne počutil se je Schubert dosti boljše, nebó se je bilo izjasnilo, in ni se mogel več premagovati, da bi ne šel Salierija obiskavat.

Stopivši v hišo opazil je Schubert, da so posli Salierijevi zeló potrti; mož jih je dobro plačeval. Ravno ko je prišel zdravnik iz bolnikove sobe, stopil je Schubert v predsobo.

Mladi skladatelj pozdravi uljudno zdravnika, enega najveljavnejših mož dunajskih, in ga povpraša, kako je bolniku.

Ah, ubogi gospod je to leto mnogo prestal in pretrpel, jaz mu nisem mogel drugega storiti, kakor to, da sem mu malo bolezen lajšal. Pač mu privoščim, da kmalu sklene, in to tudi bode, kakor se kaže.

Ali je kdo pri njem? Gospod doktor, jaz bi ga še rad enkrat videl, če je mogoče, omenil je Schubert polglasno.

Strežnik je pri njem, le stopite notri, saj vas ne bode spoznal.

Tiho po prstih je stopal Schubert v spalnico. Bolnik se je nemirno premetaval po lepej, s svilenimi gardinami zastrtej visokej postelji.

O Dio, Dio mio! stokal je, pa še druge nerazumljive besede govoril.

Strežnik stopi prav k postelji. Salieri se ozre in upre oči v Schuberta.

Signor Mozart? omenil je obrnen k strežaju. Kaj bi rad signor Mozart? „Ick aben keine Zeit für jedes arme Musiklehrer von wenig Talent!“

Črez nekaj časa je sklenol roki in odmolil italijanski češčeno Marijo.

Schubert je hotel k postelji stopiti, ali strežnik mu je namignol, da ne. Ne, gospod, ne, dejal je po tihem, utegnol bi zabesniti. Ah kako je mučno gledati ga, ker ne more sklenoti, pa ne!

Ali je že bil previden?

Včeraj pri polnej zavednosti. Celo uro se je izpovedaval, prav v predvežje sem ga slišal jokati.

Še enkrat je Schubert milo bolnika pogledal ter odšel.

Naslednjega dne 7. maja umrl je Anton Salieri. Za pogrebom so šli zvečine sami Italijani, pa še nekteri drugi, ki so bili poprej pod njegovim vodstvom. Mož ni bil namreč prijazen Nemcem, in vsi častitelji Mozartovi bili so razkačeni na ošabnega kapelnika, ki je ubožnemu ali velikemu mojstru toliko grenkosti in bridkosti prizadejal in mu vedno polena metal pod noge.

Večina Salierijevih oper je bila že pozabljena, občinstvo jih ni maralo več; tudi na Dunaji se niso več igrale, ker ni bilo ljudij v gledališče, a rastla pa je nasproti od leta do leta slava Mozartova.

Tudi Schubert je šel za pogrebom. Pač ni slutil, da ponesó tudi njega kmalu na pokopališče ter ga položé v hladno krilo materi zemlji.

Mnogi so se še dobro Mozarta spominjali, ki je pred 34 leti umrl, in začelo se je že marsikaj mystičnega o njem pripovedovati. Lahkoverniki so trdili, da je mogel izborno igrati samo ondaj, kedar si je nateknol nekov prstan, in da je skrivnosten tujec, smrt sama, „requiem“ pri njem naročila. No in sedaj, ko je Salieri tako težko umiral, začeli so trditi tudi to, da je bil Mozartu zaudal. Ali vse to so bile prazne besede ter nam kažejo samo to, da so ljudje Salierija za jako zavidnega imeli. Zaudano pa ni bilo Mozartu, ta je prazna, jedel je zgol tisto, kar mu je žena skuhala, in če je šel kdaj v javno gostilnico jest, dobival je iz one iste kuhinjske posode, kakor drugi gostje. Salieri je nedolžen, kar se tega tiče, ampak on je le povsodi odrival Mozarta, slabo, zaničljivo govoril in sodil o njegovih skladbah, njegove opere je dal nalašč tako površno in slabo igrati, kar se je le dalo, da je mogel potém trditi, da niso rabljive, da jih občinstvo ne odobrava, kakor znajo sploh zavidni in povrh v javnem življenji uplivni možje.

Veliko so zakrivili tudi mogočniki, sploh vse občinstvo, ki ga je godba Mozartova očarovala. Nekoliko so slutili, nekoliko vedeli, kako se vede Salieri, kako snuje spletke proti Mozartu, kako ga odstranjuje, pa vendar niso ničesa učinili za preganjanega skladatelja, niti se potegnoli zá-nj.

Mozart je legel zgodaj v grob, nekaj zató ker je preveč svoje žile napenjal, ali to le ni zmodrilo Dunajčanov, da bi se bili bolj za mladega Schuberta zavzeli, ki sicer ni bil Mozartu enak, ali vedar le odličen skladatelj.

Tudi dandanes ni dosta boljše, niti pri Germanih niti pri Romanih. Če pride na svetlo slaba opera, brž jo igrajo tú in tam, menda nalašč, če pa pride na dan dobra skladba, ki se v obče hvali in dopada, ta pa nikakor ne more prodreti in se udomačiti; najrajše bi jo zaprli v miznico!

Dokler sodijo tekmeci, sodi se navadno kolikor toliko enostranski. Se vé da je tú in tam še poštenih mož, ki jih ne vodi zavidnost, ki se trudijo, da dobrej godbi pot krčijo in jej pomagajo na dan.

VII.

Vse zastonj!

Tudi l. 1825. sta Schubert in Vogel zopet potovala po Gorenjej Avstrijskej in po Solnograškem. Kamorkoli sta prišla, povsodi so ju z odkritosrčnim veseljem sprejemali, in Schubertu se je to potovanje tako dopadalo, da je rad o njem svojim prijateljem pripovedoval. Se vé da ondaj niso časopisi poročali, kakor je dandanes navada, kamor je Schubert došel, kako so ga sprejemali, koliko vencev mu je na oder priletelo i. t. d.

Schubert je zopet marljivo delal, potovanje ga je bilo pomladilo, vlilo mu novih močij v žile. Ali njegovi izdelki so se vedno še kakor s početka slabo plačevali. Schubert je bil prebojéč, da bi bil več zahteval, založniki sami od sebe pa ne primaknejo. Vrh tega se tudi po nekterih skladbah Schubertovih ni dosta povpraševalo.

Leta 1826. je bil Schubert 29 let star. Na svoj rojstni dan je vzdihnol ter omenil očetu: Poglejte, koliko sem star, pa še nimam službe! Toliko je godbenikov, ki znajo manj, a službe imajo dobre!

Saj si zaslužiš, kolikor potrebuješ.

To že, ali samo toliko, kolikor sproti potrebujem, a vam ne morem ničesa povrnoti. Tudi ne vém, koliko časa še bodem mogel skladati. Z operami nisem nič kaj zadovoljen, ako bi imel časa, hotel bi vse predelati, ali če bi vsaj mogel založnika dobiti.

Ali ti ni Weber obljubil, da hoče opero „Fierabras“ v Draždanah na dan spraviti. Predno te je osebno poznal, govoril je že jako naklonjeno

o tebi in hvalil tvoje pesni. Prav uljudno ga opomni dane besede, in videl bodeš, da bo·šlo, zavrnol ga je oče.

Schubert je zrl zamišljen pred se. Ne morem, odgovoril je žalosten. Res da je Weber hvalil moje pesni, vzlasti „Erlkōniga", tudi je v obče omenil, da mi hoče na roko iti, kolikor se bode dalo, toda onokrat, ko je bil tu, ni omenil čisto nič o mojih operah, nego me je le vprašal, kako sodim jaz o njegovej „Euryanthi." Jaz sem povedal tako, kakor mislim, da ima „Euryantha" tu in tam mnogo lepote, pa tudi dosta nemelodičnega, in na vse zadnje sem ga tako rekóč poprosil, naj hodi za lastnim genijem, naj ne posluša tistih kritikov, ki menijo, da že rés kaj vedó, ako znajo na ta ali oni godbeni stroj precej dobro igrati, a o godbi in njenem duhu pa nič ne razumejo!

Oh neprevidnež! oponesel mu je oče.

Se vé da, ali kaj hočem. Mahoma sem opazil, da mi je Weber to za zlo vzel, da si je prizadeval zakriti svojo nevoljo, kajti on je fin mož. Zategadel nisem hotel, nisem mogel svojih skladeb nič v misel vzeti, na vse vrh je še čakalo več obiskovalcev, torej sem se priporočil in poklonil ter se stoprav na ulici oddahnol.

To ti verjamem! Ali Weber je vendar le blaga duša, takoj vse pozabi. Tudi je že spoznal, da ni „Euryantha" enaka „Freischützu". Veš kaj, piši Marschnerju, on ti bode odkrito povedal, ali te Weber še mrzi; Marschner ne mara Italijanov, torej bode gotovo tebi pomagal.

Schubert je ravnal po nasvetu očetovem. Marschner mu je odpisal, da Weber vsegdar s spoštovanjem o njem govori, in če ima kako opero že pripravljeno, pa da bi ne bilo z njo preveč stroškov, naj jo le pošlje, kakor hitro se Weber z Angleškega povrne.

O velikej noči istega leta je bila razpisana služba podkapelnika. Prijatelji so Schuberta nagovarjali, naj prosi za njo, ker ni boljšega prosilca od njega. Schubert je prosil, ali službe ni dobil, in to ga je hujše bolelo, kakor bi si bil kdo mislil, kajti Schubert se je znal na vso moč premagovati.

No kaj mu je pomagala vsa muzikalna vednost? Koliko so mu vrgle izvrstne sladbe? Koliko so storili zá-nj uplivni zavetniki? Hvalili so ga, čudili se njegovej nadarjenosti, vabili so ga na zabave, da so se razveseljevali ob njegovem igranji, ali tedaj, kedar je bilo treba govoriti, so pa molčali. Ko je Mozart umrl, takrat so pariške dogodbe vznemirjale duhove, torej ni toliko zameriti, da so bili moža zgrešili, ali o Schubertovem času je bilo vse drugače, bil je mir, gojile so se lepe umetnosti. vzlasti godbi so bili mnogi naklonjeni, a vendar so zgrešili tudi njega.

Pri znancih in prijateljih, t. j. zvečine pri mladih pisateljih, malarjih, skladateljih, med ktere je Schubert posebno rad zahajal, bil je vedno jasnega čela in veselega srca, ali kedar je bil sam, takrat je po-

stajal otožen. Na misel mu je hodilo, koliko potov so ga krivo sodili, nezasluženo žalili, videl je, kako mu umira nada za nado in vse drugo tako. Več potov ga je glava zeló bolela vzlasti po desnej strani, in naposled je to omenil znanemu prijatelju in zdravniku, ki je rekel: Schubert, vi preveč delate, malo počivajte, pa bode odleglo. Duševno delo človeka zeló utrudi, tudi nenavadno trdnega moža podere, torej mirujte, počivajte!

Schubert ni mogel počivati, službe ni imel, torej je bilo treba neprenehoma delati, da je mogel živeti.

Zgodnja smrt Weberjeva je tudi Schuberta zeló potrla ter mu upihnola zadnjo nado; izprevidel je, da ne bode sedaj nič z njegovo opero. Marschner mu je sporočil, da nima na novega nadzornika dvornega gledališča nobenega upliva, in je Schubertu nasvetoval, naj se obrne do prvega kapelnika, viteza Morlacchija. Ali Schubert je vse skupaj na miru pustil, kajti je-li mogel kaj od Italijana pričakovati?!

Leta 1827. so nasvetovali Schubertu, naj se obrne do najemnika dvornega opernega gledališča, morda se mu posreči priti za kapelnika. Zatrjevali so mu, da bi mu najemnik rad službo dal, samo da je prosi. Ko je pa Schubert zvedel, da bi bil v tej službi nekako občinstvu odgovoren, pa da bi vendar celó nobenega upliva na repertoir ne imel, vrh tega še pa dosta truda, pa malo zaslužka, ni hotel prositi službe. Tudi mu je bila vsa prava energija pošla, svet mu ni bil več tako jasen in vabljiv kakor nekdaj, zvezda danica se mu je skrila. Odslej je le po redkem zahajal med stare znance in prijatelje, največ je čepel domá zatopljen v svoje delo, in tako je v primerno kratkem času zopet veliko blaga na dan spravil.

Še enkrat je poskusil z operami in operetkami prodreti, no vse zastonj, nobeno gledališče jih ni vzprejelo. Schubert je popustil vse, tudi govoril ni več o njih.

Na pomlad l. 1828. so odkritosrčni prijatelji Schuberta pregovorili, da je napravil koncert, pri kterem so se zgol njegove skladbe igrale. To so prijatelji storili samo zató, ker so vedeli, da potrebuje Schubert denarja, a nima ga od kod vzeti; posebno mu je šel na roko stari prijatelj Vogel, ki je storil vse, kar se je dalo, da se koncert dobro obnese. Ta večer je Schubert veliko pohvale žel, in to mu je vsaj malo ohladilo poprej zadane skeleče rane. Hvalili so ga najslavnejši možje in zahtevali, da še ob letu večji koncert napravi.

Niti Schubert niti prijatelji niso slutili, da je bila ta slava zadnja.

Nekako vesel vsled priznanja in velikega dohodka, poprijel se je Schubert z novim navdušenjem dela, in tega leta je zložil zopet več, na pr. „Mirjams Siegesgesang,“ pa nekaj večjih in manjših crkvenih stvarij.

Čudno, da ni nikdo opazil, da Schubert od dne do dne peša, le s težavo se je še vlačil naprej. Prej ko ne niso zató dosta ná-nj pazili,

ker ni nikdar tožil, da je bolan, in jed mu je vedno dišala. Edini Fuchs je zmajeval z glavo, in ko je Schubert meseca avgusta počasi lezel proti opernemu gledališču, omenil je tovarišem, da se mu skladatelj ne vidi prav pri zdravji.

Vroče je vroče, odgovoril je Schubert Fuchsu, ki ga je bil na slabotnost opozoril.

To je že res, strašno vročino imamo, ali vi preveč delate, zavrnol ga je Fuchs.

Kaj hočem!

Pustite delo za nekaj mesecev. Pojte malo po svetu, če ne, bodete se pokopali, prigovarjal mu je Fuchs dobrohotno.

E kaj mi je do sebe!

Vogela in drugih boljših prijateljev Schubertovih ni bilo domá, odšli so bili na deželo, tudi niso imeli časa več potov pogledati v oddaljeni Lichtenthal. Nikdo ni slutil, da je Schubert pri kraji. Dne 11. novembra ni mogel več vstati. Svojim domačim je sicer zatrjeval, da ni nič hudega, samo malo se mora spočiti in naspati, pa bode zopet trden. Ali dobrodejnega spanja ni bilo na oči, res je včasih zamežal, ali zaspati ni mogel, če bi bil še tako rad. Dne 14. nov. se je malo boljšega počutil ter vzel v roke neko korrekturo.

Sedaj so zvedeli tudi prijatelji, da je Schubert obolel, hodili so ga obiskavat. Poslali so po zdravnika, ki je zapisal nekaj zdravil, pred vsem pa svetoval, naj bolnik miruje.

A Vogelu je zdravnik omenil: Schubertovi živci so zeló razdraženi, zakaj niste preje po me poslali? Mož je preveč delal!

Bolezen menda vendar ni nevarna, kaj gospod doktor?

Hem, kaj vém, če ne bode spanja, vse mogoče, da pride vročnica.

Dne 17. nov. prišlo je več pisateljev in umetnikov povpraševat, kako je bolniku. Schubert je poprosil očeta, naj enega za drugim k njemu puščajo, in vsakemu je zatrjeval, da je že boljše in da bode kmalu zdrav. Tudi je omenjal, da se hoče z nova lotiti opere, ker sedaj je prišel na sled, česa jim manjka.

Za večera je začel blesti, in naslednjega jutra je zdravnik zatrdil, da ima Schubert zeló hudo vročnico, težko, težko, da bi okreval, preveč je slab in spehan od vednega dela.

Zdravnik je ugonil; dne 19. nov. popoldne ob treh je Schubert mirno za vselej zaspal. Sedaj še le je začelo občinstvo oglašati se za moža, kteremu niso poprej privoščili drugega, kakor nekaj malega prazne pohvale.

Dolga vrsta prijateljev in častilcev skladateljevih spremila je telesne ostanke. Kako so ga že ondaj cenili, priča to, da so ga položili poleg Beethovena. Med petjem Mozartovega „requiema“ spustili so trugo v

hladni grob. V življenji se ta moža nista nič kaj poznala. Beethoven je bil zeló gluh, tudi ni dosta povpraševal po drugih skladateljih, Schubert pa je bil premlad in prebojéč ter se ni upal k njemu zahajati.

Tudi spomenik so postavili Schubertu, in premnogi so ga že videli. Ali kaj hoče to! Kaj mu pomaga po smrti kos obtesanega kamena, poprej dokler je živel mu pa niso privoščili nobene službe, da bi bil mogel živeti in si zdravje ohraniti.

Spomenika pač ni potreboval, postavil si ga je sam!

Deklè v jeséni.

Jesénski piš drví perésa
In dvíga v ples jih razdivján,
In mráčno zró navzdól nebésa
Na gròb odprt in razprostrán,
Kjer déco svôjo, bitja mláda
Priróda z žálostjo pokláda.

Iz híše sèm lehnó stopíla —
Naj vódi kámor čè me pot,
Po njej brez čúvstev bom hodíla
In glédala pokòp povsod!
In rézno se pred se smejála — —
Čemú bi vedno le jokála?...

Tu v gózdu nehoté postánem
In pázno glédam na okróg
In zrèm po kráji dobroznánem —
Oh dôbri Bog, oh večni Bog!
Zakáj mi daš takó trpéti
Zakáj mi daš takó živéti?

Tu bilo je!... Pri tem drevésu
Napósled ná-nj sem glédala
In tú po žálostnem slovésu
Na klopico posédala
Ter z lépo nado, krasno nado
Sladila si življenje mlado!

Uničen je! — Na tujem svéti
Skopáli so gomílo zá-nj
Oh! jàz pa v bôli in trepéti
Ložíla v njó sem vénec sanj!
Še mêne, mêne z njim ložíte
Še mêne v zemljo zakopljíte!

Tu listje žênete vetróvi
In dvigate ga v ples mračán,
Temnó in čudno nad grobóvi
Povsod zvení krohòt glasán — —
O da drvíli bi i mêni
Črez gròb se kmalu zapuščêni!

— *b* —

Nigdár.

Divjál vihár je celo noč
In tréskal v vôde strašno moč,
Poglej, kakó kipé!
In tàm na srédi skalo glej,
Kakó bučé, vršé ob njej
Razljúčene vodé!

S tebój na brégu tu stojim
In Bog le vé, kakó trpím
Ko gledam ti v okó!
Deklè, deklè, lepó deklè
Kakó srcé mi v krvi mrè
Kakó ihtí trpkó!

Glej! — V prsih teh divjál je bòj,
Sedáj pa sklèp storjèn je moj
In krêpko mi stojí.
Tu zádnjo srago tôčil bom
In se od têbe lôčil bom
Če pràv srcé ječí.

Ohôlo hvališ svoj mi rod —
„Nad tvôjim moj naj bo gospod!"
In síliš se na sméh.
Le hváli ga, deklè mladó,
Saj zádnjič zrèš mi sèm v okó
In Bog ti dàj — uspéh;

Pač ljubimo ognjéno mi
Srcé pa i ledéno mi
Tu v prsih hránimo,
Če pônos svoj, če dom cvetán
Če svôbodo, če rod solzán
Pred svetom bránimo!

Pač tákrat nas premága srd
In duh volján postáne tvrd —
Kaj bó nam lep obràz?!
Poglej, poglej, deklè mladó,
I mêni se godí takó
In tvrd sem tudi jàz!

Tam skálo med vodámi zrèm
In žálostèn od têbe grèm
A vendar nezmaján!
Pač bíl sem bòj, obúpen bòj,
Premágal v njèm je pônos moj
In bòj je zdàj — končán!

Spomín na têbe z máno bo
In morda me težíl bridkó
Občútkov bo vihár!
A da bi svoj zatájil čut
In ljubil rod ohòl in krut
Tegà, — deklè — nigdár!...

— *b* —

Osveta.

(Iz severnih Karpatov. Spisal *I. Kaš.*)

„Pozdravljena mi, prva bela roža! Nočna rosa te je poljubila s solzami, in bleda mesečina se je vtopila v mlade prsi tvoje". Lahno, skrivnostno šumí nočna sapa po gostem vejevji temnih cypres, in milo poje v grmovji slavček svojo ljubezen. „Prva bela roža, ti nežna pomladna cvetka, povej, kdo te je utrgal, kdo te sèm prinesel na mrtvaško polje? Ali dobro vidim? Grob, na kterem ti počivaš, je nov!" Duhteči veter vzdiguje igraje bele trakove, svileno šumeče; iz vencev utrgana peresca odletavajo, — zdaj je beli grobni napis prost: Anja Jarnova. Anja!? Je-li mogoče? — Oj ti zlata, sladka, mila deva, tudi tebe je nemirujoča smrt prezgodaj pokosila?! Še pred nekoliko dnevi sem slušal, ko si v logu pred sliko nebeške device sramežljivo in z žarnimi očmi prosila blagoslova mladej svojej ljubezni! Te je morda mogočni plamen onega lepega tujca umoril, ki te je ljubezni polen objemal? Ne odgovarjaš mi Anja! Vse je obmolknolo krog mene, krog tebe; — mrtvi molčé na večno!

Povej, reci mi, bledi mesec, stari prijatelj, zakaj tako molčé potuješ po nebeških livadah? Si-li poznal njo, kojej je ime bilo — Anja Jarnova? Žalostno pritrjuješ; oj povej mi, prijatelj moj, pripoveduj —

in jaz hočem mirno poslušati, kakor sem nekdaj poslušal pripovedke stare mamice v večernem mraku.

Tiho je vse. Nebeške zvezde se skupé, slavec je utihnol, in mlada bela roža odpre še enkrat cvet ter v smrti izdihne.

Ali kakor glas iz globokega groba začujem iz višine žalobno govorjenje, mesec mi jame govoriti, pripovedovati žalostno zgodbo:

„„Pred tremi dnevi, ko sem po tej stezi potoval, pogledal sem na grad grofinje Jarnove. Stala je pri oknu, v črno svilo zavita, s temnim obrazom, samo pogled jej ni bil več tako mrazen, kakor navadno. Okó jej oživi, žarni ogenj plameni, bela ročica položi trdno pest na prsi — ves značaj kaže divji črt, nezgodonosno osveto. — Njej na strani vidi se krepka, vitka moška postava — temnolaso glavo pogumno kvišku držéč, pogumno in zmage svesto. Beseda se glasi, kakor težko zadržana veselost: „O hvala vam, grofinja Jadviga Jarnova! Vi ste mene z blagoslovom najine zveze osrečili, da ni srečnejšega človeka na zemlji. Obljubim vam, da hočem vašo hčerko, milo mojo Anjo, častiti ko angelja in čuvati, da jej ne bode najmanjša senčica potemnila življenja! — In zdaj grofinja — dovolite, da vidim svojo nevesto!

„Ne, Aleksij Orsinski,“ odgovori mu mrzno, „jaz vam še moram pripovedovati o Anjinem očetu. Ostanite.“

„Enkrat ste mi že govorili o življenji svojega soproga. Ako še hočete danes ponoviti pripoved, dovolite, da privedem popreje nevesto.“

„Motite se, Aleksij; jaz vam še nisem o Anjinem očetu nikdar govorila. Vaša nevesta nima ne ene kapljice krvi Jarnovih grofov v sebi. Anja ni nikdar očeta imela; bila je otrok prve ljubezni. Sedite, in jaz vam hočem razložiti svoje življenje in ljubezen svojo: Pred šestnajstimi leti — nadaljuje, ko se je Orsinski poleg nje vsedel — pred šestnajstimi leti živela sem v Petrogradu v hiši svojih starišev. Bila sem mlado, cvetóče in — kakor so dejali — lepo dekle. Pripovest vam hočem skrajšati; saj ne zamorem nežnosti in miline pridejati besedam, odkar sem po nezgodi vse mi lepše čute izgubila. Tistih časov sem spoznala mladega duhovitega viteza in s časom sem ga tudi ljubila. Od početka pogledi, potém besede, koncem poljubi — saj veste, kako je pri ljubečih navada! Ljubila sem ga z vso strastjo vroče, mlade krvi; ali on — oh, ko se zmislim tiste ure, ki mi je celo življenje ostrupila, tedaj bi vse uničila, karkoli okrog mene živi; črtim ves hlineči se svet, vso človeštvo, — bila je tista ura, ko sem njemu s solznimi očmi naznanila sad najine ljubezni! Že dolgo sem opazovala, da njega ogenj gine, ali da me celoma ne ljubi, tega se nisem nadejala. Odšel je z obljubo, da me hoče za soprogo vzeti; ali prišel ni več... Onečastjeno izpodili so me stariši, ljudje so se mi posmehovali, bila sem sirota!... Iskala sem ljubega, ali niso mi dovolili k njemu iti; da je bolán, dejali so, in da ne

sme nihče k njemu. Tedaj se odpravim in potujem iz mesta... Z nekim potujočim ciganskim društvom prispem do Pariza. Nočem vas mučiti s tem, koliko sem pretrpela, kako živela; ne prišla bi danes do konca. Dosti vam bodi, ako povém, da sem po marsikterej prečutej noči — dostikrat mi je bilo gladú umreti — prišla pod streho, kjer sem bila vremena in nezgode varovana: Stari na pol blazni grof Jarnov vzel je mene za soprogo in mojo malo Anjo za lastnega otroka... Mala, nežna deklica je vzrastla, sicer ne v ljubezni goječe matere — za ljubezen ni bilo več prostora v mojem srci — ali pod strogim varstvom skrbne, dobro plačane odgojiteljice. Skrbij nisem imela, otročji jok me ni več zbujal iz spanja in mislij; grof se mi je častno bližal — in v srci se je okrepilo ono črtenje, in vse misli moje so bile — osveta...

Ko so se stariši z mano podobrili, zvedela sem, da je on, ki je uzročil mojo nesrečo, kojega sem zdaj strastno sovražila, bil takrat zarés bolan, da me je hotel za soprogo vzeti, da me je celó iskal...

Anja je bila osem let, ko je stari grof, moj soprog, umrl. Podedovala je za njim celo imetje s tem pogojem, da se odgoji na rodovínskem gradu Jarnovem! Odgojeval jo je neki zvest in dobrodušen mož, in jaz sem bila — prosta!

Minolo je nekaj let, in tedaj je sreča hotela, da vidim pred dvema mesecema častilca svoje mladosti in ga sprejmem na gradu...

Anja je krasno vzrastla. Ostala je sicer nežna, ali videla sem, da je lepa kakor pomladuje jutro, in nje lepota in milina začela je mene zanimati, me osrečevati! Osvetno pot sem našla in s strastnim čutom sem čakala osvetnega dneva... Prikazal se je, žarnejše, kakor sem kdaj mislila!“

Grofinja vstane, bledo lice jej zažari, odprte oči jej gorijo čarnega ognja, in prsi se viharno vzdigujejo: „Trenotek je tukaj, Aleksij Orsinski, najstrašnejši mojega življenja, ali trenotek, po kterem sem najstrastneje hrepenela! Zdaj, ko to govorim, odmrla sem človeštvu in svetu — osveta mi podaje najslajši strup, po njem hlepim, po njem oživim! Pojdi, Aleksij Orsinski — kliče z blazno-hripavim glasom — pojdi tja, in naj ti bode žena ono bitje, koje tako presrčno ljubiš, okleni jo v svoje roke in poljubi jo — ženin in — oče!“

Kakor ranjenega oroslana glas začuje se iz njegovih prsij — ziblje se nekaj korakov naprej — ali zdaj zablišči, kakor vzhaja milo jutranje solnce, pri njem čarnoljubo, sladko, bledo ličice — in dvoje žarečih, temnih očesec, do smrti žalostnih, gleda tja h grofinji: „O mati, vzdihne iz mučenih prsij, kaj si storila! Moč jo zapusti, kolena se šibé — pada, ali njegove jake roke jo ulové, in njegov glas moli tiho in gineno: „O Anja, le enkrat me še poglej, predno se ločiva!“ — Bele roke se ovijó

njegovega vratú, kakor otroka jo drži, jo stisne na svoje prsi: „Anja, — oj ti moja uboga, mila roža!“ —

Krepkejše in krepkejše mu polaga glavico na srce, kakor da bi hotela na njem počivati — na večno. Nemo sloni v njegovem objemu, sive megle jej preprežejo oči, roke se potežijo, bleda mila ustna zledené, ... še enkrat se odpró očesca rajskim žarom in — izdihne. Kri privrè v mlado jej srce, in to mlado srce, ki ni poprej poznalo še zemske nezgode, — počilo je v prvem navalu.

Anja je obledela, kakor v pomladnjej toplej noči presvetla zvezda na nebu zasije in se utrne. On jej je zadnjo posteljico postlal, z zadnjim poljubom pozdravil bleda usta, — on sam je zatvoril zadnjo jej hišico... Dáve pa je prinesel na gomilo ono belo rožo, ktero je ona gojila — ter odšel! Ali tam v divjem, gorskem brezdnu šumé temne vodé, in peneči valovi dvigajo moško truplo, njegovo truplo!““ —

Tako je mesec mi govoril in se skril molčé za temne oblake... V gradu je vse potihnolo, vse je prazno. — Onkraj mesta Petrograda v nekem temnem zidovji pa se čuje strastno in ludo smejanje — grofinje Jadvige Jarnove.

Svarilo.

„Na morje, na morje, na sinje morjé,
Kjer jadra ponosno vihrajo,
Mornarji brezskrbno, veselo živé,
Od mesta do mesta veslajo!

Na morji, na morji je sreča domá
Mornarju se vsak'mu ponuja!
V valovih mornar si solzé pokončá
In žalost mu vsaka je tuja.

Zatorej le urno po svetu okrog
Po morja nezmernej planjavi! —
Obváruj Vas mati, Vas sestre mi Bog,
Da zopet se vidimo zdravi!“

„„Ne hodi, ne hodi na sinje morjé
Na burne valove moreče!
Za tisoč nevarnostij Tvoje ne vé
Po sreči srcé hrepeneče!

Ko ljuti na morji razsaja vihar
In grozno tepó se valovi,
Gre smrti v naročje nesrečni mornar,
Valovi so njemu — grobovi!““

A sinu ni mar, kar mati velé,
Kar srce velelo — storil je:
Zapustil je mater, zapustil sestré,
Valovom se morskim zročil je.

Preteklo ni bilo pa leto še dnij,
Da dom je zapustil bil mili,
Ko materi žalosten list sporoči,
Da sina so svoj'ga zgubili.

Plakali so mati, plakale sestré,
Na morskih obalih tožile, —
A gluho, nevsmiljeno jim je morjé —
In niso z valov ga zvabile.

Tone.

Dušmanta.

(Holandski spisal van *Hemert*; poslov. *K. Glaser.*)

Dušmanta, najbogatejši vseh indijskih kraljev, skrbel je dolgo po očetovsko za svoj narod. Ko so se pa od dne do dne njegovi zakladi množili, prevzel se je napuha; mislil ni več na blagor naroda, nego skrbel je samo za svoje razkošje in za veselje svojih dvornikov.

Star brahmanec in bivši kraljev učitelj, užali se zaslišavši novico o kraljevej izpremembi. Zapusti samoto, kjer je že nekaj časa živel. posiplje si sivo glavo s pepelom, poda se na kraljev dvor ter se ustavi pri kraljevih vratih, kjer ga je moral kralj zapaziti.

Temu ni dolgo bilo, ko ga kralj zagledavši k sebi pozove: „Zakaj se, o starec, postavljaš na duri z znaki tako globoke žalosti?“ vpraša ga Dušmanta.

„Kako morem drugače, o kralj?“ odgovori starec. „Ko sem Te zapustil, bil si najbogatejši vseh vladarjev od pamtiveka do zdaj. Brahma Te je bogato blagoslovil z vsemi darovi, narod Te je ljubil kakor očeta: zaradi tega sem dom svojega gospoda in kralja z veseljem in v lepej nadi zapustil; zdaj pa slîšim, Bože mili! da Ti je osoda podelila najgoršo revščino.“

Smehljaje in čudé se gleda kralj svojega nekdanjega učitelja.

„Kdo je ta neumnež,“ vpraša ga, „ki se Ti je tako debelo nalagal? Le poglej krasno palačo in divne sprevode, ogromno število slug in povej, so-li to znaki revščine?“

Dobri brahmanec še enkrat svoje potrdí.

„Kdo je Tvoj svedok“ vpraša kralj, „da mu Ti več veruješ, kakor meni?“

Nató povzame starček besedo: „Solnce,“ reče, „solnce, o kralj, ta slika resnice pod Brahmovim prestolom, dežni oblaki nad našimi glavami in zemlja mi naznanjajo Tvojo revščino.“

Dušmanta utihne, starček pa nadaljuje: „Da Brahma z večno obilico luči in toplote za svet skrbi, to me učijo žarki solnčni, ki bliščé na vsako steblo, na bajtice revežev in na palače bogatašev. Megle, ko so polne mokrote, pošiljajo svoj dež na zemljo in namačejo ravnine in gorovje; moje sadno drevó ponuja obilno obložene veje popotniku: tako kaže vsa narava, da jo je Brahma obilno blagoslovil. Ti pa, vladar, kaj pa Ti storiš, da pokažeš obilico svojega bogastva? Vprašaj solze svojega naroda!“

Puščavnik odide in zapusti kralja zamišljenega. Dušmanta pa se spreobrne in postane dobrotnik svojemu ljudstvu. Nekega dne obišče svojega učitelja in reče: „Zdaj smem v solnčne žarke pogledati in Tvoje

drevo s sadjem obloženo brez strahú in sramežljivosti videti! Pa nekaj mi še manjka."

„Česa more manjkati vladarju," odvrne brahmanec, „ki je dobrotnik vsemu svojemu narodu?"

„Modrosti," odgovori Dušmanta, „da bi se mogel hvaležnega skazati Brahmu za tó, da si mi Ti pravo pot pokazal, ktero sem bil zgrešil; razuma, ki bi me učil, da je veselje naroda — pravo bogastvo vladarjevo."

Oba se zajočeta in se objameta.

Topolovo rebro.

(Narodna pripovédka. Zapisal *L. Žvab.*)

Poslednji snopič tega lista objavlja na strani 577. pripovédko o ‚vijedomcih' ter o bezovej roci. Imenovanej povesti podobna živi med kraškim narodom v Dutovljah, ki jo tukaj v dotičnem razrečji razglasimo:

Enkat je bíu an fant, se je hôdu mént h ani púnci h ôkni; ta je zmiram gavúru, de je cúprnca; ona je tajíla, de ni. De se prepríča, je šèu na drév, kámr su se cúprnce zbírale h pljési. Jen zdej su pršle na tisto róvno (ravnino); tiste punce ni blu še táket uóndi, je bla zamedíla. Cúprnce su se zmšljâvale, kaj ćejo strìt sežnjuó, k' je bla zamedíla. Prva je jala, de naj ju sámu ubijejo; drügha * je rêkla: „nìč, takú buómo nardíle: rastrghale ju buómo jen žnje rêbrami se buómo lüčale!" — Pôle su ju res rastrghale jen su začjéle razmetâvat ghôr po drévi tiste rêbra. K' je biu tisti nje fant ghôr na drévi, je ulúvu ano rêbro. Patém, kadr su adpráule sôje rečí, su začjéle nazáj skládat tiste rêbra ukü̈p: sámu âno rêbro je prmánjkalo, ker je je biu uni ghor ulúvu. Pôle su štdírale, ći bì môghlo bìt, jen su je jeskále. Ana je rêkla: „nìč je ne ješčmo necuój, je buómo zéjtra (jutri rano) néjdle; za necuój narédmo áno s tapôle!" Takú su nardíle živu puncu nazáj jen su šle damú. Drügho jètro su se vrnìle jèskat jen usélih je niso nejdle. Tistu nedelju su iméli bìt ghuódci; nu tisti fant, ki je biu na drévi, je šèu uprášat pljésat tistu puncu, ki su ju ble rastrghale cuprnce. Punca mu je bla abljü̈bla jèt sežnjim pljésat. Fant je sam pr sêbi rjéku: zdej tì buóm pakázou, de si res cúprnca, če si lih tajíla, de nisi. Kadr su začjéli ghuódt, je šèu pljésat sežnjuó; jen ko je šèu ta drüghi bot, je u pljési zakríćou: „S tapôlavim rêbram plješem!" Natú se je punca ustrášla jen tékla damú.

* Tu se izgovarja bolj *h* nego li *g;* zategadel pišem *gh*.

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg.*

(Konec.)

Izpreminjava nemških besed.

Ostalo nam je še, da razodenemo, s kterimi premembami so se v prejšnjih dnevih nemški izrazi v rožansko slovenščino preseljevali. Za časov, ko je narodni govor še krepko živel, kazal je svojo tvorilnost tudi s tem, da je besede, prišedše iz Nemcev, prestvarjajoč slovenskej izreki sposobne pripravljal. Vendar se naj dobro pomni, da izposojeno blago ni vzeto književnemu, temveč narodnemu govoru nemškemu.

1. Nemški *f* zamenil se je z domačim *b*: básat' = fassen; bodrát' = fordern; Bávant = Valentin; bá'va = Fackel; brítof = Friedhof; bávda = Falte; búla = Fülle; bóhat' = folgen; blè' = Fleck; bvôs = Floss. Sedaj se izgovarjajo z *f*^om^: fájn, fòvš, fríšn, flínta, flávzne, flúndr, fóršnar, fol'.

2. Nemci po Koroškem govorijo soglasnik *b* kakor *p*, zaradi tega imajo tudi Rožanje v izposojenih besedah *p*: púntl = Bündel; pántl = Bändchen; plèh = Blech; plátl = Blättchen; pú'ov = Buckel; prief = Brief; putr = Butter.

3. *Pf* = *f*: fára = Pfarre; fájfa = Pfeife; fváštr = Pflaster; f'`nt = Pfund; šímfat'; féntat' = pfänden; ófrat' = opfern; 'úfr = Kupfer; 'ròf = Kropf 'áfra = Kampfer; flōhar = Pfleger.

4. *Pf* = *p*: pav = Pfau; šnópat' = schnupfen; a Pfingsten = bín'ošt'.

5. *W* = *v*: váhta = Wacht; váha = Wage; víža = Weise; vàmp = Wampe; v'`š = Wisch; võlb = Wölbung.

6. *G* = *h* glej Kres I. št. 7. — *G* = *ž*: žúftn = giftig.

7. *G* = *k*: nom. propr. Kóbov = Gabel; 'šéft = Geschäft; 'sõl = Gesell; 'stõl = Gestell; 'síndl = Gesindel.

8. *G* = *j*: špájat = Spagat; hávje = Galgen; hérprje = Herberge.

9. Nemški *h* odpade: ántvarh = Handwerk; ófart = Hoffart; ánt'h = Handtuch; ófar (ófrava ali ófarca) = Hofwohner.

10. *K* = *č*: čeber = Käfer; čah'`l = Kegel; čõl'h = Kelch; čõtna = Kette; číha = Keuche; čínbat = Kindbett; čírfat = Kirchfahrt; pórčõhn = Emporkirche.

11. *K* = *h*: špèh = Speck; žmàh = Geschmack; dóhtar.

12. O soglasniku *l* glej Kres I. na str. 459 in sl.

13. *S* = *ž*: žemva = Semmel; žá'l = Sack; hvàž = Glas; Bváž = Blasius; Bóvtižar = Balthasar; M'`vávž = Nikolaus; lájža = Geleise; úržah = Ursache; žída = Seide; žávba = Salbe; žámat = Sammt; žávbrn = sauber; žõhn = Segen; žõfa = Seife; žõsl = Sessel; žihr = sicher; ž'`nj = Sinn (od tod žínjat' = denken); žúpa; Žínharca = Singerberg.

14. *S* = *z*: zôla = Saal; zótlar = Sattler; zoc = Satz; zic = Sitz.

15. *S* = *š*: Šíman = Simon; Šent = sanct.

16. *Ss* = *s* z zategnenim samoglasnikom: hása = Gasse; ʻása = Kasse; ʻlása = Klasse; žlósar = Schlosser; fásl = Fass; pôs = Pass. V koroškej nemščini govorijo prav tako: Gôsn, Klâs, Kâsa, Schlósr, Mōsr, bōsr, Prōs = Presse itd.

17. *Ss* = *š*: préša = Presse; méša = Messe; ʻréša = Kresse.

18. *Sch* = *ž*: žnídar = Schneider; žmòvc = Schmalz; žlájfar = Schleifer; žnúra = Schnur; žlósar.

19. *D* = t: túcat = Dutzend; tóplt = doppelt; téhant; hr"nt = Grund; frémitar = Fremder; véntat' = abwenden; léntat' = landen; zhrúntat' = ergründen.

20. Nemški *e* = *ö*: pōst = das Best; šōlm = Schelm; fōst; ʻōʻ = keck; fōrt"= fertig; lōd" = ledig; žōhn = Segen; mōžnar = Messner: lōcat = Lebzelt; cōdl = Zettel; flōhar = Pfleger itd.

e = *e*: špèh, blèʻ, lédr, lérar, cvèʻ, plèh, rehl, reš.

e = *a*: fálar (fálat') = Fehler; talír = Teller; fratám = fretten; žlàht = schlecht; drášʻlar (drášʻlat') = Drechsler; túcat; parhán = Barchent; lōcat; Šent-Ruprat = St. Ruprecht; ʻómat = Kummet; címat = Zimmet.

ei (eu) = *i*: cíla = Zeile; míla = Meile; víža = Weise; špíža = Speise; nid = Neid (ponídat' = beneiden); ʻrída = Kreide; rída = Reide; fíha = Feige; hížva = Geissel; lim = Leim; hlíh (hlíhat') = gleich; flis" = fleissig; litaníja = Litanei; ʻanclíja = Kanzlei; žlajfaríja = Schleiferei; ríbat'; šríbat'; cvíbvat' = zweifeln; hílat' = eilen (koroško-nemški: heil'n); štrítat' = streiten; číha = Keuche (srednjevisokonemški kîche); hrívat' = gereuen; ʻriž = Kreuz.

ei (eu) = *aj*: rájža = Reise; lájža = Geleise; šájda; šájba; fájfa; hmájna = Gemeinde; lájb'č = Leibchen (Gilet); pobájsat' = weissen; pohlájtat' = begleiten; ʻrájcar: lájhtar; ʻájža; fajht; c'hájnar.

ei = *a*: tal = Theil (tálat' = theilen; za mojhà tála = meinethalben); štràh = Streich; cáhn = Zeichen; hácat' = heizen; pácat' = beizen; háʻl'h = heiklich.

ei = *oj*, *öj*: mójstr; hōjda = Heide; lōjtra = Leiter; hōjter = Eiter.

ei = *e*, *ö*: émar = Eimer; žōfa = Seife; hóscōt = Hochzeit.

eu = *ö*: cōvh = Zeug (cōvhar = Zeugschmied).

21. *a* = *a*, *ô*: páre = Bahre; jáha = Jagd; bal; banda; šac; žvàʻ = Schlag; pvàc; hartl = Garten; hrôf = Graf; zôla = Saal; dômpf; mastrônt = Ministrant: lafônt = Elefant; zôc = Satz (v loteriji); zótlar; zôft. — *a* = *ie*: ʻrienc = Kranz.

ä = *a*: šácat = schätzen; jáhr = Jäger; hárbat' = gärben; sábva = Säbel; hams = Gämse; žáha = Säge.

au = *u*: púvat' = bauen; múta = Mauth; ʻúme = kaum.

au = *a*: fórlabn = Vorlaube. — *au* = *av*: pavr, ràvb, hávba itd.

au = o: cóprat' = zaubern; vópa = Laube; lî'of = Leihkauf.

äu = a: láfar = Läufer (Vorspannpferd); rámar = Räumer (Ladstock).

22. *ü = u:* húta = Hütte; púntl = Bündel; púš'a = Büchse; púrhar = Bürger.

u = o: bó'štab = Buchstabe; líntborn = Lindwurm. — *ü = o:* paró'a = Perücke.

ü = ie: hríesat' = grüssen. — *o = u:* brúmn = fromm; núna = Nonne (srvnemški nune).

ö = u: rúmar = Römer. — *ö = o:* móvžar = Mörser; 'róta = Kröte.

i = u: dúhtat' = dichten (= sinnen); zdúhtat' = erdichten.

i = a: tráhtar = Trichter; hártre = Gitter; öštrah = Estrich.

i = ': hr'f = Griff; šp''c = Spitz; c''n = Zinn; štr'h = Strich; prim. Kres I. štev. 12.

Včasih so nemške besede tako prenarejene, da se zeló težko prvotna oblika najde. Nekaj primerov bode nam to dokazalo: Zavítar = Jesuit (pr Zavítarjah = stolna crkev v Celovci); fantora = Inventar (Möbel); čovežeņj = Zieheisen ali Zaineisen = Draht; brošánarca = Frischhammer; flájš'ar = Fleischhacker; fárant = Feierabend; róšm'd = Rohrschmied; lôt = Bruderlade; šntávfarče = Christi Himmelfahrt; zö'a = Gesenke (Modell); böhlözn = Biegeleisen; Humbrh = Hollenburg; štamc = Steinmetz; hvàvt = Gewalt; frvóvž = Vogelhaus; hátraža = Gartenrose; ózbc = Absatz (na škornji); rozétl = Reseda; žáhrad = Sacristei. —

Popravki: Na str. 429 mesto: žrobè, žrobéta, beri: žrabè, žrabéta; na str. 430 beri: ósterva, pósterva; zabíev; na str. 478: víd'm, v'd''t mesto: vís'm, v's''t; 532: móv'a m. móva; 582: Tržičánka m. Tržíčanka.

Nemška pesen o Hildebrandu in njene sestre slovanske.[1]

Spisal *Fr. Hubad.*

Najstarejša junaška pesen nemška poje o Hildebrandu, kteri je bil bežal z Dietrichom Bernskim (Dietrich von Bern) pregnanim od strica Ermenricha iz Italije h kralju Atili. Mnogo let je bival na tujem. Ko se vrne domú, ustavi se mu njegov sin Hadubrand, kterega je bil domá zapustil otroka. Pred bojem vpraša Hildebrand svojega nasprotnika po imenu in rodu. Ta mu odgovori: „Stari ljudje so mi pravili, da sem Hildebrandov sin, mene pa imenujejo Hadubranda. Pred mnogimi leti je šel oče proti izhodu s Theodorich-om (Dietrich). Domá je zapustil ženo in malo dete. Ali mislim, da ne živi več!“ Hildebrand spozna

[1] Prim. Ausland 1881. str. 890.

svojega sina, hoče ga bogato obdarovati, ali ta se boji prevare od zvitega Hun-a in reče: „Varati me hočeš, starec. Mornarji so mi pravili, da je padel v boji Hildebrand, Heribrantov sin!“ Nobena beseda ne pomaga več, sin se ne dá pregovoriti, in oče, akoravno ne rad, začne boj z njim. [1]

Konec se starej pesni — Holtzmann misli, da je odlomek iz zbirke narodnih pesnij, ktere je zbiral Karol Veliki — ni ohranil. Po novejšej pesni iz 15. veka [2] sprijaznita se pa oče in sin. Po tej udari na prvo sin tako očeta, da se starec ustraši, nató ga pa zagrabi oče črez pas, vrže ga v zeleno travo ter ga vpraša, kdo je in od kod. Mladeneč mu pové to, oče spozna sina, in ta ga pelje k materi in slavi njegov prihod sijajnim obedom.

Ako se ozremo nekoliko po pripovedkah raznih narodov, najdemo jih več enakih. Že stari Grki so pripovedovali enako o Odysseji in njegovem sinu s Kirko, Telegonom. Eugammon-ova Telegonija [3] popisuje osodo Odyssejevo, kolikor je Homer ni popisal. Ona nam kaže jasno, kako je opisavala kasnejša grška bajka konec priljubljenega junaka. Pokopavši ubite snubače napravi Odyssej svečano žrtvo Nymfam in se odpravi v Elido, da bi pogledal po čredah svojih goved. Kralj Polyxenos, ki je bil tudi pred Trojo, sprejme ga gostoljubno in mu podari krasno čašo (κρατήρ). Natό se vrne na Ithako, opravi žrtve zapovedane po Teiresiji in se napoti na povelje prorokovo na kopno k Thesprotom. Orakel v Dodoni mu pa prorokuje, da mu preti nevarnost od sina. Zató ostane pri Thesprotih, oženi se s Kallidiko, kraljico thesprotsko, bojuje se z Brygi in prepusti po smrti svoje žene vlado njenemu in svojemu sinu Polypoitu, sam se pa vrne na Ithako. Kmalu pa pride njegov in Kirkin sin Telegonos, ki je hodil po svetu iskaje svojega očeta, tudi na otok in pleni imetje otočanov. Odyssej se mu ustavi, ali Telegonos ga rani s kopjem, na kterem je bila ost morskega škata (Roche, τρυγών). Ko zve Telegonos, da je lastnega očeta usmrtil, razžali se ter odpelje truplo očetovo, Penelopo in Telemacha sebój domú, kjer se oženi on s Penelopo, Kirka pa s Telemachom, in mati in sin postaneta nesmrtna.

Po Sofokleji je pa ubil Odyssej še pred svojo smrtjo Euryala, svojega sina od hčere epirotskega gostoljuba.

To bi utegnola biti najstarejša pripovedka slična pesni o Hildebrandu.

Enako povest pa nahajamo tudi pri Perzih o Rostem-u in Suhrab-u. [4] Rostem je bil odpotoval s Turana, zapustivši domá svojo ženo Tehmino

---

[1] Wackernagel, Geschichte der deutschen Literatur I. str. 54 sld. Kurz, Gesch. der deutschen Liter. I. str. 9 sld.

[2] Kurz o. c. str. 672.

[3] Gl. Preller, gr. Mythologie II. str. 468 sld.

[4] Fr. Rückert, Rostem und Suhrab. Weimar. Jahrb. IV. (1856), pisatelj žalibože ni mogel tega dela v roke dobiti.

in malega sina Suhraba, in pride med Irance. Sin doraste, gre z vojsko na Iransko iskat svojega očeta. Tam se mu ustavi Rostem. Dogovorita se na dvoboj. Ali Rostem noče povedati svojega imena, dokler ne premaga nasprotnika. Svoja konja privežeta za drevó pri potoku in začneta boj. Nobeden ne zmaga. Zató se začneta metati; primeta se za pas, in Rostem vrže Suhraba kvišku. K sreči pa pade Rostemu ravno na prsi nazaj, da ga podere na tla. Poklekne mu na prsi, potegne bodalo in ga hoče zabosti. V tej stiski si izmisli Rostem zvijačo. „Pri nas, pravi, je običaj, da se merita junaka dvakrat, še le kedar vržeš nasprotnika v drugo, smeš mu vzeti življenje.“ Suhrab dvomi, ne more tega verjeti. Naposled vpraša, ali dela tudi tako Rostem. V stiski se zlaže starec, da je vpeljal ravno Rostem to navado. Iz spoštovanja do svojega očeta, na kterega se klicuje sovražnik, spusti Suhrab nasprotnika in gre na lov.

Rostem pa vidéč, da ni njegova moč zadosti, da bi zmagal, gre v neko postransko dolino, kjer je bil potovaje od doma shranil pri nekem duhu nekaj svoje moči — bil je tedaj tako močen, da so se poznale njegove stopinje celó v kamenu — in jo zahteva nazaj. Zastonj mu pravi duh, da bo to njegova nesreča. Ker jo pa starec le hoče imeti in trikrat zá-njo prosi, podeli mu jo duh.

Drugi dan se začne nov boj. Rostem vrže Suhraba, pa mu zasadi takoj bodalo v prsi. Ranjenec toži, da ga je prevaril, in pravi, da ga bo maščeval Rostem, ker je umoril njegovega in Tehmininega sina. Prestrašen vpraša morilec, ali govori resnico. „Gotovo! Mati me pošilja iskat očeta, dala mi je sebój zavratnico, ktero jej je bil podaril Rostem pri odhodu, da me oče spozna. Na prsih jo nosim.“ Strahom zagleda Rostem zavratnico, spozna jo in se prepriča, da je usmrtil svojega lastnega sina. Zastonj rjove, zastonj pošilja h kralju po „žive vode,“ da bi ozdravil ranjenega sina. Kralj je noče dati, ako ne pride sam po njo. Sam gre prosit. Ali predno pride do kralja, doteków ga poslanci naznanjajoči smrt Suhrabovo.

Enako pripovedko nahajamo tudi med irskimi o Cuchulin-u in Conlach-u. [1] Conlach sin Cuchulin-ov pride na Erin v državo slavnega Connor-ja. Connor pozove svoje vojske, naj se ustavijo predrznemu mladenču. Ali ta jih pobije sto, med njimi kraljevega brata. Zató pošlje Connor po Cuchulin-a, da mu pomore. Ko zagleda starec mladenča, vpraša ga za ime in rod. Ali ta se je bil zaklel odhajaje z doma, da ne povê svojega imena nikomur. „Sicer, pravi starcu, tebi bi ga povedal.“ „Torej, odgovori starec, morava se biti, ali pa mi povej vse kot svojemu prijatelju. Izvoli si, kar hočeš mladeneč, pa pomisli, da je nevarno bojevati se z menoj. Ne bojujva se, prosim te.“ Vse zastonj. Začneta boj. Mladeneč, ranjen na smrt, pade. Ali zmagovalec, pravi pesen, izgubil je zmago ta dan;

[1] Pfeiffer, Germania X. 338.

od umirajočega zve, da je on njegov sin, kterega je bil zapustil še nerojenega, ko je odhajal po svetu.

Ako se ozremo po pripovedkah slovanskih, najdemo enako pri naših bratih Srbih. [1]

Rani majka dva nejaka sina
U zlo doba u gladne godine,
Na preslicu i desnicu ruku.

Enega je imenovala Predraga, drugega Nenada. Ali ko doraste Predrag „do konja i do bojna koplja“, [2] zbeži od svoje matere pa beži na goro „u ajduke.“ Mati ostane žalostna in hrani Nenada malega, kteri še brata ni poznal. Tudi Nenad doraste „do konja i do bojna koplja“, pa zbeži med hajduke.

Tri leta hajdukuje. Junak je moder in razumen, srečen v boji, zató si ga izvoli družba za starešino. Tri leta zapoveduje četi, pa „zaželi majke“ in reče tovarišem: Zaželel sem matere, hajdi, podelimo blago, da idemo vsak k svojej majki! Družba ga rada posluša. Vsak prinese svoje blago in

Kako koji izasipa blago,
Taj se njemu i zaklinje teško:
Koji bracem, a koji sestricom.

Konečno prinese i Nenad svoje blago pa beseduje:

Oj družbino, moja braćo draga!
Brata nemam, a sestrice nemam,
Već: tako mi Boga jedinoga!
Desnica mi ne usa(h)la ruka!
Dobru konju griva ne opala!
I britka mi sablja ne rgjala!
Ni u mene više nema blaga! [3]

Nató si razdelé plen. Nenad sede na konja pa jaha k materi.

Lepo ga sprejme majka, pogosti ga kolikor more. Ko sedita pri večerji, reče Nenad svojej materi:

Oj starice, moja mila majko!
Da mi nije od ljudi sramote,
Da mi nije od Boga gre(h)ote,
Ne bi rek'o, da si moja majka:
Zašt' mi nisi braca porodila,

---

[1] Vuk Stefanović Karadžić, srpske narodne pjesme II. str. 75. sld. Predrag i Nenad.

[2] Tudi pri Nemcih bilo je znamenje popolne moči, če je mogel mož „equum viriliter ascendere, arma sua vivaciter bajulare.“ Grimm, deutsche Rechtsalterthümer, str. 95.

[3] Zakletev pri orožji bila je navadna tudi pri Germanih. Grimm, d. Rechtsalterthümer, str. 165 sl. 896. Za Slovane prim. Rad jugosl. akad. XVI. str. 49. Afanasjev, poet. vozzr. Slavjan na prirodu, I. str. 272 sld. Miladinovci, bolg. nar. pěsni str. 522.

Jali braca, jali milu seju (sestro)?
Kad sam bio s društvom na deobi,
Svaki mi se zaklinjaše teško:
Koji bracem, a koji sestricom,
A ja, majko, sobom i oružjem,
I dobrijem konjem ispod sebe.

Nasmehne se mu starka, pa mu pové, da mu je rodila brata, „brata rogjenog“, in je zvedela ravno včeraj, da „ajdukuje. — U zelenoj gori Garevici. — Pred četom je junak arambaša.“ To razveseli mladenča; prosi mater, naj mu napravi novo obleko, da gre iskat svojega brata, da ga „živa želja“ mine.

Mati ga svari, naj ne hodi na planino, izgubil bi glavo. Ali Nenad je ne posluša, napravi si obleko, sede na konja, pa gre iskat brata. Molčé jaše dalje „niti pljunu, ni na konja viknu.“ Ko pa pride do Garevice planine

Kliče Nenad, kako soko sivi:
Garevice, zelena gorice;
Ne raniš li u sebi junaka,
Predragoga mog brata rogjena?
Ne raniš li u sebi junaka,
Koji bi me s bracem sastavio?

Predrag sedi pod jelo zeleno in pije rujno vince, ko zasliši Nenadov glas. Hitro reče tovarišem:

„Oj družbino, moja braćo draga!
Ispadnite na drum za busiju,
Dočekajte neznana deliju,
Nit' ga bijte, niti ga globite,
Već ga živa meni dovedite:
Ot kudgod je, on je roda moga.“

Trideset junakov skoči na noge. Na treh mestih se jih skrije po deset poleg ceste. Ko pride do prvih deset, ne ustavi mu nikdo konja, ampak iz zasede začnó ná-nj streljati. Nenad jih pa pomiri govoréč:

Ne streljajte, braćo iz goricu,
Ne bila vas vašeg brata želja,
Kako mene i brata mojega!
Što me tužan ovud poteralo.

Spusté ga v miru.

Ko pride do drugih deset, začnó streljati ná-nj; ali tudi ti ga spusté mirno na njegove besede. Ko ga pa sprejmó tudi tretji s strelom, razsrdi se, udari ná-nje, poseka prvih deset s sabljo, drugih deset pogazi s konjem, deset jih pa razpodi po gori.

Ko zve Predrag, da mu je posekal neznani junak družino, skoči na noge, vzame lok in puščice, gre k potu v zasedo, sede za jelo zeleno in

ga ustreli s puščico raz konja. Zadel ga je dobro, ravno v srce junaško. Ranjenec pa zavpije:

J'o junače, iz gore zelene!
Živa tebe, brate, Bog ubio!
Desnica ti usa(h)nula ruka,
Iz koje si strele ispustio!
I desno ti oko iskočilo,
S kojim si me, more, namotrio!
Još te tvoga brata želja bila,
Kano mene i brata mojega!
Što me tužan ovud poteralo,
Naopako a po moju glavu.

Izza jele ga pa vpraša Predrag: „Tko si junak, i čijeg si roda?“ Ranjeni Nenad pa mu odgovori:

Što me, more, ti za roda pitaš?
Od mene se oženiti ne ćeš;
Ja sam junak mlagjani Nenade,
Imam staru samo(h)ranu majku,
I jednoga brata rogjenoga,
Pak se digo da njega potražim,
Da me živa moja želja mine,
Naopako a po moju glavu!

Ko sliši to Predrag, vrže strele od strahú na tla. priteče k ranjenemu pa zaviče:

Ta ti li si, moj brate Nenade!
Ja sam Predrag tvoj bratac rogjeni
Možeš li mi rane preboleti?

Nenad pa odgovori:

Ta ti li si, moj brate rogjeni!
Vala Bogu, kad sam te video,
Te me živa moja želja minu.
Ne mogu ti rane preboleti,
Već ti prosta moja krvca bila!

S temi besedami izdahne dušo. Predrag jadikuje nad truplom, potegne nož izza pasa, pa si ga zabode v srce, da pade mrtev poleg svojega brata.

Enako pripovedujejo Rusi o Ilji Muromci. Bil je sin kmeta Ivana Timofejeviča iz sela Karačarova pri Muromu. Trideset let se junak ni mogel ganoti. Sedel je od rojstva sem. Po božjem povelji pa prideta dva „kaliki perehožie“ (romarja), stopita pod okno in prosita milodara. Ali govori jima Ilja: Brata! pridita k meni v hišo; vsega imamo dosti. Romarja mu pa odgovarjata: Vstani sam. — „Sedim že trideset let, vstati pa ne morem; ni rok ni nog ne morem rabiti,“ odgovori Ilja. Rečeta mu pa romarja v drugo: Vstani sam! Ilja sedi. skuša svojo moč

in odgovori: Vstal bi, moč je, da bi ne bilo nog! Govorita mu pa romarja v tretje: Vstani sam! Ilja poskuša svojo moč, gane nogo, noga se giblje, gane drugo — druga se giblje. Ilja vstane, stopi na noge. Romarja mu rečeta: Pojdi po pijače, napoj naju! Ilja vzame „bratinu velikuju“, gre v klet globoko, napolni kupo pivom krepkim in jo prinese romarjema. — Izpij sam! velevata romarja. Ilja zgrabi bratinu in jo izpije. Prinese piva v drugo; zopet ga mora izpiti sam. Nató ga vprašata: Slišišь li, Ilja, svoju silu? Ilja pa odgovori: „Slišu!“ Vprašata ga: Kakъ velika tvoja sila? Odgovori Ilja: Kaby bylъ stolbъ otъ zemli do neba, ja perevernulъ by vsju zemlju.“ Vendar mora še enkrat po pijače in mora jo izpiti zopet sam, tako da je čutil še sedemkrat več moči nego prej.

Nató se odpravi Ilja po svetu. Svoje roditelje prosi za blagoslov in se napoti v Kijev. Na potu reši Čarnigov-grad basurmanske vojske, ostraši razbojnike tako, da si ne upajo prijeti ga, premaga Solovej-razbojnika, kteri je usmrtil vsakega junaka na deset „verst“ na okoli samo s svojim žvižganjem, pride v Kijev, ostane nekoliko časa tam in odide dalje po svetu.

Stari kozak, tako ga narod najrajši imenuje, stal je nekdaj z drugimi junaki na meji svete ruske države, kar pride mlad junak ter začne boj z njim. Na prvo pade stari kozak, v drugo pa vrže starec mladenča v zrak, tako da nastane jama pod padlim. Ilja ga zgrabi za prsi in ga hoče zabosti, prej ga pa vpraša, kdo in od kod je. Dolgo se obotavja mladeneč, noče povedati imena ne rodú, konečno pa reče, da je sin neznanega očeta in matere živeče v daljnej deželi. Ilja to začuvši ga objame ter ga pozdravlja kot svojega sina. Mladeneč se pa odpravi na pot k svojej materi in jo vpraša, je-li res Iljin sin. Mati mu pritrdi, in on se vrne nazaj. Tu najde Iljo spečega v šotoru, napne svoj lok in ustreli v prsi svojemu očetu. Ali križ, ki ga je nosil stari kozak vedno na prsih, reši mu življenje. Srdit skoči starec kvišku, zgrabi sina za noge in ga raztrga. [1]

Kdo je bila mati mladega junaka, tega nam narodna pesen ne pové izvestno. Orest Miller (l. c.) méni, da je bila to žena velikana Svjatogora, krestovega brata (pobratima) Iljinega. Nekega dne jaha Ilja po „čistom polě,“ pa najde šotor z belega platna. [2]

---

[1] Gl. Orest Miller: Das Hildebrandlied u. die russ. Lieder von Ilja Murometz, v Archiv f. das Studium der neueren Sprachen und Literaturen, herausg. v. Ludwig Herrig, XVIII. Jahrg. 33. Bd. str. 257 sld.

[2] Gl. sledeče pri Afanasjevu, poetičeskija vozzrěnija Slavjan na prirodu, II. str. 670 sld.

Stoitъ šaterъ podъ velikimъ syrymъ dubomъ,
I vъ tomъ šatrě krovatь bogatyrskaja [1] nemalaja:
Dolinoj krovatь desjati saženь,
Širinoj krovatь šesti saženь.

Ilja Muromec leže na posteljo in zaspi, kmalu se sliši strašen šum:

Matь — syra zemlja kolybaetsja,
Temny lěsuški šatajutsja,
Rěki izъ krutyhъ beregovъ vylivajutsja.

Prihaja junak večji od drevja, z glavo se upira v oblake. Ilja skoči na noge in zleze na košat hrast (v enej varijanti ga izbudi konj). Velikan Svjatogor pride k svojemu šotoru, sebój prinese v kristalnej omari svojo ženo, neznano krasotico. Zlatim ključem odpre omaro, spusti ženo vèn in sede k jedi. Potém zaspi, žena se pa sprehaja po čistem polji. Oziraje se zagleda Iljo na hrastu, pa mu reče: „Goj dorodnyj dobryj molodecъ! Sojdi so syra duba, sotvori so mnoju ljubovь; bude ne poslušaešь, razbužu Svjatogora-bogatyrja i skažu, čto nasilьno menja vъ grěhъ vvelъ.“ Ilja zleze s hrasta, in žena ga dene konečno Svjatogoru v žep. Izbudivši se zapre Svjatogor ženo v omaro, sede na konja in jaha k „svetim goram.“ Konj se začne izpodtikati, vpraša ga zakaj. Konj odgovori: „Prežde ja vozilъ bogatyrja da ženu bogatyrskuju, a nynče troihъ vezu — ne divo i spotyknutьsja!“ Svjatogor seže v žep, potegne Iljo vèn in ga vpraša, kako in kaj. Ilja pové resnico, zató ubije velikan neverno ženo, z Iljo se pa pobrati.

Po tem bi Millerjeva kombinacija o materi Iljinega sina ne stala ravno na trdnih nogah; mogoče je, da je to kasnejši pristavek, da je ubil Svjatogor svojo ženo. Sicer je pa za dogodek med očetom in sinom vse eno, ktera je bila njegova mati.

Aleksander Wesselofsky navaja pa še drug primer [2] tudi iz narodnih pesnij zbranih po Kirejevskim: Kralj Saul ali Saur, sin Leonov (Levanidovič, Vanidovič) ide z vojsko nad tri kraljestva, latinsko, litvansko in saracensko. Pri odhodu zapové nosečej ženi: Če rodiš hčer, odgoji jo dobro in omoži jo, če pa rodiš sina, pošlji ga za mano, ko bode devet let star. Kraljica rodi sina. Nazvali so ga Konstantina. Ko je bil sedem let star, bil je močen kakor drugi ljudje z dvajsetimi leti. Hodil je v šolo in skušal je svojo moč. Če je prijel koga pri igri za roko, odtrgal mu jo je, če je pocukal koga za nogo, izdrl mu jo je. Knezi in plemenitaši in kupci se mu čudijo in se ga bojé. Tožijo torej materi, in ta ga pokara. Konstantin pa vpraša, kje je oče. Mati mu pové. Brez odgovora gre sin vèn, pokliče hlapce in jim zapové, naj mu priženó do-

[1] krovatь = postelja; bogatyr = junak.
[2] Jagić, Archiv f. slav. Philologie, III. str. 588 sld.

brega konja, naj denejo sedlo ná-nj z dragima kamenoma, da mu bodeta svetila po noči na potu. Ko je vse gotovo, skoči na sedlo in odjaha. Oblak prahú zakrije ga materinim očem. Orožja ni imel sebój, le kij 300 pudov težek.

Prijaha do reke Smorodine, skozi ktero ravno sovražnik hodi (ena pesen pravi Tatari, druga pa Saraceni). Konstantin se zakádi vá-nje in jih dva dni s kijem pobija.

Natò se bliža saracenskemu kraljestvu. Tedaj se spomnijo saracenski starci, da imajo v ječi jetnika, ki bi se edini mogel ustaviti Konstantinu. Ta je pa bil oče Konstantinov; pred mnogimi leti bili so ga Saraceni ujeli. Na prošnjo starih mož sede starec na dobrega konja, vzame orožje junaško in gre skušat svojo moč nad svojim sinom. Celi dan se bojujeta junaka brez uspeha. Starec se obrne proti nebu in moli: Pomagaj, Bog, da vržem mladenča s sedla. In res vrže oče sina s sedla, poklekne mu na prsi in ga praša, kdo je in kterega rodú. Bog mi ni pomagal v boji, odgovarja Konstantin; ko bi bil zmagal jaz, odsekal bi ti bil glavo. Očeta sem imel, imenovali so ga Saur-a, bil je sin Leonov; šel je v boj proti trem kraljestvom, ne vém kje je. Kralj Saur zaplače, dvigne sina za belo roko in reče: Dobro došel, junaški mladeneč — jaz sem tvoj oče. Konstantin pa piše pismo svojej materi in ga jej pošlje: Veseli se, draga mati, očeta sem našel.

Ako vse te pripovedke le nekoliko pregledamo, kaže se, kako razno so si domišljali rodovi konec dvoboja. V perzijskej in irskej pripovedki pade sin, morda je bilo isto tudi v nemškej, vsaj Uhland navaja več znakov iz severnih krajev zató. (Thôr, str. 207, 211—213). V Marnerjevem zapisniku priljubljenih narodnih pesnij nahaja se tudi „von des jungen Albrantes tôt“. [1]

Ali je imenovati pripovedka izvirna lastnina raznih narodov, pri kterih smo jo zasledovali, o tem bi bilo težko dognati gotovega. Vsaj gledé Slovanov (Rusov in Srbov) smemo misliti, da je dospela k njim po potu iz Carigrada, od koder je prišla luč kristjanstva in prva omika k našim bratom. Vsaj Wesselofsky (l. c. p. 588) bi našel rad v pesni o Saul-u (Sauru) prevod enake grške. Ali bodi si temu kakor si bodi, to se mi zdi vendar gotovo, da smemo prištevati oni pesni pravim ruskim in srbskim, če tudi sumimo, da je prišla temeljna misel s tujega; kajti gotovo se mi zdi, da postane pripovedka tudi tujega izvora s časom pravo imetje onega naroda, pri kterem se razširi med ljudstvo tako, kakor na pr. povest o Predragu in Nenadu pri Srbih ali o Ilji Muromci pri Rusih. Kaže nam pa ravno Ilja Muromec zopet očito, kako narod vse, kar mu pride pod roke, upotrebljuje, da okrasi priljubljene svoje junake.

---

[1] Pfeiffer, Germania, V. 445.

Krajevno ime Selo na Koroškem.

V letošnjega „Ljubljanskega Zvona" VIII. zvevku na str. 480 in sl. uči Levstik, da je Velésalo pravilna oblika gorenjskej vasi, ki jo zovejo Gorenjci Velésovo. V dokaz mu rabi prvič nemška prestava tega kraja, kteremu pravi Valvasor Michelstetten. Temu dostavimo, da so enako prevedli Nemci slovensko selo „Velika vas" šmohorske sodnije v Zilskej dolini na Koroškem, kajti imenujejo jo Michelhofen.

A drugo točko, da je namreč lice salo poleg ter namesto lica selo v slovenskem jeziku možno, hočem z višjim številom primerov utrditi, kakor jih je navedenih v omenjenej črtici; pri tej priliki se pa naj poda nekaj splošnih opombic o krajevnem imenu Selo na Koroškem.

Prvotna oblika tega imena je: Sedlo iz korena sed, sitzen. To lice hrani koroška slovenščina zilskega razrečja. Iz U. Jarnikove knjige „Etymologikon" na str. 52 znamo, da govorijo gornje-koroški Slovenci, to so Zilani, šidlo, kridlo, motovidlo mesto šilo itd. Jarnik je mislil, da se vriva ta *d* zaradi blagoglasja, a temu ni tako, kar lahko razvidiš iz Miklošičeve prim. slovn. II. str. 97. 101.

Blizu Beljaka v fari, kterej pravijo „na Zili" (Maria-Gail), nahajamo dve vasici: prva je Malo Sadlò ali Na Sadlì (nemški: Kleinsatl ali Satl am Spitz), druga Sadlò ali Na Sadlì (Nemci rekajo: Grosssatl). Na nasprotnej strani od Beljaka ob Osojskem jezeru (Ossiacher-See), kjer bivajo sedaj sami Nemci, stoji vas Sattendorf. Ime je pokvarjeno iz slovenskega: Na Sadlè, ktero še hranijo slovenski sosedje ove pokrajine. Nemškej fari Zeltschah (Selče) sodnije breške (Friesach) pripada vas Sattelbogen, kar je prej ko ne iz lica: Sadlò, Na Sadlè, preloženo. Oblika Sedlo dala je povod nemškim krajevnim imenom: Zedl, Zödl, kojih imamo na Koroškem precejšnje število. Knjiga „Vollständiges Ortschaftenverzeichnis der im Reichsrathe vertretenen etc. Herausgeg. v. d. k. k. statist. Central-Commission. II. Aufl. 2. Abdruck, Wien 1882" podaje nam sledeče primere: Zedl (tudi Zedlach) v fari altenmarktskej krške okrajne sodnije; Zedl (ali Zödl) pri Silberegu v starodvorskej sodniji; Zedl v občini radentheinskej millstattske sodnije; Zedl (ali Zödl) v občini steinfeldskej pripadajočej sodniji greifenburgskej; Zedl pri Pfannhofu in Zedl pri Piswegu, obe vasi v Šent-Vidskej sodniji; Zedlingerhof blizu Gospe-Svete; Zedlitzberg v občini nebogorskej (Himmelberg) in Zedlitzdorf v občini reichenavskej sodnije trške (Feldkirchen); zadnji imeni nam kažete, da je bila v rabi tudi zmanjševalna oblika: Sedlice.

Ktero lice pa ima rožansko razrečje? Odgovor temu vprašanju ni težek. V lanskem Kres-ovem letniku na str. 525 in sl. in v sestavku, kterega je prineslo letošnje poročilo celovške gymnasije z naslovom „Die

Assimilation im Rosenthaler Dialect“, pokazal sem izmed znakov rožanskemu govoru tudi ta, da se uporablja pogostoma samoglasnik *a* mesto *e*, in odkril uzroke, kteri uplivajo do omenjenega prelivanja teh dveh glasov. Med primeri zabeležena je tudi korenina s e d in besede iz nje izpeljane; prim. Kres I. 526: Salàn = Seljan; Salò = Selo (vas v spodnjem Roži); sadvò = sedlo; str. 562: sedím, sadéti; sadòv, sadéva; prim. še Kres I. 463: „pokvarjeno je: sosar = sosed“; beseda: sosar je pokvarjena iz lica: sosad; II. 477: sődíjo in sadô; str. 530: sadê = sedê; in sestavek: „Die Assimilation etc.“ na str. 7: nom. propr. Sal'' = Selo, die Ansiedlung, davon rühren die Ortsbezeichnungen Saala im Rosenthale und Maria-Saal; sadv'' (O. R. sadvò) = sedlo; sődím sadőt'; sadòv sadéva; sosar = sosad = sosed (sosarjov = sosedov); in na str. 20: sődím, sadô.

Rožanska oblika tega krajevnega imena je torej N a S a l'' s polglasnikom v zadnjem zlogu; zato govorijo tu N a S a l ì, tam N a S a l è, kar boš takoj razvidel iz teh-le primerov: pri Kotmari vesi (Kőtmansdorf) na Rožanskem je naselbina: Č r e z s a l ò; blizu Gospe-Svete imaš vasico: N a S a l è (nemški: Zell); isto tako pri Šmarjeti v spodnjem Roži: N a S a l è (nemški: Seel), in v občini, kojej pravijo Rikarja ves (Nemci: Rückersdorf), dobrlovaške sodnije, nahajamo selišče: N a S a l è (nemški: Seelach). Z vrha imenovana vas: Sal'' = Saala zove se prav za prav v imenovalniku S a v à in sklanja se takó-le: nom. Savà, gen. Salè, dat. Salì, acc. Savò, loc. n a S a l ì (ali n a S a l''), instr. za Savô. V žrelskej občini (Ebenthal) je blizu Podkrnosa še druga vas s tem imenom: Savà (nemški: Zell), in nje sklanja je tudi enaka. Gospo-svetsko polje zovejo Nemci sedaj Zollfeld, a še pred 60 leti, ko je razlagal U. Jarnik napis na prestolu korotanskih knezov, rekali so mu S a a l f e l d; že Jarnik je izpeljaval v razpravici, ki jo najdeš v Carinthijinega VIII. (1818) letnika 4. številki, „Erklärung der slaw. Inschrift auf dem kärntner. Herzogstuhle“, imeni Maria-Saal in Saalfeld iz rožanskega govora, ki kaže lice: Salò, Sal'', na Salè, na Salì, na Sal''. Kedar pa ostane naglas na korenskem zlogu, ohrani se tudi prvotni samoglasnik *e;* na Zilskem nahajamo vas S ó v č e (nemš. Seltschach), na Rožanskem S é l e ali v S é l a h (nemš. Zell), vendar je ta vas že v obližji junskega govora. —

V tretje je še omeniti, ktero lice podaje junsko ali štekarsko razrečje; to ima ali čist *e* ali *ie;* na pr. S í e l e (Nemci: Sielach) pri Dobrlej vasi (Eberndorf); N a S i e l a h (nemš. Obersielach) v Šent-Peterskej fari blizu Velikovca in S é l o v c (nemš. Sellovc) pliberške sodnije. Zadnje ime je ob enem isto, iz kterega se je izcimil: C e l ó v e c = Klagenfurt.

Torej imamo na Koroškem za krajevno ime S e l o po razrečjih sledeče glavne oblike: Sadlò, loc. Na Sadlì; Savà, loc. Na Sal''; Síele (Séle), loc. v Síelah (v Sélah).

Rožanske oblike moremo še drugod zasledovati in sicer po ponemčenem Štirskem in na Kranjskem. V voitsbergskej sodniji stoji selo Salla, in aigenskej občini irdningske sodnije pripada vas: Sallaberg; na Kranjskem, kjer je navadna pravilna oblika Selo, včasih Sela, v občini zoričkej (Zarz) škofjeloške sodnije vas: Sala, in pod oblaško občino v loškem sodnijskem okraji spada druga: Salla; na kteri zlog pa udarja naglas, nisem mogel iz knjige dognati.

Lice s čistim korenskim glasom *e* kažejo nadalje še nektera imena med koroškimi Nemci. V labodskej dolini ste dve vasi: Zellach; pri Lieseregu v sovodenjskej sodniji: Zellsach; blizu Šent-Vida: Zeltschach; isto tako pri Brežah: Zeltschach in Zeltschachberg. H koncu naj se ozremo še na krajevno ime: Sallach. Prvim pogledom bi je lahko primerjal rožanskemu: na Sal'; vendar temu ni tako. Ovo ime je skrčeno iz Saidolach = v Zadovljah, nom. Zadovlje; na pr. v spodnjem Roži so Zadóvlje ali Zadóvljani (nemš. Saidolach); ob celovškem jezeru pri Porečah je vasica: Sallach, slovenski Zadole - Zadovlje; med Nemci v občini nebogorskej imaš tudi Sallach, in v loškej dolini (Luggau) ob meji tirolskej: Salch iz Sallach.

Vrnimo se k imenu, pri kterem je bil začetek; obliki sad- in Salò niste samo možni v Slovenskem, temveč običui po Rožanskem; to razrečje pa je v zvezi z gorenjskim, in tako je Velésalo tolmačeno; ker je Gorenjcem l = v, dobiš lice Velésavo; zlog *av* izpremenil se je v *ov* (primeri: délovc = delavec in Kres I. št. 8), torej Velésovo.

J. Scheinigg.

Primuža Truberja slovenski koledar za leto 1582.

Donesek k zgodovini slovenskega koledarja.

Za „Kres" spisal *P. pl. Radics.*

Menihi Kartuzijanci in Cistercijenci na Kranjskem spisavali so že v srednjem veku koledarje, ki so se nam v lepih rokopisih do današnjega dne ohranili. Tako se nahajajo imenovanih menihov koledarski izvodi v c. kr. stud. knjižnici kakor tudi v knjižnici Auerspergovej v takozvanem „Fürstenhofu" v Ljubljani.

Najzanimivejši izmed vseh je pač na pergamenu pisani žepni koledar iz leta 1415. Prišel je ta izvod iz knjižnih zakladov kartuzijanskega samostana „freudenthalskega", ki je bil po cesarji Jožefu razpuščen, v ljubljansko stud. knjižnico. Ta koledar nas spominja, kakor sem že na drugem mestu obširno dokazal, po svojem obsegu, po bojadisovanih svetniških podobah itd. na našo „pratiko".

Ko se je za reformacijske dobe tudi v nas Slovencih začelo slovstvo razvijati, uvidel je takoj njega ustanovitelj, Primuž Truber, da potrebuje tudi slovenski narod takih koledarjev, kakoršni so bili tedaj v Nemcih v navadi; zatorej mu ga je spisal v njegovem domačem jeziku.

Ta Truberjev koledar je zdaj pri nas jako redka prikazen. Kakor druge knjige iz Truberjeve dobe, poizgubilo se je tudi to delce skoro do cela.

Letos je ravno tri sto let, da je prišel Truberjev koledar l. 1582., štiri leta pred smrtjo njegovega spisovatelja, v Tübingu na svetlo. V c. kr. ljublj. knjižnici se shranjuje eden izvod pod znamenjem: 10016 II. C. b. 4 v sredi med prvim in drugim delom „Novega zakona" Truberjevega.

V sledečih vrsticah hočem ta koledar po naslovu in obsegu opisati in to iz njega posneti, kar je za nas zanimivo; opustil sem pa vse, kar se tiče strogo koledarskega sodržaja, ki je vsem drugim (nemškim) koledarjem imenovanega leta enak.

Naslov se glasi v svojem popolnem obsežku:

„Ta Slovenski kolendar kir vselei terpi, inu ena tabla per nim, Ta kafshe inu praui ftu inu duasseti Leit naprei, kakou nedelski Pushtab bode vsaku Lejtu kuliku Nedel inu Dni od Bofshyza do Pufta. Eni Reimi, ty pravio, kadai bode dobru Vreme. Vfake Quatri, Ta dalshi dan Ta kratshi Nuzh, kadei se Leitu, Syma Spomlat inu Jeffen fezheno, kuliku je Dni v enim Leitu, kuliku ie Leit kar ta Sueit ftoy. En Regifhter, ta pravi kuliku ie Bucqui inu Capitolou vfiga S. Pifma, koku fe vfake Bucque Bukouski inu Slovenski imenuio kratku inu dolgu pifsheio. Windischer Kalender, vnd andre Sachen daebey". V Tibingi V tim Leitu po Iefufouim Criftufouim Royftuu MDXXXII.

Predgovor podaje častitemu bralcu resno premišljevanje o teku in izpremembi našega življenja v letih in stanu itd. On pravi:

Te Vre, ty Dneui, te Nozhi, ty Mefci, ta Lejta inu ty zhafi, kir fo vletih Bucquizah fapiffani, kir fo minyli inu ty kir bodo, nas opominoio, de fmislimo na ta kratig zhas nashiga shiuota, inu de vfe rizhi na tim fueitu, fufeb te zhloueske, fe hitru premyne, myne inu konez vfameio, inu de ne imaio obeniga guishniga ftanu oli oftanka. Danas fo eni Mladi, Lipi, Sdraui, Veffeli, Mozhni, Srezhni, Bogati, Vueliki zhafti inu Oblafti, inu Shiui, Jutri pag fo Stari, Neushtaltni, Nemarni, Bolni, Shaloftni Shibki, Vueliki reui inu Nadlugi, Bofi, Pregnani, Obrupani, Okradeni, Poshgani, Vieti, Sashpotovani, Sauersheni, Mertui inu Pocopani, koker tu vsag dan inu vfako vuro na fehi pozhutimo inu na drugih vidimo inu slishimo. De oben hyp oli zhas ne myni, da bi fe tim ludem kaka nefrezha oli fhaloft oli kaku slu ne pergudilu. Koker od tiga tudi tu S. Pifmu zheftu gouori Job pravi Cap. 14 Ta zhlouik royen od shene,

je kratig zhas shiu inu poln reue inu nepokoie. On gori rafte. inu doli pade koker en zveit. On befshi koker ta fenza inu ne obftane, on ima poftaulen en zhas inu en Cyl, tiga ne more preiti, Tu shtiuene (das Zählen) tih nega mefceu ie per Bugi. Jen Cap. 7—9 tudi praui Job. Mui dneui fo kiakai leteli inu fe ofnuuali koker eniga kalza ofnutig, fo hitreshe prozh beshaly, koker oben kir vshtriz tezhe. Oni fu mumu leteili, koker de bi en Orl po nega fpisho letil. Sirah pravi Eccles. 18 koker fe ena Sraga vode gliha htimu Moriu, inu enu fernu htimu peisku tiga Moria, taku fe ta nasha leita glihaio fteim vezhnim ftanum. Obtu dershimo fe mi fnasho vero inu fnashim lebnom ta kratig reuen zhas tiga shiuota Taku, de pridemo po tim lebnu. vta praui dobri ftonouiti vezhni ftan, gdi bode tiffuzh Leit koker en Dan, inu en Dan tiffuzh leit. Htimu nom pomagai nash Gofpud inu Ohranik Iefus Criftus Amen.

Meseci imajo v sledečem razkazku na prvem mestu slovensko poznamenovanje; pristavljene številke pa kažejo dolžino dneva in noči v vsakem meseci.

Profsiniz J a n u a r.
7. Tag 9 Stunden
28. Tag 10 Stunden.
Siezhan F e b r u a r.
14. Tag 11 Stunden.
Sushez M a r t i u s.
3. Tag 12 Stunden.
13. Tag = Nacht.
19. Tag 13 Stunden.
Malitraun A p r i l.
5. Tag 14 Stunden.
23. Tag 15 Stunden.
24. Juria Mart. (roth).
Velikitraun M a i u s.
15. Tag 16 Stunden.
Rofshenzuit J u n i u s.
9. Primosh (roth).
14 Ner ta dalshi dan.

Serpan J u l i u s.
6. Pafsy dneui (Hundstage).
11. Tag 15 Stunden.
Kimouiz A u g u s t u s.
2. Tag 14 Stunden.
15. Maria Iozhena ftiga fulta.
20. Tag 13 Stunden.
24. Bartola Jerneia Jogra.
Jefsenik S e p t e m b e r.
5. Tag 12 Stunden.
15. Tag = Nacht.
22. Tag 11 Stunden.
Kofopersk O c t o b e r.
8. Tag 10 Stunden.
26. Tag 9 Stunden.
Lyftognoi N o v e m b e r.
16. Tag 8 Stunden.
Gruden D e c e m b e r.
14. Nuzh ner dalshi.

Potém sledi:

Leta tabla sastopnv vvzhi inv kashe try inu fedem deffet leit naprei Vfakiga Leita poredu ta Nedelski Pustab inu ta Preftop, kuliku Nedel oli kedmou inu dni bode od Boshyzha do Poftne Nedele. Tu slatu inu Rymsku Shtiuene (Zählung) Od Magiftra J o a n n e s h a I l t e b r a n d a, Tubinskiga Vuzheniga preraitana, inu poftavlena. Inu per tim Vfaki

ſamerkai de kadar je Preſtoo, taku ta Pervi Pushtab vela do Suetiga Matya, Potle da drugi skusi vſe Lejtu von 1582—1700.

Nató beremo tó-le zanimivost:

Lety Raimi pravio, kadai ſe dobru Vreme, Syma, Spomlat, Leitu, Jeſſen, Inu te Quatri sazneio

Na Vezher erdezhe Nebu
Pomeni Vreme bo lipu
Sueti Clemen Symo daie
Petrou ſtol ſpomlat iſgane
Sueti Vrban ta Leitu ye
Sueti Jernei Ieſſenuye
Po Luciy, po Vinkushtih
Po Vpelnici, Malih Cryshih
Vſelei na to pervo Sredo
Vſake Quatre ſemkaj gredo.

In sledeči rimi nam zopet povedó, kdaj sta dan in noč v letu najkračja ali najdaljša. To mesto se glasi takó-le:

Inu lety Pravio kadai ie dan ner dalshi inu Nuzh ner kratshi Inu ſpet ner dalshi nuzh inu ner kratshi dan. Inu kadai ie ta Dan taku dolg koker ta Nuz, inu nuzh koker da Dan.

Shent Vid ima Dan ner Dalshi
Lucia pag ner ta kratski
Spet Vid ima Nuzh ner Mansho
Shent Lucia pag ner Dalsho
Sveti Grego Mali Cryshi
Daſta, Nuz, Dan, vueni viſshi.

Nató se naznanja:

Kuliko mescev, Nedel inu Dni ie venim celim leitu.

Enu Leitu ima Duanaiſt Meſceu Nedel oli kednou, Dna inu pet deſſet inu en Dan. Dneu pag ima Try Stu pet inu sheſt deſſet Inu sheſt Vr, Lete sheſt Vre, dade vſelei zhes shtyri Leita en dan vezh, Inu ſa tih sheſt Vr volo ie vselej vtim zhetertim Leitu ta Prestob.

Precej obširno se razpravlja potém izšteviljenje let od začetka svetá do l. 1582., ko je koledar v tisku izšel.

Risnizhna inv Gvishna Raitinga, kuliku leit ie od Sazhetka tiga Suita, od eniga zhasa do druſiga do letoshniga 1582 Leita.

1. Od Adamouiga zhasa do te Pregreshne Pouudne oli Potoplena vſiga Suita ie 1656.

2. Od te Pregreshne pouudne do Abraamouiga vlizhena in te Caldeie ie 363 leit X dni.

3. Od Vlizhena Abraamouiga do Israelskiga Vlizhena is Egypta ie 430 leit.

4. Od Vlizhena is Egipta do peruiga Templa oli do Salomouiga zhetirega leita ię 480 leit.

5. Od tiga Templa do te Babiloniske Jezhe ie 419 leit 6 Mesceu.

6. Od Babiloniske Jezhe de ie ſpet ta Tempel inu tu Meiſtu Jeruſalem bilu ſeſsidanu ie 143 leit.

7. Od tiga do Jeſuſeuiga Criſtuſeuige Royſtua je 483 leit.

SVMMA

Od Adama do Criſtuſeuiga Roystua ſe ſteie 3974 leit 6 Meſceu 10 (dni).

Ta Leita inu Raitinga od Criſtuſeuiga Royſtva do letoshniga 1582 leita ſo ſaſtopna inu guishna.

Obtu po taki Raitingi ſe shteie od Sazhetkia tiga Suita do letoshniga leita 1582 Vſa leita Vkupe 5531 (!) leit 6 Meſceu 10 Dni.

Na konci knjige sledi kazalo, ki nam navaja, koliko poglavij sodržujejo posamezne knjige starega in novega zakona, kako se glasijo v latinskem in slovenskem jeziku itd. Kazalo „epistul“ za nedelje in praznike pa sklepa konečno ta zarés jako zanimivi koledar, čegar popolno in na tanko facsimilovano izdajo bi močno želeli v prid našega slovstva in znanosti!

Andrej Einšpieler.

V spomin njegove sedemdesetletnice.

Dne 13. novembra letošnjega leta obhajal je delavni in velezaslužni rodoljub koroški, Andrej Einšpieler, svojo sedemdesetletnico. Vsi Slovenci so se radovali nad tem praznikom, osobito pa koroški, izmed kterih je vzrastel, med kterimi biva in za ktere je vedno deloval in še zdaj krepko in vztrajno deluje. Slovesnost je bila vsled odločujočih razmer tiha. Došle so deputacije, znanci in prijatelji s Koroškega slavljencu čestitat, Slovenci iz drugih kronovin so mu pa pošiljali po adressah, brzojavih in pismih svoje čestitke, kar nam svedoči, da so se naši rojaki daleč na okrog te slovesnosti vsaj v duhu udeleževali.

Tudi slovensko slovstvo se mora hvaležno tega dneva spominjati, kajti Andrej Einšpieler ga ni le vedno podpiral, temveč on je tudi mnogo na slovstvenem polji samem deloval, vzlasti pa bil vztrajen in neutrudljiv boritelj v časopisnej literaturi. Kdor pa pozna moč časopisja pri nas Slovencih, vé tudi ceniti upliv in določljivost g. prof. Einšpielerja v vseh vsakdanjih narodnih vprašanjih na Koroškem. Zatorej smo se odločili v

sledečih vrsticah narisati njegovo delovanje in podati svojim čitateljem nekaj podatkov o njegovem trudapolnem, pa značajnem življenji. Upamo, da nam ne bode častiti slavljenec pri svojej skromnosti našega početja v zlo jemal; mi mu hočemo s tem le izraziti svoje nagnenje, udanost in hvaležnost v imenu več rodoljubov!

Andrej Einšpieler se je rodil v Svečah v spodnjej Rožnej dolini pri „Mežnarji“ tik farne crkve dne 13. nov. l. 1813. Stariši njegovi bili so ubogi. Oče mu je bil „mežnar“ in tkalec. Otrók je bilo več pri hiši. Stariši kakor pristni bratje in sestre našega Andreja počivajo že v hladnej zemlji, razvèn ene sestre, ktero pri sebi imá in ki mu na stara leta streže in lajša življenje. Živita mu še tudi dva polbrata in ena polsestra. Imena „Einšpieler“ se na Koroškem pogostoma nahajajo; nekteri so mu v rodu, drugi zopet ne. Bratranca njegova sta pa č. g. kancler in tajnik družbe sv. Mohorja Lambert in g. župnik v Ukvah Janez Einšpieler. Vsi pa ki nosijo to imé, odlikujejo se po svojem narodnem mišljenji, v njih številu ni najti odpadnika.

L. 1820. je začel mali Andrejček domá v šolo hoditi; šolo pa, ki je bila večjidel nemška, oskrbljeval je tedaj župnik Tomaž Herker. Fantek se je pridno učil in našel v imenovanem g. župniku velikega podpornika. Naprosil je namreč g. Herker l. 1823. v Celovci nekaj dobrotnikov za Andreja. Zavoljo nemščine se je slovenskemu učencu v mestnej šoli sprva hudo godilo, a opomogel si je bistri fantič, prestopil je v tamošnjo gymnasijo in l. 1835. v bogoslovsko semenišče v Celovci. Po dokončanem tretjem letu je bil 6. avg. l. 1837. v mašnika posvečen, a nastopil je dušno pastirstvo še le dne 20. avg. l. 1838. kot kaplan v Nemškem Bleibergu.

Mladi duhovnik pač ni mislil, koliko mu bode v njegovem težkem stanu trpeti, kako se bode moral boriti! Neverjetno je, ali gola resnica, da je služil v osmih letih na dvanajsterih mestih, predno je dobil svojo stalno službo v Celovci. Njegove vrstnike kakor tudi mlajše duhovnike slovenske bode menda zanimalo, ako jim o tem potovanji bolj natanko poročamo.

Na svojem prvem mestu je bil g. A. Einšpieler od 20. avg. 1838 do 30. apr. 39. potém v Št. Jurji v Zilskej dolini od 1. maja 39 do 15. jan. 40. in nató v Millstattu, kjer je samo 4 mesece ostal do 25. maja l. 1840. Iz tega nemškega kraja so ga dali na sv. Višarje in ga pustili tam do 30. jul. istega leta, od koder je prišel za provisorja v Stari dvor (Althofen), kjer je blizu dve leti mir imel, kajti tam je služboval do 31. jul. l. 1842. A zopet se je začela selitev; pri sv. Hemi namreč, kamor je bil iz Starega dvora prišel, pastiroval je le 8 mesecev, in v Št. Mihelu na Gosposvetskem polji 4 mesece, od koder je prišel v Šmohor, kjer je bival 6 mesecev t. j. do 24. jul. 1844. Deveta njegova štacija

bila je zopet v Št. Jurji na Zili, a le 5 mesecev; od tod je prišel v Lipo nad Vrbo (Lind ob Velden) za pet mesecev, kajti 1. avg. 1845 ga že najdemo v Slovenskem Bleibergu na Ljubelji. Tudi to službovanje je moral že po šestih mesecih zameniti s službo v Bilčovsu (Ludmannsdorf), kjer je pa tudi le 8 mesecev do 11. avg. l. 1846. ostal.

Vse te provisorske službe so bile zá-nj kaj mučne, zatorej je pa tudi z velikim veseljem pozdravil poročilo, po kterem so ga poklicali zopet za kaplana, a ne vèn v oddaljene vasi, temveč h glavnej fari v Celovec sam. Ta njegova selitev je bila zadnja in osodepolna. Nov čas je nastopil zdaj našemu rodoljubu v družbi svojih znancev in prijateljev. Mesta Celovca ni več zaradi službe ostavil. Bil je kaplan pri glavnej fari šest let, t. j. do 1. marca l. 1852., ko je nastopil službo kot kateket in učitelj slovenščine na ravno ustanovljenej realki. Na tem zavodu je opravljal omenjeno službo celih trideset let do konca meseca septembra tekočega leta, in stopil potém v stalni pokoj.

Kakor se je skoro z vsemi dijaki na Slovenskem pred letom 1848. godilo in kakor se z njimi manj in več še na Koroškem dandanes godi, da se narodu svojemu potujčujejo, tako je bilo tudi z Andrejem. On se je bil poturčil, kakor sam rad pripoveduje, in odpadel našemu narodu, čemur se sevéda ne smemo čuditi. A iskra njegove ljubezni do svojega jezika in naroda še ni bila ugasnola, ampak tlela je skrito naprej, dokler je niso rodoljubi vzpihali v močen plamteč ogenj. V bogoslovskem semenišči je pa že jel čutiti, da kri ni voda, da je slovenske matere sin, slovenske krvi. Nepozabljivi Slomšek ga je že sicer v semenišči navduševal za narodno stvar. ali njegovo srce je vendar ostalo še mrzlo, osobito pa pozneje, ko so ga, kakor smo videli, postavljali za dušnega pastirja po nemških župnijah.

Novo življenje mu je napočilo, ko je prišel v Celovec za mestnega kaplana. Tedaj je bival kot stolni kaplan v Celovci znani koroški rodoljub Matija Majar. K temu je naš Andrej zahajal, in glejte, zdaj se je v njem oživel pravi narodni čut. G. Matija Majar ima torej med mnogimi drugimi tudi to zaslugo, da nam je probudil v Andreji novega boritelja.

Sad njegovega probujenja se je začel takoj pokazovati. Einšpieler je zastavil slovensko peró in jel že l. 1848. dopisovati v „Slovenijo“ v Ljubljani, ktero je vrli domoljub g. Cigale izvrstno uredoval. A on se ni samo v tem listu poganjal za stvar slovensko, temveč tudi po raznih nemških časnikih; dopisoval je v „Südslavische Zeitung“ v Zagrebu, v „Slavische Centralblätter“ v Pragi, v „Union“ itd. Geslo in ravnilo pa mu je bilo: Vse za vero, dom in cesarja!

G. Einšpieler je postal v kratkem znan rodoljub. V dokaz nam služi to, da ga je rajni knezoškof Anton Martin Slomšek, ko ga je v

Celovci obiskal, k sebi povabil v Šent-Andraš, da bi se mogel tam z njim na mirnem in tihem o narodnih stvareh pogovarjati. Einšpieler je temu pozivu sevéda z veseljem ustregel ter ga s č. g. Francem Zorčičem (tedaj špiritual v celovškem semenišči, sedaj stolni prošt v Mariboru) obiskal dne 19. aprila l. 1851. Tukaj mu je Slomšek razodel misel, da bi bilo morda pri sedanjih razmerah mogoče, osnovati društvo, ktero bi naj širilo med Slovenci dobre slovenske knjige. S sto mislijo se vrne Einšpieler v Celovec nazaj ter jo začenja premišljevati in med celovškimi rodoljubi širiti. Kmalu je to seme kalí pognalo, in že dne 27. jul. istega leta razglasili so celovški rodoljubi vabilo za to društvo v svojem organu „Slovenskej Bčeli“, lepoznanskem časopisu, kterega so začeli leto prej v Celovci izdajati. Ker so pa od cele Slovenije temu pozivu veseli glasovi odmevali, stopilo je društvo že l. 1852. v dejansko življenje. Predsednik ali vodja odboru in društvu je bil Andrej Einšpieler, ki še zdaj v odboru kot družbin blagajnik deluje. O vsem tem in daljnem razvitku tega za Slovence tako dobrodejnega društva, zdaj družbe, primerjaj družbin Koledar za l. 1878. str. 135—159, kjer je Andrej Einšpieler sam vse to natanko opisal. Misel torej, stvariti to društvo, izprožil je Slomšek, izvedel pa jo je Einšpieler v družbi z drugimi celovškimi rodoljubi, za kar jim bode ves slovenski narod na veke hvale dolžen.

Einšpieler je postajal čim dalje tem vedno bolj samostojen. Ni mu več zadostovalo, da je dopisoval v prej imenovane nemške novine in „Slovensko Bčelo“, temveč l. 1852. je začel on na svojo roko mesečnik „Šolski prijatelj“ na svetlo izdajati. Pod tem imenom broji sicer le štiri letnike, kajti l. 1856. se je izpremenil v „Slovenskega Prijatelja“, in pod tem naslovom že končuje letos svoj XXXI. tečaj, dobro poznan po vsem Slovenskem.

Po tem delovanji utegnola je Einšpielerja tudi šolska gosposka spoznavati kot jako sposobnega moža ter ga postavila za učitelja iz verozakona in slovenščine na realki dne 1. marca l. 1852.

Ta služba je nanesla, da se je moral Einšpieler bolj na tanko baviti s slovenskim jezikom. Po nagovarjanji narodnega deželnega šolskega nadzornika, Simona Rudmaša, odločil se je iz slovenščine delati izpite in se celó šoli posvetiti. Na tej svojej zadači je vztrajno deloval, tako da je napravil celi izpit že dne 20. oktobra l. 1855. na Dunaji pri Miklošiči, in bil potém v kratkem na realki stalno nameščen.

A Einšpieler ni samo poduku in „Šolskemu prijatelju“ žrtvoval svoje moči, temveč deloval je na vse strani, kjer je le mogel koristiti. Tako je ustanovil z g. Haderer-jem, stolnim pridigarjem, leta 1855. društvo katoliških rokodelskih pomagalcev, pri kterem je bil predsednikov namestnik ter velik dobrotnik in podpiratelj njegov. Daroval je namreč l. 1879.

imenovanemu društvu zemljišče, kterega je bil kupil za 3200 gld., v ta namen, da si zida svojelastno hišo za društvene potrebe.

Veliko navdušenje je pouzročilo v Einšpielerji leta 1858. poročilo iz Solnograda, da je dr. Valentin Wiery imenovan krškim knezoškofom. To navdušenje je bilo toliko, da je Einšpieler o tej priliki prvi in zadnjikrat zasedel slovenskega pegasa in izdal svoje (teh je šest) in drugih koroških Slovencev pesni v knjigi, v kterej so častitali svojemu novemu knezoškofu. Zakaj pa je bilo to navdušenje toliko in tudi opravičeno, razvidiš lahko, dragi čitatelj, iz lanskega (za 1882) koledarja družbe sv. Mohorja. Ni se torej čuditi, da je bil Einšpieler prihodnje leto 1859. imenovan duhovnim škofovskim svetovalcem!

Po letu 1860. se je začelo pri nas Slovencih drugo, novo in živahno življenje. Tudi na Koroškem se je prikazovalo bolj krepko gibanje, in Einšpieler stopi zdaj na novo v javno politično borbo. Ali zdaj ga ne smemo več iskati med prostimi dopisovalci in poročevalci političnim novinam, temveč on je postal l. 1861. sam izdajatelj in urednik političnemu nemškemu mesečniku: Stimmen aus Innerösterreich, po kterem je vladalo Einšpielerjevo staro geslo: Vse za vero, dom in cesarja!

Ta list je svojemu izdajatelju in uredniku veliko veselega, a tudi bridkega donašal. Ker je bil list kot mesečnik na dobrem glasu ter imel mnogo vsestranske podpore, izpremenil ga je Einšpieler ob začetku l. 1863. v tednik, in to mu je začelo grob kopati. To isto leto je tudi urednika njegovega in vso slovensko Koroško hud udarec zadel.

Ker je bil Andrej Einšpieler znan kot sposoben politikar in vztrajen ter delaven naroden mož, volili so ga l. 1863. za deželnega poslanca v volilnem okraji: Velikovec. Bil je tedaj ob enem professor na realki, izdajatelj in urednik lista: „Stimmen a. I.“ in deželni poslanec, ali žalibože kot zastopnik slov. občin bil je le pri prvej sessiji deželnega zbora koroškega. Meseca marca so namreč časopis „Stimmen aus Innerösterreich“ zavoljo nekega dopisa zoper koroški deželni zbor — konfiscirali, urednika, t. j. Andreja Einšpielerja v preiskavo dejali, in pri obravnavi je bil obsojen — v zapor na eden mesec. In ker niso vsi rekursi nič pomagali, a on ne hotel objaviti imena dopisnikovega, moral se je napotiti meseca avgusta istega leta v samostan oo. Servitov v Lukavi, in tam je obsedel svojo kazen. Nasledek te obsodbe pa je bil, da je meseca junija izgubil pravico deželnega poslanstva, in to je bil hud udarec Slovencem, kajti njegov naslednik je bil sicer mož iste krvi, a ne enakega duha! Službe pri šoli kot professor pa Einšpieler vendar ni izgubil, in učenci so mu dne 30. nov. l. 1863. v njegov imendan častitali z bakljado.

Oni čas je bil tudi čas čitalnic. Kakor po Kranjskem in Štajerskem, snovale so se tudi na Koroškem čitalnice, in čitalnica celovška je iz

l. 1864. Tudi v tem smislu je bil Einšpieler delaven. Z g. ingenirjem, Čehom Chochulovšekom, ki je tedaj pri gradjenji koroške železnice deloval, osnoval je slovansko čitalnico v Celovci, ki še zdaj obstoji.

Ker so „Stimmen a. I.“ prenehale, kupil je Einšpieler z gosp. Rossbacherjem, trgovcem v Celovci, nemški časnik: „Die Draupost“, ki je izhajal v duhu lista „Stimmen a. I.“ pod uredništvom Antona Mačnika in sodelovanjem Albina Mačnika, zdaj urednika nemškemu listu pod imenom: „Freie Stimmen“. Zraven „Draupošte“, ktera je morala že drugo leto (1866) zaradi velike izgube prenehati, dajal pa je Einšpieler še na svetlo „Slovenca“, ki je pod uredništvom Janka Božića dvakrat na teden izhajal, a tudi temu listu so tiskarske sitnobe, preiskave in obsodbe že l. 1867. konec storile.

Če so tudi našemu boritelju zaporedoma politični listi umirali in mu je vedno le „Slov. Prijatelj“ ostajal, dal se on vedar ni v svojem političnem delovanji ugnati in ostrašiti, temveč z večjo in še bolj rastočo močjo poprijel se je svojega dela. Leta 1869. je zopet ustanovil nov nemški tednik: „Kärtnerblatt“, kterega je pa leta 1876. prekrstil v „Kärtner Volksstimme“. Ta časnik še hodi dandanes na svetlo, in njegov duh je zopet isti, ki je nekdaj oživljal „Stimmen aus Innerösterreich“: Vse za vero, dom in cesarja!

Imenovanega leta je spravil Einšpieler tudi na noge katoliško politično društvo, ki še dandanes v Celovci živi in tudi za narodne pravice Slovencev deluje. Leta 1871. so ga zopet izvolile iste kmetske občine za deželnega poslanca, ktere so si ga bile že pred osmimi leti izbrale, ali zdaj ni bil svojega mandata izgubil, temveč boril se je vztrajno in krepko ves čas svojega poslanstva za narodne pravice. V tem času je tudi dal na svetlo „Jedro katoliškega nauka“ in „Politični katekizem“ (l. 1873) v slovenskem jeziku, v nemškem pa: „Gesänge und Gebete für katholische Realschüler“ in „Wegweiser für die Wähler der österreichischen Rechtspartei“. Leta 1876. je bil tudi izvoljen v občinski mestni odbor ter deloval v njem tri leta kot zastopnik tretjega razreda.

Kot deželni poslanec se je bil g. Einšpieler svojemu okraju tako prikupil, da so ga v tretje izvolili leta 1880. za svojega zastopnika, in kot tak ne zastopa v deželnem zboru samo pravic svojega volilnega okraja, temveč vseh koroških Slovencev. Še letos je pred kratkim časom odmeval po vseh slovenskih pokrajinah glas, kterega je bil naš edini narodni zastopnik vzdignol v letošnjej seji deželnega zbora koroškega.

Ves njegov smoter in celo njegovo delovanje pa gre dandanas na tó, da pribori koroškim Slovencem narodno „ljudsko šolo“. Da pa svoj cilj doseže in svojim rojakom boljšo bodočnost pribori, treba je prej narodno zavest v ljudstvu vzbuditi in ga za svoj jezik in svojo narodnost navdušiti; in to hoče Einšpieler doseči z listom „Mir“, kterega je začel

letos izdajati, in ki hodi v meseci dvakrat na beli dan. Koroški Slovenci pripoznavajo zasluge Einšpielerjeve in mu izkazujejo svojo udanost in zadovoljstvo po zaupnicah, ktere mu iz mnogih krajev v zahvalo pošiljajo.

G. Andrej Einšpieler ne opravlja sicer dandanes več professorske službe na realki, ker je stopil kot sedemdesetleten starček v pokoj, ali na njegovih ramah stojé še trije listi: „Slov. Prijatelj, Kärntner Volksstimme in Mir“. On je blagajnik družbe sv. Mohorja in deželni poslanec, ter tako edini zastopnik koroških Slovencev! Na duhu in telesu je še čil in čvrstev, le pogled na levem očesu ga je že zapustil, ali desno okó mu je dober pomočnik. Bog nam ga še zdravega ohrani mnoga leta! Slava mu! *Sket.*

Knjige družbe sv. Mohorja za leto 1882.

Koncem meseca oktobra t. l. razposlala je družba sv. Mohorja v slovenski svet knjige za l. 1882. Šlo je med Slovence 146.844 knjig, to je vsakemu udu, in teh je 24.474, po šestero knjig. Vse knjige obsegajo 62 $^1/_2$ pol in veljajo eden gld.

Prva knjiga je „*Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega ženina svetega Jožefa*“. I. snopič, str. 144 v 4° s 26 podobami. Knjigo je spisal znani pisatelj Janez Volčič, duhovnik ljubljanske škofije. Gradivo je po knjigi dobro razdeljeno v glavne in pododdelke, tako da je jako pregledna ter po lepem velikem tisku in obliki tudi slabim očem rabljiva. Odbor bi ne bil mogel lepše in vrednejše naslednice „Kristusovemu življenju“ in „Življenju svetnikov“ najti, kakor je ta knjiga, in mi smo prepričani, da bode ravno to delo družbi še več prijateljev in udov pridobilo, ker vémo, kako radi priprosti Slovenci, osobito pa Slovenke Marijino življenje beró.

Druga knjiga se glasi: „*Križana usmiljenost ali življenje svete Elizabete*“. Spisal dr. Alban Stolc. Z dovoljenjem pisateljevim poslovenil P. Hrisogon Majar. Str. 198 v 8° s 14 podobami. Ta knjiga je sicer prestavljena, a mi smo s slavnim odborom vred istih mislij, da je boljše kaj dobrega v prevodu, kakor pa kaj slabega v originalu podajati ljudstvu, in to pravilo veljá najbolj pri nabožnej literaturi, ker je nje gradivo, ne na narodnej temveč na verskej podlagi osnovano, lastnina celega krščanstva.

Tretja knjiga nam podaje nadaljevanje (IX. snopič) „*Občne zgodovine za slovensko ljudstvo*“, ktero spisuje Josip Starè. Ta snopič obsega na str. 641—710. osobito za Slovence zanimivo zgodovino Hrvatov, Srbov,

Bolgarov in Magyarov. Ob enem se sklene srednji vek ali III. zvezek cele zgodovine, in začenja se opisovati I. doba novega veka na str. 1—88. do Karola V.

V četrtej knjigi se končuje lepa in znamenita knjiga g. Erjavca *„Naše škodljive živali v podobi in besedi“* na str. 225—336 v 8°. S tem delom si je g. pisatelj veliko hvalo slov. kmeta kakor znanstvenika pridobil. Obadva se učita iz nje mnogo dobrega in hasnovitega, zadnji pa še povrh v njej občuduje bogati slovenski jezikovni zaklad. Sevéda bode naš kmet in še marsikdo drug v knjigi naletel tam pa tam na kako manj znano besedo, ali ta beseda je naše gore list; in kdor knjigo pridno prebira, bode si tudi jezik njen v kratkem priljubil in si ga skušal prisvojiti. Ta (III.) snopič nam opisuje vzlasti živali škodljive poljščini in senožetim, gozdom in vinogradom. Pridejani imenik opisanih živalij nam pa rabo knjige jako olajšuje. G. pisatelju izrekamo za njegov trud najtoplejšo zahvalo in pozdravljamo radostno odborovo naznanilo, da nam dojde prihodnje leto od istega g. pisatelja prvi snopič „Naših škodljivih rastlin“.

Peta knjiga je 36. zvezek *„Slovenskih večernic za poduk in kratek čas“*, str. 111 v 8°. Letošnje „Večernice“ nam podajejo razvèn pesnij, basnij in drugih drobnostij štiri daljše spise. Zgodovinska črtica „Irci“ od g. A. Kržiča str. 30—54. nam po svojej razvrstitvi, jeziku in razumljivosti dopada. Spis je navdušeno pisan in bode gotovo vzpodbujal naše ljudstvo v ljubezni do vere in svojega ubogega naroda. Le uvod spisu je neprimeren in prisiljen, pričakovali bi nekaj o zdanjih političnih razmerah na Irskem, kar bi bilo ob enem tudi času primerno objavljenje spisa opravičevalo. — Na str. 56—80. čitaš zanimiv kulturno-zgodovinski obrazec iz ljutomerske okolice, „Ženitva“ imenovan, kterega je spisal g. Josip Karba. Če je tudi ženitovanje pri vseh Slovencih v mnogih točkah sevéda enako, vendar še hranjuje vsak kraj svoje šege in navade. Dobro in hvalevredno početje je tedaj, da se začenjajo zbirati in objavljati enaki spisi. Želeti bi, da bi našel ta spis v vsakem okraji svojega vrednega naslednika, kajti le tako bode mogoče zbrati vse kulturno-zgodovinske momente, navade in šege pri ženitovanji, ktere nas ozko vežejo z drugimi Slovani. Tudi v jezikovnem oziru je še marsikaj dobrega najti pri teh starih šegah, in g. pisatelju smo hvaležni, da se je tudi na to stran v svojem spisu oziral. — Na str. 81—101. beremo „Pravne razmere med sosedi (mejaši)“ od dr. Fr. Sk. Želeti je, da bi odbor enakih kratkih spisov o pravnih zadevah vsako leto našemu kmetu podajal. — Edini spis leposlovnega sodržaja pa je na str. 3—28, a obžalujemo, da mu ne moremo svoje hvale izreči.

Šesta in zadnja knjiga pa je *„Koledar družbe sv. Mohorja za l. 1883“*. Str. 160 + 109 v 8°. Onim gospodom, ki knjige med kmete

razdelujejo, priporočamo sestavek na str. 153—158. naj ga berejo. V drugem delu nahajamo na str. 1—24. spis prezgodaj umrlega družbinega pisatelja M. Tonejca, ki se glasi: „Usmiljeno serce, radodarna roka". Na to sledí str. 24—34 zgodovinski obrazec „Laudon" od Iv. St. in na str. 35—42. „Rudarsko mesto Idrija", ktero je opisal g. Ivan Lapajne. Pri zadnjem spisu bi želeli obširnejših poročil v obrtnijskem oziru in natankih statističnih dat. Nekaj novega je uvedel odbor v ta družbin koledar, jaz mislim „Razgled po svetu", kterega je letos spisal g. J. V. na str. 54—104. Ta odborov ukrep moramo odobravati, obžalujemo le, da se ni bilo to prej že ukrenolo. Letošnji „Razgled" nam pripoveduje o najvažnejših dogodkih od novega leta 1881. do Velike noči 1882. S tem spisom smo v nekterih oddelkih jako zadovoljni. Jezik teče gladko in je v obče lahko razumljiv, samo tam pa tam hoče biti g. pisatelj preveč popularen. Gledé zapopadka nam vse ugája samo „razgled po Avstriji" str. 55—58 je malo kočljiv, treba nam previdnim biti. Nepotreben se nam zdi življenjepis Quiteau-jev na str. 102. in pomanjkljiv je oddelek XIII. str. 103 in 104, ki nam malo gotovega podaje. Opomniti nam je še, da je g. pisatelj marsikaj pretiral, kar ni sicer potreba. Prav podučljiv je spis na str. 104—106 „Loterija, v kterej gotovo zadeneš". — Gledé jezika nam je v obče omeniti, da je treba gledati na doslednost in pravilnost v oblikah, ktero v g. Erjavčevih spisih tako lepo nahajamo, a v drugih jo več ali manj pogrešamo. Izogibati se moramo v knjigah priprostemu narodu namenjenih, kolikor mogoče, tujih izrazov in novo izmišljenih (napravljenih) besed, ki nikjer ne živijo. Manj znane besede posameznega okraja pa je treba tolmačiti z besedami v oklepih pridejanimi. Na to naj blagovolijo ozirati se gg. pisatelji, ki izdelujejo spise za Moh. družbo. Tiskovnih pomot sem sicer malo zasledil, a brez njih knjige niso. — V prvem delu „Koledarjevem" nahajamo po navadnem koledarji „Imenik častitih p. n. udov družbe sv. Mohorja l. 1882.", kterega s hvalevredno natančnostjo vedno g. Simon Janežič sestavlja. Kdor imenik malo pregleduje in ga s prejšnjimi primerja, uvidi takoj, da se število udov po raznih krajih vidno menja. Od kod je to odvisno? Od poverjenikov! Ako pride v kraj, ki šteje malo udov, iskren rodoljub, povzdigne se kmalu njih število, a začenja hitro pojemati, ako takov iskren poverjenik oni kraj zapusti. Od poverjenikov pa je družba odvisna, na njihovih ramah je sezidan ta verski in narodni zavod; zatorej jim je ves slovenski narod največje hvale dolžen!

Družba šteje letos 527 dosmrtnih in 23.947 letnih, skupaj 24.474 udov, torej 610 manj nego lani. Matična glavnica je znašala do 1. avg. 1881. gotovine 16.291 gld. 79 novc. in v obligacijah 200 gld.

Kakor vsako leto razpisal je družbin odbor tudi letos darila, in

sicer 200 gld. za izvirno povest (okoli pet tiskanih pol). Nje snov naj se ozira na domače življenje, tendenca bodi nravno podučljiva. Za štiri podučne spisę (vsak ½ tisk. pole) 140 gld., vsakemu po 35 gld. Mimogredé omenjamo, da bode družbin odbov one izvirne povesti, ki so se za darilo poganjale, a ga ne prejele, za navadno nagrado prevzel, ako bi bile za družbo primerne, v drugem slučaji jih pa hoče založništvo „Kresovo“ kupiti, ako so za ta list pripravne in v to dotični g. pisatelj dovoli.

H koncu nam je še omeniti, da ni odbor kriv, ako niso vsi spisi taki, kakor jih želimo, tako na pr. pogrešamo dobrega lepoznanskega berila. Tukaj se moramo o slov. pisateljih, a ne o odboru potožiti, ki dela po svojej moči ter vso našo hvalo in priznanje zaslužuje.

Odboru dohajajo namreč po največ nezreli spisi, dijaške poskušnje, kaj dobrega leposlovnega mu dojde malokdaj. Tukaj je pomoč potrebna. Kteremu pisatelju je razvoj našega naroda na srci, in to je mislim vsem, in komur ni trditev, da je družba sv. Mohorja naš ponos — naša dika, gola fraza, ta naj pripomore z dobrimi spisi in naj širi po tej družbi omiko in veselje do branja med našim narodom! *Sket.*

Drobnosti.

Dr. Gjuro Daničić. † V noči od 16. na 17. november t. l. zadela je naš bratski srbsko-hrvatski narod velika izguba. Največji srbsko-hrvatski učenjak in eden največjih slovanskih jezikoslovcev, Gjuro Daničić, preselil se je v večnost. Umrl je v Zagrebu, a njegovo truplo se je na povelje kralja srbskega prepeljalo v Beli grad, kjer naj v miru počivlje! Gjuro Daničić je bil na jezikoslovnem polji znamenita prikazen. Že kot 22letni mladeneč je stopil med svet z važno knjigo „Rat za srpski jezik i pravopis“, s ktero je na znanstvenej podlagi priprostemu narodnemu jeziku zmago pridobil. Daničić se je rodil meseca aprila l. 1825. v Novem Sadu, oče mu, Jovan Popović (Daničić je pisateljsko ime), bil je srbski pop. Izučeval se je v Novem Sadu, v Požunu, kot pravoslovec l. 1844. v Pešti, a potém na Dunaji, kjer se je l. 1845. seznanil z Vukom Karadžićem in Francem Miklošičem, kar je bilo za celo njegovo življenje odločljivo. Posvetil je namreč pravoslovje opustivši vse moči jezikoslovstvu; postal je privrženec in zastopnik Vukovih načel gledé narodnega jezika in bil delaven učenec našega Miklošiča. Prvo gore omenjeno delo je pa izdal l. 1847. v Pešti, ker mu censura na Dunaji „z višjih političnih ozírov“ tiska ni dovolila. L. 1850. je izdal malo srbsko slovnico, ktera je pozneje predelana pod naslovom „Oblici srpskoga jezika“ okoli 10 izdaj doživela. Znamenita njegova „Srpska sintaksa“ došla je l. 1858. na svetlo. Od l. 1859—65. deloval je Daničić kot professor slovanskega jezikoznanstva v Belem gradu na lyceji, ki se je l. 1863. v višjo šolo preustrojil. Tu je deloval tudi kot tajnik „srbske slovesnosti“, pozneje „srbskega učenega društva“, in uredoval društveno glasilo „Glasnik“, v kterem je kakor tudi v „Radu“ in v „Starinah“ mnogo svojih izvrstnih razprav izdal. Tedaj je izdeloval tudi svoj „Rječnik iz književnih starina srpskih“, ki je prišel v treh delih l. 1862—1864. na svetlo, in povrh je še več znamenitih jezikoslovnih spomenikov obelodanil. Leta 1865. ga je pozval ustanovitelj

jugoslovanske akademije, vladika Strossmayer v Zagreb, in tu je posvetil vse svoje moči jugoslovanskej akademiji kot nje ud in tajnik. L. 1874. pozove srbska vlada Daničića zopet kot professorja na poprejšnjo stolico nazaj, ali na prošnjo vladike Strossmayerja dobil je od srbske vlade odpust, da izdela in ureduje epohalni rečnik srbsko-hrvatski, kterega izdaje jugoslov. akademija. Od l. 1874. naprej izdajal je zaporedoma jezikoslovne knjige in objavljal vestno nabrano gradivo. Tako izide imenovanega leta v Belem gradu „Istorija oblika srpskoga i hrvatskoga jezika do svršetka XVII. vijeka. L. 1876. so zagledale „Osnove srpskoga ili hrvatskoga jezika“ beli dan, leto pozneje „Korijeni u hrvatskom ili srpskom jeziku“. Zadnja leta svojega življenja pa je posvetil popolnoma velikemu hrvatsko-srbskemu rečniku, kterega I. del smo ne davno v tem listu čitateljem naznanili, ali žalibože ni mu bilo usojeno končati ga. Zraven vseh preiskavanj je pa skrbel Daničić tudi za priprosti narod. Podaril mu je namreč v najboljšej prestavi „Stari zakon“ l. 1868., ki je, tiskan v cirilici in latinici z Vukovim „Novim zakonom“, razširjen po celem srbskem narodu. — Srbsko-hrvatski narod se ima v prvej vrsti le Daničiću zahvaliti, da ni slovanskega jezika, ki bi bil tako temeljito in vsestransko preiskan, kakor je srbsko-hrvatski v delih, ki nosijo ime nepozabljivega Jurja Daničića; zatorej lahka mu zemljica, večen mu spomin! *S.*

Miklošič in njegova sedemdesetletnica. V zadnjem snopiči našega lista na str. 600 smo naznanili, da namerjavajo slovenski rodoljubi sedemdesetletnico našega učenega in slavnega rojaka, prof. dr. Fr. Miklošiča, prihodnje leto slavno obhajati v Ljutomeru na Štajerskem. Danes pa objavljamo slovenskemu narodu, kako je slavnega učenjaka razveselilo to početje njegovih rojakov. Na pisanje namreč odborovega načelnika, prof. dr. Gr. Kreka odgovoril je slavljenec prijazno v pismu na Dunaji pisanem dne 25. oktobra meseca in se med drugim izrazil, da ga je nakana obhajati sedemdesetletnico njegovega godú jako razveselila. Potém piše doslovno: „Še veče bi moje veselje bilo, če bi mi mogoče bilo te slovesnosti se udeležiti. Ali moje slabo zdravje mi tega ne dopušča. — Recite, lepo Vas prosim, vsem mojim prijateljem v mili moji domovini in po drugih slovenskih deželah, koliko sem jim hvaležen za čast meni namenjeno“.

Naj bi te preljubeznive, v globino srca segajoče besede velikana učenjaka in moža svetovne slave odmevale povsod po našej domovini in daleč daleč preko njenih ozkih mejnikov. Vzajemnemu delovanju pak naj bi se posrečilo, osnovati in dovršiti slovesnost, sijajnemu imenu slavljenčevemu kolikor le mogoče dostojno!

Pesmi. Peval Ivan Jenko. V Ljubljani. Založil pisatelj. Natisnila Klein in Kovač. 1882. Str. 206 v mal. 8°. Veljá 1 gld. — G. Ivan Jenko, c. kr. professor na gymnasiji v Gorici podal nam je v navedenih pesnih lepo cvetico s krasnega vrta slovenske poesije. Pesnik tem poesijam je brat prerano umrlega slov. pesnika Simona Jenka, kteremu je v pesni „Simon Jenko“ imenovanej na str. 56. lep spomenik postavil. Knjižica sodržuje v prvem delu 30 pesmic. Temu sledijo trije oddelki, ki so vsi v ozkej zvezi med sebój. Prvi „Na sorškem polji“ podaje nam osem pesnij, drugi „Slovo“ pet, in tretji „Na tujem“ devet. Najbolj so se nam prikupile pesni „Na sorškem polji“. Tretji del knjige obsega krasno pisano povest v versih: „Stara pravda“ na str. 105 - 206. z desetimi odstavki in „Epilogom“. Pesni v tej zbirki so prav krepke in čvrste. V njih se ne opeva ono svetobolje, ki se je našej poesiji že tako priljubilo. Čestokrat nas spominja pesnik na jedrnato epiško pesništvo narodno. Čitateljem svojim pa ta novi, lepi plod poetiški gorko priporočamo!

Pripovedke za mladino. I. zvezek. Spisal Fr. H(ubad). V Ptuji, 1882. Založil in natisnil W. Blanke. Str. 72 v mal. 8°. Velja 20 novc. — Kdor pozna nemške šolske knjižnice in vé, kako zalagajo mladino nemški pisatelji s svojimi, dostikrat sevéda ni-

čevimi plodovi, in kako vsestransko berilo se mladej deci na izbiro ponuja, bode vesel, da se pri Slovencih poskuša širiti slovstvo za mladino ter se hoče tako po malem upliv nemških šolskih knjižnic zajéziti. Začelo se je sicer izdajanje knjig za mladino v Ljubljani, v Rudolfovem in zdaj v Ptujem, ali kakor se vidi, izdajatelji imajo premalo gmotne podpore, ker nam iz prvih dveh mest le po malem knjige dohajajo. Kako se obnese ptujsko podjetje, učila nas bode prihodnost. Da pa so knjige, mladini namenjene, pri nas neobhodno potrebne, vidi se po tem, da imamo le malo kaj podajati mlademu slovenskemu učencu, bodisi na gymnasiji ali realki, ali v pripravnici ali v normalnih in mestnih šolah, da bi bral. Če hočemo, da se mladini naš jezik prikupi in veselje do branja vzbuja, moramo jej tudi lepega, primernega berila v domačem jeziku ponujati. V to svrho bi se naj napravilo društvo in bi naj pri vsakej šoli ali v vsakem okraji, trgu, mestu itd. imelo svojega poverjenika, ki bi knjige širil, priporočal, na deželi tudi med ljudstvom prodajal. Kakor delajo č. g. duhovniki za družbo sv. Mohorja, tako bi naj delovali g. učitelji za društvo, ki bi spravljalo knjige za mladino na dan. — Z veseljem pozdravljamo torej gore imenovane „Pripovedke za mladino". Prvi zvezek obsega s e d e m p r a v l j i c: Pedenjčlovek-laketbrada, str. 5—9. Čudotvorni lokot, str. 10—17. Zlatorog, str. 17—22. Vse tri so slovenskega pokolenja, prvi dve po g. Valjavci, zadnja po g. Dežmanu. Tem sledę česka: „Dolgi, Široki in Bistrooki" str. 22—34, srbska: „Hroma lisica" str. 35—47, moravska: „Golobica s tremi zlatimi peresi" str. 47—62 in zopet česka: „Trije zlati lasi Deda-Vseveda" str. 63—72. — Za bodoče zvezke bi mi želeli, naj se sprva gleda bolj na kratke, in sicer domače pravljice; izogibati se pa bode treba vseh tiskovnih pomot, kajti kot take smatramo v knjižici nektere jezikovne hibe, in dobro bode mislim tudi, vsakemu zvezku pridejati kazalo, kterega tukaj pogrešamo. Prvi zvezek vsem gorko priporočamo. Prid njegov je velik, in cena tako nizka, da se lahko po vseh slovenskih okrajih razširi.

Slovanský sborník statí z oboru národopisu, kulturni historie a dějin literarního i společenského života. Redaktor: Edvard J e l í n e k. — Leta 1881. izdal je g. Edvard J e l í n e k v Pragi I. letnik „z b o r n i k a s l o v a n s k e g a" na svetlo str. 182 v 8° pod geslom: „Poznejme se". Drugi letnik svoj pa se je odločil g. Jelínek izdajati v mesečnih zvezkih, in prvi tak zvezek (str. 56) nam je ravno došel, da ga čitateljem naznanimo. Smoter in cilj „Sborniku" je seznavati naše brate Čehe s proizvodi in napredkom drugih slovanskih narodov sploh. G. Jelínek je zaradi tega potoval letos po slovenskih deželah, mimo drugih mest bival tudi v Celovci in nam razodel svoj namen. Zatorej opozarjamo Slovence, naj se tudi sami prizadevajo, podučevati naše češke brate o naših razmerah. Med članki omenjamo onega, ki se tiče nas Slovencev: V e v l a s t i S l o v i n c ů. Náčrtky z cest Otokara M o k r é h o, na str. 33—38. Podvzetje to je podpore in vsega priporočila vredno!

Slavische Rundschau. 5. dan novembra t. l. izšel je na Dunaji 1. list novega nemškega tednika „R e f o r m" s prilogo „S l a v i s c h e R u n d s c h a u", ki je namenjen v resnici svobodomiselno boriti se za n a r o d n o, d r ž a v l j a n s k o i n v e r s k o e n a k o p r a v n o s t, v obrtništvu zastopati malega obrtnika p o š t e n o d e l o. Priloga naj pa bi nemški svet seznanjala s slovanstvom, posebno s slovansko književnostjo, slovanskimi vedami in umetnijami, s prestavami in poročili. Izhajati hoče Reforma vsako nedeljo v obliki „Slovenskega Naroda" na 12. straneh in stati po pošti 12 gld. na leto, priloga v obliki „Slovenskega Gospodarja" na 8—12. straneh sama za se naročena po pošti na leto 8 gld. Izdajatelj je bivši urednik dnevnika „Tribüne" Juri vitez S m o l s k i, v prilogi s sourednikoma: Jul. M e i x n e r in Jož. P e n í ž e k. Uredništvo in opravništvo: Wien IX. Universitätsstrasse 4.

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. J a k o b S k e t.